TEODOR V. PĂCĂȚIAN,

CARTEA DE AUR

VOLUMUL VIII.

www.dacoromanica.ro

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

CARTEA DE AUR

SAU

LUPTELE POLITICE NAȚIONALE ALE ROMÂNILOR DE SUB COROANA UNGARĂ.

VOLUMUL VIII.

SIBIIU.
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1915.

www.dacoromanica.ro

Prefață.

Dau publicității ultimul volum din publicațiunea aceasta, lipsită de sprijinul de care ar fi trebuit să fie împărtășită, dar totuși apreciată după merit de puținii cari i-au înțeles rostul și importanța. Astfel P. S. Sa, Episcopul *Dr. Miron E. Cristea* din Caransebeș, mi-a scris despre ea următoarele după primirea volumului premergător: «...E o lucrare monumentală, care va fi mereu consultată în veacurile viitoare de nepoții, cari vor căutà trecutul părinților și al strămoșilor. Vor sorbì din ea, ca din un izvor curat, curaj și răbdare în luptele ce ne vor mai fi rezervate până la deplina mântuire națională a poporului român, menit să mai joace un mare rol, atât cultural, cât și politic, în ostul Europei. *E munca stăruitoare de albină harnică, depusă în aceasta lucrare*»... Și tot în acest înțeles mi-au scris și alții. Mărturisesc, că mă ating plăcut astfel de cuvinte sincere de îmbărbătare și recunoștință, în fața cărora trebue să amuțască gurile rele și să se întunece vorbele de cârteală ale altora, mai puțin cunoscători și înțelegători ai trebuințelor fruntașilor noștri, cari în prima linie sunt acelea, de a cunoaște bine trecutul neamului lor, pentruca din învățămintele scoase din trecut să poată croì și clădì viitorul pe care și-l dorește poporul român din patria aceasta.

In acest ultim volum al publicațiunii mele e tratată epoca dintre anii 1896—1910. Sunt publicate în el vorbirile deputaților români rostite în dieta țării și ale

www.dacoromanica.ro

Arhiereilor noştri rostite în casa magnaţilor. Regret, că nu toate discursurile rostite în dietă am putut să le dau în întregime, ci multe din ele sunt publicate numai în resumări, în extrase, mai scurte ori mai lungi, după importanţa obiectului la care s'a vorbit. *Esenţa* lor însă e redată cu fidelitate, după ziarele dietei. Dacă publicam în întregime toate vorbirile din ultimul ciclu parlamentar (1906—1910), când s'a vorbit mult în dietă din partea deputaţilor naţionalişti români, din motivul, că naţionaliştii formau atunci singura opoziţie în dietă, datoare să-şi spună cuvântul la fiecare proiect de lege pus în discuţie, la fiecare obiect: trebuiă să mai scot, afară de volumul acesta, încă două volume, pentru a căror tipărire însă îmi lipseau mijloacele băneşti. Cât am putut am jertfit cu tipărirea publicaţiunii acesteia, mângăiat şi convins în sufletul meu, că bun serviciu am făcut neamului cu munca şi cu jertfa mea.

Acum, când lucrarea mea e gata şi e dată întreagă celor ce o vor puteà consultà totdeauna cu bun folos, mă simţesc dator să mulţumesc tuturor stimaţilor abonaţi ai publicaţiunii, cari cu sprijinul lor au făcut, ca cheltuelile mari de tipar barem în parte să-mi poată fi acoperite, şi să-i rog, să-mi păstreze simpatiile şi pentru viitor. Eventualele greşeli mărunte de tipar indulgentul cetitor va binevoì a le îndreptà singur, iar greşelile ori scăderile mai mari le vor îndreptà ceice vor venì să completeze şi să continue lucrarea aceasta, urmaşii, cărora le doresc să fie mai norocoşi decât mine şi să poată scrie şi despre *izbânzi*, nu numai despre *lupte* şi *jertfe*.

Sibiiu, 31 Maiu 1915.

Teodor V. Păcăţian.

www.dacoromanica.ro

Cuprinsul.

Pag.

Prefață — III

Ciclul parlamentar 1896—1901.

În preajma alegerilor — 3
Delegații conferenței naționale — 6
Protestul Brașovenilor — 7
Un comunicat al guvernului — 11
Recursul prezidentului *Dr. Ioan Rațiu* — 12
Deschiderea dietei — 21
Conferența bisericească din Cluj — 24
Legea numirilor de localități — 27
Aceeași lege în casa de sus — 29
Protestul popoarelor aliate nemaghiare — 31
Serbarea zilei de 3/15 Maiu — 37
Legea despre întregirea venitelor preoțești — 42
Aniversarea morții lui Șaguna — 49
Moartea Impărătesei și Reginei Elisabeta — 52
Înfrățirea română-maghiară din Arad — 54
Alexandru Mocsonyi despre situație — 56
Chestiunea română în delegațiuni — 60
Legea despre curțile cu jurați — 64
Decorarea lui Ieszenszky — 68
Discuție asupra îndemnizării — 74
Căderea guvernului — 74
Interpelarea deputatului Pichler — 75
Fundațiunea *Gozsdu* și societatea *Petru Maior* — 76
Budgetul anului 1900 — 77
Budgetul anului 1901 — 80
Mesajul de tron la închiderea dietei — 82

Ciclul parlamentar 1901—1905.

Apelul comitetului național — 89
Deschiderea dietei — 94
Budgetul anului 1902 — 99
Deputatul N. Șerban respinge atacurile altor deputați — 100
Procesul «*Cărții de Aur*» — 102
Moartea prezidentului *Dr. Ioan Rațiu* — 104
Abandonarea pasivității — 106
Schimbare de guvern — 108
Ordinul dela Chlopy — 117
Nouă schimbare de guvern — 121
Două interpelări ale deput. Dr. Aurel Vlad — 128
Deput. Dr. A. Vlad în chestie personală — 130
Deput. Dr. A. Vlad vorbește la budget — 131
Legea școlară a lui Berzeviczy — 146
Vorbirea Mitropolitului *Ioan Mețianu* (în anchetă) — 147
Vorbirea Mitropolitului *Dr. Victor Mihalyi* (în anchetă) — 153
Alte două interpelări ale deput. Dr. A. Vlad — 161
Închiderea dietei — 162

www.dacoromanica.ro

Ciclul parlamentar 1905—1906.

Pag.

Conferență națională în Șibiiu — 165
Apelul comitetului — 172
Alegerile — 174
Adresa clubului parlamentar naționalist — 176
Vorbirea deput. Dr. St. C. Pop la adresă — 184
Vorbirea deput. Dr. A. Vlad la adresă — 194
Vorbirea deput. Dr. Ioan Suciu la adresă — 199
Noul guvern de afaceri — 208
Adunarea dela Lugoj — 209
Dizolvarea parlamentului — 211
Manifestul clubului parlamentar naționalist — 215

Ciclul parlamentar 1906—1910.

Guvernul coaliției — 223
Deschiderea parlamentului — 225
Deputații naționaliști — 228
Programul guvernului — 230
Imunitatea deput. Mateiu Bella — 235
Interpelarea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod — 235
Guvernul cere indemnizare — 237
Contingentul de recruți — 268
Interpelarea deput. Dr. A. Vlad — 277
Adresa deputaților naționaliști — 281
Vorbirea deput. Vasile Goldiș la adresă — 287
Interpelarea deput. C. Brediceanu — 296
Vorbirea deput. Aurel Novacu la adresă — 297
Vorbirea deput. Dr. St. Petroviciu la adresă — 305
Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad — 312
Vorbirea deput. C Brediceanu la adresă — 313
Vorbirea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod la adresă — 324
Vorbirea deput. Dr. A. Vlad la adresă — 347
Vorbirea deput. Iuliu Maniu la adresă — 352
Interpelarea deput. Dr. Iuliu Maniu — 367
Budgetul anului 1906 — 367
Interpelarea deput. Dr. Stefan Petroviciu — 376
Desbaterea specială a budgetului pe 1906 — 376
Legea apropriațiunii — 394
Interpelarea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod — 396
Răspuns la interpelarea deput. Dr. St. Petroviciu — 397
Legea despre desvoltarea industriei — 397
Interpelarea deput. Dr. Stefan Petroviciu — 398
Desbaterea specială a legii industriale — 399
Imunitatea deput. Nagy György — 401
Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad — 402
Interpelarea deput. Dr. Al Vaida-Voevod — 402
Budgetul anului 1907 — 403
Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad — 409
In chestie de regulament — 410
Tot în chestie de regulament — 411
Discuția specială asupra budgetului — 411
Budgetul ministrului de culte — 414
Guvernul cere indemnizare — 417
Legea despre modificarea organismului judiciar — 422
Interpelarea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod — 423
Discuția asupra budgetului se continuă — 424
Legea apropriațiunii — 431

www.dacoromanica.ro

Pag.
Două interpelări (C. Brediceanu şi Dr. A. Vlad) — — — — — — 436
Desbaterea legii de apropriaţiune — — — — — — — — — — — 437
Legea despre contingentul de recruţi — — — — — — — — — — 441
Două interpelări ale deput. C. Brediceanu — — — — — — — — — 443
In chestie personală (Dr. St. C. Pop, Dr. Al. Vaida-Voevod şi C. Brediceanu) — — — — — — — — — — — — — — — — 445
Petiţiuni în chestia înfrânării agitaţiunilor naţionaliste — — — — — 447
Modificarea legii despre procedura sumară — — — — — — — — 452
Modificarea legii despre procedura penală — — — — — — — — — 453
In chestie de regulament — — — — — — — — — — — — — 455
Legile şcolare ale lui Apponyi — — — — — — — — — — — — 456
Memorandul bisericii gr. ort. române — — — — — — — — — — 457
Salarizarea învăţătorilor dela şcoalele de stat — — — — — — — — 463
In chestie de regulament — — — — — — — — — — — — — 509
Discuţia se continuă asupra legii şcolare — — — — — — — — — 512
Discuţia pe articole — — — — — — — — — — — — — — — 543
Proiectul de lege referitor la şcoalele comunale şi confesionale — — 544
Desbaterea generală — — — — — — — — — — — — — — — 546
In chestie de regulament — — — — — — — — — — — — — — 559
Interpelări — — — — — — — — — — — — — — — — — — 563
La legea şcolară — — — — — — — — — — — — — — — — 565
Poeziile lui Vaida — — — — — — — — — — — — — — — — 577
Tot la legea şcolară — — — — — — — — — — — — — — — 579
Iarăşi poeziile lui Vaida — — — — — — — — — — — — — — 581
La legea şcolară — — — — — — — — — — — — — — — — 582
Vorbirile propunătorilor — — — — — — — — — — — — — — 587
Discuţia pe articole — — — — — — — — — — — — — — — 593
Interpelări — — — — — — — — — — — — — — — — — — 596
Discuţia specială se continuă asupra legii şcolare — — — — — — 597
Interpelarea deput. Dr. A. Vlad — — — — — — — — — — — — 601
Tot legea şcolară — — — — — — — — — — — — — — — 602
Legea şcolară în casa magnaţilor — — — — — — — — — — — 607
Vorbirea Mitropolitului *Ioan Meţianu* — — — — — — — — — — 607
Vorbirea Episcopului *Ioan I. Papp* — — — — — — — — — — — 610
Vorbirea Episcopului *Dr. Vasile Hossu* — — — — — — — — — — 615
Vorbirea Mitropolitului *Dr. Victor Mihalyi* — — — — — — — — — 623
Legea despre casele muncitorilor — — — — — — — — — — — — 635
Regularea raporturilor dintre slugă şi stăpân — — — — — — — — — 636
Scoaterea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod din dietă — — — — — — — 643
Pragmatica de serviciu a funcţionarilor dela tren — — — — — — — 649
Interpelarea deput. Dr. A. Vlad — — — — — — — — — — — — 652
Chestia emigrărilor — — — — — — — — — — — — — — — — 652
Răspuns la interpelarea deputatului C. Brediceanu — — — — — — — 653
Indemnizare pe anul 1908 — — — — — — — — — — — — — — 654
Interpelarea deput. Dr. A. Vlad — — — — — — — — — — — — — 674
Interpelarea deput. Dr. St. C. Pop — — — — — — — — — — — — 675
Imunitatea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod — — — — — — — — — — 676
Prelungirea învoelii cu Austria — — — — — — — — — — — — — 677
Deputatul Dr. V. Lucaciu în chestie personală — — — — — — — — 686
Petiţia ziariştilor — — — — — — — — — — — — — — — — 687
Legea despre contingentul de recruţi — — — — — — — — — — — 688
Interpelarea deput. Dr. Iuliu Maniu — — — — — — — — — — — 689
Continuarea discuţiei asupra legii despre votarea recruţilor — — — — 690
Regularea proprietăţii în Ardeal — — — — — — — — — — — — 694
Răspuns la interpelarea deput. Dr. A. Vlad — — — — — — — — — 696
Modificarea regulamentului de casă — — — — — — — — — — — 697
Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad — — — — — — — — — — — — 702
La regulamentul de casă — — — — — — — — — — — — — — 703
Interpelarea deput. C. Brediceanu — — — — — — — — — — — — 708

www.dacoromanica.ro

	Pag.
La regulamentul de casă	709
Propunere de neîncredere față de prezidiu	755
Rapoartele comisiunii de imunitate	757
Budgetul anului 1908	759
Discuția specială asupra budgetului	776
Legea apropriațiunii	785
Modificarea legii sanitare	787
Legea despre gratuitatea instrucției	789
Lege despre darea de spirt	792
Modificarea legii execuționale	796
Lege despre regularea proprietății	798
Interpelarea deput. Dr. A. Vlad	799
Budgetul anului 1909	800
Interpelarea deput. Dr. Iuliu Maniu	829
Legea apropriațiunii	830
Reformele de dare	833
Legea despre contingentul de recruți	836
Interpelarea deput. Dr. St. C. Pop	837
Modificarea legii congruei	839
Alegerea dela Oravița	843
Legea congruei în casa de sus	847
Moartea lui *Alexandru Mocsonyi*	850
Abzicerea guvernului	851
Noul guvern	854
Dizolvarea parlamentului	855
Cuvinte de încheiere	856

www.dacoromanica.ro

CICLUL PARLAMENTAR

1896—1901.

www.dacoromanica.ro

In preajma alegerilor.

Ciclul parlamentar premergător a fost încheiat, cum am văzut, cu câteva luni înainte de vreme. Motivul e de căutat în împrejurarea, că guvernul ungar, prezidat de baronul Bánffy Dezső, nu dispuneà decât de o neînsemnată majoritate în dietă, şi astfel existenţa sa erà periclitată. Chiar şi această mică majoritate baronul Bánffy şi-a putut-o asigurà numai astfel, că a rugat pe deputaţii saşi, să rămână şi mai departe în partidul guvernului, să nu se înstreineze de el, fiindcă acela care le vorbeşte, baronul Bánffy, nu mai e acum omul, care erà pe vremea când funcţionà ca comite suprem în Ardeal, ci e cu totul *altul*. Nu mai persecută, ci sprijineşte naţionalităţile nemaghiare, în prima linie pe Saşi. Deputaţii saşi au dat crezământ vorbelor ademenitoare şi au rămas şi pe mai departe în partidul guvernamental, ajutând să fie conduse destinele ţării în felul cum baronul Bánffy ştià să le conducă, fără a se gândì la înţeleapta zicătoare românească, pe care tocmai Saşii, cari trăiesc în contact nemijlocit cu Românii, trebuiau să o cunoască, că: «lupul îşi schimbă părul, dar năravul nu». Căci baronul Bánffy a rămas şi ca ministru prezident acelaş, care a fost ca prefect al judeţului Bistriţa-Năsăud, (volnic, şovinist şi brutal); iar la momentul dat a disolvat dieta, pentru a-şi formà o majoritate parlamentară, care să asigure existenţa guvernului său pe mulţi ani înainte. Insuşi Bánffy spusese doară, că are de gând să rămână în fruntea guvernului *cincisprezece ani*.

Cumcă guvernul prezidat de Bánffy va folosì toate mijloacele, permise şi nepermise (mai ales însă pe cele nepermise), ca să-şi înjghebeze o mare majoritate la alegeri,

www.dacoromanica.ro

o ştiă toată lumea. O ştiau şi conducătorii partidelor opoziţionale din dietă. De aceea, au adresat toate din vreme manifeste alegătorilor, îndemnându-i să nu se lase seduşi de promisiunile guvernului, căci nu sunt sincere, şi să nu-şi dee voturile pentru candidaţii guvernului, ci pentru candidaţii lor. In manifestul partidului kossuthist se spuneà, că acest partid luptă pentru dreptul electoral universal, care trebue să se dee fiecărui cetăţean ungar, care ştie cetì şi scrie *ungureşte*. In manifestul partidului naţional, condus de contele Apponyi, se promiteà curăţirea moravurilor în vieaţa publică a ţării. Iar în manifestul partidului poporal se cuprindeà promisiunea, că pretensiunile naţionalităţilor, întrucât acelea stau în consonanţă cu unitatea statului ungar şi cu caracterul naţional al statului, au să fie luate în socotinţă şi partidul le va face părtaşe de o tratare dreaptă şi echitabilă...»

Pe seama alegătorilor români cuvântul de îndrumare trebuià să-l dee şi acuma, ca în trecut, conferenţa naţională, respective comitetul executiv, ales din partea acesteia. Cum însă conferenţa naţională nu s'a putut întruni, a rămas, ca presa naţionalistă română să dee alegătorilor români poveţele necesare. Şi presa şi-a făcut datorinţa. Incă din vreme, în numărul 211 dela 7 Octomvrie n. 1896, ziarul «*Tribuna*», organul comitetului naţional, scrià următoarele:

«...Ştim, că în zilele cele mai apropiate se vor începe corteşirile pe scară întinsă, în toate cercurile electorale. Se va pornì o formală goană de suflete asupra alegătorilor români. Toate partidele din ţară vor face mari opintiri, ca să câştige sprijinul şi concursul alegătorilor români şi nu vor pregetà a-i ademenì cu promisiuni de tot felul. Alegătorii români să-şi aibă însă ochii în patru. Datorinţă avem să le spunem din vreme, că comite crima tradării de neam fiecare alegător român, care se lasă ademenit şi cumpărat, fie din orice parte.

Hotărîrile conferenţei noastre naţionale, aduse în direcţiunea aceasta, sunt clare şi precise. Faţă de alegerile dietale noi avem să păstrăm pasivitatea cea mai strictă. Abatere dela aceste hotărîri nu se poate face, câtă vreme forul competent nu decide altcum. Până nu ni se vor dà alte instrucţiuni, avem deci să ramânem acasă, departe de luptele electorale.

www.dacoromanica.ro

Ne doare, că nu suntem puşi în poziţia, de a ne bucurà şi noi de drepturile cetăţeneşti; ne doare, dar nu ne supără. Lupta politică noi o putem duce numai cu arme egale, şi în mod cinstit, fără ingerinţe, fără vărsări de sânge şi fără corumpere cu bani. In altă luptă nu putem întrà, nu voim să întrăm! Să stăm deci la o parte şi să aşteptăm, pentrucă aşteptând nu perdem ci câştigăm.

Ştim că guvernul lui Tísza a voit să ne sdrobească cu desăvârşire. S'a dus însă Tisza şi noi am ramas. Guvernul lui Wekerle apoi ni-a disolvat comitetul şi partidul naţional. S'a dus şi Wekerle şi noi tot am rămas aceea ce am fost, partid bine organizat şi bine închiegat. Guvernul lui Bánffy merge mai departe şi ne deneagă chiar şi existenţa ca Români. Dar se va duce şi Bánffy, şi se vor duce şi alţii mulţi după dânsul, iar noi vom rămâneà pururea aceea ce am fost şi suntem, popor deştept şi conştiu de drepturile ce ne compet. Ei vor cădeà rând pe rând, iar noi ne vom ridicà, căci nu acela e tare, care are puterea în mână şi abuzează de ea folosindu-o, ci acela care poate şi ştie să reziste tuturor ispitelor. Am rezistat până acuma, să rezistăm şi mai departe...»

Tot la strictă pasivitate au îndemnat pe alegătorii români din Transilvania şi Ungaria şi celelalte ziare naţionaliste române: Gazeta Transilvaniei» din Braşov şi «Dreptatea» din Timişoara, şi numai Telegraful Român» a publicat un apel al magnatului Dr. Iosif Gall, adresat Românilor, ca să părăsască pasivitatea şi să aleagă şi trimită la dietă deputaţi români, cari să facă parte din partidul guvernului.

Din partea celor chemaţi şi competenţi s'a decretat deci *pasivitatea* şi pentru aceste alegeri, în cari guvernul a întrat cu întregul aparat de care dispuneà şi cu următoarele promisiuni, cuprinse în manifestul pe care l'a adresat alegătorilor, înainte de alegere, partidul liberal (guvernamental):

«...Sângele meu, popor maghiar! Feriţi-vă de lupii din opoziţie, cari umblă prin grădinile voastre. Nu votaţi pentru candidaţi din partidul poporal, pentrucă partidul acesta e al popilor şi al domnilor mari, cari ţin cu Muscalul! Nu votaţi pentru partidul lui Ugron, căci acesta e amicul socialiştilor şi fraternisează cu Valahii, Slovacii şi Sârbii. Nu votaţi pentru can-

www.dacoromanica.ro

didaţii naţionali, chiar şi numai pentru aceea, pentrucă partidul acesta e frate bun cu partidul lui Zichy Nándor (poporal). Concetăţeni! Popor maghiar! Opoziţionalul cu gura mare nu are timp să lucre şi să grijască de afacerile cercului, ba nici nu cutează să atragă atenţiunea ministrului asupra dorinţelor voastre. Vi se pot prăpădi viile, holdele vi le poate bate grindina... Veţi aveà lipsă de împrumuturi de stat, de reducerea contribuţiunii. Se poate că aveţi şcoală slabă, vă trebue una nouă, vă trebue casarmă, fabrică de tutun. Puteţi câştigà mulţi bani. V'au degenerat vacile. Guvernul vă dă tauri buni. Dar plânsul copilului mut nu-l aude nime! Dacă ar ştì guvernul, că ce vă lipseşte, ar face totul în favorul vostru. Dar nu ştie, şi asta e rău!...»

Alegătorii au înţeles acest glas de chemare al guvernului, iar cari n'au voit să-l înţeleagă, au fost siliţi pe altă cale ca să-i dee ascultare, şi astfel alegerile făcute sub Bánffy au rămas de poveste pentru toate vremile. Dar Bánffy şi-a ajuns scopul. A scos opoziţia din dietă, reducându-o la un număr foarte restrâns de deputaţi, cari dispăreau pe lângă majoritatea sdrobitoare cu care baronul Bánffy credeà, că va puteà să facă acum aceea ce voià.

Dar s'a înşelat, pentrucă nu peste mult i s'au înfundat rău lucrurile.

Delegaţii conferenţei naţionale.

Convocarea conferenţei naţionale pe 24 Octomvrie n. 1896 la Sibiiu a pus în mişcare inteligenţa română de pretutindenea. In toate cercurile electorale au fost convocate de urgenţă adunările electorale, în scopul de a alege delegaţi pentru conferenţa dela Sibiiu. Pe unele locuri adunările au fost oprite, pe altele nu, dar chiar şi pe unde ele au fost oprite, fruntaşii s'au întrunit în conferenţe secrete şi au ales totuş delegaţi pentru conferenţa naţională, astfel, că aproape în toate cercurile electorale din Ardeal şi din părţile ungurene delegaţii au fost aleşi în toată regula pentru conferenţa naţională, convocată la Sibiiu. Numai cei din Banat au stat departe de aceste mişcări. Ei n'au ţinut adunări electorale

www.dacoromanica.ro

şi n'au ales delegaţi pentru conferenţa naţională dela Sibiiu, dând ascultare organului lor de publicitate «*Dreptatea*» din Timişoara, care se pusese pe punctul de vedere, că nu e cu cale să fie convocată conferenţa naţională, fiindcă e aproape sigur, că ea nu se va puteà ţineà, pentrucă guvernul nu va permite ţinerea ei, şi atunci alegerile de delegaţi noi nu au nici o valoare, în schimb însă îşi pierd mandatele delegaţii cei vechi şi astfel organizaţia partidului e nimicită. Pecând dacă nu se convocà conferenţa, şi dacă nu se făceau alegeri nouă de delegaţi, rămâneà în fiinţă şi intactă organizaţia partidului, pentrucă mandatul delegaţilor aleşi la anul 1892 nu expirà şi nu expirà nici încredinţarea comitetului. Toate rămâneau în vechea ogaşă, până la eventuala revocare a ordonanţelor prin cari a fost disolvat partidul naţional român.

Cei mai mulţi dintre delegaţii aleşi pentru conferenţa naţională din Sibiiu se aflau pe drum spre Sibiiu, când a urmat oprirea conferenţei. Cum însă conferenţă publică nu mai puteau ţineà, au ţinut consfătuiri intime, în curs de două zile, sub prezidenţia lui *Dr. Ioan Raţiu*, prezidentul partidului, examinând situaţia creată partidului naţional român din toate punctele de vedere şi ajungând la concluzia, că pentru schimbarea lucrurilor nu se poate face deocamdată nimic alta, decât să se înainteze un energic protest la guvern în contra oprirei întrunirii conferenţei naţionale, iar comitetul naţional de până acuma să fie poftit să conducă şi mai departe politica naţională română, posedând întreaga încredere a obştei româneşti.

Protestul Braşovenilor.

Intre adunările electorale cercuale, convocate în scopul alegerii de delegaţi le conferenţa naţională din Sibiiu, dar oprite din partea autorităţilor publice, se află şi cea convocată la Braşov pe 22 Octomvrie 1896. In contra oprirei întrunirii lor în adunare electorală, intelectualii români din Braşov şi din comunele din apropiere au ridicat un energic *protest*, de conţinutul următor:

www.dacoromanica.ro

«La lungul şir al atentatelor săvârşite dela inaugurarea dualismului încoace în contra limbii şi a naţionalităţii poporului român din Transilvania şi Ungaria s'a mai adaos încă unul.

Zilele trecute, noi Românii din Transilvania, am fost victimele acestui nou atentat, care întrece tot ce brutalitatea organelor puterii publice a prestat până acuma în persecutarea naţionalităţii noastre.

Imprejurările între cari ni s'a aplicat lovitura cea nouă sunt cu atât mai agravante, cu cât ne aflăm în plinul period electoral, în ajunul alegerilor generale pentru parlamentul din Pesta.

Alegătorii dietali de naţionalitate română din comitatul Braşovului, conştii de drepturile şi de datorinţele lor cetăţeneşti şi naţionale, vrând a se întruni în 22 l. c. în Braşov, pentru a se consultà asupra paşilor ce urmà să-i facă în faţa alegerilor dietale, au fost opriţi de a se adunà. Au fost opriţi, deşi au împlinit toate formele legale şi cu toate că în acest scop primiseră încă şi permisiunea în scris a autorităţii locale pentru ţinerea întrunirii. Au fost opriţi printr'un ordin fişpănesc, care lipsit de orice temeiu legal, declară simplamente desfiinţată libertatea de întrunire a cetăţenilor de naţionalitate română, o declară desfiinţată chiar şi faţă cu executarea celui mai cardinal drept constituţional, zicând că: «adunări electorale conchemate după naţionalitate în general nu pot fi permise».

Şi nu este numai o măsură de caracter local, ce s'a luat aici, ci acelaşi atentat s'a comis în acelaş timp şi în contra fraţilor noştri din comitatul Bistriţa-Năsăud, şi din alte cercuri electorale. Aceeaşi oprire a impiedecat şi ţinerea conferenţei generale a alegătorilor români, aderenţi ai programului naţional, din toată Transilvania şi Ungaria, care aveà să se întrunească la Sibiiu, spre a hotărî asupra atitudinei poporului român în faţa alegerilor dietale.

Timp de 29 de ani guvernele ungureşti n'au cutezat să atace pe faţă dreptul de liberă întrunire şi sfătuire. Numai guvernul de astăzi se crede cu desăvârşire degajat de îndatorirea de a mai respectà acest drept fundamental constitutional faţă cu poporul român. Ministrul Bánffy prin organele sale ne declară deodată lipsiţi de dreptul constituţional al întrunirii. Ne declară în afară de lege şi disolvaţi, ca naţionalitate, pe noi, Românii, cari cu toate fibrele vieţii noastre publice şi private

www.dacoromanica.ro

suntem legaţi de principiul naţionalităţii, principiu, care uneşte şi constitue într'un puternic mănunchiu de interese durabile şi nestrămutate însăşi fiinţa noastră, ca popor cu limbă, obiceiuri, şi cultură naţională proprie.

Până acuma crudela persecuţiune a elementului românesc, ce izvoreşte mai cu seamă din năzuinţele utopice de unificare naţională, se făceà cel puţin sub masca apărării legalităţii! Astăzi lucrurile au ajuns până acolo, încât organele puterii publice atacă cu vizirul deschis înseşi bazele legilor şi ale constituţiunii, numai ca să poată paralisà şi nimicì libertatea de acţiune politică a cetăţenilor de naţionalitate română.

Cu toate, că legea dela 1868, întitulată «lege asupra egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor», precum şi legea şcolară, legile privitoare la autonomia bisericilor, etc. din acelaş an, circumscriu sfera de drept, — de altmintrelea de tot restrânsă şi micşorată, — în care admit validitarea intereselor de naţionalitate în vieaţa publică de stat, prin folosirea limbii şi desvoltarea învăţământului naţional; cu toate că aceste interese fiind inherente desvoltării naţionalităţilor, ar trebuì să-şi afle, firesţe, şi reprezentarea lor în corpurile legiuitoare, ca să poată fi apărate, păstrate şî înaintate; cu toate că prin urmare înseşi legile amintite reclamă pe baza principiului constituţional comuna sfătuire şi solidara conlucrare a cetăţenilor de naţionalitate română, pentru a puteà ajunge la validitarea intereselor lor în vieaţa publică a statului: guvernul şi organele sale decretează prin ordine volnice administrative, că acele interese ale naţionalităţii noastre, nu noi Românii, pe cari ne privesc, suntem în drept a le apără şi a le reprezenţà, ci numai colectivitatea cetăţenilor de diferite limbi şi naţionalităţi.

Printr'asta guvernul şi organele lui ne deneagă nouă, Românilor, baza de desvoltare, ba chiar dreptul de existenţă pe temeiul principiului de naţionalitate, recunoscut de însaş legislaţia ungurească.

N'a fost de ajuns, că de trei decenii încoace nu s'a făcut nimic din partea guvernelor şi a legislaţiunii ungureşti pentru uşurarea stării politice a poporului român, cel mai număros după poporul maghiar;

n'a fost de ajuns, că până în ziua de astăzi sunt susţinute în Transilvania legile escepţionale aduse anume în contra Românilor, că este susţinută în deosebi legea asupritoare electo-

www.dacoromanica.ro

rală, cu totul diferită de legea de alegere, valabilă pentru ţara ungurească, prin care lege poporul român transilvan este în cea mai mare parte despoiat de dreptul electoral;

n'au fost destule aceste despotice măsuri, luate pentru a sugrumà cu desăvârşire vocea poporului român din această ţară, — ci acum organele stăpânirii cu brutalitate ne mai pomenită în viaţa statelor constituţionale, chiar şi pe acea mică fracţiune de Români, ce a ajuns cu mare greu să fie învestită în puterea legii escepţionale cu dreptul electoral, o împedecă de a se mişcà şi de a se întrunì liber.

Şi toate acestea se fac şi se săvârşesc, pecând în acelaş timp reprezentanţii opiniunii publice maghiare se sforţează să convingă străinătatea, că dacă se şi întâmplă nedreptate Românilor, numai aceştia poartă vina, pentrucă nu voesc să se folosească de armele legale, ca întrând în dietă să-şi validiteze acolo interesele lor.

Protestăm solemnel în faţa ţării şi a lumii culte în contra politicei maghiare de duplicitate, care de o parte ne reproşează, că de ce nu ne folosim de drepturile constituţionale, iar de altă parte ne despoaie de aceste drepturi, călcându-le în picioare în modul cel mai crud şi brutal.

Protestăm solemnel în faţa ţării şi a lumii culte în contra barbarelor încercări de a ne desfiinţà ca naţionalitate.

Protestăm sărbătoreşte în contra atacului ce se face în mijlocul Europei civilizate asupra drepturilor omului, asupra libertăţii cetăţeneşti şi naţionale.

Protestăm şi declarăm, că în mănia tuturor uneltirilor şi a temerarelor atentate, ce se săvârşesc de cătră purtătorii actualei politice de stat ungureşti în contra naţionalităţii române, noi, membrii ei, alegători şi nealegători, suntem firm hotărîţi a ne împlinì până în sfârşit cu credinţă şi fără şovăire sfânta datorie ce ne-o impune, ca cetăţeni şi Români, lupta pentru existenţă şi drepturile noastre naţionale. Braşov, Oct. 1896». (Urmează subscrierile).[1])

Acest protest a fost subscris şi de intelectuali români din alte cercuri electorale din ţară, cari au aderat întru toate la cuprinsul seu. Anume, de cei din cercurile în cari s'a procedat ca la Braşov.

---

[1]) Din «*Tribuna*», anul 1896, numărul 230.

www.dacoromanica.ro

Un comunicat al guvernului.

Oprirea conferenței naționale române, convocată pe 24 Octomvrie 1896 la Sibiiu, și oprirea mai multor adunări electorale cercuale, convocate în scopul de a alege delegați pentru conferența dela Sibiiu, cum și pedepsirea cu închisoare și cu amende a celor ce le-au convocat, a îndemnat presa din streinătate să critice cu asprime procedura guvernului unguresc și să facă constatarea, că în stat constituțional, în stat de drept, nu are loc o astfel de împedecare a cetățenilor în a se întruni și consultà. In contra acestor juste obiecționări guvernul ungar s'a apărat cu următoriul comunicat:

«Autoritățile maghiare au oprit conferența din Sibiiu, nu din motivul, că scopul ei erà luarea unei poziții față de alegerile dietale din partea acelor alegători, cari stau pe baza programului lor național, ci simplu pentru aceea, pentrucă convocătorii ei, contrar §-lui 1 din legea despre naționalități, considerată ca lege fundamentală, au convocat pe alegătorii, cari stau pe baza programului național, nu fără deosebire de confesiune și naționalitate, ci esclusiv numai pe membrii naționalității române, și chiar și dintre aceștia nu pe toți, ci numai pe reprezentanții alegătorilor, astfel, că în modul acesta participarea directă a unei minorități cu vederi contrare s'a făcut cu totul imposibilă. Că autoritățile, oprind conferența din Sibiiu, nu au perhorescat programul politic, care se abate dela programul guvernului, se vede evident din faptul, că o conferență analogă a partidului poporal săsesc, care își are de bază un asemenea program, a fost concesă fără greutate, în momentul când autoritățile au aflat, că conducătorii partidului au convocat alegătorii fără deosebire de confesiune și naționalitate. E de mare datorință a executivei de a veghià, ca unitatea statului și a națiunii politice, care îi formează baza, să nu fie conturbată prin constituiri de partide, după rasă și confesiune, cu caracter esclusiv și anticonstituțional. Ce s'ar alege din unitatea statului și a națiunii politice, dacă s'ar concede formarea de partide după rasă și confesiune? Ce primejdii ar puteà aduce o astfel de grupare, chiar și în stat cu naționalitate compactă, cum e spre exemplu România? Și s'ar aflà oare bărbat de stat român, care ar concede, ca în contra legilor cardinale ale constituțiunii să se com-

www.dacoromanica.ro

pună partide de naţionalitate: maghiară, bulgară, grecă ori israelită? Sigur, că nu! Şi nime nu şi-ar permite a ridică acuză serioasă, dacă guvernul român ar pune capăt iniţiativei luate în interesul constituirii de partide, cu caracter esclusiv de rasă şi confesiune».[1]

Abstrăgând dela asemănarea cu totul greşită, făcută între statul ungar şi România, unde drepturi politice au numai Românii, deci partide de altă naţionalitate după lege nu se pot formà, — e evidentă în comunicatul acesta inconsecvenţa şi lipsa de logică. Se admite programul naţional român, dar nu se admite ţinerea de adunări pe temeiul acestui program, decât numai dacă sunt convocaţi toţi alegătorii! Deci şi cei de altă limbă, cari n'au nimic comun cu programul, ba sunt chiar contrari programului!

Recursul prezidentului Dr. Ioan Raţiu.

Dupăce oprirea conferenţei naţionale române, convocată pe 24 Octomvrie 1896 la Sibiiu, a fost aprobată şi din partea vicecomitelui comitatului Sibiiu, prezidentul comitetului executiv al partidului naţional român, *Dr. Ioan Raţiu*, a înaintat prin primariul oraşului Sibiiu la ministrul de interne un recurs bine motivat, de cuprinsul următor:

«Onorate Domnule Primar! Faţă de rezoluţiunea de sub numărul 19,942/III 1896 a domnului vicecomite al comitatului Sibiiu, în cauza opririi conferenţei electorale generale, care rezoluţiune mi-ai comunicat-o sub numărul prezidial 137/96, mă aflu îndemnat a dà următorul *recurs*, pe care rog a-l subşterne forului competent, înaltului ministeriu de interne.

Domnul vicecomite a aflat de bine a rezolvà recursul ce l'am dat în contra ilegalei opriri a conferenţei, convocate pe 24 Octomvrie 1896, prin o simplă *aprobare* a actului, pe care primăria din Sibiiu l'a comis trecând peste competenţa sa şi încălcând cele mai elementare principii de libertate constituţională. Domnul vicecomite nici nu a mai căutat a-şi motivà aprobarea acestui act volnic cu altceva, decât că *şi-a însuşit motivele absolut invalide*, pe cari s'a bazat ilegala oprelişte.

---

[1] Din «*Tribuna*», anul 1896, numărul 234.

www.dacoromanica.ro

Nu numai m'a surprins, dar m'a şi indignat această uşuratică procedura.

Văd cu durere, ca libertăţile cetăţeneşti au ajuns în patria noastra a fi simple puncte de întrebare, la cari organele puterii executive cutează a răspunde aşà, după cum le vine la socoteala, adeca, desconsiderându-le şi incalcându-le într'un mod ne mai pomenit într'o ţară constituţionala.

Recursul ce l'am adresat domnului vicecomite eu n'am mai aflat de lipsă a-l motivà, pentruca aveam convingerea, că încălcarea de lege, comisa de primaria din Sibiiu, prin deliberarea sa de sub numarul 125 96 pres. este aşà de evidentă, încât nu mai are nici o lipsa de clarificare sau analisare. Faptul, ca primaria din Sibiiu şi-a permis a oprì ţinerea unei conferenţe de partid a alegatorilor dietali români, aderenţi ai programului stabilit la anul 1881, aici în Sibiiu, într'o conferenţă de asemenea caracter, la care a asistat însuşi reprezentantul aceleiaşi primarii; faptul, ca primaria şi-a permis a oprì ţinerea acestei conferenţe tocmai pe timpul alegerilor dietale, când ţinerea de conferenţe. pe langă dreptul constituţional al liberei intruniri, o mai asigura în mod special şi categoric, expres, aricolul de lege XXXIII dela 1874, — faptul acesta, aşà de revolator, ilegal şi anticonstituţional, am crezut, că va fi destul, ca sa ajunga la cunoştinţa unei autoritaţi superioare, cum este domnul vicecomite, pentruca îndata să se iee toate măsurile de lipsa, pentruca atacul facut asupra dreptului constituţional să fie reparat şi cetăţenilor neîndreptăţiţi prin un reprezentant al puterii executive să li se dee satisfacţia cuvenită, şi să fie puşi în poziţia de a puteà face uz de drepturile lor cetăţeneşti, asigurate în constituţiunea ţarii şi în legile patriei.

Cu durere văd însa acum, că simţul pentru respectarea libertaţilor conştituţionale şi a legilor positive s'a tâmpit, dacă nu s'a stâns, la mai toate organele administrative, facând loc arbitriului, volniciei şi abuzului de putere.

Aceste triste apariţiuni şi semne de decadenţă se repeţesc zi de zi în diferite părţi ale ţarii, la diferite ocaziuni şi în diferite forme, dar nicaeri ele nu se arata aşà de consecvent şi în forme aşà de isbitoare, ca acolo, unde e vorba de Români, şi ca atunci, când cetaţenii români vor sa se întrunească, pentru a lucrà în direcţiunea intereselor lor de vieaţa, conform programului ce şi l'au stabilit ei.

www.dacoromanica.ro

Nu e destul, că legile aduse în favorul naţionalităţilor, pentru asigurarea desvoltării culturale şi respectarea limbii naţionale a sînguraticelor popoare din patrie, *sunt* ignorate, nerespectate, sau călcate în picioare, ci am ajuns acum, ca organele administrative să ne despoaie şi de libertăţile comune cetăţeneşti, pe cari constituţia ţării le asigură tuturor cetăţenilor din patria noastră deopotrivă.

Se bucină pretutindenea, că ţară mai liberală ca Ungaria nu există, şi iată că libertatea în ţara noastra e pusă la discreţiunea câte unui primar, sau a unui vicecomite!

Se spune pretutindeni, în presă, în cameră, la guvern şi se anunţă mai ales în streinătate, că nicăiri naţionalităţile nu au atâtea drepturi, ca în Ungaria, şi iată că organele administrative politice, dupăce, prin încălcarea şi desconsiderarea ei au scos din valoare o lege fundamentală, creată anume pentru asigurarea egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor, au cutezanţa de a despoià pe membrii acestor naţionalităţi chiar şi de drepturile constituţionale comune pentru toţi cetăţenii, şi ca ironia să fie şi mai completă, şi mai amară, la săvârşirea actelor de ilegalitate aceleaşi organe au cutezanţa de a se provocà la însaşi legea, pe care au nesocotit-o întotdeauna, deşi datoria lor ar fi fost să o observe.

Sau e adevărat, că trăim în ţară constituţională şi că drepturile cetăţeneşti se asigură tuturor deopotrivă, fără considerare la limbă, naţionalitate, ori credeu politic, — şi atunci actele de volnicie vor fi nimicite şi autorii lor pedepsiţi, — sau că toate frazele despre constituţionalism, liberalism şi egală îndreptăţire sunt numai frase goale, pe cari şi un primar le dă orişicând de minciună, şi în cazul acesta voim să ştim, dacă guvernul ţării, şi în special domnul ministru de interne, să identifică oare, *da* sau *ba*, cu organele sale inferioare, şi se asociază şi dânsul la ceata celor ce dovedesc cu fapta, că în Ungaria constituţia şi libertăţile cetăţeneşti atârnă dela bunul plac al singuraticelor organe administrative, că egala îndreptăţire a naţionalităţilor este numai pe hârtie şi că ea se mai aminteşte numai pentru a seduce lumea străină, care nu cunoaşte încă adevărata stare de lucruri?

Iată de ce, domnule primar, voiu să dau recurs şi în contra rezoluţiunii domnului vicecomite, şi să motivez cu următoarele recursul meu:

www.dacoromanica.ro

Domnul vicecomite în rezoluţiunea sa de sub 19,942 III 1896 se identifică cu motivarea opririi, iar primăria Sibiiului îşi sprijineşte oprirea pe două motive: *a*) provocarea la legea de naţionalităţi (art. de lege 44 dela 1848); *b*) provocarea la art. de lege 33 din 1874.

1. Nici una nici alta din legile citate, dar peste tot nici o lege pozitivă nu dă drept primariului ca să *oprească* o adunare de alegători, sau orice altă adunare. Pentrucă, conform legii, primariul are să iee la cunoştinţă însinuarea unei adunări ori conferenţe electorale de partid, şi poate să-şi trimită reprezentantul său la faţa locului, unde se ţine adunarea, n'are însă nici un drept, nici să permită, nici să oprească o adunare. Prin urmare primăria din Sibiiu a trecut peste competenţa sa, şi-a permis un lucru care nu-i compete, şi pentru aceasta trebue trasă în cercetare disciplinară, iar actul de oprire trebue nimicit, pentrucă adunarea convocată pe 24 Octomvrie 1896 să se poată ţineă orişicând.

2. Dar actul de oprire al primăriei din Sibiiu, chiar şi atunci, când nu ar fi un abuz de putere, cum de fapt ni-se prezintă, totuşi nu s'ar puteà susţineà, pentrucă nu se poate susţineà motivarea acestui act.

Să vedem, cari sunt argumentele aduse pentru motivarea opririi?

Primariul zice, că nu poate concede ţinerea conferenţei pentru împrejurarea, că: «*alegătorii chemaţi la adunarea numită nu se grupează după cercuri de alegere, ci după naţionalitate*», ceeace s'ar fi declarat dejà ca neadmisibil încă la 11 Maiu 1896, prin rezoluţiunea sa de sub numărul 56/96 pres. rezoluţie dată în chestia convocării adunării alegătorilor români pe 15 Maiu 1896.

Motivul acesta nu se poate susţineà, pentrucă: *a*) rezoluţiunea la care se provoacă d-l primar este nerezolvată, e sub apelaţie la ministeriul de interne; *b*) motivele înseşi ale acelei rezoluţiuni sunt absurde şi false şi de aceea trebue să presupunem, că înaltul ministeriu de interne o va nimicì şi pe aceea, şi pe aceasta.

Curioasă logică a motivării opririi! Un act ilegal şi neconstituţional vrea domnul primar să-l motiveze cu un alt act al său de aceeaş natură, care act însuş este atacat prin recurs, şi care deci n'are nici o valoare de drept.

www.dacoromanica.ro

Dar şi mai curioasă şi mai neînţeleasă logică e a te provocà la legea *despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor*, pentru a-ţi motivà oprirea unei adunari româneşti, pe un pretins motiv, că legea ar eschide gruparea dupa naţionalitate! Şi aceasta o face d-l primar al Sibiiului, când se provoaca la rezoluţiunea sa din 11 Maiu 1896 (numărul 56 96 pres.).

In faimoasa sa rezoluţiune d-l primar susţine, ca §-ul 1 al articolului de lege 44 dela 1868 *eschide clar, ca în Ungaria să se poată conferà, ori să se poată organizà, pe bază de rasă, ori naţională*».

Iată cea mai stranie aserţiune ce se poate susţineà din partea unui organ administrativ, când calcă în picioare drepturile libertaţii cetaţeneşti! Iată cea mai cutezata lovitură ce s'ar puteà aplicà unei naţionalităţi din patria noastră! Iată cea mai flagrantă batjocură a principiului, enunţat prin legea din chestiune, principiul *egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor!*

A declarà, că legea de naţionalităţi nu permite a conferà şi a se organizà pe baza naţională înseamnă a pretinde dela noi, Românii, cetăţenii egal îndreptaţiţi ai acestei patrii, ca:

Să abzicem a mai conferà noi între noi, adeca a mai ţineà conferenţe de orice natură, fiindca toate conferenţele noastre, fie bisericeşti, fie şcolare, fie culturale, se ţin pe bază naţională şi se fac în limba naţională românească.

Sa abzicem de dreptul electoral şi de întrunire, pentrucă noi numai în limba românească, adecă pe bază naţională, ne putem întrunì şi putem declarà votul nostru.

Să abzicem de a mai figurà în publicitate cu caracter naţional, *ca naţionalitate,* şi prin urmare să ştergem toate şcoalele, bisericile şi reuniunile noastre, cari sunt publice şi naţionale.

Să abzicem de a ne organizà în partid politic pentru apararea intereselor noastre de vieaţa, cu un cuvânt, să abzicem de a mai traì ca aceea ce suntem, să ne renegăm firea şi să ne contopim în alt neam de oameni din această ţara, de pilda în rasa maghiară.

A declarà şi a susţineà deci, că legea de naţionalitaţi conţine aşà ceva, înseamnă a pretinde, ca noi Românii din această ţara, şi cu noi toate celelalte popoare nemaghiare, *să ne maghiarizăm.*

Se poate însă susţineà aşà ceva? Şi dacă s'ar puteà susţineà, ca o dorinţa, ca o utopie, de pilda, s'ar puteà face oare

www.dacoromanica.ro

provocare la legea aşa numita «despre naţionalităţi? Nicidecum!

Legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor nu eschide, pentrucă nu poate eschide, fară a contrazice spiritului său, gruparea şi întrunirea pe bază naţională. Nu poate să eschidă această bază, pentrucă tocmai în urma recunoaşterii naţionalităţilor s'a creat această lege, pentru a asigurà şi a garantà drepturile speciale ale singuraticelor naţionalităţi, anume, tocmai cu privire la limba lor, care este nota esenţială a fiecărei naţionalităţi.

Cum s'ar puteà deci susţineà, a priorì, că o lege, care s'a creat ca o necesitate, în urma recunoaşterii principiului naţional, să eschidă ea însaşi acest principiu, în sine, ori ca bază pentru grupări politice?

Legea aceasta s'a adus la 1868, pentru a împlinì o dorinţă a Maiestaţii Sale, Impăratului-Rege, pentru a satisface pretensiunilor partidelor naţionalităţilor nemaghiare din ţară, şi pentru a realizà ideile celor mai luminaţi dintre politicianii fruntaşi ai naţiunei maghiare, ca Deák, Eötvös, etc. Cum s'ar puteà deci admite a priorì, ca această lege să nesocotească naţionalităţile în favorul cărora s'a adus, la dorinţa mai înaltă, când înainte chiar de a se creà legea au existat dejà partide organizate pe bază naţionala în însuş sânul parlamentului din Budapesta?

Cumca scopul legii de naţionalităţi a fost, conform dorinţei mai înalte, egala îndreptăţire, cu recunoaşterea principiului naţional, a tuturor naţionalităţilor, se vede apriat şi din discursul tronului, rostit la închiderea dietei, în 10 Decemvrie 1868, în care discurs se zice:

«Egala îndreptaţire, de care cetăţenii diferitelor naţionalităţi se bucurau în relaţiunile politice şi civile şi până acuma, a-ţi estins-o şi asupra terenului limbilor lor, asigurând D-voastră prin lege acele pretensiuni ale lor, cari nu stau în contrazicere cu condiţiunile administraţiunii şi justiţiei. Sperăm, că credincioşii noştri de limbi nemaghiare îşi vor aflà deplina lor liniştire în acea convingere, că statul asigură fiecarui cetăţean libertatea şi desvoltarea limbii sale materne în mod egal».

Acelaş lucru apare de altcum din întreagă desbaterea în dietă asupra proiectului, precum şi din proiectele separate, cari s'au făcut atunci, cu un cuvânt, din întreg aparatul, care se poate luà în considerare la înterpretarea legii. Dar ceeace susţin ca

www.dacoromanica.ro

o aserţiune a priori, se poate susţineà şi a posteriori, consultând însusi textul legii.

Domnul primar, încercând să motiveze oprirea volnică, ce a comis, se provoacă la §-ul 1 al legii. Acest paragraf nu conţine absolut nimic, ce s'ar puteà cità în materia aceasta. Acest paragraf tratează numai despre limba oficioasă de stat a Ungariei, o chestiune, care n'are nimic a face cu oprirea sau permiterea unei conferenţe insinuate în toată regula. Din citatele făcute de domnul primar apare însă, că dânsul a voit să se provoace la partea întroductivă a acestei legi. Dar nici cu aceasta nu e mai norocos, pentrucă tocmai în această parte a legii este depus spiritul şi intenţiunea ei, care am arătat a priori, că nu poate eschide a conferà şi a se grupà pe bază naţională. Partea aceasta a legii conţine tocmai proclamarea egalei îndreptăţiri. Acì se enunţă categoric, că «*toţi cetăţenii Ungariei formează.. din punctul de vedere politic, o naţiune.. al cărei membru egal îndreptăţit e fiecare cetăţean, aparţină el oricărei naţionalităţi*».

Acì se garanteară libertatea constituţională, căreia aparţine şi libertatea întrunirii, libertatea convingerii, etc. fără nici o restricţiune, căci espres se zice: «aceasta egală îndreptăţire poate fi supusă unor dispoziţiuni speciale numai întrucât priveşte întrebuinţarea oficială a limbilor; egala îndreptăţire deplină, asigurată tuturor cetăţenilor, trebue lăsată neatinsă privitor la toate celelalte raporturi».

Din toate acestea apare evident, că legea la care se provoacă domnul primar, nu numai că nu îndreptăţeşte oprirea sa volnică, ci din contră, ne-o prezintă şi mai drastică, fiindcă şi-a pus'o sub scutul unei legi, al cărei spirit a pornit tocmai din recunoaşterea principiului naţional pe care domnul primar vrea să-l eschidă de a puteà figurà ca bază la organizarea de partide. Lucru evident de altcum, că nici un fel de lege nu poate exchide vreo bază de organizare, fiindcă partidele în orice ţară constituţională, unde sunt partide, se bazeasă pe programele lor, iar stabilirea programului este efluxul libertăţii convingerii, care este garantată în toate statele civilizate şi constituţionale din lume.

Ciimcă principiul naţional *poate* să formeze principiul conducător al unui program, şi prin urmare *poate* se formeze baza unui partid, — se înţelege de sine.

www.dacoromanica.ro

Cumcă de fapt principiul național a format și formează baza multor partide politice, nu mai încape nici o îndoială, dacă aruncăm și numai o repede privire asupra vieții politice din Ungaria, ori asupra vieții politice din oricare alt stat, care se compune din mai multe naționalități.

Doară însuși partidul național român, ca să nu mai amintim partidele din sânul celorlalte naționalități, există dejà de atâța ani, cu mult înainte de legea despre egala îndreptățire a naționalităților, și încă nimănui nu i-a venit în minte să-l escepționeze, până în timpul mai nou, când d-l ministru de interne Hieronymi l'a dificultat și l'a declarat de disolvat, nu însă pe motivul pretextat de dl primar, ci pe motivul că n'ar aveà — *statute!*

Din toate acestea reiese evident, că punctul prim al motivării opririi este absolut nul și nu se poate susține.

3. Al doilea punct de motivare a opririi vătămătoare este următoriul: «împrejurarea, că sunt convocați, nu direct alegătorii dietali, — zice dl primar, — ci bărbații de încredere aleși de aceștia, formează o procedură, care stă în contrazicere cu §-ul 104 din legea electorală (art. de lege 33 dela 1874)».

Acest argument încă e absolut fals și nul. Paragraful 104 al legii la care se provoacă d-l primar nu amintește cu nici un singur cuvânt cum ar trebui convocate adunările de partid. In acest paragraf se prescrie cum să se însinue atari adunări, nu se dispune însă absolut nimic cu privire la organizarea internă a întrunirilor. E și natural să nu se dispună, pentrucă acest lucru aparține vieții interne de partid, care se regulează prin însuș partidul. Imprejurarea escepționată în mod incompetent și pe nedrept de d-l primar se bazează la noi pe o praxă îndelungată, care de altcum este întemeiată în firea lucrului.

Celce are drept de alegător, are *dreptul* de a participà la întrunirile publice de partid, prevăzute în §-ul 104 al legii electorale, dar nu și *datoria* de a participà în persoană. Legea nu eschide cu absolut nici un cuvânt, ca alegătorii aderenți ai aceluiași partid să nu se reprezinte la adunările de partid prin doi sau mai mulți alegători din acelaș cerc, în cari ei au toată încrederea politică.

Astfel și a doua parte a motivării opririi se dovedește de nulă, ca una ce nu se poate susține. De aceea oprirea însași, ca nebazată în lege, contrară spiritului constituțiunii, trebue ni-

www.dacoromanica.ro

micită, iar întrucât actul primăriei trece peste competența prescrisă de lege, trebue urmărit pe cale disciplinară, ca abuz de putere.

Repararea aceasta, pretinsă imperios de gravitatea abuzului comis, aştept să se şi faca, cu atât mai grabnic, că prin actul volnic de oprire miile de alegatori români au fost împedecați în eserciarea unuia dintre cele mai cardinale drepturi cetățenești.

Atunci, când cetățenilor de toate culoritele politice li s'a permis ținerea întrunirilor, numai întrunirea conferenței alegatorilor români a fost oprită! Cu atât mai neînțeleasă apare aceasta oprire a conferenței generale, cu cât în cele mai multe părți ale țării au fost permise conferențele de alegatori români cercuale, convocate în cercurile singuratice de către prezidenții cluburilor cercuale ale partidului nostru.

Sper cu atât mai vârtos admiterea recursului meu şi nimicirea opririi date de primariul Sibiiului, cu cât ştiu, ca din partea înaltului guvern de repețiteori s'a exprimat dorința, ca partidul național român să abandoneze politica de pasivitate. Cum se şi poate gândi la aşà ceva, daca nici întrunirile unde sa ne sfatuim asupra ataror paşi nu ni se permit?

In sfârşit sper repararea grabnica a acestei lovituri, pentrucă ea constitue nu numai o scurtare a drepturilor noastre cetățeneşti, ci palmueşte totodata şi libertățile publice, garantate prin constituțiune, ceeace constitue o pată de rușine pentru țara întreagă.

Noi, Românii, iubim libertatea pentru sine însaşi, iubim vieața constituțională şi libertățile ei pentru valoarea lor internă. De aceea ni se revolta întreaga ființă, când aceste tesaure scumpe le vedem profanate de volnicia câte unui organ administrativ, care ar fi chemat tocmai se reprezinte aceste principii în mijlocul poporului. Şi mai mult ni se revoltă întreagă ființa noastră, când atacurile acestea condamnabile se fac cu provocarea la legi, ori pe lânga enunțarea de noue şi de ne mai auzite principii, cari, ca şi în cazul acesta, pot se deştepte neprevăzute nenorociri asupra țării întregi. Pentrucă a enunța, că cetățenii români, ca Români nu se pot bucurà de drepturile constituționale, sau ca numai abzicând de firea lor, de cele mai sfinte comori ale lor, de limba şi naționalitatea lor, pot fi partaşi ai libertaților publice, — însemneaza a declarà rasboiu de exterminare tuturor naționalităților.

www.dacoromanica.ro

Pentru a încunjurà grozavele nenorociri ce pot provenì din enunţarea unor atari principii, şi tolerarea lor, fie pe timp oricât de scurt, te rog, domnule primar, sa binevoieşti a subşterne acest recurs al meu cât mai curând domnului ministru de interne, pe care îl rog sa binevoiască a cassà oprirea ilegală, a reprobà motivarea aceleia şi a permite ţinerea conferenţei tuturor alegatorilor români, aderenţi ai programului nostru dela 1881, în forma în care a fost convocata conferenţa pe 24 Octomvrie n. c. la Sibiiu.

Sibiiu, 11 Noemvrie 1896. *Dr. Ioan Raţiu*».[1]

Ministrul de interne a *respins* recursul, cu rezoluţiunea din 24 Decemvrie 1896, aprobând hotărîrea primariului din Sibiiu, pe baza motivelor înşirate din partea acestuia. Nu se puteà altcum. Primariul a procedat conform ordinului primit dela guvern, care nu se puteà combate şi desavuà pe sine însuşi.

Deschiderea dietei.

In 26 Noemvrie 1896 s'a deschis parlamentul ungar, în sala tronului din palatul regal din Buda, prin *mesaj de tron,* rostit din partea Monarhului, care a spus deputaţilor şi magnaţilor următoarele:

«Stimaţi domni magnaţi şi deputaţi, iubiţi credincioşi! Vă salutăm cu încredere, acuma, când în preajma nouei sesiuni parlamentare vă cerem conlucrarea la deslegarea unor chestiuni importante.

Pe lângă stabilirea budgetului pentru anul viitor, înainte de toate trebue făcute dispoziţiuni referitoare la pactul vamal-comercial dintre cele doua părţi ale monarhiei. Cu privire la cheia speselor comune (cuota) şi la chestiunea băncii, este a se ajunge cât de curând la noue înţelegeri. Afara de aceasta, în legătură cu pactul vamal-comercial mai sunt numeroase alte chestii de deslegat, în special cu privire la darile de consum, cari au să fie manipulate în ambele părţi ale monarhiei după principii uniforme.

Speram cu siguranţă, ca punând în cumpăna, cu echitabilitate reciprocă, împrejurările existente şi puterea materială a ambelor parţi şi ţinând în vedere interesele politice de mare

[1] Din «*Tribuna*», 1896, numărul 264.

www.dacoromanica.ro

importanţă, cari ating poziţia de mare putere a monarhiei, şi cari cer rezolvarea grabnică a tuturor acestor chestiuni, va succede a regulă toate aceste chestiuni la timp potrivit şi spre mulţumirea generală. Şi nu tragem la îndoeală, ca şi D-voastra veţi conlucrà în direcţiunea aceasta, cu ambiţiune patriotica.

In legătură cu noua regulare a relaţiunilor economice existente între cele două parţi ale monarhiei, este a se reînoì şi pactul financiar între Ungaria şi ţările surori (Croaţia-Slavonia).

Mai departe, o mare problemă pentru D-voastră va fi organizarea de nou a administraţiei ţarii, a cărei punere în lucrare şi executare o cer în mod imperativ interesele ţării. Guvernul nostru îşi va face propunerile în această direcţie; va prezentà proiecte de lege despre autonomia comitatelor, despre comisiunile administrative, despre organele administrative comitatense, despre oraşe, comune şi despre responsabilitatea funcţionarilor publici.

Dar şi pe alte terene ale vieţii publice de stat este încă mult de făcut. Trebue grijit, ca legea despre procedura penală să între în vigoare şi trebue reformată în mod fundamental procedura civilă. Trebuie luat apoi în lucrare codul dreptului privat, a cărui preparare este dejà începută.

In interesul existenţei autonomiei bisericii catolice va purtà de grije guvernul nostru, ca în înţelesul hotărîrei noastre se facă la timpul său propuneri. O îngrijire speciala a sa fi-va îmbunătăţirea stării materiale a preoţilor. La cele două biserici catolice aceasta se va puteà întâmplà cu conlucrarea episcopatului, pe basa regulării congruei, iar cu privire la întregirea veniteloŗ preoţeşti la celelalte confesiuni, cu respectarea drepturilor bisericilor autonome. Guvernul nostru vă va prezentà proiectul său.

In scopul promovării instrucţiunii publice şi a potenţării rezultatului educaţiunii sunt luate în vedere mai multe dispoziţiuni salutare, cu privire la pregătirea învăţătorilor şi a profesorilor.

Se vor face propuneri referitoare la desvoltarea comerciului şi a industriei interne, care atinge atât de aproape prosperarea economică a ţărilor de sub sfânta noastră coroană şi aceasta se va face în acea direcţiune, ca de o parte să încete piedecile constatate de experienţele de până acuma, ca păgubitoare desvoltarii comerciului nostru, de altă parte să se promoveze înflorirea industriei, ales capacitatea de concurenţă a micilor industriaşi.

www.dacoromanica.ro

Bună influenţa asupra fluctuaţiunii mai regulate comerciale va aveà negreşit investirea în masura mai mare, luată în vedere la căile ferate maghiare, iar modificarea legilor referitoare la caile ferate vicinale, va asigurà desvoltarea reţelei liniilor de staf şi contribuirea mai proporţionată a celor legaţi de interese locale.

Ameliorarea stării agronomice, precum şi potenţarea puterii de rezistenţa a proprietarilor de pământ, îndeosebi a micilor proprietari, va formà obiectul unei speciale îngrijiri a guvernului nostru. La scopul acesta vor duce dispoziţiunile proiectate cu privire la unirea puterilor economice, la desvoltarea creditului, la ridicarea prăsirii vitelor, la statificarea afacerilor veterinare şi la asigurarea vitelor.

Pentru asigurarea permanentă a efectului lucrărilor de regulare a râurilor va fi necesar să se poarte de grije a se sădì pomi pe locurile goale, până ce locurile scoase de sub inundaţie vor trebuì făcute mai productive, prin întroducerea mijloacelor de stropire.

Veţi fi chemaţi a vă ocupà şi cu reforma fundamentală a colonizării, precum şi cu chestiunea regulării relaţiunii de drept a muncitorilor şi a celor aplicaţi la lucrări agronomice.

Pe terenul financiar cea mai importantă problemă va fi terminarea marelui act al regulării valutei, cu acceptarea plăţii în bani gata. Va fi de deslegat şi reforma dărilor directe, conform cerinţelor timpului şi a unei contribuiri juste, care se poate face fără a se mărì sarcina serviciului public.

Sperăm cu siguranţă, că dispoziţiile ce se vor face cu privire la aceasta şi în interesul desvoltării ulterioare a creditului statului, vor aveà de rezultat consolidarea statornică a stării financiare, acum pe deplin îndestulitoare.

Guvernul va nizuì, ca îndată ce vor fi terminate pertractarile respective, cu scopul de a se creà o procedură penală militară, sa se supună aprecierii D-voastre un proiect de lege, în care au să se valideze principiile de procedură, recunoscute de corecte din partea jurisprudenţei moderne, încât e posibil, fără vătamarea serviciului şi a disciplinei militare. Se va prezentà un proiect de lege şi despre păstrarea secretelor militare, cu privire la tradarea acestor secrete şi pedepsirea spionajului.

Stimaţi domni magnaţi şi deputaţi! Sunteţi chemaţi a rezolvà probleme de mare însemnătate. Ne încredem în patrio-

www.dacoromanica.ro

tismul şi înţelepciunea D-voastre, că vă veţi da toată silinţa a da naştere cu straduinţă neobosită la cât mai multe creaţiuni, cari vor avea de scop a contribui la înflorirea spirituală şi materială a ţării. Implorând asupra activităţii legislatorice a D-voastre binecuvântarea şi ajutoriul lui Dumnezeu, declar de deschis ciclul parlamentar». [1])

In şedinţa din 28 Noemvrie 1896 deputaţii şi-au prezentat credenţionalele şi s'a procedat numai decât la formarea secţiunilor, în scopul de a se face verificarea deputaţilor. In şedinţa din 30 Noemvrie 1896 secţiunile şi-au prezentat rapoartele, s'au făcut verificările, apoi a urmat constituirea. Prezident a fost ales Szilágyi Dezső, vicepreziденţi Láng Lajos şi Berzeviczy Albert. S'au ales comisiunile, iar în şedinţa din 3 Decemvrie 1896 guvernul a prezentat budgetul anului viitor, cerând totodată indemnisare pe patru luni. Tot în şedinţa aceasta a fost prezentat şi proiectul de lege despre votarea contingentului de recruţi.

Deputaţi de naţionalitate română au fost aleşi în ciclul acesta parlamentar următorii: Ioan Ciocan, Ioan Beleş, Iosif Goldiş, Petru Mihalyi, Georg Serb, Nicolae Şerban şi Petru Vuia. Mai târziu, la o alegere supletorie, a fost ales şi Pahomiu Avramescu. Iar după alegerea şi întărirea Arhimandritului Iosif Goldiş de episcop al Aradului, în locul său a fost ales deputat *Teodor Faşie*. Toţi erau guvernamentali, afară de Mihalyi şi Şerban, cari făceau parte din partidul naţional al contelui Apponyi.

S'a discutat în dietă întâiu proiectul de adresă, apoi budgetul. La budget a vorbit şi deputatul român *Georg Serb*, ca raportor al budgetului ministeriului de honvezi. L'a recomandat dietei spre primire.

Conferenţa bisericească din Cluj.

Tot mai mari deveniseră stăruinţele, de a se face organizarea autonomiei bisericii catolice din Ungaria, dar în acelaş timp tot mai bine ieşiă la iveală scopul, de a băgă în autonomia bisericii catolice şi biserica gr.-catolică română, care îşi are autonomia ei deosebită.

[1]) Din *Tribuna*, anul 1896, numărul 253.

www.dacoromanica.ro

Natural, că aceasta nu corăspundeà, nici voinţei credincioşilor provinciei mitropolitane din Blaj, şi nici intereselor mari naţionale ale bisericii gr.-catolice române; şi de aceea mai mulţi dintre fruntaşii mireni ai acestei biserici au convocat o conferenţă mare la Cluj, pe 29 Iunie 1897, în scopul, ca credincioşii bisericii gr.-cat. române să-şi preciseze atitudinea faţă de primejdia care îi ameninţă şi mai ales să iee poziţie în faţa congresului catolic, care aveà să se ţină pentru a face organizarea autonomiei. Conferenţa s'a ţinut în biserica gr.-cat. română din Cluj. A fost bine cercetată, şi la propunerea unei comisiuni de 21 a votat următorul proiect de concluz, cu unanimitate şi însufleţire:

«Clerul şi poporul credincios al provinciei mitropolitane de Alba-Iulia şi Făgăraş, întrunit în conferenţă din ocaziunea mişcărilor pornite pentru organizarea autonomiei bisericii catolice din Ungaria, ţinută în 29 Iunie 1897, enunţă ca concluz următoarele:

I. Considerând, că prin actul unirii cu biserica Romei, savârşit în anul 1698 până la 1700, s'a enunţat numai unitatea de credinţa cu biserica Romei şi supunerea canonică faţa de sfântul scaun apostolic, rămânând intacte şi nealterate: ritul, disciplina, limba liturgica şi celelalte instituţiuni de drept public ale bisericii rasăritene, şi prin acestea rămânând garantată independenţa bisericii unite de orice autoritate bisericească din patrie;

considerând, că prin bula pontificelui de pie memorie Piu al IX-lea, care se începe cu cuvintele: «*Ecclesiam Cristi*», datata din VI Calendas Decembris a anului 1853, cu preaînalta încuviinţare a Maiestăţii Sale Regelui apostolic s'a reactivat vechia mitropolie românească de Alba Iulia şi s'a declarat de esemptă pentru toate timpurile de sub orice autoritate a primatelui din Strigoniu şi a oricărei autorităţi bisericeşti din patrie, ori de airea;

considerând, că independenţa aceasta a provinciei mitropolitane de Alba-Iulia şi Fagăraş şi-a primit garanţa sa prin articularea ei, întâmplata prin articolul de lege 39 din 1868;

considerând, ca independenţa aceasta şi-a aflat expresiune faptică prin cele două concilii provinciale din anii 1872 şi 1882, apoi prin celebrarea sinoadelor mixte şi a celor electorale, ţinute în deosebite timpuri;

www.dacoromanica.ro

considerând, ca clerul şi poporul unit a protestat în totdeauna solemn în contra încercărilor continue de ingremiare a bisericii unite în organismul bisericii latine din Ungaria, şi mai vârtos din incidentul tendinţelor de acest soiu, manifestate mai cu seama în anii 1869—1871:

Conferenţa declară solemn, că stă ferm pe bazele de desvoltare ale dreptului istoric a bisericii române unite şi ţine neclintit la condiţiunile de existenţă ale acestei biserici: independenţa, caracterul ei naţional românesc şi instituţiunile sale răsăritene. In urmare enunţă, că credincioşii acestei biserici nu pot luà parte la lucrările unui congres comun cu biserica catolică de ritul latin, şi totodată protestează împotriva încercărilor de a fi contopită în orice organism străin de dreptul său public, vină acelea din orice parte.

II. Paralel cu enunţările de mai sus, conferenţa, urmând exemplele trecutului, şi mai ales voinţa clerului şi a poporului, manifestată în sinodul electoral dela anul 1893, nu poate întrelăsà a nu inzistà şi cu această ocaziune, ca şi provinciei bisericii unite de Alba Iulia şi Făgăraş să i se asigure o organizare autonomică proprie şi independentă de orice alt organism autonomic din patrie.

Organismul acestei autonomii proprii şi independente îl reclamă:

a) Instituţiile răsaritene, limba liturgică, ritul şi disciplina provinciei bisericeşti de Alba-Iulia şi Făgăraş, care prin faptul unirii a rămas, nu numai neatinsă, ci chiar asigurată, şi pentru toate timpurile garantată;

b) Condiţiile de existenţa şi de prosperare a sfintei uniri în mijlocul neamului românesc, care numai prin un organism propriu şi independent, în al cărui cadru şi elementul mirean să-şi poată ocupà locul cuvenit, se poate ajunge;

c) Ecvitatea şi analogia cu alte biserici din ţară;

d) In urmă chiar şi articolul de lege 43 din 1868, care garantează bisericii gr.-catolice române unite acelaş organism autonomic, de care se bucură confesiunile recepte din patrie.

III. Conferenţa ţine a declarà, că postulatele ei nu pot să altereze câtuşi de puţin legaturile firesti ce izvorăsc din unitatea credinţii cu care biserica românească gr.-catolică e unită cu biserica catolica de ritul latin din Ungaria, şi că aceste postulate nu cuprind nici decum o abzicere, fie chiar şi tacită, dela

www.dacoromanica.ro

îndreptățirea ei asupra fondurilor comune ale bisericii catolice din Ungaria.

IV. Conferența își ține de datorie a da expresiune alipirii sale neclintite către scaunul apostolic al Romei, apoi de omagiala supunere către Maiestatea Sa Imparatul și Regele apostolic al Ungariei, în fine de reverință fiiasca și încredere deplină în arhiereii preasfințiți ai provinciei bisericești greco-catolice române de Alba-Iulia și Fagaraș.

V. Conferența decide a aduce aceste concluze la înalta cunoștință a mitropolitului de Alba Iulia și Fagaraș și a celorlalți episcopi provinciali, cu rugarea, sa binevoiască a le luà spre știință și eventuală întrebuințare și totodată să intervină cu toata autoritatea lor la locurile competente pentru realizarea acestor postulate .[1]

Conferența, prezidată de *Alexandru Roman*, fost profesor universitar, a ales apoi un comitet de cinci, pentru esecutarea acestor concluze.

Legea numirilor de localități.

Guvernul țării, prezidat de baronul Bánffy, prezentase camerei ungare un proiect de lege despre stabilirea oficioasă a numelor comunelor și a altor nume de localități . Ascuțișul proiectului de lege erà îndreptat în contra naționalităților nemaghiare, pentrucă urmăreà scopul, de a se da numire maghiară tuturor orașelor și satelor din Ungaria, cari până acì aveau numiri nemaghiare. Înțelegând pe deplin importanța acestui fapt, cei dela conducerea partidului național român au luat măsurile de lipsă, ca să se țină întruniri de protestare în contra acestui proiect de lege în toate centrele românești, la fel cum au fost aranjate la timpul său meetingurile cele multe românești în contra legilor bisericești. S'a convocat deci o adunare publică a alegătorilor dietali de naționalitate română din comitatul Sibiiului, pe 14 Decemvrie n. 1897 la Sibiiu, și s'a convocat o altă adunare românească pe 23 Decemvrie 1897 la Arad, ambele în scopul de a protesta în contra proiectului de lege referitor la maghiarizarea numelor comunelor. Ambele

[1] Din *Tribuna* , anul 1897, numărul 134.

www.dacoromanica.ro

adunări au fost însă oprite din partea autorităţilor publice. Oprirea lor s'a făcut în momentul din urmă, astfel, că atât în Sibiiu, cât şi în Arad, se adunase lume foarte multă pentru a participà la adunare. Dupăce adunarea din Sibiiu a fost disolvată, convocătorii ei şi fruntaşii din afară, cari veniseră ca să participe la ea, s'au întrunit în consfătuire intimă, şi au compus şi publicat un *protest* de cuprinsul următor:

«Subscrişii, veniţi cu gândul de a participà la adunarea convocata pe azi, aici în Sibiiu, şi aflând despre oprirea ilegală a acestei adunări, ne simţim îndemnaţi a protestà cu atât mai vârtos, atât în contra opririi, cât şi în contra noului proiect de maghiarizare, dand următoarea declaraţiune:

Proiectul de lege despre numele de comune şi alte localităţi îl aflăm cu totul superfluu din punctul de vedere al administraţiunii şi cu totul vătamător pentru cetaţenii nemaghiari din patrie.

Acest proiect este un nou pas pe calea maghiarizării forţate a popoarelor. El constitue un atac volnic la sentimentele noastre cele mai gingaşe, la desvoltarea istorică a ţării şi la drepturile garantate prin lege, atât ale singuraticelor comune, cât şi ale singuraticelor naţionalităţi nemaghiare.

Hotărîţi a ne pastrà întotdeauna caracterul naţional şi limba străbună românească, respingem cu indignare toate tendinţele de a ni-o rapì şi prigonì.

Protestam deci cu toată energia în contra întreg sistemului de maghiarizare, inaugurat de actualul guvern, pe terenul şcolar, bisericesc, administrativ, judiciar, cultural şi politic, cu un cuvânt, pe toate terenele vieţii publice, şi-l condamnam ca pe un sistem periculos, care nu poate duce decât la turburarea şi mai mare a relaţiunilor dintre popoarele ce compun patria.

Protestăm cu deosebire în contra acestui cel mai nou proiect de maghiarizare şi-l denunţam lumii ca o încercare barbară de a ne estirpà toate urmele istorice, ce poporul nostru a dat acestui pamânt, aparat cu sângele şi îngrăşat cu sudorile muncii sale.

Acest proiect de lege desconsideră legea despre egala îndreptaţire a naţionalităţilor, incalca drepturile autonomice ale bisericilor şi şcoalelor noastre şi e potrivit numai pentru a produce ură şi cearta între popoare; de aceea cerem şi pretindem,

www.dacoromanica.ro

ca să fie delaturat din corpurile legiuitoare ale ţarii, şi apelam la toţi preasfinţiţii arhierei români, ca sa se întrepună cu toată puterea cuvântului şi a poziţiei lor înalte spre a împiedecà realizarea lui. Sibiiu, 14 Decemvrie n. 1897. (Urmează subscrierile).'

Cei din Arad, cari erau întruniţi în sala în care aveà să se ţină adunarea, dupăce poliţia li-a comunicat oprirea ţinerii adunării, au făcut procesiune impunătoare la curtea episcopească, unde a vorbit *Dr. Vasile Lucaciu*, rugând pe episcopul *Ioan Meţianu*, să fie, împreună cu colegii săi, interpretul fidel la preaînaltul tron al sentimentelor de loialitate şi alipire ale poporului românesc, care nu vrea alta, decât să trăiască ca popor român în patria sa veche. Episcopul *Meţianu* a dat mângăiere poporului, asigurându-l, că aceea ce e cu neputinţă la oameni, e cu putinţă la Dumnezeu. A dat binecuvântare mulţimii, care pleacă apoi la catedrală, unde s'a oficiat un solemn serviciu divin, pentru îndelunga vieţuire a Monarhului.

S'a trimis telegramă omagială Regelui la Viena şi s'a votat şi acì, în conferenţă confidenţiala, un proiect energic de protestare în contra proiectului de lege despre maghiarizarea numirilor de localităţi.

In dietă proiectul de lege a fost votat, necombătut de nime, afara de deputaţii saşi, cărora li s'a şi făcut o mică concesie, anume, că la cărţile de şcoală, pe lângă numirea oficioasă maghiară, să poată fi pusă între paranteze şi numirea în limba respectivă nemaghiara.

Aceeaş lege în casa de sus.

In casa de sus proiectul de lege a ajuns să fie discutat în 17 Decemvrie 1897. S'au prezentat la şedinţă Arhiereii bisericii gr. ort. române: Miron Romanul, Arhiepiscop şi Mitropolit în Sibiiu, Ioan Meţianu, episcop al Aradului, Nicolae Popea, episcopul Caransebeşului. Arhiereii bisericii gr.-cat. au lipsit dela şedinţă. Mitropolitul Miron Romanul a făcut la începutul discuţiei propunerea următoare:

[1] Din «*Tribuna*, anul 1897, numărul 269.

www.dacoromanica.ro

Escelenţa Voastră, Domnule Preşedinte, Ilustră casa de magnaţi! Proiectul de lege pus la ordinea zilei este fără îndoiala de mare însemnătate, nu numai din punctul de vedere al administraţiunii publice, ci şi pentrucă dispoziţiunile lui fac mari restricţiuni în folosirea limbilor nemaghiare, garantată în aşà numita lege de naţionalităţi.

Dacă mă uit împrejur trebue să observ, că de astadata suntem prezenţi numai foarte puţini în casa magnaţilor. Daca ne-am numarà, am aflà, ca casa nu este capabila de a luà concluziuni valide. Eu însa nu poftesc, ca să ne numarăm, ci viu cu rugarea respectuoasa, ca în considerare, că astazi lipsesc mai mulţi din acei membri ai casei magnaţilor, cari de bună seama se interesează în masura mare de acest proiect de lege, — să se iee acest proiect dela ordinea zilei de astăzi şi pentru pertractarea lui să se fixeze un termin mai acomodat, cu atât mai alès, că acela a facut dejà impresiuni foarte neplăcute asupra unei anumite parţi a poporaţiunii nemaghiare, înţeleg în deosebi pe Românii şi Saşii ardeleni.

Abià vor fi opt zile de când proiectul acesta de lege fù petrecut prin casa reprezentanţilor, şi iata ca este dejà pus pe astăzi şi aici la ordinea zilei, în timp aşà de scurt, încât nici chiar episcopii gr.-ort. români, cari ocazional sunt prezenţi, n'au putut să studieze mai cu pătrundere acest proiect de lege.

Nu e bine să ne grabim aşà tare cu lucrul acesta, şi nu e bine să se improviseze o astfel de lege, care ar aveà de urmare nemulţumiri din partea multora. De aceea rog de nou ilustra casa a magnaţilor, să iee pentru acuma dela ordinea zilei acest proiect de lege şi să punà pertractarea lui pe un termin, în tot cazul mai corăspunzător, bunăoară pe Ianuarie ori pe Februarie».[1]

Propunerea a fost sprijinità de episcopii Ioan Meţianu şi Nicolae Popea, majoritatea casei magnaţilor însă nu a acceptat-o. A votat în general şi pe articole proiectul de lege, neaceptând nici propunerile de modificare, propuse din partea Mitropolitului Miron Romanul. Mai e de notat, că femeile de naţionalitate săsească din Ardeal au provăzut cu zeci de mii de subscrieri un *memorand*, pe care o delegaţie a lor aveà să-l predee

[1] Din *Telegraful Român*, anul 1897, numărul 135.

www.dacoromanica.ro

Monarhului, cu rugarea, să nu sancţioneze acest proiect de lege, — dar delegaţia n'a fost primită în audienţă. A fost îndrumată să predee memorandul contelui Bánffy.

Protestul popoarelor aliate nemaghiare.

In contra legii despre maghiarizarea numirilor de localităţi şi-a ridicat cuvântul şi comitetul executiv al congresului naţionalităţilor, ţinut la 1895 în Budapesta, compunând şi publicând deodată în toate organele naţionaliste de publicitate: româneşti, slovăceşti şi sârbeşti, următoriul *protest al popoarelor*, în contra maghiarizării:

«Stările din Ungaria, create prin exploatarea puterii de stat în favorul unei singure rase, au produs între milioanele de Slavi şi Români nemulţumire şi amaraciune, într'un grad aşà de mare, încât comitetul executiv al congresului naţionalităţilor din 1895 îşi ţine de datoria sa faţă de tron şi de patrie a atrage atenţiunea cercurilor hotărîtoare asupra acestor stări incompatibile cu binele statului şi a ridică protest solemn în contra violentărilor, ce se înmulţesc din zi în zi.

In situaţia critică a monarhiei noastre poatecă s'ar indigetà dintr'o anumită parte la stările, cum să pretinde, consolidate, din Ungaria. Ar fi însă o mare greşala aceasta.

Dacă în ceealaltă parte a monarhiei noastre lupta între Slavi şi Germani a isbucnit pe faţă, apoi acolo puterea de stat să nizueşte a complanà contrastele şi a încheea cearta. In Ungaria, conflictul dintre rasa domnitoare, care se află în minoritate, dar e înarmată cu puterea de stat, şi dintre naţionalităţi, cari se 'află în majoritate, dar expuse arbitriului puterii, este latent, pentrucă puterea statului oprimă cu forţă brutală şi cele mai neînsemnate mişcări, în cadrul constituţiunji, ale naţionalităţilor, aşà, încât numai puţine semne ale marei nemulţumiri şi amărăciuni a naţionalităţilor pot eşi la iveală.

Această nemulţumire şi indignare seamană astfel cu jeraticul ce arde sub cenuşe, şi această stare de lucruri e cu mult mai rea decât cea din a doua jumătate a monarhiei, unde conflictul a eşit la suprafaţa vieţii publice. In Ungaria puterea de stat nu se ostăneşte câtuşi de puţin întru a complanà contrastele, ori a delăturà conflictele, din contră, ea creează noue şi iarăşi noue conflicte cu naţionalităţile, cum o dovedeşte aceasta

www.dacoromanica.ro

cel mai nou proiect de lege despre maghiarizarea numelor de comune.

Treizeci de ani au trecut decând Ungaria să îngânfează a fi ajuns în posesiunea unei constituţiuni liberale, care-i garanteaza independenţa de stat. Naţionalităţile din Ungaria, anumit Românii, Slovacii şi Sârbii, au aşteptat dela era constituţională, inaugurată înainte cu treizeci de ani, cu totul altceva decât ce a urmat mai târziu, şi au aşteptat anume cu tot dreptul, căci din partea bărbaţilor de stat, hotărîtori în Ungaria, s'au făcut promisiuni, că naţionalităţilor li-se vor da toate concesiunile posibile, câte numai sunt compatibile cu unitatea statului ungar.

Prima desilusie mare a fost crearea legii de naţionalităţi din anul 1868, care a fost pusă cu totul pe alte principii, decât proiectul prezentat de Românii şi Sârbii, cari se aflau încă în dieta ungară şi care conservând intregitatea statului ungar, ţineà seamă de relaţiunile etnice şi desvoltarea istorică a Ungariei şi aveà să facă cu putinţa desvoltarea etnica şi culturală a naţionalităţilor, în interesul unei vieţi de stat sănătoase. Dar şi puţinele concesiuni făcute prin legea despre egala îndreptaţire a naţionalităţilor aveau să rămână nerealizate, şi întreagă aceasta lege aveà sa ramână literă moartă.

Nu există în legea de naţionalităţi nici un singur paragraf, care sa nu fi fost călcat de puterea statului şi de autorităţi, un lucru pe care Românii şi Sârbii, cât timp au mai putut ajunge în dieta ungară, l'au dovedit până la evidenţă. Decât că adevărurile pe cari aceşti deputaţi le spuneau în parlament, trebuiau sa devina încetul cu încetul incomoade pentru neamul stăpânitor.

Parlamentul ungar aveà să reprezinte un întreg etnic, aveà să fie reprezentanţa unui stat naţional, şi astfel nu se mai puteà, ca în dieta ungară să mai fie aleşi deputaţi de ai naţionalităţilor, şi puterea de stat s'a îngrijit din destul, cu mijloacele sale de forţa, ca să împedece aceasta.

Cele trei milioane de Slovaci din nordul Ungariei încă cu mult mai înainte n'au putut ajunge să aleagă măcar un singur deputat la dieta ungară, şi puţinii deputaţi români şi sârbi n'au mai putut întrà în dietă, din pricina marei violentări a alegătorilor. Astfel de prezent cele zece milioane de nemaghiari nu au nici un singur reprezentant în dieta Ungariei!

Dar nime sa nu amăgeasca lumea străină cu vorba, că cercurile electorale ale naţionalităţilor totuşi ar fi reprezentate

www.dacoromanica.ro

prin conaţionali de ai lor, Slovaci, Sârbi şi Romani. Aceşti puţini reprezentanţi sunt renegaţi cunoscuţi, cari se identifică cu rasa dominantă şi sunt de ajutor în procedura violenta contra naţionalităţilor.

Dacă aceste împrejurări sunt şi de altfel nefireşti, aceasta sa mai măreşte până la necrezut prin faptul, că partidul guvernului se recrutează tocmai din cercurile electorale ale naţionalităţilor, pe când cercurile veritabil maghiare aleg mai ales opoziţionali.

Sunt fară pareche în Europa aceste împrejurări şi parlamentarismul ungar este un neadevăr, ba chiar caricatura parlamentarismului, pentruca nu există exemplu în vieaţa parlamentară a Europei, ca majoritatea poporaţiunii dintr'o ţară, cum sunt naţionalitaţile din Ungaria, cari numară zece milioane, să fie exchise din reprezentanţă în parlament.

Dacă însă naţionalităţile sunt exchise dela vieaţa publica a Ungariei, atât în parlament, cât şi în municipii, ba chiar şi în comune, ar crede omul, ca cel puţin nu li-se vor pune pedeci în desvoltarea lor culturala.

Inainte cu treizeci de ani cei mai eminenţi bărbaţi de stat ai Ungariei au facut cele mai categorice declaraţiuni, că naţionalităţile îşi vor puteà aveà educaţiunea lor naţionala, începând dela şcoala poporala până la universitate, şi că statul va contribuì şi el din mijloacele sale, la creşterea aceasta naţională. Intr'aceea nu numai că promisiunea aceasta nu s'a ţinut, în ciuda legii de naţionalitaţi, creata unilateral numai de rasa domnitoare, ci statul prigoneşte şi nimiceşte şi acele şcoli şi institute culturale, pe cari naţionalităţile şi le-au creat din propriile lor mijloace.

Vom înşirà unele cazuri concrete.

Gimnaziile slovăceşti, «Maticza» Slovacilor, au fost nimi cite cu forţa şi averea lor confişcată.

Şcolile confesionale din fosta graniţă militară, cari erau un scut al naţionalităţilor, au fost prefacute în şcoale comunale ori de stat.

Şcolile confesionale, cari mai există la Sârbi şi la Români, sunt strâmtorate în cea mai mare măsura de inspectorul şcolar de stat prin măsuri arbitrare, şi soartea lor atârna numai dela aceea, că se acomodeaza ori nu tendinţelor de maghiarizare?

www.dacoromanica.ro

Într'un oraş din sudul Ungariei Sârbii au fost opriţi a cumpără cu banii lor un loc pentru edificarea unui gimnaziu confesional.

Intre altele Românii din Arad şi Lugoj (Nu din Lugoj, din *Caransebeş!* Autorul.), au adunat fondurile de lipsă pentru înfiinţarea de gimnazii proprii şi au cerut permisiunea guvernului, dar nu li-s'a dat.

Slovacii au voit să înfiinţeze un gimnaziu interconfesional, dar nu li s'a încuviinţat colectarea banilor de lipsă, pe motivul, că pe teritoriul Slovacilor sunt şcoli medii în număr îndestulitor. Aceasta e adevărat, numai cât nici într'unul din aceste gimnazii limba slovăcească nu se propune, nici macar ca obiect de studiu obligator.

Nu stau mai bine nici relaţiunile confesionale ale naţionalităţilor. In nordul Ungariei conventele luterane ale Slovacilor se disolvă cu forţa în mod volnic, şi prezidenţii mireni sunt depuşi din posturile lor, ba s'a creat şi o «crimă» canonică în contra Slovacilor.

La Români şi Sârbi ierarhia este supusă în gradul suprem influenţei din partea guvernului. De când s'a făcut cu putinţa ca să pensioneze în mod volnic pe un patriarh sârbesc, ierarhia sârbească este expusă unei influenţe nemărginite din partea guvernului unguresc şi de aceea regularea autonomiei bisericii sârbeşti e aproape imposibilă, pentrucă conflictul ce exista între ierarhia absolut devotată guvernului maghiar şi între congresul naţional bisericesc al Sârbilor nu se poate complană.

Acest amestec în afacerile confesionale din Ungaria a luat proporţii mai mari cu crearea aşà numitelor legi politice bisericeşti. Crearea acestor legi n'a fost de lipsă în Ungaria, şi s'a făcut cu totul din alte motive, decât în apusul Europei.

In Ungaria, ca şi în Orientul întreg, confesiunea este legată, mai mult ori mai puţin, cu naţionalitatea. O slăbire a confesiunii, un atac al statului asupra ei, este totodată şi un atac la naţionalitate. Dar tocmai de aceea au întrodus legile politice bisericeşti, ca naţionalităţile să fie slăbite.

Continuând pe această cale, puterea de stat din Ungaria a ajuns la un punct, de cutează a nimici totul, ce ar puteà să amintească, că în Ungaria, afară de rasa stăpânitoare, mai există şi alte popoare. Parlamentul ungar, atât casa magnaţilor, cât şi camera deputaţilor, a primit cu promptitudine proiectul de lege al guvernului despre maghiarizarea numelor de comune.

www.dacoromanica.ro

Acesta e un nou atentat asupra celor zece milioane de nemaghiari din Ungaria. E un nou atentat asupra legii de naţionalităţi, asupra egalei îndreptăţiri a tuturor naţionalităţilor!

Numele de comune, aşà cum le cunoaştem din copilărie, în limba maternă, ne sunt dragi şi scumpe. De numele naţional al localităţilor se leagă atâtea amintiri istorice, cari constitue o parte a istoriei fiecărei naţionalităţi. Cele mai multe numiri de localităţi aparţin totodata la comoara limbii singuraticelor popoare, şi constituesc o parte integrantă a aceleia, de aceea acest proiect e totodată şi un atentat la comoara limbii singuraticelor popoare nemaghiare. In contra acestui atentat se ridică sentimentul intim al tuturor nemaghiarilor.

Mormintele antecesorilor lor, osămintele iubiţilor lor, au să zacă într'un loc, al carui nume a devenit pentru ei o coaje goală.

Dela un capăt până la celalalt al Ungariei a făcut proiectul primit de parlamentul unguresc cea mai penibilă impresiune şi a provocat cea mai exacerbata amărăciune la zece milioane de nemaghiari.

Românii, Sârbii şi Slovacii au voit să ţină adunări pentru a protestà sărbătoreşte în contra noului atentat la naţionalitatea lor. Pentru naţionalităţi însă nu mai există în Ungaria drept de întrunire. Toate meetingurile anunţate, conform legii, au fost oprite. Şi modul cum s'a făcut aceasta e incvalificabil. Adunarile proiectate au fost oprite cu provocare la aceea, că Slovacii, Românii şi Sârbii, ca atari, nu pot să se adune, pentrucă o atare adunare ar fi în contra unităţii naţiunii ungare.

De treizeci de ani au avut naţionalităţile din Ungaria de a suferì câte ceva, dar ca puterea de stat a Ungariei sa cuteze a negà îndreptăţirea de existenţă a naţionalităţilor, — şi aceasta cu provocare la legea de naţionalităţi, — aşà ceva nu s'a mai întâmplat.

Adeca Slovacii, Românii şi Sârbii nu au drept să se întrunească, ca atari, pentrucă ei numai ca membri ai naţiunii maghiare au drept de existenţă! In felul acesta vor să pună pe Maghiari în locul naţiunii politice ungare, ca naţiune genetică, şi să declare aceste două concepte de identice. Aceasta e chiar ne mai auzit, pentrucă dacă naţiunea politică are să însemne aparţinerea la stat, aceasta nu e a se confundà cu naţiunea genetică şi e un adevărat atentat în contra popoarelor Ungariei,

www.dacoromanica.ro

dacă ele sunt silite să aparţină toate la naţiunea genetică maghiară, la rasa domnitoare.

Cât de profund penibil a impresionat noul proiect de lege despre maghiarizarea numelor de localităţi, nu numai la Slovaci, Români şi Sârbi, ci şi la circumspecţii Saşi, cari n'au participat la congresul naţionalităţilor din 1895, se vede din împrejurarea, că Saşii au dat deputaţilor lor din dieta ungară îndrumarea, să iasă din partidul guvernului.

Dară nu vor mai puteà amăgì străinătatea asupra întâmplărilor din Ungaria! In zadar se vor mai provocà la aceea, că mişcarea naţionalităţilor ar fi opera singuraticilor agitatori. Acesta e un mijloc de scăpare ordinar, pentru a mascà domnia volniciei.

Conducătorii Slovacilor, Sârbilor şi Românilor, departe de a cultivà nemulţumirea, se ostenesc tocmai întru a potolì nemulţumirea şi amărăciunea ce creşte cu fiecare zi la conaţionalii lor.

Factorii conducători din Ungaria au făcut din chestiunea naţionalităţilor chestiune de putere, desconsiderând interesele statului ungar, ca şi interesele de mare putere ale monarhiei.

Evident, că cât timp puterea de stat din Ungaria tinde la nimicirea naţională a Românilor şi Sârbilor, nu se poate cugetà la o relaţiune de vecinătate amicală cu România şi Sârbia.

Să fim cruţaţi de imputarea, că am urmărì tendinţe centrifugale. Fidelitatea şi devotamentul nostru cătră tron şi patrie nu pot fi trase la îndoială. Intr'o ţară mulţumită, nu pot urmà tendinţe centrifugale, cum nu există de acestea în Elveţia liberă!

Cu deplină loialitate cătră tron şi patrie trebue să ridicăm solemn protest contra tuturor violentărilor de până acum a majorităţii popoarelor din Ungaria.

Protestăm în contra tendinţei puterii de stat de a creà din Ungaria, în contrast cu istoria şi relaţiile ei etnice, un stat naţional omogen, ceeace contrazice şi legii de naţionalităţi, făcută numai de Maghiari, şi care recunoaşte singuraticele naţionalităţi ale Ungariei.

Protestăm în contra încercării de a ne denegà dreptul de existenţă, pe temeiul legii despre egala îndreptăţire.

Protestăm în special în contra noualor acte ale guvernului şi parlamentului ungar. Protestăm contra proiectului de lege despre maghiarizarea numelor de localităţi, primit de parlament.

www.dacoromanica.ro

Protestăm în contra actelor de volnicie ale guvernului, ca noi sa nu ne putem întruni ca Slovaci, Sârbi şi Români, şi protestăm, că ni s'au oprit în mod ilegal adunările înştiinţate în mod legal.

Fiindcă suntem eschişi din parlament şi suntem opriţi a ne întruni şi a ne ridică vocea în contra violentării conaţionalilor noştri, aducem acest protest al nostru la cunoştinţa lumii, pe calea publicităţii, şi declaram sărbătoreşte, ca Românii, Sârbii şi Slovacii nu vor înceta a luptà neînfricaţi pentru drepturile lor naţionale, pentru egala lor îndreptăţire, până ce vor ajunge la ţintă, pentrucă aceste drepturi pot fi pe un timp oarecare denegate, ori încalcate cu forţa, ele sunt însă şi rămân inprescriptibile.

Budapesta, în 10 Ianuarie 1898. *Comitetul executiv al congresului naţionalităţilor ţinut la 1895*».[1]

Serbarea zilei de 3 15 Maiu.

Implinindu-se în anul 1898 cincizeci de ani dela memorabila adunare naţională de pe Câmpul Libertăţii din Blaj, ţinută în 3 15 Maiu 1848, în scopul de a se decretà naţiunea română cu dela sine putere de naţiune egal îndreptăţită cu celelalte în statul din care face parte, şi de a depune jurământul de fidelitate *tronului*, *patriei* şi *neamului*, comitetul executiv al partidului naţional român a aflat cu cale a adresà obştei româneşti următorul *apel* cu privire la serbarea zilei numite:

«Numai câteva zile ne mai despart de ziua cea mare, când se va împlinì jumătate de secol dela cea dintâiu şi cea mai mare adunare naţională, pe care părinţii şi străbunii noştri, deşteptaţi de glasul timpului, au ţinut-o în Blaj, pe Câmpul Libertaţii, statorind şi proclamând acolo, înaintea lui Dumnezeu şi a lumii întregi, cu tăria şi convingerea ce le-a dat un public de patruzeci de mii, — principiile şi pretensiunile naţionale, cari şi astazi constituesc temelia credeului nostru politic.

Un sentiment de religiositate ne cuprinde sufletul, gândindu-ne prin cursul unui semisecol la modul cum s'au ştiut manifestà Românii atunci, şi un cutremur ne sgudue fiinţa întreaga privind în jur şi cumpanind în minte extrem de grava situaţie

[1] Din «*Tribuna*», anul 1898, numărul 2.

www.dacoromanica.ro

ce ni s'a creat. Dar din adâncul sufletului îndată răsare schinteia nădejdii sfinte, care alungă întunerecul prezentului şi o tainică voce ne zice cu glas mângaitor: *Inainte, căci veţi învinge!*

Când ne gândim acum la faptele împlinite şi suferinţele îndurate de poporul nostru în decursul alor cincizeci de ani, tot mai mult ni se întăreşte credinţa, că mai curând ori mai târziu, totuşi vom învinge, pentrucă cu noi este dreptatea şi cu noi este Dumnezeu.

Vom învinge, pentrucă un popor, care a ştiut da dovezi aşa de strălucite de conştiinţa şi maturitatea sa politică, cum au dat Românii la 1848, este popor de vieaţă, menit să săvârşască încă fapte mari în istoria omenimei.

Priviţi numai la iobagii români, aserviţi pamântului, robi volniciei stăpânilor lor tirani şi fanatici, cum au ridicat frunţile lor încreţite, când spiritul timpului i-a atins, şi cum au înălţat glasul lor puternic, pretinzând libertate peste ruinele sistemului feudalistic.

Priviţi-i cu cât curaj aleargă ei la glasul conducătorilor lor luminaţi şi cu câtă sete sorb cuvintele noului evangeliu al popoarelor, care şterge privilegiile şi rupe cătuşele, redând pe om demnităţii sale.

Iată privelişlea vecinic sublimă ce ne-o dă Câmpul Libertăţii, unde patruzeci de mii de Români, din toate unghiurile pamântului românesc al acestei ţări, se proclamă naţiune liberă şi independentă, şi printr'un jurământ solemn, cum nu s'a mai văzut, consfinţesc legăturile frăţietăţii între cei de un neam şi de o limbă, legăturile loialităţii catră tron, şi legăturile de concetăţenie liberă cătră celelalte popoare din patrie.

Unde mai este un alt popor, care aşà de liberal, aşà de generos şi aşà de tolerant, să fi sancţionat chiar cu jurământ ideea frăţietăţii, al cărei nume erà pronunţat de toţi?

Dar şi mai mare trebue să fie admirarea noastră, dacă vom considerà prevederea şi pătrunderea cu care conducătorii de atunci ai Românilor au ştiut să designeze drumul cel bun de urmat, pentru apărarea şi garantarea naţionalităţii ameninţate a poporului românesc.

Prevăzând toate scopurile perverse ale politicei de maghiarizare, ivite printr'un fatal sinistru, deodată cu proclamarea principiilor de libertate, egalitate şi frăţietate, Românii dela 1848

www.dacoromanica.ro

au proclamat sus şi tare naţionalitatea şi legătura sempiternă a frăţiei, întru apărarea ei... «Fără de naţionalitate, — ziceau ei cu drept cuvânt, — nu există libertate, nici lumină nicăiri, ci pretutindenea numai catene, întunerec, amorţire. Ce este apa pentru peşti, aerul pentru sburătoare şi pentru toate vieţuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creşterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naţionalitatea pentru oricare popor. Intr'însa ne-am nascut, ea este mama noastră. De suntem bărbaţi, ea ne-a crescut; de suntem liberi, într'ânsa ne mişcăm; de suntem vii, într'ânsa viem; de suntem supăraţi, ne alină durerea cu cântece naţionale. Prin ea vorbim şi astăzi cu părinţii noştri, cari au trăit înainte cu mii de ani, prin ea ne vor cunoaşte strănepoţii şi posteritatea peste mii de ani. Naţionalitatea este libertatea noastră cea din urmă şi limanul mântuirii noastre viitoare». (Bărnuţiu, în marele său discurs).

Aşà credeau şi mărturisiau Românii la anul 1848. Şi dupăce stabileau astfel credeul naţional, ridicaţi peste toate micile deosebiri, ce vremurile şi intrigele duşmane le-au făcut în corpul naţiunii, părinţii noştri au proclamat unirea frăţească, consacrată prin jurământ solemn şi obligătoare pentru toţi urmaşii din toate timpurile.

Pentrucă ei înţelegeau foarte bine, că libertatea după care aspirau de veacuri nu se poate revendică într'o singură adunare, şi că chiar revendicându-se, ea trebue apărată şi conservată, ceeace fară unire, frăţie şi bună înţelegere nu se poate. De aceea ei au dat simbol sfânt unirii, cu care mama-fire i-a legat pe toţi, dându-le aceeaşi limbă şi arătându-le astfel, că precum sunt uniţi în limbă, aşà se cade să fie uniţi şi cu inima în toate lucrurile, cari sunt spre luminarea, libertatea şi binele naţiunii, şi au jurat în numele Dumnezeului celui viu, că vor fi pururea credincioşi tronului, şi mai ales, că: «voiu susţineà (cum sună jurământul) totdeauna naţiunea noastră română pe calea dreaptă şi legiuită şi o voiu apărà cu toate puterile în contra oricărui atac ori asuprire. Nu voiu lucrà niciodată în contra drepturilor şi a intereselor naţiunii române, ci voiu ţineà şi voiu apărà legea şi limba noastră română, precum şi libertatea, egalitatea şi frăţietatea».

Iată, fraţi Români, de ce sentimente generoase şi sfinte, de ce vederi largi şi cu adevărat liberale au fost călăuziţi părinţii noştri în anul 1848.

www.dacoromanica.ro

Iată, cum ei deşteptaţi din somnul cel de moarte al robăgiei s'au ştiut avântà dintr'odată, ca nişte vulturi în sborul lor, la concepţiuni aşà de mari şi luminoase.

Iata din ce convingeri a eşit şi s'a cristalizat programul de pe Câmpul Libertăţii, programul sfinţit prin juramânt, confirmat prin râuri de sânge şi nesfârşite suferinţe de adevaraţi martiri ai poporului românesc.

In acest program inspirat de geniul bun al românismului se reoglindesc toate virtuţile politice ale poporului nostru, virtuţi probate în decursul veacurilor prin faptice dovezi. Din el se vede iubirea neclintită cătră neam, limbă, lege şi moşie, ca şi dragostea nefăţărită catră toate popoarele conlocuitoare, iubirea sinceră a patriei, ca şi loialitatea cea mai corectă cătră tron şi casa domnitoare, spiritul râvnitor spre progres şi cultură, ca şi ardoarea spre libertate, rezoluţiunea firmă de a luptà pentru dreptul său, tron, patrie şi umanism, ca şi hotărîrea de a combate pe toţi duşmanii acestora şi pe toţi asupritorii libertăţii popoarelor.

Şi pe aceste baze s'a alcătuit şi programul nostru de astăzi, pe aceste fundamente s'a pus viitorul nostru naţional, întocmai cum trimisul cerului a edificat casa lui Dumnezeu pe fundamentul neperitor al credinţei.

Purcezând din acestea s'a decretat libertatea şi fiinţa noastră naţională în continuitate de drept şi ca o firească urmare a naturii omeneşti, bazată pe evangheliul adevărului nemuritor.

Astăzi, când orizontul nostru s'a întunecat aşà de înspăimântător, ziua de 3/15 Maiu 1848 ne apare într'o lumină sfântă, pe care trebue să o luăm cu atât mai vârtos de călăuză a paşilor noştri, că ea este lumina aprinsă de neamul nostru în cele mai critice timpuri. La razele ei s'a arătat lumii ca suntem, că voim să fim şi că vrednici de a fi suntem. La razele acestei lumini vedem pilde măreţe de abnegaţiune pentru neam, de eroism pentru dreptate şi de martiriu pentru naţionalitate şi libertate. La lumina acestei zile vedem cel mai strălucit exemplu de unire între fraţi şi de legătură tare între popor, dela opincă până la vladica, pentru apararea celor mai scumpe comori ale existenţei noastre naţionale.

Şi astăzi, când aceleaşi comori ne sunt mai ameninţate şi mai atacate decât oricând mai nainte; astăzi, când căile funeste, prevăzute cu fior de parinţii noştri, sunt bătucite dejà de

www.dacoromanica.ro

contrarii noştri şi când toate mijloacele puterii şi toate apucă turile vicleniei sunt puse în aplicare în contra existenţeĭ şi fiinţei noastre naţionale, şi când împrejurarile reclamă cu adevarat toate puterile vii ale naţiunii la solidară lucrare de aparare, astazi mai mult ca ori şi când altadată ni se cere să urmăm exem plele stralucite ale parinţilor noştri dela 1848!

Iata de ce ne ridicăm glasul, ca sa apelam cu toata caldura la toata suflarea românească, pentruca sa se gateasca cu tot sufletul şi cu tot zelul de celebrarea în mod vrednic, dupa cum se cuvine unui popor conştiu, memoriei mareţei zile de 3/15 Maiu. Dar nu numai glasul nostru vă cere acest lucru. Il cere şi pretinde glasul timpului în care se aniverseaza pretutindenea cu pompă şi solemnitate epocalul an al libertaţii popoarelor; îl cere şi pretinde glasul ce ese din mormintele parinţilor noştri, cari au sângerat sub sabiile duşmanilor, ori s'au stâns în furcile lor sub cele mai crude chinuri; îl cere şi reclamă pietatea ce o datorim trecutului nostru, respectul ce datorim demnităţii noastre de popor şi credinţa ce o punem în viitorul poporului nostru.

Să dovedim, fraţi Români, că una suntem în credinţe, sentimente şi aspiraţiuni cu vrednicii noştri părinţi şi sa serbam cu toată solemnitatea posibilă ziua de 3/15 Maiu. Să arătam lumii, că ţinem la neamul nostru şi ca hotariţi suntem a nu ne da naţionalitatea noastra odata cu capul.

In faţa lui Dumnezeu şi a lumii întregi să dovedim, ca ţinem neclintit la juramântul sfânt al celor 40,000 de Români, şi acolo, în Blaj, să o aratam aceasta franc şi deschis, ca şi parinţii noştri.

Să mergem acolo, sa ne reînoim forţele sufletului nostru, şi celebrând solemn memoria celei mai mari adunări a poporului românesc, sa ne întarim barbăţia şi hotarîrea la lupta pentru aceleaşi sfinte drepturi, şi atunci putem fi siguri ca vom învinge! Dr. Ioan Raţiu, George Pop de Basesti, Iuliu Coroianu, Dionisie Vaida, Dr. Teodor Mihali, Rubin Patiţia, Dr. D. Ciuta .[1]

După publicarea acestui frumos apel a apărut în numărul următor al *Tribunei* o convocare, provăzută cu număroase subscrieri, prin care Românii erau învitaţi să participe la adunarea publică de popor, care se

[1]) Din *Tribuna*, anul 1898, numărul 91.

www.dacoromanica.ro

va ţineà în 3 15 Maiu 1898 în Blaj, în scopul de a *celebrà în mod festiv memoria epocalei adunări a părinţilor şi strămoşilor noştri* , ţinută înainte cu 50 de ani în Blaj, pe Câmpul Libertăţii. Adunarea a fost anunţată la timp autorităţii publice, dar ţinerea ei *a fost oprită* din partea acesteia.

Legea despre întregirea venitelor preoţeşti.

Prin camera deputaţilor trecuse proiectul de lege despre întregirea venitelor preoţilor necatolici. Discuţia asupra lui s'a început în şedinţa din 15 Aprilie 1898. Din partea deputaţilor de naţionalitate română nu l'a combătut nime. In casa magnaţilor apoi acest proiect de lege a ajuns să fie discutat în şedinţa din 26 Maiu 1898. Din partea Arhiereilor bisericii gr.-cat. române l'a combătut Mitropolitul Blajului, Dr. *Victor Mihalyi*, iar punctul de vedere al bisericii gr.-ort. române l'a precizat episcopul Aradului, *Ioan Meţianu*, după ce Mitropolitul *Miron Romanul* erà bolnav, şi nu putuse participà la şedinţă. Episcopul *Nicolae Popea* s'a alăturat la părerile Episcopului din Arad, iar la discuţia pe articole a făcut magnatul Dr. *Iosif Gall* două propuneri de modificare în favorul bisericilor româneşti. Au fost ambele respinse. Proiectul de lege a fost votat neschimbat din partea casei magnaţilor. Discuţia generală asupra acestui proiect de lege a deschis'o, urmând după raportor, Episcopul *Ioan Meţianu* al Aradului, care a rostit vorbirea următoare:

«Ilustră casă a magnaţilor! Dupăce Excelenţa Sa Arhiepiscopul şi Mitropolitul bisericii gr.-ort. române din Sibiiu, atât în numele său, cât şi în al episcopatului şi al bisericii gr. ort. române din patrie, a înaintat casei deputaţilor şi acestei ilustre case o reprezentaţiune în contra proiectului de lege aflător sub pertractare, şi după ce dânsul din cauza unei indispoziţiuni n'a putut participà la această şedinţă, în numele său şi al colegului episcop Nicolau *Popea* îmi iau eu voe a expune pe scurt motivele acestei reprezentaţiuni, precum şi ale propunerii cuprinse în aceea.

După cât am cuprins şi eu textul şi motivarea acelui proiect, statul intenţionează ameliorarea dotaţiunei preoţilor dela

www.dacoromanica.ro

parohiile mai slab dotate din doua motive: unul, pentrucă şi preoţimea face multe servicii bune statului, mai ales prin cultura şi morala ce o da cetaţenilor statului, şi aşà şi statul sa vede dator a o ajutà în lipsele ei pentru a-şi puteà împlinì tot cu mai mult zel şi cu mai mari rezultate sublima ei chemare, iar al doilea motiv este, că prin întroducerea aşà numitelor reforme politice bisericeşti, luându-se preoţimei o însemnată parte din venitele ei legale, este just şi echitabil, ca şi statul să rebonifice macar în parte acele pierderi.

Purcezând din aceste motive, statul ar aveà datorinţa a concurge fară vreo restrângere la ameliorarea dotaţiunei preoţimei peste tot, însă mai ales la ameliorarea dotaţiunei preoţilor din parohiile mai slab dotate, şi bisericile i-ar fi recunoscătoare. Dupăce însă, după cum se vede din proiectul de sub întrebare, statul intenţionează a-şi împlinì aceea datorinţă numai pe lângă unele restrângeri şi ingerinţe daunoase în dreptul autonom al bisericilor, pe lângă restrângerile indicate în proiect, în acest drept mult mai preţios tuturor bisericilor decât să-l jertfească, nu pentru acea modestă ameliorare, pusă în vedere, dar nici pentru alta, oricât de mare, — aşà dara pe lângă restrângerile indicate în proiect, biserica gr. ort. română, oricât de săracă, nu va puteà primì acel ajutor şi cred, ca cu atât mai puţin îl vor primì alte biserici mai avute.

Prin proiectul de sub întrebare i-se rezervă guvernului ingerinţa şi dreptul de a hotarî însuşi, câtă ameliorare ori întregire să capete unul ori altul dintre preoţi, folosind autoritatea bisericească numai ca mijloc la procurarea datelor şi la împărţirea competenţei de întregire, pecând dreptul autonom al bisericilor pretinde, ca toata suma de ajutorare să se pună la dispoziţiunea autorităţii lor bisericeşti pentru împărţire, ca uneia care singură cunoaşte, atât lipsele, cât şi meritele preoţilor submanuaţi.

Dar şi mai evident se arata ingerinţa statului în dreptul autonom al bisericilor mai ales din paragrafii 7, 8 şi 9 ai proiectului, prin cari preoţii se expun arbitriului tuturor celor ce ar voi să i denunţe. Pentrucă se zice în acei paragrafi, că dacă careva preot ar venì dat în judecata bisericii pentru purtari nemorale ori contrare statului, chiar şi dacă autoritatea bisericească nu l'ar aflà vinovat, el tot îşi pierde dreptul la ajutor, decumva judecata bisericească nu ar fi pe placul ministrului.

www.dacoromanica.ro

Prin aceasta statul își aroaga dreptul de a supracensură judecațile autoritații bisericești, pedepsind însuși pe unii și pre alții dintre preoți, prin detragerea ajutoriului.

Prin aceasta dispoziținne se dă totodata cel mai dureros vot de neîncredere autorităților bisericești, și mai ales episcopilor, iar preoții se expun arbitriului tuturor denunțianților, cari nu arareori denunța pe preoți cu feliurite învinuiri, de regulă exagerate, numai din raporturi încordate personale.

O asemenea ingerință își aroaga statul și prin paragraful 15 al atinsului proiect de lege, în care își rezervă dreptul și la crearea sau înființarea de parohii nouă, denegând ameliorarea dotațiunei preoțești la atari parochii de nou înființate fără consensul sau, ba putând cere chiar desființarea acelora, pecând știut este, că bisericile au dreptul a înființà parohii oriunde ar cere trebuința.

Chiar și numai din cele până acì expuse învedereaza în deajuns ingerința statului în dreptul autonom al bisericilor și dacă vom cercà, ce echivalent se ofere bisericilor pentru acele mari sacrificii cerute dela ele, vom aflà o prea modestă si neînsemnată recompensă, vom aflà, ca se ofere preoților dela parohiile mai slab dotate, cari n'au absolvat opt clase gimnaziale, o completare a dotațiunii lor, deocamdată până la 300, respective 400 fl, iar celor cu opt clase gimnaziale până la 600—800 fl. Sau cu alte cuvinte, dacă un preot fară 8 clase ar aveà din parohia sa 200—250 fl., atunci sa i-se completeze dotațiunea încă cu 100—150 fl. ca se ajungă la 300 fl. respective 400 fl. ear daca preotul, având 8 clase gimnaziale, ar aveà din parohia sa 500 600 fl., aceluia să i-se completeze cu 100 200 fl. dela stat.

Deși nu pot înțelege, care ar fi adevăratul motiv, că preoții cu 8 clase gimnaziale se capete duplu decât cei ce au numai 6—7 clase, totuși trebue să declar, că această dispoziție, după mine nedreaptă, atinge mai ales pe preoțimea gr. ort. română, din care mare parte are numai 6 și 7 clase gimnaziale. Dar totodata trebuie sa și adaog, ca la aceasta nu poartă vina numai preoțimea aceea, nici biserica, ci și însuși statul, care n'a permis confesiunei noastre gr. ort. române nici pe banii ei proprii sa-și înființeze gimnazii confesionale, unde tinerimea ar puteà studià cu spese mai modeste decât în cele străine, așà că confesiunea gr.-or. română din patrie cu peste un milion și jumatate de suflete abià are un singur gimnaziu cu 8 clase,

www.dacoromanica.ro

pecând alte confesiuni, cu asemenea numar de suflete, au poate şi 10 gimnazii.

Daca vom compară dotaţiunea de 300 fl. respective 400 fl. a preoţilor cu 6 7 clase, cu aceea a învaţătorilor, cari peste tot nu au cualificaţiunea preoţilor, şi de vom consideră, că învăţătorii la prima lor întrare în oficiu capăta leafă de 300 400 fl., apoi cortel, gradină, lemne de foc, adaos quinquenal, şi peste acestea au şi dreptul de pensiune, atunci ne vom convinge, ca în unele locuri chiar şi preoţii cu 8 clase gimnaziale sunt mai slab dotaţi decât învăţătorii.

Considerând acestea, precum şi împrejurarea, că prin legile aşà numite politice bisericeşti au pierdut din venitele lor şi preoţii cari de prezent au dela parohiile lor 800 fl., fără a li-se fi pus şi lor în vedere vreo despăgubire dela stat, bisericile cu drept cuvant pot pretinde, ca modestul ajutor ce'l dă statul să-l puna la dispoziţiunea lor, pentruca ele să-l distribuie după lipsele şi meritele preoţilor, având a da guvernului numai socoteală despre distribuire.

Nu ştiu cum vor cugetà alte biserici, ştiu însa, ca aceasta este dorinţa bisericii mele, şi că numai felul acesta de distribuire ar mulţumì, atât pe preoţi, cât şi pe credincioşi, cum şi că biserica mea, deşì saracă, totuşi n'ar puteà primì nici un fel de ajutor, oricât de însemnat, prin care s'ar face călcarea celor mai cardinale drepturi ale ei.

Din aceste motive nu primesc proiectul de sub pertrac tare, nici in general, ci îmi permit a propune respingerea proiectului de sub pertractare şi îndrumarea domnului ministru de culte şi instrucţiune publica, se elaboreze alt proiect, cu ascul tarea bisericii gr. ort. române şi cu considerare la autonomia acestei biserici [1]).

Episcopul *Nicolae Popea* declară pe scurt, că se alătură la cele spuse de episcopul Aradului *Ioan Meţianu*, iar Mitropolitul din Blaj, Dr. *Victor Mihalyi*, rosteşte vorbirea următoare:

«Când îmi iau voie a vorbì la proiectul de lege din discuţie, o fac aceasta ca sa-mi motivez votul. Ca Arhiereu, Mitropolit al provinciei bisericeşti gr. cat. de Alba-Iulia şi Fagaraş, sunt norocos a aveà în aceasta casa dreptul de a şedeà şi a

[1]) Din *Telegraful Român* 1898, numărul 58.

www.dacoromanica.ro

votà. Nu luaţi deci în nume de rău, că mă restrâng numai la acele puncte ale proiectului de lege, cari trebuesc considerate în interesul acestei biserici.

Când declar umilit, ca în virtutea poziţiunei mele nu primesc acest proiect de lege, trebue să spun şi aceea, că dau expresiune numai vederii mele individuale, pentrucă acuma nu sunt împuternicit să declar, că oare respectivii preoţi, de cari se îngrijeşte acest proiect de lege, primi-vor ori ba ajutoriul oferit, pe lângă condiţiunile puse de guvern?

Cu toate acestea, declarând, ca acest proiect de lege nu-l primesc nici măcar în general, mă provoc la acele principii importante, şi la acele motive temeinice şi adânc tăetoare, pe cari Ilustritatea Sa, baronul Desideriu Pronay, a binevoit a le aduce în contra proiectului de lege. Dar nu pot să urmez Ilustrităţii Sale pe acel drum ţăpiş, pe care a aflat de bine a accentuà în această casă înaltă, că nu poate fi vorba de paritate, de egalitate de drept, acolo unde biserica catolică, cu averea ei cea mare, este în stare a stabilì congrua preoţilor ei la un minim potrivit cu poziţia lor, şi când Ilustritatea Sa a accentuat, că la urmă şi averea bisericii catolice este dotaţiune de stat.

Fie-mi iertat, domnilor magnaţi, să spun, că eu nu determin natura averii după izvorul din care a eşit, ci după destinaţiunea la care ea este chemată, căci dacă considerăm lucrul aşà, cum îl consideră Ilustritatea Sa, atunci are drept, deşì rătăceşte, şi acela care ar afirmà, că ce întră sub titlu de dare în cassa statului, este averea singuraticilor contribuitori. Să nu considerăm deci, că de unde a venit averea, ci aceea, că ce destinaţiune are.

După venite contribuim toţi pentru provederea cassei statului, dar aceea ce a întrat odată acolo, are destinaţiune de stat, şi nimeni nu o mai poate numì avere privată şi nu poate zice, că contribuirea aceea este averea sa, deoarece din acea contribuţiune se acoper cheltuelile acelor scopuri, de cari se îngrijeşte statul. Tot asemenea aceea ce are odată destinaţiune bisericeacă, — aceasta foarte bine o ştie Ilustritatea Sa, ca curator suprem al bisericiì augustane, — aceea ce a fost oferit spre scopuri bisericeşti, aibă orice origine, fie fundaţiune, ori donaţiune: este avere bisericească, şi tocmai din acest motiv îmi iau voe a-mi ridicà glasul în contra acestui proiect de lege şi a constatà, că acì nu despre aceea este vorba, ca să ajungem în raport de mai mare atârnare faţă de stat, ca ajutător, decât

www.dacoromanica.ro

cum am atârnat până acuma, ci în aceea ce privește biserica gr.-catolică sunt silit a atinge, ca pecând bisericile amintite în §-ul 3, în schimb pentru un anumit minim de venit determinat ajung, dacă ajung, într'un raport de atârnare mai mare, — pe atunci biserica gr.-catolică, în sensul §-lui prim, fără de nici un ajutor determinat, ajunge la aceeași atârnare, la care ceialalți ajung numai pe lângă un ajutor determinat.

Ilustră casa a magnaților! Relativ la întregirea venitelor preoțești din bisericile catolice, acest proiect de lege declară, că acea întregire este acum numai sub regulare și promite, că până ce nu se va săvârși aceasta regulare, legislațiunea va luà în budget o sumă separată, din care să se întregească interimal venitele acelora dintre acești preoți, cari se afla în raporturi materiale mai nefavorabile. Așà dară ce va întregì înaltul guvern? Vedeți, că numai acum a binevoit a amintì Excelența Sa, domnul ministru, că pentru catolici încă nu este determinat minimul acela, care trebuie întregit. Intreb deci, ce fel de congrua, ce fel de dotațiune voește să facă guvernul ungar prin acest proiect de lege, îndeosebi prin paragraful prim din acela, deosebit cu privire la biserica catolică? Au doara vrea să întregească congrua de 315 fl. ce a fost până acuma în Ungaria, asigurând pe aceia, cari nu au încă venit de 315 fl., că le-o întregește până la 315 fl.? Ori doară vrea să întregească congrua transilvană, unde se știe, că venitul preoțesc enunțat din partea guvernului face 200 fl.? Aceasta binevoiți a o întregì?

Așadară, dacă în paragraful prim al acestui proiect de lege nu să determină minimul de existență pentru preoți, urmarea este aceea, că în acest proiect de lege nu este vorba de întregirea venitelor preoților greco-catolici!

Cu toate acestea, puterea disciplinară a domnului ministru de culte și instrucțiune publică, contemplată în paragrafii 7, 8 și 9 ai proiectului de lege, pe temeiul, că §-ii 1 și 2 se pun acolo în paranteze, se manifestă în formă de lege și asupra preoților noștri, tocmai așà ca și când prin proiectul acesta de lege s'ar asigurà și preoților gr.-catolici un minim de 1600 coroane la an.

Ilustră casă a magnaților! Nu vă supărați, că mi-am luat voe a le amintì acestea, deoarece e vorba despre aceea, ca să-mi manifestez convingerea individuala cu privire la acest

www.dacoromanica.ro

proiect de lege. Este cu mult mai grea situaţiunea în care a ajuns clerul greco-catolic, şi cu deosebire clerul transilvan, prin procedura urmată faţă de el dela anul 1895 încoace, din partea înaltului guvern. Se ştie, că clerul transilvan capăta ajutor de stat delá anul 1863. Dar acest ajutor aşà a fost dat atunci, că şeful respectivei dieceze, Episcop ori Arhiepiscop, în conţelegere cu consistoriul său, l'a împarţit şi a prezentat chitanţele despre ajutorul împarţit. Praxa aceasta de drept, continuată de 33 de ani, acvirată prin prescripţiune legală, Escelenţa Sa, domnul ministru, marturisesc, ca în urma unei hotărîri a consiliului ministerial, a sistat-o pur şi simplu şi şi-a rezervat sie-şi libertatea împărţirii pe viitor şi determinarea sumelor de împarţit. (Aprobari în stânga). D-voastră aprobaţi aceea, că asupra averii bisericeşti nu biserica dispune?!

Ceeace statul dă pentru ajutorarea bisericilor, este contribuire. Ceeace împlineşte patronul sub titlul de drept şi datorinţă patronală, este contribuire, care nu se poate subtrage dela destinaţiunea sa. Dar mai târziu, în anii 1895, 1896 şi 1897, legislaţiunea a binevoit a luà în budget o anumita sumá pentru ajutorarea preoţilor mai slab dotaţi. Cu privire la această suma guvernul actual, fiindcă aici nu subversează prescripţiunea de 33 de ani, a putut determinà, că în ce mod doreşte şi voeşte să împarta acest ajutor. Asta o puteà face; dar egala măsură ce aţi binevoit a o accentuà aici, pentru noi s'a aratat nefavorabilă, în aceea, că suma votata, înaltul guvern nu a extradat-o respectivei dieceze, ci el însuşi a împărţit-o. Lista propusă din partea diecezei a revazut-o şi a dat cui a voit, iar cui n'a voit să-i dee, pe acela l-a apasat.

Mă rog de iertare, o astfel de procedură, când e vorba de beneficiu, când respectivul nu are alt venit de bani, decât ce a căpătat dela stat, loveşte în jurisdicţiunea bisericească, şi pentru aceea mărturisesc, că puterea disciplinară a înaltului guvern, contemplată în §§ 7, 8 şi 9, este degradarea bisericii, întrucât pe servitorii bisericii îi pune sub doua feluri de autoritaţi disciplinare.

Având deci în vedere scăderea aceasta a proiectului de lege, adecă, că deşî face dispoziţiune interimală, nu determină un anumit minim cu care voeşte să întregeasca congrua preoţilor greco-catolici; considerând mai departe, că proiectul acesta, deşî nu determină minimul de existenţă, totuşi supune pe preotul

www.dacoromanica.ro

gr.-catolic unei noue autorităţi disciplinare, şi dupăcă acest proiect de lege stă în contrast cu §-ul 24 al articolului de lege 53 dela 1868, care spune, că formarea de comune nouă bisericeşti şi de adunări bisericeşti, schimbarea bisericilor filiale în biserici matre şi a bisericilor matre în biserici filiale, se ţine de drepturile esclusive ale confesiunilor, dupăce în acest proiect de lege văd restrânsă această jurisdicţiune a bisericilor, nu pot primi acest proiect de lege ca bază la desbaterea specială».[1]

Episcopul *Ioan Meţianu* a mai luat odată cuvântul, pentru a răspunde în chestie personală baronului Rudnyánszky József, că petiţia înaintată parlamentului (ambelor case) din partea bisericii sale, a fost concipiată de Arhiepiscopul *Miron Romanul*, nu de el. De altcum nu i-a trecut nimănui prin minte să vateme persoane, ori naţiuni, în petiţiunea aceasta, cu atât mai puţin nobila naţiune maghiară. Se poate, că petiţia e rău stilizată. In biserica gr.-ort. română nu va luà nime sub scutul său pe preotul, sau învăţătorul, cu purtare duşmănoasă faţă de stat, ci astfel de preot sau învăţător va fi totdeauna pedepsit. (Baronul Bánffy: Până acuma aceasta nu s'a prea întâmplat). ‹Fii liniştit, Excelenţă, că aşà va fi . A răspuns şi Mitropolitul *Mihalyi* unui vorbitor, că biserica gr.-cat. română, din subvenţia de 30,000 n'a putut da nici unui preot 60 fl., ci numai 30 fl., iar din suma aceasta nu i s'au putut detrage nimănui 53 fl., ca să primească numai 7 fl. Cazul a fost adus ca ilustrare, — firește falsă, — că biserica nu împarte banii după dreptate, deci e bine, că de acum înainte împarte ministrul ajutorul de stat.

Aniversarea morţii lui Şaguna.

In 16/28 Iunie 1898 s'au împlinit 25 de ani dela moartea Arhiepiscopului şi Mitropolitului *Andreiu baron de Şaguna.* Cei dela conducerea bisericii reînfiinţate şi reîntinerite de acest mare şi înţelept Arhiereu, au luat din vreme dispoziţiuni, ca însemnata zi să fie prăsnuită în mód corăspunzător. Pe lângă parastasele celebrate în toate bisericile din mitropolia gr.-ort. română, şi pe

[1] Din «*Tribuna*», anul 1898, numărul 120.

www.dacoromanica.ro

lângă serbările şcolare dela toate şcoalele confesionale, s'au dat serbări mari în Sibiiu şi Răşinari. In Sibiiu a fost celebrat un parastas solemn pentru odihna sufletului marelui defunct, apoi s'a rostit un frumos discurs comemorativ din partea profesorului seminarial Dr. *D. P. Barcianu*, s'a făcut peregrinaj la mormântul lui Şaguna din Răşinari, unde încă s'a celebrat un solemn parastas, s'au depus numeroase şi frumoase coroane pe mormântul lui Şaguna, iar la masă s'au rostit frumoase şi electrizătoare cuvântări. Cea mai luminoasă a fost a lui *Alexandru Mocsonyi*, marele gânditor al neamului nostru, care a spus următoarele:

«Astăzi, când din întreaga mitropolie am peregrinat 'aici, la mormântul marelui nostru mitropolit, ca să depunem tributul nostru de pietate: figura aceluia, cea mai distinsă a reînviatei noastre biserici naţionale, ni se înfaţişează înaintea ochilor noştri sufleteşti în toată măreţia ei imposanta; iar memoria lui pune în vibrare coardele cele mai delicate ale inimilor noastre, pune în mişcare sentimentele noastre cele mai frumoase şi nobile, sentimentele de gratitudine, admiraţiune şi pietate faţă de marele defunct.

Un astfel de moment al entusiasmului evlavios pentru nemuritorul reîntemeietor al bisericii naţionale, nu poate trece, fără a întări în conştiinţa noastră ideea bisericii naţionale, nu poate să ne lase nepătrunşi până în adâncul inimii de acelaş spirit naţional bisericesc, a cărui întrupare o glorificăm în neuitatul nostru mitropolit.

Din mult agitatul trecut al poporului român se ridică în relief îndeosebi două fapte însemnate. Biserica a fost în tot decursul unui şir lung de secoli sinistri şi în timpurile cele mai desperate pururea unicul şi ultimul adăpost al poporului român, iar poporul român, secularele sale strâmtoriri le-a suferit îndeosebi pentru statornicia sa, cu care a ţinut strâns şi ferm la biserica sa strămoşească.

In aceste două fapte istorice se manifestă sănătosul instinct vital al poporului român, iar în manifestarea seculară a acestui instinct apare însuşi geniul românismului.

Spiritul creştinismului ortodox, contopit cu spiritul anticei culturi romane, această sinteză psihică constituie geniul românismului.

www.dacoromanica.ro

De acĭ putem cuprinde ideea bisericii naţionale în toată însemnătatea ei: *biserica naţională este partea integrantă, indisolubilă, a românismului genuin.*

Nu este deci mirare, dacă biserica română şi poporul român, de când sunt, una se simţesc, dacă durerile şi bucuriile lor pururea împreună sunt. Intr'adevăr, fie că catolicismul şi calvinismul au strâmtorat poporul pentru ortodoxia sa, fie că grecismul şi slavismul au slăbit caracterul naţional al bisericii, pururea românismul a fost atacat în nervul seu vital, iar ruptura istorică a elementelor sale psihice, indisolubile, românismul a simţit-o ca o dureroasă vivisecţiune.

Pricepem deci, de ce biserica naţională a fost, este şi va rămâneà în veci *condiţiunea de vieaţă a poporului român.*

In aceasta culminează spiritul genuin al românismului, spiritul, care, precum vedem, izvorăşte din sorgintea nesacată a însuşi sănătosului instinct al românismului.

Acest spirit s'a întrupat în nemuritoriul nostru mitropolit. Acest principiu i-a dat puterea magică, ca să deştepte la noua vieaţă, plină de speranţă, biserica naţională, din somnul morţii, în care adormise mai bine ca de un secol şi jumătate. Şi de acest spirit a fost însufleţit marele nostru mitropolit când cu înţelepciunea sa departe prevăzătoare a aşezat biserica naţională pentru veacuri pe fundamente de granit.

Indeplinirea unor astfel de opere epocale o rezervă providinţa divină pentru puţini muritori, şi un astfel de bărbat epocal, un astfel de bărbat providenţial, a fost *Andreiu Şaguna!*

Noi binecuvântăm memoria lui şi binecuvântată va rămâneà ea până când va existà românismul cu biserica sa naţională. Iar gratitudinea noastră nemărginită faţă cu acest mare binefăcător al nostru vom dovedi-o, precum în trecut, aşà şi în viitor, prin fapte, lucrând inspiraţi de al lui spirit, pentru întărirea, prosperarea şi înflorirea bisericii naţionale.

Una însă, durere, nici cu ocaziunea acestei festivităţi înălţătoare n'o putem trece cu vederea: marea diferinţă între timpul reînfiinţării străvechei noastre mitropolii şi între zilele de astăzi. Cu întristare trebuie să vedem, cum astăzi sublima misiune ideală a bisericii nu se mai ştie aprecià după valoarea ei nepreţuibilă. Cu durere simţim, că trăim într'un timp, care nici aspiraţiunilor religioase, nici aspiraţiunilor naţionale ale bisericii nu mai suride şi care pareră are să-şi peardă simţul pentru bu-

www.dacoromanica.ro

nurile ideale ale vieţii. Dar acestea ne pot servì nouă numai ca îndemn de încordare, nu de descurajare. Biserica, care prin atâtea peripeţii a trecut, care din moarte a reînviat, cu drept cuvânt poate zice: «Alios vidi ventos . Iar noi, fiii ei credincioşi, cu mândrie şi încredere ne putem îndreptà ochii spre acei bărbaţi distinşi, cari astazi stau în fruntea bisericii, spre acei bărbaţi valoroşi, cari cu înţelepciune şi tact cârmuiesc naia bisericii naţionale, cu barbăţie şi demnitate apără înaltele ei interese ... (Ridică păharul pentru Mitropolitul *Miron Romanul* şi episcopii *Meţianu* şi *Popea*).[1]

La patru luni după aceste frumoase serbări, Mitropolitul *Miron Romanul* trece la cele vecinice, adormind în Domnul în 4 16 Octomvrie, şi congresul electoral naţional bisericesc alege în locul seu, în 31 Decemvrie 1898, pe Episcopul Aradului, *Ioan Meţianu*, Mitropolit al bisericii gr. ort. române din patrie.

Moartea Impărătesei şi Reginei Elisabeta.

In 10 Septemvrie n. 1898, Impărăteasa şi Regina Elisebata a Austro-Ungariei, care se află în Geneva, a plecat la ameaz din hotel spre portul corăbiilor. Pe drum i-a sărit în cale un anarhist, Lucheni, şi i-a aplicat o împunsătură în piept, în urma căreia a căzut la pământ. Dusă îndărăt la hotel, peste câteva minute Impărăteasa şi Regina Elisabeta şi-a dat sufletul, lăsând în durere adâncă pe mult cercatul ei soţ, Impăratul şi Regele Francisc Iosif I, casa domnitoare şi toate popoarele monarhiei austro-ungare. Groaznica nenorocire a pus în adâncă durere şi poporul românesc. S'au celebrat servicii divine în toate bisericile românești, îndreptându-se rugăciuni calde dela toate altarele spre ceriu, ca să deie adormitei în Domnul odihnă lină, iar îndureratului Monarh putere, ca să poată suportà şi această lovitură grea a sorţii. Adrese omagiale de condolenţă s'au trimis la Viena din partea Asociaţiunii culturale» din Sibiiu, din partea tuturor diecezelor şi arhidiecezelor, iar înmormântarea fericitei în Domnul a fost o manifestare din cele mai impunătoare a popoarelor monar-

[1] Din *Telegraful Român»*, anul 1898, numărul 69.

www.dacoromanica.ro

hiei față de Monarh și casa domnitoare. Adânc mișcat de atâtea semne de alipire, Impăratul și Regele Francisc Iosif I. a mulțumit popoarelor sale din monarhie pentru participarea la nespusele sale dureri prin un frumos manifest, adresat *Popoarelor Mele* . Erà de cuprinsul următor:

«Cercarea cea mai grea, cea mai adâncă, m'a ajuns pe mine și casa mea.

Soția mea, podoaba tronului meu, consoarta credincioasă, care mângăiere și proptă mi-a fost în orele cele mai grele ale vieții mele, prin care mai mult am pierdut decât a-și puteà spune, — nu mai este. O soarte grozavă mi-a răpit-o, mie și popoarelor mele.

O mână ucigașe, unealta unui rabiat fanatism, care își are de scop nimicirea existenței ordinei sociale, și-a ridicat pumnalul împotriva celei mai nobile femei, și în nemotivata-i și oarba-i ură a străpuns acea inimă, care ură nu a cunoscut și numai pentru bine a bătut.

In noeanul acelei dureri fără margini, care m'a ajuns pe mine și casa mea, în fața acelei nemaiauzite fapte, care bagă în groază întreaga lume cultă, înainte de toate vocea iubitelor mele popoare e aceea, ce pătrunde la inima mea în mod alinător.

Când cu supunere mă plec înaintea poruncii lui Dumnezeu, care o așà de grea și neînchipuită lovitură mi-a ursit, mulțumită trebuie să aduc provedinței divine pentru bunul cel înalt ce mi-a rezervat, anume, pentru iubirea și fidelitatea milioanelor, care în ceasul de restriște mă încunjură pe mine și pe ai mei.

De deaproape și de departe, de sus și de jos, în mii de chipuri s'a dovedit durerea și doliul pentru în Domnul fericita Impărăteasa și Regină. In mișcatoare conglăsuire rasuna jelánia tuturora pentru neînlocuibila pierdere, ca fidel rasunet la aceea ce în a mea ínimă simțesc.

Precum mie până la ceasul morții îmi va rămâneà pastrată sfântă memoria călduros iubitei mele soții, în gratitudinea și stima popoarelor mele deasemenea îi va rămâneà un monument pentru toate timpurile neperitor.

Din adâncul mâhnitei mele inimi le aduc tuturora mulțumită pentru acest mai nou tribut al compătimirii.

www.dacoromanica.ro

Când tonul sărbătoresc, ce era să ne însoţească anul acesta, a trebuit să amuţească, rămâne-mi drept darul cel mai preţios amintirea numeroaselor dovezi de alipire şi de simpatie, pe cari popoarele mele au fost în stare a mi-le întinde.

Obştească noastră durere o nouă şi launtrică legătură încheie între tron şi patrie. Din iubirea nestrămutată a popoarelor mele scot, nu numai întăritul sentiment al datorinţei de a stà neclintit în misiunea mie încredinţată, ci ea mă va întări şi în speranţa, că voiu reuşi.

Inalţ rugăciuni către atotputernicul, care aşà de grea încercare mi-a trimis, ca să-mi deie încă puterea de a-mi îndeplini chemarea. Mă rog, ca să binecuvinteze şi să lumineze popoarele mele, pentru a găsi calea iubirii şi a concordiei, pe care să propăşască şi să devină fericite.

Schönbrunn, la 16 Septemvrie 1898.

Francisc Iosif m. p.».[1]

Infrăţirea română-maghiară dela Arad.

Interese locale aşà au cerut, ca în Arad să fie pus în scaunul episcopesc, devenit vacant prin alegerea şi confirmarea episcopului *Ioan Meţianu* de Arhiepiscop şi Mitropolit al bisericii gr.-ort. române şi prin mutarea sa la Sibiiu, Arhimandritul *Iosif Goldiş*, vicariu episcopesc în Oradea-mare şi deputat guvernamental în dieta ţării. Instalarea sa în scaunul episcopesc s'a făcut cu mare solemnitate, în prezenţa unui public foarte număros, recrutat din toate părţile diecezei Aradului. Actul întronizării l'a îndeplinit, din încredinţarea Mitropolitului din Sibiiu, episcopul din Caransebeş, *Nicolae Popea*, în ziua Sfântului Ilie, 20 Iulie v. 1899. Au luat parte la instalare mai mulţi deputaţi maghiari din dietă, în frunte cu contele Tisza István, cari au participat apoi şi la banchetul dat în onoarea zilei. La banchet s'a ridicat contele Tisza István, după alţi vorbitori, şi şi-a exprimat părerea de rău, că nu ştie românește, ca să poată vorbi şi el în limba aceasta, ca antevorbitorii săi, pentrucă e de părerea, că e cu totul irelevant, dacă cei ce-şi iubesc patria cu adevărat, îşi exprimă sentimentele ungureşte,

[1] Din «*Telegraful Român*», 1898, numărul 98.

www.dacoromanica.ro

ori românește. A spus apoi, că națiunea maghiară numai așà a putut ajunge aniversarea milenară, că n'a asuprit pe cei de altă limbă, și numai așà va aveà viitor, dacă nu va fi nici de aici încolo asupritoarea celor de altă limbă. Națiunea maghiară are misiune mare de împlinit, pe care însă numai împreună cu aliatul ei natural o poate împlinì, *împreună cu neamul românesc.* Pentru neamul românesc iarăși nu este alt mod de fericire, decât înfrățirea cu Maghiarii. Dorește această înfrățire și ridică paharul întru sănătatea Românilor.

Aplauze fără sfârșit au acoperit acest toast, și efectul s'a ivit la moment. Maghiarii și Românii însuflețiți de ideea înfrățirii s'au îmbrățișat prietinește.

La toastul acesta a răspuns episcopul *Popea*, spunând, că răul a fost până acuma acela, că nu s'a recunoscut necesitatea apropierii națiunii maghiare de cea română. Contele Tisza a arătat calea, care duce la netezirea frecărilor. Să se dee fiecăruia aceea ce e al lui și atunci, înțelegându-ne unii pe alții, unindu-ne în bună înțelegere, nici porțile iadului nu ne vor puteà biruì . Dorește, ca ideile contelui Tisza să străbată în cercuri largi și ridică paharul întru sănatatea lui.

Și iarăși s'au repetat scenele de mai nainte. Maghiarii și Românii și-au strâns prietinește mânile și s'au îmbrățișat.

A toastat și *Vasile Mangra*, care spuneà, că între state și națiuni biserica reprezintă dragostea. Baza statelor și a națiunilor întru toate e biserica, totdeauna. Cel ce nu are biserică, nu are patrie. Scopuri nobile nu poate realizà nime fără biserică, reprezentată prin cler și popor. Trebue învățate deci toate națiunile la iubire față de biserică, și trebue lasate popoarele să adoreze pe Dumnezeu în limba lor maternă. Mulțumește contelui Tisza pentru cuvintele entuziaste, emanate dela un politician dătător de ton, dela un bărbat distins din toate punctele de vedere, și-și exprimă părerea, că trebue căutat și aflat prilejul pentru înțelegerea reciprocă. Cele auzite cu această ocaziune, la tot cazul vor da pe viitor directivă cugetării oamenilor, dar așteaptă, nu numai idei, ci și *fapte.*

www.dacoromanica.ro

Aplauze sgomotoase au acoperit şi toastul acesta, şi număroşii oaspeţi ai episcopului Iosif Goldiş au golit păharul păcii, despărţindu-se în cea mai bună prietinie.

Aceasta a fost înfrăţirea română-maghiară dela Arad, căreia presa maghiară i-a dat o importanţă extraordinară, pe când presa naţionalistă română o luase mai mult în zeflemea, ca un lucru pripit, săvârşit între pahare.

Alexandru Mocsonyi despre situaţie.

Intr'o scrisoare particulară *Alexandru Mocsonyi* se pronunţase asupra situaţiei, în care se află partidul naţional român şi comitetul său executiv, după cum urmează:

..«Şi de astădată cu adâncă durere, dar şi cu toată sinceritatea trebuie să mărturisesc, că după convingerea mea n'a sosit încă timpul pentru sanarea relelor şi deci astăzi încă în mod serios nici vorbă nu poate să fie de o precizare a paşilor potriviţi spre acest scop. Iar ce priveşte prevenirea pericolelor ce ameninţă partidul naţional, unicul paladiu în contra acestora poate fi, după convingerea mea cea mai firmă, numai şi numai ţinuta corectă a propriilor membri ai partidului naţional. Acea ţinută clară şi hotărîtă, după care fiecare aderent sincer al partidului, fără a părăsi terenul legal constituţional, baza luptei noastre naţionale, priveşte în situaţiunea critică de astăzi de prima şi de cea mai sacră datorinţă a sa a ţinea cu toată tăria sufletească la dogma politică, în înţelesul căreia partidul naţional, deşi de fapt împiedecat în libera sa mişcare prin cunoscutele ordinaţiuni ministeriale anticonstituţionale, de jure susţă şi astăzi, în întreaga sa organizaţiune neştirbită.

Dacă aceasta are să fie dogma politică, pe care nici un aderent sincer al partidului nu o poate contestă, şi nici un membru al partidului nu o poate contestă fără a cădeà în erezie politică; dacă mai departe luăm în considerare deoparte, că desvoltarea unei activităţi politice a partidului şi funcţionarea organelor sale, în butul ordinaţiunilor ministeriale, deşi fără bază legală, deci anticonstituţionale, este o simplă imposibilitate, iar de altă parte, că orice încercare de acţiuni politice, cu desconsiderarea formelor recerute de organizaţiunea partidului, nu pot produce, după tristele experienţe din trecut, alt

www.dacoromanica.ro

efect, decât tot atâtea lovituri contra ordinei de drept a propriei noastre organizaţiuni politice; scurt, daca nu voim a comite act de sinucidere politica, nu voim a distruge noi înşine partidul nostru naţional: atunci urmează de sine, că până când durează starea aceasta excepţională, anticonstituţională, noi deoparte avem să ne ferim de orice svârcoliri neputincoase şi nedemne de o luptă barbătească, iar de altă parte avem să susţinem cu toată tăria sufletească, *prin rezistenţa pasivă*, bazele de drept ale partidului naţional, stând fiecare: presidentul, comitetul, delegaţii şi fiecare membru singuratic al partidului, la postul său, rezolut a nu-l părăsi sub nici o împrejurare, a nu se mişcà din loc, ca şi un regiment comandat la un post expus, stând nemişcat sub ploaia gloanţelor, până când poziţiunea periclitată şi atacată, — libertatea de acţiune a partidului, — va fi revendicată şi salvată.

Ceice identifică această politică cu politica resignaţiunii, care face pendentă lupta naţională dela graţia contrarilor noştri politici, dovedesc prin aceasta numai, sau că nu ştiu ce este şi ce însemnează în luptele politice ale popoarelor rezistenţa pasivă, sau că nici astăzi nu sunt încă în curat asupra situaţiunii noastre critice. In privinţa aceasta ar fi într'adevăr timpul să fim odată pe deplin în curat asupra unui punct cardinal în lupta noastră naţională: asupra *măsurii puterilor noastre şi a aceleia a contrarilor noştri.* Sa fim odată pe deplin în curat cu aceea, că noi puterii de stat nu-i putem opune nici o rezistenţă activă, din contră, nici puterea de stat nu poate să frângă rezistenţa noastră pasivă, dacă suntem bărbaţi.

Puterea de stat ne poate oprì în a păşì înainte, dar nu ne poate silì să dăm îndărăt. Cu un cuvânt, puterea de stat poate să împedece întregul organism al partidului naţional în libera sa mişcare, dar nu există putere pământească, care ar fi în stare să distrugă organismul partidului nostru, afară de noi.

Astăzi deci parola luptei noastre naţionale are sa fie *restitutio in integrum.* Unica armă ne este *rezistenţa pasivă!* Şi unic corecta ţinută este, a nu părăsì nici cât un fir de păr terenul legal, dar a susţineà cu toată tăria sufletească bazele de drept ale organizaţiunii noastre politice, ale partidului naţional. Căci fără organizare politică nu se face luptă politică, şi fără partidul naţional nu se face politică naţională. Iar partidul naţional va existà până atunci, până când el va trăì în inimile noastre.

www.dacoromanica.ro

A ne lapădà deci în aceste momente supreme de bazele de drept ale organizaţiunii noastre politice ar însemnà, că noi înşine am desăvârşì, fie din nepricepere, fie din laşitate, opera de nimicire a partidului naţional, opera de nimicire, pe care contrarii noştri politici, cu toată puterea de stat ce o au în mânile lor, n'ar puteà să o desăvârşasca.

Astfel judec eu starea de ex-lex ce ni s'a impus prin ordinaţiunile ministeriale anticonstituţionale, şi astfel am judecat-o dela începutul ei. De aceea m'am opus fiecărei încercări, ce se ivise din sânul partidului naţional în direcţiunea de a ne abate dela bazele de drept ale organizării noastre politice. Dar totodată a trebuit să fac şi trista experienţă, că vederile mele n'au avut destul pond spre a împiedecà greşelile făcute. Poatecă nici astăzi nu voiu fi mai fericit. Ţin însă de datorinţa mea a spune în momente decisive părerile mele cu toată francheţa şi fară privire la aceea, că oare sunt ele populare, ori ba? O fac aceasta spre liniştirea conştiinţei mele. Astfel am făcut şi de astădată. D-voastră veţi decide, că oare le primiţi, sau ba?

Birchiş, 12 Iunie 1899. *Alex. Mocsonyi.*»[1])

Tot *Alexandru Mocsonyi* a publicat şi în ziarul german «*Budapester Tagblatt*» o scrisoare, cu privire la politica Românilor, spunând în ea următoarele:

...«Modul în care ziare distinse din capitală, cari mi-au făcut onoarea de a aprecià în mod special scrisoarea mea de curând publicată, (E cea de sus) asupra situaţiunii partidului naţional român, critică, comentează şi explică scrisoarea mea, e o dovadă nouă despre corectitatea vederilor mele... E fapt, că din acest corso de flori, aranjat în onoarea mea, mi-se aruncă în poală diverse plante exotice, cum e: negaţiunea unităţii de stat, a legilor şi a constituţiei Ungariei, lupta deschisă cu statul, revoluţionar, federalist, iredentism, dacoromânism, constituţie din Kremsier, proclamarea incompatibilităţii intereselor române naţionale cu instituţiile noastre de stat, etc. etc.

Natural, că aceste buchete de flori nu le pot pune în fereastră, şi anume, din simplul motiv, că nu le merit. Semnificativă rămâne cu toate acestea metoda aceasta de *exegetică*. Pentrucă simpla accentuare, că partidul naţional român, împiedecat pe cale anticonstituţională în libertatea sa de acţiune,

[1]) Din «*Tribuna*», anul 1899, numărul 192.

www.dacoromanica.ro

ar comite act de sinucidere politica, dacă ar aruncà dela sine chiar şi ultima arma legală, rezistenţa pasiva, precum şi reclamarea unei restitutio in integrum, sub ce omul nepreocupat nu înţelege alta, decât suspendarea stării de ex-lex şi restabilirea starii constituţionale de drept, aşadară redobândirea libertăţii de acţiune politică pe seama acestui partid, — pe scurt, accentuarea rezistenţei pasive şi a perfectei libertăţi de acţiune, în cadrele celei mai stricte legalităţi, a fost suficientă, ca declaraţiile mele să fie stigmatizate de nepatriotice, considerate chiar de act duşmănos statului, pentru a se puteà îndreptà în contra mea întreaga ploaie de gloanţe a acestor amabile mistificări.

Fireşte, trebuie să declar pe faţa, că pe mine personal nu mă pot atinge astfel de atacuri, pentrucă în conştienţa curăţeniei sentimentelor mele naţionale şi patriotice, care, mulţumită lui Dumnezeu, m'a ştiut apără şi pâna acuma de orice conflict, mă simţesc nevulnerabil de astfel de gloanţe, şi într'adevar, numai pentru a constatà aceasta n'aş fi pus mâna pe condeiu, dar tocmai din acest prilej aflu, ca e la loc să risc unele observări scurte, în interesul bunei cauze.

Inainte de toate mi se pare, că metoda aceasta de luptă, privită din punct de vedere patriotic, nu prea e norocoasă. O metodă de luptă, cu suspiţionări şi mistificări, care pe celce cutează să întoneze şi alt ton, nu tot cum cântă corul şoviniştilor, îl timbrează simplu de inimic al statului, ba trage la îndoială chiar patriotismul poporaţiunilor întregi, zic, o astfel de metodă, poate să fie potrivită pentru politica de aţâţare artificiala, — dar politicei de împăcăciune nu-i face nici un serviciu, şi eu aş crede, că adevăratul patriotism ar puteà fi pus totuşi numai în serviciul politicei de împăciuire.

Ceealaltă observare a mea se refere tocmai la chestia pasivităţii, mai bine zis, a *activităţii* Românilor, pusă la ordinea zilei în vieaţa noastră politică. Fie că se ia poziţie pentru sau contra politicei de activitate a Românilor, asupra unui lucru cred eu că ar trebuì să fim cu totul în clar, chiar şi pe lângă confuzia desolată de idei, care, durere, tot mai domneşte pe terenul naţionalistic, teren atât de important al vieţii noastre politice, anume, că e simplu imposibil a cere dela poporul român politică de activitate în acelaş moment, în care îi este total denegată libertatea acţiunii sale politice. Aceasta cel puţin pentru mintea mea mărginită e simplu o idee neimaginabilă.

www.dacoromanica.ro

In fine încă un cuvânt asupra politicei de împăcare. Bazat pe întregul trecut al activităţii mele, pe cât de nepretensivă, pe atât de modestă, desvoltată pe teren politic, pot să afirm cu îndrăsneală, că în ţară nu există amic mai sincer pentru aplanarea pacinică a luptelor şi frecărilor noastre naţionale deplorabile, ca cum sunt eu. Dar ar fi făţărnicie dacă aş asigură pe cineva, că m'aş puteà însufleţi şi pentru înfrăţirea maghiară-română, înscenată în mijlocul de unificare. Ba nu pot retăceà faptul, că astfel de producţiuni politice stârnesc în mine tocmai îngrijiri serioase politice, căci mă tem, că această formă de înfrăţire nu va aveà decât un singur efect practic: discreditarea şi compromiterea din capul locului a adevăratei şi sincerei înfrăţiri a popoarelor Ungariei. La această adevărată şi veritabilă înfrăţire duce, după părerea mea necompetentă, numai o cale: reîntoarcerea la punctul de vedere al unui Deák şi Eötvös, care este unicul punct de vedere vrednic de bărbaţi de stat.

Natural, şi eu pun pond pe aceea, ca să o accentuez expres, că adevăratul şi veritabilul spirit al acestor mari bărbaţi de stat, în luptă cu şovinismul, care atunci dejà se deşteptà, n'a putut ajunge la expresiune curată nici în aşa numita lege de naţionalităţi, decât numai ca un compromis, ce schioapătă.

Dar fie oricum, e fapt, că naia statului nostru azi merge cu pânzele umflate în o direcţie cu totul contrară, şi tocmai împintenarea pentru o energie mai mare şi pentru un tempo mai repede în direcţia apucată, solicitată din prilejul scrisorii mele, ne dau de nou dovada, că la o schimbare de direcţie, la o reîntoarcere, astăzi nici nu se gândeşte nime. In astfel de împrejurări, eu cred, că am făcut un act, atât naţional, cât şi patriotic, recomandând conaţionalilor mei politica de pacienţă şi perseveranţă, în cadrele stricte ale legalităţii, şi sfătuindu-i hotărît, ca să nu arunce dela sine unica şi ultima armă legală, — *rezistenţa pasivă*, pe care nimenea nu le-o poate răpì.

Birchiş, 22 Septemvrie 1899. *Mocsonyi.*»[1])

Chestiunea română în delegaţiuni.

Pe la începutul anului 1900 delegaţiunile monarhiei austro-ungare erau întrunite în sesiune în Viena. Din delegaţiunea austriacă făceà parte şi inimosul *Ernest*

[1]) Din «*Tribuna*», anul 1899, numărul 203.

www.dacoromanica.ro

Schneider, fruntaşul partidului social-creştin şi om de încredere al lui *Dr. Carol Lueger*, amicul Românilor. Intr'una din şedinţele delegaţiunii austriace, la 15 Ianuarie 1900, a luat cuvântul şi delegatul E. Schneider şi a rostit o vorbire însemnată, în care s'a ocupat cu chestia română, prinsă din punctul de vedere al politicei externe a monarhiei.

Delegatul austriac Ernest Schneider a atins toate momentele mai însemnate ale chestiunii române, şi a expus cu pricepere mai ales chestiunea care erà atunci la ordinea zilei, insultarea memoriei lui *Iancu*. S'a întâmplat adecă, că într'un proces intentat lui T. L. Albini, fost administrator al ziarelor Tribuna şi Foaia Poporului› din Sibiiu, pentrucă ar fi defraudat banii colectaţi pentru ridicarea unui monument pe seama eroului *Avram Iancu*, procurorul de stat a numit pe Iancu, în firul rechisitoriului rostit, *şef de bandiţi*. O indignare şi revoltă generală s'a născut atunci printre Români şi luni de zile a fost ţinută opinia publică românească, dela noi şi din regat, în agitaţie pe tema acestei ofense, aduse întreg neamului românesc, ofensă, pentru care presa română în zadar cereà reparaţie, căci reparaţia nu s'a dat. Cât priveşte banii colectaţi pentru monumentul lui *Iancu*, e de notat, că ei nu erau defraudaţi, ci daţi spre păstrare unor oameni foarte onorabili din Bucureşti, cari mai târziu i-au depus la o bancă dela noi, banca a depus libelul de depunere la «Asociaţiune›, guvernul însă a cerut libelul, a confiscat banii, pe cari în urmă totuşi i-a trimis «Asociaţiunii›, pentru a-i folosì în scopuri culturale. Acuzatul I. T. Albini, care a stat multă vreme în arest preventiv, a fost condamnat deci (pentrucă judecătoria l-a aflat vinovat) pentru defraudarea unor bani, cari nu erau defraudaţi.

Vorbirea delegatului Ernest Schneider, rostită în şedinţa plenară a delegaţiunii austriace, în 15 Ianuarie 1900, erà cam următoarea:

«Fiindcă avem să discutăm afacerile ministrului de externe, îmi veţi permite să vorbesc într'o chestie, care mie, ca austriac, ca vienez sincer, îmi face o amară şi grea îngrijire.

www.dacoromanica.ro

Austria are interes să țină prietenie cu țările din peninsula balcanică. Iar cea mai distinsă, cea mai bine populată, și din punct de vedere financiar cea mai bine situată între aceste țări, e negreșit România.

O dispoziție amicală a Românilor față de monarhia austro-ungară e deci de dorit, în interesul statului austriac și al dinastiei austriacé. Ei bine, primesc diferite scrisori și adrese din cercuri românești, în cari se cuprind amare tânguiri asupra modului de tratare la care sunt supuși cetățenii români din țările de sub coroana ungară.

Oamenii zic așà: «Ce simpatii putem sa avem noi pentru un stat, în care frații noștri sunt astfel tratați?» Și dacă examinam bine lucrul, nici nu li se poate luà aceasta în nume de rău. Asigurările despre prietinia oficială, așà cum se schimbă ele reciproc între cabinete, avem, firește, sa le primim de bune. Dar fiecare dintre noi, care are o aproximativă idee despre lucrul acesta, știe, că guvernele, cabinetele, vin și se duc, și că cabinetele nu sunt în stare să țină în frâu anumite mișcari de popor, ori chiar să le suprime. Știe, cât de necesar este, ca sentimentele naționalităților dintr'un stat amical să nu fie ofensate.

Oamenii se plâng amar, că Românii din Ungaria nu'și pot susținea școalele, că în școale nu-și pot cultivà limba, că politicește și economicește sunt apăsați în modul cel mai de necrezut.

Nu vreau să vă înșir toate aceste tânguiri, ci vreau să repet numai pe scurt, că tocmai cei de un neam cu Românii din Ungaria, după cum primesc știrea din izvor cu desăvârșire autentic, în anii din urmă hotărît că nu mai aveau și nu mai au dispoziția amicală față de Austria, pe care o aveau mai nainte. Și dacă luăm de exemplu în considerare unele chestii cari se ating, va trebuì să recunoaștem, că zău, nu e necesar să aibă astfel de chestii nici chiar umbra unei îndreptățiri.

Așà de exemplu Românii sărbătoresc pe *Avram Iancu* ca pe un erou național. Ar fi deci, cred eu, datorința fiecărui funcționar dintr'un stat amical, să nu ofenseze oamenii în sentimentele lor naționale. Inainte cu puțină vreme însă a numit în Alba-Iulia procurorul maghiar Lázár József pe acest Avram Iancu, care e de mult mort: *șef de bandiți!* Nime nu a luat poziție în contra acestei numiri, iar oamenii vin acum și se plâng, lucru foarte natural, că eroul lor național vine astfel tratat, fără

www.dacoromanica.ro

nici o ansă, într'un proces, care nici nu erà politic, ci de natură cu totul privată. Maghiarii ar aveà tot aşà dreptul să se plângă, dacă dincolo, în România, un oarecare sărbătorit din partea lor ca erou, ar fi tratat în modul acesta. Acestea sunt cuvinte, cari ofensează greu şi ar puteà într'adevăr să fie evitate.

Studenţii cari studiaza în Sibiiu şi sunt de naţionalitate română, sunt trataţi, după cum mi se scrie, astfel, că trebue sa devie inimici ai statului şi ai ţării. Care e urmarea? Astfel de oameni părăsesc simplu ţara, trec în ţara vecină şi devin cei mai aprigi agitatori în contra patriei, din care, aşà zicând, au fost alungaţi. Vă rog, domnilor, să cetiţi istoria mai multor revoluţiuni şi veţi aflà, ca multe din aceste revoluţiuni s'au născut aşà, că oameni singuratici au fost ofensaţi de moarte în sentimentele lor naţionale, că oamenii aceştia au fugit apoi din ţara, au căutat şi au aflat sucurs în alte ţări şi în alte regiuni, cari au cooperat la provocarea de astfel de complicaţii diplomatice şi politice, cari statului respectiv, în care s'a făcut nedreptate respectivului, nu i-au servit spre nici un avantaj.

Românii cari îmi scriu sunt de părerea, că în Ungaria, *anumite cercuri*, accentuez expres că «anumite cercuri», pentruca prin expunerea celor ce urmează acum să nu mă fac vinovat de amestecul în afacerile ungare, au părerea şi intenţiunea să facă sistematiceşte inimici din amicii statului austriac. Batalioanele şi regimentele române au dat, după cum ne învaţă istoria, totdeauna dovezi de credinţă faţă de dinastia noastră. Dar după cum îmi scriu oamenii, o astfel de însufleţită grupare în jurul steagului, când s'ar face apel la «*popoarele mele*», — n'ar mai urmà ca altădată!

Mi se citează o gazetă, «*Hazánk*», organ al aristocraţiei maghiare, în care baronul Kaas Ivor a scris de anul nou un articol, din care estrag următoriul pasaj: «De câteori armata austriacă e bătută, se dă totdeauna câte o mică libertate Maghiarului. Când au batut-o întâiu Italienii şi Francezii, ni s'a dat puţină libertate. Când au bătut'o bine Prusiacii, ni s'au redat drepturile constituţionale, dar puterea au oprit-o pe seama lor. Dacă încă odată ar fi batută armata, am puteà sperà, că naţiunea ajunge stăpână liberă pe soartea sa, în patria proprie». Astfel, domnilor, asta e clar scrisă şi dovedeşte, că în aceste cercuri... (Prezidentul îl admoniază să nu amestece «cercuri» în discuţie.) Să scuzaţi Excelenţă, dar veţi admite, că astfel de

www.dacoromanica.ro

apariţiuni trebuiesc considerate ca fenomene simptomatice. Voiu ascultà însă de Excelenţa Voastră.

Ceeace am spus până acum e şi de altcum îndestulitor, şi va ştì acum fiecare, ce voiu să zic mai departe. Voiu să fac o rugare catră Excelenţa Sa, domnul ministru de externe, să binevoiască a face în cercul său de putere, ca astfel de apariţiuni, cu adevărat foarte superflue, să se evite. *Austria are eminent interes de amiciţia Românilor.* Austria e un stat de naţionalităţi şi are astfel să ţină în vedere principiul de a păstrà vaza şi respectul drepturilor singuraticelor naţionalităţi. De aceea cred, că numai bine să face, când *dela loc competent să spune un cuvânt de admoniare.*

Amintesc numai remarcabilul caz, care s'a petrecut înainte cu câţiva ani în Viena. Atunci o deputaţiune de 300 Români: ţărani, orăşeni, învăţători, preoţi, comercianţi, cu un cuvânt, Români din toate clasele, au venit la Viena ca să aştearnă Maiestăţii Sale rugarea, să li-se conceadă cel puţin dreptul de a trăì. Aceşti oameni însă au fost împiedecaţi a-şi aşterne rugarea şi aù trebuit să meargă iarăşi acasă, cum au venit. Eu tare mă tem, că acei domni, cari atunci astfel au sfătuit coroana, nu au făcut bun serviciu coroanei.

Ca austriac credincios şi necondiţionat aderent al dinastiei eu aş dorì, ca astfel de sfaturi rele să nu se mai dee nicicând casei noastre domnitoare. Noi avem interes de a ţineà relaţiuni amicale cu Românii, şi de aceea aş vreà, ca aceste relaţiuni prietineşti să fie şi cultivate».[1]

Acest discurs al delegatului E. Schneider, apreciat după merit din partea ziarelor creştine din Viena, a dat ansă acestora a se ocupà de nou cu chestia română, scoţind la iveală nouele nedreptăţi ce s'au făcut Românilor din statul ungar şi nouele amărăciuni cu cari li s'au umplut inimile.

Legea despre curţile cu juraţi.

In şedinţa din 24 Maiu 1897 a dietei ungare, la discuţia pe articole a proiectului de lege despre întroducerea curţilor cu juraţi, a luat cuvântul şi deputatul român *Nicolae Şerban* şi a rostit vorbirea următoare:

[1] Din «*Tribuna*», anul 1900, numărul 5.

www.dacoromanica.ro

«Onorata casă! Inainte de a trece la motivarea pe scurt a modificării pe care am de gând să o propun la acest paragraf, daţi-mi voe să fac unele observări la cele spuse de stimatul condeputat Polónyi Géza în şedinţa de Sâmbătă. (Erà şedinţa premergătoare). Stimatul condeputat Schreiber Frigyes tot la acest paragraf a făcut o modificare, iar domnul deputat Polónyi Géza a propus respingerea ei, provocându-se la un singur argument: *ideea de stat maghiar*. Permită-mi stimatul condeputat să adresez o scurtă întrebare, nu D-sale, deşi îi apreciez mult capacitatea, îi apreciez mult talentul juridic, ci mult stimatului domn ministru de justiţie, ori dacă nu e el forul competent, atunci mult stimatului domn ministru-prezident, ca să esplice pe scurt, aici în plenul casei, că ce e aceea *ideea de stat maghiar?* (Ilaritate). Mărturisesc, onorată casă, că provocarea la aceasta idee de stat maghiar nu e de dat mai recent şi se aude, nu atâta de pe băncile opoziţiei, cât mai mult de pe băncile guvernului. Decâteori stimatul guvern nu poate să-şi motiveze procedura, făptuirea, cu nici un fel de drept, ori de echitate, se provoacă scurt şi simplu la ideea de stat maghiar. Naţionalităţile celelalte, onorată casă, înţelegându-se şi Saşii, cari se află aici în tabăra guvernului şi a partidului liberal, să îngrozesc mai ales de aceasta idee de stat maghiar. (Voci: De ce?) Şi să-mi credeţi, stimaţi domni deputaţi, că provocarea la aceasta idee de stat maghiar a dat anză în vieaţă la multe neînţelegeri şi duşmănii. Dacă mult stimatul guvern înţelege sub aceasta idee de stat maghiar, că naţionalităţile, conservându-şi limba proprie, obiceiurile lor, au să fie credincioase patriei acesteia, legilor acestei patrii, regelui, atunci, în acest înţeles o primesc şi eu, o primesc şi ele. Dar orice altă afirmare contrară, orice tendinţă contrară, află şi va află în viaeţă cea mai mare rezistenţă.

Eu, onorată dietă, cunosc un singur stat ideal, acela, care ar fi intemeiat atunci, când mult stimatul guvern, imitând pe Solon, care spuneà: «Am dat atenienilor, nu legile cele mai bune, cari se pot imaginà, ci legile cele mai bune, pe cari ei le pot suportà», ar venì şi ar spune: «Noi n'am dat ţării legile cele mai bune, cari se pot imaginà, ci pe cele mai bune, pe cari le pot suportà, spre mulţămirea şi fericirea generală, cetăţenii ţării, fără deosebire de lege şi naţionalitate», legi, pe cari apoi le-ar şi ţineà! (Voci: Acesta e lucrul principal).

www.dacoromanica.ro

Trecând, stimată dietă, la motivarea pe scurt a modificării pe care vreau sa o fac, țin de necesar sa amintesc cuvintele pe cari le-a spus mult stimatul domn ministru de justiție, când a motivat proiectul de lege despre curțile cu jurați, anume: «Această lege fundamentală, despre egala îndreptățire a naționalităților, (deci lege fundamentală!) o menține și pe viitor proiectul acesta, caci nu există nici un motiv politic, ca să fie modificată, din contră, toate sunt pentru menținerea ei».

Eu cred în aceea ce spune mult stimatul domn ministru de justiție, și așà cred, că credeți și D-voastră, pentrucă atât de mult am înaintat în acest stat constituțional și sub aceste guverne liberale, încât există o lege, pe care a adus-o legislațiunea cu cooperarea ei proprii, asigurându-o cu onoarea ei, pe care regele a sancționat-o cu cuvântul său maiestatic, din care lege însă mult stimatul guvern nu execută nici un paragraf. Dupăce însă e absurditate a creà legi în stat constituțional și a nu le respectà, a nu le executà, ceeace e în contra constituționalismului, îmi voiu luà ocaziunea a vorbì altădată mai pe larg despre aceasta. Acum nu mă provoc la alta, decât iarăși la ședința de Sâmbătă. Mult stimatul domn ministru de justiție spuneà, în mijlocul aprobării, ca să nu zic deliriului partidului seu, cu mare patos, următoarele: «E în sângele poporului maghiar neatârnarea, independența, aș puteà spune împotrivirea. (Ilaritate în stânga). Nu există putere, care să stârpească aceasta însușire». Deci, onorată casă, dacă și mult stimatul domn ministru de justiție e Maghiar, aibă atâta bărbăție și meargă la Maiestatea Sa, — nici nu trebue să călătorească la Viena, căci e aici în Budapesta, — meargă deci în cetate și spună Maiestății Sale: «Maiestate! Există în Ungaria, între altele, o lege, pe care a creat-o înțeleptul guvern al M.-Voastre la anul 1868, la dorința Maiestății Voastre, și spre fericirea popoarelor, din care lege, noi, guvernele liberale, nu ținem nici un paragraf. Legea aceasta nu e bună, binevoiți a o șterge». (Aprobări vii în stânga și stânga estrema).

Dacă stimatul domn ministru o face asta, atunci mă plec în fața sângelui său, iar dacă nu o face, îmi voiu luà ocaziunea să o fac eu. (Ilaritate). Dar și până atunci, stimată casă, până ar face-o aceasta stimatul domn ministru, noi să ne dăm cel puțin silința, ca să aducem legile pe cari le creăm în consonanță cu legile dejà create. Articolul de lege 44 dela 1868, pe care mult

www.dacoromanica.ro

stimatul domn ministru a binevoit a-l apară, vorbește în §-ii 7, 8, 9, 10 și 12 despre limba de pertractare a judecătoriei.

Onorată casă! A-și propune, ca în §-ul acesta (eră al 4-lea), acolo unde se spune, că «limba oficioasă a statului», să se pună: «limba de pertractare a judecătoriei». (Ilaritate. Contrazicere. Madarász József: Viclean mai ieşti!). Mai departe, onorată casă, așà cred, că în privința aceasta toți consimțim, că atunci, când noi urmăm pilda legislațiunilor streine, și croirea judecății asupra anumitelor fâptuiri o luăm din mâna judecătoriului, care se ține cu stricteță de dreptul strict, și o încredințăm juraților, avem se deschidem anumit teren și pe seama echității, a așà numitului jus aequum. Iar pentruca jurații să poată corespunde sublimei chemări a justiției, prima condiție e aceea, ca juratul să cunoască limba individului, ale cărui fapte și fâptuiri e chemat să le judece. Dupăce, onorată casă, în patria aceasta locuesc trei milioane de Români, cari, așà cred, totdeauna au fost credincioși patriei și regelui (Ilaritate), propun, onorată casă, ca la finea acestui paragraf să se pună următoarele: «pe teritoriu locuit de Români, *în limba română*». (Ilaritate generală. Sgomot). Reasumându-le toate, propunerea mea în întregime ar sunà astfel (ceteşte): «Jurat poate fi numai acel bărbat cu cetățenie maghiară, care în anul compunerii registrului fundamental a împlinit anul 26-lea al etății, știe vorbì și scrie în limba de pertractare a judecătoriei, în Fiume în limba italiană și *în teritorii locuite de Români în limba română* , etc.

Acestea am crezut de necesar a le spune, pentrucă dacă noi suntem cetățenii acestui stat, suntem îndreptățiți se pretindem *drepturi egale.* Rog deci mai odată, să primiți modificarea mea». (Contraziceri).[1]

A luat cuvântul deputatul *Lukács Gyula* și a răspuns antevorbitoriului, cu privire la *ideea de stat maghiar*, următoarele:

«Onorată casă! Nu mă minunez de loc, că stimatul condeputat Nicolae Șerban nu poate acum să înțăleagă, că ce e aceea *idee de stat maghiar*, dupăce întru adevăr, dacă ar vreà să o învețe dela actualul guvern, ori dela majoritatea aflătoare la putere, ar da de o muncă grea, pentrucă nici la guvernul acesta, nici la majoritatea aceasta de partid, până acuma nu

[1] Din «*Ziarul Dietei*» pe anii 1896-1901, vol. VI, pag. 160.

www.dacoromanica.ro

am văzut niciodată manifestându-se ideea de stat maghiar. (Aşà e, în stânga estremă). Dar dacă stimatul domn deputat ar frunzări puţin prin istorie, ar află acolo ce e ideea de stat maghiar, şi ar află acolo ideea în contra căreia a-ţi luptat D-voastră totdeauna, (Aşà e. Adevărat) cu începere dela Zapolya, şi peste luptele purtate de Bethleneşti, Bocskai-eşti, Thőkölyi-eşti, până la anii 1848—49. Luptele acestea au fost expresiunea ideei de stat maghiar, în contra căreia a ţi luptat D-voastra totdeauna. Inzadar aşi explicà eu lucrul acesta, mult stimate domnule condeputat, înzadar l'ar explicà Polonyi Géza, sau oricare membru al casei, acelora, cari merg cu memorandele lor, nu la regele maghiar, ci la Viena, la împăratul austriac». (*Nicolae Şerban:* «Ministrii D-voastre merg în fiecare zi, noi am mers numai odată». Sgomot. Contraziceri).[1]

A răspuns şi ministrul de justiţie, *Erdély Sándor*, în aceeaşi şedinţă, următoarele:

Domnul deputat Nicolae Şerban m'a rugat să-i explic ce e aceea idee de stat maghiar? (Polczner Ienő: Ceva ce nu întră în capul lui)! Aşà cred, că nu e membru in casa aceasta, caruia ar trebuì să fie ea explicată. (Aprobări). Sunt convins, că cu aceasta e în curat însuşi domnul deputat Nicolae Şerban pe deplin. Numai aceia nu sunt în curat cu aceasta, cari îşi caută fericirea airea, nu în Ungaria şi în instituţiunile acesteia». (Aşa e)![2]

Modificarea deputatului Nicolae Şerban nu s'a primit. Legea a fost votată. Când a ajuns apoi să fie discutată în casa de sus legea despre curţile cu juraţi, a făcut propunere magnatul *Dr. Iosif Gall*, ca dela juraţii de pe teritoriile locuite de poporaţiune nemaghiară să se ceară, pe lângă cunoaşterea limbei statului, decì a limbei maghiare, şi cunoaşterea limbei respectivei poporaţiuni, dar nici propunerea sa nu a fost acceptată.

Decorarea lui Ieszenszky.

Regele Carol al Romăniei, trecând prin Budapesta s'a oprit acì, pentru a face vizită Impăratului şi Regelui Francisc Iosif I, care atunci se află în capitala Ungariei.

---

[1] Din *Ziarul Dietei»*, etc. vol VI, pag. 161.
[2] Din «*Ziarul Dietei* , etc. vol. VI, pag. 169.

www.dacoromanica.ro

La plecare Regele Carol a împărţit mai multe decoraţiuni, şi între cei distinşi se află şi consilierul ministerial, Ieszenszky Sándor. Numele lui Ieszenszky erà însă foarte urgisit în faţa Românilor. El fusese procurorul în procesul Replicei, în procesul Memorandului, şi în multe alte procese politice îndreptate în contra gazetarilor români, iar sub guvernul prezidat de baronul Bánffy erà conducătoriul secţiei naţionaliste. Lui Ieszenszky se atribuià deci, atât oprirea conferenţei naţionale din anul premergător, cât şi toate măsurile aspre şi duşmănoase, luate în contra Românilor din statul acesta. Decorarea sa cu ordinul înalt Coroana României› a provocat deci mare resens printre Români, la noi şi în regat. S'au scris articole induioşătoare de ziare în chestia aceasta, şi în România s'au ţinut meetinguri de protestare. Ţinând cont de opiniunea publică română, deputatul *Nicolae Şerban* s'a ţinut îndemnat să adreseze interpelare guvernului unguresc în chestia aceasta. Interpelarea şi-a desvoltat-o în şedinţa din 3 Noemvrie 1897, spunând următoarele:

«Onorată casă! Sunt şapte ani decând am onoarea a fi membru al acestui parlament, dar mărturisesc sincer, că nici odată nu am simţit atât de tare greutatea situaţiei mele şi responsabilitatea ce mă apasă, ca tocmai în momentul acesta, când adresez o interpelare stimatului domn ministru-prezident. (Să auzim!)

Trebuie să constat întâiu de toate, că atunci, când în două rânduri, nu numai în contra voinţei guvernului, ci şi în contra voinţei şi programului poporului român, care program se manifesta în pasivitate, am înfrat în acest parlament, nu am avut altă intenţiune, decât numai binele public şi concordia comună, departe fiind de mine tradarea intereselor poporului român şi întrarea în serviciul mult stimatului guvern. (Sgomot). Experienţe nemijlocite m'au convins, că toate acele diferenţe şi contraste politice, cari există între poporul maghiar şi cel român, nu există întru atâta între poporul maghiar şi cel român, ci mai mult între poporul român şi stimatul guvern. (Mişcare.) Ba merg chiar mai departe şi marturisesc, că atât Românii de sub coroana Sfântului Stefan, cât şi cei din România, sunt de convingerea, că bunăstarea şi fericirea acestor două naţiuni: maghiară

www.dacoromanica.ro

şi română, în cea mai mare măsură depinde dela înţelegerea care dominează întreaga lor vieaţă. (Aprobări în stânga extremă). În mijlocul raporturilor dizolate ce le avem cu Austria singura şi principala condiţiune a poporului român e aceea, de a-şi desvoltà în mod liber naţionalitatea. (Sgomot şi mişcare). Asigur onorata casă, că din minutul în care guvernul D-voastre nu va împiedecà desvoltarea noastră naţională, (Sgomot. Mişcare.) mai devotaţi cetăţeni decum suntem noi, şi aliat mai credincios decât poporul din România, nu veţi aflà nici unde. (Sgomot. Mişcare.)

Ne este încă în vie memorie, stimată dietă, primirea făcută în anul trecut regelui nostru în România. Şi importanţa primirii acesteia a mărit-o împrejurarea, că la primirea aceea a participat, nu numai publicul capitalei, înţeleg capitala României, ci ţara întreagă. Această excelentă primire, aşà cred, că ne-a mulţumit pe toţi, ba merg mai departe, ne-a surprins, pentrucă primirea a sunat, nu numai regelui ungar, ci şi Ungariei înseşi. (Aprobări în stânga extremă).

Durere, trebue să mărturisesc, că au fost şi de aceia, cari aceasta excelentă primire au atribuit-o, nu regelui ungar, ci împăratului austriac. Dar să-mi permită stimata casă se trec fără obiecţionare peste aceste nemotivate spintecări de păr. (Ilaritate). Că presupunerea aceasta cât de nemotivată este, dovedeşte împrejurarea, că abià a trecut un an, şi Regele statului vecin, România, a grăbit să întoarcă vizita Măiestăţii Sale în capitala maghiară. (Aprobări vii în stânga extremă).

Ar fi o problemă grea pentru mine, dacă m'aş dimite se critic scopul şi rezultatul final al acestei vizite maiestatice; dar părerea mea, ba aşi puteà spune, convingerea mea e, că avem să atribuim o importanţă politică, care trece cu mult peste faptul unei curtuoasii, acestei vizite, pentrucă e lucru în deobşte cunoscut şi e obiceiu înrădăcinat, că dacă vrem se înapoiem cuiva vizita, il cercetăm acolo, unde îşi are locuinţa principală şi durabilă. Şi totuşi regele român a venit la Budapesta, aici, unde, durere, Maiestatea Sa până astăzi nu are încă curte separată, (Aşà e, din stânga extremă).

Poporul român din Ungaria, cum şi cel din România, e de convingerea, că rezultatul final al vizitei va fi acela, că raporturile încordate dintre acestea două popoare în fine se vor îndreptà, şi de o parte vor încetà multele persecuţiuni politice,

www.dacoromanica.ro

iar de altă parte, convingerea erà, ca aceasta înseamnă alaturarea statului vecin la tripla alianţă, care garantează echilibrul pacii europene. Dar ce s'a întâmplat? Mult stimatul domn ministru prezident a aflat de bine şi aici, în loc de a promovà buna înţelegere pacinică cu poporul din ţara vecină, a propune regelui român să decoreze pe un individ devenit făimos pe urma persecutării naţionalităţilor. (Ilaritate. Contraziceri în dreapta.) Aşà cred, că binevoiţi a şti, că e vorba de decorarea consilieriului ministerial Ieszenszky Sándor. (Sgomot şi mişcare). Decorarea aceasta a revoltat întreg poporul românesc, şi fără nici o exagerare pot să afirm cu toată hotărîrea, că această distingere nesocotită, deşi nu pentru totdeauna, dar pe lungă vreme a făcut imposibilă concordia între aceste două popoare, ba durere, a făcut imposibilă alăturarea României la tripla alianţă. (Ilaritate).

Nu vreau să mă dimit la criticarea tuturor ştirilor apărute în ziarele române şi mai ales nu vreau se arăt, cum explică ele această distincţie dată la intervenţia mult stimatului domn ministru prezident, pentrucă aşà cred, că numai pentru aceea, că domnul consilier ministerial Ieszenszky Sándor a condus alegerile actuale, nu-l va fi distins regele român. (Ilaritate în stânga extremă).

Pe baza acestor motive îmi iau voie a adresà mult stimatului domn ministru-prezident interpelarea următoare (ceteşte):

«Adevărat e, că consilieriul ministerial Ieszenszky Sándor a fost decorat cu «Coroana României» cu ocaziunea vizitei regelui român, făcută în capitala noastră?

Dupăce numitul nu a luat parte la primirea regelui român, cu ce a binemeritat aceasta distincţie şi cărei împrejurări poate să o mulţumească?

Adevărată e ştirea dată de ziarele române, că cu decorarea aceasta nu s'a intenţionat altceva, decât desavuarea luptei politice a Românilor din Ungaria, iar pentru a ajunge acest scop, domnul ministru prezident a indus în eroare pe regele român?

Dupăce e fapt constatat, că astfel de dinstincţii se împart numai cu consimţirea ministrului de externe al statului interesat, cum se poate, că cu privire la revocarea acestei decorări s'a ţinut consiliu de ministri în România, şi oare în faptul acesta nu se cuprinde ştirbirea autorităţii Ungariei»? [1]

[1] Din *Ziarul Dietei*», etc. vol X, pag. 165.

www.dacoromanica.ro

Răspunde imediat ministrul-prezident *Bánffy* următoarele:

«Onorată casă! Dacă talmăcind cu rigoare regulamentul de casă, nu mi-aşi ţineà de datorinţă a nu răspunde astăzi la interpelare în merit, m'aşi pronunţà numai decât. Dar, onorată casă, şedinţa de astăzi, după o prealabilă stabilire, e numai o şedinţă formală, în care ţin, că nu aş aveà dreptul se dau răspuns numai decât la interpelare. Cu toate acestea, doresc se pun un termin foarte scurt, în care voiu da răspunsul, şi de aceea dau de ştire acum, că la interpelarea domnului deputat interpelant, pe care nu o ţin de aparţinătoare aici, voiu face daclaraţiuni în şedinţa de mâne».[1]

În şedinţa următoare, ţinută în 4 Noemvrie 1897, ministrul-prezident, baronul Bánffy, a răspuns apoi următoarele:

«Onorată dietă! Când m'am pronunţat eri pe scurt asupra interpelării domnului deputat Nicolae Şerban spuneam, că peste tot nu ţin, că interpelarea ar aparţineà casei acesteia. (Aprobări în dreapta). Onorată casă! Cu declaraţia aceasta, luată strict, am dat şi răspunsul, pentrucă la o interpelare, care nu se ţine de casă, în merit nu pot răspunde. Intre astfel de împrejurări binevoiască onorata casă a luà la cunoştinţă declaraţia mea, că la interpelarea adresată mie din partea domnului deputat în merit nu răspund. (Aprobări în dreapta). Permiteţi-mi însă se fac o observare scurtă, restrânsă între margini foarte înguste, la o parte a vorbirii domnului deputat Nicolae Şerban. Spuneà, că experienţe nemijlocite l'au convins, că toate acele diferinţe şi contraste politice, cari există între poporul maghiar şi cel român, nu există întru atâta între poporul maghiar şi cel român, cât mai ales între poporul român şi guvern.

Trebue se declar categoric, onorată casă, că dl deputat nu are dreptate. Intre poporul maghiar şi cel roman nu sunt contraste, şi nici între guvernul maghiar şi poporul român nu sunt contraste. Dar sunt contraste pe urma agitaţiei şi a acţiunii agitatorilor, şi contrastele acestea ţin în mişcare şi în vioiciune întreaga chestie, care n'are bază de drept, n'are bază firească. (Aprobări). Dacă aceste contraste nenaturale le sistează aceia, cari scormonesc lucrurile, şi evită a ajunge în conflict cu dis-

[1] Din «*Ziariul Dietei*, etc. vol. X, pag. 167.

www.dacoromanica.ro

poziţiile codului penal, atunci da, înceata toate contrastele, pentrucă contrast natural nu există, nici între guvern, nici între naţionalitatea română, nici între statul ungar, nici între naţiunea maghiară, nici între naţionalitatea română. Caute respectivii domni, şi rog la aceasta şi pe domnul deputat Şerban, aplanarea, iar nu diferenţiarea. Şi dacă o cauta, o vor şi află, pentrucă fără îndoeală în aceea el aré dreptate, că monarhia austro-ungară, ori se zicem statul ungar, nu are interese contrare statului român. Sunt numai neînţelegeri contrare, aici şi colea, provocate pe cale nenaturală, în mod tendenţios, de aceia dintre singuratici, cari aşà zicând folosesc mişcarea aceasta în scopurile câştigării de pâne.

Acestea am aflat de necesar a le spune, onorată casă. Iar în meritul interpelării, care, cum am spus, nu aparţine casei acesteia peste tot, nu răspund». (Aprobări vii şi lungi în dreapta».)[1]

Răspunsul baronului Bánffy e tradus cu ceruta îngrijire. El arată din destul modul de gândire şi de judecată al fostului prim-ministru ungar, dar şi mai din destul slabele sale pregătiri, pentru a puteà ocupà cu demnitate postul înalt în care l'a aruncat soartea capriţioasă, poate fără vina lui.

In şedinţa din 2 Martie 1898 s'a început discuţia asupra budgetului ministeriului de honvezi. Raportor a fost deputatul român *George Serb*, care într'o vorbire scurtă a recomandat budgetul spre votare. In şedinţa din 25 Aprilie 1898 tot deputatul român *George Serb* a prezentat raportul comisiunii financiare a dietei, în calitate de raportor, asupra unor credite cerute de ministrul de honvezi, pe cari apoi în şedinţa din 30 Aprilie 1898 le-a recomandat dietei spre primire. Au fost votate. In aceeaşi şedinţă, din 30 Aprilie 1898, deputatul român *George Serb* a înaintat dietei rugarea consistoriului gr.-ort. român din Caransebeş în chestia întregirii dotaţiunii preoţilor. La propunerea prezidentului dieta depune rugarea în arhiv. A mai luat cuvântul deputatul român *George Serb* în şedinţa din 9 Septemvrie 1898, când a prezentat dietei raportul comisiunii financiare, referitor la cheltuielile cerute de ministrul de honvezi pentru o şcoală reală de honvezi şi două şcoale de cadeţi pentru honvezi.

[1] Din «*Ziarul Dietei*» etc, vol. X, pag. 177.

www.dacoromanica.ro

Discuţie asupra indemnisării.

Guvernul ceruse din vreme indemnisare pe primele patru luni ale anului 1899, fiind convins, că budgetul nu va puteà fi votat până la finea anului. In şedinţa din 17 Octomvrie 1898 comisiunea financiară a înaintat dietei raportul ei, propunând votarea proiectului de lege referitor la indemnisare. Opoziţia a început însă o luptă înverşunată în contra legii de indemnisare, înscenând o discuţie fără de sfârşit asupra întrebării, că oare să fie pus proiectul de lege la ordinea zilei, ori să fie trimis întâiu secţiunilor?

La discuţia aceasta a luat parte şi deputatul român *Petru Mihalyi*, rostind în şedinţa din 14 Noemvrie 1898 o vorbire mai lungă în care spuneà, că nu poate admite nici el, ca proiectul de lege despre indemnisare să fie pus la ordinea zilei, fiindcă guvernul nu a răspuns la nici una din întrebările cari i s'au adresat în cursul discuţiei acesteia, şi cari întrebări sunt următoarele: *a)* Care e punctul de vedere al guvernului în chestia contribuirii statului ungar la cheltuielile comune, — admite ori nu admite urcarea cuotei? *b)* Ce are de gând guvernul să facă, dacă în Austria va fi întreruptă vieaţa constituţională şi se va guvernà cu ajutorul ordonanţelor? *c)* Cum vreà guvernul să satisfacă legii dela 1867 art. XII cu privire la chestiile economice? E imposibil, ca guvernul să nu fi ajuns la înţelegere cu guvernul din Austria în toate chestiile acestea, — spuneà vorbitorul, — şi fiindcă nu se pronunţă, e de presupus, că înţelegerea cu cei din Austria s'a făcut în detrimentul Ungariei. Deci nu primeşte propunerea, ca legea despre indemnisare să fie pusă la ordinea zilei.

Căderea guvernului.

In şedinţa din 7 Decemvrie 1898, prezidentul dietei, *Szilágyi Dezső*, şi-a înaintat demisia. Imediat şi-a dat demisia şi vice-prezidentul *Láng Lajos*, care prezidà această şedinţă. In şedinţa din 17 Decemvrie 1898 a demisionat apoi şi al doilea vice-prezident, *Kardos Kálmán*, care fusese ales în locul lui *Berzeviczy Albert*,

www.dacoromanica.ro

demisionat încă mai de înainte. Urmarea a fost, că prezidenţia a trebuit să fie încredinţată în mod provizor unui prezident de etate, deci kossuthistului Madarász József, pentrucă el erà cel mai bătrân în acest ciclu parlamentar. Sub el apoi opoziţia s'a aflat la largul ei. A obstruat în dragă voe, petrecându-şi vremea cu cererea de votări nominale în fiecare chestie de nimica, dorinţă, pe care prezidentul de etate o împlineà totdeauna, cu multă afabilitate. Astfel au trecut zilele, a venit anul nou, şi nu erà votat încă, nici budgetul, nici indemnisarea. Ţara a întrat în stare de ex-lex. Toate încercările guvernului de a eşì cumva din încurcătură au rămas zadarnice, şi în şedinţa din 18 Februarie 1899, spre marea bucurie a opoziţiei şi a ţării întregi, ministrul-prezident, baronul *Bánffy Dezső*, a fost nevoit să comunice dietei, că *încă în ziua aceea guvernul îşi va înaintà demisia.* Dieta s'a prorogat apoi până la formarea noului cabinet.

Proxima şedinţă a dietei s'a ţinut în 1 Martie 1899, tot sub prezidenţia lui Madarász József, când apoi şi-a făcut intrarea în dietă noul guvern, prezidat de *Széll Kálmán.* S'a cetit decretul de numire, apoi noul primministru şi-a expus programul de muncă, terminându-şi lunga vorbire cu asigurarea, că aşà va guvernà, aşà se va nizuì cu privire la conducerea tuturor instituţiunilor şi aşà va executà legile, ca să se poată spune, că se măsură cu măsură egală, fără deosebire de naţionalitate, confesiune, sau clasă socială, în ţara aceasta. Principiul său e: *lege, drept şi dreptate!*›

In şedinţa următoare, din 2 Martie 1899, a fost ales apoi prezident Perczel Dezső, iar vice-prezidenţi Dániel Gábor şi Talián Béla. Ministrul-prezident a legat înţelegere cu şefii partidelor opoziţionale şi în dietă s'au întrodus iarăşi stări normale.

Interpelarea deputatului Pichler.

Încă înainte de a cădeà guvernul prezidat de baronul Bánffy, deputatul kossuthist Pichler Gyula adresase interpelare, în şedinţa din 22 Decemvrie 1898, întrebând, dacă are guvernul cunoştinţă despre o telegramă, pe

www.dacoromanica.ro

care au trimis-o Românii din Şiria împăratului austriac dela Viena, prin Dr. Carol Lueger, primariul Vienei, care s'a angajat să facă pe mijlocitorul? Interpelarea sună astfel: Are cunoştinţă domnul ministru prezident, că în Şiria, în 2 luna curentă, locuitorii de naţionalitate valahă din jur voiau să ţină adunare? Are cunoştinţă, că primpretorul de acolo, Páris Gábor, nu a permis ţinerea adunării, respective nu a luat la cunoştinţă ţinerea ei? Are cunoştinţă, că aranjatorii adunării pentru aceasta au trimis recurs la Viena, — cu încunjurarea formelor constituţionale, — recurs adresat împăratului austriac, în mânile căruia aveau intenţiunea să-l pună cu ajutorul primariului din Viena, Dr. Carol Lueger? In fine, are cunoştinţă, că în foaia valahă Tribuna Poporului› Dr. Lueger pe cale telegrafică s'a declarat gata de a executà acest atentat?»[1]

Răspuns la interpelarea sa deputatul Pichler nu a primit, iar în chestia atinsă de el adevărul erà acela, că Românii, cari voiau să ţină întrunire în Şiria, opriţi fiind din partea primpretorelui de acolo în executarea voinţei lor, au trimis telegramă omagială Monarhului la Viena, din prilejul împlinirii anului 50-lea de domnie, asigurându-l de neclătita alipire a poporului român cătră tron şi casa domnitoare, şi au trimis şi o telegramă de felicitare lui Dr. Carol Lueger, care nu de mult fusese decorat din partea Monarhului. Destoinicul şi înţeleptul primar al Vienei a răspuns la felicitare prin o telegramă publicată în «Tribuna Poporului din Arad.

Fundaţiunea „Gozsdu“ şi societatea „Petru Maior“.

In şedinţa din 22 Martie 1899, la discuţia asupra budgetului ministeriului de interne, a vorbit apoi tot deputatul kossuthist Pichler Gyula, ridicând acuză în contra fundaţiunii române *Gozsdu* , care, ziceà el, se întrebuinţează spre scopuri agitatorice române, şi în contra societăţii studenţeşti de lectură din Budapesta *Petru Maior* , unde «se ţes cele mai periculoase comploturi în contra statului maghiar . Acuzările ridicate în contra

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. XIX, pag. 282.

www.dacoromanica.ro

fundațiunii Gozsdu le-a respins imediat în mod energic ministrul de culte și instrucțiune publică Wlassics Gyula, iar deputatul român *Nicolae Șerban* a răspuns în chestia societății *Petru Maior* următoarele:

«Onorată casă! Nu vreau sa ma pronunț mai pe larg cu ocaziunea aceasta asupra celor spuse în chestia de naționalitate, cu toate că știu, că e interesul nostru comun al tuturor să studiem cât mai bine chestia de naționalitate. Cu ocaziunea aceasta vreau numai să rectific unele afirmări ale mult stimatului condeputat Pichler Gyula. Domnul ministru de culte și instrucțiune publică a desmințit în modul cel mai eclatant afirmările condeputatului Pichler, referitoare la fundațiunea *Gozsdu*. Ceealaltă afirmare a stimatului condeputat Pichler Gyula, anume, că societatea «*Petru Maior*» a studenților români dela universitatea din Budapesta ar funcționà fără să aibe statute, și că s'ar ocupà cu lucruri contrare statului, o resping eu în modul cel mai categoric, și protestez în contra astorfel de afirmări. Și eu am fost membru al acestei societăți mai mulți ani și știu, că societatea funcționează pe baza statutelor aprobate de ministru și că între păreții acestei societăți nici odată, dar chiar nici odată nu s'a ocupat nimeni cu afaceri contrare patriei. Acestea am aflat de necesar a le spune». (Aprobări).[1]

Deputatul român *George Serb* a prezentat dietei diferite rapoarte în ședințele din 16 Martie, 13 Aprilie, 17 Aprilie, 28 Iunie, 1 Iulie, 3 Iulie și 4 Iulie 1899, recomandându-le dietei spre primire, și anume, în calitate de raportor al comisiunii financiare și al comisiunii militare.

Budgetul anului 1900.

In ședința din 5 Februarie 1900 deputatul român *Georg Serb* a prezentat dietei mai multe rapoarte de ale comisiunii financiare și militare, iar în ședința din 16 Februarie 1900, la discuția asupra budgetului ministeriului de interne pe anul 1900, a luat cuvântul și deputatul român *Teodor Fașie* și a rostit vorbirea următoare:

[1] Din *Ziarul Dietei* etc., vol. XXI, pag. 189.

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Încă în vorbirea mea de program am declarat în faţa alegătorilor mei, cumcă ca deputat dietal voiu ţineà în toate în vedere şi voiu precumpăni aceea ce pretinde interesul patriei mele şi bunăstarea alegătorilor mei. (Aprobări). Acestei făgăduinţe cred că satisfac atunci, când primesc budgetul aflător la ordinea zilei, ca un lucru necesar pentru economia statului. O fac aceasta mai ales din motivul, că în programul domnului ministru prezident, desvoltat în mod atât de convingător, precum şi în întreaga activitate de până acuma a sa şi a întregului guvern văd depusă garanţa, că patria mea se va întări, va înaintà, va înflorì în instituţiunile ei liberale şi va existà în mileniul acesta ca stat puternic maghiar. (Aprobări vii). Primesc budgetul acesta, fiindcă guvernul a pus pe bastioanele constituţionale ale patriei noastre un astfel de steag, pe care e scris cu litere lucitoare: *lege, drept şi dreptate.* Votez budgetul acesta, fiindcă în guvernamentul nostru aflu deplina garanţă, că pe lângă toată politica de stat unitar naţional maghiar, guvernul va susţineà şi drepturile juste şi legale ale naţionalităţilor şi confesiunilor. (Aprobări). Că va rezolvà chestia administraţiei, corespunzător intereselor publice, şi peste tot se va îngrijì de o administraţie bună, de o justiţie bună, grabnică şi corespunzătoare.

Cu privire la chestia reformei administrative fie-mi permis a mă provocà la experienţele pe cari le-am câştigat ca pretor, ca fisc onorar comitatens, şi în activitatea mea ca om de încredere al comitatului, după cari la regularea administraţiunii ar fi de folos, ca instituţiunea notarilor comunali şi cercuali se treacă în gospodăria statului, numărul lor se fie înmulţit, iar cercul lor de competenţă să fie lărgit. (Aprobări). Pentrucă e destul de curios, şi e în detrimentul grabnicei administrări, că dacă opt şi zece comune au un notar cercual, iar într'o comună se întâmplă ceva, notariul trebuie să facă drum de multe mile pentruca să-şi câştige convingere despre cele întâmplate, despre cari face apoi raport pretorului, pentruca luând acesta dispoziţiile necesare, acestea de regulă să sosească prea târziu.

Fiecare cetăţean de buze române, cu gândire calmă, din patria aceasta înţelege, stimată casă, că numai în înflorirea instituţiunilor liberale ale patriei noastre îşi poate aflà binele. (Aprobări). Excepţiile, onorată casă, nu sunt dătătoare de cino-

www.dacoromanica.ro

sură. Mama înţaleapta îşi împaca cu iubire şi cu indulgenţa de mamă copiii, cari se ceartă şi nu ţin la olaltă. Fratele bun primeşte cu inimă bună astfel de năzuinţe ale mamei. Acestea, onorată casa, sunt de luat în seama la apreciarea chestiei de naţionalitate. (Aprobări).

După acestea, onorata casă, fie-mi permis să trec la programul naţionalist al condeputatului Komjáthy Béla, cuprins în vorbirea rostita. S'ar puteà vorbì multe în contra lui. Dar ma mulţumesc cu declaraţia. că proteztez, că afirmarea lui unilaterală, şi nu tocmai nepreocupată, cumca Românii s'ar trage mai mult spre România decât spre Ungaria, ar coräspunde adevărului, şi protestez în mod solemn, onorată casă, aici în casa, aici în faţa ţării, în contra afirmarii, că Românii din Ungaria nu ar respectà comunitatea de interese pe care o au cu patria noastră.

Onorată casă! Ştim bine, noi, Românii, că unde se fericeşte Maghiarul, şi unde sufere Maghiarul, împarte şi Românul soartea cu el. Fraţi am fost noi, Românii, în trecut (cu Maghiarii) şi cred, vom grijì, ca fraţi să rămânem. (Aprobări generale în casă).

Permită-mi onorata casă, ca spre dovedirea afirmării mele să mă provoc la comitatul meu, la aşà numitul Bihor, unde Românii sunt fraţi cu Maghiarii, träesc în pacinică bunaînţalegere împreună, participă la toate făptuirile şi esercierile constituţiei patriei noastre. (Aprobări). Dar fie-mi permis, onorată casă, să mă provoc încă şi la cercul meu (electoral). Onorată casă! In cercul acesta nu s'a întâmplat niciodată nici un fel de agitaţie contrară statului, ori făptuire de natura aceasta, dar nici n'a putut să se întâmple, pentrucă acolo, în comunele mixte, cu Maghiari şi cu Români, Românul învaţă limba maghiară, Maghiarul limba română. (Aprobări).

Sunt Român, onorată casă. Imi iubesc cu căldură patria, îmi iubesc religia, confesiunea. Iubirea aceasta faţă de confesiunea mea mă îndeamnă să răspund la afirmările condeputatului Komjáthy Béla, referitoare la biserica gr. ort. română Sfântul Nicolae din Braşov şi referitoare la mitropolitul meu Meţianu, rugându-vă la tot cazul, ca şovinismul nepreocupat se dee crezare şi acelora, pe cari Românii le ţin de adevarate. Amintesc, onorată casă, că biserica gr. ort. română a Sfântului Nicolae din Braşov n'a primit niciodată subvenţie politică de

www.dacoromanica.ro

stat din Romania, ci a primit recompensaţie pentru venitele moşiilor ei particulare şi proprii, luate dela ea de către stat.[1]

Norocoasă rezolvare a acestei aşâ numite subvenţiuni a aflat răsunet călduros, nu numai la credincioşii bisericii gr. ort. române a Sfântului Nicolae din Braşov, ci la toţi credincioşii confesiunii gr. ort. române din patria noastră.

Cu privire la mitropolitul *Meţianu* spun atâta, ca e un arhiereu stimat şi iubit de credincioşii sei, e un prelat distins în multe rânduri de Maiestatea Sa, şi e o personalitate în general stimată şi iubită. Ceea ce dovedeşte mai ales împrejurarea, că dupa cum au scris de altcum şi ziarele, când s'a mutat, în Aprilie, din Arad la Sibiiu, s'a manifestat o nemarginită însufleţire, iubire şi alipire faţă de el.

Onorată casa! Acelaş Dumnezeu, aceeaşi patrie, care a poruncit stimatului condeputat Komjáthyi Béla să spună aceea ce a spus, mi-a poruncit şi mie sa le spun toate acestea. Repet, primesc budgetul». (Aprobari vii. Oratorul e felicitat).[2]

Budgetul anului 1901.

In şedinţa din 26 Martie 1900 deputatul român *Georg Serb* a recomandat spre primire, ca raportor, budgetul ministeriului de honvezi. In şedinţa din 29 Ianuarie 1901 tot deputatul român *Georg Serb* a prezentat mai multe rapoarte de ale comisiunii financiare şi ale comisiunii militare.

---

[1] Erà vorba de rentele bisericii Sfântul Nicolae din Braşov. Biserica aceasta primeà dela guvernul român în fiecare an o sumà anumită, trecută în budgetul statului român, la început mai mică, apoi mai mare, pentru susţinerea şcoalelor sale. La intervenţia guvernului ungar plătirea acestei sume s'a sistat în anul 1898. Guvernul ungar erà adecă de credinţa, că banii se dau ca ajutor şcoalelor din Braşov, din partea unui stat străin. S'a făcut cercetare severă şi s'a constatat, că nu ca ajutor nepermis a primit biserica Sfântul Nicolae din Braşov bani dela guvernul din Romănia, ci ca recompensă pentru moşiile pe cari le aveà din vremi vechi biserica aceasta în Romănia şi cari moşii i s'au luat din partea statului, cu ocaziunea secularizării. S'au început apoi pertractări între guvernele din Bucureşti şi Budapesta, şi s'a ajuns la înţălegerea, că pentru evitarea altor neînţălegeri, guvernul român, care să simte obligat faţă de biserica Sfântul Nicolae din Braşov, depune un milion de lei în cassa centrală din Budapesta, iar guvernul maghiar trimite în fiecare an interesele acestui capital bisericii Sfântul Nicolae din Braşov, pentru acoperirea trebuinţelor proprii.

[2]) Din «*Ziarul Dietei*» etc. XXIV, pag. 395.

www.dacoromanica.ro

În ședința din 28 Februarie 1901, la discuția asupra budgetului ministeriului de justiție, a luat apoi cuvântul deputatul român *Teodor Fașie* și a rostit o vorbire mai lungă, favorabilă guvernului și politicei acestuia. A recomandat budgetul spre primire. S'a extins însă asupra mai multor scăderi, pe cari le-a constatat în cursul vremii la judecătorii, arătând modalitățile îndreptării. A insistat mai ales pentru independența desăvârșită a judecătorilor, ceeace se poate ajunge prin o salarizare mai bună a lor, și a combătut birocratismul întrodus la judecătorii, prin care din corpul judecătoresc s'a făcut un corp de funcționari, cari abiă dispun de timpul necesar pentru a fi aceea ce le este chemarea: judecători. La finea vorbirei a polemizat cu deputatul Bartha Miklos, căruia i-a răspuns următoarele:

«...D-sa a aflat de bine să prezinte aici gimnaziile românești în așà coloare, ca și cum acelea ar fi nepatriotice și ar crește cetățeni periculoși pentru statul național maghiar. Aceasta eu, onorata casă, întrucât sunt orientat, cutez a o negà pe față și rămânând în cadrele discuției asupra budgetului justiției observ, că judecătorii nemaghiari ai patriei noastre aproape toți dearândul și-au primit instrucția elementară în unul ori altul din acele gimnazii ale naționalităților. Judecătorii aceștia, întocmai ca și cei maghiari, aplică legile patriei noastre în numele regelui Ungariei, și anume, în limbă corectă maghiară. In toate direcțiunile își îndeplinesc bine chemarea, și eu trag la îndoială, că un Maghiar nepreocupat și iubitor de dreptate ar fi în stare să acuze de nepatriotism, sau chiar de tendințe contrare statului ungar, pe careva dintre ei. Ca și cum, zău, după cum se accentuiază din stimata parte de dincolo, numai cei din partea aceea ar fi buni patrioți. Ca și cum numai Maghiarul ar știi și numai Maghiarului i-ar fi permis să-și iubească întru adevăr patria, și ca și cum dacă cineva e cetățean maghiar al patriei acesteia, dacă nu s'a născut Maghiar, nici nu ar aveà dreptul și libertatea de a-și învățà propria sa limbă maternă! Mă rog de iertare, dar eu o neg aceasta categoric.

Ce privește apoi însăși gimnaziile naționalităților, să clarificăm lucrul. Peste tot apostrofarea și bocetul nu e motivat și nu e la loc. Spre a dovedì aceasta, reflectând chiar și numai la datele din cercul meu electoral și din locul meu natal, cutez a

www.dacoromanica.ro

mă provocă la gimnaziul din Beiuş, ca la unul, ai cărui profesori sunt buni patrioţi, şi afară de mine pot dovedi din recentele experienţe între alţii şi doi membri ai acestei case, dintre cari unul e deputatul Beiuşului, că profesorii dela gimnaziul acesta sunt primii în iubirea de patrie şi în exerciarea drepturilor constituţionale ale patriei noastre. (Aprobări). Directorul acelui gimnaziu, în trecut, şi la ultima alegere de deputat, a fost prezident de alegere, iar unul dintre profesori de regulă e prim-notar la alegerea de deputat. Un astfel de gimnaziu, cu astfel de profesori, nu creşte duşmani pe seama statului ungar. Planul de învăţamânt şi manualele acestor gimnazii şi de altcum le stabileşte ministeriul nostru de instrucţie publică şi le controlează cu stricteţă prin directorul suprem districtual şi prin comisarii trimişi la examene. Primesc budgetul».[1]

In şedinţa din 1 Martie 1901 deputatul *Georg Serb* a prezentat dietei mai multe rapoarte de ale comisiunii financiare. Tot deputatul *Georg Serb* a prezentat în şedinţa din 14 Maiu 1901 alte rapoarte de ale comisiunii financiare, recomandându-le dietei spre primire în şedinţa din 14 Iunie 1901.

Ultima şedinţă a dietei în acest ciclu parlamentar s'a ţinut în 5 Septemvrie 1901, iar închiderea solemnă a dietei s'a făcut în 9 Septemvrie 1901, în palatul regal din Buda, prin Maiestatea Sa Regele, care a cetit în faţa deputaţilor şi a membrilor casei de sus următoriul

Mesaj de tron:

«Stimaţi domni, magnaţi şi deputaţi, iubiţi credincioşi! Cu încredere vă salutasem în pragul actualei diete. Cu încredere în patriotismul D-voastre vă chemasem să conlucraţi la rezolvarea acelor chestiuni pendente, pe cari în interesul ţării le designasem ca probleme ale dietei actuale.

Imprejurările n'au conces, ca toate chestiunile designate să fi obţinut rezolvare legislatorică. Dar totuşi nu ne-am înşelat în încrederea noastră, căci şi dieta aceasta a lucrat cu necontenită diligenţă întru rezolvarea problemelor sale şi cu mulţămire am experiat, că după zăticnirea pe un timp oarecare a desbaterilor meritorice aţi restabilit, cu patriotică înţelepciune,

[1] Din «*Ziarul Dietei*» etc., vol. XXXIV, pag. 28.

www.dacoromanica.ro

mersul neconturbat şi liniştit al consfatuirilor D-voastre, şi prin lucrare folositoare şi perseverenţă nu puţine dintre multele chestiuni ce taie adânc în vieaţa naţiunii au primit rezolvare.

E drept, că n'a succes a regulà în modul arătat de art. de lege XII din 1868 chestiunile vamale şi comerciale între ţările coroanei mele ungare şi între celelalte regate şi ţari ale mele. Cu toate acestea însă raporturile vamale şi comerciale, şi dările de consum, pe baza echităţii şi a reciprocităţii au primit totuşi rezolvare corespunzatoare drepturilor legale ale ţării, cum şi intereselor ei economice şi financiare.

Desvoltarea sănatoasă şi solidă a raporturilor de credit e chemată a promovà noua regulare a chestiunii băncii. S'au făcut demersuri însemnate şi vitale în interesul regulării valutei. Răscumpărarea completă a datoriei flotante comune, constătătoare din bancnote de stat, şi regularea agendelor împreunate cu aceasta, va delăturà pedecile din calea plătirii în numărar, obligată, şi astfel, deşi cu precauţiunea impusă de situaţie, totuşi cu paşi rezoluţi ne apropiem de timpul începerii platirilor în numărar, care va asigurà stabilitatea atât de mult lipsită noua şi atât de importantă pentru toţi ramii productivităţii economice.

Regularea venitelor de natura dărilor de consum a facut necesară şi regularea venitelor de natura dărilor de consum ale oraşelor şi comunelor, amăsurat exigenţelor îndreptăţite ale gospodăriei orăşeneşti şi comunale.

Cu sprijinul material şi moral însemnat al statului a primit regulare corespunzătoare chestiunea creditului, care va promovà îmbunătăţirea poziţiei materiale a claselor agricole şi industriale.

Prin regularea legală e obligaţiunilor ce servesc spre satisfacerea trebuinţelor de credit ale municipiilor, comunelor şi reuniunilor cu scopuri publice, primesc bază mai solidă raporturi de credit importante din punctul de vedere al economiei publice.

Din consideraţiuni naţionale şi militare este de însemnata importanţă crearea de locuri nouă fundaţionale, din partea statului, în institutele de educaţie şi cualificare ale armatei comune. Infiinţarea institutelor honvezeşti de educaţie şi cualificare de ofiţeri face posibil, ca lacunele obveniende în statul ofiţeresc al honvezimei mele se fie suplinite prin o cât mai numaroasă sucrescenţă de ofiţeri de educaţie proprie. Iar prin organizarea Ludoviceului în o veritabila academie militară s'a realizat o

www.dacoromanica.ro

veche dorinţă a naţiunii: educarea de ofiţeri în limba maghiară.

Pe terenul vast al administraţiunii publice, în interesul îmbunătăţirii aceleia, s'au creat legi importante.

Chestiunea îngrijirii publice a morboşilor s'a regulat prin ridicarea la valoare a egalei suportări de spese.

Scopuri umanitare şi naţionale realizează înfiinţarea de asile de stat pentru copiii sub 7 ani, aflaţi, ori pe calea autorităţii publice declaraţi ca parăsiţi, la ce se adaugă îngrijirea sistematică din partea statului a copiilor sub 7 ani, avizaţi la ajutorare publică.

S'a restabilit în Fiume ordinea legală, pusă pe baze stabile şi sănătoase, prin legea despre judecătoria administrativă, organizată în Fiume.

Simplificarea administraţiunii publice, în locul procedurii greoaie, inconsecvente şi complicate, doreşte să creeze, atât în interesul amploiaţilor, cât şi în al publicului, orientare uşoară, ordine şi siguranţă, şi astfel e chemată totodată şi spre aceea, ca dimpreună cu dispoziţia întru cualificarea organelor comunale, să pregătească terenul pentru reformele de administraţie publică.

Interesul cald şi îngrijirea D-voastre, dovedită faţă de progresul cultural al ţării, a facut posibilă desvoltarea diferitelor instituţiuni de cultură publică, cum şi o întreagă serie de masuri hotărîtoare pentru vieaţa practică, aproape în toţi ramii instrucţiei publice, atât în ce priveşte organismul lor întern, cât şi îmbunătăţirea gradată a stării materiale pentru corpul profesoral şi învăţătoresc.

Pe terenul legislaturii bisericeşti formează o creaţiune însemnată îngrijirea despre întregirea dotaţiunii preoţeşti.

Imbunătăţirea situaţiunii economice a fost asigurată prin luarea mai multor dispoziţiuni de mare însemnătate. Despre aceasta vorbeşte statificarea serviciului public veterinar, şi dispoziţiunile despre canalizările de interes public şi despre administrarea din partea statului a pădurilor şi a altor teritorii sterile ale comunelor, precum şi de alte categorii.

S'a regulat poziţia de drept a administratorilor de bunuri, şi s'a purtat grije şi de soartea muncitorilor de câmp, cari până acum au fost aproape cu desăvârşire lipsiţi de o regulare legală a raporturilor lor de drept, stabilindu-se raportul de drept între proprietar şi muncitor.

www.dacoromanica.ro

S'a creat cassa regnicolara-economică pe seama muncitorilor dela economie şi a servitorilor, prin ce se asigură pe cale de instituţiune fericirea existenţelor celor mici.

Interesele comerciale şi industriale, atât de necesare pentru ridicarea şi desvoltarea forţelor ţarii, au primit întarire prin dispoziţiuni legale, luate în mai multe direcţiuni. Inlesnirea comunicaţiei şi interesele comerciale vor fi promovate în prima linie prin însemnatele investiri făcute la căile ferate de stat, prin extinderea reţelei căilor ferate şi prin sprijinirea întreprinderilor maritime.

Pe terenul justiţiei asemenea s'au făcut însemnate creaţiuni. De cea mai mare importanţă este introducerea procedurii penale, prin ce s'a făcut un pas însemnat spre realizarea asigurarii dreptului şi a unitaţii de drept.

La emulaţia internaţională din anul trecut, dela Paris, arta din ţară şi toate ramurile culturale şi de producţiune economică au expus obiecte. Ne serveşte spre bucurie, că ţările coroanei mele ungare au ocupat loc vrednic în acest concurs internaţional.

Curaţenia alegerilor, independenţa deputaţilor şi greutatea morală şi autoritatea dietei, au să o ridice legile despre judecătoria în chestii de alegere de deputaţi şi despre incompatibilitate.

Mai este mult de făcut pentru ridicarea economică şi intelectuală a scumpei şi credincioasei noastre Ungaria, pentru desvoltarea instituţiunilor ei, pentru îmbunătaţirea raporturilor publice, în toate ramurile şi în toate parţile vieţii de stat.

E mult aceea ce rămâne ca moştenire dela parlamentul acesta pentru celalalt. Va fi trebuinţă de o potenţata activitate şi de consideraţiuni patriotice din partea noului parlament, pentruca să poată deslegà toate aceste probleme mari şi grele. Să înlesnească munca aceasta binefacerile păcii! Speranţa ni-o întinde bunaînţelegere intimă cu aliaţii noştri şi raporturile bune şi amicale în cari stăm cu toate puterile din afară.

Neşters rămâne în mintea noastră şi cu pietate ne aducem aminte de faptul, prin care iubita noastră Ungaria a predat prin lege, vremurilor eterne, ca semn de gratitudine şi de mişcătoare iubire, memoria Reginei, care nu numai de drept, ci şi cu inima a fost regina Ungariei.

Dorind să accelerăm pronunţarea voinţei naţionale, pentruca parlamentul sa se poată apucà cât mai curând cu activi-

www.dacoromanica.ro

tate rodnică, constantă şi înţeleaptă de rezolvarea problemelor mari ale viitoriului, în urma propunerii ministeriului nostru, făcută pe baza art. de lege IV din 1848 şi X din 1867, dizolvăm şi închidem, în puterea noastră regală, parlamentul convocat pe 25 Noemvrie 1896.

Mulţumindu-vă pentru activitatea patriotică şi truda zeloasă, primiţi graţia noastră regală şi sincerile noastre salutări, pe cari duceţi-le şi celor ce v'au trimis aici».[1]

[1]) Din «*Telegraful Român*», 1901, numărul 96.

www.dacoromanica.ro

CICLUL PARLAMENTAR

1901—1905.

www.dacoromanica.ro

Apelul comitetului naţional.

Prin rescript regesc dieta ţarii fusese convocată pe 24 Octomvrie 1901 la Budapesta, iar ministrul de interne ordonase, ca alegerile pentru dietă să se facă pretutindenea în ţară în zilele dintre 2 şi 11 Octomvrie. Rescriptul regesc, referitor la convocarea dietei, şi ordinaţiunile ministeriale referitoare la efectuirea alegerilor, au fost publicate în monitorul oficial în 11 Septemvrie. Se ştià însă mai din vreme, că parlamentul ţării are să fie dizolvat înainte de a expirà mandatul deputaţilor, şi astfel comitetul executiv al partidului naţional român s'a întrunit dejà în 4 şi 5 Septemvrie 1901 în Cluj, pentru a se consultà asupra măsurilor ce ar fi de luat în preajma alegerilor pentru dieta ţării. Comitetul erà tot cel vechiu, ales la anul 1892, dar reconstruit şi întregit cu puteri nouă, tinere, luate din rândurile acelora, cari începuseră a-şi manifestà nemulţumirea faţă cu felul, cum se făceà conducerea partidului. Consultându-se membrii comitetului două zile dearândul, au ajuns la înţelegerea, ca de astădată conferenţa naţională să nu fie convocată, pentruca ea să preciseze atitudinea alegătorilor români în faţa alegerilor pentru dietă, ci cuvântul de ordine să fie dat din partea comitetului. S'a compus deci şi a fost dat publicităţii următorul *apel* cătră alegătorii români:

«Tendinţa vădită a principiului de guvernare de a eschide din vieaţa statului voinţa poporului român, ca individualitate politică; legea electorală cu două censurì deosebite; împărţirea cercurilor electorale; abuzurile fără de margini ale puterii de stat, cari au compromitat cu desăvârşire parlamentarismul maghiar: au determinat poporul românesc, ca în conferenţele sale na-

www.dacoromanica.ro

ţionale, şi cu deosebire în conferenţa din anul 1892, să decreteze «faţă cu alegerile dietale pasivitatea generală, absolută, a tuturor Românilor din ţările coroanei Sfântului Stefan».

Evenimentele vieţii parlamentare au justificat pe deplin atitudinea poporului român faţă cu alegerile dietale şi în general faţă cu întreagă vieaţa parlamentară maghiară.

Cu deosebire ultimele alegeri din 1896 au dat dovezile cele mai eclatante, cât de mult parlamentarismul din Ungaria merge spre decadenţă; au arătat, că toată scenăria parlamentară este o ornamentică mincinoasă, în care se manifestă, nu voinţa majorităţii popoarelor, cari compun statul, ci efectul banului, alcoholului, ori al baionetei; au arătat mai ales, că în Ungaria alegerile nu sunt rodul unei cumpăniri liniştite a cetăţenilor liberi, sau al luptei de idei, ci efluxul unei situaţiuni de silnicie şi forţă brutală, în aşă grad, încât înşişi politicianii maghiari s'au văzut siliţi să declare parlamentul de o păpuşerie, în care figurile automate sunt mişcate de interese mici egoistice, la comanda detentorilor puterii de stat.

Atitudinea observată de poporul românesc, care s'a ferit cu disgust de a participà la un simulacru al vieţii parlamentare, este întărită acum de experienţa amară a lor 33 de ani, şi durere, că situaţia aceasta a rămas nestrămutată până în ziua de astăzi.

In acest moment, când Maiestatea Sa, Monarhul, în plenitudinea drepturilor coroanei domnitoare învită la un nou period legislativ toate popoarele supuse aceleia, ne ţinem de strânsă datorinţă a ne spune şi noi cuvântul în faţa situaţiunii în care ne aflăm.

Desăvârşita desconsiderare a drepturilor prin legi garantate ale poporului român, şovinismul fără de margini al elementului dominant şi punerea în practică fără nici o considerare a heghemoniei de rasă, drept urmare a ideii de «stat naţional maghiar», care este absolut imposibil în ţările coroanei Sfântului Stefan, şi urmările acestor inconveniente, manifestate prin ordinaţiuni ilegale, teroristice şi volnice, — toate acestea au făcut poporului românesc cu neputinţă a se întruni, conform drepturilor inerente fiinţei sale, în conferenţa naţională, spre a-şi preciză de nou atitudinea sa în faţa nouălor alegeri dietale.

Opritu-s'a, cu nesocotirea principiilor parlamentare şi constituţionale, prin simple ordonanţe ministeriale, funcţionarea par-

www.dacoromanica.ro

tidului național român; opritu-s'a întrunirea în conferențe, nu numai a delegaților, ci și a alegătorilor români; decretatu-s'a de «disolvat comitetul nostru național; interzisu-ni-s'a ori și ce organizare pe bază națională; ba chiar și existența noastra, ca individualitate, a denegat-o în orbia sa șovinismul maghiar!

Astfel, conduși de experiența prea tristă a ultimelor evenimente, e firesc, că nu ne rămâne altceva, decât ca credincioși enunciațiunilor obligătoare ale conferenței naționale mai din urmă, să perzistăm pe lângă singura armă posibilă ce ne-a mai rămas între împrejurările actuale: pe lângă *rezistența pasivă.*

Atitudinea aceasta a poporului românesc ni se impune pentru viitor, nu numai prin motivele sale din trecut, ci și prin forța împrejurărilor create de nouăle acte volnice ale puterii de stat.

S'a vorbit în timpul din urmă despre o pretinsă schimbare a situațiunei politice din țeară, care s'ar fi făcut prin schimbarea de persoane ce s'a săvârșit în ultimii ani la cârma guvernului, așà numit liberal. Schimbarea aceasta s'a inaugurat, ce e drept, cu mare aparat de vorbe frumos sunătoare și a fost prezentată înadins ca o eră de dreptate, legalitate și drept. Experiența acestor doi ani însă ne-a convins mai pe sus de orice îndoială, că schimbarea făcută a fost pur și simplu numai o schimbare de persoane și de maniere. De fapt însă și în esență a rămas și mai departe stăpânitor și conducător acelaș sistem funest de guvernare, care, ignorând cu deadinsul stările politice reale din țeară, urmărește și acum, în forme mai puțin brusce poate, dar cu aceleași mijloace arbitrare și contrare legilor, și cu aceeași oarbă îndârjire: chimera maghiarizării, spre a realizà imposibila idee de stat unitar național maghiar.

Dacă în privința manierelor și moravurilor politice noul guvern a încercat să provoace împresia unei aparente ere nouă, apoi trebue să constatăm, că chiar și legile nouă, în cari și-a manifestat tendințele sale, se pare că nu țintesc atât de mult pentru garantarea curățeniei alegerilor, cât mai ales spre a ne împedecà pe noi de a participà la lupta electorală.

Iar în ce privește peste tot marea chestiune a naționalităților, pe care noi o socotim chestiune cardinală a vieții politice din țeară, guvernul actual bătucește și el, fără remușcare și fară adevărat patriotism, aceeași cale nenorocită a antecesorilor săi. Mai mult, el a continuat și continuă zilnic contra noastră tot

www.dacoromanica.ro

sistemul de prigoniri şi volnicii, care se aplică de zeci de ani contra culturii şi a presei româneşti, precum şi contra tuturor acelor persoane, cari cutează a mărturisì pe faţă credeul nostru politic naţional, ori a manifestà cultul ce-l avem pentru comorile morale şi idealele poporului nostru. Dacă nu altceva, apoi singure şi actele acestea de volnicie dovedesc, că şi în era poreclită «*nouă*» se practica, în forme noua, ce e drept, dar cu aceleaşi vechi tendinţe: nedreptatea, ilegalitatea şi încalcarea dreptului.

Voind deci noi a condamnà în mod demn şi coràspunzator toate abuzurile de putere ce caracterizează sistemul actual de guvernare, a ne exprimà profunda noastră nemulţumire cu starea de lucruri şi marea noastră amărăciune pentru ilegalităţile şi persecuţiunile ce sunt şi acum la ordinea zilei, cum şi peste tot ţinuta noastră faţă cu întreaga situaţiune politică creata de guvernele şovinismului maghiar, şi dupăce parlamentarismul ţării este lipsit cu totul, şi de caracterul constituţionalismului, şi de cel al seriosităţii politice, iar noi în situaţia aceasta nici nu putem cooperà la susţinerea unei stari pseudoconstituţionale, nici nu putem sperà o îndreptare dela actualul sistem, nici agravarea ulterioară a acestei situaţii nu o putem împedecà:

Ne vedem constrânşi a declarà sărbătoreşte, că poporul românesc din Transilvania şi Ungaria, ţinând la demnitatea fiinţei sale naţionale, perzistă solidar pe lângă pasivitatea sa generală faţă cu alegerile dietale şi faţă cu întregul sistem de guvernare, ce atentează la însaşi existenţa sa naţională, ia deci atitudinea rezistenţei, care i se impune de împrejurările politice şi de instinctul conservării sale naţionale.

Drept aceea nu ne vom lasà seduşi, nici de amăgitoarele devize goale ale contrarilor noştri, nici de frazele oportuniştilor rătăciţi dela sânul neamului. Dimpotrivă, vom rămâneà strâns uniţi in organismul solidarităţii naţionale, credincioşi programului nostru naţional, şi lucrând cu toţii, în frăţască bunăînţălegere, la consolidarea şi prosperarea vieţii noastre naţionale, pe toate terenele ce ne stau încă deschise, după directiva dată de întreg poporul român, reprezentat în conferenţele sale.

Concentrarea tuturor forţelor noastre sănătoase pe terenul de activitate politică, în afară de parlament şi pe toate terenele vieţii culturale, spre luminarea şi deşteptarea la conştienţă naţională tot mai vie a poporului nostru, va contribuì la înmul-

www.dacoromanica.ro

ţirea şi oţelirea forţelor noastre în aşă măsură, încât cu ajutoriul bunului Dumnezeu, judecătoriul prea drept al popoarelor, să putem înfruntă cu succes toate atacurile duşmănoase şi să putem eluptă libertatea naţională a poporului, pentru care cu jertfe de avere, de libertate şi de sânge, au luptat, au trăit şi au murit din neam în neam părinţii şi strămoşii noştri, şi pentru care gata suntem a jertfi şi noi, chiar şi vieaţa noastră.

Pătrunşi de aceste principii şi animaţi de aceste sentimente, apelăm la iubitea voastră de neam, fraţi Români din toate părţile Ardealului, Banatului şi Ungariei, şi vă conjurăm, ca în momentele aceste grele ale vieţii noastre să vă dovediţi cu toţii bravi şi vrednici fii ai poporului românesc.

Impedecaţi fiind noi prin forţă majoră în manifestarea activă a voinţei şi conştienţei noastre, — să ne afirmăm fiinţa noastră naţională printr'o impunătoare şi solidară abstinenţă dela alegerile dietale, iar după aceea prin o viguroasă activitate pe celelalte terene ale vieţii politice şi culturale.

Neînfricaţi de vijelia grelelor timpuri ce străbatem, printr'o deamnă şi neclintită susţinere a principiilor singur fericitoare, statorite şi consfinţite prin jurământul străbunilor noştri, să dovedim solidar, că suntem şi vrem să fim neclătinaţi aderenţi ai programului nostru naţional, membri conştii ai organizaţiunei noastre naţionale, pe deplin susţinute, şi pătrunşi luptători pentru măreţul ideal naţional!

Să dovedim cu înălţată frunte înaintea lumii întregi, că nu lăsăm pradă discuţiei şi negării contrarilor noştri existenţa noastră, ci neşovăitori o impunem prin însaşi afirmarea noastră, deamnă de trecutul şi fiinţa noastră naţională. Cluj, în 5 Septemvrie 1901. Dr. Raţiu, G. Pop de Băseşti, Iuliu Coroianu, Dr. T. Mihali, Dr. Vasile Lucaciu, Rubin Patiţia, Gerasim Domide, Mihail Popoviciu, Patriciu Barbu, Dr. Dem. Ciuta, Dr. St. C. Pop, Dr. Gavriil Tripon, Dr. Zosim Chirtop, Dr. Al. de Vaida-Voevod, Dr. Nicolae Comşa, Dr. Aurel Lazar, Dr. Iuliu Maniu, Dr. Aurel Vlad».[1]

A fost acesta *ultimul* apel adresat Românilor din statul ungar pentru observarea pasivităţii la alegeri, căci nu peste mult politica de pasivitate a fost abandonată, acceptându-se politica de activitate.

[1] Din «*Telegraful Român*», 1901, numărul 96.

www.dacoromanica.ro

Deschiderea dietei.

Nota caracteristică a alegerilor pentru dietă, săvârşite de astădată, a fost aceea, că faţă de candidaţii partidului kossuthist s'a manifestat o bunăvoinţă bătătoare la ochi, şi astfel partidul acesta a întrat în dietă bine închiegat, având peste o sută de voturi. Dar nici faţă de candidaţii celorlalte partide opoziţionale nu s'au săvârşit ilegalităţile şi atrocităţile pe cari le pusese în practică guvernul de mai nainte. Alegerile au fost deci întru câtva mai libere decât cele din trecut, deşi ingerinţele organelor administrative nu au lipsit de tot nici de astădată.

Deschiderea solemnă a parlamentului s'a făcut în 28 Octomvrie, în palatul regal din Buda. Monarhul a rostit în faţa deputaţilor şi a membrilor casei de sus *mesajul de tron* compus astfel:

«Stimaţi domni, magnaţi şi deputaţi, nouă iubiţi credincioşi! Cu încredere şi speranţă vă salutăm la începutul acestei sesiuni dietale. Aveţi misiunea de a rezolvà probleme de mare importanţă.

Vor mai fi necesare dispoziţiuni legislatorice aproape pe toate terenele vieţii publice, pentruca iubita noastră Ungaria să ajungă acel grad al desvoltării spirituale şi materiale, la care cu întreaga căldură a inimei noastre părinteşti dorim să o ridicăm.

Intre problemele cari aşteaptă rezolvare în primul plan e chestiunea de mare însămnătate a situaţiei economice. Dieta trecută a regulat pe bază interimală afacerile comerciale dintre ţările coroanei noastre ungare şi dintre celelalte regate şi ţări ale noastre. Afacerile acestea, în puterea importanţei lor mari, ce o au asupra întregei vieţi economice a ţării, recer în spiritul art. de lege XII din 1867 regulare stabilă, pe baza complanării juste şi echitabile reciproce.

In scopul pregătirii convenţiunilor comerciale internaţionale, de hotărîtoare însemnătate pentru raporturile economice, este necesar înainte de toate, conform art. de lege XXX din 1899, statorirea de nou a tarifei vamale generale, care e chemată să apere toţi ramii productivităţii economice: interesele agricole şi cele industriale deopotrivă şi consonant.

www.dacoromanica.ro

Va formà obiect al îngrijirii D-voastre transacţia financiară cu Croaţia-Slavonia, care este a se încheià în înţălesul art. de lege XXX dela 1868.

Pe baza dreptăţii şi echităţii şi pe lângă reciprocă bunăvoinţă va succede a rezolvà spre mulţămire şi această problemă.

Problemă de mare importanţă va formà pentru dieta actuală statorirea contingentului de recruţi, în cadrele sistemului apărării patriei, deoarece legea referitoare la aceasta iese din vigoare.

Nici un stat nu se poate subtrage dela îngrijirea pentru armata sa. Pentrucă cea mai mare garanţă a siguranţei şi existenţei unui stat constă în propriile sale forţe.

Patriotismul şi înţelepciunea D-voastre va aflà modalitatea, care în proporţie cu forţele materiale ale ţării poate să asigure cu recerut succes aceste mari interese de stat.

Legile create de dieta trecută în interesul îmbunătăţirii administraţiunii publice au designat dejà direcţia şi metodul creărilor cari au să urmeze.

Proiectul de lege despre provederea agendelor de cassă şi exactorat ale municipiilor e condiţie primordială, pentruca agendele publice să fie unificate şi simplificate, în interesul contribuenţilor.

Regularea chestiunii emigrărilor nu mai poate fi amânată. In legătură cu aceasta devine necesară înfiinţarea poliţiei de stat la frontierele ţării.

Una dintre problemele mai de însămnătate ale dietei actuale va fi crearea de reforme pe întreg terenul administraţiunii publice, pe baze unitare şi consonante, cari vor fi a se realizà gradat.

Această creaţiune de mare însemnătate va atinge adânc întreg organismul municipal şi comunal, cum şi chestiunea tutoratului şi a disciplinării.

Reforma va trebuì să mânece dela ideea fundamentală, ca deoparte voinţa statului, depusă în legi, să se poată validità cu efect, iar de altă parte să se organizeze, în cadrele acestea, o autonomie municipală şi comunală plină de vieaţă, care să îndeplinească totodată şi controla vigilentă a administraţiunii publice. La aceasta să va adaoge o pragmatică de serviciu, în a cărei elaborare să va scoate la iveală responsabilitatea individuală a organelor executive.

www.dacoromanica.ro

Reforma dărilor directe e așteptată cu drept cuvânt din partea țării. Scopul acestei reforme e așezarea chestiunii contribuționale pe bază unitară și justă.

Reforma va avea să se extindă peste partea materială a chestiunii, până și asupra modificării corespunzătoare a organizațiunii de acum a administrațiunii publice financiare.

Referințele mineritului, unul dintre eminenții rami ai productivității noastre industriale, vor avea să fie puse pe baze moderne prin legea montanisticei.

In scopul definitivei terminări a operațiunii privitoare la regularea valutei se vor face la timpul recerut propunerile necesare.

Guvernul nostru va conlucrà și de aici încolo, pentruca chestiunea organizării autonomiei bisericii catolice din Ungaria se capete o astfel de rezolvare, care să fie aptă a realizà, spre generală mulțumire, această instituțiune, care e de mare importanță.

Chestia întregirii dotațiunii preoților, conform articolului de lege XIV din 1898, va primì rezolvare finală prin regularea congruei catolicilor de ambele rituri, — cu cooperarea înaltului cler.

Pe întreaga linie a instrucțiunei publice și a educațiunei sunt luate în vedere dispoziții, cari asigură cooperarea spre un întreg, și cari mai ales pe terenul instrucțiunii juridice și poporale va reclamà cooperarea D-voastre.

Situația nefavorabilă a economiei de câmp, a industriei și a comerciului, formează una din cele mai principale griji ale noastre de Domnitor. Guvernul nostru e deplin conștiu de gravitatea chemării sale și de aceea, că la opera îmbunătățirii situației economice trebue să contribue deopotrivă toate ramurile administrației.

Problema economică a viitorului apropiat o va formà ajutorarea productelor naționale și a muncei naționale, în consonanță și în toate direcțiunile, promovarea activității private prin investiri rodnice, amăsurat puterilor financiare ale statului, desvoltarea drumurilor naturale maritime și crearea de drumuri maritime artificiale, desvoltarea pieței pe sama productelor noastre agricole și industriale, conservarea piețelor din străinătate, pe lângă concurența ce crește, acapararea de piețe nouă și purtarea de grije asupra chestiunei de asociare.

www.dacoromanica.ro

Ce se atinge deosebi de agricultură, dintre dispoziţiunile legislatorice luate în plan în mai multe direcţiuni amintim: regularea fundamentală a reprezentării prin specialişti în chestii agronomice, a colonizării şi a împărţirii de pământ. Iar pe terenul industriei şi al comerciului sunt luate în prospect dispoziţiuni importante, în scopul ridicării circulaţiei şi a eftinirii ei, cum şi în scopul desvoltării comunicaţiei pe apă şi pe căile ferate.

Lucrările pentru crearea unui port comercial în Budapesta se continuă.

Proiectul de lege, referitor la căile ferate vicinale, e chemat a asigurà chestiei acesteia o bază mai tare şi o desvoltare mai sănătoasă.

Plănuita modificare a legii industriale are de scop a ridicà la micii industriaşi puterea cooperativă, apoi ridicarea pregătirii şi a destoiniciei în concurenţă.

Ca continuare a reformelor sociale e luată în vèdere, între altele, rezolvarea chestiei asigurării muncitorimei în contra accidentelor. Reclamă dispoziţiuni şi regularea comerciului ambulant şi chestia târgurilor, apoi chestia concurenţei neoneste şi statificarea măsurilor.

In toate acestea, niziuinţa este: scut şi desvoltare unitară pe seama forţelor economice şi sociale ale naţiunei.

Pe terenul justiţiei, crearea procedurei procesuale pe bazele verbalităţii şi ale nemijlocirii va reclamà cât mai curând munca D-voastre. La aceasta mai vin adăugate dispoziţiunile cu privire la modificarea legii penale, la accelerarea regulării de cărţi funduare şi la regularea de nou a dreptului de proprietate în cărţile funduare.

Şi până când va puteà fi realizată crearea unui cod general civil şi modificarea legii comerciale, pe baza pregătirilor făcute în mod sistematic, — se află de necesară regularea în mod prealabil a unelor raporturi din vieaţa economică.

E de sperat, că noua procedură penală militară, care va stà la înălţimea ştiinţei moderne de drept, dar din greutăţile izvorîte din natura lucrului nu a putut fi compusă până acuma, — va puteà să fie prezentată încă sub durata sesiunii actuale parlamentare.

Obiect al îngrijirii D-voastre va mai formà ameliorarea sorţii funcţionarilor de stat. Guvernul nostru va prezentà în

www.dacoromanica.ro

curând proiect de lege, cu privire la aceasta, care va fi acomodat să garanteze, cu satisfacerea justelor pretensiuni, amăsurat puterilor financiare ale statului, treptata executare a îmbunătăţirii de salar, începând dela clasa mai de jos a funcţionarilor.

Sunt mari problemele pe cari le aveţi înainte. Munca ridicării şi întăririi statului maghiar nu permite stagnare şi nu sufere întrerupere. Avem încredere în patriotismul şi înţelepciunea D-voastre, că prin perseverenţă neslăbită veţi săvârşi muncă rodnică.

Pe lângă aceasta ne punem încrederea în priceperea trezvie a naţiunei, prin care va înţelege, că legea numai scut îi întinde şi garanţă îi procură, şi în tenorul cărei priceperi va ştî, că chiar şi cele mai salutare dispoziţiuni guverniale şi legislative pot numai să promoveze, nu însă să creieze consolidarea şi bunăstarea spirituală şi economică a popoarelor.

Naţiunea trebue ea însaşi, prin laboriositate perseverantă şi prin spirit public, patriotic şi sănătos, să-şi câştige aceste bunuri.

Dacă societatea va fi pătrunsă de această conştiinţă, şi de această nizuinţă va fi condusă, atunci ţara va fi capabilă şi şî destul de forte pentru a-şi îndeplinî misiunea aceea, pe care i-o prescriu marile ei tradiţiuni istorice şi marile scopuri naţionale.

Concordia intimă cu aliaţii noştri şi raporturile prietineşti permanent bune cu toate puterile ne permit a sperà, că provedinţa nu ne va lipsì de binecuvântările păcii.

Domnilor magnaţi şi deputaţi!

Sub povara muncii dee-vă putere conştiinţa, că în mânile D-voastre este depusă fericirea generaţiunilor, şi că munca D-voastre, conştientă şi sacrificătoare, consacrată cauzelor naţiunii, va fi răsplătită cu recunoştinţa generaţiunilor viitoare.

Implorăm binecuvântarea lui Dumnezeu asupra activităţii D-voastre şi vă poftim perseverenţă şi succes la muncă. şi în acel nou palat, pe care Ungaria milenară şi l'a ridicat spre gloria constituţiei sale strămoşeşti şi spre ai fi simbol permanent.

Prin aceasta asigurându-vă de graţia noastră regală declarăm dieta de deschisă».[1]

[1] Din «*Telegraful Român*», 1901, numărul 116.

www.dacoromanica.ro

In şedinţa din 29 Octomvrie 1901 deputaţii şi-au prezentat credenţionalele şi au fost împărţiţi, prin sortare, în secţiuni, pentru a-şi face verificările. Deputaţi de naţionalitate română au fost aleşi în acest ciclu parlamentar următorii: Dr. Pahomiu Avramescu, Ioan Ciocan, Teodor Faşie, Petru Mihalyi, Iosif Papp, Georg Serb, Nicolae Şerban, Georg Sombati şi Petru Vuia. Mai târziu apoi a întrat în dietă şi primul deputat naţionalist român din Ardeal, *Dr. Aurel Vlad,* ales în cercul electoral al Dobreî.

In şedinţa din 27 Ianuarie 1902 deputatul român *Georg Serb* a prezentat dietei mai multe rapoarte de ale comisiunii financiare, iar în şedinţa din 3 Februarie 1902 deputatul român *Teodor Faşie* a propus, în numele comisiunii pentru examinarea socotelilor, ca socotelile despre cheltuielile dietei, pe prima jumătate a anului 1901, să fie luate la cunoştinţă, dupăce comisiunea cenzurându-le le-a aflat în perfectă regulă. Propunerea s'a primit fără discuţie.

Budgetul anului 1902.

La discuţia generală, deschisă asupra budgetului de pe anul 1902, a vorbit deputatul român Iosif Papp, rostind o vorbire mai lungă, în care a combătut pasivitatea Românilor şi dacoromânismul, şi a rugat guvernul, să dee mai multă atenţiune Românilor moderaţi şi cu sentimente patriotice. A vorbit în şedinţa din 31 Ianuarie 1902. In şedinţa din 24 Februarie apoi a vorbit, tot la discuţia generală asupra budgetului, deputatul român *Teodor Faşie.* A rostit o vorbire mai lungă, în care a arătat felul cum agitează kossuthiştii la alegeri. Promit lucruri imposibile alegătorilor, ca: împărţire de moşii, de păduri, scutire de dare etc. Inşiră cazuri concrete. Arată cum au fost terorizaţi şi ameninţaţi alegătorii din Bihor. Polemisează apoi cu unii dintre antevorbitori. Constată, că deoparte se spune Românilor să abandoneze pasivitatea şi să între în dietă, pentru a spune acî, că ce doresc, de altă parte, când dintre deputaţii saşi naţionalişti careva îşi ridică graiul, pentru a tălmăcî dorinţele Sa-

www.dacoromanica.ro

şilor, sar unii ca să-l sfăşie. Ce ar face deci cu Românii dacă ar fi aici? S'a accentuat heghemonia. Crede, că nu prin confişcarea drepturilor de limbă şi lege are să se realizeze heghemonia! Protestează în contra acuzei, că Românii ar gravità în afară. Românii au luptat totdeauna pentru patrie, alăturea cu Maghiarii.

Se miră, că vorbesc în chestia de naţionalitate oameni, cari nu o cunosc, pentrucă nu ştiu româneşte. Apără băncile româneşti, cari funcţionează pe bază legală, funcţionează bine şi nu fac politică, ci afaceri, pentrucă banul nu are naţionalitate. Facă şi băncile maghiare astfel, şi atunci nu se mai întâmplă aceea ce s'a întâmplat la Şopron şi Székely-Udvarhely (defraudări mari). Dela ministrul de justiţie cere, să dee atenţiune mai mare uzurei, făcute în detrimentul poporului sărac, iar dela ministrul de agricultură cere să dee păşune suficientă comunelor cari n'au păşune. Votează budgetul, având încredere în guvern.

Deputatul N. Şerban respinge atacurile altor deputaţi.

In şedinţa din 17 Martie 1902, la discuţia generală asupra budgetului ministeriului de agricultură, a luat cuvântul deputatul *Nicolae Şerban* şi a rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! Ridicându-mi cuvântul, nu vreau cu ocaziunea aceasta să mă ocup mai pe larg cu budgetul ministeriului de agricultură, fiindcă la discuţia specială voiu aveà prilej a-mi precizà mai bine punctul meu de vedere. Dacă totuşi iau cuvântul, o fac pentru aceea, pentrucă vreau să rectific declaraţiunile stimatului domn deputat baron Feilitsch, făcute în şedinţa din 12 Martie a dietei. Stimatul domn deputat a făcut atunci între altele următoarele enuncieri: «Dar binevoiţi a vă imaginà aceste stări de lucruri şi raporturi în ţinuturile locuite de Valahii de prin munţii Ardealului, unde poporul de decenii e stăpânit de cea mai crasă ură faţă de tot ce e maghiar, şi chiar şi numai dacă vede un Maghiar, cu patimă pune mâna pe cuţitul dela tureac, pe care cu plăcere l'ar împlântà până în plăsele în inima acestuia, numai pentrucă suntem Maghiari, cu toate că în vieaţa lui nu a avut nimica cu noi şi niciodată nu ne-a văzut».

www.dacoromanica.ro

La afirmarea aceasta a stimatului domn deputat, după ce nu corăspunde adevărului, am numai atâta de spus, că o resping în numele întregului popor român.

Când eu, în contra pasivității Românilor, m'am prezentat întâiadată în parlamentul acesta, nu pentru aceea am pus piciorul pe pragul casei acesteia, ca să abandonez doară interesele poporului român, ori pentru aceea, ca să acuz pe Maghiari în fața țării, sau în fața Europei, ci pentru aceea am venit aici, ca cu neînsemnata mea persoană să contribui și eu la pacea dela care atârnă soartea noastră a tuturora și fericirea patriei. Și așà cred, că în curs de zece ani neînsemnata mea persoană a contribuit cu ceva la înfăptuirea acestei păci. (Adevărat!) Asta o voesc și acuma, când reflectez la acuzările pe cari le-a ridicat stimatul condeputat Sebess, cu privire la studenții universitari români. Intre altele ș'a spus, că tinerii universitari români au intențiunea de a nu se considerà de cetățeni ai Ungariei la congresul studențesc, care să va ținea la toamnă. Eu, onorată casă, în interesul reputațiunii naționalității mele proprii, am dat în urma lucrului și cu toată sinceritatea mărturisesc, că afirmarea aceasta e lipsită de orice temeiu.

Ce privește apoi politica poporului român, fiți convinși, că poporul român e pe deplin conștiu de datorințele și de drepturile cetățenești ale sale. Cele mai bune năzuințe ale sale tind într'acolo, ca să și-le împlinească, spre fericirea patriei. E convins poporul român, că soartea sa e strâns legată de soartea națiunii maghiare, fericirea unuia depinde dela fericirea celuialalt.

Iar încât mă privește pe mine, fiți convinși, stimați condeputați, că în momentul în care a-și fi convins, că procedura D-voastre, fie ea oricare, ar fi în stare să despoaie poporul român de naționalitatea sa proprie, a-și sistà lupta. Și iarăși, în cazul când aș ști, că în sînul poporului român, fie singuraticii, fie totalitatea, ar intrigà în contra legilor statului, ar atentà la vieața națiunii, nici un moment nu a-și rămâneà în casa aceasta. Dar fiindcă știu, că nici una nici alta nu se întâmplă, rog pe stimații condeputați, ca în interesul binelui public și al păcii, să discute chestia de naționalitate cu mai multă prudență și cu mai puțină animositate. Budgetul îl primesc». (Aprobări).[1]

In ședința din 28 Aprilie 1902 deputatul român *Georg Serb* a rostit o scurtă vorbire, la o poziție a

[1] Din «*Ziarul Dietei*» pe anii 1901—1905, vol. IV, pag. 306.

www.dacoromanica.ro

budgetului ministeriului de justiţie, iar în şedinţa din 29 Aprilie 1902 a recomandat, ca raportor, în firul unei vorbiri mai lungi, budgetul ministeriului de honvezi spre primire. In şedinţa din 1 Maiu 1902 a apărat pe scurt o poziţie a acestui budget, la discuţia specială, şi după votarea budgetului a propus, în aceeaşi şedinţă, ca dieta să iee la cunoştinţă mai multe rapoarte de ale ministeriului de honvezi.

In şedinţa din 10 Iunie 1902 deputatul român *Teodor Faşie* a prezentat dietei raportul comisiunii pentru censurarea socotelilor, despre aflarea în regulă a raţiocinului referitor la cheltuielile dietei pe a doua jumătate a anului premergător, iar în şedinţa din 16 Decemvrie 1902 a recomandat spre primire aceeaşi socoteală făcută pe prima jumătate a anului 1902.

Procesul „Cărţii de Aur".

Volumului prim al publicaţiunii acesteia i s'a dat o atenţiune deosebită din partea procurorului regesc, ca organ al guvernului. Cuprinsul său a fost studiat în mod amănunţit şi s'a ajuns la constatarea, că opul e de cuprins agitatoric, menit să provoace ură şi duşmănie la Români în contra Maghiarilor, ba se cuprinde în el chiar şi aţâţare în contra fiinţei actuale a statului ungar, întrucât adecă se face constatarea, că uniunea Ardealului cu Ungaria nu s'a făcut la timpul său cu învoirea Românilor interesaţi, ci deadreptul în contra voinţei lor. Procurorul regesc din Cluj a ridicat deci acuză în contra autorului «*Cărţii de Aur*», pentru agitaţie şi aţâţare, şi a cerut, iar tribunalul regesc din Cluj a ordonat, confiscarea volumului prim din «Cartea de Aur». S'au confiscat toate exemplarele din acest volum, pe cari judele de instrucţie din Sibiiu le-a găsit în locuinţa autorului cărţii, şi s'a confiscat cartea şi dela abonaţii cari o primiseră prin postă. In actul de acuzare erau trecute apoi pasagele din carte, în cari s'a împedecat puterea executivă a statului, şi cari erau toate scoase din vorbirea lui *Simeon Bărnuţiu*, rostită în catedrala din Blaj în 2/14 Maiu 1848, din proclamaţiunea lui, tot dela 1848, şi din alte documente istorice din acel an,

www.dacoromanica.ro

ori din alţii apropiaţi, şi se spuneà, că păcatul cărţii e acela, că «e scrisă românește, cu menirea de e fi răspândită printre Români».

Procesul «Cărţii de Aur» a fost de mare însemnătate, de însemnătate egală cu al Replicei şi al Memorandului, cu deosebirea, că aceste două au fost intentate *prezentului* poporului român din statul ungar, iar «Cartea de Aur» a fost dată în judecată pentru *trecutul* poporului nostru. Nu cartea, nu autorul ei, ci trecutul, frumosul trecut al poporului român din patria aceasta a fost tras la bara judecătorească, acel trecut, în care Românii s'au grupat în jurul tronului şi zid de apărare au format întru apărarea dinastiei, detronată la 1849 de conventul dela Debreţin. Procurorul de stat s'a ţinut deci chemat să ceară dela judecătorie condamnarea acestui trecut, şi în consecvenţă corectarea istoriei, a faptelor întâmplate.

Procesul, faţă de care s'a arătat un interes foarte mare din parte românească, s'a pertractat, în faţa curţii cu juraţi din Cluj, în 24 Noemvrie 1902. Apărătorul acuzatului a fost fruntaşul Românilor din Banat, *Coriolan Brediceanu*, advocat în Lugoj. Dar cu toată apărarea splendidă şi sdrobitoare pentru acuzatorul public, juraţii maghiari au declarat *vinovat* pe acuzatul, iar tribunalul regesc, în urma verdictului de condamnare, l'a osândit la *opt luni temniţă de stat*, patru sute coroane amendă, şi purtarea tuturor cheltuielilor de proces, cari, până au ajuns să fie incassate, s'au urcat la suma considerabilă de aproape 2000 coroane. Condamnatul a fost imediat deţinut, ca nu cumva să fugă în România, dar peste două zile a fost pus în libertate, dupăce se depusese pentru el cauţiunea cerută de tribunal, în sumă de 5000 coroane.

E interesantă motivarea sentinţei tribunalului regesc din Cluj, în care se spune, că tribunalul a trebuit să croiască o pedeapsă *uşoară (!)* acuzatului, din motivul, că procurorul nu i-a putut răsturnà scuza cu care s'a apărat, că: «atunci, când a publicat proclamaţia şi vorbirea lui Bărnuţiu, scrisă şi rostită înainte de a fi sancţionată legea despre uniune, şi le-a comentat pe amân-

www.dacoromanica.ro

două, a fost de acea credinţă greşită, că acestea să refer la legi încă neîntrate în vigoare», şi din motivul, că «conform apărării nerăsturnate, peste tot datele cuprinse în pasagele incriminate *au fost publicate mai nainte, în asemenea textuare, în alte opuri istorice, nepedepsite*». In motivare se făceà deci constatarea din partea judecătoriei, că autorul «Cărţii de Aur» nu a avut intenţiunea să agiteze; a lucrat în bună credinţă, n'a putut prin urmare să comită faptă punibilă, fiindcă conform §-lui 75 din codul penal ungar punibilă e numai fapta, care *intenţionat* se face.

Pe temeiul acesta a fost clădit recursul de nulitate înaintat curţii de cassaţie, în faţa căreia, la pertractarea din 30 Aprilie 1903, apărătoriul *Coriolan Brediceanu* asemenea a rostit o splendidă vorbire de apărare, iar curtea de cassaţie a redus pedeapsa la *şase luni temniţă de stat* şi a şters amenda. Rugarea de graţiare, înaintată deadreptul Monarhului, n'a fost luată în considerare. Condamnatul şi-a făcut pedeapsa în temniţa de stat din Seghedin, iar cheltuielile de proces au fost incassate dela el pe calea execuţiei.

Moartea prezidentului Dr. Ioan Raţiu.

In 4 Decemvrie 1902, seara la oarele 5, s'a stins din vieaţă, în locuinţa sa din Sibiiu, *Dr. Ioan Raţiu*, prezidentul comitetului executiv al partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria. Moartea sa a venit pe neaşteptate, provocată fiind de un atac de apoplexie de inimă. Şi pe cât de neaşteptată, pe atât de dureroasă pentru românimea de pretutindenèa a fost trecerea la cele eterne a acestui om întreg în toată privinţa, care erà întruparea, în cel mai larg înţeles, a idealurilor naţionale ale poporului român din statul ungar. A fost jelit în decedatul, care trăise 74 de ani, fruntaşul între fruntaşi, conducătorul spiritual al Românilor din acest stat, şi a fost jelit omul cu însuşiri rare, înzestrat dela natură din abundanţă cu ele. Ceice l'au cunoscut bine mai deaproape şi au avut ocaziunea a-l studià, — între cari se numără şi autorul acestei lucrări, — nu ştiau ce să admire mai mult la prezidentul *Dr. Ioan Raţiu:*

www.dacoromanica.ro

bunătatea inimei, firmitatea caracterului, ori curățenia sentimentelor sale naționale?! A fost unul și el, și poatecă cel din urmă, din vechea lume românească, învățată numai să muncească, și nu pentru binele propriu, ci pentru binele obștesc, pentru viitorul și fericirea neamului. A fost din lumea românească, atât de necunoscută celor de astăzi, în care firmitatea de caracter, sinceritatea convingerilor și statornicia în luptă formau podoaba omului, care aspirà la stima și încrederea conaționalilor săi.

Cu *Dr. Ioan Rațiu*, care impuneà și cu exteriorul său, a dispărut de pe arena vieții publice a Românilor din statul ungar figura cea mai puternică și mai pregnantă a naționalismului românesc, a dispărut un viu exemplu de virtute publică, de conducător energic, care cu liniște extraordinară sufletească a primit și suportat toate atacurile, venite chiar și dela ai săi, liniștit fiind în conștiența sa, că după cea mai bună credință și convingere a sa a stat în serviciul neamului său, împlinindu-și în modul cel mai conștiențios misiunea avută pe acest pământ.

Inmormântarea acestui mare fruntaș român, efectuită în 7 Decemvrie 1902, a făcut să se întrunească în Sibiiu tot ce neamul românesc aveà mai de frunte, mai de valoare. Actul înmormântării l'a săvârșit însuși Mitropolitul Blajului, *Dr. Victor Mihalyi*, cu asistență aleasă și număroasă, iar între cei veniți să dee mortului onorurile din urmă se află și Mitropolitul din Sibiiu, *Ioan Mețianu*, cu întregul său consistoriu. Mulțime mare de telegrame și adrese de condolență au sosit la familia îndurerată de prin toate țările locuite de Români, și nenumărate au fost coroanele depuse pe sicriul marelui defunct, față de care chiar și corpurile legiuitoare române și-au arătat stima și veneraținea, parentat fiind *Dr. I. Rațiu* cu frumoase cuvinte, dela masa prezidială, atât în cameră, cât și în senat. Virtuțile rari ale defunctului le-a scos la iveală într'un frumos panegiric canonicul din Blaj *Dr. Augustin Bunea*, iar la mormânt a făcut făgăduință *G. Pop de Băsești*, că steagul, primit dela răposatul nepătat, va fi bine îngrijit, ca curat să poată fi lăsat și urmașilor.

www.dacoromanica.ro

Abandonarea pasivităţii.

Situaţia în care ajunsese partidul naţional român din Transilvania şi Ungaria erà din cele mai critice. Nu se puteà manifestà de loc. Conferenţa naţională nu se mai puteà întrunì, în urma ordonanţelor ministeriale, prin cari a fost decretată dizolvarea partidului, iar alte întruniri publice, adunări poporale, convocate sub diferite forme şi sub diferite pretexte, asemenea erau oprite din partea organelor puterii executive a statului. Comitetul iarăşi îşi aveà mânile legate şi nu se puteà mişcà nici el. Cuvintele înţelepte ale lui *Alexandru Mocsonyi*, că în situaţia dată nu au să fie forţate lucrurile şi că trebue aşteptată cu indulgenţă trecerea furtunei, limpezirea atmosferei, nu prea erau înţelese de intelectualii români, mai ales de cei din generaţia tinără, cari erau foarte îngrijoraţi şi temători, că dacă comitetul şi partidul mai rămâne mult în această nelucrare, se mortifică cu totul şi se descompune dela sine, iar conştienţa naţională, deşteptată atât de bine la poporul român de rând, pe urma politicei memorandiste, se preface încetîncet în nepăsare faţă de chestia naţională.

S'a purtat discuţie animată pe tema aceasta, în presa română şi în cercuri mai restrânse de ale intelectualilor noştri, şi ideea care s'a cristalizat din multele păreri exprimate a fost aceea, că o eşire din impasul în care a ajuns partidul naţional român din Transilvania şi Ungaria nu se poate face altcum, decât numai prin abandonarea politicei de pasivitate şi *întrarea în activitate*. Se spuneà, că partidul naţional român nu poate fi oprit, sau împedecat, să pună candidaţi de deputaţi în cercurile electorale, în cari Românii formează majoritatea alegătorilor, pe candidaţi nu-i poate nime oprì să ţină vorbiri în faţa alegătorilor şi pe alegători nu-i poate oprì ori împedecà nime, să trimită oameni de ai lor la dietă, pentruca aceştia să facă acolo aceea ce nu mai poate face acasă partidul şi comitetul: să ţină la ordinea zilei şi la suprafaţă chestia naţională, înşirând durerile, plângerile şi dorinţele poporului român din patria aceasta în faţa parlamentului, în faţa ţării, în faţa lumii întregi.

www.dacoromanica.ro

Deodată cu ideea abandonării politicei de pasivitate s'a ivit însă şi ideea modificării programului naţional dela 1881, pusă în discuţie de fruntaşul român din Orăştie, Dr. *Ioan Mihu*, care a publicat la începutul anului 1902 un remarcabil articol în foaia «*Libertatea* din Orăştie, atunci întemeiată,[1] pledând pentru eliminarea din program a punctelor nerealizabile, — autonomia Ardealului şi chestia dualizmului, — şi mai ales pentru întregirea programului cu puncte nouă, de interes mare economic pentru poporul român din statul ungar.

In teorie erà acceptată, mai ales din partea generaţiei tinere, atât ruperea cu pasivitatea şi trecerea pe terenul activităţii parlamentare, cât şi modificarea programului; şi nu se aşteptà decât omul, care să le pună în practică, să înfăptuiască ambele idei. N'a întârziat mult nici ivirea acestui om. El erà tinerul advocat din Orăştie, Dr. *Aurel Vlad*, care după ce devenise vacant prin moarte cercul electoral al Dobrei, fără a mai cere învoirea comitetului naţional român, din care făcea şi el parte, şi-a pus candidatura cu program naţional român, şi a solicitat voturile alegătorilor români din acest cerc electoral, aflători în majoritate, cari apoi l'au şi trimis la dietă, ca reprezentant al lor. Dar Dr. *Aurel Vlad* nu şi-a pus candidatura cu întregul program naţional, stabilit la anúl 1881, ci a declarat în faţa alegătorilor, că abandonează din program punctul prim, referitor la autonomia Transilvaniei, şi punctul 9, referitor la chestia dualismului.

Sprijinit, tocmai din acest motiv, de ziarul «Telegraful Român», care l'a recomandat cu multă căldură alegătorilor, şi mai ales preoţimei din cercul electoral al Dobrei, şi având sprijinul foaiei din Orăştie «Libertatea», apoi sprijinul «Tribunei Poporului» din Arad, care de mai nainte întrase în apele politicei de activitate: la alegerea efectuită în 6 Iunie 1903 în Dobra, candidatul Dr. *Aurel Vlad* a întrunit majoritatea voturilor şi a fost proclamat deputat ales al cercului electoral Dobra. Alegerea sa a provocat însufleţire printre Români, pentrucă mulţi aşteptau mari rezultate dela politica activistă.

---

[1] In Orăştie mai apăreà atunci o foaie săptămânală românească, «*Activitatea*», condusă de advocatul *Dr. Aurel Muntean.*

www.dacoromanica.ro

Schimbare de guvern.

In urma obstrucţiei, pe care o făceà opoziţia în dieta ţării, împiedecând votarea necesităţilor de stat, în prima linie votarea contingentului de recruţi, pe motivul, că Ungaria poate da recruţi numai pentru armata maghiară, — guvernul prezidat de Széll Kálmán s'a văzut necezitat să se retragă. In şedinţa din 25 Iunie 1903 a spus ministrul-prezident, în firul unei vorbiri mai lungi, că *mai pe urmă* vorbeşte din fotoliul ministerial, iar în 27 Iunie 1903 Monarhul a numit ca urmaş al său pe contele Khuen-Héderváry, fost multă vreme ban al Croaţiei. Noul guvern s'a prezentat dietei în şedinţa din 30 Iunie 1903. Noul ministru-prezident numai cu mare greutate şi-a putut expune programul de muncă şi de guvernare, asupra căruia s'a deschis apoi desbaterea. Tot în şedinţa din 30 Iunie 1903 făcuse prezidentul comunicarea, că noul deputat al Dobrei, Dr. *Aurel Vlad*, şi-a prezentat credenţionalul. La discuţia asupra programului guvernului a luat cuvântul şi deputatul Dr. *Aurel Vlad*, rostind în şedinţa din 8 Iulie 1903 vorbirea următoare:

„Onorată cameră! Ca reprezentant ale unei direcţii nouă, ca reprezentantul unui astfel de partid iau cuvântul acum, care de mult nu a fost reprezentat în casa aceasta. (Voci: Nu va fi niciçând un astfel de partid!) Vor arătà alegerile viitoare, că da, vom fi reprezentaţi aici, vom fi cel puţin 18—20, chiar de a-ţi face orişice. (Voci Niciodată!). Onorată casă! Aşà cred, că dreptul de a vorbì competé fiecărui deputat din parlamentul Ungariei; şi precum eu am ascultat pe orişicine, aştept dela stimata parte de dincolo, să mă asculte şi pe mine, că doară un cerc electoral poate aşteptà dela domni, ca să asculte cuvântul deputatului său. (Voci: Dar n'ai spus nimica! Rákovsky István: Dar nu-l lăsaţi să spună ceva!) Am spus, că sunt aderentul partidului naţional român, şi dacă m'au ales cu programul acelui partid, aşà cred, că-mi este permis să'l şi anunţ.

Trecând acum la situaţie şi la expunerile domnului ministru-prezident, vreau înainte de toate să constat, că deşì nu aveà întru toate dreptate stimatul condeputat, contele Zichy Iános, atunci când spuneà, că parlamentarismul maghiar a dat faliment,

www.dacoromanica.ro

are dreptate totuşi întru atâta, că parlamentarismul la tot cazul şi-a sistat plătirile. (Mişcare în dreapta).

Spre a dovedì, că parlamentarismul maghiar de fapt şi-a sistat plătirile, ajungă provocarea la împrejurarea, că nu a putut liferà legea militară. La tot cazul e tristă situaţia, onorată cameră, când majoritatea nu poate străbate în parlament cu voinţa ei; şi după modesta mea părere, cauza că s'a ivit cazul acesta reşede în faptul, că la noi s'a falsificat parlamentarismul şi că minoritatea, care a luptat cu mijloace extraordinare parlamentare, se poate cel puţin provocà la aceea, că majoritatea aceasta nu e expresiunea fidelă a majorităţii naţiunei. (Aşa e, în stânga extremă). Şi aici e forţa minorităţii. Şi dacă vreţi D-voastră să îndreptaţi situaţia aceasta, altă modalitate nu vi să îmbie, decât o schimbare totală de sistem, o astfel de schimbare de sistem, care pune naţiunea în situaţie, să-şi exprime voinţa cu fidelitate cu ocaziunea alegerilor.

Dacă D-voastră voiţi, ca ordinea parlamentară şi pacea să fie restabilită, binevoiţi a face o astfel de reformă parlamentară, poftiţi şi faceţi astfel de alegeri, la cari naţiunea să-şi poată exprimà aşà cum vrea, cum simţeşte, voinţa sa, în parlamentul ei, pentrucă eu aşà cred, că parlamentul acela nu exprimă fidel voinţa naţiunii din care lipsesc cu totul naţionalităţile. (Baronul Feilitsch: De ce aţi fost pasivişti? Barta Odön: Poporul nu a fost pasivist. Numai conducătorii. Prezidentul cere linişte). Aşà cred, că domnii deputaţi, cari mai de mult sunt membri ai casei acesteia, ştiu că au fost dejà în casa aceasta şi deputaţi naţionalişti români, dar a venit regimul lui Tisza şi i-a trântit, a venit regimul, cu care nici D-voastră n'aţi fost mulţumiţi, şi cu care nu suntem mulţumiţi nici noi. (Boncza Miklós: Aţi fost pasivişti!) Da de unde se fim! Decretarea pasivităţiii am făcut'o din necesitate; am decretat-o, fiindcă n'am putut să alegem nici un singur candidat, pentrucă cu jandarmi şi cu baionete au fost împiedecaţi alegătorii noştri ca să voteze. (Zgomot. Contraziceri. Zboray Miklos: Nici n'am văzut niciodată jandarmi la alegeri. Ilaritate în stânga). Atunci când au trântit pe George Pop, un membru al partidului independist, care însă totodată erà şi Român, ni s'a dat dovada splendidă, că sub guvernul acèla şi pe lângă un astfel de sistem de alegere, n'avem ce căută în luptele electorale. De aceea am decretat pasivitatea. Am făcut destul de rău, pentrucă şi dacă am văzut, că guvernul

www.dacoromanica.ro

lucrează cu mijloace de forță, trebuea să luăm lupta și să constrângem guvernul să aplice în contra noastră toate volniciile, ca cu drept cuvânt să ne putem provocà apoi, că iată, ne scot din parlament. (Zgomot. Baronul Feilitsch: Asupriții!) Da, suntem asupriți, atunci, când e menținut un cens aproape imposibil, numai pentrucă să tem, că din cercurile ardelene nu vor mai întrà aici atâța deputați guvernamentali, ca până acuma. (Sgomot mare în dreapta. Laszkay Gyula: In Bihor Valahii cu vot plătesc a patra parte din darea pe care o plătesc Maghiarii!)

Prezidentul: Stimați domni deputați! In parlamentul maghiar îmi ieste datorința, ca în meritul bunului nume al liberalismului Ungariei să valorizez și aceèa, că cu cât e mai izolat cineva în parlamentul acesta, cu atât în mai perfectă măsură să-i asigur libertatea pronunțării. Rog deci pe stimații domni deputați din toate părțile casei, să binevoiască a mă sprijinì în acest scop. (Aprobări vii).

Dr. Aurel Vlad: Mă plec cu mulțămită în fața declarației domnului prezident, prin care admoniază să fie liniștiți pe gălăgioșii condeputați.

Prezidentnl: Rog pe domnul deputat, ca mulțămindu-să cu admoniarea prezidentului, să binevoiască a nu o comentà din partea sa. (Aprobări și ilaritate în dreapta).

Dr. Aurel Vlad: Onorată dietă! Cumcă parlamentarismul e aproape de faliment, dovada splendidă ne-o dă faptul, că după căderea lui Bánffy, situație regulată parlamentară s'a putut creà numai așà, că majoritatea a fost silită să lege pact cu minoritatea, în urma cărui pact guvernul a fost constrâns să prezinte anumite proiecte de lege și să lase să fie votate aceste proiecte de lege. Compromisul acesta a fost așazicând violarea principiului majorității. (Ugron Gábor: Nu e așà. Nu e principiu de domnire!) Compromisul acesta arată, că majoritatea nu puteà și nu poate să străbată cu voința ei în dietă. După părerea mea lucrul acesta e inparlamèntar și necorect, dar totuși așà e. Cu aceea nu se poate ajutà, că se protestează în contra lui, cum a făcut stimatul condeputat Hieronymi. Nu se poate altcum, decât prin schimbare de sistem.

Și dacă vrem să delăturăm răul, trebue căutate și aflate cauzele, cari au provocat decadența parlamentarismului. După modesta mea părere starea de astăzi a izvorît din două motive. Unul e ridicarea la suprafață, pe urma transacției dela 1867,

www.dacoromanica.ro

a principiului inparlamentar în parlamentul maghiar, că sunt partide în parlament peste tot incapabile de guvernare. (Aprobări în stânga extremă). Eu aşà cred, că e de tot contrar parlamentarismului, dacă în parlament peste tot pot să existe partide incapabile de a guvernà.

Al doilea motiv e acela, că guvernele 67-iste au urmat o politică cu totul greşită naţionalistă (Mişcare), atunci, când au eschis aproape cu desăvârşire naţionalităţile din dietă. (Voci: Nu e adevărat. Nu a fost eschis nime. Prezidentul: Rog linişte. Bakonyi Samu: Naţionalităţile nu au drept separat reprezentativ. Nu e permis a se spune aşà ceva aici. Aprobări în stânga extremă). Şi eu zic aşà, că naţionalităţile nu au drept separat reprezentativ. Dar şi naţionalităţile sunt cetăţeni de ai statului maghiar, şi astfel, ca cetăţeni de stat maghiar, au şi drepturi politice. Noi nu vrem să ne exchidem, nu putem să ne eschidem dela împlinirea datorinţelor de cetăţeni de stat; deci pretindem şi putem să pretindem, să ni se acorde şi nouă drepturile pe cari le au ceialalţi cetăţeni ai patriei. (Baronul Feilitsch: Despoiare de drept aici nu s'a întâmplat. Aprobări. O voce: De ce fel de drepturi aţi fost despoiaţi? Sgomot. Barta Ödön: Nici unde pe lume naţionalităţile nu au atâtea drepturi, ca în ţara aceasta. Sgomot). Gălăgie în cele din urmă pot să facă stimaţii domni deputaţi, dar pe mine nu mă scot din firul meu. Dacă eu ascult pe toţi domnii, aştept să mă asculte şi ei pe mine. E apoi treaba domnilor, împărtăşesc ori nu vederea mea?

După cum am spus şi mai nainte, şi aceasta e şi convingerea mea, parlamentarismul maghiar a arătat o schimbare de sistem cu ocaziunea prezentării guvernului de mai nainte, care a păşit în faţa legislativei cu deviza dreptului, legii şi a dreptăţii. Eu am firma convingere şi credinţă, că dacă guvernul lui Széll Kálmán ar fi executat în mod consecvent principiul acesta, i-ar fi succes să provoace schimbarea aceasta de sistem. Dar tocmai în urma situaţiei bolnăvicioase parlamentare, guvernul lui Széll, care voià să rupă cu sistemul din trecut, a fost silit să se razime pe aceeaşi majoritate, care a sprijinit şi sistemul de mai nainte, şi care a mers prin apă şi prin tină după guvernul lui Bánffy Dezsö. Şi Széll a acceptat pe aceiaşi miniştri, cari erau credincioşii vechiului sistem, deşi Széll Kálmán atunci, când a spus, că vreà să aducă la valoare principiul legii, dreptului şi dreptăţii, a recunoscut prin aceasta, că guvernul pre-

www.dacoromanica.ro

mergător n'a guvernat dupa principiul dreptului, legii şi dreptăţii. (Mişcare).

Nu e mult decând am auzit accentuându-se în sala aceasta sfinţenia cuvântului dat. Aşà cred, că dacă pe om îl obliga sfinţenia cuvântului dat, cu atât mai vârtos obligă legislatura, care îndeplineşte în stat cea mai mare chemare. (O voce din dreapta: Ce vrei să spui cu aceasta?) Dacă e curios stimatul domn deputaţi îi spun, că ce am înţeles şi unde am ţintit. In 21 August 1861, atunci când ţara erà în situaţie critica, poate mai critică decât cea de azi, înainte de dizolvarea dietei s'a ridicat Tisza Kálmán şi a prezentat următoriul proiect de rezoluţiune:

«Fiind împiedecată dieta, prin neîntregirea ei, contrar dreptului şi legii, şi prin lipsa organului guvernului legal, să compună proiecte de legi în chestii importante, de interes pentru patria noastră, şi între acestea şi pe cele referitoare la cele dela vale, şi până ce va fi capabilă să facă aceasta, pe baza principiilor acceptate dejà din partea ei, ori mai de multe ori exprimate în sinul ei, dieta declară: 1. Satisfacerea tuturor pretenziunilor naţionalităţilor din patrie, întrucât nu se împotrivesc integrităţii teritoriale şi politice a ţării, pe baza principiilor stabilite în adrese. 2. Inaugurarea perfectei egalităţi de drept politice şi civile între diferitele confesiuni».

Propunerea aceasta a fost primită cu unanimitate şi în urma acestei promisiuni a creat legislatura dela 1868 legea aşa numita de naţionalităţi, pe care însă nu a executat-o nici un singur guvern. (Contraziceri.) Poftiţi şi ştergeţi legea aceasta, pentrucă atunci nu suntem expuşi ruşinei de a aveà o lege, pe care nu vreau şi nu pot să o execute. (Sgomot. Mişcare. Barta Ödön: Mai sunt astfel de legi. Aceea despre numirile de localităţi!) Naţionalităţile însă existat-au, cu toate că legea aceasta n'a fost executată, şi există şi acuma. (Gál Sándor: Naţionalitaţile au fost create prin legea aceea!) Ba Dumnezeu le-a creat, nu legea. (Barta Ödön: I-a şi părut destul de rău, aşà cred!) Stimatul domn ministru-prezident a promis în vorbirea sa, că va guvernà după lege, drept şi dreptate. In promisiunea sa să află deci şi aceea, că guvernul său e continuarea celui din trecut, deci va guvernà pe baza acelora-şi principii, pe baza cărora a guvernat Széll Kálmán. (Ugron Gábor: Fiindca a luat mamelucii în primire. Dacă nu i-ar primì, ar fi alt guvern. O voce: A fost numai frasă!) E cu totul altă întrebare, daca e frasă ori nu? Daca o

www.dacoromanica.ro

spune ministrul-prezident, dator sunt să cred în ea, până nu ma conving despre contrariul. Aşà cred, că acì se cuprinde şi aceea, că va executà legea de naţionalităţi, pentruca lege e şi aceea. Dar considerând, că şi guvernul de mai nainte a promis-o aceasta, şi totuşi nu a executat-o, îmi iau voie a întrebà pe stimatul domn ministru-prezident, că dacă vrea sa execute toate legile, va executà şi legea aceasta? (Mişcare în dreapta). Pentrucă aşà stăm şi cu această lege de naţionalităţi, că aceea ce e în ea, nu să execută; dar ce nu să cuprinde în ea, aceea să execută! (Voci: Ce e aceea?) Mă voiu explicà, deşì trebuie sa fac un mic încunjur, (Voci: La asta te pricepi!) pentruca apoi să revin asupra lucrului. E o chestie foarte însemnată, de drept constituţional, chestie de drept public, o chestie însă, la a cărei discutare trebuie să dispară părepii despărţitori.

In rândul trecut, atunci când stimatul condeputat Olay Lajos a făcut amintire despre violarea libertăţii de presa, a dat o splendidă dovadă parlamentul maghiar despre aceea, că atunci, când e vorba despre violarea garanţiilor de drept constituţional ale cetăţenilor, dieta maghiara ştie sa fie unanimă. Eu vreau acum să aduc înaintea stimatei case un alt caz, tot aşà de însemnat, ba poate chiar mai însemnat. Aşà cred, ca cel ce se pricepe la dreptul public, cel ce e în curat cu principiile libertăţii constituţionale şi ale parlamentarismului, va trebuì să spună, că guvernele, cari au dat ordinaţiunile acestea, au calcat constituţia şi au dripit în picioare legea. (Sa auzim!) Este oare un singur membru în parlamentul maghiar, care va trage la îndoială, că cetăţenii au dreptul de a formà în mod liber, dupa convingerile lor, partide politice? (O voce: Numai să nu fie contrare statului. Baronul Feilitsch: Comitetul din Sibiiu! Rakovsky István: Şi noi am fost contrarii patriei în ochii D-voastre. Baronul Feilitsch: De ce aperi aşà naţionalitaţile? *Prezidentul:* Rog linişte, onorată dietă, pentruca domnul deputat sa poată desvoltà aceea ce vrea să spună)... Aşà cred, ca cetăţeanul de stat are dreptul neîndoelnic de a propagà astfel de principii politice, cari coraspund convingerii sale. (Voci: Oho! Vorbeşte cu rafinerie!) Şi aşà cred, că guvernul are să respecteze aceste convingeri. (Voci: Dacă sunt contrare statului?) Dacă sunt contrare statului, (Ugron Gábor: Lucrul acesta îl stabileşte judecătoria.) daca cineva comite ilegalitate, poftiţi şi-l închideţi, fie chiar ministru acela care o comite!

www.dacoromanica.ro

Are dreptul neîndoios cetăţeanul de a urmà şi a propagà acele principii politice, cari corăspund convingerii sale. Aşà stau lucrurile, şi în constituţia noastră nu va aflà nime nici un zăgaz, şi nici în legile noastre, care ar spune, că e oprită înfiinţarea de astfel ori astfel de partide. (Visontai Samu: E trecut în codul penal, când poate fi urmărită!)

Recunoaşte legislatura dreptul pe seama guvernului, de a puteà spune, ca eu sistez, nu permit existenţa, activitatea unui cutare sau cutare partid politic? (Voci: Are dreptul!) Şi lucrul acesta s'a întâmplat. S'a întâmplat tocmai cu partidul naţional român, a cărui activitate a fost sistata prin ordinaţiune ministerială, decretându-se, că comite transgresiune cel ce convoacă o astfel de adunare politică, care se pedepseşte cu amendă şi cu închisoare! (Voci: A fost corect aşà!)

Aşà cred, că partide politice se pot înfiinţà. (Baronul Feilitsch: Dar nu în contra patriei! Acolo s'a compus şi memorandul. Lukács Gyula: In temniţă ar trebuì aruncaţi toţi, cari au compus memorandul. Prezidentul: Rog linişte. Binevoiţi a nu conturbà pe orator necontenit cu întreruperi). Iurist nu poate sa existe în ţara aceasta, care să tragă la îndoială adeveritatea cuvintelor mele. Că doară nu există lege, care ar oprì pe cetăţean, să nu-şi propage convingerile politice. (Lukács Gyula: Daca nu sunt contrare patriei!) Nu este lege, care ar da ministrului dreptul; ca să poata dizolvà cutare ori cutare partid. (Zgomot. Voci: Dacă nu e contrar naţiunii. Prezidentul sună clopoţelul). Dar partidul socialist e partid al naţiunii? Şi activitatea partidului socialist totuşi nu e sistată şi nu e suspendată. Iar eu aşà cred, că la aceea ce au drept socialiştii, avem drept şi noi. (Sgomot mare). Greşesc domnii deputaţi, cari cred, că un partid politic se întemeiaza numai aşà, din sport. Partidele politice pentru aceea se întemeiază, pentrucă în cadrele activităţii altui partid politic nu pot câştigà valoare pe seama direcţiei, a cărei valoare se doreşte, şi de aceea se face grupare separată. Că acum sunt corecte ori nu aceste principii... (Bartha Miklos: E tot una! Aşà e?) Da, e tot una! (Bartha Miklos: Şi dacă aprind casa noastră?) In contra celui ce comite ilegalitate, aplicaţi codul penal, sau chiar şi celelalte legi, cu asprime. Acolo sunt legile. (Pap Zoltán: Chiar şi năzuinţele de alcatuire sunt punibile).

Lukács Gyula: D voastră v'aţi dus la împăratul, la Viena. Astfel a-ţi alcatuit partid politic. Dar vă dăm noi peste degete!

www.dacoromanica.ro

Dr. Aurel Vlad: Ţara are astfel de cetăţeni, cari aprobă principiile acelea, pe baza cărora m'au trimis şi pe mine în dieta maghiară. (Sgomot. Voci: Cari sunt acele principii? Sebess Dénes: Tradarea de patrie!) Nu e tradare de patrie. Şi stimatul domn deputat mult greşeşte dacă crede, că eu sunt trădător de patrie. In contra acestei expresiuni protestez în mod categoric şi protestez, ca asupra oricărui cetăţean al ţării acesteia să aplicaţi pecetea tradării de patrie, câtă vreme nu este dovadă pozitivă, că respectivul când şi cui a vândut patria. (Sgomot. Mişcare). Eu nu-mi pot închipuì un om atât de orbit şi decăzut, care ar fi în stare să-şi tradeze patria. (Lukács Gyula: Fireşte, înţelege patria valahă. Reservatio mentalis. Spune, înţelegi patria maghiară?) Declar, că eu da, îmi ţin de datorinţă să cooperez din toată puterea mea la înflorirea patriei acesteia, şi voiu luptà totdeauna pentru mărirea şi fericirea patriei acesteia. (Aprobări). Dar a-şi puteà aşteptà, ca cel puţin aceea ce e la altul virtute, să nu se considere de crimă faţă de mine. (Voci: Ce e aceea?) Înţeleg alipirea la naţionalitatea mea. (Polonyi Géza: Asta e frază goală). Mă rog de iertare... (Preşedintul: Te rog, domnule deputat, vreau să vorbesc eu câteva cuvinte. Domnii deputaţi âu aprobat toţi admonierea mea, adresată onoratei case atunci, când şi-a început domnul deputat vorbirea. Binevoiţi deci a fi consecvenţi şi a vă acomodà. Poftesţe şi continuă, domnule deputat!) Eu, onorată dietă, doresc să fiu cetăţean credincios al ţării acesteia. Dar dreptul acela nu-l pot recunoaşte pe seama ţării şi pe seama nimănui, ca să pretindă dela mine să fiu necredincios naţionalităţii mele şi să-mì deneg obârşia. (Voci: Nu cere nime! Baronul Feilitsch: Nu o cerem. Să recunoşti numai supremaţia naţiunii maghiare!)

Voiu aveà ocaziune să vorbesc despre aceasta mai pe larg. Aşà văd însă, că întreruperile acestea lungesc prea tare vorbirea mea, ceeace în folosul obstrucţiei ar puteà să fie. Eu însă acum nu întru în ea, pentrucă eu sunt contrar principiar al obstrucţiei. Eu o consider de o armă atât de extraordinară, încât numai în cazuri escepţionale e permis a fi întrebuinţată, iar acest caz escepţional nu este dat în cazul de faţă.

Ce se atinge de programul stimatului domn ministru-prezident, referitor la chestia de naţionalitate, mărturisesc sincer, că nu-l găsesc destul de clar. Stimatul domn ministru-prezident a spus între altele, că: «Scopurile statului maghiar, aşà cred, că

www.dacoromanica.ro

le servesc mai bine, întărind maghiarimea, care şi istoriceşte a dat totdeauna timbru statului». Asta e nizuinţa principală. Bine. Subscriu. Dar să nu se întâmple în contul nostru. (Baronul Feilitsch; Ce fel de noi? Aici numai Maghiari sunt şi pot să fie. Ugron Gábor: In contul Austriei).

Aflu de corect şi aceea şi cred, că domnul ministru-prezident a nimerit cuiul în cap când a spus: «Să nu creadă în ţară nime, că interesele cetăţenilor de buze nemaghiare pot fi despărţite de interesele maghiarimei». Şi nici eu nu le despart. «Soartea naţionalităţilor atunci va fi bună, — a spus domnul ministru-prezident, — naţionalităţile atunci vor fi fericite, dacă e fericit şi Maghiarul». Aceea însă nime nu o poate trage la îndoială, că din contră, ţara atunci va fi fericită, dacă fiecare naţionalitate se simte bine aici şi e fericită. (Veress József; Dar nu în contul nostru!)

Ţara atunci va fi mare şi fericită, când atât Maghiarul, înţeleg Maghiarul de rassă, cât şi Sârbul, Slovacul, Românul, îşi află patria în ţara aceasta. Dar fiindcă programul stimatului domn ministru-prezident, şi partidul pe care se razimă, adecă partidul liberal, care în privinţa aceasta mult a păcătuit, (Voci: Astfel, că am făcut prea puţin.) nu-mi ofere nici o garanţă, nu pot să votez încredere guvernului. (Aprobări. Voci: Doamne ajută!) Mulţi dintre aceia, cari fac sgomot acum, reprezintă astfel de ţinuturi, în cari locuesc Români. Vom avea grije, ca mai mult să nu între aici. (Baronul Feilitsch: Ce fel de ameninţare e aceasta? Voci: Nu se teme nime).

Stimatul condeputat Zichy János a spus şi aceea, că liberalismul a falimentat. Insă liberalismul n'a falimentat, pentrucă la noi liberalismul n'a existat. N'a existat, fiindcă în chestii de drept public aşà numitul partid liberal nu numai că nu a avut o politică liberală, ci a urmat deadreptul o direcţie reacţionară. (Aşà e! din stânga extremă). Ori doară e instituţiune liberală comitele suprem, cu prepotenţa sa? E instituţiune liberală virilismul? E instituţiune liberală dreptul de candidare al comitelui suprem şi al fibirăului? E instituţiune liberală casa magnaţilor? Eu aşà cred, că acestea nu sunt instituţiuni liberale. (O voce: Dar sunt necesare). Orice e necesar, dacă promovează conservarea puterii pe seama partidului liberal. (Aprobări în stânga extremă. Szőcs Pál: Bine că vă nimeriţi!) In aplicarea volniciei, da, aici sunt liberali domnii. Dupăce deci guvernul se razimă

www.dacoromanica.ro

pe un astfel de partid, eu nu am încredere în guvern, (Voci: Doamne ajută!) şi declaraţiile din programul stimatului domn ministru-prezident nu le iau la cunoştinţă». (Aprobări vii şi ilaritate în dreapta).[1]

Tot în şedinţa din 8 Iunie 1903 a mai vorbit deputatul *Dr. Aurel Vlad* în chestie personală, înainte de încheierea şedinţei, următoarele:

«Onorată dietă! Stimatul condeputat antevorbitor, (erà Rátkay László) n'a înţeles bine cuvintele mele, şi a dat astfel de înţeles declaraţiunilor mele, pe care eu peste tot nu l'am avut ca scop. Eu am constatat numai aceea, că parlamentarismul şi-a sistat numai plăţile atunci, când n'a putut liferà proiectele militare. Prin aceasta nu am avut de loc intenţiunea de a mă linguşì Vienei, şi pot să asigur onorata parte de dincolo, că pe mine Viena tot atât de puţin mă priveşte, ca pe D-voastră. Acestea aveam de observat». (Aprobări în stânga extremă).[2]

Ordinul dela Chlopy.

Lupta pe care o începuse în dietă opoziţia erà dată pe tema naţionalizării armatei. Opoziţia cereà armată maghiară, cu limbă de comandă şi de serviciu maghiară, şi ameninţà, că până nu i-se împlineşte dorinţa aceasta, nu permite să fie votate în dietă, nici cheltuelile pentru armată şi nici contingentul de recruţi. Şi obstruà mereu opoziţia în dietă. Un act însemnat s'a săvârşit apoi în 16 Septemvrie 1903, întru calmarea spiritelor şi reducerea speranţelor acelora, cari îşi vedeau visul realizat. Monarhul a dat un ordin de zi cătră armată, — după terminarea manevrelor mari, ţinute în Galiţia, — spunând în mod categoric, că nu va renunţà la drepturile ce le are ca comandant suprem al armatei, ci va grijì, ca armata să rămână comună şi unitară, aşà cum e acuma. Acest energic cuvânt al Monarhului a înverşunat şi mai mult pe cei ce cereau armată maghiară, şi situaţia guvernului devenise foarte critică, pentrucă guvernul erà atacat fără cruţare, pe motivul, că nu a contrasemnat

[1] Din «*Ziarul Dietei*» de pe anii 1901—1905, vol. XVII, pag. 198.
[2] Din «*Ziarul Dietei*», etc. vol. XVII, pag. 209.

www.dacoromanica.ro

ordinul Monarhului, ci a permis, ca Monarhul să dee ordine neconstituționale. Urmarea a fost, că la inzistențele guvernului, Monarhul a adresat mai târziu, în 22 Septemvrie 1903, guvernului maghiar un autograf, contrasemnat de ministrul-prezident Khuen Héderváry, în care se făceà explicarea lucrului.

Ordinul dela Chlopy erà următorul:

«Afaceri importante de stat m'au reținut tocmai în timpul pe care așà de bucuros mi l'așì fi consacrat manevrelor de acuma ale corpului de armată VII și XII. Autorizând însă pe Alteța Sa, Francisc Ferdinand, să mă reprezinte la acele manevre, din rapoartele sale am avut necontenită cunoștință despre decursul manevrelor și mi-a servit spre mulțumire, că dela Alteța Sa numai laudă și recunoștință am auzit despre prestațiunile ambelor corpuri.

Fiind însă prezent la manevrele din Galiția, din rezultatele prestate m'am putut convinge și mi-am putut câștigà bază sigură la judecata mea despre valoarea militară și funcționarea solidară, unitară, a tuturor părților întregei mele armate.

Cu atât mai vârtos trebue deci să perzist, *și voesc să perzist*, pe lângă instituțiunile existente și probate. Deosebi să știe armata mea, a cărei construcție solidă, anumite tendențe unilaterale, neînțelegând înaltele probleme pe cari ea le împlinește în favorul ambelor state ale monarhiei, tind să o slăbească: că eu *nici odată nu voiu renunțà la drepturile garantate supremului comandant al ei.* Rămână armata mea comună și unitară, cum e acum. Rămână acea puternică putere, spre apărarea monarhiei austro-ungare, față cu orice dușman. Intreaga mea armată, credincioasă jurământului ei, va merge înainte pe calea serioasei împliniri a datoriței, pătrunsă de acel spirit de unitate și armonie, care stimează orice caracter specific național, și rezolvă orice contraste, întru cât adecă valorizează în favorul marelui întreg calitățile specifice ale tuturor raselor de popor.

Chlopy, 16 Septemvrie 1903. *Francisc Iosif* m. p.»[1]

Autograful apoi, adresat contelui Khuen-Héderváry, ministrul-prezident al țării, care trebuià să țină spatele și să primească loviturile pentru ordinul dela Chlopy, a fost următorul:

[1] Din «*Telegraful Român*», 1903, numărul 99.

www.dacoromanica.ro

«Iubite conte Khuen-Héderváry! Jale adâncă umple inima mea de părinte, văzând acele regretabile stări de lucruri, cari în iubita mea Ungaria dejà de luni de zile condamnă la sterilitate vieaţa publică şi stau să împiedece aproape şi funcţionarea organismului de stat. Când la 1867 au fost enumărate mijloacele de apărare comună şi unitară, emanată din sancţiunea pragmatică, deoparte între ţările coroanei mele ungare, şi de altă parte între regatele şi ţările reprezentate în consiliul imperial, paragraful 11 al art. de lege XII din 1867 a decretat, că regularea afacerilor privitoare la comanda şi organizaţia internă a armatei comune aparţine competenţei mele.

Precum totdeauna am priveghiat strict, ca obligamentele luate pe baza acestei legi să fie îndeplinite în mod onorabil, conştienţios, din toate părţile: întocmai aşà sunt hotărît să susţin neştirbite şi drepturile ce îmi compet mie, şi nealterate să le transpun urmaşilor mei.

Când dieta ungară mi-a recunoscut acest drept, a voit să facă îngrijire, nu numai în interesul poziţiei de mare putere a monarhiei, ci şi în interesul puterii şi siguranţei patriei proprii şi naţiunii proprii. Tocmai de aceea nu a-şi puteà să-mi dau învoirea la dispoziţiuni, cari în ultima lor consecvenţă ar duce la slăbirea celor două state ale monarhiei şi ar expune primejdiei de scăpătare moştenirea primită dela glorioşii mei strămuni.

Şi tot din aceleaşi motive nu a-şi puteà să-mi dau învoirea la împlinirea acelor pretensiuni, cari tind la o astfel de transformare a unor probate instituţiuni, care nu numai că nu corăspunde intereselor iubitei mele Ungaria, ci în ultima lor consecvenţă ar puteà chiar să pericliteze integritatea ţărilor coroanei mele sfinte.

De altă parte nu mă izolez de cătră realizarea acelor dispoziţiuni în cadrele armatei comune, emanatoare din puterea mea regală, cu privire la cari guvernele mele în timpul din urmă au şi făcut dejà declaraţiuni în faţa dietei, şi cari împreună cu punctele semnalate D-tale din partea mea formează cadrul, în interiorul căruia eu consider a fi admisibile asemenea dispoziţiuni. Dela transacţiune încoace naţiunea mea ungară a făcut progrese uriaşe. Am experiat cu satisfacţie desvoltarea aceasta, ca o nouă dovadă la înţelepciunea acelei opere, pe care încrederea reciprocă dintre coroană şi naţiune a realizat-o. Aşà trebue să fie şi aşà trebue să rămână acea operă şi de acî îna-

www.dacoromanica.ro

inte. Graţia provedinţei divine a salvat până acuma vieaţa constituţională de orice zguduire serioasă. Numai trezvia, calmitatea naţiunii, cumpănirea înţeleaptă a tuturor marilor interese ce sunt a se considerà, pot să ne scutească de grele încercări şi în viitor.

E datorinţa mea monarhică deci să fac atentă naţiunea, că *eu şi acuma ţin strict la transacţie.*

Convingerea mea e, că spiritul care a creat această operă, cu forţa sa veche viază şi astăzi în sufletul naţiunii.

Am încredere în priceperea D-tale, că pe Ungaria mea, pe care atât de aproape o am inimei mele, pe reprezentanţa legală a aceleia, o vei clarificà asupra intenţiunilor mele părinteşti, şi vei aflà eşirea norocoasă din situaţia de azi, periculoasă pentru ţară şi monarhie. In această presupunere m'am hotărît să-ţi concred D-tale formarea noului guvern, despre ce te încunoştiinţez prin acest autograf. Viena, în 22 Septemvrie 1903. *Francisc Iosif* m. p. Conte *Khuen-Héderváry* m. p.»[1]

Admonierile cu adevărat părinteşti, cuprinse în acest autograf, nu au folosit nimica. Cei din opoziţia parlamentară nu s'au astâmpărat, nu s'au cuminţit, ci au dus lupta mai departe, cu arme nu tocmai alese, în contra guvernului, care erà expus la atacurile cele mai pătimaşe şi vehemente, sub greutatea cărora a trebuit să cadă. A căzut însă abandonat de propriul său partid. Guvernul luase adecă asupra sa răspunderea constituţională pentru cele cuprinse în ordinul dela Chlopy, dar când erà, ca prin votare dieta să se pronunţe, dacă aprobă acest pas al guvernului ori nu, cei din partidul guvernului au votat în mare parte cu opoziţia, şi astfel guvernul nu a întrunit majoritatea parlamentară pentru punctul de vedere pe care l'a reprezentat: apărarea coroanei faţă de opoziţia din dietă. Se poate de altcum, că din adins şi cu comună înţelegere au fost aranjate astfel lucrurile, pentru a se puteà stoarce dela coroană concesiuni şi mai multe decât cele cuprinse în punctele pe cari le stabilise partidul guvernamental, şi despre cari se face amintire în autograful coroanei; dar rezultatul a fost tocmai contrariul: coroana a *revocat* mai târziu şi concesiunile pe cari le acordase Maghiarilor.

[1] Din «*Telegraful Român*», 1903, numărul 101.

www.dacoromanica.ro

Nouă schimbare de guvern.

In şedinţa din 3 Octomvrie 1903 a dietei, ministrul-prezident, contele Khuen Héderváry, şi-a anunţat retragerea, între sgomotoasele aclamări şi cuvinte de ocară ale opoziţiei. In 4 Noemvrie 1903 apoi noul guvern, prezidat de contele Tisza István, şi-a făcut intrarea în dietă şi s'a prezentat parlamentului ungar. Primirea, din partea opoziţiei, nu a fost tocmai afabilă. Programul şi l'a putut expune noul ministru-prezident, tocmai din acest motiv, abiă în şedinţa din 6 Noemvrie 1903, căci abiă atunci l'a lăsat opoziţia să ajungă la cuvânt. Asupra vorbirei de program a contelui Tisza s'a născut lungă discuţie. Şi-a spus cuvântul şi deputatul naţionalist român Dr. *Aurel Vlad*, în şedinţa din 10 Noemvrie 1903, când a vorbit următoarele:*)

«Onorată casă! După vorbirea de program a domnului ministru-prezident, şi nici după vorbirea întregitoare, rostită în cursul zilei de ieri, nu mă aflu în poziţie de a aveà încredere în programul său. (Aprobări în stânga şi în stânga extremă). Cu toată neîncrederea aceasta, care are două motive, unul obiectiv, altul personal, nu aparţin totuşi acelorà, cari sunt de părerea, că în situaţia actuală sunt îndreptăţite mijloacele parlamentare extraordinare şi pot fi puse în aplicare. Sunt contrar principiar al obstrucţiei şi în special aflu de condamnat recurgerea la aceste mijloace extraordinare în situaţia de astăzi, când totul, dar totul puteţi se riscaţi, fără ca să puteţi căpătà mai mult. (Mişcare în stânga şi stânga extremă.) Vom vedeà! (Endrey Gyula: Păcat, că ministrii nu aud acest imn de îmbăr-

*) Mai vorbise deputatul Dr. *Aurel Vlad* şi în şedinţa din 9 Noemvrie 1903, spunând în chestie personală următoarele: «Onorată casă! In şedinţa trecută, cu ocaziunea vorbirei condeputatului Kossuth Ferencz, am făcut o întrerupere. Condeputatul Pichler Gyözö a făcut la întreruperea aceasta observarea, că: «Vlad a venit aici să facă gălăgie, acasă îl bat totdeauna şi tace». Eu despre aceea nu am, onorată dietă, cunoştinţă, că acasă, ori altundeva, ori şi unde, m'ar fi bătut. (Hock János: Gratulez!) La întreruperea aceea acesta îmi este răspunsul. Dar tot atunci m'a ameninţat şi domnul deputat Pap Zoltán, că «Capeţi, dacă vorbeşti mult». Eu aşà cred, că parlamentul ungar încă nu e atât de decăzut, ca un deputat, numai pentru aceea, că-şi spune aici convingerea, să poată fi ameninţat cu bătae sau cu altceva». (Hock János: Te dăm afară, dar nu te batem. Contele Tisza István, ministru-prezident: Ba nu o facem nici aceasta!)

www.dacoromanica.ro

bătare). Eu nu sprijinesc guvernul. (Endrey Gyula: Unde sunt ministrii? Rákosi Győző: A demisionat guvernul? Gabányi: Doamne ajută. Prezidentul: Vor fi aici numai decât, mă rog). Când vedem primejdia, care ameninţă parlamentarismul, după părerea mea e necondiţionat de lipsă o schimbare de sistem fundamentală, din rădăcină, care ar pune naţiunea în situaţia de a-şi manifestà adevărata ei voinţă cu ocaziunea alegerilor. (Aprobări în stânga şi stânga extremă). Aceasta, onorată dietă, se poate ajunge pe calea realizării reformei parlamentare, şi anume, prin realizarea unei astfel de reforme parlamentare, care introduce *votul universal şi secret.*

Mă mir, că tocmai partidul guvernamental se fereşte de aceasta, motivându-şi înstrăinarea cu temerea de naţionalităţi, căci doară e lucru în de obşte cunoscut, că majoritatea deputaţilor din partidul guvernamental e recrutată din ţinuturi naţionaliste. (Adevărat, din stânga extremă). Aceasta e recunoştinţa liberală, că tocmai pe aceia îi ţin de nevrednici pentru dreptul de vot, cari liferează majoritatea? (Adevărat. Aşà e).

Eu cred, onorată casă, că naţionalităţile pot fi învinovăţite în privinţa aceasta, învinovăţite întru atâta, că singuraticii, prin purtarea lor pasivă, alţii iarăşi prin cooperarea lor activă, au fost pricina, că guvernul a ajuns la majoritate în cercurile acelea. Ne vom îngriji însă în viitor, ca împrejurarea aceasta să se schimbe, ca încrederea guvernului să o câştigăm prin aceea, că îi trântim candidaţii, dacă nu o putem câştigà prin aceea, că nu împedecăm întrarea aici a candidaţilor partidului guvernamental. (Sgomot.)

Atât din presă, cât şi din declaraţiunile singuraticilor bărbaţi de stat se vede, că în special temerea de naţionalităţi împiedecă stimatul partid guvernamental în extinderea dreptului electoral. Că întrucât e aceasta adevărat, să vede între altele şi din raportul comisiunii investigătoare parlamentare, exmisă pentru cercetarea încercării de mituire a contelui Szapáry, după care raport Szapáry László şi-a motivat în faţa socialiştilor neacordarea votului universal şi a dreptului de întrunire şi asociare cu aceea, că «*ne temem de naţionalităţi*». Deci frica de naţionalităţi împedecă partidul guvernamental în aceea, ca să codifice dreptul asocierii şi al întrunirii şi să extindă dreptul electoral. Aşà să vede, că partidul liberal aşà şi-a manifestat în trecut iubirea frăţască faţă de naţionalităţi, că a denegat codi-

www.dacoromanica.ro

ficarea acestor drepturi, cu considerare față de ele, și astfel a denegat, ca însuși Maghiarii să aibă drepturi codificate, ca să se poată provocà, că iată, aici îmi este dreptul. Astfel am ajuns noi în situația aceea, că față de noi dreptul asocierii e așà zicând confișcat de tot. Abià zilele trecute a fost oprită o adunare poporală anunțată a Sârbilor radicali. Că pe ce bază, nu știu. (O voce: Pe bază fibirăiască!) Nu bază pretorială, ci ordinațiunea ministerială este, care face cu putință, ca drepturile cetățenești să fie așazicând confișcate dela o mare parte a cetățenilor de stat. Eu așà cred, că în țară constituțională, cu parlament, condiție de prima ordine e, ca dreptul de asociare și întrunire a cetățenilor să fie garantat; dar cu toate acestea, în declarațiile din programul domnului ministru-prezident cu privire la aceasta nu se cuprinde nici măcar o promisiune.

Se vede, că chestia dreptului de asociare și întrunire încă nu e coaptă întru atâta, ca să fie codificată în mod corespunzător ideilor liberale. Dar noi nu ne liniștim până nu avem o astfel de lege, care ne dă și ne garantează aceste drepturi. Mie mi s'a întâmplat, că voind să-mi țin vorbirea de program, pretorul nu a voit să permită, ca să-mi rostesc și eu în aceeași zi vorbirea de program în comuna în care voià să și-o țină candidatul partidului liberal. A trebuit să legăm învoială cu pretorul, ca să ne permită rostirea vorbirii de program în aceeași zi în altă comună, căci altcum deveniau iluzorii stăruințele noastre. Și dacă omul e nemulțumit între astfel de împrejurări și cutează să dee exprimare nemulțumirii sale, se zice așà: aceștia agitează. (Adevărat. Așà e!) Noi însă nu agităm, nici în contra maghiarimei, nici în contra unității statului, ci în contra volniciilor organelor administrative! (Aprobări).

Știm noi bine, că în patria aceasta trebuie să trăim, că pentru înălțarea și pentru viitoriul patriei acesteia avem să luptăm și aflăm de corecte cuvintele poetului, că «aici trebuie să trăim și să murim». (Aprobări.) Da, aici trebuie să trăim și aici trebue să murim. Dar am puteà să așteptăm, am puteà aștepta cu tot dreptul, ca drepturile noastre să fie respectate, ca atunci, când cutezăm să ne exprimăm franc părerile, să nu fim persecutați pentru aceasta! (Aprobări).

Stimatul domn ministru-prezident a făcut cu privire la chestia de naționalitate anumite declarațiuni, foarte importante, a căror sinceritate eu nu o trag la îndoeală, ce e drept, cari

www.dacoromanica.ro

însă totuşi nu-mi ofer bazele de a crede în realizarea lor. Am auzit noi promisiuni mai frumoase decât acestea, dar când a ajuns rândul la realizarea lor, nu s'a făcut nimica. Declaraţiunile acestea de mare importanţă ale stimatului domn ministru-prezident îmi iau voe a le cită din cuvânt în cuvânt şi a le comentă. (Ceteşte): «De o mie de ani locuiesc în ţara aceasta în pace, impreună cu naţiunea maghiară, păturі largi de astfel de concetăţeni de buze străine, cari au naţionalitatea lor, îşi au limba lor, îşi au individualitatea lor etnografică. Pe acestea le-au respectat în trecut părinţii noştri, şi e datorinţă dictată de onestitate să le respectăm şi în viitor, şi eu cred, că rămânem deadreptul credincioşi însuşirii celei mai caracteristice individuale a naţiunii maghiare, şi facem totodată serviciu interesului bine priceput al naţiunii maghiare, atunci, când atitudinea noastră faţă de naţionalităţi va fi condusă şi în viitor de stima faţă de drept şi de sentimentul de frăţietate, pătruns de adevărata simpatie». (Baronul Kaas Ivor: Cuvintele acestea au fost spuse alegătorilor din Ugra).

Deci şi în viitor! Am arătat, că în trecut guvernele liberale aşă şi-au manifestat iubirea frăţască; că ni-au confişcat dreptul de întrunire, dreptul de asociare, şcoalele, şi dacă şi pentru viitor acestea ni se pun în vedere, noi nu ne învoim! (Mişcare.) Imi iau voie a-mi spune cu toată sinceritatea părerea în chestia de naţionalitate, şi aşă cred, că nimănui nu-i vă fi spre stricăciune cunoaşterea punctului nostru de vedere. (Să auzim!) Nu mă va puteă acuză nime, că-mi lipseşte sinceritatea; deci cu sinceritate le voiu expune, aşă cum cu tot dreptul se poate aşteptă dela mine.

Noi nu luptăm, nici în contra unităţii teritoriale, nici în contra unităţii politice a statului maghiar, (Aprobări în stânga. Rigo Ferencz: Atâta v'ar mai trebuì!) dar cu tot dreptul aşteptăm dela stat, să nu ne împiedece în desvoltarea noastră economică şi culturală, pe lângă conservarea limbei noastre proprii. (Aprobări în stânga). Asta e ce aşteptăm noi dela stat, în schimb apoi suntem gata să dăm statului tot ce cere. (Aprobări.) Dar ni se pune în cale o anumită direcţie, înstăpânită mai ales în opinia publică maghiară, o direcţie, îngrijită mai ales din partea acelora, cari aşă să vede, că au misiunea, au chemarea, de a paradă cu patriotismul lor spre a arătă cât de indispensabil e patriotismul lor, cari aşă zicând din aceea trăesc, că aruncă neghina neînţelegerii între

www.dacoromanica.ro

naţionalităţi şi maghiarime, voind prin aceasta să arete cât de indispensabili sunt ei! (Aşà este, din partidul poporal. Vészi József: Şi aceştia sunt afurisiţii de Evrei. Aşà e? Spune pe faţă!) Fie Evrei, fie renegaţi, e tot una!

Abià în zilele trecute au apărut unele comunicări în ziare, în legătură cu modesta mea persoană. Aşà scriau anumite foi, că în comitatul Hunedoarei se pregăteşte revoluţia. Valahii se pregătesc în comitatul Hunedoarei de un nou 48, şi că Vlad Aurel îi agitează umblând de ici-colea, aţâţând revoluţia, conspiraţia. Din această ştire nu e nici un cuvânt adevărat. Şi că nu e adevărată ştirea, a dat atestat despre aceasta însuşi vicecomitele comitatului Hunedoara atunci, când interpelat fiind în congregaţia comitatului Hunedoara a declarat, că nimic nu e adevărat. (Slovacul Veselovsky: Noi încă aşà o păţim în Nitra, Trencin şi în întreg teritoriul de sus!) Pe vremea lui Bànffy, în jurul prezidenţiei ministeriale erà organizată o secţie a naţionalităţilor, care aveà chemarea, scopul, nu atâta de a controlà mişcările naţionalităţilor, ci aşà zicând de a jucà rolul de agent provocător. Atunci de aici de sus se făceà un fel de revoluţie, numai pentruca pe noi să ne suspiţioneze în faţa străinătăţii, să ne suspiţioneze în faţa opiniunii publice maghiare, (Mişcare. Sgomot. Nagy Mihály: Asta nu e adevărat!) făcând prin aceasta de motivată aplicarea măsurilor excepţionale.

De ce s'au făcut toate acestea? Pentru aceea, ca opinia publică maghiară să fie dusă în rătăcire şi să creadă, că iată, cei ce sunt încă Români şi nu vreau să devină renegaţi, toţi sunt trădători de patrie, toţi gravitează în afară. Dar încotro să graviteze? Nu pot spune, că cu privire la noi acuza aceasta eventual nu ar puteà să aibă aparenţele verosimilităţii, pentrucă suntem aproape de România. Dar unde gravitează Saşii, unde gravitează Slovacii? Că doară între Saşi şi Germania să află maghiarimea, se află Slovacii, se află Cehii. Acestea sunt astfel de apucături, pe cari nu le pot condamnà din destul, şi merg numai în direcţia de a clătinà credinţa pusă în patriotismul nostru, pregătind prin aceasta terenul pentru politica, care are de scop extirparea totală a naţionalităţilor. (Slovacul Veselovsky: Asta o doresc, dar nu le va succede).

Bánffy Dező, când s'a despărţit de scaunul ministerial, respective, când a fost constrâns ca să se retragă, aşà se vede, că şi-a făcut timp liber ca să delecteze publicul cu exerciţiile

www.dacoromanica.ro

sale de stil, politice. Bánffy Dezső în aceste exerciţii a declarat pe faţa, că el, sub ridicarea politicei naţionale, respective a statului naţional maghiar, înţalege aceea, că fiecare să se contopească în maghiarimea de rasă, că fiecare are datorinţa, nu numai de a fi cetaţean credincios, ci şi dupa limbă de a devenì maghiar. (Aprobări generale. Gajári Géza: Aşà ar fi corect. Asta ar fi de dorit! Veselovsky: Asta o cere noţiunea naţiunii politice ungare?).. Crearea unui astfel de stat naţional maghiar, de stat de rasă, ar provocà lupte necalculabile, lupte înverşunate între maghiarime şi toate naţionalitaţile. (Veselovsky: Ar periclità pacea ţarii. Prezidentul cere tacere). Noi ne iubim patria, luptam pentru marirea şi pacea patriei.. (Intreruperi mai multe).

Mai este o mişcare, începuta din o anumita parte, care pretinde, ca toate şcoalele poporale să fie statificate şi excluziv maghiar să fie planul de învaţamânt şi limba de propunere. Eu aşà cred, ca şi a statului chemare e, ba a fiecăruia, de a promovà cultura. Dar, onorata dieta, dacă ar învinge direcţia aceasta unilaterala, ea ar însemnà deadreptul învingerea direcţiei, care e credincioasă maghiarizarii cu sabie cu foc. Dar asta e o direcţie foarte periculoasa, pentrucă ar înstrainà pe cetăţeni de buze nemaghiare de catra stat. (Endrey Gyula: Croaţii nu şi-au batut mult capul, ci au făcut-o!)

Stimatul condeputat Kossuth Ferencz a umblat şi prin străinătate, deci ar trebuì să aibă o perspectivă mai largă, dar tocmai el a vorbit în dieta în direcţia aceasta, pe când ar trebuì sa ştie şi stimatul condeputat Kossuth Ferencz, că §-ul 17 din art. de lege 44 dela 1868... (O voce: Aici e nacazul!) E năcaz pentru aceia, cari nu vreau ca să trăim, să existăm şi noi; dar pentru aceia, cari vreau să conserveze pacea între diferitele naţionalităţi din patria aceasta, zău ca nu e năcaz. (Szatmári Mór: Acomodaţi-vă ideii de stat maghiar şi nu o mai tradaţi!) Când am tradat-o noi?

Legea de naţionalitaţi spune urmatoarele în §-ul 17: «Dar succesul instrucţiei publice, din punctul de vedere al culturei şi bunastării publice, fiind scopul suprem şi al statului, — dator este acesta a se îngrijì în institutele de învăţământ ale statului, după putinţă, ca cetăţenii de orice naţionalitate ai patriei, — cari trăiesc în masse mai mari împreună, — să se poată instruà în apropierea ţinutului locuit de ei în limba lor maternă, pâna acolo, unde se începe instrucţia mai înaltă academică».

www.dacoromanica.ro

Prin aceasta nu numai că confesiunilor li se dă dreptul, dar se spune deadreptul, că statul are datorința de a se îngriji, ca cetățenii de buze nemaghiare să poata fi instruați în limba lor proprie materna. Dar statul nu numai ca nu a facut aceasta, ci pe multe locuri a împiedecat confesiunile să facă pe terenul cultural dispozițiile, cari s'au arătat a fi necesare.

E foarte interesanta în privința aceasta vorbirea pe care a ținut-o Deák Ferencz în anul 1868, în care spuneà, că dispozițiile cuprinse în acest articol de lege trebue să fie realizate, fiindcă aceasta o pretind deadreptul considerațiuni pedagogice, iar pe terenul școlar în prima linie punctele de vedere pedagogice sunt dătatoare de măsură, nu cele politice. Spuneà mai departe Deák Ferencz, că e deadreptul dator statul să se îngrijească de aceasta, pentrucă în altă limbă, decât în cea materna, nu se pot însuși cunoștințele.

Dacă cineva dintre stimații condeputați ar vrea să se convingă despre stările de astăzi de lucruri, binevoiască a veni la noi, în comitatul Hunedoarei, unde va vedeà, ca la școalele de stat, a căror limbă de instrucție e excluziv cea maghiară, iar învățătorii aplicați la ele, afară de limba maghiară nu cunosc o altă limbă, o astfel de înaintare se face pe terenul instrucției în trei-patru ani, că copilul când iasă din școală tot atâta știe, cât a știut când a întrat în ea. (Contraziceri.) Eu așà cred, onorată casă, ca scopul statului nu e acela de a pune piedeci, așà zicând, în calea instrucțiunii publice.

Pe scurt de tot vreau să mă mai pronunț asupra unei chestiuni, și aceasta e chestiunea așà numiților agitatori naționaliști. Daca domnul ministru-prezident vrea sa aducă la valoare față de noi principiile conducatoare, pe cari le aflăm în declarațiunea sa, anume, iubirea frățească și respectul față de drept, îl asigur, că nu se va află nime, care să agiteze în contra statului maghiar, pentrucă noi vrem să trăim frățește împreună, dar vrem să fim frați adevărați, nu vitregi. Iar dacă de fapt poate fi vorba de agitatori, atunci agitatorii nu au să fie căutați în cercurile noastre, ci în administrația cea rea, în funcționarii abusivi, cari consideră poporul, nu de subiect de drept, ci de obiect de drept, cari au în vedere, nu binele poporului, ci a sa exploatare, și cari tratează cu poporul ca cu vitele. (Mișcare).

Domnul ministru-prezident ne pune în vedere reforme pe terenul administrativ, al caror scop este statificarea administra-

www.dacoromanica.ro

ţiei. Dar, onorată casă, răul nu a fost acela, că administraţia nu a fost statificată, căci doară ştim toţi, că alegerea funcţionarilor administrativi atârnă aşà zicând excluziv dela puterea comitelui suprem, că comitele suprem e expozitura guvernului, el a ales până acuma funcţionarii, şi că deci şi pe viitor, dacă guvernul îi cere părerea, că pe cine să numească, totdeauna va fi decizătoare numai părerea comitelui suprem. E adevărat, că avem un sistem, batjocorit astfel, că ar fi de alegere, dar el e mai mult sistem de denumire. Eu deci nu statificarea administraţiei, ci ştergerea dreptului de candidare şi a virilismului o consider de panacee pentru exprimarea adevăratei voinţe a poporului, iar nu existenţa unor corporaţiuni, cari nu servesc la altceva, decât numai la aceea, ca să fie unelte oarbe ale volniciilor fişpăneşti.

Dupăce deci după acestea eu nu aflu în programul guvernului garanţa, că relele acestea vor fi vindecate, şi dupăce eu nici în persoana domnului ministru-prezident, nici în trecutul său, nici în programul său, nu aflu nimica ce ar fi mulţumitor în interesul ţării, nu am încredere în guvern». (Aprobări în stânga).[1]

Două interpelări ale deputatului Dr. Aurel Vlad.

In şedinţa din 9 Ianuarie 1904 deputatul naţionalist român, *Dr. Aurel Vlad*, a adresat guvernului două interpelări. A întrebat întâiu, după o întroducere potrivită, pe ministrul de interne, dacă are cunoştinţă, că congregaţia comitatului Arad a votat un statut despre arondarea cercurilor electorale pentru alegerile municipale, în toamna anului trecut, statut, şi nedrept, şi ilegal; nedrept întru atâta, că a creat cercuri electorale cu numai 46, 171, 143, 181, 138, 128 de alegători, pe când altele au 600, 700, ba şi 1190 de alegători, ceeace e evidentă nedreptate, mai ales ştiindu-se, că cercurile cu puţini alegători aleg membri mai mulţi la congregaţie decât cercurile cu alegători mai mulţi; şi apoi ilegal întru atâta, că sunt comune mari în comitatul Aradului, cu peste 200 alegători, cari după lege au să formeze cercuri proprii electorale, şi totuşi în statut sunt trecute aşà, că formează cu alte

[1] Din «*Ziarul Dietei*» de pe anii 1901—1905, vol XVIII, pag. 339.

www.dacoromanica.ro

comune împreună câte un cerc electoral municipal. Întreabă, are de gând domnul ministru de interne *să nu dee aprobare* acestui statut, ci să-l retrimită comitatului Arad, cu îndrumarea, să se acomodeze legii? Termină astfel:

«Cu atât mai vârtos am aflat de necesar să fac interpelaţia aceasta, fiindcă în comitatul Aradului e pusă la cale o mişcare îndreptată într'acolo, ca să se exopereze dela ministrul de interne aprobarea acestui statut, prezentând lucrul astfel, că întrucât ministrul de interne ar denegà aprobarea statutului, acesta ar fi un favor făcut Românilor. (Voci: Aşà şi e!) Nu e favor, e respectarea legii, iar respectarea legii nu formează favor pentru nimę. Noi nici dela guvern, nici dela altul, dela nime, nu aşteptăm favoruri; dar aşteptăm, ca legea să fie respectată, atât din partea ministrului de interne, cât şi din partea comitatului. In privinţa aceasta o foaie din Arad aşà prezintă lucrul, că politica naţionalistă a lui Tisza István aşà va puteà fi judecată, după cum va aprobà, ori va nimicì statutul acesta. Dar eu aşà cred, onorată casă, că dacă domnul ministru de interne ar denegà aprobarea acestui statut, nu ar arătà aceea, că ce politică naţionalistă are, ci aceea, că oare ministrul de interne respectează legea, ori nu? Noi nu aşteptăm alta dela el, decât respectarea legii!»[1]

A doua interpelare a fost adresată ministrului de culte şi instrucţiune publică, dar totodată şi ministrului de interne, în chestia abuzului săvârşit de primpretorul din Ilia-mureşană, care a împărţit în două comuna Zam şi a dispus, ca copiii din o jumătate de comună să umble la şcoala de stat, copiii din ceealaltă jumătate de comună însă pot să umble la şcoala lor confesională. Părinţii, cari nu s'au ţinut de porunca primpretorului, au fost pedepsiţi în mai multe rânduri, şi banii au fost încassaţi cu execuţia dela oameni. Intreabă, are de gând guvernul să ordoneze cercetare, pedepsele să le ştergă, iar banii încassaţi să se dee oamenilor îndărăt?

Răspunsul dat la timpul său a sunat astfel, că ilegalitate nu e de constatat, nedreptate nu s'a făcut nimănui, toate s'au făcut pe cale legală, deci lucrul e în bună regulă. Casa a aprobat.

---

[1] Din «*Ziarul Dietei*, etc. vol. XXI, pag. 215.

www.dacoromanica.ro

Deputatul Dr. A. Vlad vorbeşte în chestie personală.

In şedinţa din 4 Iulie 1904 deputatul naţionalist român *Dr. A. Vlad* a cerut cuvântul pentru a spune următoarele:

Onorată dietă! Cer cuvântul în chestie personală şi pentru rectificarea cuvintelor mele restalmăcite. Pentru aceea adecă, pentrucă în vorbirea stimatului condeputat antevorbitor a fost un pasaj, în care se spune despre toate naţionalităţile, că sunt duşmane statului ungar. (Szatmári Mór: Ceteşte mai bine. Nu e adevărat, asta n'am spus-o.) Voiu ceti (ceteşte:) «Am ajuns acolo, că aici acasă, duşmanii interni ai statului, naţionalităţile, pas de pas iau poziţie în contra statului . Eu aşà explic lucrul, că domnul deputat trage la îndoială patriotismul tuturor naţionalităţilor, (Sgomot în stânga) şi tocmai de aceea a fost întreruperea mea, ca un fel de protest, că oare ce vor zice alegătorii valahi ai domnului deputat cu privire la aceea, că domnul deputat îi prezintă aici ca pe nişte duşmani ai statului? Intreruperea mea voiam să fie o protestare în contra suspicionării generale, care, scuzaţi, dar nu stă în consonanţă nici cu expunerile de mai târziu ale domnului deputat, şi tocmai de aceea consider expresiunea aceasta mai mult de un lapsus. Pentru aceea, că eu în formă de întrerupere am ridicat protest, n'am meritat, aşà cred, apostrofarea vehementă de care m'a împărtaşit stimatul condeputat Olay Lajos, de altcum coraspunzatoare temperamentului său. Şi aşà se vede, că şi stimatul condeputat Szatmári Mór a înţeles rău cuvintele mele, şi mai târziu, întorcându-se spre mine, mi-a spus: «In dieta maghiară trebue vorbit cu sinceritate». Sinceritatea în vorbă e prima condiţiune, şi aici are dreptate; dar prin aceasta vrea să arate, ca eu în alte vorbiri de ale mele n'aşi fi exprimat destul de sincer gândirile mele.

Aşà cred, onorată casă, ca patriotismul e o datorinţa pentru fiecare cetăţean, cu care nu se poate mândrì nime, pentruca împlinirea datorinţei nu formeaza pentru nime obiect de mândrie. (Voci: Patriotism maghiar!) Eu cunosc numai un fel de patriotism, pentrucă eu numai o patrie am. (Aprobari.) Intrucât stimatul condeputat a cetit din cuvintele mele poate aceea, ca eu nu a-şi fi credincios ideei de stat maghiar, apoi da, e adevarat, că acelei idei de stat, pe care o reprezinta stimatul condeputat Bánffy Dezső, şi care culmineazà în aceea, că estirpate

www.dacoromanica.ro

au să fie toate naţionalităţile, eu nu îi sunt aderent. (Mişcare. Hock János: Asta e!) Nu-i sunt şi nu-i pot fi aderent, pentrucă dela strămoşii mei mi-am moştenit numele, pentrucă m'am născut Valah, (O voce: Nu Valah, ci în Ungaria te-ai născut Maghiar!) şi eu sunt mândru, că sunt Valah! (O voce: Te-ai născut cetăţean ungar!) M'am născut ca cetăţean ungar, dar naţionalicește sunt Valah, şi niciodată nu-mi voiu negà naţionalitatea». (Mişcare).

Deputatul Olay Lajos cerând cuvântul spune, că în parlament maghiar fiecare trebue să fie Maghiar şi credincios al ideei de stat maghiar. Când cineva greşeşte în contra ideei de stat maghiar, nu mai are loc în acest parlament. Deputatul *Dr. Aurel Vlad* îi replică următoarele:

«Onorată casă! (Prezidentul: Sub ce titlu vreà domnul deputat să vorbească?) Ca să reflectez în chestie personală celor spuse de Olay Lajos. Dacă Olay Lajos, după declaraţiunile făcute aşà crede, că m'a clătinat pe mine în convingerile mele, şi că eu pentru aceasta nu voiu mai dà expresiune convingerilor mele, aşà cum le simţesc, se înşală grozav! (Olay Lajos: Fă numai încercarea!) De a-şi rămâneà chiar singur cu ideile mele, cu convingerile mele aici, totdeauna le voiu apărà cu bărbăţie». (Olay Lajos: Fă numai încercarea, că apoi vei vedeà! O voce din stânga extremă: Mazăre pe părete!)[1]

Deputatul Dr. A. Vlad vorbeşte la budget.

La discuţia asupra budgetului a luat cuvântul şi deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* şi a rostit în şedinţa din 6 Iulie 1904 vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Faţă de guvernul actual mi-am exprimat dejà neîncrederea atunci, când s'a prezentat înaintea dietei. Acum însă, când avem de a face cu fapte de cârmuire ale guvernului, acum când cunoaştem politica lui şi din declaraţiunile pe cari le-a făcut cunoaştem şi spiritul în care vrea să cârmuească ţara, neîncrederea mea e mai mare, aşà încât nu pot votà budgetul nici cu ocazia desbaterilor generale.

Guvernul actual a promis în programul său o mulţime de reforme, dar mijloacele prin cari execută aceste reforme dau

[1] Din «*Ziarul Dietei*» etc., vol. XXVI, pag. 202.

www.dacoromanica.ro

ansă la cea mai extremă neîncredere. Guvernul, după restabilirea ordinei parlamentare, care i-a reuşit numai prin ameninţarea cu clotura, a aflat de cuviinţă, ca cel mai urgent lucru, a se ocupà de sporirea lefurilor oficianţilor. Şi anume, în primul rând s'a apucat să reguleze leafa funcţionarilor comitatensi. Al doilea act al lui a fost acela, că a sporit budgetul militar.

Faptul, că guvernul s'a ocupat prima ora cu ridicarea lefurilor oficianţilor comitatensi, dovedeşte, că primul gând al guvernului actual a fost acela, ca să câştige şi să ademenească pe aceia, cari vor îndeplini misiunea de corteşi la alegere.

Dacă avem în vedere avantagiile pe cari le promite agenţilor administrativi, uşor ne putem da seamă, că aceştia sunt copiii răsfăţaţi ai guvernului, iar guvernul ştie ce face. Prin angajamentul acestor sarcini statul ia asupra sa astfel de greutăţi, încât pe terenul reformei de dare şi a politicei sociale s'a făcut pe mai mulţi ani imposibil, deoarece situaţia financiară a statului nu permite reforme pe acest teren. Cu toate, că de ani de zile se cere de urgenţă reforma dării, lucru pe care l'au recunoscut chiar şi miniştrii de finanţe, cu toate acestea, prin angajamentul acestor sarcini, realizarea ori-cărei reforme de dare s'a făcut imposibilă pe mai mulţi ani. O reformă de dare corăspunzătoare spiritului veacului nostru aduce cu sine, după cum însuşi ministrul de finanţe a declarat, scăderea interimala a venitelor statului. Deci prin aceea, că se măresc lefurile funcţionarilor şi se sporesc cheltuelile armatei, facem imposibila reforma dărilor, care, dacă vrea sa fie dreapta şi leală, trebue să îmbrăţişeze darea progresivă, minimul de existenţă şi neviolarea căminului, pentrucă fără îndeplinirea acestor reforme înzădar vorbim aici de situaţia mizerabila a micului proprietar, pe care nu o putem îmbunătăţi altfel, decât prin aducerea acestor reforme.

In cursul desbaterilor budgetului colegul meu, dl Hornyánszky din partidul guvernamental, a descris în colori triste situaţia proprietarilor mici. S'a ocupat şi de acele cauze, cari au creat aceasta situaţie. Dupa părerea mea însă a scăpat din vedere astfel de cauze, cari au contribuit simţitor la agravarea acestei stări de lucruri. Situaţia tristă a micilor proprietari e de a se atribuì în mare parte raporturilor administrative mizerabile. Agenţii administrativi nu privesc poporul de concetăţeni, ci de material bun de exploatat; iar judicatura în materie de transgresiuni urmăreşte ţinta de a

www.dacoromanica.ro

înlesnì administraţiei aducerea la sapă de lemn a ţăranului şi a-i da în mâna toiagul pribegiei, ca sa plece în America, în România, sau în lumea largă.

Eu voiu ilustrà cu pilde câtă dreptate am. De exemplu, un om, Ioachim Cosma din Burjuc, al cărui nume îl amintesc numai, apoi întru în amănuntele acestei întrebări, ca să se vadă cât de rece şi brutal se tratează cetăţenii, — fara ca să fi fost avertizat pentru o păgubire de pădure, i-a luat subnotariul vaca şi i-a vândut-o fără licitaţie, cu 30 coroane, deşì vaca erà vrednică 140 de coroane.

A-şi puteà cità nenumărate cazuri de asemenea natură, nu numai pe acest teren, dar şi pe terenul judicaturei de transgresiune, unde se lucrează tot în acest spirit, şi peste tot bietul popor e aşà de aspru pedepsit, încât după achitarea unei astfel de pedepse e aproape nimicit. Apelarea e admisa, dar judecătoria de gradul al II-lea de obiceiu aprobă sentinţa. Şi conform legii privitoare la administraţie, după două sentinţe conglăsuitoare apelarea nu e permisă şi pedeapsa ràmâne. Pedeapsa obicinuită la întâiul caz e 50—100—200 coroane, iar achitarea unei pedepse atât de mari pentru om sărac e chestiune de existenţa. Destul, că administraţia noastră rea nu merită nici leafa ce a avut-o până acum, de cum să merite îmbunătăţirea ei.

Domnul prim-ministru şi-a motivat proiectul despre sporirea lefurilor spunând, ca prin asta s'ar îmbunatăţì administraţia. Ma rog, iertaţi-mă, administraţia va fi poate mai scumpă, dar tot atât de rea, ca şi până acum. Va fi tot atât de rea, pentruca oficianţii dela administraţie, dacă n'au fost mulţamiţi cu leafa lor de pâna acum, vor primì şi de astădata buni bucuroşi sporirea de leafă, dar tot nu vor abzice de venitele laterale de până acum.

Guvernul pe cale administrativă ar puteà sa faca foarte mult pentru ţarani, pentru micii proprietari, daca peste tot i-ar zaceà la inima chestia asta. Mult ar puteà face mai ales, dacă legile despre padurit li ar pune în practica în aşà chip, ca nici paşunatul sa nu se facă cu neputinţă, şi nici creşterea vitelor sa nu se zadărnicească. Eu, care sunt dintr'un ţinut ai cărui locuitori trăesc aşà zicând excluziv din creşterea vitelor, am fost de nenumărateori martor, cum prin practizarea şi executarea greşită a acestor legi despre pădurit poporul e despoiat de paşunat. Paşunatul i-se ia şi sărmanul de el e nevoit să sadească

www.dacoromanica.ro

păduri chiar şi pe teritoriile pe cari foştii iobagi le-au cumpărat, ca sa le folosiască drept păşune.

Mântuirea micilor proprietari nu e neapărat de lipsă numai din motivul, că prin asta statul îşi câştigă mai mulţi cetăţeni supuşi dărilor, ci şi din motivul, că ei sunt aşà zicând temelia ţării, că fără mântuirea şi bunăstarea acestora nu poate ţara să fie fericita.

Intre astfel de împrejurări n'avem să ne miram, dacă socialiştii cuceresc mereu teren, n'avem să ne miram, daca lucrează cu aşà rezultat, ca în patria mai restrânsă a d-lui prim-ministru, în Bihor. Şi să nu creadă guvernul, ca prin confişcarea foilor socialiste, prin arestarea şi pedepsirea agitatorilor socialişti, se poate pune capăt acestor mişcări socialiste. Să nu creada mai ales, că prin vărsari de sânge, ca cea de la Aleşd, poate să stângă cu desavârşire această mişcare. Trebuesc reforme radicale şi nu vărsări de sânge.

Vărsarea de sânge dela Aleşd are o deosebita importanţă, pentrucă, am puteà zice, că a fost pusa la cale în mod oficial. Autorităţile, conduse de consideraţiuni de partid, au îndemnat poporul incult să iee parte la adunare. Sa precizam cele întâmplate. Partidul independist a convocat o adunare poporală la Aleşd. Partidul dela putere a hotărît s'o zădărnicească şi autorităţile numai decât au fost gata sa se puna în mişcare. (O voce din dreapta: Poveşti). Nu-s poveşti cele ce spun, ci tristul adevăr! Pretorii şi notarii i-au trimis pe socialişti sa spargă adunarea. Dar autorităţile n'au luat măsuri sa împedece poporul să nu calce peste hotarele permise de legi şi urmarea a fost, că poporul sedus de autorităţi a căzut jertfă baionetelor purtate de gendarmii chiemaţi de aceleaşi autorităţi.

Un punct cardinal al programului mărturisit de actualul domn prim-ministru e liberalismul. Auzind aceasta declaraţie fără voie îţi vine în minte zicala latină «*difficile est satiram non scribere*», pentrucă guvernul actual numai liberal nu se poate numì. Incepând cu anul 1874, cand stânga centrală a fusionat cu partidul lui Deák, adecă începând dela formarea partidului liberal, partidul acesfa nu se poate provocà la o singură creaţiune liberala. Intr'un studiu apărut, pare-mi-se, în «Uj-Idők», se observă cu mult adevăr, că la noi liberalismul s'a manifestat numai întru facerea de trebşoare. Liberalismul ni-a adus instituţia virilismului, care nu e instituţie liberală, fiindcă

www.dacoromanica.ro

asigură interesele plutocraţiei. Partidul liberal cu o singură creaţiune aşà zisă liberală se poate mândri, cu legile despre căsătoria civilă. Dar legile acestea sunt atât de liberale, încât fară teamă le-ar puteà pune în practică chiar şi Ţarul Rusiei.

In programul dlui prim-ministru a găsit loc şi revizuirea legii electorale, dar nu în urma ideilor sale liberale, nu din îndemnul său propriu, ci în urma unui pact încheiat cu partidul kossuthist. Domnul prim-ministru în vorbirea sa din urmă ni-a pus în vedere revizuirea acestei legi şi ni-a spus, că ce-i drept, revizuirea asta nu se va puteà face destul de cu vreme, ca la compunerea listelor electorale pentru anul 1905 să poată fi luată drept bază legea asta nouă, dar ni-a promis, că alegerile din 1906 se vor face pe baza acestei legi. Ei bine, nouele legi cu greu vor aduce reforme radicale. E ştiut doar, că soartea partidului liberal e în strânsă legătură cu legile electorale de astăzi, e ştiut doar, că soartea partidului liberal e aşà zicând legata de legile electorale de astăzi. Partidul liberal a întrodus dreptul de candidare al fişpanilor şi pretorilor, care fapt numai liberal nu poate fi. Orice reformă esenţială, orice lărgire a dreptului electoral, ar aveà drept urmare dizolvarea partidului liberal.

Că partidul liberal, care astăzi e la putere, cum înţelege liberalismul, şi întrucât respecteaza unitatea ţării şi egalitatea cetăţenilor, ni-o lămureşte împrejurarea, ca legea despre regularea uniunei cu Transilvania a susţinut pâna la altă dispoziţie censul stabilit în mod interimal de dieta dela Cluj şi acest cens liberal a fost acceptat şi de legea electorala din anul 1874, aşà, încât într'o singura ţară avem doua legi electorale. Şi ca sa dovedesc marea deosebire între censul electoral din Ardeal şi din Ungaria, ma provoc la împrejurarea, că în parţile ardelene drept bază a dreptului electoral nu serveşte marimea proprietaţii, nu patrarul de pamânt, ci darea ce se plăteşte după un venit catastral de 84 fl....

Asta însa numai la sate e aşà, caci în oraşe cu magistrat darea nu trebue sa treaca peste 8 cor. 10 fil. Sau cu alte cuvinte, daca cineva e locuitor învr'un oraş cu magistrat, ajunge darea de 8 cor. 10 fil. ca sa fie alegător, dar dacă e alegator într'o comună învecinată, pentru dobândirea aceluiaş drept se cere dare de 35 cor. Anomalia asta va fi şi mai eclatantă dacă vom face o asemanare între cercurile electorale. Comitatul Hunedoara se bucură de fericirea, că într'unul din cer-

www.dacoromanica.ro

curile sale e în vigoare censul din Ungaria, ear' în celelalte censul din Ardeal, şi urmarea e, că în acest singur cerc avem aproape atâţia alegători, câţi avem în toate celelalte împreună. Ca se ilustrez şi mai bine cele zise, ajunge se amintesc, că în cercul Dobrei, pe care de prezent îl reprezint eu, şi care numără 87 comune, sunt 560 alegători, iar în cercul Baia-de-Criş, care nici în privinţa teritoriului, nici în privinţa numărului comunelor, nu e mai mare decât cercul meu, alegătorii sunt în număr de peste 5000. Avem cercuri notariale de câte 7 comune, în cari pe baza dării de pământ nu este un singur alegător. Observ, că cercul meu e învecinat cu cercul Făgetului. Odată, întrebat de un ţăran cunoscător al rapoartelor din cercul Făgetului, ce e pricina, că în acest cerc alegătorii nu plătesc decât 10 cor. dare, iar el plăteşte dare 35 cor. şi tot nu e alegător, n'am avut ce să-i răspund, decât că asta-i nedreptate. Asta, onorată cameră, în adevăr e nedreptate; şi tristă lumină aruncă asupra constituţionalismului şi liberalismului maghiar, că această deosebire de cens a fost susţinută până astăzi, cu toate că însăşi legea consideră această dispoziţie ca o dispoziţie interimală. Şi chiar de aceea, on. cameră, văzând că on. guvern s'a ferit până astăzi de orice pas ce ar puteà duce la o egalizare a censului, îmi iau voie a întrebà on. guvern, dacă are de gând, ca prin reformele proiectate să pună capăt acestei stări de anomalie crasă?

Respectul legilor observat din partea guvernului l'a ilustrat şi îl ilustrează de minune răspunsul dat de domnul ministru de culte Berzeviczy la interpelarea mea în chestia şcoalelor dela Zam. Regret, că la răspunsul acela n'am putut fi de faţă, dar fiindcă acest răspuns s'a dat în conţelegere cu domnul prim-ministru şi fiindcă cuprinde sancţionarea ministerială a unei încălcări de lege, mă provoc la el numai ca se luminez cum respectă guvernul actual legile. Lucrul stă aşă, că autorităţile cercuale şi comunale de acolo au silit copiii obligaţi să cerceteze şcoala, să umble la şcoala de stat, iar pe cei cari nu s'au supus acestei porunci, i-au pedepsit cu amende grele. Domnul ministru în răspunsul său dat la interpelaţia mea a recunoscut acest fapt, dar a motivat porunca spunând, că acea şcoală, adecă şcoala confesională din Zam, nu corespunde, — mai ales ce priveşte mărimea salelor, — recerinţelor legilor, şi că prin urmare nici n'ar fi fost permis să se primească în acea şcoală

www.dacoromanica.ro

atâţa băieţi obligaţi a cercetà şcoala. Dispoziţia autorităţii cercuale a purces dar din respectul legilor. Şi apoi fireşte, procedura asta a fost scăldată în mierea şovinismului, căci scăldată în mierea asta orice nelegiuire uşor devine acceptabilă. A spus, că autoritatea cercuală a purces foarte corect.

Dar să presupunem, că în adevăr sala din chestie n'ar fi fost destul de spaţioasă, ca se poată întrà în ea toţi copiii primiţi la şcoală: nu a cercat a executà dispoziţia unei legi, călcând în picioare o altă dispoziţie legală, care le dă drept părinţilor să-şi deie copiii în şcoala în care vor? Legile despre instrucţia poporală expres le dau părinţilor acest drept, şi dacă copilul va cercetà şcoala confesională, nu va puteà fi pedepsit ca unul ce nu cercetează şcoalele, iar o procedură care are de scop să facă părinţii să îşi trimită copiii în altă şcoală, nu în aceea în care vor ei să-i trimită, e o nelegiuire patentă, ce jigneşte legile despre responsabilitatea ministerială.

Spiritul de guvernare, cu alte cuvinte, spiritul liberal al actualului guvern, îl caracterisează şi faptul următor. In Dobra a existat o casină, ai cărei membri au fost amestecaţi: români, magiari şi ovrei. In urma alegerii, casina a fost prezentată ca cea care poartă vina la toate, şi autorităţile, ca se abată luarea aminte a lumii dela isprăvurile lor, au dat goană asupra ei, aşà încât încă sub ministeriul contelui Khuen-Héderváry casina a fost desfiinţaţă, cu toate că desfiinţarea asta n'a putut fi motivată prin nici un fapt concret. Casina nu esistà, dar se simţeà lipsa ei. Românii din Dobra apoi şi cei din Hunedoara s'au hotărît să înfiinţeze una nouă. Şi-au compus statute, le-au înaintat spre întărire, dar spre cea mai mare uimire a tuturor, domnul ministru de interne a refuzat să le aproabe, sub pretextul, că în Ungaria naţionalităţile nu pot înfiinţà casine.

On. casă! Introducerea legii despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, acea întroducere, pe care astăzi mulţi vor s'o interpreteze fals, căreia vor să-i dee un înţeles la care alcătuitorii ei nici nu s'au gândit, înţeles diametral opus cu intenţiile acelora, repet, întroducerea acestei legi spune expres, că toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate, sunt membri egali îndreptăţiţi ai naţiunii politice maghiare, şi că această egală îndreptăţire nu e mărginită decât în privinţa folosirii limbilor în oficii. Eu cred, că dreptul de întrunire şi asociare nu are nimic a face cu dreptul folosinţei limbilor, deci în privinţa aceasta egala în-

www.dacoromanica.ro

dreptățire nu poate suferî restricțiune. Şi cu toate, că foți cunoscătorii de drept constituțional şi administrativ consideră dreptul de asociare şi de întrunire de un eflux al libertății individuale, domnul ministru îl şterge cu o singură trăsătură de condeiu.

Şi tocmai acest fapt aruncă o lumină tristă asupra partidului şi ideilor liberale, că dreptul de asociare şi întrunire, care formează dreptul cardinal al cetățenilor, nu e regulat prin lege. Acesta atârnă întru toate dela volnicia autorităților administrative, şi când s'a adus legea privitoare la judicatura administrativă, s'a ocolit intenționat, ca astfel de întrebări, cari sunt de natură pur constituțională şi civilă, se fie cuprinse cumva în sfera de activitate a judecătoriei administrative.

In această privință şi-a rezervat domnul ministru dreptul discreționar. Vreau să scot în evidență încă un singur fapt, care asemenea formează hotărît şi fățiş o călcare de lege. In Bistrița membrii congregaționali români au format un club independent, pentru propăşirea intereselor lor. Acest club, la propunerea cumnatului actualului ministru-prezident, a fişpanului de acolo, a fost desființat de căpitanul de poliție, iar în contra membrilor clubului s'a introdus cercetare pentru transgresiune.

Onorată casă! Această procedură a guvernului, respective a autorității din Bistrița, e un atentat în contra libertății civile şi a dreptului de întrunire. (Vancsó Gyula: Pentru ce a fost asta transgresiune?) A fost transgresiune, pentrucă nu ştiu care ministru de interne a dat o ordonanță, în care se spune, că pe baza de naționalitate nu se pot formà reuniuni. (Vancsó Gyula: E lucru clar!) Din care lege rezultă? De altfel mulțumesc condeputatului, că a sulevat şi această chestie. Ii mulțămesc pentru aceea, pentrucă ministrul a motivat această procedură prin executarea legii de naționalități, referindu-se la întroducerea aceleia, care spune tocmai contrariul dela aceea ce vrea domnul ministru se deducă dintr'ânsa. Introducerea din legea privitoare la egala îndreptățire a naționalităților enunță dreptul de egalitate ca un principiu fundamental general, care numaî în privința folosinții limbilor este limitat, dar în ceeace privește formarea partidelor politice, legea nu conține nici o restricțiune. (Contraziceri). Iar aceea ce nu e oprit de lege, cel puțin ca jurist aşà ştiu, că e permis. (Vancsó Gyula: Există partid național român?) O să mă ocup şi cu aceasta; dar tocmai aceasta

www.dacoromanica.ro

întrebare a condeputatului meu, tocmai sulevarea acestei chestiuni dovedeşte, cât de absurd e punctul de vedere pe care se razimă domnul ministru şi colegul meu. Mai întreabă, dacă există partid naţional român? Da, există, şi nici domnul ministru, nici altă putere nu va puteà împedecà existenţa aceluia, căci precum nu s'a putut împedecà, ca eu se ajung pe baza programului acestui partid aici, tot aşà nu se va puteà împedecà să nu între mai mulţi, cu acelaş program, în acest parlament. Viitorul o va dovedì. Şi dacă domnul ministru poate împedecà existenţa partidului în provincie, nu va puteà împedecà, dacă noi vom aflà de consult, validitarea acelui program în parlamentul acesta. Din punct de vedere constituţional acest lucru stà astfel, şi în privinţa aceasta ies pe teren cu oricare jurist public. Ori poate domnul condeputat vrea se deie domnului ministru o astfel de putere discreţionară, ca şi în parlament să poată face cu neputinţă formarea unui astfel de partid? Eu cred că nu. Din potrivă, cred că dreptul de imunitate ne apără de aceste volnicii ale domnului ministru. (Lengyel Zoltán: Dreptul de imunitate e numai pe hârtie). Multe sunt la noi numai pe hârtie! In mod legal deci aceasta nu se poate împedecà. Domnii pot să fie de părerea, că nu e la loc, că nu e cu scop, că nu e patriotic, dar nu pot împedecà lucrul, fiindcă nu le este cu putinţă.

Acum se revin asupra chestiunii de naţionalităţi, accentuată în programul guvernului, care chestiune în cursul desbaterilor a fost atinsă de mai mulţi deputaţi. Condeputatul nostru, baronul Bánffy Dezső, a declarat alaltăeri, că el aderează la politica naţională şovinistă maghiară, care culmineză în tendinţa, ca naţionalităţile în statul maghiar să fie contopite în toată privinţa, ca naţionalităţile din Ungaria să fie stirpite, iar pentru motivarea acestei politici invoacă argumentul, că aceasta este singura politică corectă, care asigură existenţa statului pe viitor. (Lengyel Zoltán: Despre stirpire n'a putut să vorbească. La asta nu mă aştept dela el.) Mă rog, ertaţi, baronul Bánffy a declarat, că aceasta e singura politică resonabilă. Dar dacă avem în vedere, că baronul Bánffy şi în alte chestiuni importante a fost în rătăcire, lucru pe care l-a şi recunoscut aici ulterior, atunci e foarte probabil şi sunt aproape sigur, că e în rătăcire şi în această chestiune.

Pentru susţinerea punctului său de vedere aduce argumentul, că în Europa numai state naţionale există şi că statele

www.dacoromanica.ro

se formează sub egida principiului de naţionalitate. Dintr'un punct de vedere baronul Bánffy Dezső are dreptate, căci istoria ne dovedeşte, cum imperiul german şi Italia s'au consolidat pe baza principiului de naţionalitate. Dar nu se poate afirmà, că numai principiul de naţionalitate a fost acela, care a creat consolidarea acestor state, ci au contribuit la aceasta şi alţi factori. (Molecz Daniel: Idealul naţional). Naţiune la noi înseamnă, cel puţin după definiţia legală, naţiunea politică, pecând noţiunea de naţionalitate nu este noţiune politică, ci etnică. Este adevărat, că unitatea Germaniei şi a Italiei s'a format sub influenţa principiului de naţionalitate. Dar pe terenul formaţiunii de stat nu principiul naţional este singurul factor compunător de stat, ceeace reiese din faptul, că cu toată unitatea imperiului german, Germanul, Francezul şi Italianul din Elveţia nu doreşte să facă parte din Germania, Francia sau Italia, ci perzistă a rămâneà Elveţian, fiindcă se simte bine ca atare, fiindcă se identifică cu statul, şi fiindcă statul îi voeşte binele. Tot aşà e şi la noi. De ce nu doreşte Francezul din Belgia să fie cetăţean al Franciei?

Că în trecut ideea naţionalităţii a contribuit la formarea statelor, e fapt incontestabil. Dar cu istoria în mână nime nu-mi va puteà dovedì, că un stat s'a desmembrat din cauza poliglotismului. Ideeà de naţionalitate numai atunci poate aveà rol de idee şi factor distrugător de stat, când vom inaugurà o politică cum e cea profesată de baronul Bánffy, şi pe care o reprezintă şi actualul guvern, căci politica de naţionalităţi a actualului guvern numai întru atâta se deosebeşte de politica lui Bánffy, că acesta spune pe faţă că ce vrea, pe când actualul guvern nu o spune. (Ilaritate în stânga).

Ca să dovedesc, că deosebirea este numai aceasta, mă provoc la cele scrise de foaia semioficioasă «N. P. Journal», care cunoaşte bine intenţiunile actualului guvern. Foaia «N. P. Journal» în articolul seu de fond de ieri se miră, cum de atacă baronul Bánffy şi politica de naţionalităţi a actualului guvern, când şi prim-ministrul, contele Tisza István, nu voeşte alta, decât ce voeşte baronul Bánffy! (Olay Lajos: Ar fi foarte bine, dacă ar fi aşà!) Scrie anume următoarele: «Cu privire la politica de naţionalitate trebue să mărturisim sincer, că nu înţelegem neîncrederea, dupăce contele Tisza are se urmeze faţă de naţionalităţi, după toate semnele, aceleaşi căi, pe cari le află de corecte deputatul Seghedi-

www.dacoromanica.ro

nului». (Nessi Pál: Şi poate e adevărat, dacă se scrie în «N. P. Journal»?) Nu numai pentru aceea e adevărat, ci însăşi faptele şi declaraţiunile prim-ministrului dovedesc, că asta e adevăr. Eu cred însă, că cea mai greşită politică naţională e aceea, care ţine de incompatibilă existenţa naţionalităţilor cu statul ungar. Ca părerea mea şi punctul meu de mânecare să-l pot dovedi cât mai bine, mă provoc la doi martori clasici. Unul e Ludovic Kossuth, celalalt Francisc Deák. Mă provoc la ei pentru aceea, pentrucă cele două partide mai mari din dietă urmăresc ideile acestor doi bărbaţi mari ai istoriei, ori mai bine zis, numai se zice că le urmăresc. (O voce din stânga: Noi le urmărim!) Nici domnii nu le urmăresc, căci în chestia naţionalităţilor partidul independist e tot atât de şovinist, ca şi partidul guvernamental. Şi că Ludovic Kossuth n'a fost şovinist, dovedeşte clar o epistolă, pe care a adresat-o în 20 Iulie 1862 către contesa Károlyi şi în care epistolă se cuprinde şi următoriul pasaj:

«Maghiarii trebue să se mulţămească cu rolul de primus inter pares, iar acela, care vrea să stăpânească naţionalităţile, sapă mormântul viitorului naţiunei şi rasei noastre». (*G. Ugron:* Asta e confederaţiunea!) Nu cu ocaziunea planului confederaţiunii a zis-o asta Kossuth. Şi că acesta i-a fost punctul de mânecare, se poate vedeà şi din proiectul de lege despre naţionalităţi, prezentat la anul 1849 în dieta din Seghedin din partea prim-ministrului Bertalan Szemere. Dar reese asta şi din proiectul de constituţie, făcut la anul 1851 în Azia-mică, şi care a fost răspândit şi prin Ungaria. In acest proiect Kossuth singur zice: «Aceste idei fundamentale formează convingerea mea vechie».

Proiectul acesta de constituţie din anul 1851 asigură naţionalităţilor următoarele drepturi constituţionale: Intâiu, dreptul de întrunire în marginile cele mai largi şi pe bază naţională, alegându-şi fiecare naţiune prefect din sinul său. Şi eu cred, că Kossuth n'a voit să atingă intregitatea ţării. Spune mai departe proiectul acesta, că fiecare comitat şi comună se formează pe bază autonomică, alegându-şi liber limba oficioasă. Din aceasta reese, că comitatului şi comunelor le stă în liberă voie de a-şi statorì limba oficioasă în administraţie, în şcoală, la comună şi la comitat şi peste tot. Ba chiar nici în contra organizării gardei naţionale pe bază naţională n'a avut Kossuth nimic. (Contraziceri în stânga). Acesta a fost punctul de mâ-

www.dacoromanica.ro

necare al lui Kossuth, dela 1848 încoaci, şi consecvent a şi reprezentat el ideile acestea, dar pe cât ştiu, din partidul independist şi 48-ist numai singur Mocsáry Lajos se identifică cu ideile acestea.

Vom trece acum la lămurirea punctului de vedere al lui Francisc Deák, ca să arăt, că guvernul actual nu urmăreşte politica naţională a acestuia, politica naţională al cărei scop e să lege naţionalităţile de stat, să le câştige simpatia şi iubirea. (O voce din dreapta: Incercare zădarnică). Nu e încercare zădarnică. Voiu arătà îndată, de ce nu e zădarnică. Cu prilejul desbaterilor budgetare din anul 1871 ministeriul de atunci a primit în budget o sumă mai însemnată cu scopul, ca în Neoplanta să se ridice un gimnaziu de stat, cu limba de propunere sârbească, pentrucă înfiinţarea unui astfel de gimnaziu, — după convingerea ministeriului şi a partidului Deák-ist de atunci, — erà o urmare firească a §-ului 17 din legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor. In vorbirea ţinută cu acel prilej Francisc Deák a spus următoarele (ceteşte): «Peste tot, dacă noi voim să câştigăm naţionalităţile, nu vom ajunge acest scop prin încercările noastre de a le maghiarizà cu orice preţ, ci numai dacă ne vom nizuì să le inspirăm dragoste pentru instituţiile maghiare. Două lucruri sunt incontestabile: ar fi barbarie să le nimicim, chiar şi în cazul de n'ar fi aşà de număroase, şi abstrăgând, că numărul lor ne face cu neputinţă nimicirea lor, nu e în interesul nostru să ni-le facem duşmane. Ele din partea lor sunt în aceeaşi situaţie. Dacă li-ar fi cu putinţă să se rumpă de cătră noi şi să formeze o naţiune puternică, a-şi înţelege poate eventualele lor aspiraţiuni în acest înţeles. Intre împrejurările europene, astăzi însă asta e cu neputinţă. Ambele părţi trebuie să tindă deci, ca împreună şi una lângă ceealaltă să trăească în cea mai mare unire. Judecând nizuinţele noastre din acest punct de vedere, aprob proiectul ministeriului de a se ridicà un gimnaziu excluziv sârbesc».

Această dispoziţie a ministrului a fost, — am amintit-o deja, — o urmare a §-lui 17 din legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor. Francisc Deák şi partidul său aşà au interpretat paragraful acesta al legii amintite. Acest paragraf e şi astăzi în vigoare, cel puţin pe cât ştiu eu nu există încă nici o lege prin care să se fi abrogat. Pun dar întrebarea on. partid liberal, oare e de părerea, că aceste vederi ale lui Deák co-

www.dacoromanica.ro

răspund firii legilor, şi pun întrebarea, că oare dacă acum ar ajunge pe tapet un astfel de proiect de lege, votă-l'ar majoritatea? (Voci din dreapta: Nu!) Acest «nu» ne arată, că partidul liberal pe terenul politicei naţionale nu e condus de vederile luminate ale lui Francisc Deák, nu e condus de politica tradiţională, care singură e în stare să atragă naţionalităţile către stat.

Ca să lămuresc şi mai bine punctul de vedere al lui Deák, mai ales înaintea D-voastră, cari vă daţi drept depozitari ai spiritului şi creaţiunii lui Deák, îmi iau voia să mai citez o enunciaţiune politică, făcută de acest bărbat politic. La anul 1808, în şedinţa dela 14 Noemvrie, fiind vorba de budgetul ministeriului de culte şi instrucţiune publică, s'a ridicat deputatul sârb Miloş Dimitrievici şi provocându-se la faptul, că în acest budget obvine o poziţie de 58,000 fl. sub titlul de ajutor pe seama şcoalei de cântare şi muzică maghiară, propune din partea sa, să se mai ieie în budget suma de 5000 fl. ca ajutor pe seama teatrului naţional sârbesc din Neoplanta. Ministrul de finanţe de atunci, din consideraţii de economie financiară, a combătut propunerea. (O voce din dreapta: Foarte cuminte). Din punct de vedere financiar poate că a procedat cuminte, dar să vedem ce spune Francisc Deák, măiestrul D-voastre în ale politicei? Îmi iau voie a vă ceti următoarele declaraţiuni importante (ceteşte): «Eu nici în chestia naţionalităţilor nu vreau să fiu condus decât de principii, cari mi-se par juste. Nici pe acest teren nu mă voiu lăsà influinţat de consideraţia, că membrii unei sau altei naţionalităţi vor fi mai mult sau mai puţin mulţămiţi. Mă va conduce numai simţul meu de dreptate şi echitate. Eu nu văd armonie între dreptate şi faptul, ca statul, care în privinţă politică e stat maghiar unitar şi nedespărţit, să cheltuiască din budgetul comun numai pentru teatrul maghiar, numai pentru instituţii ce urmăresc cultivarea limbii maghiare, şi nu şi pentru instituţii ce au de scop cultivarea altor limbi. Eu cred, că sau le ajutorăm pe toate, sau nici pe una! Dacă nu suntem în poziţia să le putem ajutorà pe toate, să hotărîm că nu o ajutorăm nici pe asta. Dacă această instituţie ar promovà şi cultura altor limbi, chestia ar fi alta. Eu sunt deci de părerea, să nu primim nici poziţia din budget şi nici să nu votăm suma ceealaltă». Cere deci să se şteargă ambele, pentrucă: «nu vreau nedreptatea, chiar de a-şi aveà din ea folos».

www.dacoromanica.ro

Acesta a fost punctul de vedere al lui Deák, aceasta a fost dreptatea lui. Asta e politica trad ţională, pe care d-nul prîmministru pretinde că o urmăreşte, pe care însă, — cum voiu dovedì îndată, — nu o urmăreşte. Acestà e punctul de vedere, care ne împacă şi pe noi, pe care îl reprezentăm noi, şi de dragul căruia luăm asupra noastră chiar şi acuza tradării de patrie. Politica asta nu a dus la ţintă, căci după moartea lui Deák toţi s'au lăpădat de ea. *(Ballagi Géza:* S'au lăpădat de ea şi naţionalităţile!) Naţionalităţile nu! Dar dacă am fi greşit, greşala noastră pututu-i-a oare îndreptăţì pe cei din partidul dela putere să greşească şi ei? Dacă noi ne-am abătut de pe calea adevărată, oare asta v'a îndreptăţit şi pe D-voastră să vă abateţi? Nu! Şovinismul pe vremile acelea nu erà aşa cras, aşá excluziv şi nedrept, precum e astăzi.

Să analizăm acum politica de naţionalităţi a guvernelor. (*Sándor Pál:* Guvernul a greşit, că a fost slab). A fost slab? Poate n'a fost atât de puternic, ca astăzi, căci atunci în fruntea partidului liberal stăteà Francisc Deák, care a declarat, că nu vrea să susţină partidul, nici prin corteşiri, şi nici cu ajutoriul aparatului oficial. Astàzi guvernul, ce-i drept e puternic, dar nu doar pentrucă ar fi prins rădăcini în straturile largi ale naţiunii, ci pentrucă dispune de un aparat oficial, care-i dă în mână ţara întreagă, o face să atârne dela voia lui. *(Sándor Pál:* Atunci d-ta nu erai ales!) Pentru aceasta, on. cameră, e datorinţa partidelor opoziţionale de a îngriji, ca puterea asta a guvernului să fie strânsă în cercuri cât mai înguste. *(Boross I.:* Veselovszky cum a întrat aici?) Aşà, că a avut majoritate! *(Sándor Pál:* Doar guvernul l-a ajutat?) A avut majoritate şi a fost în vigoare legea despre judicatura curială, care împedecă, ca voinţa majorităţii să nu se poată validità. Căci înainte de aceea cum s'a întâmplat alegerea lui Nemény Ambrus la Cehul-Silvaniei? O ştie asta şi colegul G. Ugron. Sigur îşi va aduce aminte, că pe alegătorii opoziţionali i-au încunjurat şi împedecat de a merge la urnă.

Asta nu e poveste, ci adevăr. Simplamente a împiedecat validitarea majorităţii şi dupăce a fost stabilit ora de încheiere, prezidentul a declarat de ales pe Neményi. Au putut venì apoi alegătorii opoziţionali, căci erà târziu. Am ajuns în urmă şi acolo, ca prin întrarea în vigoare a legii despre judicatura curială să fie împiedecate astfel de abuzuri.

www.dacoromanica.ro

Am arătat, că declarațiunile actualului guvern în chestia naționalităților de multeori sunt în contrazicere. Am dovedit, că partidul guvernamental nu urmărește în chestia naționalităților politica lui Francisc Deák, care singură corespunde legii. A zis d-l ministru prezident, că nu vrea revizuirea legii despre naționalități, și că e natural, dacă naționalitățile țin la dreptul lor garantat prin lege și câștigat pe baza declarațiunilor sărbătorești ale națiunei noastre. Nu e adevărat însă, că guvernul actual nu revidează legea despre naționalități, căci revizuirea paragrafului 17 al legii de naționalități se cuprinde în proectul ministrului Berzeviczy, § 13, care abroagă direct § 17 din art. de lege XLIV din 1868 la care m'am provocat când am amintit de vorbirea lui Francisc Deák în chestia gimnaziului sârbesc. Pentru ce ar fi lipsă de revizuirea acestei legi? Nu e nici o lipsă de aceasta, pentrucă deși legea despre naționalități cuprinde încă în sine paragrafi, cari nu sunt șterși prin altă lege, nici guvernul actual, nici cele de mai nainte, nu i-au executat. Intre astfel de împrejurări revizuirea s'ar puteà motivà numai așà, că abrogăm o lege pe care nicicând n'am respectat-o. Scopul prin urmare ar fi, să-i facă guvernului cu putință de a nu comite ilegalități, căci executarea legii despre naționalități nu o poate asigurà, nici responsabilitatea ministerială, nici jurământul de încoronare al regelui, care jurământ garantează și executarea acestei legi.

Și dacă guvernele din trecut nu au revidat, ci au călcat legea în picioare, fără ca opinia publică maghiară șovinistă să le fi tras și să le tragă la răspundere, de ce să o facă guvernul actual? Acum cel puțin avem pe hârtie principii și dispoziții, cu cari în caz de strâmtorare guvernul și-ar puteà dovedì liberalismul. Proectele de lege ale lui Berzeviczy în urmările lor politice nu dovedesc, că guvernul actual n'ar voì revizuirea acestor legi, ci dovedesc, că și guvernul actual observă aceeaș politică șovinistă, pe care a desvoltat-o deunăzi deputatul Bánffy Dezső.

Proiectele d-lui Berzeviczy, cu cari la vremea lor mă voiu ocupà mai pe larg, de altminteri nu sunt decât o fățișe declarație de răsboiu raselor nemaghiare și un atac deschis îndreptat în contra culturii și existinței naționalităților. Abstrăgând dela toate acestea, proiectele d-lui Berzeviczy jignesc autonomia confesiunilor și din dreptul lor de a susținea școale fac un drept

www.dacoromanica.ro

ilusoriu. Că acest proiect de lege e o statificare mascată, care asigură guvernului toate drepturile, dar sarcinile le lasă confesiunilor, e de prisos s'o dovedesc, căci reiese lămurit din însuşi proiectul de lege.

Şi când guvernul urmăreşte o astfel de politică de naţionalităţi, vorbele d-lui prim-ministru despre dragostea sa frăţească sunt numai fraze, fraze goale, cărora nime nu le va da crezământ. Cunoscând politica guvernului în chestia asta, şi ştiind ce să ţinem de bunăvoinţă şi pretinsă dragoste a d-lui prim-ministru, îmi vine în minte un proverb românesc: «Fereşte-mă Doamne de prietini, că de duşmani mă ştiu ferì şi eu». (Ilaritate mare în dreapta. Vocì în stânga: Proverbul ăsta e maghiar!) E indiferent. (Sgomot. Prezidentul sună clopoţelul). E indiferent, că oare e maghiar, sau român, lucrul principal e, că e adevărat. (Pap Zoltán: Şi dieta e română?) N'am spus-o. (O voce din dreapta: E slovacă!) Onorată dietă! Cred, că mi-am motivat în deajuns neîncrederea în guvern. Din care motiv nu pot primì budgetul».[1]

Legea şcolară a lui Berzeviczy.

Ministrul de culte şi instrucţiune publică din cabinetul contelui Tisza István compusese un proiect de lege despre modificarea legilor şcolare, pe care l-a prezentat dietei în şedinţa din 20 Octomvrie n. 1904. Acest proiect de lege erà foarte vătămător pentru şcoalele confesionale cu limbă de propunere nemaghiară, întru atâta, că în el se dispuneà, că la aceste şcoale are să fie în viitor şi limba maghiară limbă de propunere pentru anumite obiecte, şi că planul de învăţământ, manualele de şcoală şi bibliotecile şcolare, au să fie în viitor censurate de ministrul de culte şi instrucţiune publică şi la şcoalele confesionale nemaghiare. Şi se mai aflau trecute în proiect şi alte dispoziţii, luate în scopul maghiarizării şcoalelor nemaghiare din patrie.

Inainte de a-şi prezentà dietei proiectul de lege, ministrul de culte şi instrucţiune publică, Berzeviczy Albert, a convocat o anchetă la Budapesta, pentru a se pronunţà aceasta asupra fătului său. Din anchetă a făcut

[1] Din «*Telegraful Român*», anul 1904, numerii 70—74.

www.dacoromanica.ro

parte şi Mitropolitul din Sibiiu, *Ioan Meţianu*, cum şi Mitropolitul din Blaj, *Dr. Victor Mihalyi*, şi ambii şi-au spus cuvântul cu sinceritate, apărând şcoala confesională română. Mitropolitul *Ioan Meţianu* a vorbit în prima şedinţă a anchetei, în 27 Maiu 1904, iar Mitropolitul *Dr. Victor Mihalyi* în şedinţa din 30 Maiu 1904. Vorbirile lor au fost următoarele:

Vorbirea Mitropolitului Ioan Meţianu.

«Excelenţa Voastră, domnule ministru, mult onorată anchetă! Din considerare la vârsta mea înaintată, dar nu mai puţin pentru încunjurarea eventualelor neînţelegeri şi restălmăciri, binevoiţi vă rog a permite, ca observările ce am a le face să le pot predà în firul notiţelor mele scrise.

Când, mult onorată anchetă, în virtutea poziţiunii şi a chemării mele, conform înaltelor datorinţe ce le am, mă pregătesc a-mi face observările referitoare la chestiunea ce ne preocupă, o fac ca reprezentant al bisericii răsăritene ortodoxe române, care biserică a înfiinţat şi susţine aproape două mii de şcoale, care în edificiile şcolare şi pentru provederea acelora cu cele trebuincioase a investit milioane, şi care în raport cu starea materială a poporului, pentru susţinerea şcoalelor an de an contribue cu sume enorme.

O fac mai departe ca fiu credincios al patriei, care a-şi dorì, ca bunăînţelegerea frăţească, atât de mult trebuitoare între diferitele popoare ale ţării, să o văd neclintit stabilită şi asigurată pentru toate timpurile.

Trebuie să declar însă înainte de toate, că observările pe cari le voiu face nu vor exhaurià obiectul cu desăvârşire, şi nici nu se vor puteà extinde la toate acele părţi ale proiectului de sub întrebare, cari, după modesta mea părere, sunt de excepţionat, căci, durere, acel proiect numai cu câteva zile înainte de aceasta mi-s'a comunicat, când totodată am primit învitarea la această anchetă, şi astfel, studiarea temeinică a acelui proiect, şi peste tot a acelei afaceri atât de importante, pentru mine a fost o imposibilitate fizică.

Dar cu toate acestea, în preseara acelei zile mari şi de adânc înţeles, în care aproape cu 1900 de ani înainte de aceasta Domnul cu puterea sfântului său Duh a trimis în lume pe

www.dacoromanica.ro

apostolii săi, ca tuturor oamenilor să le propoveduiască cuvântul pe limba lor proprie, iată că cu mulţămită, bucuros ascultând învitarea Excelenţei Sale, am venit în mijlocul D-voastre, ca faţă de proiectul de lege ce ne stă înainte să dau în general expresiune temerilor mele, izvorîte din sentimentul meu religios şi din cel mai curat patriotism.

Imi susţin de altfel dreptul, ca observările mele mai amănunţite şi meritoriale să le subştern mai târziu în scris Excelenţei Sale, domnului ministru, spre binevoitoare luare în considerare.

Inainte de ce a-şi trece la însuşi proiectul de lege, vă rog să-mi permiteţi a face câteva scurte reflexiuni referitoare la unele expresii aflătoare în motivarea proiectului. Motivarea proiectului susţine, că nu este de lipsă şi nu ar fi nici motivat, ca comunele şi confesiunile patriotice să fie lipsite de dreptul lor de a înfiinţà şi susţineà şcoale. Declaraţiunea aceasta indirect conţine în sine constatarea, că în patria noastră ar puteà să existe şi confesiuni nepatriotice. Adânc întristat am cetit aceste cuvinte ale motivării, mult onorată anchetă, căci eu unul nu pot crede, că în această ţară ar puteà să existe şi vreo confesiune nepatriotică, şi fiindcă în special credincioşii bisericii mele consideră iubirea patriei între cele dintâi virtuţi şi astfel o urmează.

Şi să mi-se ierte susceptibilitatea, mult stimaţilor domni, când nu pot să trec cu vederea acea de bună seamă neintenţionată greşală a motivării, că pe fiii români ai acestei patrii consecvent îi numeşte «valahi», deşi toate legile în vigoare ale patriei noastre cunosc numai popor *român*, nu popor *valah*. Nu pentru aceea amintesc momentul acesta, că doară însuşi cuvântul *valah* ar cuprinde în sine vreo dejosire, ci numai pentrucă această abatere dela uzul sancţionat prin lege ar puteà uşor să producă neînţelegeri şi îngrijiri neîntemeiate.

Trecând acum la însuşi proiectul de sub întrebare, înainte de toate trebuie să dau expresiune convingerii mele, că acest proiect de lege cu desăvârşire scoate afacerea şcolară din cercul de competenţă al autonomiilor confesionale, şi nu lasă confesiunilor decât numai datorinţa de a contribuì şi ele materialiceşte la susţinerea şcoalelor elementare.

Prin aceasta să scoate din vigoare, nu numai §-ul 8 al art. de lege XX din 1848, dar chiar şi §-ul 3 al legii fundamentale, art. IX din 1868, care declară, că credincioşii gr. ort. sunt îndreptăţiţi a dispune independent de afacerile lor şcolare. Şi

www.dacoromanica.ro

D-voastră, mult stimaților domni, prea bine știți, că amintitele legi fundamentale ale țării le-au făcut astfel de bărbați de stat maghiari, cari sunt recunoscuți ca genii în istoria țării, și cari mai presus de toate iubindu-și patria au socotit, că pentru alte multe sute de ani pun temelie desvoltării fericite a acestei țări prin aceea, că au creat posibilitatea înțelegerii frățești între diferitele neamuri și confesiuni conlocuitoare, precum și posibilitatea nobilei emulări întru răspândirea culturei adevărate, și astfel eu cred, că mijloacele fericirii patriei le micșorează acela, care vatămă susłăudatele legi fundamentale ale țării.

In decursul multor sute de ani școalele confesiunilor singure au propagat cultura, au deșteptat iubirea patriei, și mai vârtos istoria statului nostru dovedește, că autonomiile confesionale nu au slăbit, ci au întărit patria. Chiar în zilele noastre acest sfânt interes pretinde și autonomia credincioșilor romano-catolici din patria noastră. Nu sunt așă dară numai fără scop, dar sunt deadreptul păgubitoare acele dispoziții ale proiectului de lege, cari iau din mânile confesiunilor afacerile disciplinare, cum și instituirea învățătorilor, statorirea limbii de propunere și în parte a planului de învățământ, propunerea religiunii în partea referitoare la limbă, apoi cvalificarea învățătorilor, și drept aceea adresez Excelenței Sale, domnului ministru de culte și instrucțiune publică rugarea, ca să binevoiască chiar și din acest punct de vedere să retragă proiectul de lege de față, și la compunerea unui eventual nou proiect să binevoiască a luà în dreaptă considerare aceste observări.

Dar și de altcum proiectul de sub întrebare se află în contrarietate cu principiile fundamentale ale științei pedagogice atunci, când nu statorește ca țintă finală a școalei acea măsură a culturii generale omenești, care este potrivită a da patriei cetățeni religioși, morali, cinstiți și folositori, ci îi pune ca scop învățarea desăvârșită a unei limbi, în cazul de față învățarea limbii ungurești! Nu o zic aceasta din antipatie către limba maghiară, care limbă și astăzi cu multă sârguință să învață în școalele mele poporale, dar o zic din iubire către adevăr; și în privința aceasta mă provoc la cei mai de frunte pedagogi maghiari, cari de bună seamă vor justificà punctul meu de vedere, că adecă, instrucția elementară nu se face cu reson în altă limbă, decât numai în limba maternă a școalelor, ceeace se adeverește de altfel și prin §-ul 58 al art. de lege 38 din 1868,

www.dacoromanica.ro

care dispune, ca în şcoalele elementare fiecare elev să fie instruat în limba sa maternă.

Pedagogiceşte şi didacticeşte este, onorată anchetă, imposibilitate se declari prin lege, ca limba de propunere în cutare şcoală elementară să fie spre pildă cea românească, dar scopul şcoalei totuşi să fie acela, ca elevii instruiţi româneşte să-şi însuşească cu desăvârşire limba maghiară. Acest contrast, pedagogiceşte imposibil, dovedeşte, că la compunerea proiectului de sub întrebare nu a servit ca îndreptar ştiinţa pedagogică, întemeiată pe adevărurile vecinice, ci consideraţiuni de altă natură. Cu întristare am experiat aceasta, onoraţi domni, căci după modesta mea părere, celce pune alte scopuri creşterii, decum le pretinde raţiunea, sprijinită de ştiinţa dobânditâ prin experienţele veacurilor, acela vatămă legile vecinice ale firii şi aceasta întotdeauna amar se răsbună.

Nu a fost şi nici nu poate să fie popor în lumea aceasta, care să vorbească desăvârşit două limbi. Indivizi pot să vorbească perfect două, ori chiar mai multe limbi, dar popor cu două limbi nu cunoaşte istoria neamurilor.

Nu mă tem eu, că în urma acestui proiect de lege naţiunea mea va perì, căci iată, chiar motivarea proiectului ne spune, cum în şcoalele Irlandei sute de ani a stăpânit limba engleză, şi poporul irlandez totuşi n'a perit, ci mai vârtos acest mititel popor, cu o statornicie aproape fără pereche în istoria omenimei, se luptă pentru naţionalitatea sa faţă cu cea mai mare putere politică din lume, şi această putere de lumi cuceritoare nu este în stare să nimicească naţionalitatea poporului irlandez. Şcoala numai luminează poporul, nu-l nimiceşte.

Nu mă tem eu aşà dară, că în urma acestui proiect de lege naţiunea mea va perì, dar nutresc dureroase temeri pentru fericirea patriei iubite, şi aşà cu inzistenţă vă rog, stimaţilor domni, îmbrăcaţi ţeara în haina iubirii frăţeşti întră popoară şi fericirea ei va prosperà.

Dar din acest defect pedagogic al proiectului de sub întrebare se naşte o altă greşală pedagogică, mai marè, pe care nu poate să nu o recunoască fiecare om, care s'a ocupat vreodată de afaceri şcolare, ori are cunoştinţă de elementele ştiinţei pedagogice.

Proiectul de sub întrebare stabileşte adecă pensul şcoalei de stat elementare şi dispune, că acelaşi pens trebuie să-l

www.dacoromanica.ro

absoalve şi şcoala elementară confesională. Pe deasupra însă şi deodată cu aceasta şcoalei confesionale nemaghiare i-se impune şi datorinţa de a instruà astfel pe elevii săi, ca după cei 6 ani ai şcoalei de toate zilele să-şi poată exprimà ideile în limba maghiară, curat şi precis, să cetească fluent, să scrie corect, şi să socotească în limba maghiară.

Este însă evident, că proiectul de lege pentru şcoalele elementare de stat a stabilit ca pens de absolvat maximalul ce îl poate absolvà şcoala elementară întrà împrejurări normale, dar acelaşi proiect, dela şcoalele confesionale nemaghiare pretinde mai mult decât acel maximal, deci pretinde imposibilul.

Intre astfel de împrejurări şcoala elementară nemaghiară ori va da elevilor săi instrucţiunea limbii maghiare, precum o pretinde proiectul de sub întrebare, dar atunci trăbuie să neglige câştigarea celoralalte cunoştinţe, şi prin aceasta va creşte indivizi ştiutori de limba ungurească, dar în celelalte inculţi şi lipsiţi de temeiul moralităţii câştigate prin cunoştinţe, ori însă va pune pond pe câştigarea cnnoştinţelor trebuincioase, dar atunci în instruarea limbii maghiare nu va puteà împlinì datorinţa ce i-se impune. Eu însă, mult stimaţilor domni, aşà cred, că mai mare trebuinţă are patria de cetăţeni religioşi, morali, cinstiţi şi folositori, şi a-şi fi în stare să dovedesc, că iubirea de patrie nu are a face cu cunoaşterea ori necunoaşterea vreunei limbi.

Stranie impresie face asupra mea şi §-ul 13 al proiectului de faţă, care dispune, că atunci, când 20% dintre elevii unei şcoale nemaghiare ar aveà ca limbă maternă limba maghiară, în cazul acesta şi limba maghiară are a se folosì ca limbă de propunere.

Dispoziţiunea aceasta nu numai că vatămă dreptul susţinătoriului şcoalei, de a statorì însuşi în şcoalele sale limba de propunere, care drept îl recunoaşte chiar şi proiectul de sub întrebare, dar şi pedagogiceşte creiază stări imposibile.

Cum se va puteà aceasta executà, onorată anchetă? Învăţătoriul va propune materialul de învăţământ pentru cele 20% în limba ungurească, celoralalţi elevi va propune acelaşi material de învăţământ spre pildă în limba românească. El aşà dar în decursul unui an şcolar va trebuì să absoalve un pens de două ori atât de mare, ca şcoalele cu limba de propunere ungurească, sau mai bine zis, acelaş pens va trebuì să-l absoalve

www.dacoromanica.ro

de două ori. Sunt de convingerea tare, că toţi bărbaţii de şcoală vor aflà lucrul acesta de imposibil.

Este lucru curios pentru mine şi aceea, că progresul învăţământului în şcoală are să-l constate pretorul cercual, când eu aşà ştiu, că astfel de competenţă nicăiri în lume nu li-s'a recunoscut organelor administraţiunii politice, şi într'adevăr ţin, că nu este lucru corect a declarà în patria noastră prin lege de pedagogi din oficiu pe pretorii administrativi.

Toţi adevăraţii bărbaţi de şcoală vor consimţì cu mine şi în aceea, că procedura contemplată la cvalificarea învăţătorilor asemenea aparţine imposibilităţilor pedagogice. Proiectul pretinde anume, că la examenul de cvalificaţiune candidatul să facă examenul în limba ungurească şi din acelea studii, pe cari în institutul pedagogic le-a învăţat spre pildă româneşte. Aceasta, mult stimaţilor domni, într'adevăr înseamnă, că îndată dupăce proiectul de faţă va devenì lege, să închidem toate preparandiile nemaghiare, căci toţi câţi am umblat la şcoală ştim prea bine, că elevul nu este in stare să facă examenul din cutare studiu, decât numai în limba aceea, în care i-s'a predat şi în care el a învăţat acel studiu.

Poate cel mai mare defect al proiectului, ca şi al tuturor legilor noastre şcolare de până acì, este acea împrejurare, că şcoala elementară este uniformă pentru ţeara întreagă, pentru toate ţinuturile ei, câtă vreme e uşor de înţăles, că altă şcoală elementară le trebuie copiilor din Budapesta, de alta au trebuinţă comunele dela şes, şi iarăşi altă şcoală este de lipsă pentru cătunul munţilor, cu cele 60—80 de case ale sale. Adevărul acesta indirect îl recunoaşte de altfel însuşi proiectul de faţă, când şcoala de repetiţie, care până acum asemenea erà uniformă, o desparte, şi pentru unele comune prescrie şcoalele de repetiţie economice, pentru altele industriale.

Se învederează din toate acestea, mult onorată anchetă, că eu nu numai pentru aceea nu pot să primesc proiectul de sub întrebare, fiindcă acela taie adânc în autoritatea bisericii mele, dar nu pot să-l primesc nici din motive pedagogice, pe cari, sunt convins, nici însuşi Excelenţa Sa domnul ministru nu le va puteà contestà cu desăvârşire.

Chiar şi din punct de vedere administrativ proiectul de faţă va creà stări imposibile. Şcoalele confesionale pe viitor le va administrà adecă autoritatea confesională, le va administrà

www.dacoromanica.ro

ministrul, comisiunea administrativă, pretorul, inspectorul regesc, inspectorul şcolar, şi este foarte de temut, că sub greutatea atâtor administratori şcoala va sucumbà cu desăvârşire.

Sunt însă cu toată hotărîrea în contra acelor dispoziţiuni ale proiectului de sub întrebare, prin cari se pretinde, ca în şcoalele cu limba de propunere unguresc㠠şi religiunea să fie propusă în limba maghiară, nu în limba confesiunii respective. Aceasta nu mai este afacere şcolară, ci este afacere bisericeasca. Bisericile ortodoxe răsăritene sunt biserici naţionale, şi chiar legile fundamentale ale patriei recunosc biserica mea ca biserică greco-orientală română. Nu numai limba liturgică, ci limba dătătoare de vieaţă este pentru această biserică limba românească. Fiecare confesiune propovăduiască cuvântul lui Dumnezeu în limba sa proprie, şi nu este putere în lumea aceasta, care ar puteà să silească biserica mea a-şi părăsì limba, căci prin aceasta ea însaşi şi-ar enunţà sentinţa de moarte. Vom vestì deci cuvântul lui Dumnezeu elevilor noştri în limba românească, şi în această limbă îi vom învăţà să laude pe Domnul, să săvârşească fapte bune şi să-şi iubească patria ungară; şi aşà cred, că în această năzuinţă a noastră fraţii noştri maghiari nu ne vor pune pedeci, ci sprijin ne vor da. O mie de ani Maghiari şi Români împreună am apărat patria. Fiecare la altariul său, în limba sa roagă pe Dumnezeul ceriurilor, ca să ne ajute până la sfârşitul vremilor a ne păstrà ca Maghiari şi ca Români scumpa ţară strămoşaşcă.

Mulţămind Excelenţei Sale şi mult onoratei anchete pentru îndelunga răbdare cu care au binevoit a ascultà spusele mele, vă rog, stimaţi domni, să luaţi în consideraţiune binevoitoare modestele mele observări».[1]

Vorbirea Mitropolitului Dr. Victor Mihalyi.

«Excelenţa Voastră, domnule ministru! Onorată conferenţa! Inainte cu trei luni s'a sfârşit acea luptă de proporţii nespus de mari, prin care s'a dus la îndeplinire în Francia secularizarea instrucţiei. Lupta aceasta de abià credem că s'a sfârşit, pentrucă acolo au fost exilaţi zeci de mii de bărbaţi de specialitate, cari până acì mult au lucrat pentru promovarea intereselor patriei. In Germania, cu deosebire în Stuttgart, chiar

[1] Din «*Telegraful Român*», 1904, numărul 53.

www.dacoromanica.ro

acum decurg pertractările pentru regularea instrucţiei poporale şi a dreptului de controlă, ce ar fi a se exercià din partea statului.

Aceste doua curente, din Francia şi Germania, sunt cu totul opuse, întrucât în Germania faţă de controla ce o exerciază biserica asupra instrucţiunii poporale statul să poartă cu mult mai conciliant, până când în Francia, deşi e stat unitar, deşi nu permit, ca cei din Normandia, Bretagne şi Celţii, să înveţe în şcoală poporala în limba lor, ba nu permit nici aceea, ca să se facă catehizarea în limba celtică, deşi le-a succes a contopì feliuritele rase, totuş faţă de şcoală au folosit măsuri foarte volnice. Aceasta arată, cumcă limba unitară în stat nu e suficientă spre a se puteà înţelege, ci au trebuit să recurgă la mijloace, pe cari celelalte state n'ar fi îndrăsnit a le folosì.

Douăzeci de mii şi mai bine e numărul acelor bărbaţi de şcoală, pe cari i au exilat din ţară. Din această cauză aflu că e lucru foarte natural, că înaltul guvern urmăreşte instrucţia poporală cu deosebită atenţiune, şi prin proiectul ce ni s'a comunicat doreşte sa pună în praxă atari reforme, pe cari le crede de necesare în interesul patriei şi în scopul, ca legea despre instrucţia poporală să se execute mai cu succes decât până acuma.

Când iau şi eu cuvântul faţă de proiectul de sub discuţiune, îmi cer scuzele, dacă nu voiu fi în stare a-mi desfăşurà ideile în limba maghiară cu deplină claritate. (Voci: Vorbeşti foarte bine ungureşte! Perfect!)

Proiectul din chestiune îl văd vătămător, întâiu faţă de părinţi, fiindcă, spre a înăsprì obligamentul de a cercetà şcoala, declară de transgresiune, ce e a se pedepsì cu 100 cor. faptul, când părinţii nu şi-ar înscrie la şcoală copiii obligaţi la frecventarea ei. Mai departe pedepseşte cu 30 cor. pe aceia, cari şi numai într'o zi n'ar cercetà şcoala. Această dispoziţie este foarte aspră, şi cum s'a exprimat d-l episcop reformat, Antal Gábor, este extrem de strictă. După a mea părere de aceea, pentrucă obligamentul de a cercetà toţi copiii şcoala, după părerea tuturor pedagogilor, nu poate fi realizat nicăirea pe deplin. Aceasta a prevazut o şi proiectul, când a permis dispensarea dela şcoala, nu numai pentru cei cuprinşi de boale lipicioase şi pentru cretini, ci şi pentru aceia, cari locuesc mai departe de şcoală ca trei chilometri. Dar o demustră convingerea tuturor statelor, chiar şi a statului ungar, că e cu neputinţă, ca toţi cei obligaţi să-şi

www.dacoromanica.ro

cerceteze şcoala. Cu deosebire e cu neputinţa aceasta prin localităţile muntoase. Articolul de lege XXXVIII din 1868 dispune asupra şcoalelor ce sunt de a se înfiinţă prin cătune. Legea din 1868 nu face amintire de satele de munte, dar chestiunea aceasta şi acolo e tot atât de gravă. Inspectorul de şcoale din comitatul Clujului de pildă ştie foarte bine, că în comuna Rătiţăl, a cărei extindere e de aproape 80 klm. □, şi casele îi sunt foarte împrăştiate, nu pot fi constrânşi la cercetarea şcoalei toţi cei obligaţi. Aşadar, dacă din cei 500 mii, cari nu se bucură de instrucţiune, subtragem numarul acelora, cari din cauze fizice şi morale nu pot cercetà şcoala, ori numai cu mari greutăţi, atunci numărul de 500 mii scade foarte tare, şi noi tare ne-am puteà bucurà, dacă la noi barem 82% ar puteà cercetà şcoala.

Găsesc vătămătoare ordinaţiunea aceasta pentru părinţi şi pentru faptul, că mulţi dintre ei sunt într'astfel de împrejurări materiale şi morale, cât nu sunt în stare a-şi îmbrăcà toţi copiii obligaţi la şcoală, şi astfel câte un copil obligat la şcoală e constrâns a şedeà în casă din Noemvrie până în Martie. Să considerăm şi aceea, că mai ales în ţinuturile româneşti mama nu-şi prea poate lăsà copila de acasă, având trebuinţă de ea în gospodăria casei. In tot decursul ernii mama toarce, ţese in, cânepă, lână şi bumbac, şi copila de 10, 12, 15 ani îi dă mână de ajutor. S'a întâmplat cu mine, că făcând vizitaţiune prin comitatele Caraş şi Timiş, n'am aflat la şcoală nici o singură copilă. (O voce: Chiar pentru aceea trebuià pedepsit). Aceasta e o împrejurare foarte momentuoasă, pentrucă daca soţia nu se îngrijeşte de aceea, ca să-şi îmbrace bărbatul, copiii şi servitorii, cu haine ţesute de ea, atunci soţul ei merge la vlădica şi se plânge, că nu-i trebue femeea aceea, pentrucă nu-şi împlineşte datorinţele de consoarta. Trebue sa meditäm serios, ca oare folositor e pentru patrie şi cetăţeni, dacă împiedecam pe mama, ca să se îngrijească de îmbrăcarea familiei? Legea le-a prevazut toate acestea, şi pentru aceea §. 53 din art. de lege XXXVIII din 1868 dispune, că băiatul de 10—12 ani nu 8, ci numai 6 luni să umble la şcoală, iar «la băieţii mai mari de 10 ani, în satele în cari locuitorii se ocupă cu agricultura, senatul şcolar poate permite, ca pe timpul când e lucrul câmpului mai mult, copiii, afară de cele doua luni de vacanţa, sa nu umble decât la şcoala de Dumineca».

www.dacoromanica.ro

D-l referent zice, că acelea 6 luni sunt prea puţine, dacă în cele două luni copilul de 10—12 ani nu poate fi constrâns, decât la şcoala de Duminecă. Prin proiectul de faţa nu numai că ştergem favorul de care s'ar fi bucurat băiatul respectiv, ori părinţii lui, ci mergem şi mai departe şi pretindem, că dacă respectivul băiat de 12 ani trecut nu corespunde condiţiunilor cuprinse în §. 14 al proiectu ui de lege din chestiune, atunci e dator să mai umble încă un an la şcoala de toate zilele. Cassează deci acest proiect favorul, ca băiatul în ultimii ani să umble numai la şcoala de repetiţie, şi pe lângă aceasta îl mai constrânge eventual la un an de şcoală, dacă nu-i în stare să-şi însuşească în aşà grad limba maghiară, ca între împrejurările între cari trăieşte sa-şi poată exprimà curat şi exact gândirile şi să ştie cetì fluent, scrie după ortografie şi calculà. Iertaţi-mă, dar acestea sunt nişte pretensiuni atât de grele, încât uneori nici chiar tineri, cari au sfârşit gimnaziul, nu sunt în stare a le duce în îndeplinire. Cu mine s'a întâmplat odată, că am recomandat de subnotar la prezidentul tribunalului pe un tinăr jurist, care de altcum erà maghiar, şi l'am rugat să-l propună spre a fi numit, şi am primit dela prezidentul tribunalului răspunsul, cum pot cere aşà ceva dela el, când respectivul concurent nici nu ştie scrie corect ungureşte? Cum s'ar puteà dar pretinde dela copilul de 12 ani, care nici nu e maghiar, ca să înveţe în aşà măsură ungureşte, încât să-şi poată exprimà corect ideile şi să ştie scrie şi cetì fluent? Cel puţin pe baza experienţelor ce şi le-au câştigat domnii inspectori şcolari la faţa locului s'ar puteà constatà, că aceasta e o pretensiune, care nici în şcoalele cu limba de propunere maghiară nu se poate realizà. (Polonyi Géza: Numai cunoştinţe elementare se pretind!)

Vătămător aflu proiectul, şi pe baza enunciaţiunilor domnului ministru, că proiectul nu e încà întru toate cristalizat, îndrăznesc a spune întrucât îi aflu dispoziţiile din cale afară severe.

Il aflu vatămator din punct de vedere al comunelor bisericeşti, pentrucă lipseşte senatul şcolar-bisericesc de dreptul, ca el sa dispenseze dela obligamentul de a cercetà şcoala pe pruncii, cari au cauză suficientă, şi dreptul acesta îl transpune reprezentanţei comunei politice. Dispoziţiile §-lui 2 din artic. de lege 38 dela 1868 le ia aşadară dela senatul şcolar şi le transpune antistiei comunale,

www.dacoromanica.ro

Mai departe, acea comună bisericească, care începând cu anul 1875 a contribuit la fondul de pensie al învaţatorilor cu jertfe materiale, e expusă la aceea, ca învaţatoriul ei, neputând să prestee un aşà rezultat cum am arătat mai nainte, va fi pensionat.

Guvernul astfel capată dreptul, ca pe respectivul să-l trimită de urgenţă în pensiune pe cale administrativă, şi învăţătoriul acela ar primì pensia, ori escontentarea finală, din fondul la care de exemplu comunele bisericeşti greco-catolice române de 27 ani au contribuit cu 700 mii cor., în loc ca venitele acestui fond să fie întrebuinţate numai pentru pensionarea învăţătorilor bătrâni, cari au împlinit 40 de ani de serviciu.

Dar e vătămător pentru comunele bisericeşti proiectul din chestiune şi pentru aceea, pentrucă învăţătoriul respectiv poate fi amovat dela post, sau pentru negligenţă, sau pentru lipsa de progres, sau pentru direcţie contrară statului, iar completarea oficiului cade în competenţa guvernului. (O voce: In cazul al doilea). In cazul al doilea, dacă aceasta n'ar duce la scop, simplaminte şcoala s'ar închide. (Aprobări). Dar acea comună bisericească, care a edificat locaş corespunzător legii, — şi să nu credeţi, cumca inspectorii şcolari tractează cu cruţare în atari cazuri, pretinzând, ca şcoalele să corespundă în toate privinţele legii, în atari sate, în cari fereşti duple nici nu se cunosc, şi case padimentate nici nu sunt, dar faţă de edificiul şcoalei le pretind toate acestea, ca sala de propunere să fie înaltă de 4 m. uşile 3 m., (Aprobari.) — zic, comuna bisericească, care şi-a zidit o atare şcoală, oare ce va face cu acest edificiu, care a costat mii şi mii floreni, şi a fost zidit cu bani împrumutaţi, dacă şcoala va fi închisă?

Dar nu numai vătămător, ci fatal e acest proiect de lege faţă de învăţătorii de până acum, pentrucă să binevoiţi a luà în considerare, că aceştia şi-au câştigat diplomele în pedagogii înzestrate cu drept de publicitate, şi dela aceştia se pretinde acum atare progres pe terenul instrucţiunii limbii maghiare, deşì e mai pe sus de orice îndoială, că la noi se poate experià mare zel, executare promptă a datorinţei şi mare diligenţă, şi pe terenul instrucţiunii limbei maghiare se ajung rezultate foarte vrednice.

Mă rog, să nu credeţi, că noi ca superioritate bisericească nu pedepsim cu asprime pe învaţătoriul acela, care îşi negligă

www.dacoromanica.ro

oficiul. Îl şi destituim din post dacă e de lipsă. Să nu credeţi, că lucrul acesta noi îl negligăm. In privinţa aceasta facem tot ce putem face. Acum însă, dacă respectivul învăţător, care şi-a câştigat diploma cu multă trudă şi jertfă, nu poate arătà rezultat indestulitor, superioritatea civilă ar aveà dreptul a-l amovà din post şi a-l dimite cu pensie puţina, sau cu escontentaţiune finala, ce va ştì face respectivul, care numai cariera aceasta o pricepe, pe care a muncit până acum, dacă va fi trimis în chipul acesta în pensiune? Ce priveşte partea disciplinară a chestiunii, §. 132 al articolului de lege XXXVIII din anul 1868 prevede negligenţa în oficiu, fapte punibile morale şi crime civile, la cari noi mai adaugem şi fapte punibile împotriva bisericii, pentrucă învăţatorii în mare parte sunt şi cantori. Acestea sunt cauzele, pe baza cărora un învăţător prin o judecată ridicată la valoare de drept poate fi amovat din post. Intre pedepse e şi subtragerea pensiunei, deşì respectivul şi-a câştigat la aceasta drept prin cotizaţiuni anuale. Proiectul acesta din chestiune nu atinge faptele punibile din punct de vedere moral, dar dreptul de a pedepsì negligenţa îl ia din mânile superiorităţii bisericeşti şi îl dă comisiunii administrative. Pentru negligenţă, ţinută contrara integrităţii statului, fapte punibile din punct de vedere civil, va stà sub jurisdicţiunea autorităţii civile, pentru faptele punibile sub tribunalul regesc, din punct de vedere moral sub judecata eclesiastică. Eu mă tem numai, că pe lângă o atare procedură duplă nici un for nu-şi va puteà îndeplinì datorinţa cu deplină energie! De altcum aceşti învăţători au de a se luptà cu greutăţi foarte mari, când le vine timpul să capete primul sau al doilea cvincvenal. Comuna care plăteşte pe respectivul învăţător abià aşteaptă să se ducă în altă comună, ca să nu trebuiască să platească primul sau al doilea cvincvenal.

Aceasta o vedem cu deosebire la alegeri, unde suplică câte 4—5 învăţători diplomaţi şi unul care a sfârşit preparandia, dar nu are diplomă, şi atunci trec peste cei 3—4 diplomaţi şi-l aleg pe acela, care încă nu are diplomă, pentrucă acestuia încă cinci ani de zile nu trebue să-i deie cvincvenal. Iar dacă am restrânge drepturile senatului şcolar, ne putem aşteptà la aceea, ca acestia se abzică de serviciile ce şi aşà le prestează gratuit, şi să nu aflăm pe viitor membri în senatele şcolare, să nu pregătească nime repartiţiunea şi preliminariul de spese, etc. (Polonyi Géza: Confesiunile aşà dară refuză a-şi împlinì datorinţa?) Cu

www.dacoromanica.ro

atari greutăţi are să lupte partea cea mare a învăţătorilor. Numai aşà se poate dar rezolvà favorabil chestia, dacă pretorul, protopopul, preotul, inspectorul de şcoale şi ceialalţi factori, toţi ar lucrà mânà în mânà, şi astfel multe greutaţi ar puteà fi învinse.

Dar şi de aceea, pentrucă nu tot omul are aceleaşi aplecari şi aspiraţii, abià se poate educaţiunea poporalà manuà dupa aceleaşi norme. Eu în fiecare săptămână ţin şedinţe de doua ori, unde se pertractează toate afacerile şcolare, şi să ma credeţi, ca cele mai multe lucruri ni le dau chestiunile şcolare. Am atare edificiu şcolar, care a fost zidit înainte de aceasta cu 20 de ani. Atunci a fost coraspunzător scopului, dar de atunci înmulţindu-se numărul copiilor obligaţi de a cercetà şcoala, nu mai corespunde.

Ce priveşte partea ultimă a proiectului din întrebare, o aflu vătămătoare pentru superioritatea bisericească, pentrucă îngreunează în multe privinţe chestiunea creşterii şi cvalificării învăţătorilor. Nu le înşir acestea din nou, ci mă alatur la cele ce le-a spus Ilustritatea Sa, Steinberger Ferencz şi Várossy Gyula.

Dacă la preparandiile cu caracter confesional cvalificarea învăţătorilor e numai de primul grad şi nu definitivă, atunci e ştirbità vaza preparandiilor acestora, cari pâna atunci au făcut servicii bune, iar elevii respectivi vor aveà să sufere nedreptate prin aceea, că cvalificarea şi-o vor puteà câştigà numai înaintea unei comisiuni de stat. Departe să fie de mine, ca sa voiesc a împiedecà, ca statul să nu pretindă o cvalificare mai intensivă. Dar rugarea mea ar fi, ca confesiunile să-şi poata susţineà şi mai departe preparandiile, cu dreptul lor de cvalificare, daca nu pentru ţara întreagă, cel puţin pentru conaţionalii şi coreligionarii lor, cum a fost pânà acuma. Daca apoi cineva vrea să ajungă învăţător în oraş mai mare, sau la o colonie de fabrică, ori mine, atunci să-şi câştige şi alta cvalificare, dar pentru împrejurările noastre preparandiile de pânà acuma sunt foarte bune, prin urmare să nu li-se iee dreptul de cvalificare, care pânà acuma a fost în mâna lor.

Aceasta eu o susţin cu dovezi, prin relaţiunile din Ardeal şi prin legi. Părţile ardelene au legi despre libertatea religionară, dintre cari art. de lege 55 din 1791 zice, că în «interesul păcii şi liniştei confesiunilor recepte, nici o confesiune receptă să nu poata luà celeialalte biserica, turnul, clopotele şi fondul parohial . Mai departe să le fie permis tuturor confe-

www.dacoromanica.ro

siunilor recepte, superiorilor bisericeşti şi patronilor, că peste tot locul, în oraşele libere regeşti, în opide, sate şi în orişicare alte locuri, credincioşii de aceeaşi confesiune să-şi poată zidì şi susţineà biserici, turnuri, clopotniţe, cimiterii şi *şcoale*. In sfârşit toate confesiunile din Ardeal, în tenoarea acestui articol de lege, sunt asigurate, că «bisericile, turnurile, cimiteriile, gimnaziile şi colegiile, pe cari le au în posesiune acum, ori pe cari le-ar zidì de aici încolo, în orice vreme, le vor puteà folosì liber şi nici când nu vor fi conturbate în lucrarea lor». (Mişcare).

Se naşte întrebarea acum, dacă legislaţiunea poate fi astfel obligată, ori ba? Atâta e însă fapt, că legislaţiunea s'a obligat, că de aceste lucruri nu se va atinge şi că nici odată nu le va conturbà. De prezent suntem în posesiunea unui drept, pe baza căruia ne cvalificăm învăţătorii greco-catolici. Acum vine proiectul şi zice, că dreptul acesta ni-l ea. Se poate să zică cineva, că legile ardelene s'au prescris. Convingerea mea e însă, că nu s'au prescris, pentrucă §-ul 14 din art. de lege 43 din anul 1868 repeţeşte lucrul de mai sus. Se spune adecă acì: «Toate legile Ardealului, cari regulează dreptul de jurisdicţiune proprie, libertatea, egalitatea de drept, relaţiunea, respective cercul de competenţă a tuturor confesiunilor recepte de pe teritoriul Ardealului şi a părţilor numite ungurene, adnexate mai târziu, toate aceste legi ale Ardealului, nu numai că se păstrează intacte, dar se extind şi asupra confesiunilor greco şi armeno-catolice şi greco-orientale». Aşà dară e o atare lege aceasta, care pentru noi e «*magna charta*» şi care în chestiunea aceasta nu ar fi consult a se ignorà, pentrucă pacea şi liniştea Ardealului pe terenul bisericesc este legată de acestea. (Sgomot). De aceea mi-am luat libertatea să rog pe Excelenţa Sa, domnul ministru, ca la prelucrarea proiectului de lege să fie cu posibilă considerare faţă de relaţiunile pe cari aici mi-am luat libertatea a le desfăşurà, şi sunt convins, că dacă aceste argumente vor fi luate în considerare şi apreciate pe deplin, acest proiect de lege aşà va ajunge înaintea noastră, că nu va mai aveà nime cauză bazată ca să-l atace, nici în casa deputaţilor, nici în casa magnaţilor».[1]

In contra proiectului de lege a înaintat guvernului un frumos şi temeinic memorand episcopatul bisericii

[1] Din «*Telegraful Român*», 1904, numerii 59—61.

www.dacoromanica.ro

gr.-ort. române din Transilvania şi Ungaria, şi o bine-motivată reprezentaţiune mitropolia gr.-catolică română din Blaj. Ambele biserici româneşti au arătat guvernului şi în scris, şi în mod convingător, cari sunt defectele şi imposibilităţile proiectului de lege din punct de vedere pedagogic, au aratat apoi contrastul în care e pus proiectul cu legile existente, şi au cerut revizuirea proiectului de lege, cu cooperarea bisericilor interesate.

Urmând nu peste mult dizolvarea parlamentului şi retragerea guvernului, proiectul de lege al ministrului de culte şi instrucţiune publică Berzeviczy n'a mai ajuns să fie discutat în dietă, ci a rămas îngropat în arhivele dietei.

Alte două interpelări ale deput. Dr. A. Vlad.

In şedinţa din 13 Iulie 1904 deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* a adresat guvernului două interpelări noue, una îndreptată ministrului de finanţe, care e întrebat, dacă are cunoştinţă, că şeful minelor de fier din Hunedoara a oprit pe muncitorii dela minele acelea de a face parte din corul, care are menirea să cânte în biserică, şi are de gând să iee măsuri, ca această restrângere ilegala a libertăţii cetăţenilor să fie sistată, iar abuzivul şef de mine, — un Slovac renegat, — să fie tras în cercetare disciplinară pentru procedura sa incorectă?

A doua interpelare a fost adresată ministrului de interne, în chestia abuzului ce se face în Ardeal cu alegerea alegătorilor dietali după fumuri, întrebându-l, dacă are cunoştinţă, că ceice primesc dreptul de alegere după fumuri, nu se aleg conform legii, ci în mod volnic, aşà cum dispun şi cum vreau notarii şi pretorii? Iar dacă nu are nici o cunoştinţă despre aceste abuzuri, are de gând să deschida anchetă grabnica pentru a se convinge despre starea lucrului şi apoi să tragă la răspundere pe cei vinovaţi? Interpelantul prezintă patru documente autentice, din cari se constată, că alegerea alegătorilor după fumuri nu se face pe cale legală în Ardeal.

Documentele şi interpelările se predau ministrilor interpelaţi.

www.dacoromanica.ro

Închiderea dietei.

În 4 Ianuarie 1905 parlamentul maghiar a fost închis prin mesaj de tron, rostit din partea Monarhului în faţa deputaţilor şi a membrilor din casa magnaţilor, în palatul regal din Buda. Dintre deputaţi s'au prezentat de astădată în faţa Monarhului numai cei aparţinători partidului guvernamental, iar opoziţionalii de toate categoriile au lipsit toţi în urma unui concluz pe care-l luaseră în ziua premergătoare. Ei erau de părerea, că atunci când ţara se află în stare de *ex-lex*, cum se află atunci, căci nu era votat nici budgetul, nici contingentul de recruţi, — dizolvarea parlamentului nu se poate face, decât numai cu călcarea jurământului pe care l-a pus Monarhul pe constituţia ţării. Iar la un astfel de act opoziţia parlamentară nu poate luà parte. In mesajul de tron nu puteau să fie înşirate de astădată lucrările săvârşite din partea dietei, pentrucă dieta în urma obstrucţiei făcute din partea opoziţiei n'a fost în stare să desvoalte nici o activitate, şi astfel mesajul de tron s'a restrâns numai la constatarea necesităţii de a se face *acum* dizolvarea parlamentului, spunându-se în privinţa aceasta următoarele:

«Experienţele din trecutul apropiat au determinat o bună parte dintre deputaţi să pună la ordinea zilei chestia modificării regulamentului de casă. De acî s'au născut lupte, cari au creat o situaţie critică, din care nu mai puteà să iasă restabilirea capacităţii de muncă a dietei actuale. Stând astfel lucrurile, ne ţinem de datorinţă constituţională să dăm ocaziune naţiunii, ca să se pronunţe. O facem aceasta având cea mai perfectă încredere în alipirea naţiunii către instituţiunile sale constituţionale şi în prudenţa ei tradiţională politică».

In ziua următoare, 5 Ianuarie 1905, a fost publicat în monitorul oficial al ţării rescriptul preaînalt prin care dieta ungară era de nou convocată pe 15 Februarie 1905 la Budapesta, şi totodată şi ordinaţiunea ministerială prin care efectuarea alegerilor nouă pentru dietă era pusă pe zilele dintre 26 Ianuarie şi 4 Februarie 1905.

www.dacoromanica.ro

CICLUL PARLAMENTAR

1905—1906.

www.dacoromanica.ro

Conferenţă naţională în Sibiiu.

Comitetul executiv al partidului naţional român a făcut încercarea şi a convocat conferenţa naţională la Sibiiu, în scopul de a se pronunţà asupra situaţiunei şi a da alegătorilor români din patrie îndrumări cu privire la atitudinea lor faţă de alegerile dietale. Incercarea a succes, pentrucă ţinerea conferenţei de astădată n'a fost oprită. S'a ţinut în Sibiiu, în 10 Ianuarie 1905. La ea s'au prezentat 97 de delegaţi de ai diferitelor cercuri electorale, mai ales din Ardeal şi din părţile Aradului. Din Banat au participat mai puţini. Peste tot delegaţii erau recrutaţi din generaţia mai tinără, cu puţine excepţiuni. Deosebirea între conferenţa aceasta şi cele premergătoare erà aceea, că de astădată nu au fost reprezentate în conferenţă *toate* cercurile electorale cu poporaţiune românească, şi că delegaţii nu au fost aleşi din partea alegătorilor în întruniri electorale, ci intelectualii, întruniţi în cercuri mai restrânse, au ales delegaţii. Delegaţii apoi nu au fost provăzuţi cu credenţionale, prin urmare nici nu puteau fi altcum verificaţi decât aşà cum au fost: s'a cetit lista lor în faţa conferenţei şi conferenţa i-a declarat de reprezentanţi ai alegătorilor români din cercurile respective. Conferenţa a deschis-o *George Pop de Băseşti*, viceprezidentul de mai nainte al comitetului, iar dela moartea prezidentului *Dr. Ioan Raţiu* conducătorul partidului naţional român. A rostit vorbirea următoare de deschidere:

«Onorată conferenţă electorală! Cu sentimente de cea mai vie bucurie vă salut, mulţumindu-vă, că la învitarea noastră aţi venit din toate părţile ţării, ca să luaţi parte la această conferenţă electorală.

www.dacoromanica.ro

O întâmplare tristă, moartea veneratului nostru prezident, a avut de urmare, ca din încrederea colegilor mei să cadă asupra mea sarcina de a conduce afacerile partidului până la această conferenţă.

Meritele neperitoare ale regretatului prezident, stima şi recunoştinţa ce purtăm toţi faţă de amintirea dânsului, ne impune datorinţa să exprimăm eternele noastre regrete, şi ridicându-ne cu toţii, să venerăm memoria neînfrântului conducător, zicând: In veci să fie pomenirea lui!

Onorată conferenţă! Mare şi sfânt este scopul nostru comun, mare şi patriotică este lucrarea ce voim a săvârşi în această conferenţă. Cu durere privim la anii trecuţi, când ni s'a făcut imposibilă lucrarea pe acest teren constituţional, şi cu atât mai mare ne este satisfacţiunea acum, că avem ocaziune a ne consfătui asupra ţinutei noastre ulterioare politice, din ocaziunea alegerilor parlamentare. Şi nu mă îndoesc, că toţi ca unul pricepem însemnătatea momentului. De aceea, vă rog domnilor, ca lăsând la o parte toate animositătile, uitând toate divergenţele cari ne-au putut separă, cu cea mai scrupuloasă solicitudine să ne folosim de momentele acestea, ca să reînchiegăm rândurile de luptă pentru drepturile noastre firești şi constituţionale, şi cu puteri unite, în frăţească bună înţelegere, să organizăm o acţiune cât mai intensivă pentru revendicarea drepturilor noastre naţionale.

In frământările cari s'au ivit între membrii partidului naţional n'au fost divergenţe principiare, ci toate au izvorît din focul sacru al zelului de a servi mai cu succes cauza naţională. Şi acum aici suntem, în aeropagul, în forul competent, unde fieştecare delegat are a-şi expune părerile sale şi poate să propună mijloacele, cari i-se par a fi mai acomodate pentru ajungerea scopului.

Onorată conferenţă! Dorinţa comună este, ca din toate discuţiunile ce vor urmă, să învingă ce va fi mai bun şi mai folositor. Acest rezultat apoi va aduce cu sine aceea ce cu toţii dorim şi ce va formă cetatea noastră nebiruită: *solidaritatea partidului naţional.*

In convocatoriul publicat s'au fixat câteva puncte, iar din raportul comitetului electoral al partidului, pe care îl va prezentă secretariul general, vom află mai detailate unele puncte, cari apoi împreună cu propunerile ce se vor prezentă din partea

www.dacoromanica.ro

D-voastre, vor formà obiectele de discuţiune în comisiunea ce veţi binevoì a exmite.

Şi acum, salutându-va de nou şi urând lucrare rodnică conferenţei electorale, am onoarea a declarà deschisă conferenţa şi vă rog să binevoiţi a vă constituì, alegând pentru conducerea desbaterilor un birou ad-hoc».[1]

Constituirea se face astfel: Prezident: George Pop de Baseşti; viceprezidenţi: Dr. Teodor Mihali şi Vasile Dămian; notari: Dr. Victor Onişor şi Dr. Victor Bontescu; verificatori ai proceselor verbale: Dr. Ilie Beu şi Dr. Liviu Lemény. Se alege apoi comisiunea pentru stabilirea numărului delegaţilor prezenţi, compusă astfel: Dr. Lucian Borcia, Aurel C. Domşa şi Dr. Alexandru Vaida-Voevod.

Se suspinde şedinţa, iar după redeschidere se raportează din partea comisiunii, că sunt de faţă 97 delegaţi. Se ceteşte lista lor şi se declară toţi verificaţi şi îndreptăţiţi să aducă hotărîri valide în numele partidului naţional român.

Secretariul general al comitetului executiv, *Dr. Vasile Lucaciu*, ceteşte apoi raportul comitetului cătră conferenţa electorală. Sunt înşirate în raport toate fazele (cunoscute cetitoriului acestui op) prin care a trecut partidul naţional român din Transilvania şi Ungaria în ultimii 13 ani, adeca dela ultima conferenţă naţională încoace. S'a făcut amintire în raport despre moartea prezidentului partidului naţional român, *Dr. Ioan Raţiu*, şi despre suprimarea «*Tribunei* , organul comitetului partidului naţional. Sistarea apariţiei *Tribunei* din Sibiiu s'a întâmplat la 29 Aprilie 1903, când s'a tipărit ultimul număr al acestui ziar, aflător în anul XX-lea al existenţii, iar motivul, care a facut inevitabilă sistarea, erà acela, că în multele procese de presă intentate acestei foi au fost croite amende în sume foarte mari, cari s'au incassat din cauţiunea foii, astfel, că foaia rămăsese fară cauţiune, fiind întreagă sechestrată, şi fără cauţiune nu mai puteà sa apară. Dar rămăsese foaia şi fără redactori, pentrucă dupăcum se spuneà în cuvântul de adio, unii dintre

[1] Din *Telegraful Român* , 1904, numărul 141.

www.dacoromanica.ro

redactori şi colaboratori se aflau în puşcărie, alţii stăteau gata să plece la puşcărie, iar capitalele toate sleite, cauţiunea confişcată .[1] Au mai fost apoi atinse în raportul comitetului către conferenţa electorală *fenomenele* mai noue ivite în vieaţa partidului naţional român, anume, dorinţa de a fi modificat programul politic dela 1881 şi de a se abandonà pasivitatea, acceptându-se politica de activitate. Părerea comitetului erà, că între împrejurările date nu ar fi consult şi oportun să se procedeze la modificarea programului naţional român dela 1881. Chestia abandonării pasivităţii şi a acceptării politicei de activitate însă comitetul o lasă la buna apreciare a conferenţei electorale. Comitetul inclinà, în marea sa majoritate, mai mult spre activitate. In fine comitetul a cerut în raportul său general absolutoriu pentru activitatea desvoltată în curs de 13 ani, dela conferenţa naţională din anul 1892 încoace.

După ascultarea raportului comitetului se alege o comisiune de 40 pentru formularea propunerilor necesare. Se dă voie şi altor delegaţi să participe la şedinţa comisiunii. Şedinţa se încheie.

A doua şedinţă s'a ţinut seara, la orele 6. Conferenţa enunţă, la propunerea comisiunii, ca ţine întreg şi neatins în valoare *programul naţional dela 1881*, simte necesitatea de *a-l întregì*, iar luptele viitoare le pune *pe terenul activităţii parlamentare.* Decretează deci abandonarea politicei de pasivitate şi *întrarea în activitate pe întreaga linie.*

Se alege noul comitet executiv (având dreptul de a se întregì după trebuinţă), compus din membrii: George Pop de Băseşti, Dr. Vasile Lucaciu, Dr. Alex. Vaida-Voevod, Dr. Teodor Mihali, Dr. Ioan Suciu, Dr. Nicolae Comşa, Dr. Aurel Lazar, Dr. Aurel Vlad, Dr. Aurel

[1] După sistarea apariţiei *Tribunei* din Sibiiu, foaia *Tribuna Poporului* din Arad, care dela înfiinţarea întâmplată la 1897 a dus luptă în contra conducerii partidului, în contra comitetului şi a prezidentului, cu gând de răsturnare, şi-a schimbat numele în «*Tribuna* , pentru a fi ea urmaşa vechei *Tribune* din Sibiiu. Obiceiul de a lovì în conducere, în comitet şi prezident, şi l-a păstrat însă şi mai departe, până la apunerea ei, urmată la anul 1912, tocmai din acest motiv.

www.dacoromanica.ro

Cosma, Dr. Isidor Pop, Dr. Victor Bontescu, Dr. Ioan Şenchea, Dr. Victor Onişor, Nicolae Ivan, Dr. Ştefan C. Pop şi Virgil Tomici. La orele 7 şi jumătate conferenţa a fost închisă.

Hotărîrile votate din partea acestei conferenţe electorale au fost următoarele:

«Delegaţii români ai cercurilor electorale din ţările de sub coroana sf. Stefan, întruniţi în conferenţa de azi, afla că imprejurările extrem de grave nu permit să ne atingem de programul partidului naţional român, ci din contră, justifică susţinerea neatinsa a acestuia în întregitatea sa, aşà cum a fost alcătuit în nul 1881 şi susţinut în anii 1884, 1887, 1890 şi 1892, admiţând în faţa evoluţiunilor actuale politice posibilitatea unei revizuiri în sens de desvoltare şi amplificare, cu scopul deplinei asigurări a existenţii şi libertăţii noastre naţionale.

Fideli programului naţional, în considerarea exigenţelor situaţiunei politice, conferenţa enunţă şi accentuează din nou următoarele:

1. Pretindem neclintit recunoaşterea poporului român de individualitate politică alcătuitoare de stat şi asigurarea desvoltării sale etnice şi constituţionale prin instituţiuni de drept public, pe lânga susţinerea intactă a întregităţii statului ţărilor coroanei sfântului Stefan. Totodată dorim realizarea acelor postulate şi pentru celelalte popoare, cari toate împreună constituesc statul ungar.

2. In interesul binepriceput al patriei inzistam pe lânga susţinerea neştirbită a unităţii armatei comune, în conducere, administraţiune şi limba de comanda, dar cerem de altă parte respectarea şi uzul mai intensiv al limbei fiecarui regiment. Pretindem scăriţarea timpului de serviciu dela 3 la 2 ani şi curmarea tendinţelor de maghiarizare şi în armată.

3. Nu numai ca pretindem din nou, conform programului naţional, punerea în deplină vigoare şi respectarea legii despre egala îndreptăţire, ci pretindem revizuirea şi conformarea tuturor acelor legi ulterioare, a căror dispoziţie taie în principiile acelei legi fundamentale. In consecinţă pretindem, ca în administraţie, justiţie şi instrucţiune, uzul limbilor popoarelor din patrie prin lege să fie asigurat, în aşà masură şi în aşà chip, ca fiecare popor din patrie să fie judecat, administrat şi instruit în limba sa proprie, drept ce funcţionarii publici în fiecare ţinut sa fie

www.dacoromanica.ro

aleşi ori numiţi dintre fiii poporului care îl locueşte, iar dacă n'ar stà la dispoz'ţie atari, la tot cazul funcţionarii publici să cunoasca în graiu şi scris limbile acelor popoare în mijlocul cărora sunt aplicaţi.

4. Pretindem autonomie deplina pentru toate confesiunile şi cerem, ca tuturor confesiunilor, în proporţiune cu numărul sufletelor de credincioşi, din vistieria statului să li se pună la dispoziţie mijloacele materiale, cari sunt de lipsă pentru administrarea bisericilor, dotarea preoţilor şi susţinerea şcoalelor confesionale, astfel, ca în ţara întreaga instrucţiunea elementară sa fie absolut gratuita. Pretindem obligativitatea căsătoriei bisericeşti şi ştergerea legii neconfesionalismului. Pretindem, ca în şcoalele primare de stat, sau comunale, unde majoritatea locuitorilor e română, limba de propunere să fie românească. In cât pentru şcoalele confesionale, conferenţa protestează solemn în contra proiectului de lege al ministeriului de culte referitor la revizuirea învaţamântului primar şi în contra tendinţelor depuse în acest proiect.

5. Pretindem autonomia deplină a comunelor şi a cercurilor administrative şi arondarea lor cu deosebită considerare la limitele de limbă a popoarelor din ţară. Pretindem alegerea funcţionarilor administrativi din popor, cu eschiderea dreptului de candidare, şi desfiinţarea instituţiunei viriliştilor.

6. Cerem lege electorala pe baza sufragiului universal şi arondarea cercurilor, cu număr egal al alegatorilor, votare secreta în sediile notariale, înaintea unei comisii ambulante, şi reprezentarea minorităţilor în parlamentul ţării.

Pretindem sa se garanteze prin lege dreptul de întrunire şi asociare, fără nici o restricţiune, pretindem votarea deplinei libertaţi a presei, nelimitate în afacerile publice.

7. Cerem străformarea radicală a sistemului de dare, reducerea darii de pământ, peste tot întroducerea contribuţiei progresive, scutirea de sub contribuţie a minimului de existenţă şi desfiinţarea darii de consum pentru articlii indispensabili de alimentare.

8. Pretindem desfiinţarea fidei-comiselor, împroprietarirea în masura coraspunzătoare a agricultorilor prin vinderea în parţele sub condiţii favorabile a moşiilor statului. Cerem inalienabilitatea şi indivizibilitatea minimului de proprietate şi pretindem, ca în ţinutuf locuit de Români colonizările să se facă

www.dacoromanica.ro

numai cu populaţiune română. Paşunatul în pădurile statului să fie pe lângă taxă mică dat în arânda direct poporului, iar legea referitoare la paduri să fie schimbată mai spre uşurarea poporului. Interesele muncitorilor sa fie scutite în mod echitabil în raport cu munca lor, făcându-se imposibilă exploatarea lor din partea întreprinzătorilor. Prin institut de stat să se introduca asigurarea obligătoare a muncitorilor pentru cazul de boala şi bătrâneţe, având să contribue în acest scop statul, întreprinzatorii, precum şi aceia, cari aplică muncitori. Nu mai puţin pretindem statificarea higienei publice, medic şi medicamente pentru săraci.

Pentru eluptarea postulatelor depuse în programul naţional, în concluzele conferenţelor naţionale şi în cele de mai sus, poporul român se va folosì de toate mijloacele constituţionale, căutând a delătură toate pedecile artificiale ce i-se pun în cale.

Indeosebi asupra participarii ori neparticipării naţiunei române la vieaţa parlamentară, conferenţa se simte necezitată a declară, că câtă vreme nu vor fi scoase din vigoare legile electorale actuale, artificial aşà întocmite, ca să fie exchise naţionalităţile nemaghiare dela înrâurire faptica în conducerea afacerilor ţării, — poporul român din ţarile coroanei sf. Ştefan, nedreptăţit prin aceste legi, nici că poate fi reprezentat în parlamentul ţării în chip demn de importanţa sa politică, ce o are ca după număr a doua naţionalitate din ţară. Prin abuzuri oficiale la alegeri, nedreptăţiri la compunerea listelor electorale, influinţări violente şi presiuni prin diregatoriile administrative, prin plătiri permise chiar şi prin legea votului, prin corupţiuni cu bani, cu beuturi şi mâncari, prin ameninţari şi răsbunari contra acelora cari au curajul a se opune, — se face imposibilă exprimarea adevăratei voinţe a alegătorilor şi se falsifică opinia publică a cetaţenilor. Suntem aşà dară plini de neîncredere faţă de parlamentul ţarii, şi câta vreme va dáinuì starea actuală a lucrurilor, nici un bine dela acel parlament nu aşteptam şi abià credem, că vocea deputaţilor naţionali, pe cari am izbutì a-i trimite în parlamentul din Budapesta, va fi ascultată şi va puteà sa schimbe în spre bine situaţia politica maştera, în care să afla poporul românesc din patrie.

Cu toate acestea însă, considerând, ca concluzul conferenţei naţionale dela Sibiiu din 1881, prin care s'a decretat pasivitatea şi li-s'a impus conducatorilor politici ai poporului

www.dacoromanica.ro

român îndatorirea să se îngrijască, ca «această rezistenţa pasivă să devină serioasă şi reală», nu se mai poate executà în mod corăspunzător; considerând, că între stările actuale bine cumpănite, executarea pasivităţii reale întimpină greutaţi neînvingibile, iar a susţineà şi mai departe, că păstrăm pasivitatea, când un număr foarte însemnat al alegătorilor români nu o vor observà, ar trece de sinamăgire deşartă; luând apoi în considerare, că demoralizarea moravurilor politice, care ameninţă poporul nostru prin felul de luptă al partidelor străine, numai prin întrarea partidului nostru naţional în activitate se va puteà delătură şi împiedecà; considerând apoi, că aceasta e calea cea mai potrivită pentru a educà poporul politiceşte, făcându-l imun faţă cu seducerile străinilor; considerând că numai astfel se poate desminţì în mod real în faţa lumii întregi falsul susţinut de actualii guvernanţi, că poporul românesc n'ar consimţì cu scopurile politice ale conducătorilor săi, ci în marea sa majoritate ar aprobà nedreptăţile ce i-se fac; şi considerând în fine, că numai aşà se va delătură piedeca, care nelegal şi volniceşte s'a pus în calea organizării temeinice a partidului nostru naţional, cum şi în calea funcţionării libere a acestui partid:

Conferenţa delegaţilor români ai cercurilor electorale a ţărilor de sub coroana sf. Ştefan decretează prin aceasta întrarea în activitatea parlamentară a alegătorilor români, pentru toate cercurile electorale».[1]

Apelul comitetului.

Comitetul executiv al partidului naţional român a adresat alegătorilor români din Transilvania şi Ungaria următoriul *apel:*

«Resimţind puterea dorinţei D-voastre de a vă fi înşiva făuritorii sorţii, în înţelesul legilor şi al constituţiunii ţării, alegându-vă înşi-vă bărbaţii cari să dee glas voinţei D-voastre în parlamentul ţării; resimţind, că puterea aceasta a dorinţei este izvorîtă din însăşi puterea de vieaţă a D-voastre, a poporului românesc: conferenţa electorala a delegaţilor români, ţinută în 10 Ianuarie n. în Sibiiu, a dat ascultare dorului D-voastre şi a decretat, ca alegatorii români să iee parte activă la alegerile dietale ce se vor ţineà în ţara întreaga, începând din 26 Ianuarie

[1] Din *Telegraful Român*, 1905, numărul 2.

www.dacoromanica.ro

h. c. Cunoaşteţi D-voastră cauzele, de ce mainte vreme alt sfat vi s'a dat din partea conferenţelor electorale române cu privire la alegerile dietale, sfatul abţinerii dela acele alegeri.

Ştiţi D-voastră bine cumpăni, şi prigonirile începute contra noastră, şi măsura puterii noastre din trecut. Dar vremea trece şi faţa lumii se schimbă. Şi dacă slabi am fost, ne-am întărit. Dacă neîncrezători am fost, conştienţa puterii ne-a redat încrederea. Dacă împrăştiaţi am fost, dorul binelui obştesc al neamului iarăşi ne-a adunat.

Greutăţile noi trebue să ni-le uşuram. Durerile noi trebue să ni-le lecuim, şi a noastră e datorinţa să ne scăpam de năcazuri.

Legile ţării ne dau putinţa să ne alegem deputaţi dietali după dorul inimei noastre, şi tot legile ţării dau dreptul acestor deputaţi să dee glas în casa ţării durerilor, dorinţelor şi plângerii noastre.

Bateţi şi vi se va deschide!

Ca să câştigăm drepturi, trebue să ne folosim şi să ne ştim folosi de cele pe cari le avem. Cum va fi purtarea D-voastre la alegeri, aşà vă vor fi deputaţii, şi cum vor fi deputaţii, aşà se vor făuri legile şi aşà vă va fi uşurarea.

Acum, când soartea neamului este depusă în mânile D-voastre, daţi-vă bine seama, ca având putinţa, se aveţi şi puterea, ca soartea neamului spre bine să o îndreptaţi!

Puterea e în mânile D-voastre, nădejdea e în inimile tuturor, împlinirea e la Dumnezeu. In cunoştinţa puterii şi în puterea nadejdii, sfatul ce noi vi-l dăm e următoriul:

1. Constituiţi-vă neamânat pentru fiecare cerc electoral în comitete electorale executive.

2. Daţi-vă votul singur aceluia, despre care sunteţi încredinţaţi, că vă înţelege păsurile şi vrea şi poate să vă lecuiască relele. Şi cine te-ar înţalege mai bine decât fratele tau, şi cine ţi-ar vrea mai mult binele decât sânge din sângele tău?

3. Bine cumpănind trebuinţele neamului în general, ţinem de lipsă, ca deocamdată pentru următoarele cercuri să vă recomandăm drept candidaţi astfel de barbaţi, al caror trecut şi prezent e garanţă pentru binele poporului. (Urmează lista candidaţilor).

4. Celelalte cercuri le lăsăm la buna D-voastre chibzueala, candidând, bine înţeles, astfel de bărbaţi, despre a căror capa-

www.dacoromanica.ro

citate şi bună credinţă sunteţi convinşi, şi aducând aceasta neamânat la cunoştinţa comitetului permanent electoral.

5. Pentru toate afacerile electorale aveţi să vă adresaţi comitetului electoral executiv, cu adresa Dr. Aurel Vlad, Orăştie (Szászváros).

6. In cercuri unde sunteţi în minoritate, dar interesele D-voastre coincid cu interesele naţionalităţilor conlocuitoare, vă recomandăm sa vă daţi voturile D-voastre pentru candidatul naţionalist, pe care în conţelegere cu D voastra vi-l vor propune fruntaşii cercurilor respective.

7. Vă recomandăm, ca şi în cercurile unde sunteţi în minoritate, pentru cinstea steagului puneţi-vă candidat naţionalist şi afirmaţi-vă dorinţa!

Şi acum, înainte cu Dumnezeu, la luptă sfântă unde binele ţarii şi al neamului ne chiamă.

Din şedinţa comitetului executiv electoral, ţinută în Sibiiu, la 11 lanuarie n. 1905 . (Urmeaza subscrierile).[1]

Alegerile.

Şi de astădată alegerile pentru dietă s'au făcut conform obiceiurilor ţării, prin corumpere, mituire, terorizare şi ameninţare, în cercurile în cari au pus candidaţi proprii Românii. S'a desvoltat o activitate extraordinară din partea organelor puterii de stat, pentruca să fie aduşi la cădere candidaţii naţionalişti români. Urmarea a fost, că deşi Românii au pus candidaţi proprii aproape în toate cercurile electorale, în cari credeau că posed majoritatea şi încrederea alegătorilor, numai *opt* candidaţi au putut fi aleşi, anume: Dr. Nicolae Comşa, Vasile Dămian, Dr. Teodor Mihali, Aurel Novac, Dr. Stefan C. Pop, Ioan Russu-Şirianu, Dr. Ioan Suciu şi Dr. Aurel Vlad. Aceşti opt deputaţi naţionalişti români, întraţi în dietă, au format, cu singurul deputat naţionalist slovac, Milan Hodzsa, şi cu singurul deputat sârb, Liubomir Pavlovici, clubul parlamentar naţionalist, începându-şi sub această firmă activitatea parlamentară.

Afară de cei opt deputaţi naţionalişti români au mai fost aleşi deputaţi de naţionalitate română, dar

[1] Din «*Telegraful Român* , 1905, numărul 1.

www.dacoromanica.ro

aparţinători partidului guvernamental, următorii: Dr. Pahomiu Avramescu, Ioan Buteanu, Ioan Ciocanu, Petru Mihalyi, Alexandru Popp, George Serb şi Dr. Nicolae Şerban.

Alegerile acestea însa nu au fost numai pentru Români nefavorabile, ci şi pentru guvernul prezidat de contele Tisza István, ba chiar catastrofale pentru acesta şi pentru partidul său, căci ţara a dat dreptate opoziţiei, făcând ca ea să aiba majoritatea în dietă. Nedispunând guvernul, după nouele alegeri, de necesara majoritate parlamentară, şi-a înaintat demisia, dar monarhul nu a acceptat-o, ci a îndrumat guvernul să rămână la postul sau, până se va puteà aflà o modalitate potrivită pentru eşirea din grava încurcătură.

Dieta şi-a început deci de astădată activitatea cu o majoritate parlamentara, care nu erà a guvernului şi a coroanei, căci kossuthiştii erau cei mai puternici, şi cu un guvern, care se puteà rezimà în dietă numai pe o minoritate, nu pe majoritatea trebuincioasă.

Dieta s'a deschis în 17 Februarie 1905, prin prezidentul de etate Madarász József. In şedinţa din 18 Februarie 1905 s'a cetit apoi *decretul regal* referitor la deschiderea dietei, (pentrucă de astadată dieta nu a fost deschisă prin *mesaj de tron*), care erà urmatoriul:

«Noi, Francisc Iosif I, din mila lui Dumnezeu împărat al Austriei, rege al Boemiei, etc. rege apostolic al Ungariei.

Stegarilor din credincioasa noastra Ungaria şi ţarile asociate, magnaţilor bisericeşti şi lumeşti, deputaţilor, întruniţi în parlamentul convocat de noi pe 15 Februarie 1905 în capitala şi reşedinţa noastră Budapesta, salutarea noastră regală!

Iubiţii noştri credincioşi! In urma pedecilor ivite, neputând deschide parlamentul actual conform dorinţei inimei noastre părinteşti, îl decretăm de deschis cu aceasta, prin rescriptul acesta al nostru.

Catra cari de altcum ramânem cu graţie regală neîntrerupt aplecaţi.

Dat în Viena, 16 Februarie 1905. *Francisc Iosif*, m. p. Conte *Tisza István*, m. p. [1]

[1] Din «*Ziarul Dietei*», anul 1905, vol. I, pag. 5.

www.dacoromanica.ro

Tot în 18 Februarie 1905 şi-au prezentat deputaţii credenţionalele şi au fost împărţiţi în secţiuni, pentru a face verificările. In şedinţa din 21 Februarie 1905 s'au făcut verificările şi s'a procedat imediat la alegerea biroului. Prezident a fost ales kossuthistul Iusth Gyula, vicepreziden̦ţi: Bolgár Ferencz, din partidul (opoziţional) constituţional şi Stefan Rakovszky, din partidul (opoziţional) poporal.

Cu toate, că dieta nu a fost deschisă cu mesaj de tron, majoritatea opoziţională din dietă a ales o comisiune pentru compunerea adresei, menită să fie înaintată coroanei, iar comisiunea şi-a împlinit aceasta însărcinare. A prezentat dietei un proiect de adresă, asupra căruia s'a început discuţia în şedinţa din 4 Maiu 1905.

Adresa clubului parlamentar naţionalist.

In şedinţa din 5 Maiu 1905 a dietei a luat cuvântul la discuţia asupra adresei deputatul naţionalist român Dr. *Teodor Mihali* şi a prezentat dietei proiectul separat de adresă al partidului naţionalist, recomandându-l atenţiúnei dietei prin următoarea vorbire:

«Onorată dietă! In situaţia actuală a ţării e de datoria patriotică şi inevitabila a fiecărui factor politic, a fiecărui partid înţălegător de interesele publice, să contribuie la rezolvarea crizei, ca să se pună capat crizei care durează dejà de multă vreme şi sa se restabilească activitatea parlamentară. Şi tocmai pentrucă noi o considerăm aceasta de datorinţa noastră patriotică, cu părere de rău a trebuit să experiem, că am fost cu totul delăturaţi la rezolvarea chestiilor politice şi de drept public, importante, scoase de prezent la suprafaţă. Desconsiderarea aceasta, considerând că cunoaştem dispoziţia dominantă politică, nu ne-a surprins. Căci, durere, dar după concepţia politică de acuma fiecare pas întreprins din partea naţionalităţilor din punctul de vedere al apărării intereselor lor, e cvalificat de nepatriotism, de năzuinţă răsturnătoare de stat.

Tocmai de aceea, în numele partidului meu îmi ţin de datorinţă faţă de ţară de a protestà în mod categoric în contra acuzei neîntemeiate, ca noi am reprezentà scopuri separatistice, am propagà năzuinţe răsturnătoare de stat, şi adecă cu atât

www.dacoromanica.ro

mai vârtos, cu cât e firmă convingerea mea, că fiecare patriot onest are să năzuiască într'acolo, ca să fie promovată integritatea, consolidarea patriei. (Aprobări). Şi de aceea, onorată casă, mă folosesc de primul prilej, când după un lung şir de ani deputaţii naţionalişti se află iarăşi ca partid în parlament, spre a declară aceasta.

Şi declar, onorată casă, că partidul naţionalist nu numai pentru apărarea intereselor sale separatistice naţionaliste va ieşì pe teren, ci şi în chestii, cari interesează în general interesul public, în special pentru apărarea ideii susţinătoare de stat a egalităţii de drept, în interesul tuturor naţionalităţilor şi popoarelor din patria aceasta. Pentrucă am firma convingere, că numai această activitate patriotică va asigurà îndreptăţirea de existenţă a partidului, aicì în casă. Dar cu aceeaşi sinceritate declarăm de astădată, că noi nu căutăm unitatea patriei în unitatea nerealizabilă a limbii, ci în unitatea sentimentelor unite pe temeiul intereselor comune. (Mişcare). Şi să ne notăm bine, onorată casă, că pe principiul acesta a stat legislaţiunea patriei noastre în trecut, şi lui îi poate mulţumì existenţa milenară.

Nu pot consimţì cu nizuinţa aceasta, fiindcă nizuinţa de a devenì toate naţionalităţile locuitoare în patrie de o limbă, după priceperea noastră e absurdă. (Sgomot). In legislatura din trecut, în special în cea dela 1861, 1865—68, principiul acesta a fost acceptat şi pe baza principiului acestuia a fost deslegată chestia de naţionalitate.

Cu părere de rău trebuie însă se constat, că mai ales guvernele liberale, cari s'au succedat dela 1867 încoace, abandonând de tot principiul acesta, au urmărit cu totul altă direcţie şi nu numai că nu respectează legile fundamentale, aduse dejà pentru ocrotirea intereselor naţionalităţilor, dar mai târziu au scos din vigoare, cu legi şi cu ordinaţiuni, alte legi, cari apărau justele pretensiuni ale naţionalităţilor. (Sgomot).

Dupăcum dovedeşte şi experienţa, de câteori guvernele aflătoare la putere voiau se ajungă anumite scopuri, totdeauna s'au provocat la naţionalităţi, prezentându-le drept mumus. (Sgomot.) Mai luminos se dovedeşte aceasta prin faptul întâmplat tocmai astăzi în dietă, când domnul ministru-prezident a făcut imputare coaliţiei, că de ce nu a luat în programul ei revizuirea legii şcolare? (Sgomot). Imputarea aceasta, după priceperea mea, e cu totul netemeinică şi nemotivată, pentrucă noi

www.dacoromanica.ro

naţionalităţile nu ne ferim de însuşirea limbii maghiare, întrucât se poate.

Din orice cunoştinţă de limbă trebue să avem folos. Şi dacă se cere necondiţionat cunoaşterea limbii maghiare, va trebui să ni-o şi însuşim. Şi numai aceea e dureros, că astăzi s'a dat exprimare unei astfel de năzuinţe, că în comune, şi în special în comune locuite numai de naţionalităţi, limba maghiară trebuie folosită în măsură atât de mare... (Barta Ödön: De ar fi numai adevărat, dar nu e adevărat! Keller István: In America Slovacul învaţă limba engleză şi aici nu învaţă ungureşte).

Să se introducă în cercul ei limba maghiară; dar cu forţa, în astfel de comune, în cari o naţionalitate oarecare e în majoritate (Sgomot), legea aceea şcolară, pentru care stimatul domn ministru-prezident a făcut imputare coaliţiei, merge atât de departe, că nici din punct de vedere pedagogic, nici din oricare alt punct de vedere, nu poate fi acceptată. In chestiile acestea mă voiu pronunţă mai pe larg atunci, când le va veni rândul să fie discutate în special. Iar după ce acum timpul e înaintat şi nu vreau să abusez de indulgenţa stimatei case, revin la obiect. Cu durere am experiat, că în adresa opoziţiei unite nu se face absolut de loc amintire despre felul rezolvării chestiei de naţionalitate (Sgomot), că opoziţia coaliată proiectează extinderea dreptului electoral, nu în înţelesul programului nostru şi nici chiar în acel înţeles, pe care l'a stabilit ea dintru început, (Voci: Ce program e acela?) anume, pe baza dreptului universal de alegere.

Dupăce nici eu, nici consoţii mei de principii, până acuma n'am avut ocaziune să ne desvoltăm în parlamentul maghiar poziţia noastră, îmi iau voe să înaintez, în numele meu şi în al consoţilor mei, un proiect de adresă, şi dacă va cere trebuinţa, voiu uzà de dreptul meu ca propunător. Proiectul nostru de adresă sună astfel (ceteşte):

Maiestate cesaro şi apostolică regală!

Raporturile dezolate parlamentare au îndemnat pe Maiestatea Voastră, ca să disoalve în 4 Ianuarie 1905 parlamentul convocat pe anii 1901—1906, şi prin escrierea de alegeri nouă să facă încercarea în direcţia de a se da posibilitatea publicului alegător, ca cu privire la chestiile importante politice şi de drept public, aflătoare la suprafaţă, să-şi exprime părerea.

www.dacoromanica.ro

În vieaţa statului parlamentar e la tot cazul apariţie, care provoacă grave îngrijorări, dacă valorarea voinţei majorităţii parlamentare, şi prin aceasta însăşi activitatea dietei, se caută din partea minorităţii cu toate mijloacele posibile ca să fie împedecată, ceeace se recunoaşte din partea ei, şi îndoeală nu mai încape, că apreciarea astorfel de cazuri aparţine forului judecătoresc al naţiunii, care naţiune, dacă e stăpână pe voinţa ei, va ştî să câştige valoare sentinţei ei.

De aşteptările Maiestăţii Voastre, că alegerile escrise vor restabilî ordinea sdruncinată parlamentară şi vor restabilî capacitatea de muncă a dietei, noi, şi o mărturisim aceasta cu părere de rău, n'am legat nădejdi din capul locului. Ingrijorările noastre le-au justificat evenimentele cari au urmat.

După părerea noastră, anume, grava crizâ devenită cronică în vieaţa constituţională a patriei noastre poate primî rezolvare finală numai pe calea sanării radicale a răului, adecă, dacă în chestia atinsă de Maiestatea Voastră s'ar fi dat, nu numai unei frânturi mici privilegiate şi disparente a naţiunii, ci întregei naţiuni politice ungare, alcătuitoare de stat, posibilitatea de a-şi manifestà voinţa. Pentrucă până când la alegerile de deputaţi abiă a cincia parte a naţiunii îşi poate exprimà voinţa, e imposibil de a se împedecà să nu se provoace oricare minoritate parlamentară, fie din interese de partid, fie eventual din pură convingere, la aceea, că majoritatea preponderantă a naţiunii, în deosebi partea ei eschisă dela eserciarea drepturilor constituţionale, nu aprobă direcţia politică a majorităţii parlamentare. Ba poate se obvină şi cazul, că minoritatea parlamentară cu drept poate afirmà despre sine, că la dreptul ea este aceea, care reprezintă voinţa adevăratei majorităţi a naţiunii. Din contră, dacă majoritatea parlamentară să poate provocà la voinţa adevărată a naţiunii, manifestată în mod liber, pe baza dreptului universal de alegere, atunci îndreptăţirea morală a obstrucţiei cade dela sine.

Convingerea noastră internă este, că boala aceasta gravă, latentă, a constituţiei noastre, numai atúnci poate să fie vindecată, dacă în spiritul nefalsificat al legilor fundamentale din 1848 şi 1867/68, în toate părţile vieţii constituţionale, fără considerare la interesele de clase şi de rasă, cu considerare la interesele complexului naţiunii şi la ale statului ungar, alcătuit şi susţinut de acest complex, se câştigă valoare generală şi necondiţionată

www.dacoromanica.ro

principiului fundamental, după care toți cetățenii Ungariei, fără deosebire de naționalitate, sunt membri egal îndreptățiți ai națiunii ungare politice, unitare și nedespărțite.

Simțim durere adâncă, că tocmai acum, înainte de a se fi putut face vindecarea acestei boale a vieții noastre constituționale, precum și a altor număroase boale interne, au fost scoase la suprafață astfel de chestiuni, cari ating în mod vital situația de drept public și cea economică a patriei noastre față de Austria, și a căror rezolvare liniștitoare reclamă premeditare calmă și circumspectă. Învățăturile amare ale vremilor grele vor fi putut convinge pe oricine despre aceea, că din punctul de vedere al intereselor împrumutate, între cele două state ale monarhiei, legăturile de alianță, trecute în lege la 1867, cari trec peste uniunea personală, numai atunci pot reclamà rămânerea lor în vigoare, dacă din ambele părți se pot răzimà pe majoritatea reprezentanței naturale a popoarelor. Plecându-ne în fața admonierilor istorice din ultimele trei decenii, dorim, ca în astfel de chestii însemnate națiunea politică maghiară să-și exprime voința în întregimea ei, și ca să cadă toate zidurile despărțitoare, cari, durere, se află în ființă și astăzi între o parte mică a națiunii, privilegiată și investită cu drepturi constituționale, și între partea preponderantă a națiunii, împovărată numai cu datorințe de a plăti dări de sânge și de bani.

Cu sinceritatea datorită față de Maiestatea Voastră trebuie anume să declarăm, că atunci, când din aproape douăzeci de milioane de locuitori ai țării, numai un milion face numărul celor investiți cu dreptul electoral, noi, dieta actuală, abià am puteà afirmà despre noi, fără lipsă de modestie, că întru adevăr reprezentăm pe toți cetățenii de stat ai țării. De o parte din scăderea legii noastre electorale, de altă parte din tendențioasa împărțire a cercurilor electorale, și în urma abuzurilor și a atrocităților, cari încă tot se mai întâmplă la alegeri, cea mai mare parte a poporațiunii țării nu e reprezentată în dietă. La acestea se mai adaogă stabilirea de multeori volnică și tendențioasă a censului de dare și în fine starea aceea perversă, că în aceeaș țară sunt două feluri de sisteme electorale, fiindcă altul e sistemul de alegere în Ungaria propriu zisă, și iarăș altul în părțile ardelene ale Ungariei. Aceste stări de lucruri perverse au îngreunat, respective au făcut cu totul imposibil, ca cetățenii de buze nemaghiare, cari se alipesc cu egală credință de patria lor și de

www.dacoromanica.ro

naţionalitatea lor, să participe la alegeri, ci au făcut, ca aceştia să fie constrânşi, cu privire la participarea lor la vieaţa constituţională parlamentară, la politica de pasivitate.

Mânecând dela principiul susţinător de stat al egalităţii de drept, e justă pretensiunea, ca fiecărui cetăţean din întreaga ţară să i-se dea dreptul electoral, fără deosebire de naţionalitate şi de clasă. Drept aceea dorim, cu preponderanta majoritate a poporaţiunii ţării împreună, dreptul electoral universal şi împărţirea dreaptă a cercurilor electorale, scutită de orice interes special şi separatistic. O dorim acęasta cu atât mai vârtos, cu cât la alegerile din urmă, naţiunea tocmai partidele acelea le-a onorat cu încrederea, cari au făcut promisiune obligătoare cu privire la întroducerea dreptului electoral universal. Considerăm de un capital atât de mare încrederea poporului, încât călcarea promisiunii date, fie sub orice titlu de plăcere, am ţinea-o de crimă de neiertat, atât din punctul de vedere al moralei politice, cât şi din punctul de vedere al buneicuviinţe politice.

Nu poate fi delăturată participarea necondiţionată a fiecărui membru al naţiunii politice la vieaţa constituţională, după principiul egalităţii de drept, nici pentru aceea, pentrucă acum e adevăr bine simţit, că toate restrângerile, cari se aplică pe baza principiului libertăţii publice, din interese de rasă şi de clasă, formează pedeci pentru desvoltarea adevăratei libertăţi constituţionale, chiar şi cu privire la rasa maghiară. Mai bine o dovedeşte aceasta împrejurarea, că guvernele partidului dietal, aflător în majoritate dela transacţia dela 1867 încoace, pe lângă accentuarea necontenită a liberalismului, nu s'au simţit jenate în violarea şi restrângerea libertăţilor publice nici prin legile sancţionate. S'a negles în mod intenţionat trecerea în lege a dreptului de asociare şi întrunire, şi exerciarea acestor drepturi cardinale de libertate pentru cea mai mare parte a cetăţenilor s'a făcut pendentă dela bunul plac al guvernelor, prin ce aceste drepturi au devenit iluzorii. Presa şi libertatea cuvântului, aceste două garanţii de drept constituţional ale constituţionalismului adevărat, au fost puse pentru preponderanta majoritate a poporaţiunii în afară de vigoare. In ţara noastră, locuită de popoare cari stimează constituţia şi iubesc libertatea, puterea guvernamentală provoacă de decenii un neîntrerupt şir de procese politice şi de persecuţiuni politice. Prin inarticularea în lege a instituţiunii virilismului, cum şi pe urma dreptului de candidare,

www.dacoromanica.ro

dat fişpanilor şi fibiraelor, e ştirbit dreptul de autonomie al cetăţenilor din municipii.

Condiţia de existenţă pentru statul de drept este: respectarea legii. Cuprinşi de adâncă amărăciune suntem necesitaţi să descoperim faptul, că dintre legile sancţionate de Maiestatea Voastră nu se execută acelea, cari par a fi în contrast cu interesul rău înţeles al rasei, care se identifică pe sine cu statul. Procedura aceasta faţă de legi ascunde în sine germenele unor mari primejdii, pentrucă clatină în cetăţeni încrederea în ordinea de stat şi în sfinţenia legilor. Astfel mai ales e izvor de gravamine regnicolare faptul, că articolul de lege 44 din anul 1868, adus pe baza promisiunilor sărbătoreşti ale naţiunii în chestia îndreptăţirii egale a naţionalităţilor, nu numai că nu s'a executat şi nu se execută cu sinceritate şi în spiritul intenţiunilor legiuitorilor de atunci, — ci în contrast îndrăsneţ cu îndreptăţirea egală a naţionalităţilor, majoritatea poporaţiunii ţării e împedecată sistematic în cultivarea şi desvoltarea naţionalităţii sale. In contrast temerar cu principiul constituţionalismului, partea însemnată a cetăţenilor a fost despoiată prin ordinaţiuni de cel mai elementar drept constituţional, de a puteà formà partide politice pentru desvoltarea şi apărarea naţionalităţii lor, recunoscută prin legi. S'a ridicat teza contrară constituţiei, că puplicarea programelor politice se poate concede numai pe baza aprobării prealabile a puterii executive.

In urma identificării intereselor statului cu ale partidului şi clasei domnitoare, interesele statului sunt prezentate astfel, ca şi cum aceste interese ar pretinde, ca puterea executivă să pună pedeci în calea prosperării culturale, în calea cultivării poporului, astfel, că mai ales prin noue ordinaţiuni şi proiecte de lege se face aproape imposibilă instrucţia elementară în limba maternă. Legea, prin dispoziţia aceea, că statul are să susţină pentru cetăţenii de orice naţionalitate şcoale în cari se dă instrucţie în limba maternă, a dat deadreptul îndatorire guvernului, să susţină astfel de şcoale. Guvernele însă, pe lângă neglijarea acestei datorinţe, au împedecat pe cetăţenii de buze nemaghiare încă şi în aceea, ca cu preţul jertfelor speciale de bani să se îngrijească ei de şcoale cu instrucţie în limba maternă. Din lipsa aproape totală de şcoale medii şi de specialitate cu instrucţie în limba maternă, suntem expuşi faptului, că cei interesaţi cercetează şcolile din străinătate cu instrucţie în limba

www.dacoromanica.ro

maternă. Au fost violate, sub pretextul intereselor de stat, drepturile autonome, asigurate în legi fundamentate, ale diferitelor confesiuni, iar prin ordinaţiuni ministeriale a fost atacată nediscutabila îndreptăţire a limbilor oficioase eclesiastice întru educarea religioasă-morală.

Şi iarăşi, tot numai în urma totalei desconsiderări a limbii materne a cetăţenilor, contrar spiritului şi dispoziţiunilor pozitive ale articolului de lege 44 dela 1868, nu numai că administraţia a devenit greoaie, dar sufere şi justiţia, întrucât adecă prin aplicarea instituţiei tălmacilor devine iluzoriu principiul verbalităţii şi al comunicării directe.

Cel mai însemnat mijloc al asigurării statului este armata. Luând în considerare importanţa ei e de dorit, ca armata să fie scutită de orice frecare de caracter politic, servind numai scopul apărării comune cu arma a celor două state. Introducerea serviciului militar de doi ani o doreşte poporaţiunea întregei ţări. Pe lângă o instrucţie militară mai eficace, anul al treilea de serviciu poate fi uşor abandonat. Condiţiunea primordială, dictată de raţiune, a acestei instrucţii militare, făcute cu succes este, ca instrucţia militară să se dee soldatului în limba sa maternă; şi tocmai pentru aceasta în cadrele regimentelor este a se pune pe limba maternă a soldaţilor pond mai mare decât până acuma, Interesele justiţiei asemenea pretind, ca în faţa judecătoriilor militare acuzatul să se poată apără în limba maternă.

O pedecă a rezolvării crizei politice actuale o formează chestia economică. La regularea acestei chestiuni e de ţinut deosebi în vedere faptul, că poporaţiunea patriei noastre în cea mai mare parte se ocupă cu agronomia. La regularea chestiei vamale şi peste tot la regularea întocmirilor economice nu pot să fie dătătoare de măsură consideraţiuni de drept public. In chestiile acestea decid numai excluziv şi singure interesele economice, şi tocmai din punctul de vedere al acestor interese e inomis de lipsă, ca eventuala desfacere de Austria, ce ar urmà: să se efectuiască numai după crearea condiţiunilor prealabile şi după facerea cerutelor pregătiri, ca nu cumva interesele agrare ale ţării noastre şi ale poporaţiunei ei se fie periclitate. Clasa ţărănească, industria mică, muncitorimea, respective îmbrăţişarea intereselor lor materiale, sociale şi culturale, trebue să formeze obiect de mai intensivă îngrijire pentru guvernele

www.dacoromanica.ro

viitoare. Reforma legilor de dare, pe baza progresivităţii, şi scutirea de dare a minimului necesar pentru existenţă, apoi scutirea de dare indirectă a victualelor, asigurarea muncitorimei şi apărarea muncii, sunt pretensiuni neîncunjurabile.

Un şir întreg de afaceri, cari ating interesele însemnate ale cetăţenilor de stat şi ale intereselor de existenţă a statului, îşi aşteaptă rezolvarea, şi tocmai de aceea îngrijorare cuprinde inima noastră, văzând, că criza devenită cronică împedecă de ani activitatea dietei.

E datorinţa noastră, izvorîtă din credinţa de supuşi, a declară, că actuala dietă îşi va considerà de problemă întroducerea de astfel de reformă parlamentară, care stând pe baza dreptului electoral universal, prin împărţirea proporţionată a cercurilor electorale şi prin asigurarea prin dispoziţii treptate a libertăţii şi curăţeniei alegerilor, să facă se fie reprezentanţa poporului depozitara adevăratei voinţe naţionale, fiindcă vindecarea radicală a boalei, care roade la constituţionalismul şi parlamentarismul nostru, cum şi rezolvarea liniştitoare a chestiilor economice şi de drept public, eşite la suprafaţă, poate fi aşteptată numai dela o astfel de reprezentanţă a poporului, care primindu-şi însărcinarea dela întreaga naţiune, se poată face posibilă reprezentarea fiecărui interes îndreptăţit.

Cari de altcum rămânem cu adâncă supunere, deputaţii Ungariei, Croaţiei şi Slavoniei, întruniţi în dietă: Dr. Teodor Mihali, Ioan Russu Şirianu, Aurel Novacu, Dr. Aurel Vlad, Dr. Nicolae Comşa, Dr. Ioan Suciu, Dr. St. C. Pop, Vasile Dămian, Dr. Liubomir Pavlovici şi Milan Hodzsa».[1]

Prezidentul enunţă, că proiectul de adresă prezentat va fi tipărit, împărţit între deputaţi şi va fi pus în discuţie deodată cu proiectul de adresă al comisiunii parlamentare.

Vorbirea deputatului Dr. St. C. Pop la adresă.

In şedinţa din 8 Maiu 1905, la discuţia asupra adresei, a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop* şi a rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! Cu preţioasa permisiune a onoratei case îmi voiu luà voe să-mi desfăşur şi eu punctul meu de vedere

[1] Din «*Ziarul Dietei*» pe anul 1905, vol. I, pag. 163—167.

www.dacoromanica.ro

față de proiectul de adresă al adânc stimatei majorități coaliate. Mă silește să iau cuvântul mai ales vorbirea de Sâmbătă a domnului ministru-prezident, conte Tisza István, și a domnului deputat, baronul Bánffy Dezső.

Domnul ministru-prezident, contele Tisza István, a riscat declarația, că numai aceia pot fi credincioși ai patriei acesteia, cari nu formează partid separat naționalist, ci se alătură la alt partid oarecare al Ungariei. (Adevărat. Așà e!) Permită-mi onorata casă să-mi desvolt părerea, că concepția aceasta cât e de greșită. Să numească domnul ministru-prezident partidul, pe care ni-l recomandă, numească partidul care reprezintă, apără și promovează în casa aceasta interesele juste și prin legi asigurate ale naționalităților! Voiu dovedì în mod autentic, că partidul acesta nu poate să fie partidul liberal, care afirmă despre sine, că stând pe bazele dela 1867, e singura și excluziva reprezentantă, depozitară și procuristă a constituției noastre, depusă în legile create la 1867 și 1868, și că ea are să creeze Ungaria, în spiritul acestor legi, după intențiunile și în spiritul alcătuitoriului cu mare nume al acestei opere, Deák Ferencz.

Să examinăm deci, mult onorată dietă, cum se aseamănă principiile propagate de Deák Ferencz, cu principiile pe cari le propagă partidul liberal de astăzi?

Onorată casă! Când s'a svonit, că Românii, abandonând pasivitatea, vreau să participe la luptele parlamentare, hotărîrea aceasta a lor a provocat tocmai la partidul liberal cel mai mare resens, cea mai mare indignare. (Sgomot. Madarász József: Vă cunoșteà bine!) Pecând, onorată casă, tocmai spiritul cel mare, la care se provocà partidul liberal, Deák Ferencz, spuneà, că ar considerà de o nefericire regnicolară, dacă naționalitățile n'ar luà parte la luptele constituționale. Și spre a se vedeà, cât de frumos s'a exprimat, îmi iau voie să citez partea respectivă din vorbirea lui Deák Ferencz, din cuvânt în cuvânt (cetește): «Aș regretà adânc, dacă Românii ar stà departe de alegeri, pentrucă doresc, ca organismul constituțional al patriei noastre, care să extinde asupra cetățenilor de orice naționalitate, să se mențină în practica faptică. Patria are trebuință de pace, și ce mai este de făcut trebuie stabilit pe calea frăției sine ira et studio, în bunăînțălegere cu concetățenii noștri».

Așà părere aveà, stimată casă, Deák Ferencz, la care să provoacă partidul liberal. Erà îngrijorat, că Românii se vor re-

www.dacoromanica.ro

trage din vieaţa publică, pecând partidul liberal, ai cărui membri vin aici mai ales de prin ţinuturi naţionaliste, ar dori-o aceasta.

Onorată casă! După pronunţarea acestor principii mari, ce s'a întâmplat în ţară? S'a adus la 1874 legea electorală, cu privire la care conducătorul cu nume mare al opoziţiei unite spuneă însuşi, că ea asigură dreptul de vot numai pe seama unei clase privilegiate, pe când mulţimea, greul poporului, e scos din şanţurile constituţionale. Ba tot atunci, mergându-se mai departe, s'au stabilit două sisteme, şi cu privire la părţile din Ardeal s'a stabilit cenzul pământului cu mult mai urcat decât în avuta Ungarie. (Contraziceri. Gajári Géza: Tocmai din contră!) Toate acestea se pot constată din statistică în mod neîndoios. Dureros vorbeşte statistica aceasta despre aceea, că sunt foarte multe comune în Ardeal, unde văcariul satului fiind nemeş, are drept de vot, iar poporul întreg, n'are drept de votare. (Voci: E îndreptăţire veche).

Stimatul partid liberal, mergând şi mai departe a făcut şi aceea, ce Tisza Kálmán, numit sdrobitoriul de naţionalităţi, n'a cutezat să facă în guvernarea sa de 15 ani, a făcut cu neputinţă, anume, ca naţionalităţile, în special Românii, să se întruneascâ în conferenţă şi să hotărască în privinţa intereselor lor. Cu ordinaţiune ministerială a călcat în picioare Hieronymi Károly dreptul constituţional de întrunire şi asociare, numai pentruca să aducă la tăcere pe Românii, cari îi erau neplăcuţi. (Sgomot. O voce: Aţi vrut să mergeţi la împăratul cu memorandul!) Poate că şi D-voastră mergeţi acolo. Şi noi am mers la regele.

Eu, mult stimată casă, am o mare mângăiere şi mângăierea mea e aceea, că acel Hieronymi Károly, care a dat ordinaţiunea aceasta, nu reprezintă interesele maghiarimei. Maghiarimea nu a avut trebuinţă de o astfel de ordinaţiune, ci numai el. Şi cumcă de fapt nu a fost politică de stat, nu a fost politică patriotică aceea ce a făcut, a arătat rezultatul, că pe acest mult stimat deputat şi ministru, până a fost ministru maghiarimea l-a trântit pretutindenea şi a trebuit să meargă între Saşi şi între Românii persecutaţi de el, ca să capete mandat. (Voci: De ce l-aţi ales?) Pot să afirm cu conştienţă şi cu mândrie, că nu a primit nici un vot românesc. (Voci: Aşă e! Numai Saşii au votat pentru el. Ei l'au ales cu majoritate de 24 voturi). Absolut nici un vot românesc n'a primit. Aşă cred, mult stimată casă, că e adevărat, că maghiarimea nu aproabă edarea

www.dacoromanica.ro

de astfel de ordinaţiuni, cari lovesc în legi. (O voce: Işi arată din destul volnicia şi fără ele!)

Despre politica referitoare la drepturile naţionalităţilor şi în special la egalitatea de drept, ce au spus deputaţii întruniţi în dieta dela 1861? Imi iau voie sa citez numai începutul discuţiei asupra adresei, ca să vadă ţara, dacă principiile acestea domnesc de fapt în vieaţă? (Ceteşte:) «Cu totul pe bazele egalităţii de drept voim să desvoltăm şi să asiguram vieaţa noastră constituţională. Vrem, ca cu privire la folosirea deplină a drepturilor cetăţeneşti, nici religiunea, nici naţionalitatea să nu facă deosebire între cetăţenii patriei, (Voci: Nici nu este!) şi aşteptăm, ca pretensiunile naţionaliste ale compatrioţilor noştri de altă naţionalitate să fie asigurate şi prin lege, întru toate ce se poate efectui fară dărăburirea politică a ţarii şi fără sacrificarea independenţei ei legale . (Adevărat. Aşà e! Barta Ödön: Aseamăna aceasta cu memorandul!) Eu nu vreau nimic alta, decât să lucru cu D-voastră împreună la binele patriei. Noi nu avem altă patrie. (Sgomot.)

Inainte de aceasta cum s'a pronunţat marele înţalept al patriei, Deák Ferencz? (Ceteşte:) «Suntem determinaţi să întreprindem tot, pentruca să fie delăturate neînţelegerile, şi să facem aceea ce putem face fără dărăburirea ţarii şi fără sacrificarea independenţei noastre, ca cetaţenii de orice naţionalitate ai patriei să se contopeasca în interese şi în sentimente». (Voci: E adevărat. Dar facut-aţi aşà?)... «Dorim cu seriositate, să fim echitabili faţă de pretensiunile concetăţenilor de altă naţionalitate dintre noi, şi vrem, ca nu numai legi, şi nu numai contracte, ci şi interese comune şi sentimente comune să ne unească . (Aprobari.) Tot aşà s'a pronunţat şi acel Tisza Kálmán, care apoi mai târziu şi-a negat principiile. El a spus urmatoarele: «Sa liniştim pe membrii ţarii de orice rang şi limbă despre aceea, că nu am dat uitării interesele lor. Propunerea referitoare la naţionalitaţi o sprijinesc, pentrucă doresc, ca fiecare din altă naţionalitate să fie întru toate cetaţean cu drept egal al ţării, şi legile contrare egalitaţii de drept sa se sisteze». (Aprobări.) Scuzaţi, vă rog, dar baronul Bánffy spuneà tocmai aceea, că şi egalitatea de drept are limite, şi astfel nu corăspunde, că Bánffy ar fi spus aceea ce spuneà odineoară Tisza Kálmán. Noi nu avem nizuinţe contrare patriei. Sunt şi eu astfel de patriot, ca oricare dintre domnii deputaţi. (Voci: Dee Dumnezeu!)

www.dacoromanica.ro

Şi fiindcă limba e comoara cea mai scumpă, pe care şi-o tem naţionalităţile, şi care comoară la tot cazul vreau să şi-o păstreze, cu privire la limbă fie-mi permis, mult stimată casă, să mă provoc iarăşi la izvoarele vechi, uitate. In privinţa limbii aşà s'a pronunţat Deák Ferencz (ceteşte): «In Ungaria există o naţiune politică, naţiunea unitară, indivizibilă maghiară, al cărei membru, egal îndreptăţit, e însă fiecare cetăţean, aparţină ori cărei naţionalităţi. Un alt lucru pe care-l ţin şi-l cred este, că această egală îndreptăţire, cu privire la întrebuinţarea oficioasă a diferitelor limbi din ţară, şi în privinţa aceasta numai întru atâta poate fi supusă regulelor, întrucât unitatea ţării, posibilitatea guvernării, oportunitatea şi exerciarea punctuală a justiţiei, o face aceasta necesar. In jos însă, la comitate, la municipii, la comune, la biserici, — egala îndreptăţire trebuie să primească teren larg, ba şi la justiţie, dar numai la forurile inferioare».

Vă întreb, unde este judecătoria, la care se poate vorbì româneşte? Tălmaci sunt pretutindenea, şi prin ţinuturile cele mai sărace, şi în urma acestuì fapt e atât de scumpă justiţia, încât mai bucuros nu-şi caută oamenii dreptatea. (Sgomot). «Iar părerea aceea, că acolo unde poporaţiunea nu e maghiară, se trebuiască negreşit în limba maghiară să se poarte procesul, e nerealizabilă, eu o ţin de necorectă, şi în interesul naţiunii maghiare nu o aflu de necesară». (Barta Ödön: Chiar şi aceia vorbesc în limba valahă în faţa tribunalului, cari ştiu ungureşte!) Deák Ferencz a mers mai departe, stimată casă, în concesiuni, şi a pus în vedere, că dacă se întroduce verbalitatea, comunicarea directă şi instituţia judecătoriilor cu juraţi, se va pune pond special pe aceea, ca limba naţionalităţilor să se valideze. Intreb, şi vă rog să răspundeţi cu conştienţă liniştită şi corăspunzător adevărului, s'a întâmplat aceasta? A fost întrodusă limba naţionalităţilor cel puţin în instituţiunea curţilor cu juraţi? (Mişcare. Voci: Asta ar mai trebuì!) Doară nici nu poate fi jurat, celce nu ştie ungureşte! (Mişcare. O voce: Atâta ar mai trebuì, ca în Ungaria să se facă judecata în limba valahă!) Asta poate fi orice, numai egalitate de drept nu e!

Sunt dator să răspund domnului ministru-prezident, contelui Tisza István, şi la întrebarea, că de ce nu am întrat între membrii oricărui alt partid? Inainte de toate nu ştiu, ce a înţeles sub aceasta: coaliţia, ori apoi partidul cel mai mare al ţării, partidul

www.dacoromanica.ro

independist? La tot cazul voiu arată, că de ce nu putem intrà în partidul cel mai mare al țării, în partidul independist.

Vorbirea baronului Bánffy Dezső, rostită Sâmbătă, așà am văzut, că a aflat complăcere în cercurile opoziției unite. Dar principiile acelea n'au fost niciodată principiile partidului independist! Partidul independist nu poate proclamà niciodată o astfel de luptă de rasă! (Voci: Numai D-voastră o proclamați!) Nu putem intrà în partidul independist, pentrucă nici spiritul intransigentului, radicalului Kossuth Lajos, nu domnește acolo. Au murit Irányi-eștii. Ei nu mai conduc acel mare partid, iar corbii cei albi sunt eschiși din partidul D-voastre. Kossuth Lajos, care cu privire la îndreptățirea și pretensiunile naționalităților erà contrar încă și lui Deák Ferencz, a mers mai departe, pentrucă iubirea sa de libertate a fost atât de mare, încât n'a voit să lege de condițiuni mărunte egalitatea de drept a naționalităților, n'a voit să folosească chestia de naționalitate ca pretext pentru acoperirea inerției și pentru neglijarea țării. (Barta Ödön: V'ați și arătat recunoscători la 1848. O voce: Atunci au luptat în contra Maghiarilor. Dr. Aurel Vlad: Au luptat și Maghiarii în contra Maghiarilor. Cine a adus Muscalii în țară? Prezidentul cere liniște). Cumcă Kossuth Lajos ce constituție a voit să dea patriei acesteia, să vede din proiectul său de constituție din care-mi iau voie a citâ partea respectivă. Kossuth Lajos, în primul volum al cărții sale «Irataim», la pag. 453, spune următoarele (cetește): «Intocmai ca religia, interes social e și naționalitatea. In aceasta, ca în ceealaltă, statul, ca atare, nu are nici un amestec. Constituția garantând dreptul de asociare, cetățenii sunt liberi, pentru apărarea și desvoltarea naționalității lor, cum și a altor interese de ale lor, să se unească și se facă asocieri, după comune, comitate, pentru țara întreagă. Naționalitățile posed din punctul acesta de vedere libertate cu totul slobodă de a dispune. Pot să-și aleagă șefi, pe cari îi pot investì cu titlul care le place, pot să țină adunări, și pot să aducă hotărîri în cadrele constituției și ale legii, iar statul nu poate pretinde alta decât atâta, că adunările acestea să fie publice».

A murit Kossuth Lajos, dar n'a revocat acest proiect de constituție. Intreb, cine reprezintă aceste principii, cari merg ceva mai departe decât sunt cadrele art. de lege 44 dela 1868? Intreb, pentrucă așà cred, că-și vor aduce mulți aminte, cum a urgentat Irányi Dániel de atâteaori executarea lor, ba a înaintat

www.dacoromanica.ro

şi proiect de lege despre introducerea dreptului electoral universal, fără deosebire de limbă, naţionalitate, rasă şi confesiune. Aţi respectat toate acestea? Nu, nu le-aţi respectat, nu le-aţi realizat, ci dupacum cetesc în foaia baronului Bánffy Dezső, partidul independist şi-a înghiţit principiile, spunându-se, că proiectul de adresă conţine programul baronului Bánffy Dezső! (Dr. Aurel Vlad: Numai programul sau. Hock János: Minţi! N'a spus, că e numai al său. Dr. Aurel Vlad: Insemne-şi domnul deputat, că n'am obiceiul să mintesc. Hock János: Atunci nu spună domnul deputat aceea ce nu e adevărat. N'a spus Bánffy că e numai programul lui. Asta e minciuna). Rog să fiu scuzat, dacă eu ca politician neexpert nu mă pot orientà în labirintul acesta. Dar trebuie să constat, ca partidul independist n'a trecut în programul sau dreptul electoral universal. (O voce: E în program!) Atunci eu dară nu ştiu, că ce înseamnă program şi ce înseamnă anumite declaraţiuni, când baronul Bánffy Dezső spune, că scopul său e sistarea statului poliglot şi ca naţionalităţile să se prefacă în Maghiari de rasă.

Imi iau voie a revenì asupra vorbirii baronului Bánffy Dezső. El a afirmat, că Ungaria până atunci nu are îndreptăţire de a fi şi nu are viitor, până nu se contopesc toate popoarele în rasa maghiară. (O voce: N'a spus-o!) Să fim de o limbă şi de un sentiment. In privinţa aceasta, oricât de mult i-aş stimà facultăţile de bărbat de stat, totuş fie-mi permis să mă provoc la o autoritate mai mare de cum e el, să ma provoc la întemeetorul acestui stat, la sfântul Ştefan, a cărui mână dreaptă o binecuvântăm şi astăzi. El a spus, că «regnum unius linquae unius stirpis fragile et imbecille est». Şi a spus acestea fiiului său Emeric, pentruca să nu-şi bată capul cu aceea, ca să asimileze naţionalităţile şi popoarele, ci să le cultiveze caracterul lor propriu naţionalist, ca prin aceasta ele să devină stâlpi ai ţării şi ai coroanei! (Barta Ödön: După notele autentice stenografice de atunci. Aşa e? Ilaritate).

Le pun acestea în faţa celoralalte tendinţe, căci doară atât proiectul de lege al lui Berzeviczy în chestia instrucţiei poporale, cât şi proiectul de lege viitor, semnalat şi din partea domnului deputat, baronul Bánffy Dezső, conţine, respective va conţineà, numai aceea, ca limba maghiară să fie propusă în acel sens, ca naţionalităţile, uitându-şi limba maternă, să-şi pearda naţionalitatea. (Contraziceri). Mă rog, tendinţa e aceasta. Dar nu

www.dacoromanica.ro

va succede niciodată. (Voci: Nici nu o vrea nime!) Caci doară tot un izvor maghiar a spus despre Valahi, anume, Bonfinius, că: «Valachi plus pro linguae quam pro vitae incolumitate certasse videntur», deci au pus mai mare preţ pe comoara aceea, pe limbă, decât pe vieaţa lor. Dar orice nazuinţă, care pe lângă îngrijirea limbii noastre materne are de scop şi învaţarea limbii maghiare, o primim cu cea mai mare placere şi cu patriotism. (Barta Ödön: Ştim.) Fireşte, după putinţă! (Barta Ödön: Intrucât se poate face cu ocolirea legii. Adevărat. Aşà e, în stânga).

Stimată casă! Vorbirea domnului deputat baron Bánffy Dezső e clară şi nu ne lasă absolut în nici o îndoială, căci el acceptează statul de drept numai condiţionat, întru atâta numai, întrucât interesul de stat, contemplat din partea sa, permite lucrul acesta din punctul său de vedere. Dar dreptul, mult stimată dietă, numai unul poate să fie. Jus aequale est neque aliter jus est. Dreptul e egal, ori nu există, dar gradaţii nu are. In vorbirea lui Bánffy am constatat un atac deschis şi categoric în contra naţionalităţii noastre, în deosebi cu privire la interesele de limbă. Ne voiesc limba, pe care sub nici o împrejurare nu o dăm! (Szöcs Pál: Nime n'a spus'o aceasta niciodată.) Poftiţi şi cetiţi în «Pesti Hirlap». E scris acolo! (Prezidentul roagă deputaţii să nu poarte dialoguri. Numai oratorul are cuvântul, nime altul).

Binevoiţi a-mi permite să constat, că acea parte din legea despre egala îndreptăţire a naţionalitaţilor, care e favorabilă naţionalităţilor, n'a fost executată nici într'un sigur punct al ei. (Mişcare.) In legea aceasta e vorba despre ridicarea de şcoale, despre cultivarea în limba maternă până la gradul academic, şi totuşi nu s'a ridicat nici un singur gimnaziu în care limba de propunere ar fi limba noastră maternă. Ce spuneà Deák Ferencz, atunci, când Sârbii au cerut gimnaziu şi aici s'a făcut opoziţie? (Ceteşte:) «De ar fi în ţară 300 de gimnazii, de ar fi atâtea, ca tot la şasă mile să se găsească unul, dacă gimnaziul din careva ţinut nu dă învăţătură în limba aceea, ori cel puţin nu în preponderanţă în limba aceea, care e limba poporului din acel ţinut, atunci fără îndoeală, că e grea promovarea culturii. Să ne aducem numai aminte, cât ne-am chinuit în copilărie, când a trebuit să învăţăm o limbă străină, o limba moartă, şi să privim acum, cu cât e uşurată tinerilor noştri studiarea prin aceea, că se da

www.dacoromanica.ro

instrucţia în limba maghiară. Tot aşà stă lucrul şi cu privire la limba altor naţionalităţi. Dacă le-am constrânge, ca copiii lor, cari nu cunosc de loc, ori foarte puţin limba maghiară, dupăce în şcoala poporală li-se propune mai mult în limba lor proprie naţională, să fie instruaţi pretutindenea şi în toate ungureşte: în gimnaziile acelea ar fi imposibilă înaintarea tinerilor, părinţii ar cheltuì banii înzadar, copiii şi-ar perde timpul de geaba. Peste tot, dacă voim să câştigăm naţionalităţile, calea nu e aceea, că le maghiarizăm cu orice preţ, ci aceea, că le împrietinim cu raporturile maghiare. Pentrucă două lucruri sunt clare înaintea mea: a voì să le extirpăm ar fi o barbarie fără Dumnezeu încă şi atunci, când nu ar fi atât de număroase, încât e imposibil a fi nimicite». (Sgomot. Voci: Nime nu vrea!) Dar aceea nu voiţi, ca în gimnazii să se înveţe şi româneşte! (Barta Ödön: Aţi avut vreme destulă să învăţaţi ungureşte. Prezidentul cere linişte). «Nu zace în interesul nostru să ne facem duşmani. In aceeaşi situaţie se află şi ei. Dacă ei s'ar puteà desface şi ar puteà formà o naţiune mare, a-şi înţelege năzuinţele îndreptate spre această ţintă. Dar lucrul acesta e imposibil în urma raporturilor europene». (Sgomot). De ce să fie constrânşi la aceea, ce ei nu voiesc? (ceteşte): «Ambele părţi trebuie deci să nizuiască, ca să trăim împreună şi lângă olaltă într'o înţălegere cât se poate mai bună». (Barta Ődön: Asà explicaţi, ca austriacii transacţia!) Eu mă supun numai legii şi constituţiei, omului nu! (Vészi József: Pe baza memorandului!)

Simţim şi se vede din toate năzuinţele, că fiecare partid al dietei acesteia vede asigurată condiţia de existenţă a Ungariei în contopirea raselor. (Mişcare.) Sau altcum, toate popoarele nemaghiare ale Ungariei să se contopească în rasa maghiară. (Madarász József: Ungaria! Prezidentul: Rog linişte, onorata casă!) Să scuzaţi, dar dacă aceasta nu e declararea deschisă a războiului de rasă, atunci nu ştiu, ca ce e». (Contraziceri sgomotoase.)

Prezidentul: «Scuzaţi, dar sunt silit să fac observări la cuvintele domnului deputat. Domnul deputat vrea să prezinte dieta maghiară astfel, ca şi cum aici s'ar dorì continuarea războiului de rasă. Asta nu corăspunde realităţii. Cu astfel de afirmări se poate numai provocà războiul de rasă. După regulament, datorinţa mea e să veghez, ca aici să nu se înceapă războiul de rasă. Admoniez pe stimatul domn deputat, că naţionalităţile nu

www.dacoromanica.ro

au nicì unde o soarte mai buna decât aici. Nu e exact aceea ce spune domnul deputat, ca ar voì cineva să contopească naţionalităţile în rasa maghiară. Asta nu o vrea nime în Ungaria; şi cel ce afirmă aşà ceva, cutez să spun, că ştiind ca nu e aşà, spune aceea ce nu corăspunde realităţii. Pentrucă în ţara aceasta nu conturbă nime naţionalităţile în limba lor. Un lucru pretinde însă ţara, şi dreptul acesta îl are orice ţară, anume, ca să învăţaţi limba statului. Drept aceea rog foarte mult pe domnul deputat, să binevoiască a se mişcà între limitele acelea, ca sa nu se provoace răsboiul de rasă». (Aprobări vii şi lungi generale. Aplauze. Trăiască prezidentul!)

Dr. Stefan C. Pop: «Onorată dietă! Iau la cunoştinţă cu mare gratitudine binevoitoarele declaraţiuni ale adânc stimatului domn prezident şi har Domnului, convins sunt şi eu, că în parlamentul maghiar nu toţi o doresc aceasta. Dar eu am analizat vorbirea domnului Bánffy Dezső, şi cu privire la ea am declarat, că dacă el spuneà, că scopul politicei sale e acela, ca încet cu încetul caracterul poliglot al statului să se micşoreze, iar în cele din urmă să înceteze, asta înseamnă, ca naţionalităţile să dispară de pe globul pământului. Iar acesta e un astfel de scop, care cu vieaţa din statul maghiar nu stă în nici o legatura şi nu poate fi justificat nici cu trecutul statului maghiar.

Eu sunt de altă convingere, şi aşà cred, ca interesul vital al Ungariei e cu mult mai bine asigurat, daca nu trece prin un proces artificial de contopire de rase. Statul maghiar, atât pe urma unităţii sale, cât şi pe urma organizării unitare a guvernării de stat, are date toate garanţele condiţiunii de existenţa, şi nu e avizat la o procedură, care între toate împrejurările provoacă numai resens. Eu nu spun, că naţionalitaţile să nu înveţe ungureşte, ci spun, că să înveţe în limba materna şi ungureşte. (Aprobări). Despre aceea vorbesc, că în ţara aceasta, unde şi din maghiarime 40% sunt analfabeţi, cu greu poate fi executat planul, ca să se înveţe în două limbi. Dar dacă e cu putinţă, mă voiu plecà în faţa ştiinţei acelui pedagog.

Onorată casă! Sunt de convingerea, că un astfel de stat maghiar, care asigura fiecărui cetaţean excluziv drepturile civile, politice şi naţionaliste, totdeauna va fi fericit. Şi dacă va da Dumnezeu să-şi exopereze independenţa de stat, numai astfel va putea înflorì şi va puteà fi fericit. Eu mă alătur bucuros la politica, care inaugurează această direcţie, a-şi primì bucuros

www.dacoromanica.ro

politica aceea, care pe langă unitatea statului, pe lângă interesele rasei maghiare, asigură şi interesele naţionalităţilor, care nu declară, că celce-şi iubeşte naţionalitatea şi vrea să-şi cultiveze limba, se pune în contrast cu patriotismul maghiar. (Voci: N'o spune nime). Dacă se face aceasta cu neputinţă, e tot una. O astfel de Ungarie, ale carei temelii sunt: dreptatea, constituţionalismul nefalsificat, mulţumirea cetăţenilor, va fi fericită; şi celce va şti face acest lucru, va fi adevăratul bărbat mare al Ungariei. (Aprobări şi aplauze în mijloc). Dar fiindcă după cât mi-am luat voie a expune până acum, eu nu găsesc un astfel de partid, care să declare pe faţă, în mod categoric, în teze definiate, că până unde, între ce împrejurări şi cât asigură din pretensiunile naţionaliste, nu mă alătur la nici un partid. Dar aşà cred, că am desvoltat implicite şi acele motive, că de ce nu primesc proiectul de adresă şi de ce mă alătur la proiectul de adresă, înaintat prin Teodor Mihali. Nu mă pot alătură mai ales pentru aceea, pentrucă afară de scrupulii înşiraţi, partidul independist deocamdată şi-a suspendat pretensiunea cardinală: că necondiţionat şi la prima ocaziune va realizà dreptul electoral universal, fără considerare la rasă şi naţionalitate. Acestea sunt motivele pentru cari nu primesc proiectul de adresă». (Aprobări în mijloc la naţionalişti).[1]

Vorbirea deput. Dr. Aurel Vlad la adresă.

In şedinţa din 9 Maiu 1905 a vorbit la adresă deputatul naţionalist român Dr. Aurel Vlad. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! In situaţia actuală critică a ţării fiecare partid patriotic are datorinţa de a promovà eşirea din criză. Tocmai de aceea, punctul de vedere al partidului nostru a fost acela, ca să nu înceapă discuţie lungă, ci să-şi preciseze pe scurt punctul de vedere faţă de chestiile aflătoare în discuţie. Şi dacă din partea partidului liberal şi în deosebi din partea provizoriului ministru-prezident nu am fi fost împărtăşiţi de astfel de atacuri, cari de-adreptul provoacă apărarea, poate că nici nu luam cuvântul spre a vorbì mai pe larg, pentrucă sunt de convingerea, că în momentele critice actuale nu e dat timpul potrivit pentru discutarea chestiilor, cari ne interesează pe noi în

[1] Din «*Ziarul Dietei*» pe anul 1905, vol. I, pag. 190.

www.dacoromanica.ro

special. La acelea se cere obiectivitate, precumpănire, şi am firma convingere, ca pe lânga obiectivitatea ceruta ne vom înţelege unii pe alţii, pe lânga obiectivitatea ceruta pretensiunile noastre, cari stau pe bazele egalităţii de drept, vor fi recunoscute.

Onorata casă! Domnul ministru-prezident a afirmat, ca prin aceea, ca noi ne-am prezentat aici ca grupare independentă, nu numai că din punctul de vedere al patriotismului ne-am pus pe un punct de vedere dubios, dar totodata tradam şi interesul neamului nostru. Voiu aveà datorinţa să arat, cât e de necorect acest punct de vedere. Căci doara năzuinţele acelea, principiile acelea, cari ne-au adus pe noi laolaltă într'un partid, dacă acele principii ne-au adus laolalta şi ca grupare, avem datorinţa să propagăm principiile acestea, pentrucă am promis în programul nostru. Numai chestie de oportunitate poate să fie, că oare o facem aceasta în mod independent, ori înfram într'un partid oarecare şi valoram pe ascuns principiile acestea. Sinceritatea bărbătească pretinde, ca să le propagăm pe faţă. Dar abstrăgând dela aceasta, onorată casă, nu e dată modalitatea şi posibilitatea de a face aceasta în sânul vreunui partid, pentrucă după cum a aratat aici eri stimatul meu amic St. C. Pop, nu aflăm nici un partid parlamentar regnicolar, în care ar puteà aflà loc aceste principii speciale ale noastre, acest punct de vedere special al nostru. (O voce: In parlamentul maghiar nu!) Ba da, în parlamentul acesta avem dreptul să vestim principiile noastre, pentrucă publicul alegător are dreptul să aleagă pe aceia, al căror program îi place, iar nu de aceia, cari plac, ori nu plac majoritaţii.

Onorată casă! Aşà cred, că nu din punctul de vedere al patriotismului este a se aprecià faptul, că cum şi pe ce cale ne-am prezentat noi aici, căci din punctul de vedere al patriotismului pot fi judecate numai faptele, principiile, programul, pe care-l reprezentăm, nu însă faptul, că cum ne-am organizat şi cum am păşit (ca candidaţi). Onorată dietă! Indreptăţirea partidului nostru de a existà nime nu a justificat-o mai bine, mai elocvent, decât tocmai baronul Bánffy Dezső, care a declarat categoric în vorbirea ţinută aici Sâmbătă, ca în Europa, pe lângă constelaţia actuala politică, viitor are numai statul unitar, cu o limbă. (Daniel László: Şi asta e adevarat.) Nu e aşà! Nu e adevărat. Dacă punctul acesta de vedere ar fi adevărat, atunci Un-

www.dacoromanica.ro

garia nu ar fi existat o mie de ani, pentrucă în curs de o mie de ani nu a fost de o limbă, ci mai multe neamuri au susținut-o. Au fost mai multe neamuri aici în țară, și toate, cari au trăit aici, au contribuit la susținerea ei. (O voce: Când și când!) Istoria epocei mai nouă cu adevărat arată cazuri, că ideea națională, pe bazele aparținerii laolaltă, a unit mai multe stătulețe mai mici într'un stat mare, dar un astfel de stat nu-mi poate arătà nime, care s'ar fi prăbușit pentru aceea, pentrucă în el au existat mai multe neamuri. (O voce: Dar imperiul roman?) Scuzați, vă rog, dar pe vremea prăbușirii imperiului roman nu a existat peste tot ideea de naționalitate. Dar nu aici e locul, ca să vorbesc despre motivele căderii imperiului roman, ci numai faptul acela vreau să-l constat, că existența mai multor neamuri într'un stat nu poate fi motiv de descompunere pentru stat. (Markos Gyula: Nu trebue să vă purtați astfel.) Dar cum să ne purtăm? (Markos Gyula: Afară vorbiți altcum, nu ca aici. Așà se spune, că trăiți din aceea, că seduceți poporul. Trăiți din aceea, că agitați. Prezidentul îndrumă pe Markos la ordine.) Noi, onorată casă, am făcut experiența, și viața ne arată, că în parlamentul maghiar fiecare partid regnicolar urmărește scopul, ca aici să se înființeze un stat unitar maghiar, cu o limbă, ceeace după concepția baronului Bánffy Dezső e egal cu extirparea tuturor naționalităților, (Contraziceri.) pentrucă contopirea cu privire la limbi nu înseamnă alta, decât încetarea naționalităților. (Contraziceri.) Scuzați, dar dacă cineva poate să ghicească altceva din acestea, atunci ori eu nu înțeleg ungurește, ori baronul Bánffy Dezső nu știe ce vorbește. (Mișcare.) Iar dacă examinăm tendințele, vedem, că și politica partidului liberal a urmărit tot acest scop final, deși nu a spus-o, precum nici Bánffy nu a spus-o până s'a aflat la acel loc, (fotoliul ministerial), dar o spune acum, fiindcă e o lozincă, care are popularitate. Foaia sa o spune și aceea, că maghiarizarea trebue să formeze misiune de stat. Și cu părere de rău experiem, onorată dietă, că ideea aceasta află ecou la toate partidele stimatei case. Când astfel de direcții se valorează la partidele politice maghiare, atunci datorință avem, ca față de direcția aceasta, nu numai din iubire către neamul nostru, ci chiar și în interesul statului, să luăm poziție, pentrucă după părerea mea, viitorul statului ungar numai atunci va fi asigurat, când toate neamurile cari locuesc în patria aceasta vor fi mulțumite, când nu se pun pedeci în contra îna-

www.dacoromanica.ro

intării culturale şi economice a acestor neamuri. (Voci: Dar cine pune?) Din punctul acesta de vedere judecând proiectul de adresă al majorităţii coaliate, aflu în el astfel de momente, cari justifică acest punct de vedere al nostru. Acolo e numai decât chestia extinderii dreptului electoral, în care stimata opoziţie coaliată nu se pune pe punctul de vedere al dreptului electoral universal; şi dupăce în programul partidului independist condiţia primordială a dreptului electoral universal este cunoaşterea limbii maghiare în vorbire şi scriere, şi dupăce şi în programul partidului nou, aflător în majoritatea coaliată... (Voci: Nu e!) Dar va fi! Şi dacă va fi în el, şi eu voiu examină chestia aceasta din punctul de vedere al egalităţii de drept, voiu puteà spune, că stimata majoritate coaliată s'a abatut dela terenul egalităţii de drept, pentrucă precum cunoaşterea limbei maghiare în vorbire şi scriere nu e condiţie primordială pentru purtarea sarcinilor de stat, tot aşà nu e permis să fie condiţie pentru exerciarea drepturilor. (Adevarat. Aşà e, în centru. Buza Barna: Limba de stat nu e egală cu celelalte limbi. Prezidentul cere linişte.) Eu nu cunosc o astfel de egalitate de drept, care e condiţionată de cunoaşterea limbii de stat, pentrucă dacă un guvern poate să pună astfel de stavilă egalităţii de drept, atunci un alt guvern poate să vină şi să pună alte stavile, cari eventual consideră ca condiţii primordiale punctele de vedere ale clasei ori ale confesionalismului la formarea partidelor, şi atunci unde ajungem cu egalitatea de drept? (Mişcare. O voce: Cunoaşterea limbii de stat nu e stavilă!) Eu văd stavila în cunoaşterea limbii de stat, întru atâta, că în ţară sunt foarte mulţi cetăţeni, cari nu ştiu ungureşte. (Voci: Poftească şi înveţe!) Iar dacă aceasta, până nu învaţă limba, e pedecă din punctul de vedere al drepturilor, fie pedecă şi cu privire la purtarea sarcinilor. Nu mai încassaţi dări dela ei şi nu-i mai asentaţi nici la miliţie. (Sgomot.) Stând deci pe punctul de vedere al egalităţii de drept, astfel de restrângeri, astfel de nazuinţe, nu pot fi tolerate. (Sgomot.)

Ştiu eu de ce se ridică aceste zăgazuri. Intâiu pentru aceea, pentrucă e temere, că această extindere de drept fără nici o îngrădire ar fi în favorul naţionalităţilor şi al socialiştilor. (Mişcare.) Pentrucă în cazul introducerii votului universal la alegeri nu s'ar puteà împedecà să nu între în parlament deputaţi socialişti. (Voci: Cine îi împedecă?) Această denegare de drept

www.dacoromanica.ro

se poate motivà numai cu aceea, că lipseşte încrederea, cumcă cei investiţi cu dreptul acesta îl vor întrebuinţà în interesul bine priceput al statului. E întrebare însă, că oare nu se cere mai mare încredere, sa nu încredinţăm apărarea patriei unor oameni cari nu ştiu ungureşte? Şi dacă nu e pedeca necunoaşterea limbii maghiare pentru aceea, ca cetăţeanul acela de buze nemaghiare să apere patria, şi daca acesta e destul de patriotic, ca să-şi împlinească serviciul faţă de duşman, atunci din punctul de vedere al patriotismului se poate el excepţionà oare la dreptul electoral, pentru aceea, pentrucă nu cunoaşte limba maghiară? Cu mult mai mult poate să strice patriei acel om cu buze streine, nemaghiarul acela, atunci, când îl încredinţăm cu apararea patriei, decât atunci, când îl investim cu drept electoral.

Şi încă un moment ne arată, că stimata majoritate coaliată s'a pus şi ea pe acest punct de vedere, şi anume, poziţia ce a luat-o în chestia limbii de comandă, mai bine spus, luarea în considerare a motivării punctului ei de vedere în chestia aceasta. Dacă stimata majoritate ar pretinde limba de comandă pentru aceea, pentrucă ea ar fi desvoltarea suveranităţii statului ungar, atunci cei ce nu aparţin rasei maghiare nu ar puteà face cu drept excepţie în contra acestei pretensiuni. Dar chestia cu limba de comandă e prezentată în o astfel de lumină, ca şi cum limba de comandă maghiară ar fi necesară pentru aceea, ca să formeze mijloc nou de maghiarizare. (Ilaritate în stânga.) Mă mir mult, că tocmai membrii noului partid râd de aceasta, când doară se cuprind lucrurile în desvoltările baronului Bánffy Dezső, care spuneà, ca din punct de vedere naţional maghiar nici nu e de aşà mare importanţă chestia limbii de comandă, ca chestia limbii de regiment, pentrucă e de credinţa, că prin introducerea limbii de regiment se deschide teren mai larg pe seama maghiarizării. (Sgomot.) E numai natural, onorată casă, că dacă pretensiunea aceasta vine prezentată în o astfel de lumină, noi sa rămânem faţă de ea cel puţin indiferenţi. (Sgomot.) Da, rămânem indiferenţi, dacă o pretindeţi din acest punct de vedere.

Noi suntem puşi în faţa alternativei de a alege între două partide mari. Una pe baza dela 1867 vrea sa ajungă acolo, ca să creeze statul unitar de limbă maghiară, statul naţional maghiar, ceealaltă iarăşi, stând pe punctul de vedere al desăvârşitei

www.dacoromanica.ro

independenţe, vrea să realizeze acelaşi lucru. In chestia aceasta îmi iau voie să risc afirmarea, că interesul public al statului nu-l reprezintă nici un partid, ci îl reprezentăm noi. (Sgomot şi ilaritate. O voce: Vorbeşte Vienei!) Rog să scuzaţi, dar punctul nostru de vedere nu vreà să fie luare de poziţie, nici pentru Viena, nici contra Vienei. (Sgomot.) Noi vorbim numai din punctul de vedere al ţării şi al interesului public, aşà cum înţelegem noi acest interes public. (Sgomot.) Şi fiindcă am convingerea, că viitorul Ungariei numai atunci va fi asigurat, numai atunci poate fi garantat, dacă se dă posibilitatea tuturor naţionalităţilor, ca pe lângă conservarea unităţii statului să facă promovarea neamului propriu pe terenul cultural şi cel economic, (Voci: Nime nu le împedecă!) şi fiindcă în privinţa aceasta nu aflăm garanţă în programul nici unui partid, e motivată organizarea noastră separată. (Sgomot).

După înfăptuirea transacţiei dela 1867 încă au făcut parte din parlament deputaţi de origine nemaghiară, — nu înţeleg lucrul în senzul dreptului public, — şi atuncĭ unul ori altul a fost membru al partidului lui Deák, şi alţii au aparţinut partidului independist, care pe atunci erà reprezentat prin un număr foarte mic de deputaţi. Alţii iarăşi se ţineau de stânga din mijloc. Dar atunci domneà alt spirit. Atunci nu se validità acea concepţie şovinistă, cu care ne întâlnim astăzi. (Sgomot).

Onorată dieta! Cu considerare la timpul înaintat îmi încheiu expunerile, aflând de necesar a declarà, că nu pot primì proiectul de adresă al majorităţii, ci mă alătur la proiectul de adresă înaintat de stimatul condeputat Dr. Mihali . (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Vorbirea deput. Dr. Ioan Suciu la adresă.

Tot la adresă a vorbit şì deputatul naţionalist român Dr. *Ioan Suciu*, în şedinţa din 10 Maiu 1905, rostind vorbirea următoare:

«Onorată casă! Ca membru nou al casei acesteia, nu neg, ca iau cuvântul pătruns de îngrijorarea, că oare declaraţiunile mele, izvorîte din cea mai curată convingere, nu vor întimpinà inpacienţă, ori chiar un anumit soiu de antipatie ascunsa? (Se auzim). Trebuie să mă tem, că mă veţi acuzà cu preocupare

[1] Din «*Ziarul Dietei*», anul 1905, vol. I, pag. 230.

www.dacoromanica.ro

naţionalista şi pe temeiul acesta veţi trage la îndoială, că în şirul desfaşurărilor mele voiu fi în stare să fiu cu considerare la interesele statului, ale naţiunii. De aceea declar din capul locului, că buzola îmi va fi interesul statului, iar interesele naţionalităţilor le voiu atinge numai acolo şi întru atâta, unde şi întrucat ele nu numai că nu sunt în contrazicere cu interesele bine pricepute ale statului şi ale naţiunii politice ungare, dar stau chiar în consonanţă cu ele. (Aprobări). In numele acestei promisiuni rog şi eu pe membrii onoratei case (Sgomot. Prezidentul cere linişte.), să binevoiască a ascultà modesta mea vorbire, nu din punctul de vedere al interesului de rasă, care eventual va fi scos la suprafaţă, ci curat din al interesului de stat. (Sa auzim).

Onorată casa! Dacă examinăm bine criza actuală politică, pe care cu tot dreptul o putem numì şi criză de constituţie, trebuie să dăm dreptate mult stimatului condeputat conte Apponyi Albert, care a afirmat eri, că criza aceasta nu e alta, decât o nouă fasă a luptei, pe care naţiunea maghiară a trebuit să o poarte secole dearândul, cu statornicie, deşì cu schimbăcios noroc, în contra acelor directiuni, cari voiau să se unească Ungaria cu ţările reprezentate în senatul imperial austriac, prin legături de drept public şi economice, cari trec peste uniunea personală. Sistarea acestei direcţii, în interesul independenţei statului ungar şi în al integrităţii constituţiei, dar şi din punctul de vedere al dinastiei şi al interesului de existenţă al statului, a reclamat-o naţiunea maghiară cu statornicie secole dearândul.

Onorată casă! Dacă cercetam motivele, precedenţele înăspririi crizei actuale şi dacă luăm ca punct de mânecare la scrutările noastre acel principiu fundamental al constituţiei în mod radical transformate, după care astăzi naţiunea politică maghiară se compune din toţi cetăţenii statului, cari fără considerare la naţionalitate, sunt membri egal îndreptăţiţi ai acestei naţiuni, ajunci în mod natural se iveşte necezitatea limpezirii acelei chestiuni, că în faţa acestei faze nouă a năzuinţei îndreptate spre eluptarea independenţei statului maghiar, sau în faţa crizei actuale, naţiunea maghiară în totalitatea ei şi în părţile ei constitutive ce atitudine ia?

Onorată casă! Nu urmaresc scopul de a demonstrà în contra unităţii şi indivizibilităţii naţiunii politice maghiare, decretate prin lege, ori de a le desconsiderà. Dar precum acela, care pe

www.dacoromanica.ro

baza datelor statistice compune-harta etnografică a Ungariei şi arată diferitele rase de popoare din patrie cu diferitele colori, nu săvârşeşte crimă în contra naţiunii unitare maghiare, tot aşà poate că'mi va fi permis şi mie să aseaman această harta etnografică cu acea harta colorată, care pe baza rezultatului alegerilor din Ianuarie anul curent arată asemenea în diferite colori, cu considerare la partide, cercurile electorale, şi să scot din această asemanare concluziile ca i pot fi scoase, admoniind însă totodată pe orişicine, de a nu face deducţii false provocate de o aparenţă greşită.

Asemănând aceste două harte, deşi nu cu o exactitate matematică, caci doară, după cum s'a accentuat şi în proiectul noastru de adresă, numai o mică fracţiune a naţiunii maghiare îşi exprimă voinţa pe calea alegerilor, totuşi, cu considerare la faptul, că cea mai mare parte a diferitelor popoare locueşte aproape compactă în diferitele părţi ale ţării, sa poate scoate concluzia, că pe ce punct de vedere stau puse popoarele acestea faţă de actualele chestii politice şi de drept public. Aşà se pare, că maghiarimea curată, sau cea mai mare parte a cercurilor electorale locuite în mare parte de maghiarime, ar luà poziţie pe lângă independenţa statului ungar, ori cel puţin în interesul teritoriului vamal independent şi al aspiraţiunilor naţiunii maghiare. Iar cercurile, în cari naţionalităţile se află în majoritate, se pare ca s'ar pronunţà pentru bazele de drept public dela 1867. (Voci: Se pare!)

Onorată casă! Modesta mea observare e aceea, că concluzia din urmă, cumcă ţinuturile locuite de naţionalităţi din convingere ar fi pentru menţinerea neschimbată a bazelor dela 1867 şi că ar luà poziţie în contra succeselor naţionale şi a teritoriului vamal independent, nu corespunde adevarului. (Aprobări). Şi anume pentru aceea, pentrucă în cea mai mare parte a cercurilor locuite de naţionalităţi chestia independenţei ţarii şi a susţinerei bazei de drept public dela 1867, aflătoare în litigiu, în forma în care ea a fost pusă în cercurile locuite de maghiarime, nici nu a fost pusă in discuţie, n'a fost desbatuta, şi astfel poziţie în chestia aceasta nu s'a putut luà.

Nu eu o spun, ci din partea stimatei partide din stânga s'a accentuat de repetiteori, că partidul guvernamental a considerat aşà numitele cercuri naţionaliste de adevărate cetăţi mântuitoare ale partidului guvernamental. (Aşà e!) Pe

www.dacoromanica.ro

lângă necontenita accentuare a așà numitului mumus naționalist și a interesului de existență a statului maghiar, a confiscat acele cercuri pe seama interesului și domniei proprii de partid. Dacă e adevărat aceasta, — și dacă nu vrem să ne ascundem în dosul sofismelor constituționale, ci luăm în considerare și stările actuale de lucruri și celelalte cauze, pe cari nu vreau să le înșir în mod mai amănunțit, pentruca ar trebuì se merg foarte departe, de ex. volnicia, corupția etc. trebue să recunoaștem, că e adevărat, — atunci ce concluzie putem scoate de aici? Intâiu aceea, că atunci, când guvernele de până acuma, cu voturile câștigate din cercurile sigure naționaliste a îngenunchiat așà zicând spiritul opozițional, manifestat tot mai bine față de încăpățînarea intru explicarea legilor de transacție în cercurile locuite de maghiarime, atunci de fapt nu a satisfăcut voinței adevărate a naționalităților. A doua concluzie negativă e aceea, că naționalitățile, din cari se recrutează membrii națiunii politice maghiare, nu au luat poziție pentru dualism, pentru bazele dualiste dela 1867, ceeace aflu de necesar să accentuez pentru aceea, pentruca să nu apară astfel lucrul, ca și cum naționalitățile din principiu, din interese particulare, din interese speciale, din politică, ar fi în contra cererilor juste, întru adevăr necesare, izvorîte din interesele de existență ale statului maghiar.

Dacă până acuma m'am ocupat cu aceea, că ce greutate are sprijinul eșit din cercurile naționaliste dat bazelor de drept public dela 1867, binevoiți a-mi permite, ca pe scurt se semnalez soartea de care s'au împărtășit naționalitățile de către fostul partid guvernamental sub domnia acestuia de 38 de ani. Soartea aceasta, stimată casă, n'a stat din alta, decât din aceea, că din momentul în care s'a manifestat opunerea maghiarimei tot mai mult față de legaturile economice și de drept public, existente cu Austria, partidul guvernamental s'a nizuit se motiveze neschimbata susținere a acestor legături cu aceea, că ele sunt încă tot necesare pentru ținerea în frâu și zdrobirea naționalităților. (Așà e! Adevărat). Și tot din acest interes s'a prezentat mereu cu așà numitele concesiuni vieneze, prezentate ca succese interne naționale pentru înecarea pretensiunilor naționale, ridicate față de Austria.

Spre ilustrarea acestei politice, după părerea mea puțin cam șîreată, mă provoc la imputarea cu care a eșit pe plan mult stimatul domn ministru-prezident, paremi-se Sâmbătă, când

www.dacoromanica.ro

a tras la răspundere stimat parte din stânga, că pentruce nu s'a extins în adresă şi asupra chestiei reformei instrucţiei din şcoala poporală. A accentuat, ca ce câştig mare naţional era acela, dacă s'ar fi lăsat pe seama sa modalitatea şi posibilitatea de a preface de fapt în lege proiectul lui Berzeviczy. Un exemplu foarte clasic al tacticei acesteia ni-l ofere şi lucrul petrecut în conferenţa de eri a mult stimatului partid liberal. (S'auzim). Să mă ertaţi, că mă ocup cu el, dar e vorba doară de un lucru de interes public. Indreptăţirea de a fi a partidului guvernamental, şi marea misiune care o aşteaptă încă, s'a silit să o justifice mult stimatul condeputat Hodossy Imre, în vorbirea ţinută eri în clubul partidului liberal. Intre altele, spuneà următoarele, dupăce a expus întâiu istoricul alcătuirii temeiului de drept public (ceteşte): «Ce s'a creat prin aceasta în imperiul maghiar? A fost restabilită heghemonia naţiunii maghiare, a celor opt milioane de Maghiari, faţă de celelalte 10—12 milioane de aici».

Mă opresc aici, onorată casă, şi întreb: E oare lucru corect şi patriotic, că atunci, când se vorbeşte aici de naţiune politică, când noi suntem necontenit acuzaţi, ca atacăm unitatea naţiunii politice, şi noi sub titlul acesta suntem constrânşi să suferim şi temniţă, aceia cari ni-au dictat pedepsele, văzându-se niţel strâmtoraţi în privinţa puterii, vin numai decât şi caută să desfacă naţiunea politică maghiară în părţile ei? (Mişcare. Aprobări). De ce îi pune în contrast pe cei opt milioane de Maghiari cu 12 milioane de ceialalţi», fără nume, cărora nici nume nu le-a dat, condeputatul Hodossy? Noi protestam în contra acestui lucru, pentrucă şi noi suntem membri ai naţiunii politice, şi în constituţia Ungariei, atât în legile fundamentale dela 1848, cât şi în cele dela 1868, e decretată egalitatea de drept fără considerare la naţionalitatea cetăţenilor de stat. Nu e permis deci să se facă o astfel de deosebire şi se presupunem deosebite patriotisme. Aşà spuneà apoi mai departe, şi aceasta e mai vătămător, mai jignitor, mai puţin motivat, că (ceteşte): Acum faţă de orice mişcare, întâmplată în imperiul maghiar şi îndreptată spre răsturnarea heghemoniei rasei maghiare, ne putem rezimà pe puterea armată a întregei monarhii, datoare să respecteze legile, să asigure executarea legilor, deci se facă tot ce serveşte spre asigurarea heghemoniei naţiunii maghiare. Intre raporturile de acum e chestie vitală pentru naţiunea aceasta, să vedem şi pe mai departe asigurate bazele dela 1867»...

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Dacă întru adevăr interesul Ungariei e acela, de a se introduce teritoriul vamal independent, dacă interesul cu adevărat e acela, de a se redobândì independenţa statului, cu toate atributele, atunci nu recunoaştem şi nu permitem, ca împedecarea acestui scop să fie pusă în sarcina nepatriotismului nostru. (Aprobări şi aplauze). Binevoiţi a vă revocà în memorie trecutul. Când au atacat naţionalităţile patria şi când n'a fost suficientă honvezimea, jandarmeria, şi de ce ar fi de lipsă, încă şi armata austriacă, pentru susţinerea siguritătii statului maghiar, în contra noastră? (O voce: Argument copilăros. Sgomot. Hock János: Soldatul austriac e de lipsă numai la alegeri. Prezidentul cere linişte.) Evident; dar asupra acestui lucru nu vreau să mă extind acum. Tactica fostului partid guvernamental a fost aceea, că dupa nume în interesul statului maghiar, de fapt însă în interesul domniei de partid, s'a scos necontenit la iveală mumus-ul naţionalist, şi apucătura aceasta a trecut apoi în conştienţa publică şi s'a desvoltat din ea un adevărat cult în nefericita noastra patrie. In orice proces naţionalist, de s'ar fi accentuat de o sută de ori patriotismul, s'a văzut numai trădătorul patriei, juratul duşman al patriei, în naţionalitaţi. In lăţirea acestei păreri a fost domnia partidului guvernamental în prima linie activă.

Le-am declarat acestea cu sinceritate pe faţă şi cred, că spusele mele vor aveà efectul, că stimata opoziţie coaliată nu va cădeà în greşala în care s'a sbătut fostul partid guvernamental şi nu va păşì faţă de noi pe acelaş teren, decât cel mult pe lângă concluzii făcute în ordine inversă. Pentrucă eu astfel înţăleg situaţia, că în privinţa aceasta, din punctul de vedere al chestiei de naţionalitate, gândind fiecare din partea din stânga aşà ca baronul Bánffy Dezső, deosebirea e următoarea: Partidul guvernamental afirmă, că deşì e necezar pentru ţară teritoriul vamal independent, deşì e justă năzuinţa independiştilor, tu Maghiarule, înţelege, că-ţi trebuie timp până contopeşti naţionalităţile, le maghiarizezi, deci te rog, dă-mi până atunci mie termin de domnire şi puneţi în cuiu până atunci justele dorinţe şi cereri. Iar mult stimata opoziţie coaliată, — nu generalizez, spun numai, — daca, durere, foţi ar acceptà principiile profesate de mult stimatul condeputat baronul Bánffy Dezső, cu toate că recunosc, că sunt foarte mulţi de aceia, cari profesează acele principii, ca de exemplu domnul conte Zichy Vladimir, care pe calea publicităţii a dat foarte corectă expri-

www.dacoromanica.ro

mare princpiilor acestora, dacă deci toţi le-ar profesà, atunci lucrul ar stà astfel, ca şi cum pretensiunile naţiunei maghiare s'ar reclamà ca condiţie prealabilă pentru maghiarizarea naţionalităţilor.

In faţa acestei stări de lucruri sunt silit să declar, că noi, naţionaliştii, ne simţim jenaţi prin punerea chestiei în felul acesta. Pentrucă după părerea mea întărirea statului maghiar şi îngrijirea de interesele sale vitale nu o combate nime din punctul de vedere al intereselor specifice contrare. Protestam deci cu energie în contra suspiţionării, ori a presupunerii, ca naţionalităţile ar pune interese exagerate de rasă în faţa intereselor de stat. (Aşà e. Aşà e.) Dar după modesta mea parere e greşală fatală şi aceea, că sub titlul, interes de stat, se nutreşte o astfel de direcţie, care vatămă adânc, fără nici o trebuinţa, în urmările sale finale interesele de rasă şi culturale ale naţionalităţilor nemaghiare din patrie, şi cere dela ele astfel de jertfe, cari cu scop şovinistic pot fi prezentate ca pretensiuni de stat, dar despre aceea, că ele cu adevărat ar fi interese de stat, în mod logic naţionalitaţile nu pot fi convinse absolut de loc.

Aceasta e convingerea noastră, onorată casă, şi imediat cum se va căutà garanţa asigurării viitoriului patriei în unitatea de sentimente a tuturor naţionalităţilor nemaghiare cu naţiunea maghiara, cu rol de conducere în stat, chemată să aibă rol de conducere în stat, şi se vor suprimà dorinţele după o unitate de rasă şi de limba, cari după mine niciodată nu vor fi realizate, nimic nu va mai formà piedecă de a luptà toţi într'o tabără, pentru toate interesele juste ale naţiunei maghiare, pe terenul economic şi de drept public, şi nu va mai existà atunci trebuinţa, ca noi să fim necesitaţi a ne constituì în casa aceasta ca grupare separată. (Adevărat).

Cu privire la aceasta fie-mi permis a mă extinde în puţine cuvinte şi asupra observării făcute din partea stimatului domn ministru-prezident, încredinţat cu conducerea afacerilor, care a riscat afirmarea, că naţionalităţile numai în sânul vreunei partide maghiare pot se facă servicii intereselor lor, pecând dacă rămân ca grupare separată, săvârşesc tradare faţă de neamul lor. (E adevărat. Aşà e!) In prima linie sunt necesitat a declarà, că aceea, că săvârşim oare tradare faţă de poporul nostru, poate să o stabilească poporul nostru însuşi. Numai el poate să croiasca sentinţă asupra noastră, iar noi ne-am rugà înainte de toate, ca

www.dacoromanica.ro

nu pe baza acuzei, ori presiunei domnului ministru-prezident să o facă aceasta.

In partidul liberal de până acuma nu putem întrà. Dar să presupunem că am fi întrat. Atunci sigur că şi nouă ni-se făceà favorul, care cum e de obşte cunoscut, s'a făcut altora din vreme, anume, că dacă ajunge la votare proiectul lui Berzeviczy, reclamat afirmative de interese vitale de stat foarte înalte, nu trebuie să-l voteze, ba pot votà chiar în contra lui, şi pentru aceea pot să rămână în partid. (Mişcare). Dar ori e necezar proiectul şi e cu adevărat interes vital pentru ţară, după cum a accentuat domnul ministru-prezident, făcând imputare părţii din stânga, şi atunci nu ar fi permis, ca nici un membru din partidul său să rămână nesimţitor faţă de acest interes vital, sau chiar să facă ceva în contra lui, ori apoi nu e interes vital, după cum afirm eu, ci e numai apucătură de tactică toată treaba, prin care vreau oarecum să cârpocească naea care se scufundă, şi atunci întreb, cum putem noi să întrăm într'un partid, care nu din necesitate, nu din interes vital de stat, apasă naţionalităţile?

Dar nu puteam întrà, şi poate că prin aceasta am făcut serviciu partidului guvernamental, că nu am întrat, (Adevărat. Aşà e, din dreapta.) nici pentru aceea, pentrucă atunci, când din partea stimatei stângi s'au ridicat gravele acuzări, recunoaştem cu loialitate lucrul, în privinţa, că a vândut Austriei interesele naţiunii, puteà să fie acuzat şi cu aceea, deşi în cazul acesta cu totul fără temeiu, că cu privire la drepturile ţării ne face părtaşi şi pe noi.

Dar stimatul domn ministru-prezident nu astfel a înţăles întrarea noastră în alt partid. Pentrucă dacă privim la constelaţia actuală de partide, situaţia e aşà, că afară de noi sunt două partide: partidul liberal şi opoziţia coaliată. Dacă a voit să ne trimită pe noi în opoziţia coaliată, respective ne-a destinat ei cu bunăvoinţă, (Mişcare.) atunci îmi iau voie să întreb, că spunând, că devenim trădătorii neamului nostru dacă nu întrăm în cadrele vreunui partid maghiar, nu a înţăles oare partidul cel nou, aflător în coaliţia opoziţională, al cărui program spune categoric, că interesul vital al Ungariei e stârpirea, maghiarizarea celoralalte naţionalităţi? Aşà credem, că ţinând în vedere interesele neamului nostru şi neîntrând în partidul acesta, nu săvârşim tradare faţă de neamul nostru.

www.dacoromanica.ro

Stimată dietă! Încă câteva cuvinte. La tot cazul interesul patriei trebuie să formeze interesul principal pentru toți cetățenii țării. Acestui interes principal trebuie să fie ordonat orice alt interes de rasă, pentrucă fiecare alt interes special numai întru atâta are loc și îndreptățire, întrucât e compatibil cu acest interes principal și nu împiedecă susținerea statului și asigurarea viitoriului său. Noi, naționalitățile, am aveà, — luat din punctul de vedere cel mai general, — interesul: susținerea, ridicarea rasei noastre, limbii noastre, cât se poate mai cu eficacitate. De altă parte trebuie să recunoaștem, că ne aflăm în Ungaria, în stat alcătuit și susținut mai ales de rasa maghiară, prin urmare avem datorința patriotică de a face anumite concesiuni necesare în contul iubirii noastre de neam. (Sgomot). Scuzați expresiunea, eu numai mânecând din iubirea de neam spun, că «anumite concesiuni», căci mai corect e: avem să acceptăm anumite limite, prin cari recunoaștem supremația statului maghiar și netăgăduitele sale interese.

Icoana ideală a statului maghiar, din punct de vedere maghiar, ar fi aceea, ca fiecare cetățean al statului maghiar să fie Ungur. Dar nu e Ungur și e lege dela Dumnezeu, că nu e, și anume, pentru aceea nu e, pentrucă de o mie de ani dejà trăesc aici naționalitățile, au luptat pentru patrie și de multeori în mijlocul multor lupte și-au jertfit sângele pentru hotarele ei. (Mișcare).

De aceea țin, că nu numai noi avem să ne acomodăm unor anumite limite cu privire la iubirea noastră de neam, ci anumite limite au să fie aplicate și față de înclinarea șovinistă, care ar vrea să prefacă statul astfel cum îi este numele. Așà cred, că în privința aceasta părerile pot să fie contrare. Dar dacă nu lipsește patriotismul recerut din nici un partid, cu toată deosebirea de păreri ne vom apropià tot mai mult deolaltă, și în cele din urmă ne vom înțălege. (Aprobări). Și atunci nu va mai fi necesar de a ne prezentà pe noi, naționaliștii, ca mumus, ca oameni cari împiedecă năzuințele cu adevărat juste ale țării. Tocmai de aceea, primesc de ale mele cuvintele exprimate de mult stimatul conte Albert Apponyi în vorbirea de eri, că: «puterea se poate răzimá numai pe dreptate, numai pe dreptate se poate răzimà pacea, numai pe dreptate se poate rezimà munca rodnică», și declar, că față de proiectul de adresă prezentat primesc proiectul de adresă înaintat de stimatul meu amic Mihali».[1]

[1] Din «*Ziarul Dietei*», anul 1905, vol. I, pag. 245.

www.dacoromanica.ro

Noul guvern de afaceri.

In urma multelor inzistenţe, Monarhul a dispensat pe contele Tisza István dela conducerea afacerilor ţării. A primit demisiunea guvernului ungar şi a încredinţat cu formarea noului guvern pe baronul Géza Fejérváry, până aci ministru de honvezi. Noul guvern s'a prezentat dietei în şedinţa din 21 Iunie 1905. Cu acest prilej prim-ministrul Fejérváry a expus pe scurt, între sgomote şi întreruperi dese, programul de muncă al noului guvern, care erà şi el, ca cel de mai nainte, guvern de afaceri, fără majoritate parlamentară. Asupra programului guvernului s'a născut discuţie, la care a participat şi deputatul naţionalist român *Aurel Novacu*, făcând în numele deputaţilor naţionalişti din dietă următoarele declaraţiuni:

«Onorată dietă! Partidul naţionalist din dietă nu are încredere în noul guvern. (Aprobări în stânga.) Suntem cu neîncredere faţă de guvern în prima linie din motivul, că el nu e guvern parlamentar. Dar suntem cu neîncredere mai ales pentru aceea, pentrucă declaraţiile guvernului nu ne întind nici un punct de razim cu privire la speranţa, că va voi să pregătească starea aceea constituţionala de lucruri, după care însătoşează, durere, de geaba, mai bine ca de un jumătate de secol, partea preponderantă a poporaţiunii patriei noastre... (O voce: Nu-i adevărat. Sgomot.) egalitatea de drept şi constituţionalismul nefalsificat, întemeiat pe adevărata libertate.

Fiind pe deplin conştiu, că partidele din opoziţia coaliată, prin realizarea programului lor, nu numai că nu vor promovà desvoltarea iubirii şi a înţelegerii frăţeşti între popoarele din patrie, în contra cărui interes regnicolar sistemul de guvernare al partidului liberal şi de altcum a păcătuit foarte mult, ci din contră, vor provocà adâncă amărăciune la naţionalităţile atacate fără trebuinţă în interesele lor cele mai sfinte: (Aşà el) partidul regnicolar naţionalist cu adâncă părere de rău priveşte la această întrerupere a vieţii constituţionale cu urmări necalculabile, şi cu îngrijorare să teme, că ţara, patria, va fi expusă la sguduiri fatale şi la pierderi provocate de urmărirea până la extrem a direcţiei şoviniste. Declarăm deci, că suntem gata să apărăm în contra tuturor atacurilor adevăratul constituţionalism, care nu

www.dacoromanica.ro

poate servì, nici domnia de rasă, nici domnia de clasă, nici domnia de partid». (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Incă în şedinţa din 21 Iunie 1905 dieta a fost prorogată prin decret regal până la 15 Septemvrie 1905, apoi de nou prorogată până la 10 Octomvrie 1905, şi iarăşi prorogată până la 15 Decemvrie 1905, când a fost prorogată până la 19 Februarie 1906, în care zi a fost dizolvată apoi prin comisarul regesc, generalul *Nyiri*. Nu s'a mai putut deci lucrà nimica în dietă. Guvernul scosese însă pe plan, mai ales ministrul de interne, Kristóffy József, chestia votului universal, promiţând ţării, că va face lege nouă electorală, pusă pe bazele votului universal, egal şi secret.

Adunarea dela Lugoj.

O conferenţă mare electorală română fusese convocată pe 20 Septemvrie 1905 la Sibiiu, dar ţinerea ei a fost oprită, pe motivul vechiu şi bine cunoscut, că întruniri publice după naţionalităţi nu se pot ţineà. Conferenţa fusese convocată în scopul de a se pronunţà asupra situaţiunii generale politice şi de a luà concluz în chestia votului universal. Pe 5 Noemvrie 1905 a fost apoi convocată la Lugoj, în Banat, o adunare electorală, care din întâmplare n'a fost oprită. Ea s'a putut ţineà şi a decurs în cea mai exemplară ordine. Au participat la adunare peste zece mii de alegători români de prin toate părţile Banatului. Au fost de faţă toţi deputaţii naţionalişti români din dietă şi toţi fruntaşii mai de seamă ai Banatului. Adunarea s'a ţinut sub ceriul liber, în spaţioasa curte a bisericii gr.-ort. române din Lugoj, şi a fost deschisă şi condusă de protopresbiterul *Dr. George Popoviciu*, care a rostit o vorbire temeinică de deschidere, urmând apoi pe rând vorbirile frumoase ale deputaţilor naţionalişti români din dietă, cari toţi au luat cuvântul, în urmă vorbirea lui *Vasile Goldiş*, secretar consistorial în Arad, şi vorbirea ţăranului *Ioan Vasiu* din Satu-mic. La urmă prezidentul adunării, protopresbiterul

[1] Din «*Ziarul Dietei*, anul 1905, vol. I, pag. 467.

www.dacoromanica.ro

Dr. G. Popoviciu, ceteşte şi adunarea votează cu unanimitate şi cu mare însufleţire urmatoriul proiect de rezoluţiune:

«Noi, Românii din comitatul Caraş-Severin, adunaţi azi la 23 Oct. (5 Noemvrie) 1905 în Lugoj în conferenţa publică, declaram:

I. Ca ţinem mai presus de toate la limba şi naţionalitatea noastra, şi mai bine murim decât sa le schimbam;

ca ţinem la biserica şi şcoala noastra confesională românească şi gata suntem cu vieaţa sa le apărăm.

Cerem deci, ca mai întâiu să se şteargă toate legile şi ordinaţiunile civile, şcolare şi de orice natură, prin cari se atacă şi neîndreptăţeşte limba şi naţionalitatea noastră şi prin cari se vatăma autonomia bisericii şi curăţenia şcoalei noastre româneşti confesionale.

Pretindem, sa se faca legi fundamentale, prin cari sa se recunoască naţionalitatea noastra română şi drepturile limbii noastre româneşti pe toate terenele vieţii publice, mai departe sa se aducă legi, prin cari să se respecteze neatinsa autonomia bisericii şi a şcoalei noastre româneşti confesionale şi sa ni-se dee garanţa, ca legile au sa se ducă în îndeplinire în mod nepartinitor, cinstit şi frăţesc, şi spre acest scop se vor aplică în slujbele publice din întreaga vieaţa a statului bărbaţi harnici şi demni şi din naţia noastra românească.

Declarăm deci sus şi tare, că cine sa leaga cu noi a eluptà aceste pretensiuni drepte şi constituţionale ale noastre, cu acela ne însoţim a luptà împreună; şi fiindca toate partidele actuale parlamentare din ţeară, afară de partidul naţionalităţilor, au scris pe steagul lor scopuri tocmai opuse şi nimicitoare drepturilor cari le pretindem noi Românii, nú ne putem alaturà la nici unul din acele partide ostile, ci ne declarăm contrari acelora, căci drepturi politice fără de recunoaşterea naţionalităţii noastre, fără drepturile limbii, bisericii şi ale şcoalei noastre româneşti nu ne trebuesc, nu le primim dela nime, şi mai puţin dela ceice voiesc a ne schimbà şi naţionalitatea, căci nu vrem sa fim nici când cetaţeni cu drepturi cât de mari, fără a mai ramâneà Români.

Cu toate acestea, nu ne subtragem dela împlinirea şi mai departe a datorinţelor noastre cetăţeneşti şi vom da dare şi cătane şi mai departe, fara privire la starea de ex-lex.

www.dacoromanica.ro

II. Ţinem la programul partidului naţional român şi la hotărîrile conferenţelor naţionale, pretindem solidaritatea în respectarea concluzelor conferenţelor naţionale, şi ne legătuim a luptà şi a desvoltà deplină activitate pe toate terenele vieţii publice, bisericeşti şi şcolare, şi în deosebi vom fi activi, ca să alegem deputaţi pentru parlamentul ţării din naţia noastră românească şi cu programul nostru, şi pentru acest scop să se organizeze de pe acum pentru fiecare cerc electoral comitet de acţiune.

Dorim, ca votul pentru toţi — universal — să se întroducă aşà, ca tot cetăţeanul major, fără privire la cens, fără restricţiune, să aibă drept de alegere.

Aşteptăm dela tot alegătorul, ca să-şi preţuiască dreptul său de alegere scump câştigat, să nu-l arunce, nici de placul, nici de dragul nimănui, ca de vânzare, ci să-l folosească numai după inima şi mintea sa curată şi românească pentru bunurile sale, căci cu noi nime nu ţine, — noi singuri zid să fim, căci numai aşà vom fi vrednici de dreptul de a fi alegători, şi numai atunci alegătorul va fi om cinstit de fraţii săi şi de toată lumea şi binecuvântat de strămunii din mormânt şi de fiii şi nepoţii din viitor.

Vom arătà şi sbiciuì amestecul puterii publice şi presiunea oficioasă în scopul nimicirii, seducerii şi falsificării dreptului de alegere, pentrucă voim, precum şi legea şi constituţia voieşte, ca numai adevăraţii aleşi ai poporului să ajungă deputaţi şi reprezentanţi ai lui în parlamentul ţării, precum şi în toate celelalte instituţii de drept public.

Aşà să ne ajute Dumnezeu».

Adunarea, deschisă la oarele două d. a. s'a încheiat târziu seara, în mijlocul unei însufleţiri foarte mari. Prin concluzele votate din partea acestei adunări s'au pus şi cei din părţile Banatului pe terenul politicei de *activitate*, faţă de care aveau până acì anumite rezerve.

Dizolvarea parlamentului.

Nu puteà să aibă alt sfârşit parlamentul, devenit incapabil de muncă, decât acela pe care l'a avut: *dizolvarea*. Dar de astădată dizolvarea nu a făcut-o monarhul, prin mesaj de tron, ci un comisar regesc, generalul Nyiri, prin decret regal. Împrejurările între cari s'a făcut memorabila dizolvare, au fost următoarele:

www.dacoromanica.ro

Comisarul regesc, generalul Nyiri, însărcinat cu misiunea de a face dizolvarea parlamentului unguresc, a sosit la Budapesta în 17 Februarie 1906, şi s'a dus deadreptul la palatul regesc din Buda, unde i-se aranjase locuinţa. A venit cu tren special dela Alba-Regală, unde era staţionat. La gară l-au primit câţiva funcţionari înalţi, cari singuri ştiau despre sosirea lui, iar la palat garda militară i-a dat toate onorurile, cari se dau când soseşte însuşi Maiestatea Sa.

Comisarul regesc a mers apoi la ministrul-prezident, baronul Fejérváry, cu care împreună a stabilit modalităţile dizolvării parlamentului.

Duminecă în 18 Februarie 1906 după ameazi, comisarul a trimis doi ofiţeri din statul major la prezidentul camerei ungare, Justh Gyula, şi la prezidentul casei magnaţilor, contele Csáky Albin, cu câte o scrisoare în care le spuneà, că e numit comisar regesc pentru dizolvarea parlamentului, şi le trimiteà şi alte două scrisori sigilate, în cari se cuprindeau: actul său de numire ca comisar regesc, şi rescriptul regesc de dizolvare. Generalul Nyiri le spuneà celor doi prezidenţi în scrisoarea sa, că celelalte două scrisori sigilate au să le desfacă în şedinţa din ziua următoare, convocată pe oarele 10, şi să le cetească în faţa corpurilor legiuitoare, iar după aceasta imediat să se resfire deputaţii şi membrii casei magnaţilor, căci în caz contrar va trebui să facă întrebuinţare de drepturile sale şi de întreaga putere de care dispune.

Se făcuse deci planul, ca comisarul regesc să nici nu între în parlament, ci atât în dietă, cât şi în casa magnaţilor, prezidentul să efectuiască dizolvarea. Lucrurile însă nu s'au întâmplat întocmai, conform planului.

Intâiu prezidentul camerei ungare, Justh, s'a bolnăvit şi n'a putut conduce şedinţa dietei. A condus-o vice-prezidentul Rákovszky, care după-ce a deschis-o Luni, în 19 Februarie 1906, la oarele 10 precis, s'a plâns, că parlamentul e încunjurat de miliţie şi poliţie.

A ridicat protest în numele camerei în contra acestei violări a dreptului de imunitate.

De fapt, era multă miliţie concentrată în jurul parlamentului: infanterie, cavalerie şi honvezime, puse toate trupele sub comanda unui general, şi era şi poliţia, în frunte cu căpitanul Rudnay, aproape întreagă la post.

www.dacoromanica.ro

Vice-prezidentul camerei, Rákovszky, dispune apoi să fie cetit rescriptul preaînalt, prin care dieta e convocată pe ziua de 19 Februarie. Rescriptul să ia la cunoştinţă, fără discuţie. Face apoi cunoscut vice-prezidentul, că prezidentul dietei, Justh Gyula, care e bolnav, a primit dela generalul Nyiri o scrisoare, în care acesta îi comunică, că e numit comisar regesc pentru efectuirea dizolvării parlamentului, şi îi trimite în plic sigilat actul său de numire şi rescriptul de dizolvare. Declară însă în faţa dietei, că procedura aceasta nu e constituţională, dupăce regele poate comunică cu dieta numai prin ministeriul responzabil. El deci, vice-prezidentul dietei, nu va desface scrisorile sigilate, primite dela prezidentul Justh Gyula, nu le va publică în dietă, ci cere împuternicire dela dietă, ca să le retrimită nedesfăcute generalului Nyiri.

Camera primeşte propunerea, aproape cu unanimitate, şi hotăreşte în acest înţeles.

După o pauză scurtă, şedinţa se continuă sub conducerea vice-prezidentului Bolgár. Să decide, ca proxima şedinţă a dietei să se ţină Mercuri, în 21 Februarie, şi se procede la autenticarea procesului verbal, luat despre decursul acestei şedinţe.

Deputaţii încep a se împrăştia. Atunci intră în sală, cu asistenţă militară, colonelul de honvezi Fabritius, şi urcând estrada prezidială, ceteşte rescriptul regesc prin care se dizoalvă dieta. Provoacă apoi pe toţi cei de faţă să părăsească sala, ceeace să face, fără opunere. In urmă toţi funcţionarii şi servitorii au fost daţi afară din palatul parlamentar, şi toate uşile şi porţile au fost încuiate şi sigilate, iar la porţi au fost puse străji militare.

Aşa s'a întâmplat dizolvarea parlamentului, în casa de jos a ţării. In casa de sus lucrurile au mers mai neted. Acî au fost cetite toate rescriptele regeşti, cel despre convocarea parlamentului pe 19 Februarie, cel despre numirea generalului Nyiri de comisar regesc, şi în urmă rescriptul de dizolvare. Toate au fost ascultate în linişte şi în urmă şedinţa a fost închisă.

Pe la ameaz a apărut apoi foaia oficială în care erau publicate rescriptele regeşti de cuprinsul următor:

I. Noi, Francisc Iosif I, din mila lui Dumnezeu împăratul Austriei, regele Boemiei etc. regele apostolic al Ungariei.

Stegarilor Ungariei noastre fidele şi ai ţărilor anexe, magnaţilor bisericeşti şi mireni, precum şi deputaţilor adunaţi în

www.dacoromanica.ro

dieta convocată de noi pe ziua de 15 Februarie 1905 în capitala şi reşedinţa noastră Budapesta, salutul nostru regal.

Iubiţilor fideli! Fiindcă prin rescriptul nostru graţios cu data de astăzi am hotărît dizolvarea dietei ungare, pentru executarea acesteia am numit şi delegat pe fidelul nostru iubit, Excelenţa Sa, Alexandru Nyiri de Székely, conzilierul nostru intim, generalul nostru de brigadă şi comandant al districtului V. de honvezi din Székesfehérvár.

Pentru care în virtutea puterii noastre regale vă ordonăm şi poruncim, ca să cunoaşteţi de datoria voastră, sub greutatea pedepsei legale, ce va ajunge pe cei ce s'ar împotrivì, a împlinì toate ordinile comisarului regesc numit de noi, a ascultà de acele ordine şi a vă supune poruncei noastre regeşti, şi în alt chip să nu faceţi.

Faţă cu cari de altmintrelea rămânem aplecaţi cu graţia noastră regală permanentă. Dat în Viena, anul una miie nouă sute şase, Februarie şaptesprezece. (ss) *Francisc Iosif*, Baron *Fejérváry Géza.*

II. Noi, Francisc Iosif I, din mila lui Dumnezeu împărat al Austriei, rege al Boemiei etc. rege apostolic al Ungariei.

Stegarilor Ungariei noastre fidele şi ai ţărilor anexe, magnaţilor bisericeşti şi mireni, precum şi deputaţilor adunaţi în dieta convocată de noi pe ziua de 15 Februarie 1905 în capitala şi reşedinţa noastră Budapesta, salutul nostru regal.

Iubiţilor fideli! Deoarece partidele aliate ale majorităţii dietei, la repetitele noastre provocări au refuzat statornic a venì la guvern pe o bază de guvernare acceptabilă şi fără violarea drepturilor noastre regeşti garantate în lege, — aşà dar, spre regretul inimei noastre, nu putem aşteptà o activitate folositoare, în interesul ţării dela această dietă, — la propunerea ministeriului nostru ungar declarăm dizolvată dieta convocată pe ziua de 15 Februarie 1905, rezervându-ne a convocà cât mai curând o nouă dietă.

Faţă cu cari de altmintrelea rămânem aplecaţi cu graţia noastră regală permanentă. Dat în Viena, anul una miie nouă sute şasă, Februarie şaptesprezece. (ss) *Francisc Iosif*, Baron *Fejérváry Géza.*

Despre publicarea în dietă a rescriptelor regeşti, prin colonelul Fabritius, s'a dresat proces verbal, care asemenea a fost publicat în foaia oficială, numărul din 20 Februarie 1906.

www.dacoromanica.ro

In fruntea tuturor comitatelor răzvrătite şi puse pe partea opoziţiei din dietă au fost puşi comisari regeşti, cu drepturi largi, — făcându-se astfel primul şi seriosul pas spre inevitabilul absolutism, care negreşit că ar fi urmat, dacă cei din fruntea partidelor opoziţionale din dietă nu reveneau la sentimente mai bune şi nu primeau învitarea coroanei, de a formà ei un guvern de coaliţie, dar sub condiţiile dictate de coroană, cari erau următoarele: votarea tuturor necesităţilor de stat şi crearea unei legi electorale pe baza votului universal.

Manifestul clubului parlamentar naţionalist.

După dizolvarea parlamentului, clubul parlamentar naţionalist a adresat alegătorilor celor trei naţionalităţi aliate: română, sârbă şi slovacă, următoriul *manifest:*

«După un an de zbuciumări zadarnice, parlamentul s'a dizolvat, fără ca noi să fi avut posibilitatea afirmării punctelor noastre de mânecare şi a crezului nostru politic în toate direcţiile, dar mai ales în ce priveşte chestiunile militare, cari sunt cauza şi cari dominează criza actuală.

Cu toate acestea, proiectul de adresă, ce l'am prezentat parlamentului în luna Maiu 1905, exprimă convingerea noastră nestrămutată, că atât interesul general al tuturor popoarelor din ţară, cât şi interesul dinastiei, reclamă imperativ cele mai radicale reforme politice în chestiunile interne.

Convingerea noastră e, că garanţiile de cari e lipsit constituţionalismul şi raportul reciproc între dinastie şi popor şi vor fi expuse în mod fatal unei perpetue crize, — rezidă în introducerea şi în chezăşia sufragiului universal şi a egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor.

Dar am fost siliţi să renunţăm deocamdată de a aduce în discuţie gravaminele noastre specifice naţionale şi toate celelalte aspiraţiuni ale noastre, cuprinse în programele particulare ale partidelor naţionalităţilor, deoarece întreagă lupta politică eră dominată exclusiv de fatalul conflict, ivit între coroană şi între coaliţie. Şi se ştie, că aceasta din urmă formà doar majoritatea parlamentului. Firesţe, că din această cauză n'am aflat nici teren potrivit pentru combaterea, aplanarea, delăturarea acestui conflict, pe deoparte, fiindcă actualul sistem reprezentativ zădărniceşte a limine posibilitatea unei reprezentări corăspunzătoare a

www.dacoromanica.ro

poporaţiunei ţării, iar pe de altă parte, nefiind noi înscenătorii acestui conflict, eram chiar dispenzaţi de a-i luà răspunderea. Ne găseam în situaţia, că chiar şi cea mai mică ingerenţă a noastră ar fi părut absolut nemotivată, prin faptul, că partidul nostru, al cărui program conţine, fără îndoială, destule şi practicabile principii şi toate condiţiile pentru rezolvarea crizei — n'a fost nici măcar audiat din partea coroanei şi prin faptul, că nici un singur factor nu ne-a arătat măcar aparenţa unei bunevoinţe, cu atât mai puţin ne-a dovedit nizuinţe serioase pentru reali zarea justei noastre pretensiuni: egala îndreptăţire a naţionalităţilor.

In această stare de lucruri nu putem însă nici decum să perdem ocaziunea de a supune unei critice obiective cauzele şi sorgintea acestei crize.

Naţionalităţile nemaghiare ale ţării şi-au dovedit convingerea lor, pe care o menţin şi astăzi, că eventuala întroducere a comandei maghiare la trupele armatei comune, recrutate din Ungaria, n'ar fi nici pe departe îndestulitoare pentru rezolvarea definitivă a crizei, ba cei mai mulţi factori ar rămâneà chiar nemulţămiţi.

Astăzi, când diferitele partide politice maghiare vor să treacă peste limitele pactului legal dela 1867, şi când totodată e atât de evident, că acea lege nici pe departe nu cuprinde acele principii de drept public, pe cari le contemplà la 1867 domnitorul, — noi ne îndeplinim numai o datorinţă, când punem în adevărata ei lumină situaţia. Convingerea noastră e, că art. de lege XII din 1867 azi nu mai poate fi corăspunzător pentru a susţineà şi pe viitor raporturile dintre cele două ţări ale monarhiei. Trebue necondiţionat să perhorescăm toate intervertirile şi mistificările, pe cari guvernele ungare şi acele partide, ce se afirmă pe baza pactului dela 1867, le-au săvârşit trimbiţând urbi et orbi, că acel pact ar fi sorgintea întregei puteri politice, baza întregului progres economic, ba chiar şi conditio sine qua non a bunăstării şi mulţămirii popoarelor. Natural, căci până când această lege a pactului ţine pe deoparte ca şi învăluit într'o negură raportul reciproc între drepturile maiestatice şi cele ale suveranităţii poporului, asigură pe de altă parte guvernelor cel mai liber procedeu pe toate terenele politicei interne, încătuşând fatal toate nizuinţele adevărate, al căror izvor erà dorul de a asigurà tuturor popoarelor libertatea politică, ca astfel libere să se închiege într'o puternică consimţire cu dinastia.

www.dacoromanica.ro

Acest procedeu liber garantat în afacerile politicei interne a fost folosit de toate guvernele, ca să încetățenească dominațiunea rigidă și excluzivistă a unui singur partid; iar această dominațiune a degenerat, devenind dominațiunea unei singure caste și a unei singure rase.

In cadrele constituțiunii au fost tolerați numai aceia dintre cetățeni, cari fie prin tradițiile istorice, fie ajutați de avere, confișcară îndată toate îndreptățirile izvorîte din constituțiune, punându-și-le în serviciul celor mai excluziviste scopuri ale lor. Prin aceasta marilor masse ale popoarelor li-s'a făcut curat iluzorie orice posibilitate de a exercià drepturi politice, zădărnicindu-le, fie prin staviliri meșteșugite, fie prin dispozițiuni administrative particulare, prin cari se batjocoresc toate drepturile omenești. Astfel se explică apoi faptul, că naționalitățile au fost excluse din parlament aproape pe de a întregul, iar clasele muncitorimei cu desăvârșire. Iar parlamentul în acest chip constituit, e lucru foarte firesc, că nu poate fi considerat ca adevărată reprezentanță a țării. El însuși confirmă doar acel adevăr exprimat de noi atât de des și de atâta vreme, că constituționalismul nostru e o simplă minciună; iar sub masca acestui constituționalism s'a încuibat la noi dominațiunea cea mai revoltătoare de clasă și de rasă.

Intreg sistemul politic inaugurat în urma pactului din 1867 exclude de pe toate terenele vieții de stat chiar și ideea egalei îndreptățiri a naționalităților și a egalității de drept în genere. Acest sistem avù drept firească urmare zdruncinarea temeliei însași, discreditând direct opera pactului.

Pentrucă politica internă, care a urmat acestui pact timp de 4 decenii, a făcut imposibilă masselor mari ale poporului acvirarea și exerciarea drepturilor politice și ajungerea unei situații social-economice îndestulitoare. Iar această nedreptate, mai curând sau mai târziu, dar fatal trebuià să se răsbune, și încă amar.

De aceea, în virtutea tuturor drepturilor omenești, în virtutea principiului sfânt al egalei îndreptățiri, pretindem sanarea acestor culpabile negligențe. Dar mai ales acum, când șubredele temelii și toate proptelele pactului se surpă, când însuși pactul reclamă imperativ revizuirea, pretindem necondiționat, ca această revizuire să se facă cu concursul totalității popoarelor țării. Pretindem, ca această revizuire să asigure absolut posibilitatea afir-

www.dacoromanica.ro

mării corăspunzătoare a diferitelor popoare şi să pună odată stavilă pornirii distructive a atâtor elemente separatiste.

Şi pretindem toate acestea în interesul statului şi al poporului, şi o pretindem în interesul dinastiei, pentrucă n'am dorì să ne expunem, nici ţara, nici casa domnitoare, acelei labilităţi a tocmelilor pe temeiu de drept public, pe care o involvă în mod firesc egoismul cras şi capriciile unui parlament de clasă şi de rasă.

Astfel stând lucrurile, am primit cu bucurie acea manifestare a nizuinţei Maiestăţii Sale, conform căreia introducerea sufragiului universal ar corăspunde intenţiilor Maiestăţii Sale.

Nu ne sfiim însă nici decum a ne exprimà nedumerirea şi temerea, că o restricţiune atât de mare a dreptului de alegere activ şi pasiv, cum o contemplează proiectul guvernului Fejérváry — n'o să poată fi de loc potrivită pentru asigurarea instituirei unei adevărate reprezentanţe a poporului, care să pună capăt actualului parlament de clasă şi de rasă. Căci abstrăgând dela împrejurarea, că condiţionarea cunoaşterii scrisului şi cetitului drept bază a îndreptăţirii electorale, involvă dejà o nemotivată despoiere de drept, — ea ar fi o restricţiune, care asigură privilegii şi favoruri neîndreptăţite şi o neîntemeiată preponderanţă politică tocmai acelor elemente, ale căror abuzuri ar trebuì paralizate, chiar prin sufragiul universal.

Protestăm în contra tuturor acelor enunciaţiuni făcute în numele ţării întregi din partea incidentalei majorităţi a parlamentului dizolvat.

Pentrucă în vreme ce acele comunicaţiuni cuprind în sine dorinţa lărgirii drepturilor naţionale ale rasei maghiare cu orice preţ, fie chiar şi în detrimentul celoralalţi factori constituţionali şi cu directa restrângere a îndreptăţirii şi a drepturilor acestora, — în aceeaşi vreme desconsideră cu cel mai îndărătnic cinism drepturile celoralalte naţionalităţi, cari formează majoritatea ţării.

Enunţăm, că popoarele de naţionalitate nemaghiară ale acestei ţări nu vor abzice niciodată şi de dragul nimărui de drepturile şi aspiraţiile lor naţionale. Dimpotrivă, pretind tocmai asigurarea deplină a acestor drepturi, pe baza legilor constituţionale, şi declară solemn, că nici când individualitatea lor naţională nu şi-o vor contopì în fiinţa altor neamuri străine.

Absolutismul neomenos, exerciat din partea guvernelor maghiare faţă de noi, n'a fost în stare să ne stângă văpaia vieţii

www.dacoromanica.ro

noastre naţionale. Forţa brutală n'a putut să ne stânjinească pornirea avântului în luptă!

Corupţia n'a izbutit să ne pângărească caracterele!

Iar loviturile nemeritate n'au fost în stare să ne slăbească loialitatea către coroană!

Politica brutală de maghiarizare a guvernelor n'a făcut din noi, nici duşmani ai poporului maghiar, şi nici ai statului, pentrucă noi vedem, că guvernele şi partidele politice maghiare nu cu consimţământul poporului maghiar s'au încumătat a se atinge de cele mai sfinte comori ale sufletului nostu, şi pentrucă ne e mult mai ferbinte dragostea de ţară, decât urgisirea duşmanului.

Pe orizontul istoriei ţării noastre iată-l, a răsărit în sfârşit soarele, care nici nu va apune, până când cei despoiaţi de drepturi nu vor fi cinstiţi şi până când acei cari astăzi sunt obidiţi nu vor fi ridicaţi.

Dorul drepturilor naţionale şi dragostea libertăţii politice e deja sânge din sângele nostru. Şi cum stăm în faţa unor curente politice, cari fie sub masca rezistenţei naţionale maghiare, fie sub masca unor promisiuni netrebnice, în esenţă doresc însă numai şi numai susţinerea şi pe viitor a actualei asupriri a naţionalităţilor şi actuala înjosire socială: în faţa acestor curente noi stăm şi vom stà — spre a le combate — neclintiţi şi puternici ca stânca!

N'o să sprijinim astfel de curente nici odată şi desfidem pe toţi aderenţii noştri de a-şi da sprijinul acelor grupări, al căror ultim scop e perzarea noastră. Chiar şi conştiinţa noastra naţională ne sugerează necesitatea luptei noastre în contra acelor coterii politice, cari pe de o parte vor să restrângă însuşi dreptul de alegere în detrimentul naţionalităţilor, pe de altă parte îmbuibaţi de faptul, că în mod particular s'au putut folosì de întreaga putere politică şi că sunt părtaşii excluzivi ai întregei bunăstări economice, iată-i, că nici nu mai pot pune stavilă aspiraţiilor lor utopiste pe temeiul dreptului public, iar prin aceasta dau naştere şi agravează fatala neînţelegere între popor şi domnitorul său!

Din tabăra noastră, din tabăra popoarelor nemaghiare, asuprite, atât politiceşte, cât şi economiceşte, răsună şi astăzi ca şi în trecut pretinderea conştientă a libertăţii popoarelor şi a drepturilor naţionale.

www.dacoromanica.ro

Atitudinea partidelor noastre, ale naţionalităţilor, faţa de pactul din 1867, e justificată în mod incontestabil, chiar prin însaşi actuala criză.

Atitudinea noastră vădită în proiectul nostru de adresă, cu privire la introducerea sufragiului universal, a acceptat-o şi Maiestatea Sa.

Fondul tendinţelor noastre politice şi constiinţa aceea, că naţiunile: româna, slovacă şi sârbă ale acestei patrii, nu sunt închiegate la olaltă numai şi numai prin aceleaşi suferinţe, ci şi prin comunitatea intereselor politice, ne dă putere şi bărbăţie pentru continuarea luptei, ne garantează izbânda apropiată a seninelor noastre străduinţe, iar patriei îi asigură putere şi trăinicie, domnitoriului nostru pace şi mărire!

Budapesta, la 12 Martie 1906. Clubul parlamentar al deputaţilor naţionalişti: Dr. *Teodor Mihali*, prezident, *Milán Hodzsa*, secretar».[1]

Acesta a fost de astădată cuvântul de ordine, dat tuturor alegatorilor: români, sârbi şi slovaci din patrie, cu privire la atitudinea lor în faţa alegerilor pentru dietă.

[1] Din «*Telegraful Român*», 1906, numărul 27.

www.dacoromanica.ro

CICLUL PARLAMENTAR

1906—1910.

www.dacoromanica.ro

Guvernul coaliţiei.

Pe când poporaţiunea ţării aşteptà, parte cu groază, parte cu nerăbdare, manifestul Monarhului, prin care se decretează de suspendată constituţia patriei şi se introduce absolutismul, — în Viena s'a întâmplat aceea la ce nu se aşteptà nime: şefii partidelor din opoziţia unită au renunţat la pretensiunile lor, au acceptat punctul de vedere al coroanei, care nu voià să ştie de concesiuni în chestiile militare, şi coroana a dat ţării un guvern nou, compus din conducătorii coaliţiei, cu escepţia postului de prim-ministru, care a fost dat prezidentului judecătoriei supreme administrative, Wekerle Sándor, om neangajat în luptele politice de atunci. In 8 Aprilie 1906 noii miniştri au depus jurământul de fidelitate în faţa Monarhului, iar în 9 Aprilie 1906 au fost publicate în monitorul oficial decretele regale, prin cari se făceà absolvarea vechiului guvern dela conducerea afacerilor ţării şi numirea noului guvern, publicându-se tot atunci şi decretul regal, prin care parlamentul ţării se convoacă de nou pe 19 Maiu 1906 la Budapesta, împreună cu ordinaţiunile guvernului, referitoare la alegeri, pentru cari terminul erà fixat pe zilele dintre 29 Aprilie şi 8 Maiu 1906.

Conferenţa naţională română nu s'a întrunit de astădată, pentru a stabilì ea atitudinea alegătorilor români faţă de nouăle alegeri, ci au fost considerate de obligătoare hotărîrile conferenţei premergătoare, din anul 1905, pentru comitet şi pentru alegători, şi în înţelesul acelor hotărîri comitetul executiv al partidului naţional român a nominat candidaţii pentru cercurile electorale

www.dacoromanica.ro

cu majoritate românească, a instituit un birou de alegere în Arad, şi a dat cuvântul de ordine, ca alegătorii români să voteze pentru candidaţii partidului naţional român.

A făcut senzaţie faptul, că noul guvern, la câteva zile după ce a luat asupra sa conducerea ţării, a iniţiat o apropiere faţă de Românii din patrie, o înţelegere cu ei. Ministrul-prezident Wekerle Sándor a învitat la sine, la Budapesta, pe ambii Mitropoliţi ai bisericilor româneşti: Ioan Meţianu şi Dr. Victor Mihalyi, apoi pe fruntaşii: Parteniu Cosma, Gheorghe Pop de Băseşti, Dr. Teodor Mihali, Dr. Vasile Lucaciu şi Coriolan Brediceanu. In 18 Aprilie 1906 la oarele 4 d. a. s'au prezentat toţi, în urma învitării primite, la ministrul-prezident Wekerle, unde mai erau prezenţi miniştrii: contele Andrássy dela interne, contele Apponyi dela culte şi instrucţiune publică, şi Kossuth dela comunicaţiune şi comerciu.

Un comunicat, dat atunci din partea Mitropolitului Ioan Meţianu, spuneà, că în conferenţa aceasta a miniştrilor şi a fruntaşilor Românilor, ministrul-prezident Wekerle a spus, că guvernul vrea să cunoască gravaminele şi dorinţele Românilor din patrie, de aceea a convocat conferenţa. Şi a convocat-o la dorinţa exprimată din partea foştilor deputaţi naţionalişti români, cari ar dorì să între în legături cu noul guvern. Fruntaşii români şi-au spus părerile, mai ales Mitropoliţii, inzistând cu deosebire asupra mizeriilor ce se fac şcoalelor româneşti şi asupra neexecutării legii de naţionalităţi. Ministrul-prezident Wekerle a declarat, că legea de naţionalităţi cu greu mai poate fi executată acum, când aproape întreagă e ştearsă prin alte legi ulterioare, iar contele Apponyi a asigurat pe Români, că el nu-şi însuşeşte proiectul de lege al lui Berzeviczy, care are să rămână îngropat în arhivele dietei.

A fost atinsă apoi în conferenţă şi chestia alegerilor pentru dietă şi Românii şi-au exprimat temerile, că vor întâmpinà greutăţi, dar membrii guvernului au declarat, că nu au intenţiunea să împiedece întrarea în parlament a unui număr oarecare de deputaţi naţionalişti români, ba le este chiar dorinţa să între, pentruca gu-

www.dacoromanica.ro

vernul să aibă cu cine să se înţeleagă în privinţa îndreptării relelor de cari se plâng Românii. Românii să caute deci, — acesta era sfatul guvernului, — şi să pacteze în comitatele locuite de Români cu factorii decizători din aceste comitate, asigurându-şi prin învoială comună unele cercuri. Ministrul Andrássy a promis, că va da instrucţii în acest sens organelor sale din comitate, pentruca astfel alegerile să se facă fără sgomot şi fără supărări.

Ideea nu erà rea, dar la executare ea s'a lovit de o pedecă mare: omnipotenţii din fruntea comitatelor n'au voit să o respecteze şi să pacteze cu Românii, din contră, au purtat luptă îndârjită în contra candidaţilor naţionalişti români pretutindenea. Chiar şi unde se legase pactul, în comitatul Hunedoarei, unde trei cercuri electorale au fost cedate Românilor, în ajunul alegerilor pactul a fost stricat şi Românii cu greu au străbătut numai în două cercuri cu candidaţii lor.

Deschiderea parlamentului.

Deschiderea solemnă a parlamentului ungar s'a făcut în 22 Maiu 1906, la orele 12 din zi, în palatul regal din Buda. Monarhul a rostit în faţa deputaţilor şi a magnaţilor întruniţi în sala de recepţiune următoriul *mesaj de tron:*

«Onoraţi domni, magnaţi şi deputaţi, iubiţi credincioşi!

Simţim sinceră bucurie, că putem salutà din nou pe magnaţii şi deputaţii credinciosului nostru regat ungar, întruniţi în adunarea ţării. Ii cade greu inimei noastre părinteşti să privească asupra evenimentelor trecutului recent, cari au turburat mersul regulat al vieţii constituţionale. Aducem mulţămită provedinţei divine, că neînţelegerile s'au resfirat, şi în înţelegere cu voinţa manifestată liber a naţiunii avem ferbintea dorinţă şi sigura speranţă, că colaborarea tuturor factorilor constituţionali şi legali ai legislaţiei şi ai vieţii de stat în viitor nu va mai fi conturbată. Restituirea domniei legilor şi a continuităţii de drept este întâia problemă a guvernului nostru. Spre scopul acesta va supune dietei acele proiecte de legi, cari se refer la stabilirea budgetului şi a dărilor publice, purtând bine de grije, ca încassarea

www.dacoromanica.ro

restanţelor de dări îngrămădite să se facă într'un mod echitabil, încât se poate, fără jignirea intereselor contribuenţilor.

Art. XII din 1867 fixează chipul de administrare al afacerilor comune cu regatele şi ţările reprezentate în conziliul imperial, de unde urmează, că trebuinţele comune sunt a se fixà pe această bază de drept şi deodată a se ajunge la o înţelegere şi cu privire la cvota după care să se împartă acoperirea acestor exigenţe între cele două state.

Aranjarea relaţiilor noastre economice cere, ca să se deà împuternicire pentru începerea şi continuarea negocierilor vamale şi comerciale cu statele streine, iar apărarea intereselor noastre economice de zguduiri mai mari fac neîncunjurabile convenţiile comerciale, ce au întrat de fapt în vigoare, ca să fie menţinute şi până vor obţineà ratificare constituţională. Tot asemenea interesele legate de aceste convenţii şi asigurarea sistematică a relaţiilor noastre economice produc necesitatea, ca între ţările coroanei ungare, pe de altă parte între regatele şi ţările reprezentate în conziliul imperial, relaţiile de vamă şi comerciale, pe lângă asigurarea libertăţii de circulaţie reciprocă, să se reguleze şi pe mai departe.

Deşi relaţiile noastre mai intime cu aliaţii noştri, îndreptate spre susţinerea păcii, şi legăturile noastre amicale cu celelalte state, ofer garanţa, că binefacerile păcii nu ne vor fi detrase, siguranţa noastră absolută şi validitarea cu succes a intereselor noastre în toate direcţiile ne impun imperios îngrijirea sistematică a apărării noastre armate. Dreptaceea se prezintă ca o necesitate neînlăturabilă, ca afară de contingentul de recruţi, stabilit de legile noastre anterioare, prin ce contingentul apărării noastre armate va întrà în văgaşul său obicinuit, să se satisfacă şi acele exigenţe extraordinare, aprobate odată de delegaţiuni, cari cad pe intervalul de activitate a dietei prezente.

Restabilirea ordinei de drept pretinde şi inarticularea în lege a convenţiei financiare cu Croaţia şi Slavonia, pregătită de comisia regnicolară, exmisă de parlamentul trecut. Guvernul nostru este condus de voinţa de a păstrà neatinse drepturile autonome, garantate de lege pe seama Croaţiei şi Slavoniei, de a se îngrijì de interesele lor materiale şi de înaintarea lor, mai departe de a promovà înaintarea liberă şi crescândă a lor, precum şi de a întărì prin instituţiuni de drept la fel comunitatea de stat a ţărilor coroanei Sf. Stefan.

www.dacoromanica.ro

Cea mai însemnata datorie a guvernului nostru este, că largind drepturile politice asupra tuturor straturilor sociale, să introducă totalul națiunei în șanțurile vieții politice. Spre scopul acesta își va pregăti proiectele privitoare la liberul exercițiu al dreptului de vot, ținând cont, atât de cerințele moderne ale ideii democratice, cât și de apărarea caracterului național al statului ungar.

Onorați domni, magnați și deputați! Acestea sunt problemele, la cari s'a angajat guvernul nostru. S'a angajat în așà chip, că acestea sunt chestiuni de prima ordine, cari necondiționat trebuesc rezolvate, a căror rezolvare nu se poate face nici iluzorie, nici să sufere întârziere prin sulevarea altor chestiuni, și la acest angajament, ce a luat asupra-și guvernul, și-a dat și națiunea adesiune prin alegerile din urmă.

Afară de cele înșirate, având în vedere întâmplările regretabile din trecutul mai recent, în interesul mersului legal și constituțional al administrației, precum și al asigurării mai depline a ordinei de drept constituționale, una dintre datorințele mai urgente ale guvernului nostru va fi a-și prezentà proiectele, în scopul lărgirii sferei de drept a autonomiilor municipale, pentru lărgirea cercului de competență a judecătoriei administrative, mai departe în interesul apărarii mai depline a independenței justiției, în cazuri de ciocnire a cercurilor de competență relegarea la for de justiție independent, și în fine pentru prolungarea legii judicaturii curiale în materie electorală.

Mersul regulat al vieții de stat și asigurarea condițiunilor de prosperare culturală și economică a națiunii va necesità neapărat împlinirea unei mulțimi de exigențe, cari nu sufer amânare. Este o datorință a guvernului meu desvoltarea culturei pe teren religios, promovarea chestiunei autonomiei catolice, întregirea dotațiunii clerului inferior, și executarea treptată a obligămintelor impuse prin art. de lege XX din 1848.

Pe terenul economic: înaintarea și propășirea materială, ridicarea bunăstării poporului, îmbunatățirea sorții muncitorilor, creșterea producțiunii noastre agricole, desvoltarea puternică a industriei noastre, regularea creditului și a finanțelor noastre și împărțirea mai dreaptă și mai echitabilă a impozitelor publice. Problema guvernului nostru va fi de a prezentà astfel de legi parlamentului.

După ridicarea la valoare de lege a reformei electorale, voim să ne provocam din nou la opiniunea publica manife-

www.dacoromanica.ro

stată pe de-a întregul şi pe o bază mai largă a naţiunii, şi cu privire la problemele de guvernare din viitor ne susţinem libertatea de hotărîre, întemeiată pe drepturile noastre regeşti, pentru vremea aceea.

Credinţa noastră în virtuţile strămoşeşti ale naţiunii deşteaptă în noi speranţa, că precum pe noi ne conduc sentimentele calde pentru interesele iubitei noastre naţiuni ungare, aşà şi naţiunea în deplină armonie între dânsa şi regele ei va căutà strălucirea tronului, garanţa progresului viitoriului. Implorând binecuvântarea lui Dumnezeu asupra activităţii D-voastre, declarăm adunarea ţării deschisă».[1]

La ora unu după ameazi dieta a ţinut şedinţă, în care s'a cetit de nou mesagiul de tron şi s'a stabilit ordinea de zi pentru şedinţa următoare. E de notat, că de astădată, cu ocaziunea deschiderei solemne a parlamentului, nu a fost arborat pe palatul regal din Buda steagul negru-galbin şi muzica militară nu a cântat imnul împărătesc. A fost aceasta o concesiune făcută din partea coroanei partidului kossuthist, care aveà majoritatea în dietă.

Deputaţii naţionalişti.

In şedinţa din 23 Maiu 1906 deputaţii aleşi pentru ciclul parlamentar 1906—1911 au fost provocaţi din partea prezidentului de etate, Szapanos István, să-şi prezinte credenţionalele. Urmând învitării, şi-au prezentat literile credenţionale şi următorii deputaţi naţionalişti români: *Coriolan Brediceanu*, ales în două cercuri, Oraviţa şi Bocşa-montană, în Banat; *Vasile Goldiş*, ales în Radna, comitatul Aradului; *Vasile Dămian*, ales în Baia-de-criş; *Dr. Iuliu Maniu*, ales în cercul Vinţul de jos; *Dr. Teodor Mihali*, ales în Ileanda-mare; *Aureliu Novacu*, ales în cercul Sasca-montană; *Dr. Nicolau Oncu*, ales în Iosăşel, comitatul Aradului; *Dr. Stefan Petrovici*, ales în Zorlenţul-mare; *Dr. Stefan C. Pop*, ales în Şiria; *Dr. George Popoviciu*, ales în Lugoj; *Dr. Ioan Suciu*, ales în Boroşineu; *Dr. Nicolae Şerban*, ales în Arpaşul de jos; *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, ales în Ighiu şi

[1] Din «*Telegraful Român*», 1906, numărul 52.

www.dacoromanica.ro

Dr. Aurel Vlad, ales în Orăştie. Partidul naţional român din statul ungar a putut deci să trimită de astădată patrusprezece deputaţi în cameră, dintre cari unul reprezentă două cercuri electorale.

In contra alegerii din Bocşa-montană s'a înaintat protest şi camera a nimicit mandatul, iar la noua alegere nu a mai eşit învingator candidatul partidului naţional român *(Dr. Valer Branişce)*, ci candidatul guvernului. Camera a nimicit apoi, tot în urma protestului, şi alegerea dela Lugoj; dar în cercul acesta electoral şi la noua alegere a întrunit încrederea alegătorilor tot *Dr. George Popoviciu*. In cursul ciclului parlamentar, la o alegere supletorie, a mai fost ales apoi în cercul electoral al Beiuşului ca deputat naţionalist român şi *Dr. Vasile Lucaciu*, în schimb însă, murind deputatul *Coriolan Brediceanu*, în cercul Oraviţei nu a mai fost ales deputat naţionalist român, ci deputat guvernamental, dar de naţionalitate română, Dr. Iosif Siegescu.

Afară de deputaţii aleşi pe baza programului naţional român, mai făceau parte din dietă următorii deputaţi de naţionalitate română, dar aparţinători partidului constituţional de sub şefia contelui *Andrássy Gyula* (din care partid făceau parte şi deputaţii Saşilor): *Ioan Ciocanu*, ales în Năsăud, *Constantin Burdia*, ales în Caransebeş şi *Petru Mihalyi*, din Maramureş. Mai târziu apoi şi *Dr. Iosif Siegescu*, ales în Oraviţa.

Nu numai Românii, ci şi Slovacii şi Sârbii din Ungaria au trimis de astădată deputaţi naţionalişti la dietă, şi anume: Slovacii *opt*, iar Sârbii *patru*, cari împreună cu Românii s'au constituit într'un *partid parlamentar naţionalist*, pus sub conducerea lui *Dr. Teodor Mihali*. Partidul a cerut apoi, ca sa i se dee un post de notar în biroul casei şi să fie considerat la alegerea diferitelor comisiuni, dar cererea nu a fost luata în seamă, pe motivul, că un partid *naţionalist* nu poate fi recunoscut de existent într'un stat *naţional*. In unele comisiuni au fost aleşi însă şi deputaţi naţionalişti, cari apoi şi-au înaintat demisia, fiindcă nu au fost aleşi ca membri ai partidului naţionalist, ci ca membri ai parlamentului, din graţia majorităţii.

www.dacoromanica.ro

In şedinţa din 26 Maiu 1906 a fost ales prezident al dietei Justh Gyula, iar vice-prezidenţi Návay József şi Rákovszky István.

Programul guvernului.

Fiind dieta constituită, ministrul-prezident *Wekerle Sándor* a luat cuvântul în şedinţa din 29 Maiu 1906 şi a expus pe larg programul de muncă al guvernului, format din partidele cari aparţineau mai înainte opoziţiei coaliate. Şi cum în dietă alt partid opoziţional nu se află, decât al naţionaliştilor, asupra acestora a căzut sarcina de a exercià controla şi critica asupra făptuirilor şi planurilor guvernului. S'a sculat deci, încă în şedinţa din 29 Maiu 1906, deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* şi a precizat punctul de vedere al partidului naţionalist faţă de guvern în vorbirea următoare:

«Onorată casă! Fiind obiceiu parlamentar, ca diferitele partide, prin oratorii lor, să-şi lămurească ţinuta faţă cu programul guvernului, îndrăsnesc şi eu să-mi spun cuvântul, în numele partidului naţionaliştilor, din care fac parte. (Mare sgomot între kossuthişti şi la mijloc. Voci: Nu există partid naţionalist! Cine spune aşà ceva e trădător de patrie!)

D-voastră tăgăduiţi fiinţa partidului nostru, cu toate că avem program, cu toate că suntem acì noi, cari suntem membrii acestui partid, cu toate că avem organizaţie de partid, şi aşà înaintea oricărui om cu mintea trează ne înfăţişem ca partid organizat.

Dar cu toate că D-voastră tăgăduiţi fiinţa partidului nostru, susţinem, că existenţa partidelor nu se poate discutà şi nu se poate discutà nici dreptul lor de a se validità. Noi aici vă vom dovedì, nu numai cu argumente, ci şi prin faptele noastre, că existăm ca partid şi ca atare nu vom încetà a muncì pentru binele naţiunilor noastre şi a patriei (Sgomot. Voci: Numai o naţiune există în patria aceasta. Trădători!)

Prezidentul: Vă rog să fiţi în linişte! Eu până acì nu am auzit nici un cuvânt al oratorului. Aşà sgomot faceţi, d-lor deputaţi, că prezidentul nu poate urmărì, după datorinţă, vorbirea oratorului. (Aşà e.) Prima datorinţă o avem deci, ca să ascultăm oratorii în linişte. Poftesţe mai departe!

www.dacoromanica.ro

Dr. I. Maniu: Mi-ar plăceà mult să pot vorbì dela aşà un loc... (Sgomot mare. Voci: Pofteşte, vino mai înainte!)

Prezidentul: Onorată casă! Vă rog mult să ascultaţi în linişte pe vorbitor. In casa aceasta fieştecare are dreptul să-şi spună părerile. Şi toate partidele cu toţi deputaţii trebue să asculte pe vorbitori. (Ludovic Hentaller: In contra naţiunei n'are drept să vorbească. Sgomot.)

Prezidentul: Pe deputatul Hentaller îl îndrum la ordine; n'are drept să răspundă prezidentului. Toate partidele, şi fiecare deputat singuratic, au datorinţa să asculte pe fiecare deputat. Voiu fi silit în urma sgomotului mare să suspind şedinţa, pentrucă nu sunt în stare să aud pe vorbitor.

Dr. I. Maniu: ...care pentru D-voastră ar fi mai plăcut, dar, onorată casă, aşà cred, nu e de interes, că de unde vorbesc. Iar aceea ce spun, o spun sincer şi din inimă. Mărturisesc, că am aşteptat cu multă nerăbdare acest program ce a binevoit a ni-l desfăşurà domnul ministru-prezident. Cele spuse m'au desamăgit; şi m'au desamăgit, pentrucă cunoscând caracterul de tranziţie al guvernului acestuia, şi cunoscând şi chemarea lui, am fi putut aşteptà cu tot dreptul să ne vorbească mai lămurit şi mai pe larg despre modul cum are de gând să-şi împlinească această chemare. (Voci: Noauă ne-a fost destul!) Noauă şi ţării însă nu ni-e destul. (Sgomot.)

Guvernului de acum, pe lângă sarcina de a acoperì trebuinţele statului, î s'a mai dat şi sarcina de a pregătì proiectul de lege pentru întroducerea votului universal. Guvernul a primit să deschidă şanţurile constituţiei pentru păturile largi ale poporului, dar domnul prim-ministru tocmai desfăşurarea acestei îndatoriri însemnate a lăsat-o în vălul întunerecului. (Voci: Nu-i aşà! Să auzim!)

E aproape un an de când s'a pornit această luptă, care n'a avut alt sfârşit, decât că chestiunea votului universal a ajuns la suprafaţa tuturor celoralalte chestiuni. Sub deviza votului universal se înţeleg însă diferite lucruri, şi pentru rezolvirea acestor chestiuni se propun diferite modalităţi. Intre astfel de împrejurări ar fi corect, şi cred că este datorinţa domnului ministru-prezident, să desfăşure înaintea noastră, că din diferitele concepţiuni ce se profesează sub ideea votului universal, cari sunt acelea pe cari dânsul le acceptează şi pe cari dintre ele voeşte să le ducă la îndeplinire? Când domnul ministru-prezident a

www.dacoromanica.ro

declarat, că proiectul de lege despre votul universal voieşte să-l introducă pe baza ideilor democratice, noi l'am aprobat; dar când domnul ministru a mai spus, dacă am înţeles bine, că voeşte să deschidă şanţurile constituţiei numai pentru aceia, cari au destulă pricepere pentru asta... (Voci: Cari sunt chemaţi!) şi pe cari guvernul îi află prîcepuţi: atunci guvernul se gândeşte la un vot universal ţărmurit, pe care noi nu-l putem primi şi care ne-a îndemnat să revocăm aprobarea noastră. Nu putem avea deci încredere faţă de guvern, pentrucă noi, naţionaliştii, ştim prea bine, că la introducerea în vieaţa practică a principiilor, de altcum binevenite şi democratice, tocmai principiile generale au fost date de minciună.

Afară de aceasta mai e o împrejurare, care mă îndeamnă să fiu cu neîncredere faţă de programul înaintat, şi anume, împrejurarea, că domnul ministru-prezident n'a amintit nici cu un cuvânt, că va împlini cu dreptate şi nepărtinire legile fundamentale ale ţării. (Din partea stângă: Asta se înţelege de sine!) Da, firește, s'ar înţelege de sine, dacă legile ţării ar fi într'adevăr îndeplinite. Dar, durere, noi ne-am obicinuit să vedem, că legile nu se îndeplinesc. (Deputatul Sümegi Vilmos mereu întrerupe.)

Prezidentul: (sună): Tăcere domnilor! Pe domnul deputat Sümegi îl provoc să asculte în linişte pe orator.

Dr. I. Maniu: Onorată casă! Domnul ministru-prezident a aflat de bine să spună, că va ţineà legile fundamentale ale Croaţiei. Dacă domnul ministru a aflat de bine să spună deschilinit aceasta, atuncia şi noi putem să aşteptăm cu drept cuvânt... (O voce: Pe cine înţelegi sub «şi noi»?)

Prezidentul: Onorată casă! Aşà se vede, că domnul deputat-vorbitor nu e în curat cu legile fundamentale ale ţării. Şi crede, că naţionalităţile de aici sunt în aceleaşi relaţiuni cu Ungaria, ca şi Croaţia faţă de Ungaria. (Protestări la naţionalişti.) Cer să nu întrerupeţi cuvintele prezidentului. (Aprobări în stânga.) Aceasta e prima condiţiune, căci în caz contrar voiu fi silit să aplic regulamentul casei faţă de aceia, cari nici pe preşedintele nu vreau să-l asculte. (Aprobări.) Eu rog deci pe domnul deputat, să se ţină de legile noastre fundamentale şi să nu piardă dinaintea ochilor aceste legi nici în cursul vorbirii sale. (Aprobări lungi. Iuliu Markos: Romînia-mare, până la Tisa, le-ar trebui ăstora! Sgomot.)

www.dacoromanica.ro

Dr. I. Maniu: Bine ştiu, că nu-mi este permis să comentez zisele d-lui prezident; tocmai pentru aceea mă acomodez şi vreau să constat numai, că n'am confundat instituţiunile de drept public ale ţării... (Sgomot în stânga. Alexiu Papp: Nu discută cu preşedintele! Sgomot mare.) ...Cunosc bine legile, cari statoresc relaţiunea noastră cu Croaţia, şi cunosc şi celelalte legi fundamentale ale ţării, cari au fost şi sunt chemate a asigurà întărirea ţării acesteia, dară ştim, că acestea din urmă nu s'au îndeplinit. Eu am zis şi o spun neclintit şi acuma, că precum a aflat domnul prezident de lipsă, ca să asigure îndeplinirea legilor fundamentale referitoare la Croaţia, tot aşà, cred eu, aveà datorinţa să se declare şi în ce priveşte o altă lege fundamentală, legea referitoare la egala îndreptăţire a naţionalităţilor, cuprinsă în articolul de lege 44 din 1868... şi să declare, că şi această lege o va îndeplinì conştienţios. (Mişcare.) Noi nu avem încredere faţă de acest guvern, pentrucă vedem, că acest guvern stă în slujba aceluiaş sistem de guvernare, care dela 1867 încoace ţine încătuşate şi împedecă validitarea acelor puteri firesti, cari într'adevăr susţin ţara aceasta. Pentrucă slujeşte acelaş sistem de guvernare, care dela 1867 conduce destinele ţării acesteia spre nefericirea ei, şi care nu se poate numì altfel decât: dominaţiunea escluzivismului de rasă şi de clasă.

Fiindcă domnul ministru-prezident chiar şi atunci, când promite proiectul de lege referitor la votul universal, care ar trebuì să stee în slujba principiilor celor mai democratice, declară, că această lege asemenea va slujì caracterului naţional al acestui stat, fiindcă din trecut ştim, că ce însamnă caracterul naţional al statului... (Sgomot mare. Voci: Inseamnă unitatea naţională! Béla Kelemen: Aici nu există decât naţiune unitară maghiară!) ...fiindcă noi ştim din tristele pătanii ale trecutului, că această lozincă înseamnă încercarea de a ne contopì în rasa maghiară... (Mare şi nesfârşit sgomot. Deputatul Sümegi Vilmos întrerupe mereu. Prezidentul: Rog linişte! Pe deputatul Sümegi îl rog de nou să nu conturbe pe orator cu continue întreruperi). ...fiindcă, durere, din trecutul nu prea îndepărtat ştim şi aceea, că sub lozinea statului naţional maghiar voiţi să împedecaţi fiinţa naţionalităţilor nemaghiare, şi fiindcă din fiecare părticică a vorbirei de program a domnului ministru-prezident răsună această lozincă: noi, deşi vedem unele bune gânduri în părţile mai neînsemnate ale programului lustruit al guvernului, nu putem fi

www.dacoromanica.ro

cu încredere față de acest guvern, îndeosebi nici pentru aceea, pentrucă din programul cultural al său să vede lămurit dorința de a maghiarizà, tendința, care împedecă fericirea adevărată a țării și înaintarea dreaptă a popoarelor ei. (Vii aprobări la naționaliști. O voce: Ásta nu-i strică nimic guvernului!) Noi o spunem hotărît, că nu suntem pentru guvern aici, ci pentru binele poporului. (Mare sgomot. Markos Gyula: Agitatori și răsvrătitori!)

Prezidentul: Onorată casă! Fiește care deputat are dreptul să ceară cuvântul și să judece vorbirea ce-a auzit-o. Dar nime n'are dreptul, ca cu neîncetate întreruperi să contuibe pe orator. (Aprobări.) Am datorința să apăr aici libertatea cuvântului și așà cred, că majoritatea are în rândul întâiu datorința, ca să premeargă cu exemplu bun. Cu cât este mai mic un partid, cu atât trebue ascultat cu mai mare atențiune și cu atât mai puțin este îndreptățită ținuta dușmănoasă a majorității. (Mezőfi Vilmos: Să trăiască prezidentul!)

Dr. I. Maniu: Fiind deci noi pentru popor aici, de sine se înțelege, că ne vom ține de datorință, ca toate intențiunile, toate faptele și toate proiectele guvernului, carî într'adevăr vor urmărì interesele poporului și vor slujì binelui acestuia, să le părtinim. Dar spunem totodată, că împotriva tuturor acelor intențiuni și fapte ale guvernului, cari vor fi chemate a slujì singur intereselor unei rase, precum și împotriva tuturor acelor fapte ale guvernului, prin cari se va încercà a se împedecà validitarea și întărirea socială, economică și politică a celoralalte naționalități din țară, vom începe și vom urmà cea mai energică, cea mai conștientă și cea mai bărbătească luptă, fără nici o considerație. (Aprobări vii și îndelungate la naționaliști.)

Onorată casă! Punctul de plecare al politicei noastre, dorul nostru este, ca fiește care popor al țării acesteia să aibă în țara aceasta putința să înainteze pe calea economică, culturală și politică. Scopul nostru este, să ducem acest gând al nostru la împlinire, și prin urmare, fiește care faptă a acestui guvern, care va fi potrivnică acestei ținte politice a noastre, va întâmpinà din parte-ne cea mai neîmpăcată împotrivire.

Onorată casă! Nu acuma este timpul, ca să scarmăn singuraticele puncte ale programului guvernului. Chiar pentru aceasta mă mărginesc a lămurì ținta noastră mare și obștească și a rugà stimatul guvern, ca să nu întrelese validitarea acelor

www.dacoromanica.ro

principii politice, cari singure sunt în stare a promovà fericirea şi înaintarea acestei ţări, dar să o facă, nu numai pentru o naţionalitate şi nu numai pentru o pătură socială, ci pentru toate popoarele ţării acesteia şi pentru toate clasele sociale, cari alcătuesc ţara aceasta, ca deopotrivă să se asigure pentru toţi desvoltarea politică, economică şi culturală. Deoarece însă acest principiu nu-l văd îndestul deslușit în vorbirea de program a domnului ministru-prezident, noi nu putem aveà încredere în guvernul ce ni s'a prezentat». (Aprobări vii şi aplauze la naţionalişti.) [1]

Imunitatea deputatului Mateiu Bella.

In şedinţa din 30 Maiu 1906 deputatul naţionalist român Dr. *Ştefan C. Pop* a făcut dietei comunicarea, că deputatul Mateiu Bella (naţionalist slovac), călătorind cu trenul dela Semlin la Budapesta, pe drum a fost insultat de unii călători şi amenințat, că va fi omorît, ca trădător de patrie, fără ca personalul de tren să-i fi dat apărarea cuvenită. Dupăce prin aceasta a fost violată, nu numai libertatea personală a numitului deputat, care numai cu uşa încuiată a putut călători, ci şi imunitatea sa, ca deputat, cere, ca afacerea să fie predată comisiunii de imunitate a dietei, cu îndrumarea, ca în timpul cel mai scurt posibil să pertracteze chestia şi să facă raport dietei. Camera aduce concluz în acest înţeles.

Interpelarea deputatului Dr. Al. Vaida Voevod.

(In chestia abuzurilor şi atrocităţilor la alegeri).

In şedinţa din 30 Maiu 1906 deputatul naţionalist român Dr. *Alexandru Vaida Voevod* a interpelat guvernul în chestia ilegalităţilor săvârşite la alegerile din urmă în cercurile electorale Cehul-Silvaniei, Şomcuta-mare şi Cărăşău. Inşiră faptele aşà cum s'au întâmplat în aceste trei cercuri cu majoritate românească, spune cum au făcut abuz de putere şi funcţionarii, şi jandarmii, şi prezidenţii de alegere, apoi îşi formulează întrebările adresate ministrului de interne şi celui de honvezi astfel:

[1] Din «*Ziarul Dietei*», anii 1906—1910, vol I, pag. 37.

www.dacoromanica.ro

1. «Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că la alegerile trecute, din cercul Cehul-Silvaniei, Şomcuta-mare şi Cărăşău, organele administraţiei, trecând peste cercul lor de competenţă şi împotriva legii, au influinţat în mod necuviincios rezultatul alegerii?

Dacă are cunostinţă, întreb, este dispus să ancheteze cazul, pentru a află adevărul, şi să iee dispoziţiile necesare pentru a pedepsì pe provocanţi?

2. Are domnul ministru de interne cunoştinţă, că în cercul electoral din Cehul-Silvaniei nişte făptuitori necunoscuţi au omorît pe preotul din Modoş, cu numele Dumitru Pop, şi încă pe un alegător?

Şi dacă are cunoştinţă, este dispus domnul ministru de interne, în înţelegere cu domnul ministru de justiţie, să dee de urma autorului moral şi material al crimei, şi să preîntimpine pe viitor astfel de crime politice printr'o pedeapsă cât mai aspră?

3. Are domnul ministru de interne cunoştinţă, că preotul comunei Amaţ, Ioan Ardelean, a fost excortat prin jandarmi, maltratat prin organele oficioase, şi a fost insultat fără nici un motiv în demnitatea şi libertatea sa personală?

Dacă are cunoştinţă, ce demersuri va face, în interesul preotului şi pentru a preîntimpinà pe viitor astfel de fapte?

4. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că în comuna Amaţ, unde Românii au trăit în bună înţelegere cu Ungurii, făptuitori necunoscuţi au îndemnat pe Unguri, ca să omoară pe Românii: George Coaci, Ioan Şuta şi Iosif Dragoş, şi că mulţi au fost răniţi?

Dacă are cunoştinţă, este dispus, ca împreună cu ministrul de justiţie să iee măsuri, ca vinovaţii să nu se facă scăpaţi într'adins, ci să-şi primească pedeapsa meritată?

5. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că cu toate că Românii nu au dat nici cel mai mic motiv pentru amestecul organelor oficioase, şi nu au săvârşit nici o crimă politică, totuşi jandarmii şi unii Unguri agitaţi au ucis pe mulţi Români?

Dacă are cunoştinţă, este domnul ministru dispus de a desmintì acele calomnii la adresa Românilor, că au exerciat teroare în contra ordinei publice?

6. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că în comuna Amaţ siguranţa Românilor este primejduită, prin locuitorii unguri,

www.dacoromanica.ro

şi că cu toate acestea, până acuma nici un jandarm nu a fost comandat acolo, pentru garantarea siguranţei publice?

Dacă are cunoştinţă, este dispus a luà aceleaşi măsuri, pe cari obicinueşte a le luà în cazuri de pretinsă primejdie pentru Unguri?

7. Are cunoştinţă domnul ministru de honvezi, că în cercurile electorale Cehul-Silvaniei, Şomcuta-mare şi Cărăşău, jandarmii au terorizat în mod ne mai pomenit de brutal pe alegătorii candidaţilor naţionalişti, călcându-şi astfel menirea în mod flagrant, că au lucrat în interesul candidatului guvernului şi din cauza procedurilor ilegale şi contrare regulamentului au stat în continuă neînţelegere cu armata comună?

Şi dacă are cunoştinţă, are de gând să iee măsurile necesare pentru restabilirea încrederei generale faţă de puterea armată?

8. Are cunoştinţă domnul ministru de honvezi, că în comuna Corina, jandarmeria a puşcat asupra poporului pacinic, omorînd fără nici un motiv pe Constantin Pop şi pe Ioan Honţ, şi rănind grav pe Zaharie Pop, Const. Berţ şi Ioan Costin, fiindcă nu cunoşteà limba poporului şi nu s'a putut înţelege cu el?

Dacă are cunoştinţă, are de gând să iee dispoziţiile necesare pentru a pedepsì pe vinovaţi, şi pentru a se trimite în ţinuturi româneşti astfel de jandarmi, cari cunosc limba poporului?»[1]

Guvernul cere indemnizare.

In şedinţa din 1 Iunie 1906 s'a început în dietă discuţia asupra proiectului de lege, prin care noul guvern cereà indemnizare cu privire la incassarea dărilor şi la acoperirea trebuinţelor statului, dupăce budget votat în regulă nu erà. După raportorul comisiunii financiare a luat cuvântul deputatul naţionalist român Dr. *Teodor Mihali* şi a rostit în aceeaşi şedinţă vorbirea următoare:

«Onorată casă! Rog onorata casă să-mi permită, ca la proiectul despre indemnizare, aflător în discuţie, să-mi ridic şi eu cuvântul, în numele partidului meu, pentru a puteà desvoltà punctul nostru de vedere. (Se auzim). Punctul nostru de vedere e acela, că chestia indemnizării e curată chestie de încredere. De

[1] Din «*Telegraful Român*», 1906, numărul 59.

www.dacoromanica.ro

atare a fost ea considerată totdeauna în trecut, de atare o considerăm şi noi. Fiind deci votarea îndemnizării chestie de neîncredere, cu părere de rău trebuie să declar, în numele partidului meu, că noi faţă de guvern nu ne putem purtà cu încredere, (Aşà e!) deci nu putem votà proiectul de lege despre indemnizare. (Aprobări la naţionalişti).

Supremul motiv, pentru care noi nu ne putem arătà cu încredere faţă de guvern, este acela, că guvernul nu atinge cu nici un cuvânt în programul său felul rezolvării chestiei de naţionalitate. (Kubik Béla: Nu e actuală). Rezolvarea chestiei de naţionalitate a fost, este şi va fi actuală. (Aşà e. Aşà e!).

Evenimentele din timpul mai recent şi criza constituţională au dovedit din destul necesitatea rezolvării chestiei naţionale. Aşà ar fi firesc lucrul, dacă la rezolvarea chestiei naţionale totdeauna cel mai tare ar face pe iniţiatorul. Dar nu l'a făcut! Ca să ne dovedim loialitatea, am făcut, în contra obiceiului, noi începutul, şi am rugat pe membrii stimatului guvern, să ne asculte plângerile şi să se îngrijască de sanarea lor. Stimatul guvern a fost atât de bun, — pentruce datorez multă gratitudine faţă de domnul ministru-prezident, — şi ne-a ascultat pe noi, a ascultat gravaminele noastre. Am fost şi eu norocos să pot luà parte la conferenţa aceea, la care au participat şi mitropoliţii celor două biserici, cari aşà zicând mai uşuraţi s'au depărtat dela conferenţă, pentrucă din apropierea manifestată acolo au văzut răsărind semnul unei epoce mai bune.

Căci, onorată cameră, se află în grea şi apăsătoare situaţie şi ei. Deoparte guvernul doreşte să-i facă servicii, de altă parte poporul, care astăzi e dejà deplin luminat, încă doreşte să-i valideze drepturile, şi astfel în multe cazuri respectivul ajunge între două pietri de moară, pentrucă dacă împlineşte dorinţele guvernului, poporul se ridică în contra lui, şi invers, dacă apără drepturile poporului, îl atacă guvernul. (Aşà e!)

Aşà stăm, onorată casă, şi cu preoţii noştri, şi e de regretat, că dintre membrii guvernului mai ales domnul ministru de interne e de părerea greşită, că preoţii noştri cu ocaziunea alegerilor, şi peste tot, ar fi agitat. Nu e adevărat. E calomnie infamă. (Sgomot. Aprobări la naţionalişti. Hentaller Lajos: Ţine-ţi gura, *măi!*) Lucrul stă întors. Poporul, care nu mai poate tolerà starea actuală, pretinde ca preotul să se pună în fruntea lui, şi nu unul, ci numeroase cazuri formează dovada, că acolo, unde

www.dacoromanica.ro

preoţii dela sate nu s'au pus în fruntea poporului de rând, poporul a închis bisericile. Ce sa facă acum acel preot? Deoparte guvernul îl ameninţa, că îi detrage ajutoriul de stat, de altă parte poporul îi detrage încrederea, închide biserica, dacă nu ia în mânile sale conducerea afacerilor poporului.

Lucrul acesta e foarte serios şi e de precumpănit. Căci, onorată casă, biserica noastră a făcut statului acestuia servicii în trecut, îi face servicii de prezent şi vrea să i facă servicii în viitor. Statul nu are poliţie cu care ar puteà susţineà ordinea, în a cărei susţinere biserica noastră, moralitatea noastră, religia noastră a avut rol mare. (Aşà e!)

In conferenţa despre care am facut amintire a fost vorba de multe gravamine, şi înşirarea lor nu numai că a aprobat-o, dar a recunoscut şi necesitatea sanării lor, Excelenţa Sa, domnul ministru de comerciu, ba el însuşi a înşirat, mai ales pe terenul administraţiei şi al justiţiei, astfel de gravamine, pe cari noi le-am fost uitat. Pentru aceasta eu îi aduc mulţămită şi aici, precum şi pentru aceea, că atunci, când am adus la cunoştinţa Excelenţei Sale, domnului ministru de comerciu, că în urma ordinaţiunilor date din partea guvernului neconstituţional am ajuns în situaţia, că învăţăturile religiei noastre nu pot fi predate în mod liber în şcoale din partea catiheţilor, s'a ridicat domnul ministru şi a spus următoarele: «E imposibil, ca în stat liber să nu se poată predà cetăţenilor liberi învăţăturile religiei proprii în limba lor proprie şi să nu poata adorà pe Dumnezeu după convingerea lor». (Aclamări la naţionalişti.) I-am mulţumit şi atunci pentru declaraţie şi vecinic voiu rămâneà recunoscator domnului ministru de comerciu pentrù această declaraţie loiala, pentru recunoaşterea acestui gravamen. Cu părere de rău trebuie însă să constat, că cu toate, că alte ordinaţiuni de ale guvernului ilegal au fost toate scoase din vigoare, ordinaţiunea aceasta e în vigoare şi astăzi. Cum puteţi poftì, domnilor, ca noi să fim cu încredere faţă de guvernul, care recunoaşte îndreptăţirea plângerilor noastre, recunoaşte, că ordinaţiunile din întrebare sunt ilegale, dar acestea totuşi sunt încă în vigoare?

Onorată casă! Trecutul dovedeşte din destul, că chestia de naţionalitate, în ţara aceasta, singuraticele guverne au folosit-o totdeauna pentru ajungerea scopurilor lor proprii, ca un fel de mumus, ori exprimându-mă altfel, ca un fel de cal de bătae al guvernelor. Dela Coloman Tisza începând, până la guvernul

www.dacoromanica.ro

din urmă, putem înşirà cazuri de acestea. Mă provoc numai la aceea, ca atunci, când au trecut prin casa aceasta proiectele de lege politice bisericeşti, au organizat în Cluj vestitul proces memorandist. Mă provoc la aceea, că guvernul ilegal şi anticonstituţional, demisionat acum de curând, când a vazut că altcum nu merg lucrurile, a făcut publicul să creadă, că în Ardeal s'au răsculat Românii. Imi aduc aminte, sosisem tocmai dela o adunare poporală din Arad, şi m'am îngrozit văzând mulţimea de soldaţi. I'am întrebat, ca unde merg? Mi-au răspuns, că în munţi, pentrucă acolo a isbucnit revoluţia! Mi-am ţinut atunci de datorinţă, împreuna cu colegii mei, a declarà, că aceasta e o calomnie infama. Şi nu numai ziarelor am trimis telegrame, dar am venit şi aicea, mergând deadreptul la domnul ministru-prezident, baronul Fejérváry Géza, pe care nu-l acuz, ca personal ar fi ştiut ceva despre lucrul acesta, dar cumca consoţii sai din ministeriu au aranjat lucrurile, e dovedit în mod neîndoios. Am spus domnului ministru-prezident: Excelenţă, poţi fi liniştit, poporul nostru e pacinic, liniştit, iubitor de ordine, temător de Dumnezeu, şi nu se gândeşte la nici o resoluţie. Dar dacă se continuă cu provocările, noi nu mai garantam pentru el». (Mişcare. Ugron Gábor: Garantam noi!)

Noi nu amenințam. Noi cu seriozitate, cu precugetare, în scopul aparării drepturilor poporului nostru am venit aici, şi numai gravaminele sale bazate pe drept şi dreptate vrem să le expunem în faţa stimatei case, sperând, ca vor fi în casa aceasta şi oameni obiectivi, cari îşi vor pune la inimă relele acestea.

In campania electorala trecuta guvernul a declarat, ca vor fi alegeri libere şi înţelegerea principiara a fost aceea, că cu privire la singuraticele cercuri putem chiar şi pactà cu factorii competenţi comitatenşi. (Contraziceri. Aprobari). Eu credincios înţelegerii, mergând de aici acasă, la gara din Cluj am agrait pe comitele suprem, pe temeiul înţelegerii principiare, dar nici n'a voit să stee cu mine de vorbă. (Voci: Bine a făcut!) N'a stat cu mine de vorbă, dar nici guvernul. (Mişcare. Sgomot).

Domnii nu au idee despre aceea, că în cercurile naţionaliste ce teroare, ce brutalitate se aplică la câte o alegere. (Sgomot. Aprobări.) Dacă se cere, cu martori putem dovedì, că poporul nostru s'a prezentat la alegere treaz şi în cea mai mare ordine. Mulţi nu credeau, că vom fi în stare să aducem poporul nostru la centrul de alegere în o astfel de ordine.

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Tare ma tem, că actualul guvern, față de membrii căruia de altcum mă port cu cea mai mare stimă, firește, numai individual, va înaintà pe urmele guvernelor de mai nainte, și va considerà și el chestia de naționalitate numai ca cal de bătae. Cel puțin începutul aceasta ne arata. Căci doară au trecut alegerile. Noi am venit aici în ordine, în liniște. Eu am declarat în fața domnului ministru-prezident, că vrem să săvârșim muncă serioasă în cameră. Și totuși, cum am fost primiți? Trădători, agitatori, așà ni se strigà, cu toate că cu nimica nu se poate adeverì acest lucru. E compatibil cu demnitatea casei, ca... (Intreruperi. Prezidentul îl admoniază, să nu vorbească în astfel de ton.) Mă plec cu stimă în fața admonierii domnului prezident, și rog să scuzați, dacă pe un moment am fost răpit de sentimentele mele. Sunt om și eu și în fine atacurile acestea s'au întâmplat, și încă în zilele abià trecute.

Onorată casă! Imì iau voe să rog cu ocaziunea aceasta stimatul guvern, ca să nu pășiasca pe urmele guvernului de mai nainte. Iar dacă totuși ar face lucrul acesta, îndrăsnesc a-i aduce la cunoștință, că în secolul luminat de acuma nu mai succede a sperià popoarele cu câte un mumus. In scopul apărării drepturilor și intereselor poporului vom stà deasupra guvernului. Și vedem înainte apropiindu-se vremea, când noi, naționalitățile, de mânà cu poporul maghiar, umăr la umar vom luptà pentru drepturile popoarelor țării și pentru gloria țării.

Știm noi bine, că poporul maghiar încă sufere, ca al nostru, și noì facem deosebire între guvern și organele sale și între națiunea maghiară. Dacă avem dificultări, ele sunt îndreptate în contra guvernului și a organelor sale, nu în contra națiunii maghiare, (Aprobări.) cu care vrem să trăim și să înaintăm în pace și împreună. Noi protestăm în numele naționalităților, și cred că protestarea aceasta o aprobă și poporul maghiar, în contra faptului, că guvernele, respective organele lor subalterne, conturbă între noi armonia, pacea, frățietatea. (Aprobari. Sgomot. Prezidentul cere liniște.)

Onorată casă! Al doilea motiv, pentru care nu pot votà încredere guvernului e acela, că în chestia dreptului universal de vot nu s'a pronunțat cu hotărîre. De facerea unei declarații categorice a fost cu atât mai mare necesitatea, cu cât din mai multe părți, atât din partea bărbaților politici, cât și pe calea presei, se explică în diferite feluri expresia folosita de guvern

www.dacoromanica.ro

în programul său, că anume: alegătorul să fie «individ cvalificat». Noi aşă înţelegem lucrul, şi aceasta urmează de sine din natura dreptului universal de vot, că fiecare cetaţean majorean, cu minte trează şi cu trecut nepatat, să fie împărtăşit de dreptul de vot. (Aprobări vii.) A legà de cvalificaţie dreptul electoral, a-l face pendent de exemplu de condiţia cunoaşterei scrisului şi cetitului, câtă vreme statul nu se îngrijeşte şi nu dă ocaziune poporului, ca să poată învăţà scrisul şi cetitul: n'ar fi corectă o astfel de restrângere a celei mai mari părţi a cetăţenimei. (Aprobări.) Şi eu protestez aici în numele claselor inferioare de popor, fără deosebire de naţionalitate şi de religiune, în contra venirei în faţa casei acesteia cu un astfel de proiect de lege. (Aprobări. Sgomot.) Dacă guvernul ar fi voit să ne resfire îndoelile, o puteà uşor face aceasta, dacă împreună cu mulţimea de proiecte de legi prezentate, ar fi înaintat şi acest proiect de lege. Ar fi dispărut atunci orice nedumerire. Dar ce a făcut guvernul? A înaintat proiecte de legi, în cari cere dela noi dare şi miliţie, dar înaintarea acelor proiecte, în cari s'ar da drepturi poporului, a amânat-o. Noi aducem bucuros pe altarul patriei jertfe în bani şi în sânge, dar cerem pe seama poporului nostru drepturile cari îi compet. (Aprobări. Sgomot.) Astăzi astfel să exerciază drepturile, că poporul nostru emigrează, astfel, că azi-mâne nici America nu va mai fi în stare să-l primească, şi dacă se continuă mai departe acest sistem de guvernare, rămâne ţara aceasta pustie. Statistica dovedeşte din destul cum stăm în privinţa aceasta, şi eu, deşi nu mă dimit acum în amănunte, voiu aveà ocaziune, la discuţia asupra budgetului, să expun şi detaliile.

Un alt motiv, pentru care nu ne putem purtà cu încredere faţă de stimatul guvern, e acela, că cu toate, că publică un program frumos pe terenul guvernării administrative, totuşi, cu toate că e o lună şi jumătate de când guvernul acesta a luat în mână frânele ţării, în ţară e adevărat răsboiu (Aşà e!) şi mai ales în cercurile naţionaliste se continuă şi acum terorizările şi brutalităţile, cari, continuându-se, vor face nu numai ca poporul să nu-şi poată plăti restanţele de dare de pe vremea de ex-lex, ci-l vor constrânge să iee bătul în mână şi să plece. (O voce: Poftiţi numai!) Dar nu vom poftì, domnilor, pentrucă aici ne-am născut, aici vom trăì, căci «aici trebue să trăim şi să murim». (Sgomot.)

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Dupace văd din singuraticele observaţiuni, că poate trageţi la îndoiala adeveritatea cuvântului meu, observ, că din întâmplare am adus cu mine documente, cu cari pot sa dovedesc în faţa stimatei case, că ce s'a întâmplat în cercul meu. Aici e între altele o adeverinţă, în original, a primpretorului Veress Imre din Ileanda-mare, dată pe vremea alegerilor. Astfel sună adeverinţa: «Pe seama lui Iuliu Simon, locuitor în Dej, s'a dat aceasta adeverinţă, ca în fiecare comună din cercul electoral să poată controlà la alegeri eventualele agitaţiuni, făcându-mi mie raport, ori anunţându-le la antistia comunala». (Sgomot.) Acest Iuliu Simon nu locueşte în cercul Ileanda-mare, e o figură depravata din Dej, care împreună cu alţi 40 de consoţi a fost trimis în cercul Ileanda-mare, ca să resfire, să bată alegătorii. Pe domnii aceştia îi cunoaşte poporul sub numirea de bătăuşi. Dacă doriţi, aici e şi arătarea mea, pot să vi-o cetesc. (Contraziceri.) Fiindca aţi dorit cazuri concrete, mă provoc la cazul acesta.

Iată, aici e ordinaţiunea de sub numarul 1412, pe care a dat-o primpretorul Veress Imre din Ileanda-mare în 5 Maiu 1906, şi în înţelesul căreia a ordonat, ca în toate comunele din cerc, în timp de 15 zile să fie stricate toate gardurile, sub greutatea execuţiei. (Voci: Acesta e drept privat!) Da, e drept privat. Dar cum se poate cere, ca poporul să se adreseze advocatului pentru acţiune? Că doară primpretorul e pentru aceea, ca sa apere drepturile poporului, iar nu ca să jupuiască poporul! (Aplauze.) Şi tocmai în cea mai grea vreme de muncă, când cresc plantele în gradini, când economul aşteaptă secerişul, atunci să plece la procese!

Am făcut socoteala cu experţi, ca dacă se executa ordinaţiunea în întregul cerc, respectivii vor aveà o perdere de cel puţin 250,000 coroane. Acelaşi primpretor a vătămat apoi în mai multe cazuri şi libertatea personală a cetăţenilor prin aceea, că şi-a făcut diferite arătări fictive, prin notarii săi, şi apoi a dat imediat ordin jandarmilor ca pe respectivii să-i aducă numai decât la el, arestându-i. Natural, ca motiv nu erà pentru deţinere, deci după ascultare i-a pus în libertate pe respectivii. Dar să luăm, domnilor, asupra noastră lucrul. Ţăranul acela e om şi el, ca şi noi. Dacă pe noi ne ia jandarmul din cercul familiar şi ne excortează prin două-trei comune, cum ne-ar plăceà oare? Intreb: să suferim şi mai departe, ca administraţia aceasta sa

www.dacoromanica.ro

trateze în mod atât de brutal cu poporul? Iată, domnilor, vreau să arăt, vreau să dovedesc, cum e administrația în Ungaria. Vreau să dovedesc, că cu cât ar fi altele stările de lucruri, când am vedeà, că autoritățile administrative tratează în mod cinstit cu poporul, îl apără și vede pe omul în popor, nu pe un câne.

Acelaşi primpretor, stimați domni, conform actului cu numărul 1390 din 1906, cum am sosit aici din cerc, ca după modestele mele facultăți să-mi iau aici partea din munca serioasă, a deschis cercetare din oficiu, spre a constată, că taxele de cărăușie date de mine corăspund tarifei comitatului? N'aşi fi avut, şi nici n'aş aveà în contra acestui fapt nimic de obiecționat. Poftească, dovedească, că nu sunt corăspunzătoare şi eu voiu stà în fața acelei afirmări. Dar, stimați domni, când merge primpretorul să facă cercetare, duce cu sine doi jandarmi, şi pe un om al contra-candidatului, pe care-l prezintă ca procuror, şi cu citație urgentă aduce înaintea sa nouă oameni, pe cari îi ține acolo de dimineața până seara, excortându-i cu jandarmi. Aşà cred, stimați domni, că acesta e dejà abuz de putere oficioasă. Aducând aici înainte aceste cazuri am voit să arăt, onorată casă, că nu numai în cercul acesta, ci în toate cercurile naționaliste se duce goană în contra noastră. (Aşà e!) Rog deci onoratul guvern, şi în special pe domnul ministru de interne, să binevoiască a trage informațiuni despre adevărata stare de lucruri şi să binevoiască a dispune şi a procedà cu energie față de abuzurile autorităților administrative. (Aprobări. Sgomot. Intreruperi.)

Onorată casă! Cândva, în vremile bune de demult, (Hentaller Lajos: Pe vremea lui Adam şi Eva.) când nu erau încă atât de perfecționate mijloacele de comunicație, ca astăzi, bărbații conducători ai țării şi regii încoronați umblau incognito prin singuraticele ținuturi, pentru a se convinge de soartea poporului. Astăzi cât de comod pot să călătorească domnii miniştri! Ce e astăzi o călătorie dela Budapesta până la cel mai îndepărtat ținut al țării? Binevoieşte, domnule ministru de interne, a te convinge în persoană despre relele acestea; şi dacă veți binevoì a constată, că numai cu un cuvânt am exagerat, voiu trage consecințele şi imediat îmi voiu depune mandatul.

Dar, onorată casă, guvernatorii de acuma, ministrii de acuma, nu-şi câştigă ei înşişi informațiile despre stările de lucruri din singuraticele ținuturi, ci, după cum vedem şi din cazul de față,

www.dacoromanica.ro

şi dupa cum putem cetì din ziare, domnul ministru de interne ordoneaza cercetare în chestia dizolvării reuniunii muncitorilor, pentru a se constată, că cine agită poporul. Unde merge o astfel de recercare? Unde decurge cercetarea? Merge la comitele suprem, de acolo la vice-comitele, iar vice-comitele încredinţează pe pretorul cu efectuirea cercetării. (Mişcare.) Deci trei indivizi fac raport despre stările de lucruri din cerc. Fac raport după concepţia lor proprie. (Contraziceri.) Iar dacă domnul ministru călătoreşte la faţa locului, anunţă înainte că vine. La gară e primire, se ţin vorbiri, se dă banchet, pe ministru îl încunjură toate organele administraţiei, fiecare se nizuieşte cum ar puteà să strângă mâna ministrului, ca ministrul să-l cunoască, să-l protejeze pentru a ajunge la o anumită poziţie. Şi ce vede astfel ministrul în ţinutul acela? Nimica. Despre durerile, suferinţele poporului nici idee nu are. (Adevărat). Şi fiindcă eu, care sub durata activităţii mele de 20 de ani, mă pot provocà la martori, n'am afirmat nici odată lucruri contrare dreptăţii, adevarului, am cunoscut foarte bine aceste lucruri, regret, regret peste măsură, şi sunt cuprins de desperaţie când se trage la îndoială veracitatea afirmării mele. Inzadar m'am provocat la faptul, că la alegerea trecută am fost lângă George Pop atunci, când a fost lovit în cap şi am rugat pe ministrul de interne să trimită acolo miliţie, căci a rămas nemişcat.

Prin urmare, înzadar promit domnii lucruri frumoase în programul lor, că vor ridicà puterea morală şi nivoul autorităţii administrative. Plata şi aşà e peste măsură de mare şi poporul nu o mai supoartă, dar nici că o merită. Zic înzadar promit, pentrucă atunci, când guvernul acesta e la putere, şi se întâmplă în ţara întreagă astfel de lucruri, noi nu putem să fim cu încredere faţă de guvern. Lucrul acesta îl recunoaşteţi doară şi D-voastră.

Trecând la justiţie, numai pe scurt observ, că verbalitatea şi procedura directă a fost întrodusa şi e intenţia de a fi extinsă mai departe. Intreb însă, că faţă de principiul acesta, de ce se întâmplă, că judecătorul, care trebuie să pertracteze direct şi verbal cu partea respectivă, nu cunoaşte limba părţii respective şi nu ştie că pe ce pom creşte? E ridicol lucrul acesta, pentrucă dacă s'a întrodus odată verbalitatea şi procedura directă, atunci guvernul justiţiar ar trebuì să se îngrijască se fie aplicaţi în ţinuturi naţionaliste astfel de judecatori, cari înţeleg limba popo-

www.dacoromanica.ro

rului. (Aşà e. Aplauze.) Nu aplicaţi însa astfel de oameni. Cunosc doara sute şi sute de cazuri, că chiama pe servitoriul de oficiu ca sa-i traducă spusele părţii respective. (Sgomot. Prezidentul cere linişte.) Nu vreau să desvolt lucrul mai departe, dar o sută de cazuri concrete de acestea aş puteà înşirà. Imi rezerv dreptul, ca cu ocazia discuţiei asupra budgetului sa mai vorbesc despre aceasta. Incă una mai am să observ, anume, că la noi principiul egalităţii de drept încă nu s'a validitat pe nici un teren, nici chiar pe terenul suportarii sarcinilor publice. Legile dela 1848 declară categoric, că la suportarea sarcinilor publice toţi au să fie părtaşi deopotriva. Eu aşà cred, că la sarcinile publice este a se computà şi aruncul comunal, pentrucă e tot dare publică şi el. Pe baza cărui drept au ajuns guvernele sa declare, că după capitalele depuse în cassele de păstrare să nu se plateasca arunc? Pe calea aceasta s'a adus lege în contul egalităţii de drept. Şi apoi diregătorii, soldaţii, plătesc arunc comunal? Domnii accentuiază necontenit, că interesul patriei cere, ca să nu platească. Sună foarte frumos, şi domnii sunt aclamaţi pentru aceasta, dar de fapt pentru desvoltarea oraşelor şi a satelor domnii nu fac nimica, ci săvârşesc nedreptate faţa de ele, pentrucă astăzi aruncul comunal ruinează oraşele şi satele. Nu e ironie a sorţii, că capitalistul, funcţionarul şi ofiţerul, pentru parcurile şi pentru localurile de petrecere, ridicate cu mari jertfe din partea vreunui oraş, nu jerfeşte nici un ban, ci face numai paradă pe acolo, pe când bietul proprietar de casă, păpucar şi muncitor, plăteşte aruncul comunal? E bazat, ce e drept, în lege lucrul, dar eu spun, ca legea e nedreaptă şi trebue schimbată în interesul egalităţii de drept. (Aprobări la naţionalişti.)

Aşà stăm şi cu darea de consum. Unde e dreptatea, când omul sarac, care vine acasă obosit dela muncă, dacă beà o sticlă de bere cu 20 cruceri, tot atâta are să plătească dupa ea ca dare de consum, cât platesc domnii cei mari dupa o sticla de şampane, pe care o consumă între desmerdări? (Aplauze la naţionalişti).

Onorata casă! Imi termin vorbirea şi rog pe stimatul domn ministru-prezident, care e genial în special în astfel de chestii financiare, şi cu a cărui capacitate eu nu vreau să mă masur, să iee în considerare aceste fapte, pe cari le-am scos din experienţă, din vieaţa practică; şi sa nu le iee în nume de rau, căci noi

www.dacoromanica.ro

doară pentru aceea am venit aici, ca scăderile, întrelăsările vieţii practice, durerile şi suferinţele poporului să le expunem, iar nu pentru aceea, ca să ţinem aici vorbiri academice, ori ca să ne certăm unii cu alţii. In urma tuturor acestora nu primesc proiectul de lege despre indemnizare». (Aprobări şi aplauze la naţionalişti.)[1]

In şedinţa din 2 Iunie 1906 a vorbit tot la discuţia asupra proiectului de lege referitor la indemnizare deputatul naţionalist român Dr. *Stefan C. Pop* următoarele:

«Onorată cameră! Fie-mi permis să motivez, că noi de ce nu primim proiectul de lege din discuţie, nici eu, nici condeputaţii aparţinători partidului meu. Să nu fie surprinsă mult stimata dietă prin împrejurarea, că vom vorbi mai mulţi la acest proiect de lege, pentrucă cauza o formează tocmai stimata majoritate, care cu procedura ei neobicinuită în vieaţa parlamentară, afirmând despre un partid existent că nu există, a denegat acestui partid în general dreptul de controlă, care compete opoziţiei, mai ales în comisiunile cele mai însemnate.

Onorată cameră! Eri am auzit vorbiri foarte frumoase. Mai ales mult stimatul condeputat Holló Lajos a vorbit despre noţiunea constituţionalismului şi despre sensibilitatea Englezilor când e vorba de vieaţa parlamentară. Deschideţi, stimaţi domni, istoria parlamentului englez şi prezentaţi-vă în faţa amicilor noştri englezi cu hotărîrea, că D-voastră nu recunoaşteţi un partid existent în mod definitiv în casă, că în urma determinării D-voastre singura opoziţie chiemată să exercieze controla nu are îndreptăţire de a fi. Se poate, că domnia veche clericală va justificà hotărîrea aceasta, care merge îndărăt până în trecutul întunecat, dar parlamentul englez, la care vă provocaţi, nu o va justificà. In Anglia, în patria cercetării libere, acela e principiul, că o părere, care merită oricât de puţină atenţiune, totuşi e vrednică spre a fi reprezentată în mod oficios în casă.

Mă provoc la un caz şi la un om atât de mare, încât secolul trecut l'a numărat între cei mai mari bărbaţi, la Gladstone. Ce a spus acest spirit mare, când a fost vorba, că deputatul Butt sub numirea de «homerule» doreşte desbinarea Irlandei şi despărţirea regatelor? A spus, că dacă să ivesc astfel de păreri şi idei greşite, se vină cavalerul acela aici, în faţa parla-

[1] Din «*Ziarul Dietei*» de pe anii 1906—1910, vol. I, pag. 66.

www.dacoromanica.ro

mentului, şi apoi vom vedeà care e valoarea lor, pentrucă totdeauna e mai bine, dacă ideile greşite să decid la flacăra luminii, decât să se plămădească în secret şi să se răspândească ca idei greşite.

Nu ambiţia vătămată vorbeşte din noi, stimată cameră. Căci doară ca partid existăm. Aceasta poate fi negat. Şi acest punct de vedere poate fi bun pentru politica de ştruţ. Dar nu are nici o valoare reală. Suntem aici, şi după legile dreptăţii ne vom şi înmulţì (llaritate) şi împreună vom muncì spre binele patriei.

Iar, onorată cameră, dacă cu privire la ideile greşite e atât de liberală concepţia engleză, întreb, e oare îndreptăţită concepţia D-voastre atunci, când activitatea noastră se mişcă între cadrele constituţionale şi condiţia de existenţă ni se bazează pe legile fundamentale ale statului? E îndreptăţită după acestea păşirea D-voastre, provocarea D-voastre la parlamentul puternic englez şi la altele? Nu! Dar deschideţi cărţile de legi ale patriei noastre, şi întrebaţi spiritele mari ale patriei noastre, pe Eötvös, Deák Férencz şi pe Kossuth Lajos, dacă recunosc de îndreptăţită procedura D-voastre? Eu voiu dovedì, că nu. Aflu însă de necesar, ca dejà la începutul activităţii parlamentare să fim în curat cu noţiunile, pentrucă de multeori fără voie să prind vorbe singuratice, din cari apoi se nasc neînţelegeri. De multeori se ridică, excluziv din necunoaşterea dreptului public, acuza, că noi am negà naţiunea maghiară. Să facem deci distincţie în înţelesul legii. Să cetim ce a spus, înainte de crearea art. de lege 44 dela 1868, Deák Ferencz, şi ce a înţeles el sub naţiune politică. Naţiunea politică ungară ne cuprinde pe toţi, toate popoarele de pe teritoriul statului ungar de sub coroana Sfântului Stefan. Asta a înţăles sub naţiune politică ungară Deák Ferencz, şi nu s'a sfiit să numească naţiune încă şi mica naţiune ruteană. Căci doară naţiune şi naţionalitate, după noţiune, e unul şi acelaş lucru. (Kubik Béla: Confuzie de idei!) Atunci binevoiţi a trimite îndărăt la universitate toate izvoarele la cari mă voiu provocà!

Cumcă aceşti mari bărbaţi de stat au recunoscut de fapt, nu numai îndreptăţirea activităţii politice a naţionalităţilor, ci şi aceea, că pot să aibă şi interese naţionaliste, ori naţionale, o dovedeşte în modul cel mai splendid tocmai frumoasa vorbire a lui Deák Ferencz, ţinută în interesul uniunii, când spuneà următoarele: «Credem, că nici cetăţenii de naţionalitate nema-

www.dacoromanica.ro

ghiară ai Ardealului nu-şi vor vedeà periclitate prin împreunare interesele naţionale, pentrucă vor aflà liniştire în aceèa ce vom hotărî şi ce vom face în privinţa concetăţenilor de altă naţionalitate». La crearea uniunii a asigurat deci categoric naţionalităţile, că interesele lor naţionale vor fi apărate.

Ce spune baronul Eötvös József? Nu odată numai a spus palam et publice, în faţa şi la auzul lumii, că: «voim, ca naţionalităţile, nu numai individualiceşte să se simtă libere în ţara aceasta, ci şi ca naţionalităţi învestite cu libertate naţionalistă».

Cu oarecare temere mă provoc la Kossuth Lajos, sub numele căruia avem astăzi în parlament o majoritate absolută. O fac numai, pentru a ne liniştì conştienţa, că în activitatea noastră noi n'am părăsit terenul legal niciodată. Kossuth Lajos a avut un astfel de proiect de constituţie, încât dacă eu a-şi cutezà să mă prezint cu el aici, a-şi fi omorît cu pietri. Ce spuneà Kossuth, care a fost cu adevărat anteluptătorul drepturilor poporului şi al libertăţilor poporului? (Ceteşte:) «Precum religiunea, aşà şi naţionalitatea, e interes social. Statùl, ca atare, n'are să se amestece, nici într'una, nici în ceealaltă. Constituţia asigurând dreptul de asociare, cetăţenii pot să se unească pentru apărarea şi desvoltàrea intereselor lor speciale naţionaliste şi pot să se organizeze în asociaţiuni, după comune, după comitate, în ţara întreagă, întocmai ca protestanţii în privinţa intereselor lor religioase, după comune, comitate, districte, iar cei de credinţa augustană şi în ţara întreagă. Dar întocmai ca aceste societăţi religioase, nu pot să pretindă nici naţionaliştii autoritate teritorială în privinţă cetăţenească, ci au să se restrângă la îngrijirea de interesele lor naţionaliste. Din punctul acesta de vedere au însă perfectă libertate de dispunere, pot să-şi aleagă şefi, pe carì pot să-i întituleze după placul lor, precum şi societăţile religioase pot să-şi aleagă prezidenţi, numească-i pe aceştia patriarhi, mitropoliţi, episcopi, super-intendenţi, inspectori, curatori, sau oricum. Pot să ţină adunări, pot se aducă hotărîri în cadrele constituţiei şi ale legii, şi statul nu poate pretinde alta, decât ca aceste adunări să fie publice. Principiul va fi astfel aplicat, ca la celelalte naţionalităţi. Nici una nu va aveà nici cel mai mic privilegiu şi guvernul ca atare nu va protejà nici pe una în detrimentul alteia, orì a tuturor celoralalte. Iar întrucât guvernul, dieta, comitatul, comuna, are trebuinţă de limbă oficioasă, în partea aceasta principiul de sus va fi astfel aplicat, că pretutindenea

www.dacoromanica.ro

majoritatea va decide, că în care limbă au să fie purtate afacerile publice, lăsându-se neviolat dreptul minorității. Adunarea vreunui comitat decide de exemplu, că în anul curent lucrurile publice vor fi purtate în limba română, slavă, sârbească, germană, ori maghiară, dar pentru aceea cetățenii de celelalte limbi vor avea dreptul, nu numai de a petiționa și de a purtà procese la tribunal în limba lor, ci și de a vorbì în adunări. Iar limba guvernului e limba oficioasă maghiară. Dacă comitatul, care execută ordinațiunile sale, a acceptat de oficioasă o altă limbă, e dator să-i alăture la cele comunicate o traducere făcută în limba aceasta, iar comitatul va procedà tot astfel cu comunele din sânul seu. Și iarăși invers, comitatul, dacă limba sa oficioasă nu e cea maghiară, va alătură traducere la raportul înaintat guvernului. Legile apoi sunt à se traduce în toate limbile din țară, și vor fi publicate și în limbile respective».

Nu voiu continuà cu amănuntele. Iată, onorată dietă, că din acestea se poate convinge orì și cine, că noi nu am mers nici până la aceea, ce Kossuth Lajos a aflat de legal, de just, de natural, ce poate fi adus în consonanță și ce e compatibil cu legile eterne. Și oare cum și pentru ce s'a întâmplat, că D-voastră ne spuneți, că nu avem îndreptățire de a fi, și de când o spuneți aceasta? Căci doară dela 1861 până la 1884, când ați constrâns naționalitățile să se pună în pasivitate, totdeauna au fost în casă deputați naționaliști? Aceia s'au aflat totdeauna între D-voastră, și doară și în vremile acelea erau bărbați mari de stat și juriști cunoscători de dreptul public? (O voce: Dar aceia nu erau miopi!) Ba au fost astfel de bărbați de stat, ca Deák Ferencz, care auzind, că naționalitățile vreau să se retragă de pe terenul vieții politice a spus, că aceasta ar fi o nenorocire pentru țară, pentrucă locul naționalităților e în parlament. (Așà e!) A urmat apoi politica, epoca omoritoare de naționalități a lui Tisza Kálmán. Dar nici prin gând nu i-a trecut să oprească conferențele naționalităților. Nici odată nu i-a trecut prin minte să declare în acest parlament, că naționalitățile nu au îndreptățire de a fi! Chiar și Tisza István, căruia poate că în privința ideei acesteia putem să-i recunoaștem paternitatea, a spus în Noemvrie 1903, când și-a rostit vorbirea de program, că: «N'am uitat, cumcă de o mie de ani locuesc aici cetățeni pacinici de buze nemaghiare, cari își au limba proprie, naționalitatea proprie și individualitatea proprie et-

www.dacoromanica.ro

nografică». Aşà spuneà Tisza István din cuvânt în cuvânt la 1903.

Nimănui nu i-a trecut nici prin minte să tragă la îndoială îndreptăţirea de a există a naţionalităţilor, până atunci, până n'a ajuns în decădere partidul liberal. Atunci s'a arătat în toată goliătatea acest partid, în primăvara anului 1905, şi dupăce toate le-a încercat, ca să salveze bazele dela 1867, dar mai ales domnia sa, a venit şi a atras atenţiunea maghiarimei asupra unui astfel de lucru, cu care maghiarimea nici odată nu se va puteà mândrì, anume, în vorbirea sa celebră Hodossy Imre a admoniat-o, că: «Ce vreţi cu Austria? Nu ştiţi, că numai cu ajutorul ei, — aşà spuneà din cuvânt în cuvânt, — domnesc opt milioane de Maghiari peste douăsprezece milioane de cetăţeni de altă naţionalitate? Să salvăm deci bazele dela 1867, pentrucă avem trebuinţă de baionetele austriace».

Aşà s'a început noua epocă, care proclamează, că naţionalităţile n'au aici îndreptăţire de existenţă. A fost înmormântat partidul liberal. Odihnească în pace pentru vecie. (Ilaritate.) Să nu mai vină îndărăt, nici cu spiritul, nici cu corpul, în corpul de vieaţă al naţiunii maghiare. Dar rog partidul independist, care a sosit la un punct de linişte, ba nici la punctul de linişte, ci numai la o staţie, să nu-i primească spiritul păcătos, care mergè în direcţia, de a supărà naţionalităţile, de a le scoate din drepturile lor. (Sgomot. Voci: Ce drepturi?) Avem drepturi garantate în lege!

Onorată cameră! Mă pun pe punctul D-voastre de vedere. Să presupunem, deşì eu neg din capul locului, dar să presupunem, că e aşà cum spuneţi D-voastră, că noi nu reprezentăm naţionalităţile. Un lucru însă nu-l puteţi negà, căci acì sunt mandatele, mandatele din cele 25 de cercuri: pe cei 25 de deputaţi opoziţionali. Cel puţin faptul acesta trebuià onorat, fără a mă mai provocà la axioma, că un parlament sănătos are necondiţionată trebuinţă de opoziţie.

Permiteţi-mi acum, dupăce am ţinut de necesar a le desvoltà acestea, în interesul onoarei partidului şi al ambiţiei popoarelor noastre, să trec la împrejurările cuprinse în vorbirea de program a domnului ministru-prezident, pentru cari noi nu putem votà nici decum acest proiect de lege. Onorată cameră! Cine cere indemnizarea? Guvernul actual şi partidul său coaliat. Conced, că Escelenţa Sa, Domnul ministru-prezident Wekerle

www.dacoromanica.ro

poate spune: Eu am venit din oficiu în fruntea afacerilor, ca om cu totul afară de partide, şi mă pot adresà ţie, ţara, ca sa-mi votezi încredere». Partidele însă, în fruntea cărora se află, nu sunt îndreptaţite să reclame votarea acestor proiecte de lege, partidele, cari trei ani dearândul au ţinut ţara în cea mai mare agitaţie, şi cu mică întreiupere, în curs de trei ani în stare de ex-lex. Ele cel puţin atâta pot sa ne permită, ca să aruncăm o scurtă reprivire asupra trecutului şi să privim în viitor.

Mult stimată casă! Celce cunoaşte activitatea dietei din timpul de curând trecut, poate că nu are trebuinţă să-i spun, cine poartă vina pentru crearea acestor stari de lucruri. Nu-mi luaţi în nume de rău, mult stimaţilor condeputaţi, sinceritatea, dar eu nu spun nimica ce nu a-şi fi cetit în ziarele dietei, şi nu mă provoc la nimica pentru ce nu s'ar află dovadă în ziarele şi în arhivele casei.

Un conducător al stimatelor partide, contele Albert Apponyi, numai înainte cu trei ani a admoniat partidele să nu ducă ţara la extrem, să nu o arunce în eventualităţi, a căror evitare e lucru, nu numai înţelept, ci şi patriotic. Şi atunci mult stimatul partid patruzecişioptist nu i-a primit sfatul. De nenumărate ori am cetit şi cuvintele admonietoare ale domnului ministru Kossuth Ferencz, stimat întru adevăr şi cu sinceritate de naţionalităţi, ca să fie cu băgare de seamă, dările restante şi aşà sunt multe, creditul şi aşà ne este sdruncinat, să nu ducă lucrurile la extrem, să se oprească, pentrucă şi raţiunea porunceşte, să nu periclităm statul. (Voci: Deci, să obstruăm mai departe.) Noi nu vom obstruà, fiţi convinşi despre aceasta, ci ne vom împlinì datorinţa.

Onorată casă! Când D-voastră, între astfel de împrejurări, după lupta pierdută v'aţi reîntors, când unul dintre conducătorii D-voastre a eşit din cercul D-voastre zicând, ca umblaţi după lucruri nerealizabile, să nu vă supăraţi dacă noi cerem anumite garanţii, că aşà de curând nu se vor mai repetà cele din trecutul apropiat. Dacă cetesc programul domnului ministru-prezident, şi recomand fiecărui condeputat să-l cetească de multeori, scot din el nouă şi nouă învaţături. Fac totdeauna bilanţul şi mă întreb, oare ce se va întâmplà? Aici e programul domnului ministru-prezident. Frumos program, în care se spune, că membrii guvernului se angajează să salveze constituţia, să restabilească starile legale de lucruri, păstrându-şi în toată curaţenia fiecare principiile proprii şi convingerile politice. Se

www.dacoromanica.ro

mai angajază membrii guvernului să realizeze dreptul electoral universal. Dar eu întreb, ce garanţii are ţara, că guvernul va şi împlini această încredinţare, această misiune a sa? Pentru aceea, ca să votăm recruţii şi să plătim darile, întru adevăr, că nu trebue program de partid. Banii se pot pretinde sub orice titlu, banul nu are miros. Aici e însă copilul acela orfan, pe care Maiestatea Sa l'a adus în acel leagăn, în care sunt aşezaţi întâiu recruţii şi dările. Vine şi copilul acesta şi întreabă, ce garanţii putem să-i oferim, că dreptul electoral universal întru adevăr aşà se va realizà, ca să formeze contra-valoarea jertfelor celor mari aduse?

In privinţa aceasta vorbirea de program, splendid, în vorbe cumpătate şi cu diplomaţie concipiată, lasă întru adevăr o lacună. Oare cele trei partide: independistă, constituţională şi poporală, vor spune şi atunci, când vor compune şi vor vrea să pună în vigoare dreptul electoral universal, că: «Menţinem principiile noastre, convingerile noastre politice, în toată curăţenia lor şi neviolate», sau vor zice: «Il vom realizà?» Asta e chestia, stimată casă! (Mişcare.) Eu sunt Toma şi cred ca şi mult stimaţii condeputaţi au dreptul să se pună în poziţia lui Toma. De aceea mai bine e a acceptà principiul «clara pacta boni amici», şi de aceea ne năzuim a creà totdeauna situaţie clara. Dacă fiecare din cele trei partide acum coaliate va voì să-şi valoreze principiul propriu la crearea dreptului electoral, atunci e foarte natural, că necondiţionat lucrul ajunge la ciocnire, pentrucă între partidul poporal şi partidul liber cugetător, — de altcum fiecare partid e liber cugetător, — şi partidul democraticeşte cugetător al independiştilor, e mare abisul. Tot aşà de mare e apoi abisul între partidul constituţional, partidul poporal şi partidul independist, precum de mare e deosebirea în principiile lor. Intreb deci, dacă fiecare partid vrea să-şi întroducă în reforma electorală principiile sale şi să le câştige valoare, nu se va ivì ciocnirea şi urmarea ciocnirii nu va fi desfacerea? (Voci: Să nu te doară capul. Las'o în grija noastră!) Atunci, stimaţi condeputaţi, veţi zice astfel: «Numai în această privinţă nu ne-am putut înţelege. Dar avem asentare, avem recruţi, ce vrei mai mult, ţăranule?» (Szász Zsombor: Asta dela Kristóffy ai învăţat-o. Aşà e?) Nu, mă rog, nu sunt elevul lui Kristóffy. Am umblat şi eu la o astfel de şcoală, ca Kristóffy. Şi în cele din urmă Kristóffy are un cap foarte bun. (Voci: Dar sufletul e rău. Uite cum îl laudă! Ştim că sunteţi înrudiţi!)

www.dacoromanica.ro

Ori va urmà aceea, că nu vă veţi desface de fapt partidele, ci în formă de compromis veţi stabilì principiile fundamentale ale dreptului electoral, şi atunci acesta orice va fi, numai aceea nu, ce doreşte ţara: principiu democratic, extrem de frumos, sănătos, care fericeşte patria. (O voce: Aşà, ca D-voastră!) Şi atunci se adevereşte zicătoarea maghiară, că unde sunt moaşe multe, moare copilul, iar dacă va veţi certà, deodată cu apa de baie aruncaţi şi copilul. Dar şi dacă ne-am pune pe punctul de vedere al programului, nu avem nici o garanţă pentru viitor, ca oare când se va face reforma, mai ales dupa declaraţia Excelenţei Sale, a domnului ministru de culte şi instrucţiune publica, contele Albert Apponyi, că «nu ne vom grabì cu reforma electorală». (Mişcare.)

Spuneam, onorată casă, că contravaloarea promisă casei nu e suficientă în schimbul jertfelor mari, şi nu e suficienta pentru aceea, — ce de altcum foarte des o accentuiază opiniunea publică, — pentruca guvernul nu ofere absolut nici un punct de razim, că acest drept electoral va fi de fapt universal şi secret. Se poate, că aşà va fi, dar e de temut, ca nu va fi aşà. (Sgomot.)

Onorată cameră! Lucrul principal pe care-l dificultam, iar dificultarea noastră o întemeiem pe aceea, că schimbări de direcţie nu s'au făcut în măsura aşà de mare, ca sistemul cel vechiu să fi dispărut de tot, lucrul principal e deci acela, că expresiunea «*secret*» lipseşte cu totul din programul guvernului. Eu însă ma provoc, nu la altul, ci chiar la Beöthy, care a făcut aici în parlament atentă casa, ca în Ungaria fară alegere secretă nu poate să fie vorba niciodată de manifestarea opiniunii publice. (Aşà e, la naţionalişti.) El a cunoscut bine administraţia noastră, căci a şezut aici în parlament douăzeci şi cinci, ori treizeci de ani. (Sgomot.)

Onorată cameră! Şi apoi ce înseamnă aceea: vocaţiune şi cvalificaţie? Cine va cvalificà, cine va îndreptaţì pe alegatori? Iar dacă în expresiunile acestea nu este tendenţiositate, de ce se pot folosì? Căci doară fiecare drept electoral îşi are formele sale. La unul se poate spune, că e universal, secret, egal, pe comune, la altul, că e pus pe principiile fundamentale ale pluralităţii. Fiecare îşi are pregnantele sale principii direcţionale, pe cari a le retăceà, eu aflu că nu e, nici necesar, dar nici politiceşte corect.

www.dacoromanica.ro

Noauă aşà ne spuneţi: pe voi nu vă luăm în seamă, voi nu existaţi pentru noi. Dar exista ţara; şi daca ideile cele mari, cari au predominat trecutul recent, nu le-am putut realizà, sa facem ceva cel puţin în favorul poporului, şi atunci imediat, fără a mai trebuì să aducem legi, pe baza legílor dejà existente am creat în ţară stări de lucruri foarte sănătoase, ceeace ar liniştì naţionalităţile, fără ca din aceasta statul maghiar să aibă paguba cea mai mică, în orice privinţă. (Aşà e, la naţionalişti.) Aşà de pildă a-şi începe la interne şi a-şi zice: trimit imediat în ţinuturile naţionaliste astfel de oameni, cari înţeleg limba poporului aceluia, îi înţeleg durerea, bataia inimei. Hai să aducă binecuvântare şi asupra naţionalităţilor acest ministru de interne!

Pe terenul internelor, cu provocare la administraţie, mă provoc numai la un lucru. Atunci, când s'au făcut alegerile sub Széll, — adevărat, că noi nu am păşit atunci, — a putut face observarea ori şi cine, că pretorul treınurà când se gândeà, că oare să se amestece în vreo alegere?

Toţi au aprobat faptul. Pentruca alegerile acestea nu sunt pentru aceea, ca să se facă corteşiri la ele, ci pentruca prin ele să fie exprimată voinţa cetăţenilor, voinţa poporului, să poată trimite cetăţenii deputaţi vrednici la dietă. A răsuflat atunci lumea mai uşor: Maghiarul, Românul, Slovacul. Binevoiţi a spune deci şi acum: admoniez administraţia, că orice incălcare de lege va fi pedepsită cu severitate. Poporul să nu fie şicanat! Prin ordonanţe ministeriale s'ar puteà luà dispoziţii în singuraticele ţinuturi, ca pedepsele, cari la un sfert de an dau numărul de 300—400, să fie sistate. Toate acestea s'ar puteà face cu o lovitură. Şi de ce nu se întâmplă? Mult stimatul condeputat Holló Lajos s'a provocat la America. Pot să-i spun atâta, că acolo ţara întreagă simte schimbarea de sistem, milioane se bucura, pe când la noi nu simte nime, nici chiar partidul independist, că s'a început o eră mai bună.

Dar să mergem mai departe. Tot pe terenul afacerilor interne dăm de o ordinaţiune notorica a lui Hieronymi, prin care se sistează întrunirile politice, se sistează conferenţele, organizaţiile, despre cari a vorbit atât de frumos Kossuth Lajos, pe care însă nu-l aminteşte. Stimate domnule ministru de interne! Câte lucruri ilegale ai sistat dejà prin ordinaţiune, fără nici o întrebare? Eu aşà cred, că aveţi dreptul acesta, şi dacă l'aţi

www.dacoromanica.ro

exercià după legile dreptății, eu a-și fi primul, care, cu partidul meu împreună, v'așì feliçità.

Să vedem cum stau lucrurile pe terenul instrucției publice? Și acolo s'au întâmplat astfel de dispoziţiuni, că de exemplu în Arad, Dej, Cluj, s'a dat poruncă să învețe ungurește religia și cei de altă naționalitate, ba în Dej s'a întrodus și spionajul: unul sau doi profesori controlează, că ce se întâmpla. Mulțumim pentru astfel de liberalism, pentru astfel de respect față de legi. Aceasta e o pată rușinoasă pentru constituție. (Oho!) Poftiți și o ștergeți, că e foarte stigmatizătoare. Și apoi, mult onorată dieta, Albert Berzeviczy ca ministru de instrucțiune publică a depus un proiect de lege pe masa casei. A fost pertractat în comisiunile parlamentare, în anchete, la cari au fost chemate toate bisericile, dar înainte de a fi putut primì putere de lege acest proiect de lege, guvernul a căzut. Dar pentru aceea urmașul său, Lukács György, a pus în vigoare acest proiect de lege pe calea ordinațiunii. Iar când comitatele s'au împotrivit și au spus, că ordinațiunile guvernului sunt ilegale, m'am sculat și eu și am spus: onorez pe deplin părerile D-voastre, dar jumătăți de adevăruri nu se pot spune. Dacă e ilegal guvernul, atunci nu numai o ordinațiune a sa e ilegală, ci și celelalte. Dacă vrem să fim consecvenți, să respingem toate ordinațiunile guvernului și atunci noi ținem cu D-voastră! Și ei au râs spunând: «noa, că zeu bine ar fi!» A rămas deci și acuma în vigoare. Atrag deci atențiunea actualului ministru de instrucțiune publică asupra ei și-l rog, fiind el cel mai înalt păzitor al rezortului său, sa grijească, cumcă astfel de ordinațiuni ilegale să nu fie puse în vigoare. Se poate, că D-voastră veți aflà, că acestea sunt lucruri bagatele, dar și noi suntem oameni mărunți și popoarele acelea pe cari le reprezentăm noi D-voastră încă le considerați de bagatele, de mărunte.

Onorată cameră! Ar mai fi economia publică, finanțele, pe ale caror terene încă s'ar puteà ajutà foarte ușor cu privire la multe rele. Așà spuneà, și cu tot dreptul, domnul ministru-prezident: «Eu nu pot realizà minimul de existență, decât numai pe calea legislațiunii». Dar împuternicire foarte puternică a primit, mai ales pentru apărarea poporului sărac, și ar puteà spune, că: «Nu decretez minimul de existență, dar pe baza dreptului ce-mi revine voiu dispune, ca pentru nici un fel de dare, perina omului sărac să nu fie luată și căsuța lui sa nu fie

www.dacoromanica.ro

licitată, odihnindu-se în ea, după munca obositoare, omul sarac». Dreptul acesta, da, îl are domnul ministru-prezident; lucrul acesta l'ar puteà face, şi opinia publică ar fi liniştită. Atâtea drepturi, şi atât de mari drepturi are guvernul, legea a depus în mânile sale o putere atât de mare, încât acuma ar puteà fericì ţara pe temeiul legilor existente. Că doară nu e numai frază, că nu legile, ci executătorii lor dau caracterul unui stat constituţional. O lege rea, în mâna unui om, care o administrează bine, care procedează după dreptate şi egalitatea de drept, poate să fericească ţara, pecând legea cea mai excelentă, data pe mâni rele, e pagubitoare pentru stat.

Binevoiţi a nu luà în nume de rău, că v'am reclamat preţioasa atenţiune. Mărturisesc sincer, că nu avem nici un scop, nici o năzuinţă, dar absolut nici una decât aceea, de a ne folosì de fiecare împrejurare spre a exoperà la guvern şi la partidele aflătoare în majoritate o vieaţă mai bună, administraţie mai bună, o tratare mai umană. (Aprobări.) Mai ales partidul independist e dator sa apere pe fiecare cetăţean, mai ales pe muncitorii despre cari au obiceiul să vorbească în Francia ca despre eroii fără nume. Binevoiţi a acordà muncitorilor dela fabrici organizaţie autonomă, ca organizaţia lor să nu poată fi desfiinţată orişicând, după plac.

Toate acestea sunt cu putinţă. Daca le spun acestea, nu sunt demagog, însă dacă nu mergem nici până aici, nu suntem vrednici de încrederea poporului. Despre aceste organizaţiuni autonome de muncitori s'a vorbit dejà la 1890, ca despre nişte cerinţe, cari au să fie necondiţionat realizate, şi totuşi şi acuma e numai pium desiderium tot ce are de scop binele poporului. Nu împiedecăm îndemnizarea, şi nu ne încăpăţinăm, dar cu intenţiuni oneste vrem să ne împlinim datorinţa. Nu recunoaştem pe nime de îndreptăţit să ne dăscălească, dar sfatul bun îl primim cu bucurie, căci doară suntem atât de tineri în vieaţa parlamentară, încât nici nu vreţi să ne recunoaşteţi. Declar cu adâncă stimă, că nu pot primì proiectul de lege din discuţie». (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Şedinţa din 5 Iunie 1906. Tot la discuţia asupra legii de indemnizare vorbeşte deputatul naţionalist român Dr. *Aurel Vlad* următoarele:

[1] Din «*Ziarul Dietei* pe anii 1906 1910, vol. I, pag. 86.

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Opoziția din parlamentul ungar, tocmai conform obiceiului din parlamentul ungar, considera votarea indemnizării ca o chestie de încredere față de guvernul maghiar. Și tocmai de aceea consoții de principii, cari au vorbit înaintea mea, înca au arătat, că noi față de guvern nu ne purtăm cu încredere, deci nu primim indemnitatea.

Neîncrederea noastră față de guvern și îngrijorările noastre față de programul guvernului nu le-a resfirat nici vorbirea ținută deunăzi din partea domnului ministru-prezident, ci din contră, le-a înăsprit în anumită privință.

Domnul ministru-prezident s'a ocupat și cu chestia, că de ce n'am fost noi recunoscuți aici ca partid și între altele spunea, ca aceasta nici n'a fost treaba parlamentului, nu parlamentul a decis în privința aceasta, ci a fost o stabilire a partidelor unite. Mă rog de ertare, dar nici delegația, nici comisiunile, nu le-au ales partidele, ci parlamentul, și atunci când parlamentul, cu hotărîrea sa, a acceptat propunerea partidelor, cari au negles cu totul partidul nostru, s'a pus pe același punct de vedere, anume, n'a recunoscut partidul național de partid regnicolar.

Cumcă partidul nostru există, nu poate fi negat, onorata cameră, și nerecunoașterea lui, negarea lui, vatămă deoparte suveranitatea poporului, de altă parte vatămă și desconsideră uzul, care de secole a existat în toate parlamentele lumii. Vatămă suveranitatea poporului, onorată casă, pentru aceea, pentrucă prin aceasta majoritatea parlamentară exerciază așazicând controlă, că poporul, cetățenii alegători, ce partide și ce deputați, cu ce principii trimit în parlament, iar pe aceia, cari nu sunt pe placul ei, îi despoaie de posibilitatea de a-și exercià dreptul de controlă în comisiuni, cu un cuvânt, pedepsește pe cetățenii alegători înșiși, astfel, că îngreunează deputaților aleși de ei dreptul de controlă. Vatămă apoi, onorată dietă, praxa exerciată și acceptată de secole în toate parlamentele lumii și o desconsideră, fiindcă eu nu cunosc nici un singur caz în istoria parlamentarismului, ca un partid constituit, un partid existent, majoritatea să nu-l fi acceptat, să nu-l fi recunoscut.

Dacă, onorată dietă, în stat monarhic e recunoscută minoritatea republicană, dacă în parlamentul englez e recunoscută gruparea, partidul național irlandez, dacă în parlamentul german e recunoscută națională polonă, și dacă în parlamentul

www.dacoromanica.ro

german cei din Elsaţia şi Lorena, cari protestează în contra alăturării şi încorporării Elsaţiei şi Lorenei la Germania, sunt recunoscuţi ca partid, întreb: nu e cu nedreptate, nu e incorect şi nu stă fără pereche în istoria parlamentarismului cazul din parlamentul maghiar? (O voce: Nu!)

Eu nu cunosc alt caz analog. Dacă e numai o naţiune politică, nu urmează de aici, că cetăţenii alegători nu ar aveà dreptul să trimită în parlament indivizi cu orice principii şi cu orice program. Onorată dietă! Şaptezeci de mii de alegători au votat pentru candidaţii partidului nostru. Pe deputaţii acestor 70 de mii de alegători D-voastră nu voiţi să-i recunoaşteţi ca partid? Aşà cred, că mi-a succes, onorată casă, să dovedesc, că procedura aceasta a onoratei case stă fără pereche în istoria parlamentarismului.

Nu numai că e nemotivată şi nedreaptă această procedură, dar nu supoartă critica nici observarea domnului ministru-prezident, că noi nu am aveà program, şi că astfel nu ştie în ce scop ne-am unit, că peste tot nimănui n'am prezentat program. Onorată dietă! Nu e aşà, pentrucă toate partidele naţionaliste îşi au programele lor speciale. Au alcătuit programele trimişii cetăţenilor alegători şi le-au votat poporul însuşi. Dar este stabilit şi programul comun, şi anume, s'a stabilit în congresul naţionaliştilor ţinut la 1895 în Budapesta. Deci există programul unitar, şi dacă stimatul domn ministru-prezident n'are cunoştinţă despre el, noi nu purtăm nici o vină. A fost publicat în ziarele din ţară şi în cele din străinătate, şi dacă tocmai ministrul-prezident al Ungariei nu a luat act despre el, nu e treaba noastră. Dar tocmai aşà să stee lucrul, că n'am dat program, că nu ne cunosc scopurile pentru cari ne-am asociat, întreb: partidul constituţional când a dat program? Că doară cu ocaziunea alegerilor trecute partidul constituţional a întrat în luptele electorale fără nici un program! N'au avut cei din partid nici un program, ci au eşit din partidul liberal, formând o grupare separată, dar program n'au dat. Acuma apoi au acceptat programul guvernului. Dacă deci aţi binevoit a acceptà de partid, fără nici un program, partidul constituţional, binevoiţi a acceptà şi partidul nostru.

Onorată casă! Partidului dietal naţionalist îi dă îndreptăţire de a existà faptul, că nici una din partidele reprezentate în parlament nu reprezintă toate popoarele şi clasele sociale, căci repre-

www.dacoromanica.ro

zintă exclusiv rasa maghiară şi domnia de clasă. Nu va fi greu să o dovedesc aceasta, tocmai cu programul guvernului, în care tot aşà, ca în mesajul de tron, află exprimare ideea, că dreptul electoral universal va fi votat între astfel de cadre, ca să se păstreze caracterul naţional al statului. Intreb deci, clauzula aceasta în contra cui e îndreptată? Se poate referì la două părţi. Deoparte la naţionalităţi, anume, că dreptul universal va fi confişcat, ca să nu se poată valorà naţionalităţile aşà cum ar trebuì după dreptate şi echitate, şi de altă parte, ca să se poată menţineà domnia de clasă, e îndreptată în contra socialiştilor. Onorată casă! Eu astfel de drept electoral universal, care e legat de anumite cautele, nu cunosc. Iar dreptul electoral universal, completat de guvern, nu va fi universal.

Intreb deci acum, onorată casă, că dacă acesta e punctul de vedere al guvernului, dacă majoritatea eşită din coaliţie îşi însuşeşte acest program, atunci reprezintă ea toate popoarele şi clasele sociale? Nu! Imprejurarea aceasta încă a motivat închiegarea noastră într'un partid, precum şi aceea, că rezolvarea actuală să se facă pe bazele propuse de noi în proiectul de adresă prezentat dietei trecute. Tocmai de aceea e de importanţă istorică rolul de controlă ce ne aşteaptă, de a controlà guvernul, ca să realizeze votul universal astfel, cum el după dreptate şi echitate trebuie să fie, sau cu alte cuvinte, să fie universal, secret şi direct. (Förster Otto: Sau să nu fie nimic!) D-voastră nici nu vreţi ca să fie!

Cumcă guvernul acesta nu reprezintă, împreună cu majoritatea aceasta, vreun interes general şi regnicolar, şi cumcă în anumite privinţe a întrat numai în serviciul domnieì de rasă şi de clasă, dovedeşte faptul, că prezidentul guvernului a accentuat şi în vorbirea trecută pretensiunea ideii de stat naţional maghiar. Ce înţelege domnul ministru-prezident şi majoritatea sub idee de stat naţional maghiar? Eu cunosc numai o concepţie a ideii de stat naţional maghiar, concepţia pe care o reprezintă în modul cel mai pregnant baronul Bánffy Dezsö şi care culmineazà în aceea, că Ungaria trebuie să fie stat unitar, sau că toate popoarele au să fie contopite în rasa maghiară. Acesta e scopul final al ideii de stat naţional, în serviciul acestui scop stă şi actuala majoritate, dar şi actualul guvern. Noi faţă de această concepţie a ideii de stat naţional maghiar suntem nevoiţi să ne punem pe punctul de vedere al negaţiunii catego-

www.dacoromanica.ro

rice, pentrucă după concepţia aceasta a ideii de stat, chiar şi numai existenţa noastră să împotriveşte cu noţiunea statului naţional. Fiecare Român, fiecare Sârb, fiecare German, se naşte ca duşman al patriei, pe care statul trebuie să-l nimicească, cu toate mijloacele trebue să-l contopească în rasa maghiară. Şi dacă aşà e, dacă această concepţie a ideii de stat naţional maghiar a acceptat-o domnul ministru-prezident, şi concepţia aceasta o reprezintă actualul guvern, întreb, că oare guvernul reprezintă interesele statului întreg, ale tuturor popoarelor, ori interesul numai al unui neam? Intreb, dacă interesul acesta îl reprezintă guvernul actual, — şi cer răspuns categoric în privinţa aceasta, — oare nu prin aceasta se pune faţă în faţă maghiarimea cu celelalte popoare, cu toate, oare nu prin aceasta se proclamă războiul deschis de rase?

Acestea motivează din destul, cât de necesară a fost constituirea partidului naţionalist, prezentându-se ca partid independent pe terenul de luptă al vieţii parlamentare.

In vorbirea rostită în şedinţa trecută domnul ministru-prezident spuneà, că partidul naţionalist atacă guvernul pe nedrept în chestia dreptului electoral universal. Că atacul nostru, că îndoeala noastră în sinceritatea intenţiunilor guvernului nu e fără temeiu, aşà cred, că am dovedit din destul prin aceea, că am arătat, că guvernul în chestia dreptului electoral universal contemplează anumite cautele, anumite scurtări. Iar dacă acestea le vrea guvernul, atunci nu vrea dreptul electoral universal, nu-l vrea, pentrucă un astfel de drept electoral universal, care e chemat să apere anumite interese în contul altora, nu-l pot recunoaşte de universal.

Dar şi alte puncte de vedere şi alte motive mă îndeamnă să mă port cu neîncredere faţă de sinceritatea intenţiunilor guvernului. E lucru îndeobşte cunoscut, — domnul ministru-prezident o ştie aceasta mai bine decât mine, — că stimatul său coleg, contele Iuliu Andrássy, până în momentul din urmă a fost contrar declarat al dreptului electoral universal, şi numai atunci l'a primit, când a văzut că altcum înţelegerea nu se face, că altcum constituţia nu poate fi salvată. Intreb deci, oare nu a ajuns varza să fie păzită de capră? Oare nu trebue să purtăm de grije, ca capra să nu mănânce varza? Pentrucă aceea, că contele Iuliu Andrássy deodată, în 24 de ore, să-şi fi schimbat principiile avute în chestia aceasta, totuşi nu putem să credem,

www.dacoromanica.ro

De altcum vom ştî din proiectul care se va înaintà în chestia aceasta, că întrucât s'au schimbat şi întrucât nu s'au schimbat. Dar că noi nu fără temeiu dubietăm în sinceritatea intenţiunilor guvernului în chestia aceasta, aşà cred, că îndoeală nu mai încape.

Domnul ministru-prezident şi-a desvoltat punctul său de vedere, şi dacă nu mă înşel, al guvernului întreg, în chestia de naţionalitate. S'a provocat la spiritul lui Deák, Andrássy, Eötvös, şi a spus, că spiritul acestora planează şi acum printre noi. Onorată casă! Eu aşà cred, că spiritul acesta nu mai există, şi tocmai vorbirea domnului ministru-prezident arată, că nu mai există. Ce spune adecă domnul ministru-prezident? Aceea, că la forul inferior al administraţiei se va nizuì, ca treptat să se satisfacă legii de naţionalităţi, adecă la comune. Dar legea nu numai pe acest teren asigură drepturi naţionalităţilor, iar cu privire la acestea domnul ministru-prezident spune: nu sunt în stare să le realizez, respective să le execut. Dacă domnul ministru-prezident vrea să procedeze în spiritul acelor mari bărbaţi, atunci e dator să facă executarea legii de naţionalităţi astfel, cum a fost ea contemplată.

Onorată casă! Nu numai cu privire la întrebuinţarea limbii conţine dispoziţiuni legea de naţionalităţi, ci aici e §-ul 17 din legea de naţionalitate, care spune următoarele: «Fiind succesul instrucţiei publice din punctul de vedere al cultivării publice şi al binelui public scop suprem şi al statului, e dator acesta a se îngrijì la institutele de învăţământ ale statului, după putinţă, ca cetăţenii de orice naţionalitate ai patriei, aflători în masse mai mari împreună, să se poată cultivà în apropierea ţinutului locuit de ei în limba lor maternă, până acolo, unde se începe cultivarea mai înaltă academică». Deci în înţălesul paragrafului citat din legea de naţionalitate, datorinţa statului e de a se îngrijì, ca în şcoalele medii Românul să se cultive românește, Sârbul sârbeşte, Slovacul slovăceşte. E executată domnule ministru-prezident această lege? Există o singură şcoală poporală de stat, care corespunde acestei cerinţe a legii? Nu este nici una! Intreb onoratul guvern, oare acest paragraf al legii nu poate fi executat? Nu, pentrucă nu se voeşte executarea lui. (Sgomot.) Iar dacă nu vreau să-l execute, atunci nu spună, că procedează conform intenţiunilor spiritelor celor mari, ci spună: nu vreau executarea, cu toate că legea e în vigoare, nu vreau

www.dacoromanica.ro

să o execut, pentrucă după concepţia ideii de stat naţional maghiar executarea ei este eschisă. Dar atunci aibă şi guvernul şi parlamentul sinceritatea şi spună, iată, aici este o lege, pe care eu nu o pot executà, pentrucă e contrară ideii mele de stat. Şi atunci binevoiţi a modificà legea aceasta şi a nu vă mai mândrì, că este o lege pe hârtie!

Domnul ministru-prezident a riscat în vorbirea sa încă şi îndrăsneaţa afirmare, că de binefacerile statului naţionalităţile se împărtăşesc în măsură mai mare decât alţii. Indrăsneaţă afirmare, care n'are bază. Domnul ministru-prezident sigur îşi va aduce aminte de cazurile obvenite pe vremea când erà prezident la judecătoria administrativă, în cari cazuri comunele au votat ajutoare confesiunilor şi şcoalelor confesionale. Conform dispoziţiei legii, dacă comuna dă astfel de ajutoare, ele sunt a se împărţì în proporţia sufletelor între toate confesiunile. Da, însă eu cunosc foarte multe cazuri de acelea, că în comune cu poporaţiune mixtă, unde Românii sunt cei mai mulţi, alţii se împărtăşesc în măsură mai mare de acele binefaceri, plătite în partea lor cea mai mare de Români. Nu se poate spune deci, că noi ne împărtăşim în măsură mai mare de binefacerile statului. Dacă stimatul domn ministru-prezident vrea să limpezească chestia aceasta, şi vrea să stabilească adevărata valoare şi măsură a chestiei acesteia, iee în mână budgetul statului, că doară ministru de finanţe a fost şi e şi acuma, şi arate-mi o singură poziţie în budget, în care se cuprinde un singur ban pentru cultura Românilor, Slovacilor, Sârbilor, Germanilor. Nu va aflà domnul ministru-prezident nici una. Iar dacă vrea să procedeze în spiritul lui Deák, poftească şi îngrijească-se, ca în budget să fie trecute, în proporţia sarcinelor purtate de noi, anumite sume pentru aceste scopuri. Dacă se întâmplă aceasta, atunci voiu recunoaşte şi eu, că domnul ministru-prezident procedează în spiritul lui Deák Ferencz.

Cumcă domnul ministru-prezident cât de cutezător e în afirmările sale dovedeşte faptul, că pentru justificarea tezei, că dreptul actual electoral acoardă favoruri naţionalităţilor, se provoacă la aceea, că darea unei vii de jumătate jugăr de pe Alföld e de multeori mai mare decât darea unui sfert, ori unei jumătăţi de sesiune urbarială din Ardeal. Poate să fie adevărat, dar prin aceasta nu e atinsă peste tot chestia dreptului electoral, pentrucă domnul ministru-prezident va trebuì să ştie tot atât

www.dacoromanica.ro

de bine ca şi mine, că după censul special din Ardeal, nu sfertul ori jumătatea de sesiune serveşte ca bază a dreptului electoral, ci darea care corespunde unui venit catastral de 84 florini.

Onorată casă! Cumcă legea aceasta specială ardeleană cât e de nedreaptă şi cât de tare a fost ea menţinută în contul egalităţii de drept, ajunge dacă spun, că în cercuri, în cari poporaţiunea e de 90% română, dintre alegători nici jumătate nu sunt Români. Deci 10% din poporaţiune dau mai mulţi alegători decât 90%. Şi legea aceasta specială a fost menţinută în 1874, tocmai din considerare faţă de Români. S'a zis aşà: Ei bine, ne-am împreunat, am făcut uniunea, dar să susţinem legea specială, asuprind pe Români, pentrucă prin aceasta îi împedecăm, ca ei să între în parlament amăsurat numărului lor. Aşà cred deci, că nu se poate spune între astfel de împrejurări, că în vieaţa publică maghiară nu s'ar fi valorat interesele de rasă şi de partid, în contul naţionalităţilor. (O voce: De ce nu v'aţi plâns?) In zadar ne-am plâns, căci ne-aţi majorizat. Poftiţi, cetiţi discuţiile de atunci, cetiţi ziarele. Deák a fost pentru unificarea censului, pentrucă e foarte natural, că fiind într'o ţară, nu pot există două feluri de cens. Dar au fost şi atunci astfel de miniştri, ca cei de astăzi, cari spuneau: nu ne pasă de dreptate, de echitate, numai de interesul nostru de rasă.

E îndrăsneaţă şi afirmarea... (Voci: Aceea ce spui d-ta e îndrăsneală!) Nu e îndrăsneală, e adevăr! Dar îndrăsneaţă e şi afirmarea, că la aplicarea legilor nu s'a făcut niciodată deosebire între Român, Sârb, Slovac şi Maghiar. Că în praxă cum s'a realizat aceasta, respective, câtă deosebire s'a făcut, ajunge să mă provoc la un exemplu. Ştie doară ori şi cine, că statul a făcut multe colonizări, împărţind moşiile erariale între colonişti. Intreb, se află un singur Român orí Sârb, care a fost astfel colonizat? Nu, şi dacă au cerut şi ei, li s'a spus: vouă nu vă dăm, numai Maghiarilor! Cum se poate vorbì atunci despre aceea, că în faţa legii este egalitate, că e egală tratarea faţă de Român, Slovac, Maghiar? De unde! Că de fapt există cea mai pronunţată domnie de clasă şi de rasă, e lucru neîndoios. Nu poate fi negat. Nu spun, că numai naţionalităţile au fost apăsate. Au fost apăsaţi şi Maghiarii, de cei cu peste zece mii. Cu un cuvânt, a fost cea mai crasă domnie de clasă, de partid, iar actualul guvern, aşà se vede, că nu are intenţiunea a o schimbà.

www.dacoromanica.ro

Guvernul s'a prezentat astfel, că vrea să creeze o epoca noua. Epocă noua cu oameni vechi? Ca doara partidul constituţional e compus din elementele, cari erau stalpii vechiului partid liberal. Chiar şi astazi, celce a fost liberal, se furişaza în partidul constituţional. Vedem doara, ca Talián Bela, omul credincios al lui Tisza, ales ca în afară de partide, astăzi îşi are locul, unde? în partidul constituţional. Şi ce a fost Ronay Ernő? Cel mai desinteresat tiszaist. Şi astazi? A paşit cu program în afara de partide, ca sa fie ales, iar dupa alegere a întrat în partidul constituţional. Cu astfel de elemente nu se poate provoca o nouă epoca, o schimbare de sistem. (Förster Otto: O vom face noi!) Dar ei o vor împedecà!

Onorată casa! Din cele spuse se vede apriat, ca intenţiunea guvernului şi politica sa nu ne îndeamna să avem încredere în el. Neîncrederea noastra o mareşte faptul, ca dintre promisiunile de până acuma ale guvernului una dejà s'a adeverit de neadevarată.

Domnul ministru-prezident a accentuat în mai multe rânduri, că vrea să facă alegeri libere. Intrebe pe colegul sau, pe ministrul de interne, dacă au fost libere alegerile. Noi am aratat şi până acuma, că nu; iar mâne voiu aveà ocaziunea sa interpelez cu privire la o astfel de alegere, ca şi care nu s'a întâmplat nici sub Bánffy. Iar alegerea aceasta a fost aranjata şi facută deadreptul din ministeriul de interne. Onorată casă! Voiu arătà şi ascunzişurile de unde au eşit astfel de lucruri. Daca în astfel de chestii însemnate ministrul de interne ajunge în contrast cu ministrul-prezident, ce va face el în chestia dreptului electoral universal, al cărui contrar principiar a fost pâna în ziua din urmă? Intre astfel de împrejurări, aşà cred, că da, e necesară o opoziţie serioasă aici în parlament. (Ilaritate. O voce: Comedie!) Şi asiguram guvernul, că în chestia dreptului electoral universal şi secret ne aliem cu toţi aceia, cari serios vreau să-l aibă. (O voce: Cu socialdemocraţii!)

Onorată casa! Din cele spuse până acuma e evident, că noi suntem cu neîncredere faţă de guvern şi de aceea indemnitatea nu o primesc». (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Camera a votat în general proiectul de lege despre indemnizare, acceptându-l ca bază pentru discuţia pe articole.

[1] Din «*Ziarul Dietei*», anii 1906—1910, vol I, pag. 113.

www.dacoromanica.ro

La discuţia specială, tot în şedinţa din 5 Iunie 1906 a dietei, a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* şi a rostit vorbirea următoare:

«Onorată casa! Rog să fiu ascultat, pentru a prezentà o propunere, care cred că va întâmpinà consimţirea întregei case.

Cunoaşte onorata casă greutăţile cu cari se luptă bietul popor, când e vorba să platească dările, şi îndeosebi cunoscute trebue să vă fie năcazurile împreunate cu încassarea restanţelor de dare. Cunoscând aceste greutăţi, propune domnul ministru de finanţe şi domnul referent, ca în privinţa acestor restanţe să se faca unele uşurări. Dar uşurările propuse de domnul ministru eu nu le ţin de îndestulitoare. Nu le ţin de îndestulitoare, întâiu, pentrucă acele uşurări se dau numai pentru dările directe, până când eu cred, că acele înlesniri trebue să se facă poporului, nu numai pentru dările directe, ci pentru toate dările, şi aşà şi pentru competinţele erariale.

Al doilea motiv pentru care nu aflu acele înlesniri de îndestulitoare este, că după părerea mea acestea sunt prea mici şi de durată prea scurtă. Sunt prea mici în deosebi pentru aceea, pentrucă mulţi din popor nu sunt datori numai cu restanţe de dare de pe cei din urmă doi ani, ci de pe mai mulţi ani trecuţi, şi aşà e firesc, că dacă noi vom lăsà mână liberă executorilor de dare, ei vor scoate dela popor deodată toată restanţa de dare.

După proiectul d-lui ministru se dă înlesnire pentru restanţele de dare din aceşti din urmă doi ani. Dar ce va fi cu restanţele mai vechi? E drept, că D-voastră poate veţi zice, ca de ce nu le-a platit mai înainte? Dar vă rog, luaţi D-voastră în seamă greutăţile acelea mari cu cari bietul nostru popor, şi mai cu seamă plugarii noştri, au trebuit să lupte în anii cei din urma. Sunt convins, că dacă noi vom primì proiectul domnului ministru şi vom face lege, ca restanţele de dare de pe aceşti doi ani din urmă să se scoată dela popor în timp aşà de scurt şi vom lăsà, ca şi restanţele mai vechi şi şi darea curentă să se scoată tot în acelaşi timp, atunci noi vom lăsà, ca poporul nostru să fie în tot chipul năcăjit şi maltratat.

Onorată casă! Gândiţi-vă bine asupra lucrului. Luaţi în seamă, ca poporul nostru din ce trebue să facă bani, dacă vrea sa-şi plătească darea? Trebue sa-şi vândă recolta şi vitele. Bine sa băgam de seamă, că daca vom trimite executorul de dare pe

www.dacoromanica.ro

sate, pentru a scoate restanţele de dari, poporul va fi silit să-şi prapadeasca cu preţ de nimica puţinul ce-l are, sa-şi vânda vitele din jug, şi astfel nu numai ca va suferi cand va plăti darea, ci-l vom ruinà, caci silindu l sa-şi prapadească vitele, îi vom face cu neputinţa, ca pe viitor sa-şi mai poată îngriji economia.

Adevărat, că în proiectul domnului ministru se da oarecare mod, ca poporul sa nu ajungă în astfel de nacazuri. Dar cum? Aşà, că poate cere, ca restanţele de dare sa le platească în rate mai lungi. Dar eu aşà cred, că dacă odata ne dăm seama de aceea, că poporul nu va puteà platì in timp aşà de scurt restanţele, să nu mai umblam a l trimite să-şi faca instanţii şi rugari, ci sa-i dăm noi drept cu puterea legii, ca să poata plăti restanţele în timp mai îndelungat, pentrucă acea bunăvoinţă, care o avem noi pentru popor, nu o au pentru el şi acei diregatori de pe sate, cu cari are de a face poporul. Noi, cari cunoaştem greutăţile şi năcazurile ce se fac poporului, atunci când trebue sa-şi facă vreo rugare pentru a-şi apărà drepturile înaintea diregătorilor, ştim prea bine, că drepturile acelea stau numai pe hârtie. Pentrucă lucrul cam aşà se întâmplă, că ţăranul merge la notar, ca să-i facă rugarea, şi după ce şi-a pierdut vremea căutând pe notar în vr'o trei rânduri, notariul de obiceiu îl scoate afară din casă, iar şi dacă nu-l scoate — lucru mai rar — cere plată pentru rugare, deşì e pus în lege, ca nu-i iertat să iee plată şi că nu trebue timbru. Il năcăjeşte pe bietul popor în toată forma, aşà, încât acesta pe urmă n'are ce face, ci ca să scape de năcaz îşi vinde bucatele şi tot ce are, numai să poată scăpà de dare.

Eu rog onorata casă şi guvernul cu toată încrederea, ca luând bine în seamă aceste greutăţi şi în scopul, ca să aparam şi noi binele poporului şi să nu-l expunem la şicanările funcţionarilor inferiori, cari sunt încă mai răi decât cei mari, să nu primească proiectul domnului ministru, ci să primească modificarea următoare, pe care o propun eu: «Restanţele de dare şi de procent din anii 1905 şi 1906, la aceia, a caror dare anuală nu e mai mare de 300 coroane, să se încasseze în curs de trei ani, în rate de jumătate de an, fără interese de întârziere».[1]

Modificarea propusă nu s'a primit.

[1] Din «*Ziarul Dietei*» de pe anii 1906 1910, vol. I, pag. 120.

www.dacoromanica.ro

Contingentul de recruți.

A fost pusă în discuție tot în ședința din 5 Iunie 1906 și legea despre votarea contingentului de recruți pe anul trecut 1905. A luat cuvântul, după raportor, deputatul naționalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* și a vorbit urmatoarele:

«Onorata camera! Noi, partidul naționalist, privim și chestia aceasta ca chestie de încredere. Prin urmare, fiindcă în guvernul actual nu avem încredere, nu putem votà nici acest proiect de lege. Onorata casa! Partidul nostru, ce privește raporturile de astazi, s'ar părea că se afla în contrast cu punctul de mânecare pe care am stat sub decursul crizei. Dar e numai aparență. Care erà punctul nostru de vedere sub durata crizei? Acela, onorata casă, că dupăce domnia de partid, acea domnie de partid, care există în țara aceasta, și a pus așà zicând monopoliu pe puterea publică, numindu-se pe sine națiune maghiară, dupace zic, acest factor ne-a ignorat: noi ne-am pus pe acel punct de vedere, pe care ne aflam puși și aici, în parlament, ca partid, că noi, afară, în țară, nu permitem să fim ignorați, ca naționalități, și dovedim cu fapte, că existăm și ca suntem factori în raporturile țării, în viața publică.

Tocmai de aceea, atunci, când ați trecut pe lângă noi, nu numai tacând, ci și batjocorindu-ne și desconsiderându-ne, și ați voit, ca singuri să forțați toate așà numitele câștiguri naționale, noi am zis așà, că dacă ne ignorați, noi vom dovedì, că cu ajutorul nostru ar fi fost posibil să fie exoperate toate, fară noi însa nu va succede. A trebuit să luăm în considerare, că în cele din urmă naționalitățile noastre vor aveà pagube, pentruca prevedeam aceea ce s'a întâmplat, că lupta aceasta se va terminà cu fiasco, și am prevazut și aceea, ca poporul nostru va plătì de nou cheltuielile tuturor luptelor înscenate de stimații domni, pentrucă iată, provocați acum poporul să dee recruți și sa dee dare. Am prevazut, că D-voastra veți fi foarte slabi. A arătat-o aceasta contele Tisza István, când a spus aici în fața casei, ca cel ce ia asupra sa o astfel de luptă, să fie gata de a ajunge în fața gloanțelor sau a furcilor, ori apoi să nu se angajeze la lupta. (Mișcare.) Noi priveam la luptă și știam, că puterea D-voastre numai atunci ar fi deplină, dacă s'ar răzimà pe poporul din țară și daca ați fi stat de vorba cu noi.

www.dacoromanica.ro

Decursul crizei a justificat principiile fundamentale, accentuate de Mocsáry Lajos, prezidentul vechiului partid patruzecişioptist, accentuate în faţa a două generaţiuni cu privire la independenţa ţării, că: Ungaria ori nu va fi nici odată independenta, ori apoi acordă întâiu de toate egalitate de drept naţionalităţilor, împăcându-se cu ele, şi dă drepturi egale tuturor cetaţenilor ţarii. (Aprobări la naţionalişti.) Cumcă Mocsáry Lajos a avut dreptate, a arătat lupta terminată cu fiasco, lupta naţională, şi va arată şi şedinţa de astăzi, când D-voastră, cari nu de mult spuneaţi, ca fară favoruri naţionale nici odată nu veţi mai votà Vienei nici un ban de lemn, veţi votà frumos proiectele militare.

Noi nu le putem votà, nu numai pentrucă nu avem încredere în actualul guvern, ci şi în urma acelui punct de vedere al nostru, ca sa vă dovedim, ca nu noi suntem năimiţii Vienei, cum cu predilecţie ne numiţi, ci noi suntem reprezentanţii popoarelor noastre şi anteluptătorii drepturilor lor. (Sgomot. Sümegi Vilmos: Aţi ales pe Kristóffy!) Se spune, că noi am ales pe Kristóffy. La întreruperea aceasta trebue sa răspund, cu toate că mi-am propus să nu reflectez la orice întrerupere. Daca eu aşi fi în partidul D-voastre, foarte mult m'aşi cugetà până a-şi aruncà în faţa unui deputat naţionalist vorba, că noi am fost năimiţii lui Kristóffy, am stat în serviciul lui Kristóffy. Noi am privit numai, cum decurge lupta. (Sgomot.) Am privit dela distanţă la luptă, pentrucă D-voastra şi guvernul de atunci aţi făcut şi atunci cu neputinţă, ca noi să fim reprezentaţi aici în numar corăspunzător, şi D-voastră, coaliţia de atunci, ne-aţi ignorat tot aşà cum astazi ne ignoraţi. Şi ce credeţi D-voastră, că noi, reprezentanţii a jumătăţii mai mari a ţării... (Sgomot mare. La ordine. Prezidentul cere linişte.) ...după toate acestea, putem să vă oferim pretinia de arme, când nici nu reflectaţi la ea, când totdeauna ne ignoraţi şi batjocoriţi? (Rákosi Victor întrerupe. Prezidentul îl îndruma la ordine.)

Nu noi am format oastea lui Kristóffy, pentrucă s'au aflat destui Maghiari jalnici (gyászmagyar) cari s'au încumetat să faca servicii guvernului aceluia. Poftiţi şi arataţi unul dintre noi, care a făcut servicii lui Kristóffy, fie Român, Slovac sau Sârb. (Aşà e!) Cu mândrie pot constatà, ca între noi, naţionalităţile nemaghiare, de aceştia nu s'au aflat, dintre Maghiari însă s'au aflat destui. Şi acum cu drag aţi vrea sa ne-o băgaţi nouă pe tureacul cismei. (Voci: Aţi făcut servicii Vienei totdeauna.) Ce se

www.dacoromanica.ro

atinge de întreruperea cu Viena, mă folosesc de cuvintele unui distins politician, ministrul şi conducătorul politic al D-voastre, cari cuvinte se potrivesc la raporturile de astăzi: «Se vede aici admonierea unei mâni, pe care un eminent poet a numit-o mâna Vienei. A făcut semn mâna Vienei? La un semn al ei, ca la lovitura făcută cu bățul fermecat, s'a schimbat părerea stimatei părți de dincolo...»

Tocmai aşà s'a întâmplat şi astăzi. A dat semn mâna vieneză şi D-voastră v'aţi schimbat. Iar noi, naţionalităţile nemaghiare, pe cari ne-aţi numit totdeauna slugile Vienei, năimiţii Vienei, am rămas credincioase trecutului nostru, programului nostru. (Aşà el) Dacă noi am fi năimiţii Vienei, nu am vorbì în chestia aceasta, ci am votà, ca D-voastră, ori am absentà. (Sgomot). Binevoiţi a ascultà, că mai vine. Dar nu noi suntem naimiţii Vienei, ci atunci când se cer recruţi, noi reprezentăm interesele poporului nostru şi nu aflăm de bună votarea de recruţi. (Pentru vorba, că majoritatea ar stà din năimiţii Vienei, prezidentul îl îndrumă la ordine, amenințându-l cu detragerea cuvântului).

Noi avem multe în contra guvernului, şi de aceea nu avem încredere în el. Când am venit în casa aceasta, eram în curat cu aceea, că problema noastră e înainte de toate aceea, de a convinge, nu numai guvernul, ci şi pe stimaţii condeputaţi, şi majoritatea, că noi avem astfel de gravamine, cari trebuiesc lecuite, şi că delăturându-le, numai binele ţării, progresarea ţării o asiguraţi, că deci aceasta nu numai în interesul nostru specific naţionalist, ci şi din punctul de vedere al ţării întregi e o datorinţă pentru majoritate. Am sperat, că în casa aceasta vor fi minţi, vor fi bărbaţi de o astfel de convingere, încât vor înţelege, că această misiune de stat... (Prezidentul îl admoniază să ramână la obiect. In chestia de naţionalitate nu poate vorbì). Deci noi nu avem încredere în guvern, de aceea nu putem votà proiectul. Dar eu vreau să arat, că de ce nu avem încredere în guvernul acesta? Din aceea ce am auzit zilele acestea sub durata discuţiei, — şi asta e ce vreau să constat, — vedem, că guvernul acesta, chiar dacă ar voi să facă ceva ce e bun, unii membri din stimata majoritate caută să-l împedece. Noi vrem, ca să se facă posibilă în finè restabilirea păcii interne, pentruca atunci, când dincolo în Austria toate partidele şi-au dat mâna şi au legat frăţie şi bunăînţelegere, să fie restabilită

www.dacoromanica.ro

şi aici concordia frăţască şi pacinică. Dar când stimatul domn ministru-prezident a spus în zilele acestea, că da, vrea să acorde minimul garantat de legea de naţionalităţi, anume, umblarea la şcoală... (Prezidentul de nou îl provoaca să ramână la obiect, căci altcum îi detrage cuvântul.)

Onorată casă! Actualul guvern cere recruţi. Recruţii aceştia majoritatea vreà să-i dee, noi însă, partidul naţionalist nemaghiar, nu voim să-i dăm, şi eu vreau să motivez, că noi de ce nu avem încredere în actualul guvern, pentrucă aceasta e cauza, că noi nu putem votà acest proiect de lege. Deci la acest obiect vreau să vorbesc şi strâns de aceasta vreau să mă ţin. Din toate acţiunile de până acuma ale actualului guvern se vede, că şi el vrea să inaugureze guvernarea tristă, apăsătoare, care cam patruzeci de ani a domnit în ţara aceasta, că vrea să adopteze sistemul lui Tisza şi principiile lui Bánffy. (Ilaritate.) Da, stimată casă, se poate, că e multă bunăvoinţă în mult stimatul domn ministru-prezident, şi că înţălege necesitatea de a delătură relele de cari suntem bântuiţi, şi nu pot să neg, puternica sa individualitate întruneşte în mare măsură simpatiile noastre. Dar când vedem de altă parte, că tocmai organul, — mult stimatul ministru de interne, — chemat să reflecteze la vorbirile noastre şi să-şi limpezească punctul de vedere, fuge totdeauna din calea discuţiei, când vedem că el se pare că joacă rolul lui Jago în guvernul acesta, ori rolul contelui negru din romanele de cinci cruceri, atunci faţă de acest guvern noi nu putem aveà încredere.

Am înşirat aici mulţime de astfel de fapte, cari, zeu, ar fi meritat să le învrednicească cel puţin de un cuvânt mult stimatul domn ministru de interne, dar el întocmai ca şi astăzi, ori a demonstrat prin absenţă, ori dacă a fost aici, a râs numai de năcazurile noastre. Până când vom experià o astfel de procedură, tocmai din partea acelui factor, care în prima linie ar fi chemat să vindece gravaminele noastre, noi nu putem să avem încredere în acest guvern, şi guvernului acestuia nu-i votăm nici recruţi, nici dare, nici îndemnizare.

Onorată casă! Permiteţi, a fost vorba aici, zilele acestea, dupăce a vorbit domnul ministru-prezident, de gimnaziul slovăcesc. (Sgomot. Nu se ţine de obiect.) Se refere la programul guvernului. (Prezidentul îi spune, că la ordinea zilei e contingentul de recruţi, nu gimnaziul slovăcesc. Sa nu abuzeze deci

www.dacoromanica.ro

de regulamentul casei). Nu voiu continuà mult, onorata casă. Nici nu voiu face onoratei case şi onoratului guvern, faţa de care nu am încredere... (Sgomot mare) ...Dacă nu vreţi să ma ascultaţi până la fine, atunci, stimata casă, binevoiţi cel puţin a va identificà cu propunerea pe care-mi iau voie a o face la proiectul din discuţie. Şi daca D-voastră votaţi recruţi actualului guvern, care actual guvern afirmă despre sine, ca e mare, — se poate că e şi vre-un nume mare între ei, dar faptele de până acuma nu sunt mari, ci mici, dacă votaţi recruţi guvernului, care-şi Herbert-ueşte numai trecutul său politic, atunci faceţi ceva şi pentru popor. (Sgomot). Dacă vorbesc despre guvern, nu e bine; dacă vorbesc despre proiect, nu e bine; dacă vorbesc despre gimnaziul slovăcesc, înca nu e bine. (Ilaritate.) Zic deci, onorată casă, ca echitatea ar pretinde, ca să nu vă gândiţi numai la interesele guvernului, la interesele Vienei, ci şi la interesele poporului. Şi dacă votaţi brevi manu atâta mulţime de recruţi, cereţi cel puţin dela actualul guvern întroducerea serviciului militar de doi ani şi acceptaţi propunerea mea, care sună astfel: «Se îndrumă ministrul de honvezi să prezinte fără amânare proiectul de lege referitor la serviciul militar de doi ani . Prin aceasta daţi cel puţin recompensaţie acelui popor, pe care îl oferiţi totdeauna în formă de recruţi şi de subiect de dare şi pe spinarea şi pielea caruia votaţi aici tot ce vi se cere.

Nu căutaţi, onorată casă, că cine face propunerea aceasta, ci aceea, că ce propune, şi dacă unul ori altul dintre D-voastră are antipatie faţă de modesta mea persoană, (Voci: De unde! Nu meriţi!) binevoiţi a nu fi cu considerare la persoană. Şi sunt convins, că D-voastră nu veţi fi cu considerare, nici la persoana mea, nici la poziţia mea de partid, ci veţi fi cu considerare la massele cele mari, la milioanele fără deosebire de naţionalitate, şi vă veţi aduce aminte, că şi poporul maghiar va fi împărtaşit de binefacerile acestei propuneri, întocmai cum se va împărtăşì Românul, Slovacul, Sârbul şi Germanul. (Aprobari la naţionalişti.)

Incă pentru câteva cuvinte vă cer binevoitoarea indulgenţă. Am spus, că noi cu intenţiunea aceea am venit în cameră, ca să va convingem despre îndreptăţirea punctului nostru de vedere, despre îndreptăţirea plângerilor poporului nostru, rugându-vă, ca sa îndreptaţi lucrurile. Şedinţele de până acuma au dovedit, că D-voastră ne-aţi primit cu antipatie, ba cu anu-

www.dacoromanica.ro

mită mânie. (Contraziceri.) Dacă D-voastră vă veţi purtà cu încredere şi nu veţi cere dela noi ca să ne umilim, (Sgomot.) ci veţi fi cu încredere şi veţi ştî deşteptà şi în noi încrederea, atunci cu totul alta va fi faţa acestei case, pentrucă atunci nu se va ivì situaţia, ca să huiduiţi pe oratorul bietei minorităţi. (Prezidentul constată, că n'a fost nime huiduit.) Mă plec în faţa cuvântului prezidenţial şi declar, că suntem foarte mulţumitori stimatului domn prezident, care totdeauna a apărat dreptul minorităţii. Numai cât chiar şi prezidentul unei camere e om, şi zeu, de multeori a fost în grea situaţie şi stimatul domn prezident. Numai aceasta voiam să spun.

Binevoiţi deci a vă împăcà cu ideea, cu conştienţa, că noi reprezentăm aici opinca românească, slovăcească şi sârbească, în care zace puterea noastră şi din care ne-am născut. Nu credeţi, onorată dietă, că dacă ne ignoraţi acum pe noi, ca minoritate disparentă, totdeauna aşà are să fie. Vom fi noi aici şi o sută. (Contraziceri.) Va venì timpul, pentrucă vor mai naşte mamele române, sârbe şi slovace, şi copiii lor vor luptà pentru drepturile noastre. Şi să ştiţi, că până nu exoperăm drepturile naţionalităţilor nemaghiare, pace în ţara aceasta nu va fi niciodată. Pe patul de moarte vom da ordin copiilor noştri, se lupte pentru măreţele idei, pentru cari au murit strămoşii şi părinţii lor. (Sgomot.)

Imi încheiu vorbirea cu o vorbă a lui Kossuth Lajos, ca să se întipărească în mintea şi în rinichii D-voastre, aşà ca să nu o uitaţi niciodată. Aşà spune Kossuth în scrierile sale, la un loc: «Generaţie răsare, generaţie piere. Ocazia vine, ocazia se scufundă. Vorba resună, dar înţelesul ei rămâne, dacă e adevărat şi sănătos. Iar de nu, piară ca suspinul pe aripile vântului». Cuvântul meu, şi cuvântul partidului naţionalist, încă va rămâneà, dacă e adevărat şi sănătos, şi va primì formă de trup în viitor, oricum ar luptà domnii în contra lui. Nu votez proiectul de lege». (Aprobări vii la naţionalişti.)[1]

A vorbit baronul Bánffy Dezső, ocupându-se în discursul său cu vorbirea antevorbitorului şi cu chestia de naţionalitate, judecată din punctul său de vedere şi după principiile sale, iar după el a luat de nou cuvântul deputatul naţionalist român Dr. *Alexandru Vaida*

[1] Din *Ziarul Dietei»* de pe anii 1906 1910, vol. I, pag. 125.

www.dacoromanica.ro

Voevod, pentru a-i răspunde în chestie personală următoarele:

Vreau sa reflectez numai la unele observări ale domnului deputat antevorbitor. (Prezidentul îl face atent, că aceasta se poate întâmplà numai cu permisiunea casei. Casa, consultată fiind, permite.) Mulţumesc onoratei case, că-mi face posibila rostirea vorbirii. Numai la câteva din observările domnului antevorbitor vreau să reflectez. Vorbirea domnului deputat baron Bánffy Dezső îmi face impresia, că vrea sa-şi repare popularitatea pe pielea noastră. (Contraziceri.) Popularitatea are să o mulţumească numai faptului, că faţă de noi a procedat odineoară după principiul «sdrobeşte-l . Cu lozinca aceasta ar vrea să-şi câştige iarăşi popularitatea cazuta în fântâna. In cele din urmă asta e chestie de pricepere şi de gust. Cui îi place, accepteze acele principii şi lupte pentru ele, (Voci: Toţi luptăm!) şi nu ţină cont de aceea, ca ce se poate înşirà spre sprijinirea acestor principii şi ce în contra lor.

Cine erà mare şi tare în ţara aceasta? Cine erà în comitatul Solnoc-Dobâca... (Sgomot. E atac personal. Prezidentul cere să nu-l dăscălească nime. Casa a dat permisiune oratorului să raspundă baronului Bánffy.) Baronul Bánffy a realizat principiul «sdrobeşte-l» pe întreaga linie. A voit sa împedece valorarea legii de naţionalitaţi chiar şi la comune. Astăzi înca a recunoscut aici, că el în aceasta vede depus fundamentul consolidării statului naţional maghiar. Ei bine, dacă în aceasta-l vede, atunci pe foarte, dar pe foarte slabe temelii vrea să-l puna. Că de ce a fost atât de generos mult stimatul domn ministru-prezident faţă de noi şi ne-a facut concesiunea, sa putem folosì la comună limba noastră maternă? E foarte logica marinimia aceasta, pentrucă în comuna în care nu e nici un om, care ştie ungureşte, e natural, că trebue să se vorbească cu poporul în limba lui, că trebuie executată legea de naţionalitate, căci e dat cazul unui vis major, dupăce nime nu ştie ungureşte. Dacă deci baronul Bánffy Dezső aici vrea să înceapă clădirea statului naţional maghiar, atunci aşà cred, că dejà i s'a clătinat convingerea, că va reuşì, ca cu principiul sdrobeşte-l» să clădească statul naţional maghiar, şi dejà are îndoeli în privinţa aceasta, recunoscând, fără să voiasca, ca şi pe baze federaliste se poate fericì Ungaria. (Contraziceri. Sgomot.) Baronul Bánffy a recunoscut-o!

www.dacoromanica.ro

Mult stimatul domn antevorbitor a amintit aici şi pe Bascì. Ar fi ridicul se răspund, să reflectez la astfel de argumente. Pentrucă alta e situaţia Bascilor. (Sgomot. Prezidentul cere linişte.)

Stimată casă! Din naţiunile noastre au eşit şi regi pe tronul Ungariei. Am dat noi, da, în trecut mari beliduci şi din naţiunea noastră s'a format şi aristocraţia D-voastre. (Mişcare.) Fireşte, pentru aceea totuşi aşà ar dorì mult stimatul domn antevorbitor, ca noi să avem aici rolul pe care-l au Bascii în câte un colţ al Franciei şi al Spaniei. Ne poate degradà domnul deputat cum vrea, şi poate aduce legi cum îi place, dar în contra legii naturii va fi slabă legea aceea a lui Bánffy. (Aprobări vii la naţionalişti.) Şi precum în trecut baronul Bánffy Dezső, procedând ca un paşă, n'a ajuns la alt rezultat, decât la acela, că a provocat ură la cei de buze nemaghiare în contra ideei de stat maghiar şi a maghiarimei, aşà şi în viitor tot numai la aceasta poate să ajungă cu principiul său «sdrobeşte-l», dar în măsură mai potenţată, mai mare, în aşà măsură, că va fi foarte slabă baioneta jandarmului şi armata honvezească faţă de ea. (Sgomot. Incă mai şi ameninţă?)

N'am ameninţat, onorată casă. Departe e de mine voinţa de a ameninţà. Dar am datorinţa, ca amăsurat convingerei mele să spun fidel aici, în faţa publicităţii, că ce cred şi ce cuget. Aş fi un laş, onorată casă, dacă din prefăcătorie şi din duplicitate aş retăceà sentimentele mele, iar faptele din viitor ar arătà altcum lucrul. Eu aşà ţin, că trebuie să-mi mărturisesc cu sinceritate convingerea. (Voci: Dar nu în contra statului).

Onorată casă! In trecut da, s'a întâmplat, că pe urma procesului natural floarea naţionalităţilor s'a contopit în naţionalitatea maghiară. (Voci: In naţiunea maghiară.) In sensul acesta e naţionalitate maghiară. Dar să nu discutăm asupra cuvintelor. Să ne înţelegem. (Ilaritate.) In aristocraţimea D-voastre din Ardeal e mult sânge românesc. In aristocraţimea din Ungaria de sud e mult sânge slovăcesc, în părţile de sud ale Ungariei sânge sârbesc şi în întreaga aristocraţie sânge german. Dacă s'ar puteà analizà sângele aristocraţiei D-voastre, oare câte procente de sânge maghiar s'ar puteà aflà? (Mişcare. Ilaritate. Contele Batthányi Tivadar: Dar la D-ta cât sânge românesc e? Ugron Gábor: In România aristocraţia e grecească! E de origine grecească). Iar acuma v'aţi mulţumì cu aceea, ca sângele

www.dacoromanica.ro

Evreului mult batjocorit, pentrucă totdeauna Ungurul înjură mai tare pe Jidan, să-l contopiți, dupăce pe noi nu sunteți în stare să ne contopiți. Dar și aceasta va succede tot atât de puțin, ca și acțiunea îndreptată spre contopirea noastră, cu lozinca politică «sdrobește-l», și anume, pentru aceea, pentrucă în trecut contopirea a fost urmare a legăturilor familiare, a procesului social natural, iar nu a faptului, că s'ar fi spus: tu trebue să te contopești, căci altcum eu, Bánffy Dezső, voiu pune capăt existenței tale. (Ilaritate.) Așà înzadar vreți să maghiarizați, onorată casă. Dar să poate maghiarizà pe teren social, prin superioritate socială, pe teren economic, prin superioritate economică. Dacă rasa maghiară întrunește aceste însușiri de rasă, atunci se vor puteà contopì și alte naționalități. (Ugron Gábor: Nu trebuie. Nu cere nime. Numai liniștiți să fiți. Contraziceri la naționaliști). Dară nu! E necesară la maghiarime o mică întinerire de sânge. (Sgomot. Voci: Să ferească Dumnezeu!)

Onorată casă! Binevoiți a privì la statele culte din apus. Știm pozitiv, că mulți dintre D-voastră să ocupă cu politica socială și cu sociologia. Cum stă lucrul? Domnul ministru-prezident spuneà în vorbirea sa vestită dela Baia-mare, că noi, nemaghiarii, vom abandonà chestia de naționalitate, căci nu peste mult va sosì timpul, — pe atunci Bánffy erà încă tare și mare — de a ne contopì în socialism, și apoi nu va mai fi chestie naționalistă. Și a lăsat stimatul domn ministru-prezident, — erà doară tare și mare ca și acuma, — a lăsat să se desvoalte frumos socialismul, și se poate, deși eu nu cred că a așteptat, ca marea chestie socială să se contopească în chestia de naționalitate, iar noi să dispărem, să evaporăm. Iar baronul Bánffy a aprobat foarte această tactică politicà, fiind el acela, care mai mult i-se închină. Și acum e tare și socialismul în patria aceasta și eri domnul ministru-prezident a învrednicit și socialismul de niște reflexiuni. Privind în jurul nostru vedem ce desvoltare a luat socialdemocrația.

S'a desvoltat astfel, încât astăzi a ajuns acolo, că nu e antinațională, nu neagă naționalitatea, ci consideră chestia de naționalitate de o chestie auxiliară a ideilor mari sociale. Pentrucă ce e aceea, socialdemocrație? Democrație socială! Și vis major-ul împrejurărilor a desvoltat astfel lucrurile, stimate domnule baron Bánffy, că în Austria dejà fiecare naționalitate își are gospodaria proprie culturală și numai cu privire la pro-

www.dacoromanica.ro

gramul despre dreptul public sunt toate internaţionale, în cadrele statului. Să nu crezi deci, domnule baron Bánffy, că aceea ce în mod natural s'a desvoltat în alte state, la noi poate fi sugrumat cu lozinca «sdrobeşte-l».

Desvoltările naturale nu pot fi împedecate, domnule baron Bánffy, nu pot fi, dar să poate face, ca maghiarimea să-şi arate şi să-şi impună însuşirile superioare de rasă faţă de noi. Şi încă una vreau să constat. Mulţi dintre amicii mei ştiu, şi de ce să n'o spun în faţa ţării, deşi apare ca fapt poate compromiţător, şi în anumite cazuri singuratice a jenat în trecut pe domnul deputat antevorbitor, întocmai cum m'a compromis şi jenat şi pe mine în trecutul meu politic, dar vorba e, că toate pot fi negate în vieaţa publică, numai legătura de sânge nu. Eu sunt Român, de origine română, din familie de opincari, dar raporturile aşà au adus cu sine, că în linia care merge în sus se află în mine câteva picături din sângele Gyárfás-eştilor, din care curge foarte, dar foarte mult şi în vinele lui Bánffy. (Mişcare.) Iată aici stau, ca semn viu de exclamare şi ca negare a principiului «sdrobeşte-l», mărturisit de baronul Bánffy Dezső. Sunt din comitatul lui, nu pot negà familia Gyárfás, însă sunt Român, şi ca Român îmi cresc copiii, fiind decis să lupt pentru binele naţiunii mele, pentru înaintarea ei, până la ultima resuflare. Puteţi se faceţi ce vreţi, puteţi să mă spânzuraţi, să mă omorîţi, (Mişcare.) eu însă vă spun, că acolo a dus Bánffy ţara cu politica sa de «sdrobeşte-l», încât nu mai ţinem cont de vieaţa noastră, când luăm această luptă mare. Dacă la astfel de rezultat vreţi să ajungeţi, continuaţi mai departe politica lui Bánffy. Vom vedeà, care va fi sfârşitul. Am zis». (Aprobări în centru.)[1]

Legea despre contingentul recruţilor a fost votată în general şi pe articole.

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia alegerilor din comitatul Hunedoara).

In şedinţa din 6 Iunie 1906 deputatul naţionalist român Dr. *Aurel Vlad* a arătat pe larg, în mod amănunţit, că în comitatul Hunedoarei cum a fost legat pactul între fruntaşii români şi cei dela conducerea comitatului, în înţelesul, ca trei cercuri electorale să fie

[1] Din «*Ziarul Dietei*» etc., vol. I, pag. 132.

www.dacoromanica.ro

ale Românilor, trei ale Maghiarilor; a arătat cum domnii dela comitat nu s'au ţinut apoi de pact, au pus candidaţi în contra candidaţilor români; a înşirat toate ilegalităţile săvârşite la alegeri din partea organelor puterii executive, cetind mai multe documente autentice, spre ilustrarea celor enarate, iar la urmă resumează toate cele spuse în următoarele întrebări, adresate în formă de interpelare ministrului de interne şi ministrului de honvezi:

«Pe baza acestor fapte şi pe baza dovezilor pe cari le voiu înaintà şi în scris, îmi iau voie a adresà domnului ministru de interne şi de honvezi interpelarea următoare (ceteşte):

1. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că cu privire la cele şase cercuri electorale ale comitatului Hunedoara, între vice-comitele comitatului Hunedoara şi partidul naţional român s'a legat o învoeală, de acel înţeles, că trei cercuri, anume, al Devei, al Haţegului şi al Hunedoarei, s'au rezervat coaliţiei, iar celelalte trei pe seama partidului naţional român? A fost încredinţat vice-comitele comitatului Hunedoara cu conducerea alegerilor, şi a fost împuternicit din partea ministrului de interne cu legarea pactului?

2. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că în înţelesul pactului, administraţia erà datoare să asigure partidului naţional român în cercurile rezervate acestuia deplina libertate de alegere, şi întru cât s'ar ridicà vreun autocandidat, să manifeste o atitudine pasivă?

3. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că partidul naţional român a respectat pactul cu onestitate, şi că în cercul Haţegului, învingerea partidului constituţional este a se mulţumì numai ţinutei corecte a alegătorilor naţionalişti români?

4. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că partidul constituţional, contrar pactului, a candidat în cercul Dobrei pe Dr. Moskovics Iván, ca candidat oficios, şi că autorităţile administrative au corteşit în modul cel mai neruşinos în interesul acestui candidat?

5. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că prim-pretorul din Ilia, Finna János, s'a provocat la o scrisoare a domnului ministru de interne, care garantează autorităţilor administrative deplina libertate întru forţarea candidatului

www.dacoromanica.ro

partidului constituţional? E autentică ori apocrifă scrisoarea aceasta, eventual biletul?

6. Au cunoştinţă domnii ministri de interne şi de honvezi, că la alegerea efectuită în 3 Maiu, după publicarea orei de încheiere, când candidatul naţionalist, Stefan Rozvány, aveà majoritate de neîntrecut, jandarmii sub conducerea locotenentului Gencsy au atacat fără nici un motiv partidul candidatului naţionalist, au bătut ca nişte banditi pe pacinicii cetăţeni, urmărindu-i şi în casele şi în curţile particulare?

7. Au cunoştinţă domnii ministri de interne şi de honvezi despre aceea, că numai armata comună, care erà de faţă, a pus capăt bestialităţii jandarmeriei prin intervenţia ei, şi că baia de sânge numai miliţia a împedecat-o, cu păşirea ei plină de tact?

8. Au cunoştinţă domnii miniştri despre aceea, că acest amestec s'a întâmplat după planul înainte urzit de baronul Bornemisza, locotenentul Gencsy, prezidentul de alegere şi primpretorul Finna, numai pentruca prezidentul să aibă pretext de a suspendà alegerea, respective de a o zădărnicì?

9. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că prezidentul de alegere, cu toate că disordinea şi confuzia provocată de jandarmerie în cinci minute a luat sfârşit, n'a voit să continue alegerea şi astfel a zădărnicit-o în mod intenţionat?

10. Au cunoştinţă domnii ministri despre aceea, că după alegerea zădărnicită din 3 Maiu, comunele aparţinătoare cercului electoral au fost inundate de 320 de jandarmi? La cererea cui s'a făcut aceasta şi fost-a motivată? Vice-comitele comitatului ce raport a înaintat în chestia aceasta?

11. Au cunoştinţă domnii ministri despre aceea, că ofiţerii şi soldaţii din jandarmerie au fost adevăraţi corteşi ai partidului Moskovics, că au pus pe alegători sub supraveghiare poliţială, iau terorizat şi ameninţat, ba iau împedecat chiar să vorbească unii cu alţii?

12. Au cunoştinţă domnii ministri despre aceea, că în cerc au domnit adevărate stări de asediu, şi pe când corteşii partidului Moskovics umblau liber prin comune, cu asistenţă jandarmerească, bărbaţii de încredere ai partidului Rosvány au fost opriţi de jandarmi să între în singuraticele comune, şi a fost oprită de tot comunicarea cu alegătorii? Astfel a fost scos din comuna Zam Iuliu Florea, funcţionar de bancă, Demetriu Bi-

www.dacoromanica.ro

zonca, redactor, Ioan Maior, candidat de advocat, tot aşà procedând faţă de ei jandarmeria şi în Branişca, provocându-se la ordinul prim-pretorului Finna?

13. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că baronul Leopold Bornemisza, dându-se de comite suprem şi provocându-se la un ordin scris al domnului ministru de interne, a dispus, atât asupra jandarmeriei, cât şi asupra organelor oficioase? A fost autentic, ori apocrif ordinul dat în scris al ministrului de interne, şi dacă a fost autentic, cu ce drept a investit domnul ministru de interne o persoană particulară cu cerc de activitate oficios?

14. Are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că comitetul central al comitatului Hunedoara a ordonat rectificarea listelor greşite din greşală de condeiu ale exemplarului comitetului, pentruca întortocherile de nume să nu poată servi de bază la respingerea voturilor, dupăce deja în mod prealabil prezidiul de alegere făcuse rectificarea numelor alegătorilor din partidul lui Moskovics, şi are cunoştinţă domnul ministru de interne despre aceea, că din sânul ministeriului de interne s'a trimis o ordinaţiune, în care comitetul central a fost îndrumat să lase listele aşà greşite? La a cui intervenţie şi pe ce bază s'a trimis acest ordin ilegal?

15. Ţine domnul ministru de interne de compatibil cu moralitatea şi cu onestitatea, ca partidul constituţional să-şi înmulţască mandatele cu astfel de mijloace?

16. Este aplecat domnul ministru să facă obiect de severă cercetare din abuzurile înşirate în interpelare şi să solicite pedepsirea aspră a celor vinovaţi?»[1]

Deputatul Moskovics Ivan vorbeşte în chestie personală, iar *Dr. Aurel Vlad* îi reflectează, că n'a voit să-l atace personal. A arătat, că pactul a fost legat cu şeful administraţiei, vice-comitele, care a comis ilegalităţile, pe cari ministrul de interne, care aveà cunoştinţă despre pact, le-a sprijinit, pentrucă a permis să fie săvârşite, respective nu a împedecat săvârşirea lor.

Prezidentul dietei enunţă, că interpelarea deputatului Dr. A. Vlad va fi comunicată ministrului de interne şi ministrului de honvezi.

[1] Din «*Ziarul Dietei* , etc., vol. I, pag. 155.

www.dacoromanica.ro

Adresa deputaţilor naţionalişti.

In şedinţa din 3 lulie 1906 a dietei, deputatul naţionalist *Dr. Mihail Polit* (sârb), după rostirea unei vorbiri mai lungi a depus pe biroul dietei proiectul de adresă al deputaţilor naţionalişti din dieta ungară. Cuprinsul adresei erà următorul:

«Maiestatea Voastră Imperială şi Apostolica Regala! Preagraţiosul nostru Domn!

Exprimăm Maiestăţii Voastre sentimentele noastre de omagială recunoştinţă pentru noua dovadă de solicitudine parintească, prin care ni-s'a dat prilej a începe din nou activitatea noastră constituţională, ce urmăreşte îndrumarea vieţii de stat, desvoltarea drepturilor popoarelor şi îmbunătăţirea stării cetăţenilor.

Sguduirile cari s'au ivit drept rezultate ale crizei recente, turburând cursul regulat al vieţii de stat, dovedesc incontestabil, că temelia desvoltării sigure şi pacinice a statului trebue căutată numai în armonia tuturor factorilor vieţii de stat, armonie, ce se manifestă în înţelegerea conglăsuitoare a adevăratelor trebuinţe ale statului şi în promovarea dreaptă a intereselor tuturor individualităţilor de rasă şi a tuturor păturilor sociale, cari constitue statul.

Un rezultat binefăcător al crizei trecute e prăbuşirea sistemului de guvernare, care a împedecat punerea în practică a acestei concepţiuni politice. In convocarea preagraţioasă a acestui parlament vedem prin urmare, nu numai restabilirea constituţionalismului, ci nădăjduim să putem salutà în ea şi zorile unui viitor mai senin şi ale unei ere nouă şi mai binefacatoare, deşi, durere, suntem nevoiţi sa declarăm, că nici acest parlament nu exprimă voinţa adevărată a ţarii întregi.

Şi parlamentul acesta, nu numai pentru aceea nu e adevărata expresiune a voinţei ţării, pentrucă chiar legea electorală existentă şi felul ei de executare o face cu neputinţă, ci şi pentrucă la aceste alegeri s'au săvârşit cele mai mari abuzuri electorale. Mituirile şi ingerinţa ilegală ale organelor oficiale au influinţat rezultatul alegerilor într'o măsură ne mai pomenita până acum. Şi în vreme ce abuzurile revoltatoare, săvârşite de organele oficiale, au rămas nepedepsite, alegătorii, cari n'au sprijinit guvernul, sunt expuşi şi astăzi celor mai aspre prigoniri politice.

www.dacoromanica.ro

Maiestatea Voastră, Imperială şi Apostolică Regală! Ţinta străduinţelor noastre e, să înălţăm strălucirea tronului, să întărim puterea statului şi să garantăm fericirea cetăţenilor ţării. Această ţintă însă nu se poate ajunge, decât prin o sănătoasă consolidare politică a statului.

Şi sistemul politic prăbuşit a urmărit consolidarea internă a Ungariei, dar calea apucată pentru ajungerea acelei ţinte a fost cu desăvârşire greşită, deoarece a pornit din concepţia absolut falsă şi fatală, că Ungaria nu poate să existe, decât prin contopirea tuturor raselor ei în rasa maghiară, constituind astfel — ce priveşte limba şi sentimentul de rasă — o naţiune unitară compactă.

Această concepţie politică şi această străduinţă de guvernare, în cursul unei stăpâniri de 30 de ani a falsificat caracterul instituţiunilor constituţionale ale ţării, a distrus spiritul lor adevărat constituţional şi a despoiat o mare parte a cetăţenilor de putinţa de a se validità şi ei în vieaţa de stat. Popoarele de naţionalitate nemaghiară ale ţării şi poporul de rând, cari susţin statul, au fost silite să se mulţămească cu rolul trist de a suferì şi de a-şi câştigà, prin răbdarea lor nesfârşită, neperitoare merite patriotice. Iar ţara însaşi a devenit în urma acestei concepţiuni politice scena necurmatelor sguduiri.

A face însă pendentă existenţa Ungariei de reuşita unui proces de contopire a raselor, contopire — considerând raporturile noastre etnografice — absolut cu neputinţă, nu înseamnă decât a renunţà la vitalitatea Ungariei, a sdruncinà credinţa cetăţenilor în viitorul Ungariei şi a clătinà totodată una dintre cele mai puternice temelii ale existenţei ei ca stat.

Noroc, că această concepţie e evident greşită. Dovadă istoria de 1000 de ani a Ungariei. Ungaria poliglotă, — întemeietorul şi primul ei rege, Stefan cel sfânt, i-a recunoscut dejà acest caracter, — a rezistat în aceşti 1000 de ani, triumfând împotriva tuturor furtunilor externe şi interne, dovedind incontestabil vitalitatea ei neînfrântă, care nu aveà trebuinţă de nici un fel de garanţii artificiale de existenţă, şi mai ales de garanţii de existenţă protivnice scopului, precum sunt încercările de contopire artificială a raselor. Aceste încercări, după cum ne-o dovedeşte experienţa, în loc de consolidarea dorită, n'au avut decât un singur rezultat: o desbinare adâncă, care împarte popoarele coroanei sfântului Stefan în două tabere.

www.dacoromanica.ro

Nu e însă permis a expune Ungaria la astfel de primejdii, ci înainte de toate pe acest teren trebue abandonat sistemul vechiu. Consolidarea statului nostru trebue s'o căutăm în buna înţelegere dintre popoarele Ungariei, şi nu în desbinarea lor, provocată de o politică de stat cu desăvârşire fără rost. Şi această bună înţelegere nu-şi poate aveà temelia în unitatea de limbă, — dejà în sine cu neputinţă, — ci numai în acea unitate a adevăratelor sentimente patriotice, cari izvorăsc dintr'o comunitate de interese, închiegată în cursul unui mileniu şi cari — ca şi la Maghiari — şi la celelalte popoare sunt una cu sentimentele lor de rasă.

Nu urmărim nici ştirbirea integrităţii teritoriale şi de stat a Ungariei, precum nu ne munceşte nici ideea unificării de rasă: nimicirea ca rasă a popoarelor de naţionalitate nemaghiară. Convingerea noastră e, că numai pe o singură cale se poate ajunge consolidarea politică a Ungariei: prin o politică de stat, care va puteà îmbrăţişà deopotrivă cerinţele integrităţii ca teritor şi stat a Ungariei şi condiţiunile de vieaţă naţională a popoarelor ei.

Numai o astfel de politică corăspunzătoare exigenţelor reale şi dreptăţii poate garantà existenţa şi desvoltarea sănătoasă a statului ungar, pentrucă cooperarea şi propăşirea armonică a unor individualităţi, cari se deosebesc în limbă, în însuşiri etnice, în tradiţii şi în trecut istoric, dar constitue împreună un stat, e cu putinţă numai dacă aceste individualităţi găsesc, în aceeaşi măsură, in instituţiile fundamentale ale statului garanţiile desvoltării lor individuale.

Numai un astfel de sistem politic poate să înlăture anomalia izbitoare, că statul e stăpânit de o lipsă de încredere nefirească şi nemotivată faţă de o însemnată parte a cetăţenilor săi proprii.

Numai un astfel de sistem politic face cu putinţă adevărata stăpânire a legilor şi vieaţa constituţionalismului nefalsificat. Şi excluziv un astfel de sistem politic poate alcătuì condiţia fundamentală a suveranităţii statului ungar.

Din acest motiv, cu durere am văzut în preaînaltul mesaj de tron al Maiestăţii Voastre, că deslegarea chestiei naţionalităţilor, în sensul principiilor de egală îndreptăţire a sisfemelor din statele moderne, nu v'aţi îndurat a o înşirà între agendele acestei sesiuni parlamentare, deşi această chestie dejà de

www.dacoromanica.ro

mult a atras atenţia preaînaltă a Maiestăţii Voastre. Incă din anii 1861 şi 1866, îndemnat de părinteasca îngrijire ce-o purtaţi intereselor tuturor popoarelor de sub sceptrul Maiestăţii Voastre, v'aţi îndurat a adresà parlamentului ungar preagraţiosul advertisment, ca să împărtăşească naţionalităţile de drepturile lor şi să înfiinţeze acele instituţii de stat, cari să facă cu putinţă şi să asigure existenţa naţională a diferitelor popoare din ţară.

Avem însă nădejdea, că şi până va sosì vremea, ca dispoziţiile legislative acum amintite să se poată aduce, — întreg sistemul de guvernare, abandonând direcţia rigidă şi intransigentă de până acum, va înclinà spre pace şi va urmà calea dreptăţii, după cum cu bucurie vedem că se manifestă în raporturile cu Croaţia. Aceastà cale a păcii va puteà contribuì simţitor la soluţia fericită a acestei chestii. Ţinem însă a accentuà, că această soluţie nu se va puteà bucurà de garanţia trăiniciei decât atunci, când se va da statului o organizaţie, care să exprime caracterul fiinţei lui poliglote şi care va trebuì să rezulte din voinţa liberă a popoarelor, cari alcătuesc statul, corăspunzând pe deplin intereselor şi tradiţiilor acestora.

Prin urmare, dela guvernul Maiestăţii Voastre, a cărui primă chemare — conform preaînaltului mesaj de tron — e restabilirea ordinei legale, aşteptăm, ca părăsind sistemul de desconsiderare a legilor, practicat de guvernele anterioare, să execute, fără considerare la interesele de rasă, legile existente şi să anuleze toate ordonanţele, cari jignesc drepturile cetăţenilor, garantate prin lege. Aşteptăm să facă propuneri pentru abrogarea acelor dispoziţii legislative, cari au produs, — drept urmare a tendinţelor de unificare de rasă, izvorîte din activitatea fără rost a sistemului apus, — nemulţămiri în inimile cetăţenilor nemaghiari ai ţării şi au inspirat neîncredere faţă de stat.

Din partea noastră vom sprijinì sincer guvernul Maiestăţii Voastre în toate demersurile, cari în urma ocrotirii nobile a Maiestăţii Voastre vor urmărì întregirea prin noui garanţii a vieţii constituţionale şi desvoltarea constituţiei în sens modern şi adevărat democratic. Aducem deci omagiile noastre sincere Maiestăţii Voastre, ca iniţiatorului nobil al unei opere mari şi epocale în constituţia noastră. Nu există stat constituţional, în care legea electorală ar fi aşà de învechită, ca şi legea noastră electorală, care în parte poartă încă caracterul stărilor medievale înapoiate. Reforma ei în spirit modern e una dintre dorinţele

www.dacoromanica.ro

noastre vechi şi astăzi ea e dejà o necesitate stridentă. De aceea noi întotdeauna vom fi gata a creà legile privitoare la reforma, în spirit modern, a sistemului nostru electoral, şi anume, pe baza votului universal, nemijlocit, secret, egal şi după comune, respectând însă principiile democratismului adevarat şi nefalsificat, excludând toate restricţiile contrare acestui principiu, cari ar jignì naţionalităţile nemaghiare, sau vreo pătură sociala a ţării, prin o arondare tendenţioasă a cercurilor electorale, şi garantând exerciţiul liber al dreptului electoral prin măsuri de retorsie a eventualelor abuzuri. Vieaţa noastră de stat numai în acest caz va fi aşezată pe o bază solidă şi largă, şi numai în acest caz va fi parlamentul nostru expresią fidelă şi adevărată a voinţei poporului.

Dar aşteptăm totodată dela guvern, că pe lângă garanţiile constituţionale înşirate în preaînaltul mesaj de tron se va îngriji să înceteze starea anormală în care drepturile politice fundamentale ale cetăţenilor (dreptul de întrunire şi asociare) nu sunt până astăzi reglementate prin lege, ci sunt limitate prin ordonanţe ministeriale arbitrare.

Suntem hotărîţi să sprijinim sincer guvernul în tendinţa lui de a rezolvà chestiile economice, sociale şi religioase, menţionate în preaînaltul mesaj de tron, — dacă proiectele guvernului vor corăspunde desvoltării libere şi adevăratelor interese ale statului. Şi-l vom sprijinì cu atât mai mult, că e fapt incontestabil, că ţara noastră economiceşte a ajuns într'o situaţie atât de critică, încât sarcinile publice preliminate trec peste forţa materială exhauriată a cetăţenilor. Aşteptăm prin urmare dela guvernul Maiestăţii Voastre, să ne prezinte — spre a fi desbătute în grabă — proiectele sale privitoare la întroducerea dării progresive şi reforma justă a dării de pamânt, garantarea minimului de existenţă şi soluţia dreaptă a chestiei muncitorilor. Decretarea prin lege a serviciului militar de doi ani, proiectat dejà de guvernele anterioare ale Maiestăţii Voastre, chiar şi din consideraţii economice o dorim cu tot dinadinsul. Vom da o deosebită atenţie — garantând condiţiile de existenţă — tuturor instituţiilor chemate să promoveze economia de câmp şi industria şi să amelioreze starea muncitorilor. E o mare primejduire a intereselor ţării de a menţineà şi pe mai departe starea deplorabila de astăzi, ca nu s'au întrodus condiţii de traiu, cari sa-i lege pe cetaţeni de patria lor. Ei dimpotrivă sunt nevoiţi

www.dacoromanica.ro

să-şi părăsească pământul părintesc, să pribegească în ţări streine, şi nu din cauzele unui spor prea mare al populaţiei, ci din cauza mizeriei croite de o economie de stat greşită.

Primim cu omagială mulţămire solicitudinea părintească a Maiestăţii Voastre, prin care se pune în vedere înfiinţarea autonomiei bisericii catolice şi sistemizarea plăţilor preoţimei dela sate. Aşteptăm dela guvernul Maiestăţii Voastre să prezinte proiectele, prin cari se asigură autonomia separată şi independentă, atât a bisericii romano-catolice, cât şi cea a bisericii greco-catolice, precum şi proiectul privitor la întregirea plăţii preoţimei dela sate. Mai aşteptăm să se limpezească, conform privilegiilor ei, garantate în legile fundamentale ale ţării, chestiunea trăgănată a bisericii autonome ortodoxe sârbe, şi să se saneze nedreptăţile săvârşite de guvernele anterioare împotriva bisericii acesteia şi a celei ortodoxe române

Cerem executarea articolului de lege XX din 1848 faţă de toate confesiunile ţării, pe baza principiului egalei îndreptăţiri, deoarece dacă din acest prilej numai anumite confesiuni s'ar bucurà de favòrurile acestei legi, atunci o astfel de executare a legii ar devenì pentru cetăţeni izvor al unei nouă nemulţămiri şi neîncrederi faţă de stat.

Parlamentul cu adâncă recunoştinţă ia act de advertismentul Maiestăţii Voastre, ca să se promoveze interesele culturale ale tuturor locuitorilor ţării, şi din partea noastră se va da mână de ajutor, ca fiii tuturor popoarelor ţării să se împărtăşească de binefacerile culturii proprii, să se crească în această cultură şi să o poată promovà fără pedeci, fiindcă numai un popor bogat şi cult poate fi pentru tron şi patrie sprijin sigur, şi fiindcă la o adevărată cultură nu se poate ajunge, decât prin o educaţie morală în limba proprie.

Cu credinţă nestrămutată faţă de tron şi patrie nădăjduim ascultarea dorinţelor noastre juste şi implorăm binecuvântarea lui Dumnezeu asupra domniei părinteşti a Maiestăţii Voastre.

Suntem, ai Maiestăţii Voastre imperiale şi apostolice regale cele mai supuse slugi: Deputaţii ţărilor coroanei Ungariei». (Subscrişi toţi deputaţii naţionalişti din dietă.) [1]

Desbaterea se va extinde şi asupra acestui proiect de adresă, — enunţă prezidentul.

[1] Din «*Telegraful Român*», 1906, numărul 68.

www.dacoromanica.ro

Vorbirea deputatului Vasile Goldiș la adresă.

Discuția asupra adresei, începută în ședința din 3 Iulie 1906, s'a continuat în ședința din 4 Iulie 1906, în care a luat cuvântul deputatul naționalist român *Vasile Goldiș* și a rostit vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Când pentru prima oară am onoare a vorbì aici, nu neg, că o anumită preocupare mă stăpânește. Nu doară pentrucă neobicinuința cu împrejurimea ar aveà efect conturbător asupra mea, și nici pentrucă n'aș aveà încredere în adeveritatea cuvintelor mele și m'aș teme, că în lipsă de adevăr ele foarte ușor vor fi desminţite: ci îngrijorare cuprinde sufletul meu pentru aceea, pentrucă mă tem, că cuvintele mele nu le veți cântărì cu cumpăna dreptății, că nu veți aruncà în cumpăna dreptății cuvintele mele, ci veți aruncà asupra lor lumina flacării patimei de partid politic. (Sgomot mare. Prezidentul îl admoniază să nu suspiționeze partide, căci îi detrage cuvântul.) Ingrijorarea aceasta mi-o scot, stimată casă, înainte de toate din întreruperile cu cari mult stimații condeputați au remunerat vorbirea amicului meu *Mihail Polit.* Din partea stimaților condeputați numai decât la începutul vorbirii amicului meu *Polit* ni s'a adresat dorința, că: «inergeți în iad!» (Așà e!) Ba am auzit și sunetul dulcei noastre limbi în sala aceasta, care a umplut de specială bucurie inima mea, dar cu atât mai cu mare întristare a trebuit să aud înțelesul vorbelor rostite, pentrucă un prea stimat condeputat a spus în românește: «*du-te la dracu!*» (Sgomot.) Scuzați, dar după astfel de antecedențe, așà cred, că totuși e îndreptățită îngrijorarea mea, cu care nu am voit să suspiționez majoritatea casei, ci sunt chiar convins, că majoritatea casei va ascultà sigur cu imparțialitate cuvintele mele. Dar nu puteam lăsà neatinse astfel de expresiuni de atac... (Prezidentul îl provoacă să nu discute cu el, căci va aplicà asprimea regulamentului.) Mă plec în fața regulamentului. (Prezidentul: E datorința D-tale.) Dar dacă aceste declarațiuni, asupra cărora așà credeam, că e datorința mea să mă extind, au fost poate manifestarea spontană a deosebitei iubiri, trebue să iau mai în serios un pasaj din vorbirea rostită de stimatul condeputat Méray Lajos, la care îmi țin de datorință la tot cazul să reflectez. Pe la sfârșitul vorbirei sale, în care s'a ocupat cu vorbirea lui Mihail Polit, mult stimatul condeputat Méray Lajos așà spuneà,

www.dacoromanica.ro

ţintind la noi: «Dacă D-voastră vă asemănaţi cu astfel de naţionalităţi, cari formează state independente, şi prin aceasta tradaţi intenţiunea de a voi să formaţi aici stat independent», etc.

Onorată casă! E de datorinţa mea să protestez în numele partidului meu în contra acestei presupuneri, în mod categoric. Niciodată partidele naţionaliste nu au decretat în nici un fel de program, că vreau să formeze stat special în ţara aceasta, ci numai drepturile lor omeneşti şi naturale vreau să şi le elupte aici, în dietă, aici, unde să croesc legile. Şi celce spune despre naţionalităţi, că vreau să se constitue în stat separat, presupune numai despre naţionalităţi ceva, pentruca apoi se ;li se poată ridică acuza tradării de patrie. (Sgomot.) Aşà cred, că se va bucurà şi dieta dacă noi protestăm în contra astorfel de presupuneri. (Sgomot. Prezidentul cere linişte). Dar acestea încă tot sunt manifestaţiuni individuale, şi în cele din urmă singuraticele întreruperi şi declarările singuraticilor oameni nu pot fi considerate de enunciaţiuni ale partidelor. De aceea departe a fost de mine, ca declaraţiunile acestea să le atribui partidelor. Dar este o vătămare cu mult mai gravă, care ne-a ajuns, şi aceasta nu din partea singuraticilor, ci întru adevăr din partea partidelor, şi adecă din partea întregei majorităţi.

Chestia noastră e o chestie seculară, o chestie veche. Chestia de naţionalitate e de aşà, că la tot cazul trebuie rezolvată şi, aşà cred, că nu există politician serios în ţara aceasta, care să nu recunoască, că în sfârşit chestia aceasta trebuie regulată, nu numai în interesul nostru, ci în interesul patriei. Şi, onorată casă, dupăcum binevoiţi a ştì, decenii dearândul tocmai şi în special partidul naţionalist român, perzându-şi speranţa, că în casa aceasta jalbele sale vor aflà ascultare, perzându-şi speranţa, că prin înţelegere comună şi frăţească se va puteà rezolvà chestia aceasta, s'a retras din activitatea parlamentară şi decenii dearândul a fost în pasivitate. Atunci, onorată casă, nu numai din partea organelor opiniei publice, ci şi din partea factorilor politici foarte competenţi, necontenit ni s'a accentuat: nu faceţi bine că agitaţi, acolo, afară, că afară accentuaţi jalbele voastre, ci veniţi aici, în faţa dietei, aici e locul, aici e libertatea, aici e dat modul de a ne puteà înţelege unii cu alţii! (Aşà e! Voci: E corect aşà.) Eu încă totdeauna aşà spuneam şi de mult sunt anteluptătoriul părerii, ca să venim aici, să ne spunem aici plângerile. (Sgomot. Prezidentul cere să nu fie întrerupt

www.dacoromanica.ro

oratorul în continuu). Am ascultat deci, onorată casă, de sfatul cel bun, pentrucă credeam, că a mai remas ceva remăşiţă din prietinia din timpurile vechi, şi aici vom întimpină o primire prietinească, putând face apoi încercarea de a află modalităţile înţelegerii.

Şi ce s'a întâmplat, onorată casă? Când s'a constituit partidul dietal naţionalist şi la compunerea comisiunilor a recomandat din partea sa pe singuraticii membri, şi a făcut candidări pentru constituirea casei, cei recomandaţi din a sa parte n'au fost luaţi simplu în considerare, spunându-se, că nu se recunoaşte partidul naţionalist. Atunci, stimată casă, de ce ne-aţi chemat aici? Pentrucă întru adevăr, nu înţeleg, că dacă decenii dearândul, nu numai ziarele, ci şi ministrii şi politiciani distinşi, totdeauna spuneau Românilor şi celoralalte naţionalităţi: veniţi în dietă, ca să ne înţelegem, — acum, când am venit aici, de ce ni se spune: mergeţi afară? (Voci: Nu e aşà!)

Nu înţeleg, onorată casă, cum am puteà să ne înţelegem, când în comisiuni, unde să desvoaltă adevărata activitate parlamentară, nouă nu ni se dă ocaziunea să ne spunem gravaminele, pentruca dacă acelea nu ar fi temeinice, D-voastră să ne convingeţi despre netemeinicia lor, ori poatecă ne-ar succede nouă să vă convingem despre temeinicia unuia ori altuia dintre gravamine, şi astfel apoi am căutà întru adevăr posibilitatea înţelegerii. (Aprobări la naţionalişti.) Pentrucă, onorată casă, dacă noi suntem siliţi, ca fiecare plânsoare măruntă să o expunem din fir în păr aici, în faţa casei, prin aceasta nu numai că răpim timpul, nu numai că vă plictisim pe D-voastră, dar facem pagubă şi patriei cu multa vorbărie. (Aşà e!) D-voastră ne siliţi să spunem aici, în faţa casei, tot, pentrucă ne-aţi detras posibilitatea de a ne desvoltà în comisiuni părerile şi activitatea.

Mai grav e apoi, onorată cameră, faptul, că peste tot nu am auzit motivele acestei proceduri. Nu le-am auzit nici din partea mult stimatului guvern, care, dacă nu mă înşel, a evitat lucrul, spunând, că chestia nu-i aparţine lui, fiind aceasta o afacere de înţelegere între partide. N'am primit deci nici din partea guvernului motivarea, că de ce nu vreau să ne asculte pe noi în comisiuni, de ce nu vreau să ne dee teren de activitate parlamentară? Dar n'am auzit motivele nici dela preastimaţii conducători ai actualelor partide din majoritate. Nici unul dintre ei nu s'a pronunţat, că cu ce se motivează faptul, că cu noi,

www.dacoromanica.ro

în casa noastră, întocmai cum e a D-voastre, (Aşà e.) se procedează în mod atât de maşter? (O voce: Dar programul de partid?)

E adevărat, onorată casă, că aşà, printre şire, s'a putut auzì, ba şi în formă de întreruperi, că pentru aceea nu am fost primiţi în comisiuni, fiindcă nu ni-se cunoaşte programul. Onorată casă! E foarte trist, că politicianii conducători ai ţării nu cunosc programele astorfel de partide politice, cari din vremuri vechi, pe faţă, nu în ascuns, în faţa publicităţii, şi-au înşirat programele tipărite în toate limbile Europei. Şi numai politicianii conducători maghiari să nu le cunoască? Dar să presupunem, că întru adevăr nu le cunosc şi de aceea ni le cer. Intreb: are majoritatea dreptul de a censurà programul minorităţii? Asta să fie constituţionalitatea, că fiecare partid, ajungând în casă, să-şi dee întâiu programul unei comisiuni censurătoare, compusă din sânul majorităţii, care apoi hotăreşte, că oare programul e de salon, e pentru casă? (Sgomot. O voce: E contrar patriei!) Aceasta, onorată casă, e o curată negaţiune a constituţionalismului. Căci «hodie mihi, cras tibi». Se poate întâmplà, că dintre partidele maghiare încă se ajungă una ori alta în minoritate, şi atunci, dacă aşà procedaţi acuma cu noi, va venì timpul când va fi un altfel de partid în majoritate, care după acest caz de precedenţă va cere apoi şi dela partidul maghiar din minoritate: prezintă-mi programul, căci numai atunci te recunosc, dacă aprob acest program! Dar atunci orice desvoltare e făcută imposibilă. Căci în meritul lucrului e foarte natural, că majoritatea nu acceptează programul nostru, că doară tocmai de aceea suntem minoritate. Nici programul independist al D-voastre nu l'au acceptat până acuma partidele din majoritate, dar pentru aceea nu v'au exchis dela munca parlamentară.

A mai fost vorba despre aceasta, onorată casă, dar eu ţin lucrul de foarte important, şi aşà cred, că trebue vorbit mereu despre el, până când totuşi îl vom regulà. Şi eu am încredere în înţelepciunea conducătorilor partidelor din majoritate, că vor aflà modalitatea, de a sanà cumva gravamenul acesta al nostru, despre care cred, că toţi veţi spune, că e îndreptăţit, şi vor repară greşala săvârşită în privinţa aceasta.

Stimată casă! Veţi aflà de foarte natural după acestea, că noi nu avem un grad prea mare de încredere, nici faţă de guvern, nici faţă de actualele partide, aflătoare în majoritate. Pro-

www.dacoromanica.ro

cedura manifestată față de noi în sine motivează dejà neîncrederea noastră. Dar o motivează, stimată casă, încă o împrejurare. Atunci, când țara a ajuns în criza foarte gravă, care încă nu e rezolvată, atunci, când țara privește în fața unor vremuri mari, cari poate dela 1848—1849, sau poate și din vremuri mai vechi, nu le-a mai trăit, credeam noi, că în astfel de timp înțelepciunea prevederii va îndemnà pe politicianii conducători ai țării, ca să-și câștige toate forțele, toate armele, cu cari în zilele viitoare ar puteà fi rezolvată problema grea, care acum a adus desvoltarea țării la un punct mort, și rezolvată bine, spre fericirea patriei. Credeam, onorată casă, că înțelepciunea politică așà cere, ca în astfel de vreme, când țara e ajunsă în fața unei crize întru adevăr grele, nu veți căutà mai mult desbinarea, ci din contră, din toate puterile veți căutà, ca să concentrați toate puterile, ca fiecare dintre cetățenii patriei să fie unit într'o tabără puternică, pentruca apoi cu puternica aceasta tabără să putem merge în contra altor inimici, pentru a ne eluptà interesele noastre cele mari. Și pentrucă încercarea aceasta nu s'a făcut, fiindcă marea chestie a țării, chestia de naționalitate, nu ați pus-o la ordinea zilei, ci pentru timpul acesta cel puțin ați dat-o cu totul la o parte de pe arena activității politice: e foarte natural, că noi nu putem fi cu încredere față de majoritatea casei și față de actualul guvern al țării.

Noi am așteptat să-și compună majoritatea adresa. Credeam, că n'a sosit încă timpul, ca actuala majoritate să-și arate semnul, că e dispusă a rezolvà, a regulà această chestie mare. Credeam, că poate în proiectul de adresă se va pronunțà în privința aceasta. Dar cu regrete trebue să declar, că în proiectul de adresă al majorității nu e atinsă cu nici un cuvânt chestia de naționalitate. Deși chestia aceasta e o chestie mare a țarii. In zadar spuneți, că ea nu există. Nu trebue doară să mă provoc la bărbații mari ai vremilor dela 1848, la Eötvös, ori chiar la Kossuth Lajos. Nu trebue să mă provoc la înțeleptul vremilor dela 1867, Deák Ferencz, cari toți au recunoscut existența chestiei de naționalitate, ba au căutat să afle modalitatea spre a rezolvà această chestie. Nu mă provoc la acești mari oameni, pentrucă văd că ei au eșit din modă. Ci mă provoc la raporturile de față, mă provoc la temnițele din Seghedin și Vaț, cari arată în mod foarte splendid, că există o chestie de naționalitate. Nu poate fi negată existența ei. Nu a fost deci inprudență

www.dacoromanica.ro

a o scoate de nou pe plan. Dar aşà cred, şi cutez să afirm, că e păcat săvârşit în contra patriei nerecunoaşterea ei şi nepăsarea în privinţa aflării modalităţii rezolvării acestei chestiuni, pentrucă ea e o rană din care se scurge foarte mult sânge al ţării.

Două modalităţi sunt pentru rezolvarea chestiei de naţionalitate şi eu voiu vorbì sincer de tot. Permiteţi-mi, ca fără gând ascuns, fără fraze deosebite, să întru în miezul lucrului.

Natural, că poate fi acceptată ideea, cumcă Ungaria, după cum are prea stimatul condeputat baronul Bánffy Dezső obiceiul să spună, numai aşà poate să existe, dacă e stat naţional curat maghiar. (Aprobări.) Lucrul acesta baronul Bánffy Dezső, şi aşà văd, că şi marea parte a stimatei majorităţi, aşa-l înţelege, aşa-l explică, că în ţara aceasta nu e permis să fie alţi oameni, decât numai Maghiari. (Contraziceri.) Mă rog, va explicà domnul Bánffy. Natural, că eu nu perhoreschez acest lucru. E lucru foarte natural, ca Maghiarul să dorească foarte mult, să fie în ţara aceasta fiecare om Maghiar. (Voci: Ceice trăiesc aici trebue să fie Maghiari!) Noi aflăm lucrul de foarte natural, iată o spunem pe faţă. Dar întrebarea e, onorată casă, că are poporul maghiar puterea, ca să şteargă de pe faţa pământului celelalte nouă milioane de nemaghiari? (Sgomot. Nagy György: Nu voim să dispară naţionalităţile. Facă-se Maghiari. Voci: Puterea ar fi!) Rog înainte onorata casă, să nu iee în nume de rău, că numesc lucrurile după numele lor cel adevărat. Noi suntem convinşi, că chestia aceasta, în felul acesta, după sistemul lui Bánffy, nu poate fi rezolvată. Chestia de naţionalitate trebue să o privim, ori ca chestie de putere, ori ca chestie de drept. Dacă o considerăm ca chestie de putere, atunci e natural, că orice nedreptate e îndreptăţită. Pentrucă pe câmpul de bătae nu întreb nici odată, când împuşc pe cineva, că ce păcat mare am săvârşit în contra umanismului, dar nici de paragrafii codului penal fapta mea nu se loveşte. Şi dacă consider în Ungaria chestia de naţionalitate ca chestie de putere, atunci şi după părerea mea e foarte cu drept să ne daţi afară de aici, să ne omorîţi, să puneţi în aplicare în contra noastră furcile, gloanţele, tunurile. (Olay Lajos: Nici nu este altă rezolvare. E singura rezolvare. Eu o acceptez. Sgomot.) Dacă luăm chestia de naţionalitate din punctul de vedere al chestiei de putere, şi politicianii conducători maghiari s'ar decide să manueze chestia

www.dacoromanica.ro

întru adevăr ca chestie de putere, (Olay Lajos: Da, da, aşà e corect!) atunci noi nu ne-am mai mirà de nimica mai mult. Dar observ, stimată casă, că nici baronul Bánffy Dezső, vestit ca om foarte curagios, n'a cutezat, atunci când şedeà în scaunul de ministru-prezident, să spună, că el vrea să manueze chestia de naţionalitate din Ungaria ca chestie de putere. (Olay Lajos: Şi-a gândit-o numai! Ilaritate.) Acuma însă, când nu e legat de nici o răspundere, când cu aceste lozince poate iarăşi sperà, că vine eventual de nou la putere, când nu riscă nimica prin accentuarea de nòu a astorfel de cuvinte, e uşor pentru stimatul condeputat Bánffy!

Politicianii conducători şi prezidenţii guvernelor spuneau totdeauna până acuma, că ei nu consideră chestia de naţionalitate ca chestie de putere, şi nu ca atare, ci ca chestie de drept vreau să o rezolveze, recunoscând drepturile culturale, etnice şi naţionaliste ale naţionalităţilor. (Baronul Bánffy Dezső: Niciodată! Mişcare. Sgomot.) Lucrul acesta, stimată casă, aşà e stabilit în mod oficios. Cel puţin până acuma totdeauna s'a recunoscut din scaunele guvernului, că noi, naţionalităţile, avem anumite drepturi. (Baronul Bánffy: Nici odată! Voci: Ce fel de drepturi? Sgomot. Prezidentul cere linişte.) Ca să nu amintesc altele, acì e legea dela 1868, art. 44. (Baronul Bánffy: Se dau singuraticilor drepturi în privinţa folosirii limbii. Aşà e!) Aceastà lege sancţionată din 1868 e şi acuma în vigoare, şi permità-mi onorata casă să-i atrag atenţiunea asupra celor spuse eri de condeputatul Méray, că onestitatea politică a majorităţii parlamentare pretinde, ca pactul legat cu puterile dela Viena să fie ţinut. Onestitatea politică o cere aceasta! Intreb deci, onorată casă, oare nu pretinde onestitatea politică şi respectarea legii? (Aprobări vii în mijloc.) Nu pretinde onestitatea politică respectarea legii, care obligă, nu numai pe deputaţii singuratici, ci şi pe Maiestatea Sa? (Aprobări vii la naţionalişti.)

Aşà spuneţi, că nu sunt legi naţionaliste, nu avem drepturi naţionaliste. De aceea m'am provocat la legea aflătoare în vigoare, în care e decretat, că naţionalităţile sunt libere să formeze reuniuni. (Contraziceri.) Regret, că sunt şi astăzi încà legiuitori, cari nu cunosc legea aceasta! (Sgomot.) E spus în ea, că pot ridicà şcoale proprii, că se pot îngriji de cultura lor. Ba se spune şi mai mult, şi baronul Bánffy Dezső va şti foarte bine, că se află şi aceea în ea, că guvernul e dator să se în-

www.dacoromanica.ro

grijească, ca din banii statului încă să se dee pentru cultura naţionalităţilor (Ilaritate. Mişcare), pentrucă aşà spune legea, că guvernul statului e dator să se îngrijească, ca naţionalităţile în limba lor proprie, deci nu în limbă străină, cum s'a spus aici, să-şi cultive copiii, până acolo, unde au să urmeze studiile universitare, de unde urmează, că guvernul ar fi fost dator să ridice în ţară gimnazii româneşti de stat. (Contraziceri. Baronul Wesselényi Miklos: Şi încă ce? Indrăzneală ne mai pomenită!) E foarte trist, că numai amintirea legii existente provoacă furtună. De aceea am amintit lucrul acesta, fiindcă atunci, când spuneam, că avem drepturi, au întrebat întrerumpătorii, că ce fel de drepturi? Le-am spus; şi încă nici nu am amintit acele drepturi, pe cari nu ştiu pe urma cărui principiu, poate al egalităţii de drept, sau din principiul sublim al libertăţii, le-am derivat, ci numai astfel de drepturi, pe carî le-am scos din legile existente, arătând, că avem drepturi legale. Dar dacă şi aceasta a provocat astfel de furtună în casă, atunci nu ştiu, că ce drepturi putem să avem? (Sgomot. Polit Mihail: Aşà ceva nu e în Europa!).

Până acuma nu s'a aflat guvern maghiar, care ar fi accentuat, că prinde chestia de naţionalitate din punctul de vedere al chestiei de putere, şi vrea să o manueze ca chestie de putere, ci toate au spus totdeauna, că o consideră ca chestie de drept, vreau să respecteze legea, să dee naţionalităţilor aceea ce le compete, la ce au drepturi naturale. De aceea salutăm noi, în proiectul nostru de adresă, era nouă, pentrucă sperăm, că în privinţa aceasta, deci în manuarea chestiei, va prinde teren o altă procedură, decât mai nainte, sub blăstămata domnie a partidului liberal. Pentrucă cum a fost ea manuată dela 1868 încoace? (Sgomot. Prezidentul cere linişte.) Pe faţă au recunoscut legea de naţionalitate, ba, şi aceasta e caracteristic, mai ales în scrieri germane şi în ziarele din Budapesta au buciumat în continuu aceea ce am putut cetî mai deunăzi şi în «Pester Lloyd», că legea de naţionalităţi e executată!

Nu vreau să scrutez, că ce motive şi ce scopuri a avut procedura aceasta, dar faptul e, că pe faţă nime nu a negat existenţa legii. S'a făcut însă abatere la executarea, la manuarea ei. Spuneau, că au drept naţionalităţile să-şi desvolte cultura. Pe sub mână însă ce au făcut? Au acuzat pe fiecare cu nepatriotism dacă s'a îngrijit de cultura sa proprie etnică, astfel,

www.dacoromanica.ro

că episcopii noştri nu cutează astăzi să participe la adunările generale ale societăţilor noastre culturale, pentrucă atunci imediat ar fi timbraţi de nepatrioţi. (Intrerupere.)

Chestia aceasta nu poate fi deci manuată astfel, că pe faţă se recunoaşte dreptul nostru, iar guvernarea faptică lucrează în direcţie tocmai contrară. Bietul popor aşà crede, că are dreptul să aibă şcoală românească, pentrucă legea îi dă acest drept, iar domnii ministri nici nu spun că nu ar aveà acest drept, dar introduc limba maghiară în şcoala sa. (Sgomot. Bine fac! Ăsta e răul? Visontai Soma: Dacă nu învăţai ungureşte n'ai fi acuma deputat!) ...Bietul ţăran îşi trimite copilul la şcoală. Ce vrea el să înveţe copilul lui? Aceea ce e necesar pentru cercul său restrâns, pentru mica sa arătură şi pentru grădină lui. Şi ce vede? In satul vecin, sat unguresc, unde să zicem că e şcoală nedivizată, copilul de Maghiar în 28 de ore săptămânale necontenit învaţă cunoştinţele de cari are trebuinţă în vieaţă, iar bietul copil de Valah în 17 ore pe săptămână are să înveţe o altă limbă! (Ugron Gábor: Are trebuinţă de ea!) Impăratul Iosif al II-lea a spus: «Vreau să vă fericesc, pentrucă voi nu ştiţi ce e fericirea, eu însă ştiu ce e bine pentru voi». Şi atunci întreaga naţiune maghiară s'a sculat ca un singur om curagios şi a protestat în contra intenţiunei de a fi făcută fericită în contra voinţei ei. Permiteţi deci, onorată casă, ca şi poporul nostru să se fericească aşà, cum vrea şi ştie el. (Sgomot. Ugron Gábor: E dator să înveţe ungureşte.)

Onorată casă! S'a vorbit mult aici, în timpul din urmă, despre consolidarea ţării. N'aşi crede, că ar fi aici cineva, care nu ar dorì consolidarea ţării, ori ar voì să decreteze prin rostul majorităţii dietei, că da, nu voim consolidarea ţării, pentrucă aşà ceva nu se poate face. Dacă deci e necesară consolidarea, şi eu cred că toţi, cu trup cu suflet, îi recunoaştem necesitatea, dacă e necesară tocmai cu privire la luptele viitoare, pentrucă toţi simţim, că ţara se apropie de o criză gravă, şi că vremi grele vor venì asupra noastră, atunci aici e timpul, ca să ne dăm dreapta unii altora. (Sgomot. Voci: Nu contăm la D-voastră!) Regret foarte, că la cuvintele, cumcă venim aici să vă oferim dreapta, aud răspunsul, că nu contăm la D-voastră! (Sgomot. Mişcare.) Dar ori contaţi, ori nu contaţi, noi datorinţele patriotice ni le vom împlinì totdeauna, şi ori voiţi, ori nu voiţi D-voastră, noi rămânem fii credincioşi ai patriei acesteia.

www.dacoromanica.ro

(Sgomot.) Tot aşà susţinem cu sângele şi cu banii noştri această ţară şi noi, ca şi D-voastră, am susţinut-o în curs de o mie de ani şi o vom susţineà în curs de mii de ani, până va sosì timpul, când văzându-ni-se marea iubire de patrie, se va schimbà şi inima D-voastre şi cu aceeaşi dragoste ne veţi primì, cu care dragoste ne lipim noi de patria aceasta. Aşi dorì să aibă spiritul meu o astfel de putere, ca să poată aduce aici la vieaţă pe marele zeu al libertăţii, spre a plămădì în sânul nostru al tuturora adevăratul patriotism, care se manifestă în iubire, nu în ură. (Aprobări în centru. Sgomot. Prezidentul provoacă pe deputatul Petrogalli să nu conturbe pe orator.) De aceea, când nu pot acceptà proiectul de adresă al majorităţii şi când declar, că cu trup cu suflet sprijinesc proiectul de adresă al partidului dietal naţionalist, ca cuvinte de încheiere îmi iau voie a adresà onoratei case rugarea, ca să caute modalitatea înţelegerii, care dela majoritate depinde. Inzadar ne spuneţi, să începem noi cu prietenia, pentrucă noi suntem slabi şi nici nu îndrăznim să ne arătăm semnele iubirii în faţa D-voastre. Celce are puterea în mână poate să şi arate, că vrea pacea, că vrea să apuce pe calea, care duce la consolidarea ţării.

Incheiu cuvintele mele în speranţa, că nu va trece mult timp şi majoritatea se va pronunţà în privinţa aceasta, dându-ne ocaziune, ca de braţ cu majoritatea să căutăm pietrile, din cari să clădim temeliile durabile ale Ungariei mai frumoase, mai fericite, mai puternice». (Aprobări şi aplauze în centru, la naţionalişti.) [1]

Interpelarea deputatului Coriolan Brediceanu.

(In chestia asupririi poporului din comitatul Caraş-Severin)

Tot în şedinţa din 4 Iulie 1906 a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu* şi a interpelat guvernul în chestia nedreptăţilor, cari se săvârşesc faţă de poporaţiunea română din comitatul Caraş-Severin, aderentă partidului naţionalist român. A înşirat pe rând ilegalităţile săvârşite de organele administrative, cari pedepsesc cu închisoare şi cu amende grele pe cei ce au votat pentru candidaţii naţionalişti, fără a aveà vre-o bază legală spre acest scop; a spus cum

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. I, pag. 208.

www.dacoromanica.ro

jandarmii arestează fără motiv oamenii, numai pentru a-i prepară pentru noua alegere, care se va întâmplà în cercul electoral Bocşa-montană, pentrucă tot jandarmii dau ca sigură ştirea, că alegerea din Bocşa va fi nimicită; apoi a comunicat dietei, că fără nici o cauză binecuvântată s'a trimis miliţie în comuna Domaşnia, sub cuvânt, că acolo e disordine şi răscoală, dar miliţia s'a convins, că în comună domneşte cea mai perfectă ordine şi s'a retras, când apoi administraţia a trimis acolo mulţime de jandarmi, în sarcina bietei comune. Făcând constatarea, că «cu jandarmi nu se creează păreri politice», şi că cu astfel de autorităţi, ca acelea din comitatul Caraş-Severin, «nu se poate creà şi susţineà statul de drept, ci se poate numai ruinà», — adresează ministrului de interne şi celui de honvezi următoarele întrebări:

1. «Din al cui ordin a fost trimisă în mai multe comune ale comitatului Caraş-Severin miliţie şi jandarmerie, din care motiv şi spre ce scop?

2. Au cunoştinţă domnii ministri, că jandarmii ziua-noaptea maltratează alegătorii, întrebându-i, că pentruce au votat cu candidaţii naţionalişti? Cine i-a instruat în acest sens?

3. Au cunoştinţă despre aceea, că inchiziţiile acestea şi persecuţiile prim-pretorilor pentru aceea se întâmplă, pentruca deoparte să se procure dovezile pentru nimicirea mandatelor din Caraş-Severin, atacate prin protest, de altă parte pentru a intimidà pe alegători în faţa eventualelor alegeri nouă?

4. Cum cred ei, că e compatibil cu nepreocuparea cerută la cercetare, dacă aceiaşi prim-pretori ţin inchiziţiile pentru pretinsele abuzuri electorale, cari la alegerile trecute au fost corteşii partidului contrar?

5. Au intenţiunea domnii ministri să sisteze cât mai curând aceste stări abnormale, rechemând miliţia şi jandarmeria?»[1]

Vorbirea deputatului Aureliu Novacu la adresă.

In şedinţa din 5 Iulie 1906, continuându-se discuţia asupra adresei, a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Aureliu Novacu* şi a vorbit următoarele:

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. I, pag. 229.

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! La începutul vorbirii mele rog onorata casă să fie cu considerare şi cu binevoitoare indulgenţă. (Prezidentul îi spune, să vorbească mai tare că nu-l aude.) Părerile şi concepţiile, cari au răsunat aici, în onorata casă, după modesta mea părere pot să formeze pedeci pentru frăţasca bunăînţelegere, necesară în interesul ţării. (Förster Otto: Nu aud stenografii. Vină mai aproape!) Dacă permiteţi, cu permisiunea onoratei case mă dau mai în jos. (Förster Otto: Asta e o hotărîtă apropiere. Ilaritate.) Din partea mea ţin de necesar, ca părerile, nedumerite, neînţelegerile accentuate aici, să fie resfirate. Numai aceasta poate fi năzuinţa şi îndreptăţirea de existenţă a partidului nostru. In dietă, domnul ministru-prezident, dacă l-am înţeles bine, a declarat, că nu ne recunoaşte ca partid, fiindcă nu ne cunoaşte programul. Alţi condeputaţi iarăşi ne-au acuzat cu aceea, că suntem trădători de patrie şi agitatori. E foarte regretabil, că domnul ministru-prezident şi cei mai distinşi bărbaţi conducători ai ţării acesteia nu cunosc programul unui partid, care există de treizeci de ani şi mai bine. Decând s'a deşteptat poporul român la conştienţă de sine îşi are programul seu. Dar fiindcă domnul ministru-prezident aşà a spus, eu iau lucrul de adevărat. Dar dacă nu se cunoaşte programul acestui partid, atunci acuza tradării de patrie şi a agitării e un nonsens, ca să mă exprim mai domol, e uşurătate criminală; iar dacă se cunoaşte programul partidului nostru, atunci e fără îndoeală, că acuza e cea mai cutezătoare nedreptate.

Condeputatul Issekucz a amintit despre naţionalităţi, că la ele e în formaţiune o clasă de mijloc, pentrucă la oficii publice, legate de mari greutăţi şi nerentabile, nu reflectează, ci năzuiesc spre situaţii libere. E afară de orice îndoeală, că după sistarea constituţiei ordinelor, clasa mijlocie maghiară a pornit spre apunere, şi fiind avizată la aceasta, să năpusteşte ca lăcustele asupra oficiilor de stat. De aceea a fost de lipsă, ca posturile acestea să fie necontenit înmulţite. Recunosc şi cred, că aceasta e o sarcină mare, pentrucă astfel să formează un cerc întreg social, care aşazicând să simte îndreptăţit să fie susţinut de stat. Dar mai este şi o altă cauză, că partea inteligentă a naţionaliştilor nu întră bucuros în legăturile statului, aceea, că nu vine aplicată în funcţiunile legate de aşà numitul imperium, de domnie. Splendidă dovadă despre aceasta e împrejurarea, că după cunoştinţa mea în ţara întreagă nu se află

www.dacoromanica.ro

nici un procuror regesc, nici un prezident de tribunal, nici un prezident de tablă, nu e un singur comite suprem, nu e ministru, ori secretar de stat, ori cel puţin consilier ministerial, de naţionalitate română. (Nagy György: Vorbeşte adevărul! Sgomot. Mişcare.) Acuza, că a-şi spune minciuni, ridicată de un condeputat în contra mea, o resping în mod categoric. Cu ştirea mea în întreaga mea vieaţă n'am spus niciodată vreun neadevăr. In chestii de cinste, de onestitate, ridic mănuşa faţă de oricare fiu al Ungariei, o ridic faţă de toată lumea. In cercul social în care trăesc eu mă bucur de stima, de cinstea, de iubirea publică. (Complăcere. Voci: Spune-o asta altora!) De aceea pot pretinde la etatea mea, ca faţă de mine să nu folosească nime expresiunea minciunii. (Nagy György: Nu da ansă la aşà ceva. Voci: N'a dat ansă!) Se spune, că am dat ansă la întrebuinţarea expresiunii. Spun sincer şi declar, că după ştirea mea în toate aceste posturi, pe cari le-am înşirat mai înainte pe rând, în Ungaria nu e aplicat nici un singur om de naţionalitate română. (Voci: Rău şti lucrurile. Visontai Soma: Nu învăţaţi ungureşte. Ce vreţi deci?)

Dacă eu rău cunosc lucrurile şi domnii deputaţi le ştiu mai bine, binevoiţi a mă lumină, şi eu cu plăcere iau la cunoştinţă rectificarea.

In şedinţa de eri condeputatul Eber spuneà, că partidul independist pentru aceea nu recunoaşte şi nu poate să recunoască partidul naţionalist, ca organizaţie îndreptăţită, pentrucă după cum spuneà la timpul său Deák Ferencz, deputat naţionalist nu există, ci numai deputat regnicolar. Deák Ferencz corect şi bine a vorbit, dar prin aceasta n'a spus, că nu recunoaşte partid naţionalist. Ca bărbat mare de stat nici nu puteà spune aşà ceva, pentrucă se împotriveşte cu totul şi deadreptul constituţiei şi parlamentarismului. Fiecare deputat îşi primeşte literile credenţionale, mandatul, dela cercul său electoral, din încrederea majorităţii alegătorilor. Aşà îl primeşte candidatul de deputat, care păşeşte cu programul partidului naţional român, aşà şi-l câştigă şi candidatul, care păşeşte cu programul independist, sau constituţional, fără ca deputatul ales pe baza programului partidului naţional român să înceteze a fi deputat regnicolar, întocmai cum şi cel ales ca deputat independist, sau constituţional, tot deputat regnicolar e. (Voci: Bine explici!) Aşà explic, onorată dietă, cum ştiu şi cum îmi imaginez eu lucrul.

www.dacoromanica.ro

Poporul, fiecare pătură a sa, fiecare cerc social, e îndreptăţit a-şi valorà influenţa, a se nizuì să exercieze influenţă asupra îndrumării vieţii de stat. E îndreptăţit a-şi desfăşurà relele, suferinţele, lipsurile şi mizeria. Iar un deputat, încredinţatul cercului, are nu numai dreptul, ci şi datorinţa a o face aceasta. Deputatul ales pe baza programului partidului naţional român are deci nu numai dreptul, ci şi datorinţa de a stăruì să se realizeze şi valoreze interesele cercului său. (Sümegi Vilmos: Intâiu interesele ţării!) Natural, că în consonanţă cu interesele de existenţă ale ţării întregi. Tot aşà există datorinţa aceasta şi pentru partidul independist şi cel constituţional. (Kállay Lipot: Las-o aceasta în grija noastră!) Şi dacă deputaţi, cari stau pe bazele dela 1867 şi pe cele dela 1848, deşì aceste baze stau în un astfel de contrast, ca focul cu apa, se pot asocià, pot formà coaliţie: tot aşà îndreptăţiţi sunt şi deputaţii aleşi pe baza programului naţionalist, al căror program nu stă în contrast principiar, să între în asemenea asociaţie congruentă de principii asimilare, formând partidul naţionalist, care nu exchide pe nime din păturile popoarelor, naţionalităţilor, patriei noastre, putând să între în el, fără deosebire de religiune, orişicine. Cu principii similare şi cu program identic poate între în el orişicine, pentrucă programul partidului naţionalist e programul frăţietăţii, al egalităţii de drept, al libertăţii. El nu exchide năzuinţele nici unui popor, naţionalitate, din patria noastră, ci din contră, le promovează, întru atâta, că sub năzuinţe naţionale înţelegem un astfel de stat naţional maghiar, care e o Ungarie independentă, de sine stătătoare, şi în care fiecare cetăţean, pătură naţionalistă, se poate fericì şi valorà deopotrivă. (Deputatul Kun Árpád: Că doară aşà el Deopotrivă vă puteţi fericì!) Natural, că poporul maghiar, după număr, înteligenţă, avere, e puternic şi e primus inter pares. Asta e legea eternă a naturii şi e lucru de sine înţeles. Dar şi în cazul acesta, trebuie, ca noi, naţiunile mici, să stăm la locul nostru, să ne asigurăm existenţa, ca să nu fim înghiţite, (Kun Árpád: Cari sunt micile naţiuni?) ca ţara noastră, cu privire la echilibrul european, să fie o necesitate europeană, un interes internaţional. (Egry Béla: Cari sunt acele naţiuni mici?) Mă rog, şi naţiunea maghiară e naţiune mică. Poporul român încă formează o naţiune mică. Dacă luăm Românii toţi, — sunt şi în Macedonia, — fac 8—10 milioane. Dar faţă de naţiunile, cari au 100 sau 60 de milioane, e o naţiune foarte mică.

www.dacoromanica.ro

Ca să-şi poată asigurà deci existenţa, vieaţa, la tot cazul sunt avizate la olaltă. Pentruca aceste popoare mici, aceste naţiuni, se poată corespunde acestei necesităţi europene, acestui interes internaţional, după a mea modestă părere e neîncunjurat de lipsă, ca statele reprezentate în senatul austriac să între în alianţă cu România, cu statele din Balcani, pentrucă cu cât e mai mare cercul în care ne putem mişcà, cu atât mai liber putem răsuflà. Cu cât mai strâns e acest inel pe urma ruinării, a nimicirii statelor acelora, la a căror alianţă am ţintit, cu atât mai apăsător va fi pentru noi aerul, sub a cărui presiune putem să ne înnecăm.

Şi cu aceea suntem suspiţionaţi necontenit, prin ziare, în dietă, că deputaţii naţionalişti în casa aceasta, în faţa ţării, sunt oameni extrem de evlavioşi, dar în provincie, pe teritoriul naţionalităţii lor, agitează din greu. Am auzit şi declaraţiuni inverse, că aici suntem radicali îndrăzneţi, sub scutul dreptului de imunitate, pecând afară, în provincie, vorbim cu totul altcum, temându-ne de urmările justiţiei. Ca să arăt, că eu, atât în dietă, cât şi în provincie, în cercul meu electoral, la fel am obiceiul să vorbesc, cu preţioasa pacienţă a casei îmi iau voie să cetesc unele pasaje din programul meu, cari vor pune în lumină potrivită tonul şi direcţia programului meu. (Să auzim. Să auzim.)

„. «Sunt stăpânit de dorul, — aşà am spus în programul meu, în fiecare comună şi pretutindenea pe unde am umblat, — de a vedeà şi a cooperà, ca popoarele patriei noastre, fără deosebire de rasă, de poziţie socială şi de religiune, să trăiască în concordie bună, frăţească, pentrucă trecut-au vremile, când sub masca şovinismului de rasă, din interese economice şi de domnie, au fost întrebuinţate singuraticele popoare, sau unele pături sociale ale lor, spre subjugarea, asuprirea altora. Toate popoarele noastre, de braţ unele cu altele, umăr la umăr, în înţelegere frăţească, au să muncească, îndreptându-şi toate năzuinţele lor spre promovarea înaintării noastre spirituale şi morale, spre crearea unei bunestări materiale, deci spre fericirea noastră proprie, spre înflorirea şi gloria patriei şi spre ridicarea splendoarei tronului». Acesta a fost programul meu. (Kun Árpád: Patria maghiară unde a rămas?) S'a spus şi aceea în programul meu, că e adevărat, că poporul nostru pentru întreaga sa mizerie şi nefericire pune vina pe maghiarime, şi nici nu e tocmai neîndreptăţit lucrul, pentrucă corpul funcţionarilor, care îl nă-

www.dacoromanica.ro

căjeşte, sub greutatea căruia geme, e ori maghiar, ori dacă e din naţionalitatea sa, e mai rău pentru el, pentrucă face aceea ce face în numele sfintei maghiarimi. (Aşà e. Adevărat.) In faţa acestora pot să declar, că noi peste tot nu avem motiv să acuzăm păturile largi ale poporului maghiar, din contră, noi suntem obligaţi maghiarimei, pentrucă de pe teritoriul ei a alungat, cu sistemul său cu tot, partidul liberal, iar parasiţii din acest partid, în urma acestui fapt, s'au năpustit, ca lăcustele, asupra teritoriului naţionalist.

In faţa păturilor largi ale maghiarimei s'a părut, că naţionalităţile sunt cauza, că partidul liberal şi sistemul său a putut să domnească atâtea decenii. Ca scuză serveşte însă, că s'a făcut terorizare, presiune, care a fost cu mult mai gravă, mai groaznică, în ţinuturile naţionaliste, cu atât mai vârtos, că la noi, în ţinuturile naţionaliste, nu există o clasă puternică în stare de a împiedecà, de a moderà această pornire. Eu nu pentru a mă lăudà am amintit, că mă bucur de o stimă, de o cinste, de o iubire în deobşte cunoscută, ci spre caracterizarea faptului, că cu toate că sunt vechiu cunoscut cu prim-pretorul, că mai bine decât de 23 de ani cunosc pe toţi notarii cercului, când am păşit ca candidat de deputat, prim-pretorul cu aceea m'a primit în casa sa, în prezenţa tuturor notarilor, că-i pare foarte rău de mine, pe care mă stimează atât de mult, că am păşit, pentrucă voiu cădeà cu ruşine, fiindcă cercul acela e în mâna şi în puterea lui. Dar dacă vreau să ajung la ceva, să mă adresez «soldaţilor săi». (Egry Béla: Asta nu numai acolo a spus-o prim-pretorul, ci şi altundeva în ţară!) Natural, că nu puteam aveà alt răspuns, decât acela, că nu pot fi atât de naiv, să pot gândì la aceea, că voiu câştigà «soldaţii săi» (notarii), ci sunt mulţumit dacă-mi permite un lucru, să-mi aleg numai unul dintre ei. Răspunsul a fost acela, că nu se poate, pentrucă eu voiu alege pe prim-pretorul şi atunci ceialalţi ar fi siliţi toţi să i-se supună.

Numai spre caracterizarea sistemului le-am înşirat acestea, nu ca jalbă cu privire la persoana mea; dar lucrul dă de gândit. Cu toate, că acest prim-pretor e de naţionalitate română, ba şi notarii săi, poate fără excepţiune, sunt toţi Români, nu s'a aflat între ei nici unul, care mie să-mi fi dat votul. Nu aveau încredere în mine, încrederea lor s'a concentrat într'un astfel de om, pe care ei mai înainte nu l'au văzut niciodată, în candi-

www.dacoromanica.ro

datul partidului constituțional. (Sümegi Vilmos: Fiindcă ĕrà credincios al ideii naționale!) Eu cred, că pretutindenea e așà, și am voit numai să arăt, că aceste raporturi la tot cazul înseamnă stări de lucruri nesănătoase. (Kun Árpád: Cămară de tortură n'a fost?) Nu, la mine n'a fost cămară de tortură, cu toate că după prima mea alegere însuși prezidentul de alegere a declarat, că de astădată o astfel de persoană a întrunit încrederea alegătorilor, care, cum spuneam, în întregul cerc, fără deosebire de religie și naționalitate, e considerată de indificultabilă.

Onorată dietă! Bărbații conducători ai contrarilor mei s'au mirat, că eu, care am păşit cu programul partidului național român, sunt atât de moderat, pe când ei ar fi cu mult mai radicali. Și totuși aud necontenit accentuându-se, că deputații aceștia naționaliști sunt agitatori, trădători de patrie, contrari patriei.

Onorată casă! Fiind timpul înaintat, voiu fi scurt la vorbă. Cu toate cele înșirate, eu caut și voiu căutà mereu și de acì încolo firele unirii, până nu voiu ajunge la convingerea, că fac un lucru de prisos, netrebnic. Am dorit și doresc, ca o copcie pătrunsă de căldura sentimentelor comune, prietinești și frățești, interne, să ne lege la olaltă în toate manifestările vieții. Vreau să scot la iveală, onorată dietă, că prin aceea, că aici poporul nostru, naționalitatea noastră, sau deputații ei, în continuu vin suspiționați, nu se face serviciu bun cauzei. (Voci: Poporul nu!) Eu și despre popor am cetit și am auzit, ba și în cărți de școală e scris, că e prost, fără cultură și pricinaș. Chiar și la academia de drepturi, nu spun că cu rea intențiune, directorul academiei spuneà, că zicătoarea «graeca fides nulla fides» poate fi aplicată acuma la Valahi. Acestea le-a spus Dr. Bozoky, directorul academiei de drept din Oradea-mare. (O voce: Ala e om cuminte!) Iar dacă nu s'a aplicat la popor suspiționarea aceasta, atunci ce înțeles are scornitura, că în Ardeal s'au răsculat Valahii, au pus în flacări Ungaria de sud, pustiesc satele maghiare, ucid pe Maghiari? Asta se refere la poporul românesc, la naționalitatea română! (O voce: Și doară nici n'au făcut așà ceva niciodată?) Iar dacă poporul român cu adevărat e bun și cucernic, după cum e, atunci nici despre inteligența lui, ramura sa nobilă, nu se poate presupune, că ar fi mai rea. (Voci: Asta e alta. E corcitură! Sgomot.) Poporul român și inteligența sa e

www.dacoromanica.ro

neîntrecută în alipirea şi credinţa cătră patrie. (Voci: Am văzut.) Poporul român e neîntrecut în vitejie în vreme de războiu şi în iubirea ordinei în vreme de pace. E vorba Românului aceasta: Fie pânea cât de rea, tot mai bine'n ţara mea! Poporul român se alipeşte atât de mult de patria sa, încât altundeva nu ar puteà şi nu ar voì să trăiască.

Şi, onorată casă, dacă aşà stă lucrul, şi el aşà stă, pentru noi sunt dureroase şi supărătoare acelea garanţii, depuse în instituţiunile legale, create de legislaţiune, în scopul, ca naţionalităţile să nu se poată valorà politiceşte cu voinţa lor, nici în comitate, nici în legislaţiune. Pe terenul administrativ acolo e dreptul de candidare, după care acela vine candidat de vicecomite, prim-pretor, funcţionar, pe care-l vrea fişpanul.

In provincie, în comune, notari comunali, primari comunalì, pot fi numai aceia, pe cari îi vrea prim-pretorul. Aceştia apoi influinţează asupra dreptului de vot al alegătorilor, asupra direcţiei politice a acestora, deci exerciază influenţă asupra legislaţiunei înseşi, şi astfel conform dorinţei puterii executive se formează în mare parte legislaţiunea. Şi fiindcă după voinţa acesteia se formează legislaţiunea, sub puterea ei stă justiţia, e foarte natural, că aceste funcţiuni ale puterii de stat să valorează într'un singur organ, într'o singură putere, astfel, că duce apoi la tirănie. Tirănia aceasta s'a manifestat faţă de noi şi până acuma în măsura cea mai mare, dar s'a manifestat şi faţă de onorata dietă, atunci, când a fost dizolvată cu forţa.

Prin urmare, pentruca să se poată manifestà în mod liber voinţa poporului, trebuie create astfel de instituţiuni, de garanţii, cari să exchidă posibilitatea de a fi influinţată voinţa poporului, ca poporul voind să-şi manifeste voinţa, să nu fie supus la cele mai mari şicane, persecuţiuni, suferinţe, mizerie.

Onorată dietă! Voiu mai face acum câteva observări asupra proiectului de lege al lui Berzeviczy. Am auzit necontenit accentuându-se, ce lucru patriotic ar fi întroducerea limbii maghiare în şcoalele elementare poporale ale ţărănimei. (Aşà e!) Dar eu ţin şi sistemul actual de instruare în limba maternă de greşit, pentrucă în şcoala poporală, despre subiect şi predicat, despre zicere simplă şi compusă, e cea mai mare prostie a se propune copiilor. Ei n'au de acestea trebuinţă, ci de cunoştinţe practice. Marczali Henrik încă spune în istoria sa universală, că fiecare popor e aplecat să primească numai cultura aceea,

www.dacoromanica.ro

care i-se dă corespunzator limbii şi mentalităţii sale. Un alt istoric, Márki Sándor, încă spune în istoria sa, că în Italia, Dante, Petrarca, Boccacio, au făcut de s'a desvoltat literatura poporului şi cultura, pentrucă poporul cu adevărat numai în limba sa poate fi instruat. Nu avem şi nici nu putem sa avem nimica în contra însuşirii limbii maghiare. Eu ca copil umblat-am prin diferite oraşe maghiare, ca să-mi însuşesc limba maghiară, iar când au văzut părinţii mei, că gimnazist fiind, am cam uitat-o, ori că o vorbesc mai slab, m'au trimis de nou în ţinut unguresc. In şcoala poporală dela sat, după părerea mea modestă, pe lângă scris, cetit şi puţină aritmetică, ar trebuì create ateliere şi grădini, unde poporul să-şi însuşiască cunoştinţele de lipsă economice si industriale. Fiindcă nizuinţe spre aceasta nu pot descoperì în proiectul de adresă înaintat din partea coaliţiei, eu primesc adresa înaintată din partea noastră». (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Vorbirea deputatului Dr. Stefan Petroviciu la adresă.

Şedinţa din 6 Iulie 1906. Se continuă discuţia asupra adresei. Vorbeşte deputatul naţionalist român Dr. *Stefan Petroviciu* următoarele:

«Sub domnia sistemului politic, numit sdrobit, s'a nascut un astfel de gol între concepţia greului poporului maghiar deoparte şi concepţia popoarelor nemaghiare de altă parte, încât acela, care voieşte serios o înţelegere împrumutata, trebuie să se ferească de orice fraze frumos sunătoare şi de orice patimă. Din partea mea spre aceasta voiu nizuì.

Onorată dietă! După sistemul parlamentar, în adresa înaintată ca răspuns la mesajul de tron au să fie exprimate principiile majorităţii. Dar pentru raporturile noastre e caracteristic, că partidul aflător acum în absolută majoritate, nu vorbesc despre coaliţie, ci numai despre partidul independist, atunci voià sa-şi valoreze principiile, când erà în minoritate, iar acuma, când e în majoritate, nu, după cum spuneà şi stimatul condeputat Méray. A şi motivat tot el, cu aceea, că majoritatea pentru aceea primeşte proiectul de adresă prezentat din partea comisiunii, care de altcum nu reoglindează principiile sale, pentrucă are încredere în guvern. Lucrul e bătător la ochi şi e

[1] Din *Ziarul Dietei»* etc., vol. I, pag. 248.

www.dacoromanica.ro

caracteristic, pentrucă noi aşà ştim, că guvernul e reprezentanţa puterii executive de stat, şi ca atare, după drept nu poate el să dee direcţie voinţei parlamentului. Dar aruncând o reprivire asupra celor premergătoare, — iau raporturile dintre coaliţie şi celelalte partide, — aşà ştiu, că mai nainte între partidele 67-iste şi 48-iste în sistem, iar nu în persoane, se află contrastul. Eu deci ori aceea aşteptam, ca ceice stau pe bazele dela 67 să conducă ţara mai departe, ori aceea, ca să o conducă cei de pe bazele 48-iste, dar între nici o împrejurare nu eram pregătit la aceea, ca majoritatea absolută a partidului 48-ist să se angajeze să sprijinească şi să aducă la valoare programul guvernului, care stă pe baze 67-iste. (Sgomot.)

Acesta e un moment, nu atât obiectiv, cât mai mult personal. Nu credeam nici aceea, că partidul poporal se va angajà să sprijinească pe ministrul-prezident, pe care l'a atacat totdeauna pentru punerea în aplicare a legilor politice bisericeşti. E bătător la ochi apoi şi aceea, că tot în aceasta coaliţie se află şi un al treilea partid, aşà numitul partid constituţional, ai cărui membri numai acum de curând s'au desfăcut din legăturile atât de mult condamnatului partid liberal. Cum e aceasta cu putinţă, nu vreau să examinez mai departe. Pe baza mărturisirii condeputatului meu Méray am amintit mai nainte, că de ce a votat partidul 48-ist şi independist, aflător în majoritate absolută, proiectul de adresă prezentat din partea comisiunii: pentrucă are încredere în guvern. Noi nu avem încredere în guvern, din sute şi sute de motive, pe cari le-au expus în parte deputaţii partidului naţionalist, cari au vorbit până acuma, iar ceealaltă parte a lor o vom arătà altădată. Neîncrederea noastră în sine e dejà destul motiv, ca să nu primim proiectul de adresă, prezentat şi compus cu cooperarea guvernului.

Eu deci nu am încredere în guvern. Dar şi dacă a-şi aveà, nu a-şi votà proiectul de adresă prezentat din partea comisiunii, şi anume, pentru aceea, pentrucă după mine discuţia asupra adresei e un act, care decurge între coroană şi dietă, care deci trebue să fie scutit de orice influenţă din afară. Deci nici din principiu nu primesc proiectul de adresă, creat şi înaintat cu intervenţia guvernului. (Sgomot.)

Ar reclamà timp prea lung, dacă eu a-şi reflectà la toate părţile proiectului de adresa. Anume, nu vreau să reflectez la

www.dacoromanica.ro

aceea, ce nu e descris tocmai clar în adresă. Dar trebue să constat un fapt, anume, că sunt atinse în adresă anumite chestii, cu privire la cari nu există între partide divergenţă de păreri, şi cari, atunci, când a fost cetită adresa, au întimpinat aprobări generale. La acestea deci nu reflectez. Numai la două împrejurări ma restrâng cu reflecţiunile mele. Este ceva în adresa aceasta, ce nu e corect, şi nu se afla în ea aceea, ce în interesul ţării ar trebuì să fie în ea. Aşà se spune în adresă... (Oratorul o caută. Prezidentul: Continuă te rog, că e timpul înaintat.) Atunci îi spun numai cuprinsul. Aşà spune adresa cu privire la instrucţia publică, că şi în viitor vom nizuì cu zel spre valorarea direcţiei naţionale. (Voci: Foarte corect!) E chestie de pricepere. Eu aşà cred, că nu e corect, şi va şi spun, că de ce. După părerea mea, desvoltarea înstrucţiei publice în direcţie naţională înseamnă aceea, că în viitor şi mai tare veţi maghiarizà instrucţiunea publică. (Voci: E foarte corect.) Aşà cred, că acesta e rezumatul lucrului. Il luam la cunoştinţă. (Nagy György: Trăim în Ungaria!) Dar Ungaria e stat poliglot. Asta nu poate fi negat. (Sgomot.) Această desvoltare a instrucţiei publice e de o parte nedreptate, de altă parte e aşà zicând schilodirea instrucţiunei publice.

Zic, că e nedreptate. Ungurizarea, nu maghiarizarea forţată, ci trecerea la Unguri, dacă sunt date condiţiunile cerute, va urmà de sine, fie că se vrea, ori nu se vrea. Dar a se voì, ca maghiarizarea să fie executată cu forţa, e lucru nedrept, pentrucă nime pe lume nu are dreptul de a luà ceva ce nu el a dat, cu atât mai puţin drept are statul să ne iee scumpa comoară, naţionalitatea noastră. (Sgomot. Aprobari la naţionalişti.) Precum are dreptul altă naţiune, să spunem naţiunea genetică maghiară, să-şi conserveze şi desvolte naţionalitatea proprie, tot aşà avem dreptul şi noi la aceasta, şi acest drept îl scoatem din acelaş izvor, din izvorul dumnezeesc, (Sgomot.) din care izvor îşi scoate fiecine dreptul de a-şi desvoltà naţionalitatea. Iar legea aceasta a naturii e cu mult mai eficace decât oricare altă lege, pe care a-ţi adus-o D-voastră, ori o veţi aduce. (Sgomot. Aprobări.) Zic deci, că aceasta e nedreptate. (Sgomot. Voci: Mergeţi în România!) Cei din România mearga acolo, dar noi aici ne avem patria, noi aici rămânem, ori vă place, ori nu. (Kun Árpád: Poftiţi şi iubiţi patria aceasta!) Aveam intenţiunea să vorbesc liniştit, dar aşà se vede, că nu-mi este cu putinţa.

www.dacoromanica.ro

Dar nu numai că e nedreaptă intenţiunea maghiarizării, ci e şi păgubitoare pentru ţară. Ţara nu are trebuinţă numai de cetăţeni, cari ştiu ungureşte. (Kun Árpád: De cei ce simţesc ungureşte!) Faceţi şcoale şi cereţi examen din sentimente! (Sgomot. Prezidentul cere linişte.) Dar spun, că nu numai că nu e dreaptă, nu e justă năzuinţa aceasta de maghiarizare, ci e totodată păgubitoare pentru ţară, pentrucă ţara nu are trebuinţă numai de cetăţeni, cari ştiu ungureşte, ci de cetăţeni deştepţi, (Voci: Cu porniri bune!) în stare de a înţelege şi patriotismul în întreaga sa curăţenie. Celce a avut ocaziune să instrueze copii va şti ce greu e să faci să înţeleagă copilul în limba proprie maternă aceea ce vrei ca să înţeleagă. Ne putem închipui acum, ce rezultate se pot obţineà, dacă cineva vrea să înveţe copilul la ceva într'o limbă neînţeleasă de copil. Lucrul e legat de o oboseală foarte mare şi e curată perdere de timp, folosit în zadar, pentrucă e muncă fără succes şi aduce pagubă asupra statului. In zadar vreţi să octroaţi copilului aceluia limba, pentrucă se pierde numai timpul şi cunoştinţe copilul nu-şi câştigă.

Majoritatea afirmă despre sine, că ea reprezintă naţiunea. Nu ştiu ce explicare se dă cuvântului naţiune, dar presupun, că se înţelege maghiarimea, pentrucă în ce priveşte popoarele celelalte, neg că în chestia maghiarizării le-ar reprezentà şi pe ele. (Sgomot. Zakariás János: Ba da, eu încă am alegători, cari vreau să înveţe ungureşte!) In interesul bunului renume al maghiarimei neg, că D-voastră în chestia maghiarizării aţi reprezentà maghiarimea chiar, pentrucă eu presupun despre poporul maghiar cel puţin atâta simţ de drept, ca despre celelalte popoare, şi nu cred, nu vreau să presupun, că nu ar ţineà de scump şi la alţii aceea, ce e scump pentru el şi că ar vrea să ne iee limba, naţionalitatea! (Zakariás János: Nime nu vrea. Prezidentul cere linişte.) Scuzaţi, D-voastră vreţi să maghiarizaţi. Dar, stimată dietă, majoritatea se pune pe acel punct de vedere, că ea reprezintă aici naţiunea, întocmai ca pe vremea ordinelor şi a staturilor. Noi încă reprezentăm naţiunea, şi nu e adevărat, că poporul nostru ar dorì maghiarizarea. Şi chiar dacă ar dorì maghiarizarea, ceeace neg de nou, e întrebare, că se poate ea face ori nu? (Sgomot.)

Dacă e posibilă, cum vreţi să o executaţi? La 1879 s'a creat doară legea despre instrucţia obligătoare, despre învăţarea obligătoare a limbii maghiare. Care a fost rezultatul? Aţi ma-

www.dacoromanica.ro

ghiarizat cu ea pe cineva? Aţi supărat cu ea numai pe părinţii, cari şi-au trimis copiii la şcoală pentru câştigarea de cunoştinţe şi aţi năcăjit numai copiii cu ea. Iar rezultatul pe care l'a constatat Tisza István, paremi-se în anul trecut în faţa lumii şi a ţării, e acela, că legea în atâta bunătate de vreme nu a avut nici un efect, n'a dus la nici un rezultat. Ce ar urmà de aici? Logiceşte aceea, că se punem la o parte legea aceea, dând curs natural instrucţiei, ca fiecare să înveţe în limba în care lui îi convine mai bine. Dar ce concluzie scoateţi D-voastră din acest nesucces? Aceea, că trebue potenţat şi cu mai mult zel făcut aceea, după putinţă, ce în curs de atâţia ani nu a dus la succes. Din mesajul de tron şi din proiectul de adresă al majorităţii vedem lucrul acesta. (Sgomot mare.)

Onorată casă! Orice părere să avem în chestiile singuratice, eu stimez intenţiunile fiecărui partid. Ba merg atât de departe, că recunosc în anumită privinţă buna intenţiune şi a partidului liberal, despre care se spune, că s'a prăbuşit, cu toate că nu i-am fost nici odată, nici membru, nici aderent. Recunosc, că şi partidul liberal aveà tendinţa de a duce ţara la consolidare, dar lucrul nu i-a succes. Constatarea aceasta o facem noi, o faceţi D-voastră, căci altcum nu aţi fi primit să formaţi guvernul. Stimez deci părerile altora, dar aştept, ca şi alţii să stimeze părerile noastre. Drumul pe care a înaintat sistemul vechiu n'a dus la consolidare, ci din contră, la slăbirea ţării. Aceasta s'a arătat pe toate terenele.

Nu eu mă plâng, dar se plâng partidele celelalte, că Austria ne exploatează. Eu nu cercetez, că Viena şi Austria cum se poartă faţă de noi, ci constat numai faptele şi spun, că nici Austria, nici nime altcineva, nu s'ar nizuì să exploateze Ungaria, dacă ar ştì, că Ungaria e consolidată. Iar consolidarea nu se poate face altcum, decât prin satisfacerea tuturor popoarelor. Se poate discutà, că cum ar trebuì ajuns aici şi cum s'ar puteà ajunge aici, trebue însă să ajungem, pentrucă fără de aceasta nu poate fi închipuită consolidarea internă. (Sgomot mare.) Domnul deputat Visontai Soma s'a provocat la Kossuth Lajos şi la 1848, petruca să ne convingă despre incorectitatea punctului nostru de vedere. Eu stimez vorba sinceră. Eu în chestie de sinceritate pe baronul Bánffy Dezső îl stimez mai mult, pentrucă el o spune limpede, că vrea să maghiarizeze. Acest punct de vedere îl înţeleg şi îl stimez. Dar nu înţeleg pe celalalt, care

www.dacoromanica.ro

necontenit se provoacă la egalitatea de drept, care însă nu se bazează pe drept, ci pe putere. E adevărat, că la 1848 Kossuth Lajos a spus: «Salvaţi patria!» După domnul Visontai Soma Maghiarii au votat 200,000 de honvezi şi au plecat la războiu pentru cauza sfântă a patriei, iar Slovacii, Sârbii şi Românii au luat poziţie în contra maghiarimei. Nu primesc în întreagă extensiune această afirmare a condeputatului Visontai. Căci trebue să observ, că o parte a românimei s'a pus atunci pe partea Maghiarilor. Cunosc şi eu honvezi bătrâni români, cari au luptat alături cu maghiarimea. Intrebându-i că de ce, mi-au răspuns: «Fiindcă credeam, că lupta se poartă şi pentru libertatea noastră». «Dar astăzi aţi mai merge?» Am întrebat noi. «Nu, au răspuns ei, pentrucă acum nu le mai credem! Atunci am crezut şi ne-am înşelat, dar acum nu le-am mai puteà crede». Domnul deputat Visontai prin acestea ofere dovezi, nu în contra noastră, ci pentru noi. Dacă maghiarimea vrea, ca să poată contà cu siguranţă şi la noi, atunci îngrijască-se, ca interesele noastre să fie satisfăcute, pentrucă altcum se poate întâmplà aceea ce în parte s'a întâmplat la 1848. (Prezidentul îl admoniază să nu vorbească în astfel de ton, şi să nu amenințe.)

Asigur stimata casă, că nici prin minte nu-mi trece să amenințez cu ceva, şi nici nu ar aveà nici un sens să dau ascuţiş agitatoric vorbirii mele, pentrucă e evident, că nu e pentru ce. Pe cine şi în contra cui să agitez? Vreau să mă ocup cu modalitatea de rezolvare, propusă de singuratici, pe care însă aşà zicând întreaga majoritate a aprobat-o şi a aplaudat-o, ca una, care singură poate să reguleze chestia aceasta. Domnul deputat, baronul Bánffy Dezső, a făcut declaraţia, că Ungaria poate să existe numai ca stat unitar naţional, deci trebue maghiarizată, pentrucă altcum ca stat poliglot nu are îndreptăţire de a existà. Numai statele naţionalicește unitare au doară drept de existenţă. Teza aceasta, dacă e permis să-mi spun părerea, nu numai că e netemeinică, dar e totodată şi primejdioasă. Netemeinică, pentrucă de fapt au existat şi există şi astăzi state poliglote, pe cari nime nu le trage la îndoială ca state, şi în cari toţi cetăţenii de stat se simţesc foarte bine. Dar. e şi primejdioasă teza aceasta, tocmai dacă se aplică la Ungaria, pentrucă ori e adevărată şi corectă teza, ori nu. Dacă nu e corectă, atunci de ce treabă e să se rostească astfel de filipice în favorul tezei, cari numai măresc nemulţămirea în ţară? Iar dacă

www.dacoromanica.ro

e corectă, atunci e primejdioasă, fiindcă de o parte clatină la cetăţenii de stat unul din stâlpii fundamentali ai fiinţei de stat a Ungariei, anume, credinţa în viitorul Ungariei, căci doară e afară de orice îndoială, că Ungaria e stat poliglot, (Mişcare. Contraziceri.) de altă parte deşteaptă şi în alte state credinţa, că zău, Ungaria e foarte slabă, fiindcă bărbaţii conducători afirmă, că n'are viitor ca stat poliglot, ba nu are nici drept de existenţă. Iar că aceea ce înseamnă, că ce părere au alte state despre noi, aşà cred, că nu trebue să desvolt mai pe larg. (Sgomot.)

Dar a fost vorba şi despre aceea, onorată casă, că de ce n'am păşit noi ca partide naţionaliste deosebite? Aşà cred, că răspunsul la întrebare e foarte uşor de dat, şi eu îl voiu da în forma de întrebare: Cum s'au putut unì trei partide, cari totdeauna au fost contrare şi ale căror programe se contrazic? De ce v'aţi unit D-voastră? Aşà e, că pentru aceea, pentrucă aţi văzut, că patria e în primejdie? Primejdia comună ne-a unit şi pe noi, primejdia comună, care ne ameninţă pe urma executării legilor şi în vederea legilor contemplate. Iar aceea e cunoscut, că celce se simte apăsat, îşi caută consoţi. Aşà s'a întâmplat şi aceea, că noi, Românii, Slovacii şi Sârbii, ne-am unit, am format partid unitar, pentrucă nu se poate presupune doară, că Slovacii şi Sârbii ne-ar sprijinì pe noi în aceea cu ce ne acuzaţi pe noi, că am gravità în afară, şi nici despre noi logiceşte nu se poate afirmà, că am sprijinì pe Slovaci în aceea ce le imputaţi, că vreau să creeze o Slovăcie în Ungaria, ori chiar am sprijinì panslavismul, atât de mult imputat lor, despre care şi D-voastră spuneţi, că ne ameninţă şi pe noi, Românii. Pe noi, repet, ne-a unit primejdia comună, care ne ameninţă. Dar până suntem noi aici, nu e temere. (Ilaritate.) Puteţi să râdeţi cu uşurătate, domnilor, pentrucă a râde şi a perorà e cu mult mai uşor decât a luptà. Poate fi însufleţit publicul, după cum l'aţi însufleţit în trecutul apropiat, ca să nu plătească dare şi să nu dee soldaţi, dar nu-l veţi puteà însufleţì şi capacità, ca atunci, când ţara e în pericol, să aducă jertfe de sânge şi de bani. Cu peroraţii nu veţi puteà capacità cetăţenii la aceasta! (Sgomot.)

Aşà spuneam mai nainte, că până suntem noi aici nu e primejdie. Guvernul a fost acuzat şi cu aceea, că de ce ne-a lăsat să întrăm aìci? După drept nu putem fi împedecaţi, iar că în parlament cum am ajuns, o voiu spune altă dată. (Mişcare. Voci: Spune mai bine acum!)

www.dacoromanica.ro

Din adresă văd, că tendința nu e de a se rupe cu sistemul acesta, anume, cu sistemul maghiarizării, ci din contră, pe terenul instrucției publice și pe alte terene se caută a se introduce reforme, sub titlul: conservarea caracterului național al statului, cum se spune acolo, cari reforme însă înseamnă vătămarea drepturilor noastre. Conservarea caracterului național înseamnă atâta, că trebue să nizuim, ca să deșteptăm aparența, ca și cum țara aceasta ar fi de fapt stat național maghiar. (Sgomot. Voci: E în lege!) Poate fi în lege orice, deși în lege nici unde nu se spune stat național maghiar. (Contraziceri.) Ungaria nu e Francia. (Complăcere. Voci: Și Francia nu e Ungaria.) La Francia deci să nu vă provocați. (Prezidentul îl roagă să fie mai scurt la vorbă.) Arătați-mi D-voastră în Europa întreagă un astfel de stat, în care raporturile sunt de așà, ca în Ungaria. Dacă vă provocați la Elveția, la Belgia, acolo da, e alta situația. Acestea sunt state poliglote, și astfel sunt și organizate, iar noi încă nu cerem alta. Dar în sfârșit abstrăgând dela aceea, că în alt stat sunt cu totul altele raporturile poporațiunii, eu nu pun nici odată greutate pe aceea, că alt stat cum își face întocmirile, de ce drepturi își îndreptățește cetățenii. Nu-mi bat capul cu aceasta. Eu aici caut să-mi valorez drepturile mele, aici, unde sunt cetățean de stat. Eu aici a trebuit să-mi fac miliția, aicí plătesc dare, aici fac servicii statului, și aici îmi reclam drepturile, cari îmi compet, după părerea mea, fără considerare la aceea, că ce e în Francia, Italia și Dumnezeu mai știe că unde, pentrucă acolo noi n'avem să ne amestecăm. Dacă vreți exemplu, nu-l luați dela statul a cărui natură e cu totul alta, ci dela statul, care seamănă cu statul nostru, cum e Elveția, Belgia. Nu primesc proiectul de adresă al comisiunii, ci cel prezentat de condeputatul Polit».[1]

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia banilor furați dela baronul Fejérváry).

Dela fostul ministru-prezident, baronul Fejérváry Géza, s'a furat o sumă mai însemnată de bani, și la judecătorie baronul a spus, că banii furați erau de două categorii: privați și oficioși. Acești din urmă erau destinați pentru a fi rebonificați din ei funcționarii guver-

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. I, pag. 272.

www.dacoromanica.ro

nului său, cari au fost destituiți din posturi. Afirmându-se prin ziare, că banii aceștia baronul Fejérváry i-ar fi primit dela guvernul coaliției, pentru a află adevărul, deputatul *Dr. Aurel Vlad* a adresat ministrului-președinte, ca ministru de finanțe, următoarele întrebări, în ședința din 7 Iulie 1906:

«E adevărat, că baronul Fejérváry Géza, fostul ministru-președinte, pe baza înțelegerii avute cu coaliția și cu știrea ministrului-președinte, a primit o sumă mai mare din cassa statului în scopul, ca să despăgubească funcționarii comitatensi și de stat numiți sub guvernarea sa?

Ce sumă a fost pusă la dispoziția ministrului-președinte în scopul acesta? Cu ce drept și sub ce titlu a asemnat domnul ministru de finanțe suma aceea?

Dupăce concepția actualului guvern și a majoritații parlamentare e aceea, că funcționarii aplicați de guvernul Fejérváry pentru nimicirea luptei naționale au manifestat o atitudine nepatriotică și s'au angajat la făptuiri nepatriotice, cum se poate unì cu concepția aceasta faptul, ca funcționarii să fie despăgubiți din banii statului?

Ține de admisibil și de corect domnul ministru-președinte, ca banii statului să fie întrebuințați pentru premierea faptelor nepatriotice?»[1]

Ministrul-președinte, Wekerle Sándor, răspunde imediat, că din banii statului baronul Fejérváry nu a primit nimica spre scopul indicat. A avut el alți bani, nu de ai statului, așà numite donațiuni, și acestea le-a întrebuințat spre scopul atins. Interpelantul ia răspunsul la cunoștință. Dieta asemenea.

Vorbirea deputatului Coriolan Brediceanu la adresă.

Ședința din 9 Iulie 1906. Se continuă discuția asupra adresei. Vorbește deputatul naționalist român *Coriolan Brediceanu* următoarele:

«Onorată dietal Asupra mea a cazut norocul de a începe a doua săptămână în discuția adresei. Regret, ca în ziua primă nu ne-am putut înțelege. Așà cred, onorata casă, că daca am

[1] Din *Ziarul Dietei*, etc., vol. I, pag. 296.

www.dacoromanica.ro

mai vorbì aici atâta, ca şi până acuma, şi continuăm discuţia în aceeaşi alvie, putem să vorbim până la ziua sfântului Mihaiu din anul viitor, şi totuşi acolo vom fi, unde suntem acuma. Inainte de toate trebue să ne facem socoteala cu imputările, ca şi cum singurul motiv al luării de cuvânt din partea noastră ar fi acela, de a creà dispoziţie în străinătate în contra Ungariei. Asta a spus-o fiecare orator, chiar şi domnul secretar de stat. Ei bine, onorată dietă, astăzi statele nu mai pot fi încunjurate cu zid chinezesc. Astăzi umblă, vin şi merg, pretutindenea apărătorii drepturilor poporului, privesc stările faptice de lucruri la toate naţionalităţile din punctul de vedere al valorării drepturilor poporului. Pe lângă raporturile de comunicare de astăzi trebue să vă surprindă şi pe D-voastră, şi pe ori şi cine, că zău, străinătatea e foarte bine orientată cu privire la adevăratele raporturi, şi nu astfel, cum unul, ori altul dintre partide, le prezintă aici. Şi fiţi liniştiţi, pe noi în zadar ne acuzaţi. In apărarea drepturilor poporului avem un aliat atât de puternic, pe care e imposibil să-l striviţi, ameninţaţi, ori să-l faceţi să dispară de tot. De aceea, să încetăm, onorată casă, cu suspiţionările acestea la scrutarea motivelor, cari ne fac să luăm cuvântul. Nu ajungeţi la nimica cu ele, decât cel mult la aceea, că ceice cunosc cu adevărat stările de lucruri din Ungaria, vor descoperì tocmai în suspiţionările acestea o pavăză, în dosul căreia D-voastră căutaţi să schimonosiţi faptele adevărate.

Stimată casă! A doua suspiţionare e aceea, că noi nu suntem mulţumiţi cu faptul, că agităm acasă, ci acelaş lucru îl facem şi aici cu vorbirile noastre, şi că de aici vrem să îndrumăm naţionalităţile. Despre această agitaţie atâtea acuze am auzit, încât eu, care între ai mei, între naţionaliştii mei, sunt unul de a cărui vorbă se ascultă, mai că aşi provocà pe domni să mă înveţe, cum se agită? (Somogyi Aladár: E clasic!) E clasic, dar e adevărat. Eu de mai multe decenii trăesc acolo, între popor, în cercurile căruia sunt şi Maghiari. La mine au venit oameni de tot felul de naţionalitate şi religie pentru a-mi reclamà intervenţia în tot felul de vătămări de drept. Mândru am fost totdeauna, când puteam să-mi încep vorbirea în şedinţa municipală astfel: Imi ţin de mare onoare, că-mi pot ridicà glasul în interesul Maghiarilor. Astfel am manifestat eu, şi astfel ar trebuì să manifeste ori şi cine, sentimentul patriotic, sentimentul de drept. (Markos Gyula: Nu cu vorba, cu fapta trebue dovedit!)

www.dacoromanica.ro

Când umblu în cerc, oamenii îmi spun să nu vin, căci ei mă cunosc, ştiu că sunt bun Român. Adevărat, că eu spun Românilor: alegeţi om din sângele vostru! E agitaţie aceasta? Dar unde să le spun acestea, în Debreţin, ori în Vesprém? Legătura aceasta între popor şi inteligenţa poporului e foarte sănătoasă, şi e tăria, nu slăbirea unei ţări. In zadar spune domnul deputat Baloghy Ernő, că dacă poporul nostru ar şti ungureşte, nu pe noi, ci pe alţii i-ar alege de deputaţi! Asta doriţi D-voastră? Ne invidiaţi, pentrucă noi suntem reprezentanţii voinţei poporului nostru? Dar la 1848 cu totul altcum erà părerea întemeietorilor parlamentarismului maghiar în chestia aceasta. Când a fost îmbiat la 1848 Makay Sándor, care fusese deputat la dieta ordinelor, ca să primească să fie ales de nou deputat în cercul Zorlenţului, a spus, că dupăce acest cerc e curat românesc, ar fi crimă dacă ar păşi, pentrucă poporul, legea şi regele voeşte, ca cercul să trimită astfel de deputat, în care are încrederea cea mai mare.

Aceasta erà concepţia la 1848, iar nu aceea, căreia a dat exprimare domnul deputat Baloghy şi care concepţie nu înseamnă alta, decât că acela să fie deputat, pe care-l sprijinesc jandarmii, puterea de stat şi centrul; acela, care vine cu scrisoare mare în cerc, subscrisă de Kossuth, şi cu recomandarea, că el e singurul candidat fericitor şi mântuitor. Noi nu avem şi nici nu ne trebue patent dela nime. Noi nu luptăm pentru alegerea noastră, noi luptăm în contra abuzurilor autorităţilor.

Onorată casă! Insaşi îndrumarea cuprinsă în mesajul de tron stabileşte cadrele, stabileşte ordinea de muncă, a cărei scurţime ar puteà formà motiv, ca să terminăm cât mai curând cu discuţia adresei, şi noi nu am auzit o altă deosebire între cele două adrese decât aceea, că una, a majorităţii, voeşte să dee o altă direcţie acestei ordine de muncă, precizată din partea regelui, decât adresa noastră. Aşà se spune, că vom aveà şi de altcum ocaziune de a ne valorà, cu ocaziunea prezentării singuraticelor legi, şi de aceea, de ce atâta discuţie şi atâta risipă de vorbă? Numai pentruca să înăsprim poate contrastele?

Aici e deosebirea între punctul de vedere al nostru şi al D-voastre, pentrucă noi nu vrem să înăsprim, ci să aplanăm contrastele, pentrucă noi suntem singurii, cari putem arătà în toată golătatea faptul, că între actualele împrejurări, armonia în

www.dacoromanica.ro

ţara aceasta şi între toate popoarele ţării nu e cu putinţă. (Mişcare. Contraziceri. Prezidentul cere linişte.)

Şi partidele din coaliţie şi noi consimţim în aceea, că sistemul de până acuma a fost rău, a fost laş, netrebnic, murdar, mizerabil. E adevărat, domnilor, subscriu şi eu toate acestea. Sistemul acesta a dat faliment, şi fiind ajuns în stare de faliment, nu vreau să scot nimica din multa sa murdărie. Dar dacă sistemul a ajuns în stare de faliment, să-l îngropăm pentru totdeauna! Să nu luăm din sistemul acesta aceea, ce poatecă ni se pare a fi preţios, nouă, ori D-voastre, şi să nu acceptăm în chestia de naţionalitate concepţia acceptată de sistemul acesta. Să o aruncăm şi să căutăm altă cale pentru rezolvarea chestiei de naţionalitate, fiind foarte natural, că în sistemul acela rău şi mocirlos nu puteà să crească vreo floare bună şi frumoasă, ci numai una potrivită cu terenul. Eu nu am auzit vorbindu-se în chestia de naţionalitate în forma de astăzi, nici pe vremea legislaturii dela 1848, nici mai târziu, când trăiau bărbaţii cei mari. Chiar şi în anii 70 chestia a fost prezentată astfel, ca o valorare a ideei de stat, mai târziu ca idee a statului unitar maghiar, şi în urmă ca idee de stat naţional maghiar, unitar în limbă. Aşà a crescut mereu concepţia aceasta. A fost ca scorpionul, a cărui muşcătură devine tot mai otrăvitoare. Motivul însă nu erà acela, ca binele patriei să fie promovat, ci acela, ca să se creeze domnia, pe care domnul deputat Veress József a exprimat-o astfel: «Maghiarul e domn în patria aceasta!» (Aprobări.) E adevărat, dar nu e singur domnul. Şi eu sunt soţ şi-mi reclam dreptul societar în domnie! (Aprobări şi aplauze la naţionalişti.) Câtă vreme plătesc şi eu dare, iar fiiul meu face miliţie, şi eu încă sunt gata să pun mâna pe arme pentru patria mea, dacă astfel s'ar întoarce lucrul, am dreptul să-mi pretind partea mea!

Onorată casă! Imi iau voe a revenì acum asupra vorbirii domnului secretar de stat. Domnul secretar de stat dificultează numai un singur pasaj din proiectul nostru de adresă, anume, pasajul în care am arătat abuzurile săvârşite cu ocaziunea alegerilor. Cu privire la aceasta trebue să observ, că dacă noi ne-am plâns în direcţia aceasta, am înşirat şi fapte şi dovezi pentru justificarea realităţii plângerilor noastre, iar mai mult decât atâta zău că nu puteam face. Am amintit mituirile, amestecul ilegal al organelor oficioase, ceeace a influinţat în măsură surprinzătoare rezultatul alegerilor, şi am înşirat fapte şi

www.dacoromanica.ro

dovezi cu privire la aceea, că pe când abuzurile revoltătoare ale organelor oficioase au ramas nepedepsite, alegătorii, cari nu au sprijinit guvernul, sunt expuşi şi astăzi la cele mai înteţite persecuţiuni. (Aşà e, la naţionalişti.) In interpelarea mea din zilele trecute am înşirat fapte, astfel de fapte, încât în casa aceasta nu am aflat un singur deputat, care nu ar fi spus, că dacă e adevărat aceea ce am înşirat, atunci întru adevăr, că e ruşine pentru ţară şi nu poate să existe guvern, care să nu aplice retorsiuni faţă de aceste abuzuri. Am cetit aici sentinţele acelea neînchipuite şi le-am pus în original la dispoziţia domnului ministru-prezident. Aşà cred, că mai mult nu puteam să fac. De altcum, onorată casă, când domnul secretar de stat ne tratează ca pe nişte străini şi oaspeţi, fiindcă le înşirăm acestea, eu afară de faptele şi dovezile înşirate mai declar şi mai fac comunicarea, cumcă la tribunalele regeşti penale, la tribunalul regesc din Zelău şi la tribunalul din Sătmar, s'a făcut arătare, iar afară de aceasta, avem ziare în cari toate au fost expuse. Iar dacă numai ceva poate fi scos din foile acestea în contra maghiarimei, sau în contra statului maghiar, numai decât vine procurorul, (Hodzsa Milan: Astea le vede iute!) dar faptele şi dovezile înşirate acolo, procurorul regesc nu le vede nici odată. (Alex. Vaida: Atunci nu ştie româneşte!) Deşi faptele, cari au fost înşirate acolo, onorată casă, ca de ex. cazul prim-pretorului din Reşiţa, cazul prim-pretorului din Caransebeş, sunt astfel de fapte, cari dacă se adeveresc de existente, formează faptuire criminală, care trebue urmărită din oficiu. Despre toate acestea a fost vorba în publicitate, în faţa a sute şi sute de oameni în adunările municipale, unde se află şi domnul procuror, care însă nu a aflat motiv ca să deschidă cercetare din oficiu în contra acestor domni. (Hodza Milan: Justiţia e cu ochii legaţi!)

Poporul nostru le vede acestea. Am scris în foaia noastră, că noi ca oameni onorabili, cinstiţi, nu suspiţionăm pe nime, am scris, că nime nu are voe să suspiţioneze autorităţile. Cine are vreun năcaz, acì e foaia, le comunicăm. Am pus un advocat permanent şi am spus poporului să meargă cu plânsorile la omul acesta, să-i dee procură, şi el va umblà în afacerile lor.

Am aşteptat o săptămână, două, şi atunci deodată au venit mai mulţi, cu cele mai scandaloase lucruri pe cari le-am auzit despre abuzuri şi atrocităţi, expuse pe faţă în foaie.

www.dacoromanica.ro

A venit poporul şi eu am întrebat: De ce nu aţi venit cu procură? Domnule, mi s'a răspuns, nu se poate. Noi luptăm, le facem toate pentru cauza noastră, dar cu organele autorităţii nu putem purtà proces! Le spun acestea, pe cari le spune poporul, fiindcă e foarte trist, când în poporul de rând prinde rădăcină concepţia, că e zadarnică căutarea satisfacţiei înaintea autorităţilor.

Voiu mai aduce un exemplu. In anul trecut a murit Alexandru Ianicsáry, prezidentul de etate de foarte înaltă stimă a casei, L'au înmormântat aici, în Budapesta. Baronul Bánffy Dezső a scris atunci un frumos articol în «Pesti Hirlap», plângându-se, că preotul greco-ortodox nu a cântat cântări ungureşti lui Ianicsáry, un patriot atât de mare, încât sigur că l'a vătămat împrejurarea aceasta. Domnul Bánffy Dezső atâta serviciu ne-a făcut nouă cu concepţia sa şi ne face şi pentru viitor, că nu drepturile fericitului în Domnul, pe care noi nu l'am atins, ci drepturile şi libertatea bisericii noastre, garantate în lege, au fost vătămate în articolul din «Pesti Hirlap» şi noi am răspuns. Iar urmarea care a fost? Aceea, că domnul procuror ne-a făcut nouă proces, şi am fost condamnaţi pentru agitaţie la opt luni temniţă. (Aprobări. Somogyi Aladár: *Numai* la opt luni?) Atunci nu aduceţi legi, dacă astfel le respectaţi! (Somogyi Aladár: Noi le respectăm, dar D-voastră nu le respectaţi. Prezidentul cere linişte.)

Domnul secretar de stat a spus, că domnul ministru de justiţie a dat două ordinaţiuni cu ocaziunea alegerilor, procurorilor şi prezidenţilor de tribunal, de înţelesul, ca abuzurile electorale să le rezolveze grabnic şi în ordine extraordinară. Intreb însă pe domnul secretar de stat, câţi prezidenţi de tribunal şi procurori sunt în Ungaria, cari nu sunt Maghiari? Tocmai împrejurarea, că în oficiile de stat sub diferite pretexte să numesc aproape exclusiv funcţionari maghiari e pricina, că procurorii aceştia înţeleg cu totul altcum în ţinuturile nemaghiare ordinaţiunile ministeriale, despre ce formează exemplul cel mai eclatant procurorul tribunalului nostru regesc din Lugoj. Că cum a înţeles acesta ordinaţiunile ministrului de justiţie arată faptul, că la noi, fără ascultarea bănuiţilor, s'a dat imediat act de acuzare din partea procurorilor şi s'a cerut deţinerea. (Somogyi Aladár: Corect!) La denunţarea jandarmeriei e permis? Te rog, domnule colegă, nu există! Pe baza arătării jandarmilor,

www.dacoromanica.ro

fără ascultarea bănuiţilor, act de acuzare nu se poate înaintà! (Mişcare. Prezidentul provoacă pe Somogyi Aladár să nu întrerupă într'una.) Arătaţi-mi un caz, în care procurorul maghiar ar fi făcut faţă de Maghiari un asemenea lucru şi atunci suntem achitaţi în socoteală. Să nu discutăm atâta aici, când vorbesc fapte atât de triste.

Onorată casă! Că în ce confuzie se află domnii din stimata coaliţie faţă de partidul nostru, se vede şi din aceea, că domnul deputat Emödy József a afirmat, că noi ne-am aliat cu socialiştii internaţionali, iar domnul deputat Baloghy Ernő ne-a făcut aliaţi ai aristocraţilor feudali. Sunt curios acum, că guvernul pe ce punct de vedere se va pune faţă de noi, când cei din partidul său dau dovezi despre astfel de concepţii contrare. Domnul deputat Baloghy Ernő spuneà, că legea de naţionalităţi a dat faliment. Cine n'a deschis prăvălie, nu poate cădeà în concurs. Iar sub firma îndreptăţirii egale naţionaliste afacerea încă nu a fost deschisă. Din contră, domnii s'au năzuit necontenit, ca bolta aceasta peste tot să nu să deschidă, ca legea de naţionalitate să nu se valoreze. Am ajuns acolo, că despre o lege pozitivă, creată tocmai pe baza raporturilor faptice şi în interesul concordiei, un condeputat, ca Baloghy Ernő, afirmă, că e ficţiune goală! Cu privire la concepţia despre chestia de naţionalitate, ori ţinem, că naţionalităţile au drept la egalitatea de drept şi în general la drepturi naţionaliste, în mod natural, ori că nu au. Dacă credeţi, că principiul fundamental, punctul de mânecare e acela, pe care l'a accentuat domnul deputat Veress József, că aici Maghiarul e domnul, şi încă exclusivul domn, (Sümegi Vilmos: E doară clar!) atunci orice concesiune în chestia de naţionalitate e milă împărţită din partea Maghiarilor celoralalte naţionalităţi. Noi însă nu împărtăşim concepţia aceasta. Noi nu vrem graţie dela nime, noi vrem dreptul nostru, pe baza dreptului natural şi a faptului, că şi noi suntem elemente alcătuitoare şi susţinătoare ale patriei acesteia şi suntem şi domnii ei, şi vrem să fim, deopotrivă cu ceialalţi!

Comisiunea care a fost exmisă la 1868 pentru compunerea legii de naţionalitate spuneà aşà: «Aceea în ce locuitorii de buze nemaghiare ai ţării sufer în urma legilor existente o anumită restrângere, e folosinţa limbii materne». Deci principiul fundamental e acela, că fiecare naţionalitate are dreptul a-şi valorà limba proprie şi a şi-o vedeà valorată pe toate terenele

www.dacoromanica.ro

vieţii publice. Dreptul acesta l'a recunoscut legea şi comisiunea exmisă şi a restrâns numai întrebuinţarea limbii. Nu e vorba deci de a se împărtî graţie, ci comisiunea a recunoscut, că punctul nostru de mânecare e corect.

Ca să fac plăcere şi partidului kossuthist, întreb, are el cunoştinţă despre legea adusă din partea dietei din Seghedin în 28 Iulie 1849 spre linştirea diferitelor naţionalităţi? Căci ceice au adus legea aceasta au fost astfel de Maghiari, cari au fost în stare şi au ştiut să insufleţească ţara întreagă. (Horváth Gyula: S'au şi arătat recunoscători Românii. Prezidentul cere linişte.)

Mă voiu extinde şi asupra acestui lucru, dacă poftiţi acum, numai decât, pentrucă am auzit vorba şi în vorbirea domnului deputat Visontai Soma. Eu însă aşă cred, că dacă odată ţara, regele, pe urma necesităţilor de stat şi a prudenţei conducătorilor de stat a tras vălul peste trecut, extindeţi faptul acesta şi asupra noastră, dacă am greşit ceva, pentrucă aşa dictează necesitatea de stat şi prudenţa. Inzadar scoatem din istorie fapte singuratice îngrozitoare şi înzadar le înşirăm aici, pentrucă cu ele nu facem servicii aflării unui modus vivendi. Şi eu aş şti cită din istorie indivizi singuratici şi oameni de poziţie înaltă, cari au făcut servicii mari patriei acesteia. Intre aceştia e şi acela, care la 1848, cu toate că erà Român, a fost secretar de stat, iar după aceea a ajuns în Kufstein, pus în lanţuri, ca rob. Aşà a fost Mihályi, aşà a fost Ioanovici, membru al academiei maghiare. Aş puteà înşirà şi pe alţii, dar încă nu s'a aflat Român, ori om de altă naţionalitate, care să fi îmbătrânit, ori să-şi fi închis ochii liniştit în sine, că activitatea sa ar fi fost recunoscută, împreună cu jertfirea de sine, manifestată în interesul patriei. Exemplul acesta, onorată casă, e înstrăinător, pecând dacă am puteà întoarce exemplul, şi am puteà arătà, cum unul, ori altul, s'a împărtăşit de recunoştinţă din partea Maghiarilor pentru serviciile sale, exemplul ar fi la tot cazul vrednic de urmat, atunci când ar trebuì să ne punem în şir pentru constituţionalism, pentru unitatea, independenţa, suveranitatea Ungariei, faţă de inimicul comun.

Hotărîrea amintită naţionalistă dela Seghedin spune următoarele...» (Citează părţi din legea publicată în volumul I al publicaţiei acesteia, le comentează şi le compară cu stările de astăzi, apoi continuă): «Domnul deputat Giesswein s'a provocat la Belgia,

www.dacoromanica.ro

şi accentuând, că în Belgia sunt două popoare cu limbi deosebite, Francezi şi Flamanzi, a exclamat la fine: Francezul şi Flamandul e de limba deosebită, dar deopotrivă se recunosc de cetăţeni belgieni. Şi noi suntem tot aşà, pentrucă şi Românii, şi Slovacii, şi Sârbii, sunt cetăţeni ai Ungariei. (Giesswein: Dar aceia nu formează partid separat, ca D-voastră!) Fiindcă nu au motiv. Noi însă putem să facem lucrul acesta, pentrucă baza formaţiunii, constituirii de partid, o dă libera manifestare a gândirii, care e trecută şi în lege. La noi însă există numai libertate de gândire, nu şi libertate de părere, ca în alte ţări, pentrucă imediat cum iese la iveală gândirea aceea, ajunge numai decât în mâna procurorului. Dacă recunoaştem aceea ce a declarat Kossuth Ferencz, că fiecare cetăţean are dreptul de a-şi formà singur părerile sale politice, dacă acesta e un gând fundamental, atunci, fiind mai mulţi de aceeaşi părere, au dreptul să formeze şi partid. Căci doară şi baronul Bánffy Dezső are dreptul să alcatuiască partid, şi totuşi e numai singur. (Ilaritate.) Numai nouă, deputaţilor naţionalişti, nu ni se permite lucrul acesta, deşi reprezentăm atâtea milioane de oameni! Iar dacă expunem acì faptul şi tragem din el consecvenţele, e foarte uşor ca D-voastră să rămâneţi deasupra, când sunteţi 431 de deputaţi în contra noastră. Poftiţi deci şi comparaţi raporturile din Belgia cu cele de aici.

In Belgía limba celor două popoare se valorează deopotrivă în vieaţa publică, în şcoală, la justiţie, în administraţie, şi totuşi Bánffy Dezső nu s'a sfiit să afirme, că chestia de limbă e motivul vecinicelor frecări în Belgia. Asta simplu nu e adevărat, pentrucă sub ministrul Malon s'au pus ultimele pietri fundementale pentru dispoziţiile de limbă, pe cari de atunci încoace nici nu le-a conturbat nime, cari au provocat o mulţumire generală şi cari mânecă din ideea fundamentală, că întrebuinţarea limbii în vieaţa publică şi la autorităţile publice e permisă cu desăvârşire. Egalitatea de drept a tuturor cetăţenilor, dreptul de întrunire şi asociare al lor, exprimarea părerii şi libertatea instrucţiei, e asigurată cu desăvârşire. Dacă noi am aveà astfel de drepturi, ca cei de acolo, am şedeà pe băncile D-voastre!

Fiecare biserică e acolo liberă, statul nu are nici un drept de ingerinţă la îndeplinirea posturilor bisericeşti. E de mare însemnătate şi aceasta, pentruca din trecut am scos învăţatura,

www.dacoromanica.ro

că dreptul de numire a fost întrebuinţat de multe ori în scopuri de corteşire.

Domnii deputaţi Giesswein Sándor şi Barţha Ödön au afirmat despre noi, că urmărim tendinţe separatistice, că am dorî drepturi separate. Noi stam pe bazele perfectei egalităţi de drept. Daţi-ne aceasta şi puneţi-o în aplicare şi în praxa vieţii şi noi nu vom mai aveà nici o pretensiune. Se spune, că există aşà ceva. (Voci: Fireşte!) In vieaţă nu există, nu numai că nu există, dar epoca aceea afurisită a mai pus în vigoare şi astfel de legi, cari ne restrâng şi drepturile de până acî, la judecătorie, în chestii de carte funduară, la compunerea coalelor catastrale, la întregirea competenţelor preoţeşti, cu privire la dreptul de întrunire şi asociare, etc.

Ni s'au restrâns drepturile cu privire la biserică. Dacă însă e garantată libertatea bisericilor, de ce trebue să fie puşi preoţii şi învăţătorii sub autoritatea poliţială a pretorilor? Celce astfel e făcut dela natură, că e tare în moralitate şi în caracter, e aşà în toată privinţa. Şi nu se poate aşteptà dela un preot, ori învăţător român, ca acasă, în familia sa, să fie moral şi de caracter, iar când vine rândul la familia cea mai mare să devină renegat pentru naţionalitatea sa. Asta ar fi lipsă de caracter. Iar solgăbirăul e pentru aceea pus, ca despre un astfel de om să facă arătare ministrului de interne, comisiunei administrative, că nu e de încredere, fiindcă la alegerile trecute nu s'a pus în rând cu cei dirigiaţi de dânsul! Noi nimicim deci virtuţile cetăţeneşti, fără de cari e imposibil să se muncească spre binele patriei, să se creeze stâlpii patriei!

Unul dintre domnii deputaţi, când a fost vorba, că toţi trebue să fie Unguri în Ungaria, — domnul deputat Ugron Gábor, — a strigat spre noi, că maghiarizarea trebue astfel înţeleasă, ca şi cei de buze nemaghiare, deci cei naţionalişti, să devină Maghiari. Nu vă mulţumiţi deci cu aceea, că orice încercare de natura aceasta s'a dovedit zadarnică şi succes n'a avut nici odată. (Sgomot. Prezidentul cere linişte.) Fiţi cu răbdare. Noi de o miie de ani avem pacienţă! Să privim deci în faţa maghiarizării amintite de domnul deputat Ugron. Aşà se vede, onorată casă, că domnul deputat Ugron Gábor a voit să iee asupra sa rolul unui mare operator, ştiind bine, că operatorul, chirurgul, când vrea să amputeze, trebue să ceară întâiu învoirea, consentimentul respectivului.

www.dacoromanica.ro

Să ne permită domnul deputat Ugron, ca noi, naţionalităţile să-i spunem, dacă e abordată odată chestia, că ne lăsăm să fim operaţi sau nu, să dăm noi răspunsul, pentrucă doară e necesar şi consentimentul nostru. Intrebaţi-ne deci pe noi, un congres mare naţionalist, la care să participe Românii, Slovacii, Sârbii şi alte naţionalităţi, şi ascultaţi apoi ce vi se răspunde.

Domnul ministru de interne peste tot nu cunoaşte întrunirile, adunările naţionaliste, şi nu le permite în forma aceasta. De azi pe mâne se pot creà astfel de stări, ca să înăbuşe exprimarea dorinţelor noastre. Dar să creadă domnii ministri, că un partid, pus pe bazele adevăratei convingeri, în deplină înţelegere cu sentimentele poporului şi cu concepţia acestuia, va există în butul oricărei ordinaţiuni ministeriale în veci, iar restrângerea prin ordinaţiuni ministeriale ridică numai vaza partidului în faţa poporului, întocmai ca şi multele persecuţiuni la cari suntem expuşi, astfel, că dela restaurarea constituţiei maghiare noi suntem locuitori permanenţi ai temniţelor de stat din Vaţ şi Seghedin. Şi totuşi suntem sănătoşi! (Ilaritate.)

Efectul acestei persecuţiuni e acela, după cum am arătat în rândul trecut în cazul cu Bánffy Dezső, că astăzi, dacă un tribun al poporului rosteşte o vorbire, poporul însuşi spune despre el, că poate să fie bun naţionalist, dar o nedumerire este: nu poate să fie mare naţionalist, pentrucă încă nu a fost închis. D-voastră deci prin persecutarea fără motiv a noastră aţi creat o nouă categorie de conducători naţionalişti, de tribuni ai poporului, al căror semn distinctiv îl formează faptul, că în luptele purtate pentru drepturile poporului odată ori de două ori au fost întemniţaţi.

Eu aşi adresà o rugare înaltului ministeriu. Să binevoiască a dispune să se compună un conspect, în care să se arate proporţia numerică a naţionalităţilor între locuitorii Ungariei în întreaga vieaţă publică, la oficiile de stat, la căile ferate, ca să vedem, cum jumătate din locuitorii ţării sunt Maghiarii, ceialalţi naţionalităţile, (Contraziceri.) şi cum, după cum suntem noi convinşi, din statistica funcţionarilor 1% cade pe naţionalităţi, 99% pe Maghiari. (Aşà e, la naţionalişti. O voce: E corect aşà!) E corect? Doară aicí e diferenţa, aici e deosebirea principală. Drepturile noastre există pe hârtie, dar nu le avem în vieaţa practică. Pentru Maghiari da, e favorabil, că ei se valorează pretutindenea în vieaţă, dar aceasta nu e cu dreptate faţă

www.dacoromanica.ro

de naţionalităţi. (O voce: Fiţi oameni de încredere!) Astea sunt pretexte. N'am fi aici, dacă n'am fi de încredere. Increderea patriei ne-a trimis aici. Sunt deputat regnicolar, ca oricare altul. E sistemul lui Tisza Kálmán, sistem de mult putrezit, căci el mărturisià principiul, că n'are trebuinţă de serviciul naţionaliştilor, fiindca are Maghiari destui pentru fiecare post. Urmarea a fost apoi, că Maghiarul e pretutindenea domn, iar naţionalităţile fac pe supuşii. Eu nu pot înţelege, ca Românul cinstit, cvalificat, bun de muncă, de ce să nu poată ocupà posturi oficioase şi acuma, cum le-a ocupat la timpul sau, la începutul constituţionalismului, când erau mai mulţi comiţi supremi români, prezidenţi de tribunal, judecători de tribunal, procurorj? La expoziţia din Bucureşti, când s'a făcut întrebare, că de ce nu se valorează Românii în Ungaria, de cele mai de multe ori au răspuns Maghiarii întrebaţi, că de aceea, pentrucă nu au cvalificaţie, nici intelectuală, nici materială. Şi mie mi-au spus mulţi: N'aveţi oameni! E adevărat, că maghiarimea în deceniile din urmă s'a desvoltat în mod eclatant şi a ajuns la înflorire, dar n'am rămas îndărăt nici noi. In ciuda acelui afurisit sistem, despre care am vorbit, sunt destui Români cu cvalificaţie potrivită. (Ráth Endre: La curie tot al doilea om e dintre voi luat.) Stările acestea de lucruri trebue să fie sanate. Trebue să se poarte de grije, ca poporul să fie pus sub o astfel de autoritate, în care are încredere. Mai ales concordia între popor şi autorităţi asigură valorarea intereselor de stat, şi de aceea e o problemă de prima ordine crearea acestei concordii şi armonii. Vom da fiinţă acestei armonii dintre toate popoarele Ungariei, iar prin aceasta vom creà consolidarea Ungariei şi vom asigurà viitorul Ungariei. Sprijinesc proiectul de adresă înaintat de stimatul meu condeputat Mihail Polit». (Aprobări la naţionalişti.)

Vorbirea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod la adresă.

Tot în şedinţa din 9 Iulie 1906 a vorbit la discuţia asupra proiectului de adresă şi deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod.* A rostit cuvântarea următoare:

«Onorată casă! La vorbirea domnului deputat antevorbitor aşi vrea să reflectez numai cu câteva cuvinte. Ce se atinge de

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. I, pag. 310.

www.dacoromanica.ro

partea aceea, în care aşà zicând ne-a înjurat pe noi, partidul naţionalist, nu vorbesc nimica. Mi-ar fi placut numai, daca stimatul condeputat înşirà mai multe argumente şi nu ne-ar fi mustrat în tonul cel de toate zilele, cu care suntem obicinuiţi dela şedinţele, întrunirile din 15 Martie.

Ce priveşte partea a doua a vorbirii, cele mai multe din declaraţiunile sale le subscriem şi noi cu plăcere, pentrucă de fapt părerile sale consună şi cu părerile noastre în privinţa celor ce se refer la proiectul de adresă al majorităţii şi la situaţia precară a maghiarimei.

Scopul vorbirei mele ar fi acela: aşi dorì să vă conving despre adevărurile noastre şi aşi dorì să vă îndemn, ca ceva mai intensiv, ceva mai serios să vă ocupaţi cu chestia de naţionalitate, pentrucă impresia mea, cel puţin după toate vorbirile de până acuma, este aceea, că D-voastră foarte superficial pertractaţi chestia aceasta prea serioasă, aşà o pertractaţi, ca şi cum aţi scrie articole de fond pentru nişte gazetuţe din provincie, şi nu cum ar fi de demnitatea unei astfel de chestii regnicolare. Caci dacă D-voastră nu veţi studià chestia aceasta, totdeauna veţi fi conduşi la apreciarea ei de credinţe greşite şi de teorii false gazetăreşti. In cele din urmă, dacă orice din lumea aceasta vrem să cunoaştem, nu putem din o cetire superficială să cunoaştem nimica, ci trebue să facem obiect de studiu din orice chestie, cu atât mai vârtos din o chestie atât de mare, din chestia de naţionalitate.

A fost foarte ciudat pentru noi, că D-voastră nu ne-aţi recunoscut ca partid. Acesta e astăzi gravamenul nostru cel mai mare în calitate de deputaţi. E gravamenul cel mai mare pentru aceea, pentrucă dacă suntem dejà aici, dacă ne expunem aici plânsorile, dacă suntem împuterniciţii poporului, ai alegătorilor noştri, atunci ne este dat dreptul de a ne organizà în partid, ca deputaţi, pe orice bază! (Aurel Vlad: Ne-am organizat pe baza principiilor! Contraziceri. Prezidentul cere linişte.)

Dacă noi nu ne-am organizà în casa aceasta pe baze naţionaliste, care bază e doară legală, căci doara de aceea exista în ţara aceasta lege de naţionalităţi, şi dacă nici nu ar existà naţionalităţi în ţara aceasta, pe cari D-voastră numai pe hârtie le negaţi, căci faptele dovedesc, că sunt naţionalităţi, ba formează majoritatea faţă de Maghiari... (Sgomot. Somogyi Aladár: Spune numai adevărul.) După statistică aşà e. Zic deci, şi atunci

www.dacoromanica.ro

am avea dreptul să ne organizăm ca partid naţionalist, când nu am fi aici milioane de naţionalităţi, ci numai frânturi de popoare. Ba, stimată dietă, după obiceiul parlamentar, valabil în toată lumea civilizată, am avea dreptul să formăm partid şi pe baze anarhiste, nu numai pe baze naţionaliste. (Somogyi Aladár: Hoho! Prezidentul îl provoacă să nu tot întrerupă pe orator.)

Cu atât mai ciudat a fost, onorată casă, când s'a sculat ministrul-prezident al ţării şi a declarat în faţa casei, că el pentru aceea nu ne recunoaşte de partid, pentrucă nu ne cunoaşte programul. E foarte regretabil, că ministrul-prezident al Ungariei nu cunoaşte programul naţionalităţilor, ceeace dovedeşte, că mult stimatul domn ministru-prezident nici pe vremea când era liberal nu s'a prea ocupat cu chestia aceasta, pentrucă atunci l'ar cunoaşte. Ii recomand să încredinţeze pe domnul ministru de culte şi instrucţiune publică, pe contele Apponyi Albert, ca acum, când va călători la Londra, la conferenţa interparlamentară, să întrebe, de probă, pe deputaţii din Spania, Chile, Japonia, cari vor participă la congres, pe politicianii internaţionali, că în dulcea noastră Ungarie care e programul partidului naţionalist? (Aclamări la naţionalişti.) Şi pot pune rămăşag pe orice, după voinţa domnilor, că nu va fi nime din Asia, Africa, America sau Australia, cu atât mai puţin din Europa, între deputaţii şi politicianii dela conferenţa aceea, care să nu cunoască programul nostru. Precum noi cunoaştem năzuinţele politice şi programele celor mai mici popoare, aşà cunosc şi aceia programul nostru. Aşà se vede deci, că el e cunoscut în lumea întreagă, numai de ministrii noştri nu. (Milan Hodza: Politică de struţ!)

Fireşte, e mai comod, ca să trec, ca ministru, peste o chestie şi să spun: nu le cunosc programul, decât să cutez a recunoaşte adevărul şi să îndrăznesc a păşi în contra întregei direcţii şovinîste, punându-se ministrul pe partea noastră. (Aprobări.)

Onorată casă! Programul nostru e de daf vechiu. Ce se atinge de programul nostru românesc, l'a exprimat frumos un poet ardelean al nostru, iar dacă D-voastră nu cunoaşteţi programul nostru, daţi dovadă că nu cunoaşteţi nici literatura noastră, nu cunoaşteţi lucrurile noastre culturale, căci altcum aţi cunoaşte poezia, pe care iubitul nostru poet de mare talent, Octavian Goga, din ale cărui poezii mai multe sunt traduse în ungureşte, a scris-o astfel (ceteşte *românește*):

www.dacoromanica.ro

«Avem un vis neîmplinit
Copil al suferinţii,
De dorul lui ne-au răposat
Şi moşii şi părinţii!»

(Voci: Ungureşte!) Acesta e, stimată casă, programul românimei. Dorul de libertate, eluptarea îndreptăţirei egale în ţara aceasta, acesta e programul nostru. Năzuinţele noastre naţionaliste sunt de o etate, ba chiar mai vechi decât năzuinţele naţionaliste maghiare. (Contraziceri.) Văd că domnii nu o ştiu aceasta. Incă în secolul al 18-lea a păşit marele nostru episcop cu pretensiuni politice, cari aveau caracter naţional. Cum s'a născut chestia de naţionalitate în Ungaria şi cum s'a născut ea la noi, Românii din Ardeal? (Somogyi Aladár: Asta iarăşi nu e adevărat. Prezidentul îl îndrumă la ordine. Aurel Vlad: Că doară şi Vaida e nemeş unguresc! O voce: Renegat unguresc!) Voiu dovedi, că nu. Atunci, în timpul acela, astfel de legi s'au adus în Ardeal, de cari astăzi s'ar ruşină fiecare membru al parlamentului. In vremea aceea nu s'a ruşinat nime. Aşà erà epoca. Erà trecut în aprobate şi compilate, că popii valahi să nu afurisească (ne afuriszáljanak). Atunci nu erà alt cuvânt (unguresc). Se temeau de afurisenia preoţilor valahi. Seamănă cu aceea, ce spuneaţi D-voastră întrerupând necontenit, că popii valahi agitează! Preoţii noştri au fost totdeauna Români conştii, dar de agitaţie tot atât de puţin a fost trebuinţă în trecut, ca acuma, fiindcă de aceasta s'a îngrijit sistemul cel vechiu şi se îngrijeşte sistemul cel nou. Din contră; situaţia preoţilor noştri e aceea, că ei trebúe să liniştească agitaţia provocată de autorităţile administrative. Poporul acela nu ştie să facă deosebire, ca şi noi. Noi ştim, că lupta noastră nu decurge în contra poporului maghiar. Eu de ex. am primit şi voturi maghiare. Lupta noastră e dată în contra sistemului guvernării de clase maghiare, şi în contra sistemului oligarhic maghiar. La vremea aceea copiii noştri, copiii românimei, n'au fost lăsaţi să umble la şcoală, fiind lucru îndeobşte cunoscut, că poporul care tânjeşte în prostie e uşor de guvernat. Acelaşi scop îl serveşte şi sistemul de astăzi, când octroiază copiilor din popor învăţarea limbii maghiare. (Voci: Limba maghiară nu prosteşte!) Dacă copilul în 17 ore la săptămână învaţă limba maghiară, urmarea e, că se prosteşte. Copilul bovisează în şcoală gramatica maghiară, şi se poate, că declamează frumos, că:

www.dacoromanica.ro

«Voiu fi husar, husar maghiar, călare pe cal», dar cum iese din şcoală, uită. (Farkasházy Zsigmond: Umble numai la şcoală, acesta e lucrul principal.) Nu se poate da copilului atâtea ore, ca să nu uite limba maghiară. Binevoiţi a lua în considerare raporturile, unde 80, 90, ba 98 de procente sunt ale românimei, unde deci nu este ocaziune ca să fie întrebuinţată mai departe limba maghiară, o uită copilul, şi ce folos are că a umblat la şcoală atâta vreme? Nici un folos. Trăeşte mai departe în prostie, în loc de a-şi fi lărgit cunoştinţele. Când iasă din şcoală, ştie, ce e drept, puţin flecarî ungureşte, dar în câţiva ani uită. Aceasta e faţa lucrului, onorată casă. Acesta e sistemul îndobitocirii.

Cineva a făcut întrerupere mai nainte, referitor la propunerea limbii maghiare. Nu vreau să mă extind acum mai pe larg asupra întreruperii. Cu ocaziunea discuţiei asupra budgetului voiu aveà ocaziune să dovedesc, că tocmai dacă am consimţî noi, statul nu ar fi în stare să execute în şcoale maghiarizarea astfel, cum credeţi D-voastră, pe baza articolelor de ziare.

Onorată casă! Actuala lege de naţionalităţi e fătul aprobatelor şi al tripartitului, corpus juris al lui Verbőczy. Aprobatele au fost mama şi corpus juris tata. Cum au fost parinţii aşà e şi legea de naţionalitate. E întru adevăr caracteristic, cum n'aţi făcut D-voastră nimica pe terenul acesta în curs de 38 de ani, în care timp puteaţi atât de mult să lucraţi. (Farkasházy Zsigmond: Dar n'am fost la putere!) Şi astăzi întâlnim apariţiuni ca cele văzute la anii 48. Amintesc una, foarte ciudată. S'a întâmplat în vara trecută, că deodată au apărut în ziare ştiri aventurioase, că s'a sculat valahimea. S'au speriat familiile marilor proprietari, ba şi funcţionarii, şi au rugat pe vice-comiţii, pe comiţii supremi din diferitele comitate. să trimită grabnic jandarmi, ca să apere pe aceia, cari singuri stau între românime întru apărarea ideei de stat maghiar. Familiile maghiare, în spaima lor, au fugit la oraşe. De ce? Nu e aceasta alta, decât boala veche, pe care aşi puteà să o numesc astfel: «morbus specificus transsylvanicus chronicus». Incă tot mai există conştienţa cea veche rea, încă tot stau pe picior de răsboiù cu oamenii noştri, în loc să trăiască cu ei în bună prietenie, în înţelegere frăţească. Aceşti funcţionari, onorată casă, cari susţin aşà numita idee de stat maghiar în ţinuturile expuse, sunt făimoşii agitatori în ţinuturile naţionaliste, şi întru adevăr e caracteristic pentru era cea

www.dacoromanica.ro

noua, că la noi în Ardeal, şi printre Slovaci, dar şi prin alte ţinuturi naţionaliste, cum se manifestă această era nouă. Omul ar aşteptă, ca precum în alte state, când e vorba de schimbare de sistem, sau când cade un partid atât de puternic, cum erà partidul liberal, şi îi ia locul un partid atât de puternic, cum e coaliţia, să se facă schimbare şi în oameni. (Farkasházy: Va urmà. Să sperăm.) Regret, că nu am avut timp să compun o statistică în chestia aceasta, dar ştiţi D-voastră şi fără statistica, că putem numărà pe degete pe comiţii supremi numiţi de noul guvern. Şi chiar şi aceştia sunt din acelaş material, ca cei vechi. lar ce priveşte pe Trepov-ii cei marunţi, pretoraşi şi notărăşei, ei sunt întru toate cei vechi, şi ce e mai caracteristic e, că acum şi cel mai mare kristóffyst dintre ei se bate în piept şi se laudă, că ce mare kossuthist e. Cu un cuvânt, foarte iute s'au schimbat, şi era nouă stă numai din aceea, că sub firmă nouă se vinde acelaş şovinism în ţinuturile noastre din partea vechielor cofăriţe!

De multeori am auzit aici o întrerupere făcută de mai mulţi condeputaţi, cari strigau: «limbă străină», şi strigau «trădători de patrie» şi strigau «Valahi». Ba şi astăzi stimatul condeputat Nagy György ne-a numit Valahi, deşi în lege noi suntem numiţi Români. Se poate însă, că nu cunoaşte legea. Dar, onorată casă, nu aceasta vreau eu să dovedesc acum, că ce sentimente se nasc în inima noastră şi în sufletul nostru atunci, când într'un ton atât de ofensător se vorbeşte despre limba noastră, ci las să vorbească marele D-voastre bărbat, care zău, se pare că e dat uitării în societatea D-voastre, să vorbească Széchenyi István, care în programul său politic spune într'un loc următoarele: (ceteşte) «Eu limba maghiară de ex. deşi nime nu e mai credincios naţiunii noastre decât mine, căci îmi este idol, aşi abandona-o pentru totdeauna şi nici odată n'ar mai răsună de pe buzele mele cuvânt unguresc, chiar dacă mi s'ar tăià limba, când aşi fi oprit să vorbesc altă limbă, ori aşi fi constrâns sa vorbesc totdeauna ungureşte; pentruca la astfel de ocaziuni se deschide înaintea mea un orizont luminos, încep să mă ridic, şi simţesc că eu sunt mai mult decât Maghiar, sunt o fiinţă însufleţită, care poate fi torturată, care ar tremurà, s'ar tânguì poate, dacă lunga maltratare i-ar stânge vieaţa, dar care redată sie-şi, numai în faţa lui Dumnezeu se pleacă, în faţa altuia nu..» (Citează mai departe din Széchenyi, apoi continua): Astfel vorbeà

www.dacoromanica.ro

Szechenyi István. Şi zau, dacă ar fi ascultat generaţia apusa şi cea de acuma de vorbele lui Széchenyi, astăzi ar fi alte raporturi în patria aceasta, şi noi, naţionalităţile, nu ar trebuì să suferim şi sa toleram atâtea lucruri. Aşà cred, că nu trebue să mai documentez în faţa stimatei case, ca e utopie, că s'ar puteà maghiarizà jumatatea mai mare a ţarii. (Sümegi: Partea cea mai mare e dejà maghiara!) Caci, daca aceasta în o mie de ani n'a fost cu putinţa pe cale naturală, cum ar puteà fi cu putinţă prin forţă? Multe se pot face, dar ca credinţa mea, convingerea mea internă, sentimentele mele naţionaliste, cineva să le stârpească cu forţa din mine, e curata imposibilitate. (Somogyi: Nici nu vrea nime. Cine vrea?)

Acum toţi spun, că singur baronul Bánffy vrea acest lucru. Lucrul e jenant pentru domni. De aceea îl neaga în faţa streinătăţii. Eu stimez şi preţuesc mult sinceritatea baronului Bánffy Dezső, care la toată ocaziunea îşi recunoaşte în public convingerile. Bine face, şi nouă ne face bune servicii, pentrucă dovedeşte, ca noi spunem adevărul când păşim cu gravaminele noastre şi n'au dreptate aceia, cari vreau să ne facă de minciună, vreau să ne desmintă. El e martorul nostru principal în această lupta mare. (Aşà e!)

Are însa baronul Bánffy un cal de bătae, pe care-l încălecà de mai multe ori pe vremea când erà om liberal şi erà atacat de partidul 48-ist, care l'a şi trântit, anume, când i s'a gătat adutul, a venit cu cartea cea mai puternică, pentru a vă convinge, şi aceasta, firește, sunà şi Vienei, că interesele dinastiei pretind maghiarizarea ţării acesteia. (Okolicsányi László: E şi adevărat.)

Ar fi frumos. Numai cât e glas de sirenă. Firește, pentru dinastie ar fi lucru foarte comod, dacă începând dela Boemia pâna la Adria, fiecare suflet ar fi maghiar. Aceasta ar fi cea mai mare fericire pentru dinastie, nu s'ar aflà în poziţia critică de acuma, când trebue să pună când pe unul când pe altul în joc, faţă în faţă. Situaţia ar fi foarte frumoasă şi bună. Cât de frumos ar fi, ce vis splendid, daca o dinastie naţională ar domnì peste o naţiune unitară! Dacă în patria aceasta nici amintirea nu ar mai existà despre alt popor, altă naţionalitate, altă aspiraţie, altă limbă, decât numai cea maghiară! Atunci şi pentru Maghiar ar fi mai bine, dinastia s'ar contopì cu el, şi ar formà cel puţin o astfel de dinastie şi de putere, cum e cea din mica

www.dacoromanica.ro

Românie şi Sârbie. De altă parte situaţia dinastiei ar fi foarte plăcută, că nu ar aveà năcaz cu atâtea popoare.

Dar, onorată casă, fiind aceasta o idee fixă, vis, foarte slab stă acest interes al dinastiei. (Mişcare.) Interesul dinastiei e cu totul altul, şi mă mir, că baronul Bánffy încă nu înţelege aceea ce înţeleg dejà mulţi bărbaţi maghiari, anume, că dela D-voastră se cere tot ce trebue pentru susţinerea poziţiei de mare putere. D-voastră votaţi tot ce se cere, şi căpătaţi, dela Tisza Kálmán încoace... ce? Mână liberă pe terenul internelor... Nu concesie naţională, nu succese! Aşà se numeşte adecă faptul, că noi va suntem predaţi cu piele şi cu lână, ca deşi nu ne trageţi pielea, să ne tundeţi lâna, după cum merge vorba: toacă-l, dar nu prea tare! Poftiţi numai şi priviţi în faţa lucrului şi veţi vedeà, ca aşà e, domnilor.

Onorată casă! Dacă rasa maghiară ar aveà facultatea de a contopì, întı'o mie de ani ar fi putut contopì naţionalitatea noastră şi inteligenţa noastră. Dar că cât de mică e puterea ei asimilătoare arată faptul, că nici Evreimea n'a putut-o contopì. (Sgomot. Voci: Aceea nu e naţionalitate!) Şi foarte natural, că nu o poate contopì, pentrucă se poate, că poporul maghiar, ca rasă, are astfel de însuşiri etnice, dar D-voastră, reprezentanţii clasei privilegiate, nu aveţi facultatea de a contopì. Pentrucă D-voastră atunci, când ar începe cineva să se simtă bine, ca Maghiar nou, când Jidanul ar zice, că e acum Maghiar veritabil, iar Sârbul, Românul, Slovacul ar zice: vai, cât de bine mă simţesc în această societate nouă, îi puneţi numai decât sub nas observaţia, că: Jidan puturos, Raţ puturos, Valah puturos. (Ilaritate.) Astfel apoi nu se poate face politică de contopire. Numai când se vor emancipà milioanele de popor dintre maghiarime, poate că ele vor şti exercià puterea de asimilare. Obvine, ce e drept, cazul excepţional, cunosc şi eu de acestea, nu trebue să mi le spună altul, căci de ex. aici e mult stimatul nostru domn ministru-prezident, care e Şvab de origine, Neamţ, dar pentru aceea e maghiarizat. (Somogyi: Iar D-ta eşti de origine Maghiar şi te-ai valahizat!)

Se întâmplă, că pe calea asimilarii naturale chiar şi astfel de indivizi geniali, ca ministrul-prezident Wekerle, vin asimilaţi. Dar cum e asimilarea aceasta, onorată casă? E numai jumătate de muncă, şi e extremul la care poate ajunge maghiarimea. Pentrucă se poate, că pe domnul ministru-prezident Wekerle

www.dacoromanica.ro

l'au asimilat cu privire la limbă şi sentimente, l'au ţontopit, dar eu trag la îndoiala, ca nu ar ştî două limbi, ci cred, că ştie foarte bine nemţeşte. (O voce: Numai cu două feţe sa nu fie!) Dar ca ministru-prezident trebue sa fie aşà! (Ilaritate la naţionalişti.) Şi ce folos aveţi dela aşà o individualitate? Aţi asimilat-o, dar n'aţi resorbit-o. Priviţi-l numai; e tipul antropologic cu toate însuşirile distinctive ale rasei germane. E cu totul alta, anume, resorbţiunea şi alta e asimilarea. Dacă pe noi ne-aţi şi asimilà, dar nu ne-aţi resorbì, aţi creà numai o situaţie irlandeză în patria aceasta, şi acesta ar fi succesul cel mai mare la care aţi puteà ajunge. Acolo sunt Irlandezii şi Velsii. Au trecut secole grele şi pline de suferinţe peste aceste popoare, au fost asimilate, dar nu resorbite. Şi iatà, astăzi, când şi-au pierdut şi şi-au uitat limba lor naţională, s'a deşteptat în ele conştienţa naţională şi din carţile vechi bisericeşti şi-au reconstruit de nou limba veche, au întrodus-o în şcoalele lor şi începe să se nască dejà literatura nouà irlandeză şi a Velsilor.

Acestea sunt cele mai eclatante exemple, că ce putere are conştienţa naţională. Ea nu piere nici odată; trăieşte mai departe inconştient în suflete, până se deşteaptă odată la conştienţă proprie, şi atunci îşi croieşte drumul, pentrucă instinctul naţional e mai puternic şi decât instinctul de vieaţă. Fiecare individ simte doară în inima sa, că dacă se lapadă de fiinţa sa naţională, atunci e ştirbit corpul mare naţional, ceeace e o perdere cu mult mai mare, decât dacă se nimiceşte fiinţa sa individuală, fiziologică. (Aşà e!) Şi dacă spiritul acesta străbate milioane de inimi, dacă acest instinct se trezeşte la conştienţă, nu e forţa şi puterea aceea pe lume, care ar puteà să-l zdrobească şi învingă. (Aprobări vii la naţionalişti.)

Stimată casă! Noi avem pe terenul şovinismului naţional, pentrucă noi suntem şovinişti naţionali, pe cei mai eminenţi măestri, pe Maghiari. Unde în lumea aceasta rotundă s'ar puteà aflà meşterî şovinişti mai buni decât Maghiarii? (O voce: Germanul!) E cu totul alta. Acela cucereşte cu puterea sa, nu cu volnicia. D-voastră ne-aţi crescut pe noi altcum în a fi şovinişti. Dacă îmi duc copilul la şcoală, acesta aude în primà zi dela colegii săi, că e: Valah! Peste asta am trecut şi eu. (Somogyi Aladár: De aceea te-ai făcut Valah! Prezidentul îl provoacă să nu întrerupă.) In ziua a doua, dacă învăţătorul vede că copilul meu, ca fiecare copil, a facut o măgărie, şi-l ia de ureche, ori

www.dacoromanica.ro

îl trage de par, îi zice: «Niculai», deci îl nicolaizează, îl valahizează, îl desprețuește. (Farkasházy: Rău face! Eber Antal: E incorect. Asta e foarte incorect, e adevarat.) Și în copilul acela se deșteaptă sentimentele, pe cari le caracterisează atât de frumos Széchenyi István, și ele rămân în inimă lui până la moarte!

Se poate, că eu, ca politician serios, nu le iau în seama. (Ilaritate.) Nu reflectez la aceea, ca D-voastră sa recunoașteți. Eu îmi fac socoteala cu ambiția mea proprie. Ca politician serios privind lucrurile, eu nu mă port cu dispreț sau cu ura față de nici o națiune, ori naționalitate, și e natural, că recunosc, că noi avem trebuință de înțelegere. Dar când se află unul sau altul dintre Maghiari, cu care discutăm și ne înțelegem, iar amintirile trecutului adorm în mine amintirea aceea din copilărie, atunci se apropie un altul și aud cum șoptește: Valah! Atunci de nou se nasc în mine vechile sentimente.

Astfel educați D-voastra tinerimea noastră, astfel faceți D-voastră șoviniști din Român, Slovac, German, Sârb. Școala D-voastră e agitatorul, cu învățatorii D-voastre, și ce nu pot termină aceștia, vine școala superioară, universitatea, și vine viața, unde omul la tot pasul vede și înțelege, că fiindcă e naționalist, trebue să-și înădușe orice sentiment îndreptățit, căci e slab pentru a și-l puteà forță, cu toate că legea îi dă drept la aceasta. (Nagy György: Asta nu e adevărat!)

Acolo sunt Sașii, Vedem că fac parte din fiecare partid guvernamental. (Ilaritate.) Intre ei sunt foarte puțini șoviniști naționali. De ce? Pentrucă ei se află într'o astfel de situație privilegiată, că se pot instruà în gimnaziile proprii, apoi pro forma se duc la universitate, ori se duc în Germania, ca să importeze cultură europeană. Aceștia din urmă nu au ocaziune de a ajunge în astfel de coatingeri, nici nu pot deci să experieze, care e șovinismul maghiar, și astfel școalele acestea nici nu fac din ei niciodată șoviniști naționali. Nu pentrucă nu ar fi șoviniști, pentrucă și între ei sunt de aceștia, dară aceștia sunt cei ce au umblat în gimnaziu maghiar, sau în școală maghiară.

Avem și noi, Românii, un gimnaziu, pe care ar voì să ni-l iee, ca pe al Slovacilor. Să-l iee dacă pot, dacă au putere, dacă e posibil. Dar să nu creadă, că ni se face vreun rău mare, pentrucă pentru aceasta mai tare ar crește șovinismul român. Șo-

www.dacoromanica.ro

viniştii cei slabi, onorată casă, sunt eşiţi din gimnaziul românesc. Ei sunt şovinişti teoretici. Ei relele pe cari le-am înşirat eu le cunosc numai din auzite, şi zic aşà, că poatecă nici nu sta lucrul tocmai astfel. Vorbiţi voi numai aşà, fiindcă aţi avut năcaz cu vreun profesor maghiar, zic ei, ori v'aţi certat cu vreun copil din ţinut unguresc! Ei nu cunosc pe Maghiar altcum, decât numai din auzite, şi de aceea pentru toate timpurile rămân politiciani români molatici, şovinişti molatici, fiindcă fac din teorie aceea ce fac, şi fiindcă se ruşinează, că nu sunt români radicali, ca ceialalţi. Se întâmplă însă, că ajunge şi tinărul gimnazist din Braşov sau Blaj la universitatea din Cluj sau Budapesta, unde apoi dă de maestrul său în ale şovinismului. Vine profesorul universitar, care-l strânge rău. (Nagy György: E ruşine a spune aşà ceva! Asta e minciună. Prezidentul îi spune să nu întrerupă.) Pofteşte şi combate, dacă e minciună! (Nagy György: Eu încă am dat examen la şcoală românească. Prezidentul de nou îi spune să nu întrerupă.)

A fost cazul, că din institutele din Braşov şi Blaj tinerii au mers la Viena la universitate, şi venind îndărăt nici idee nu aveau de şovinismul românesc. Numai de când umblă tinerii noştri la universitate maghiară ies şovinişti români, din universitate şi din gimnaziile ungureşti.

Am spus, că facultate de a asimilà, Maghiarul nu are. Dela 1897 până la 1900 Maghiarii au câştigat 261 de comune şi au perdut 456 de comune în ţară, deci perderea e 195 de comune. Asta înseamnă, dacă studiem mai departe lucrurile, că Românii şi Slovacii au cucerit cam 100, Nemţii 52, iar celelalte comune le-au cucerit Sârbii şi celelalte naţionalităţi.

Datele acestea statistice dau destulă dovadă, că rasa maghiară nu are facultatea de a contopi. Dar aici e, onorată casă, viu exemplu, capitala Budapesta. In Budapesta sunt şi astăzi 62,000 de indivizi, cari peste tot nu ştiu ungureşte, după datele statistice ale lui Gustav Beksics. Şi aceasta e capitala ţării! (Sgomot.) Şi dacă fac primblare prin Budapesta şi privesc în prejur, nu mai vorbesc de inscripţiile germane, căci doară Evreii sunt Maghiari, eu cel puţin îi consider de Maghiari, pentrucă şi ei se consideră de atari... (O voce: Sunt şi Evrei valahi!) Nu sunt! Dacă merg deci la primblare, pretutindenea aud această maghiarime de rasă vorbind nemţeşte în capitala ţării. Dacă deschid fereastra la hotel, ca sa nu aud muzică ţigănească, (Ila-

www.dacoromanica.ro

rıtate. Unde locueşti?) ca să meditez puţin, aud din casa de dincolo acordurile lui «Gott erhalte . (Sgomot. Unde?) Şi aceasta se întâmplă în Budapesta! Când deci capitala ţarii e departe de a se fi maghiarizat, cum vă puteţi închipui, că veţi maghiarizà comitatul Făgăraşului, ori al Arvei? Şi apoi, dacă ar aveà maghiarimea altă însuşire, ca de ex. o superioritate culturală, economică, sociala, atunci s'ar maî puteà să ducă politica aceasta la rezultat. Dar superioritate culturala nu are maghiarimea. (Sgomot.) Pot să dovedesc aceasta şi cu literatura maghiară. Noi Românii avem o literatura, care concureaza cu literatura maghiară. (Sgomot. Necontenit ne batjocoreşte!) Pe toate terenele literaturii stăm pe un nivou, cu care maghiarimea nu se poate lăudà. (Voci: Dar Arany, Petőfi?) Slovacii au la dispoziţie, afară de literatura slovacă, întreaga literatura cehă, şi nu peste mult le va stà la dispoziţie şi literatura rusască. Intre limba slovaca şi cehă e atât de mica deosebirea, încât unii pot cetì autorii altora.

Aţi binevoit a vă provocà la Arany şi la Petőfi. Şi noi îi cunoaştem foarte bine, şi nu numai aceea, ce am învaţat în şcoală: «Hadnagy uram», ci tot ce au scris. Cunoaştem şi poezia «N'aţi auzit de vestea lui George Dozsa?» Cunoaştem întreaga literatura maghiară. (Sgomot.) Dar cu toate acestea, copilul de Slovac, ori tinărul Slovac, poate cetì în original pe Vrhlicky, sau pe Machart, ori versurile cehe ale lui Svatopluk, faţa de cari poeţii maghiari sunt cam învechiţi. (Sgomot. Nagy György întrerupe. Prezidentul îl îndrumă la ordine.)

Aici e apoi superioritatea economică. Cetim în ziarele maghiare şi necontenit auzim, că: «ne înghite prepotenţa valahă, nu putem biruì cu băncile valahe, ar trebuì să fie înfrânate, să fie şterse de pe faţa pământului, pentrucă cumpară proprietatea mijlocie maghiară». Că adecă noi de fapt suntem astfel de factori economici, că apăsăm de tot maghiarimea din Ardeal, compusă în cele din urma din oameni, cari stau pe picioare foarte slabe. Dar nu noi îi mâncam, ci fraţii lor, Evreii! Acolo e comuna Felőr, unde întreaga curie nemeşească a ajuns în mână jidovească, ceeace e rezultatul politicei lui Bánffy, şi unde inscripţia jidovească e simptoma frăţietăţii. Noi nu avem nimica în contră, pentrucă noi eşim mai bine la cale cu Evreul decât cu Maghiarul. Şi când toate acestea le cetim, ba le vedem în vieaţa reală, că aşà sunt, înzadar scrie săraca foaie «Budapesti

www.dacoromanica.ro

Hirlap»... (O voce: Aia e foaie avută!) Se poate, că e avută, dar în idei e săraca, în zadar scrie, că unde s'ar ajunge cu imperialismul maghiar, cu politica maghiară, pentrucă văzându le şi cetindu-le acestea, zau, superioritatea economică nu ne impune aşă, ca să capitulăm.

Mai rămâne superioritatea sociala. (Vázsonyi Vilmos: Au bune maniere!) Ce priveşte aceasta, domnul deputat Vázsonyi spune, că avem maniere bune. Sunt oameni placuţi şi între D-voastră, dar sunt oameni placuţi şi între noi. (Ilaritate.) Pe lângă aceasta noi ne avem societatea noastră proprie naţională. Până nu erà aceasta, clasa noastră cultă frumos se contopeà în clasa cultă mijlocie maghiara, pentrucă n'aveam ce face. (O voce: Acì e Vaida!) Vaida, ca norocul, a scăpat. (Ilaritate. Markos Gyula: De funie însă sa nu scape!) Asta e creştineasca iubire a deaproapelui? (Markos: Celce în tot locul ponegreşte pe Maghiari, nici nu merită alta. Prezidentul îl provoacă sa nu întrerupă.)

Pentru aceea, că voesc să vă deschid ochii şi să vă fac cunoscuţi cu raporturile faptice, stimatul deputat îmi striga: funie şi spânzurătoare? (Voci: Asta n'a spus-o!) Şi nici la ordine nu e îndrumat? (Sgomot.) Superioritatea aceea socială o aveà atunci maghiarimea. Dar cum stăm astăzi? Acum avem şi noi societatea noastră proprie şi în comitatele din Ardeal societatea românească va fi în majoritate faţă de societatea maghiară. Nu se va întâmplà deci cazul, ca noi să fim avizaţi la societatea maghiară şi astfel pe teren social nu mai merge cu contopirea.

Pe mai mulţi dintre bărbaţii noştri eminenţi i-au constrâns împrejurările să emigreze în România, în America. (Okolicsányi: Emigrează şi Maghiarii!) Şi vedeţi, s'a format acolo colonie slovacă, colonie română. Ce dovedeşte aceasta? Că popoarele noastre au eminente însuşiri pe toate terenele: cultural, economic şi social. Trebue să li se dee numai posibilitatea, ca să-şi poată desvoltà aceste puteri adormite în ele.

Dacă li s'ar da, tot astfel s'ar desvoltà aici, cum s'au desvoltat în America. Maghiarimea apoi, care a emigrat în America, ori în România, nici când, ori foarte rar, vrea să vină îndărat de acolo, fiindcă acolo în bun loc se află, îşi poate desvoltà liber însuşirile individuale.

Aşà dară, onorată casă, sistemul de guvernare din trecut ce a ajuns cu aceea, că pe noi necontenit ne-a năcăjit, acel

www.dacoromanica.ro

sistem liberal, înjurat astăzi de D-voastră? Aceea, că puterile acestea eminente au emigrat şi au desvoltat acolo aceea ce puteau desvoltă acasă, deci energia din ele a fost perdută pentru ţară, putând fi ea folosită în favorul ţării. Aţi lăsat-o deci să se piardă în pământ străin.

Mai e apoi superioritatea politică. Cum stăm cu aceasta? Credeam noi, naţionalităţile, când decurgeà lupta cea mare, că acum au ajuns lucrurile la aut-aut, că de fapt Maghiarii, societatea maghiară, clasa maghiară, care stăpâneşte patria, dispune de forţele necesare, ca să-şi forţeze programul politic. Pentrucă în cele din urmă aceea erà o chestie de putere. Şi ce am vazut? Am ajuns să vedem, cum votaţi toate cu ochii închişi şi acceptaţi tot ce vi se cere. (Sgomot.) Guvernul actual a acceptat astfel de condiţiuni, pe cari dacă le acceptà Kristóffy, Fejérváry, sau Tisza István, înainte cu câţiva ani, zău că erau trădatori de patrie. (Sgomot.)

Intreaga putere a domniei maghiare de clasă e exhauriată pe terenul externelor în luptă cu Austria. Toată puterea partidelor unite acolo se perde. Şi totuşi cum stăm? Aşà, că cu Sârbia v'aţi pupat, v'aţi împrietenit, i-aţi primit de fraţi pe Sârbi, le-aţi promis credinţă eternă, şi apoi, se poate, că aceasta e neplacut pentru domnul ministru-prezident, dar regret, că trebue să o spun, vine domnul Goluchowsky şi spune: Asta nu o pot tolerà! Şi iată, că e gata prietenia sârbo-maghiară. S'a dat dovadă Sârbilor, că domnia maghiară de clasă, guvernul acesta şi coaliţia, nu are puterea pe care o are Austria! (Nagy György: De unde scoţi teoriile acestea? Eber Antal: Vrea să-şi agiteze naţionalitatea proprie!) Ea nu trebue agitată. (Sgomot.)

Dar când între Austria şi Ungaria lucrurile au ajuns acolo, că chestia a devenit o chestie de putere, ce au făcut? Au luat pe omul cel mai genial al lor (cei din Austria), l'au pus în fruntea ţării şi toate partidele şi naţionalităţile s'au unit în contra Ungariei! Lucrul, fiind chestie economică, ne priveşte şi pe noi, şi noi suntem mult interesaţi. Iar D-voastră, în loc să le imitaţi exemplul dat, în loc să daţi şi D-voastră mână de ajutor... (O voce: La nimicirea ideei de stat maghiar?) Ce e aceea, idee de stat maghiar? (Eber Antal: Dar idee de stat valah este?) ...In loc de a face cu putinţă, ca în ţara aceasta să poată fi purtată lupta mare economică, creatoare de epocă nouă, cu toată puterea, şi sa poată fi rezolvată în folosul nostru, în folosul ţării

www.dacoromanica.ro

întregi: ne înjurați pe noi, ne ocărâți și ne perdem vremea în lupte date pe chestia de naționalitate. E totuși caracteristic lucrul acesta!

Cred deci, că a sosit timpul, ca mulți dintre D-voastră, văzând că nu se poate maghiarizà, sa înțeleagă și aceea, că chestia aceasta mare, chestia de naționalitate, trebue rezolvată!

Eu cred, că în privința aceasta mult stimatul domn ministru-prezident își are concepția sa foarte clară, considerația sa adâncă, pentrucă dejà la 1894 a spus în vorbirea rostită înaintea alegătorilor săi din Baia-mare următoarele: «Soartea nu exerciază față de nici o națiune vreo grație excepțională, ca să o cruțe, să o dispenseze de rezolvarea chestiei referitoare la una ori alta dintre ideile dominante, spre a delătură dela sine primejdiile acesteia, ci națiunile numai după rezolvarea în ordine a chestiilor prealabile pot să treacă la rezolvarea corectă și adevărată a chestiilor nouă». Eu explic astfel cuvintele acestea, că mult stimatul domn ministru-prezident s'a pus atunci pe punctul de vedere singurul corect, că anume, trebue rezolvată chestia de naționalitate și atunci au să fie rezolvate dela sine chestiile celelalte mari de drept public.

Apoi domnul ministru de interne, contele Iuliu Andrássy, recomandă Nemților din Austria, în opul său: «Transacția maghiară cu Austria», ca să rupă cu eghemonia germană, să nu desconsidere naționalitățile celelalte, să se identifice cu totul cu dreptul public de astăzi al monarhiei, să nu mai caute ce rol au avut în trecut, ci care le poate fi rolul în viitor și ce pot păstrà pentru viitor. Deci dacă acestea le-a recomandat Nemților din Austria, atunci așà cred, că domnul ministru de interne e aplecat să-și recomande și sie-și acelaș lucru în chestia de naționalitate din Ungaria. Și ca să aflați un modus vivendi pentru a puteà întări țara aceasta, nu umblați după aventuri prin Sârbia, unde e vorba de 2.677,000 de suflete, ci rămâneți aici în țară, unde mai bine de jumătate din poporațiune nu e mulțămită cu referințele, ba nici maghiarimea de pe Alföld nu e mulțamită. Acolo ar trebuì început lucrul, ca să fie democratizată societatea aceasta, fără deosebire de naționalitate. (Aprobări la naționaliști.)

Cumcă proiectul nostru de adresă află complăcere la mulți și dintre D-voastră și că multe din punctele sale le țineți de îndreptățite, dovada cea mai bună o formează faptul, că dintre

www.dacoromanica.ro

mult stimaţii domni deputaţi maghiari antevorbitori... (Voci: Dar D-ta nu eşti maghiar?) nu în înţelesul acesta am spus ...numai domnul deputat Günther Antal a înşirat câteva argumente în contra adresei noastre. E şi foarte natural. A vorbit deci în calitate de om oficios, a apărat guvernul justiţiei. Ceialalţi domni deputaţi nu au făcut vorbă despre proiectul nostru de adresă şi au criticat numai proiectul propriu. Aşà e acest proiect de adresă, ca părechea conjugală, care e bolnavă şi cu nici un preţ nu vrea să aibă copil. Dar se întâmplă nenorocirea, vine cocostârcul, se naşte copilul. Copilul acesta poartă apoi în sine boala părinţilor. Stimez foarte mult pe stimatul domn deputat Méray, care a desvălit cu sinceritate situaţia când a spus, că: «Atunci când e vorba de acceptarea adresei din partea partidului independist şi 48-ist, îmi pică aminte sentinţa următoare a unui filosof clasic al vechei Rome: rara est temporum felicitas, ubi dicere possis, quae sentias,— sunt rari vremile fericite în cari putem vorbì aşà, precum simţim. In adresa aceasta partidul independist şi 48-ist încă nu vede sosită vremea fericită de a puteà vorbì aşà cum simţeşte...»

A recunoscut deci oratorul D-voastre oficios, că D-voastră, cari formaţi aici în parlament preponderanta majoritate, nu credeţi în adresa pe care aţi compus-o. Are Maghiarul însuşiri bune şi are însuşiri rele. O însuşire bună a lui e sinceritatea. Foarte departe au putut deci să ajungă domnii deputaţi, dacă nici sinceri nu mai pot să fie.

Pentru partidul kossuthist s'a ivit situaţia pe care a prorocit-o la timpul său Mocsáry Lajos. Aşà spuneà Mocsáry Lajos, că ori se face pace naţionalistă şi în cazul acesta va fi o Ungarie independentă, ori apoi D-voastră vă mulţumiţi şi în viitor cu aceea, că primiţi dela coroană politica mânei libere. Cu noi puteţi face ce vreţi, iar opiniei publice maghiare îi scoateţi ochii şi ramâneţi şi mai departe în situaţie atârnătoare de Austria. Dacă aţi rezolvà de fapt chestia de naţionalitate, aţi puteà toate să le faceţi, pentrucă întreaga opinie publică a ţării v'ar sprijinì. (Németh Imre: La care portofoliu aspirezi?) Deslegaţi chestia socială şi aţi deslegat şi chestia de naţionalitate. Dar dacă continuaţi şi mai departe cu principiile vechi ale lui Bánffy, dacă faceţi şi mai departe pe paşalele, (Nagy György: Cum îndrăzneşti să vorbeşti astfel?) atunci faţă de Austria nu vă veţi eluptà nici când principiile, pentrucă vă lipseşte puterea.

www.dacoromanica.ro

Stimată casă! Permiteți-mi ca în privința aceasta să cetesc unele pasage din scrierile lui Mocsáry Lajos. Cele cuprinse acì le recomand în atențiunea mult stimaților condeputați. Ar trebuì să formeze biblia fiecărui Maghiar, care dorește sincer independența patriei sale. (Somogyi: Luând exemplu dela D-ta?) Puteți luà. (Ceteşte): «In ultima analiză este a se atribuì nefericitelor stări naționaliste, că gemem în jugul existentelor raporturi de drept public, că adevăratul liberalism nu se poate valorà aici, că atât în una, cât și în altă privință nu îndrăznim să facem nici un fel de pas hotărît, simțindu-ne legați de mâni, de picioare, pe toate terenele, unde se cere muncă curată și e necesară acțiunea hotărîtă». Acestea nu eu le spun, ci le scrie un autor maghiar, a cărui maghiaritate curată de rasă nu o poate trage la îndoială nici condeputatul Ugron Gábor. (Sgomot.) Despre șovinism vorbește apoi astfel: (Citeaza mai departe din scrierile lui Mocsáry, întrerupt fiind de multe ori, apoi continuă): Cu acestea Mocsáry a dovedit, cât abuz se face și cât de necorect se manuiază chestia de naționalitate. Dovedește în cartea aceasta, că e cu neputință să ne maghiarizați pe noi, și tocmai de aceea, onorata casă, e de datorința D-voastre să vă abateți dela direcția de până acuma și dacă vreți să rupeți cu vechiul sistem pe toate terenele în afacerile publice, atunci trebue să rupeți cu el înainte de toate în chestia de naționalitate, nizuindu-vă, ca să puteți rezolvà chestia aceasta. Rog onorata casă să-mi acorde o pauză de câteva minute». (Prezidentul suspinde ședința pe cinci minute și îndrumă ulterior pe Markos la ordine pentru cuvintele adresate oratorului: «numai de funie să nu scapi». Dupa redeschidere oratorul continuă):

«Onorată casă! A devenit obiceiu în casa aceasta, ca provocându-vă la trecut să ne acuzați pe noi cu nepatriotism; în loc să trageți vălul uitării peste trecut, totdeauna ne spuneți, că noi la 1848 și nu mai știu când asta și asta am făcut; uitați însă, că ce vremi erau atunci și că ce a făcut și maghiarimea cu poporul nostru. Imi țin de datorință a aduce în fața casei aceea ce a spus un bărbat maghiar, ca să dovedesc prin aceasta cine a fost acel Iancu, pe care D-voastră atâta îl înjurați, pe când nouă memoria lui Iancu ne este sfântă și noi mândri suntem, pentru el și pentru moții lui, cel mai curat și cel mai frumos tip al poporului român. Beőthy Ákos, așà cred, că e un scriitor și un bărbat vrednic maghiar, pe care încă și condeputatul

www.dacoromanica.ro

Somogyi Aladár îl recunoaşte de autoritate. El scrie astfel, ca: «Avram Iancu s'a simţit cu trup cu suflet Valah şi a întrat în mişcare din motive ideale, mai nobile». Aşà scrie Beőthy Ákos. Descrie apoi, cum odată, în copilăria sa, a fost de faţă la o convorbire a tatălui sau, a bătrânului Beőthy, cu Bem, când a fost vorba despre Iancu, şi în legătură cu aceasta scrie, că-şi aduce bine amînte, cum în decursul convorbirii, la care a fost de faţă, au căzut ambii de acord, că Iancu e om de omenie, cu care se poate vorbì, şi cu care se poate ajunge la înţelegere în scopul restabilirei păcii. Cred că Bem şi bătrânul Beőthy pot figurà ca martori principali pentru Iancu. Scrie mai departe, că tatăl său până la sfârşit a fost de părerea aceasta. Mai departe, scrie Hunfalvi Pál, că în zilele finale ale răsboiului pentru libertate s'a întâmplat în Seghedin, că a povestit Beőthy Ödön, ca Iancu ar fi gata să se împace dacă i s'ar da garanţii, că condiţiile înţelegerii vor fi respectate. Aceasta e dovadă, că cei ce înjură pe Iancu, nu-l cunosc. De aceea rog generaţia de acuma, să cetească opurile lui Beőthy şi ale altora, cari au cunoscut şi cari au studiat lucrurile, înainte de a-şi pune părerile pe hârtie.

De multeori mă întâlnesc cu argumentul, că noi trebue să fim reţinuţi dela păşirile politice şi dela valorarea politica, fiindca suntem iredentişti. De multeori s'a auzit apoi aici întreruperea, că să mergem în România, că iredentişti fiind vrem să rupem Ardealul şi să-l alaturăm la România. Acestea sunt astfel de bănueli, pe cari nu le putem lăsà din partea noastră fără răspuns.

Că să mergem în România, e firește, numai o frază; pentrucă dacă ne-am duce, cine ar ramànea în locul nostru? Afara de aceasta se poate, că daca regatul român ar aveà o poporaţiune de zece milioane, ar fi mai periculos pentru maghiarime decât astăzi. De aceea, ţineţi-ne mai bine aici, ca pe nişte amici buni. Ce priveşte iredentismul, las să vorbească un bărbat mare de stat român, D. A. Sturdza, care în vorbirea ţinută în senatul român în 9 Decemvrie 1903 spuneà urmatoarele: (Citează din vorbire parţile în cari se condamna iredentismul, care de altcum nu există, apoi continuă):

Stimată casă! Acestea le spune sigur un bărbat competent. Dacă ar fi vorba de iredentism, nu noi am fi începătorii, cari nici chestia de naţionalitate nu o putem rezolvà, nici legea de naţionalitate nu o putem pune în vigoare, ci politicianiì români. Iar din aceea ce v'am cetit puteţi vedeà, cât de departe e de

www.dacoromanica.ro

oamenii aceştia ideea aceea, şi cu atât mai departe stă ea de noi, de conducătorii românimei din Ardeal, şi cu totul departe de poporul nostru. Dar ceice seamănă ideea aceasta în opiniunea publică, nu noi suntem, pentrucă noi nu putem propagà o astfel de prostie, noi nu putem să provocăm, ci provocătorii sunt alţii, sunt ziarele şi Trepovii cei mărunţi din comitatele noastre, cari necontenit şi fără motiv aruncă numai vorba omului român, că e iredentist, că vreą să rupă Ardealul şi să-l alăture la România. Exemplu despre aceasta ne-au dat câţiva dintre D-voastră când ne-au spus nouă aici lucrul acesta. Ideea aceasta deci să nu o propagaţi, domnilor, sămânţa aceasta să n'o resfiraţi printre poporul nostru, care nici ideie n'are de iredentism.

Onorată casă! Ştiu, că nu veţi primì proiectul nostru de adresă, cu toate că sunt sigur, că foarte mulţi dintre D-voastră se poartă cu mai multă simpatie faţă de ideile cuprinse în el, decât faţă de cele din proiectul de adresa al D-voastre. Dar şi de nu-l primiţi, aşi rugà foarte mult pe mult stimatul domn ministru-prezident, că atunci, când va înaintà Maiestăţii Sale adresa, să spuna M. Sale şi aceea, că şi noi suntem aici, naţionalităţile nemaghiare, şi că există aici în patria aceasta o chestie mare de naţionalitate. Şi spună M. Sale, că şi noi am fost totdeauna supuşi loiali ai M. Sale şi ai dinastiei, astfel, că din noi s'au făurit şi arme, adecă din dinasticismul nostru. Şi roage pe M. Sa şi în numele nostru, că nu numai atunci să-şi aducă aminte de popoarele sale din Ungaria, când dă ordine de zi, ca cel dela Chlopy, ci aducă-şi aminte de noi şi atunci, când e vorba de împărţirea drepturilor în ţara aceasta. (Aprobări la naţionalişti.) Chestia de naţionalitate nu e o chestie a pretorilor, (Aşà e!) nu e o chestie, care poate fi rezolvată aici, prin întreruperi. Chestia aceasta e de mare importanţă în patria aceasta din punctul de vedere al dreptului de stat, al dreptului public, şi până nu va fi ea rezolvată pe bazele dreptului public, nu e posibilă pacea internă în Ungaria.

Aşà ni se spune, să venim noi cu idei concrete. Noi ne avem programul nostru, şi întocmai precum D-voastră vă acomodaţi împrejurărilor, aşà am făcut şi noi, fiindcă acuma e vorba de democratizarea ţării, şi noi asta vrem să o ajungem mai întâiu. Numai atâta aṃ dorì, să vă ocupaţi cu chestia, pentruca dupăce va fi rezolvată odată chestia dreptului electoral, să fie

www.dacoromanica.ro

scoasa pe plan şi aceasta, iar până atunci pregătiţi terenul, nizuindu-vă a delătură gravaminele noastre.

Dar las să vorbească şi bărbaţi de stat maghiari, cari s'au ocupat mult cu rezolvarea acestei chestii de mare importanţă şi cari o considerau de chestie de drept public. Să vorbească deci baronul Wesselényi Miklós. (O voce: Cel de acuma?) Nu cel de acuma, pentrucă acesta, atunci, când a vorbit condeputatul Goldiş şi a cerut pe temeiul legii de naţionalitate, ca să fie respectată şi limba noastră, ca naţionalităţile să-şi poată educà copiii, până acolo unde se încep studiile academice, din ce ar urmà, că guvernul ar fi dator să ridice în ţară gimnaziu românesc de stat: atunci baronul Wesselényi Miklós, probabil ca urmaşul (Voci: fiiul!) marelui Wesselényi, a strigat: «Si mai ce? Cutezanţă ne mai pomenită!..» Regret foarte, că la tinărul Wesselényi Miklós opurile şi ideile tatălui său nu se împărtăşesc de aceeaşi veneraţiune, ca în familia mea, pentrucă noi cetim cartea aceasta. Aşà spune baronul Wesselényi cel bătrân în cartea sa: (Citează mai multe pasage, apoi continuă.) Acestea sunt astfel de idei, onorată dietă, cari pot să servească ca baza la opera, care are de scop rezolvarea chestiei de naţionalitate.

Fie-mi permis să mai cetesc şi din un op al generalului Czecz János, intitulat: «Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849», unde se cuprinde propunerea de pacificare a guvernului lui Kossuth cătră Români. Ea stă din 18 puncte. In punctul prim se spune, că «Valahii ca naţionalitate separata vor fi numiţi în viitor în documentele publice după numele lor: Români». După al doilea punct: »Guvernul maghiar e pătruns de dorinţa, ca toate naţionalităţile Ungariei să se desvolte în mod independent», să ofer Românilor următoarele garanţii naţionale:

III. «Extinzându-se comunicarea diplomatică în limba maghiară numai asupra legislaţiunii, asupra conducerii publice guverniale, întrucât e neîncunjurat de lipsă pentru conservarea unităţii de stat:

IV. In comitate se pot întrebuinţà ambele limbi şi acestora le este dat dreptul de a corespondà între olaltă românește.

V. In toate şcoalele românești, precum şi în acelea, pe cari statul le va ridicà Românilor în viitor, limba de propunere e cea română.

www.dacoromanica.ro

VI. Daca se va introduce judecătoria cu juraţi, ori procedura verbală la forurile inferioare, atunci principiul desvoltat sub IV se extinde şi asupra justiţiei».

Astăzi, durere, asta se face prin talmaci, ca şi cum nici nu am fi în patria noastră proprie. Se chiamă servitorul, care e numit talmaciu ad hoc, onorată casă, atunci, când Sârbul, Slovacul şi Românul tot aşà de puţin înţelege limba maghiară, ca pe cea chinezască. (Olay Lajos: Suntem doară în Ungaria. Aduceţi tălmaci cu D-voastră!).

VII. «Fiecare Român are dreptul să înainteze petiţii în limba proprie». Punctul VIII se refere la recunoaşterea bisericii gr.-ort. române. Punctul IX: «In ministeriul instrucţiunii publice va funcţionà o secţie separată pe seama credincioşilor bisericii gr.-ort. Această secţie va fi compusă numai din Români de confesia aceasta».

Astăzi, stimată casă, n'avem nici un om, care să refereze în ministeriu afacerile bisericii gr.-ort. sau gr.-catolice. Vorba a fost de multeori despre aceasta. Dar atunci voiau să dee o secţie întreagă ministerială.

Punctul XI sună astfel: «In cercurile în cari limba româna e limba majorităţii poporului, limba de comandă a gardei va fi cea română», etc. etc. Astăzi aşà stăm, onorată dieta, şi aceasta o spun numai între paranteze, că D-voastra vorbiţi despre autonomia catolică în proiectul D-voastre de adresă, dar uitaţi, ca şi noi, Românii gr.-catolici, suntem pe lume. Şi pentruca să nu uitaţi, am accentuat noi lucrul acesta în proiectul nostru de adresa. Şi acuma vă spun, stimata casă, că dacă forţaţi lucrurile şi cu intenţiuni de maghiarizare ne înrolaţi în autonomia catolica, se va provocà iarăşi o astfel de luptă confesională în ţara aceasta, cum a fost pe vremea lui Rákoczy; şi dacă noi, Românii gr.-catolici... (Prezidentul îl admoniază să se ferească de înşirarea contrastelor confesionale.) ...mă restrâng deci numai la observarea, că dacă se întâmplă aceasta, noi, greco-catolicii vom înscenà o mişcare de «Los von Rom», ne rupem de cătră' biserica catolică şi ne alăturăm la cea gr.-ortodoxă.

Mai înşir un program, care poate formà baza studierii chestiei de naţionalitate. Ideile acestea le-a publicat Kossuth Ferencz, actualul domn ministru de comerciu, în formă de articol de fond, în ziarul românesc «Lumina». (Ceteşte articolul *românește*. Sgomot.) L'a scris Kossuth Ferencz. Aici în Buda-

www.dacoromanica.ro

pesta e tipărit românește. (Continua cetind *românește.* Emódy József: Vorbește ungurește. Nu suntem datori sa ascultam vorba românească. Prezidentul îi spune oratorului, ca numai limba maghiara poate fi întrebuințata în dietă, afara de cea croata. Ministrul de justiție Polonyi: Dar ceteşte citații! Atunci nici franțuzește nu ar puteà cità!) Am dreptul sa citez, ori nu? (Prezidentul: Dacă e citație, pofteşte, ceteşte. Oratorul ceteşte mai departe românește, apoi traduce în ungurește aceea ce a cetit şi continuă): Cât de frumos vorbește aici Kossuth! Putem sa le primim toate ca baze în privința începerii rezolvarii chestiei de naționalitate.

Dar onorată casa! Când suntem cu considerare la chestia aceasta, trebue să ne gândim şi la viitor. Noi nu gravităm în afară, în zadar ni se impută aceasta din dreapta şi din stânga; noi ne concentrăm toate nizuințele noastre politice în aceea, ca în patria aceasta, în care au trăit şi s'au fericit strămoşii noştri, să trăim şi în viitor şi să ne fericim pe pamântul acesta, care ne este sfânt şi nouă, pentruca şi sângele stramoşilor noştri a udat acest pământ şi poate că în masură mai mare decât al stramoşilor Maghiarilor, (Contraziceri.) pentruca noi ne-am aflat la hotarele extreme ale țării şi noi, Slovacii, Rutenii şi Români, am dat contingentul cel mai mare şi pentru trupele lui Rákoczy. Nu suntem noi, nici gravitatori în afară, şi nici tradători de patrie, onorată casa. Viitorul unei țari depinde dela aceea, ca bărbații ei de stat cum, cu ce înțelepciune îi pregateşte viitorul. Pentrucă bărbații de stat, cum sunt de ex. stimații noştri domni ministri, nu e permis sa se mulțumească numai cu aceea, ca dau câte o ordinațiune spre a fi sanate vatamarile de drept săvârşite la alegeri, nu e permis să treacă la ordinea zilei peste chestia sociala şi naționalista astfel, că înecaca cu jandarmii mişcarea socialista din Alföld şi cea naționalistă dela noi ci sunt datori să pregătească terenul pentru deslegarea acestor chestiuni mari. Nouă nu ne este permis sa privim aceste chestiuni altcum, decât din puncte de vedere generale europene.

Ce hotăreşte astăzi soartea popoarelor din Europa? O hotareşte soartea Germaniei, Rusiei şi Angliei. Ar fi uşor de spus astăzi, că imperiul rusesc e doara atâta de slabit, încât poate că nici nu se mai ridică din ruinele sale nici odată, şi că astfel o primejdie rusască nu exista. Dar dacă urmarim desvoltarea lucrurilor şi ne dam seama despre aceea, ca ce se în-

www.dacoromanica.ro

tampla în Rusia, vom descoperî cu totul altceva. In Rusia a căzut tirănia pentru toate timpurile. Se poate, că-şi va mai ridică capul, dar o zdrobeşte voinţa poporului. Şi ce vedem, că iese acolo întâiu la suprafaţă? Chestia naţionalistă şi chestia sociala. Şi vedem, că acei mari conducători politici, cari acuma s'au nascut din voinţa masselor mari de popor, nu fac nici o deosebire naţionalistă, confesională şi socială. Vice-prezidentul dumei e un Român, Dicescu, din Basarabia. Sunt reprezentaţi în dumă Polonii, Românii, Evreii şi toate neamurile din Rusia, şi astfel vreau ei să pună bazele marei Rusii, că garantează acolo fiecarui popor singuratic drepturi naţionale şi drepturi egale fiecarei clase sociale.

Care a fost programul marei Rusii? (Să auzim!) In privinţa aceasta ca martor clasic ne poate servì generalul Fadejew, care scrie în cartea sa, ca orientul european eliberat, dacă peste tot va fi eliberat, are trebuinţă de o confederaţie, care sa unească, de o conducere comună, de un senat comun. Toate chestiile internaţionale şi armata să fie în mânile ţarului rusesc, conducatorul natural al tuturor Slavilor şi pravoslavnicilor. Aceea nici nu e de lipsa, ca fiecare cetăţean al seminţiilor unite, ca fiecare membru al marei familii de popoare, ca întreaga armată a naţiunilor slave unite, să fie unite sub steag rusesc, ci ajunge, daca întreaga putere armata activă, în vreme de pace şi în rasboiu, în ţară şi în străinătate, după cum va cere trebuinţa, şi dacă întăriturile confederaţiei, gurile mării negre, sunt puse sub comanda nelimitata a comandantului suprem. In modul acesta părţile în parte independente ale statelor mari unite vor reprezentà un imperiu în faţa lumii.

Deci, onorată casă, încă atunci, prin anii 70, la începutul lor, există acest program rusesc şi erà cunoscut în Europa, că în Balcani şi la noi se vrea desvoltarea ideei panslavismului. Inca atunci am auzit necontenit în presa maghiară calomnia, ca se scurg rublele ruseşti în buzunarele noastre. Veţi ştì toţi, ca toate au fost scornituri, minciuni. Dar celce vrea să facă politică mare pentru viitor nu e permis să facă politică de struţ şi să închida ochii în faţa faptelor pe cari le vedem astăzi în Rusia. Pentrucă dacă se înfiinţează odată imperiul acel mare federativ rusesc, binevoiţi a vă închipuì numai, ce putere atractivă va aveà asupra Slavilor, dar poatecă şi asupra Românilor! Daca va fi asigurată acolo deplina libertate naţională şi socială,

www.dacoromanica.ro

atunci nu va mai fi idee fixă şi scornitură panslavismul, ci el va unì toate popoarele Europei (Sgomot.) şi se vor naşte statele unite mari europene.

Pentruca aceasta să nu se întâmple, în mod necesar noi trebue să adunăm putere şi să nizuim într'acolo, ca să ne consolidăm într'un stat tare şi unit în ideî. Trebue sa ne facem deci odată socoteala cu chestia aceea, că ori să fie aici independenţă de stat, cu rezolvarea chestiei de naţionalitate şi a chestiei sociale, ori şi mai departe să fie domnie de clasă. De ce nu găsim şi noi individualitatea cea mare, care în patria aceasta s'ar pune în fruntea mişcării noastre şi ar zice: Văd, că altcum nu ne putem fericì, decât numai cu rezolvarea chestiei de naţionalitate şi a celei sociale, că în secolul al douăzecelea nu mai poate fi susţinută şi pe mai departe domnia de clasa, ci trebue să ţinem cont de ideile cele mari, cari prefac lumea?!

Dacă cineva ar înţelege lucrul acesta, atunci sigur ca ar aflà în ţară sute şi sute de apostoli. cari ar propagà în mod desinteresat învăţăturile sale. Recunoaşteţi în mod sincer, domnilor, că sunt şi între D-voastră mulţi, cari aşteaptă momentul de a puteà da libera exprimare convingerei lor. Să n'o negaţi, sunt mulţi Maghiari, cari vad, că trebue să ne daţi drepturile noastre şi că nu poate fi amânată deslegarea chestiilor naţionaliste şi social-democratice. (Aprobări vii.) De aceea fac înca odată apel la D-voastră şi vă rog, să nu ne consideraţi pe noi şi să nu consideraţi nici pe socialişti de duşmani ai patriei, ci să ne consideraţi de fii ai erei noua, de anteluptători ai epocei nouă». (Aprobări vii. Markos Gyula: Te considerăm de renegat!)

Vorbirea deputatului Dr. Aurel Vlad la adresă.

Şedinţa din 10 Iulie 1906. Vorbeşte la proiectul de adresă deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* următoarele:

«Onorată casă! Pe scurt vreau sa vorbesc la obiectul din discuţie, desvoltându-mi punctul meu de vedere. Tot odata vreau să mă extind şi asupra faptului, ca cum, pe ce cale a ajuns ţara în situaţia de acuma, care peste tot nu poate fi numită trandafirie. Vreau să vorbesc despre aceea, că cum s'a întâmplat, că majoritatea dietei actuale e de tot curuţ-asca, şi

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. I, pag. 318.

www.dacoromanica.ro

politica ei totuşi nu e aşà. Dupa cum a arătat condeputatul Polit, în vieaţa politică maghiara în permanenţa au fost două partide: a curuţilor şi a labanţilor, dintre cari partidul labanţilor a dispărut de tot. A disparut partidul labanţilor, onorată casa, dar întreb, că oare politica majorităţii curuţeşti e întru adevăr curuţască? Intreb, e de aşà, ca să corăspunda de fapt sentimentelor, programului ei? Nu spun, ca mult stimata majoritate n'ar voì să se apuce serios de executarea programului ei, nu vreau prin aceasta sa suspiţionez, ci constat numai, că mâna majorităţii e legata, ca majoritatea nu poate vorbì, nu poate desvoltà acţiune aşà cum simte. (Mişcare.)

Stimata casa! Oratorul principal al partidului independist şi 48-ist a spus, că rareori am trăit timpuri în cari am putut vorbì dupa cum simţiam. S'a provocat la Tacitus, a cărui zicere clasica a citat-o, şi care după părerea mea n'a exprimat fidel de tot punctul de vedere al partidului independist şi 48-ist. Pentrucă de vorbit poate vorbì cum vrea, dar nu poate *face* ce vrea, pentrucă îi sunt legate mânile.

Stimata casă! Situaţia actuală politica o predomineză conflictul, care s'a nascut înainte cu un an şi jumatate între majoritate şi coroană. Conflictul acesta s'a înasprit, a devenit chestie de putere, fiindca majoritatea de atunci nu voià să renunţe la aspiraţiunile cunoscute sub numirea de pretensiuni naţionale», şi a băgat şi ţara în conflict, fără a-şi da seamă despre forţele ce-i stau la dispoziţie, fară a fi avut în vedere chestia, că din conflictul acesta eşi-va oare nevatămat, învingator, principiul suveranităţii poporului? Urmările au arătat, că din lupta aceasta principiul suveranitaţii poporului a eşit de fapt înfrânt. Urmările au aratat, ca adânc stimata majoritate, pentruca sa salveze constituţia, nu numai ca a renunţat cel puţin pentru doi ani la nizuinţele acelea, nu numai ca a trebuit să se desfaca de chestiile acelea, ci a mai trebuit sa accepteze şi un astfel de program, care i s'a dictat de sus, — iar procedura aceasta a majoritaţii din coaliţie nu e alta, decât acceptarea octroării desvalite.

Onorata casa! Înainte cu doi ani, când conflictul acesta nu erà atât de înasprit, onorata majoritate nu odată a fost îmbiata cu aceasta şi nu odată a fost pusă in situaţia de a formà guvernul, de a scoate ţara din criză, de a formà guvern cu lasarea la o parte a aşa numitelor pretensiuni naţionale, fie pentru înfăptuirea dreptului universal de vot, fie pentru reali-

www.dacoromanica.ro

zarea altei reforme interne. Dar atunci a denegat primirea puterii. A declarat de nepatriot pe celce îndrăsneà sa viseze despre aceasta şi să vă dee D-voastre sfatul, ca sa descopciaţi deocamdată pretensiunile naţionale, să renunţaţi deocamdata dela reclamarea comandei maghiare (la miliţie) şi să formaţi guvernul, pentru realizarea, fie a votului universal, fie a altor reforme interne.

In proiectul nostru de adresă prezentat dietei trecute noi am arătat, ca nu este altă scăpare din criză, decât dacă dieta votează legea despre dreptul electoral universal şi preda toate conflictele şi întreaga criză în cercul de competenţă al dietei, care se întruneşte pe baza dreptului electoral universal. Anume, în 1905 spuneam în proiectul nostru de adresă prezentat dietei următoarele (ceteşte): E datorinţa noastră, izvorîtă din credinţa de supuşi a declarà, că dieta actuală îşi va ţineà de datorinţa înfăptuirea unei astfel de reforme parlamentare, care stând pe baza dreptului electoral universal, prin împarţirea proporţionată a cercurilor electorale, prin garantarea pe calea dispoziţiilor mai potenţate a libertăţii şi a curaţeniei alegerilor, va face, ca reprezentanţa poporului să fie depositara adevăratei voinţe naţionale, fiindcă sanarea din temeiu a relelor cari rod la constituţionalismul şi parlamentarismul nostru, precum şi rezolvarea mulţamitoare a chestiilor de drept public şi economice, eşite la suprafaţa, poate să se aştepte numai dela o astfel de reprezentanţă, care primindu-şî împuternicirea dela naţiunea întreagă, va face cu putinţă reprezentarea fiecărui interes îndreptăţit .

In proiectul nostru de adresă înaintat la 1905 am indigetat dejà modalitatea de rezolvare, pe care mai târziu D-voastra, vrând-nevrând, a trebuit să o acceptaţi. Imprejurarea aceasta arată, că pentru primirea puterii din partea coaliţiei lipsesc bazele morale. (Mişcare). Şi lipsesc pentru aceea, pentrucă dacă o putere, un partid mare cum erà majoritatea de atunci, întrà în luptă pentru eluptarea succeselor naţionale şi nu iasă învingatoare din luptă, consecvenţa luptei acesteia, a perderei răsboiului, ar fi trebuit să fie aceea, ca partidul să se dee la o parte şi să nu primească guvernul, angajându-se să execute un astfel de program, pe care mai 'nainte totdeauna l-a perhorescat.

Dar cu toate acestea, o îndreptăţire recunosc pe seama actualei constituiri de guvern, şi aceasta e, ca s'a angajat să delăture corupţia sistemului de până acuma şi sa creeze o eră

www.dacoromanica.ro

noua, dacă serios vrea faptica sanare şi regenerare a stărilor interne putrede de lucruri. Faptuirile de până acuma ale guvernului şi însuşi proiectul de adresa al majorităţii ne arată, că stimata majoritate n'a invăţat înca din destul din evenimentele trecutului apropiat, (Mişcare.) că stimata majoritate, cu toatecă întâmplările din trecut i-au îndreptat atenţiunea spre aceea, că unde se afla punctele violabile ale constituţiei şi ale legilor noastre, cari sunt pârghiile cu ajutorul cărora un eventual guvern anticonstituţional de mai târziu ar puteà să ne răstoarne constituţia, ar puteà să ni o nimicească, zic, stimata majoritate, cu toate acestea, nu se îngrijeşte, ca spărturile acestea să fie astupate şi să fie instituite cerutele garanţii constituţionale.

Faptul, că din proiectul de adresă al majorităţii lipseşte reclamarea dreptului de asociare şi întrunire încă dovedeşte, că majoritatea nu vrea să înfăptuiască garanţiile constituţionale, cari formeaza pentru fiecare stat de drept indispensabilele condiţiuni primordiale.

Intre proiectul de adresă al majorităţii şi al nostru, al minorităţii, este o deosebire esenţială. Ea e următoarea: proiectul de adresa al majorităţii stă pe baza ideei de stat, proiectul de adresă al minorităţii, al nostru, pe baza statului de drept. Aceste doua noţiuni, ideea de stat şi stat de drept, se exchid una pe alta. Contrastul dintre aceste două noţiuni l'a recunoscut baronul Bánffy Dezső atunci, când în vorbirea sa din rândul trecut şi în articolul scris în chestia naţională a dat exprimare concepţiei, că noi trebue să sprijinim nizuinţele cari merg spre ideea de stat naţional chiar şi cu preţul de a renunţà dela atributul statului de drept.

Teza fundamentală şi punctul de mânecare în politica naţionalistă a baronului Bánffy Dezső este acela, că astăzi în Europa nu există decât state naţionale, unitare, de o limbă. Trebue să contestez această teză fundamentală, pe care o desminte faptul, că în Europa există de fapt, nu numai un stat, care nu e nici unitar şi nici de o limba. Iar baronul Bánffy Dezső nu-mi va puteà arătà mie nici un stat în Europa, care ar fi în stare să se susţină fără a fi totodată stat de drept. Dacă ţara vrea să renunţe dela atributul statului de drept, dacă ţara de dragul unui vis vrea să renunţe dela garanţiile constituţionale, dacă ţara numai pentruca realizarea visului să nu se lovească de pedeci nu vrea sa realizeze, nici dreptul de întrunire, nici dreptul

www.dacoromanica.ro

de asociare, nici egalitatea de drept şi nici dreptul electoral universal şi secret, scutit de orice restrângere, peste tot, dacă ţara vrea să se desbrace de atributele statului de drept, atunci nu rămâne alta, decât declararea principiului bellum omnium contra omnes, atunci ajungem acolo, că creăm aici stări de lucruri ca în Turcia! (Mişcare.)

Stimată casă! Proiectul nostru de adresă desvoltă bine lucrul acesta, pentrucă se pune pe acel punct de vedere, că în interesul asigurării viitorului Ungariei trebue să se înfiinţeze statul de drept, trebue să fie asigurate prin garanţii drepturile cetăţenilor de stat, fără considerare la aceea, că se face lucrul în favorul tuturor cetăţenilor, ori numai în al unei parţi din ei. Numai un pasaj din proiectul nostru de adresă a fost dificultat până acuma, acela în care ne plângem de atrocităţile dela alegeri. Cu el s'a ocupat mai ales secretarul de stat, Günther Antal. Spuneà, că plângerea noastră e neîntemeiată de tot. In proiectul nostru de adresă în privinţa aceasta se cuprinde urmatorul pasaj: «Mituirile şi amestecul ilegal al organelor oficioase au influinţat în măsură surprinzătoare rezultatul alegerilor. Şi pe când revoltătoarele abuzuri ale organelor oficioase au rămas nepedepsite, alegătorii cari n'au sprijinit guvernul sunt expuşi şi astăzi la cele mai aspre persecuţiuni politice». Domnul secretar de stat spuneà, că noi pentru aceea am trecut în proiectul de adresă pasajul acesta, pentruca să suspiţionăm guvernul înaintea străinătăţii, scoţând de acì concluziuni, că ne lipseşte patriotismul. Dar eu întreb pe domnii deputaţi şi pe dl secretar de stat dela justiţie, că oare atunci, când actuala majoritate, ca opoziţie, după alegerile lui Bánffy dela 1896, s'a ocupat în adresa ei excluziv cu chestiile acestea, cu atrocităţile dela alegeri, reclamând intervenţia regelui, ca să dee drumul guvernului care le-a săvârşit, iarăşi numai pentru aceea a făcut aceasta, pentruca să suspiţioneze guvernul înaintea străinătăţii, cu privire la stările din Ungaria? Şi oare din aceea, că opoziţia de atunci a făcut lucrul acesta, se poate trage la îndoială patriotismul ei? Iar atrocităţile electorale, pe cari le-am înşirat noi aici, întrec şi pe ale lui Bánffy dela 1896!

Domnul secretar de stat între altele provocându-se la faptul, că un condeputat a citat un şir din Dante a spus, că de ce nu s'a provocat la raiu, de ce nu vorbim şi noi ca Piccarda în raiu, care întrebat fiind, că de ce să simte atât de fericit în

www.dacoromanica.ro

raiu a raspuns, că nimic nu mai doreşte, acolo vrea să fie. Natural, ca din raiu e foarte uşor a se vorbì astfel, dar dacă întâmplator Piccarda s'ar fi aflat în iad, sigur că nu astfel ar fi vorbit. (Sgomot.)

Tocmai de aceea trebue să ne dăm silinţa toţi, ca să creăm aici o astfel de grădină a raiului, în care fiecare să se simtă bine şi sa nu plece 200—300 de mii de oameni din ţara aceasta. Pentruca dacă de fapt raiu ar fi aici şi nu iad, nu ar plecà câte 200—300 de mii de oameni la an, fără deosebire de naţionalitate.

Noi, onorată casă, vrem să ne oferim conlucrarea în privinţa aceea, ca sa se poată creà aici astfel de stări, ca să poată spune fiecare cetăţean de stat al ţării acesteia ceeace a spus Piccarda în raiu, ca nu se doreşte altundeva, fiindcă se simte bine acì. Dacă serios vreţi să realizaţi acest lucru, atunci acceptaţi principiile depuse în proiectul nostru de adresă, atuncì nizuiţi-vă a realizà ideea statului de drept, fără considerare la aceea, că renunţaţi dela un vis ori nu? Dacă contrar acestora, guvernul, majoritatea, ar vrea sa înainteze pe cale contrară, dacă de fapt vreţi sa susţineţi aici astfel de stări, ca 200—300 mii de oameni să plece din ţară în fiecare an, atunci care va fi situaţia pentru ţară în caz de primejdie? Mă provoc la o fabulă a lui Isop. Un sclav, când a întrat duşmanul în ţară şi stăpânul i-a spus: Să fugim, să plecam, pentrucă vine duşmanul şi ne prinde, a răspuns domnului său: De ce sa plec, de ce să fug, când eu schimb numai stapânul? Nu e permis, onorată casă, sa aduceţi ţara, nu e permis sa fie adus nici un cetaţean de stat în situaţia, ca să poata spune tot aşà, ci din toate puterile trebue sa ne nizuim, ca sa putem creà aici adevăratul paradis, pentruca fiecare să poată răspunde aceea ce a răspuns Piccarda în raiu: Aici vreau să rămân, aici îmi place să trăesc.» (Aprobări la naţionalişti.) [1])

Vorbirea deputatului Dr. Iuliu Maniu la adresă.

Tot în şedinţa din 10 Iulie 1906, după baronul Bánffy Dezső, a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* şi a rostit în discuţia asupra adresei vorbirea următoare:

[1] Din *Ziarul Dietei*, etc. vol. I, pag. 336.

www.dacoromanica.ro

«Daca aş vană popularitatea ieftină, lucrul cel mai uşor pentru mine ar fi, sa lupt cu armele dreptaţii împotriva invectivelor pe cari le-a aruncat antivorbitorul meu, baronul Bánffy, nu numai în contra naţiunei mele române, ci la adresa tuturor popoarelor nemaghiare din aceasta patrie. Dar n'am s'o fac, pentrucă de mult m'am hotarît să nu mai stau cu d-sa de vorbă în chestia de naţionalitate, şi în punctul acesta să nu discut cu dânsul, (Sgomot. Olay Lajos: Bietul Bánffy, bietul Bánffy!) şi anume, nu pot discutà din motivul cu d-sa, că dupa cele spuse de dânsul, şi în urma celor ce le-a scris am ajuns la convingerea, ca stimatul domn deputat antevorbitor nu are simţul necesar pentru a tratà chestiunea aceasta cu obiectivitatea, care se aşteaptă dela ori şi cine, mai ales însă dela un bărbat de stat.

Onorată camera! Când d-l deputat antevorbitor a declarat într'un ciclu de articoli, apăruţi înainte cu câţiva ani şi meniţi de a fi cetiţi de lumea mare, ca în ţara aceasta nu admite altă cultură decât cea ungurească; (Voci în stânga: Foarte corect!) când st. domn deputat a declarat, că nici un popor din această ţară, afară de cel maghiar, nu are drept la aspiraţii culturale; când st. domn deputat antevorbitor în aceeaş broşură doreşte cu multă prudenţă politica, ca Saşii din Ungaria sa se maghiarizeze, pentruca prin aceasta să facă serviciu fraţilor lor din Germania: cred că nu e lipsă să motivez mai amănunţit, pentruce eu cu un astfel de barbat de stat, cu un om care asffel cunoaşte psihologia popoarelor — nu doresc să discut în chestia aceasta. (Voci: Bietul Bánffy!)

Vreau însă, on. cameră, să reflectez la unele obiecţiuni ale d-sale, mai ales la aceea, prin care vrea să împedece pentru câteva veacuri înftinţarea statului de drept.

Mărturisesc sincer, on. cameră, că nimeni n'a putut face mai bun serviciu cauzei noastre drepte, decât baronul Bánffy, când a declarat în faţa ţarii, că aici nu e vorbă de înfiinţarea unui stat de drept, nu trebue să se validiteze dreptul, ci înainte de toate trebue creat cu foc şi cu fier statul naţional (Vii aprobări.) şi numai mai târziu, după doua sau trei sute de ani, poate să înflorească aici şi dreptul. (Voci: Are deplină dreptate!)

On. camera! Eu, care mă însufleţesc nu numai pentru drepturile naţiunei mele, ci respectez aspiraţiunile ori-cărui popor, şi doresc fericirea pe cale dreaptă, nu numai a poporului

www.dacoromanica.ro

meu, ci a tuturor popoarelor din această țară, și care prețuesc mai pe sus de toate ordinea de drept, credeți-mi, că am aflat cu multă durere, că în veacul al XX-lea, un bărbat de stat, care a ocupat fotoliul de prim-ministru, a putut scoate din gură vorba, că nu are lipsă de stat de drept și că nouă ni-se va face dreptate numai după două sute de ani. (Voci: N'a zis așa! Olay Lajos: A spus, că mai întâiu trebue ridicat statul național, și asta o zicem și noi). Mă provoc, on. cameră, la notițele stenografice; de bună samă s'a luat notă, că Esc. Sa bar. Bánffy a spus, că statul de drept trebue instituit, dar numai după ce va succede să punem bază statului național, cu omiterea ideii și principiilor statului de drept. (Voci: Asta n'a zis-o niciodată!)

St. domn deputat antevorbitor nu e norocos cu exemplele la cari se provoacă. Când a vorbit cu alt prilej, s'a provocat iarăș la lucruri, pe cari a trebuit să le revoace pe urmă. Și acum, ca să-și sprijinească politica șovinistă-naționalistă, s'a provocat la politica lui Bismarck. Apoi, dacă st. domn deputat are aceeaș perspectivă de reușită pentru politica d-sale de forță, cum a avut-o Bismarck pe terenul politicei bisericești, pot să-l încredințez, că și față de politica d-sale se va află un Windhorst, care să-i dovedească, că politica exerciată față de drepturile naționale — întocmai ca și politica bisericească — nu poate triumfă, decât pornind din baza dreptului, a echității și a moralei. Eu, on. cameră, nu pot considerà și cinstì o politică, al cărei punct de emanațiune e imoral. (Sgomot. Voci: Politica statului național e imorală?)

Incontestabil, politica statului național profesată de d-sa are o bază imorală, (Vii contraziceri în stânga.) ceeace reiese evident din declarația bar. Bánffy, că politica pe care o profesează acum nu cutezà s'o profeseze pe vremea când ședeà în fotoliul de ministru-președinte. Căci, on. cameră, dacă politica aceea e justă, dacă se basează pe un fond moral, dacă politica aceea e de așà natură, încât poate stà în fața forului conștiinții și a lumii întregi, atunci o puteà profesà și pe vremea când erà ministru-președinte. Dar n'a profesat-o, deoarece politica aceea are temeiu imoral, care se împotrivește legilor eterne ale firii.

Fie convins d-l deputat bar. Bánffy, că toți membrii camerei nu pot aveà decât una și aceeaș țintă: promovarea fericirii țării, augmentarea puterii statului și asigurarea progresului

www.dacoromanica.ro

fiecărui popor. Sunt însă diferite părerile asupra cărărilor, pe cari mergând înainte am puteà atinge aceeaş ţintă. Cărarea pe care o urmează bar. Bánffy şi pe care doreşte să-l urmeze întreaga ţară e calea încălcării dreptului, care însă e în contra firii, căci împiedecă desvoltarea calităţilor dăruite de Dumnezeu.

Calea pe care purcedem noi, şi vă rugăm să purcedeţi şi D-voastră, e calea dreptăţii, calea desvoltării naturale, având de lozincă deschiderea drumului pentru desvoltarea liberă a tuturor forţelor naturale. Alegeţi între aceste două cărări. Vă pot însă asigurà, că un singur lucru este peste orice îndoială, care nu se poate resturnà: ce e imoral şi nenatural trebue să se prăbuşească; tot ce e înzestrat cu dăinuire şi viitor se basează pe dreptatea dumnezeiască şi pe legile naturii. Politica suprimării şi a violenţii e însă imorală şi nedreaptă, deaceea trebue să se prăbuşească. Şi dacă bar. Bánffy va mai ajunge încă odată la înălţimea de unde a tronat odată, va trebuì să cadă faţă cu legea eternă a dreptăţii.

Sincer mărturisind n'am avut de gând să iau cuvântul cu prilejul discuţiei adresei, din motivul, că la cea dintâiu privire a celor doue adrese poate ajunge orişicine la convingerea, că adresa D-voastre caută expediente şi prin necesitate acopere unele lucruri, cărora nu li-se poate da expresiune în cuvinte. Adresa noastră însă poartă timbrul nediscutabil al sincerităţii şi al patriotismului, al veritabilului patriotism. Intre astfel de împrejurări n'ar fi fost lipsă să-mi ridic glasul, cu atât mai vârtos, că nici majoritatea n'a aflat de necesară sprijinirea adresei prezentate de ea. Şi dacă totuş vorbesc e, că la desfăşurarea discuţiei s'au aruncat invective, pe cari ar fi greşală politică, cred eu, să le lăsăm fără răspuns, şi o fac aceasta, cu toate că văd nervositatea şi impacienţa, cu care st. guvern şi majoritatea urmăresc vorbirile noastre.

Permită-mi on. casă să observ, că domnii deputaţi află de nemotivată participarea noastră la discuţia aceasta, deşì la discuţia adresei în 1896 au luat parte 64 deputaţi, atunci când camera aveà de fapt o mulţime de agende de lipsă arzătoare. D-voastră acum ne luaţi în nume de rău, că vorbim, vrând să se macine cu mare grăbire discuţia adresei şi a budgetului, ca să puteţi merge acasă cât mai curând — la odihnă. (Contraziceri. Olay Lajos: Aceasta s'a făcut în interesul naţiunei maghiare şi nu în contra ei! Sgomot.) Dintre reproşurile de cari

www.dacoromanica.ro

avem parte, vreau să mă ocup îndeosebi cu unul, care priveşte nerecunoaşterea partidului nostru.

Negarea partidului nostru, ca atare, mi-se pare ca o continuare a ordinului lui Hieronymi de pe vremea partidului liberal, continuarea acelui sistem politic, pe care îl credeam prăbuşit. E curios, că D-voastră salutaţi prăbuşirea vechiului sistem numai când e vorba de încetarea unor lucruri neplăcute pentru D-voastră; dimpotrivă, nu vă bucuraţi de nimicirea aceluia, ci sprijiniţi chiar perpetuarea lui, când e vorba de lucruri, cari învoalvă vătămarea postulatelor noastre legitime.

Formarea unui partid e expresiunea părerilor politice, iar părerea politică e efluxul necesar al libertăţii de gândire. In urmare, dacă D-voastră nu recunoaşteţi dreptul nostru de a ne constitui în partid, dacă D-voastră în mod absolut negaţi existenţa unui partid politic, atunci atăcaţi libertatea gândirii şi a opiniilor.

Vreau să vă atrag atenţia în privinţa aceasta la împrejurarea, că dacă împedecaţi formarea vreunui partid în contra libertăţii de gândire, prin aceasta inauguraţi absolutismul, în faţa căruia nu mai rămâne altceva, decât ocultismul politic, sau conspiraţia. Sistemul actual trebue să ducă la absolutism şi la toate relele ce urmează din el, în momentul ce partidele politice şi programele lor sunt legate de libretul de toleranţă.

E principial imoral a negà formarea unui partid şi a condiţionà programul unui partid de voinţa majorităţii. Negarea existenţii programului nostru şi tragerea la îndoială a dreptului de a ne constitui ca partid, e o greşală şi imoralitate îndoită, căci împedecaţi prin ea, mai întâi libertatea opiniei, apoi împedecaţi apărarea intereselor acelora, cărora le aparţinem. D-voastră spuneţi, că n'am avut drept să ne organizăm pe bază naţională, spuneţi, că organizarea aceasta apără interese aşà de deosebite şi particulare, încât nu poate aveà loc în casa ţării. Fie-mi permis să mă ocup cu chestia aceasta, din două puncte de vedere.

Sunteţi convinşi, că noi luptăm pentru interese particulare? Căci dacă aceasta e convingerea D-voastre, vă pot încredinţà, că sunteţi în rătăcire, deoarece partidul nostru nu şi-á luat numirea dela singuraticii membri, ci dela principiul politic, spre a cărui realizare ţinteşte, care principiu e regnicolar, ţintind spre binele tuturor cetăţenilor din această patrie. Şi care e

www.dacoromanica.ro

principiul acela politic, care formeaza temeiul partidului nostru? Principiul naţional, adeca pretensiunea, ca sa se asigure liberă desvoltare pentru toate naţionalităţile din această ţară, dându-se toate cautelele necesare pentru asigurarea acestei libere desvoltari, conform însuşirilor lor proprii şi specifice, în scopul perfecţionarii acestora.

Dar presupunând, ca am reprezentà interese particulare, nici atunci nu aţi aveà drept să negaţi partidul nostru, pentrucă atât interesele specifice naţionale şi sociale, cât şi celelalte interese particulare, pot fi apărate şi reprezentate cu tot dreptul. Că întru cât e just aceasta, dovedeşte chiar chipul cum sunt formate unele parlamente, în cari adese reprezentanţa singuraticelor cercuri de interese este asigurată prin instituţiuni speciale.

Pentruca să se vadă cât de justă şi cât de legală este gruparea noastră în partid şi cât de volnică este procedura D-voastre, mă provoc şi la Germania, despre care doar nu veţi puteà negà, că este, şi că tinde să se susţină, ca stat naţional. In Germania sunt Poloni. In Germania, atât în reichstag, cât şi în camera prusiană, Polonii au club separat. Se poate, ca unii dintre membrii acestei camere vor trage la îndoială spusele mele, deaceea mi-am câştigat o dovadă de neresturnat, anume, scripta clubului polon, care suna din cuvânt în cuvânt astfel (ceteşte): «Noi, atât în camera prusiană, cât şi în adunarea imperială germană, suntem organizaţi ca club politic independent. Ca atare suntem recunoscuţi, atât din partea guvernului, cât şi de catra partidele germane, şi anume, suntem recunoscuţi ca partid, care îşi are de bază apărarea drepturilor naţiunei polone. Fiind dar partid independent, avem preşedinte, care are loc şi drept de vot în consiliul prezidenţilor şi în proporţia noastră numerică avem loc şi drept de vot în comisiuni, şi dreptul acesta încă nu ni-l'a disputat nime. Ca partid independent facem propuneri independente.»

Dacă D-voastră va provocaţi la Germania când vreţi să acoperiţi cu un val cât de cât de îndreptăţit procedura D-voastre faţă de noi, fiţi cel puţin echitabili şi provocaţi-vă şi atunci la Germania, când e vorba de un lucru, care revine în favorul nostru. Dacă aceeaşi Germanie, la care D-voastră vă provocaţi într'una, recunoaşte clubul Polonilor, organizat pentru apărarea drepturilor naţiunei polone, a acelei naţiuni polone, a cărei stare de drept e cu totul alta decât a noastră,

www.dacoromanica.ro

şi când ne reproşaţi necontenit, ca situaţia noastră e mai bună decât a lor, nu puteţi negà nici D-voastră partidul nostru!

Altă obiecţiune în contra partidului nostru este, că în ajungerea ţintei noastre politice ne aliem cu socialiştii şi conduşi de tendinţe nepatriotice am dorì să realizăm programul partidei social-democrate. Fie-mi permis sa declar, şi nu cred, că se va aflà om nepreocupat, care să nu aproabe cuvintele mele, că sprijinesc, primesc şi subscriu toate punctele din programul social-democrat, cari nu sunt în contradicţie cu esenţa statului şi a bisericii. (Aprobări. Voci: Şi noi le primim!) Cel ce a studiat acest program să poate convinge, că una din ţintele lui este eluptarea drepturilor omeneşti. In punctul acesta suntem de acord cu el, căci şi noi avem de ţinta eluptarea drepturilor omeneşti. E natural prin urmare, dacă în lupta aceasta pentru drepturile omenimei nici decât nu ne vom sfiì sa încheiem alianţă cinstită pentru o luptă tot aşà de cinstită, chiar şi cu socialiştii.

Eu am studiat istoria Maghiarilor şi credeţi-mă, într'adevăr cu mare mirare am observat însuşirea rasei ungureşti de a puteà scăpà cu pielea întreagă din mari încurcături. Dar cred, că nu greşesc când constat, că rasa maghiară n'are însuşirea de a ştì evità aceste încurcături. Daţi-mi voie sa aduc un mic exemplu spre a ilustrà, cum nu ştie alege calea cea adevarată, când e vorbă de evitarea unei primejdii. Mă provoc la greva seceratorilor, care e aproape să erumpă. Aşà cred, că greva muncitorilor va erumpe din lipsa de lucru şi în urma grelelor împrejurări de traiu, şi astfel după părerea mea cercurile conducatoare de stat ar fi avut datorinţa să saneze răul acesta. Şi în loc de aceasta, ce s'a întâmplat? Au ţinut la îndemână maşini de arat şi le-au pus la dispoziţia publicului, pentruca lipsa de lucru şi mizerie să fie şi mai mare.

Apărarea drepturilor omeneşti şi evitarea încurcăturilor, pe cari D-voastră nu le ştiţi încunjurà, e ţinta luptei noastre, luptându-ne cu mijloace curate şi drepte, şi nu mi-e teamă, că ne vom depărtà înfrânţi ori ruşinaţi din aceasta luptă. (Olay Lajos: Toţi cetăţenii au drepturi egale, fie Valahi, fie Maghiari!) Convingerea noastră e, că interesele multor clase sociale nu sunt apărate după cum ar aveà ele dreptul să o pretindă aceasta. Tocmai din acest motiv nu suntem străini de înfiinţarea acelor instituţiuni, cari au de ţintă investirea cu drepturi a cutărei clase,

www.dacoromanica.ro

ori a cutărei paturi din popor, ca sa fie toate interesele aparate chiar şi aici în sfatul ţarii. Aici e punctul unde ne întâlnim cu socialiştii.

Aceasta e cauza, pentru care noi, cu toatecă formam opoziţia în cameră, am declarat în mod cat se poate de loial în proiectul nostru de adresa şi în declaraţiile noastre anterioare, că din partea noastra suntem gata şi aplecaţi sa sprijinim şi să promovam orice dispoziţie, care are de ţintă desvoltarea economică, culturală şi sociala a ţarii, şi ne vom şi ţineà cuvantul în mod cinstit. Va veţi convinge, ca nici când nu vom oprì şi nu vom pune piedeci în calea activităţii îndreptate în direcţia aceasta. Binevoiţi a aduce proiecte de acestea şi va asigurăm, că noi vom fi cei dintâi, cari vom grabì sa contribuim cu votul nostru la realizarea lor.

Altă obiecţiune e, că proiectul nostru de adresă prezinta situaţia înaintea lumei în colori false. D-l deputat Günther, secretarul de stat al d-lui ministru de justiţie, ne-a reproşat, că în proiectul nostru de adresa vrem numai sa trimbiţăm în faţa lumii mari mizeriile în a căror jug gemem. Colegul meu, deputatul Aurel Vlad, a cetit partea încriminata din proiectul nostru de adresa; eu dar nu o mai cetesc, ci citez numai cateva pasagii din proiectul D-voastre de adresă din anul 1896.

Dejà în proiectul de adresa din 1892 partidul independent şi 48-ist, în frunte cu Eötvös Károly, spuneà următoarele: Fiindcă alegerile s'au făcut în timp nefavorabil şi cu o iuţală forţată, fiindcă s'au savârşit abuzuri electorale în măsură foarte mare, noi nu putem recunoaşte dieta drept expresiune curată a voinţei naţiunii». Aceasta, aşà cred, e o expresiune cu ceva mai puternică decât cea folosita de noi. Pentru proiectul nostru de adresă suntem timbraţi de nepatrioţi. Ei bine, eu nu vreau să fiu mai bun patriot, decat Eötvös Károly.

Fie-mi permis să cetesc acum proiectul de adresă prezentat în numele partidului independist la 1906, prin actualul ministru de justiţie Polonyi Géza. Iata un pasagiu (ceteşte): «Fişpanii, oficialii, funcţionarii şi agenţii asiguraţi fiind de rasplată şi că nu vor fi pedepsiţi, năpustiindu-se asupra alegătorilor, au început cu o sete nepotolita amagirea şi târgul, şi daca acestea nu ar fi asigurat isbânda, recurgeau la intimidari, persecuţii şi la forţă. Prin fondul ei moral şi de drept, noi credem că dieta aceasta e nelegala.»

www.dacoromanica.ro

In proporţie cu expresiunile acestea, cea încriminata din adresa noastră e numai apă sfinţită. (Voci: Dar D-voastra n'aveţi dreptate.) Majoritatea totdeauna zice, ca opoziţia nu are dreptate. Nu luaţi în nume de rau, daca şi aici mă declar, că în punctul acesta nu vreau sa fu mai bun patriot nici decât Polonyi Géza.

M'a surprins mult primirea de care noi am avut parte aici. Sincer declar, că D-voastra nu puteţi aveà opoziţie mai loiala de cum suntem noi. (Voci: Doamne fereşteli Cu prilejul discuţiei asupra proiectului de adresă din 1896, precum amintisem, au luat parte la discuţie 64 deputaţi şi nimeni n'a timbrat ca nepatriotică opoziţia de atunci. Noi am luat numai 13 parte la discuţie şi suntem timbraţi ca nepatrioţi. Ma ar ca noi n'am făcut şi nu facem altceva, decât arătăm calea care duce la fericirea acestei patrii.

Ne acuzaţi de nepatriotism. Şi în definitiv ce e patriotismul? Aşà cred, că e ocrotirea intereselor colective, complexul lucrărilor conduse de sentimentele altruiste. Cred, ca nu e lucru greu să fi patriot, când e în mâna ta gloria, puterea dispozitivă şi executivă. Intocmai precum nu e lucru greu pentru celce trăieşte în belşug şi în splendoare să fie om cinstit şi să observe legile şi ordinea de drept, dar e greu să fie cinstit cel sărac, acela, care cască gura înaintea vitrinelor la lucrurile cele minunate, dar ţinând neclintit înaintea ochilor echitatea şi cinstea nu sparge vitrina, ci merge mai departe flămânzând. Daţi-mi voie să declar, că purcezând din acest punct de vedere, luând de bază complexul lucrărilor altruiste, eu şi toţi aceia, cari şedem pe aceste bănci, ne ţinem mai patrioţi decât D-voastră. (Contraziceri în stânga. Aplauze pe băncile naţionaliştilor). Caci expresiunea faptica a patriotismului nostru izvoreşte totdeauna din sentimente altruiste, dovedind în curs de veacuri dealungul mare abnegaţie şi poate şi prea puţin egoism din partea noastră.

Nimic nu dovedeşte mai bine loialitatea noastră opoziţională decât faptul, că în proiectul nostru de adresă n'am pierdut din vedere situaţia cu adevărat grea în care se afla actualul guvern şi majoritatea, şi n'am cercat să facem neplăceri cu înţepături marunte, caci noi ştiam, că acest guvern are îndatoriri excepţionale, îndatoriri dinainte precizate, cari împlinindu-se, au sa pună bază unei desvoltari mai bune şi mai temeinic pornite,

www.dacoromanica.ro

E adevarat, că proiectul nostru de adresă diferă esenţial de al D-voastre, căci proiectul D-voastre, cum se vede, e compus în sensul ideilor d-lui deputat antevorbitor, baronul Bánffy, proiectul nostru însă nizueşte, pe baza principiilor de dreptate şi echitate, spre ţinte, cari ar trebui sa fie, nu numai ale noastre, ci şi ale D-voastre, ale tuturora.

Punctul de mânecare al proiectului nostru de adresă, ca şi al politicei noastre, e convingerea, că organizarea ţării trebue să corespunda complexu ui populaţiunei, trebue să corespunda conţinutului real al ţării noastre, ca organizaţia aceasta să câştige complăcerea tuturor locuitorilor şi tuturor claselor, sa servească spre desvoltarea tuturor puterilor de folos, şi astfel să putem apoi contă la aceste puteri, când organizaţia aceasta ar fi atacată, fie din afară, fie din lăuntru. D-voastra însa în proiectul D-voastre mânecaţi din principiul, că statul acesta înainte de toate trebue să fie naţional, şi că orice mijloc e bun, care duce la aceasta ţinta. Vă amăgiţi cu gândul, că ţara va fi aievea fericita daca aţi câştigat mijloacele sigure pentru fortificarea acestui stat naţional. Concepţia noastra divergează diametral opus de a D-voastre, convinşi fiind, că puterile naturale nu pot fi suprimate şi subtrase dela misiunea lor, că anumite stări nu pot fi susţinute cu forţa şi că numai pe calea adevărului să poate purcede spre ţinta comună: asigurarea păcii în întreaga ţară.

Abstragând dela conceptul acesta, amândouă adresele se ocupă cu anumite scopuri nemijlocite. Până când însă adresa D-voastre chiar şi în acest punct e condusă de fantasmagorii, să mi-se ierte expresiunea, adresa noastră stă sigură pe punctul de vedere al dreptăţii şi al impartialităţii.

Inainte de toate vrem sa rezolvim, dupa cum vreţi şi D-voastră, întroducerea votului universal secret. Noi voim acest vot universal secret din un punct de vedere cu totul deosebit de al D-voastre, şi anume, d n punctul de vedere al dreptăţii şi al prudenţei politice. Căci dacă D-voastră vreţi să introduceţi şi votul universal pentru anumite ţinte înainte stabilite, atunci acela nu va fi alceva, decât unealtă pentru ajungerea ţintei fixate de D-voastră.

Noi atât la reforma aceasta, cât şi la alte agende ale guvernului, n'am lucrat din motive egoiste, nici pentru anumite ţinte mai dinainte stabilite, ci am mânecat dela adevăr, caci numai prin acesta putem ajunge la realizarea libertăţii şi a

www.dacoromanica.ro

drepturilor firești ale omenimei. D-voastră vrând sa condiționați dreptul de vot de cunoștința limbei maghiare, sau și numai de cunoștința scrisului și cetitului, perpetuați și măriți nemulțumirea întregei țari. Căci doar nu numai pe noi ne desparte de D-voastră idealul de stat național, ci și alte pături însemnate din societate, și pe toți aceia, cari nu se pot împăcà cu perpetuarea dominațiunei de rasă și de clasă.

Când noi declaram în mod loial, că suntem cu toată curățenia sufletului nostru fii credincioși ai acestei țari, când declaram, că abstrăgând dela orice considerații, și noi vrem sa augmentam interesele colective ale patriei, D-voastră ne reproșați, că noua nu ne trebue statul unitar național maghiar. Apoi dupăce statul unitar național maghiar înseamna pentru noi renunțarea la cultura, limba și desvoltarea noastră națională, declar, și cred ca toți Românii, Slovacii și Sârbii de bine vor fi de acord, că nu ne vom împăcà niciodată cu statul național maghiar astfel contemplat, și nu vom fi nici odată adicții acestuia. (Olay Lajos: Atunci căraţi-vă din țara. Mergeți în România! Prezidentul: Cer liniște, d-lor deputați!) Nici când nu ne vom plecà înaintea acestei idei de stat maghiar, caci aceasta ar însemnà perirea noastră. Căci datorința de căpetenie a oricărui popor este, să se apere pe sine însuș și naționalitatea sa. Partidul român, (Voci: Valah! Valah!) slovac și sârb are de ținta asigurarea desvoltarii culturale și economice pe seama poporului, câștigarea condițiilor necesare spre asigurarea acestei desvoltări.

D-voastră spuneți, că legile țării asigură mijloacele de desvoltare pentru toți fiii acestei patrii. La aceasta eu însă adaug, că mijloacele asigurate prin lege nouă nu ni se dau, ni se deneagă chiar, și că în conducerea faptică a vieții de stat sa pun toate piedecile, ca individualitatea noastră naționala sa nu se poată desvoltà nici pe teren cultural, nici pe teren economic. Asta ne îndeamnă, să pretindem drepturi naționale garanționale. (Kun Árpád: Ce fel de drepturi naționale?) In proiectul nostru de adresă ne-am legat de condițiunile existente. Tocmai din acest motiv, în proiectul, pe care avem onorul a-l prezentà, nu am pretins toate pe cari ne erà datorința politică să le pretindem. Astfel deși ne erà datorința politică, nu ne-am pretins în adresă restituirea autonomiei Ardealului, nici punctul I. din programul nostru din 1905, ca să fim recunoscuți de individualitate po-

www.dacoromanica.ro

litică. Şi acestea nu le-am omis doară, pentruca am fi abstat dela ele, ci pentrucă ne-am ţinut strâns de misiunea acestei sesiuni parlamentare, de problemele acestui parlament, cari vor avèà să fie baza desvoltării noastre în viitor. Dar în principiu pentruce le pretindem? Pentrucă experienţa ne-a convins, că desvoltarea noastra culturală şi economică nu e asigurată fară drepturi naţionale garantate prin legi. Dela D-voastră depinde, întru cât să se întroducă în practică aceasta concepţia politică, caci dacă D voastra ne puteţi asigură, ceeace eu nu cred, interesele noastre culturale şi economice, fără drepturi naţionale, dacă nu va fi lipsa, ca să ne apărăm aceste drepturi şi desvoltarea lor prin aşezăminte naţionale: de buna samă pretensiunile noastre se vor reduce la trebuinţele reale. Dar câtă vreme trebue să privim cu jaluzie procedura celorce exerciază puterea de stat, până când vedem, ca condiţiile desvoltarii noastre culturale şi economice nu ni se oferă în aceeaş masură, ca altei rase din ţara, *nu ne putem* schimbà convîngerea, că progresul nostru poate fi asigurat singur numai prin drepturi fundamentale, aşà numite naţionale. (Barta Ödön: Nu-i adevărat!)

Cred, că în curând, cu prilejul desbaterii budgetului, voiu puteà dovedì cu datele finanţelor statului, că filerii aceia pe cari îi platesc în dare eu şi poporul meu, nu se distribue în proporţie cuviincioasă pentru acoperirea pretensiunilor noastre economice şi culturale. Activitatea statelor moderne nu se restrânge numai la aceea, că lasă teren de desvoltare, ci trebue sa şi ocrotească desvoltarea anumitelor pături şi anumitelor clase sociale. Dacă D-voastra puneţi în practică datorinţa aceasta a statului modern pentru D-voastra, pretindem şi noi ajutorarea noastră culturala şi economică, atunci, când pentru Maghiari se face lucrul acesta. (Barta Ödön: Vom sistà activitatea «Albinei» şi apoi ne vom îngrijì de activitatea economică.)

Nu vreau să înşir nedreptaţile de cari sufere poporul nostru, caci discuţia adresei, conform uzului parlamentar, e restrânsa la stabilirea programului de lucru, ar fi deci neavenit să înşiram acum toate gravaminele noastre. Căci dacă am vrea sa le înşirăm, nu ne-ar ajunge câteva şedinţe, ca să le spunem până în capăt. Eu aşadar n'am de gând să înşir gravamine, ci numai să accentuez îndatoririle, cari credem noi că se impun mai cu inzistenţă acestei adunări de deputaţi; de aceea daţi-mi voie, ca dintre aceste agende, înafară de chestia sufragiului

www.dacoromanica.ro

universal, să mă mai ocup cu unele chestiuni de mare importanță.

Un vechiu gravamen al bisericii catolice este, că nu-și poate realiză autonomia nici după o muncă de 30 de ani, în vreme ce autonomia celoralalte biserici e dejà fapt împlinit. Tocmai de aceea salutăm cu bucurie punctul acela din mesagiul de tron și din programul guvernului, care privește punerea în vigoare a autonomiei catolice. Dar mărturisesc sincer, că mă umple și de îngrijire, căci în vreme ce se vorbește de autonomia catolică, nu se spune nici un cuvânt despre autonomia bisericii greco-catolice române. Cunosc desvoltarea în trecut a acestei chestiuni și tendința de a contopì biserica greco-catolică în autonomia catolică regnicolară.

Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia s'a instituit ca provincie bisericească deosebită prin bula papală «Ecclesiam Christi» și ca atare s'a inarticulat în lege. In numita bula papală se spune expres, că biserica greco-catolică are să-și împlinească agendele cu totul deosebit de biserica catolică, neatârnând nici de primate și nici de alte organe ale bisericii catolice, prin urmare, dacă biserica greco-catolica de Alba-Iulia va fi contopită în autonomia romano-catolică regnicolară, în contrazicere directa cu bula numită, inarticulată în lege, aceasta ar însămnà deadreptul o despoiare de drept. Tot asemenea nedreaptă ar fi și aceasta procedură, ca și aceea, că preoțimea greco-catolică dela sate încă nu are nici până azi întregirea de salar, deși preoții dela celelalte confesiuni o au de mult. Iar ajutorul de stat să distribue în mod volnic și ilegal, țintind la adevărata umilire a preoțimei dela sate.

Să nu creadă onor. casă, că eu. ca gr. cat. vreau să apăr excluziv autonomia bisericii mele. Dimpotrivă, fiind convins în sufletul meu, că o condiție a desvoltărei religioase este autonomia bisericilor, doresc să se asigure autonomia tuturor bisericilor deopotrivă. Credeți-mă, că nu cu mai puțină durere observ, dacă se atacă autonomia altei biserici, sau se comit astfel de lucruri, cari vatămă autonomia bisericii, fie acum, fie în viitor. Nu credeți, că nu mă doare, când văd de pildă cum biserica ev.-ref. autonomă și cu instituțiuni așa de frumoase să luptă așà de mult, ca să câștige ajutorul de stat.

Nu mă bucur de aceasta, pentrucă ajutoarele acestea totdeauna se dau cu anumite gânduri rezervate și pe lângă anu-

www.dacoromanica.ro

mite condiţii. Ceeace acuma este în avantajul bisericii reformate, îi va fi spre stricare atunci, când frânele guvernului nu vor mai fi în mânile acelora, pe cari domniile lor voiesc să-i vada acolo. Eu am fost crescut în gimnaziul reformat din Zălau. (Voci: Nu se vede!) Şi credeţi-mă, că cu mult mai frumos trăieşte în amintirea mea acel gimnaziu în simplicitatea lui, când se susţineà încă, cu venerabilii lui profesori, din propria putere materială, decât actualul gimnaziu, cu splendidul său palat şi cu profesorii plătiţi de stat. Pentrucă mi-e teamă, că acel splendid palat nu mai odihneşte pe aceleaşi sigure baze, pe cari odihnià vechiul şi modestul, dar totodată venerabilul edificiu.

Dar pe cum nu pot să socotesc îndestulitor programul guvernului pe terenul bisericesc, întocmai nu-l aflu îndestulitor nici pe terenul economic. Şi nu-l aflu îndestulitor pentru aceea, pentrucă nu se află într'ânsul înşirarea aceea pragmatică, o înşirare, care să eschidă orice echivocitate, a acelor probleme economice, pe cari guvernul şi le-a prefipt. Nu se află într'ânsul marcată în chip hotărît şi detaiat, nici darea progresivă, nici minimul de existenţă, pe cum am fi aşteptat dela guvern cu tot dreptul. Dar nu-l aflu îndestulitor nici pentru aceea, pentrucă nu văd într'ânsul indigetarea multor astorfel de instituţiuni moderne, cari sunt neapărat de lipsă, pentruca popoiaţiunea ţării, cu deosebire clasele de jos, să se poată susţineà şi să se poata afirmà în emularea cea mare a ţării şi în concurenţa cea mare a lumii. Astfel ar fi înainte de toate întroducerea «apărării căminului», dorită din partea partidului meu, fără de care poporul, — eu, care trăiesc în mijlocul lui, o ştiu de bună seamă, — nu se poate mântuì de ruină şi de pustiire totală, pentrucă cu slaba-i putere nu poate să reziste concurenţei, căreia este expus, în mersul de desvoltare a statului modern şi în lupta aceea, ce trebue să o susţină faţă cu celelalte clase sociale.

Toţi constatăm cu inimă îndurerată, că puterea materială a ţării e slabă; toţi simţim povara, ce sarcinile publice o pun pe umerii noştri; toţi simţim cu deosebire aceea, că poporul agricol într'atâta geme sub sistemul actual de dare, încât într'adevăr e cu neputinţă, ca să propaşească şi să se desvoalte. In butul acestora, reforma darii de pământ nu e accentuată în proiectul de adresă al majorităţii cu aceea hotărîre, pe care în chestiunea aceasta pe dreptul am fi aşteptat-o dela majoritate. E adevărat, cunosc acele greutăţi ale realizării practice, de cari

www.dacoromanica.ro

e legată deslegarea acestei chestiuni, dar eu aşa cred, că nu se va află în casa aceasta un singur om, care nu ar fi gata să conlucre, dând toate mijloacele de lipsă, pentruca guvernul să realizeze reforma dării, ca prin aceea sa ajute poporului ce nu să poate desvoltă sub povara acelor greutăţi ce îi apasă umerii. (Aprobări în centru). Dar nu numai sistemul acesta al dării de pământ constitue un vechiu gravamen, ci şi compunerea catastrului. In cercul acela mare de muncă, ce guvernul şi l'a prefipt în programul său, aşà cred, nu ar fi fost necorect, dacă s'ar fi susceput reformarea acestei instituţiuni, ca aşezându-o pe baze moderne, să putem sanà acele rele, ce rezultă din catastrul de azi, privitor la dare şi la relaţiile de proprietate.

Onorată casă! Să nu timbraţi debutul nostru de aici de o lucrare pusă în serviciul excluziv al unei rase. Noi, după convingerea noastră cea mai adâncă, ne-am angajat, atunci când ne-am cerut un loc în aceasta casă, nu numai la apărarea neamului nostru românesc, ci am dorit să ne angajăm la apărarea tuturor acelor interese, a căror cultivare, din punctul de vedere al desvoltării economice a ţării, e necesară. (Aprobări în centru). Dupăce însă în adresa noastră văd mai bine exprimată îngrijirea acestor interese, eu primesc proiectul înaintat din partea amicului meu Polit.» (Aprobări şi aplauze pe băncile naţionaliştilor.) [1])

Ne mai fiind nime anunţat la cuvânt, discuţia să încheie. Vorbeşte ministrul-prezident Wekerle, care răspunde tuturor oratorilor, apoi în chestie personală baronul Bánffy Dezső, şi la urmă deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad.* Işi explică cuvintele rău înţelese din partea prim-ministrului, care l'a numit agent provocător. In şedinţa din 11 Iulie 1906 a vorbit raportorul majorităţii, apoi deputatul naţionalist sârb *Mihail Polit*, care a recomandat dietei acceptarea proiectului de adresă al naţionalităţilor, şi în urmă în chestie personală deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu*, care răspunde raportorului majorităţii, că n'a spus, că el şi consoţii săi vreau să ajungă stăpâni peste această patrie, ci la observarea făcută de un deputat, că aici Maghiarul e stăpân, a adăogat, că *nu singur!* Pusă la

[1] Din «*Ziarul Dietei* », etc., vol. I, pag. 344.

www.dacoromanica.ro

vot se primeşte adresa majorităţii dietei şi se votează şi în discuţia pe articole. Deputaţii naţionalişti n'au participat la discuţia specială.

Interpelarea deputatului Dr. Iuliu Maniu.

(In chestia ordonanţelor şcolare ale guvernului de mai nainte.)

Tot în şedinţa din 11 Iulie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* face comunicarea, cumcă guvernul de mai nainte, adecă ministrul de culte şi instrucţiune publică al acestui cabinet anticonstituţional, a dat două ordinaţiuni în chestii şcolare (numerii 72,000 şi 72,001 din 1905), al căror cuprins se împotriveşte legilor existente, pe cari însă, cu toate acestea, inspectorii de şcoale le execută. Intreabă deci pe actualul ministru de culte şi instrucţie publică, dacă are cunoştinţă despre ele, ştie că inspectorii regeşti de şcoale pretind respectarea lor şi dacă are de gând să revoace aceste ordonanţe, cari vatămă legea şi dreptul autonom al bisericilor?

Contele *Apponyi*, ministru de culte şi instrucţie publică, răspunde imediat, că el nu pretinde şi nu va pretinde dela nime să execute ordonanţe ilegale. Despre existenţa ordonanţelor ilegale amintite de interpelant n'are cunoştinţă. Plânsoare în privinţa aceasta nu i-s'a adresat.

Deputatul Dr. *Iuliu Maniu* nu e mulţumit cu răspunsul, pentrucă întrebarea e aceea: recunoaşte guvernul actual de legale ordinaţiunile date din partea guvernului de mai nainte, ori nu? Roagă deci pe domnul ministru să studieze chestia, să cerceteze şi apoi să răspundă astfel, ca toţi să fie mulţumiţi.

Dieta a luat răspunsul ministrului la cunoştinţă.

Budgetul anului 1906.

Şedinţa din 14 Iulie 1906. Se începe discuţia asupra budgetului de stat pentru anul 1906. După raportorul comisiunii financiare ia cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Nicolae Oncu* şi rosteşte vorbirea următoare:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! In calitatea mea de deputat dietal îmi ţin de datorinţă patriotică de a vorbì pe scurt la budgetul din discuţie şi la chestiile politice, cari stau în legătura cu el.

Pentru precizarea punctului meu de vedere politic declar, cumcă eu, cu consoţii de principii împreună, ca membru al partidului dietal naţionalist, şi ca fiu credincios al patriei mele, pentru aceea am primit mandatul, pentruca aici, în casa aceasta, împlinindu-mi cu credinţă datorinţele de deputat, în bună înţelegere cu D-voastră şi de braţ să conlucru la binele patriei, la înaintarea ei morală şi materială şi la consolidarea ei.

Aceasta e lozinca şi credinţa mea şi a consoţilor mei de principii, acesta e unul din punctele principale ale programului nostru: bunăstarea, fericirea şi înaintarea patriei şi a tuturor popoarelor ei, pe lângă valorarea pe toate terenele, în toate direcţiunile, a sublimului principiu al curatei egalităţi, al frăţietăţii şi al libertăţii, (Aprobări.) pentrucă singure acestea formează fundamentul ţării noastre constituţionale, acestea formează peatra singură şi sigură a unghiului în patria noastră, şi pentrucă fără de acestea patria noastră nu poate să fie tare şi mare. (Aşà e!) Acestea sunt principiile direcţionale, cari străbat sufletele noastre, pe lângă ele vom rămâneà statornici totdeauna şi pentru ele vom luptà pe cale legală, cu arme constituţionale.

Când noi, pătrunşi de aceste gândiri şi conduşi de aceste principii, sub steagul acesta am întrat ca partid în onorata casa, spre marea noastră surprindere am ajuns la trista experienţă, că partidul nostru, în contra tuturor obiceiurilor parlamentare, n'a fost recunoscut, şi că pretensiunile, pe cât de juste, pe atât de echitabile, ridicate din partea partidului nostru, cu ocaziunea constituirii casei, precum şi mai târziu, cu ocaziunea întregirei singuraticelor comisiuni, au fost simplu ignorate şi delăturate, iar noi înşine n'am fost primiţi în mod destul de prietinos.

Toate aceste vătămări de drept, toate aceste desconsiderări, nu ne vor împedecà însă de a merge mai departe înainte pe calea indicată de noi. Şi nu, deoparte pentru aceea, pentrucă noi n'am perdut încă toată speranţa, din contră, e vie în noi firma convingere, că va venì timpul, şi în adevăratul interes al patriei trebue să vină timpul, când patria îşi va aflà bazele fericirii, bunăstării şi măririi sale în bunăstarea, fericirea cetăţenilor, naţionalităţilor, popoarelor sale, şi în frăţeasca înţelegere şi împreuna simţire, contopită în iubirea de patrie, a tuturor ce-

www.dacoromanica.ro

taţenilor patriei, de altă parte nu pentru aceea, pentrucă noi suntem aici pe baze legale şi constituţionale, şi pentrucă mai departe existenţa noastră şi activitatea noastra parlamentară nu depinde dela recunoaşterea singuraticelor partide, ori dela nerecunoaşterea lor, căci în cele din urmă existenţa şi tăria partidului nostru reşede în sufletul milioanelor naţionaliste din patrie, cari milioane nu pot fi nici ignorate, nici şterse.

Dar şi mai dureros decât primirea şi desconsiderarea aceasta neechitabilă şi politiceşte cu nimic motivată din partea partidelor din dietă, ne-a atins pe noi programul înaintat casei din partea mult stimatului domn ministru-prezident şi întreaga sa direcţie. După caderea guvernului anticonstituţional şi după restaurarea vieţii parlamentare şi constituţionale şi a ordinei de drept, noi, naţionalităţile, speram, că sub era nouă, actualul guvern va rupe cu sistemul de guvernare al guvernelor vechi, perhorescat tocmai din partea sa şi din partea partidelor coaliate cu cari stă în alianţă, şi că în interesul tuturor popoarelor, pe terenul internelor, pe cel administrativ, pe al justiţiei, pe cel economic, în special însă pe al cultelor şi instrucţiei publice, în toate privinţele îşi va concepe, contempla şi duce la valoare problemele de guvernament numai pe baza perfectei egalităţi de drept, în consonanţă cu dreptatea, cu legile existente, în special executând sincer şi onest legea de naţionalităţi, cu delăturarea tuturor consideraţiilor laterale de rasă şi politice, şi anume, pe baza acelui principiu constituţional, după care în ţări constituţionale guvernul nu e numai păzitorul legilor, ci şi executătorul lor.

Cu regrete experiem însă, că noul guvern pe terenul acesta urmează sistemul guvernelor vechi, şi pe toate terenele vieţii de stat stă în serviciul aproape excluziv al aşà numitului stat naţional maghiar, (Aprobări vii.) ori mai bine zis, în al intereselor rasei etnice maghiare. Faţă cu această procedură, permiteţi-mi observarea, că după părerea mea starea aceasta e în toată privinţa greşită şi nu se poate menţineà, pentrucă nu poate să ducă la scop şi nu e alta, decât împingerea înainte a naţiunii maghiare dominante pe căi artificiale, cu mijloace artificiale, nu e alta, decât, nu numai negligarea celoralalţi cetăţeni ai patriei, ci chiar despoiarea lor de drepturile, cari cu tot dreptul le compet pentru jertfele aduse totdeauna cu voia pe altarul patriei comune.

www.dacoromanica.ro

Pentru încunjurarea tuturor neînțelegerilor și pentru evitarea oricărei banueli declaram aici, în fața casei și a lumei intregi, ca noi, naționaliștii, nu cerem în patria aceasta și nu pretindem pe seama naționalităților nici un drept teritorial deosebit național, nu cerem stat în stat, și nici nu ridicăm și nu pretindem drepturi, pretensiuni, cari stau în contrast cu interesele adevarate ale patriei, cu suveranitatea și unitatea națiunii maghiare. Și tocmai de aceea și cu acest prilej protestăm pe față și în mod solemn în contra tuturor acuzelor și calomniilor ridicate sub titlul acesta în contra noastra, fie de orice natură, declarându-le de neîntemeiate și neadevărate.

Pretindem însă cu toată hotarîrea drepturile constituționale garantate în legi pe seama noastră, și pretindem, ca pe lângă datorințe egale să se împărtășască și de drepturi egale pe toate terenele fiecare cetățean al patriei și fiecare naționalitate singuratică deopotrivă. (Voci: Ca doara așà se face!)

Realizarea tuturor acestor principii juste, echitabile și sublime, zace în interesul întregei țari, pentruca noi așà credem, că bunăstarea patriei și consolidarea ei nici în afară, nici în lăuntru, altcum nu se poate efectuì. Puteți să fiți convinși, că acestea nu sunt numai gravamine naționaliste, ci din contra, acestea sunt interese principale de ale țării, și guvernele, respective barbații de stat, cari vor rezolvà în mod norocos chestia de naționalitate, creând prin aceasta pacea internă a țării și concordia între cetățeni, își vor câștigà merite neperitoare în jurul patriei.

Datorințele egale invoalva în sine și drepturi egale, și noi, naționaliștii, atât din expozeul guvernului, cât și din budget, am câștigat trista experiență, că pe terenul vieții de stat în general, mai ales însă pe terenul economic și al instrucției publice, din vistieria statului, alimentata de toți cetațenii patriei, se sprijinesc din abundanță în special și excluziv interesele maghiare, și anume, pe terenul politicei de proprietate prin executarea așà numitei colonizari și parcelări, pe terenul cultelor prin ajutorarea privilegială a bisericilor specifice maghiare, pe terenul instrucției publice prin înființarea de școale cu limbă de propunere excluziv maghiara și prin crearea și întărirea de instituțiuni excluziv maghiare.

Nu vreau să vorbesc acum mai departe despre colonizări, la a căror executare pretutindenea primesc valorare excluziv numai punctele de vedere maghiare.

www.dacoromanica.ro

Nu voiu vorbì nici despre așà numita acțiune săcuiască, în contra căreia noi, naționaliștii, din punct de vedere patriotic și umanitar nu avem nimic de obiecționat. Dar cu dreptul avem să obiecționăm faptul, că la colonizări și la acțiuni regnicolare de ajutorare, celelalte naționalități ale țării peste tot nu vin luate în seamă, și din partea guvernului în direcția aceasta nu se împărtășesc de nici un fel de sprijin.

Dar nu numai pe terenul politicei economice, ci și pe al politicei administrative și al instrucției publice atât de departe merge inegalitatea și nedreptatea, încât guvernele nu permit naționaliștilor nici chiar întemeierea de reuniuni cu scop curat economic, iar pe terenul instrucției publice încă și dela acele reuniuni curat umanitare și culturale detrag clauzula de sancționare, al căror singur scop este, de a se ajutorà elevii săraci cu progres bun în studii. Spre motivarea tuturor acestor dispoziții se face provocare la o ordinațiune ministerială, după care naționalităților în patria aceasta nu li se acordă dreptul de a întemeià nici un fel de reuniune pe baze naționaliste. Iar aceasta, după părerea noastră, dar nu numai după părerea noastră, ci și după dispozițiunile clare ale legilor noastre, e nedreptate și incorectitate din partea guvernelor.

Onorată casă! E destul de regretabil, că în țara noastră constituționala peste tot nu există drept de întrunire și asociare, corăspunzător principiilor generale constituționale, care să garanteze cetățenilor de stat libertățile publice. E destul de regretabil, onorată casă, că aceste drepturi cardinale ale cetățenilor de stat nu sunt regulate prin legi pozitive, ci prin ordinațiuni ministeriale, arbitrare și nedrepte. Dar pentru noi e și mai regretabil, că toate aceste ordinațiuni ministeriale restrâng drepturile de liberă întrunire și mai ales de asociare numai ale naționaliștilor. Să recunoaștem, că toate acestea sunt nedrepte și neechitabile. Dar mergând mai departe pe acest teren, mai ales ce privește egalitatea de drept, dacă l-am înțeles bine cuvintele, mult stimatul domn ministru-prezident spuneà în una din vorbirile sale de curând rostite, că deoparte nu este țară pe lume, în care naționalitățile să se bucure de atâtea drepturi și libertăți ca la noi, de altă parte, că limba naționalităților nu o atacă nime, și conform experienței, pe care și-a câștigat-o în curs de lung timp, judecatoriile noastre și autoritățile noastre publice nu fac deosebire nici odată între drepturile singuraticilor cetățeni.

www.dacoromanica.ro

Durere, onorata casa, se află şi aceasta numai pe hârtie, pentrucă în vieaţa practica teza aceasta e cu totul alta. Noi ne plecam bucuros în faţa iubirii de dreptate a judecătoriilor noastre; nici nu vreau să desvolt mai pe larg chestia aceasta pe acest teren; dar o esenţiala deosebire trebue să fac pe terenul egalităţii de drept, şi adeca, între exerciarea dreptului privat şi a dreptului cetăţenesc de stat, sau mai bine spus, a drepturilor politice. Nu vreau sa le taxez prea sus, dar la tot cazul, drepturile de liberă întrunire şi asociare a cetaţenilor de stat conştienţi, şi peste tot restrângerea sau confişcarea exercierii drepturilor politice, au pentru ei valoare, poate chiar mai mare decât oricare chestie de drept privat. Deci să fim în curat cu aceea, că noi avem aici în vedere, nu drepturile private, ci drepturile politice, şi pe terenul acesta, pe terenul liberei întruniri şi a liberei asocieri pretindem drepturi egale şi tratare egală cu maghiarimea, respective, dupăce, cum binevoiţi a vedeà, nu ne împărtăşim de tratare egală, în privinţa aceasta şi pentru aceasta stare, care nu poate fi menţinută, ridicăm plânsoare.

Revenind asupra politicei de culte şi instrucţiune publică, cu cea mai mare părere de rau trebue să văd, că mai dinadins pe acest teren se manifesta vatămarea cea mai departe mergătoare a egalităţii de drept faţă de naţionalităţi. Guvernul şi organele sale, îndeosebi însă presa din patrie, cum spuneam, necontenit accentuiază, ca nu este ţară, care ar garantà naţionalităţilor atâta libertate şi atâtea drepturi, ca Ungaria. Dar spuneam, că în vieaţa reală nu e aşà. In special ce se atinge de instruarea limbii noastre şi întrebuinţarea ei oficioasă, guvernele delătură şi scot din uz limba naţionaliştilor, nu numai pe terenul administrativ şi al justiţiei, ci mai ales pe terenul instrucţiunii publice, în tot modul, sistematic, în aşà fel, că în timpul din urmă, contrar dispoziţiunilor clare ale legii, guvernele, în institutele de învaţământ de tot felul, ridicate şi susţinute în ţinuturile locuite de naţionalităţi din partea statului, nu numai că nu lasă să se propună limba naţionalităţilor, ci din contră, opresc chiar propunerea ei. Dar nu e destul atâta, ci ministrii de culte merg atât de departe în privinţa aceasta, încât în toate institutele de învaţământ ale statului ordonează, ca cu privire la naţionalităţi încă şi religia, catehismul, tatal nostru, să fie propus excluziv în limba maghiară, pe lângă draconica şi nedreapta

www.dacoromanica.ro

amenințare, ca în caz contrar preoții respectivi și catiheții își pierd slabul și ridicolul ajutor mic de stat.

Să recunoaștem cu sinceritate, că toate acestea nu sunt, nici juste, nici cu dreptate, dar nu sunt nici lucruri echitabile, și că aceasta nu mai e politică de stat națională, ci politică de rând șovinistă, care nu numai ca nu întărește cetățenii patriei în iubirea de patrie și în stima față de legi, ci din contra, le clatina credința pusă în legile patriei și duce totodată la amărăciune pe cetățenii statului și la conflicte fără scop și nefolositoare.

Onorata casă! In contra acestei proceduri și a acestui sistem, noi, naționaliștii, ridicăm protest în numele cel sfânt al patriei, și solicităm, din iubire de patrie, sistarea acestor stări de lucruri, cari nu se pot susține, și cari, în loc de binecuvântare, aduc primejdie! (Aprobări la naționaliști.) Mergând mai departe pe terenul instrucției publice vreau să fac încă o observare, anume, că după legile patriei noastre, mai ales după dispozițiunile clare ale legii de naționalități, succesul în instrucția publică, din punctul de vedere al cultivării generale și al bunăstării publice, zăcând și în interesul statului, acesta e dator a se îngriji, ca în institutele de învățământ, ridicate și susținute de el, cetățeanul de orice naționalitate al patriei, chiar și în apropierea ținutului locuit de el, să-și poata primi instrucția și pregătirea în limba sa proprie, până acolo, unde-și ia începutul pregătirea mai înaltă, academică. Aceasta se refere în general la școalele elementare și la cele medii. Pe lângă aceasta, instrucția poporală și peste tot cultura generala fiind misiunea principală a statului, și totodata scopul sau principal și datorința sa, noi cu inima plină de mâhnire experiem, că în contra dispoziției clare a legii, guvernele statului nu ridică nici unde în țară decât excluziv institute de învațamânt cu limbă de propunere maghiară, atât în școalele inferioare, cât și în cele superioare medii, și nu sprijinesc, nu susțin nici un fel de alte instituțiuni culturale. Afara de aceasta noi mai ținem pentru limba și cultura noastra de foarte vatămătoare procedura guvernului, că nu se împărtășesc așà zicând de nici un fel de ajutor din partea statului institutele de învățamânt și celelalte reuniuni și instituțiuni culturale de limbă nemaghiara, deci ridicate excluziv de naționalități, de respectivele biserici și credincioși, cari le aparțin, și susținute cu jertfe foarte mari, aproape insuportabile,

www.dacoromanica.ro

ci din partea actualului guvern s'a trecut în budgetul prezentat o sumă enormă aproape excluziv pentru ajutorarea limbii maghiare şi a culturei maghiare. (Madarász József: E foarte corect aşà!) Noi suntem însă de altă părere, şi zicem, că nici nu e corect aşà, nici nu e just, nici nu e echitabil. De aceea, bazaţi pe drepturile noastre, pe legile noastre, pe constituţia noastră, noi la tot cazul pretindem, ca limba şi cultura noastră să primească sprijin moral şi material dela stat după principiile dreptăţii şi ale echităţii, cel puţin în proporţia, în care noi, naţionaliştii, contribuim cu filerii noştri la sarcinele publice ale statului. (Aprobări.)

In privinţa aceasta însă, pentru a evità orice îndoială sau neînţelegere, îmi ţin de datorinţă a declarà, că noi pentru aceasta nu suntem duşmanii limbii şi ai culturii maghiare, (Sgomot.) din contră, suntem amicii limbii şi culturii maghiare. O învăţam şi o cultivăm şi noi înşine. Urmărim cu simpatie şi cu iubire şi-i salutăm pe compatrioţii noştri maghiari pentru munca desvoltată pe terenul culturei, dar pretindem tot atunci, ca şi limba noastră să se împărtăşească de sprijin din partea statului, cel puţin în proporţia în care contribuim cu filerii noştri la sarcinile statului.

Ce se atinge de guvernarea ţării, fie-mi permis să-mi spun pe scurt părerea şi în privinţa aceasta. Părerea noastră e aceea, ca să rămână puterea de stat pe bazele legii, ale dreptăţii şi ale perfectei egalităţi de drept, pe toate terenele vieţii de stat; să rupă, în interesul patriei, cu planul îndreptat spre contopirea de rasă şi limbă, nenaturală, a naţionalităţilor; sa elimineze din vieaţa de stat, de multeori accentuata, dar după firma noastră convingere fatala idee de maghiarizare, care şi până acuma a cauzat ţării imense jertfe, fără nici un folos, şi care a provocat, în loc de pace şi concordie, numai frecări între cetăţeni. Nizuiască-se să aplice în locul acestei experimentari silnice şi nerealizabile principiile curatei şi adevăratei iubiri şi frăţietăţi reci proce, câştigând pe calea aceasta sufletele şi inimile tuturor cetăţenilor şi naţionalităţilor patriei. Asigur onorata casă, că mergând pe calea aceasta, aplicand principiile acestea, succesul sigur că se va aratà. Şi asigur onorata casă şi despre aceea, că noi nu numai aici, ci şi acasă, în societatea noastra şi pretutindenea, le propagăm şi cultivăm. Mai declar apoi şi aceea, că orice afirmare contrara nu e alta decât frază goală pentru

www.dacoromanica.ro

restrângerea drepturilor noastre date de lege şi de constituţie, calomnie pentru ponegrirea naţionalităţilor.

Noi dorim realizarea tuturor acestor principii sublime, nu numai în interesul naţionalităţilor, ci dorim realizarea lor în adevăratul interes al patriei, din curată iubire de patrie, pentrucă numai pe calea aceasta se pot regulà în mod durabil afacerile interne ale ţării, şi numai în felul acesta şi cu mijloacele acestea poate fi consolidata ţara în afară şi în lăuntru. Mai ales când din punctul de vedere al consolidării interne şi externe a patriei ne aflam în faţa rezolvarii unor chestii atât de mari şi de grele de stat, toate acestea au să fie precumpănite cu atât mai vârtos, şi cu atât mai vârtos au să fie luate în considerare, cu cât, după părerea noastră, nici mare, nici fericită, dar nici destul de tare nu poate să fie ţara, care are atâţia agitatori, atâţia trădatori, atâţia duşmani interni, câţi are obiceiul să fabrice la noi puterea de stat şi politica nesăţioasă şovinista, care e în stare să nimicească şi să distrugă, nu însa nici odata să pună statul maghiar pe temelii solide, spre a-l înfiinţà.

După părerea noastră singura politica corectă e aceea, pe care am desvoltat-o mai nainte, care pe lânga drepturi egale şi purtarea egală de sarcini se bazează pe iubirea şi stima reciprocă, pe a cărei steag e scrisa deplina egalitate de drept şi pacea, ca lozinca. Politica aceea de stat, care respectează drepturile constituţionale, limba şi cultura tuturor naţionalităţilor, tuturor cetăţenilor din ţara, promovându-le; politica de stat, onorata casa, pe lângă care fiecare cetaţean, după particularitaţile sale de rasă poate înaintà pe calea culturii, a bunăstarii, a iubirii de patrie, şi care singura e în stare a asigurà şi promovà întarirea şi viitorul patriei, a acelei patrii, ai cărei cei mai credincioşi cetaţeni noi totdeauna am fost, suntem şi vom fi. (Aprobari.)

Fiindca mai de multeori am fost întrebaţi, ca programul nostru care e, trebue sa declar, ca cele acum spuse de mine formează programul nostru politic, credeul nostru politic, acestea sunt punctele mai principale din programul nostru politic. Declarându le acestea, am numai o observare de făcut, şi anume, în interesul adevărului şi în interesul ţarii. Onorata casa! Maghiarizarea luata ca scop din partea politicei extreme şi excluzive de stat maghiar, chiar şi dupa legile naturii nu poate duce nici când la scop. Chiar şi dupa marturia vechilor istoriografi din patrie, mai ales poporul nostru român în

www.dacoromanica.ro

toate vremile mai mult şi-a iubit limba decât vieaţa. Noi, urmaşii deci, urmând pilda strămoşilor, nu vom renunţă nici odată dela naţionalitatea, dela limba noastra, şi nu ne-o vom hegă. Pe lângă aceasta suntem însă şi vom fi cei mai credincioşi fii şi cetăţeni ai patriei noastre, ai Ungariei, dar nici odată nu vom devenì sinucigaşi de dragul vestitei idei a lui Bánffy.

După toate acestea, fiindcă n'avem încredere în politica guvernului, deci ne purtăm cu neîncredere faţă de el, declar în numele partidului nostru, că nu primim budgetul nici în general». (Aprobări la naţionalişti.)[1]

Interpelarea deputatului Dr. Stefan Petroviciu.

(In chestia ordonanţelor şcolare.)

Tot în şedinţa din 14 Iulie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Stefan Petroviciu*, nemulţumit cu răspunsul pe care l-a dat ministrul de culte şi instrucţiune publică la interpelarea deputatului *Dr. Iuliu Maniu*, adresează o nouă interpelare ministrului în chestia ordonanţelor şcolare, date din partea ministrului de mai nainte dela culte şi instrucţiune publică, formulându-şi întrebările astfel:

1. «A fost legal guvernul de mai nainte, da ori nu?

2. Dacă a fost legal, cu ce drept a revocat guvernul actual unele ordinaţiuni, pe cari le-a fost dat guvernul de mai nainte, din motivul, că guvernul acela a fost ilegal?

3 Iar dacă cu adevărat a fost ilegal, pe ce bază de drept susţine actualul guvern alte ordinaţiuni, date de guvernul de mai nainte, şi anume, de ce nu revoacă actualul guvern şi ordinaţiunile date sub numerii 72,000 şi 72,001 din partea fostului ministru Lukács György?»[2]

Desbaterea specială a budgetului anului 1906.

Discuţia asupra budgetului anului 1906 a fost încheiată în şedinţa din 14 Iulie 1906 şi tot atunci s'a întrat în desbaterea specială, care s'a terminat în şedinţa din 25 Iulie 1906. Dintre deputaţii naţionalişti români

[1] Din «*Ziarul Dietei* , etc., vol. II, pag. 5.

[2] Din «*Ziarul Dietei* , etc., vol. II, pag. 26.

www.dacoromanica.ro

au participat la desbaterea specială a budgetului următorii: In şedinţa din 16 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministrului de culte şi instrucţiune publică, a dificultat poziţia de 200,000 coroane, trecute în budget ca ajutor dat reuniunii culturale maghiare din Ungaria de sud, în scopul înfiinţării unui internat în Seghedin, deputatul

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Spune, că apărarea civilizaţiei, în contra Turcilor, n'au făcut-o numai Maghiarii, cum spuneà ministrul Apponyi, ci şi Românii, cari au dat ţării pe Huniadi. Se miră, că ministrul Apponyi face pendentă executarea legii de naţionalităţi dela respectarea din partea naţionalităţilor a părţilor din ea, cari vorbesc despre o singură naţiune alcătuitoare de stat în Ungaria. Explică cum a putut înţelege Deák Ferencz întroducerea din legea de naţionalităţi şi apoi trecând la poziţia din budget declară, că nu o poate primì, fiindcă reuniunea culturală din Ungaria de sud, ca toate reuniunile de asemenea natură, urmăreşte un scop bine cunoscut: maghiarizarea. Guvernul să sprijinească nu numai reuniunile culturale maghiare, ci şi pe cele româneşti, sârbeşti, iar Slovacilor să le dee îndărăt reuniunea confiscată «Matiča». Aceea ce face guvernul e protecţie. Deschidă guvernul teren larg de emulaţie în cultură pentru toate popoarele, ca să poată participà toate la concurenţă. Nu votează poziţia din budget.

In aceeaşi şedinţă, la poziţia referitoare la cheltuielile reclamate de şcoalele poporale elementare de stat, vorbeşte tot

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Arată cu date statistice oficioase, că politica de maghiarizare n'a dat nici un rezultat. In ţară sunt 4718 comune maghiare şi 7968 comune nemaghiare. Cele dintâi ar trebuì să asimileze, că absoarbă pe cele din urmă. Dar nu merge lucrul. Şi nu merge maghiarizarea nici pe calea instrucţiei publice. Numărul analfabeţilor din ţară e de 52% din poporaţiune. Aceştia cum să primească cultura maghiară, dacă nu ştiu ceti şi scrie? Cu şcoalele aşà stăm, că sunt prea îndesate. Prea puţini învăţători, cari abià pot arătà puţin progres în scris şi cetit, iar în maghiarizare de loc. Să nu se forţeze direcţia industrială, pentrucă ţara e o ţară agricolă. E ţăran Maghiarul şi neamuri de ţărani sunt şi ceialalţi. Iar copiii de ţăran vara se duc cu vitele, ori la holdă; nu umblă la şcoală.

www.dacoromanica.ro

Mai e apoi împrejurarea, că satele noastre sunt foarte răsfirate şi în timp de iarnă în zadar aşteaptă învăţătorul să-i vină elevii la şcoală. Recomandă ministrului sistemul din Şvedia şi Norvegia, cu învăţători ambulanţi. Arată, că dintre Maghiarî 17%, iar dintre nemaghiari 25% din copiii de şcoală nu umblă la şcoală. Dacă ar umblà şi aceştia la şcoală, ar cădeà pe câte un învăţător 130—140 de elevi. Cum să progreseze deci maghiarizarea? Arată ce cheltuieli mari ar aveà statul, dacă ar statifică şcoalele confesionale, în număr de 13,555 faţă de 3,550 ale statului, şi cum statul nu ar fi în stare să le supoarte. Abià peste 100 de ani dacă se va puteà gândì cineva la maghiarizare pe calea statificării învăţământului public. Ce ne trebue astăzi este, mai multe şcoale şi mai mulţi învăţători. Dar şi acì s'ar cere cheltuieli enorme, pe cari statul nu le poate face acuma. La noi învăţământul public nu poate fi ridicat la nivel european din cauza sărăciei. Să nu umble nime după utopii. Să se abandoneze maghiarizarea şi să se respecteze legea. Dacă s'ar fi respectat legea şi nu s'ar fi umplut temniţele din Vaţ şi Seghedin cu cei mai buni ai popoarelor nemaghiare, dacă s'ar fi sprijinit şi cultura celor de limbă nemaghiară şi dacă inspectorii de şcoale n'ar închide şcoalele confesionale numai din pricina, că nu le sunt în regulă aborturile: atunci sigur că se făceà progres şi nemaghiarii nu ajungeaŭ să păşească ca contrarî faţă de Maghiari. Să nu se iee nime după lumina de licuriciu, pentrucă ajunge în mocirlă. Guvernul ţină cont de statistică, de împrejurări, şi dee posibilitatea Românilor să fie buni patrioţi români şi totodată buni patrioţi ungari. (Sgomot. Intreruperi. Mişcare.)

In şedinţa din 17 Iulie 1906, la poziţia referitoare la ajutoarele date bisericilor, vorbeşte iarăşi

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Polemisează cu baronul Bánffy Dezső şi îi respinge mai multe însinuări şi calomnii, adresate bisericilor române. Constată contrazicerea în care se află Bánffy, când de o parte pretinde, ca în şcoale cu limba de propunere maghiară să se propună ungureşte şi religia, de altă parte se plânge, că Maghiarii gr.-ort. sau gr.-cat. nu pot să înveţe nici religia şi nici «tatăl nostru» în limba lor. Polemisează cu un alt orator maghiar, Tutsek, căruia îi spune, că Românii din Ungaria nu au nimica comun cu cei din regat. Romănia e pentru ei străinătate. Trecând la obiect constată, că guvernul nu împarte bisericilor ajutoarele cu dreptate. Cele maghiare

www.dacoromanica.ro

primesc ajutoare mai mari decât cele nemaghiare. Roagă guvernul, să nu mai întrebuinţeze congrua spre scopuri de corteşire, ci sa împartă şi congrua cu dreptate. Pentrucă e totuşi prea mult, ca câte un preot «patriotic» român sa primeasca 1000 coroane ajutor de stat, iar altul, mai bun decât el, dar nepatriotic, numai 70 cor. Se plânge, ca în actele ministrului de culte se foloseşte cuvântul „valah". Legea ne numeşte Români. Roagă guvernul să rupă cu trecutul şi sa dee şi bisericilor româneşti ajutoarele, cari le merita şi de cari au trebuinţă. Iar luptele confesionale să le evite, pentrucă acestea pot să ducă la al doilea Mohács!

In şedinţa din 18 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministeriului de justiţie, poziţia: tribunale regeşti şi judecatorii cercuale „, a vorbit

Dr. Stefan C. Pop. Spune, ca justiţia costă mulţi bani, şi se întreaba, dacă ea corăspunde intereselor cetaţenilor de stat? Nu, pentruca judecătorii nu cunosc limba poporului. Guvernele de mai nainte au facut greşala, ca pe judecătorii români i-au permutat în ţinuturi ungureşti, iar în ţinuturile româneşti au fost aduşi judecatori, cari se înţeleg cu parţile cu ajutorul talmaciului. Sa-i mute guvernul iaraşi între Români, ca să faca de prisos folosirea talmaciului, pe care tot părţile îl platesc. Comunică un caz, în care bietul ţaran român a platit tălmaciului 46 coroane într'un proces foarte neînsemnat. Ţaranul, firește, s'a ruinat. Se provoaca la legea de naţionalitaţi, care da cetaţeanului dreptul de a se folosî de limba sa materna la judecătorii, dar cum sa se folosească, dacă nu l înţelege nime? Sa se execute deci legea şi sa se respecteze limba poporului. In justiţie sa nu fie vârît şovinismul. Acolo nu e vorba de şcoale, de administraţie, de maghiarizare, ci de dreptate, de averea şi vieaţa cetăţenilor. Roagă pe ministrul de justiţie, sa ceară un conspect despre judecatorii români, slovaci, sarbi, împarţiţi prin ţinuturi ungureşti, şi sa-i permute în ţinuturile în cari pot sa-şi valoreze limba materna. Poziţia din budget nu o voteaza.

Tot în şedinţa din 18 Iulie 1906 şi tot la acelaşi obiect vorbeşte şi

Dr. Aurel Vlad. Constata, ca 80% din procesele de drept privat se termina la tribunal. Dar sentinţele tribunalelor sunt foarte superficiale. Ar trebui, ca la tribunale sa fie numiţi ca pre-

www.dacoromanica.ro

zidenţi oameni cu cunoştinţe temeinice, nu numai buni administratori. Indreptarea însa se impune, pentrucă altcum se naşte anarhie în justiţie. Se aduc sentinţe, çari stau în contrast diametral cu legile. Poate să comunice ministrului ori secretarului de stat date concrete, de cari se vor minună.

Ministrul de justiţie Polonyi Géza crede, ca antevorbitorul ar puteà sa ceară, pe lângă înşirarea faptelor concrete, sanarea relelor, şi atunci el bucuros i-ar stà la dispoziţie; dar nu i permite să ridice bănueli în general în contra judecătoriilor, compromiţându-le sentinţele aduse.

Dr. Aurel Vlad răspunde, explicându-şi cuvintele. N'a suspiţionat, ci a afirmat pe baza datelor oficioase. In 80—90 de procese din o sută nu este apel la foruri mai înalte. In celelalte procese, cari se pot apelà dela tribunal la tablă şi la curie, sentinţa tribunalului e schimbată în 30 de cazuri din o suta. In câte cazuri ar fi schimbate celelalte, daca ar fi şi ele apelabile? Tribunalele deci, ca foruri de apel, sunt cam superficiale în judecată,

In şedinţa din 19 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministrului de interne, a vorbit

Dr. Stefan C. Pop. Se plânge, că în comitatul Aradului s'a descoperit înainte cu opt ani o mare defraudare la cassa pupilară, din care a fost furată suma de 700,000 coroane. In loc ca la plătirea sumei defraudate să fi fost condamnaţi aceia, cari erau datori sa controleze mai bine administrarea banilor orfanilor, s'a pus arunc pe întreaga poporaţiune a comitatului şi bietul popor a fost pedepsit pentru negligenţa celor dela putere. Românii din reprezentanţa municipală, în frunte cu oratorul, au protestat, au recurat, s'au plâns, s'au rugat, dar cei dela putere au hotarît altcum, cu ajutorul viriliştilor. Iată ce instituţiune periculoasa e virilismul! De aceea, legea dela 1902, care trece cassele comitatense în administraţia statului, e bună. Dacă se întâmpla furturi şi perderi, platească-le statul, nu poporul. Pentru budgetul ministrului de interne nu se poate însufleţi. A spus ministrul de interne, că va creà câteva posturi nouă, ca cei puşi în ele să studieze motivele emigrarilor. Dar posturile nouă sunt de prisos. Guvernul are destule organe dela cari ar puteà aflà motivele emigrării. Şi le-ar puteà aflà chiar şi dela deputaţi. Un motiv e, procedura brutală a organelor publice faţă de cei săraci, cari vin pedepsiţi în mod draconic pentru orice mică trans-

www.dacoromanica.ro

gresiune, chiar şi pentru câteva crengi de lemne aduse din pădure. Al doilea motiv e, ca justiţia la noi e prea greoaie şi scumpa. Mai vine apoi faptul, că poporul nu numai că n'are pâne, dar n'are nici pamânt. Guvernul ar trebuì să îndemne pe marii proprietari să-şi dee poporului moşiile în arândă, pe preţ redus, nu speculanţilor. Vorbeşte despre greva muncitorilor, pe care o ţine de îndreptaţita. Ea e o chestie de drept privat şi nu poate fi rezolvata prin jandarmi. S'a spus, că budgetul e ţinut în cadrele budgetului din anul 1904. Dar oratorul vede, că la pensiuni e trecuta la ministeriul de interne o sumă în plus de 454,000 coroane. Ce înseamnă aceasta? Că au fost pensionaţi funcţionarii guvernului trecut, prin ce s'au făcut cheltuieli mari. La învinovaţirea adusă naţionaliştilor, ca ei au cochetat cu Kristóffy, răspunde, că tocmai Kristóffy a oprit douăsprezece adunări poporale naţionaliste, convocate în chestia votului universal. Roagă guvernul şi în special pe ministrul de interne, să revizuiasca ordonanţele ministeriale din trecut şi pe cele ilegale să le scoata din uz. Astfel e ordonanţa lui Hieronymi, care confiscă dreptul de întrunire. Cu abuzurile administrative se va ocupà alta dată. Şi până atunci declara, că prin crearea de posturi nouă şi prin înmulţirea baionetelor jandarmereşti nu se saneaza relele. Dacă va vedeà, că ministrul de interne are în vedere excluziv binele poporului, cu placere îl va sprijinì, dar de asta dată nu-i votează budgetul.

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Vorbeşte de astădata din punctul de vedere al sanatăţii publice. In ţinuturi naţionaliste nu să numesc medici, cari cunosc perfect limba poporului, prin urmare nici nu-şi pot împlinì chemarea. Scoate din budget, că pentru jandarmerie e trecută suma de 13,515.124 coroane, iar pentru sănatatea publica numai 5,949.066 coroane. Dar cu bajonetele jandarmilor nu se salvează vieţile cetăţenilor. Pentru prăsirea cailor, în budgetul ministrului de agricultură e trecută suma de 7,348.880 coroane. Pentru cai se cheltueşte deci mai mult la an decât pentru sănătatea cetaţenilor. Tot aşà pentru prăsirea viermilor de mătasa e preliminată suma de 6,730.300 coroane. Să se îmbunătaţeasca plata jandarmilor; dar chemarea lor se fie aceea, de a urmărì şi a prinde pe hoţi, nu de a împuşcà oameni nevinovaţi. E de lipsă jandarmeria, prăsirea cailor, vermii de mătasă, dar şi pentru salvarea vieţilor omeneşti ar trebuì să fie bani în vistieria statului. Raporturile sănătaţii publice sunt

www.dacoromanica.ro

rele. Motivul e, că avem o lege rea sanitara: art. III. dela 1875. Citează din ea şi arată, ca omul cu avere puţină nu întra în spital, ca sa se vindece dacă e bolnav, pentruca spitalul îi mânca averea. Iar dacă n'are avere, cheltuielile de spital le plateşte comuna. Înşiră cazuri din praxa proprie. A trimis oameni la spital, dar oamenii au raspuns, ca nu se duc, mai bine mor şi lasa barem ceva la copii. Masurile igienice luate din partea autorităţilor publice înca sunt sub orice critica. Specialişti în chestii de sanătate publica sunt la noi organele administrative şi poliţiale. Aşà dispune legea dela 1876, art. XIV. Mai are articolul acesta de lege o dispoziţie, vatămătoare pentru popor. Pe baza ei organele publice opresc muerile sa-şi bage cânepa şi inul în apă pentru a se murà. De ce? Pentrucă are miros greu? Dar nu strică aierul, nu strică apa, nu produce microbi, din contră, omoară microbii, pentruca cânepa e antiseptica! E deci numai o şicanare a poporului, căruia i-se ia posibilitatea de a şi mai face singur pânza şi rufăria trebuincioasă. Roaga pe ministrul de interne, să iee măsuri de îndreptare în privinţa aceasta. Cu supraveghiarea spitalelor sunt încredinţaţi comiţii supremi. Oameni, cari nu se pricep la treaba aceasta. In prima linie ar trebuì să se iee măsuri preventive mai energice, pentruca anumite boale infecţioase sa nu se laţească. Ar trebuì apoi să se poarte de grije, ca bolnavul nu numai sa aiba medic, dar sa fie pus şi în poziţia de a face ce-i spune medicul că ar fi bine. Arată cu cifre câţi mor la noi în etate sub 7 ani şi câţi mor de tuberculoza, cari sunt periculoşi din motivul, ca inficiază familia întreaga. Lăţirea tuberculozei o pot împedecà medicii. Dar n'avem medici, pentrucă sunt slab platiţi. Răul se poate vindecà numai cu mijloace radicale: să se statifice întreaga chestie a sanatăţii publice, cu un ministru de igienă în frunte, care sa facă apoi organizarea de sus până jos. Àtunci vor fi medici şi se vor întroduce şi la noi stările din România. Face următoarea propunere şi roagă casa sa i-o primească: «Onorata casă să decidă, că împuterniceşte pe domnul ministru de interne să elaboreze proiect de lege despre statificarea chestiei sănătăţii publice şi despre organizarea ministerului de igienă publică şi-l obligă să prezinte casei în termin fix aceste doua proiecte de lege. In legătură cu acestea este a se elaborà un proiect de lege despre tratarea gratuită medicală. Totodată decide casa, ca în Dumineci şi sărbători vinderea de beuturi

www.dacoromanica.ro

alcoolice în cantităţi mai mici decât un hectolitru nu e permisă. Lucrul acesta e introdus şi în alte state. Motivează propunerea din urmă. Statul va pierde la darea pe alcohol, dar va câştigà în vieţi omeneşti, pentrucă cazurile cele mai multe de tuberculoză se ivesc pe urma beţiei. Ar fi trist, daca nu s'ar află milioanele necesare şi pentru executarea propunerei sale, când se gasesc destule milioane pentru alte lucruri de mai mică importanţă decât sănatatea şi vieaţa cetăţenilor. Crede, că dieta e datoare să-i primească propunerea.

Dr. Aurel Vlad. Constată, că instituţia comiţilor supremi e periculoasă în felul cum e contemplata în lege. E periculoasă mai ales investirea lor din partea guvernului cu drepturi excepţionale şi e păgubitor deadreptul dreptul lor de candidare. Spune, cum în comitatul Hunedoarei, comitele suprem, cu membrii numiţi de el în comisia de candidare, a candidat la postul de prim-pretor pe unul, care nici n'a competat, trecând cu vederea pe cei ce au competat. In felul acesta comitele suprem poate să octroeze comitatului întregul corp de funcţionari. Cere să se şteargă din lege dreptul de candidare al comiţilor supremi. Sunt apoi strigătoare la cer abuzurile pe cari le fac prim-pretorii la candidările de notari şi de primari. Înşira cazuri. In reprezentanţele municipale se afla apoi şi de aceia, cari sunt supuşi comitelui suprem şi vice-comitelui. Aceşti oameni dependenţi n'ar trebui să aibă vot în adunarile municipale, nici ca aleşi, nici ca virilişti. Precum funcţionarii de stat nu pot fi membri ai legislativei, aşà nici funcţionarii administrativi să nu poata fi membri ai reprezentanţelor municipale. Dreptul de întrunire nu e codificat. Urmarea a fost, că guvernul de mai nainte a oprit ţinerea de întruniri publice în comitatele româneşti. Opinia publică maghiară a aplaudat, iar guvernul a prins curaj, a mers mai departe şi a dizolvat parlamentul cu putere armată. Lucrul acesta trebue regulat, ca să nu se mai întâmple ce s'a întâmplat, că candidaţi de deputat n'au putut sa-şi rostească programul, pentrucă domnul prim-pretor n'a dat permisiune. Pe terenul dreptului de întrunire şi asociare domneşte volnicia. Statutele unei casine româneşti nu se aprobă, dar se aprobă statutele oraşului Ibaşfalau, de înţelesul, că în acel oraş teatru, concert, petreceri, se pot aranjà numai ungureşte şi cu placate ungureşti. Cele de altă limbă sunt oprite. Pe temeiul acestui statut ilegal Românii n'au putut să dee acolo

www.dacoromanica.ro

un concert. S'a dat apel, afacerea e acum la ministrul de interne. E curios cum o va rezolvà. Un prim-pretor a oprit jocul într'o comună pe trei luni, altul a oprit umblarea cu colinda la Craciun. Dacă dispoziţia prim-pretorului e ilegală, nu e dator nime să o respecteze. Guvernul e dator însa să împedece astfel de volnicii. Fiindcă nici actualul guvern nu o face aceasta, n'are încredere în el şi nu votează budgetul ministeriului de interne.

In şedinţa din 20 Iulie 1906, la poziţia referitoare la comiţii supremi din budgetul ministeriului de interne, a vorbit

Coriolan Brediceanu. Condamnă pe cei ce au afirmat, de pe bancile majorităţii, că instituţia comiţilor supremi e necesară pentru înfrânarea naţionalităţilor. Cu comiţi supremi, cu organe poliţiale, nu se poate suprimà o idee, o direcţie politică. Spune, că nici unde pe lume nu a fost accentuată atât de mult, de 30 de ani încoace, ideea de stat, ca în Ungaria. Nime nu spune însă, că ce e aceasta. Naţionalităţile însă ştiu că ea ce e. Privilegii pentru Maghiari! Maghiarul prin naştere şi dela naştere e patriot, ceialalţi nu. Ei trebue să treacă prin o metamorfoză, să predice ideea de stat. Dacă comiţii supremi sunt necesari pentru naţionalităţi, pună câte 2—3 în comitatele naţionaliste, dar şteargă-i cel puţin în comitatele ungureşti. Cunoaşte funcţionari maghiari, corecţi şi cinstiţi, şi pe aceştia poporul îi iubeşte. Dar nu poate suferì pe cei izgoniţi din alte comitate şi căpătuiţi în comitatele naţionaliste, unde-şi arată apoi străşnicia. Sub Bach nu erau atâţia funcţionari importaţi în comitate ca acuma. Intre aceştia au fost şi de aceia, cari au ajuns în temniţă pentru furt. Cu astfel de oameni nu se poate face întărirea ideei de ‚stat şi nu merge, ca unul, care a fost jandarm în comitatul Sătmar, să ajungă prim-pretor în Orşova. La 1848, Românii din Banat, sub conducerea lui Murgu, au participat la luptele pentru libertate; nici unul n'a trecut în tabăra contrară. E vătămătoare pentru naţionalităţi afirmarea, că comiţii supremi sunt necesari pentru ele. Se prezintă lucrul astfel, ca şi cum ele ar pricinuì ţării cheltuieli superflue. Protestează în contra acestei concepţii. Guvernul îşi poate primì informaţiile şi dela deputaţi, nu dela comiţii supremi. Polemisează cu ministrul Apponyi, care a explicat greşit legea de naţionalitate şi termină cu cuvintele: «sperăm, că va venì vremea, când fiecare cetăţean al patriei, care în mod cinstit vrea să servească patria din toate puterile sale,

www.dacoromanica.ro

cu toate facultăţile sale, va fi considerat de cetăţean egal îndreptăţit al patriei acesteia». Poziţia din budget nu o votează.

Tot în şedinţa din 20 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministeriului de agricultură, a vorbit

Dr. Ioan Suciu. Se plânge, că ministrul de agricultură nu da atenţiunea cuvenită micilor proprietari. Se îngrijeşte numai de marea proprietate. Pe unele locuri ţăranii nu au primit izlazuri la timpul său, ci au primit dreptul de a păşună vitele în pădure. A venit însă legea despre păduri şi i-a despoiat de dreptul acesta. Urmarea a fost, că oamenii nu mai au astăzi vitele pe cari le aveau mai nainte. Forestierii, organele guvernului, se îngrijesc, ca pădurea să fie frumoasă, să fie sălbătăcime în ea, iar de popor nu le pasă că se ruinează. Se face abuz şi la împărţirea izlazurilor. Se împart şi acolo, unde n'ar trebui. Pe unele locuri, în urma acestui fapt, abiă al 5-lea, al 6-lea om are vite de plug. La colonizări guvernul n'ar trebui sa facă deosebire de naţionalitate între oameni, ci să împartă pamânt şi între nemaghiari. Cea mai mare agitaţie se face pe calea, ca se aduc oameni din mari depărtări şi li se dau pământuri, iar din localitate nu capătă nime, deşi toţi duc lipsă de pamânt. Ce fac marii proprietari? Trimit iarna agenţi prin Ardeal, prin părţile muntoase, unde e mare săracia, şi-şi angajază din iarnă seceratori pentru un preţ ridicol, de câte 40—60 cruceri la zi. Pe calea aceasta vin delăturaţi dela muncă oamenii săraci de acasa, cari nu se pot angajà să muncească o zi întreaga de vară pe o plată atât de mică. Guvernul să împiedece deci această uzură făcută cu puterile de muncă. Ministrul de agricultură să iniţieze un sistem, care să ducă la îmbunătăţirea sorţii poporului, pentruca sa se ridice şi clasa de jos a societăţii. Nu votează budgetul.

In aceeaşi şedinţă din 20 Iulie 1906 şi la acelaşi obiect a mai vorbit

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Constată din datele statistice, că la noi cinci milioane de capi de familie trăesc din cultivarea pământului. Un milion şi ceva se ocupă cu industria şi comerciul, cam 400 de mii sunt intelectualii, funcţionarii, cari însă, cu comercianţii şi industriaşii împreună, trăesc din munca ţăranului. Suntem deci o ţara agricolă şi totuşi agricultura e la noi o fata maşteră a statului. Dar cum traesc ţăranii? Mai mult vegeteaza,

www.dacoromanica.ro

mai ales în Ardeal. Iarna rabdă frig şi foame, vara îi coace soarele la munca grea. La noi omul trăeşte mai rău decât vita. Cei mai mulţi nu au decât câte 1—5 jugăre de pamânt. Se poate susţineà o familie din venitul unei moşii atât de mici? In schimb sunt colosale marile proprietăţi şi cele de mână moartă. Acestea vin date în arândă, pe mulţi ani, iar arândaşii caută să se îmbogăţască, pentru a le puteà cumpărà, iar de popor nu mult le pasă. Creditul e anevoios pentru ţăran şi interesele sunt mari. Băncile se îmbogăţesc. Citează date referitoare la datoriile întabulate. Citează din cartea lui Bartha Miklós părţi referitoare la sărăcia din Maramureş, unde oamenii nici mure nu pot strânge din pădurea domnească, fără să plătească taxă. Şi aşà e şi pe alte locuri. Vin apoi animalele sălbatice şi fac şi ele stricăciuni în holde. Ce să facă omul? Să pârască pe proprietarul padurii în care se adăpostesc sălbătăcimile? Unde? La prim-pretor, prietenul domnului de pământ? Căci să le împuşte nu e iertat. Ar trebuì constrânşi proprietarii de păduri să-şi îngrădească pădurile. Oamenii sădesc pomi, pentrucă în direcţia aceasta guvernele au făcut destul, împart seminţe şi altoi, şi pomii cresc frumos, dar vin iepurii din pădure şi rod toţi pomii. De vină e legea, care nu permite omului să puşte iepurii cari îi fac stricăciune. Cucuruzul, înainte de a-l culege, îl mănâncă mistreţul grofului, ori al baronului, şi omul rămâne cu paguba, căci puşcă nu e permis să ţină la casă, în pricină nu se poate pune cu groful ori cu baronul. Avem în ţară reuniuni pentru apărarea animalelor, destule, dar reuniuni pentru apărarea oamenilor în contra sălbătăcimilor n'avem. Pentruca să taie cineva un lemn din pădurea comună, trebue să ceară licenţă. Dacă îi trebue un cuiu la car şi tae o creanga din pădure, are bucluc şi plăteşte cuiul cu o miie de preţuri. Dacă un viţel ajunge în pădurea statului şi e prins, vai de stăpân. Plăteşte pedeapsă mai mare decât face preţul viţelului. După statistică transgresiuni de natura aceasta au fost într'un an 93,444 în ţara întreagă. Se vor fi încassat pedepse în sumă de peste un milion, iar cu celelalte transgresiuni şi cu cheltuielile împreună, cel puţin de cinci milioane. Oratorul spune, că dacă un om sărac fură din pădurea sa un lemn, se face că nu-l vede, ştiind bine, că sărăcia îl îndeamnă la fapta aceasta. Facă şi statul aşà în privinţa pădurilor sale şi nu pedepsească fără milă pe saraci. Roagă pe ministrul de agricultură, să se intereseze de aceste lucruri mărunte şi

www.dacoromanica.ro

totuşi mari pentru sarăcime. Arată cât de slab e nutrit la noi poporul, şi revenind asupra budgetului constată, că pădurile nu aduc statului venitul coraspunzator, de aceea ar trebuì reduse şi conservate numai acelea, cari sunt paduri adevarate, iar tufişurile să fie lasate poporului spre folosire liberă. Manipularea padurilor comunale e apoi sub toată critica. Nu aduc atâta venit, cât costá administrarea lor. Face urmatoarea propunere în formă de proiect de concluz:

«Casa îndrumă pe domnul ministru de agricultură, ca 1. să compună şi înainteze dietei fără amânare proiect de lege, în înţelesul căruia, cu ţinerea în vedere a raporturilor locale, sa se taie din moşiile comunale şi ale statului parcele de câte 1—50 jugăre şi să se vânda pe preţ convenabil locuitorilor din aceeaşi comună; 2. sa facă cu putinţă domnul ministru de agricultură, ca pe moşiile statului şi în pădurile sale pentru un preţ moderat să poată câştigà drept de păşunat şi poporaţiunea din satele vecine, cu exchiderea oricărei intervenţii, astfel, ca sistemul de subarendare să se şteargă şi micii proprietari sa primească arânda de-adreptul dela stat; 3. să dee domnul ministru de agricultură, în înţelegere cu domnul ministru de interne, o ordinaţiune, de înţelesul, ca autorităţile administrative să dee micilor proprietari, cari au moşii la depărtare mai mică de un chilometru dela pădurea neîngrădită şi cu sălbătăcime, puşti şi praf de puşcă, pe preţ original, ca să-şi poată apărà roada pamântului în contra animalelor sălbatice; 4. să compună şi prezinte proiect de lege despre modificarea părţilor păgubitoare din actuala lege despre paduri şi despre vânat».

Spune ministrului de agricultură, ca dacă vrea să devină nemuritor, sa dee pământ poporului, pentrucă având pământ poporul, are patrie, pe care o va apărà, pentru care îşi va vărsà sângele, dar cu ce însufleţire să o apere, când în patria sa rabdă frig şi foame? Citează *românește* o strofă din poezia lui G. Coşbuc: «*Noi vrem pământ*» şi roagă casa, să nu aştepte cu îndreptarea sorţii ţăranului până va fi stăpânit de sentimente depuse în poezie, căci atunci va fi târziu!

In şedinţa din 21 Iulie 1906, la poziţia referitoare la colonizări» din budgetul ministeriului de agricultură, a vorbit

Dr. Iuliu Maniu. Declară, că înţelege importanţa colonizărilor, dar nu aprobă modul cum se fac la noi colonizările,

www.dacoromanica.ro

din puncte de vedere politice. Sistemul acesta se termină pretutindenea cu fiasco. Dovadă Germania, care tot după sistemul acesta a făcut colonizări în Posen. Pe naţionalităţi le doare, că şi din chestia aceasta socială şi economică se face chestie naţională. Pe calea aceasta nu se va ajunge la unitatea statului naţional maghiar, ci la ruina ţării. Colonizările să nu se facă deci din motive politice, pentru ajungerea unui scop înainte construat, şi banii să nu se cheltuiască numai pentru aceia, pe cari Dumnezeu i-a făcut Maghiari. Înşiră cazuri şi arată cum s'au făcut parcelările în Ardeal, aşà, că nu s'au ţinut în vedere interesele tuturor locuitorilor ţării. Ce putem noi face? «Să rugăm pe Atotputernicul să lumineze pe cei dela conducere şi să-i convingă, că în mod egal au să se îngrijască de toţi fiii şi de toate popoarele ţarii, dacă vreau ca fiecare fiu de o potrivă să-şi iubească ţara şi în caz de primejdie să-şi apere patria...» Cere, ca guvernul să aducă în legătură chestia colonizărilor cu chestia emigrărilor, şi să nu colonizeze străini, silind pe cei băştinaşi să iee lumea în cap. Să nu se folosească banii statului în scopul maghiarizării, şi nici în scopul nimicirii naţionalităţilor. Nu votează poziţia.

La aceeaşi poziţie mai vorbeşte şi deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Spune, cum prin colonizările facute în comitatul Caraş-Severin poporaţiunea băştinaşă de acolo a săracit, s'a împuţinat cu 20—30%, vitele sunt puţine, şi spune, cum înşişi coloniştii maghiari de acolo compătimesc pe Romani, că nu lor li s'a dat pământul parcelat. Vorbeşte despre raporturile din graniţa militară, unde în urma desfacerii comuniunilor oamenii au câte un sfert de jugăr de pământ, şi roagă pe ministrul de agricultură, să studieze chestia şi să dee oamenilor pământ, pentrucă pământ este, dar e al statului şi al comunităţii de avere. Să asigure guvernul soartea acelora, de care statul are trebuinţă. Iee şi dela stat şi dela comunitatea de avere câte 50 mii de jugăre şi împartă-le între cei săraci.

Tot în şedinţa din 21 Iulie 1906, la poziţia referitoare la ajutorarea Săcuilor din budgetul ministeriului de agricultură, a vorbit

Dr. Iuliu Maniu. E de părerea, că statul e dator să dee ajutor tuturor existenţelor mai slabe, deci nu numai Săcuilor, pe

www.dacoromanica.ro

seama cărora a trecut în budget 414,000 coroane, ci şi celelalte popoare să fie ajutorate în proporţie cu sarcinile purtate. Poate spune, că Românii pe multe locuri stau mai rău decât Săcuii. Paralel cu Săcuii să se dee ajutor şi Românilor din Ardeal. Scopul însă a fost şi e, întărirea maghiarimei faţă de Români. Protestează în contra acestei proceduri. Din banii statului să nu se întărească nici un popor faţă de altul, rupt de foame. Apără băncile româneşti, atacate de deputatul Lengyel Zoltán, şi spune, că ele au scăpat dela ruină pe mulţi Maghiari, ba tocmai din ghiarele băncilor maghiare. Nici colonizările ministrului de agricultură şi nici acţiunea de ajutorare nu va face consolidarea ţării, ci ele provoacă numai neîncredere. Arată, cum ajutorul se dă în scopul întăririi maghiarimei şi spune: «De noi numai atunci aveţi trebuinţă, când trebue sa luptăm, dar când e vorba de împărţire, pe noi nu ne cunoaşteţi». Poate sa spună, că din banii destinaţi Săcuilor, puţini ajung în mânile Săcuilor. Guvernul să studieze chestia şi să ajungă la înţelegerea, că ajutorul de stat nu se dă «numai rasei maghiare, ci tuturor popoarelor ţării, pentrucă fericirea tuturor popoarelor ţării poate numai să asigure viitorul ţării».

In şedinţa din 23 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministeriului de comerciu, a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Teodor Mihali. Dacă partidele din majoritate ar fi recunoscut partidul naţionalist, conform condiţiunilor celor mai elementare din uzul parlamentar, şi ar fi ales şi din acest partid membri în comisiuni, multe chestiuni însemnate ar fi putut fi discutate în comisiuni. Astfel însă partidul naţionalist e necesitat să le discute în dietă. Recunoaşte, că ministrul de comerciu are grea situaţie. E gata să-i voteze jertfele cerute pentru desvoltarea industriei, dar până la anumite limite. Pentru articoli de industrie se cere piaţă de desfacere, piaţă de export. Noi suntem la început şi nu putem luà concurenţa cu streinătatea. S'ar cere întâiu teritor vamal independent, ca să se poată pune taxă de vamă pe articoli industriali din Austria şi din streinătate. Dar atunci şi Austria ar puteà pune vamă pe productele noastre agricole şi aceasta ar fi o mare pacoste pentru ţara noastră agricolă. Ministrul îşi pune nădejdea în capitalul strein şi în muncitorimea streină. Dar capitale streine, întreprinzători streini, am avut şi până acuma, la clădiri de căi ferate, la exploatări de

www.dacoromanica.ro

păduri, etc., dar ţara n'a avut nici un folos. Câştigul oamenii l'au dus cu ei. Dar clasa industrială stă în legătură cu clasa ţărănească. Când va ajunge ţăranul sa are cu plug de fier, nu de lemn, are să-i meargă bine şi industriaşului. Ia în aparare băncile româneşti, cari nu fac politică, sunt administrate în mod corect şi jertfesc mult pentru scopuri culturale şi umanitare. Cine vrea să se convingă despre felul cum sunt conduse, cetească-le bilanţurile. Motivul, ca băncile româneşti prosperează, nu e acela, că se despoaie poporul, ci acela, că se fac economii la ele, directorii şi funcţionarii se mulţămesc cu salare mici. Condamnă băncile, cari iau interese mari, fie maghiare, ori române. Guvernul e dator să aplice legea uzurei şi asupra băncilor, cari să fie oprite a încassà mai mult decât 8%, fie sub orice titlu. Indeamnă pe domnii aristocraţi, că până vom aveà fabrică de postav în ţară, să poarte haine din pănură făcută la noi. Dar cum să poarte ei astfel de haine, când la gimnaziul de stat din Dej elevii săraci au fost opriţi să umble la şcoală în haine ţărăneşti, şi au fost îndrumaţi să-şi cumpere haine domneşti? Să lăsăm în pace capitalul strein şi să folosim capitalul nostru pentru scopuri industriale. Va merge mai încet lucrul, dar mai sigur. Dar la noi banii sunt scumpi. Trebue reduse interesele, în interesul ţărănimei şi în interesul industriei. Vorbeşte despre căile ferate ale statului, cari aduc frumos venit, dar din venitul lor abià se pot acoperì cheltuielile, astfel, că amortizarea capitalului investit în liniile ferate se face din alţi bani ai statului. E o întreprindere deci, care nu se rentează. Cauza e: taxele prea mici, cari fuseseră întroduse pentru persoane şi pentru mărfuri, şi favorurile excepţionale, cari se fac unora. Favorurile acestea înseamnă pentru stat o perdere de 30 milioane. La clădiri de linii ferate să se urmeze în viitor alt sistem, să nu se dee întreaga lucrare unui singur întreprinzător, de regulă capitalist din streinătate, ci să se împartă lucrările între cei din ţară. Termină constatând, că la căile ferate e necesară modificarea tarifei pentru persoane şi pentru mărfuri, şi ştergerea favorurilor. Inaintează următorul proiect de rezoluţiune: «1. Se îndrumă guvernul, ca cu privire la pretensiunile gospodăriei statului să modifice tarifele căilor ferate în înţelesul, ca atat taxele pentru persoane, cât şi cele pentru mărfuri, să fie urcate cu 30%. 2. Se îndrumă guvernul, ca să iee măsuri de urgenţă, să nu poată încassà bancile dela datornicii lor sub nici

www.dacoromanica.ro

un titlu interese mai mari decât 8 la sută. 3. Se îndruma guvernul să sisteze favorurile de acuma, acordate pe căile ferate persoanelor şi mărfurilor». Favorurile nu se fac de altcum celor săraci; ţăranul şi micul industriaş nu se bucură de ele. Roagă casa să-i primească propunerile necesare pentru gospodăria statului. Budgetul nu-l primeşte.

Tot în şedinţa din 23 Iulie 1906 şi în chestia căilor ferate de stat a mai vorbit deputatul naţionalist

Dr. Iuliu Maniu. Ridică plânsoare, că la căile ferate se aplică pretutindenea funcţionari, cari nu ştiu, ori nu vreau să ştie limba poporului. Cunoaşte un caz, că şeful a dat ordin strict să nu întrebuinţeze nime altă limbă în comunicarea cu publicul, decât numai limba maghiară. Intrucât lucrul acesta s'a întâmplat fără ştirea guvernului, îl roagă să îndrepte greşelile şi să aplice funcţionari, cari se pot înţelege cu poporul. La cassă omul nu capătă bilet, dacă nu spune ungureşte numele localităţii unde vrea să meargă. Dar el nu o ştie. Iar dacă se urcă în tren fără bilet, e dat jos la proxima gara. Se plânge apoi, că pentru a fi primit cineva în serviciu la căile ferate, fie şi numai ca muncitor cu ziua, trebue să-şi maghiarizeze numele întâiu. Muncitori români numai atunci se aplică, când nu sunt Maghiari, deşi Românii lucră tot aşà de bine, ca Maghiarii.

In fine mai are de dificultat legătura cea rea a trenurilor din Ardeal şi roagă guvernul să iee măsuri de îndreptare şi în privinţa aceasta.

In şedinţa din 24 Iulie 1906 s'a pus la ordinea zilei proiectul de lege despre prelungirea indemnizării încă cu o lună, până la finea lunei August. A vorbit la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Teodor Mihali. Află de nemotivată cererea unei nouă indemnizări, dupăce budgetul va fi votat până la finea lunii Iulie şi ţara nu va întrà în stare de ex-lex. Cei din partidul sau nu au de gând sa obstrueze. De altcum faţă de guvern nu pot aveà încredere deputaţii naţionalişti, fiindca n'a făcut nimica până acuma pentru delăturarea gravaminelor. Din motivul acesta, şi mai ales din motivul, că de o nouă indemnizare nu e nici o trebuinţa, nu votează proiectul de lege despre noua indemnizare, nici el, nici ceialalţi din partidul său.

www.dacoromanica.ro

Legea despre noua indemnizare se votează şi se continuă discuţia asupra budgetului. La budgetul ministeriului de honvezi, poziţia referitoare la jandarmerie, vorbeşte deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. E de părerea, că procedura penală, cu privire la jandarmi, trebue pusă pe alte baze. Să se treacă crimele şi delictele săvârşite de jandarmi în contra cetăţenilor în competenţa judecătoriilor cu juraţi. Pentruca după procedura de acuma, jandarmii, judecaţi de superiorii lor, ies totdeauna curaţi din faptele incorecte săvârşite de ei. Aminteşte un caz concret. Jandarmii au eşit din crâşmă şi au bătut cu săbiile pe nişte oameni. Oamenii au ridicat acuză, comisarul a venit la faţa locului, a ascultat doi martori, mai mulţi n'a voit să asculte, pentrucă ziceà, că doi sunt destui, martorii au fasionat în contra jandarmilor, şi totuşi jandarmii au fost achitaţi, iar oamenii au fost daţi în judecată şi pedepsiţi pentru calomnie cu închisoare de câte o lună. S'a cerut renovarea procesului şi s'a constatat, că comisarul nu a trecut în procesul verbal fasiunea martorilor, din contră, a trecut în protocol minciuna, că acuzatorii nu au avut martori, n'au putut dovedì acuza. Roagă deci guvernul să se îngrijasca de garanţii, ca cetăţenii să fie apăraţi faţă de orice atrocitate sau vătămare de drept, săvârşită de jandarmi.

Tot în şedinţa din 24 Iulie 1906, la discuţia asupra budgetului ministeriului de finanţe, a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Constată, că sistemul financiar în ţara noastră se bazează pe monopol şi pe dările de consum, iar sistemul acesta nu-l poate sprijinì. Monopolul împedeca emularea liberă, dările de consum apasă poporul sărac. Dările directe apoi sunt foarte mari şi sunt neproporţionate. Micii proprietari plătesc de zece ori atâta dare de pământ, cât cei cu latifundii. Clasificarea pământurilor ar trebuì să fie controlată din oficiu. Constată, că după capitale se plăteşte o dare disparent de mică, faţă de celelalte dări. Sistemul acesta nu mai poate fi tolerat. Ministrul a pus în vedere deschiderea de nouă izvoare de venit. Dar acestea nu se pot înfiinţà la poruncă. Se cer decenii. A auzit, că guvernul se ocupă cu ideea introducerii monopolului spirtului şi a dării de consum pe petrol. Protestează în contra realizarii acestei idei, căci ar fi în detrimentul

www.dacoromanica.ro

poporului. Reforma de dare, promisa de guvern, nu va puteà îmbunătăți în scurt timp situația financiară a țării, și astfel deficitul care se va arătà, nu poate fi acoperit decât numai prin ridicarea venitelor întreprinderilor statului și prin reducerea numărului funcționarilor. S'a spus, că la căile ferate se lucră cu deficit. Celelalte întreprinderi ale statului lucră tot cu deficit, ori cu câștig minimal. Venitele întreprinderilor trebuesc deci ridicate. Cere să se introducă minimul de existență și darea progresivă. Cere apoi ștergerea dării foarte nedrepte, repartizată sub titlul «adaus general de dare și venit», introducându-se în loc o dare dreaptă de câștig. Recomandă guvernului cruțare și împedecarea de a se mai îmbogăți singuraticii din venitele statului, păgubind pe alții, cari apoi trebue să emigreze. Se plânge, că la oficiile de dare e afișată pe ușe tabla cu inscripția: «Tessék csak magyarul beszélni , (Vorbiți numai ungurește!) ceeace înseamnă, că nici dările statului nu le mai putem plăti în limba noastră. Mai spune apoi, că statul sprijinește numai băncile mari din capitală, cari fac uzură, iar cele din provincie și mai ales cele românești nu se bucură de nici un favor. Nu primește budgetul.

Discuția se încheie. Vorbește ministrul-prezident Wekerle, care se extinde și asupra vorbirei deputatului *Dr. Iuliu Maniu*, iar acesta răspunde, că ministrul-prezident i-a înțeles greșit cuvintele: n'a spus, că nu voește înmulțirea izvoarelor de venit, ci a spus, că *până la crearea lor* să acoperim plusul trebuințelor prin cruțare și prin urcarea venitelor la întreprinderile diferite ale statului.

In ședința din 25 Iulie 1906 discuția asupra budgetului a fost încheiată. In ședința aceasta a mai vorbit în chestie personală deputatul *Dr. Iuliu Maniu*, spunând, că atunci, când un domn deputat a spus în casă, că: *sdrănțuroasa* aceea de Românie are trecută în budget pentru scopuri de instrucție publică o sumă mai mare decât noi , expresiune pe care nime nu o poate aprobà, iar cineva ar fi strigat, că nu e *sdrănțuroasă*, ci e numai *sfârticată*, prin aceasta nu s'a înțeles alta, decât răpirea Basarabiei din partea Rusiei, care provincie a făcut parte din România. Respinge părerea lui Bánffy, care ajunge la altă concluzie.

www.dacoromanica.ro

Legea apropriaţiunii.

Votat fiind budgetul, în şedinţa din 27 Iulie 1906 a fost pus la ordinea zilei proiectul de lege despre apropriaţiune, legea, care împuterniceşte guvernul să facă erogaţiunile trecute în budget. Punctul de vedere al deputaţilor naţionalişti l'a precizat faţă de legea aceasta deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. N'are încredere în guvern, pentrucă guvernul alimentează eghemonia de rasă, iar partidul din care face parte se închină principiilor democratice. Distanţa e deci foarte mare. Combate părerile greşite ale ministrului-prezident despre partidul naţionaliştilor şi ţintele sale politice, cari sunt îndreptaţite. Expliçă rostul programului partidului naţionalist, care nu se închină principiilor comuniste, cum susţineà ministrul-prezident. Nu e adevărat, că membrii lui n'ar fi fii credincioşi ai patriei. Nu va puteà nime dovedì din istoiie, că Românii s'ar fi aliat o singură dată cu duşmanii ţării. Trecutul Românilor e legat de această ţară, întocmai ca şi viitorul lor. Susţinerea monarhiei austro-ungare, deci şi a Ungariei, e necesitate politică şi pentru Români, ca pentru Maghiari. In privinţa modului cum este a se asigurà viitorul, exıstă însă o deosebire de vederi. Asigurarea viitorului nu o poate formà, decât dreptatea şi libertatea. Aceste lucruri le cer popoarele monarhiei. Statul să asigure deci libera desvoltare pe seama fiecărui popor. Numai aşà se poate creà unitatea de sentimente şi de interese. Acuza, că Românii au nizuinţe iredentiste, e lipsită de orice bază reală. Trecutul lor întreg e legat de ţara aceasta, şi în această ţară vreau ei sa ajungă la o desvoltare corăspunzătoare, culturală şi economică.

Comunitatea cu limba şi cultura românească nu li se poate luà în nume de rău Românilor. Numai cultura îi leagă pe Românii din patrie de totalitatea Românilor. Unde e de altcum cuibul iredentismului? Acolo, unde domneşte absolutismul; unde e împedecată desvoltarea firească a forţelor popoarelor. Fie ţara aceasta o ţară înfloritoare a libertăţii şi atunci nime nu va privì în altă parte. Guvernul nu recunoaşte drepturile naturale ale naţionalităţilor, faţă de drepturile istorice ale Maghiarilor. Dar şi aspiraţiunile naţionaliste îşi au desvoltarea lor istorică! Nizuinţa după drepturi naţionale e cu mult mai veche decât ni-

www.dacoromanica.ro

zuinţele de unificare naţională ale Maghiarilor. Incă episcopul Inocenţiu Micu Clain a cerut, ca naţiunea română să fie recunoscută de a patra naţiune politică a Ardealului. Lucrul acesta l'a cerut şi «Supplex libellus Valachorum» şi adunarea naţională din 1848. Au deci Românii şi baze istorice pentru reclamarea drepturilor lor, cari de altcum sunt drepturi naturale. Ele există, cu toate că ministrul-prezident le neagă existenţa. Ministrul de culte Apponyi a spus, că legea de naţionalităţi nu se executa, fiindcă lipseşte posibilitatea executării ei. Dar posibilitatea e dată în § 1 al legii! Guvernul neexecutându-o, se afla pe calea violării legii. Oratorul înşiră drepturile date naţionalităţilor prin legea aceasta, şi constată, că naţionalităţile pot şi trebue să fie considerate ca subiecte de drept public. Guvernul vrea suprimarea drepturilor, naţionaliştii extinderea lor. Corect e punctul de vedere din urmă. S'a spus, că guvernul nu are încredere în naţionalişti, pentrucă n'au dat dovezi în privinţa aceasta. Dar dovezile, că merită încredere, trebue să le dee cel mai tare, care are puterea în mână. Combate procedura ministrului de justiţie în chestia libertăţii presei. E calea reacţiunii aceea pe care se află. Cere să se dee presei cea mai larga libertate. Publicul va face apoi însuşi selecţiunea, alegând ce e bun, în tocmai cum face omenimea şi cu plantele vindecătoare, alegându-le din cele otrăvitoare. Reclamă judecatoriile ambulante, ca foarte necesare. In privinţa emigrării poporului guvernul n'a facut nici o declaraţiune ori promisiune. Impedecarea lăţirii primejdiei acesteia însă se impune. Trebue să se deschidă izvoare de câştig pe seama poporului. Muncitorimea trebue aparată faţă de proprietarii de pământ. Colonizarea să fie mai corectă. Scutire de dare să se dee minimului de existenţă şi să se introducă apărarea căminului. Enunciaţiunile ministrului-prezident, făcute în direcţia aceasta, nu sunt suficiente. Progresivitatea trebue introdusă pe întreaga linie, nu numai la darea personală, cum s'a promis. Recunoaşte, că guvernul vrea mai mult decât cele anterioare, dar prin petecire. Ce e cusut însă, se rupe uşor. Pe calea aceasta naţionaliştii nu pot merge cu guvernul. N'au încredere în el, şi nu-i votează legea apropriaţiunii. (Aprobări vii la naţionalişti.)

Vorbeşte ministrul-prezident Wekerle, căruia îi răspunde pe scurt în chestie personală deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu*, că cuvintele sale, pe cari

www.dacoromanica.ro

ministrul-prezident le-a înţeles rău şi le-a citat rău, sună astfel, că Românii şi-au avut aspiraţiunile lor politice-naţionale pe vremea, când Maghiarii încă nu le aveau, pentrucă limba oficială a Ungariei erà mai nainte cea latină.

Când deci nimeni dintre Maghiari nu s'a gândit la realizarea de drepturî naţionale, în sens de rasă, s'a gândit un fiu al poporului român (Episcopul Inocenţiu Micu Clain) şi le-a pretins pentru neamul său, cu multă energie.

Legea apropriaţiei se votează.

Interpelarea deputatului Dr. Alexandru Vaida-Voevod.

(In chestia instrucţiei superioare a femeilor).

In şedinţa din 10 Octomvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* adresează interpelare guvernului, într'o chestie de interes general, nu naţionalist. Spune, că femeile cam pretutindenea se află în situaţia heloţilor, deşi ar trebuì să aibe aceleaşi drepturi ca şi bărbaţii. Ceteşte nişte ordinaţiuni ministeriale, referitoare la regularea dreptului femeilor de a face studii superioare la universitate, şi le combate, inzistând asupra rezolvării chestiei femenine, apoi îşi precisează astfel întrebările adresate ministrului de culte şi instrucţiune publică în chestia instrucţiei superioare şcolare a femeilor şi a liberei alegeri a carierei:

«E aplecat domnul ministru de culte şi instrucţiune publică sa scoată din folosinţă ordinaţiunile ministeriale date sub numerii 65,719 din 1895, 4660 din 1903, 35,138 din 1904 şi 69,060 din 1905, deschizând teren cu totul liber pentru instrucţia superioară a femeilor, în spiritul şi în înţelesul hotărîrii preaînalte a Maiestaţii Sale, din 18 Noemvrie 1895?

E aplecat domnul ministru să prezinte casei un astfel de proiect de lege, care, în scopul ridicării femeilor din situaţia de dependenţă şi umilire, să asigure femeilor cu cvalificaţie dreptul de a-şi alege în mod liber cariera, dându-le aplicare şi ocupaţiune coraspunzătoare?»

Prezidentul enunţă, că interpelarea va fi predata ministrului de culte şi instrucţie publică.

www.dacoromanica.ro

Răspuns la interpelarea deputatului Dr. St. Petroviciu.

In şedinţa din 19 Octomvrie 1906 ministrul de culte şi instrucţie publică răspunde la interpelarea deputatului *Dr. Stefan Petroviciu* din 17 Iulie 1906. Spune, că a studiat ordinaţiunile cu pricina şi a aflat, că ele stau în consonanţa pe deplin cu legile existente, cu escepţia unui singur punct, acela în care se spune, că întregirea de salar se deneagă şi atunci, pe lângă celelalte cazuri, când învăţătorul e negligent în propunerea limbii maghiare, pentrucă aşà ceva nu se află trecut în lege. Va face el însă o lege şi cu privire la aceasta chestie. Punctul acesta nu-l află de corect, încolo ordinaţiunile sunt legale.

Deputatul *Dr. Stefan Petroviciu* constată, că n'a primit răspuns la întrebarea sa. Pentrucă el a întrebat: Fost-a legal guvernul de mai nainte, ori n'a fost legal? Dacă a fost legal, şi ordinaţiunile sale sunt legale. Iar dacă n'a fost legal, *toate* ordinaţiunile sale au să fie revocate, nu numai unele, pentrucă guvern nelegal nu poate da ordinaţiuni cu putere de drept. Dacă actualul ministru de culte şi instrucţie publică crede, că ordinaţiunile din întrebare corăspund legilor ţării, atunci revoace cele date de guvernul nelegal şi dee el altele, ca membru al guvernului recunoscut de legal. Nu ia raspunsul la cunoştinţă. Dieta însă da.

Legea despre desvoltarea industriei.

In şedinţa din 20 Octomvrie 1906 s'a pus în discuţie proiectul de lege despre desvoltarea industriei în patrie. După raportor şi după ministrul de comerciu şi comunicaţiune (Kossuth Ferencz) a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. In principiu nu e contrar al acţiunilor, cari au de scop înmulţirea şi întărirea forţelor economice. Proiectul de lege însă, aşà cum e compus, nu-l poate acceptà. In el se poartă de grije numai de marea industrie, iar industria mică e neglesă cu totul. In proiectul de lege din discuţie industria mică nu e sprijinită de loc, iar faţă de industria mare se dă guvernului o putere discreţionară, cu care se poate face

www.dacoromanica.ro

abuz. Pentru orice întreprindere, fabrică, concesiunea o dă guvernul. Sigur, că guvernul îşi va alege oamenii şi va favorizà pe aceia, cari îi fac servicii politice. Dela ceialalţi apoi, cari sunt contrari guvernului, va detrage concesiunea. Se spune în proiect, ca fabricile favorizate din partea statului au să-şi procure materialul necesar din ţară. Dispoziţia aceasta va fi controlată cu stricteţă numai faţă de cei neagreaţi guvernului, pe când faţă de cei ce fac servicii guvernului se vor închide ochii şi li se va permite să aducă material şi din streinătate. Nu e bine, că acordarea de ajutoare de stat pe seama întreprinderilor mari se lasă la discreţia guvernului, ci ar trebuì instituit un senat compus din deputaţi în scopul acesta. Nu poate fi dat fără nici o controlă în mâna guvernului dreptul neapelabil de a sprijinì fabrici şi de a detrage sprijinul dela fabrici, de a împarţì favoruri după plac, pentrucă prin aceasta se ruinează numai industria.

Nu primeşte proiectul de lege din discuţie şi protestează în contra intenţiunii de a se pune la dispoziţia guvernelor filerii cetăţenilor, ca să-i folosească spre scopuri politice, în contra curentelor nefavorabile guvernelor.

Interpelarea deputatului Dr. Stefan Petroviciu.

(In chestia abuzurilor din comitatul Caraş-Severin).

In şedinţa din 20 Octomvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Stefan Petroviciu* întreabă pe ministrul de interne şi pe cel de finanţe, dacă au cunoştinţă despre o scrisoare deschisă a fostului exactor comitatens Kállay Ferencz din Lugoj, care ridică acuze grave în contra unor funcţionari înalţi ai comitatului Caraş-Severin?

Ceteşte părţi din scrisoare, cu acuzele ridicate, în urmă îşi formulează întrebările adresate celor doi miniştri astfel:

«Au cunoştinţa domnii miniştri despre acuzele cuprinse în scrisoarea cetită?

Dacă da, s'a luat dispoziţie, ca acuzele să fie cercetate prin un comisar guvernial, cu învitarea şi participarea numitului Kállay Ferencz?

www.dacoromanica.ro

Dacă au cunoştinţă despre acuzele cuprinse în scrisoarea cetită, dar dispoziţia atinsă încă nu s'a luat, sunt aplecaţi sa iee o astfel de dispoziţie?

Dacă nu au, respective nu au avut cunoştinţă despre acuzele cuprinse în scrisoarea cetită, sunt aplecaţi să le iee acuma la cunoştinţă şi să ordoneze cercetarea?»

Interpelantul spune, că s'ar dorì din partea celor dela faţa locului, ca cu cercetarea să fie încredinţat vestitul Kaffka (funcţionar înalt în centru).

Desbaterea specială a legii industriale.

In şedinţa din 25 Octomvrie 1906 s'a continuat discuţia asupra §-lui 1 din proiectul de lege despre desvoltarea industriei. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Face propunere de modificare. Sa se şteargă din paragraful prim, că întreprinderile mari industriale, fabricele, sunt scutite de arunc comunal şi municipal şi sunt scutite de taxe şi competenţe comunale. La noi şi de altcum sunt prea multe favoruri în privinţa aceasta, prea mulţi sunt scutiţi de aruncul comunal, pe care numai anumiţi oameni îl plătesc, la sate şi la oraşe, iar urmarea e, că aruncul e pretutindenea grozav de urcat. Prin lege sunt scutiţi şi nu plătesc arunc comunal funcţionarii de stat, ofiţerii, funcţionarii municipali, învăţătorii, preoţii, notarii. Se fac apoi favoruri mari în privinţa aruncului băncilor, iar marea proprietate, cei cu latifundii întinse, plătesc abià a zecea parte în arunc comunal din aceea ce după darea lor directă ar trebuì să plătească. Nu e mirare deci, că sunt aruncuri comunale de 70, 80, 90 procente, ba şi mai mari. Intreprinderile marì industriale, fabricele, nu sunt în drept sa reclame acest favor, pentrucă oraşele în cari se înfiinţează au cheltuieli, căci au să se îngrijească de drum ţinut în stare bună, de canalizare, de apa, de electricitate, tot cheltuieli, la cari se cuvine să contribue şi fabricele. Oraşul are numai pagubă pe urma celor mai multe fabrici, pentrucă strica aerul şi mai ales cei din apropierea lor trebue să stee cu ferestrile închise ziua-noaptea. Să nu le dee deci legea scutire de arunc şi de taxe comunale.

Ministrul de comerciu declară, că nu poate primì propunerea de modificare. Dieta o respinge. La para-

www.dacoromanica.ro

graful 4 al proiectului de lege face în aceeaşi şedinţă din 25 Octomvrie 1906 propunere de modificare deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Propune, ca concesiunile să fie date şi revocate, nu din partea guvernului, ci din partea unui senat central regnicolar industrial, sau pe baza părerii acestuia. Senatul să fie compus din 36 membri, pe jumatate numiţi din partea Maiestăţii Sale, la propunerea ministrului de finanţe, iar pe jumătate aleşi de dietă, din toate partidele. Atât cu privire la compunerea acestui senat industrial, cât şi cu privire la cercul său de activitate, să se compună o lege specială. Nimic să nu să facă în chestii de industrie fără ascultarea acestui senat. Polemisează apoi cu secretarul de stat, care a făcut imputare deputaţilor naţionalişti, că nu primesc o lege atât de salutară. Spune, că ideea o acceptează, dar executarea nu. Sprijinindu-se prea tare industria mare, se ruinează industria mică. Iar dreptul discreţionar al guvernului a fost accentuat şi de alţii. In zadar a dat ministrul asigurarea, că nu va abuzà de acest drept, pentrucă el poate luà obligamente numai pentru actualul guvern, nu însă şi pentru cele următoare. Secretarul de stat a spus, că ridicarea de fabrici e necesară, pentruca să se dee muncă Maghiarilor de rasă. Regretă această declaraţie, făcută din parte oficioasă, prin care cetăţenii statului se împart în categorii: Maghiari de rasă, cari trebue să fie sprijiniţi, şi aceia, cari primesc ajutor numai dacă se mai ajunge, având loc între aceste două categorii a treia, cei ce înclină spre rasa maghiară. Cere, ca în chestii economice să nu se împartă ţara în categorii. Ministrul a spus, că două părţi de trei din fabrici vor fi ridicate în ţinuturi naţionaliste. Natural, pentrucă două părţi de trei din ţară sunt locuite de naţionalităţi. Dreptul discreţionar, dat guvernului în paragraful acesta, e periculos, nu pentru acordarea concesiunii de a se ridică fabrică, ci pentru detragerea concesiunii, care poate fi şi act de răsbunare. Se ruinează întreprinderea, dar se ruinează şi muncitorimea din fabrică. Se pot face deci abuzuri multe, de aceea recomandă dietei spre primire modificarea făcuta.

Propunerea de modificare nu o primeşte, nici secretariul de stat Szterényi, nici ministrul de comerciu Kossuth, prin urmare nici dieta. Se votează paragraful în textuarea originală.

www.dacoromanica.ro

Imunitatea deputatului Nagy György.

In şedinţa din 10 Noemvrie 1906 s'a pus la ordinea zilei raportul comisiunii în chestia suspendării dreptului de imunitate a deputatului Nagy György, dat în judecată pentru agitaţie, săvârşită în două cazuri. Comisiunea propune şi într'un caz şi în celalalt denegarea extradării, denegarea suspendarii dreptului de imunitate. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Spune, că dacă se primeşte propunerea comisiunii, se sancţionează în patria aceasta dreptul pumnului. Mergem spre anarhie. Dreptatea are să fie măsurată cu măsură egală. E dovedit, că s'a savârşit o faptă, care e oprită. Să se dee curs liber procedurii judecătoreşti. Comisiunea aduce ca argument, că nime n'a făcut arătare. Dar fapta e de natură, că trebue urmărita din oficiu. O urmăreşte procurorul. In astfel de chestii sa nu se facă favoruri, să nu se măsure cu două măsuri, pèntrucă se clatină încrederea în justiţia ţării. Propune, ca dreptul de imunitate a deputatului Nagy György să fie suspendat şi Nagy să fie extradat judecătoriei pentru agitaţie, săvârşită cu ocaziunea rostirei programului, ca candidat de deputat.

Dieta primeşte propunerea comisiunii. Nu suspendează dreptul de imunitate a deputatului Nagy György. Cazul al doilea a fost acela, că la îndemnul lui Nagy oamenii au luat steagul contracandidatului cu puterea de pe casa unui aderent al acestuia. Vorbeşte tot deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Propune şi în cazul acesta suspendarea dreptului de imunitate. Ce părere îşi vor formà oamenii cei simpli, carî au delăturat steagul, despre justiţia maghiară, când vor vedeà, ca ei sunt pedepsiţi pentru fapta lor, iar cel ce i-a îndemnat să o săvârşească, nu? Respectul faţă de lege trebue sa l observe în prima linie dieta. Spune, cum un Român, pentru depărtarea steagului de pe casa proprie, pe care a fost pus fără voea lui, a fost pedepsit cu arest de 10 zile şi 100 coroane amendă. Ce e făptuire oprită pentru unul, sa fie şi pentru celalalt. Cere deci extradarea deputatului Nagy György.

Dieta decide, că nu suspendează dreptul de imunitate a deputatului Nagy nici în cazul acesta.

www.dacoromanica.ro

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia şcoalelor din Hunedoara).

In şedinţa din 10 Noemvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* adresează interpelare ministrului de culte şi instrucţiune publică în chestia circularului inspectorului de şcoale din comitatul Hunedoarei, prin care acesta îndrumă pe învăţători să propună toate studiile ungureşte. Işi formulează întrebările astfel:

«Are cunoştinţă domnul ministru, ca inspectorul de şcoale al comitatului Hunedoara a dat în 2 lunie 1906 un circular, sub numărul 2072 906, obligând pe învaţatorii dela şcoalele comunale, ca cu începerea anului şcolar 1906 7 să propuna în şcoala ungureşte toate obiectele, prin ce sunt vatămate dispoziţiile din §-ul 58 al articolului de lege 38 dela 1868?

E aplecat domnul ministru să iee măsuri fara amânare, ca amintita ordinaţiune ilegala să fie revocată, şi ca în şcoalele din comitatul Hunedoarei sa fie restabilite starile create de §-ul 58 din articolul de lege 38 dela 1868?»

Preşidentul enunţă, că interpelarea va fi comunicata ministrului de culte şi instrucţiune publica.

Interpelarea deputatului Dr. Alexandru Vaida-Voe od.

(In chestia legii despre votul universal).

Tot în şedinţa din 10 Noemvrie 1906, dupa o motivare mai lunga şi temeinică, deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* adreseaza guvernului interpelarea următoare, în chestia întroducerei votului universal la alegeri:

Dupăce actualul guvern a fost numit din partea Maiestăţii Sale în scopul înfăptuirii dreptului de vot universal, secret, direct şi pe comune, iar actualul parlament a fost ales tot în scopul realizării reformei dreptului de vot, înţeles astfel şi din partea alegătorilor;

dupăce clasele de popor, scoase din şanţurile constituţiei, fără deosebire de naţionalitate, deci înţelegându-se acì şi despoiaţii de acest drept de naţionalitate maghiară, în ţara întreaga sunt neliniştite, văzând că pana acuma guvernul nu a luat pe

www.dacoromanica.ro

față nici o dispoziție pentru a aduce la viață, pe cale legislativă, dreptul de vot universal, secret, direct și pe comune;

după ce e interes regnicolar, ca opiniunea publică să fie liniștită, că guvernul nu are nici un fel de nizuință ascunsă, de a vrea să împiedece realizarea, pe cale legislativă, a dreptului de vot universal, secret, egal și pe comune, întreb:

Are intențiune guvernul să prezinte parlamentului fără amânare, sau cel mult până la 19 Maiu 1907, proiectul de lege despre votul universal, secret, egal și pe comune?

Dacă nu ar avea guvernul intențiunea aceasta, atunci între cari împrejurări, când și sub ce condițiuni are guvernul intențiunea de a înainta dietei proiectul de lege despre dreptul de vot universal, secret, egal și pe comune?

Dacă însă peste tot nu are guvernul intenția de a prezentà dietei proiectul de lege despre dreptul de vot universal, secret, egal și pe comune, e aplecat să o recunoască aceasta pe față, și ține de posibil să-și poată motivà această procedură contrară programului său astfel, ca voința preaînaltă a Maiestății Sale să nu se compromită și ca nemulțumirea claselor de popor, cari stau în afară de barierele constituției, să fie liniștită?»

Răspunde imediat ministrul-prezident *Wekerle*, că interpelantul nu a vorbit către casă, către guvern, ci către cei de afară. Nu el vrea să fie liniștit, ci cei de afară vrea să nu fie liniștiți. Guvernul muncește, nu pierde timpul în zadar; pe rând va face tot la ce s'a angajat. Va satisface și cerințelor naționaliste, dar va conservà caracterul național maghiar al statului.

Dr. Alexandru Vaida-Voevod replică, că el, ca opozițional, poate să și agiteze. Guvernul e dator însă să delăture motivele agitării. In merit ministrul-prezident nu a răspuns, ci a dovedit de nou, că știe să vorbească astfel, ca totdeauna să spună ceva, dar nici odată să nu spună nimic. Nu ia răspun ul la cunoștință. Dieta însă da.

Budgetul anului 1907.

In ședința din 22 Noemvrie 1906 s'a început discuția asupra budgetului de stat pe anul 1907. Punctul de vedere al deputaților naționaliști l-a expus, la discuția generală, *Dr. Mihail Polit* (Sârb), iar la discuția pe articole au participat următorii deputați naționaliști români:

www.dacoromanica.ro

Dr. Stefan C. Pop. A reflectat în şedinţa din 23 Noemvrie 1906 la apostrofarea deputatului Vázsonyi Vilmos, care spunea, că deputaţii naţionalişti ar spune poporului, că de aceea e asuprit, fiindcă ţine la naţionalitatea sa. Tocmai din contră, naţionaliştii spun poporului, că suferinţele sale sunt şi ale poporului maghiar. Deputaţii români naţionalişti ţin la poporul maghiar ca la poporul lor, ştiind bine, că numai frăţietatea poate produce o convieţuire fericită. Ştie ce-l doare pe Vázsonyi, — faptul, că la alegerea recentă din Arad oratorul a votat cu candidatul independist, nu cu al democraţilor. A făcut-o aceasta din motivul, că partidul condus de Vázsonyi nu reprezintă adevărata democraţie, ci primeşte un timbru tot mai pronunţat confesional. Răspunde Vázsonyi, că din vorbirea deputatului Pop s'a convins, că partidul la care aparţine acesta, e nu numai naţionalist, ci şi confesional, iar deputatul *Dr. St. C. Pop* declară, vorbind în chestie personală, că tocmai din contră, e împotriva oricărui partid compus şi organizat pe baze confesionale. Tot deputatul *Dr. Stefan C. Pop* a vorbit în aceeaşi şedinţă la poziţia din budget, referitoare la cheltuielile dietei, şi a propus să se şteargă din budget plata trecută pentru vice-preşedinţii dietei, în sumă de 24,000 coroane, provocându-se la faptul, că propunerea aceasta o făcuse şi Rákovszky István (unul dintre vice-preşedinţi) în 24 Iulie 1904. Citează din vorbirea pe care o rostise atunci Rákovszky şi cere ştergerea sumei din budget.

Ministrul-prezident Wekerle apără poziţia, iar dieta o votează. Deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad constată, că la pensiuni budgetul e urcat cu două milioane şi jumătate, probabil pe urma pensionării ministrilor, comiţilor supremi şi a altor înalţi funcţionari. Propune: «Să fie îndrumat ministeriul, ca fără amânare să prezinte proiect de lege referitor la ştergerea pensiunilor date ministrilor şi comiţilor supremi».

Ministrul-prezident Wekerle e contra, iar dieta votează poziţia din budget, referitoare la pensiuni.

Dr. Aurel Vlad răspunde în aceeaşi şedinţă contelui Battyányi Tivadar, care la o întrerupere a sa a spus, că nu vrea să peardă timpul cu naţionaliştii, cumcă afirmarea aceasta e foarte îndrăzneaţă, pentrucă dacă nu ar cruţă tocmai naţionaliştii timpul, nu ar fi ajuns dieta cu budgetul la discuţia pe articole. In chestie personală vorbeşte şi deputatul

www.dacoromanica.ro

Dr. Alexandru Vaida-Voevod, protestând în contra concepției contelui Battyányi, că naționaliștii ar sprijini politica Germaniei cu «Drang nach Osten». Tocmai cei din majoritate o sprijinesc! In monarhia austro-ungară se face aceea, ce se dictează dela Berlin, precum în România se face aceea, ce se dictează dela Viena. Majoritatea va votà contingentul urcat de recruți, pentrucă așà cere Viena, iar pentruca țara să nu vadă lucrul acesta, se scot vinovați naționaliștii pentru toate.

Contele Battyányi respinge afirmarea, că el ar votà ceva la poruncă, iar *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* spune, că nu l'a înțeles personal pe contele Battyányi, ci pe cei ce fac o astfel de politică și cari ascultă de porunci mai înalte.

In ședința din 24 Noemvrie 1906, la discuția asupra budgetului ministeriului de interne a luat cuvântul deputatul

Coriolan Brediceanu. A spus, că abià sunt câteva luni de când și-a exprimat neîncrederea față de ministrul de interne și acum de nou trebue să facă aceeași declarație de neîncredere, deși știe, că prin aceasta ridică numai vaza ministrului în fața majorității. Critică sistemul de guvernare din trecut, când cei dela putere nu căutau să-și împlinească datorințele, ci să împartă grații, favoruri. Toate drepturile erau puse la discreția autorităților publice, mai ales dreptul electoral. Se spune, că sistemul acesta ar fi căzut. Nu se prea vede. E curios, că totdeauna când se ceartă între ei deputații coaliați, loviturile le primesc naționaliștii. Se spune, că ei au principii și pretensiuni naționaliste. Natural, pentrucă au un program, care nu-i lasă să între în alt partid. Iar dacă ar întrà, poporul i-ar considerà de dezertori. Când șase mii de alegători români trimit în dietă pe Mocsáry Lajos, nu se poate spune, că poporul român urăște pe Maghiari. Și a fost ales la recomandarea inteligenței, deci poporul ascultă de inteligență. Aude, că s'ar sporì jandarmeria, de dragul Românilor. Să se știe însă, că din vârfurile baionetelor n'a lucit nici odata gloria libertații. Spune, cum a decurs alegerea în 1884 în Bocșa, când el, oratorul, a avut majoritatea, dar contracandidatul a fost proclamat ales, pentruca erà Tísza László. Polemisează cu Vázsonyi, care a respins orice alianță cu naționaliștii. Dar nu se poate respinge aceea ce nu a fost oferit. Nime nu i-a cerut lui Vázsonyi să facă alianță cu naționaliștii, cari încă sunt aderenți ai democrației. Citează din legea de naționalitați, și arată cum se aplică ea în praxă. Românul

www.dacoromanica.ro

nu se poate plânge românește la judecătorii. O reuniune de înmormântare nu s'a putut înființă, pentrucă ministrul n'a aprobat statutele din motivul, că reuniunea e sârbească. Nu se încuviințează statutele reuniunilor de cântări românești. Coruri bisericești au fost desființate și membrii lor, copii și fete, au fost pedepsiți cu închisoare și cu amende grele. Dacă se continuă sistemul din trecut, Românii se vor retrage iarăși în pasivitate. Trebue căutată calea înțelegerii. Ea e votul universal, care duce la egalitatea de drept. Contrastul e astăzi foarte mare între direcția politică maghiară și naționaliști, dela cari se cere să renunțe dela drepturile naționaliste, dela pretensiunile, cari formează programul lor. Polemisează apoi cu contele Battyányi Tivadar, care a cerut să facă și naționaliștii aceea ce au făcut Croații, să lege pace cu coaliția maghiară. Bucuros, dar să se dee și naționaliștilor aceea ce s'a dat Croaților, — alegeri libere și vot universal. E datorința celor dela putere să dee probe, că nu se vrea contopirea, ori extirparea naționalităților. Și fiindcă aceste probe nu se arată, nu primește budgetul.

Inainte de încheierea ședinței din 24 Noemvrie 1906 ministrul de culte și instrucțiune publică, contele Apponyi, a răspuns la interpelarea deputatului *Dr. Aurel Vlad* în chestia ordinului inspectorului regesc de școale din comitatul Hunedoara, spunând, că e o greșală de condeiu la mijloc, a rămas în condeiu cuvântul «*și*». Ordinul avea să sune astfel, că învățătorii au să propună studiile *și* ungurește. Interpelantul ia răspunsul la cunoștință, deși nici așa, întregit cu cuvântul «*și*» nu e la loc, pentrucă învățătorul, care propune într'o limbă streină elevilor, săvârșește o muncă de prisos, fiindcă elevii nu-l înțeleg.

In ședința din 26 Noemvrie 1906 a vorbit la budgetul ministeriului de interne deputatul național român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Avea intențiunea să vorbească și de astă dată în chestia sanitară, dar cele auzite în dietă în cursul săptămânei trecute îl silesc să vorbească în general despre politica internă. Generația tînără română a început o acțiune pentru abandonarea pasivității și trecerea pe terenul activității numai pentru a se arătă șoviniștilor, că nu e adevărat, că Românii nu ar recunoaște constituționalismul. Au întrat câțiva în dietă, din voia alegătorilor, dar aici sunt considerați de trădători de patrie, ca atunci, când se aflau în pasivitate. Va să zică, tot sistemul cel vechiu. Arată cum se fac martirii. Câte un

www.dacoromanica.ro

procuror, care nu poate înaintà, din lipsa de cvalificaţie, descopere agitatori, le face proces şi-şi câştigă prin aceasta merite, pentrucă juriul maghiar aduce totdeauna verdict de condamnare, în credinţa, că prin aceasta a salvat patria. Dacă s'ar fi executat legea de naţionalităţi, alta ar fi situaţia, nu ar fi agitaţiuni. Astăzi nici notari nu se mai pot alege dintre Români. Şovinismul a creat chestia de naţionalitate, dar el a creat şi solidaritatea naţionalităţilor. Partidul naţionalist are simpatii faţă de social-democraţie şi are simpatii şi faţă de partidul ţărănesc maghiar, care cere parcelarea moşiilor, pentrucă vrea totodată şi votul universal, secret şi egal la alegeri. Se poate, că dacă nu se vor face schimbări, Românii trec iarăşi în pasivitate, pentrucă nu perd nimica, căci şi în pasivitate pot lucrà pentru înaintarea lor. Spune, că coaliţia nu se va puteà susţineà, pentrucă în sus trebue să facă tot mai multe concesiuni, în jos nu face nimica, şi astfel îşi pierde popularitatea şi viitorul are să fie al partidului radical democrat. Arată, că Germania poate reflectà la alianţa cu Austro-Ungaria numai în cazul, când stările interne de lucruri sunt normale în monarhie, popoarele mulţumite, iar lucrul acesta trebue făcut acum, până Rusia e slabă încă, pentrucă dacă se întăreşte, va fi târziu. In Austria s'a făcut începutul, s'a întrodus dreptul electoral universal şi secret, pe baze naţionaliste. Să se facă şi la noi aşà. Dar şi până atunci, terenul trebue pregătit. Trebue executate dispoziţiile executabile din legea de naţionalităţi. Se teme, că ministrul de interne nu are curajul să facă lucrul acesta din propria iniţiativă, de aceea face următoarea propunere: «Onorata casă să decidă, că se îndrumă domnul ministru de interne să execute fără amânare toate dispoziţiile din articolul de lege 44 dela 1868, cari cad în cercul său de competenţă, fiindcă neexecutarea, eludarea sau vătămarea legii acesteia face iluzoriu renumele patriei noastre, ca stat de drept constituţional, vatămă memoria creatorilor amintitei legi şi nu e compatibilă cu preaînaltele intenţiuni ale Maiestăţii Sale, după ce după concepţia tuturor cetăţenilor de buze nemaghiare, jurământul Maiestăţii Sale, că va respectà legile, se refere şi la legea aceasta».

In şedinţa din 27 Noemvrie 1906 deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş declară, că în şedinţa din ziua premergătoare, întrerumpând pe deputatul Nagy György, când acesta vorbeà

www.dacoromanica.ro

despre foaia Adevărul» din Bucureşti, a zis: aceea e foaie jidovească *la noi*, în România», în urma unei greşeli de limbă numai, pentrucă voia să spună: *la ei*, în România». Se ia act despre declaraţie.

La budget a vorbit în şedinţa din 27 Noemvrie 1906 deputatul naţionalist român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Constată, că pentru trebuinţele sanitare ale ţării e trecut în budget un plus de 230,000 coroane faţă de trecut, iar pentru jandarmerie un plus de 1.128,558 coroane. Pentru jandarmi se cheltueşte deci prea mult, pentru sănătatea cetăţenilor prea puţin. Citează date statistice referitoare la mortalitate şi constată, că tuberculoza se lăţeşte în ţară, că mulţi mor fără a fi avut îngrijire medicala, că nu sunt moaşe suficiente, şi că muierile, cari dau ajutor la naşteri, fară a aveà diplome de moaşe, sunt pedepsite. Pe când ele fac o faptă bună, umanitară. Pledează pentru statificarea instituţiunilor sanitare, pentrucă îndreptarea numai pe calea aceasta se poate face.

Vorbeşte despre slaba salarizare a medicilor comunali şi cercuali, din care motiv se naşte lipsa de medici la ţară. Guvernul să faca politică antinaţionalista pe terenul administrativ, pe alte terene, pe toate terenele, dar pe terenul sanitar să nu facă, pentrucă tuberculoza şi alte boale periculoase, cari bantue printre naţionalităţi, trec dela acestea şi la Maghiari. Spune, cum e în România. Toate spitalele, chiar şi cele dela ţară, au instalaţii moderne şi complete. Nu toate statul le-a făcut, ci şi societatea. Aşà ar trebuì să fie şi la noi. Magnaţii, aristocraţii, testeze bani şi pentru spitale. In fiecare comitat ar trebuì să fie câte unul.

Face propunere, ca ministrul de interne să fie îndrumat sa reguleze plata medicilor comunali şi cercuali, aşà cum au cerut medicii în congresul lor din anul 1906, ţinut în Budapesta. Guvernul să nu aibă bani numai pentru armată, pentru soldaţi, ci şi pentru medici, cari tot aşà apără patria, ca şi soldaţii, ba în măsură şi mai mare.

Vorbeşte imediat ministrul de interne, contele Andrássy Gyula, şi promite, că va întroduce îndreptările cerute de antevorbitorul său, care apoi în urma acestor declaraţiuni şi-a retras propunerea făcută cu privire la regularea salarelor pe seama medicilor.

www.dacoromanica.ro

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia pactului dintre Coroană şi coaliţie).

In şedinţa din 28 Noemvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad*, după o întroducere, în care arată la ce s'a obligat guvernul coaliţiei atunci, când a primit puterea, (să nu dee în judecată pe membrii guvernului de mai nainte şi să urce contingentul de recruţi), adresează guvernului următoarele întrebări:

«Este aplecat domnul ministru-prezident, ca spre liniştirea opiniunii publice a ţării şi pentru limpezirea situaţiei politice, să prezinte dietei pactul legat în scris între bărbaţii conducători ai coaliţiei şi între Regele? (Kossuth: In scris nu s'a legat pact!)

Află domnul ministru-prezident şi domnul ministru de justiţie, că e corect şi compatibil cu ideea statului de drept, ca justiţia să fie subordonată scopurilor politice şi să i-se dee, ori să nu i-se dee curs liber, după cum cer pretinsele interese ale guvernului?

Ţin domnii ministri de compatibil cu principiul constituţionalismului şi al suveranităţii poporului, ca libera determinare a dietei să fie legată de oarecare pact stabilit în Viena, degradându-se parlamentul la o simplă corporaţiune consultativă?»

Răspunde imediat ministrul-prezident Wekerle şi spune, că alte obligamente, afară de cele înşirate în programul guvernului, n'au fost luate. Neagă, că justiţia ar fi folosită în scopuri politice. In chestia punerii sub acuză a guvernului de mai nainte dieta va aveà ocazie în curând să se pronunţe.

Deputatul *Dr. Aurel Vlad* replică, cumcă doi ministri au declarat în comisiune, că nu pot aprobà punerea sub acuză a guvernului de mai nainte, fiindcă au luat angajamente faţă de Coroană. Iată un punct, care n'a fost în programul guvernului. Iar că justiţia se foloseşte în scopuri politice dovedeşte faptul, că toate procesele politice au fost şterse, afară de unul. (Al deputatului naţionalist slovac *Juriga.*)

Vorbeşte de nou ministrul-prezident Wekerle spunând, că despre urcarea contingentului de recruţi nu ştie nimica, iar deputatul *Dr. Aurel Vlad* răspunde, că ziare mari au scris despre lucrul acesta şi tocmai de aceea datoria guvernului e, să liniştească opiniunea publică.

Răspunsul ministrului-prezident se ia la cunoştinţă.

www.dacoromanica.ro

In chestie de regulament.

(Vorbirea deputatului Dr. Iuliu Maniu).

In şedinţa din 1 Decemvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* a cerut cuvântul la finea şedinţei în chestie personală, dar prezidiul nu i-a acordat dreptul de a vorbì, pe motivul, că nu a fost numit cu numele de nici un orator, deci n'a fost atacat de nime. In şedinţa urmatoare, din 3 Decemvrie 1906, deputatul *Dr. Iuliu Maniu* a cerut cuvântul în chestie de regulament şi a vorbit înainte de a se întrà în ordinea de zi.

S'a plans, ca cu nedreptul nu i-s'a dat cuvântul în şedinţa premergatoare. Se provoacă la cazuri concrete, când şi alţii au vorbit în chestie personală, cu toate că nu au fost atacaţi personal, dar a fost atacat partidul din care fac parte. Aşà s'a întâmplat şi în şedinţa premergatoare. Ministrul de justiţie a suspiţionat partidul naţionalist, ca stă în legături cu partide politice din afara, cari îi dau direcţia. A spus mai departe, că va desvelì el toate machinaţiunile şi că bazele partidului nostru nu le formeaza limba, legea ci un sentiment comun: *ura* în contra rasei şi a statului naţional maghiar. Acestea sunt acuze, cari nu pot ramâneà fara raspuns. Declara, ca sunt lipsite de temeiu şi le respinge. Sunt exagerari şi însinuări. Bazele activitaţii partidului naţionalist le formează, nu ura, ci iubirea, în prima linie iubirea de adevar. Care îi este scopul? Stârpirea din vieaţa publica, din vieaţa de stat, a nedreptaţii, a crimei, a abuzului. S'a lăudat ministrul de justiţie, ca a şters patrusprezece procese politice naţionaliste. Dar procesele acelea le intentase fara motiv guvernul de mai nainte, care descoperise urmele unei revoluţii în Ardeal, numai pentruca să poată oprì în patrusprezece comitate româneşti întrunirile publi e, contrare guvernului. La aceste acuze voià să raspunda oratorul în şedinţa premergatoare, dar nu i s'a dat cuvântul, prin ce s'a violat §-ul 215 din regulamentul de casă.

A vorbit vice-prezidentul dietei Návay Lajos, care şi-a aparat procedura, caci el prezidase atunci şedinţa, şi a vorbit şi ministrul prezident Wekerle, dand dreptate prezidentului casei, care n'a vatamat regulamentul, şi trăgând la îndoială că bazele partidului naţionalist ar fi cu adevărat iubirea.

www.dacoromanica.ro

Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* răspunde, că nu dorește alta, decât ca Maghiarii să se poarte față de el și ai săi cu iubirea cu care aceștia se poartă față de Maghiari, iubind în aceeași măsură dreptatea. Incidentul e încheiat.

Tot în chestie de regulament.

(Vorbirea deputatului Dr. Aurel Vlad).

In ședința din 5 Decemvrie 1906 a vorbit deputatul național-ist român

Dr. Aurel Vlad în chestie de regulament. In ședința din 1 Decemvrie n'a fost prezent, când a răspuns ministrul de justiție în chestia pactului legat între guvern și Coroană. N'a putut răspunde atunci la atacurile personale, roagă casa să-i dee permisiune să răspundă acum.

A spus ministrul, că oratorul ar stà în legătură cu un partid anumit vienez, fiindcă în aceeași zi s'a făcut interpelare și în senatul imperial dela Viena în chestia pactului. Respinge insinuația și declară, că pe Lueger nici nu-l cunoaște și nu a corespondat cu el. Respinge și acuza, că ar fi stat în legătură cu membrii din guvernul de mai nainte. Kristóffy a fost ales deputat în Bocșa din partea oamenilor stăpânirii, nu din partea Românilor. Mai ales nu cu sprijinul oratorului, care a stăruit mult să se pună un contra-candidat, dar n'a fost ascultat.

Ministrul de justiție Polonyi se justifică și-și explică cuvintele rău înțelese, iar deputatul *Dr. Aurel Vlad* mai târziu mai vorbește odată, în aceeași ședință, în chestie personala, revocându-i în memorie ministrului de justiție, că a promis în mod categoric, în fața lui și a colegului *Brediceanu*, că va șterge toate procesele naționaliste de presă, dacă sunt de pe vremea guvernului de mai nainte. Dar nu le-a șters pe toate, urmărind prin aceasta tendințe politice.

Discuția specială asupra budgetului.

Se continuă în ședința din 6 Decemvrie 1906 desbaterea specială a budgetului pe anul 1907. La budgetul ministeriului de agricultură vorbește dintre deputații naționaliști români

Aurel Novacu. Constată, că budgetul ministeriului de comerciu a fost pus pe bazele teritoriului vamal independent.

www.dacoromanica.ro

Ministrul şi-a croit un program larg, cu multe reforme, cu îmbunătăţiri pe terenul industriei. Dar crede, că paralel cu desvoltarea industriei trebue să se facă şi desvoltarea agriculturii, pentru a se creà cumpărători pentru articolele industriale, căci ţara e o ţară agricolă. Clasa de jos trebue pornită deci pe calea bunei stări, a îmbogăţirii. Arată cu date statistice, că din două milioane şi jumătate de proprietari de pământ, 19,000 au mai mult pământ decât ceialalţi toţi la olaltă. Cei mai mulţi au numai câte 1—5 jugăre. Iar numărul proletarilor de toate categoriile e de 12 milioane. Ajungerea acestora la stare bună e imposibilă astăzi. De vină e în prima linie şcoala, care nu dă instrucţie practică elevilor. Ateliere, grădini practice de model, şcoale agronomice, de acestea s'ar cere pentru poporaţiunea noastră agricolă. Productivitatea pământului trebue urcată, pentrucă din munca ţăranului trăim toţi. Să se stabilească pentru ţărani minimul de existenţă şi acesta să fie scutit de dare, iar darea să fie progresivă, chiar şi darea de pământ, nu numai cea de câştig. Să se recurgă apoi şi la secularizarea averilor bisericeşti, la expropierea şi parcelarea latifundiilor, ca poporul să poată căpătà pământ. Cei mari vor fi nemulţumiţi, dar vor fi mulţumiţi cei mici, şi numărul acestora e de 16 milioane. Să se studieze chestia reformelor acestora. Să întroducă majoritatea aceste îmbunătăţiri şi minoritatea naţionalistă o va sprijini. Nu vede însă din budget, că s'ar intenţionà aşà ceva, de aceea nu votează budgetul ministeriului de agricultură.

Dr. Stefan C. Pop. Se plânge, că relele de cari s'au plâns cei din partidul său cu ocaziunea desbaterii budgetului premergător n'au fost delăturate nici în cadrele budgetului de faţă. Vorbeşte apoi despre starea comunelor din Munţii Apuseni. Arată, care a fost situaţia înainte de 1848 şi care e de atunci încoace. Locuitorii de acolo erau mai nainte iobagi ai erariului. Pământ n'au, cu agricultura nu se pot ocupà. N'au nici păşune. Erariul le-a dat însă posibilitatea de a trăì, înainte de 1848, căci le-a dat drept de păşunat în pădurile întinse şi dreptul de a scoate lemne din pădure, în mod gratuit. Dela 1848 li-s'a cerut o taxă, însă foarte minimală. O puteau plătì. A venit însă regularea, adecă devastarea pădurilor, făcută cu multe abuzuri şi oamenii au rămas fără păşune şi fără lemne pentru continuarea meseriei lor. Citează legile vechi şi cele nouă, favorabile în privinţa aceasta poporaţiunii. Poporul s'a plâns, i-s'au făcut pro-

www.dacoromanica.ro

misiuni, dar de dat nu i-s'a dat nimica. S'a întâmplat şi altă nedreptate. Oamenii au fost scoşi din locurile şi casele pe cari le-au avut de 50—80 de ani, sub pretext, ca sunt erariale, pe teritor erarial, pentrucă inginerii aşà le-au trecut în hărţile catastrale.

Marinimia erariului s'a manifestat apoi astfel faţă de poporaţiunea aceasta de 40,000 de suflete, că pentru una din cele 10 comune a dat 70 de jugăre păşune, iar celelalte nouă au primit la olaltă 12 jugăre păşune. Administrarea pădurilor o face acuma statul, pe baza legii dela 1898 şi oamenilor le merge şi mai rău şi au de gând să vândă tot şi să plece. N'au păşune şi prin urmare nu au nici vite. Lemne, din cari să facă ciubară, un ram de industrie al Moţilor, nu mai capătă, pentrucă statul a dat pădurile streinilor în exploatare, ori dacă capătă, le plătesc scump şi primesc lemne rele, pentrucă cele bune le folosesc în fabrică. Înşiră mizeriile, pe cari le întâmpină oamenii din partea codrenilor, cari sunt domni mai mari decât judecătorii dela curie. Pedepsele pentru prevaricaţie sunt apoi înspaimântătoare. Sentinţele se aduc în absenţa oamenilor, cari sunt la lucru, ca secerători, prin Ungaria, ori Banat. Urmeaza execuţia şi dacă banii nu se pot încassà, pedeapsa se preface în arest.

Dreptul pescăritului l'a luat în arândă prim-pretorul în Munţii Apuseni. Şi hrana aceasta a fost luată deci dela gura poporului, care dacă îndrăzneşte cumva să pescuiască, plateşte pedepse în sume de câte 50, ba 100 coroane. Pentru un păstrav mic, 100 coroane. Cine-l pedepseşte? Prim-pretorul, care se duce apoi la Abrud şi la Roşia cu peşte, ca sa-l vândă. Oamenii au înaintat rugare la guvern, ca să li se uşureze situaţia, să li se dee lemne pe preţul cu care le au cei ce devastează pădurile, să li se dee paşune pe bani, să li se facă şi lor drumuri din dările ce le plătesc, — dar guvernul le-a respins rugarea.

Oratorul cere în urmă dela guvern, să ridice în Câmpeni o şcoală industrială pentru lucrarea lemnului, să dee padurile poporaţiunii de acolo în arândă, nu anteprenorilor streini, cere ştergerea tuturor pedepselor puse în sarcina oamenilor, păşune suficientă şi o tratare mai umană din partea organelor guvernului. Să facă guvernul oameni mulţumiţi din 40,000 de suflete, iar nu cerşitori.

www.dacoromanica.ro

Budgetul ministeriului de culte.

In şedinţa din 13 Decemvrie 1906 s'a început în dietă discuţia asupra budgetului ministeriului de culte şi instrucţiune publică. A vorbit întaiu raportorul, apoi ministrul de resort, contele Apponyi, iar dupa el a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. Roaga casa sa fie echitabila faţa de el, când ia cuvântul dupa unul dintre cei mai mari oratori, nu numai ai Ungariei, ci ai lumii întregi. In vorbirea sa se va folosì de datele din anul 1904, pentruca cele din 1905 le-a primit prea târziu. Are întâiu sa faca unele observari. S'a spus în casa, ca partidul sau ar fi partid confesional. Dar partidului sau aparţ oameni de diferite confesiuni, deci nu e confesional. Dar reprezinta şi interesele confesiunilor. Dificulteaza faptul, ca în statistica e vorba numai de o bisericа gr.-ort., pe când de fapt sunt doua: romană şi sarba, cu totul independente una de alta. Oficiul de statistică sa ţină în viitor cont de împrejurarea asta. Se plange apoi, ca de un timp încoace biserica gr.-ort. româna e numită în acte oficioase biserica «valahă». Nu exista biserica valaha. Ceteşte legi, cari o numesc biserica «română». C re îndreptare şi în privinţa aceasta. Trece acum la budget Arata cu date, câte parohii sunt dupa confesiuni şi cate şcoale are fiecare confesiune, pentru a constată, că biserica gr.-ort. urmeaza imediat dupa cea catolica, ca număr de suflete şi ca importanţa, iar şcoale, dupa Maghiari Românii au mai multe. Cu toate a est a în ministeriul de culte nu e nici un funcţionar mai înalt gr.-ort. roman. Intre trei milioane de Români doara s'ar află unul, care sa poata ocupà un astfel de post! Guvernul sa-l iee din şirel guvernamentalilor, ca cu chestii confesionale să nu se mai ocupe oameni de alta confesiune. Acesta e un gravamen vechiu a bisericii gr.-ort. române. S'a cerut mai de multeori îndreptarea, dar nu s'a facut. Al doilea gravamen e, ca dupa ajutorul de sta biserica gr.-ort. română primeşte foarte puţin în raport cu celelalte confesiuni, abià 98,000 coroane, deci cu puţin mai mult decât izraeliţii, cari capătà 92,000, iar reformaţii capata trei milioane. Roaga pe ministrul de resort, să puna capat acesteì nedreptaţi. Poarte-se cu iubire parintească şi faţa de bisericile românesti, pentruca prin aceasta deşteapta iubirea de patrie în credincioşii acestor biserici. Ar vrea sa vorbeasca d spre ştiinţa,

www.dacoromanica.ro

dar în ţara noastră nu se prea face ştiinţă. Regreta, ca ministrul nu a atins chestia aceasta. Daca s'ar face mai multa ştiinţa la noi, ar puteà fi mai uşor înţelese adevarurile, chiar şi în politică. Pentrucă ştiinţa însaşi e dreptatea, ştiinţa e natura. Cum să iubim deci dreptatea, dacă nu iubim ştiinţa? Motivul, ca nu se face ştiinţa la noi e şi acela, ca stam îngradiţi faţă de streinătate, mai ales ce priveşte terenul instrucţiei şcolare. Tinerii noştri sunt opriţi să studieze la universitaţi din streinatate. Academia maghiară de ştiinţă publică numai traduceri. Are subvenţie dela guvern, prin urmare guvernul ar face bine daca o ar împrietenì cu ştiinţa. Cu universitatea stăm şi mai rău. Ceteşte ce scrie o foaie de frunte, că două terţialitaţi dintre profesori ar puteà fi măturate de acolo. A treia universitate ar doì sa fie ridicată în Arad. Aradul e tocmai în mijloc, între Cluj şi Budapesta, şi cei treisprezece martiri sunt înmormântaţi acolo, ar merità deci aceasta consideraţiune. Arata, că dintre studenţii universitari 35% sunt evrei, iar în şcoalele medii 25 de elevi sunt evrei, nu e deci proporţie între evrei şi celelalte confesiuni. Atrage atenţiunea ministrului asupra acestei împrejurari. Autonomia confesională ceruta de evrei o sprijineşte.

Vorbeşte despre şcoalele medii. Citeaza parerile rectorilor universitari din Budapesta şi Cluj, cari se plâng, ca elevii ies fără nici o pregatire din şcoalele medii. Ca fost profesor de şcoala medie ştie unde e de cautat raul. Profesorii nu au pregătirile recerute. Advocatul trebue să faca praxa, medicul asemenea, numai profesorul nu! Al doilea motiv e controla, care ar trebuì să fie pusă cu totul pe alte baze. Sa se faca prin oameni de specialitate, fiecare profesor să fie controlat de unul, care e specialist în studiile sale. Al treilea motiv e îngramădirea prea mare de elevi în şcoalele medii. La noi sunt 60 70 de elevi într'o clasă, în alte state 40 30. In ultimii zece ani numarul elevilor din şcoalele medii s'a urcat în ţara întreaga cu 40% faţa de trecut. Nu cere înmulţirea şcoalelor medii, ci îndemnarea parinţilor sa nu-şi trimita toţi la gimnaziu copiii, iar pentru a se puteà face lucrul acesta, guvernul sa înfiinţeze şi alte şcoale, cari tot aşà sa dee cvalificaţia pentru vieaţa, ca gimnaziile. Pentru anumite funcţii să fie suficienta deci şcoala civìla, iar celor ce o termină să li-se dee dreptul de a-şi face voluntariatul la miliţie, ca cei cu matura dela gimnaziu. Mai este un motiv: îngreunarea prea mare a elevului, care în şcoala

www.dacoromanica.ro

puţin poate prinde dela învăţător, ci trebue acasă să boviseze. E îngreunător şi planul de învăţământ. Oarele de învăţamânt nu ar fi prea multe, ar puteà fi mai multe, ca în Germania, în Francia, unde elevii învaţă în şcoală. Ar trebuì introduse deci corepetiţiile, cari dau bun rezultat, mai ales în Francia. Elevii să înveţe în şcoală, sub controla profesorilor, după orele de şcoala, căci acasă sunt conturbaţi.

Trece la şcoalele poporale elementare. Se plânge, că legea referitoare la salarizarea învăţătorilor se aplică rău. Şcoalele confesionale nu sunt sprijinite după trebuinţă. Unde este şcoală de stat, şcoala confesională nu primeşte ajutor. Când o comună a sărăcit şi nu mai poate contribuì la salarul învăţătoresc cu cât a contribuit mai nainte, are dreptul să ceară dela stat întregire, dar statul nu dă nimica. Atrage atenţiunea ministrului asupra acestei împrejurări, pentrucă sunt multe petiţiuni de natura aceasta la ministeriu nerezolvate. Aminteşte despre abuzul, care se face cu darea şcolară. Celce contribue cu cel puţin 5% după darea directă la susţinerea şcoalei confesionale, nu e dator după lege să contribue şi la susţinerea altei şcoale. Legea se desconsideră însă astfel, că spesele de lipsă pentru şcoala comunală se trec în budgetul comunal, ca cheltuieli comunale şi se încassează dela toţi locuitorii. Înşiră cazuri concrete. Tot aşà stau lucrurile şi cu averea fundamentală a şcoalelor. Comunele politice le-au detras şcoalelor confesionale folosirea venitelor după aceste averi fundamentale, cari în înţelesul legii compet şcoalelor. A spus ministrul, că e supraproducţiune de învăţători şi totuşi din raportul său se vede, că 208 de şcoale au fost închise din lipsa de învăţători. Contrazicerea aceasta e aşà de explicat, ca la şcoalele de stat e supraproducţiune, la şcoalele confesionale lipsă de puteri didactice. Guvernul să dee deci ajutoare, stipendii confesiunilor, ca să-şi poată creşte destui învăţători.

Critică planul de învăţământ, care e compus pentru şcoalele divizate, cu mai mulţi învăţători, pe când la noi 71% din şcoale sunt nedivizate. In satul din fundul văii sau din vârful muntelui nu se poate propune după acelaş plan, ca în Budapesta. Să se împartă şcoalele în clase, cu mai mari şi cu mai mici pretenţii.

In fine constată, că n'are dreptate ministrul când afirma, că trecerile la altă lege se fac din pură convingere, din religiositate, pentrucă ele se fac tocmai din lipsa de religiositate. Simţul religios slăbeşte tot mai mult în Ungaria. Şi organele

www.dacoromanica.ro

administrative dau tot sprijinul. In act, că ministrul a dat o ordinaţiune în chestia aceasta, ca cei aparţinatori sectelor nouă să se îngrijască de preoţi şi conducători cvalificaţi. Natural, că aceştia vor trebuì să fie plătiţi, iar cei dela sectele nouă nu cunosc darea de cult, prin urmare numărul lor nu se va înmulţì. Despre concubinate nu se spune nimica în raportul ministrului, deşì acesta încă e un mare rău social. Spune câte concubinate sunt în unele protopresbiterate din dieceza Aradului şi roagă guvernul sa se ocupe cu chestia aceasta, să caute modalitatea de a împiedecà convieţuirile ilegale, de a împiedecà demoralizarea. Căci moralitatea e temelia patriotismului adevărat şi a adevăratei iubiri de patrie. Promite, că la discuţia pe articole va vorbì şi despre celelalte lucruri acum neatinse şi mulţumeşte dietei pentru pacienţa cu care l'a ascultat. (Oratorul e aclamat.)

Guvernul cere indemnizare.

Temându-se guvernul, că budgetul nu va fi votat până la finea anului, a cerut indemnizare pe două luni. Discuţia asupra legii de indemnizare s'a început în şedinţa din 17 Decemvrie 1906. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Nu votează indemnizarea, pentrucă nu are încredere în guvern, nici el, nici consoţii săi de principii. Şi n'are încredere în guvern, fiindcă guvernul a fost numit ca guvern de transiţie, cu datorinţa să facă cât mai curând legea votului universal, iar celelalte să le lase în grija parlamentului ales pe baza acestei legi; dar guvernul tocmai de legea aceasta nu vrea să se apuce. Şi ea ar trebuì să se facă tocmai în interesul partidului independist, acum condamnat să facă politică 67-istă. Acest partid şi aşà nu-şi poate realizà punctele din program referitoare la dreptul public, pentrucă se opune celalalt factor. Ar trebuì deci să rezolveze celelalte chestii, în spirit liberal, democratic. Dar guvernul, care pare a se aranjà pentru întregul ciclu parlamentar, duce o politică conservativă. A spus-o însuşi ministrul-prezident, că guvernul nu poate să pună în joc tradiţiile şi moştenirile milenare. Deci a desvălit steagul politicei conservative. In chestii referitoare la libertatea presei apoi e chiar reacţionar. In faţa conservatismului cere o politică ra-

www.dacoromanica.ro

dicală democrată. Ştergerea fidei-comiselor, exproprierea latifundiilor, lege despre votul universal, nefalsificat, drept de întrunire şi asociare, şi o astfel de politică agrară, care să împedece plecarea oamenilor la America. Guvernul toate acestea nu le face, pentrucă se teme de naţionalităţi, deşi tocmai pe calea aceasta s'ar rezolvà mai iute chestia de naţionalitate. Legea de naţionalităţi guvernul nu vrea să o execute, decât numai cu privire la comune. Cum să aibă deci partidul său încredere în guvern?

Ministrul de interne a spus, că va mulţumì poporul, dar va fi necruţător faţă de agitatori. Nu va mulţumì însă poporul, pentrucă politica de clasă a aristocraţimei nu poate să mulţumească poporul. Poporul vede doară ce face guvernul, când îi ia păşunea, îi ia pământul şi-l împarte între colonişti streini! Nu vorbiţi poporului de iubire, când îi luaţi bucătura din gură! De ameninţarea adresată agitatorilor guvernul se ţine. Procurorii au intentat procese pentru toate nimicurile. Fiind vorba de procese, oratorul aminteşte cazul cu foaia «Poporul Român» din Budapesta.

Foaia aceasta avusese cinci procese de presă de pe vremea guvernului de mai nainte. In două procese procedura a fost sistată din partea ministrului de justiţie, în trei nu, pentrucă redactorul foii e om periculos şi trebue nimicit. Atunci s'a dus deputatul guvernamental Constantin Burdia la el şi i-a oferit 14,000 coroane şi i-a pus în vedere sistarea proceselor, dacă în viitor va face politică mai moderată în foaie, politica lui Burdia, politica guvernului. Târguiala s'a facut, s'a legat contract la notariul public şi omul a scăpat de procesele de presă. Dar deputatul Burdia a cerut şi mai mult: a cerut să meargă redactorul foii la Lugoj, ca să fasioneze în contra alegerii de deputat de acolo, atacată prin protest, însă redactorul n'a făcut lucrul acesta. Iată dovada, că procesele de presă şi peste tot justiţia, ministrul de justiţie o pune în serviciul scopurilor politice. Deputatul Burdia a cumpărat foaia în numele guvernului, în numele guvernului a săvârşit act de corumpere. E curios, că partidul constituţional, care ţine atât de mult la cinste şi moralitate, ce va face cu acest membru al său? Dar fiindcă deputatul Burdia s'a dat de om de încredere al guvernului, e şi reputaţia guvernului în joc. Să şi-o apere. Pe calea aceasta nu se poate rezolvà chestia de naţionalitate.

www.dacoromanica.ro

N'are încredere în guvern şi de aceea nu-i votează indemnizarea cerută. De încheiere face comunicarea, că deputatul Constantin Burdia e şi preşedinte al comunităţii de avere din Caransebeş, deci funcţionar supus comitatului şi guvernului şi astfel nu e în poziţia de a fi cu totul independent faţă de guvern. Funcţiunea sa nu e prin urmare compatibilă cu mandatul de deputat. Face anunţare despre acest caz de incompatibilitate.

Prezidentul declară, că despre această anunţare va încunoştiinţă comisiunea de incompatibilitate. Ia apoi cuvântul, pentru a vorbì tot la legea indemnizării, deputatul naţionalist român

Dr. Ioan Suciu. Nu are încredere în guvern, pentrucă prin activitatea sa de până acuma nu şi-a câştigat încrederea, ci a potenţat neîncrederea. Guvernul, care a şters toate procesele politice ale partizanilor săi de pe vremea guvernului de mai nainte, a intentat mulţime de procese ziarelor naţionaliste. O singură foaie are 27 de procese. Dacă ştiau cei mari din trecut, că astfel se va manuà cu timpul libertatea de presă la noi, sigur că o asigurau altcum. E o nefericire, că sunt mai multe popoare în Ungaria şi că fiecare din ele îşi are direcţia sa, dorinţa sa, dar nu curţile cu juraţi au să aplaneze contrastele şi conflictele dintre ele. Gazetarul naţionalist dat în judecată merge la condamnare sigură, pentrucă e de ajuns, dacă procurorul spune: omul acesta agită, ca juraţii maghiari să-şi împlinească datoria. Ar fi bine, ca cei din majoritate să-şi aducă aminte, că şi Kossuth a fost judecat ca «agitator» tot de către Unguri. N'are încredere în guvern nici pentru politica sa, care nu e pusă pe baze democratice. Roagă parlamentul să asculte plângerile naţionaliştilor. Ele sunt: neexecutarea legii de naţionalităţi. Ministrul-prezident a promis, că va execută părţile referitoare la comune. Se facă lucrul acesta, pentrucă se întâmplă mari abuzuri. Oamenii subscriu procese verbale al căror cuprins unguresc nu-l cunosc şi iau angajamente despre cari n'au avut nici o cunoştinţă. O altă plângere e, că în şcoale nu se propune în limba elevilor, ca să poată învăţà ceva, cu toate că legea aşà dispune.

In interesul poporului, spre binele poporului, nu face nimica, nici guvernul acesta, ca şi celelalte. Când cerem drepturi, suntem agitatori, când se împarte pământ, capătă numai

www.dacoromanica.ro

Maghiarii, dar dările se iau dela toţi şi la miliţie toţi vin înrolaţi. Spune, că la 1884 Maghiarii din comitatul Aradului au declarat, că pot să fie aleşi deputaţi români pe baza programului din 1881 dela Sibiiu, dacă întră în partidul guvernamental. Şi au fost aleşi. Acum însă se spune, că programul acela e contrar statului, ministrul Hieronymi a dizolvat partidul compus pe baza acestui program şi aderenţii acestui program sunt persecutaţi.

Aşà nu se rezolvează chestia de naţionalitate şi ea trebue să fie rezolvată. Se impută Românilor, că nu recunosc ideea de stat. Nu sunt datori să se iee după ideile utopiste ale nimănui. Ei recunosc statul şi legile statului. Spuneà ministrul-prezident, că nu se încrede în iubirea Românilor. Dar Românii nu i-au oferit-o D-sale, ci poporului maghiar. Se impută Românilor, că la 1848 n'au mers cu Maghiarii. Dar istorici maghiari susţin, că Iancu a căutat în mod sincer înţelegerea cu Kossuth şi dacă n'a succes, nu el, ori Românii poartă vina. In 1848 nemeşii au împărţit toate drepturile cu poporul, iar epigonii de astăzi nu vreau să ştie de popor, din interese de clasă şi de rasă.

Ideea de stat, în înţelesul, că toţi sunt cetăţeni egali ai statului, o acceptează, nu însă în înţelesul, că Maghiarul singur are să domnească în stat, pentruca aceasta e în contra legilor. Politica agresivă faţă de naţionalităţi de altcum nici nu o prea fac Maghiarii adevăraţi, ci cei ce se furişează printre Maghiari şi au pus mâna pe presă, pe conducere. (Evreii.) Spune, că în ciclul trecut de multeori deputaţii naţionalişti au împlinit dorinţa celor din opoziţie, cari acum se află la putere, şi n'au luat poziţie contrară punctului lor de vedere, prin urmare le-au uşurat situaţia. Şi care e răsplata? Ministrul de interne ameninţă cu extirpare pe toţi agitatorii. Dar Kossuth ce a fost? Dar cei până ieri în opoziţie ce au fost? Tot agitatori, cari nu pot fi despărţiţi de popor, şi cu cât sunt ei mai mult persecutaţi, cu atât mai mare e încrederea poporului în ei. Guvernul de acuma continuă deci faţă de naţionalităţi politica cea veche, cu care n'au ajuns la scop guvernele din trecut şi nu va ajunge nici cel actual. Deputaţii naţionalişti luptă numai pentru consolidarea patriei şi tocmai de aceea nu se tem de ameninţări, ci vor continuà lupta. Proiectul de lege despre indemnizare nu-l votează. (Aprobari la naţionalişti.)

www.dacoromanica.ro

In şedinţa următoare din 18 Decemvrie 1906 a luat cuvântul în chestie personală deputatul guvernamental român

Constantin Burdia. Declară, că e bun Român, a fost bun Român şi va rămâneà bun Român. Dar e şi fiu credincios al patriei şi se îngrijeşte de interesele poporului român, nu numai în teorie, ci şi în praxă. Nu poate să urmeze politica naţionalistă, ci ca mulţi alţii a apucat pe calea apropierii şi a înţelegerii. A întrat în partidul constituţional, fiindcă programul acestui partid îi ofere garanţii, că pretensiunile juste ale poporului român vor fi împlinite. Nu merită pentru aceasta atacurile şi insultele cari îi vin din tabăra ceealaltă. Chestia cu foaia «Poporul Român» nu stă aşà cum a spus deputatul Vlad. Nu el a umblat după Bîrăuţiu, ci acesta a fost la el şi l'a rugat să-l scape de ruina materială, căci în schimb va face o politică mai moderată în viitor. La câteva luni l'a rugat apoi să intervină şi în procesele de presă şi a intervenit. Nu l'a influinţat, că cum să fasioneze în Lugoj, ci i-a scris numai, că venind la Lugoj, să meargă şi la Caransebeş pentru a se înţelege împreună în chestia conducerei foii. Respinge bănuelile, cari nu stau în consonanţă cu adevărurile acestea, spuse de el.

Răspunde imediat, vorbind în chestie personale, deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Spune, că condeputatul Constantin Burdia nu combate, ci confirmă, pentrucă o foarte mică deosebire este între spusele sale şi ale antevorbitorului. Burdia a cumpărat foaia, a plătit 14,000 coroane, s'a legat contract la notariul public, Burdia a umblat pe la ministeriul de justiţie, ca să se şteargă procesele lui Bîrăuţiu, — acestea sunt faptele. Iar dacă partidul constituţional crede, că aşà ceva e compatibil cu bunul simţ politic, nu invidieză un astfel de partid.

Mai vorbeşte tot în şedinţa din 18 Decemvrie 1906, în chestie de regulament, deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. In şedinţa premergătoare, când vorbià deputatul *Dr. Ioan Suciu,* prezidentul, care a condus şedinţa (Rakovszky), i-a spus odată: «Acomodează-te regulamentului, căci în caz contrar te pun să şezi . Prezidentul are dreptul să îndrume pe orator la ordine, dar nu are dreptul să-l bagatelizeze, să vorbească astfel cu el. Protestează în contra procedurii vice-prezidentului Rakovsky.

www.dacoromanica.ro

Legea despre modificarea organismului judiciar.

In şedinţa din 19 Decemvrie 1906 s'a pus în discuţie proiectul de lege despre modificarea organizării judecătoriilor şi a procuraturelor. După raportor a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Declară, că primeşte proiectul de lege din discuţie şi el, şi partidul său, ca dovadă, că deputaţii naţionalişti doresc să vadă cât mai curând asigurată independenţa judecătorilor în toată privinţa, şi în sus, şi în jos. Astăzi independenţa lor e periclitată, din cauza, că nu au pragmatică de serviciu şi cvalificarea lor se face în secret, fără a puteà fi controlată din partea lor. Superiorul scrie ce vrea în tabela de cvalificaţie, lucru care nu e corect. Trebue adusă lege, ca cu privire la cvalificaţie respectivul să aibă un oarecare remediu de drept. E neregulată apoi chestia înaintării şi a denumirii. Vin ţinute în vedere de multeori alte consideraţiuni, nu capacitatea judecătorului. Nu e corect, că judecătorii cu privire la salarizare sunt puşi într'o categorie cu alţi funcţionari. Mai rău trataţi sunt subjudecătorii, în cari poporul de rând, cu puţină pricepere, nici nu prea are încredere şi zice, că dacă în procesul său judecà judecătorul, aduceà altă sentinţă, dar subjudecătorul nu se pricepe la croirea dreptăţii. Posturile de subjudecători ar trebuì cassate, întroducându-se, ca la cassaţie, judecători auxiliari. O altă mizerie e împărţirea muncii, care asemenea e neregulată. Se întâmplă, că vine încredinţat din partea superiorului cu rezolvarea proceselor civile un judecător, care douăzeci de ani a lucrat numai în procese penale, şi întors. In toate direcţiile acestea se cere îndreptare. Pentru îmbunătăţirea sorţii materiale a judecătorilor se face ceva în proiectul de faţă, nu însă din destul. Judecătorul trebue să fie scutit de griji. Face următoarele două propuneri:

«1. Casa roagă pe domnul ministru de justiţie să compună proiect de lege despre modalităţile, cari asigură independenţa corpului judecătoresc în toate direcţiile şi regulează pragmatica de serviciu, procedura cvalificării, a numirii şi a înaintării, şi în scopul pertractării să o prezinte fără amânare, de-odată cu proiectele de lege referitoare la întărirea şi lărgirea garanţiilor constituţiei.

2. Casa îndrumă pe domnul ministru de justiţie să compună şi prezinte proiect de lege despre ştergerea titlului de

www.dacoromanica.ro

sub-jude şi sub-procuror şi trecerea a două terţialităţi de subjuzi în clasa a IX-a, a unei terţialităţi în clasa a VIII-a, cu privire la salarizare».

Vorbeşte ministrul de justiţie Polonyi şi declară, că nu poate acceptă propunerile deputatului *Dr. Iuliu Maniu*, iar acesta răspunde, că n'a zis aceea ce-i impută ministrul, că judecătorii ar umblà după câştig lateral, după venite particulare, ci a spus, că trebue feriţi de eventualitatea de a fi siliţi să le caute.

Interpelarea deputatului Dr. Alexandru Vaida-Voevod.

(In chestia stăritor de lucruri din Câmpeni).

In şedinţa din 19 Decemvrie 1906 deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* face comunicarea, că comuna Câmpeni a ars în vara trecută şi judecătoria şi pretura nu au încă local potrivit. Cei condamnaţi la închisoare, în lipsă de local propriu, vin închişi în coridorul şcoalei de stat, unde e frig mare. Se mai plânge apoi, că peste tot la judecătorii oamenii de rând, ţăranii, sunt lăsaţi în frig să aştepte ciasuri, ba zile întregi, afară, pe când cei ce ştiu ungureşte sunt poftiţi înlăuntru, la căldură. Adresează deci ministrului de justiţie şi celui de interne întrebările următoare:

«Are cunoştinţă domnul ministru de justiţie şi domnul ministru de interne, că la judecătoria, respective pretura din Câmpeni, cei condamnaţi la închisoare, în lipsa unei temniţe corăspunzătoare, vin închişi în coridorul neîncălzit al edificiului şcoalei de stat?

Au cunoştinţă domnii ministri, că în Ardeal, fără excepţie, aproape la toate judecătoriile cercuale şi la oficiile pretoriale, părţile citate, întru cât sunt economi, aşà numiţi ţărani, ori muncitori, în lipsa unui local încălzit, ori fiindcă sunt consideraţi de cetăţeni de a doua mână din partea concepţiei tradiţionale din provincie, sunt siliţi să petreacă jumătăţi de zi în frig de iarnă în coridoare reci, ori în curtea localului oficios?

Dacă au cunoştinţă despre toate acestea, au intenţiunea să iee măsuri grabnice pentru sistarea acestor raporturi neomeneşti?

Iar dacă nu au cunoştinţă despre toate acestea, au intenţiunea să-şi câştige cât mai curând grabnică convingere despre

www.dacoromanica.ro

existența acestor insuportabile stări de lucruri, luând măsuri grabnice pentru sistarea lor?»

Răspunde imediat ministrul de justiție, că orice plânsoare i-se adresează, e luată în considerare. Despre cele spuse de interpelant n'are nici o cunoștință. Nime nu i-s'a plâns. Crede, că e tendențioasă interpelarea. Respinge afirmarea, că cineva pentru aceea trebue să stee în frig, pentrucă e Român.

Dr. Alexandru Vaida-Voevod declară, că eri a primit scrisoare din Câmpeni despre stările de lucruri de acolo și astăzi a făcut interpelarea. Să nu tragă deci nime la îndoială buna sa credință. Dela ministru ar fi așteptat să promită îndreptarea, să dispună, ca să se pună cuptoare și să se facă foc în localitățile acelea, iar nu să facă chestie de naționalitate, râvnind la aplauze ieftine.

Ministrul de justiție Polonyi spune de nou, că dacă i-se aduc la cunoștință cazuri concrete, e gata să saneze răul; acuze aduse în general însă nu primește, le respinge. Judecătoriile noastre nu fac deosebire între cetățeni. Cine spune așà ceva, nu vrea decât să discrediteze instituțiile patriei și națiunea maghiară.

Răspunde iarăși deputatul *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, că ministrul n'are decât să se convingă, dacă lucrurile așà stau cum le-a prezentat el, ori nu. Iar în loc de a căutà să mântue țara, mai bine făceà dacă spuneà, că va trimite câteva vagoane de cuptoare. Regretă, că nu *acesta* a fost răspunsul ministrului. Nu-i ia răspunsul la cunoștință. Dieta ia la cunoștință răspunsul.

Discuția asupra budgetului se continuă.

Ședința din 12 Ianuarie 1907. La budgetul ministeriului de culte și instrucțiune publică vorbește deputatul național-ist român

Dr. Stefan Petroviciu. Ministrul de justiție a spus, că pe deputații naționaliști români, sârbi și slovaci, i-a unit într'o grupare *ura* în contra statului și a rasei maghiare. Protestează în contra acestei afirmări. Naționaliștii nu identifică politica guvernului cu maghiarimea; ei sunt dușmani ai politicei guvernului, nu ai națiunii maghiare. Polemisează cu ministrul de instrucție publică. Pe când pentru desvoltarea industrială a țării se cheltuesc sute de milioane, pentru cultura țării abià se întrebuin-

www.dacoromanica.ro

ţează zece milioane. Dar ţara ar aveà mai mare trebuinţa de ridicarea inteligenţei, a capitalului spiritual, decât de înmulţirea averii singuraticilor. Nu e corect, că ministrul, promiţând îmbunătăţirea sorţii învăţătorilor, face deosebire între cei de stat şi ceialalţi, punându-le în vedere celor dintâiu salar mai mare. Munca prestată e aceeaşi, deci şi plata trebue să fie aceeaşi, mai ales, că la învaţătorii confesionali statul da numai diferinţa. Apoi şi diferinţa aceasta guvernul o promite numai sub condiţiuni grele, anume, ca propunerea limbii maghiare să fie obligătoare, planul de învăţământ să-l stabilească ministrul, el să aprobe manualele de şcoală, unele obiecte să se propuna ungureşte, etc. Asta e nedreptate. Invăţătorul perde legătura cu autoritatea sa şi vine supus guvernului, care-l *premiază*, nu-l salarisează. Il premiază pentru succes într'un singur obiect.

Banii statului sunt ai tuturor, nu pot fi întrebuinţaţi în interesul unei rase. Şcoalele sunt puţine. Infiinţeze statul şcoale, căci e dator să le ridice. Nu însă şcoale excluziv maghiare, ci pe seama tuturor popoarelor, cu limba lor ca limbă de instrucţie. Copiii nu pentru aceea umblă la şcoală, ca să înveţe ungureşte, ci pentru însuşirea cunoştinţelor necesare pentru vieaţă. Cunoaşterea limbii ungureşti nu înlesneşte traiul. Copilul nu poate învăţà într'o limbă streină cu acelaşi rezultat, ca în limba sa maternă. Nu se alege cu nimica din umblarea sa la şcoală. Şcoala dă cetăţeni pricepuţi numai instruind copiii în limba mamei lor.

Se accentuiază foarte mult *patriotismul*. Patrioţi suntem toţi, pentrucă toţi alcătuim statul, patria. Când năvăliau Turcii în ţară n'au fost numai Maghiarii în linia de bătae, ci şi ceialalţi. Patria şi-o iubeşte deci fiecare. Reclamarea drepturilor nu e tradare. S'a spus, că limba maghiară trebue învăţată, pentruca poporul să se poată înţelege cu diregătorii. Dar diregătorii sunt pentru popor, nu poporul pentru ei. S'a mai spus, că atunci, când vom şti toţi ungureşte, va fi pace şi armonie în ţară. Deputaţii naţionalişti ştiu doară toţi ungureşte. Unde e pacea şi armonia dintre ei şi cei din majoritate? Majoritatea poate să hotărască ce vrea, dar prin concluze aduse de majorităţi nu se regulează şi nu se rezolvează chestiile mari. Nici cu aceea, ca unul e trimis în România, altul în Rusia.

Au fost rostite în dieta multe vorbe grele la adresa universităţilor din patrie. Numai a zecea parte să fie adevărat din

www.dacoromanica.ro

aceea ce s'a spus şi stăm rău cu ele. Vina e a profesorilor. Doară în dietă a spus un profesor universitar (Ballagi), că Românii şi Sârbii nu pot fi liberali şi nici democraţi, pentrucă sunt greco-orientali, de o lege cu Ruşii! Aşà se face ştiinţă la universitate şi aşà se stabilesc adevărurile. Profesorii universitari ar trebuì să fie opriţi de a face politică.

Oratorul arată câte gimnazii au Românii şi constată, că le au de pe vremea «absolutismului afurisit», altcum nu le-ar aveà, cu toate dispoziţiile clare din legea de naţionalităţi. Nici o şcoală nu s'a înfiinţat în virtutea acestei legi cu limbă de propunere românească! In Caransebeş guvernul vrea să facă gimnaziu unguresc, cu toate că în ţinutul acela nu e nici o comună ungurească. Şi nu-l face pe banii statului, ci pe ai grăniţerilor. Şi totuşi se spune, că nu se vrea maghiarizarea? Ministrul de interne a spus, că va persecutà pe agitatori. Cel de justiţie tot aşà. Cel de culte a promis, că va maghiarizà, dar nu cu forţa. Suntem deci în curat cu politica guvernului în chestia de naţionalitate. Dar ministrii n'au dreptul a persecutà pe nime. Acolo sunt procurorii şi judecătoriile. Incheie declarând, că nu există naţiune pe pământ, care să aibă dreptul de a despoià o altă naţionalitate de caracterul ei, în favorul propriu. N'au deci nici Maghiarii dreptul să maghiarizeze pe alţii. Budgetul nu-l votează.

Şedinţa din 15 Ianuarie 1907. Tot la budgetul ministeriului de culte şi instrucţiune publică vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. La discuţia asupra budgetului deputaţii naţionalişti s'au ferit să suleveze chestiuni, cari pun în contrast acut concepţia lor politică cu concepţia majorităţii. Şi totuşi cei din majoritate s'au năpustit asupra naţionaliştilor. Nu aveà intenţiunea să vorbească, dar în cursul desbaterilor s'au făcut afirmaţiuni şi s'au riscat păreri, cari nu pot fi trecute cu vederea. S'a spus de ex. că în ţara aceasta instrucţia publică şi progresul cultural trebue să fie excluziv şi numai naţional maghiar. Limba maghiară trebue deci să aibă primul şi principalul rol. In activitatea economică şi cea c ılturală nu e permis însă a se introduce politica. In orice ţară instrucţia primară se poate face cu succes numai în limba maternă a elevului. Aşà cere pedagogia. Din aceea, ca limba oficioasă la noi e cea maghiară, nu se poate scoate concluzia, că fiecare om e dator să ştie ungureşte!

www.dacoromanica.ro

Propunerea limbii maghiare în şcoala primară nu poate aveà decât două rezultate: ori învaţă copilul ungureşte, ori nu învaţă. In cazul prim negligă limba ceealalta, limba sa maternă, moştenită dela strămoşi, în cazul al doilea negligă, pe lângă limba maternă, şi cunoştinţele necesare pentru vieaţă. Rezultatul instrucţiei e deci nul. Invăţătorul apoi pierde numai timpul pe care l'ar puteà întrebuinţà cu mult folos, instruind copiii în limba lor în cunoştinţele necesare şi utile. Copiii ies din şcoală fără să ştie ceva. E constatat, că elevii nemaghiari eşiţi din şcoale maghiare sunt cu mult mai înapoiaţi decât cei instruaţi în limba lor. Oratorul însuşi a făcut comparaţie într'un elev din clasa a treia a unei şcoale de stat din Ardeal şi un elev din clasa a doua a unei şcoale confesionale şi s'a convins, că acest din urmă ştià mai mult. Dar propunerea în limba maghiară, elevilor nemaghiari, e şi în detrimentul Maghiarilor. Intr'o şcoală mixtă, cu elevi români şi maghiari, bietul învăţător se chinueşte ore întregi până poate turnà ceva în capul băiatului român, care nu-l înţelege, iar până atunci sunt neglesi cu totul elevii maghiari.

S'a accentuat în dietă, că ţara trebue făcută întâiu maghiară şi s'a spus, că cele trei mii de şcoli nemaghiare din patrie sunt cuiburi de tradare de patrie. Ceeace înseamnă, că nemaghiarii ar fi aici streini. Ministrul de culte şi instrucţie publică aprobă pe colegul său dela interne, care spuneà, că poporul trebue iubit, iar agitatorii prigoniţi. Ştim însă cum iubesc poporul guvernele maghiare. A arătat-o guvernul lui Bánffy. Strivirea agitatorilor apoi nu e lucru nou. In procesele pornite în contra Românilor s'au croit pedepse de 46 ani temniţă şi 52,000 coroane amendă, numai dela 1896 încoace! Fără procesul memorandului şi alte procese de mai nainte. Care a fost rezultatul? Poporul e mai solidar cu fruntaşii săi decât mai nainte. Cei din dietă reprezintă cugetul, voinţa, aspiraţiunile poporului. Se ocupă mai pe larg cu chestia şcolară. Se plânge, că s'au ridicat şcoale de stat acolo unde existau şcoale confesionale şi ajutorul de stat dat acestora a fost suprimat. Şcoala confesională apoi fără ajutor nu mai poate există. Astfel se împedecă de-adreptul instrucţia şi cultivarea poporului. Cunoaşte cazuri, că s'a dat poruncă să nu trimită părinţii copiii lor la şcoala confesională, ci la cea de stat. Pe alte locuri copiii au fost scoşi de jandarmi din şcoala confesională şi trimişi la şcoala de stat din satul

www.dacoromanica.ro

vecin. Autoritatea bisericească s'a plâns, jandarmii au fost trași la raspundere, dar ei au aratat ordinul prim-pretorului, pe care apoi nime nu l'a tras la raspundere. Așà e în administrație pe întreaga linie. Neîndreptățiri în toate ramurile guvernarii.

Se ocupă cu chestia executării legii de naționalități. S'a spus, că nu e de executat, fiindcă nu o respectează nici naționaliștii. Dar executarea și respectarea unei legi nu dela aceea depinde. că cineva e mulțumit ori nu cu ea. Naționaliștii de altcum n'au atacat nicicând unitatea și integritatea țarii. Românii au avut la început o atitudine expectativă față de legea de naționalități, dela a cărei executare și-au făcut pendentă judecata finala. Dar executarea nu a urmat. S'a vorbit în dietă despre sfințenia legilor. Aceea e sfințenia legilor, că nu vin puse în executare? S'a spus apoi, că legea de naționalități nu mai e în vigoare. (O voce: In parte!) Dispozițiile fundamentale ale legii există încă, nu sunt scoase din vigoare. Și totuși legea nu se executa. (O voce: Nu se poate executà!) Vă puteți convinge în 24 de ore, că se poate executà!

S'a cerut executarea legii dela 1840, art. VI, după care nu se poate admite nici un preot român dacă nu știe ungurește. Dar legea aceasta nu se refere la Ardeal. A fost adusă pentru Ungaria și preoții români cei mulți sunt în Ardeal. De altcum legea aceasta e abrogată prin alte legi, de ex. prin art. de lege XX dela 1848, care dă drept autonom bisericilor, și prin legea care a instituit biserica gr.-ort. română națională, al cărei statut organic e inarticulat în lege. Dar e abrogată legea dela 1840 și prin legea de naționalități.

Ministrul de culte spunea, că legea de naționalități nu recunoaște naționalitațile, ca atari, nu le recunoaște în mod colectiv calitatea de subiecte de drept. Părerea aceasta e greșită, pentrucă legea cunoaște biserică națională română, biserică națională sârbească, nu se poate spune deci, că naționalitățile nu sunt recunoscute ca subiecte de drept colective. Dacă are drepturi singuraticul Român, are drepturi și totalitatea Românilor, cari nu cer alta, decât liberă desvoltare în patria aceasta. Oratorul nu vrea alta, decât ca acest proces de desvoltare să fie asigurat și făcut imun față de orice influență. Nime nu e îndreptațit să împedece aceasta desvoltare. Din contră, statul e dator sa o sprijinească. Dacă statul nu facè lucrul acesta, atunci întreaga organizare de drept public a statului se dovedește de

www.dacoromanica.ro

nepractică şi necorectă. Cât de modeste sunt pretensiunile Slovacilor şi guvernul nici acelea nu e în stare să le împlinească!

Românii şi Maghiarii trebue să se înţeleagă, căci sunt două popoare izolate de celelalte şi numai împreună îşi pot asigură existenţa. Şi totuşi spune un ministru, că Maghiarul e stăpân în ţară! Teză greşită, pentrucă în ţară democratică stăpân e fiecare cetăţean muncitor. Susţinută însă de un ministru, ea va fi acceptată de corectă din partea ceealaltă şi atunci înţelegerea devine imposibilă. Stăpânul cu sluga nu pot să fie prieteni. Iubire între ei nu poate să existe. Un alt ministru a spus, că rezolvarea chestiei naţionale în ultima analiză e de însemnătate internaţională, e o problemă internaţională. Lucrul e de înţeles astfel, că trebue să ajungem la înţelegere cu popoarele din jur. Acî însă vom puteà ajunge numai atunci, dacă întâiu sunt mulţumite popoarele delą noi. Să nu fie despoiat nime de condiţiile desvoltării şi să nu fie silit nime să-şi caute mântuire pe altă cale.

In budgetul din discuţie sunt trecute zeci de milioane pentru promovarea culturei maghiare şi nimica, chiar nimica pentru promovarea culturei cetăţenilor de limbă nemaghiară. Din acest motiv nu poate aveà încredere în ministrul de culte şi instrucţiune publică şi nu-i poate votà budgetul. (Aprobări la naţionalişti.)

Vorbeşte deputatul Hellebront Géza, explicându-şi cuvintele rău înţelese, iar deputatul *Dr. Iuliu Maniu* luând de nou cuvântul susţine şi pe mai departe, că cetăţeni *de limbi streine* nu pot fi numiţi cei ce dau dare statului şi dau soldaţi monarhului şi protestează în contra afirmării, că şcoalele naţionaliste ar fi pat cald pentru tradarea de patrie. Regretă, că despre milioane de cetăţeni se poate afirmà aşà ceva, fără nici o dovadă. In şedinţa din 16 Ianuarie 1907 vorbeşte tot la discuţia asupra budgetului ministeriului de culte şi instrucţiune publică deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. La ordinea zilei erà poziţia din budget, referitoare la *gimnazii*. Oratorul polemisează cu antevorbitorul său, baronul Bánffy, care s'a prezentat de nou ca mântuitor de patrie. Când oratorul vede, că cineva cere, ca naţionalităţile să fie despoiate şi de puţinul ce-l mai au, se simte dator să protesteze. Ar dorî să vadă inaugurată o direcţie politică de ega-

www.dacoromanica.ro

litate pentru toţi, care să fie soare luminător şi încălzitor pentru toţi. Declaraţiile făcute de baronul Bánffy nu pot stârni încredere. Bánffy se miră, că Românii au mers la expoziţia din Bucureşti. Au mers, ca să vadă expoziţia. Alta n'au făcut. Au fost destui pe acolo, cari să-i controleze. Se miră baronul Bánffy, că Românii tot mai zic: Sibiiu, Blajiu, Clujiu. Dar cum să zică poporul? El aşà cunoaşte numirea localităţilor. S'a mai plâns baronul Bánffy, că bieţii copii maghiari sunt siliţi să cerceteze gimnazii româneşti. Dar copiii români? Spune, că pe copilul său profesorul l'a petrecut până la poartă şi l'a trimis la Bucureşti. Ce vrea Bánffy? Să se şteargă în Ungaria orice instituţiune culturală, care nu e maghiară? Prin aceasta nu se face servicii patriei. Nu primeşte poziţia din budget.

In şedinţa din 17 Ianuarie 1907 la discuţia asupra poziţiei din budget referitoare la şcoalele elementare vorbeşte deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Polemisează de nou cu baronul Bánffy, care cereà maghiarizarea instrucţiei pe întreaga linie. Dar statificarea instrucţiei în înţelesul, ca limba de propunere să fie cea maghiară, nu se poate face. La Români şcoala e concrescută cu biserica, în şcoala sa învaţă copilul român cântările bisericeşti. O abatere dela acest obiceiu, dela aceste tradiţii, poporul n'ar puteà să o supoarte. Fiecare popor are deptul să-şi folosească limba şi să-şi conserveze naţionalitatea. Forţa aplicată în contra acestui adevăr fundamental a dat rezultate negative. E adevărat, că în Elveţia se propune în mai multe limbi, dar fiecare canton îşi alege liber limba de propunere. Aşà ar trebuì să se facă şi la noi. Nu vede însă nici o nizuinţă în direcţia aceasta, de aceea nu votează poziţia din budget.

*

In şedinţa din 24 Ianuarie 1907 s'a cerut extradarea deputatului *Dr Stefan Petroviciu,* ca să-şi facă pedeapsa de şase luni temniţă de stat, dictată într'un proces de presă. Vorbeşte deputatul *Dr. Aurel Vlad* în contra extradării, din motivul, că judecatoria a greşit, a săvârşit un adevărat «Justizmord». (Prezidentul îl îndrumă la ordine pentru expresiunea aceasta.) S'a cerut şi extradarea deputatului Szentiványi, pentru mai multe cazuri de transgresiune. Comisiunea de imunitate a hotărît să nu fie extradat, iar raportorul Kálosi József a dat părere separată, ce-

www.dacoromanica.ro

rând ca comisiunea să pertracteze de nou afacerea. Deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* se alătura după o scurta motivare la părerea separată a raportorului. Dupăce şi ministrul-prezident face o propunere de acest înţeles, se primeşte propunerea acestuia. Afacerea va merge îndărat la comisiunea de imunitate.

Legea apropriaţiunii.

In şedinţa din 29 Ianuarie 1907 la discuţia asupra legii de apropriaţiune pe anul 1907 a luat cuvântul şi deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Neîncrederea faţă de guvern şi-o motivează cu aceea, că guvernul una a promis când a luat puterea, şi alta face acum, aflându-se la putere. A promis democraţie naţională şi face reacţiune naţională. A promis garanţii constituţionale şi vrea să confişte libertatea presei. A promis îmbunătăţiri sociale şi înmulţeşte jandarmeria şi dizoalvă reuniunile muncitoreşti. Vorbeşte despre căderea ministrului de justiţie, care formează dovada despre o mare decadenţă morală. Pentrucă ori e păcătos ministrul de justiţie, şi atunci cum de s'a putut urcà atât de sus, ori nu e vinovat, şi atunci de ce a fost luat la goană? Guvernul a promis votul universal, şi ministrul-prezident publică declaraţii într'o gazetă, că se studiază datele statistice. Dacă se studiază datele, n'are de gând să dee ţarii vot universal. Tot ziarele scriu, că urcarea contingentului de recruţi e fapt împlinit. Trei chestii mari bat la uşe: chestia militară, naţionalistă şi socială. Crede, că chestiile militare nu vor mai fi scoase pe plan, dupăce partidul independist s'a convins, că ele nu pot fi rezolvate conform dorinţei sale. N'are nici partidul, nici ţara puterea de a duce luptă cu succes în chestia militară. Vine chestia de naţionalitate. Rezolvarea ei nu e interes numai al naţionalităţilor, ci şi al Maghiarilor. Nu poate fi indiferent pentru Maghiari, pentru statul ungar, că jumătate din cetăţenimea ţarii e mulţumită cu soartea ori nu? Rezolvarea însă nu se poate face continuându-se politica de până acuma de a preface statul cu mai multe popoare în stat de o limbă, ci prin crearea de astfel de raporturi, ca fiecare, fără considerare la limba, să se poată alipì cu trup cu suflet de stat. Arată, care a fost concepţia la 1868 când s'a adus legea de naţionalităţi, concepţia repre-

www.dacoromanica.ro

zentată de majoritate, şi care a fost a minorităţii naţionaliste, trecută în proiectul ei de lege. Majoritatea a fost pentru noţiunea: naţiune politica maghiară, din care fac parte toţi cetăţenii, fără deosebire de limba, pe când naţionaliştii, temându-se de interpretări greşite, au cerut să fie recunoscute toate popoarele, cari locuesc aici, de naţiuni regnicolare. Ministrul de interne a spus, că legea de naţionalităţi e un product natural al geniului maghiar, iar când s'a cerut executarea acestei legi, majoritatea guvernamentală a votat contra acestui product al geniului maghiar. Dacă s'ar şterge legea, n'ar plânge nime după ea. Ar fi în ţară mai puţin cu o minciună. (Prezidentul îl îndrumă la ordine pentru expresiunea aceasta.) Ungaria are misiunea de a adună în jurul ei popoarele din Balcani, ca să formeze zid de apărare faţă de Rusia şi faţă de apus. Dar lucrul acesta nu se poate face câtă vreme nu se introduc stări de lucruri, ca toţi cetăţenii, fără deosebire de limbă şi confesiune, să se poată simţi aici bine şi să fie fericiţi. E temere de o gravitare în afară? Ce priveşte pe Români ar fi o mare nefericire unirea lor într'un singur stat. S'ar prăbuşi, pentrucă i-ar lipsi sprijinul necesar şi Românul, care ar face în Ungaria o astfel de politică, ar trebui să fie trimis, nu la temniţă, ci la balamuc.

Polemisează cu ministrul de interne spunându-i, că în arondarea comitatelor după naţionalităţi nu e nici o primejdie, din contră, numai aşà se pot sistà frecările; şi că n'are dreptate când numeşte politica naţionalistă politică nimicitoare de stat, pentrucă cu timpul totuşi politica aceasta va fi acceptată şi din parte maghiară, ori apoi politica lui Bánffy, care cu adevărat ca ar pune în primejdie, nu numai independenţa, ci şi viitorul statului ungar; iar în fine, că politica naţionalistă nu e politică de «bacşiş», cum spuneà contele Andrássy, ministrul de interne, ci politică de bacşiş a făcut tocmai aristocraţimea maghiară, când a fost aleasă actuala dinastie întâiaşi dată şi când a făcut servicii curţii dela Viena pentru moşiile lui Rákoczy, după sufocarea răscoalei acestuia, precum a făcut şi alte daţi, lucruri, pe cari Românii nici odată nu le-au făcut.

E apoi chestia socială. Contrastele sociale la noi sunt foarte înăsprite, ca nici unde în alte state. Exploatarea e fără pareche. La noi toţi apără numai interesele clasei domnitoare, iar statul apără pe cel tare faţă de cel slab, nu întors, cum ar trebui să fie. Arată cu date din budgetul ministeriului

www.dacoromanica.ro

de agricultură toate măsurile nedrepte luate față de păturile de jos ale poporațiunii și atinge chestia nemeșilor scăpătați, cari după ce și-au mâncat averile, ori le-au pierdut în cărți, se duc la guvern, ori la comitat, după funcții, ca să nu moara de foame. Cvalificația? Numai aceea, că e Maghiar. Astfel se sporesc la noi funcționarii. Chiar și actualul guvern a creat posturi nouă, multe. Nu e aceasta domnie de clasă? Indreptarea se poate face numai prin introducerea votului universal. Vede din toate câte le face guvernul, că nu numai conservarea tradițiilor istorice îl preocupă, cum spuneà ministrul-prezident, ci și asigurarea pentru viitor a puterii de stat pe seama clasei istorice milenare. Dar aceasta se poate face numai punându-se piedecă evoluțiunei, iar celce se împotrivește evoluțiunei, prepară terenul pentru revoluțiune. Crede însa, că clasa, care la 1848 a renunțat la privilegii, nu de bună voie, ci de silă, ca să nu i-se iee: își va da seamă de situație și nu se va pune în calea evoluțiunei. Proiectul de lege despre apropriație, adecă budgetul votat, nu-l primește și nu dă împuternicire guvernului să facă întrebuințare de el.

Ședința din 30 Ianuarie 1907. Tot la discuția asupra legii de apropriațiune a luat cuvântul și deputatul național român

Vasile Goldiș. Dupăce în general punctul de vedere al naționaliștilor l'au expus alții, se va ocupà mai amănunțit cu discursul ministrului de interne și cu chestia atinsă de el, — chestia naționalităților. Discursul s'a referit la trecut și la prezent. Dar din trecut nu se pot împrumutà arme și argumente în chestia de naționalitate, pentruca până la 1848 n'a existat la noi chestia aceasta. Poporațiunea țării erà împărțită în două: în populus hungaricus, și în plebs hungarica. De populus se țineau și nemaghiarii, cari erau trecuți intre nemeși și împreună cu Maghiarii și cu plebea întreagă formau națiunea (natio). Pentru Maghiari, ca naționalitate separată, se folosià cuvântul gens hungarica. N'are dreptate deci ministrul de interne când afirmă, că națiunea maghiara a fost tolerantă în trecut față de naționalități, cari pe atunci se țineau de populus hungaricus. Iar ca față de plebs hungarica cât de toleranta a fost, ne arată istoria. Citează decretul regal (VII) al lui Vladislav II și părțile din aprobate și compilate, referitoare la țărani, — foarte aspre. Nici urmă de toleranță în ele. Insuși tatal ministrului de interne

www.dacoromanica.ro

spuneà la 1848, că strămoşii au păcătuit atunci, când n'au trecut pe toţi cetăţenii între barierele constituţiei, cum au făcut Englezii. Greşeşte ministrul de interne mai ales când afirmă, că naţiunea maghiară a fost tolerantă faţă de streinii, pe cari i-a adus în ţară. Pe Români şi pe Slovaci nu i-a adus nime. Ei erau aici cu sute de ani mai nainte decât Maghiarii. (Contraziceri.) Oratorul s'ar bucurà, dacă ar fi aşà cum spun unii istoriografi maghiari, că Românii s'au strecurat în ţară prin veacurile 12—14, pentrucă atunci, dacă ei au putut creà două principate în secolul 15, şi până la finea secolului 16 au populat Ardealul până la Tisa, — e semnul, că au o forţă vitală extraordinară şi peste o mie de ani vor stăpânì lumea întreagă. Dar nici pe Nemţi şi pe Sârbi nu i-a adus naţiunea maghiară în ţară, ci — curtea!

Ministrul a spus, că e stupiditate tendinţa de maghiarizare, despoiarea popoarelor de caracterul lor naţional. Mulţumeşte ministrului pentru declaraţia aceasta, şi arată că nici altundeva nu a succes desnaţionalizarea popoarelor. Ce au făcut Nemţii în Pozen şi în Schlesswigul de nord? Şi totuşi nu şi-au putut ajunge scopul. Naţionalităţile deci nu pot fi nimicite, după cum spuneà şi ministrul. Care ar fi urmarea? Să li-se asigure existenţa. Ministrul a făcut unele concesii, a spus, că funcţionarii trebue să cunoască limba poporului. Concesie făcută şi de ministrul-prezident şi de ministrul de justiţie. E corect şi bine aşà, fiecare popor trebue să fie îngrijit de guvern. Speră, că nu vor rămâneà lucrurile numai la promisiuni. Dacă se va vedeà vreo îndreptare, oratorul va fi mulţumitor guvernului. Durere însă, presa guvernului şi a coaliţiei propagă alte idei. E îngrozitor, că se poate spune în dietă, că Românii se laţesc, Românii se îmbogăţesc, şi că aceasta e o primejdie pentru patrie!..

Ministrul de interne a arătat mare dragoste faţă de popor, dar a declarat luptă crâncenă faţa de politica naţionalistă, care e în contrazicere cu ideea de stat. Argumentele ministrului sunt, că naţionaliştii n'au luat parte la luptele recente purtate cu coroana, şi că naţionaliştii aprobă teoriile lui *Aurel C. Popovici.* Răspunde, că tocmai el, oratorul, a combătut teoriile lui Popovici în ziarul «Tribuna» din Arad, înainte cu 7 luni. Ministrul greşeşte afirmând, că Românii se identifică cu ele. Ministrul de interne s'a provocat şi la manifestul partidului dietal naţionalist din sesiunea trecută, pentru a dovedì, că politica naţionalistă e contrară ideei de stat. Şi mai ales s'a împedecat în cuvântul Elveţia».

www.dacoromanica.ro

Dar despre Elveţia a vorbit în dietă şi Kossuth Ferencz, în sensul în care vorbesc şi naţionaliştii, ca ar fi bine să se afle modalităţile unei înţelegeri, ca să fie şi ţara noastră aşà de fericită, ca Elveţia. Toate argumentele ministrului sunt slabe, deci învinuirea sa cade dela sine.

Despre legea de naţionalităţi a spus ministrul de interne, că nu poate fi executată, fiindcă naţionalităţile nu-i acceptează teza fundamentală, că toţi locuitorii ţarii sunt membri egal îndreptăţiţi ai naţiunii politice maghiare. Arată, că principiile politice naţionaliste sunt depuse în proiectele de adresă, prezentate dietei în 1905 şi 1906. Ceteşte părţi din ele pentru a dovedì, că naţionaliştii accepteaza ideea fundamentală a legii de naţionalităţi. Citează parţi din cartea lui Eötvös, despre chestia de naţionalităţi, pentru a arătà, că vederile acestui mare bărbat de stat consună cu vederile depuse în proiectele de adresă ale naţionaliştilor.

Politica naţionalistă nu stă deci în contrazicere cu legea de naţionalităţi. Naţionaliştii reclamă executarea legii acesteia, iar ministrul spune: voi sunteţi cauza că nu pot executà legea de naţionalităţi şi că va trebuì să o ştergem. De ce? Pentrucă naţionaliştii cer executarea ei? Ministrul a promis, că va persecutà pe agitatori. Prigonească-i, dar execute legea şi facă prin aceasta bine poporului, pe care a spus că-l iubeşte. Ministrul a dat apoì chestiei naţionale dela noi şi o importanţă oarecare din punct de vedere al raporturilor internaţionale. Să formăm legătură între Ungaria si statele învecinate! Lucrul însă e posibil numai atunci, dacă în Ungaria vor fi popoare fericite! Oratorul aminteşte despre acuza, pe care a ridicat-o Beust la 1868 în contra României, că şi-a procurat arme din Germania şi le-a adus acasă prin Rusia, încunjurând Austro-Ungaria, şi ceteşte ce a răspuns atunci *Ioan Brătianu*, marele bărbat de stat român, la acuza aceasta. Spuneà, că România nu va da motiv de nelinişte. Dar să nu uite statele vecine, că dacă vor căutà «să sugrume pe sora noastră, care trăeşte în căsătorie cu ele, sângele acesteia se va lipì de frunţile lor şi mai curând sau mai târziu va recunoaşte în acest sânge Roma şi patria franceză sângele lor, şi nu vor suferì, ca nepoţii lor să peară»... Asta e condiţia legăturilor cu România! Răspunde ministrului de interne la ameninţarea, că va persecutà agitatorii, cu povestea spusă de Demostene Atenienilor, că lupii au trimis vorbă oilor, se

www.dacoromanica.ro

alunge păstorii, căci au apoi să le păzească *ei*, — ajungând la concluzia, că acelaş lucru îl doreşte şi ministrul cu popoarele nemaghiare: să le iee conducătorii, ca să le poată înghiţi! Citează părţi din vorbirea tatălui ministrului rostită la 1861 şi termină spunând, că dacă e tradare de patrie iubirea naţionalităţii proprii, cultivarea în limba proprie, reclamarea unei administraţii şi justiţii în limba proprie, atunci da, sunt trădători de patrie naţionaliştii. Dar dacă patriot e acela, care e cu credinţă faţă de patrie şi tron, care-şi varsă sângele pentru patrie: atunci «*noi* şi poporul nostru suntem cei mai buni patrioţi!» La ameninţările ministrului şi la glasul urei din dietă naţionaliştii răspund cu lozinca iubirii. «Să zidim templul sfânt al concordiei, încheie oratorul, la al cărei altar toate popoarele ţării să se poată rugă cu inimă pentru o Ungarie puternică, mare şi independentă.» Proiectul de lege nu-l primeşte. (Aprobări la naţionalişti).

Două interpelări.

(Ale deput. Coriolan Brediceanu şi Dr. Aurel Vlad).

Alegerea dela Bocşa a fost nimicită. S'au început numai decât corteşirile şi intimidările în favorul candidatului guvernului. Deputatul *Coriolan Brediceanu,* după expunerea situaţii din cercul pe care până acì el la reprezentat, adresează în şedinţa din 30 Ianuarie 1907 ministrilor de interne, de honvezi şi de justiţie, interpelarea formulată astfel:

«Au cunoştinţă domnii ministri interpelaţi, că în cercul electoral al Bocşei au fost concentraţi mai multe sute de jandarmi?

Din care cauză s'a întâmplat concentrarea?

Cine a dat îndrumare jandarmeriei, ca pe corteşii candidatului guvernamental Weisz Julian să-i apere, iar pe alegătorii candidatului naţionalist român, *Dr. Valer Branişce*, să-i împedece în a convenì unii cu alţii?

Aşteptăm răspuns grabnic».

In aceeaşi şedinţă a interpelat apoi şi deputatul *Dr. Aurel Vlad* pe ministrul de comerciu şi comunicaţiune publică în chestia detragerei debitului postal pentru foaia «Courrier Européen». Ii adresează întrebările următoare:

www.dacoromanica.ro

«Are cunoştinţă domnul ministru, că a fost detras debitul postal dela foaia »*Courrier Européen* din Paris?

Cu ce îşi motivează domnul ministru această măsură reacţionară, pusă în aplicare?

E aplecat domnul ministru să schimbe aceasta dispoziţie nedreaptă, politiceşte neducătoare la scop şi compromiţătoare, iar pe viitor să se ferească de aplicarea astorfel de dispoziţiuni reacţionare?»

Ambele interpelări vor fi comunicate ministrilor respectivi, — a enunţat prezidentul.

Se continuă desbaterea legii de apropriaţiune.

In şedinţa din 31 Ianuarie 1907, la discuţia asupra legii de apropriaţiune, a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Constată, că guvernul e ştirbit, pentrucă ministrul de justiţie a demisionat. Cum poate votă dieta budget şi încredere unui guvern manc? De ce a demisionat ministrul de justiţie? De ce nu se comunică dietei motivele, pentrucă în ziare multe se scriu? Dar vinovăţiile ministrului de justiţie sunt şi ale celoralalţi colegi ai săi, pentrucă toţi au ştiut de ele, afară poate de ministrul-prezident. Ministrul prezident a promis, că din legea de naţionalităţi guvernul va executà părţile referitoare la comune. E puţin atâta dar totuşi e ceva: s'a aflat un ministru-prezident în Ungaria, care să respecteze o lege aflătoare în vigoare! Ministrul de justiţie s'a lăudat în gazete, că în ţinuturi naţionaliste va trimite funcţionari, cari cunosc limba poporului. S'a dus, şi acum nu-şi mai poate împlinì promisiunea. Contele Apponyi, liberalul ministru de culte, a declarat, ca ordonanţele înaintaşului său ilegal, referitoare la catehizaţie, nu le revoacă. Toate acestea înseamnă, că guvernul ar fi aplecat să intre în pertractări în chestiile naţionaliste cu deputaţii naţionalişti, dacă aceştia s'ar purtà mai bine. Ei însă nu cer graţie, ci cer executarea legilor pozitive pe întreaga linie. Asta e datorinţa lor. Descrie stările de lucruri din Rusia. Şi acolo o clasă socială a pus mâna pe toate oficiile publice, şi celor de jos nu li s'a dat posibilitatea să se ridice. Graniţele pentru ziarele din străinătate, pentru ideile moderne, au fost închise. Cei nemulţumiţi au fost trimişi în Siberia. Care a fost urmarea? Dezastrul

www.dacoromanica.ro

din războiul avut cu Japonia, care e şi un dezastru intern, pentrucă forţele oprite în manifestarea lor şi-au găsit teren de valorare. La noi tot cam aşà stau lucrurile. La noi reprezentanţii claselor privilegiate ocupă toate poziţiile în vieaţa publică, ori au vocaţiune, ori n'au. Vor veni însă zile grele, în cari Maghiarii vor aveà trebuinţă de oameni mari, ca cei dela 1848, şi de unde să-i iee dacă n'au făcut cu putinţă să se desvoalte caractere firme?

Oratorul polemisează cu ministrul de interne spunându-i, că nu 25 de deputaţi naţionalişti ar trebuì să fie în dietă, ci jumătate dintre deputaţi ar trebuì să fie naţionalişti, după numărul sufletelor popoarelor nemaghiare, şi că nu e corectă afirmarea ministrului, că dacă s'ar fi dorit maghiarizarea popoarelor din patrie, ea s'ar fi făcut în trecut, pentrucă până la 1848 nici vorbă nu puteà fi de maghiarizare, dupăce limba oficioasă a ţării erà cea latină. Mai combate şi alte afirmări ale ministrului spunându-i, că nu Românii au să fie recunoscători Maghiarilor, ci Maghiarii Românilor, că le-au dat pe cel mai înţelept rege, pe Matia, şi au dat trupe lui Rákoczy în luptele pentru neatârnare. Nu corespunde adevărului afirmarea ministrului, că Maghiarii au primit şi au adus cu dragoste în ţară popoarele celelalte şi le-au dat pământ, pentrucă afară de Sârbi, toate popoarele erau aici când au venit Maghiarii, iar pe Sârbi Monarhul şi curtea dela Viena i-a adus. Nici aceea nu e exact, că Maghiarii au apărat celelalte popoare în contra Turcilor, ci tocmai întors. Ministrul să nu recurgă altă dată la argumente, pe cari i le răstoarnă istoria.

Spuneà ministrul, că ar fi mare greşală dacă s'ar face maghiarizarea cu forţa, pentrucă milioane de oameni nu pot fi despoiaţi de naţionalitatea lor. Tot ministrul a spus, că va pretinde dela funcţionarii săi să nu caute de ce naţionalitate e celce are afaceri la ei, ci numai dacă e cetăţean credincios. Aprobă declaraţia primă, condamnă însă pe cea din urmă, pentrucă funcţionarul administrativ nu e chemat să taxeze patriotismul nimănui. Face deosebire ministrul între popor şi agitatori, fără a se gândì, că până are poporul agitatori ca pe cei de acuma e bine, căci dacă nu i-ar aveà, ar face aceea ce a făcut sub Horia şi Cloşca, iar socialiştii aceea ce s'a făcut sub Dozsa György. Agitatori! Dar cine e agitator? Acela, care înţelege sufletul milioanelor de oameni şi ştie pune în mişcare sufletele

www.dacoromanica.ro

acestora. Kossuth Lajos încă a fost agitator şi tatăl ministrului de interne asemenea. A şi fost spânzurat în effigie, iar acum are monument în faţa palatului parlamentar. Ministrul a declarat, că nu numai pentru aceea nu recunoaşte partidul naţionalist, pentrucă nu are program, ci şi pentrucă nu recunoaşte ideea de stat maghiar şi n'are în vedere interesele statului, ci ale naţionalităţilor. Dar ideea de stat înce;pând dela 1868 aşà e înţeleasă, ca o maghiarizare a ţării, iar ministrul a declarat, că e contrar al maghiarizării! Contrazicerea e evidentă. Naţionalităţile apoi sunt părţi întregitoare ale statului. Ceice grijesc de interesele lor, grijesc şi de interesele statului. Că ministrul recunoaşte, că Românii nu gravitează în afară, ia cu plăcere la cunoştinţă. Cât despre cartea lui *Aurel C. Popovici*, scrisă cu mare aparat ştienţific, cum spuneà ministrul, părerile sunt diferite: unii aprobă ideile din ea, alţii nu. Faptul însă e, că dacă cercurile decizătoare vor voì cândva să realizeze ideea lui Popovici, o vor face, fără să întrebe, nici pe Maghiari, nici pe ceialalţi. Ideea de altcum nici nu e a lui Popovici, ci a lui Bismarck. Cetește ce spuneà acesta în «Gedanken und Errinerungen». A mai spus ministrul, că aceea ce fac Românii e crimă, nu numai faţă de stat, ci şi faţă de fraţii lor. Înţelege Românii din regat. Ideea nu e nouă. A spus acelaş lucru şi contele Tisza István. Ar urmà deci, că pentru Românii din regat, cei de aici să se lase să fie maghiarizaţi. Ar fi acesta un favor pentru cei din regat? Se ocupă apoi cu afirmarea ministrului, că România tatălui său are să-i mulţumească independenţa de astăzi, şi răspunde, că dacă contele Andrássy a lucrat în favorul României în congresul dela Berlin, a făcut servicii în prima linie monarhiei, deci şi Ungariei, pentrucă ce erà, dacă ajungeau Ruşii stăpâni până la mare şi până la Carpaţi? Contele Andrássy a contribuit la independenţa României din puncte de vedere maghiare şi având în vedere interesele monarhiei. Dar independenţa României este a se atribuì poporului român, vitejiei sale şi prudenţei sale. Genialitatea regelui Carol şi eroica purtare a soldaţilor români la Plevna a creat regatul român! Astăzi monarhia noastră are trebuinţă de pretenia acestui regat. Dar pretenia aceasta e periclitată, dacă Maghiarii continuă cu politica de până acuma.

Ministrul de interne a declarat, că faţă de popor se va purtà cu iubire. Se vede din faptul, că în cercul electoral al

www.dacoromanica.ro

Bocşei a trimis 600 de jandarmi în preajma alegerii de deputat de acolo. Oare şi într'un cerc electoral maghiar ar trimite atâţia jandarmi? Poporul ştie cu ce dragoste se poartă guvernul faţă de el din politica de colonizare a guvernului, din sistemul de dare, din politica agrară. In zadar şi-a tipărit ministrul vorbirea în româneşte şi a împărţit-o între popor, pentrucă poporul nu o înţelege. E dată într'o traducere proastă. Va fi bine să se ştie apoi, că cine sunt trădătorii de patrie? Nu Românii, ci cei ce caută să rezolveze chestia de naţionalitate cu ajutorul procurorilor. Ziarul «Tribuna» a publicat un conspect, după care 188 de inşi au avut procese de presă şi au fost condamnaţi la 44 ani temniţă şi 49,430 coroane amendă, iar celelalte pierderi materiale vor mai face 150,000 coroane. Atâţia agitatori, trădători de patrie au Românii! In fiecare zi se închide câte unul, şi tot mai rămân. Ce înseamnă aceasta? Că politica de forţă, de asuprire, a dat faliment. Nu rămâne alta, decât să se aranjeze o noapte a sfântului Vartolomeiu, óri cum spuneau deputaţii Markos şi Hock, amândoi preoţi: ştreanguri şi furci! Ásta e iubirea preoţilor catolici? Asta au învăţat ei în seminar? Guvernul actual e foarte încrezut, dar Românul are o zicătoare: apa trece, pietrile rămân! Românii vor rămâneà aceea ce sunt, un popor, care ţine minte. Nu primeşte proiectul de lege.

Vorbeşte deputatul Hock János în chestie personală şi spune, că el nu a oferit nici odată Românilor ştreang şi furci în dietă, iar deputatul *Dr. Vaida* îi răspunde, că se bucură, că Hock se pocăeşte, (Hock: Am constatat numai, că *ai minţit*, nu m'am pocăit!) iar acum făcându-l mincinos, îi revoacă în memorie, că atunci, când au cerut deputaţii Maniu şi Hodza, ca guvernul să facă fabrici şi prin ţinuturi naţionaliste, nu numai prin cele ungureşti, deputatul Hock a strigat: «fabrică de ştreanguri pentru ei!» Acesta e faptul. Va aduce de altcum ziarul dietei şi va ceti din el adevărul. In şedinţa următoare, din 1 Februarie 1907, deputatul *Vaida* a dovedit cu ziarul dietei, că în 25 Octomvrie 1906, când a răspuns secretarul de stat Szterényi la vorbirea deputatului *Maniu*, Hock a făcut întreruperea următoare: «Gravitează în afară. Fabrică de ştreanguri trebue pentru ei!» Aşteaptă dela Hock să recunoască acum, că el a greşit, nu *Vaida* a minţit. Hock însă a tăcut. A mai vorbit apoi deputatul *Vaida* în chestie personală în şedinţa din 4 Februarie 1907, când deputatul Hencz Károly, apostrofat fiind din partea

www.dacoromanica.ro

naţionalistului slovac Juriga pentru un duel cu sfârşit tragic pentru contrar a spus, că în chestii de cavalerism şi de patriotism cei din partidul naţionalist n'au cuvânt şi loc în dietă, şi a reflectat, că s'a dovedit din conflictul ce l'a avut el, Vaida, cu Hock, că în chestii de cavalerism parlamentar cine e riguros şi corect.

Legea despre contingentul de recruţi.

In şedinţa din 5 Februarie 1907 s'a început discuţia asupra legii referitoare la votarea contingentului de recruţi. După raportor a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Işi exprimă părerea de bine, că unul dintre fruntaşii partidului independist, contele Battyányi Tivadar, a făcut în dietă declaraţia, că dacă naţionalităţile vreau concesiuni, atunci să se alăture la cei ce luptă pentru independenţa ţării, căci câştigată aceasta, li se vor face concesiuni. Se recunoaşte deci, că naţionalităţile au dreptul să ceară îmbunătăţirea situaţiei lor şi că se doreşte şi din parte maghiară aplanarea contrastelor. Numai cât aplanarea nu se poate face în publicitate, ci începându-se pertractări intime. Trece la chestiile militare. Ştie din ziare, că în Ungaria n'au mai rămas decât două regimente cu limbă naţionalistă ca limbă de regiment, celelalte toate sunt decretate de ungureşti, cu limbă de regiment maghiară. Dar statistica arată, că de fapt numai un singur corp de armată este în Ungaria, în care Ungurii formează majoritatea, şi unul în care Ungurii formează cincizeci de procente, iar celelalte toate sunt compuse în mare majoritate din nemaghiari. Şi totuşi s'au luat măsuri, ca auditorii să înveţe limba maghiară, pentruca soldaţii de pe teritoriul Ungariei, daţi în judecată, să poată fi ascultaţi în limba maghiară! E corect lucrul acesta? Dacă ministrul de justiţie recunoaşte, că judecătorii trebue să cunoască limba poporului, nu e justă oare cererea, ca şi soldatul nemaghiar să fie judecat de unul, care îi cunoaşte limba? Se va întrebuinţă şi la miliţie tălmaciu? Atunci să fie trimişi şi la războiu tălmacii, nu soldaţii! Care e intenţiunea? Maghiarizarea? Dar la honvezi e limba maghiară limba de comandă şi de serviciu şi totuşi instruarea soldaţilor trebue să se facă în limba lor. Inovaţia aceasta, de a se de-

www.dacoromanica.ro

cretà de regimente maghiare şi acelea, cari sunt compuse în mare majoritate din nemaghiari, va provocà mare nemulţumire, pentrucă soldaţii vor aveà în viitor să înveţe două limbi streine pentru ei: limba de comandă germană şi limba de regiment maghiară.

Cu inovaţia aceasta a făcut un mare rău ministrul de răsboiu, pentrucă a băgat şovinismul şi în armată, a băgat în casarmă chestia de naţionalitate şi pentru aceasta ar meritâ să fie pus sub acuză (generalul Pitreich). Dacă e să avem o armată capabilă să apere ţara, atunci soldaţii trebue să fie instruaţi în limba lor maternă. Imputarea, că Românii vorbesc mereu despre «împăratul» nu are rost, pentrucă aceasta e o reminiscenţă de pe vremea, când Românii îşi aveau regimentele lor grăniţereşti, supuse deadreptul împăratului. Impăratul şi steagul negru-galbin sunt lucruri sfinte pentru poporul român. E sfânt la Români numele împăratului Iosif II şi al împărătesei Maria Terezia, pentrucă pentru Români nime nu a făcut atâta cât au făcut ei. Facă şi Maghiarii pentru poporul român atâta cât au făcut Habsburgii şi atunci înceată neîncrederea, luându-i locul iubirea, simpatia. Cere, ca limba de regiment să fie stabilită după naţionalităţi în armată, admiţându-se ca limbă de instrucţie şi aceea pe care o vorbesc cel puţin 20% dintre soldaţi. In şcoalele de cadeţi apoi să fie primiţi elevii în proporţia soldaţilor maghiari şi nemaghiari, aşà, ca soldaţii să aibă ofiţeri de limba lor. Mai este apoi o scădere, anume, în institutele militare nu se propune religia elevilor nemaghiari. Cere îndreptare, la tot cazul cere însă, ca în armată să nu se introducă deosebiri, nici de clasă, nici de naţionalitate, ci armata să fie... (O voce: Maghiară!) faceţi-o maghiară dacă puteţi! (O voce: Ajutaţi-ne!) Cum să vă ajutăm, când ne desconsideraţi şi nu ne recunoaşteţi? Face la urmă o propunere, care ştie că nu va fi primită, dar o face, pentruca ea să formeze obiect de meditaţie, eventual şi de discuţie, la altă ocaziune. Proiectul său de rezoluţiune e următorul:

«Se îndrumă guvernul militar:

1. Să organizeze astfel regimentele, ca soldaţii să aparţină după putinţă aceleiaşi naţionalităţi, atât în armata comună, cât şi la honvezi.

2. Ca limbă de regiment este a se considerà limba vorbită de majoritatea soldaţilor din regiment.

www.dacoromanica.ro

3. Ca limbă de instruare este a se folosi fiecare limbă, care formează limba maternă a cel puţin 20% din soldaţii regimentului.

4. In toate şcoalele militare, de orice caracter, de pe teritoriile diferitelor corpuri de armată, sunt a se propune limbile de regiment stabilite conform punctului prim din acest proiect de rezoluţiune în aşà măsură, ca ofiţerii ieşiţi din şcoalele acelea să fie în stare să instrueze şi să pregătească soldaţii în limba lor maternă.

5. La auditoriate să se aplice astfel de auditori, cari înţeleg limba regimentului şi pot să corăspundă chemării lor fără ajutorul tălmaciului.

6. Elevii să fie acceptaţi în toate institutele militare în proporţia naţionalităţilor de pe teritoriul respectivelor corpuri de armată pe care se află institutul.

7. Tot astfel, în proporţia naţionalităţilor de pe teritoriul respectivelor corpuri de armată, sunt a se împărţi şi locurile fundaţionale între elevii din institutele militare de pe teritoriul respectivelor corpuri de armată.

8. Religia este a se propune fiecărui elev din şcoalele militare în limba sa proprie maternă».

Oratorul încheie cu declaraţia, că dacă va face ministrul de războiu lucrurile acestea, atunci partidul său votează orice cheltuieli militare, chiar şi contingentul de recruţi urcat, dar pentru o armată destinată să fie maghiarizată, nu votează nimic.

Două interpelări ale deputatului C. Brediceanu.

(In chestia alegerii dela Bocşa).

In şedinţa din 6 Februarie 1907 deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu* a adresat interpelare ministrului de interne în chestia ilegalităţilor săvârşite în preajma alegerii de deputat în cercul electoral al Bocşei, devenit vacant prin nimicirea mandatului său. Înşiră pe rând toate actele de volnicie ale funcţionarilor şi ale jandarmilor, cu numirea persoanelor, iar la urmă îşi formulează întrebarea astfel:

«Are cunoştinţă stimatul domn ministru de interne despre abuzurile săvârşite în cercul electoral al Bocşei din partea autorităţilor publice şi din partea organelor lor în contra drep-

www.dacoromanica.ro

lului de întrunire şi de alegere, şi are intenţiunea să saneze grabnic aceste rele?»

Ministrul de interne, contele Andrássy, răspunde numai decât, că nu ştie nimica despre cele comunicate de interpelant. Jandarmeria a trimis-o în cerc pentru susţinerea ordinei şi pentru împedecarea terorismului desvoltat din parte naţionalistă, dar cu îndrumarea strictă, ca rezultatul alegerii să nu-l influinţeze, ci să susţină ordinea şi să asigure libertatea pe seama fiecăruia.

Interpelantul, deputatul *Coriolan Brediceanu*, ia cu bucurie la cunoştinţă răspunsul ministrului, dar respinge acuza, că din partea Românilor s'ar exercià terorism, pentrucă aceasta nu e în firea Românilor. Cere să facă cercetare ministrul cu privire la ilegalităţile înşirate şi condamnă informaţiile greşite, cari se dau guvernului din partea organelor dela faţa locului.

In şedinţa din 7 Februarie 1907 tot deputatul *Coriolan Brediceanu* a vorbit pe scurt în chestie personală, reflectând la o apostrofare din şedinţa premergătoare a ministrului Kossuth, care spuneà, că Brediceanu în interpelarea sa a atacat puterea de stat, puterea guvernării. Explică ce a spus şi ce a voit să spună.

In şedinţa din 20 Februarie 1907, după alegerea de deputat din cercul electoral al Bocşei, terminată cu căderea candidatului român, deputatul *Coriolan Brediceanu* a arătat de nou ilegalităţile, volniciile, atrocităţile săvârşite la alegere, cu înşirarea de cazuri concrete, şi a adresat ministrului de interne interpelarea următoare:

«1. Adevărat e, că modalitatea alegerii efectuite în 14 Februarie 1907 în Bocşa a fost stabilită înainte de alegere în ministeriul de interne, în mod prealabil, cu factorii autorităţilor publice împreună, şi ţine domnul ministru de interne de compatibil lucrul acesta cu libertatea alegerii?

2. Adevărat e, că cu ocaziunea acestei stabiliri prealabile s'a hotărit comandarea jandarmilor cu cinci săptămâni înainte de alegere şi cu îndrumarea dată jandarmilor, ca pe alegătorii aparţinători partidului naţionalist român să-i oprească a comunicà unii cu alţii în comuna lor proprie, iar bărbaţii de încredere ai candidatului lor, dacă nu sunt din comuna respectivă, să fie opriţi sub greutatea deţinerii să angajeze trăsuri pentru transportarea alegătorilor la locul de alegere?

www.dacoromanica.ro

3. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că autorităţile administrative şi organele lor au corteşit în favorul candidatului guvernamental, au angajat trăsurile şi au dus alegătorii la locul de alegere?

4. Şi-a dat domnul ministru de interne învoirea prealabilă la aceste dispoziţii, cari exclud libertatea alegerii, şi dacă da, în care scop?

5. Iar dacă nu şi-a dat învoirea, are intenţia să cerceteze cu severitate afacerea şi să pedepsească abuzurile săvârşite de organele autorităţilor, în scopul influinţării alegătorilor, ţinând cont de cazurile anunţate?

6. Când are intenţiunea domnul ministru de interne să revoace trupele jandarmereşti din cercul electoral al Bocşei?»

Ministrul de interne răspunde numai decât punct de punct la *«flecăriile»* interpelantului, firește, negând orice urmă de ilegalitate şi asigurând pe interpelant, că nu va apără dela locul unde se află nici un abuz, nici o atrocitate săvârşită la alegeri.

Interpelantul protestează în mod foarte energic în contra expresiunei vătămătoare de *«flecărie»*. O astfel de tratare nu e dator să tolereze. Constată rătăcirile în cari se află ministrul şi declară, că nu-i ia răspunsul la cunoştinţă. Majoritatea dietei ia act de răspunsul ministrului.

In chestie personală.

(Vorbesc deputaţii Dr. St. C. Pop, Dr. Alexandru Vaida-Voevod şi Coriolan Brediceanu).

In şedinţa din 22 Februarie 1907 cere cuvântul înainte de a se întrà în ordinea de zi deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Răspunde deputatului Hock János, care în şedinţa premergătoare a atacat în mod vehement deputaţii naţionalişti români. Spuneà, că Românii calomniază în afară statul şi maghiarimea şi că apelează la ajutorul streinătăţii. Afirmarea aceasta nu corăspunde adevărului, pentrucă Românii nu comunică streinătăţii alta decât fapte, întâmplări prin cari trec. Şi apoi când erà vorba, că va fi suspendată constituţia ţării, se dădeà ca pozitivă ştirea, că Kossuth Ferencz şi contele Apponyi Albert vor întreprinde un turneu pentru a informà streinătatea despre starea lucrurilor din Ungaria. Iar Kossuth

www.dacoromanica.ro

Lajos încă a făcut astfel, câştigându-şi simpatiile streinătăţii cu un proiect de constituţie, care daca s'ar fi întrodus, astăzi Românii, Sârbii şi Slovacii ar fi una cu Maghiarii în sentimente. Respinge deci acuza, că Românii ar lucrà la nimicirea autorităţii statului maghiar. Asemenea şi acuza îndrăzneaţă, că poporul ar fi îndemnat să pună jurământ fals şi că advocaţii ar jupuì poporul. Ceteşte scrisoarea elogioasă a unui alegător maghiar din cercul Şiriei, mare aderent al contra-candidatului, pentru a se convinge dieta din cuprinsul ei, că Românii nu terorizează şi nu îndeamnă poporul la ură. Tocmai deputatul Hock, care e preot, trebuià să se ferească de a ridicà în dietă acuze ca acestea: Popii au umblat din casă în casă cu crucea în mână sub pretext că merg să sfinţească casele. Intre patru ochi însă au preparat alegătorii spunându-le, că după ce e vorba de o cauză mare naţională, de interesele vitale ale naţiunii valahe, să nu se ferească nici de jurământul fals, pentrucă vor primì deslegare». Respinge o astfel de acuză, în numele preoţimei române, care nu se poate apără în casă. Cadă acuza asupra aceluia, care a ridicat-o, pentrucă ea nu e adevarată. Şi dacă e vorba de compromiterea Ungariei în faţa streinătaţii, nime nu o compromite mai mult decât celce spune astfel de neadevăruri despre preoţimea unui popor de trei milioane, anume, că ar fi în stare să îndemne poporul la jurământ fals. Vine apoi acuza atât de des ridicată, că Românii vreau să se alăture la România. Numai din împrejurarea, că şi acolo se află Români, nu se poate scoate acuza aceasta. Iar alte dovezi nu sunt. Nici un Român n'a fost pus sub acuză pentru o astfel de tradare de patrie. Atunci de ce se mai ridică acuza aceasta? România s'a purtat totdeauna cu prevenire şi cu iubire faţă de Ungaria. Câţi emigranţi maghiari s'au refugiat în România în zilele grele, unde au fost bine trataţi şi România s'a împotrivit celor ce cereau extradarea lor, pentrucă ziceà, că cel mai frumos drept al unui stat e dreptul de ospitalitate. Ceteşte ce a scris Mocsáry Lajos despre ospitalitatea română şi-şi exprimă convingerea, că va venì vremea când va trece înfumurarea de astăzi a Maghiarilor şi nu vor mai vorbì de graţie şi de servitori, ci va fi vorba numai de fraţi şi de amici buni. Cumcă la alegeri nu merg toate lucrurile pe calea cea mai curată, e un lucru pe care trebue să-l recunoască şi Maghiarii. Indreptarea însă se poate aşteptà numai dela votul universal, egal şi secret. Tot-

www.dacoromanica.ro

deauna întră cu sfială în sala dietei, ştiind că la cele mai loiale şi mai sincere declaraţiuni raspunsul e: insulte ori suspiţionări. Revoacă majorităţii în memorie pe Sallustius, care spuneà, că comorile statului nu sunt minele de aur, ci amicii, dar nu cei constrânşi cu arma, ci ceice se iubesc ca fraţii. Acûzele deputatului Hock le respinge şi-i spune, că românimea nu e avizată să înveţe dela Hock ce e patriotismul.

Răspunde deputatul Hock János şi afirmă, că poate dovedì, că deputaţii români într'un fel vorbesc în dietă şi într'altfel vorbesc poporului. De exemplu deputatul *Petroviciu* a spus într'o crâşmă în Bocşa, cu ocaziunea alegerii de deputat, că s'ar bucurà dacă ar erupe între Ungaria şi România rasboiul, căci s'ar pune în frunte, iar deputatul *Vasile Goldiş* a spus în darea sa de seamă, făcută în faţa alegătorilor săi, că s'ar bucurà, dacă s'ar întroduce în Ungaria absolutismul, care să zdrobească domnia maghiară.

Vorbeşte imediat în chestie personală deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* şi răspunde lui Hock, că a citat fals vorbele deputatului *Vasile Goldiş*, care nu a spus aceea ce afirmă Hock că ar fi spus, dar nici deputatul *Petroviciu*, cari la timpul său sigur, că vor dovedì, că deputatul Hock a fost de rea credinţă, că e calomnie şi afirmare falsă aceea pe care a făcut-o.

In şedinţa din 6 Martie 1907 a luat apoi cuvântul, tot în chestie personală, deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu* şi a răspuns şi el deputatului Hock, susţinând toate câte le-a fost înşirat în interpelarea sa din urmă cu privire la alegerea dela Bocşa şi protestând în numele consoţului său de principiu *Dr. Stefan Petroviciu*, care-şi face pedeapsa în temniţa de stat din Seghedin, în contra întortocherii cuvintelor acestuia din partea lui Hock. Respinge şi acuzele nedrepte ridicate de Hock în contra preoţimei. Nu preoţii au terorizat, ci ei au fost terorizaţi şi excortaţi de jandarmi.

Petiţiuni în chestia înfrânării agitaţiunilor naţionaliste.

In şedinţa din 6 Martie 1907 s'a pus în discuţie petiţiunea de acelaş cuprins a mai multor comitate, cari cereau, ca în scopul înfrânării agitaţiunilor naţionaliste şi al strictei lor pedepsiri guvernul să modifice legea de naţionalităţi, codul penal, legea electorală, iar insti-

www.dacoromanica.ro

tutele de bani naţionaliste să fie oprite a sprijini scopuri politice. Comisiunea petiţionară propune, ca petiţiunile să fie predate guvernului spre a realizà cât mai curând aceea ce se cere în ele. la cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Se miră, că Maghiarii fac astfel de propuneri îndreptate în contra libertăţii. Se provoacă la scrisorile pe cari le scrià Kossuth Ferencz pe vremea când se aflà în Italia, în cari arătând, care e obiceiul în Anglia, unde poliţia intervine numai atunci, când dela vorbe să trece la fapte, şi-a exprimat mirarea, că în Ungaria orice lucru mic e considerat de agitaţie. (Fireşte, pe atunci erà partidul liberal la putere.) Nu e bine să se meargă prea departe în chestia aceasta. Sa-şi aducă numai aminte cei din actuala majoritate, cât au suferit şi ei în comitatele cu conducere liberală. E vorba de agitaţiuni naţionaliste. Dar cum să agite candidatul naţionalist, când jandarmii, miliţia, notarul, pretorul, toţi sunt în contra lui şi-l pândesc? Da, agitează şi naţionaliştii, în contra corupţiei şi în contra punerii votului în vânzare. Nici unul nu va spune şi n'a spus nimănui: nu votà pentru cutare sau cutare, dar toţi spun omului din popor: sufletul, conştiinţa, nu ţi-o vinde, iar votul cui să ţi-l dai, e treaba ta. Aşà agitează naţionaliştii. Crede, că o propunere atât de reacţionară dieta nu poate să o primească; de aceea declară, că nu o votează şi în numele drepturilor libertaţii roagă şi pe ceialalţi să nu o primească.

In şedinţa din 7 Martie 1907 tot deputatul *Dr. Stefan C. Pop* vorbeşte în chestie personală şi răspunde deputatului Lázár Zoárd, care a tras la îndoială adeveritatea spuselor sale din ziua premergătoare, ca are obiceiul să vorbească totdeauna cu premeditare şi nu afirmă nimica ce nu corăspunde adevărului, numai pentru seducerea lumii. Ce spune e totdeauna adevarat, pentrucă întâiu se convinge despre starea lucrului. Roagă deci pe colegul sau să fie obiectiv şi să expună lucrurile conform adevărului. Vorbeşte apoi la obiect (petiţiile amintite) deputatul naţionalist român

Dr. Ioan Suciu. Polemisează cu Lázár Zoárd. Ii revoacă în memorie, că de multe ori s'a adresat Românilor din congregaţia comitatului Arad, ca să-l sprijinească în luptele purtate ca independist în contra administraţiei liberale şi Românii de fapt au mers de multeori în congregaţie împreună cu Maghiarii

www.dacoromanica.ro

independiști. A venit apoi interpelarea Românilor în congregație în chestia ordonanțelor școlare ale ministrului de culte și instrucție publică Berzeviczy, dar la votare domnul Lázár Zoárd și partizanii săi au eșit afară, ca să nu voteze cu Românii. Arată, că de fapt congregația comitatului Arad a felicitat pe Tisza, a felicitat pe Fejérváry și în urmă a felicitat guvernul coaliției, (lucru pe care-l negase deputatul Lázár Zoárd) apoi îl provoacă pe Lázár să spună, când a vorbit el, Suciu, în congregația Aradului despre Maiestatea Sa Impăratul, și nu despre Maiestatea Sa Regele? Mai spusese deputatul Lázár Zoárd, că Românii au fost în congregația comitatului Arad pentru urcarea contingentului de recruți. Lucrul stă însă astfel, că Românii au zis: ori e necesară urcarea contingentului de recruți și atunci ea nu trebue să fie legată de condițiuni, ci trebue votată, ori nu e necesară și atunci să nu fie votată. Și a fost corect punctul lor de vedere, pentrucă urcarea o vor votà acum și aceia, cari au fost legat-o de condițiuni. Trecând la petițiuni spune, că făcându-se aceea ce se cere în petițiuni se pune în mișcare o lavină periculoasă.

Nu e adevărat, că naționaliștii ar luptà în contra constituționalismului, care tocmai pentru ei e element de vieață, le permite să se valoreze. Nu fac alta decât aceea ce au făcut și Maghiarii: critică procedura guvernului și combat mancitățile constituției, dorindu-se din partea lor un constituționalism sănătos, întreg, liberal. Când se propun astfel de măsuri în contra naționaliștilor, trebue să fie dovezi, date, cari reclamă măsurile. Unde sunt? Se spune, că ar fi contrari naționaliștii ideei de stat maghiar. Greșala nu e a lor, ci a acelora, cari dau cuvântului «*maghiar*» înțelesul pe care nu-l are după legea de naționalități. Acolo e vorba de națiunea unitară maghiară (ungară), din care fac parte și naționalitățile, deci de întregul corp al statului, nu numai de Maghiari. Nu naționaliștii se laudă în fața streinătății cu legea de naționalități, ci Maghiarii, dar de executat nu vreau să o execute, și bagă vină lui Deák, că n'a făcut-o cu destulă socoteală. Ce cere poporul român și inteligența sa? Ca poporul să poată comunicà cu autoritățile publice în limba sa. Ministrul-prezident a promis îndreptare încâtva, dar a rămas numai la vorbă. Nu s'a făcut nimica. Înșiră unele cazuri concrete de șicanare și de pedepsire fără motiv, din partea primpretorilor, a inteligenței române și a oamenilor din popor, fă-

www.dacoromanica.ro

când agitatori din toţi, cari îşi apără drepturile. E de părerea să nu se recomande astfel de petiţiuni guvernului, pentrucă totuşi se poate întâmplà să fie odată necesară o înţelegere cu naţionalităţile. Iar la acest sfârşit nu calea apucată poate să ducă. Dacă se doreşte sa nu se facă agitaţie, atunci să se îmbunătăţească administraţia, pentrucă ea e izvorul tuturor relelor. Facându-se însă aşà, cum propune comisiunea, se dă poporului să înţeleagă, că dieta nu vrea, nu ştie, nu e în stare să trateze chestia de naţionalitate conform importanţei ei. Propune, ca dieta să treacă la ordinea zilei peste petiţiuni. Urmează la cuvânt deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Nu atribue mare importanţă petiţiunilor venite dela comitate. Pentruca din congregaţie fac parte viriliştii, cari altă grije nu au, decât să se îngraşe, şi aleşii, în mare parte funcţionari, notari, primari. Aceştia să nu dee sfaturi dietei! Proroceşte, că peste cinci ani, cu legile ce se vor aduce, va fi scos din vigoare şi ultimul paragraf din legea de naţionalităţi. Aşà se arată la noi iubirea faţă de egalitatea de drept. Va rămâneà numai titlul legii: «Lege despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor», ca să se poată face parada cu ea în faţa Europei. Polemisează şi el cu Lázár Zoárd, care spusese, că naţionaliştii fac numai gură, atacă constituţia, iar de trebuinţele culturale şi economice ale poporului nu se îngrijesc. Cum se poate spune aşà ceva, când e generală plângerea, că Românii au atâtea şi atâtea bănci, cari formează o primejdie mare pentru maghiarime? Băncile acelea sunt doară pentru popor înfiinţate!

La toate instituţiunile culturale şi economice se pot aflà toţi deputaţii români, ca membri fundatori ori ajutători. Să nu se îngrijească Maghiarii de înaintarea culturală şi economică a poporului, dar nici să nu împedece prin legi această înaintare. Arată, vorbind despre agitaţiuni, cum se fabrică acestea. In ministeriu să cetesc toate ziarele naţionaliste şi se hotăreşte, în contra cărui ziar să se înceapă procesul. Procurorul primeşte ordin să înainteze acuza, cu toate că procurorul e convins, că nu s'a săvârşit nici o vătămare de drept. Se scoate o carte românească, colecţie de documente istorice, cari au fost publicate şi la autori maghiari. Se ordonează procedura, se constată agitaţie şi aţâţare, şi se aduce verdict de condamnare. (Aluzie la «Cartea de Aur».) Dacă un advocat nu are tablă un-

www.dacoromanica.ro

gurească, e vinovat, căci demonstrează. In Caransebeş s'a folosit la alegere steag alb. A fost demonstraţie, şi cei ce l'au pus pe casele lor au fost pedepsiţi pentru această noua transgresiune.

La naţionalişti se descoper deci fel de fel de agitaţiuni, iar la oamenii proprii se acoper fel de fel de defraudări, fiindcă respectivii sunt corteşi de ispravă. Direcţia aceasta însă nu e sănătoasă. Nu primeşte propunerea privitoare la recomandarea petiţiunilor în atenţiunea guvernului, ci propune trecerea la ordinea zilei.

Dieta primeşte propunerea comisiunii.

In şedinţa din 8 Martie 1907 a vorbit în chestie personală deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. A răspuns deputatului Hock, care-l învinovăţise, că în darea sa de seamă, ţinută înaintea alegătorilor în Radna, ar fi spus, că s'ar bucurà dacă ar venì absolutismul în Ungaria, ca să sdrobească domnia maghiară. Respinge acuza gravă, fiindcă e lipsită de temeiu. Deputatul Hock nu a spus, că de unde şi-a luat informaţia, care e izvorul acuzării. Ziarele maghiare nu pot să fie, pentrucă în rapoartele publicate de acestea, mai ales de cele din Arad, nu se află aşà ceva. Adevărat, că în foaia românească «Tribuna» este ceva despre absolutism, în pasagele publicate din darea sa de seamă, spunându-se însă din cuvânt în cuvânt următoarele: «Noi nu iubim absolutismul, nu vrem, ca numai regele să aibă drepturi, iubim libertatea, iubim constituţionalismul, dar cerem constituţie cinstită». Nici din cuvintele acestea deci Hock nu şi-a putut scoate acuzaţia. Pentrù a-l luminà însă pe deplin şi pentru a-l convinge că pe nedreptul a ridicat acuza aceea gravă, ceteşte scrisoarea primpretorului din Radna, care a fost de faţă la întrunire, a ascultat şi a urmărit cu mare atenţiune darea sa de seamă şi adevereşte în scrisoare, că în vorbire numai despre aceea a fost vorba, că sub absolutism a fost mai bine îngrijită cultura românimei din patrie, dar s'a continuat astfel vorbirea: «nouă, Românilor, nu ne place absolutismul, nu vrem, ca fiecare drept să fie al regelui, dar cerem constituţie cinstită». Despre aceea ce a spus deputatul Hock în dietă n'a fost nici o vorbă. Se miră, că un preot poate să ridice astfel de învinovăţiri nedemne, şi regretă, că nu găseşte cuvinte destul de aspre pentru a caracterizà astfel de isbucniri, lipsite de orice temeiu.

www.dacoromanica.ro

Modificarea legii despre procedura sumară.

Se pune la ordinea zilei, în aceeaşi şedinţă, proiectul de lege despre modificarea unor dispoziţiuni din legea despre procedura sumară, art. de lege XVIII dela 1893. După raportor vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Constată, că prin proiectul acesta de lege se lăţeşte cercul de competenţă al judecătoriilor cercuale (de ocol) şi se împuţinează munca la curtea de cassaţie (curie). Ambele intenţiuni sunt bune. Are nedumeriri însă cu privire la dispoziţia trecută în proiect, ca procesele cari reprezintă o valoare mai mică să nu mai fie suprarevizuite de supremul for judecătoresc. Tocmai acestea sunt cele mai complicate de multeori şi au trebuinţa de o suprarevizuire dreaptă. E nedreptate, ca procesul omului sărac să nu fie judecat şi la curie. Urmarea va fi, că forurile inferioare, ştiind că procesul n'ajunge la judecătoria supremă, vor fi superficiale la aducerea sentinţelor lor. Să se facă împuţinarea actelor la curie pe altă cale, nu prin despoiarea omului sărac de dreptul de a merge şi el la curie cu procesul său. Ţinând deci de periculoasă dispoziţia aceasta din proiectul de lege prezentat dietei, nu-l primeşte.

Vorbeşte la obiect şi deputatul naţionalist român

Dr. Ioan Suciu. Prin faptul, că procesele cari reprezintă o valoare mai mică decât 1000 coroane vin trecute toate din competenţa tribunalelor în a judecătoriilor cercuale, se ating interesele advocaţilor. Pentrucă la tribunale e obligatoare intervenţia advocatului, la judecătoria cercuală nu. Intre procesele acestea vor fi foarte multe procese complicate, de ex. cele de moştenire, pentrucă la sate, oamenii săraci nu lasă în urma lor după moarte averi prea mari. Procesele de moştenire însă reclamă multă muncă, pe care judecătorul singur cu greu o va puteà săvârşì. E de părerea deci, că nu în mod obligator, ci în cazurile în cari partidele nu se ştiu orientà, când judecătorul nu se poate înţelege cu părţile în limba acestora şi nu are nici tălmaciu la dispoziţiune, să se admită în mod obligator intervenţia advocatului, cu ajutorul căruia judecătorul îşi va puteà apoi mai uşor împlinì chemarea. Advocaţii poartă astăzi o luptă pentru existenţă şi ar trebuì să se ţină în vedere interesele lor. Tribunalele sunt în oraşe, acolo se vor împuţinà procesele şi advocaţii nu vor aveà de lucru, iar la judecătoriile de ocol se vor

www.dacoromanica.ro

înmulţî procesele, cari vor fi depuse în mânile unuia, ori a doi advocaţi, cari vor dominà situaţia. E o fatalitate, că la noi nu se face nici odată un lucru desăvârşit, ci se fac numai cârpituri. Cârpitură e şi proiectul de lege din discuţie, pe care nu-l primeşte.

Discuţia se încheie, proiectul de lege e votat în general. La discuţia pe articole, care a urmat imediat, a luat cuvântul la §-ul 1 deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Propune o modificare, ca la realităţi stabilirea valorii să se facă după venitul curat catastral, luându-se la vii şi la case darea anuală de stat de douăsute-de-ori, iar la pământuri darea de pământ de osută-de-ori. Numai pe calea aceasta se poate stabilì în mod aproximativ valoarea adevărată a realităţii. Propunerea nu s'a primit.

Tot deputatul *Dr. Aurel Vlad* propune la §-ul 3, care dispune, ca la curie să fie înaintate în viitor numai procese a căror valoare trece peste 2500 coroane, ca paragraful acesta vătămător pentru interesele celor mai săraci să se şteargă. Propunerea nu se primeşte.

Deputatul *Dr. Aurel Vlad* a propus apoi şi eliminarea §-ului 4 din proiect, fiind cu totul de prisos, dar dieta a votat paragraful în textuarea originală. Legea e votată şi pe articole.

Modificarea legii despre procedura penală.

A urmat în aceeaşi şedinţă din 8 Martie 1907 discuţia asupra proiectului de lege despre modificarea legii referitoare la procedura penală. După raportor a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Constată, că întreaga procedură penală e greşită, rea, e plantă streină în ţara aceasta, pentrucă la noi se fac legile după modele streine. Trebuie bine să grijească omul, pentrucă un paragraf contrazice celuialalt. Procedura penală, făcută după excelente modele streine, n'a ţinut cont de cerinţele vieţii. Cu cât o ceteşte omul mai de multeori, cu atât mai puţin o înţălege, pentrucă e un complex de contraziceri. Cu modificarea propusă nu se face îndreptarea, ci în loc de a se vindecà bolnavul, îl omorîm. Ne trebuie o procedură penală corespunzătoare raporturilor dela noi şi un cod nou penal, pentrucă cel dela 1878 conţine dispoziţiuni prea draconice pentru unii şi

www.dacoromanica.ro

prea favorabile pentru alţii. Furtul, fie cât de mic, un puiu, ori un os de şuncă, e pedepsit groaznic, iar înşelăciunea, care poate merge până la sume foarte înalte, e tratată mai domol şi de cele mai de multeori domnul înşelător scapă teafăr. Modificarea propusă e făcută cu multă nepregătire şi mai bine ar fi să se iee dela ordinea zilei şi să fie din nou studiată. Nu e destul să se modifice un paragraf, ci trebuie să fie aduşi în consonanţă cu paragraful schimbat şi ceialalţi paragrafi. Astfel însă se produce numai confusie. Să se facă lege cu ţinerea în vedere a raporturilor dela noi. Ilustrează necesitatea ei cu exemple din vieaţa practică.

Arată în fine câtă nedreptate şi perdere de timp se face oamenilor, când vin citaţi la pertractare chiar şi atunci, când nu e nici o trebuinţă de ei. Cu modificările propuse nu se îndreaptă răul şi de aceea declară, că nu primeşte proiectul de lege, ci cere să fie respins, ori în cazul cel mai rău să fie luat dela ordinea zilei şi compus de nou, astfel, ca îndreptarea se poată fi simţită.

Discuţia se încheie şi proiectul de lege se votează. La discuţia pe articole din ziua următoare, 9 Martie 1907, a vorbit tot deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Arată, că în §-ul 2 sunt dispoziţiuni, cari nu uşurează, ci îngreunează procedura. Mai ales îngreunează munca judecătorilor dela tablele regeşti. Arată din nou contrastele dintre unii paragrafi ai procedurii penale şi pledează pentru acceptarea principiului, ca în procesele penale apelate la tablă, acuzatul să nu fie citat totdeauna în faţa tablei, ci numai în cazul, când tabla află de necesară ascultarea sa. Prin aceasta s'ar cruţa mulţi acuzaţi de drumuri superflue, făcute din mari depărtări până la centrele unde se află tablele regeşti. Propune deci, ca în §-ul 2 să se spună, că §-ul 413 din procedura penală să modifică astfel, că tabla regească citează la pertractarea principală, respective dispune să fie adus acuzatul atunci, când află de necesară ascultarea directă a acuzatului. Deci, nu totdeauna. Propune apoi şi modificarea §-lui 423 din legea despre procedura penală, eliminându-se din el punctul 4 şi 5.

Dieta primeşte textul original, propunerea primă a deputatului *Dr. St. C. Pop* rămâne în minoritate, iar propunerea a doua deputatul *Pop* şi-o revoacă, fiindcă numai cu ceealaltă propunere împreună ar fi avut rost.

www.dacoromanica.ro

In chestie de regulament.

Tot în şedinţa din 9 Martie 1907 a cerut cuvântul, înainte de a se întrà în ordinea de zi, pentru a vorbì în chestie de regulament, deputatul naţionalit român

Dr. Iuliu Maniu. Face constatarea, că la interpelări, în înţălesul regulamentului de casă, §-ul 204, ministrii pot să răspundă ori imediat, ori în curs de trezeci de zile. Cu toate acestea, sunt 24 de interpelări la cari nu s'a dat încă răspuns. Intre ele sunt interpelări făcute înainte cu 10 luni, cu 8, 7, 5, şi 3 luni. Faţă cu o astfel de negligare a dărií de răspuns la interpelări, actuala majoritate a fost foarte severă pe vremea când se află în opoziţie. Citează ce spusese în dietă deputatul Ugron Gábor în chestia aceasta şi ce spusese Rákovszky István, pe vremea guvernelor anterioare. Recunoaşte, că nu la toate interpelările e în stare ministrul să răspundă în 30 de zile, dar totuşi află, că e o desconsiderare a dreptului deputaţilor, dacă se întârzie atât de mult cu răspunsurile. In cazul de faţă e o desconsiderare a naţionaliştilor, pentrucă cele mai multe interpelări de ei sunt făcute. Se roagă deci, ca §-ul citat din regulamentul de casă să fie mai cu stricteţă observat. Prezidentul se dispună, ca membrii guvernului să-şí împlinească datorinţa faţă de toţi deputaţii casei, având în vedere, că şi cei puţini din opoziţie reprezintă suveranitatea poporului, care nu e permis să fie ştirbită.

Răspunde imediat ministrul-prezident Wekerle, că vina o poartă deputaţii naţionalişti, cari adresează prea multe interpelări, şi toate de aşà natură, că în ele se cuprind acuze grave. Datorinţa guvernului e să cerceteze acuzele, ceeace reclamă timp mai îndelungat. Pentrucă guvernul nu are datorinţe numai faţă de deputaţi, ci şi faţă de cei acuzaţi şi atacaţi, pe cari trebuie să-i spele de acuzări, dacă acestea sunt neîntemeiate. Va grijì, ca răspunsurile restante să se dee cât mai curând.

Sub decursul vorbirei ministrului-prezident deputatul *Dr. Aurel Vlad* a făcut întreruperea, că se caută să se *ascundă* ilegalităţile subalternilor, iar ministrul-prezident a spus, că protestează în contra acestor fel de observări necoapte. In chestie personală a reflectat apoi deputatul *Dr. Aurel Vlad*, că nu a înţeles pe ministrul-prezident, că el caută să ascundă ceva, ci pe cei de sub el. Apostrofarea ministrului-prezident a fost deci lipsită de bază.

www.dacoromanica.ro

Vorbeşte apoi deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu*, rectificându-şi cuvintele rău înţălese. Spune, că intenţiunea sa nu a fost alta, decât să roage prezidiul, să facă atent guvernul la împlinirea datorinţelor sale. Dreptul acesta i-l dă regulamentul de casă. Ministrul-prezident a spus însă, că afară de regulamentul de casă mai este şi o altă regulă: regula morală. Dar despre aceasta nu se află în regulamentul de casă nici o urmă şi pentru dietă e obligator aceea ce e în regulament. Dacă ne-am luà după regulele morale, fiecare deputat şi-ar stabilì regule proprii, după cum înţelege el moralitatea. Nu face nici o imputare ministrului-prezident, pentrucă el cu prevenirea cunoscută a răspuns cam totdeauna numai decât la interpelări, dar ceialalţi nu şi-au împlinit datorinţa, şi ar vrea, ca în viitor să şi-o împlinească şi ei. Dacă naţionaliştii adresează multe interpelări e numai semnul, că-şi împlinesc datorinţa de a controlà mersul afacerilor publice. E adevărat, că ministrul nu poate răspunde totdeauna în termin de 30 de zile, dar atâta poate face, să comunice dietei, că încă nu e în stare să răspundă, dar va răspunde atunci şi atunci.

Se întră în ordinea de zi.

Legile şcolare ale lui Apponyi.

In şedinţa din 21 Februarie 1907 contele Albert Apponyi, ministru de culte şi instrucţiune publică, a prezentat dietei două proiecte de lege: unul despre îmbunătăţirea salarelor învăţătoreşti la şcoalele susţinute de stat şi altul despre raportul de drept şi salarele învăţătoreşti la şcoalele comunale şi confesionale. Pentru Români erà de însemnătate cel din urmă, care erà pentru şcoala română şi pentru autonomia bisericii româneşti cu mult mai primejdios şi mai jignitor decât proiectul lui Berzeviczy, îngropat în arhivele dietei. Deputaţii naţionalişti au luat hòtărîrea să poarte luptă energică parlamentară în contra ambelor proiecte de lege, iar comitetul executiv al partidului naţional român a dat cuvântul de ordine, ca pretutindenea să se ţină întruniri de popor, pentru a protestà în contra proiectului de lege din întrebare. De fapt s'au şi ţinut mai multe adunări de popor, bine cercetate (de astă dată n'au fost oprite), în cari s'a discutat asupra situaţiei, s'a reclamat

www.dacoromanica.ro

votul universal, egal şi secret, şi s'a protestat cu toată energia în contra maghiarizării şcoalelor, cu ajutorul proiectului de lege al contelui Apponyi.

Ambele proiecte de lege au fost predate spre cenzurare comisiunii şcolare, şi apoi şi comisiunii financiare. Comisiunea şcolară s'a apucat numai decât de lucru şi în câteva şedinţe a terminat desbaterea asupra acestor legi importante, făcând în ele şi unele modificări de însemnătate mai mică. Dupăce au trecut apoi şi prin comisiunea financiară, au fost prezentate dietei, cu raport amănunţit, ca să poată fi puse la ordinea zilei spre desbatere parlamentară.

Memorandul bisericii gr.-ort. române.

Imediat după ce a fost prezentat dietei, din partea guvernului, proiectul de lege despre îmbunătăţirea salarelor învăţătoreşti, în care proiect se cuprindeau dispoziţiuni vătămătoare pentru susţinătorii de şcoale confesionale, consistoriul mitropolitan al bisericei gr.-ort. române din Transilvania şi Ungaria a fost convocat de urgenţă la Sibiiu, pentru a luà necesarele măsuri de apărare. S'a ajuns la înţelegerea, după discuţii purtate în curs de două zile, ca să se compună un memorand, în care să fie înşirate toate nedumeririle bisericei gr.-ort. române, ca susţinătoare de şcoale confesionale române, şi memorandul să fie prezentat guvernului din partea episcopatului bisericii, să fie înaintat camerei ungare şi casei de sus, şi să fie adus şi la cunoştinţa coroanei. Conformându-se acestei dispoziţiuni, Mitropolitul *Ioan Meţianu*, însoţit de episcopii *Nicolae Popea* al Caransebeşului şi *Ioan I. Papp*[1] al Aradului, s'a prezentat în 7 Martie 1907 la ministrul de culte şi instrucţiune publică, contele *Apponyi Albert*, şi i-a înmânat memorandul de cuprinsul următor:

[1] A fost ales din partea sinodului eparhial-electoral din Arad, după moartea episcopului *Iosif Goldiş* şi după neaprobarea alegerii Arhimandritului *Vasile Mangra*, în 30 Ianuarie 1903. Alegerea a fost confirmată în 27 Martie 1903, hirotonit întru Arhiereu a fost în 23 Aprilie 1903, iar instalarea în scaunul episcopesc i-s'a făcut în 4/17 Maiu 1903.

www.dacoromanica.ro

«*Excelenţa Voastră! Domnule Ministru!*

Dupăce proiectul de lege despre regularea raporturilor de drept la şcoalele elementare poporale, cari nu sunt de stat, şi a competenţelor învăţătorilor poporali dela şcoalele comunale şi confesionale, prezentat dietei în 21 Februarie a. c. prin Excelenţa Voastră, în interesul educării poporului, atinge în mod esenţial vieaţa internă a confesiunilor susţinătoare de şcoale, şi în special în drepturile autonome ale bisericii noastre, asigurate prin legile fundamentale ale ţării, taie foarte adânc: în interesul bisericii noastre suntem necesitaţi a ne da expresiune celor mai mari îngrijiri cu privire la faptul, că autorităţilor confesiunilor susţinătoare de şcoale nu li-s'a dat, amăsurat uzului de până acum, în mod prealabil, ocaziunea de a se puteà pronunţà asupra acestui proiect de lege, şi în special nu s'a dat ocaziune de a ne puteà face observările şi a ne puteà înşirà excepţiunile, în interesul bisericii noastre, pe baza studierii amănunţite, asupra acestui proiect de lege de mare însemnătate.

Prin procedura aceasta am ajuns în acea regretabilă situaţie, că parlamentul va luà în desbatere proiectul de lege de mare însemnătate, prin care se ating în mod esenţial drepturile autonome ale confesiunilor, fără ca asupra lui să se fi putut pronunţà confesiunile de aproape interesate, şi astfel la discutarea acestui proiect de lege de mare gravitate, nu precumpănirea argumentelor scoase din diferitele păreri, ci raporturile de putere ale partidelor politice vor fi factorii decizători.

Intre astfel de împrejurări, în lipsa studierii prealabile a proiectului de lege din desbatere, şi din lipsa timpului fizic de a face aceasta acum, suntem siliţi să declarăm în general, că susţinem şi la locul acesta toate îngrijirile şi excepţiile înşirate în reprezentaţiunea noastră, adresată domnului ministru de culte şi instrucţiune publică în 19 Iulie 1904 sub numărul 207 M. faţă cu toate dispoziţiunile aflate de vătămătoare pentru autonomia bisericii noastre şi desvoltarea instituţiunilor noastre culturale, trecute acum în acest nou proiect de lege, din proiectul de lege de mai nainte al lui Berzeviczy, în care se aflau dispoziţiuni de asemenea înţeles.

Cu satisfacţie am primit declaraţia Excelenţei Voastre, făcută în dietă, că din convingere obiectivă staţi departe de gândul de a trage la îndoială dreptul confesiunilor de a înfiinţà şi susţineà şcoale, ori de a le împedecà în exerciarea acestui drept.

www.dacoromanica.ro

Declarația aceasta de mare importanță a Excelenței Voastre ne îndreptățește să atragem prețioasa atențiune a Excelenței Voastre, deși în ultimul moment, asupra acelor dispoziții mai esențiale din proiectul de lege prezentat dietei, cari sunt vătămătoare pentru drepturile autonome ale bisericii noastre și cari vor influența în mod împedecător asupra desvoltării instituțiunilor noastre culturale. Anume:

1. La regularea salariului fundamental, proiectată în §-ul 2 al proiectului de lege, ori cât de mult am dorì și noi îmbunătățirea situației materiale a învățătorilor noștri poporali, se face, cu abatere dela salarul fundamental stabilit în legea de mai nainte, o săritură foarte mare, și peste tot proiectatul salar fundamental nu stă în raport cu forțele materiale ale susținătorilor de școale. Și tocmai cu privire la acest fapt, salarul fundamental credem că poate fi stabilit, conform concluzului adus de curând din partea congresului bisericii noastre, în suma minimală de 800 coroane la an.

E vătămătoare și alinea a treia din §-ul 2, după care aplicarea de învățători suplenți se permite numai în cazuri excepționale, cu învoire dela comisiunea administrativă, și pe lângă o remunerație de 800 coroane, pe când aplicarea învățătorilor, prin urmare și a suplenților, aparține drepturilor autonome ale respectivei confesiuni, ca susținătoare de școale, și exerciarea acestui drept comisiunea administrativă poate numai să o controleze. Alinea ultimă a amintitului § 2, cu privire la susținerea școalei și la îndeplinirea cu suplent a postului devenit vacant, ar fi deci de modificat în acel înțeles, că: «în caz că moare învățătorul, văduva și orfanii, respective copiii sub 18 ani, primesc în curs de un an dela ziua morții jumătate din salarul fundamental, și jumătate de an au să fie lăsați în locuința învățătorului». Fără modificarea aceasta, comunitățile bisericești, ca susținătoare de școale, nu sunt în stare să acopere remunerațiunea învățătorului suplinitor.

2. Cvincvenalele contemplate în §-ul 3 al proiectului de lege le ținem de foarte îngreunătoare, atât pentru susținătorii de școale, cât și pentru vistieria statului și fondul regnicolar de pensiune al învățătorilor. Tocmai de aceea, adausul de etate ar fi de stabilit conform principiilor din art. de lege XXVI dela anul 1893 din cinci în cinci ani în câte 100 coroane, astfel, ca după un serviciu de 40 ani adausul de etate să fie egal cu salarul fundamental.

www.dacoromanica.ro

La locul acesta, cu privire la acordarea adausului de etate, în vederea faptului, că la confesiunile autonome şcoala elementară poporală nu confesiunea, respective nu biserica întreagă, ci singuraticele comunităţi bisericeşti, provăzute cu organizare de tot independentă, au să o susţină, că punct ultim al §-lui 3 din proiect ar fi de luat următoarea dispoziţiune: «In cazul, când învaţătorul definitiv confesional competează voluntar la alt post de învaţator, şi în urma concursului vine aplicat la altă şcoală, cvincvenalele îi compet după serviciul prestat la această şcoală din urmă».

3. Dispoziţia din §-ul 8 al proiectului de lege, după care în chestia stabilirii echivalentului pentru folosirea imobilelor şi pentru competenţele în naturale, cari formează venitele învăţătorului confesional, se poate da recurs la comisiunea administrativă şi hotărîrea acesteia poate fi apelată la judecătoria administrativă, vatămă cercul de competenţă autonom al bisericii noastre şi dreptul garantat în art. de lege 38 dela 1868, pentrucă competente pot să fie numai autorităţile confesionale să stabilească între marginile legii venitele şi competinţele învăţatorilor confesionali, iar autorităţile politice administrative pot să fie investite în privinţa aceasta numai cu dreptul de controlă.

4. In punctul *a)* din §-ul 15 al proiectului de lege, stabilirea raporturilor personale ale învăţătorului confesional împărtăşit de ajutor de stat şi stabilirea cvalificaţiei cu privire la limba maghiară o face comisiunea administrativă, cu aşà cerc de activitate, care sub nici o împrejurare nu-i compete, pentrucă cvalificaţia învăţătorului e evidentă din testimoniul dat de competenta comisiune examinatoare şi subscris de inspectorul regesc de şcoale, ca încredinţat al ministrului, deci e dovedită cu document public, care nu poate fi supracensurat din partea comisiunii administrative.

5. In alinea primă a §-lui 20 din proiectul de lege, acel drept autonom al autorităţii confesionale a comunităţilor bisericeşti susţinătoare de şcoale, pe care-l are de a puteà stabilì singură pentru şcoalele sale planul de învaţământ şi manualele de şcoală, pe lângă controla statului, se restrânge foarte mult, ba e şi greu vătămat. Dispoziţiile din §-ul 20 sunt contrare drepturilor bisericii de liberă instruare, dar sunt şi de prisos şi nemotivate, pentrucă atât cu privire la planul de învăţământ şi la numărul orelor, cât şi cu privire la conţinutul manualelor de şcoală, or-

www.dacoromanica.ro

ganele statului pot exercià controla, iar înaltul guvern are dreptul de oprire. De altcum ţinem de exchisă posibilitatea, ca în şcoalele noastre confesionale manuale de şcoală, censurate şi aprobate din partea autorităţilor confesionale, să poată fi deficultate din punct de vedere al statului.

6. Dispoziţiile din §-ul 21 al proiectului de lege, referitoare la alegerea şi definitiva aplicare a învăţatorilor poporali confesionali ajutoraţi din partea statului, nu numai că restrâng în mod esenţial drepturile autonome, pe cari le au autorităţile confesionale ale comunităţilor bisericeşti, ca susţinătoare de şcoale, ci le vatămă din greu, ba le scoate de tot din valoare. Dar afară de aceasta, dispoziţiunile referitoare la restrângerea aplicării de învăţători poporali confesionali din §-ul 21 se contrazic cu dispoziţiunile din §-ul 15 punctul *a*) al aceluiaşi proiect de lege, luate cu privire la condiţiile sub cari se acordă ajutorul de stat, întru cât adecă, după punctul *a*) din §-ul 15 al proiectului de lege, ajutorul de stat se poate acordà şi asemnà numai învăţătorului aplicat în mod definitiv, deci ales cu valoare de drept şi provăzut cu cvalificaţia prescrisă, iar prin această dispoziţie e exchisă posibilitatea de a se da ajutor de stat şi învăţătorului, care nu e ales şi nu e aplicat în mod legal.

In fine, cu privire la aplicarea învăţătorului, pentru aducerea la valoare a dispoziţiunilor numite mai sus şi adânc vatămătoare pentru autonomia noastră, sunt puse termine, cari nu pot fi observate, pentrucă după regulamentele noastre, terminul de concurs e cel puţin de 30 zile, după care urmează terminul de apelare şi procedura prescrisă pentru aprobarea alegerii.

7. Prin dispoziţiile din prezentatul proiect de lege, referitoare la disciplinarea învăţătorilor poporali confesionali, drepturile bisericii noastre, înrădăcinate în §-ul 8 din art. de lege XX dela 1848, mai departe în §-ul 3 din art. de lege IX dela 1868, precum şi în statutul organic, sancţionat preagraţios din partea M. Sale, apoi în art. de lege 38 dela 1868, cu privire la guvernarea proprie şi la disciplinarea învăţătorilor, vin restrânse în mod esenţial, ba scoase din valoare, întrucât deoparte în §-ul 23 se asigură pe seama comisiunii administrative un anumit cerc de activitate cu privire la supracensurarea sentinţei judecătoriilor disciplinare ale bisericii, de alta parte iarăşi în §-ul 24 comisiunea administrativă vine investită cu drept judecatoresc asupra învăţătorilor poporali confesionali, cu delăturarea respec-

www.dacoromanica.ro

tivelor judecătorii disciplinare, şi primeşte îndreptăţirea, ca în cazurile acolo înşirate să deschidă cercetare disciplinară în mod independent în contra învăţătorilor poporali confesionali şi să decidă în merit.

Pe baza dreptului de supremă inspecţiune înaltul guvern poate să controleze şcoalele noastre şi procedura autonomă a autorităţilor noastre bisericeşti-şcolare, şi întrucât acestea nu şi-ar împlini datorinţa, poate detrage eventualul ajutor de stat, ba poate sa închidă, pe lângă admoniere prealabilă, şcoalele necorăspunzătoare, ori pe acelea (ceeace ţinem de exchis), cari lucră în contra direcţiei patriotice. Nu putem recunoaşte însă de drept, oportun şi just aceea, ca asupra învăţătorilor poporali-confesionali dreptul disciplinar să-l poată exercià şi altă autoritate, afară de autorităţile confesionale.

Făptuirile contrare statului formează acţiuni punibile, şi a judecà asupra lor cade în competenţa excluzivă a judecătoriilor independente. In astfel de cazuri autorităţile disciplinare ale învăţatorului pot să iee măsuri numai pe baza hotărîrilor primite dela respectivele judecătorii, pentrucă altcum se dă întrare în sanctuarul salelor de învăţământ patimilor provocate de politica de zi şi învăţătorul poporal va fi dat pradă pasiunilor politice.

In fine ţinem de incorect şi nejust §-ul 26 din proiect, după care se intenţionează pedepsirea comunităţii bisericeşti, ca susţinătoare de şcoală, pentru lenevia ori nedestoinicia învăţătorului.

In legătura cu excepţiile şi gravaminele înşirate mai sus trebue să declarăm, că terminele puse pentru terminarea procedurii disciplinare în §-ul dificultat 23 încă nu pot fi respectate, fiindcă învăţătorul tras în cercetare disciplinară poate apelà în înţelesul regulamentului disciplinar şi astfel este exchisă în cazul acesta posibilitatea, ca procedura disciplinară să poată fi terminată în trei luni.

Pe baza motivelor înşirate mai sus numai în general, rugam cu adâncă stimă pe Excelenţa Voastră, ca să binevoiţi a luà dela ordinea zilei prezentatul proiect de lege, să-l daţi ca sa fie compus de nou, după ascultarea prealabilă a autorităţilor confesionale interesate, şi să prezentaţi apoi acest nou proiect de lege prelucrat. Intrucât însă aceasta nu s'ar puteà efectuì, la pertractarea prezentatului proiect de lege să binevoiţi a cooperà la modificarea acestuia în direcţia acum nominată de noi, cu privire la dispoziţiile dificultate şi excepţionate din partea noastră.

www.dacoromanica.ro

Primiţi, Excelenţă, sincera exprimare a stimei noastre deosebite. Sibiiu, 2 Martie 1907. Reprezentanţii bisericei gr.-ort. române din Ungaria şi Transilvania: *Ioan Meţianu* m. p., arhiepiscop şi mitropolit. *Nicolae Popea* m. p., episcopul Caransebeşului. *Ioan I. Papp* m. p., episcopul Aradului».[1]

In contra proiectului de lege al contelui Apponyi a înaintat şi biserica gr.-catolică română, prin consistorul mitropolitan din Blaj, o reprezentaţiune bine motivată, care a fost trimisă casei deputaţilor, casei magnaţilor şi pe calea ministrului de culte şi Monarhului. In reprezentaţiune consistorul mitropolitan din Blaj a cerut, ca şi episcopatul bisericii gr.-ort. române, ca proiectul de lege să nu fie votat şi sancţionat, ci să fie redat ministrului de culte şi instrucţiune publică, cu îndrumarea, să-l compună de nou, astfel, ca drepturile bisericii greco-catolice române să nu fie vătămate, iar caracterul confesional şi naţional al şcoalelor să rămână conservat şi pe mai departe.

Salarizarea învăţătorilor dela şcoalele de stat.

In şedinţa din 9 Martie 1907 s'a început discuţia asupra proiectului de lege despre inspecţionarea locală şi îmbunătăţirea salarelor învăţătoreşti la şcoalele de stat. După raportor a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Teodor Mihali* şi a rostit vorbirea următoare:

«Onorată dietă! De când iau parte la vieaţa publică m'am nizuit să folosesc fiecare ocaziune, ca în chestii de interes public să luminez onorata casa cu cea mai mare obiectivitate posibila şi din tot adinsul. După o activitate de opt luni cu părere de rău trebue însă să experiem, că silinţele şi stăruinţele noastre în direcţia aceasta nu numai că nu au fost apreciate după merit, ci de cele mai de multe ori am fost atacaţi pentru ele, pe nedrept şi fără motiv. Declar în numele partidului meu, că luând parte la luptele politice n'avem intenţiunea să paşim în mod agresiv, ori provocător. Celce apreciază în mod obiectiv scurta noastra activitate se poate uşor convinge, că n'am dat ocaziune de a ni-se puteà ridicà o astfel de acuză. Nu s'a întâmplat însă aşà

[1] Din «*Telegraful Român*», 1907, numărul 21.

www.dacoromanica.ro

şi din partea stimatei majorităţi. Cu toate acestea noi n'am renunţat dela speranţa, că după atâtea discuţii poate că totuşi ne vom înţelege vreodată. Căci dacă a fost cândva necesar, ca toţi cetăţenii ţării, în cea mai bună înţelegere şi iubire împrumutată, să conlucre la promovarea sorţii patriei, aşà cred, că acuma e sosit timpul pentru aceasta. (Aprobări. Molnár Jenő: Va să zică, întraţi în partidul 48-ist?) Invitarea, ca să întrăm în partidul 48-ist, e cam curioasă, pentrucă eu n'am făcut astfel de declaraţiuni; şi la dreptul vorbind, a întrà astăzi în partidul 48-ist, când partidul şi-a suspendat programul, aşà cred, că e de prisos, căci la dreptul vorbind, nici nu mai există partid 48-ist.

Ce se atinge apoi de mult accentuata politică vieneză, ne-am pronunţat dejà în mai multe rânduri. S'a pronunţat mai ales colegul nostru *Dr. Al. Vaida*, care a motivat în mod amănunţit punctul nostru de vedere. Mă mir numai de un lucru, anume, că până ce D-voastră de o parte ne acuzaţi necontenit aici în casă, că suntem năimiţii şi servitorii Vienei, aţâţând asupra noastră mănia şi ura poporului maghiar totdeauna, de altă parte tot D-voastră, respective bărbaţii conducători ai D-voastre, când se duc la Viena, nu ne prezintă acolo ca şi cum am fi credincioşi regelui încoronat şi dinastiei, ci ne acuză cu iredentism şi cu năzuinţe separatistice în afară, făcându-ni-se nouă astăzi cu totul cu neputinţă a ne spune părerile contrare în privinţa aceasta, a desminţi afirmările contrare. Aici suntem acuzaţi, că suntem năimiţii Vienei, în Viena apoi suntem acuzaţi cu iredentism şi cu separatism. Dar aceste două acuze, aşà cred, că puse faţă în faţă se nimicesc cu totul.

Durere, D-voastre v'a dat regele încoronat, rău informat, mână de tot liberă faţă de noi. Puteţi să faceţi şi de fapt faceţi ce voiţi. Dar eu nu ţin de cuminte lucru, că D-voastră folosiţi timpul şi mâna aceea liberă pentru a ne atacà necontenit, pentru a ne împinge de pe terenul dreptului şi a ne împedecà în desvoltarea noastră. Politică corectă ar fi aceea, dacă mâna liberă s'ar folosì în scopul de a ne câştigà pe seama D-voastre, de a ne sprijinì în năzuinţele noastre, ceeace dacă am vedeà şi am experià, foarte natural, că atunci altcum am ştì şi noi să vă sprijinim.

Revin după acestea asupra obiectului meu. Declar înainte de toate, că avem intenţiunea să vorbim pe scurt în discuţia

www.dacoromanica.ro

aceasta, dacă cumva domnii nu ne silesc iarăşi să întrăm în discuţii mai lungi, mai extinse.

Onorată casă! Noi avem înainte de toate faţă de proiectul de lege înaintat de domnul ministru de culte şi instrucţiune publică să ridicăm excepţia, că la aprecierea unei chestii atât de importante, la prezentarea unui proiect de lege de gravitate atât de mare, ar fi fost conzult să se convoace mai nainte o anchetă, tocmai în scopul restabilirei păcii în ţară. In chestii de mai puţină importanţă are obiceiul guvernul să convoace anchete; n'ar fi stricat deci, dacă şi în chestia aceasta se întrunià ancheta, pentrucă ştim din experienţă, că cea mai mare parte a legilor noastre, mai ales cele aduse fără ascultarea anchetelor, s'au croit după modele din streinătate şi nu se potrivesc cu raporturile noastre speciale. Chestia formulelor de drept o încredinţăm bucuros guvernului; dar să permită stimatul guvern: numai noi ştim, ceice cunoaştem chestia din experienţă, că adecă nouă ce ne lipseşte, pe noi ce ne doare. Şi nu numai în chestia aceasta, ci în toate privinţele am dorì, ca guvernul să se pună pe un astfel de punct de vedere, ca să creeze legi corăspunzătoare raporturilor din patria noastră.

O altă observaţie, stimată casă, e aceea, că poate e prematur proiectul acesta de lege, respective urcarea salarului învăţătorilor, atât cu privire la învăţătorii de stat, cât şi la cei confesionali. (Contraziceri.) Recunoaştem, că între raporturile de astăzi, învăţătorimea cu drept poate pretinde, ca salarul să i-se urce. Dar credem, că de altă parte guvernul trebuià să fie cu considerare la situaţia precară materială în care se află poporul nostru. In zadar ridicăm şcoale, în zadar jertfim milioane pentru desvoltarea instrucţiunii poporale, atunci, când poporul pleacă la America.

Onorată casă! Cabinetul acesta, când a primit guvernarea, a promis crearea de astfel de instituţiuni, cari sunt chemate să îndrepte soartea poporului, între altele a promis introducerea dării progresive. A fost trecută în programul guvernului, şi eu nu înţeleg, de ce se pun la o parte astfel de chestii importante, luate în program, şi de ce trecem la deslegarea altor chestiuni, cari nu se află în program? A fost în programul guvernului rezolvarea chestiei referitoare la autonomia catolică şi la congrua preoţilor catolici, dar la acestea nu reflectează guvernul. (Ugron întrerupe.) Binevoiţi şi rezolvaţi chestia congruei preoţilor

www.dacoromanica.ro

catolici, pentrucă aceea trebue să recunoască domnul ministru de culte şi instrucţiune publica, cumcă şi preoţimea îşi are meritele sale, şi durere, acolo am ajuns, că preoţimea catolică, — nu fac deosebire între preoţii romano-catolici şi greco-catolici, — are eclezii, în cari preotul face serviciu pentru suma bagatelă de 100, 120, 130 florini. (Ugron Gábor: Nu se poate. Are întregire. Chiar şi cel românesc.) Este întregire, cu adevarat, dar de ea se împărtăşesc numai preoţii, cari fac servicii politice. Ba merg mai departe. Atât de mare e abuzul în privinţa aceasta, onorată casă şi domnule ministru, încât cunosc caz, în care preotul, care are patru copii, iar dela eclezie un venit abiă de 150 fl. n'a fost împărtăşit de ajutor de stat, pentrucă a predicat poporului în biserica sa, (Ugron: Temniţă pentru unul ca el, nu congrua!) a predicat şi a făcut atent poporul *să se ferească de beutură.* (Ugron: Asta e corect!) Şi în urma frumoasei sale vorbiri şi a capacitării sale cu adevărat s'a redus în comună consumarea rachiului. Dar ce se întâmplă? S'a ridicat plânsoare în contra respectivului, la comitele suprem, la vice-comitele, prim-pretor, a ajuns în cartea cea neagră nefericitul om şi din motivul acesta nu capată acum ajutor de stat. (Prezidentul îl admoniiază să se apropie de obiect.) Imi iau voie a mai observà numai atâta, că numai întru atâta m'am provocat la preoţi, întru cât, după concepţia şi convingerea mea, şcoala şi biserica sunt surori bune. (Ugron: E vorba de şcoalele de stat!) Nici una şi nici alta nu poate fi fără de ceealaltă şi dacă nu dispune statul în privinţa amândurora în mod unitar şi paralel, biserica, rămasă fără şcoală, ajunge în doaga bisericii din Francia. (Prezidentul îl face atent, că în discuţie e proiectul de lege referitor la şcoalele de stat. La el să vorbească, căci altcum îi detrage cuvântul.)

Onorată casă! Spuneam între altele, că nu ţin de potrivit timpul pentru ridicarea la putere de lege a actualului proiect nici din punct de vedere material, fiindcă poporul nu poate suportà sarcina. Dar nu ţin de corect proiectul de lege nici din acel punct de vedere, că se împotriveşte legilor sancţionate de până acuma, cu dispoziţiile lor pozitive, întru cât adecă, în înţelesul §-lui 17 din art. de lege 44 dela 1868, statul e dator să se îngrijiască, ca naţionalităţile nemaghiare să se instrueze şi desvolte în limba proprie materna până acolo, unde se începe instrucţia superioară. Cu părere de rău trebue însă să constatăm,

www.dacoromanica.ro

că în şcoalele de stat, şi mai ales în ţinuturile în cari exclusiv naţionalităţile dau elevi la şcoală, nu sunt luate dispoziţiuni, ca respectivii copii naţionalişti să fie crescuţi în limba proprie maternă.

Fie convins stimatul guvern, că între astfel de împrejurări, prezentând înainte de vreme şi fără ascultarea respectivelor organe şi autorităţi acest proiect de lege, în loc să-şi ajungă scopul, amintit şi de domnul raportor, care spuneà, că acest proiect de lege, în executarea sa, va face servicii bunei înţelegeri şi va promovà iubirea comună, — va naşte numai antipatie, pentrucă va provocà între învăţătorime şi special între preoţimea greco-catolică o anumită concurenţă şi antipatie, mai ales din acel punct de vedere, că învăţătorul de stat va aveà salar de 1400 coroane, iar preotul abià 200 coroane. Cred, că tocmai interesul statului pretinde, ca în special pe terenul instrucţiei publice să creăm astfel de proiecte de lege, cari să promoveze, nu numai educarea şi desvoltarea cetăţenilor, ci şi între noi buna înţelegere.

Mai avem apoi şi alt motiv în contra proiectului, anume, ca după concepţia noastră instrucţia ar trebuì să fie mai practică. Noi, cari locuim la ţara şi vedem zilnic cum se conduce instrucţia poporului, cu durere ne convingem, că ea e prea teoretică, iar direcţia practică e neglesă cu totul.

Dacă voim promovarea intereselor poporului, suntem datori să aducem îmbunătăţiri în această privinţă.

De altcum însuşi domnul referent a amintit, că instrucţia ar trebuì să fie, după drept, gratuită. Când statul se ţine de principiul, că e dator a se îngriji de instrucţia publică, trebue să facă tot posibilul, ca să se introducă instrucţia gratuită. Actualul proiect e însă foarte departe de a puteà probà principiul gratuităţii învăţământului.

Luând act despre observaţia, că nu putem aprecià ambele proiecte de odată, mă restrâng la cele spuse şi totodată îmi iau voie a prezentà următorul *proiect de rezoluţiune:*

Proiectul de lege prezentat de d-l ministru al cultelor şi instrucţiunei publice asupra regulării salarelor învăţătorilor dela şcoalele primare de stat şi asupra inspecţiunei locale a şcoalelor primare de stat, se ia dela ordinea zilei. Ministrul instrucţiunei publice se îndrumă a prezentà un nou proiect, în sensul căruia are:

www.dacoromanica.ro

1. Să se introducă instrucţia primară gratuită. 2. Să se reguleze salarele învăţătorilor de stat şi ale celor cari nu sunt de stat în mod unitar şi la fel. 3. In ce priveşte salarele învăţătorilor dela şcoalele primare, cari nu sunt de stat, întru cât susţinătorii de şcoli nu sunt în stare a le plăti în măsură legală, acele salare să se întregească cu ajutorul statului, şi anume, suma necesară pentru plata salarelor învăţătorilor dela şcoalele susţinute de biserici, care sumă se va stabili în comun acord cu autorităţile bisericeşti, se va pune din budgetul instrucţiei publice în fiecare an la dispoziţia bisericilor respective, fără jignirea autorităţilor bisericeşti».[1]

A urmat la cuvânt deputatul naţionalist român *Aurel Novacu*, care a rostit următoarea vorbire:

«Onorată dietă! Vreau să spun câteva cuvinte la proiectul de lege dinaintea noastră în mod cu totul obiectiv şi fără considerare la punctul de vedere de partid. Mi-ar fi plăcut mult, dacă deodată cu acest proiect de lege s'ar fi desbătut şi s'ar fi pus la ordinea zilei şi proiectul de lege referitor la raporturile de drept ale şcoalelor elementare poporale, cari nu sunt de stat. Dar fiindcă nu aşă s'a întâmplat, sunt silit să-mi spun modesta mea părere în privinţa aceasta. Aflu de dificultat, şi nu ţin nici de echitabil, nici de compatibil cu dreptatea, că salarul învăţătorilor dela şcoalele elementare poporale de stat se dă după trei gradaţiuni, fără considerare la cvalificaţie, sau aptitudine, respective la gradul de cvalificaţie. Deci atunci, când învăţătorii şcoalelor poporale au cvalificaţie egală, iar salarul nu şi-l primesc pe baza clasificării cu privire la cvalificaţie, nu aflu de motivat, ca să se stabilească grupări de salarizare, după banii de cvartir, sau după domicil. Nu există nici o cauză şi nici un motiv, ca elevii eşiţi din pedagogii să fie numiţi numai decât de învăţători poporali în localităţi cu bani de cvartir mai mulţi, iar pe baza aceasta să fie împărtăşiţi de un salar fundamental mai mare. Din contră, corect ar fi, dacă învăţătorii tineri, începători, ar fi numiţi întâiu în localităţi mai mici, mai depărtate de centru, fiindcă nu şi-au câştigat încă merite, ca să fie aplicaţi în centru, sau în oraşe mai mari. Pe lângă părerea aceasta pledează împrejurarea, că în localităţi îndepărtate de centru, în ţinuturi lăturalnice, învăţătorii au dată posibilitatea de a duce o

[1] Din «*Ziarul Dietei* , etc., vol. VII, pag. 223.

www.dacoromanica.ro

vieaţă retrasă, modestă, de a face economîi şi a adună puţină avere pentru vremile, când vor trebuì să dee copiilor lor o instrucţie mai înaltă şi terminând şcoala din comună îi vor bagà în şcoalele medii din centrele orăşeneşti. Atunci se iveşte momentul, când învăţătorul poate şi trebue să fie permutat, cu considerare la raporturile sale familiare, în centru, în localitate cu bani de cvartir din clasă mai înaltă.

Alt motiv pentru permutare ar fi meritele câştigate pe terenul instrucţiei publice. Ar mai fi apoi un punct de vedere foarte însemnat, anume, ca nici motive politice, nici nepotismul, nici nemotenia, sau protecţia, să nu servească de motiv, ca cineva, cum a eşit din pedagogie, să primească aplicare numai decât în astfel de centre mai mari orăşeneşti, pe când mulţi alţi învăţători, cu mai multă îndreptăţire pentru un astfel de favor, fiindcă sunt mai cvalificaţi, vieaţa întreagă rămân în ţinuturi lăturalnice, muntoase, în munţi, unde cu oameni inteligenţi nu au aproape nici o comunicare şi astfel la hrană spirituală peste tot nu pot să ajungă.

Cu privire la deosebirea între salarele fundamentale, aflu deci proiectul de lege de necorect şi nemotivat. De altă parte aflu de dificultat în proiect, că pe când se decretează, că limba de propunere a şcoalelor e excluziv limba statului, sau limba maghiară, paragraful, pare-mi-se 18, din proiectul de lege referitor la şcoalele poporale, carî nu sunt de stat, exclude cu totul posibilitatea, ca întrucât instrucţia dată în limba maghiară în şcoalele poporale elementare de stat s'ar dovedì de neducătoare la rezultate, să se accepteze limba maternă a locuitorilor respectivei comune, ca limbă de propunere în şcoala aceea, dupăce în §-ul 18, pare-mi-se, al proiectului de lege se spune, că în şcoala, în care s'a întrodus dejà limba maghiară ca limbă de propunere, nu se poate face altă schimbare, şi de acì urmează şi trebue să deduc, că în şcoalele poporale elementare de stat, altă limbă, decât cea maghiară, nu poate fi limbă de propunere. După concepţia unora poate că e corect aşà; dar din punctul de vedere al interesului statului, aşà cred, că nu e corect. Motivarea proiectului de lege nu mă linişteşe în privinţa, că oare e posibilă instrucţia poporală cu succes în limba, care nu e limba poporului? Dacă aşi vedeà din motivarea proiectului de lege şi m'aşi convinge, că în şcoalele poporale ridicate în ţinuturile cu poporaţiune de limbă maternă nemaghiară, în cari limba

www.dacoromanica.ro

de propunere nu e limba poporului respectiv, s'a ajuns la un succes potrivit şi corăspunzător, şi cultura şi interesele culturale ale poporului n'au suferit, atunci în privinţa aceasta poatecă şi eu aşi primì cu liniştire această motivare a proiectului de lege, cu toate că, ca om de limbă nemaghiară, — doară lucrul e bazat în legea naturii, — aşi fi dorit cu mult mai mult, ca în ţinuturi cu locuitori nemaghiari să fie limba respectivului popor totodată şi limba de propunere în şcoală. La tot cazul nu se deşteptă în mine îngrijorarea şi frica, că ţinuturile acestea nemaghiare vor rămâneà cu totul înapoiate în cultivare, ceeace ar fi păgubitor pentru cultura lor şi pentru bunăstarea lor materială. Inaltul guvern aveà dată ocaziunea de a aduce în curat chestia aceasta cu ascultarea prelaţilor bisericeşti ai diferitelor confesiuni. Iar dacă nu a foşt adusă în curat, puteà să spună în motivarea proiectului de lege, că iată, s'a stabilit, că atâtea sunt şcoalele poporale de stat în ţinuturi nemaghiare, în cari limba de propunere nu e limba respectivului popor, ci a fost limba maghiară, şi totuşi s'a ajuns la sporiu desăvârşit, nu e deci nici o deosebire cu privire la cultivarea poporului şi la răspândirea bunei stări şi a culturii între astfel de şcoale şi acelea, la cari limba de propunere e limba respectivului popor. Primeam şi eu cu mai mare liniştire proiectul de lege şi motivarea lui, cu toate că mărturisind sincer, ca Român... (Madarász József senior: Aici nu sunt Români, ci numai Maghiari!) Regret, dar altcum nu mă pot exprimà. (Madarász: Spune Valah!) Deci, ca cetăţean maghiar cu buze valahe. (Ilaritate.) Eu spun aşà, cum îi place mai bine unuia ori altuia dintre deputaţi. In România de altcum, după cum am cetit, Maghiarii nu se numesc pe ei Români, ci Maghiari din România, iar dacă după analogia aceasta ne-am numì şi noi Români din Ungaria, aşà cred, că din aceasta nu s'ar naşte vătămare pentru nime. (Aprobări.) Noi, în limba noastră, ne numim Români, şi altcum nici nu se poate; dar dacă le place mai bine domnilor deputaţi pot spune şi astfel: cetăţean maghiar cu buze româneşti.

Onorată dietă! Pe baza legii naturii, poporaţiunea de buze nemaghiare are dreptul să fie instruată în şcoalele elementare poporale în limba maternă. La noi mai sunt şi dispoziţiuni legale în privinţa aceasta, în temeiul cărora putem pretinde, ca în comunele în cari poporaţiunea e nemaghiară în majoritate preponderantă, limba maternă a majorităţii poporaţiunii să fie

www.dacoromanica.ro

totodată limba de propunere în şcoale. In privinţa aceasta dispun două articole de lege. Unul e art. de lege 38 din 1868, referitor la instrucţia poporală, celalalt art. de lege 44 din 1868, despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor. După ambele legi limba de propunere în şcoale trebue să fie limba maternă a majorităţii poporaţiunii din comuna respectivă, ba legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor pune hotar pentru această îndreptăţire numai la instrucţia mai înaltă academică.

Onorată dietă! Am auzit de multeori spunându-se despre marii înţelepţi ai patriei noastre, Francisc Deák şi baronul Iosif Eötvös, că au fost idealişti, nu au fost bărbaţi de stat practici, că au greşit şi n'au putut pricepe urmările acestor dispoziţiuni. Ori am auzit spunându-se, că pentru acele timpuri se poate, că concepţia, tendinţa acestor bărbaţi, a fost îndreptăţită şi admisibilă, dar acum, după treizeci-patruzeci de ani, văzându-se atitudinea cetăţenilor de buze nemaghiare, nu mai este nici un motiv, ca limba majorităţii poporaţiunii să mai fie respectată în modul acesta şi în sensul în care dispune şi legea. Aceasta poate să fie o frază frumoasă, dar la nici un caz nu e un punct de vedere motivat. Legea naturii rămâne totdeauna aceeaşi, nu se schimbă, şi legea aceasta e, ca fiecare popor să fie educat în limba sa, mai ales în treptele de jos, în şcoalele elementare poporale.

Va recunoaşte şi stimata dietă, că un popor îşi poate însuşi în limba proprie maternă cunoştinţele, cultura, cu mult mai uşor, în timp mai scurt, decât într'o limbă neînţeleasă, cu totul streină pentru el. Unde afară de limba maghiară se mai vorbeşte cea franceză de exemplu, sau cea germană, instruarea în limba germană sau franceză, şi educarea în ea, e naturală, şi are acelaşi efect şi rezultat, ca şi când respectivii ar fi instruaţi în limba proprie; dar unde poporul, afară de limba sa maternă, altă limbă nu vorbeşte, instruarea în şcoală se face cu mare greutate în altă limbă şi e numai în detrimentul poporului.

Cumcă aşà e, şi că legea naturii nu s'a schimbat în 30 de ani, că concepţia distinşilor bărbaţi de stat ai patriei noastre e justă şi astăzi, mă provoc la istorie, la istoricii vii şi astăzi din patria noastră, la carţile istorice editate, fie de Marczali, fie de Márki, în cari se spune, că fiecare popor numai în limba maternă e în stare şi aplecat mai ales a primì cultura, după mentalitatea proprie. Istoriograful Márki spune, că literatura popo-

www.dacoromanica.ro

rului, cultura poporului, s'a lăţit, desvoltat şi a înflorit numai de când popoarele vin instruate în limba lor maternă, pentrucă, — spune el, — poporul întru adevăr poate fi instruat numai în limba proprie maternă.

Onorată dietă! Nu se poate susţineà afirmarea, că fie Deák, fie Eötvös, fiii patriei şi marii noştri bărbaţi de stat, ar fi fost în rătăcire când au dorit şi declarat, că da, poporul trebue instruat în şcoalele poporale în limba proprie maternă şi că nu e de demnitatea statului maghiar să i-se octroieze o altă limbă. Nu pot aveà, n'am avut şi nu am nici o excepţie în contra însuşirii limbii maghiare, pentrucă doară în copilăria mea şi pe mine m'au trimis ai mei părinţi la şcoală maghiară, ca să-mi însuşesc limba ungurească. Ba, cumcă corect au înţeles ei cum poate fi însuşită limba maghiară, dovedeşte în mod eclatant faptul, că atunci, când m'au dus pe mine la Salonta pentru a-mi însuşì limba maghiară, nu m'au dat în institutul reformat de acolo, pentrucă acolo erau foarte mulţi copii de ai Românilor, spre a învăţà limba maghiară, căci ziceau părinţii mei, că dacă sunt acolo atâţia copii de ai Românilor, cu toate că poporaţiunea Salontei e întreagă maghiară şi în familii se întrebuinţează excluziv limba maghiară, copiii totuşi vor vorbì necontenit româneşte între ei şi eu îmi voiu însuşì cu mult mai greu limba maghiară. De aceea m'au dat la o şcoală catolică elementară.

Aşà cred, că sunt cam 30—40, cel mult o sută de familii catolice în Salonta, dar au o şcoală comună, cu o clasă, în care umblau băeţii şi fetele împreună. Aici m'au dat pe mine, pentrucă în şcoala aceea nu erà nici un elev român; şi eu în acea şcoală poporală elementară mi-am însuşit în zece luni limba maghiară. Dar când mai târziu m'au dat părinţii la un gimnaziu cu limbă de propunere română, la câţiva ani, când mă aflam în clasa a treia ori a patra, m'a agrăit un Maghiar şi eu nu mai ştiam răspunde ungureşte. In trei-patru ani am uitat iarăşi limba maghiară. Părinţii mei, ca să-mi ajute, m'au trimis iarăşi la un gimnaziu unguresc. Deci şi celce a umblat la şcoală ungurească şi şi-a însuşit limba maghiară, mai târziu, dacă iese din cercul maghiar, o uită iarăşi. E deci o pedecă extraordinară pentru elevii de buze nemaghiare primirea instrucţiei elementare în o limbă, care nu e limba lor proprie maternă.

www.dacoromanica.ro

Ştim, că copiii se prea feresc, mai ales de şcoala elementară, chiar şi dacă învaţă în limba proprie materna, astfel, că învăţătorul trebue să-i îndulcească în tot chipul, ca să umble la şcoală. Iar acum, dacă elevul de buze nemaghiare va umblà în şcoală cu limbă de propunere maghiară, fiindu-i la început foarte grea cultivarea şi în limba proprie maternă, se va înstreină şi mai mult de şcoală şi numai cu forţa va puteà fi făcut să umble la şcoală.

Ştiu din experienţă şi am auzit şi dela bărbaţi de şcoală, că pentru a puteà exprimà corect câte un cuvânt maghiar, cuvântul trebue să-l repeteze elevul şi câte de 50—100 de ori, iar rezultatul e, că de două-trei ori îl exprimă bine, iar de nouăzeci de ori iarăşi greşit. Inspectorul şcolar de stat a făcut imputare învăţătorilor, că de ce permit să înveţe copiii cuvintele maghiare cu pronunţare greşită. Învăţătorii se scuză apoi cu aceea, că dacă inspectorul de şcoale ar face încercarea, s'ar convinge singur, că copilul, exprimând de 50—100 de ori cuvântul, de trei-patru ori îl pronunţă bine, apoi iarăşi greşit. Dacă deci vrem să ajungem la progres cu copilul instruat în limba maghiară, trebue să ne împăcăm cu faptul, că va exprimà rău cuvintele, căci altcum învăţătorul nu poate înaintà cu el, ci rămâne la două-trei cuvinte, pentrucă dacă a învăţat unul să exprime corect cuvântul respectiv, până se ocupă cu ceialalţi 10—15 elevi, cel dintâiu iarăşi nu poate exprimà corect cuvântul. Şi lucrul are urmări adânci, pentrucă după mine se face imposibilă în şcoale aplicarea de învăţători nemaghiari, fiindcă legea disciplinară, regulamentul disciplinar, stă ca sabia lui Damocle deasupra capului lor şi ei totdeauna tremură, sunt îngrijoraţi, căci iată, fiindcă nu pot ajunge, ca elevii să arate progresul cuvenit şi să se poată exprimà cum se cere, pe baza legii disciplinare se decretează amovarea lor din oficiu.

Deci o parte dintre învăţătorii cu cvalificaţie legea o exchide dela posibilitatea de a primì pâne şi aplicare în astfel de ţinuturi, sau se ajunge tocmai la contrariul dela aceea ce vrea proiectul, anume, ca prin însuşirea limbii maghiare să se dee modalitatea şi ocaziunea, ca fiecare cetăţean al statului să primească aplicare în serviciul statului. Adevărat, că şi acuma sunt foarte număroşi aceia, cari posed foarte bine limba statului, dar cu toate acestea nu pot să primească aplicare la stat, din motive politice, în urma partidului de care se ţin, nu însă în in-

www.dacoromanica.ro

teresul statului, pentrucă eu poziţia partidelor nu o identific cu interesul statului, fie partidul liberal, independist, poporal, sau naţionalist. Infalibil, ca papa dela Roma, nu poate să fie nici un partid. Din considerare faţă de romano-catolici nu vreau să afirm, că nici însuşi papa dela Roma nu e infalibil, dar singuraticelor partide politice nu le pot da infalibilitate; deci partidele eu nu le identific cu statul. Astfel, fie din oricare partid şi de orice concepţie politică respectivul învăţător poporal, de acì nu urmează, că e contrar statului, are tendinţe antinaţionale şi antipatriotice şi că pentru aceasta trebue exchis dela astfel de şcoale. Şi e de prevăzut, onorată casă, că învăţătorii nemaghiari vor fi exchişi cu totul dela aplicarea ca învăţători la şcoalele din ţinuturi nemaghiare, pentrucă fiind oameni cu familie şi în anumită etate, nu pot să-şi schimbe posturile ca hainele, nu vor îndrăznì să ocupe astfel de posturi, ştiind că în lege e trecută bănuiala în contra lor, că nu vor satisface datorinţei. Pentruca dacă ar stà în proiect, că în şcoală manualul acesta ori acesta poate fi folosit, alte manuale nu, deci numai ce e aprobat de ministeriul de instrucţie publică, şi că materia aceasta ori aceasta trebue propusă din carte, — aşi ţineà de îndreptăţită dorinţa aceasta a legii, n'aşi vedeà în ea nici un fel de primejdie pentru învăţător şi el încă n'ar trebuì să se teamă, că în fiecare moment poate fi amovat. Dar cu privire la şcoalele poporale de stat se pare că stă în legătură cu proiectul tendinţa, că dacă învăţătorul acela nu e patriotic, nu propune în spirit naţional, cade asemenea în păcatul acesta şi-şi pierde postul.

Proiectul poate să aiba dreptate în teorie, dar în praxă nu aşà stau lucrurile, pentrucă cineva poate fi tras la răspundere dacă nu propune materia în şcoală după manualul de şcoală, dar pentrucă elevii nu se vor pronunţà vreodată în spirit patriotic, aşà cum e în cartea aceea de şcoală şi cum i-a învăţat învaţătorul, el nu poate fi făcut responsabil. Asta nu e cu dreptate. Învăţătorul pe lângă voinţa cea mai bună nu poate împedecà, ca elevul să nu comunice, decât numai cu aceia, cari au cuprins învăţăturile, de exemplu, istoria, în direcţia cuprinsă în manualul de şcoală, şi aşà se poate întâmplà, ca elevul, fie pe strada, fie în casa părinţilor, să audă despre anumite evenimente istorice concepţii contrare celor din manualul de şcoală şi când inspectorul de şcoală îi pune întrebarea în şcoală el să nu răs-

www.dacoromanica.ro

pundă în spiritul în care l'a învaţat învăţatorul şi în care e compus manualul de şcoală. Atunci, după proiect, o astfel de dovadă e dată în mâna inspectorului de şcoale, că el ia imediat proces verbal cu care învăţatorul respectiv poate fi amovat imediat din post. (O voce: Nu merge aşà uşor!) Ba merge, dacă se voeşte! De aceea eu două greşeli găsesc în proiect: una, că manualele de şcoală la şcoalele poporale de stat din ţinuturile nemaghiare nu se compun în limba maternă a respectivului popor, şi alta, că din proiect nu reiese destul de clar, că e de ajuns, dacă învăţătorul propune numai aceea ce e cuprins în respectivul manual de şcoală, ci poate fi tras la răspundere şi pentru spiritul, care se manifestă. Aceasta e o imposibilitate. Pentru aşà ceva el nu dă motiv.

Pe lângă acceptarea în forma aceasta a proiectului de lege e afară de îndoială, că e exchis modul şi posibilitatea, ca învăţătorii poporali dela şcoalele elementare de stat, aplicaţi în astfel de comune, să poată instruà în limba maternă a poporului respectiv, care limbă pentru cultivarea poporului respectiv e cea mai eficace, şi cu care se poate mai bine face apropierea de inima sa, şi se face mai ales apropierea de el prin aranjarea de serbări şi petreceri publice, prin aranjarea de concerte, când poporul poate primì distracţie spirituală, se cultivă şi vine nobilitat în moravurile sale. De ce? Vedem doară, că nu în patria noastră, ci pe alte locuri, se arată năzuinţa de a se apropià de popor în limba pe care o vorbeşte acesta, în spiritul, care corăspunde mai bine concepţiei, vieţii, particularităţilor, însuşirilor respectivului popor, şi în care spirit te poţi mai uşor apropià de el. Iată, cetesc în foaia politică de zi «Magyarország», numărul din 3 Martie 1907, că în oraşul Brăila din România, Maghiarii au dat concert cu elevii dela şcoala catolică de baeţi de acolo, cu următorul program: (Ceteşte programul. Tot puncte naţionale maghiare. O voce: Ce ai de dificultat?) ...Eu însumi aflu de corect, că s'a stabilit un astfel de program pentru Maghiarii de acolo, din România, pentrucă lor la tot cazul le place un astfel de program, care corăspunde sentimentelor lor şi influinţează asupra lor. Dacă însă într'o şcoală din Ungaria, dintr'un ţinut, ori dintr'o comună nemaghiară, se va ţinea cu copiii de şcoală un concert al cărui program conţine cânţari românesti, (O voce: Meargă la Bucureşti!) pentrucă cu aceasta se poate influinţà asupra sentimentului poporului, se pot no-

www.dacoromanica.ro

bilită moravurile sale: e afară de orice îndoială, că respectivul învaţător poate fi învinuit, conform concepţiei respectivelor guverne, căci doară se schimbă şi guvernele, cu aceea, că direcţia aceasta nu e naţională şi nu e patriotică. Şi fiindcă, conform proiectului, nu numai în şcoală, dar nici afară de şcoală nu-i este permis să se pronunţe în alt înţeles şi în altă direcţie despre luptele de clase, despre naţionalităţi, despre confesiuni, în caz că el totuşi îşi exprimă părerea asupra domniei de clasă, fie în crâşmă, fie acasă, ori altundeva, în publicitate, atrage asupra sa greutatea şi odiul legii şi poate fi amovat din post.

Pentru ce e aşà, stimată casă? Eu stimez ştiinţa şi concepţia fiecărui condeputat, dar să-mi permită şi mie fiecare condeputat sa spun, că după ani de zile învăţătorul dela şcoala poporală elementară, tocmai în urma poziţiei sale, poate să-şi câştige un astfel de magazin de cunoştinţe, cari îl pun în poziţia de a se pronunţà mai corect, mai după dreptate, decât mulţi deputaţi dietali, despre statul de clase, despre parlamentul de clase, precum şi în chestii confesionale şi naţionaliste. Deci a se pune învăţătorul în lanţuri, ca afară de şcoală să nu se poată pronunţà în astfel de chestii dela ordinea zilei, să nu-şi poată exprimà părerea sa, nu e lucru pe care l'aşi puteà aprobà, pentrucă văd ce primejdie mare e aceasta pentru învăţători. E primejdie mare, deşi nu sub domnia actualului guvern, dar oricând mai târziu, şi e primejdie mai ales când nu va stà bine cu autoritaţile politice locale şi va fi de altă părere politică, va fi de alt partid, decât autoritatea administrativă de acolo. Pri mejdia şi îngrijorarea creşte în urma împrejurării, că conform proiectului, asupra învăţătorilor dela şcoalele poporale de stat cercetarea o face prim-pretorul, funcţionarul administrativ.

Scuzaţi, dar eu nici din un punct de vedere nu pot acceptà, nu pot aflà de motivat, ca un funcţionar administrativ, care face parte din puterea politică şi se ocupă cu chestiile zilei, să efectuiască cercetarea la o instituţiune culturală. E de mare importanţă, că cine face cercetarea, ce colorit dă fasiunii martorilor, ce expresiuni foloseşte la compunerea fasiunilor. Pentrucă dacă din preocupare, din neştiinţă, ori din necunoaşterea raporturilor le dă un colorit tendenţios, ori de aşà, că nu corăspunde adevărului, sau concepţiei respectivului învăţător, lucrul poate să aibă urmări extrem de grave pentru respectivul învăţător, în contra cărora, mai târziu, orice dovezi să poată el

www.dacoromanica.ro

aduce, cu greu se va mai puteà apără. Prim-pretorul de altă parte nici nu e funcţionar permanent, ci numai temporar, supus valurilor vieţii politice şi ale concepţiilor celor dela comitat, fiind el ales pe şase ani, nu pe vieaţă, şi astfel el e subalternul concepţiilor politice din comitat, ca să nu zic: sclavul lor, care nu poate să aibă convingere independentă, care nu poate să exprime o convingere independentă.

Imi voiu motivà afirmarea aceasta, pentrucă ţin, că trebue bine cumpănit, dacă se poate da unui funcţionar administrativ, mai ales prim-pretorului, puterea de a face el cercetarea în contra învăţătorului. S'a întâmplat, că într'un cerc electoral au păşit doi candidaţi, unul al guvernului, dar ambii cu program liberal. Candidatul neguvernamental a fost cam 25 de ani funcţionar al statului, judecător, şi nu se puteà presupune despre el, că nu ar fi patriot bun, căci în cariera sa s'a purtat fără prihană şi a făcut servicii din punct de vedere patriotic. Cu toate acestea, prim-pretorul l'a urmărit în toate comunele cu jandarmii şi în mai multe comune n'a voit să-i permită să-şi rostească vorbirea de program, pe motivul, că agitează şi e nepatriotic. Ba a provocat jandarmeria, ca cu forţa să-l împedece să nu poată rostì vorbiri. Jandarmul însă, cunoscând pe candidat, căci fiind judecător 25 de ani, a avut mai de multeori coatingere cu el, n'a făcut acest serviciu. Atunci prim-pretorul a făcut atâtea aratări în contra candidatului neoficios, dar cu program liberal... (Szokoly Tamás: E vorba doară de învăţători!) Cu aceasta vreau să motivez, că nu poate fi încredinţat prim-pretorul cu conducerea cercetării în contra învăţătorilor poporali elementari de stat. Prim-pretorul, zic, atâtea arătări a făcut în contra respectivului candidat de deputat, pentru volnicie în contra autorităţii, pentru agitaţie, şi sub alte diferite title, încât respectivul tribunal, în sânul căruia servise candidatul 25 de ani şi încă nu erà eşit din serviciu pe atunci, s'a văzut constrâns să trimită într'o zi trei judecători de instrucţie la faţa locului, pentrucă statul, patria, erà în pericol. Şi s'a dovedit, că arătările erau nefundate şi respectivul candidat n'a mai fost molestat de nime.

S'ar puteà spune, că din antipatie, ori din ură personală a procedat funcţionarul administrativ astfel cu candidatul. Nu! (Oratorul spune, cum acelaş prim-pretor a umblat de braţ cu acelaşi candidat la alegerile următoare şi l'a recomandat alegătorilor, fiindcă acum erà candidatul guvernului. Nu au deci

www.dacoromanica.ro

independenţă funcţionarii administrativi, fiindcă sunt aleşi numai pe câte şase ani, nu pe vieaţă. Arată, cum vice-comitele comitatului Timiş, pentrucă aveà convingeri proprii a fost persecutat, suspendat, amovat, apoi din graţie pensionat, iar la proximele alegeri va fi ales de nou ca vice-comite, şi declară, că nu poate primì, ca cercetarea să o facă în contra învăţătorilor funcţionarii administrativi. Ideea aceasta trebue abandonată. Termină apoi astfel): Sunt în contra proiectului de lege şi pentru aceea, pentrucă el stă în strânsa legătură cu proiectul referitor la şcoalele poporale elementare, cari nu sunt ale statului, ori întors, proiectul de lege referitor la şcoalele poporale elementare, cari nu sunt de stat, stă în strânsă legătură cu acesta, şi pentru aceea ar trebuì să fie puse deodată, în acelaşi timp, la ordinea zilei. Imi iau voie deci a face propunerea următoare (ceteşte): «Proiectul de lege numărul 410 despre regularea competenţelor învăţătorilor dela şcoalele poporale elementare de stat şi despre inspecţionarea locală a şcoalelor poporale de stat să ia dela ordinea zilei şi se va pune la ordinea zilei deodată cu proiectul de lege despre raporturile de drept ale şcoalelor poporale elementare, cari nu sunt de stat şi salarizarea învăţătorilor poporali elementari comunali şi confesionali». (Aprobări la naţionalişti).[1]

In şedinţa din 11 Martie 1907 a vorbit la discuţia asupra proiectului de lege despre salarele învăţătoreşti la şcoalele de stat deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, spunând următoarele:

«Onorată cameră! Imi ţin de datorinţă să expun motivele pentru cari eu, şi după mine mulţi alţi colegi din partidul naţionalităţilor, iau cuvântul. O ţin de necesar aceasta, pentrucă mai mulţi deputaţi din coaliţie m'au întrebat, care e rostul, că noi luăm cuvântul în chestiunea acestui proiect şi din ce motive pornim discuţia pe baze atât de largi? Inainte de toate ţin să declar, că partidul nostru se consideră pe sine mai nainte de toate de partidul naţionalităţilor nemaghiare, şi ca atare de partid opoziţional. Dar în acelaşi timp mereu îşi dă seama de interesele cele mari şi de datoria ce i-se impune, în urma poziţiei sale excepţionale, fiind singuru! partid opoziţional în acest parlament. Această poziţie ne impune datorii mari, dându-ne drept misiune să reprezentăm în camera aceasta opoziţia ţării. E o

[1] Din «*Ziarul Dietei* , etc., vol. VII, pag. 225.

www.dacoromanica.ro

misiune nerecunoscătoare, mai ales din motivul, că în trecut am fost expuşi la multe insulte, dar noi cunoaştem deja insultele acestea, ne-am obicinuit cu ele şi le-am lăsat şi până acuma fără răspuns, cu atât mai vârtos le vom lăsà deci fără răspuns în viitor; iar de altă parte şi aceia dintre D-voastră, cari ne-au adresat insultele, au început să se plictisească de ele şi vor înceta cu desăvârşire. Sunt convins despre aceasta. Nu împrejurarea aceasta ne îngreunează misiunea. Nu ne-o îngreunează nici faptul, că mereu-mereu, cu orice prilej, suntem nevoiţi să va lăsăm să ne respingeţi propunerile prin votare, pentrucă pe cât de mică e gloria, ca o majoritate atât de covârşitoare, ca a D-voastre, să învingă la votare un partid mic, ca şi al nostru, şi pe cât de uşor i-se pare lucrul acesta majorităţii, tot atât de puţin ne pasă nouă de el. Ne este grea însă misiunea, fiindcă nu ne-a succes până acuma să vă convingem despre dreptatea punctului nostru de vedere.

Cu toate acestea n'am abzis încă de nădejdea, ca cu timpul vom puteà face să-l înţelegeţi.

Ce priveşte acum proiectul luat în discuţie, avem datorie înzecită să luăm parte la desbateri. E datoria noastră, fiindcă pe calea aceasta din nou salvăm reputaţia parlamentului şi ne dovedim de patrioţi mai buni decât D-voastră, marea majoritate. Pentrucă dacă n'am luà noi cuvântul, în ce priveşte parlamentarismul nostru s'ar naşte o situaţie foarte falsă, situaţia, că ar ajunge să se manifeste aici absolutismul guvernului, fără ca să se accentueze suveranitatea poporului, fiindcă guvernul cu drept cuvânt ar puteà să spună, că «statul sunt eu», dacă un astfel de proiect de lege, a cărui importanţă nu e contestată de nime, s'ar primì fără nici o discuţie.

Vă întreb, ce va zice posteritatea despre generaţia de azi, când domnul raportor a zis ieri despre oamenii mari ai anilor 60, că sunt nişte epigoni? Noi considerăm tocmai pentru aceasta de o datorie a noastră să ne ocupăm mai temeinic cu acest proiect de lege, să intrăm în discuţii mai amănunţite şi să ne precizăm punctul de vedere opoziţional. Noi vedem şi ştim foarte bine, că suntem într'o poziţie falsă. Dar tocmai pentru a nu părea naivi ţin să amintesc, că noi suntem convinşi, că prin opoziţia noastră, pe care o facem cu ocaziunea desbaterii acestui proiect, aducem un serviciu real, atât guvernului, cât şi majorităţii.

www.dacoromanica.ro

Guvernul a pus în discuţie acest proiect de lege numai pentru a abate atenţia lumii dela multele buclucuri, cari preocupă de o vreme încoace fără întrerupere opinia publică. E foarte firesc, că dacă noi, naţionaliştii, intrăm în discuţia mai amanunţită a proiectului, luăm asupra noastră un rol de opoziţie şi creăm guvernului o situaţie dintre cele mai comode. El ne poate lovì în fiecare zi în cap şi săvârşind prin aceasta mari acte de patriotism, abate totodată atenţia opiniunii publice dela multele mizerii curente. Cu toate, că de când e lumea, când e vorba de partide diferite şi de duşmai politici, totdeauna principiul lui «do ut des» s'a valorat, şi cu toate, că noi nu primim nici o răsplată pentru această osteneală a noastră, totuşi suntem gata a face guvernului serviciul acesta, nu pentrucă suntem băeţi de treabă, ci pentrucă suntem fii buni ai patriei şi ai naţiunilor noastre. Şi fiindcă socotim mai presus de cum se crede interesele ţării şi le purtăm mai mult la inimă, unde nu se văd, decât pe buze, facem chiar şi unui guvern coaliţionist acel serviciu, de a ne pune în opoziţie şi de a-i da ocazia să-şi câştige pe pielea noastră merite patriotice. (Mişcare în stânga.)

Mai avem o cauză, care ne îndeamnă să facem acest lucru. Avem o ambiţie, o ambiţie mare şi o conştiinţă trează, că în viitorul îndepărtat, acel partid al naţionalităţilor, care va ocupà la timpul său aceste bănci, în cari suntem astăzi atât de puţini, ne va amintì pe noi, ca pe o generaţie mare, căci noi avem conştiinţa, că nu suntem epigonii mici ai unor generaţii mari, ca kossuthiştii, ci suntem înaintaşi, voim să fim înaintaşii mari ai partidului naţionalităţilor din parlamentul viitorului. De aceea cred, că nu meritäm a fi trataţi din partea D-voastre cu cuvinte de înfruntare, nici cu dispreţ şi cu defăimare, ci meritäm, ca să recunoaşteţi despre noi, că contribuim la prestigiul ţării şi al parlamentarismului, atunci când ne-am angajat aici la rolul de opoziţie. Acestea trebuià să le explic, ca să nu producem aparenţa naivităţii.

Venind la obiectul vorbirii mele declar, că am de gând să mă ocup pe larg cu proiectul acesta, din acel motiv chiar, că propunerea lui *Mihali* deschide larg teren discuţiei.

Prezidentul: «Pardon, aşa se vede, că d-l deputat e de credinţa, că fiindcă *Mihali* în propunerea sa aminteşte şi despre şcoalele confesionale, are doar dreptul de a vorbì şi despre acestea, abatându-se dela obiect. Vă fac atent dară de pe acum,

www.dacoromanica.ro

că la asta n'aveţi drept, şi dacă vă veţi abate dela obiect, o sa vă detrag cuvântul.»

Dr. Al. Vaida: Departe-i dela mine gândul de a vorbì despre un proiect, care nu e la ordinea zilei. Propunerea lui *Mihali* se ţine însă strict de proiectul dela ordinea de zi, cu atât mai ales, că proiectul acesta atinge şi confesiunile şi naţionalităţile. Deci numai în măsura asta mă voiu abate niţel, căci voiu aveà doar cu ocazia celuialalt proiect posibilitatea să-mi spun şi să-mi motivez propunerile. Cred, că e mai consult să-mi spun părerile acum, la discuţia în general, decât să mă opresc la fiecare poziţie, pentruca să îmi spun opinia.

Părerea mea este, că proiectul acesta nu-i iertat să-l privim dintr'un cerc îngust de vedere, ci trebue să-l facem obiectul discuţiei serioase, privindu-l din punctul de vedere al întereselor statului, pentrucă fiind vorba de salarizarea învăţătorilor de stat, e la ordinea zilei o chestie regnicolară, care îl interesează pe fiecare. Din ce se constitue oare întreaga naţiune? Din confesiunile, clasele şi naţionalităţile existente pe teritorul patriei.

Trebue deci să ne extindem asupra tuturor intereselor speciale ale acelora, pe cari îi atinge proiectul, deoarece altfel am săvârşì numai lucru de jumătate, altfel nu am da acestora importanţa pe care eu le-o dau, pentrucă acele interese trebue apărate.

Despre epoca, în care s'a creiat articolul de lege XXXVIII dela 1868, d-l raportor zice: «A fost epoca desăvârşitului optimism; credeau şi nădăjduiau, că vieaţa socială şi comunală maghiară va creià din propriile puteri instituţiile şcolare, iar legea care s'a creiat atunci, s'a considerat de beţigaş fermecat, care va trezì şi va îndemnà la muncă forţele, cari dormiau încă.»

Când am cetit acestea, am simţit, că ele cuprind oarecare bagatelizare a generaţiei superioare de atunci. Observ, că şi d-l raportor constată, că şi Tisza bătrânul ţineà de necesară ajutorarea şcoalelor confesionale, şi că numai un singur glas s'a ridicat pentru şcoala de stat. Aşà dară d-l raportor îl numără şi pe Tisza între acei mari optimişti.

Eu aşà cred, că nu aceştia sunt de vină, că lucrurile au luat o altă întorsătură. D-l raportor zice, că nimic nu caracterizează mai mult epoca aceea, ca articolele de lege XLIV, adecă legea de naţionalităţi, şi XXXVIII din 1868, adecă legea şcolară. «Dar nici n'avem două legi, — zice raportorul — cari să ne fi

www.dacoromanica.ro

dus atât de puţin spre scopul definitiv, adecă la desvoltarea desăvârşită a naţiunii maghiare unitare în gând şi simţire.»

Onor. camera şi st. d-le raportor! Dacă acei bărbaţi au avut planuri de acestea, atunci vă asigur, că n'au fost naivi. Au fost bărbaţi geniali; şi dacă planul lor n'a reuşit să creeze unitatea de gândire şi simţire între cetăţenii acestei patrii, de vină sunt numai şi numai urmaşii lor, cari n'au îndrăznit niciodată să încerce executarea legii de naţionalităţi. Eu, împotriva d-lui raportor, aflu de foarte necesară susţinerea şi ajutorarea şcoalelor confesionale. Pentru acestea s'a creiat un proiect, l'am şi văzut, dar nu vorbesc despre el, nefiind la ordinea de zi.

Afirm şi mărturisesc, că ministeriul de instrucţiune, în loc să forţeze şcoalele de stat, ar face mult mai bine să le dea ajutoare de stat şcoalelor confesionale, ca astfel acestea să fie în stare a corespunde chemării lor. E mult mai uşor să zideşti pe baze existente, decât să creiezi baze noi, pentrucă cel care face încercarea aceasta, totdeauna e expus, ca în loc să reuşească, să se dea de mal.

Dacă luăm în considerare, că în ţara întreagă sunt cam 17 mii de şcoale poporale şi dintre astea, — să spun un număr maximal, — sunt 2500 şcoale de stat, cari stau pe teritorul Ungariei, iar celelalte sunt şcoale confesionale, atunci putem vedeà, ce puţini învăţători vor aveà parte de îmbunătăţire. Datele d-lui Halász spun, că sunt 13,269 şcoale confesionale şi numai 4221 de stat. Intreb deci cu drept, e lucru cinstit, ca d-l ministru de culte să ajute numai învăţătorilor de stat? Sunt 5463 învăţători de stat şi d-l ministru i-a luat în adapost numai pe aceştia. (Sgomot). N'ar fi mai cinstit şi mai corăspunzător, şi n'ar fi spre binele culturii statului, dacă d-l ministru s'ar cugetà şi la ajutorarea învăţătorilor confesionali, deodată cu a acelor de stat, dacă le-ar îndreptà soartea şi uşurà poziţia, ca să poată corăspunde măreţei lor chemări?

E slabă acea idee, că numai unii dintre cetăţeni au să fie împărtăşiţi de ajutor, şi e de ajuns, dacă numai o parte dintre învăţători îşi capătă dotaţia cuviincioasă. Invăţătorii săvârşesc aceeaşi muncă întru cultivarea poporului, trebue deci ajutoraţi în măsură egală în misiunea lor nobilă.

Cercetând datele statistice vedem, că în această ţară sunt numai 61,400 copii obligaţi la şcoală, cari peste tot umblă la şcoală. Acestea sunt date triste şi dureroase. Şi în întreaga ţară,

www.dacoromanica.ro

deşi sunt 12,636 comune, totuşi sunt numai 4221 învăţători de stat şi 13,269 confesionali.

Fără multă bătae de cap şi studiare de date statistice putem constată, că relaţiile noastre culturale de azi sunt foarte slabe, foarte neglijate. Luând în considerare faptul, că în mai multe astfel de locuri sunt relaţiile culturale de aşà, că sunt câte 138 până 140 copii obligaţi la una ori două şcoli, pe fiecare învăţător cad deci 80—90 elevi, atunci fără de a exagerà pot constată, că între astfel de împrejurări, cât timp mai durează aceste stări, e imposibil să ajungem la îmbunătăţirea relaţiilor noastre culturale. Bazat pe acest punct de vedere, recomand cu inzistenţă d-lui ministru de culte, să binevoiască a dispune, ca şi învăţătorii confesionali să se împărtăşească de acel ajutor, ca şi învăţătorii de stat, căci e imposibil, ca prin ajutorarea numai a acestora să se promoveze cultura generală.

In ce priveşte raporturile din această ţară, am găsit date clasice în opul lui Halász Ferencz, pe care şi D-voastră, ca şi mine, îl recunoaşteţi de specialist. Nu voiu vorbì despre comunele nemaghiare, ci voiu cità numai datele ce se refer la ţinuturi şi comune locuite de Maghiari, cari sunt în legătură foarte firească cu actualul proiect de lege despre instrucţia poporală a statului. Citez din cartea d-lui Halász următoarele:

Intre altele aminteşte, că în Cluj 619 copii obligaţi să cerceteze şcoala, n'au parte de instrucţie sistematică. Mare parte a şcoalelor e prea tixită şi multe puteri didactice sunt nevoite să ţină prelegeri cu 80—100 elevi adunaţi într'o clasă. In Târgul-Murăşului, oraş de asemenea curat maghiar, 593 copii obligaţi la şcoală peste tot n'au primit nici o instrucţie. Forţele materiale ale ambelor oraşe sunt epuizate dejà până acum prin susţinerea instituţiunilor actuale. Şi toate şcoalele acestea sunt maghiare.

Subliniez cuvântul maghiar, pentrucă Halász în continuarea sa constată, că răul creşte în urma faptului, că mai ales în comitatele maghiare avem un număr aşà de însemnat de copii, cari nu umblă la şcoală. Conform părerii lui Halász, acest fapt face răul să crească, şi Halász dovedeşte prin părerea aceasta mare miopie, pentrucă e fals să crezi, că faptul acesta măreşte răul, ca şi când neglijarea ţinuturilor locuite de naţionalităţi nu l-ar mărì în aceeaşi măsură, ca şi când acest rău, din punctul de vedere al intereselor ţării, n'ar fi tot atât de mare. Astfel se poate apoi explicà situaţia tristă, la care am îndrumat mai

www.dacoromanica.ro

nainte faptul, că în privinţa instrucţiunii statul ocupă numai al treilea loc, fiindcă îl întrec Nemţii şi Slovacii. D-l Halász găseşte, că lucrul acesta e foarte întristător, dar nu aminteşte nici măcar cu un cuvânt, că poporul nostru rămâne înapoiat în cultură şi că statul nu poartă grije de poporul nostru.

Tot Halász Ferencz ne explică şi cauzele acestor stări triste; şi fiindcă am spus, că mă voiu ocupà cu acest proiect din punctul de vedere al tuturor cetăţenilor din stat, voiu trece acum la interesele claselor.

E uşor şi plăcut lucru să ai avere, cu care să-ţi poţi susţineà copilul la şcoală, căci dacă Dumnezeu nu i-a dat destule puteri, îi mai ajută şi banii şi protecţia părinţilor. Dar cum poţi aşteptà, ca ori cât ai îmbunătăţì starea materială a învăţătorului, să dee spre bine chestia noastră şcolară, când aduci legi de acestea, cari îi obligă pe părinţi să-şi trimită copiii la şcoală, căci altcum vor fi pedepsiţi, dar în acelaşi timp nu prevedem dispoziţii paralele, ca instrucţia primară să fie gratuită? E o absurditate şi totodată o imposibilitate să constrângi pe cineva să împlinească un lucru, pe care, pe lângă cea mai mare bunăvoinţă, nu-l poate împlinì. Cum se poate pretinde dela un biet ţăran, sau dela un muncitor lipsit, care îşi câştigă ca ziler cei câţiva fileri, cari nu-i ajung nici pentru pâne, necum şi pentru o bucăţică de carne, ca să cumpere pe seama copilului sau de 30 chilograme, 5 chilograme de cărţi, şi nu ştiu câte alte chilograme de rechizite şcolare, cu cari sá-l trimita la şcoală?

Ar trebuì să se poarte de grije, ca şcoala să pună la dispoziţia elevilor, nu numai pe învăţatorul, caci prin aceea, că învăţătorul va căpătà o plată mai bună, am făcut numai jumătate de lucru, ci şi rechizitele şcolare, căci dacă statul sileşte pe parinţi să-şi trimită copiii la şcoală, el e silit să le dea şi putinţa, ca de fapt să şi-i şi poată trimite.

Cunosc cazuri foarte multe, şi D-voastră încă cunoaşteţi, de sigur, când oamenii săraci nu-şi pot da copiii la şcoala, chiar când văd la ei o deosebită tragere de inimă şi pricepere, deoarece le lipseşte strictul necesar.

Nu ştiu ce scop urmăreşte proiectul de lege al d-lui ministru, dar cred, ca el voeşte, ca măcar în unele privinţe să se îmbunătăţească cauza şcolară, ca adecă învăţătorul să aibă putinţa de a se dedìcà, fără nici o împedecare, misiunei lui sublime. Dar şcoala va rămâneà goală, dacă d-l minístru nu se va gândì

www.dacoromanica.ro

a rezolvî şi partea ceealaltă a chestiunei, dacă nu se va grabî să întroducă gratuitatea învăţământului.

De aceea l-aş rugà foarte mult pe d-l ministru, ca să ia sub apreciare această chestiune, şi dacă nu va fi cu putinţă, din pricina finanţelor sleite, a se întroduce în întreaga ţeară, să înceapă cel puţin ici-colea şi să pună măcar baza. Prin aceasta d-l ministru de culte şi-ar câştigà merite neperitoare, iar majoritatea actualului guvern şi-ar puteà asigurà şi ea o aureolă de glorie, şi ar fi cel puţin între puzderia de isprăvuri mici ale guvernului actual şi o faptă mare, prin care şi-ar asigurà recunoştinţa posterităţii. Datoria unui guvern nu e numai aceea, ca să facă până baţi în pălmi proiecte de legî nouă, ci mai vârtos, ca prin creaţiuni mari să facă începutul unei ere mai bune, căci acel popor sărac nu-şi trimite copiii la şcoală nu numai pentrucă de multeori nu are bani, ci la aceasta contribue şi alt fapt. Iar trebue să amintesc pe d-l Fr. Halász. Zadarnică e instrucţia statului, zadarnică urcarea salarului învăţătoresc, dacă nu vom aflà chip, ca să se delăture antipatia poporului faţă de şcoală. Nu vreau să mă extind asupra chestiei naţionaliste în legătură cu proiectul de lege, ci voiu cetî numai datele asupra poporului în sine, asupra naţiunei maghiare. Spune domnul Halász în interesanta sa carte referitor la instrucţia în şcoala poporală (ceteşte):

«In cursul oficiului meu îndelungat de inspector şcolar am experiat de multeori, că poporul nostru cu vorba bună e aplecat să jertfească pe seama şcolii.»

De aceea se întâmplă asta, fiindcă copiii se îndoapă în şcoală cu multe, foarte multe. Să ne aducem aminte cu toţii. De ce? Pentrucă materialul de învăţământ în manuale nu-i aşà aranjat, ca acel manual să deştepte interes în elevul, care nu dispune de vederi largi, ca omul mare. Va să zică, oricât de bine va fi plătit învăţatorul de stat, ori altul, e în zadar, dacă nu-i dăm astfel de manuale şi nu stabilim planul de învaţamânt aşà, ca copilul să aibă atragere catră şcoala.

Adese-ori mă cuget şi eu, — şi vă rog, judecaţi D-voastră chestia aceasta, — asupra anilor mei de şcoală poporala şi medie. Faţă de colegul prof. universitar, d l Ballagi, constat, că mai bucuros a-şi face din nou rigoroasele universitare din cele 23 24 studii, decât să fiu expus să stau cei 10—12 ani de şcoală pe băncile şcoalei poporale, ori ale celei medii. Aşà paţim toţi,

www.dacoromanica.ro

fiindcă şcoala aceea învaţă numai bovizatul, şi fiindcă şi copilul acela simte, că el nu are nici un folos din toate acestea. Să vedem ce învaţă copilul din arítmetică, ce trebue să înveţe din geografie, din ceeace nu are nici un folos? (O voce: E dator!) Datorinţă? E adevărat, că eram dator să învăţ în Cluj «Görbe Szappan utca» (strada săpunului strâmb) şi «Hosszu Szappan utca» (strada săpunului lung), dar e întrebarea, ce folos am avut din asta? Puteau să mă înveţe lucruri mai de folos decât acestea. Aici sunt de pildă ştiinţele naturale, unde asemenea tinerii buchisează o mulţime de lucruri, dar nu le văd. Asemenea şi cu botanica se chinueşte grozav mintea tinerilor, buchizând atâta fiziologie, ca un «filosopter» ori un medic, care ascultă la universitate. Dacă chinuiţi cu de acestea mintea copiilor e natural, că ei se vor îngrozì de şcoală. De aceea, e foarte necesară reforma pe acest teren, deoarece, — şi asta-i ce voiam să spun, fiind acum vorba de urcarea salariilor învăţătoreşti, — poftiţi şi îi pregătiţi pentru reforme în direcţia asta, ca ei să instrueze poporul pentru vieaţa practică, ca băiatul de ţăran să înţeleagă tot ce aude în şcoală, să i-se demonstreze toate de câte va aveà trebuinţă în vieaţa asta. In direcţia asta trebue reformat învăţământul poporal.

Dacă on. guvern va face aceste reforme, se va ştirbì antagonismul confesional şi naţionalist şi atunci nu va aveà ocazie d-l raportor, — acela din viitor, nota bene, — să zică şi el, că şi noi am fost ca cei din generaţia dela 1868, atunci se va ajunge scopul, care nu l-am ajuns, şi despre care d-l raportor zice, că nici nu se puteà ajunge, — ca să fie unitate de gândire şi simţăminte între cetăţeni, fără deosebire de naţionalitate şi confesiune. Pentrucă dacă se va ridicà nivoul cultural, oamenii se vor înţălege îndată, mai cu înlesnire; atunci fabricantul se va înţelege mai uşor cu muncitorii lui, atunci nu vor fi atâţi oameni, cari folosesc toate ocaziile, ca să lucreze împotrìva egalităţii claselor şi împotriva naţionalităţilor.

Cauza, că în sufletul poporului, fără osebire de clasă şi naţionalitate, s'a îngrămădit atâta nemulţămire, e aceea, că prea mari sunt contrastele, prea mare e disproporţia în ce priveşte nivelul culturii generale la osebitele clase. Sunt bărbaţi cu cultură înaltă, sunt mulţi cari au cultură mijlocie, şi sunt apoi şi de aceia, — nu numai multele mii de elevi, cari nu umblă la şcoală, ci şi părinţii lor, — cari n'au nici idee de ce va să zică a cere

www.dacoromanica.ro

drepturi şi a împlini datorinţe. Trebue să lămurim chestiunile acestea dacă voim, ca în viitor să se aplaneze contrastele dintre naţionalităţi şi dacă voim, ca la vremea sa viitorul raportor să nu poată spune, că stările de astăzi sunt tot ca şi cele de mai nainte.

Dacă considerăm interesele speciale ale naţionalităţilor, va trebui să constatăm, că naţionalităţile din Ungaria nu pot fi mulţămite cu stările de până acum, şi că nici proiectul ce s'a luat în discuţie nu va aduce nici o schimbare în spre bine în ce priveşte stările de astăzi. Daţi-mi voe, care va fi sfârşitul? Cred, că o să vă pot convinge, cetindu-vă un pasagiu din cartea lui Halász, că nici referinţele D-voastre nu sunt mai frumoase decât la naţionalităţi. Ţin de datorinţă să citez, fiind vorba chiar de poporul maghiar, un pasagiu ce se referă la chestiunea aceasta. (Ceteşte, apoi continuă:)

Această carte în 3 cuvinte exprimă lămurit, cât de rele sunt stările din Ungaria. Proiectul de faţă puţină schimbare va produce în privinţa aceasta, şi e absolut falsă părerea, că dacă s'ar pune în practică ideile lui Halász, care protegiaza în mod deosebit şcoalele şi învăţătorii de stat din ţinuturile maghiare, referinţele s'ar îmbunătăţi în măsură excepţională. Pentrucă dacă se vor lăţi peste toată ţara, maghiarizările ce se vor puteà face în un ţinut sau altul rămân sterile. Vă întreb, cum sunt împrăştiate şcoalele de stat? Vedem, că statul cu predilecţie înfiinţează şcoale în ţinuturile maghiare, adecă pe socoteala noastră, a naţionalităţilor nemaghiare, cu toate că toţi plătim darile din cari se susţin şcoalele de stat şi plătim şi susţinem totodată şi şcoalele confesionale, atât de necesare pentru cultura noastră naţională. Dar trecem peste acestea. Noi nu invidiăm poporul maghiar, şi numai bucură ne putem, dacă şi poporul maghiar mereu înaintează în cultură; ne supără însă faptul, că în comunele unde trăesc aşà numitele elemente susţinătoare ale statului: oficiul de pretură, judecătoriile de ocol, oficiile miniere, avem şcoale de stat pe seama copiilor acestor domni. Şi ne supără, pentruca aceşti domni sunt în poziţia să-şi trimită copiii la şcoala, precum şi-i trimit ceialalţi cetaţeni apărători ai partiei. De ce prădează statul banii pe astfel de lucruri? Poatecă băiatul acelui pretor se va face român, sârb, slovac sau german? E un lucru injust şi e o stare inechitabilă. Mai avem şcoale de stat în ţinuturi mixte, unde poporaţiunea e maghiara şi nemaghiară, cu scopul,

www.dacoromanica.ro

ca acolo să maghiarizeze, cum cere d-l Halász Ferencz. Eu din capul locului ţin de un lucru de neputinţă, ca o şcoală sau un învăţător de stat, oricât de şovinist ar fi în idei, să poată face ispravă mare pe terenul maghiarizării.

Dacă aceste stări vor urmà şi mai departe, adecă dacă guvernul nu se va interesà, ca să se îmbunătăţească şi izvoarele de venit şi stările economice, atunci poate se va întâmplà, ca copilul slovac, român, sârb sau german, să înveţe câteva cuvinte ungureşti, dar atunci la ce-i vor mai servì acestea? Poate la aceea, ca dupăce va creşte mare să se poată înţelege mai uşor cu agenţii de emigrare, şi emigrat odată în America, să nu mai preţuiască aceea puţină ştiinţă ungurească, pe care şi-a însuşit-o aici, ci să înveţe a vorbì englezeşte.

Deci guvernul prin aceea, că vrea să maghiarizeze, şi prin felul cum sunt stabilite condiţiile salariilor învăţătoreşti, pregăteşte poporul pentru emigrarea la America. Acest punct de vedere nu-i permis guvernului să-l dea uitării, când se tratează de viitorul ţării.

On. cameră! Parecă în această patrie am aveà şi noi naţionalităţile unele drepturi, ba parecă am aveà chiar unele drepturi date şi asigurate prin lege, drepturi pe cari le-a sancţionat Maiestatea Sa, şi pe cari deci e dator guvernul şi Maiestatea Sa a le respectà, ca şi pe celelalte drepturi. Iată d. e. § 17 al articolului de lege XLIV din 1868, care e foarte actual acum, când se tratează de urcarea salariilor învăţătoreşti. Acest paragraf spune clar şi precis următoarele (ceteşte):

«Din punctul de vedere al civilizaţiei şi al bunăstării peste tot, statul având ca scop suprem instrucţia, e dator a se îngriji, după putinţă, ca în şcolile de stat, cetăţenii în număr mai mare, fie ei de orice naţionalitate, să se poată educà în limba lor proprie, până la aceea vrâstă, când îşi încep studiile academice».

Vedeţi, d-lor deputaţi, că acei oameni naivi, cum aţi binevoit a-i numì, au înţeles, că cultura şi simţămintele fac unitatea ţării şi cultura popoarelor acestei patrii, pe cari D-voastră le numiţi «naţiune». Căci, on. cameră, nu simţământul naţional, nu limba naţională, nu faptul, că cineva învaţă sau nu ungureşte, nu aceasta formează unitatea statului, ci unitatea simţămintelor la toţi cetăţenii lui. Dacă guvernele din trecut au negligat aceasta, dacă ele nici măcar n'au încercat să aducă la valoare acest § al legii de naţionalităţi şi să-l execute, sunt de părerea, că ar fi

www.dacoromanica.ro

sosit timpul, ca acum, când se discută acest proiect de lege, d-l ministru de culte şi instrucţie sa se pună pe acest punct de vedere. Căci, on. cameră, până în ziua de azi nu există în întreaga ţeară nici o singură şcoală primară, secundară, sau de altă categorie, pe care să o fi ridicat guvernul pe banii ţării, în locurile locuite de naţionalităţi.

Vă întreb acum, este în mijlocul D-voastre cineva, în care să fie simţământul de cinste, de drept şi de demnitate, şi care să nu mărturisească loial, că aici avem de a face cu o poziţie falsă?. Nu simte fiecare dintre D-voastră, că e abnormitate a nu executà o lege sancţionată şi a pretinde în acelaşi timp dela cetăţeni, ca ei să respecte legile?

Dacă guvernul şi Maiestatea Sa, care a sancţionat aceste legi, sufer, ca ele să se calce în picioare: nu pot aşteptà sa aibă autoritate în faţa poporului. Afirm, că toate guvernele de până acuma sunt vinovate, că naţionalităţile nu au încredere în guvern, în regele, pentrucă legea de naţionalităţi nici când n'a fost executată, a fost numai alcătuită şi sancţionată. Aştept dela guvernul acesta, să rupă cu trecutul şi să se pună pe un punct de vedere corect. Cinstea legii trebue să fie legea supremă, nu numai cu privire la cel din urmă cetăţean, ci în prima linie pentru ministri şi pentru regele încoronat.

On. cameră! Ce poate simţì poporul, când executorul încassează darea, ca d-l ministru să poată urcà salarul învăţătorului de stat? Executorul încassează darea de şcoală pentru şcolile confesionale. Nu-i nevoie ca noi să agităm. Este material de agitaţie prèa destul la D-voastră, şi D-voastră şi guvernul trecut sunteţi aceia, cari sgândăriţi văpaia agitaţiei; şi e chestie numai de timp, ca văpaia aceasta să aprindă flacări colosale. Eu cred, că în legătură cu acest proiect se pot mulţămì şi confesiunile şi naţionalităţile. Trebue făcut posibil, cu ajutorul subvenţiei şi dotaţiei de stat, ca confesiunile să-şi poată plătì mai bine învăţătorii şi mai uşor să poată susţineà şcolile. Pentrucă repet, e mai uşor să întăreşti ce ai, decât să zideşti pe bază nouă. Pe urmă ar fi datoria guvernului să nu aştepte servicii de corteşire şi să nu degradeze confesiunile, când licvidează ajutorul de stat, ci să respecte exact paragraful legii care zice, că: După ce s'a simţit necesitatea, ca greco-orientalii să se despartă în două ţinuturi independente, cu drept de a-şi exercità independent şi în mod autonom relaţiile interne pe baza art. de lege XX § 8 din 1848,

www.dacoromanica.ro

susţinându-se totodată dreptul de supremă inspecţie al Maiestăţii Sale, credincioşii celor două mitropolii sunt îndreptăţiţi să-şi exercite independent chestiile bisericeşti şcolare şi fundaţionale, în cadrul legilor ţării noastre, în adunările bisericeşti, ce se vor convocà din când în când, după prealabila înştiinţare a Maiestăţii Sale, sub conducerea respectivilor mitropoliţi şi să-şi manipuleze independent, prin subalternii lor, chestiile, în înţelesul legilor alcatuite de congres şi sancţionate de Maiestatea Sa».

Ceiace, on. cameră, însemnează, că dacă luăm §-ul 8 din art. de lege dela 1848 şi-l comparăm cu §-ul 3 al legii din 1868, apare, că statul e dator să se îngrijească şi de salarele învăţătorilor confesionali, aşà, ca acest ajutor să fie dat forurilor...

Prezidentul: Pardon, d-l deputat a trecut dejà la chestia învăţătorilor confesionali. Nu pot admite acest lucru, deci fac atent pe d-l deputat, să rămână la obiect, ori dacă nu, îi detrag cuvântul. (Aprobări).

Dr. Al. Vaida: On. cameră! In proiectul acesta e vorba despre aceea, că ce fel de rol vor aveà confesiunile la executarea acestei legi. Deci eu cred de necesar să fixez poziţia lor, ceeace nu se referă la salarul învăţătorilor confesionali, ci la raportul dintre aceştia şi cei de stat, şi din acest motiv vreau să accentuez pe scurt, că la reformarea proiectată sunt luaţi în combinaţie şi catiheţii dela şcoalele de stat, o chestie, care trebue rezolvită împreună cu fruntaşii confesiunilor, deci aşà cred, că nu m'am abătut dela obiect.

Prezidentul: Te-am făcut dejà de două ori atent, deci îţi mai spun încă odată, că dacă nu rămâi la obiect, îţi detrag cuvântul fără nici o motivare. (Voci: Aşà e! Corect! Barabás Béla: Nu e corect. Cor. Bredicianu: Asta-i suprimarea libertăţii cuvântului).

Prezidentul: Pardon, aici nu e vorba despre suprimarea libertaţii cuvântului. Asta-i calomnie aruncată în vânt din partea d-lui deputat. Acum e vorba despre învăţatorii de stat, deci nu se admite, ca un orator să vorbească despre un proiect, care va urmà de acum încà, despre învăţătorii confesionali. Asta ar putea-o face numai cu învoirea camerei, după întrebarea expresă a prezidentului.

Dr. A. Vaida: On. cameră! Cer scuze, vreau să observ numai, că sunt dejà cu mult mai bine dresat din partea d-lui prezident în privinţa aceasta, decât să polemisez cu d-l prezident.

www.dacoromanica.ro

Prezidentul: Știu! Nu D-ta, ci d-l Cor. Brediceanu a vorbit!

Dr. A. Vaida: Ar fi doar cu putință, ca on. camera să nu fie atât de strictă, ci să-mi dea voe de a vorbì acum, ca să nu fiu silit a vorbì mereu la fiecare poziție, de aceea mai bine cer acum voie dela cameră, ca sa pot vorbì. (Aprobări la naționaliști. Contraziceri și sgomot în stânga).

Prezidentul: Vă rog d-lor să nu dați această permisiune. D-l Vaida va puteà vorbì despre învațătorii confesionali cu prilegiul celui de-al doilea proiect, care tratează despre ei. Camera însă are dreptul să vă admită rugămintea. Doriți, d-le deputat, să o pun la vot?

Dr. A. Vaida: Nu doresc, ci doresc să privesc proiectul acesta și din punctul de vedere al educației fetelor. Învățătorii de stat ar trebuì ținuți să înalțe educația fetelor la un nivel mai ridicat. Tocmai în cartea lui Halász, subiectul căreia este instrucția primară de stat, se constată, că țăranca de Ungur abià se pricepe la gospodărie și la bucătărie, necum să știe carte. Ba ce e mai mult, țăranul ungur are antipatie pentru orice îndeletnicire cu cartea și este mândru, că nevasta luì nu se pricepe decât la gospodărie. Socot, că chestiunea aceasta se poate discută cu prilegiul acestui proiect de lege. Intreb deci pe d-l prezident, dacă mi se îngădue să vorbesc și despre educația fetelor?

Prezidentul: Dacă doriți să vorbiți despre ea, în legătură cu școala de stat, atunci să poate îngăduì, căci școala primara de stat este frecventată de o potrivă de băeți și de fete. Nu veți puteà însă vorbì despre instrucția secundară a fetelor.

Dr. A. Vaida: Știu, că chestiunea educației femeești superioare e odioasă înaintea on. camere, și nici până în ziua de azi n'am căpătat răspuns din partea d-lui ministru de interne la interpelațiunea făcută în chestia aceasta. După cum a binevoit a observà și d-l prezident, școala aceea o frecventează și băeți și fetițe. Din fetițele acestea cresc femeile. In școala poporală trebue pusă baza viitoarei societăți: fetițele acestea așà trebue deci să le creștem, încât din ele să devină femei, cari să poată fi spre folosul societății și al statului. Din cauza aceasta așì dorì eu să mă extind asupra educațiunii femeești în școalele poporale.

Cum ar trebuì să fie educațiunea femeească în școalele poporale de stat? După părerea mea noi ar trebuì să urmăm

www.dacoromanica.ro

exemplul Japonezilor. Sistemul japonez nu numai din punct de vedere strategic e cel dintâi pe rotogolul pământului, ci şi din punctul de vedere al instrucţiei. Japonezii au împrumutat dela naţiunile europene şi americane ce e bun, răul însă nu şi l-au însuşit; au chibzuit, modificat bine, şi au aplicat ce e bun conform împrejurărilor lor specifice. Imprejurarea aceasta le asigură viitorul. In scoalele japoneze încep dejà să se ocupe cu educaţia femeii în astfel de direcţie, ca să păstreze marile tradiţii naţionale şi să se cultive şi tradiţiunile şi idealele singuraticelor clase şi provincii. Şi noi avem nevoie, şi noi trebue să ne nizuim, ca să-i dăm fiecărei naţionalităţi şcoala sa proprie poporală, iar in şcoalele poporale de stat, cari se află pe teritor locuit de naţionalităţi, să se propună în limba respectivei naţionalităţi. Ar trebuì să dăm posibilitatea cultivării tradiţiunilor, pentrucă numai astfel poate înflorì ţara. Şi ceeace priveşte mai de aproape cultura poporului şi îndeosebi cultura femeii, trebue să punem preţ foarte mare, ca să instruăm fetele în toate ramurile gospodăriei, în toate acele obiecte, cari aparţin chemării specifice femeeşti. Numai dacă în şcoalele poporale pun ministrii şi guvernele noastre de instrucţie publică baza acestei desvoltări, numai atunci va fi posibil, ca chestiunea feminismului, în loc să devină mai acută, să peardă din interes. Până când însă stările de azi nu se schimbă, aflu de bine, ca să satisfacem cerinţelor instrucţiunilor superioare femeeşti la universitate, ba aş dorì, cu toatecă aceasta nu se ţine strict de chestie, ca să avem şi noi universitate specială pentru femei, precum se află dejà în Tokio.

Nu voesc, — căci mi-e teamă, că ajung în colisie cu ordinea de zi, — nu voesc să mă extind asupra acestei teme de mare importanţă şi foarte interesantă, cu toatecă aşi fi dorit foarte mult, să polemisez puţin în cadrul discuţiei de astăzi cu d-l coleg Kméty. Dar deoarece sunt silit să mă mărginesc numai la şcoalele poporale de stat, mă abat dela intenţiile mele şì trec la ideile specifice ale învăţătorilor de stat, asupra acestui proiect de lege.

Proiectul acesta priveşte în rândul întâiu pe învăţătorii de stat şi ei mai ales sunt cei interesaţi. Din pricina aceasta pe semne ei l-au chibzuit şi desbătut foarte bine şi au adresat camerei şi fiecărui deputat în parte câte un memoriu. Memoriul acesta expune foarte bine punctul de vedere al învăţătorilor, şi este

www.dacoromanica.ro

deci necesar, ca să mă opresc asupra lui. Nu voesc sa prelungesc într'adins discuţia. Domnii deputaţi guvenamentali nu s'au înscris la cuvânt şi nu este probabil, ca ei să-şi expună aici vederile. Este deci de datoria mea de a-mi însuşi acest memoriu al învăţătorilor de stat şi de a vi-l face cunoscut pe deaîntregul. Memoriul acesta cuprinde nişte observaţii foarte interesante şi nimerite, privitoare la proiect. Le voiu ceti şi îmi voiu face comentariile potrivite cu felul meu de a privi chestiunea. Iată ce spune memoriul cu privile la articolul 2 din proiectul acesta. (Citează un pasaj mai lung. Prezidentul roagă pe orator să vorbească mai tare, căci nu-l aude. Dr. A. Vaida citează mai departe). La noi încă s'ar puteà să înaintăm pe învaţătorî, ca bunăoară în Francia, tot la cinci ani cu câte un grad. Atunci învăţătorii s'ar îndemnà să-şi împlinească datoria cât mai bine, având nădejdea de a înaintà. Astăzi învăţătorul atârnă cu desăvârşire dela ministrul, care se află la cârma instrucţiei publice. Acesta îl poate mutà oricând. Invăţătorul deci este supus cu desăvârşire arbitrului. Ba se poate întâmplà cazul, ca în loc să fie înaintat şi leafa să-i crească, învăţătorul să fie retrogradat, să i-se tae din leafă. Anomalia aceasta s'ar fi putut înlătură, dacă proiectul nu ar fi adoptat ca bază sistemul de categorii, ci al înaintărilor. Aceste categorii de plată sunt foarte volnice, pentrucă acela, care a codificat acest proiect, nu puteà să ştie ce fel de relaţii de traiu sunt în comuna cutare, ori cât de mult ar cunoaşte ţara, şi chiar din acest motiv s'a întâmplat, că întreg proiectul nu-i altceva decât «poutpouriul» unui codificator. De fapt omul rămâne surprins, cum a putut să vină cineva la cameră cu un asemenea proiect.

Dar urmez. Memorandul învăţătorilor de stat face la §-ul patru următoarea observaţie. (Ceteşte). Pasagiul acesta e cuibul principal al gravaminelor învăţătoreşti. Pentrucă în patria noastră acolo au statificat şcoalele, unde susţinătorul şcoalei nu puteà să le susţină. Cu aceste şcoale au luat şi învăţătorii, cari erau rău cvalificaţi. Completându-se acele şcoale, s'au creat posturi nouă de învăţători. S'a publicat concurs, iar ministeriul a denumit pe cei mai vrednici, — aşà credem, că trebuià să fie, — o foarte bună observaţie a învăţătorilor! «Şi ar fi deci trist şi nedrept, ca acum serviciul acelora să se facă pe baza serviciului excluziv de stat, fără a considerà serviciul anterior», etc., (citeaza pe larg din memorandul învăţatorilor). Acestea dovedesc ecla-

www.dacoromanica.ro

tant, că învățătorii au dreptate, când se pun împotriva acestui punct. (Ceteşte mai departe din memorandul învățătorilor, arătând cum aceştia sunt permutați dela o şcoală la alta, şi cum numai celor permutați la o şcoală de stat li-se socotesc anii de serviciu). On. cameră! Cred, că oricine va recunoaşte, că făcând aceste constatări, nu am fost condus de interese naționaliste, de clasă, sau de stat, ci numai şi numai de interesele juste ale învățătorimei. In adevăr, cazurile înşirate ne fac să întrevedem nişte stări foarte ciudate. Poftiți şi studiați numai § 4 al proiectului de lege. La timpul său, deşi s'a insistat asupra acestor nevoi, D-voastră ați lăsat să se strecoare acest §. Acum e târziu, dar nu e prea târziu pentru a prevedeà celece trebue să urmeze.

Prezidentul: Te rog foarte frumos, d-le deputat, să vorbeşti ceva mai tare, căci stenografii nu pot înțelege nimic din discursul dtale. Nu pot permite, ca d-ta să vorbeşti aşà de încet aici în cameră, încât nici nu se aude nimic.

Dr. Al. Vaida: Eu îmi voiu forța, după cât voiu puteà, plămânii, dar în schimb vă rog şi pe D-voastră să binevoiți a mă cruțà cu murmurul D-voastră.

Prezidentul: Să-mi dai voe, d-le deputat, această observare mă priveşte pe mine. Eu fac atenți totdeauna pe d-nii deputați când murmură. Acum e o linişte, încât se aude şi musca sburând, şi din vorbirea d-tale tot nu înțeleg nici o vorbă. (Voci: Vină mai aproape!)

Dr. Al. Vaida: On. cameră! Referitor la § 56 memorandul învățătorilor face observarea, că nu-i lucru cinstit a despoià învățătorul de stat de favorul ce-l dă legea din 1868, art. XXXVIII, de a folosì locuință în natură şi grădină de un pătrar de jugăr. Ba trebue luate în seamă şi celelalte amănunte, ca învățătorii să poată câştigà condițiile de traiu mai uşor. Cine cunoaşte relațiile dela țară, ceeace presupun că cunoaşte ori şi care, ştie, că nu-i de ajuns, dacă învățătorul îşi capătă această leafă. Are mare lipsă de acel pământ, de grădină, pentrucă dacă ar fi silit sa-şi cumpere bucatele, i-ar trebuì o leafă de patru ori aşà de mare, căci în cazuri de acestea învățătorului, care de regulă are copii mulți, nu-i ajunge leafa nici pe haine. Am auzit râsete, când am vorbit de grajd şi coteț. Asta nu-i de râs. Ii trece de râs bietului învățător, dacă n'are o văcuță la casă. Iar asta numai în graid o poate țineà. De aceea e de lipsă, ca acest proiect

www.dacoromanica.ro

să se extindă şi asupra grajdului şi a coteţului. Acest coteţ despreţuit la noi are mare însemnătate, la popor, ba chiar şi la domni, pentrucă nici aceştia nu pot fi fără şunci şi slănini. Învăţătorul încă are lipsă de carne de porc, iar porcul de coteţ. De aceea eu aprob întru toate observările făcute de memorandul învăţătorilor la § 6, şi acelea încă, cari se refer la coteţ. Pasările de curte dau la sate cea mai deasă hrană de carne, acolo se taie rar vite. Carnea de vită e acolo aşà de rară, cum sunt la oraşe mari paserile pentru omul sărac, iar dacă învăţătoarea e harnică, poate valoriză ouăle şi poate să cultive găini.

Mai are o parte această chestie, însemnată, atât din punct de vedere practic, cât şi principiar, adecă această învăţatoare poate face mai mult în interesul binelui poporului decât învăţătorul. Pentrucă învăţătorul, dacă e om harnic şi conştienţios, poate învăţà pe copii multe poezii, geografie, constituţie, sau mai ştiu şi eu ce, dar când copilul ajunge muncitor la câmp, le uità pe toate. Fetiţa care va da însă ajutor învăţătoarei, nu va uità nici când. Vedem cât de mare e consumul ouălor; azi întră milioane în patrie din acest ram de economie; deci d-l ministru de agricultură forţează cu drept cuvânt, ca să se îmbunătăţească soiurile de găini. Va venì timpul, când vom exportà vagoane întregi de ouă şi galiţe la Londra, când vom aveà la dispoziţie vagoane preparate cu ghiaţă, ca să se poată transportà.

On. cameră! Şi eu ţin de adevărat aceea ce a zis Bismarck, că în răsboiul dela 1870 au învins învăţătorii germani asupra Francezilor, chiar pe cum învăţătorii japonezi au învins pe Ruşi. La asta mai adaog ceva: Învăţătoarea e şi trebue să fie un factor principal în chestiile vitale şi economice ale ţării, instruând şi dând pildă bună de gospodărie. Ţăranul de pe Alföld, având anumite venite din ouă şi pui, va profità mai mult decât din declamarea «Talpra Magyar»-ului şi a «Szózat»-ului, ori din cunoaşterea depărtării pământului de soare şi a lunii de pământ. Puneţi pond mai mare pe cultivarea în direcţie practică a poporului. Un orăşan nu cunoaşte vieaţa dela sate, de aceea m'am extins asupra acestor teme. Deputaţii din provincie vor aprobà de sigùr cele expuse de mine; §-ul 7 e deci cu totul superfluu.

Nu e esenţial câţi §-i cuprinde legea, ci că ce se cuprind în ei. De aceea rog pe d-l ministru, să asculte ce zice memorandul învăţătorilor la acest §, fiind chestia importantă. (Sgomot mare. Oratorul ceteşte cele din memorandul învăţătorilor, refe-

www.dacoromanica.ro

ritoare la §§-i 7, 8, 9. Sgomotul continuă. Nu se aude nimic. Nici stenografii nu pot luà notiţe) ...Prin acele dispoziţii se creiază situaţii anormale, deci au dreptate învăţătorii. (Sgomot.) Greşala e evidentă la §-ul 9, care dă sub titlul de salar cele 200 cor. adaus directorilor de şcoale elementare...

Aşadar pe cât de puternic, pe atât de corect şi de clar îşi expune învăţătorimea ideile sale cu privire la § 9, şi de fapt, dacă ceteşti paragraful acesta cu puţină atenţiune te poţi convinge, că de fapt e poziţie foarte falsă, ca în loc să câştige prin faptul, că înaintează în postul de director activ, e osândit la perdere. N'ar fi bine, dacă d-l ministru numai din ambiţie ar stărui, ca proiectul acesta să se ridice la valoare de lege, ci ar face foarte bine, dacă ar schimbà alineatul acesta, sau dacă şi-ar retrage proiectul întreg, căci după cum puteţi observà, despre ceeace voiu puteà convinge onor. cameră, întregul proiect e o serie întreagă de greşeli de logică, în urma cărora ar puteà să îndure o mare pagubă tocmai aceia, de dragul cărora voiţi să ridicaţi la valoare de lege acest proiect, adecă învăţătorii. Stimez foarte mult pe învăţătorii de stat, atunci când ei înşişi recunosc şi au curajul a spune, că sub titlul premierii s'ar da prilej, ca proiectul acesta să se folosească pentru premiarea serviciilor politice, şi îmi pare foarte bine, că învăţătorimea ia cu plăcere la cunoştinţă, dacă s'ar ridicà numărul directorilor activi, căci chiar şi învăţătorii s'au săturat, că guvernul îi foloseşte numai pentru servicii politice.

Sub titlul, că «învăţătorul de stat e dator să desvoalte pe terenul maghiarizării o activitate foarte extinsă» nu înţeleg numai, că învăţătorul e dator a instruà pe băiatul din localitatea respectivă, ci şi că îşi va ţineà de datorie patriotică să se umilească înaintea oricărui guvern, să se ploconească şi să se angajeze de agent electoral (corteş).

E foarte frumos din partea învăţătorimei, că nu voeşte să sufere aceasta, şi cu atât mai vârtos, fiindcă observă, că pe de o parte ce situaţie falsă s'a creat şi se va puteà naşte în viitor, pe de altă parte poate să se aştepte, că în viitor aceste stări nesuportabile pot luà dimensiuni şi mai mari, învăţătorimea va fi folosită în măsură tot mai mare pentru servicii de agenţi electorali (corteşi), fiind dată posibilitatea, ca dacă sunt corteşi conştienţioşi să li-se ridice salarul, să fie transferaţi, sau să ajungă la favoruri prin înaintare în post, până când acei învă-

www.dacoromanica.ro

ţători, cari sunt independenţi şi îşi spun verde vederile lor, vor fi terorizaţi şi retrogradaţi.

On. cameră! St. domnule prezident! Fiindcă sunt 12 ore trecute, vă rog să dispuneţi, ca să se ţină puţină pauză. (Se acordă o pauză de 10 minute, iar după redeschiderea şedinţei oratorul continuă): Domnilor deputaţi! Articolul 10 al memoriului învăţătorilor spune următoarele (citează mai departe din memoriu). Şi aici învăţătorii au dreptate. Eu încă doresc, ca învăţătorii cu copii mulţi să fie mai bine plătiţi. Ba aderez la ideea de a se da, ca în Francia, nu numai funcţionarilor publici cu copii mulţi lefuri mai bune, ci de a se da avantagii tuturor familiştilor cu copii mulţi, bunăoară de a scuti pe o parte din copii de oaste şi de a-i creşte pe cheltuiala statului. Dar nu vom puteà face reforma aceasta. Memoriul arată foarte nimerit, cum mulţi învăţători nu trebuesc ajutaţi, căci se însoară şi iau zestre, în vreme ce alţi învăţători şi învăţătoare necăsătorite trebue să întreţină pe părinţii şi pe fraţii lor, pe cari trebue să-i poarte la şcoală. Ar fi de dorit, ca d-l ministru al cultelor să ţină seamă de această plângere a învăţătorilor. Impunând învăţătorilor şi învăţătoarelor deopotrivă aceleaşi datorii, statul este dator de a le da leafă deopotrivă.

Sunt şi eu cu totul de părerea învăţătorimei, căci de fapt această stare rea şi această poziţie falsă, care e aşà din vina legilor, îşi are izvorul în faptul, că gruparea s'a făcut după ordinea de clase, în loc să fie un salar egal pentru toţi, dându-se posibilitatea de a înaintà din cinci în cinci ani, sau în alt interval stabilit anume. E în adevăr falsă poziţia aceea, ca un învăţător să fie permutat în altă comună fără nici o vină, fără să se fi făcut cercetare disciplinară şi fără să i-se fi făcut vre-o observare, ci numai pentru atitudinea şi activitatea lui de cetăţean. Îl permută de pildă pe un învăţător, fiindcă e un bărbat de şcoală consumat, sau e o putere pedagogică, şi pentrucă în o comună demoralizată e nevoe de un învăţător, care să însufleţească pe copiii de şcoală decăzuţi şi peste tot să dea un avânt întregei vieţi publice de acolo, căzută în părăgină.

Când e permutat un astfel de învăţător eminent, ceeace se poate întâmplà prea adeseori, conform împrejurărilor date, un astfel de învăţător în loc să fie răsplătit pentru calităţile lui înăscute, pentru cvalificaţia lui excelentă şi pentru cunoştinţele lui pedagogice, din contră, nu numai că e degradat, dar e chiar

www.dacoromanica.ro

păgubit în fiecare an cu câte 200 de cor., ceeace în 5 ani face 1000 de cor. Acest §, al 12-lea, e într'o contrazicere evidentă cu al 13-lea, astfel, că alcătuesc împreună călcâiul lui Achile, şi dacă rămân neschimbate, se ajunge tocmai rezultatul contrar dela ceeace ar trebuì.

Referitor la § 14 spun învăţătorii, că ar fi foarte bine să se elimineze din proiect punctul care zice, că pedeapsa corporală e delict disciplinar, deoarece micii copii trebue tractaţi cu asprimea, care la alţii nu poate fi aplicată. Paragraful respectiv adecă zice, că tratamentul dur cu copiii e delict disciplinar. Referitor la aceasta spune memorandul învăţătorilor, că comisia disciplinară poate cvalificà de dur şi un cuvânt mai aspru. De aceea ar fi mai bine, dacă s'ar admite numai pedeapsa corporală ca delict disciplinar.

Eu aşi considerà aceasta de foarte corect, pentruca de fapt se întâmplă în unele şcoli multe abuzuri şi scandaluri. Şi azi sunt învăţători, cari tratează cu copiii foarte dur. De aceea aşà ar trebuì chestia rezolvată, precum o cere memorandul. (Sgomot mare.) Mai bine ar fi, să se spună hotărît, că pedeapsa corporală e cauză disciplinară. Asta trebue hotărît în lege limpede şi categoric. In expresia «tractare dură» se cuprind multe, pentrucă faţă de unii copiì eşti dur cu două-trei cuvinte aspre, alţii nici grije n'au. Asta depinde dela concepţia subiectivă a copilului, respective a părinţilor sau a învăţătorului.

Memorandul cere, ca aceste cuvinte «tractare dură» să se şteargă. O cere aceasta foarte limpede, aşà, că nu mai cred de necesar să mai fac vre-un comentar.

Prezidentul (sună): Te rog d-le deputat, eu nu aud nimic. Fi atât de bun şi cel puţin spune-mi ce ceteşti, ca să ştiu dacă ai dreptul sau nu să ceteşti.

Dr. Al. Vaida: Când am început să cetesc, nu prezidà d-l vice-prezident. Eu cetesc din memoriul comisiei regnicolare a învăţătorilor din Ungaria.

Prezidentul: De acolo poţi cetì.

Dr. Al. Vaida: Eliminarea acestor cuvinte ar fi foarte la loc, şi ar dovedì mai frumos, că on. cameră recunoaşte corectitatea atitudinei învăţătorilor, referitor la acest punct. E la loc cererea aceasta a învăţătorilor, căci eu de fapt nu-mi pot închipuì, ca un învăţător de stat să se poarte dur şi necinstit faţă de forul său superior, de ex. inspectorul şcolar. Nu-mi pot în-

www.dacoromanica.ro

chipuì, ca învăţătorul să poată atacà cu forţa brutală pe inspectorul. Să presupunem însă, că se întâmplă, inspectorul are drept şi o şi face, ca să aducă chestia la forul competent, şi ar fi zadarnică căutarea dreptului pe cale disciplinară, pentrucă ar trece peste graniţele permise. In această privinţă deci încă mă identific întru toate cu memorandul învăţatorilor.

Tot în proiect ar trebuì să se spună amănunţit în ce cazuri poate fi suspendat învăţătorul pus sub cercetare disciplinara, pentruca să nu fie nedreptate şi să nu sufere nici învăţământul, nici învăţătorul. Şi asta e observare corectă, pentrucă dacă nu se îngrijeşte proiectul de suspendarea învăţătorului vinovat, foarte uşor pot crede, pentrucă am experiat aceasta, că dacă inspectorului nu-i place faţa unui învăţător, să-l expună nesfârşitelor şicane. Imi aduc aminte de un caz. In satul meu a venit un inspector. Un învăţător confesional învăţase copiii într'un an româneşte şi ungureşte cu progres uimitor, aşà, că ştiau scrie şi cetì bine în amândouă limbile, se înţelege, cea maghiară mai târziu o uită, ba ştiau chiar şi istorie etc. Aşà succese frumoase a avut acest învăţător, că erà aproape de necrezut. Invăţătorul, om sfios şi modest, nu îndrăzneà însă nici să-şi deschidă gura în faţa unui domn aşà de mare, cum îl credeà el pe revizorul şcolar. Un astfel de caz se poate imaginà şi cu învăţătorii de stat, şi memoriul l'a vizat tocmai pe acesta. Se mai poate întâmplà, ca revizorul să facă loc pentru vre-un protegiat al său, căci fiecare om are astfel de persoane. Ei bine, în cazul acesta oricât ar fi de bune intenţiile ministrului, el nu poate ştì ce se petrece pretutindenea, încât învăţătorul cade pradă revizorului. Memoriul învăţătorilor a avut în vedere cazurile acestea şi trebue să se ţină seamă de el.

Dar urmez a cità. (Citează mai departe.) Imi daţi voe să mă îndoesc, că toţi subprefecţii din ţară pot să aibă pregătire specială şi adâncă în materie de pedagogie şi că ei vor şti în totdeauna tot ce trebue să facă. D-voastră încă veţi constată adeseori lucrul acesta. In cazuri de anchete asupra învăţătorilor, revizorul ca specialist va trebuì totdeauna să fie de faţă. Iar unde vorbeşte proiectul despre transferarea din interes de serviciu, învăţătorii excepţionează dispoziţia şi cer, pretind chiar, ca transferarea pe acest motiv să nu fie admisă. Ei au toată dreptatea, deoarece trecutul ne-a arătat câte abuzuri se comit sub acest titlu, ca să se facă loc unui tinăr cu protecţie. Când

www.dacoromanica.ro

ne gândim, cât de primejdios ar fi să se primească dispoziţia asta, să nu se mire nime, că eu primesc şi consider propunerea învăţătorilor, care e justă.

Mai e al 11-lea §, care spune, că transgresiune de disciplină comite învăţătorul, care greşeşte împotriva statului. Cum să înţelegem asta? Ce este greşala asta împotriva statului? O spune §-ul 24, şi anume, comite acest lucru celce duce vieaţă imorală, celce agită împotriva legii cununiei şi a proprietăţii, împotriva unei clase, împotriva unei confesiuni, sau ademeneşte cu împărţirea averilor altora, ori vatămă convingerea religioasă a caruiva şcolar. (Sgomot.)

Prezidentul: Ma rog, mi-a venit la cunoştinţă oficial, că stenografii nu pot să fixeze vorbirea oratorului din pricina sgomotului. Te rog vină deci mai aproape şi vorbeşte mai tare.

Dr. Al. Vaida: (Vine în banca primă.) Eu deci vă pun la dispoziţie proiectul, ca să aveţi paragraful pe care-l citez. (*Prezidentul:* Nu-l pune la dispoziţie, ci ceteşte-l mai tare!) Pardon! N'am ştiut din regulamentul camerei, că trebue să vorbesc mai tare, ori mai încet. (Sgomot.) Dar dacă e răguşit oratorul, cum a fost Bánffy în rândul trecut, ce să facă? (Sgomot. Nagy Ferencz: Astfel nu se poate controlà vorbirea!) Dacă cineva agită... spune acest §... (O voce: N'auzim!) Arată-mi te rog paragraful, care m'ar silì să strig atât de tare, că fiind chiar surd, să mă auzi. (Sgomot. Ceteşte § 14 al proiectului, apoi continuă): De ce sunt înşirate aici aceste cazuri, când codul penal le înşiră pe lung şi pe larg toate acestea în § 172? M'am tot gândit, că de ce o fi trebuind să bagi în un proiect de lege, care normează salariile învăţătorilor de stat, un astfel de §, al cărui conţinut se cuprinde întreg în codul penal? Căci dacă un învăţător comite o transgresiune, căci cele cuprinse în acest § sunt de fapt transgresiuni, pentruce mai avem coduri penale şi parcheturi, dacă nu pentru a-l pedepsì? In locul acestor perifrazări lungi ar fi trebuit să se amintească scurt, că acel învăţător, care vine în conflict cu codul penal, cade sub cercetare, ba e chiar suspendat şi eliminat din slujbă şi pedepsit grav. Eu cu mintea mea sănătoasă de medic nu pot pricepe absolut de loc, ce l'a făcut pe codificator să mai înşire faţă de învăţători încă odată dispoziţiile expuse şi de altfel în codul penal. După multă bătaie de cap am ajuns la convingerea, că codificatorul n'a voit decât să escamoteze acea parte a §-lui 172, care vorbeşte despre

www.dacoromanica.ro

agitaţia împotriva naţionalităţilor, codificatorul a facut punctul acesta (*c*) tocmai pentru a puteà lăsà afară cuvântul de «naţionalitate», aşadară pentru a pedepsì pe învăţător, dacă acesta ar vătămà simţul confesional al elevilor, fie în şcoală, sau afară de şcoală, fie cu graiu viu, fie în scris, sau prin tipar, sau prin tabele figurative.

Aşadar, dacă zice de pildă, când odată va fi în voe bună, acelui copil gr.-catolic, pentru aceea zic greco-catolic, pentrucă chestiunea şi pe mine mă atinge, fiind şi eu din întâmplare greco-catolic: dacă tu eşti gr.-cat. tu mult mai rău eşti ca un jidan, pentru aceea combinez aşà, pentrucă prin aceasta totodată învăţătorul vatămă pe jidan şi pe greco-catolic în o singură persoană, şi cineva aude şi însinuă învăţătorul, deşì aceasta s'a întâmplat în cârcimă şi probabil în depărtare de 100 klm. dela localitatea unde funcţionează ca învăţător, oare contra învăţătorului nu e a se face cercetare disciplinară!?

Bine, foarte bine! Eu încă sunt de o părere cu codificatorul, precum şi cu punctul de mânecare al d-lui ministru cu privire la acest punct. Trebue pedepsit chiar aspru un învăţător, care face mustrări oricărui copil pentru confesiunea sa şi care vatămă sau care nu se poarta destul de obiectiv faţa cu oricare confesiune, nu numai faţă de acelea, cari dejà sunt în ţară. deci spre exemplu şi faţă de cea budhistă. Pentrucă recunosc şi subscriu, că trebue să vină timpul şi în nefericita noastră patrie, ca odată să părăsim sistemul de proselitism, de veleităţi confesionale şi de tendinţa: că încă în copilul cel mic să se desvoalte de pildă antisemitismul, sau între copilul romano-catolic şi reformat să se nască în şcoală veleităţi confesionale, acolo să se divida în partide. Această părere înainte de toate o acceptează învăţătorimea. Numai atunci, dacă învăţătorii vor răspândì astfel de principii, se va ajunge scopul ideal.

Deci ce se ţine de deosebitele confesiuni şi singuraticele clase, ma bucur foarte, ca a fost luată în proiect o atare dispoziţiune; însă tocmai aşà ar fi fost cu cale să se ia şi cu privire la naţionalităţi, tocmai acesta e gravamenul nostru, pentru aceea gândesc, că codificatorul conştient şi cu voia a lăsat afară, pentrucă dacă inconştient ar fi omis, cu intenţiune, ce interes ar fi avut să puneţi punctul *c*) în proiectul prezent, când ştiţi, ca codul penal are dispoziţii îndestulitoare pentru aceste cazuri? E natural, că aceasta obligă pe toţi să-şi stimeze convingerile

www.dacoromanica.ro

împrumutat: naţionalităţi, confesiuni, clase, etc. Aceste dispoziţii sa se execute pe toată linia, şi nu unilateral, după cum vedem zi cu zi că se purcede împotriva redactorilor noştri. Se poate, că d-l codificator de aceea a luat în proiect punctele acestea, ca să poată omite cuvântul «naţionalităţi». Cred, că d-l ministru va introducé în text acest cuvânt, ca să nu se zică şi să nu se creada, că prin această omitere se dă teren liber insultelor împotriva noastră din partea învăţătorilor de stat şi a elevilor. Răul e, că astăzi, precum şi în trecut, în şcoalele primare trezesc şovinismul atât în copiii maghiari, precum şi în cei români, sârbi, nemţi etc., deci dacă paragraful acesta permite, ca pe copilul meu să-l batjocorească dascalul zicând: büdös «oláh»... (Sgomot şi strigăte: «E păcat că-i zice Valah»?) Curioasă întrerupere! Nu-i păcat... Zic, dacă-l batjocoresc aşà, precum m'au batjocorit pe mine când am întrat în şcoalele primare, atunci trezeşte în copil sentimentul şovinismului. Dacă vreţi sa ajungeţi asta, dacă place asta atât de mult colegilor mei, deputaţilor Ardealului, şi dacă domnul ministru aprobă asta, folosiţi-vă de dreptul majorităţii, primiţi paragraful neschimbat şi permiteţi să ne insulte şi mai departe copiii, cu scop naţional. Urmarea va fi, că în locul naţiunei unitare şi în loc să ne înţelegem odată, fraze frumoase, cari le luaţi aici pe buze, zic, urmarea va fi, că ura de rasă, chestia naţionalităţilor, va devenì din generaţiune în generaţiune mai vehementă. Că înzadar ne creşteţi copiii până la şase ani cu sentimente bune, cu atragere faţă de Maghiar, spunându-i, că nu-i permis să insulţi pe Maghiar, el va auzì acestea dela copiii din sat şi le va învăţà; îl poţi oprì, îl poţi bate, dar în zadar. Aude cum ocărăsc pe israeliţi şi îndatà-l auzi strigând «jidov» cu aluzie antisemitică. Pentru asta îl pot bate, pot să vreau să scot din el antisemitismul, dispreţul şi ura faţă de Maghiari, poate îmi va reuşì până la un punct oarecare, aşà a facut şi cu mine tatăl meu... (Exclamări: A şi reuşit minunat. Ilaritate.) şi astfel fac şi eu. Binevoiţi a-mi da atenţiune, e un lucru foarte însemnat acesta şi ilustrează mai bine starea, pe care ar provoca-o paragraful, decât ori şi ce altă dicţie bombastică. Tata ne-a învăţat, că trebue să cinstim pe orice om, trebue să respectăm toate confesiunile, că Dumnezeu numai unul este şi dragostea de oameni numai una e.

«Principiile» aşa-i că sunt foarte frumoase? Când am ajuns în clasa prima, eu şi fratele meu, cari am fost crescuţi în ideile

www.dacoromanica.ro

acestea, dascalul, unul Pataki, — nu-l uit până mor, pentru o nimica toată începe la mine cu: «Mă puiu de Valah, mă Nicolae!» Şi zicând acestea mă apucă de par aici (arată tâmpla), unde doare mai tare, ştiţi, aici e un nerv foarte gingaş «nervus frigenius», şi mă trage în sus îndulcindu-mi durerea cu urmatoarele vorbe: «Mă Iancule! Mă Nicolae Valah!» Asta s'a întâmplat în Cluj la şcoala Fröbel. Şi ce a fost sfârşitul? Acela, că în sufletul meu de copil s'a născut sentimentul resignării, că trebue să sufer dacă-s Valah, n'am încotro, trebue să sufer să mă traga de păr şi să nu mă plâng de insulte. Şi s'a trezit în mine acel sentiment, pe care D-voastră îl exprimaţi cu «ţine minte», însă nu aşà precum îl interpretaţi D-voastră, căci poporul nostru nu-l foloseşte aşà. (Exclamări din stânga extremă: Dacă nu-i, cum de s'a trezit?)... Se înţelege, dacă nu-i frecare, nu-i nici reacţiune, nu se poate trezì şi nu se poate înrădăcinà în sufletul copilului, şi nici din aceşti băeţi români, cari vin la Budapesta, nime nu poate croì şovinişti români. Acesta e faptul adevărat.

Vedem apoi ce devin agitatorii noştri, când ajung în parlament. Vă aduc un singur exemplu: pe prietenul meu Brediceanu, care e în mijlocul nostru. E considerat ca mare agitator, care a eşit din mediul, unde Ungurii sunt rari, ca corbii albi. Cu această asemănare cred, ca e mulţămit colegul meu deputat. Totdeauna îmi spuneà: Ce lucru e acesta, că voi sunteţi aşà de radicali, de ce vorbiţi aşà energic, de ce vă daţi arama pe faţă? Trebue să vorbiţi frumos şi aşà puteţi eşì învingători.

Noi stăm pe acel punct de vedere al convingerii noastre, noi, cari am auzit multe despre Valahul sălbatic, în care s'a adunat veninul, că acest venin trebue sa isbucnească oare cumva. Şi vedeţi, acel Brediceanu, cu sentimente atât de cumpătate, s'a desvoltat atât de bine în şcoala D-voastră, încât acum ne întrece pe toţi cu radicalismul lui. D-voastră l'aţi făcut să fie ceeace e, spre cea mai mare fericire a noastră.

Ca sa mă întorc iarăşi la punctul *c*) al §-lui 14, cred ca e just şi echitabil, ca până există legea de naţionalităţi, ceeace se face în hatârul confesiunilor, să se facă şi în hatârul naţionalităţilor. Să se codifice şi aceea, că împotriva naţionalităţilor nu-i permis nimănuia ca să agite. (Bedőházy I. referentul: Asta este şi în proiect.) Nu-i. Ţi-o cetesc înca odată. (Ceteşte, apoi continuă.) Eu unul, stimate d-le referent, nu pot descoperì nici

www.dacoromanica.ro

decum ceva de naţionalitate». (Voci: Se cuprinde în punctul *c*). Bedőházy I.: In proiectul din chestiune se află. Contele Apponyi A., ministrul de culte, întinde deputatului Vaida proiectul: Poftim ceteşte aici! Aici e!) Dacă e de fapt, o iau cu cea mai mare plăcere la cunoştinţă. In proiectul acesta, pe care-l am înainte, nu l'am văzut. Dacă studiez mai departe proiectul acesta şi mă opresc la punctul al treilea, observ, că cercetarea disciplinara o conduce în comunele mici şi mari prim-pretorele, în oraşele cu magistrat şi municipiu primarul oraşului. Despre începutul cercetării disciplinare trebue încunoştiinţat inspectorul şcolar, care se poate prezentà acolo, sau în persoană, sau prin delegatul său. Cu un cuvânt, nu e dator să se prezinte.

Dupăce D-voastră toate acestea le recunoaşteţi, vedeţi ce proastă e administraţia noastră şi ştiţi, că în privinţa năcazurilor sociale şi a chestiei naţionaliste cele mai actuale şi dureroase rani le cauzează tocmai forurile administrative, mă mir, că acum, dupace acel prim-pretore a fost câte toate, dupăce a fost şi specialist în chestiile sanitare obşteşti, ceeace e şi azi, că azi mai vreţi sa faceţi din el şi pedagog.

Poate fi acel pretore om cât de cult, a putut învăţà ori cât, doar de aceea trăim pe lume, dar de aceea poate să nu aibă cunoştinţe de specialitate în chestii pedagogice, de ex. în chestiile disciplinare pedagogice. Tocmai de aceea, principiul meu se abate dela principiul d-lui ministru de culte. Eu cer, ca cercul de activitate al pretorelui să nu se extindă şi asupra şcoalei. Nu-i aceasta numai chestie de încredere, şi altfel trebue rezolvită chestia asta. Dacă de fapt voiţi să ajutaţi sorţii învăţătorilor, trageţi consecvenţele şi faceţi un asemenea paragraf în locul acestuia, şi realizaţi prin el ceeace la noi nu există, deşi e de trebuinţa: camera (baroul) învaţatorilor. De acest barou să se ţina afacerile disciplinare şi prin el să se înainteze guvernului chestiile de înaintare, şi toate ale lor, interne.

Asta aşà s'ar puteà duce mai bine la îndeplinire, dacă proiectul de lege ar organizà, atât pe învăţatorii de stat, cât şi pe cei confesionali, în camere investite cu aceleaşi drepturi, şi pe calea asta le-ar da dreptul, ca ei să dispună de soartea lor. Tocmai asta e situaţia anapoda în privinţa celor mai multe chestiuni din ţara noastră, ca precum şi acest paragraf, pe învaţători îi subordonează prim-pretorului, că legile noastre în totdeauna dispun aşà, ca statul sa fericească pe cineva, şi nici

www.dacoromanica.ro

odată nu lasă teren liber, ca după buna mea chibzuinţa şi după voinţa mea liberă eu sa mă fericesc pe mine însumi, atât ca clasă poporală, atât ca confesiune, şi atât ca naţionalitate. Tocmai de aceea, mă rog foarte mult, ca guvernul să primească propunerea pentru întroducerea camerelor învăţătoreşti şi sa se ocupe cu chestiunea asta, şi atunci se va încredinţà de corectitatea punctului meu de vedere. Dar şi în cazul, că D-voastra nu veţi recunoaşte asta, va rog, scăpaţi învăţătorimea, că doară veţi gasì D-voastră vre-o cale, vre-o modalitate, ca sabia lui Damocle a prim-pretorului să nu plutească asupra capului lor. E datoria D-voastră să scapaţi învăţătorimea de aceasta.

Paragraful 15 al memorandului învăţătorimei spune urmatoarele: (citează paragraful şi-l comentează). Cu prilejul discuţiunei speciale voiu revenì asupra acestei chestiuni, acuma notez numai atâta, că în privinţa asta nu pot fi cu totul de acord cu memorandul învăţătorimei, pentrucă eu aşi căutà altă bază eforiei şcolare, având înainte acel punct de vedere, că în loc de a se sporì frecările confesionale şi de naţionalităţi, acelea să se împuţineze în urma nouei organizări.

Sunt de părerea, că dacă statul totuşi înfiinţeaza şcoli, sa se înfiinţeze şcoli separate pentru fiecare naţionalitate în comunele acelea, unde sunt cel puţin 40 de copii nemaghiari obligaţi la şcoală. (Aprobări în centru.) Se înţelege, aceste şcoli s'ar organizà pe baza naţională, pe bază naţională s'ar organizà şi senatul şcolar, şi în general toată conducerea, pentrucă numai aşà s'ar puteà asigurà o pace binefăcătoare prin înlăturarea frecărilor vecinice. Acum nu mă ocup în detalii cu chestia aceasta, fiindcă în cursul desbaterii speciale voiu aveà şi de altfel ocazie a revenì asupra ei. Deocamdată am voit să indic numai atât.

La § 16 corpul învăţătoresc face urmatoarele observaţii (ceteşte): «In înţelesul acestui paragraf directorii şcoalelor sunt membrii eforiilor; dar reprezentarea învăţătorilor, după cum a fost până acì, cade. Dacă influenţa învaţătorilor asupra eforiilor se reduce, prin această reducere vor fi păgubite totdeauna cauzele şcolare».

Acest lucru, on. cameră, poate să fie de fapt foarte pagubitor. Chiar la eforii s'ar cădeà, ca învăţătorii să fie mai bine reprezentaţi, fiindcă, în chestiile de învăţamânt, după cum dejà am arătat, învaţatorii sunt factorul cel mai chemat; ei îşi ştiu mai bine treburile oficiului lor, ei au cea mai buna pregătire,

www.dacoromanica.ro

pentruca în singuraticile cazuri să poată aduce cea mai cinstită, cea mai binevoitoare judecată şi să ia cele mai potrivite demersuri. In punctul acesta prin urmare consimţesc cu învăţătorii.

La § 18 învăţătorii fac următoarea observaţie (ceteşte): «Din înşirarea cazurilor de incompatibilitate lipseşte un punct, că acei, cari sunt înrudiţi cu vreunul dintre învăţători, să nu poată fi nici ex offo, nici pe altă cale membri ai eforiei. De asemenea trebue excluşi şi aceia, cari stau în oarecare relaţie de afaceri cu şcoalele». On. cameră! Aşà cred, că aceste vederi ale învăţătorilor sunt pe deplin motivate. In sfârşit va trebui totuşi să sfârşim cu sistemul nepotismului şi al nemoteniilor pe terenul învăţământului, ca să se poată introduce odată stări mai regulate şi în ţara noastră. (Ceteşte observaţiile învăţătorilor la § 18). Se poate şi aşà, on. cameră, dar pentru aceasta se presupune cunoştinţa limbii maghiare. Vezi bine, textul de mai la vale al paragrafului e astfel stilizat, ca ministrul să poată face abstracţie dela această condiţie, ori să poată renunţà la ea. Dar dacă şi aceasta s'ar stilizà, ca şi celelalte, ar fi mare greşală, mare neajuns, pentrucă ar da prilej la interpretări foarte diferite în cazuri concrete ale vieţii practice. Pentru aceasta eu şi paragraful acesta aşi puteà să-l primesc numai aşà, dacă n'ar face pendent dela cunoştinţa scrierii şi cetirei maghiare, ca să poată fi cineva, sau nu, membru al eforiei. Ştim, că majoritatea locuitorilor nu ştie cetì şi scrie ungureşte. Peste tot ştiu scrie şi cetì numai 51%. (Mişcare.) Şi Maghiarii sunt în statistica aceasta numai la al treilea loc. Chiar pentru aceea pretind, ca punctul acesta să fie eliminat.

Căci dacă ne vom închipuì împrejurările concrete, cari sunt date, atunci se poate ivì situaţia, că cine din întâmplare ştie scrie şi cetì, ori e Maghiar, ori nu e Maghiar, şi mai ştiu, chiar dacă nu e potrivit pentru aceasta, va fi numit, care lucru va provocà resens în comună, pentrucă în poporul ţăran simţul de solidaritate este tot atât de desvoltat, ca şi în aristocraţia cea mai înaltă, şi elementele cele mai conservative, abstrăgând dela aristocraţi, le aflăm tocmai în sânul poporului ţăran. Dacă vom ţineà seamă de aceasta, atunci vom puteà să punem în mijlocul poporului un învăţător, nu ştiu cât de ideal, dacă nu ne vom îngrijì, ca membrii eforiilor să fie oameni coräspunzători în ţinuturile naţionalităţilor, de pildă în ţinutul ro-

www.dacoromanica.ro

mânesc Români, dacă nu ne vom îngriji, ca aceia, cari dispun în chestiile acestea, să fie fruntaşii comunelor. (Mişcare.) Dacă nu facem legile aşà, ca să fie pentru interesele poporului, ci le facem numai ca să fie legi, şi pe urmă nu ne mai batem capul ce se va face cu ele, procedura aceasta ar fi foarte greşită.

Mai sunt încă mulţi paragrafi, despre cari vreau să vorbesc. Aici e de pildă paragraful 20, cu privire la care memorandul face observaţia, că ar trebui enunţat, că toate posturile de învăţători de stat au să fie întregite numai prin concursuri. On. cameră! Vederea aceasta a învăţătorilor este foarte, dar foarte corectă. Vreau să fac însă o observare, dar mai înainte de a o face mă voiu ocupà cu §§ 20 şi 22.

Paragraful 20 spune: (Ceteşte paragraful 20.) Paragraful al 22-lea e următorul: «Acolo unde comunele sau comunităţile bisericeşti contribue la înfiinţarea sau susţinerea şcoalei în orice chip, sau unde în urma hotărîrei libere a susţinătorilor de şcoală, ori în urma lipsei de mijloace a comunelor sau comunităţilor bisericeşti, aceştia se contopesc în şcoală de stat, ministrul cultelor e dator a se înţelege cu comunele, cu comunităţile bisericeşti şi cu autorităţile bisericeşti superioare, — iarăşi condiţionat, — asupra confesiunei învăţătorilor de stat şi asupra participării lor în predarea studiului religiunei». On. cameră! In loc ca numirea să se întâmple pe baza unui concurs public, la locul acesta nu e spus curat, că ministrul instrucţiunei e dator, ca să numească numai aderenţi de ai confesiunei respective. Să mă explic? Concursul public e de lipsă pentru a împedecà protejările. Nu-i de lipsă să mă explic mai pe larg. Acesta-i lucru evident şi-l cunoaştem toţi. De altă parte § 22 recunoaşte aceea ce D-voastră mai adineoară n'aţi vrut să recunoaşteţi, că învăţătorul trebue să aparţină confesiunei respective, căci numai pe baza aceasta poate fi numit.

In înţelesul acestei dispoziţii a paragrafilor cetiţi, ministrul cultelor se înţelege cu autorităţile superioare, cu comunele, comunităţile bisericeşti, asupra confesiunei învăţătorilor şi asupra participării lor în predarea studiului religiunii. Aceasta e natural, fiindcă § 22 trebue să ţină cont de legea din 1848 şi de drepturile autonome ale bisericii greco-orientale. Dacă recunoaşteţi acestea, atunci se poate pretinde, ca proiectul de lege să preciseze fără nici o rezervă, că învăţătorul trebue să aparţină confesiunei la care aparţin cel puţin 83 de procente din şcolari.

www.dacoromanica.ro

(Aprobări în centru.) Se pot întâmplà multe încurcături din cauza aceasta. Eu nu apreciez lucrurile numai din punct de vedere naţionalist, cum îmi imputaţi D-voastră, eu nu mă cuget la aceea, ce se va întâmplà în ţinuturile locuite de Români. Sunt sigur, că d-l ministru de culte în urma experienţelor din trecut nu ne va cinstì pe noi cu şcoalele de stat, ci va ridicà şcoalele mai cu seamă în ţinuturi maghiare, pentru a protejà pe Maghiari. Asta-i evident. Dar închipuiţi-vă, că într'o comună reformată e transferat un învăţător catolic, aderent zelos al confesiunei, şi pretindem dela el să fie cu tact faţă de orice confesiune. Deocamdată numai atâta în ce priveşte acest articol. Vine apoi jurământul. Voiu fi foarte scurt, pentru a nu vă plictisì, cu toate că atât de multe aşi aveà să spun. Am studiat legile vechi aduse de generaţia pe care d-l raportor a numit-o naivă. Această generaţie naivă nicăiri n'a zis, că patria e maghiară, ci a vorbit numai de patrie. Dacă D-voastră vorbiţi de patrie maghiară, de ce nu sunteţi consecvenţi pe toată linia? D-voastră interpretaţi cuvântul maghiar cum voiţi. Noi ne-am dedat cu asta şi facem şi noi ca talmudistul când zicem: în calitate de cetăţean de stat sunt maghiar, dar în calitate de membru al unei naţionalităţi nu sunt maghiar.

O singură observare am în ce priveşte patria maghiară. In ţinuturile locuite de Români, învăţătorul dela şcoala de stat în ciuda tuturor uneltirilor va rămâneà Român, deşì de multeori va fi silit să-şi ascundă sentimentele. Odată tot isbucneşte şi din el sentimentul naţional, şi atunci va zicé copiilor săi: «Şi regele Matia a fost tot Valah, ca şi noi». Se va întâmplà apoi, că Sârbul va spune copiilor săi, că şi Thököly a fost tot Sârb, ca şi ei! Paul Chinez, precum se ştie, a fost Român. Croaţii vor spune, că Zrinyi şi Frangepan au fost Croaţi, iar Slovacul va afirmà, că şi faimosul Csák Máthé a fost tot Slovac. Cu toate acestea, noi toţi suntem patrioţi buni. In inima meą mă simţesc bun patriot, dar D-voastră mă consideraţi de trădător de patrie. La început, când pentru întâia dată am întrat în camera aceasta, m'am revoltat şi eu în contra acestei numiri, dar v'a succes să mă demoralizaţi în aşà măsură, încât astăzi mă simţesc onorat. Aşà aveţi să păţiţi şi cu învăţătorii. Iar acum, după această *scurtă* întroducere, daţi-mi voie să trec la miezul discursului meu. (Prezidentul îl provoacă să fie cât mai scurt, pentrucă trebue să treacă dieta la stabilirea ordinei de zi.) Imi pare foarte rău, că

www.dacoromanica.ro

nu pot spune pe larg aceea ce am de spus, dar voiu fi scurt, pentrucă la desbaterea specială voiu mai aveà ocaziune să vorbesc. Vreau să înaintez un proiect de rezoluţie, şi vă rog, ca atât acest proiect, cât şi pe cel prezentat de *Dr. T. Mihali* şi de *A. Novacu*, să-l primiţi aşà cum merită, în interesul învăţătorilor». (Ceteşte proiectul de rezoluţiune, care e compus în sensul celui prezentat de *Dr. T. Mihali*, — ministrul să-şi revoace proiectul, — dar întregit cu propunerea, ca să fie instituită o cameră autonomă a învăţătorilor, competentă a face numirea, permutarea, premiarea şi amovarea învăţătorilor. Continuă apoi astfel):

«N'ar fi completă vorbirea mea, dacă n'aşi motivà puţin, că pentru ce aştept eu dela domnul ministru să-şi revoace proiectul. Dacă cineva dispune asupra unei majorităţi aşà de mari, care-şi ţine apoi de sfântă datorie să voteze orice, nu e ruşine să revoace proiectul. Nu vreau să discut de nou, că şi Polonyi a mers până acolo, că a revocat propunerile în contra lui Juriga, ci vreau să mă refer numai la România, pe care ne-o prezentaţi ca exemplu de urmat. In România s'a întâmplat, că ministrul de instrucţie a prezentat un proiect de lege referitor la şcoalele superioare. Acolo încă e in majoritate guvernul, pentrucă şi acolo îşi alege fiecare guvern majoritatea, care îi convine»... (Prezidentul provoacă pe orator să-şi termine vorbirea, căci altcum îi detrage cuvântul. Oratorul cere prelungirea şedinţei. Prezidentul răspunde, că nu se poate. *Dr. Aurel Vlad* cere cuvântul în chestie de regulament. Prezidentul îl pofteşte să şadă, până gată Vaida. *Vaida* spune: «Asta e volnicie. Nu se poate suferì». Prezidentul îi detrage cuvântul. *Dr. Aurel Vlad* cere de nou cuvântul în chestie de regulament. Prezidentul nu-i acordă cuvântul. Şedinţa se încheie.)[1]

In chestie de regulament.

Procedura prezidentului faţă de deputaţii *Dr. Vaida* şi *Dr. Vlad*, cărora li s'a detras cuvântul, a provocat în şedinţa următoare din 12 Martie 1907 o discuţie animată în jurul esplicării şi aplicării regulamentului de casă. A vorbit întâiu deputatul naţionalist român

[1] Din ziarul «*Lupta*», anul 1907, numărul 48.

www.dacoromanica.ro

Dr. Aurel Vlad. Constată, că procedura prezidentului nu a fost corectă. Ceteşte paragraful 212 din regulamentul de casă, care dă drept deputatului să ceară prelungirea şedinţei, dacă la orele două nu şi-a putut termină vorbirea. Praxa de până acum aceasta a fost. Prezidentul n'a fost deci în drept să detragă cuvântul deputatului *Dr. Vaida,* din motivul, că orele de discuţie sunt încheiate. Aceasta e în contra regulamentului de casă. Şi tot în contra regulamentului a procedat prezidentul, când nu l'a lăsat pe el, *Dr. Vlad,* să vorbească în chestie de regulament, ci i-a detras cuvântul, numai pentrucă n'a spus, că la care paragraf din regulament vrea să vorbească. Regulamentul nu-l obligă să numească paragraful. Face deci constatarea, că în ambele cazuri a fost violat regulamentul de casă.

Deputatul *Rakovszky István,* care prezidase şedinţa premergătoare, ca vice-prezidentul casei, cearcă să dovedească cu regulamentul, că a procedat corect. Ii răspunde deputatul

Dr. Aurel Vlad. Vicepreşedintele nu dă regulamentului înţelesul pe care-l are. Deputatul *Dr. Vaida* nici nu trebuiă să ceară prelungirea şedinţei, ci aveă să vorbească mai departe, până 'şi gătă vorbirea, iar prezidentul erà dator să-l lase să vorbească şi casa să-l asculte. Asta a fost praxa în trecut şi e şi acum pretutindenea. Nu e corectă nici interpretarea vicepreşedintelui, că deputatul e dator să spună la care paragraf vrea să vorbească. El poate să vorbească la toţi paragrafii.

Vorbeşte de nou Rakovszky István, vicepreşedintul, şi spune, că deputatul *Dr. Vlad* ar trebuì să studieze întâiu regulamentul casei, apoi să vorbească în chestii de regulament. Răspunde

Dr. Aurel Vlad, că dacă aşà ar fi, dacă n'ar cunoaşte regulamentul, ar fi totuşi de scuzat, dar nu e de scuzat vicepreşedintul pentru necunoaşterea regulamentului, fiindcă el trage un onorar de 12,000 coroane la an.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Al. Vaida-Voevod* în chestie de regulament, şi anume, la toţi paragrafii, dela 1 până la 319, ca nu cumva să o păţească. Spune cum s'a întâmplat lucrul. Citează aceea ce spusese în vorbirea sa, şi apoi întreruperea vicepreşedintelui, că să termine, căci altcum îi va detrage cuvântul. Ce puteà el să facă, decât să ceară prelungirea şedinţei, dupăce mai aveà unele de spus. Un deputat a strigat: Cere numai, că nu-ţi acordăm prelungirea. Altul a strigat: Cere numai, că te mai ascultăm două ore. El deci a cerut de nou

www.dacoromanica.ro

prelungirea, iar viceprezidentul a declarat, că n'are drept să ceară prelungirea. Atunci oratorul a strigat: Asta e volnicie, iar viceprezidentul i-a detras cuvântul. N'a avut dreptul să procedeze astfel. Pentrucă la interpelări, cari de regulă se fac cu jumătate de oră înainte de încheerea şedinţei, mai ales dacă sunt mai mulţi interpelanţi, şedinţa se prelungeşte, fără nici o hotărîre a casei, până s'au rostit toate interpelările. Să nu li se facă imputări naţionaliştilor, pentrucă apără libertatea cuvântului în dietă, căci pot să se schimbe vremile, pot să vină zile, în cari mâna lui *Vlad* şi a lui *Vaida* să fie strânsă cu căldură şi să li se spună, că bine au făcut, că au combătut folosirea puterii faţă de un partid mic.

«Noi, — termină oratorul, — apărăm dreptul libertăţii cuvântului, şi prin aceasta o garanţă a constituţiei. E un punct de vedere mai înalt, a cărui recunoaştere o pretindem dela D-voastră».

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop.* Vrea să vorbească în chestie personală şi în chestie de regulament, fiindcă deputatul Rakovszky a ofensat partidul din care face parte. Prezidentul declară, că dupăce n'a fost numit cu numele, nu poate vorbi. Se poartă un dialog între deputatul *Pop*, care reclamă dreptul de a vorbi, şi între prezidentul, care nu-i acordă acest drept, şi consultând casa, nu il acordă nici casa.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş.* Stabileşte controversele. Unii înţeleg paragraful 212 din regulament astfel, că până la orele două vorbirea trebue terminată. Aşa-l înţelege mai ales vice-prezidentul Rakovszky, care a spus deputatului *Vaida*, să-şi termine vorbirea, căci e aproape de două şi dacă continuă, îi detrage cuvântul. Dar asta e o interpretare greşită a regulamentului, în contra căreia protestează. Prezidentul nu e în drept să detragă cuvântul oratorului, care nu şi-a terminat vorbirea până la orele două. E greşită apoi şi a doua părere, că trebue numit paragraful din regulament, când cineva cere cuvântul în chestie de regulament, iar dacă nu-l numeşte, prezidentul poate să-i detragă cuvântul. Protestează şi în contra acestei interpretări de regulament. Aşà ceva nu se cere în regulament. «Noi, termină oratorul, în interesul libertăţii cuvântului şi în interesul dreptăţii protestăm în contra explicării contrare părerii noastre à regulamentului de casă şi explicarea pe care ne-a dat-o domnul vice-prezident Rakovszky István nu o primim

www.dacoromanica.ro

de adevărată, ci trebue să o declarăm de atentat în contra libertăţii cuvântului».

Dă unele explicări prezidentul Iusth, că praxa din trecut a fost şi aşà, şi aşà, şi asigură dieta, că prezidiul e imparţial, nu e stăpânit de animositate. Mai vorbeşte naţionalistul slovac Milan Hodzsa şi incidentul e încheiat.

Discuţia se continuă asupra legii şcolare.

Urmează continuarea discuţiei asupra legii şcolare, privitoare la şcoalele de stat, care se continuă în şedinţa din 13 Martie 1907, când ia cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată dietă! Proiectul de lege din discuţie vreau să-l iau în examinare în prima linie din punctul de vedere al regulării salarelor învăţătoreşti, şi în prima linie din acest punct de vedere vreau să vorbesc la proiect. Invăţătorii nu sunt mulţămiţi cu regularea de salar contemplată în proiect, cu toate că şi comisiunea financiară a declarat categoric în raportul ei, că actuala situaţie financiară e de aşà, că e imposibil să dee ţara o sumă mai mare pentru regularea salarelor învăţătorilor, şi astfel a luat poziţie contrară din capul locului faţă de dorinţele învăţătorilor, declarându-le de neîndreptăţite. Eu aşà cred, onorată casă, că cererile învăţătorilor, obiective şi subiective luate, sunt motivate. Obiective sunt motivate prin aceea, că acelea categorii ale funcţionarilor de stat, ca de exemplu scriitorii dela judecătoriile cercuale şi tribunale, atât pe baza cvalificaţiei, cât şi pe baza cercului lor de muncă, pot reclamà o plată neasămănat mai mică, şi totuşi sunt mai bine dotate decum vor fi dotaţi învăţătorii, în înţelesul acestui proiect de lege. Şi eu cred, că la apreciarea chestiei acesteia nu trebue să fim cu considerare la exemplele din streinătate, ci la raporturile de aici. Dar şi subiective e motivată dorinţa aceasta a învăţătorilor, prin aceea, că tocmai partidul independist şi 48-ist a fost acela, care pe când se află în opoziţie a recunoscut, aşà zicând, îndreptăţirea acestor dorinţe ale învăţătorilor, şi aşà eu cred, că dacă acum învăţătorimea revoacă în memoria partidului independist şi 48-ist, aflător în majoritate, poziţia pe care a luat-o în trecut în chestia aceasta, dorinţele sale primesc prin aceasta o anumită gravitate.

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Aşà se vede, că starea financiară a statului permite, ca să se dee pauşale însemnate pe seama foilor; permite, ca şi taxa pentru mijlocirea pacii să fie acoperită din banii statului; se vede, că a permis situaţia financiară a statului, ca pentru trebuinţe militare, cum s'a întâmplat tocmai în sesiunea mai din urmă a delegaţiunilor cu cheltuelile maritime, să voteze o sută şi nu ştiu câte de milioane delegaţiunea, deşì aşà cred, că partidul independist şi 48-ist n'a luat asupra sa pentru votarea acestor cheltueli nici un obligament în trecut, pecând faţă de învăţătorime stă în un anumit obligament moral.

Onorată casă! Eu aflu, că e necorect sistemul contemplat în proiect, ca învăţătorii după claselé de cvartir să-şi primească salarul, pentrucă, după părerea mea, celce locueşte într'un sat mic, nu se află între astfel de raporturi de vieaţă, ca să poată trăì mai uşor şi mai ieftin, ba în anumite privinţe are chiar mai multe cheltueli şi se află în raporturi cu mult mai grele de traiu, deoarece, dacă ajunge rândul ca să-şi crească familia, învăţătorul aflător într'o comună mică trebue să cheltuiască cu mult mai mult pentru educaţia membrilor familiei sale, decât de exemplu cel din oraş.

Dar nici din alt punct de vedere nu ţin de satisfăcător în toată privinţa proiectul de lege. Astfel între altele aflu că e foarte necorect, că la stabilirea salarelor învăţătorilor economicì de specialitate se face deosebire între salarul învăţătoarelor şi al învăţătorilor economici de specialitate, când învăţătoarea are aceeaşi misiune de împlinit, ca şi învăţătorul, deci ar fi echitabil şi cu dreptate să se împărtăşască de acelaş salar, fiindcă munca femeii nu e de vre-o valoare mai mică decât a bărbatului. Cred, că deosebirea aceasta trebue sistată din proiect, chiar şi pentru aceea, pentrucă ar urcà cu o sumă foarte mică cheltuelile, dupăce conform motivării proiectului peste tot sunt numai 60 de învăţători economici de specialitate şi cam 16—18 învăţătoare, pentru cari plusul de câte 200 coroane ar reprezentà o sumă atât de minimală, încât pentru ea nu poate fi vătămat principiul egalităţii şi al egalei valori a muncii între femee şi bărbat.

Fiindcă am arătat incorectitatea regulării salarelor învăţătorilor economici de specialitate, nu va fi poate de prisos să mă ocup şi cu chestia, că de ce e atât de neglesă şcoala de repetiţie economică, când într'un stat agricol cred că tocmai pe

www.dacoromanica.ro

ea ar fi trebuit şi ar trebuî să fie pusă greutatea. Dacă luăm în considerare, că dela întrarea în vieaţă a legii despre şcoalele poporale dela 1868, în care au fost contemplate astfel de şcoale de repetiţie, au trecut aproape patruzeci de ani, şi cu toate acestea sunt numai 60 de învăţători şi 16—18 învăţatoare de specialitate, cred că faptul acesta formează o astfel de imputare faţă de trecut, care cu greu poate fi explicată şi scuzată. După modesta mea părere, în interesul desvoltării economiei publice din Ungaria, e de pus cu mult mai mare pond pe şcoalele economice de repetiţie, decât pe alte şcoale. Cu chestia emigrărilor ne ocupăm numai în mod superficial, numai în mod superficial cunoaştem emigrările cu dimensiuni uriaşe, pe cari le putem experià. Totuşi putem constatà un lucru, anume, că emigrează mulţi moşieri mici, cari dacă ar şti administrà mica lor moşie cu intensivitate corespunzătoare şi cu pricepere specială, n'ar fi siliţi să iee în mână băţul pribegiei. Iată, ce teren larg să deschide pe seama ministeriului nostru de instrucţie publică, ca în cercul său de competenţă să pună pedeci unui rău mare, simţit în general, şi dacă nu-l sistează de tot, la tot cazul să-l micşoreze. Tocmai de aceea, la finea vorbirii mele îmi voiu luà voe a înaintà un proiect de rezoluţiune, ca guvernul instrucţiei publice să fie îndrumat sa se îngrijască de înfiinţarea de şcoale economice de repetiţie, pe lânga toate şcoalele poporale elementare.

Onorată casă! Nu pot întrelăsà să nu discut la chestia regulării salarelor învăţatoreşti şi chestia, care ar fi chestie de detail, dar totuşi, după părerea mea, arată, că nu a fost rezolvată cu cea mai mare bunăvoinţă. Învăţatorul îşi primeşte salarul cu începere din ziua care urmează după ziua denumirii sale, respective ocupării postului său, iar banii de cvartir la prima lunii, care urmează după ocuparea postului său. Dacă deci cineva e numit în 2, bani de cvartir capătă numai dela prima lunei viitoare. Dacă comparăm aceasta dispoziţie cu regularea competenţelor deputaţilor, vedem, că deputatul îşi primeşte salarul, respective competenţele şi banii de cvartir, cu începere din prima zi a lunii în care a fost ales. Deci şi dacă a fost ales în 25, ori 30, el îşi primeşte toate competenţele cu începere din ziua primă a lunii. Dacă pentru deputaţi a fost rezolvată în mod atât de favorabil această chestie, aşà cred, că e cu mult mai îndreptăţită împartăşirea învăţătorilor de acest

www.dacoromanica.ro

favor, cari materialiceşte sunt mai mult avizaţi la acest favor decât stimaţii domni deputaţi.

Onorată casă! Cu toate mancităţile acestea, având în vedere, că proiectul acesta înseamnă un anumit progres, o îmbunătăţire pentru învăţători, parte pentrucă prin lege regulează competenţele învăţătorilor, parte pentrucă decretează, că întru cât cu privire la aceste competenţe învăţătoreşti s'ar naşte controverse, hotărîrea ministerială poate fi adusă înaintea judecătoriei administrative: din partea mea aşi primì proiectul cu plăcere, dacă el nu ar conţineà şi alte dispoziţiuni, ci numai regularea salarelor învăţătoreşti. Dar cu totul alte motive de natură gravă, onorată casă, mă îndeamnă să nu primesc proiectul. Ingrijorările mele le pot împărţì în trei grupări. Prima e, că prin actualul proiect puterea discreţionară a ministrului devine atât de lărgită, încât se poate spune, că de acì încolo învăţătorimea e cu totul supusă volniciei ministeriale, pentrucă rezolvarea chestiilor disciplinare se va întâmplà astfel după proiect, ca să nu-şi poată exprimà învăţătorii în mod liber părerea proprie, nu numai în vieaţa publică, dar nici în vieaţa particulară. Aşà cred, că atunci, când căutăm garanţii constituţionale, şi căutăm garanţii, ca puterea centrală să nu poată devenì în mâna unui guvern cu eventuale sentimente duşmănoase armă cu care elementele cu gândire independentă să poată fi făcute incapabile pentru rezistenţă, o astfel de regulare a chestiei disciplinare cu privire la învăţători, cum e ea contemplată în proiect şi e a se realizà, e întru adevăr periculoasă.

Proiectul de lege dă două arme în mâna ministrului. Una e, că pe învăţătorii şi învăţatoarele cu merite îi poate face directori şi directoare; deci pe aceia, cari sunt pe placul guvernului central, cari eventual săvârşesc servicii politice, îi împărtăşeşte de remuneraţie, în sarcina erarului. A doua e, că pe învăţătorul de care nu-i place, poate să-l pedepsească, şi anume aşà, că-l permută într'o comună cu competenţe mai puţine. Adevărat, că în mod provizoriu, până atunci, până nu ajunge şi în comuna aceea la salarul primit până acì, primeşte diferinţa ca adaus personal, dar pentru viitor ajunge în situaţia, ca şi cum deadreptul ar fi fost învăţător în comuna aceea, dela început.

O poate face ministrul aceasta şi din interes public, din interes de serviciu. Ştim însă cum e explicat acest interes de serviciu public, ştim ce teren de largă explicare deschide no-

www.dacoromanica.ro

ţiunea aceasta, şi ştiind cum şi în ce fel a fost exerciat în trecut acest drept discreţionar, aşà cred, că aceasta e o arma prea puternică în mâna ministrului spre a sperià învăţătorii şi ca învăţătorii să se teamă totdeauna de eventualitatea, că ajung într'un post dotat mai rău.

Condiţia primordială pentru independenţa funcţionarilor e inamovibilitatea lor, apoi nepermutabilitatea lor. In înţelesul proiectului de lege, în interes de serviciu public, deci curat din putere discreţionară, învăţătorul poate fi permutat. După părerea mea lucrul acesta e incorect şi el asigură prea mare putere ministrului. Abstrăgând dela aceasta, onorată casă, dacă luăm în considerare, că cazurile disciplinare sunt astfel regulate în acest proiect de lege, că §-ul 14, în care se cuprind delictele disciplinare, e atât de manc compus, deschide teren atât de larg de interpretare, încât învăţătorul acela nici nu poate să ştie, că ce e permis şi ce nu e permis să facă fără a se lovì de regulamentul disciplinar, şi dacă luăm în considerare, că şi în privinţa amovării învăţătorului, forul ultim e ministrul, şi că hotarîrea ministeriala nu poate fi atacată prin plânsoare, atunci această explicare a proiectului de lege arată din destul, că ministrul poate să procedeze cu totul în mod volnic faţă de învaţător şi poate sa-i dee drumul atunci când vrea.

Domnul ministru a pus în vedere în vorbirea sa de eri, că regularea chestiilor disciplinare ale învaţătorilor se va face mai târziu, în cadrele pragmaticei funcţionarilor, şi că aceasta nu peste mult are să urmeze. Pe mine însă nu ma linişteşte amânarea chestiei, şi de aceea în cursul desbaterii speciale voiu înaintà o propunere de acel înţeles, ca hotărîrile ministeriale, aduse în chestii disciplinare, în cazul, când în ele se decretează amovarea, să poată fi atacate cu plânsoare, înaintată judecătoriei administrative.

Dacă luăm în privire cazurile disciplinare vedem, că între altele formează caz disciplinar, de exemplu, — aşà e trecut lucrul acesta în proiect, — urmărirea direcţiei contrare statului. Foarte corect. Dar întreb eu, ce e aceea direcţie contrară statului? După părerea mea direcţie contrara statului e astăzi în mod absolut numai direcţia anarhistă, pentrucă numai aceasta exchide statul! Dar aici se înţelege, după părerea mea, cu totul alta. Să vedem, că în praxă, după cum arată istoria, ce înţeleg şi ce au oamenii obiceiu a înţege pretutindenea în lume sub

www.dacoromanica.ro

direcţie contrară statului? E lucru în de obşte cunoscut, că clasa care are în mână puterea statului, ori în stat absolutistic persoana, care ţine în mână puterea de stat, identifică interesul statului cu interesul propriu, şi orice atac îndreptat în contra interesului propriu e cvalificat de atac îndreptat în contra interesului statului. Astfel, dacă în stat absolutistic cineva urgentează direcţia constituţională, domnitorul absolutistic consideră faptul de direcţie contrară statului, pentrucă interesul său e altul. Ori în ţară cu formă aristocratică de stat va fi considerată de direcţie contrară statului direcţia democratică, care vrea, ca puterea de stat să treacă în mâna poporului. Dacă luăm în considerare, că clasa care posede şi ţine în mână puterea de stat, ori persoana, grijeşte singură de executarea legilor, ea în mod natural trece, plantează în vieaţă concepţia aceasta şi va persecută pe toţi ceice atacă interesul ei.

Să luăm în examinare cazul din acest punct de vedere şi să privim eventual spre viitor. Să ne închipuim, că în scaunul ministerial şade un om, care vrea să săvârşiască atac, atentat în contra constituţiei, sau a libertăţii ţării. Să zicem, că în scaunul ministerial se află un 67-ist incarnat şi volnic, care vrea, ca orice năzuinţă, care e îndreptată, să zicem, în contra modificării art. de lege XII dela 1867, să fie sugrumată în germene. Ce va face? Va declară simplu, că acela, care nu mărturiseşte principii 67-iste, urmăreşte direcţie contrară statului, va trage în cercetare disciplinară pe un astfel de învăţător, şi în înţelesul proiectului de lege îl va alungă, fiindcă el decide în ultimă instanţă, şi în contra hotărîrii lui peste tot nu are loc apelul. Aşà cred, că nu ne putem împăcà cu o astfel de regulare, şi învăţătorilor trebue să li se dee încă acuma, în proiectul acesta garanţa, că întru cât ministrul decretează pe cale disciplinară amovarea din post, chestia să poată fi trecută pe terenul judecătoresc şi să poată fi provocată deciziunea judecătoriei administrative.

Proiectul de lege dă putere largă ministrului şi în chestia supravegherii, în care privinţă ministrul a spus, că cu precauţiune, ba se poate spune, cu mare precauţiune, va căutà să introducă în acest proiect elementul autonom. Element autonom vrea să introducă acest proiect în şcoalele poporale de stat. Şi cum se contemplează executarea? Astfel, că asigură pe seama comitelui suprem dreptul de numire, aproape pentru toţi membrii din curatorat, la şcoalele poporale de stat. Dar aşà cred, că

www.dacoromanica.ro

numirea din partea comitelui suprem şi autonomia, sunt două lucruri, cari se exchid unul pe altul.

Abstrăgând dela aceasta, ţin de vătămătoare şi acea dispoziţie din proiect, după care sunt exchişi din curatorat aceia, cari caută să-şi valoreze influenţa de ex. în contra direcţiei religioase-morale. Să fiu scuzat, dar aceasta e iarăşi o noţiune atât de largă, încât în ea se poate cuprinde tot. Căci multe păreri sunt despre moralul religios şi nu toţi au părere uniformă în privinţa aceasta. Dacă trecem un astfel de paragraf în proiect, trebue să şi stabilim, că respectivul membru din curatorat ce fel de principii religioase-morale trebue să profeseze. Respectivul va trebui să aibă o noţiune religioasă-morală stabilită din partea statului, ori să zicem din partea ministrului, căci altcum, de ex. confesiunea evreiască va spune, că e vorba despre a sa moralitate religioasă, cea romano-catolică, că despre a sa, şi astfel dăm ansă la astfel de largi interpretări, de neînţelegeri, încât în vieaţă se vor naşte de acî mulţime de conflicte.

Aflu de vătămătoare, aflătoare în contrast cu egalitatea de drept, dispoziţia aceea din proiect, care face pendentă dela cunoaşterea scris-cetitului în limba maghiară numirea cuiva de membru în curatoratul şcolar. In înţelesul legilor noastre limba maghiară e în stare privilegiată cu privire la întrebuinţarea oficioasă. In privinţa facultăţii de drept însă, pentrucă cineva ştie să scrie şi să cetească ungureşte, n'a format nici o excepţie şi nici nu e corect să se facă excepţie, pentrucă se face în contul egalităţii de drept. Şi mai periculoasă şi şi mai necorectă e apoi dispoziţia aceea din proiect, care asigură ministrului putere discreţionară, ca în comunele în cari nu se găsesc destui ştiutori de scris-cetitul maghiar, să poată renunţà, după a sa plăcere, dela aplicarea curatoratului. A se despoià şcoala de controla elementului autonom, numaî pentrucă nu sunt destui ştiutori de scris-cetitul maghiar, cred că e nedreptatea cea mai mare.

Domnul ministru s'a ocupat în vorbirea sa de eri şi cu §-ul 17 din articolul de lege 44 dela 1868, în care e garanţat dreptul pe seama cetăţenilor de buze nemaghiare de a fi instruaţi şi în limba lor proprie maternă în şcoalele de stat. Dupăce domnul ministru a pus chestia aceasta, după părerea mea, într'o lumină cu totul greşită, aflu de necesar a mă ocupà cu ea în mod mai amănunţit. Dreptul cetăţenilor nemaghiari de a primì instrucţie în şcoalele poporale în limba proprie maternă

www.dacoromanica.ro

îl asigură, nu numai §-ul 17 din art. de lege 44 dela 1868, care permite o explicare destul de largă, ci îl asigură în mod cu mult mai precis art. de lege 38 dela 1868, care vorbeşte despre şcoale şi în §-ul 58 spune următoarele: (Ceteşte textul paragrafului.) E adevărat, că paragraful acesta se refere la şcoalele poporale comunale, dar §-ul 80 din acelaşi articol de lege, care se refere la institutele de învăţământ poporal, ridicate din partea statului, spune următoarele: (Ceteşte textul paragrafului.) Deci în înţelesul §-lui acestuia şcoalele de stat încă sunt a se organiză după modalitatea stabilită în §-ul 58, deci astfel, ca locuitorii comunei, cetăţenii de buze nemaghiare, să primească instrucţie şi în şcoalele de stat în limba proprie maternă. Aceasta e starea legală, legea astfel dispune. Situaţia faptică, starea faptică însă în multe privinţe se abate dela punctul de vedere legal. Tocmai de aceea eu nu aflu de satisfăcătoare declaraţia domnului ministru, că se va nizui să deschidă teren pe seama instrucţiei în limba maternă, ci în înţelesul legilor noi trebue să pretindem, ca ţinându-se în vedere dispoziţiile legii din 1879, referitoare la instrucţia limbii maghiare, să se inaugureze în toate şcoalele poporale de stat starea aceea legală, care în înţelesul §§-ilor 58 şi 80 din art. de lege 38 dela 1868 e în mod necondiţionat obligătoare pentru ministru.

Căci doară succesul instrucţiei poporale cere, ca în şcoale cetăţenii de limbă nemaghiară să primească instrucţie în limba proprie maternă. E aceasta o cerinţă pedagogică. Cerinţa aceasta nu poate fi supusă şi nu e permis să fie supusă consideraţiunilor politice. In privinţa aceasta mă provoc la vorbirea lui Deák Ferencz, rostită în dietă în 1871, la discuţia legii budgetare, când a făcut declaraţiuni cu privire la şcoalele medii. E natural, că dacă tezele acestea sunt croite pentru şcoalele medii, cu atât mai vârtos se refer ele la şcoalele poporale. In vorbirea aceasta Deák Ferencz a declarat următoarele (ceteşte): «Dacă ar fi în ţară 300 de gimnazii, dacă ar fi atâtea, ca tot la şase mile să se afle câte unul, şi în toate gimnaziile din provincie nu se propune în limba, ori nu excluziv în limba care e limba poporului, fără îndoială ca e grea promovarea culturii. Să ne aducem numai aminte, cât de mult ne-am chinuit noi în copilăria noastră, când a trebuit să învăţam o limbă streină, o limbă moartă, şi să privim ce uşurare s'a făcut tinerilor noştri acuma prin aceea în instrucţie, că li-se propune ungureşte. Tot aşà e

www.dacoromanica.ro

şi cu limba celoralalte naţionalităţi»... Nu trebue să fie cineva pedagog, ci fiecare om cu minte trează înţelege, că dacă învaţă cineva în limba pe care o înţelege, poate învăţà cu mult mai mult şi poate face un progres cu mult mai mare, decât dacă i-se propune într'o limbă pe care n'o înţelege, pe care mai întâiu trebue să o înveţe.

Domnul ministru a făcut în vorbirea de eri declaraţia, că el nu învinovăţeşte pe acei mari bărbaţi de stat, cari au creat art. de lege 44 dela 1868, ci greşala o află în noi, respective în acei factori, cari nu s'au acomodat bazelor legii, şi astfel legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor n'a întrat în vigoare, în factorii, cari urmăresc direcţie contrară bazelor contemplate în legea aceasta. Ştiu foarte bine, că în 1868, când s'a adus legea aceasta, deputaţii naţionalişti de atunci n'au fost mulţumiţi cu rezolvarea dată de art. de lege 44 dela 1868, şi că bazele lor principiare s'au deosebit de ale proiectului de lege, votat din partea parlamentului şi întrodus de prezent în colecţia legilor noastre. Dar dacă aceia n'au fost mulţumiţi şi au aflat, că e necorectă rezolvarea aceea, de acì nu a urmat, ca guvernele să nu execute legea aceea, până nu se pun afirmativii factori contrari pe bazele acelea principiare, ci tocmai prin aplicarea practică a legii trebuià să se arate, că justele pretensiuni ale naţionalităţilor pot fi satisfăcute şi pe bazele pe cari e pusă legea.

Dar, onorată casă, cum voiu convinge eu pe acela, care zice că e foarte puţin, ori că nu aprobă bazele principiare, cumcă de fapt această bază principiară permite satisfacerea justelor pretensiuni, dacă eu nu execut dispoziţiile acelea speciale şi dacă tocmai prin neexecutare îl întăresc în părerea, că de fapt baza principiară e de vină, iar nu neexecutarea dispoziţiunilor speciale ale legii? După părerea mea nu naţionalităţile sunt de vină, nu ele poartă vina, că nu s'a executat legea, ci guvernele, cari n'au executat dispoziţiile speciale ale legii. Aşà cred, că nici motive politice, nici naţionale, nici pedagogice, nu justifică concepţia pe care a accentuat-o aici eri domnul ministru de culte şi instrucţie publică. Dacă guvernul are de fapt intenţiunea să restabilească cu orice preţ starea legală, ca să îndemne pe toţi cetăţenii de stat la încredere faţă de guvernul maghiar, atunci prima şi indispensabila sa datorinţă e înainte de toate să execute toate legile, deci şi paragrafii citaţi de mine din legea de naţionalităţi şi din legea şcolară, pentrucă

www.dacoromanica.ro

numai aşà deşteaptă încredere, că cu bunăvoinţă sunt sprijinite naţionalităţile, chestiile tuturor naţionalităţilor, că aici la dreptul vorbind nu vrea nime să îndrepte, sub pretextul unităţii naţionale, ori al culturei naţionale, atac în contra existenţei naţionalităţilor.

Eu cred, că mai ales în situaţia actuală politică guvernul ar trebuì să se ferească şi să nu aducă astfel de legi, cari peste tot nu provoacă liniştire. Sunt chestii a căror rezolvare nu depinde dela votul majorităţii, ci cari numai atunci sunt rezolvate corect, dacă fiecare factor consimte, dacă fiecare factor crede de fapt, că rezolvarea e corectă şi dreaptă. In special actuala situaţie politică e de aşà, că guvernul ar trebuì să o folosească pentru a câştigà pe fiecare factor al ţării pentru ideea, că unitatea şi independenţa Ungariei trebue asigurată.

Onorată casă! Eu nu văd în proiect astfel de dispoziţiuni, cari ar fi în stare să provoace liniştire publică, şi tocmai de aceea nu primesc proiectul, ci îmi iau voie a înaintà următorul proiect de rezoluţiune: «Casa să îndrume pe ministrul de culte şi instrucţiune publică, ca la toate şcoalele, de stat şi nu ale statului, să se îngrijească de ridicarea de şcoale economice de repetiţie».

Aşà cred, că dacă stimatul guvern de fapt ar înfiinţà, unde se poate, cu primirea proiectului meu de rezoluţiune, şcoale poporale economice de repetiţie, cu mult mai mare serviciu ar face prin aceasta ţării, decât forţând în măsură prea mare învăţarea limbii maghiare, pentrucă de geaba vor învăţà cetaţenii nemaghiari ceva ungureşte în şcoală, dacă de foame, ori fiindcă aici nu se pot susţineà, vor fi necesitaţi să iee în mână băţul pribegiei şi să plece la America. Dacă guvernul acesta, onorată casă, şi-ar îndreptà atenţiunea spre aceea, ca fiecare cetaţean să-şi câştige aici cunoştinţe economice, cari îi dau şi i asigură posibilitatea de a-şi aflà în ţara aceasta existenţa sigură şi independentă economică, aşà cred, că cu mult mai mare serviciu ar face unităţii şi viitorului ţării, decât forţând astfel de proiecte de lege, cari pot să provoace numai contraste între cetăţenii de diferite limbi ai ţării.

Recomand spre primire proiectul meu de rezoluţiune . (Aprobări vìi la naţionalişti.)[1]

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. VII, pag. 289.

www.dacoromanica.ro

In aceeaşi şedinţă din 13 Martie 1907 a luat cuvântul şi deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* şi a rostit în discuţia generală a proiectului de lege din desbatere vorbirea următoare:

«Onorată casă! In timpul activităţii noastre parlamentare de până acuma ne-am ocupat, cum binevoiţi a şti, cu lucruri formale. Ne-am ocupat cu lucruri formale, pentrucă înainte de toate aveau să fie rezolvate chestiile, cari formează condiţiile materiale, necesare pentru vieaţa de stat. E prima ocaziune, că ne ocupăm aici cu un proiect de lege meritorial, şi încă cu un astfel de proiect de lege, cu teze şi meritorial, care în privinţa atotputerniciei statului va puteà aveà efectul cel mai departe mergător.

Onorată casă! Când noi după 26 de ani de pasivitate am ocupat băncile acestea, cred că puteţi cere în mod natural dela noi, şi poate cere şi opiniunea noastră publică, să ne desvoltăm punctul de vedere pe care l'am avut faţă de făptuirile legislaţiunii de până acuma, şi punctul de vedere pe care în mod natural trebue să ne punem faţă de un astfel de proiect de lege. Lucrul acesta e necesar în scopul cunoaşterei dispoziţiei, care stăpâneşte sufletul poporului nostru.

Aflu de necesar aceasta, pentrucă precum în arta reproductivă, nu obiectul respectiv, nu obiectele sunt dătătoare de direcţie şi nu acestea formează esenţa respectivului product artistic, ci lucrul principal e dispoziţia, care se reoglindează din întregul reproducţiei artistice, formând aceasta esenţa artei, astfel şi în vieaţa politică, dupăce conducerea vieţii moderne de stat, politica, e artă, în desvoltarea acestei arte nu aceea e mai de importanţă, că cine sunt persoanele, cari sunt obiectele politice, chemate să conducă această artă, ci lucrul principal e, că persoanele acestea, împrejurările acestea, ce dispoziţie au, cari sunt inponderabiliile, cari în întregimea lor ne arată icoana statului şi toate elementele sale constitutive? Mă simţesc dator prin urmare să descriu dispoziţia, care ne stăpâneşte pe noi şi popoarele reprezentate de noi, cetăţenii statului, faţă de dispoziţiile scoase pe tapet şi ridicate la valoare de lege cu începere dela anul 1867 până acuma. Permiteţi-mi, ca în scopul acesta şi mai ales în scopul de a puteà motivà mai adânc punctul nostru de vedere faţă de proiectul de lege din desbatere, sa pot face o scurtă reprivire istorică.

www.dacoromanica.ro

Ştiţi foarte bine, că înainte de 1867 icoana ţarii acesteia erà cu totul alta, decât după aceea. Ştiţi foarte bine, ca ţara aceasta înainte de 1867 erà compusă din mai multe individualităţi de drept public, separate, din mai multe teritorii deosebite şi popoare deosebite. Ştim foarte bine, că Ungaria de astăzi, afară de Ungaria propriu zisă, erà compusă din Ardeal, din aşanumitele Partium, din graniţa militară, Croaţia-Slavonia, Banatul timişan, Voivodina sârbească şi din Fiume. In cadrele acestor unităţi de drept public şi-au aflat singuraticele popoare condiţiile pentru desvoltarea lor culturală şi economică, prin urmare, în mod natural, ţineau la ele. Dar la 1867 unitaţile acestea au căzut jertfă năzuinţelor centralistice, iar mai târziu au fost sistate de tot aceste teritorii separate, din punctul de vedere al dreptului public.

A urmat, în mod natural, că popoarele de pe teritoriile acestor unităţi de drept public au primit cu îngrijorare noua prefacere şi s'au purtat cu jaluzie faţă de întocmirile nouei vieţi de stat, temându-se, că înlăuntrul acestor nouă întocmiri ale vieţii de stat nu se vor puteà valorà condiţiunile lor economice şi culturale, aşà ca în sistatele lor teritorii autonome.

In faţa acestor îngrijorări stăteau bărbaţii de stat, a caror năzuinţă concludà într'acolo, ca precum tăria singuraticelor corpuri depinde dela felul cum sunt aşezaţi în întreg atomii singuratici, aşà şi puterea de vieaţă a fiecărui stat depinde dela aceea, că unităţile cari o formează, clasele şi popoarele, cum se poţ acomodà, cu interesele lor, în vieaţa de stat de nou formată şi în formaţiunea ei, pentruca în noua întocmire a vieţii de stat popoarele aflătoare în unităţile de mai nainte de drept public să-şi vadă asigurate în deplină măsură desvoltarea culturală-economică şi valorarea politică.

Din această cugetare şi din acest mers de idei s'au născut legile fundamentale, aduse dela 1867 încoace. Una din aceste legi, lucrul acesta nu-l veţi negà nici D-voastră, e art. de lege 43 dela 1868. Legea aceasta, care regulează executarea uniunii, e lege fundamentală, oricare să ne fie parerea despre ea.

Onorată casă! La anul 1848 s'a decretat uniunea prin art. de lege 7 din Pojon şi 1 din Cluj, iar la 1868 s'a regulat pe cale legală executarea uniunii. Ştim foarte bine, că la 1848 sistarea unităţilor de drept public a aflat mare împotrivire şi a cerut mari jertfe. A fost împedecată cu sânge şi cu fier. Când

www.dacoromanica.ro

apoi la 1867 şi 1868 s'a pus de nou la ordinea zilei sistarea acestor unităţi de drept public, cu considerare la împrejurarea aceea a fost adusă, după art. de lege 43 dela 1868, ca lege fundamentală şi ca garanţă în faţa nouei prefaceri, legea de naţionalităţi, art. de lege 44 dela 1868.

Insemnări contimporane confirmă, că la 1868, respective 1867, când s'a făcut transacţia aceasta, erà temere, că singuraticele popoare vor pune cea mai mare împotrivire politică în faţa nouei formaţiuni. De aceea, fiecare politician prevăzător al ţarii s'a nizuit, ca după putinţă să iee ascuţişul acestei rezistenţe politice. Avem ştire de tot pozitivă, că atunci, când s'au făcut legile dela 1867, însuşi domnitorul şi-a pus în cumpănă întreaga sa autoritate, pentruca singuraticele popoare din ţară să primească schimbarea aceasta cu toată liniştea. Maiestatea Sa a rugat pe bărbatul conducător, politic şi bisericesc, cu cea mai mare autoritate la poporul român, pe Arhiepiscopul cu mare nume *Şaguna*, ca să meargă între poporul român şi să-l asigure, că prin nouăle prefaceri nu va fi împiedecat în desvoltarea sa, nu va fi restrâns în drepturile sale. Şi pot să spun, că numai intervenţiei acestui conducător este a se atribui, că poporul român nu a manifestat împotrivire faţă de noua prefacere. Dar urmează din toate acestea şi aceea, că legile acestea nu au numai puterea formală de lege, ci putere cu mult mai mare, fiind întărite cu o promisiune specială, nu numai din partea persoanei Maiestăţii Sale, ci şi din partea fiecărui factor dătător de direcţie al vieţii politice maghiare, astfel, că cu drept cuvânt putem spune, că legile acestea dela 1867 şi 1868 au fost puse sub scutul onoarei naţiunei.

Să ne aducem numai aminte, cum la 1848, când s'a desfiinţat iobăgia şi domnii singuratici de pământ şi-au pierdut iobagii, însaşi legislatura a declarat, că despăgubirea acestora se pune sub scutul onoarei naţionale. Aceea ce s'a întâmplat atunci cu privire la partea materială a chestiei, s'a întâmplat şi la 1868 cu privire la partea de drept public a chestiei, când singuraticele individualităţi de drept public, în locul drepturilor vechi, înrădăcinate în trecut, au fost silite să accepteze baza creată la 1867 şi 1868, la inzistenţa şi dorinţa Maiestăţii Sale, cu cooperarea tuturor factorilor legislaţiunii. Dar cu adâncă durere trebue să constat, onorată casă, că ne-am înşelat în aşteptarile noastre. Căci, onoraţi domni, fie-mi permis a vă rugà, —

www.dacoromanica.ro

nu voiu obosì cu citate onorata casă, — ca să binevoiţi a cetì declaraţiile bărbaţilor de stat de atunci. Binevoiţi a fi convinşi, că între bărbaţii de stat de atunci nu s'a aflat nici unul, care nu s'ar fi nizuit din toate puterile şi cu toată greutatea cuvântului său să promită, că legile acestea de fapt vor fi respectate, şi în cursul timpului nimic nu va fi luat din ele». (Urmează pauză, apoi oratorul continuă):

«Onorată casă! După cum mi-am luat voie a amintì, legile şi promisiunile acestea nu s'au ţinut, pentrucă de o parte nazuinţele centralistice, de altă parte năzuinţele manifestate tot mai mult din partea prepotenţei de rasă, au despoiat legile şi promisiunile acestea de valoarea, puterea, aplicarea lor, pe care cu dreptul o puteam aşteptà, umplându-ne pe noi de cea mai mare îngrijorare. Ştiţi doară foarte bine, că imediat după întrarea în vieaţă a legilor dela 1868 s'a început ştirbirea acelora, la început cam fără curaj, dar apoi tot cu mai mare îndrăzneală, astfel, că astăzi D-voastră recunoaşteţi, cu ministrii împreună, că legile acelea nu sunt executate şi declaraţi, că legile acelea *nu pot* fi executate şi *nu vor fi* executate.

Pe când astfel la D-voastră funcţiunea vieţii de stat culminează tot mai mult în desconsiderarea acestor legi, la noi amăraciune adâncă a cuprins sufletele şi la noi abià s'a aflat generaţie, căreia i-s'ar fi făcut şi i-s'ar face mai multă imputare decât generaţiei, care a lăsat să treacă şi să primească întrupare la 1867 şi 1868 opera de transacţie, la îndemnurile bărbaţilor de stat de atunci, fără nici o împotrivire mai de seama. Din zi în zi a crescut amărăciunea noastră faţă de D-voastră, iar încrederea noastră faţă de bărbaţii D-voastre de stat s'a clatinat de tot, şi ce e mai mult, la noi, în special la poporul român, a fost expusă unei primejdii temeinice nerasturnabilitatea atât de tradiţionalelor sentimente dinastice şi tradiţionala statornicie. Şi să nu primiţi lucrul cu mirare. Pentrucă dacă un popor îşi îndreaptă privirea spre legile în cari îşi vede garantata, ca neam, existenţa, înaintarea, cultura, dacă poporul acesta îşi îndreaptă privirile spre legile a căror susţinere e asigurată, nu numai prin jurământul regelui, ci şi prin promisiune specială, prin cuvânt separat, şi vede, că legile acestea de fapt nu se ţin, şi adecă nu numai aşà, că singuraticele dispoziţii au fost ştirbite prin dispoziţii ulterioare legale, ci nu se respectează nici dispoziţiile existente: atunci să nu vă miraţi, că încrederea

www.dacoromanica.ro

noastră în sfinţenia legii, că încrederea faţă de D-voastră, încrederea faţă de barbaţii D-voastre de stat, încrederea faţă de acela, care înainte de toate şi mai presus de toate sfânt trebue să fie, a început să se clatine, ba s'a clătinat dejà temeinic.

Convingerea mea e aceea, că puterea legii nu stă în milioanele de baionete, cari o apără. Convingerea mea e, că puterea legilor nu reşede nici în acele forme goale, pe lânga cari au fost aduse, ci cea mai adâncă convingere a mea e, că puterea legilor zace în sentimentul de drept, în convingerea de drept, care susţine, stimează şi respectează legile acelea. Şi scuzaţi, dar pe când despre legile de mai nainte se poate presupune cel puţin, — fiind vorba despre legile, cari au asigurat libertatea cetăţenească şi politică a cetăţenilor de stat, — că au prins rădacină în convingerea şi în sentimentul de drept al fiecărui factor politic din stat, legile de mai târziu, cari au scos din valoare aceste legi, în întregime ori în parte, nu au rădăcini sigure, ba nu au rădăcini absolut de loc în convingerea de drept şi în sentimentul de drept al poporului, al cetăţenilor de stat.

Tocmai de aceea, onorată casă, scopul părţii introductive a vorbirei mele a fost acela de a arătà, că de ce ne punem noi faţă de legile acestea pe punct de vedere contrar, şi de a arătà în mod motivat, care e punctul nostru de vedere faţă de legile, cari s'au adus dela 1868 până acuma, cu ştirbirea garanţiilor desvoltarii noastre. Noi ne supunem legilor aduse până acuma, cari sunt contrare acelor legi fundamentale, şi ne supunem şi acestei legi, dacă va devenì lege, pentrucă cunoaştem înainte de toate, poate mai bine decât D-voastră, respectul faţă de legi şi pentrucă ştim, care e puterea legii sancţionate. Dar fiindca acelea nu reşed în sentimentul nostru de drept, ci din contră, se împotrivesc legilor fundamentale, deşì nu de tot mulţumitoare, dar mai apropiate de convingerea noastră de drept, nu suntem străini de ideea, ca în momentul când ni se va deschide ocaziunea potrivită, costituţională şi legală, să modificăm în întregime legile acestea, să căutăm să înlocuim legile acelea cu altele, cari corăspund singure şi excluziv compoziţiei ţării acesteia, folosind toate mijloacele legale, pentruca în legile ţării să se cuprindă icoana fidelă a ţării noastre. (Aprobări la naţionalişti.)

Punctul nostru de vedere faţa cu proiectul de lege din discuţie, cum bine ştiţi, e respingerea lui. Şi e respingerea lui,

www.dacoromanica.ro

pentrucă proiectul acesta formează numai o verigă în lanțul de legi cu cari au fost scoase din vigoare legile fundamentale și cu cari s'a încercat să ni se detragă nouă condițiunile de desvoltare.

Proiectul acesta de lege vrea să reguleze salarul învățătorilor. Dar al căror învățători? Al învățătorilor de stat. Al căror învățători de stat? Al acelora, cari funcționează la școale de stat cu limbă de propunere maghiară. Dar, onorata casă, dupăce provederea școalelor de stat cu limbă excluzivă maghiară se împotrivește legilor fundamentale, ba zic mai mult, nu există dispoziție legală pe care bazându-se, domnul ministru, ori consiliul de ministri, sau conducătorii școalelor, ar puteà introduce în școalele maghiare excluziv limba de propunere maghiară, eu nici un fel de urcare de salar nu votez învățătorilor aplicați la astfel de școale de stat, la cari activitatea învațătorilor stă în contrast cu legile fundamentale, cu legile sancționate ale țării. Nu fac imputare învățătorilor, ci acelora, cari conduc astăzi vieața de stat.

Onorată casă! Poate veți primì cu îndoială dacă spun, că în școalele noastre de stat limba de propunere maghiară în ținuturi nemaghiare nu are nici o îndreptățire. Voiu arătà cu cartea de legi în mână. Observ, că pe când de o parte articlul de lege 43 dela 1868, despre regularea amanunțită a uniunei între Ungaria și Ardeal, și art. de lege 44 din același an, legea de naționalități, legea care asigură drepturile naționalităților, e lege fundamentală, tot așà lege fundamentală e și art. de lege 38 dela 1868, prin care e asigurata libertatea instrucției. Iar §-ul 80 din art. de lege 38 dela 1868 sună astfel: (Cetește paragraful.) Iar §-ul 58 al aceleiași legi sună astfel: (Cetește paragraful.) E afară de orice îndoiala, că după dispozițiile legii acesteia în fiecare școală de stat din comuna în care poporațiunea nu e maghiară, ori nu e numai maghiara, limba de instrucție poate să fie excluziv numai limba vorbita de poporul respectiv. Aceasta se întărește prin art. de lege 44 dela 1868, în care se spune pe față, că fiecare elev din țară are să-și primească instrucția numai în limba sa proprie maternă. Importanța acestui lucru au cuprins-o în așà măsură bărbații de stat de atunci, încât nici aceea n'au stabilit, că limba maghiara sa fie limbă obligătoare în școalele poporale. O dovedește aceasta faptul, că pe când legea despre instrucția din școalele

www.dacoromanica.ro

poporale vorbeşte numai despre limba maternă, ca limbă exclusivă de instrucţie, iar despre limba maghiară ca obiect obligător nici amintire nu face, — legea despre instrucţia mai înaltă decretează în mod categoric, că este a se învăţă şi limba maghiară.

Va se zică, bărbaţii de stat de atunci s'au pus pe corectul punct de vedere, că pe terenul instrucţiei în şcoala poporală excluziv limba maternă a elevului respectiv are să fie limba de propunere. D-voastră, stimaţi domni, în faţa acestora, când e vorba de alcătuirile de legi dela 1867 şi 1868, totdeauna vă provocaţi la aceea, că respectivii bărbaţi de stat au fost nişte naivi, n'au cunoscut punctele de vedere, cari trebue să stee înaintea ochiului fiecărui bărbat de stat, n'au înţeles misiunea statului, nu au căutat să dee direcţie culturii. Dar D-voastră greşiţi foarte, domnilor, pentrucă bărbaţii de stat de atunci, în urma influenţei ideilor mari de libertate, eşite la suprafaţă în secolul trecut, au fost pe deplin în curat cu aceea, că în ţara aceasta, ca într'o ţară formată din mai multe popoare, e cu neputinţă să fie asigurat echilibrul, existenţa, desvoltarea vieţii de stat altcum, decât prin libertatea deplină şi desăvârşită. Nu vreau să citez, căci şi de altcum ne faceţi imputare, că vrem să lungim prea tare firul desbaterii, ci mă mărginesc simplu la aceea, să contrag cuvintele unui mare bărbat de stat, ale înţeleptului patriei, care spuneà, că e afară de orice îndoială, că statul poate urmà faţă de naţionalităţi numai două proceduri: ori le nimiceşte, ori le dă deplină libertate! Şi atunci şi-a pus întrebarea, ca pot fi nimicite naţionalităţile, ori nu? A ajuns la rezultatul, că naţionalităţile din stat nu pot fi nimicite, şi nu pot fi nimicite, nu numai pentrucă el, ci şi altă celebritate a patriei noastre, ministrul de culte de atunci, baronul Eötvös József, spuneà, că: «Domnilor, un popor nizuilor spre libertate poate fi asuprit pe o vreme oarecare, dar nu poate fi nimicit nici odată». Bărbaţii de stat de atunci au mânecat dela concepţia aceasta şi fiţi convinşi, că aceasta e singura concepţie corectă, pentrucă ea singură e în stare să provoace în ţara aceasta, în toate chestiile fundamentale ale funcţionării vieţii de stat, consimţirea noastră, ca existenţa statului acestuia să o asigurăm de o potrivă pentru toate vremile. Căci, dacă respectivii bărbaţi de stat au decretat învăţarea limbii materne în şcoalele poporale, n'au făcut-o aceasta din motivul, că au voit să ne asigure nouă des-

www.dacoromanica.ro

voltarea în ţara aceasta, ci pentrucă la 1868 icoana externă a ţării corespundeà adevăratei ei naturi şi pentrucă atunci desvoltarea peste margini a limbii oficioase de stat n'a fost dat încă o icoană falsă despre ţara aceasta, dar şi pentru aceea, pentrucă atunci nu erà trebuinţă de limba maghiară în măsura în care D-voastră doriţi să arătaţi, că ar fi trebuinţă.

Atunci legile acestea au fost aduse între astfel de împrejurări, că s'a stabilit şi decretat în mod neîndoios, că la justiţie şi în administraţie, la forurile prime, în toate funcţiunile cari reclamă o atingere nemijlocită cu poporul, care-şi caută dreptul, sau cari vreau să împărtăşească poporul de efectul binefăcător al administraţiei, limba de procedura, limba oficioasă, e excluziv limba maternă a respectivului popor. Natural, că în urma acestora limba maghiară n'a avut trebuinţă de o extindere, ca aceea pe care voiţi să i-o daţi D-voastră. Astăzi însă lucrul aşà stă, că legile D-voastre au statuat excluziv limba maghiară de limbă oficioasă şi se constrâng toţi locuitorii ţării să comunice în limba maghiară, pretinzându-se pe urma legilor aduse în mod forţat, ca fiecare să înveţe ungureşte. Scuzaţi, dar concepţia aceasta, scoasă, nu atâta din motive materiale, cât mai ales din ambiţie... (Nagy György: E interesul ţării!) nu corăspunde interesului ţării, interesul ţării nu pretinde aceasta, şi forţarea lucrului duce numai la catastrofă!

Dacă D-voastră credeţi, că concepţia aceasta e numai concepţia noastră, şi că reprivirea aceasta asupra trecutului s'a zămislit astfel numai în creerii mei, vă înşelaţi. Mă provoc la un martor clasic, la d-l ministru de instrucţie publică, care de când am fericirea a face parte din casa aceasta a spus, că în trecut a fost asigurată desvoltarea fiecărui popor singuratic şi chiar şi stabilirea limbii oficioase a statului s'a întâmplat astfel, că prin aceasta nici un popor, nici altul, să nu se vadă împedecat în interesele sale juste, în modalităţile manifestării sale juste. Şi această limbă oficioasă, ştiţi D-voastră bine, a fost limba latină, şi numai dela 1832 şi 1848 dateaza năzuinţele de a se preface în maghiară limba oficioasă.

Când eu mă ridic în contra învăţării în forma atât de extinsă a limbii de stat în şcoala poporală şi din motivele înşirate de mine în repetite rânduri mă împotrivesc ei cu toate mijloacele mie posibile, mult stimatul domn ministru foloseşte contra mea obiecţiunea, că năzuinţa noastră poatecă de aceea e atât

www.dacoromanica.ro

de ascuțită, fiindcă ne temem de maghiarizare, dar ne asigură, că peste tot aici nu poate fi vorba de maghiarizare. N'am motiv să trag la îndoială sinceritatea cuvintelor domnului ministru, deși silit sunt să constat, că concepția aceasta a domnului ministru, respective mărturisirea sa, nu acopere părerea actualei păreri publice politice maghiare, și în special nu acopere părerea D-voastre, ceice ocupați loc aici, în casă. Pentrucă cu mare atențiune am ascultat vorbirile pe cari le-ați rostit D-voastră în casa aceasta, cu ocaziunea desbaterii budgetului de culte, și am ajuns la convingerea nerăsturnabilă, că toți ceice s'au ocupat cu chestia aceasta, s'au declarat în direcția, că întreaga lor gândire, întreaga lor năzuință, e îndreptată într'acolo, ca fiecare locuitor al țării acesteia să fie Ungur, excluziv Ungur.

Dacă D-voastră îmi arătați o singură vorbire dela 1868 încoace, care merge într'acolo, că în țara aceasta trebue să fie asigurată și cultura celoralalte popoare, atunci mă plec. Dar tocmai singuraticele faptuiri ale domnului ministru îmi îndreptățesc îndoiala pe care o simțesc față de deplina sinceritate din declarația aceea. Când pot să constat, că în școalele de stat, contrar dispozițiilor legii, se propune excluziv în limba statului; când vad și aceea, că nici sub domnia d-lui ministru nu s'a făcut încercarea, ca sa se șteargă dispoziția ilegala a ministrilor de mai nainte, dupa care în școalele de stat chiar și religia se dorește a se învăță ungurește, în tocmai ca în Polonia: nu-mi pot adună motivele neîncunjurat necesare pentru a mă convinge despre deplina sinceritate a cuvintelor domnului ministru.

Domnul secretar de stat, așà vad, că neagă această afirmare a mea. Eu cunosc cuprinsul acelor declarațiuni, dar faptul nu poate fi răsturnat cu declarațiuni și faptul e, că dacă catihetul nu propune religia în școalele de stat în limba maghiara, nu capată dotația dela stat. E și aceasta o politica corectă, onorată casă? (Voci: Corectă!) Eu trag la îndoială. Faptul pe care-l spun e pe deplin adevărat și real.

Vă provocați mult la aceea ce a spus domnul ministru de culte. Binevoiți a mă onorà cu indulgența D-voastre, pentrucă tocmai asupra părții aceleia vreau să revin, citându-o verbal din vorbirea d-lui ministru de culte. In vorbirea sa din urmă stimatul domn ministru de culte și instrucțiune publică, ocupându-se cu modesta mea vorbire, în care am protestat în contra forțării instrucției în limba maghiară, a reflectat următoarele (cetește):

www.dacoromanica.ro

«Întreaga chestie e aceea, că oare ţinem de dorit peste tot, ba de necesar, ca toţi cetăţenii patriei acesteia să fie puşi în situaţia de a puteà ajunge în legătură spirituală între olalta, ca de fapt, şi nu numai de formă, nu numai pe hârtie, nu numai în funcţii de drept public, ci într'adevăr să formeze un întreg, o unitate în înţeles politic? Aceasta e o parte a chestiei. Ceealaltă parte apoi e aceea, ca toţi cetăţenii statului, fie de orice limbă maternă, să fie puşi în situaţia, nu numai de a da soldaţi şi dare statului, ci de a puteà participà şi în mod activ la vieaţa acestui stat, să poată urcà treptele cele mai înalte în vieaţa acestui stat».

Eu încă împart chestia, ca d-l ministru, în două părţi, şi fie-mi permis să trag la îndoială în mod categoric adeveritatea acestei declaraţiuni, făcută de altcum cu excelentă dialectică şi oratorie, acomodată să ducă în rătăciri, şi să protestez în contra ei. Pentrucă ce cere domnul ministru în prima întrebare? Aceea cere, ca fiecare cetăţean al statului să se împărtăşască de fericirea de a ajunge cu maghiarimea în legătură spirituală, făcându-se astfel accesibilă pentru el cultura acestei naţiuni maghiare. Scuzaţi, vă rog, dar mulţămesc foarte frumos domnului ministru pentru stima cea mare pe care o are faţă de facultăţile spirituale ale poporului nostru, când presupune despre poporul meu (Ilaritate), da, poporul meu, întocmai cum şi eu sunt al lui, că poporul meu va fi în stare, afară de cultura sa proprie, să-şi însuşască încă şi o altă cultură. Dacă stimatul domn ministru astfel judecă, că va fi în stare poporul meu, aflător în comunicare spirituală cu trecutul său şi cu cultura sa proprie, să între în legătură încă şi cu un alt popor şi să-şi însuşască şi cultura acestuia, atunci stimatul domn ministru taxează prea sus facultatea sa spirituală.

Eu pentru aceasta, contrar domnului ministru, nu aflu că e apt poporul meu, ori cel puţin păturile mari, fundamentale, largi ale sale. Poporul meu român, întocmai ca nici altul din lume, nu poate aveà mai multe culturi. El nu poate fi în comunitate decât numai cu cultura sa proprie, pentrucă poporul, care în întregimea sa şi în păturile sale largi are două culturi şi cu două culturi trăeşte în comunitate, e popor hermafrodit, care merge spre perire şi care nu are viitor. Dupăce însă punctul meu de vedere e acela, că fiecare popor poate sa aibă numai o cultură, e fără îndoială, că cultura poporului meu poate să

www.dacoromanica.ro

fie numai (Voci: In Ungaria é numai cultură maghiară!)... *una*, şi aceasta e pentru poporul meu *cultura română*. Daca D-voastră susţineţi altceva, prin aceasta daţi numai dovada cea mai eclatantă, că am avut dreptate atunci când spuneam, că concepţia D-voastre nu acopere concepţia d-lui ministru. Eu pentru aceea am fost şi sunt contrar al învăţării în limba maghiară, pentrucă ea duce la nimicirea culturei mele şi a culturei celoralalte popoare din ţară de altă limbă. Am, nu numai dreptul, ci şi datorinţa să lupt în contra ei, şi dacă n'aş face aşà, D-voastră aţi fi îndreptăţiţi să-mi faceţi imputare. (Voci: Iţi facem şi aşà!) Mi-o faceţi fără motiv, atunci mi-aţi face-o cu motiv.

Contele Apponyi Albert a făcut declaraţia, că să înveţe fiecare ungureşte, pentruca să poată luà parte la toate manifestările vieţii de stat, să poată fi părtaş la toate drepturile pe cari le acordă statul singuraticilor cetaţeni. Pusă astfel chestia eu o primesc foarte bucuros, pentrucă e dovada cea mai eclatantà, că dela 1868 încoace desvoltarea s'a făcut într'o astfel de direcţie, că valorarea popoarelor acestei ţări şi valorarea drepturilor lor e condiţionată de cunoaşterea limbii maghiare. In şedinţe, în presă, de câteori am spus-o noi aceasta, şi aţi negat! De multeori a ajuns în temniţă respectivul, pentruca a spus lucrul acesta. Dar acum, dupa declaraţia domnului ministru, cred că adevărul nu mai poate fi tras la îndoială.

O altă dorinţă a domnului ministru e, ca prin cunoaşterea limbii maghiare fiecare cetaţean să poată ocupà în vieaţa de stat poziţiile cele mai înalte. Eu pun întrebarea, că din massele cele uriaşe, cele mari ale poporului D-voastre, cari muncesc pamântul, cari lucrează, câţi s'au ridicat pe treptele, nu pe cele mai înalte, ci pe cele mai considerabile? (Voci: Foarte mulţi!) Recunosc, că mulţi au ajuns la poziţii mai înalte şi mai însemnate. Dar dacă în procente am exprimà proporţia în care e reprezentat poporul maghiar în aceste posturi, am vedeà cât e de minimal lucrul acesta, căci dintr'o comună abià un om dintr'o generaţie dacă poate să ajungă la treaptă mai înaltă. Cu atât mai puţin din poporul nostru.

Acum să-mi daţi voe, şi aceasta o veţi recunoaşte şi D-voastră, că e curată volnicie şi nedreptate, să chinueşti un popor întreg cu învăţarea unei limbi şi să-l reţii dela câştigarea altor cunoştinţe, numai pentruca din poporul acela câte unul la o mie să poată ajunge la o treaptă mai înaltă. (Mişcare). Sunt de

www.dacoromanica.ro

părerea, că la guvernul central al țării limba oficioasă poate să fie cea maghiară; și că aceia, pentru cari legea prevede continuarea studiilor celor mai înalte, trebue să-și însușască limba maghiară, chiar și pentru aceea, ca să fie dată posibilitatea, ca cineva să poată vorbì în parlamentul acesta, ca reprezentant al poporului, ungurește, iar pozițiile acelea, pentru ocuparea cărora cunoașterea limbii maghiare se cere în mod echitabil, să le poată atinge și ocupà. Dar ca instrucția poporală să fie îndrumată după placul acestor câțiva oameni, ca pe terenul întregei instrucții poporale, de dragul acestor câțiva oameni, să fie obligatoare instrucția în limba maghiară, asta nici eu, nici nime altul nu va primì, dacă judecă în chestia aceasta fără preocupare. Iar dacă nu există motivul acesta, atunci ce motiv se poate invocà? Pentrucă să scuzați, dar ce interes poate aveà mulțimea elementului maghiar, că poporul meu român în satul său știe ungurește, ori nu? (Voci: E interesul său!) Interesul poporului aceluia îl apărăm noi! (Contraziceri.) Da, noi l-am apărat totdeauna, nici odată D-voastră. (Sgomot. Mișcare.)

Imi țin de datorință să declar, că cea mai adâncă convingere a noastră e, că forțarea și introducerea silită a limbii maghiare în școalele poporale nu zace în interesul poporului maghiar. (Intreruperi.) Din contră, e în detrimentul acestuia, pentrucă prin forțarea volnică a limbii maghiare va prinde teren înstreinarea naționalităților, nu față de D-voastră, cari ați scos pe plan principiul acesta și tendința aceasta, ci e de temut, că față de poporul maghiar, ceeace la nici un caz nu va contribuì la consolidarea raporturilor din aceasta țară și la întărirea viitorului și a siguranței țării acesteia. (Aprobări. Contraziceri.) Eu aș puteà ușor să răspund la întreruperile riscate în cursul vorbirii mele, dar nu fac lucrul acesta, din două motive. De oparte pentrucă știu, că concepția domnilor deputați, cari întrerup, e atât de încăpăținată, încât argumentele modestei mele persoane nu sunt în stare să-i convingă, iar de altă parte, fiindcă și de altcum am multe de spus și nu vreau, ca prin reflexiunile la aceste întreruperi să apar ca unul, care din adins vrea să tragăneze discuția. (Ilaritate).

După aceasta parte introductivă a vorbirei mele, (Sgomot.) fie-mi permis să mă ocup pe scurt cu esența proiectului de lege de înaintea noastră. E de mirat, că dacă țineți că e atât de însemnat acest proiect de lege, și dacă țineți că e atât de urgent,

www.dacoromanica.ro

de ce nu află de demn membrii stimatei majorități să vorbiască în discuția asupra lui? (Sgomot.)

Ori ce părere bună să am eu despre un proiect de lege, mă uit totuși bine să văd ce mai lasă de dorit, pentrucă se poate, că este ceva de îndreptat în el, și este și ceva ce ar fi de eliminat din el. Dacă nu greșesc, a fost constatat, că acest proiect de lege nu a întîmpinat nici liniștirea unanimă a D-voastre, și că el n'a ieșit din convingerea D-voastre, a tuturora. Cu toate acestea, n'ați aflat cu cale să luminați pe cei interesați și pe aceia, cari v'au dat încrederea, cu privire la aceea, că întrucât țineți de corect acest proiect de lege. Eu nu înțeleg astfel chemarea mea de legiuitor, ca D-voastră. Deci deși pe scurt, dar vreau să mă ocup cu proiectul, ca să arăt acelora, cari se poartă cu interesare față de chestiile ivite la suprafață în viața de stat, că față de proiect, care e concepția noastră și care e sincera noastră părere?

Două părți principale deosebim în acest proiect de lege. Una se ocupă cu regularea salarelor învățătorilor, ceealaltă se refere la procedura disciplinară, la delictele disciplinare și la inspecționarea locală. Ce privește partea primă, sunt dator să declar, tocmai în scopul evitării neînțelegerilor, că ținem de o problemă urgentă regularea salarelor învațătorilor de stat și dela școalele cari nu sunt ale statului, îndreptarea raporturilor lor de traiu, pentruca situația lor materială să fie corespunzătoare așteptării pe care o legăm de învățători. La partea aceasta, referitoare la ameliorarea salarelor, eu întâiu de toate am să fac observarea scurtă ce urmează, iar desvoltarea mai pe larg o las pentru discuția specială, pentrucă sunt de părerea, că cu ocaziunea discuției generale asupra proiectului e a se face obiect de discuție numai structura, întregul proiectului, iar lămurirea greșelilor mai mărunte e de datorința discuției speciale. Inainte de toate dificultez, că salarul fundamental n'a fost stabilit la fel pretutindenea, și de aceea dați-mi voe, ca să declar în general, că motivarea pe care ne-o face proiectul în privința aceasta e necorectă, anume, că minimul de salar e croit după domicil, din motivul, că într'o comună cu bani de cvartir mai puțini mai ușor poate trăi învățătorul, decât într'o localitate de clasă mai înaltă, deci într'o comună mai scumpă. Intre împrejurările de astăzi, aceasta e o stare de lucruri cu totul imposibilă, și anume, pentru aceea, pentrucă în urma raporturilor mai desvol-

www.dacoromanica.ro

tate de comunicaţie, astazi sunt răsturnate deosebirile acestea. E de importanţă apoi şi o altă împrejurare. Pe când recunoaştem, că în comune mai mici învaţătorii pot să trăiască mai ieftin, — învăţătorii dela oraş au favorul, că la oraş au toate mijloacele învăţării, au toate favorurile desvoltării, au tot ce poate să dee lumea modernă. De altă parte luaţi în considerare, că învăţatorii dela sate ce jertfe uriaşe trebue să aducă, pentruca copiii lor să umble la şcoală în oraş. Jertfa aceasta consumă de tot deosebirea dintre traiul lor mai ieftin, şi trece peste ea.

Mai este apoi, afară de acesta, şi un alt punct de vedere, adecă punctul de vedere politic, care mă îndeamnă să dificultez dispoziţia aceasta. E acceptat, anume, principiul, ca să poată fi permutaţi din oficiu învăţătorii în interes de serviciu, şi astfel se poate foarte uşor întâmplà, că aceasta permutare din oficiu, existând diferinţa în salar, să fie curată carastrofă pentru respectivul. La permutarea din oficiu, care e principalul motiv datător de direcţie? Acela, ca pentru respectivul să nu se nască perdere materială, ori de altă natură. Dar dacă rămâne dispoziţia aceasta, şi din localitate cu salar mai mare permutăm pe învăţatori, din interese de serviciu, în o localitate mai mică, din aceasta se poate naşte mare defavor.

Pe lângă aceste lucruri, descrise în general, am o observare foarte esenţială cu privire la §-ul 4. Nu pot acceptà de corectă dispoziţiunea, ca învăţătorii permutaţi dela şcoalele confesionale, sau numiţi, să ajungă în situaţie mai rea decât aceia, cari dintru început au funcţionat la institutul acela. După proiectul acesta cum stă dar lucrul? Astfel, că dacă ministrul a numit pe cineva de ex. la 1900 dela o şcoală confesională la o şcoală de stat, atunci competenţele sale asigurate prin lege se socotesc dela 1900, pecând la învăţătorul primit împreună cu şcoala în serviciul statului se socoteşte timpul de serviciu, petrecut în calitate de învaţător ordinar, dela întrarea în vigoare a legii dela 1893, şi astfel în inţelesul paragrafului e situaţia mai nefavorabila pentru el.

E foarte importanta dispoziţia din §-ul 9 al legii, şi poate aveà efect salutar în ce priveşte numirea directorilor. In §-ul 9 se cuprinde adeca aceea, ca poate fi numit cineva director fără ca sa fie director conducător, ci poate ramâneà în aplicare în acelaş loc. Dar aceasta poate să ducă la cele mai mari abuzuri posibile, şi anume, pentru aceea, pentruca guvernul aflator la

www.dacoromanica.ro

putere va găsi totdeauna modalitatea, ca pe cei ce i-au făcut servicii politice să-i provadă cu salare separate de directori, pecând pe aceia, cari şi-au împlinit în mod corăspunzător oficiul şi şi-au făcut cu cinste datorinţa, dar servicii politice n'au prestat, îi va desconsideră.

In structura lor sunt greşiţi şi paragrafii 12 şi 13 din proiect. Paragraful 12 spune anume, că pretensiunea învăţătorilor dela şcoalele poporale elementare de stat, referitoare la urcarea salarului, stabilită în §-ul 2 al legii, poate fi restrânsă numai prin sentinţă disciplinară, ridicată la putere de drept. Cu toate acestea §-ul 13 stabileşte, că dacă un învăţător, dintr'o clasă de salarizare, e permutat dintr'un loc într'altul, nu se împărtăşeşte de gradaţia, de avansarea respectivă, decât numai după ce a ajuns la gradaţia de salarizare pe care a avut-o în localitatea de mai nainte. Care e urmarea? Să zicem, că un învăţător din Cluj va fi trimis la sat. Invăţătorul acela din Cluj are salar de 2000 coroane. Permutat fiind la sat, nu se împărtăşeşte de îmbunătăţire de salar, până ce nu ajunge la cele 2000 coroane, pe cari el le aveă şi înainte cu 5—6 ani, să zicem. Aceasta încă e o astfel de greşală de structură la proiectul acesta, care trecută fiind astfel în legea sancţionată, va da prilej la comiterea de abuzuri foarte mari şi păgubitoare.

Onorată casă! Cum spuneam, partea primă, în general, ca idee, suntem aplecaţi să o primim cu întregul ei. Ba merg mai departe şi recunosc şi aceea, că proiectul acesta de lege, după actuala situaţie financiară, deşi nu satisface pe deplin dorinţele juste, totuşi se apropie de ele. Şi fiţi convinşi, că dacă guvernul acesta, corespunzător chemării sale, ca guvern de transiţie, ar fi îmbrăţişat excluziv chestia aceasta în proiect şi ar fi căutat să iee excluziv dispoziţia, ca salarele învăţătoreşti să fie îmbunătăţite, sigur că nu ne aflaţi pe noi printre aceia, cari sunt contrari acestui proiect de lege. Şi dacă suntem contrari proiectului, e pentru aceea, pentrucă în dispoziţiunile cari merg mai departe vedem astfel de gravamine şi astfel de manifestaţiuni politice, de importanţă departe mergătoare, în contra cărora trebue să ne ridicăm cu toată hotărîrea, cu evitarea oricărei neînţelegeri.

Noi am fi dorit, ca guvernul acesta, care ne-a asigurat, că are un caracter de transiţie, să fi abordat numai astfel de chestii, cari nu sunt acomodate să deştepte divergenţă de păreri între cetăţenii statului, şi am fi aşteptat, ca să ne aducă aici astfel de

www.dacoromanica.ro

legi, cari sunt acomodate să îndemne poporaţiunea ţării, în fiecare privinţă şi pe fiecare teren, la înţelegere, la concordie. Dar guvernul să nu folosească timpul, pe care noi, ca opoziţie i-l-am cedat, o spun aceasta fără urmă de laudă, ca timp de făptuire, spre a aduce legi pentru noi vătămătoare.

Onorată casă! Să nu credeţi, că noi avem deosebită pasiune, deosebită plăcere, de a ne împlini această misiune grea. Să nu credeţi, că ne face plăcere mare de a ţineà focul în faţa D-voastre şi de a ne expune pericolului, ca să ne puteţi acuzà, că noi vrem să despoiem pe învăţători, aceasta parte însemnată a societăţii, de pânea zilnică. Noi nu vrem aceasta, noi nici nu am luat lupta aceasta prea bucuroşi, dar a trebuit să o luăm, pentrucă în mai multe părţi ale proiectului s'au trecut astfel de dispoziţiuni, cari ne atacă în interesele noastre de existenţă, creând înainte de toate astfel de precedenţe, cari, dacă le-am lăsà să treacă fără vorbă, ne-ar apăsà ca o neîmplinire a datorinţei.

Stimată casă! A doua parte se ocupă cu delictele disciplinare ale învăţătorilor, cu procedura disciplinară şi cu curatoratele. Delictele disciplinare sunt astfel stabilite, că deschid terenul cel mai larg pentru a fi expuşi învăţătorii singuratici curatei vexaţiuni. Vexaţiunea aceasta va află teren sigur în modul de exprimare, dificultabil foarte mult şi din punct de vedere doctrinar şi codificaţional, cum ni să prezintă în acest proiect de lege. Căci înainte de toate stabileşte ca delict disciplinar «faptuirea contrară statului.» Şi legea stabileşte şi aceea, că ce e făptuire contrară statului, spunând, că: «de atare e de considerat mai ales fiecare făptuire, îndreptată în contra constituţiei, caracterului naţional, unităţii, separaţiunii statului maghiar.»

Inainte de toate, onorată casă, din punct de vedere codificaţional e curată imposibilitate de drept, când se stabileşte un delict astfel, că el există, dacă e îndreptat în contra unui lucru, fără să se decreteze, că adecă îndreptarea aceea în ce mod trebue să se manifeste. Dar abstrăgând dela aceasta, lucrurile, în contra cărora, dacă se face îndreptarea, se stabileşte delictul, sunt astfel înşirate, că oricine le poate interpretà aşà cum îi place. Nu vreau să mă demit în desvoltarea mai pe larg a chestiei acesteia, pentrucă mi se va da ocaziune mai târziu, ci numai o expresiune vreau să iau în analizare, anume: «îndreptarea în contra constituţiei statului maghiar.»

www.dacoromanica.ro

Ce numim noi constituţie, onorată casă? Modalitatea dată după legi de a se manifestă, ori a nu se manifestă voinţa cetăţeanului de stat, cu privire la îndrumarea vieţii de stat. In acest înţeles are constituţie fiecare ţară, fără considerare, dacă are ori nu are parlament, că e absolutistică, ori constituţională, luată în sens mai strict.

Dar în contra constituţiei existente are dreptul fiecare cetaţean de a luptà, întrucât adecă teza fundamentală, cea dintâi a drepturilor politice, a libertăţii cetăţeneşti, este aceea, că fiecare cetăţean are dreptul a face critică, dacă e corectă ori nu e corectă constituţia statului. Are dreptul să folosească fiecare mijloc legal, în scopul, ca constituţia statului, care după a sa convingere nu e corespunzătoare, să fie schimbată. Privind lucrul din punctul acesta de vedere, mult stimatul domn ministru, care a prezentat acest proiect de lege, luptă în contra actualei constituţiuni a statului ungar în mod necondiţionat, şi fiecare învăţator, care stă pe punctul de vedere al partidului său politic, săvârşeşte pe baza acestui paragraf delict disciplinar. E afară de orice îndoială, onorată casă, că actuala constituţie a Ungariei a stabilit, pe baza legilor dela 1867, uniunea reală, iar partidul independist vrea uniunea personală, deci vrea modificarea constituţiei Ungariei.

Eu mărturisesc sincer, că consider de un drept cetăţenesc şi politic al meu a năzui, ca să fie schimbată constituţia acestei ţări în înţelesul, ca să se asigure cetăţenilor de stat desvoltare sigură, perfectă şi egală, politică. Aceasta e concepţia mea. După părerea dela 1867 constituţia actuală a Ungariei e corespunzătoare pentru împlinirea misiunilor de stat. După părerea partidului independist însă nu e corespunzătoare. După părerea D-voastre constituţia de acum nu e corectă din un punct de vedere, iar după părerea mea iarăş nu e corectă, dar cu totul din alt punct de vedere.

Şi precum partidul independist n'a întrelăsat să declare, că va luptà din toata puterea în contra susţinerii actualei constituţii în Ungaria, astfel nu voiu întrelăsà nici eu să declar, că din toate puterile mele, cu toată ambiţia mea politică, cu toate facultaţile mele şi cu toată însufleţirea mea, voiu fi pentru modificarea actualei constituţiuni a ţării, în direcţia, ca în ea să se asigure desvoltare liberă pe seama fiecărui popor. (Aprobări la naţionalişti.)

www.dacoromanica.ro

Am intercalat acestea, onorată casă, pentruca să arăt, că dispoziția acestui paragraf e de așă, că nu numai învățătorii din partidul meu, ci și învățătorii din partidul domnului ministru pot fi trași în cercetare disciplinară oricând, pentru declarațiuni, cari nu corespund concepției actualei coaliții.

Aici e apoi «caracterul național». Celce luptă în contra caracterului național al statului poate fi tras în cercetare disciplinară. Așà ceva sub nici o condiție nu poate fi primit, pentrucă poate să fie izvorul persecuțiunilor celor mai departe mergătoare. Căci pe cine încredințăm că apreciarea, că oare care făptuire e îndreptată în contra «caracterului național»? D-voastră, aici în casă, aveți o sută de păreri cu privire la caracterul național. Pecând d-l ministru de culte și instrucțiune publică își exprimă convingerea, că în țara aceasta fiecare om, fiecare popor, se poate desvoltà liber în cultură și în limbă, din întreruperile de astăzi ne putem convinge și despre aceea, că D-voastră nu voiți, ca fiecare popor să-și poată desvoltà cultura și limba proprie. Ce inseamnă «caracterul național»? După D-voastră aceea, că în țară să locuiască un popor cu o limbă. Acum dacă D-voastră veți trage în cercetare disciplinară pe fiecare învățător și om, care luptă și va luptà contra cerinței de a vorbì o limbă fiecare om din țară, atunci D-voastră puteți trage în cercetare disciplinară pe fiecare învățător naționalist. (Sgomot.)

Onorată casă! Un alt motiv, pentru care nu pot sa primesc paragraful acesta, considerându-l de greșit în structura sa, pentrucă nu pun greutatea pe cuvinte, — e următorul. Fie-mi permis să fac act de dreptate față de condeputatul Alecsandru Vaida, pentru imputarea, la aparență bazată pe informație bună, că mult stimatul meu amic Alecsandru Vaida, când a vorbit în chestia aceasta, n'a fost în curat cu aceea despre ce vorbește. Condeputatul Vaida spuneà adecă, că în legea aceasta se dă asigurare, ca învățătorii să nu poată agità în contra confesiunilor, dar nu se dă asigurare, ca învățătorii să nu vatame naționalitatea elevilor singuratici. Așà spuneà Vaida. Iar domnul ministru și domnii din jurul său au răspuns cu afirmarea, că n'a studiat proiectul de lege, pentrucă așà ceva se află în proiect. Scuzați, dar așà ceva nu se află în proiect, pentrucă proiectul spune, că e delict disciplinar dacă învățătorul vatămă religiunea elevului, iar gravamenul amicului meu Al. Vaida și al meu e acela, că după ce e cunoscut, că învățătorul cât e de aplecat a

www.dacoromanica.ro

se nizuì în şcoală, ca să primească elevii încă în etatea crudă anumite prejudiţii şi preocupări faţă de conşcolarii lor, căci ştiu, că tocmai etatea fragedă e mai acomodată de a desvoltà înstrăinarea, flacăra urei: în paragraful acesta este a se trece necondiţionat, că formează delict disciplinar, dacă învăţătorul vatămă religia *şi naţionalitatea* elevului.

Stimată casă! D-voastră aveţi şi alcătuiri mai vechi de legi, cari să nizuesc să împedece ura dintre naţionalităţi. Dar nimica n'aţi făcut, ca de fapt să nu se întâmple aceasta. Şi dacă se arată astfel de apariţii pe unele terene ale vieţii de stat, nu ne atribuiţi nouă acest lucru, ci D-voastre, pentrucă în făptuirile de stat n'aţi căutat nici odată să deşteptaţi în noi încredere faţă de instituţiunile D-voastre şi iubire faţă de D-voastră. (Sgomot.)

Timpul e foarte înaintat şi a-şi aveà încă multe de spus, dar voiu spune foarte pe scurt aceea ce aflu necondiţionat de necesar a spune. Ce se atinge de procedura disciplinară, voiu arătà o mare greşală în proiect. Când v'aţi aflat D-voastră în opoziţie, v'aţi plâns toţi, că puterea primpretorilor şi a comiţilor supremi e în prepotenţă, că li s'a dat un astfel de cerc de dispunere şi o astfel de putere, care nu serveşte alt scop, decât excluziv ştirbirea drepturilor poporului şi împedecarea desvoltării poporului. Şi iată, că în proiectul acesta de lege se manifestă aceeaşi tendinţă din partea D-voastre. Faceţi din primpretor autoritate disciplinară, jude de investigaţie, iar pe seama comitelui suprem asiguraţi pe terenul şcolar, — ceeace e foarte important, — un astfel de cerc de activitate, care n'a avut păreche până acuma. Eu din principiu sunt contra investirii autoritaţilor administrative cu un cerc de activitate atât de departe mergător şi care tae în libertatea cetăţenilor.

A doua greşală a dispoziţiei din proiect, referitoare la procedura disciplinară, asemenea foarte însemnată, e mai ales aceea, că deodată cu începerea procedurii disciplinare respectivul învăţător poate fi suspendat, ba în unele cazuri *trebue* suspendat. Aceasta e dispoziţia cea mai reacţionară posibilă, care poate întrà într'o lege. Căci ce înseamnă aceea, că respectivul învăţător deodată cu începerea procedurii disciplinare poate fi suspendat? Aceea, că cu respectivul poate tratà după dragă voe, liber de tot, acela, care e chemat să intenteze procedura disciplinara. E destul dacă un învăţător nu satisface aşteptărilor politice, cari se cer dela el, pentru a-şi perde postul.

www.dacoromanica.ro

Ce se atinge de curatorat, eu văd şi aici o dispoziţie de drept, care formează un precedent foarte regretabil, — pe aceasta pun mare greutate, — şi care e în contrast declarat cu legile fundamentale ale ţării, care însă pune în lumină neîndoioasă situaţia noastră excepţională. In acest paragraf al legii e depusă dispoziţia, că membru în curatoratul şcolar poate să fie numai acela, care ştie cetì şi scrie ungureşte. Nu e primul caz, că se cuprinde o astfel de dispoziţie într'o lege, spre cea mai mare vătămare a noastră. Cea dintâiu lege de felul acesta a fost legea despre organizarea curţilor cu juraţi, în care s'a decretat, că jurat poate să fie numai acela, care ştie cetì şi scrie ungureşte. Aceasta e cea mai mare nedreptate posibilă. Şi spre a dovedì, că nu numai eu o ţin de nedreptate, ci trebue să o ţină fiecare om cu gândire nepreocupată, şi că în privinţa aceasta marii bărbaţi de stat ai Ungariei tocmai aşà au cugetat ca şi mine, voiu cetì o declaraţie scurtă a lui Deák Ferencz, făcută în privinţa aceasta. Deák Ferencz spuneà adecă la desbaterea asupra legii de naţionalităţi următoarele, voiu cetì pe scurt numai zicerea respectivă: «Dacă se va voì întroducerea instituţiunei curţilor cu juraţi în Ungaria, procedura verbală, e cu totul inevitabil să nu se permită purtarea proceselor şi în altă limbă, nu numai în cea maghiară.» Deci Deák Ferencz din înţelepciune de bărbat de stat, nu din naivitate a spus, că instituţiunea juraţilor şi procedura verbală *pretinde* comunicarea directă, iar pentru aceasta prima condiţie e, ca pertractarea să se facă în limba, pe care o vorbeşte respectivul. Nu încape îndoială deci, că atunci, când în legea despre instituţiunea curţilor cu juraţi s'a făcut eschiderea acelora de a cooperà, cari nu ştiu ungureşte, nu numai că s'a săvârşit o nedreptate, ci s'a săvârşit şi aşà ceva, ce e în contra oricărui principiu justiţiar şi omenesc. După ce legea aceea a fost adusă fără ca noi, partidul naţionalist român, să fi fost reprezentaţi aici, acumà, când iarăşi veniţi cu o lege, care exchide pe ceice nu ştiu ungureşte, ne ţinem de datorinţă morala sa protestăm în modul cel mai hotărît în contra condiţionării participării la singuraticele instituţiuni de stat dela cunoaşterea limbii maghiare. (Aprobări la naţionalişti). Astfel de dispoziţiuni nu sunt bune pentru alta, decât pentru a dovedì concepţia noastră, accentuată de decenii, că noi, nemaghiarii, stăm sub regule speciale, că suntem trataţi în mod vătămător, deosebit de modul în care sunteţi D-voastră trataţi. In zadar ne veniţi cu aceea, ca nu

www.dacoromanica.ro

putem dori situaţie privilegiată, pentrucă lumea va vedeà, iar noi simţim, că D-voastră aveţi situaţia privilegiată, cu care ne daţi pe noi îndarăt şi pe noi nu ne trataţi în acelaş mod, pentrucă privilegiile vă compet numai D-voastre, pe baza legilor aduse de D-voastră. (Aşà e!)

Fiind timpul înaintat nu voiu mai înşirà alte astfel de lucruri, pe cari de altcum le ţineam de necesar a le înşirà. Imi încheiu vorbirea, regretând sincer, că nu am putut înşirà tot ce am aflat de necesar. (Bizony Ákos: La discuţia pe articole!)

La proiectul acesta de lege, şi la toate proiectele, cari vor fi puse în discuţie până voiu aveà norocirea să fiu membru al caseí acesteia, îmi ţin de datorinţă şi-mi voiu ţineà de datorinţă să declar, că astfel de legi, cari nu izvoresc din sentimentul de drept al totalităţii poporului şi nu acoper convingerea sa de drept, nu au puterea cerută dela o lege. Cu astfel de legi, cu cari se intenţionează atacarea existenţei noastre, nu ne veţi împinge de pe terenul care cu drept ne compete, pentrucă şi noi spunem aceea ce spuneà ministrul de culte cu mare nume, baronul Eötvös Jozsef, că: «Popoare iubitoare de dreptate pot să fie asuprite, dar nu pot fi nimicite». (Aprobări.) Şi eu, când văd că legea aceasta e în contrast cu legile fundamentale ale ţării, mă simţesc îndemnat, atât în numele meu, cât şi în al consoţilor de principii, să înaintez un proiect de rezoluţiune, în care atragem atenţiunea guvernului de instrucţie asupra aducerii la valoare a legilor fundamentale. Nu primesc proiectul de lege, ci mă rog să fie primit următorul proiect de rezoluţiune: «Casa îndrumă guvernul de culte şi instrucţiune publică ca cu executarea neamânată a §§-filor 58 şi 80 din art. de lege 38 dela 1868, şi a §-lui 17 din art. de lege 44 dela 1868, să facă fiecărui elev posibilă instruarea în limba sa proprie maternă.» (Aprobări la naţionalişti.[1])

Discuţia se declară încheiată. In şedinţa din 14 Martie 1907 mai vorbesc propunătorii:

Dr. Teodor Mihali. Declară, că retrage punctul 2 şi 3 din proiectul său de rezoluţiune, pentru a le puteà propune, când se va discutà proiectul de lege referitor la şcoalele comunale şi confesionale; restul proiectului de rezoluţiune îl susţine.

[1] Din «*Ziarul Dietei*» etc., vol. VII, pag. 297.

www.dacoromanica.ro

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Retrage partea primă din propunerea sa, care nu mai are rost după retragerea celor două puncte din propunerea lui Mihali, susţine însa partea a doua, referitoare la instituirea camerelor învăţătoreşti. Punându-se apoi la vot, proiectul de lege se primeşte. Propunerile făcute se resping. Deputaţii naţionalişti au votat contra proiectului.

Discuţia pe articole.

S'a început numai decât discuţia pe articole, la care dintre deputaţii naţionalişti români au participat următorii:

Dr. Iuliu Maniu. Propune la §-ul 1 o modificare stilară, — în loc de «állami tisztviselő» să se pună «állami hivatalnok». Ministrul de resort e contra şi casa nu primeşte modificarea.

Vasile Goldiş. Propune modificare la §-ul 4, de înţelesul, că pe seama învăţătorilor trecuţi la şcoalele de stat, dela alte şcoale, gradaţia de salar să se socotească dela timpul petrecut în serviciu după 1 Octomvrie 1893. Făcând după el deputatul Bizony Ákos o propunere cam de acelaş înţeles, *Goldiş* şi-o retrage pe a sa, acceptând propunerea lui Bizony. Casa o votează.

Dr. Alex. Vaida-Voevod. Propune modificare la §-ul 6, de înţelesul, că afară de locuinţă în natura, învăţătorul sa mai aibă grădină de cel puţin $^1/_4$ de jugar, grajd pentru 6 vite şi coteţ pentru 4 porci, apoi coteţ de galiţe. Casa nu primeşte propunerea.

Dr. Iuliu Maniu. Propune o mică întregire la §-ul 9. Să se zică, că la propunerea comisiunei administrative de pe teritoriul respectiv, poate numai ministrul să facă înaintarea învaţătorilor, aflaţi de vrednici, în salar.

Vasile Goldiş. Face propunere de întregire tot la §-ul 9, ca adaosul directorului, odată sistat, să poată fi asemnat de nou în cazul, când respectivul l'a perdut în urma abzicerii.

Dr. Iuliu Maniu îşi retrage propunerea, după-ce ministrul de culte încă făcuse una cam tot la fel, pe care a acceptat-o şi *Maniu*, iar propunerea lui *Goldiş* dieta a votat-o cu unanimitate, după-ce a acceptat-o şi ministrul.

Vasile Goldiş. Rosteşte la §-ul 14 o vorbire mai lungă şi temeinică, pledând pentru eliminarea acestui paragraf, care se refere la chestiile disciplinare, după-ce şi de altcum afacerile disciplinare ale învăţatorilor sunt regulate deocamdata prin o lege mai veche.

www.dacoromanica.ro

Dr. Iuliu Maniu. Vorbeşte pe larg la acelaş paragraf şi-l combate cu argumente tari. Cere să fie primită propunerea deputatului *Goldiş*, întregul paragraf să fie eliminat, iar pentru cazul, că nu s'ar primì propunerea aceasta, face o propunere de modificare, ca suspendarea învăţătorilor să se poată face numai în caz de cercetare criminală (penală), în celelalte cazuri nu, şi ca între delictele disciplinare să fie trecută şi vătămarea (din partea învăţătorului) naţionalităţii sau originei elevului.

Nici una din propunerile făcute n'a fost primită din partea dietei.

Discuţia s'a continuat în şedinţa din 18 Martie 1907. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Propune la §-ul 19, după o motivare potrivită şi energică, o modificare, ca să se şteargă cuvintele «limba maghiară» şi să rămână numai, că membru în curatorat poate fi celce ştie cetì şi scrie, — iar nu numai celce ştie cetì şi scrie în limba maghiară. In cursul vorbirii oratorul a fost îndrumat la ordine, pentru expresiuni aspre.

Vorbeşte ministrul de culte şi instrucţiune publică Apponyi, combătând unele afirmări ale deputatului *Maniu*, care îi răspunde în chestie personală, iar casa votează neschimbat §-ul 19 din proiect.

Dr. Iuliu Maniu. Vorbeşte la §-ul 20. Propune, ca la şcoala de stat comuna să nu fie obligată a contribuì cu nimica, ci toate cheltuelile să le poarte statul. Propune şi eliminarea unei ziceri din paragraf. Casa nu primeşte propunerile.

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Propune o modificare stilară la §-ul 22, dar casa nu o primeşte. Propune apoi modificare la §-ul 23, în care e stabilit textul jurământului, pe care au să-l presteà învăţătorii, dar nici propunerea aceasta nu i s'a primit.

Discuţia pe articole s'a terminat, iar în şedinţa următoare, din 19 Martie 1907, legea a fost votată şi în a treia cetire.

Proiectul de lege referitor la şcoalele comunale şi confesionale.

In şedinţa din 4 Aprilie 1907 s'a început discuţia generală asupra proiectului al doilea şcolar, întitulat proiect de lege despre raporturile de drept ale şcoalelor elementare poporale, cari nu sunt de stat, şi despre competenţele învăţătorilor poporali, comunali şi confe-

www.dacoromanica.ro

sionali». Dintre deputaţii naţionalişti a luat întâiu cuvântul Sârbul *Dr. Mihail Polit*, care a rostit o vorbire lungă, la finea căreia a prezentat în numele tuturor deputaţilor naţionalişti următorul proiect de rezoluţiune:

«Considerând, că domnul ministru de culte şi instrucţiune publică la alcătuirea proiectului său de lege relativ la raporturile de drept şi salarizarea învăţătorilor dela şoalele poporale, comunale şi confesionale, ce l'a prezentat camerei, n'a consultat pe episcopii, reprezentanţii legali ai confesiunilor, şi mai ales n'a consultat şi n'a cerut sfatul episcopilor gr.-ort. români şi sârbi şi al episcopilor gr.-catolici;

considerând, că acest proiect de lege atinge în mod esenţial autonomia bisericească şi şcolară garantată prin legi şi în rândul întâiu vatămă autonomia bisericei naţionale greco-ortodoxe româneşti şi sârbeşti, garantată prin articolul de lege IX din 1868;

considerând, că acest proiect de lege îi scoate pe învăţătorii confesionali de sub jurisdicţiunea disciplinară a autorităţilor bisericeşti competente şi-i supune în toate cazurile de delicte disciplinare autorităţilor politice, fapt ce stă în contradicţie, nu numai cu legile existente sancţionate şi în vigoare, ci în acelaş timp provoacă situaţia imposibilă din punct de vedere al dreptului, că autonomia acestor şcoli confesionale, garantată prin legile amintite, în cazul când acest proiect ar deveni lege, e desfiinţată prin o altă lege;

considerând, că prin faptul, că se votează şi se sancţionează dispoziţia aceasta a numitului proiect de lege, se vatămă şi se nimiceşte autonomia bisericească şi şcolară din Ungaria, asigurată prin lege şi istorie, fără a se scoate din vigoare legile, cari asigură această autonomie, camera decide, că:

proiectul de lege prezentat de domnul ministru de culte şi instrucţiune publică, relativ la raportul de drept şi salarizarea învăţătorilor dela şcoalele poporale, comunale şi confesionale, se ia dela ordinea zilei şi ministrul de culte şi instrucţiune publică se îndrumă, ca în conţelegere cu reprezentanţii legali şi competenţi ai confesiunilor, cu episcopii, anume, cu ascultarea şi în înţelesul sfaturilor episcopilor naţionali gr.-ort. sârbi şi români, respective gr.-cat. români, să pregătească şi prezinte un proiect nou, care însă să se refere numai la salarizarea învăţătorilor dela şcoalele poporale.»[1]

[1] Din «*Ziarul Dietei*», etc., vol. VIII.

www.dacoromanica.ro

Desbaterea generală.

In şedinţa din 5 Aprilie 1907 a vorbit la obiect (legea şcolară) deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş, dela orele 11 până la încheierea şedinţei, deci trei ore întregi. A polemizat întâiu cu raportorul, căruia i-a explicat, că dacă Arhiereii români ar fi să meargă la Monarhul cu adresă, ca să nu sancţioneze legea aceasta, prin aceasta nu săvârşesc nici o faptă nepatriotică, fiindcă Coroana e tot aşà un factor al legislaţiunii, ca şi parlamentul. Oricine poate merge la Monarhul, cu petiţii, cu plânsori. Spune raportorului, că dacă ţara e unitară în privinţa limbii, cum a afirmat el, atunci de ce mai trebue această lege, care tinde la unitatea limbii? Răspunde deputatului antevorbitor (Meczner Béla), că greşeşte când presupune, că deputaţii naţionalişti consimţesc cu memorandul episcopilor gr.-ort., ori că se identifică cu el. Ei cer mai mult, cer să nu se facă deosebire între învăţătorii de stat şi cei confesionali, ci să fie toţi egali în ce priveşte plata. Trece apoi la examinarea amănunţită a proiectului de lege din desbatere, pe care-l recunoaşte de foarte important, fiindcă stă în legătură cu chestia învăţământului poporal.

Constată, că studiind cu atenţiune proiectul s'au deşteptat în el multe nedumeriri, dar a aflat şi părţi, cari îl liniştesc. Astfel e declaraţia ministrului, că nu numai respectă dreptul şi voinţa susţinătorilor de şcoale, ca factori culturali, ci guvernul e gata să le dee ajutor întru împlinirea misiunii lor. Ceeace înseamnă, că guvernul nu vrea instrucţie exclusivă de stat, nu vrea statificarea instrucţiei pe toată linia. Combate principiul statificării instrucţiei, care e nou de tot, nu se găseşte nici în evul vechiu, nici în evul mediu. Dar ideea, că numai statul ar aveà dreptul să se îngrijească de instrucţia publică, e contrară ideei libertăţii. Şi se miră, că tocmai democraţii sunt cei mai mari aderenţi ai statificării învăţământului. Vorbeşte despre dreptul părinţilor de a aveà influinţă asupra educaţiei copiilor lor, şi despre dreptul confesiunilor de a educà, bazat pe cuvintele Mântuitorului: «Mergeţi şi învăţaţi toate neamurile» şi apoi «Lăsaţi copiii să vină la mine». Nu statul a dat confesiunilor dreptul, ca să instrueze! Temelia culturii e moralitatea, iar moralitatea izvoreşte din credinţa religioasă; prin urmare creşterea copiilor trebue încredinţată confesiunilor, nu statului, care n'are religie. Omul

www.dacoromanica.ro

nu poate fi separat de biserică, de religiune, fără primejdia de a deveni animal sălbatic. Cumcă statul nu e dator să se amestece în chestia educaţiei în măsura în care se amestecă în Ungaria, dovedeşte cu marele pedagog Ziller, care spune, că statul e dator să organizeze şcoala numai în mod întregitor. Invăţământul poporal e mai bine făcut când se face din partea confesiunilor. Ministrul de culte află, că e bine să se menţină dreptul confesiunilor în privinţa aceasta, proiectul său de lege nu stă însă în consonanţă cu aceste principii.

Dificultează proiectul de lege din motivul, că la compunerea lui confesiunile n'au fost ascultate. Dacă în chestii industriale guvernul consultă camerele industriale şi de comerciu, în chestia legii de presă consultă ziariştii, s'ar fi putut cere şi părerea confesiunilor, atunci când s'a compus proiectul acesta de lege. Aşà erà cuviincios. Dacă erau ascultate, se puteau face schimbări în proiect, cari ar fi mulţumit pe mulţi şi puneau capăt agitaţiunilor. Scuza, că n'a fost vreme suficientă, pentrucă legea erà urgentă, n'o primeşte. Dacă a fost urgentă legea, de ce se dă în ea termin de trei ani confesiunilor pentru a se conformà ei? Nu se năşteà nici o perdere din aceea, dacă legea se prezentà dietei cu două luni mai târziu, dându-se confesiunilor posibilitatea de a se pronunţà. Defectul cel mai mare al proiectului e acela, că nu e sincer, pentrucă recunoaşte confesiunilor dreptul de a aveà şi a ridicà şcoli, le dă ajutor de stat, dar le ia dreptul de a dispune asupra şcoalelor lor. Dar ajutorul de stat nu e permis să servească spre ştirbirea drepturilor confesiunilor, după art. de lege XX dela 1848, în care sunt recunoscute drepturile autonomice ale confesiunilor şi datorinţa statului de a le ajutà. Se provoacă şi la statutul organic al bisericii gr.-ort. române, care are putere de lege, unde încă se spune. că dacă credincioşii nu pot acoperì toate trebuinţele bisericii, cei dela conducerea ei se vor adresà statului, cerând ajutor. Ori e bună autonomia confesiunilor, şi atunci trebue sprijinită, ori nu e bună, şi atunci trebue delăturată, dar a o sprijinì numai pentru a fi ştirbită, nu se cuvine. Şi se miră, că a putut să prezinte dietei un astfel de proiect de lege tocmai ministrul, care are trecut în programul său ca punct cardinal inarticularea în lege a autonomiei catolice!

Admoniază confesiunile, cari cred, că faţă de ele legea nu va fi executată cu rigoare, că pot să vină timpuri, pot să vină

www.dacoromanica.ro

guverne, cari să facă să simtă şi ele asprimea ei. Drepturile autonome să rămână deci neştirbite, în posesiunea confesiunilor, pentruca să aibă ce să apere în contra eventualelor guverne neconstituţionale, căci ştiut este, că celce nu are nimica, se pune în serviciul ori cui, pe când celce are ceva, apără aceea ce are. (Urmează pauză, iar după pauză oratorul continuă.)

Autonomia bisericii reşede în faptul, că ea numeşte învăţătorii confesionali, ea exerciază asupra lor dreptul disciplinar, stabileşte limba de propunere în şcoală, stabileşte planul de învăţământ, manualele şi rechizitele de şcoală. Toate aceste drepturi se iau dela biserică prin proiectul acesta de lege. Pentru fapte antipatriotice, săvârşite de învăţător, biserica perde dreptul de a mai alege învăţător şi dreptul de numire trece asupra ministrului. In chipul acesta e pedepsită biserica pentru greşelile individului! Aşà i-se pare, că intenţiunea e, ca pe calea aceasta, pe nesimţite, să se facă cu încetul statificarea şcoalelor confesionale. Lucrul acesta însă nu e politicos. O lege trebue să fie clară şi precisă, ca să nu poată fi interpretată în diferite chipuri. Confesiunile pot să ajungă cu încetul la ideea, că peste tot ele nu mai susţin şcoale confesionale, şi văzând că li-se ia dreptul disciplinar din mână, dreptul de a stabilì planul de învăţământ, într'o bună dimineaţă poate să zică vre-o biserică: nu mai dau pentru susţinerea şcoalelor nici un ban, ci cheltuielile avute cu şcoalele le voiu întrebuinţà în viitor pentru întărirea vieţii religioase!

Statul ar fi atunci silit să statifice toate şcoalele, dar şi lupta culturală ar izbucnì în stat, cu urmări grave. Statul s'ar sprijinì pe puterea brută, pe jandarmerie şi pe puterea brahială, biserica pe puterea dreptăţii, a credinţei şi a convingerei. Citează pe Fichte, care spuneà, că nu puterea armatei, ci puterea sentimentului, puterea sufletului provoacă învingerile!

Argumentul adus pentru restrângerea autonomiei bisericeşti şi aranjarea instrucţiei poporale în contra ideilor fundamentale ale pedagogiei, este, interesul mai înalt de stat. Va se zică, interese mai înalte de stat pretind ştirbirea autonomiei bisericilor; şi încă după un principiu foarte ciudat: cu cât e mai mare ajutorul de stat, cu atât mai mare e şi amestecul statului, cu atât mai bine vin deci apărate interesele statului. Dar interesele statului vin apărate numai în şcoalele ajutorate de stat şi în celelalte nu? Interesul statului e apărat în fiecare şcoală,

www.dacoromanica.ro

fie că e ajutorată ori nu de stat. Iar dacă e aşà, atunci la şcoala ajutorată de stat de ce se ştirbesc drepturile autonome ale bisericii din — interese mai înalte de stat?

Proiectul de lege prezintă guvernul într'o coloare democratică foarte ciudată. Bisericile avute sunt lăsate în drepturile lor şi comunele sărace bisericeşti, cari şi până acuma cu mare greutate puteau face plata de trei sute fiorini a învăţătorului, vin silite să urce salarul învăţătoresc la suma cerută acum, ori să ceară ajutor de stat, renunţând la drepturile avute. Cei săraci vin deci despoiaţi de drepturi într'o vreme, când la ordinea zilei e extinderea drepturilor asupra celor săraci. Intrebarea trebue pusă astfel: A încetat ori nu interesul statului în şcoalele confesionale? Răspunsul nu poate fi decât acesta: dacă interesul statului admite şcoli confesionale, existenţa acestora nu poate fi făcută pendentă dela ajutorul de stat, pentrucă ori aiută statul şcoala, ori nu, interesul statului e apărat în fiecare şcoală. Proiectul e deci în contrazicere cu interesele educaţiei poporale religioase morale, în contrazicere cu desvoltarea istorică, în contrazicere cu legile pozitive, dela 1848 şi 1868, cu logica, cu dreptatea şi cu democratismul.

Arată, că de ce nu stă proiectul în concordanţă cu principiile pedagogiei. Dacă proiectul de lege s'ar referì numai la salarizarea învăţătorilor, n'ar puteà fi dificultat din punct de vedere pedagogic. Dar în el e vorba şi de planul de învăţământ, de manuale de şcoală, de hărţi, deci de lucruri pedagogice. Şi nu e corect, din punct de vedere pedagogic, ca 3—4 manuale de şcoală să fie aprobate de ministru, 3—4 de autoritatea bisericească, nu e corect, ca numărul orelor cu privire la 3—4 studii să le stabilească ministrul, iar cu privire la celelalte autoritatea bisericească, pentrucă ministrul poate reclamà pentru studiile sale 25 de ore şi atunci ce mai rămâne pentru celelalte studii? Prosperarea instrucţiei depinde dela unitatea planului de învăţământ. Proiectul nu permite această unitate. Şi apoi dispoziţie mai duşmănoasă pedagogiei nu e decât aceea, ca limba de propunere în şcoală să fie alta, nu cea maternă. Nu există în lumea întreagă bărbat de şcoală, care ar puteà spune, că e bine aşà, că copilul poate fi instruat în altă limbă, nu în limba sa maternă.

Citează parerile lui Comenius, ale lui Herbert Spencer, apoi ale lui Bartha Miklos, care a scris, că celce vrea să trans-

www.dacoromanica.ro

forme pe nemţeşte copilul maghiar, violează legea poruncitoare a naturii. In toată lumea e aşà: limba de instrucţie e limba maternă a copiilor. Citează din legea de instrucţie din Austria, arată cum se face instrucţia în Belgia şi în Elveţia, apoi în Şvedia şi în Germania, singurul stat în care se procedează altcum, deci ca la noi, faţă de Poloni şi de Danezi. Urmările însă s'au văzut. S'au pus şi copiii în grevă! Să se ferească cei dela conducere, ca să nu ajungă şi la noi lucrurile la greva elevilor!

La noi mai nainte nu s'a aflat politician, care să fi afirmat, că instrucţia în şcoala poporală nu are să fie în limba maternă a elevilor. Acum însă se spune, că nu este lege, care să admită acest lucru. Insuşi ministrul de culte şi instrucţie e de părerea aceasta. Dar tocmai din contră, este lege pozitivă, art. 38 din 1868, care spune, că fiecare elev are să-şi primească instrucţia în limba sa maternă, şi adecă conform §-lui 80 din legea aceea şi în şcoalele de stat! Nu poate spune nime, deci nici ministrul, că nu există bază legală pentru instruarea elevilor în limba lor maternă în şcoalele elementare poporale.

Dar mai este o lege, cea despre naţionalităţi, articolul 44 din 1868, în care e vorba despre instrucţie în limba maternă a elevilor şi în şcoalele medii de stat, deci de jos până sus, până unde se încep studiile mai înalte academice. A greşit ministrul când a spus, că nu este temeiu pentru a se cere în şcoalele poporale limba maternă a elevilor, ca limbă de propunere.

Ministrul de culte şi instrucţie publică a spus, că nu e deosebire între politica de acuma şi cea de pe vremea lui Eötvös şi Deák. Dar este o deosebire foarte mare. Eötvös erà pentru instrucţia dată în limba maternă copiilor în toate şcoalele poporale, iar ministrul de culte de acuma bagă limba maghiară ca limbă de propunere pentru anumite studii şi în şcoalele nemaghiare. Citează ce a spus Deák la 1871 despre necesitatea de a se înfiinţà din partea statului gimnazii cu limba de propunere a elevilor şi provoacă pe ministru, că dacă nu e deosebire între el şi Deák, să facă acum un gimnaziu românesc de stat în Caransebeş!

Oratorul trece la chestia cea mai însemnată, la chestia disciplinei. E absurd, ca învăţătorul să aibe două foruri disciplinare. Nici unde nu e aşà, pentrucă la doi domni nime nu poate slujì. Prin aceea, că procedura disciplinară asupra învăţătorilor se dă în competenţa comisiunii administrative, se arată

www.dacoromanica.ro

neîncredere față de confesiuni, o neîncredere nejustificată. Forurile administrative se ocupă cu politica, lor nu e bine să fie încredințate chestiile disciplinare învățătorești, pentrucă le vor rezolvà din punctul lor de vedere politic. Impotriva împodobirei pereților școalei cu tablouri istorice, împotriva emblemei Ungariei, așezată pe edificiul școlar, împotriva arborării steagului național pe școală la zile mari, n'are nimic de obiecționat. Dar crede, că nu prin aceasta se deșteaptă patriotismul la cetățeni. Analizează textul paragrafilor 22, 23 și 24 din proiect și scoate la iveală greșelile pe cari le au, greșeli făcute numai în scopul, ca să se dee cât mai larg teren limbii ungurești.

Oratorul recunoaște îndreptățirea limbii maghiare, egemonia ei specială. E reclamată de unitatea țarii. In legislațiune, la forurile înalte, cari nu vin în atingere cu partidele, limba maghiară e cea îndreptățită. Dar acì e marginea, după cum spune și legea de naționalități. In jos toate limbile au să fie egale. Fiecare popor să se cultive în limba sa, administrația și judecata să i-se facă în limba sa. Așà deci cum prescrie și legea. Dar în realitate cum e? In comitatul Aradului, unde 80 la sută sunt Românii, e un singur pretor, care știe românește. Ministrul-prezident a promis executarea legii de naționalități cu privire la comune, dar de 12 luni n'a făcut nimica. (O voce: De dragul D-voastre vom alungà funcționarii unguri!) Ministrul de justiție a recunoscut, că cu ajutorul tălmacilor nu se poate face judecată dreaptă, dar de îndreptat nu a îndreptat nimica. Cererea, ca popoarele nemaghiare să învețe ungurește e o vătămare a egalei îndreptățiri și e nedreptate, când fericirea popoarelor în stat se face pendentă dela cunoașterea unei limbi streine lor. Prin aceasta cetățenii vin împărțiți în clase. Cetățeni de clasa primă, cari știu ungurește, ceialalți de clasa a doua. Prin astfel de legi, ca cele din discuție, se turbură numai buna înțelegere între popoarele țării. Proiectul acesta nu satisface de loc interesele învațământului poporal. Știrbește și desființează în anumite cazuri autonomia confesiunilor. Stă în contrazicere cu principiile fundamentale ale pedagogiei și nu va duce la scop nici în cele politice, căci va provocà numai frecări necontenite. De aceea nu-l poate primì, ci roagă dieta să primească moțiunea următoare:

«Proiectul de lege relativ la raporturile de drept și salarizarea învățătorilor dela școalele poporale, comunale și confe-

www.dacoromanica.ro

sionale, se ia dela ordinea zilei şi guvernul e îndrumat, ca după ascultarea reprezentanţilor legali ai bisericilor să prezinte un nou proiect, în sensul căruia, în caz când susţinătorii şcoalelor n'ar fi în stare să completeze salariile învăţătorilor dela şcoalele poporale, comunale şi confesionale, completarea are să o facă statul, astfel, că suma necesară pentru această completare, care se va stabilì cu concursul autorităţilor bisericeşti, în contul budgetului cultelor, se va pune la dispoziţia bisericilor competente, fără ştirbirea autonomiei bisericeşti». (Aprobări la naţionalişti.)

In şedinţa din 6 Aprilie 1907 a vorbit la proiectul din desbatere deputatul Lugojului, ales de curând a doua oară,

Dr. George Popoviciu. A spus cam următoarele:

«Onorată cameră! Alegătorii cercului Lugoj, tovarăşii mei de principii şi rudeniile de sânge, mi-au făcut onoarea de a-mi da ocazia să apăr interesele lor aici în camera aceasta. Evenimentele ce s'au petrecut în cercul meu după prima mea alegere, precum şi situaţia politică de atunci, m'au făcut să urmăresc desfăşurarea politicei în tăcere, înainte de a luà şi cuvântul. Când aşadar pentru prima dată iau cuvântul, o fac în nădejdea, că nu voiu vorbì zadarnic şi că dragostea mea fierbinte pentru poporul şi patria aceasta îmi vor da putere să vă conving, cel puţin în parte, despre dreptatea cauzei noastre.

N'am umblat nici când pe căi strâmbe, ci am luptat în totdeauna pentru dreptate, cu arme deschise şi cinstite, apărând astfel interesele tronului şi ale patriei, apărând însă în acelaş timp şi drepturile poporului meu, ale bisericii mele, şi în consecinţă şi drepturile patriei. Vă declar sincer, că m'a surprins primirea de care am avut aici parte. Cu toate acestea am şi acum nădejdea, că vom reuşì să găsim o cale comună, care să ne ducă la ţinta dorită: fericirea patriei noastre iubite. Intrarea noastră în cameră nici că poate aveà alt scop, decât a face o ultimă încercare, cu arme constituţionale, în interesul uşurării sorţii popoarelor noastre.

Mereu se spune şi se scrie, că a răsărit soarele unei epoce nouă, că majoritatea de astăzi vrea să se desfacă de vechiul sistem politic corupt. Inceputul acestei ere nouă nu-l putem vedeà în proiectul de lege de pe tapet, pentrucă acesta nimiceşte mai multe legi fundamentale şi drepturi autonomice ale noastre, cari au asigurat până acum buna înţelegere între noi.

www.dacoromanica.ro

Dorim din inimă, ca să se înceapă o eră în adevăr nouă, ca egalitatea să nu fie numai pe hârtie, ci ea să se găsească de fapt între toţi cetăţenii acestei ţări, fără deosebire de lege şi neam. Dar acest proiect vatămă grav mai multe legi fundamentale, aşà între altele § 3 al art. de lege XX din 1848, care zice (citeşte): «Toate cheltuielile şcolare şi bisericeşti ale confesiunilor recepte prin lege sunt a se acoperì din banii publici. Ministrul va aveà să consulte, în ce priveşte aplicarea acestui principiu mai în amănunte, pe respectivele autorităţi bisericeşti, şi să prezinte proiect de lege în cea mai apropiată sesiune legislativă». Tot astfel vatămă § 8 al aceluiaşi articol, care asigură autonomia bisericească a Românilor gr.-orientali, apoi §§ 2, 3 şi 9 ai articolului de lege IX din 1868, cari asigură autonomia bisericii române greco-orientale, în drept a-şi întocmì ea singură afacerile ei. Mai citez şi §-ul 11 al articolului de lege XXXVIII din 1868, care dă bisericilor dreptul de a-şi ridicà ele şcoli şi de a dispune în mod nelimitat de întocmirea acelora în toate privinţele, precum şi §§-ii 14 şi 17 ai articolului XLIV din 1868, pe cari i-a amintit în vorbirea sa de ieri colegul nostru d-l *Vasile Goldiş*.

Legile acestea fundamentale au fost totdeauna respectate de către legislaţiunea maghiară. Partidul liberal n'a mers în privinţa aceasta aşà de departe, ca actualul guvern, numit naţional. Dovadă art. de lege XXXII din 1875, care regulează chestia pensionării, apoi art. XVIII din 1879, care vorbeşte despre obligativitatea limbii maghiare în şcoli, — mai departe art. XXX din 1883, despre şcoalele medii, precum şi art. XV din 1894, despre azilele de copii şi în sfârşit art. XXVI din 1893, despre salarizarea învăţătorilor.

D-l ministru de culte a zis în ultima sa cuvântare (ceteşte): «Pentru ducerea la îndeplinire a acestor reforme şi pentru apărarea punctelor de vedere ale statului şi ale naţiunei, după convingerea mea nu e nevoe a se întroduce monopolul şcolar, şi eu declar, că aceasta nici nu o voiu face. Dar dacă majoritatea legislaţiunei ar dori-o aceasta, va găsì la tot cazul un astfel de ministru, care să se pună şi el pe acelaş punct de vedere şi să ia asupra sa executarea acestui monopol, dar acel ministru nu voiu mai fi eu, ci altul».

D-lor deputaţi! Dacă acest proiect va ajunge la valoare de lege, eu sunt convins, că ne vom găsì în faţa a două situaţii:

www.dacoromanica.ro

sau această lege nu se va puteà executà, sau dacă se va puteà executà, din cele 1800 de comune româneşti gr.-or. abià 50 vor puteà să-şi susţină şi mai departe şcoalele lor confesionale.

Noi avem, d-lor deputaţi, lege fundamentală, sancţionată de legislaţie, «statutul organic», care prin actualul proiect de lege ajunge să fie, nu numai vătămat grav, dar a treia parte a lui e deadreptul nimicită. (Citează părţile atacate.) Vă întreb, d-lor deputaţi, după toate acestea, ce mai rămâne din legea sancţionată, dacă o parte atât de însemnată a ei e nimicită?

Colegul meu *Maniu* a amintit într'o vorbire anterioară a sa despre meritele, pe cari şi le-a câştigat pe atunci episcopul Şaguna, care a ştiut să liniştească spiritele tocmai într'o vreme, când nemulţumirile se aflau la apogeu. Astăzi, când un guvern se prezintă înaintea noastră numai aşà, cu lucruri ca acelea de cari ne ocupăm, nu pot decât să-mi aduc aminte de cuvintele din Faust ale lui Goethe: «Es wär' zu schön gewesen, es hätt' nicht sollen sein!» Naţionalităţile au făcut ţării servicii enorme. Mă provoc pentru aceasta la secretarul de stat Gheorghe Ioanovici, care a luat asupra sa acest rol tocmai atunci, când s'a adus statutul organic.

Proiectul de lege, care tratează raporturile de drept ale şcoalelor poporale confesionale şi comunale, nu poate fi discutat din punct de vedere pedagogic, şi ceeace s'a spus până acum a fost prea mult, el trebue judecat din alte puncte de vedere.

Paragraful 1 al acestui proiect declară pe învăţătorii dela şcoalele confesionale şi comunale de funcţionari publici, iar competinţele lor sunt a se stabili, nu de către organele bisericeşti, ci de cele administrative. In paragrafii 2—16 se tratează numai despre salarizare. Vă mărturisesc, că m'au frapat foarte mult cuvintele aspre ale d-lui raportor şi ale d-lui Meczner de ieri, prin cari acuză pe nedreptul pe episcopii noştri. D-l raportor a zis anume (ceteşte): «E ciudat lucru, cum o parte a susţinătorilor de şcoale a atacat cu o deosebită tărie tocmai dispoziţiile, cari urmăresc ridicarea nimbului moral al învăţătorimei şi scăparea acesteia de gândurile materiale. Acest atac e cu atât mai regretabil, cu cât întregirea eventualei sume, care lipseşte, a luat-o asupra sa statul, aşà, că noua salarizare nu impune de fapt bisericilor sarcini nouă şi nici pe departe nu limitează dreptul de a susţineà şcoli, aşà, că bisericile îşi pot susţineà tot aşà de bine şcoalele, dupăcum le-au susţinut până acum».

www.dacoromanica.ro

Iar d-l Meczner ne-a învinuit, că noi şi arhiereii bisericii noastre am fi în contra ridicării salarelor învăţătoreşti. Adevărul e, că nici între noi, nici între arhiereii noştri, nu e nici unul, care să fie în contra ridicării salarelor. Iată cum stă în realitate chestia. Astă toamnă s'a ţinut în Sibiiu, ca de obiceiu, congresul naţional-bisericesc al Românilor gr.-ort. Acest congres s'a ocupat şi cu chestiunea salarelor învăţătoreşti, şi atunci a constatat, că noi, bazaţi numai pe puterile noastre proprii, nu putem ridică salarele mai sus de 800 de coroane. Acest lucru l'a adus episcopatul nostru la cunoştinţa d-lui ministru de culte. După aceea, în Decemvrie, s'a ţinut o anchetă în Sibiiu, la care a fost reprezentată învăţătorimea rom. gr.-or. din ţara întreagă. Cu ocazia aceasta învăţătorii noştri au declarat, că sunt mulţumiţi cu acest salar, deoarece ştiu bine, că noi mai mult nu suntem în stare să dăm. Deci noi în principiu nu suntem în contra ridicării salarelor, ci chiar dimpotrivă. Eu cunosc după o practică de 20 de ani foarte bine chestia şcolară şi ştiu foarte bine ce muncă grea săvârşesc învăţătorii, şi eu aşi primì foarte bucuros ridicarea salarelor, dacă aceasta, aşà cum o contemplează proiectul, nu ar involvà în sine ştirbirea autonomiei. Dar a ne vinde pe bani drepturile pe cari înaintaşii noştri le-au câştigat cu atâtea greutăţi, şi pe cari graţia Maiestăţii Sale le-a întărit, — aceasta nu o vom face nici odată. Dacă ni-le luaţi, luaţi-ni-le, dar de dat noi nu le dăm. (Aprobări la naţionalişti.)

Despre § 16 ar fi de prisos se mai vorbesc. Paragraful 17 cuprinde mai multe dispoziţii poliţiale decât pedagogice. După părerea mea acest paragraf nici n'ar aveà loc în acest proiect. Paragrafùl 18 e de-adreptul contrar legii. Paragraful 19 e iarăşi ceva cu totul nou.

După cum am spus, on. cameră, eu lucrez de mai bine decât de 20 ani şi cunosc nu numai şcoalele gr.-orientale, ci şi pe cele române greco-catolice. Cunosc şi şcoalele de stat şi comunale, şi mi-ar plăceà să-l văd pe învăţătorul, care va puteà satisface paragrafului 19. Aceasta, domnule ministru, nu este cu putinţă, este exclus. Şi dacă voiţi să vă încredinţaţi despre aceasta, poftiţi şi umblaţi prin astfel de ţinuturi, unde nu sunt decât Slovaci, Sârbi ori Români. Acolo, unde populaţia este amestecată, acolo popoarele îşi învaţă împrumutat limba; dar nu în şcoală, dupăcum foarte bine a observat amicul meu Manoilovici, ci

www.dacoromanica.ro

în viaţă. Acî D-voastră pretindeţi prin urmare aşà lucruri, cari nu se pot realizà nici odată în viaţă.

Am citat §-ul 11 al articolului de lege XXXVIII din 1868. E evident, că pus alături cu acest articol, §-ul 20 al proiectului actual conţine dispoziţii contrare legii de mai nainte. Eu am socotit, ce ne mai rămâne încà din acea lege? Dacă limba maghiară, socoata, geografia şi istoria patriei, apoi drepturile şi datorinţele cetăţeneşti se vor propune în limba maghiară, atunci se vor învaţà ungureşte două din trei treimi ale tuturor obiectelor de învăţământ, rămânând pentru limba română, religie, istoria naturală, cântare şi gimnastică, de abià o treime a timpului de studiu. On. cameră! Aceasta nu se poate executà în forma aceasta. Nu se poate de o parte, fiindcă e contra dispoziţiilor statutului organic, de altă parte, fiindcă un alt regulament congresual, referitor şi acesta tot la chestiile învăţământului, încă dispune altfel. Comunităţile bisericeşti prin urmare, ori vor stà la dispoziţia ministrului, ori vor procedà conform regulamentelor lor, şi atunci nu se poate să observe timpul normat în proiect, iar dacă nu îl vor observà, îşi pierd dreptul. Paragrafii 23 şi 24 conţin dispoziţii disciplinare, asupra cărora nu voiu inzistà de astă dată, pentrucă amicul meu Mihail Polit s'a ocupat ieri dejà cu acelea în detail. Trebue să declar însă, că şi aceste dispoziţii sunt contrare statutului organic şi e ceva unic în felul său, ca un singur vinovat să fie judecat pentru o singură vină din partea celor două foruri. On. cameră! S'a declarat solemnel aici în cameră, că proiectul acesta a fost prezentat mai mult din consideraţii politice, decât din motive de ordin pedagogic. Ori cine ar voì să studieze chestia aceasta, va puteà să constate, atât din discursul d-lui raportor, cum şi din rapoartele comisiunilor, că proiectul acesta de lege s'a prezentat în cameră pentru consideraţii politice.

Noi, spun sincer, nici odată nu am fost şi nu vom fi împotriva răspândirei limbii maghiare. Tot aşà nu am luptat şi nu vom luptà nici împotriva culturei maghiare. Dorim numai, ca răspândirea limbii maghiare să se întâmple în aşà mod, ca această răspândire să nu ne *jignească în* drepturile noastre. Dar ce se întâmplă? Ca la atâtea lucruri din lume se întâmplă şi aici mari abuzuri, şi în cazul acesta, anume, sub lozincele maghiarismului, ale ideei de stat maghiar, premiaţi D-voastră atari indivizi, cari nu sunt apţi şi nu sunt vrednici de a fi premiaţi.

www.dacoromanica.ro

Chiar indivizii aceştia au făcut direcţia aceasta şovinistă, care pune pedeci atât de mari în calea consolidării Ungariei.

Eu nu îmi tem viitorul naţiunilor noastre, pentrucă Sârbii şi Slovacii fac parte din neamuri, cari au un trecut mare şi sunt absolut convins, că vor aveà un viitor şi mai mare. Iar între Români sentimentul naţional este atât de desvoltat, încât poporul acesta, adevărat, poate fi nimicit prin foc şi fer, dar a-l despoià de limba sa, naţionalitatea sa... (Voci: Nu vrea nimeni aceasta!) ...şi a-l contopì în un alt popor, nu e cu putinţă!

E jocul fatal al sorţii, că popoare, cum sunt Maghiarii şi Românii, ale căror interese nu se contrazic, ba pretind chiar, ca să trăim în cea mai bună înţelegere, nu se pot înţelege. De ce sunt capabile aceste două naţiuni a dovedit-o epoca de mărime a Huniadilor.

Direcţia şovinistă s'ar puteà afirmà numai atunci, când am aveà la dispoziţie puterea armată, pentrucă atunci am puteà în dragă voie să zicem ca Cezar: Fiat quid volunt, qui valebunt, valebunt semper arma. Iar Cezar a perit, lovit de pumnal. Nu se poate, ca forţa brută să se validiteze contra forţei intelectuale.

Dar şi de altfel direcţia şovinistă e în contrazicere şi cu ideile moderne. Figurile acestor agenţi, ori politiciani înguşti la cap, apar ca nişte pitici printre campionii civilizaţiei omeneşti. In idei şi concepţii se reoglindeşte sufletul îndivizilor, ca şi al popoarelor. Dacă acestea sunt drepte şi stau în serviciul dreptăţii, ele vor învinge; pentrucă dreptatea nu poate să piară. Ea este dela Dumnezeu.

Ştefan cel sfânt nu a întemeiat ţara ungurească numai prin sabie şi prin forţă brută, ci prin învăţăturile creştinismului. Ţara aceasta nu se va puteà susţineà, decât prin înţelepciune şi prin bunăvoinţă. Toate acele inimi înflăcărate, cari au luptat pentru dreptate şi pentru binele omenimei, pentru libertatea şi bunăstarea popoarelor, au dovedit prin învaţăturile şi prin faptele lor, că forţa brută a fost totdeauna neputincioasă în cele din urmă faţă de puterea spiritului.

Noi, deputaţii naţionalităţilor coaliate, luptăm pentru binele popoarelor noastre şi ne străduim a vă convinge pe D-voastra, stimaţi colegi, despre dreptatea cauzei noastre. Se poate, ca nu vom ajunge de grabă la nici un rezultat, de unde nu urmeaza, că ar fi pierdută cauza popoarelor noastre, pentrucă va venì

www.dacoromanica.ro

un timp mai fericit, când va triumfà şi în ţara noastră dreptatea, după cum a triumfat totdeauna în istoría lumii. Se poate, că lupta aceasta va durà mult şi va reclamà multe jertfe nevinovate. Se poate, că în lupta aceasta vor curge multe lacrimi, şi — Dumnezeu să ne păzească de aceasta — va curge şi sânge, până când va învinge dreptatea. (Sümegi Vilmos: Care va se zică ne ameninţă. Ameninţă naţiunea maghiară! Prezidentul: D-l deputat a pus chestia aşà, că în caz, că se va primì proiectul acesta, va curge şi sânge.) *Dr. George Popovici:* Nu! Nu! Eu n'am zis aceasta. (Prezidentul: Rog a nu se riscà atari afirmaţiuni aici, pentrucă nu pot permite, ca să se facă aici atari ameninţări în legătură cu primirea ori respingerea unui proiect de lege.)

Dr. George Popovici: Ilustre d-le prezident! Nu-mi dă prin gând să ameninţ pe cineva. Nu este aceasta firea mea şi nici nu ar aveà rost. (Prezidentul: Dar nici nu se poate permite.) Am zis, că lupta aceasta va puteà să dureze încă mult timp, şi că vor curge poate lacrimi, şi să nu dee Dumnezeu, eu nu doresc, va curge poate şi sânge. Dar toate acestea nu atârnă dela noi, ci vor atârnà dela guvernul din vremile viitoare şi mai ales dela înţelepciunea şi prevederea bărbaţilor de stat maghiari. (Prezidentul îl îndrumă la ordine pentru cele spuse.)

Daţi-mi acum voie să adresez un cuvânt sincer către domnii deputaţi patruzecişioptişti şi independişti. Cine a studiat istoria patriei noastre a văzut, că n'a trecut jumătate de veac, ca patria noastră să nu fie lovită de vre-o nenorocire. Mai pot venì veacuri rele! D-voastră reprezentaţi ideile independiste. Au fost vremuri când ne-aţi atacat, de ex. la 1848. Ce curent puternic a fost între Românii de aici şi cei din ţară! Aproape treizeci de mii de Români au luptat alături cu Maghiarii. Oameni ca Kossuth, Andrássy, Battyányi şi alţii, au voit să realizeze prietenia română-maghiară. (Prezidentul nu permite să se abată dela obiect.) Voiam să spun, că pe acea vreme acei oameni au voit să întroducă liberul exerciţiu în biserică şi şcoale. Atunci s'a asigurat şcoalelor şi bisericii dreptul liberului exerciţiu. La 1859 Cuza a legat învoiala următoare (ceteşte.) De ce le spun acestea? Inainte cu doi ani, pe vremea luptei naţionale, ne-aţi recunoscut de partid şi în forma aceasta a-ţi scris şi prezidentului nostru. Acum, dupăce sunteţi în majoritate, nu vreţi să ne

www.dacoromanica.ro

recunoaşteţi. Asta nu poate fi nici spre binele D-voastre, nici spre al nostru.

In anul 1861, când curgeà aici lupta pentru constituţie, erau aici 19 deputaţi români, afară de Ardeal şi graniţă. Acum sunt abià 13. Iar dintre cei 19 deputaţi unul erà notar, şi alţi trei Români erau membri ai casei magnaţilor. La propunerea lui Eötvös s'a ales atunci o comisiune de 27, între cari 6 Români, pentru studiarea chestiei de naţionalitate. (Prezidentul îl ameninţă cu detragerea cuvântului, dacă se abate dela obiect.) Imi pare rău, dar chestiile acestea stau în legătură cu obiectul din discuţie şi contribue în mare parte la înţelegerea reciprocă. De altcum îmi încheiu vorbirea şi declar, că proiectul acesta în general nu-l primesc, şi rog onorata casă, să cugete înainte de a aduce sentinţă în cazul de faţă, că deasupra ei stau alţii, cari vor aduce sentinţa, pentrucă sunt în veci neclintite cuvintele lui Schiller: Istoria este judecătorul lumii».[1]

In chestie de regulament.

In chestie de regulament vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Se plânge, că în timpul din urmă prezidentul manuiază prea cu multă rigoare regulamentul de casă. (Prezidentul îl întrerupe. Il îndruma la ordine, fiindcă discută cu prezidentul.) Nu discută, constată numai faptul. La proiectul acesta de lege... (Prezidentul îl întrerupe din nou, ameninţându-l cu detragerea cuvântului.) Vrea numai să constate, că acum nu se mai ştie când se face abatere dela obiect, pentrucă fiecare deputat are dreptul să lamurească chestia din toate punctele de vedere. Roagă să se constate din regulament, până unde poate merge abaterea, e permisă, nu e permisă abaterea... (Prezidentul îi detrage cuvântul.)

Tot în chestie de regulament vorbeşte deputatul

Dr. Iuliu Maniu. In interesul libertăţii cuvântului cere, ca regulamentul de casă să fie aplicat cu stricteţă, dar după dreptate. Stimează mult procedura prezidentului, dar om e şi prezidentul şi poate greşi şi el. Prezidentul nu e suveran, numai dieta e suverană, şi ca membru al dietei se simte dator să pună

[1] Din ziarul «*Lupta*», anul 1907, numărul 70.

www.dacoromanica.ro

în discuţie chestia... (Prezidentul îl admoniază şi ameninţă cu detragerea cuvântului.) Vrea să suleveze numai întrebarea, dacă oratorul poate aduce exemple pentru ilustrarea punctului său de vedere şi poate să citeze în limbi, pe cari prezidentul nu le înţelege? (Prezidentul întrerupe. Nu pentru citate a dificultat pe Dr. Popoviciu, ci pentrucă s'a pierdut prin labirinte istorice. Admoniază de nou pe orator, să nu se abată dela obiect, că îi detrage cuvântul.) Crede, că e în drept să se provoace la cazuri concrete, dacă e să se stabilească, cumcă a fost aplicat bine ori nu regulamentul de casă. Regulamentul spune, că oratorul are să se ţină cu stricteţă de obiectul la care vorbeşte. Dar fiecare obiect are mii şi mii de puncte de vedere, din cari trebue lămurit şi pe cari oratorul trebue să le înşire, dacă află de necesar să facă aşà, fie din motive politice, ori... (Prezidentul îi detrage cuvântul pe motiv, că nu vorbeşte la regulament.)

E chemat la tribună deputatul naţionalist român *Dr. Teodor Mihali.* Vorbeşte la proiectul de lege dela ordinea zilei. Roagă casa întâiu, să-i permită să vorbească în şedinţa următoare, fiindcă timpul e înaintat, dar dieta nu-i dă permisiune, ci prelungeşte şedinţa. Oratorul îşi desvoaltă astfel ideile:

Crede, că toţi s'au putut convinge, că naţionaliştii nu cer alta, decât garantarea drepturilor pe teren cultural şi economic, şi garanţii în privinţa aspiraţiunilor economice, lucruri deci, cari stau în consonanţă cu legile fundamentale ale ţării. E de regretat deci, că ei trebue să roage guvernul şi majoritatea, să nu vină în coliziune cu legile fundamentale la croirea de legi nouă. S'a arătat din partea altora, că proiectul de lege din desbatere stă în contrazicere cu legile fundamentale ale statului. Guvernul actual n'a avut trecut în program alcătuirea acestui proiect de lege, nu a fost deci în drept a-l prezentà, şi nici dieta nu e competentă să-l voteze, mai ales fiindcă dieta nu exprimă adevărata voinţă a cetaţenilor de stat. (Prezidentul îl îndrumă la ordine.) «M'am referit la opinia publică şi rămân pe lângă afirmarea mea», spune oratorul. Guvernul de acuma a primit îndrumarea dela Coroană să facă legea sufragiului universal, celelalte să le lase toate în grija parlamentului viitor. Aşà trebuià să facă guvernul, îngrijindu-se şi de garanţiile constituţionale. (Prezidentul îl admoniază, fiindcă nu vorbeşte la obiect.)

www.dacoromanica.ro

Garanţiile constituţionale se cuprind în legile fundamentale, în art. 20 dela 1848 şi 44 dela 1868, cari însă prin proiectul acesta de lege se distrug. Nu e în contra îmbunătăţirii sorţii învăţătorilor, ba doreşte, ca toţi învăţătorii să fie la fel salarizaţi. Dar e contra ştirbirii autonomiei bisericilor, pe calea regulării salarelor învăţătoreşti. Crede, că erà cu mult mai bine, dacă guvernul decretà pe faţă statificarea şcoalelor, evitându-se anomalia, ca bisericile să poarte jertfele, guvernul să exercieze drepturile.

Şoviniştii cred, că punând guvernul monopol pe şcoală şi introducând în ea limba maghiară în măsură mai mare decât până acuma, toţi cetăţenii vor vorbì în scurtă vreme ungureşte. Protestează în contra afirmării, că naţionaliştii nu iubesc limba statului. Ceice au nevoe de ea o învaţă, dar e utopie a cere, ca întreg poporul să o înveţe, când o parte a poporului nici limba maternă nu o posede în măsura, ca să ştie scrie şi cetì. Chemarea şcoalei e, să înveţe elevii să-şi vorbească limba maternă, atunci apoi e mai uşoară şi însuşirea limbii statului. Ce progres poate arătà din limba maghiară un învăţător dela şcoala de stat ori confesională cu elevi numai Români, Slovaci, ori Sârbi? Nici un progres, şi el e scos din slujbă! Să nu ne mirăm deci, că nici ei, învăţătorii, nu sunt mulţumiţi cu proiectul de lege, cu toate că în el e vorba de salariile lor şi să nu ne mirăm, că Sârbii au înaintat în contra proiectului protest provăzut cu treizeci de mii de subscrieri.

Unitatea de limbă a ţării e utopie. Intrarea naţionaliştilor în dietă a urmărit scopul de a face să înţeleagă lucrul acesta aceia pe cari îi priveşte. Aici însă au fost întâmpinaţi cu neîncredere şi cu ameninţări, că vor fi scoşi din cameră. Dar ei n'au întrat în dietă, pentruca să-şi apere interesele proprii, ci ale popoarelor lor, cari sunt interesele patriei comune, căci doară şi naţionalităţile nemaghiare au luptat împotriva duşmanilor patriei, poate mai mult decât Maghiarii, fiindcă locuesc la periferii, şi astfel ele au dat mai întâiu piept cu duşmanul.

Deputaţii naţionalişti îşi scot argumentele în vorbirile lor din legile pozitive şi din declaraţiile bărbaţilor mari de stat maghiari din trecut, pe cari unii îi numesc astăzi «naivi». Dar oamenii aceştia ai trecutului au spus adevăruri, cari şi după trei mii de ani tot adevăruri rămân. Au recunoscut nu numai drepturile istorice, ci şi cele dumnezeeşti şi omeneşti. Au recunoscut,

www.dacoromanica.ro

că fericirea patriei reclamă buna înţelegere cu toate naţionalităţile, recunoscându-li-se drepturile la libertate. Căci doară între stăpânitor şi stăpânit nu poate există dragoste. E convins, că în sânul maghiarimei domnesc şi acuma vederile celor mari din trecut. Dovadă cartea de curând apărută a profesorului Sarmaságh, în care sunt expuse ideile şi principiile sănătoase ale celor din trecut. Expune cuprinsul cărţii, care culminează în teza, că statul nu poate realizà unitate de gândire şi nici unitate de limbă, când e compus din mai multe naţionalităţi.

Revenind asupra proiectului de lege constată, că nu va duce la unitatea, la contopirea dorită. Statul nu are dreptul să se amestece în drepturile familiei, bisericii şi societăţii, în măsura, ca să dee directivă educaţiei. Ceeace nu înseamnă, că statul n'ar aveà dreptul de control asupra instrucţiei publice, însă între marginile legilor dela 1848 (art. 20) şi 1868 (art. 38). Guvernul nu-şi va ajunge scopul prin acest proiect de lege, nu va aveà unitatea de limbă şi de sentimente, ci rezultatul va fi tocmai contrarul. Proiectul încă nu a devenit lege şi întreaga opinie publică e în contra lui, pe când principiile unei bune guvernări ar cere, ca legile să se aducă cu ţinerea în vedere a opiniunei publice.

Datorinţa guvernului erà să întrebe autorităţile bisericilor, care e punctul lor de vedere faţă de acest proiect de lege şi apoi să se fi acomodat dorinţelor lor. Aşà ieşià apoi o lege buna. Pentrucă din ură faţă de limba maghiară nu e contrar proiectului de lege nime. Protestează în contra acestei bănueli. Naţionaliştii sunt în contra răpirii de drepturi, în contra propunerii în limba maghiară până şi a religiei, cu tendinţe ascunse. Naţionalităţile cer instrucţie primară în limba proprie, în şcoalele comunale şi confesionale, ca să înainteze şi ele pe terenul cultural şi apoi pe cel economic. Dacă însă copilului i-se propune într'o limbă neînţeleasă de el, n'are să înveţe nimica în şcoală. Rămân îndărăt popoarele în cultură, iar statul nu-şi ajunge scopul cu unitatea limbii. Copilul nu învaţă din gramatică o limbă streină, ci din praxă. In comunele mixte Ungurii învaţă româneşte, Românii ungureşte, unii dela alţii, nu în şcoală. Despre poporul de rând maghiar are părere foarte bună oratorul. Nu e stăpânit de idei şoviniste. Trăeşte în raporturi bune cu cei de altă limbă. Asigură, că antipatie nu este nici la Români faţă de Unguri şi faţă de limba maghiară. Sunt şcoale ro-

www.dacoromanica.ro

mâneşti în cari se fac progrese mai bune din limba maghiară decât în şcoalele de stat. Deci nu poate să fie vorba de opunere în contra propunerei limbii maghiare în şcoale.

Citează de nou din cartea lui Sarmaságh şi constată, că intenţiunea e numai nimicirea şcoalelor confesionale şi comunale, pentru a se ajunge la unitatea limbii. Dar unitatea nu trebue căutată în limbă, ci în drepturi, în libertate, în interese!

Bazele pe cari stau naţionaliştii sunt legale şi aceştia apără drepturile naturale şi libertatea învăţământului, nu numai pentru naţionalităţi, ci pentru ţara întreagă. Recomandă celor din majoritate să cetească cartea lui Sarmaságh şi să se convingă, că ea conţine adevăruri mari şi multe. Proiectul de lege nu-l primeşte, ci prezintă spre votare moţiunea următoare:

«Proiectul de lege relativ la raporturile de drept şi salarizarea învăţătorilor dela şcoalele poporale, comunale şi confesionale, se ia dela ordinea zilei şi guvernul e îndrumat a prezentă un nou proiect, prin care salarul învăţătorilor dela şcoalele cari nu sunt ale statului se fixează în aceeaşi sumă, ca şi salarul învăţătorilor de stat, garantându-se în acelaşi timp pe seama confesiunilor un ajutor de stat, liber de orice condiţii, cari ştirbesc autonomia lor». (Aprobări la naţionalişti.)

Interpelări.

Urmează, cu tot timpul înaintat, interpelările. Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* îşi amână pe şedinţa viitoare interpelarea anunţată. Iar după interpelarea contelui Battyányi Tivadar şi răspunsul prim-ministrului Wekerle în chestia autonomiei bisericeşti a mohamedanilor din Bosnia şi Herţegovina, interpelează deputatul naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* în chestia interzicerii adunărilor poporale din Billed şi Bulkesz, convocate din partea conducătorilor partidului poporal german din Banat. Ceteşte actele referitoare la interzicere, expune starea lucrului, apoi adresează ministrului de interne întrebările următoare:

«Dupăce din decisele pe cari le-am cetit şi anexat la textul interpelaţiei mele, d l ministru de interne se va fi pus în cunoştinţa cauzei interzicerii ilegale a adunărilor convocate pentru 10 Martie la Bulkesz şi Billed, întreb:

www.dacoromanica.ro

Este dispus d-l ministru de interne a luà măsuri, ca în viitor respectivii prim-pretori să nu abuzeze de puterea lor şi să nu împedece partidul poporal german din Ungaria în exerciarea liberă a convingerii sale politice?

Iar dacă vrea să facă aceasta, va luà domnul ministru măsurile cuvenite, ca deciziunile amintite ale pretorilor să fie nimicite şi ca adunările convocate în acele comune să se poată ţineà?

Este dispus d-l ministru a luà măsuri, ca organele sale subalterne să se lapede de acel obiceiu, la modă doar numai în Rusia, de a sprijinì după cum le vine la socoteală unele partide, pe cari dânşii le recunosc de patriotice, iar pe alte partide, ori le declară de neexistente, ori le prigonesc pe cuvânt, că ar fi nepatriotice?

Este dispus d-l ministru de interne, ca de-odată cu prezentarea unui proiect de lege despre garanţele constituţiei să prezinte şi un proiect de lege, care să conţină dispoziţii potrivite pentru a asigurà liberul exerciţiu al convingerilor politice şi organizarea liberă şi independentă de puterea statului a partidelor politice?»

Prezidentul enunţă, că interpelarea se va remite ministrului de interne.

Deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* interpelează în chestia celor întâmplate în Lugoj, cu ocaziunea alegerii din urmă de deputat la dietă. Arată rând pe rând ilegalităţile săvârşite şi procedura necorectă a jandarmilor, apoi întreabă pe ministrii de interne şi de honvezi, dacă:

«1. Au cunoştinţă d-nii ministri, că jandarmeria trimisă în cercul Lugojului i-a împedecat pe membrii de încredere ai partidului Popoviciu de a merge în comune, ca să-i strângă pe alegătorii din partidul lor şi să-i conducă la localitatea de alegere?

2. Au cunoştinţă d-nii ministri, că în preseara alegerii, adecă în 26 Martie seara la orele 6½ sergentul de jandarmi Vincze István, însoţit de alţi patru jandarmi, au pătruns în cancelaria partidului lui George Popoviciu, sfidând orice drept, şi i-a provocat pe bărbaţii de încredere, cari se aflau acolo, ca să se împrăştie, şi când cei de faţă nu au voit să se supună ordinului ilegal, doi jandarmi şi-au umplut armele şi numai inter-

www.dacoromanica.ro

venţia preşedintelui alegerii a curmat amestecul ilegal al jandarmilor?

3. Dacă d-nii ministri nu ar aveà cunoştinţă despre aceste abuzuri, sunt d-niile lor dispuşi a pornì imediat cercetarea, a-i pedepsì cu rigoare pe cei vinovaţi şi a da un ordin sever jandarmeriei, ca în viitor să se abţină dela abuzuri, ca acestea?»

Interpelarea se va remite ministrului de interne şi celui de răsboiu, — enunţă prezidentul.

La legea şcolară.

In şedinţa din 8 Aprilie 1907 discuţia asupra proiectului de lege despre competenţele învăţătoreşti la şcoalele confesionale şi comunale a deschis-o deputatul naţionalist român

Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Constată, că proiectul de lege a fost compus şi prezentat dietei cu multă grăbire, pentruca atenţiunea opiniunei publice să fie atrasă dela datorinţa guvernului de a face legea votului universal, şi pentruca să fie atrasă atenţiunea dela pertractările ce decurg între Ungaria şi Austria, şi cari pertractări vor aveà de urmare, că toate rămân aşà cum sunt, ba să fie atrasă atenţiunea şi dela chestia urcării contingentului de recruţi, cu care în curând se va ocupà dieta. Guvernul s'a folosit de mâna liberă în cele interne şi a compus legea aceasta vătămătoare pentru naţionalităţi, făcând prin aceasta serviciu rău patriei.

Guvernul n'a avut curajul şi sinceritatea, dar nici banii necesari, ca să prezinte o lege despre statificarea şcoalelor, ci a venit cu proiectul acesta, care statifică învăţământul, dar cheltuelile le lasă în sarcina confesiunilor. Era de înţeles o lege despre statificarea şcoalelor. Guvernul s'ar fi apucat de o reformă mare, care, adevărat, că nu ar fi stat în consonanţă cu interesele bisericilor. Dar proiectul acesta de lege hermafrodit (Prezidentul îl îndrumă la ordine.) lasă confesiunilor şcoalele, şi de fapt totuşi le statifică. Se va vedeà însă, că puterea legii nu e atât de mare în praxă, ca pe hârtie, în paragrafi. Se spune, că scopul e, să se dee ajutor şcoalelor, învăţătorilor. Dar de unde se dă ajutorul? Tot din banii adunaţi dela popor, dela confesiuni. Şi se dă învăţătorilor pentru a-i face să servească la doi, la trei domni deodată! Să se caute mai bine a se reduce scumpetea cea

www.dacoromanica.ro

mare, căci din aceasta ar aveà mai mare folos învăţătorii, precum şi ceialalţi funcţionari.

S'a mai spus şi aceea, că legea are de scop cultivarea poporului prost român, pe care agitatorii îl ţin în întunerec, ca să-l poată folosì spre scopurile lor, dar dacă va şti odată scrie şi ceì ungureşte, va întoarce agitatorilor spatele. Dar tocmai din contră. E de prisos orice agitaţie acolo, unde poporul e mai luminat, pentrucă-l agită în continuu jandarmii, iar unde poporul e mai înapoiat în cultură şi nu ştie ungureşte, nu înţelege insultele jandarmilor.

Negreşit, că e necesară cultura pe seama poporului, dar ea să se dee poporului în limba naţională proprie, după principiile «naivilor» Deák şi Eötvös. Cultură nu se va da însă copilului, care fără a şti scrie şi ceì în limba sa, e silit să înveţe ungureşte. Urmarea va fi aceea, că copilul nu se alege cu nimica; aceea ce a învăţat ungureşte în şcoală uită în curând după ce iasă din şcoală, cum au uitat mulţi limba latină şi grecă, învăţată cu multă trudă în gimnazii. Şi trebue să o uite, pentrucă nu o mai aude, decât din gura pretorului şi a jandarmului. (O voce: Şi a doctorului!) E rău, că medicii nu cunosc limba poporului şi greutatea o simţesc medicii înşişi.

Dacă guvernul vrea să dee cultură popoarelor prin legea aceasta, de ce nu dă cultură întâi poporului maghiar? De ce nu obligă şi pe Maghiari să mai înveţe o limbă: nemţeşte, franţuzeşte, englezeşte? Scopul guvernului e altul. Poporul să se acomodeze funcţionarului, iar nu funcţionarul poporului. Poporul să înveţe limba funcţionarilor, ca aceştia să nu fie obligaţi să respecteze legea de naţionalităţi. Roadele legii le prevede. Naţionalităţile vor eşì mai întărite din lupta aceasta.

S'a mai accentuat şi spiritul patriotic şi s'a spus chiar şi din partea ministrului de instrucţie, că bisericile, episcopii (români) nu sunt de încredere. Protestează în contra acestei suspiţionări nemotivate. Textul jurământului din lege e compus apoi astfel, ca şi cum Românii ar trebuì să fie siliţi să fie cu credinţă faţă de rege, faţă de dinastie. Dar credinţa Românilor faţă de tron e tradiţională. (O voce: Faţă de împărat!) Câtă vreme n'a fost încoronat ca rege ungar, da, faţă de împărat. După încoronare ne-am conformat.

Se face imputare episcopilor români, că vreau să meargă cu memorand la Viena. Dar făcând aşà, ei se conformează do-

www.dacoromanica.ro

rinţei credincioşilor lor. In întrunirile publice ţinute s'a luat hotărîre, ca episcopii să fie rugaţi să meargă până la poalele tronului şi să caute să împedece sancţionarea acestui proiect de lege. Iar episcopii nu se pot pune în conflict cu credincioşii. Peste tot episcopii noştri au o situaţie foarte grea. Guvernul pretinde să facă serviciu guvernului, credincioşii aşteaptă ca pe ei să-i iee în apărare. Cu cine să meargă? Daca se maghiarizează poporul, îşi perde credinţa şi atunci nu mai are trebuinţă de episcopi. Episcopii nu sunt de vină, că Monarhul locueşte în Viena şi nu în Budapesta. Dar ministrii nu se duc necontenit la Viena?..

Urmarea acestei legi va fi, că se demoralizează învăţătorimea şi se introduce spionajul în şcoală. Din legea aceasta lipseşte buna credinţă, de aceea sunt paragrafii atât de neclari. Ceteşte §-ul 12, care e curată groază pentru susţinătorii de şcoale şi pentru învăţători, pentrucă nu ştiu în care moment li se poate închide şcoala. Ceteşte §-ul 13 şi apoi §-ul 15 şi le stabileşte scăderile. E curios, că ministrul află mai mare garanţă în comisiunea administrativă, decât în autoritatea mitropolitană. Nu ar trebuì să fie degradată atât de mult autoritatea episcopilor. Din comisiunile administrative fac parte tot oameni, cari nu se pricep la pedagogie. Cum pot ei să se pronunţe asupra cvalificaţiei învăţătorilor?

Ceteşte paragraful 17 şi-l analizează. Invăţătorul e dator după paragraful acesta să sădească în inima elevului spiritul alipirii cătră patria maghiară. Dar sentimentul acesta nu se poate cumpără cu bani. Trebue deşteptat prin iubire. Să se poarte statul şi faţă de naţionalităţi cu aceeaşi iubire, ca faţă de maghiarime. Emblema, steagul naţional, nu deşteaptă în copil iubirea de patrie, ci aceasta îşi are izvorul altundeva: să fie patria mamă bună pentru toţi. Şi apoi tablourile istorice din şcoală. Prin munţi Românii vor cere tabloul lui Iancu, ori al lui Horia. Se va învoì ministrul? Dacă nu se va învoì, raporturile se vor încordà între stat şi cetăţeni.

Paragraful 18 e vătămător pentru autonomia bisericilor românesti. Ii ceteşte textul şi constata, că toate dispoziţiunile din el urmăresc un scop ascuns. Proiectul de lege dă explicare greşită §-lui 14 din art. de lege 44 dela 1868 când spune, că limba de propunere în şcoale o aleg comunităţile bisericeşti, astfel, că iau ori limba statului, ori limba maternă a elevilor,

www.dacoromanica.ro

Din această explicare se vor naşte conflicte între stat şi biserică, pentrucă e vorba de drepturile vechi, la cari nu renunţă nime cu drag. Iar dispoziţia, că acolo unde 20% dintre elevi sunt maghiari, are să se propună şi în limba statului, e absurdă. Cum se facă învăţătorul acest lucru? Să se cugete într'o limbă şi să vorbească în altă limbă? In capul copiilor, ascultând prelegeri în două limbi, se va naşte o confuzie babilonică. Unde jumătatea elevilor e de limbă maghiară, limba de propunere după paragraful acesta e cea maghiară. Se poate admite însă şi limba maternă a celeialalte jumătăţi. Cine să propună în limba aceasta? Acelaş învăţător? Ori susţinătorii de şcoale să angajeze alt învăţător?

Combate dispoziţiile trecute în §-ul 19, că limba maghiară are să se propună după planul de învăţământ al ministrului, în numărul de ore de el stabilit, pentrucă ministrul poate reclamà pentru limba maghiară toate orele. Şi apoi e foarte elastică expresia, că «copilul nemaghiar să-şi poată exprimà la înţeles gândirea în limba maghiară.» Ce gândire poate aveà un copil? — Paragraful 20 asemenea e vătămător pentru autonomia bisericească. Dacă numărul orelor pentru anumite studii îl stabileşte ministrul, va rămâneà puţin timp pentru celelalte studii. Pentru limba maternă ministrul dă *o oră* la săptămână! Şi apoi de ce se accentuează, că manualele de şcoală să fie patriotice? Sunt doară toţi membrii forurilor bisericeşti, în frunte cu mitropoliţii, agitatori şi trădători de patrie?

Analizează cuprinsul paragrafilor 21 şi 22, asemenea gravaminoşi pentru autonomia bisericilor, dela cari se iau drepturile avute. Invăţătorii îi poate numì ministrul. Unde rămâne autonomia? Mai e şcoală confesională aceea, al cărei învăţător e numit de ministru? Invăţătorul, care nu va merge cu guvernul la alegeri, va fi alungat. Şi tot aşà şi acela, care nu arată sporiu în limba maghiară. Dar ce sporiu poate arătà cu elevi şi de altcum cu facultăţi slabe intelectuale? Va fi deci şi acesta pretext numai de a scoate din post pe învăţătorul neplăcut stăpânirii. Arată în mod amănunţit ce abuzuri se pot săvârşì în contra învăţătorilor pe baza dispoziţiunilor din §-ul 22, când se face vinovat de delict disciplinar învăţătorul, care urmăreşte direcţie contrară statului, constituţiei statului, caracterului său naţional, unităţii sale etc. cum şi când agitează în contra confesiunilor, în contra claselor sociale, în contra proprietăţii, în contra instituţiunii de

www.dacoromanica.ro

drept a căsătoriei etc. Pe temeiul acestui paragraf în contra fiecărui învățător se va puteà deschide procedură disciplinară.

Spiritul legii se poate constatà mai bine din cuprinsul §-lui 23. Il ceteşte şi constată, că paragraful acesta ia din mâna autorității confesionale dreptul de dispunere, pentrucă ministrul ori când o poate îndrumà să deschidă cercetare în contra învățătorului, ba la dorința ministrului învățătorul are să fie şi suspendat. De ce se spune dorință şi nu «poruncă»? Cercetarea trebue apoi terminată în 30 de zile. Lucru cu totul imposibil. Nu e nime în contra exercierii dreptului de control din partea statului, dar e vătămător şi cu nedreptate, ca drepturile statului să fie lărgite prin ştirbirea drepturilor sancționate ale confesiunilor. Paragraful 24 face iluzoriu dreptul autonom al autorității bisericeşti, pentrucă împuterniceşte pe ministru să nu aştepte rezultatul procedurii disciplinare, ci să dispună el, în mod volnic, în oricare stadiu al cercetării pornite în contra învățătorului. (Urmează pauză. După pauză oratorul continuă.) Analizează §-ul 25, în care se cuprind dispoziţiuni asemenea nedrepte faţă de şcoalele confesionale. Ceteşte apoi cuprinsul §-lui 26. Pe baza acestui paragraf vor puteà fi mult şicanate bisericile cu limbă oficioasă națională. Se vor naşte multe conflicte pe urma acestui paragraf, care poate că e cel mai vătămător. Paragraful 27 apoi îngreunează şi mai mult raporturile dintre stat şi şcoalele confesionale. Pentru vina preotului paragraful acesta pedepseşte şcoala, pe care ministrul o poate închide, ridicând în locul ei şcoală de stat. Trece la §-ul 29, care dă ministrului dreptul să numească învățător dacă confesiunea nu aplică în 30 de zile învățător nou. Tot ce concede paragraful e, ca învățătorul să aparțină confesiunii. Dar aceasta e numai o eludare a dreptului autonom, pe care-l au confesiunile. Analizează §§-ii 32, cu textul jurământului şi 34, referitor la atestatele despre terminarea şcoalei, şi scoate la iveală părțile lor gravaminoase.

Se teme, că dacă va devenì lege proiectul acesta, se va naşte luptă mare. E greşit momentul în care se aduce legea aceasta, pentrucă din punct de vedere curat maghiar ar trebuì create tocmai acuma raporturi bune, pacinice în țară. Zile negre pot să mai vină, nu numai în ținuturi românești, ci şi în ținuturi maghiare, când va fi trebuință de preoți, a căror influință nu e bine să fie micşorată. Pentrucă totuşi ei vor aveà să liniştească

www.dacoromanica.ro

mulţimea înverşunată. Celce strică autoritatea preoţilor, păgubeşte numai interesele statului. Legea de faţă va provocà o luptă mare, nu numai naţionalistă, ci şi confesională, şi e convins, că va venì vremea, când plăsmuitorul ei, contele Apponyi, va fi silit să facă drumul la Canossa. Dacă pot Maghiarii să maghiarizeze, facă-şi treaba. Maghiarizeze, căci au puterea în mână. Dar cu proiectul acesta de lege nu vor puteà maghiarizà, pentrucă el nu va provocà patriotism, ci nemulţumire şi frecări între naţionalităţi şi confesiuni de o parte, şi între stat de altă parte. Lucrul acesta îl arată foarte clar Mocsáry Lajos, fostul prezident al partidului independist. Ceteşte părerile lui Mocsáry despre acest proiect de lege. Constată, că Mocsáry vorbeşte, nu din punct de vedere naţionalist, ci patriotic şi uman, când constată, că proiectul de lege e rău. In ţinuturile maghiare copilul maghiar uită scrisul şi cetitul după ce a eşit din şcoală. Cum să nu uite copilul român limba maghiară, cuvintele învăţate în şcoală? Dacă nu erà intenţiunea de a se atrage atenţia opiniunei publice dela legea electorală cu sufragiul universal şi dela chestiile de transacţie, ministrul de culte sigur că prezentà alt proiect de lege, care să asigure progresul cultural. Căci în zadar va învăţà copilul perfect de bine ungureşte, vieaţa lui e legată de biserică, de rit, iar ritul e naţional la Români, e rit românesc. E convins, că va venì timpul, când Maghiarii vor trăì în pace cu Românii, înţelegând şi recunoscând, că sunt avizaţi unii la alţii. Ar trebuì deci să nu mai poarte duşmănie faţă de Români, pentrucă din ură se naşte numai ură. Ca ilustrare, ceteşte o poezie maghiară, ofensătoare pentru Români, şi apoi o altă poezie, tot maghiară, dar făcută de un Român, ca răspuns, dar tot aşà de ofensătoare pentru Maghiari. (In urma hotarîrii dietei din o şedinţă următoare, poeziile n'au fost trecute în ziarul dietei.)

Recomandă ministrului, dacă cumva n'a venit singur la convingerea aceasta, că mai cuminte lucru ar fi retragerea proiectului de lege înainte de votare, căci datorinţa sa e executarea legilor din resortul său, şi dacă ar executà art. de lege XX dela 1848, art. 38 şi 44 dela 1868, ar trebuì să retragă acest proiect de lege, pentrucă e contrar legilor amintite. Înaintează următorul proiect de rezoluţiune: «Considerând, că proiectul de lege din desbatere despre raporturile de drept ale şcoalelor, cari nu sunt ale statului, şi despre competenţele învăţătorilor poporali

www.dacoromanica.ro

dela şcoalele comunale şi confesionale, scoate din vigoare cea mai mare parte a legilor fundamentale ale ţării, mai ales dispoziţiunile lor fundamentale, în caz că se primeşte proiectul de lege: casa îndrumă pe ministrul de culte şi instrucţiune publică să compună şi înainteze un astfel de proiect de lege, în care să fie precizate amănunţit dispoziţiile neabrogate ale legilor fundamentale.» Incă n'a perdut speranţa, că legea nu se va votà. Dar dacă se va votà, Românii vor luptà în contra ei neîntrerupt, pentrucă pace şi bunăînţelegere frăţască nu va fi, pâna nu e asigurată existenţa naţională a Românilor. (Aprobări la naţionalişti.)

Prezidentul anunţă pe baza unei telegrame, că doi deputaţi au fost vătămaţi în dreptul lor de imunitate şi predă afacerea în competenţa comisiunei de imunitate, iar deputatul *Dr. Aurel Vlad* îşi exprimă părerea, că o comunicare telegrafică nu e suficientă, ci casa trebue să cunoască faptul întreg. Dieta e de părerea prezidentului.

In şedinţa din 8 Aprilie 1907 a vorbit la legea şcolară deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Ministrul de culte Apponyi a spus, că proiectul acesta de lege e epocal. Adevărat, e de mare importanţă. Dar actualul guvern n'a avut dreptul să-l prezinte camerei. A venit ca guvern de transiţie, cu program înainte stabilit. Ceteşte din mesajul de tron, ce chestiuni aveà să rezolveze guvernul. Pe acestea şi altele nu. In exposeul prim-ministrului încă se spune, că se vor pregătì şi alte proiecte de lege, dar pentru a fi duse la îndeplinire de alt guvern, căci acesta e guvern de transiţie, cu program limitat. Guvernului nu i-a fost permis să prezinte camerei acest proiect înainte de a ascultà părerea confesiunilor interesate, conform §-lui 3 din art. de lege XX dela 1848. Guvernul puteà prezentà o lege, care stă în legătură cu chestiile pe cari are să le rezolveze, de pildă despre autonomia bisericii catolice, de care se ţin şi un milion şi jumătate de Români. Comisiunea pentru instrucţia publică spune în raportul ei, că acest proiect nu e un întreg organic, ci înlătură pe cale novelară lipsurile mai arzătoare. E cu cale însă, ca o chestie atât de însemnată să fie rezolvată pe cale novelară? Toţi savanţii sunt de părerea, că pe cale novelară să explică legile existente, se lărgesc dispoziţiile bune, se reduc cele rele, dar temeliile nu se clatină. Arată, cum se procedează în Anglia cu

www.dacoromanica.ro

votarea legilor. Trec prin multe formalităţi, numai pentruca să nu se facă lucru pripit. La noi ministrul n'a făcut nici aceea ce era dator să facă, să consulte confesiunile interesate. Iar dacă n'a cerut sfatul confesiunilor, să fi cerut cel puţin sfatul deputaţilor naţionalişti. Astfel s'a compus o lege, care a stârnit, mai ales la Români, cea mai mare indignare, căci această lege le ia Românilor tot ce au câştigat ei după lupte de sute de ani.

A fost totdeauna mare adorator al contelui Apponyi şi l-a admirat mai ales în lupta purtată în contra legilor bisericeşti. Ceteşte părţi din discursul rostit atunci în dietă şi întreabă: actualul proiect de lege n'are puncte de asemănare cu legile bisericeşti, votate atunci? Statul ia copiii sub tutela sa, sub puterea sa, care îmbrăţoşază, dar şi sugrumă. S'a spus, că tocmai la Români trebue deşteptat spiritul patriotic. Dar istoria arată, că nu Românii au fost duşmanii Maghiarilor, ci Maghiarii înşişi. Lucrul acesta l'a spus şi contele Andrássy Gyula, într'un articol, în care ziceà, că Maghiarii sunt duşmanii Maghiarilor şi că constituţia trebue apărată în contra Maghiarilor. Când s'a inarticulat legea uniunii, la 1868, s'a promis Românilor nedumeriţi respectarea limbii, naţionalităţii, religiei, şcoalei. Deák a spus: Să nu-şi teamă Românii drepturile naţiunii lor, pentrucă le vom garantà prin legi. Au dreptate ceice spun, că Românii îşi tem în prima linie naţionalitatea, care le este sfântă şi scumpă şi lor, ca şi Maghiarilor.

Proiectul acesta răstoarnă cu totul autonomia bisericilor, pentrucă punctul cardinal al autonomiei cade asupra şcoalelor. Dacă se ştirbeşte partea aceasta a autonomiei, ce mai rămâne? Nimica, rămâne o reuniune incidentală. Ceteşte ce a spus arhiepiscopul Haynald la 1870—71, că permite să i-se iee tot, să fie dat afară din casa magnaţilor, din reşedinţa sa, numai de dreptul ce-l are în chestii disciplinare şi liturgice să nu se atingă nime. Tot aşà nu va da din mânile ei autonomia şcolară şi a învăţământului nici biserica greco-orientală, cum nu a voit să o dee arhiepiscopul Haynald.

O lege pripită nu e bună, şi e mai bine să fie agitaţie înainte de votarea legii, decât după întrarea ei în vigoare. Insistă să se dee întâiu autonomie tuturor confesiunilor, apoi să fie puse în discuţie astfel de legi. Arată cum deputaţii români, chiar şi cei din partidul guvernului, au luptat totdeauna în contra legilor maghiarizătoare de instrucţie în şcoale, în contra legilor,

www.dacoromanica.ro

cari nu erau atât de aspre şi vătămătoare, ca cea de faţă. Românii însă nici legea aceasta n'o combat din antipatie faţă de limba maghiară, ci din punctul de vedere al educaţiei religioase. Ceice au suferit mai mult în patria aceasta, sunt Românii gr.-ort., mai ales dela despărţirea bisericii în răsăriteană şi apuseană. Au fost prigoniţi. Averile li s'au confişcat, mai ales în Ardeal, după uniunea celor trei naţiuni. Abiă după 400 de ani se face o lege, care le asigură existenţa. A urmat apoi celelalte legi, favorabile lor. Câte lupte au purtat ei pentru a ajunge acolo unde se află. Nu sunt deci îndreptăţiţi să-şi apere autonomia?.. Ajutorarea şcoalelor se poate face fără ştirbirea autonomiei, pe baza art. de lege 26 dela 1893. Guvernul n'are decât să pună ajutoare mai mari la dispoziţia bisericilor. Guvernul să nu fie cu neîncredere faţă de confesiunile române, cari jertfesc pentru cultură mai mult decât oricare alta. Poporul român n'a dat prilej de a i-se puteà trage la îndoială patriotismul. Deci nu merita neîncrederea ce i-se arată. Românii susţin 3500 de şcoale, pentru cari jertfesc două milioane de coroane la an. Sunt în drept să ceară, ca peste aceste şcoale ei să rămână stăpânii. Statul şi aşà are dreptul de control. Neîncrederea e sabie cu două tăişuri. Ce ar fi, dacă Românii nu mai susţin cele 3500 de şcoli? Poftiţi şi ridicaţi altele, cu cel puţin 70 milioane coroane, şi puneţi învăţători cu salare egale, folosind interesele dela alte 200 milioane coroane.

Va puteà promovà proiectul acesta de lege ideea de stat? Se crede că da. Dar care e ideea de stat? Fiecare politician o defineiază altcum. Faptul e, că toate naţionalităţile formeaza împreună naţiunea politică, prin urmare statul trebue să se îngrijască de cultura tuturor naţionalităţilor. Din punctul de vedere al ideei de stat, legea aceasta e de prisos, ba deadreptul periculoasă pentru ideea de stat. Ceteşte ce scrià Mocsáry despre proiectul de mai nainte al lui Berzeviczy, că adecă cu tendinţa sa de maghiarizare va aprinde numai focul şi va provocà împarecheri. Iránvi apoi a zis, că reîntemeetorul Ungariei va fi acela, care va rezolvà chestia de naţionalitate spre bucuria şi mulţumirea tututora.

Se miră, că contele Apponyi a putut prezentà camerei un astfel de proiect de lege, care stă în flagrantă contrazicere cu legile existente. Li se face imputare naţionaliştilor, ca abordeaza chestia de naţionalitate. Natural, pentrucă vreau să se simţiasca

www.dacoromanica.ro

liberi ca naţionalitate, iar dragostea pentru libertate învăţătorul o sădeşte în copiii români. La 1879 s'a spus, când s'a pertractat legea despre instrucţia primară, că acela va fi ultimul pas ce se face faţă de autonomia bisericilor româneşti, altele din drepturile lor nu vor fi atacate. Şi totuşi au urmat şi alte legi maghiarizătoare şi vătămătoare pentru autonomia bisericei române. Şi care e rezultatul? S'a constatat aici că: nemulţumitor. De ce? Pentrucă se doreşte imposibilul. Ceteşte ce spuneà Tisza Kálmán la 1861 în chestia de naţionalitate, când a pledat pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor şi a confesiunilor. Ceteşte ce spuneà Trefort tot la 1861, că respectează desvoltarea internă a naţionalităţilor, ca şi religia, în care statul nu are drept să se amestece. Fireşte, că ajungând ministri, ambii s'au abătut dela aceste principii corecte.

Se vorbeşte de unitatea limbii. Câţi au fost, cari ştiind ungureşte şi-au tradat patria, şi câţi au fost, sute şi sute de mii, cari fără să ştie ungureşte au apărat-o şi şi-au vărsat sângele pentru ea! Marele Szécsenyi în tinereţe nu ştià ungureşte. Şi totuşi el a fost geniul statului maghiar, el a dat impuls regenerării Ungariei. Ceteşte ce spuneà Szécsenyi despre felul cum trebue tratate naţionalităţile. Revenind asupra proiectului constată, că el a provocat o generală nemulţumire în ţară. Nu trebue să agite nime, pentrucă agită proiectul de lege al ministrului de culte, în care se cuprind dispoziţii absolut fără temeiu şi care invalidează legi fundamentale. (Urmează pauză. După pauză oratorul continuă.)

Proiectul de lege atacă limba maternă şi atacă autonomia bisericească. N'a fost pedagog, care să nu fi afirmat, că primele cunoştinţe se pot câştigà în şcoală numai în limba maternă. Ceteşte ce a spus Deák în dietă, cu privire la gimnazii, şi apoi şi ce a spus ministrul-prezident în exposeul său din 19 Maiu 1906. Din ambele citate scoate concluzia, că scopul instrucţiei publice nu poate fi altul, decât înzestrarea copilului cu cunoştinţe practice, folositoare în vieaţă. Constată, că fiecare comisiune, care s'a ocupat cu acest proiect de lege, l-a apreciat din alt punct de vedere. Citează cum motivează şi întregeşte proiectul comisiunea pentru instrucţiunea publică, şi cum comisiunea financiară. Punctul cardinal al prolectului de lege e acela, că statul întregeşte salariile învăţătoreşti acolo, unde susţinătorii de şcoale nu le pot plăti. Dar în satele, în cari sunt şcoale de stat,

www.dacoromanica.ro

ajutorul nu se dă. Iar dacă s'a dat ajutor într'un sat, în care mai târziu se ridică şcoală de stat, ajutorul poate fi sistat. De ce? Ministrul spune, că aşà cer interesele de stat. Susţinătorul de şcoală, care nu poate întregì salarul, îşi perde dreptul de a susţineà şcoala. Şi totuşi se spune, ca nu se atacă autonomia bisericească! E în drept apoi ministrul să dee ori să nu dee ajutor unei şcoale, care are numai 30 de elevi. Ce e de făcut în cazul acesta, căci comunele nu pot plătì salarul urcat al învăţătorului? Se va închide şcoala. Dar e aceasta în interesul instrucţiei?

Temeiul autonomiei bisericeşti e însă acela, ca instrucţia în şcoalele poporale să rămână în mânile confesiunilor! Nedreptate mai mare apoi nu e decât aceea, că dacă învăţătorul e destituit din post, şcoala să închide. Cine poate garantà înainte, că învăţătorul cu documente bune şi în regulă nu va face vreo greşală?

E bine, că statul vine întru ajutorul confesiunilor, cari mai nainte singure susţineau şcoalele, dar să nu le dee ajutor luându-le drepturile autonomice! Făcându-se astfel, se sugrumă simţul de jertfă la popor. Studenţii români se susţin la şcoli, cei mai mulţi, cu stipendii din diferite fundaţiuni, făcute de oameni cruţători. Statul cu astfel de legi va face însă, ca să amorţească această însufleţire a Românilor pentru şcoală. Românii au adunat din sărăcia lor sume frumoase pentru gimnaziul din Brad, ca să fie ridicat la rang de liceu. Vor mai da oare, când vor şti că nu mai e al lor? Simţul de a jertfì e un moment moral foarte însemnat. Au şi catolicii fundaţiuni, dar la ei banii au fost adunaţi în mod religios, nu naţional, ca la Români. Oratorul a umblat tot la şcoale ungureşti şi totuşi i-se spune, că nu ştie bine ungureşte. Cum va puteà ştì ungureşte copilul, care dupa ce iasă din şcoală nu vede decât caprele şi pe pretorul, care-l chiamă ca să-l pedepsească?

E exchis de tot, ca elevul să poată învăţà în şcoală ungureşte şi româneşte. Nu va aveà parte nici de instrucţia practică. La America nu se duc oamenii pentrucă nu ştiu Românii ungureşte, ci pentrucă n'au din ce trăì. Chiar şi într'o anchetă de profesori la Seghedin s'a accentuat, că Sârbii din Banat ar trebuì să fie instruaţi întâiu în limba lor maternă. Învăţătorul devine acum adevărat sclav. Dacă vine amovat din post, cinci ani de zile nu poate ocupà alt post. Din ce să trăiască? Dispoziţia e luată de

www.dacoromanica.ro

altcum în vedere pentru delicte în contra statului. Dar tendință contrară statului poate fi oricare.

Știm, cât de ușor se ridică astăzi acuză pentru făptuiri contrare statului. Insuși oratorul a fost acuzat și 12 inși au mărturisit, că a agitat în comuna Pâncota în contra Maghiarilor, într'o vreme, când el se află în Budapesta. Doi învățători au fost prinși și escortați la Arad, fără vină, numai din curată răsbunare.

Ministrii să nu dee deci prea mare crezământ celor ce necontenit «salvează patria.» Nu este învățător, care să nu poată fi pedepsit pe cale disciplinară, căci «caracterul național» fiecare îl explică cum vrea.

Guvernul să nu-și asume deci și alte drepturi, pentrucă are destule, iar spiritele sunt agitate și țara n'are nevoe de agitație. Dincolo, în Austria, popoarele se împacă, pentrucă așà cer interesele lor economice, iar la noi se forțează unitatea limbii, în locul unității în simțiri. Proiectul are greșeli peste greșeli. Se vede că nu l'a făcut Apponyi, ci un advocat rău. Nu e contrar, nici al limbii statului, nici al statului maghiar, nici al maghiarimei. Românii vreau numai să trăiască liberi ca naționalitate și să se desvolte ca Români. Și aceasta sunt în drept să cèară, iar dator este statul să le dee ajutor, ca să înainteze, deci ajutor și pentru școale.

Se spune, că autonomia nu e atinsă. Cum să nu fie atinsă, când se dă drept guvernului, ca și în cazul, când nu poate lichidà salarul fundamental, să poată cassà după plac dreptul ținerii școalei?

Prin aceasta se vatămă o lege pozitivă. Tot așà se atacă legea prin scoaterea învățătorului de sub jurisdicțiunea disciplinară confesională, prin impunerea orelor de instrucție, impunerea manualelor, a metodului și a limbii de propunere. Biserica gr.-ort. română își are statutul ei organic, care acum vine desființat în parte prin acest proiect de lege. Scopul avut în vedere nu se va ajunge, pentrucă au Românii destui proletari, cari știu bine ungurește și totuși nu s'au putut fericì în patria aceasta, ci au plecat în alte țări, iar țăranul și dupăce va eșì din școala în care a învățat ungurește, tot cu ajutorul tălmacilor se va puteà înțelege cu Maghiarii. Asigură, că legea se va dovedì de neexecutabilă. Declară, că nu primește nici în general proiectul de lege. (Aprobări la naționaliști.)

www.dacoromanica.ro

Poeziile lui Vaida.

Prezidentul Justh Gyula comunică dietei, că în ziarul şedinţei premergătoare sunt trecute unele poezii, pe cari deputatul Vaida le-ar fi cetit în dietă. Versurile sunt infame şi pline de injurii. A ţinut cercetare, pentru a află cum au ajuns versurile în ziar şi a aflat, că stenografii nu le-au auzit, dar deputatul Vaida mai târziu le-a dat stenografilor, ca să le bage la locul lor. Obiceiul acesta a fost şi până acuma. Propune, ca poeziile să fie şterse din ziar, fiindcă nu le-a auzit nime, nici prezidentul, nici stenografii, iar deputatul Vaida să fie dojenit pentru fapta sa. Intâiu însă trebue să i-se asculte justificarea. Şi fiindcă nu e de faţă, e provocat din scaunul prezidial, că în şedinţa viitoare, la oarele 10 dimineaţa, să se afle în cameră, pentru a se justificà, având apoi dieta să-şi spună verdictul. Prezidentul mai comunică dietei, că a luat măsuri, ca în viitor stenografii să însemneze numai aceea ce aud în dietă şi să nu mai primească citate scrise dela oratori.

Vorbeşte deputatul Ugron Gábor şi atacă cu vehemenţă pe deputatul Vaida şi pe ceialalţi, cari se solidarizează cu el.

Deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop* roagă casa, să nu-şi formeze judecata înainte de a ascultà apărarea lui Vaida. Cu toate că Vaida a cetit poeziile pentru a arătà, că unde duce ura, declară, acì în parlament, că reprobă aceea ce a făcut Vaida, şi spune, că încă ieri a spus condeputatului său Vaida, că nu e corect aceea ce a făcut şi l'a rugat să dispună, ca poeziile să fie şterse din ziar. «Faptul e, — termină deputatul Pop, — că noi procedura aceasta am reprobat-o prin hotărîre de partid ... «Nu aprob procedura sub nici o împrejurare, cu toate că ştiu, că nu cu rea tendinţă a lucrat condeputatul meu, dar absolut de loc nu a fost la loc aceea ce a făcut . (Aprobări vii.)

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Deputatul Vaida va spune, cum s'au întâmplat lucrurile şi crede, că lămuririle sale vor fi pe deplin satisfăcătoare. Inainte de a se cunoaşte esenţa lucrului,

www.dacoromanica.ro

nu se poate croi sentința. Protestează în contra expresiunilor pe cari le-a folosit deputatul Ugron Gábor față de naționaliștii români și cari sunt vătămătoare pentru ei. Dieta ia la cunoștință comunicările prezidentului și-i acceptează propunerile.

Inainte de încheierea ședinței mai vorbește în chestie de regulament *Dr. Aurel Vlad*, arătând, că prezidentul n'a fost în drept să oprească pe deputatul *Dr. Stefan C. Pop* ca să cetească textul proiectului de adresă, prezentat dietei din partea partidului național, iar prezidentul afirmă, că a procedat corect așà cum a procedat.

In ședința din 10 Aprilie 1907 ia apoi cuvântul înainte de a se întrà în ordinea de zi deputatul național român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod.* Își exprimă adânca părere de rău, că poeziile cetite au vătămat casa. A crezut, că vor face și asupra casei impresia pe care au făcut-o asupra sa atunci când le-a primit, adecă s'a îngrozit. Le-a cetit numai ca argument, pentru a dovedì, că e corect punctul său de vedere. Nu puteà să cetească poeziile mai tare decum le-a cetit. Cu cuprinsul lor nu s'a identificat. Condamnă poeziile. Mai târziu a înțeles, că nu a procedat corect și că procedurii sale i-se dă o altă explicare. A dispus imediat, ca foile române să nu publice poeziile. S'a dus și la tipografia statului și a cerut să se șteargă poeziile din ziar, dar i-s'a spus, că numai șeful stenografilor poate face lucrul acesta. Erà noapte, pe șeful stenografilor nu-l mai puteà căutà. Crede, că a procedat corect căutând singur, ca poeziile să fie șterse din ziarul dietei. Declară, că nu se identifică cu poeziile, n'a avut nici când intenția să vateme maghiarimea. Recunoaște, că a greșit și roagă casa de iertare, supunându-se hotărîrei pe care o va luà dieta.

Prezidentul constată, că deputatul Vaida a făcut tot ce a putut pentru a-și repară greșala, dar n'a făcut aceea ce întâiu trebuià să facă: să se fi adresat imediat prezidentului casei. Aceasta erà calea corectă. Prezidentul conzultă apoi casa, și casa dă dojană protocolară deputatului *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* pentru cele întâmplate. (Voci: E puțin. Trebue dat afară.)

www.dacoromanica.ro

Tot la legea şcolară.

În şedinţa din 12 Aprilie 1907 a vorbit la discuţia asupra proiectului de lege şcolar deputatul naţionalist român

Aurel Novacu. A spus cu ocaziunea desbaterilor asupra celuialalt proiect de lege, referitor la şcoalele de stat, că dacă nu se face în şcoale instrucţia în limba elevilor, şcòala de stat nu va da nici un rezultat. Cu atât mai vârtos trebue să ceară, ca în şcoalele confesionale limba de propunere să fie limba maternă a elevilor. Proiectul de lege din desbatere face însă aproape imposibilă întrebuinţarea limbii materne în şcoală. Se cere un anumit rezultat din limba maghiară, care dacă nu se va puteà arătà, învăţătorul îşi perde postul şi susţinătorii de şcoală îşi pierd şcoala. Definiţia, că elevii să-şi ştie exprimà gândurile în ungureşte, cum cere proiectul, e foarte elastică. Comisiunea a mai adaus apoi, că «la înţeles». E posibil aşà ceva? Evident, că scopul legii e, ca şcoalele confesionale să dispară cu încetul. Nu e duşman al dreptului de control asupra instrucţiei din partea organelor statului, şi ajutorarea şcoalelor confesionale din partea statului încă e la loc, dar a tuturora. Ce înţeles are deci dispóziţia, că unde este şcoală de stat, şcoala confesională nu capătă ajutor? Statul poate astfel să ridice în fiecare comună şcoală de stat, iar celeialalte nu-i dă ajutor, ci o închide. S'ar învoì şi cu aceasta, dacă s'ar fi trecut dispoziţii în ceealaltă lege, că instrucţia în şcoalele elementare poporale de stat are să se facă în limba maternă a elevilor, dupăce rezultatele numai aşà se pot ajunge. Cu limba maghiară nu se va face sporiu în ţinuturile în cari nu se aude nici o vorbă ungurească. Spune cu cât năcaz învăţà lecţiile în ungureşte copilul său propriu, înainte de a ştì ungureşte, astfel că l'a oprit să mai înveţe noaptea, ci i-a luat o guvernantă, cu care s'a îndeletnicit apoi în limba maghiară, în mod practic, şi a putut învăţà lecţiile. Cei dela sate însă nu-şi pot luà guvernante la copii. In proiect se cere rezultat, dar nu se spune, că pe ce cale, iar dacă nu e rezultat, învăţătorul îşi pierde postul. De frica aceasta nu va voì nime să fie învăţător la şcoala confesională. Respinge învinovăţirea, că Românii ar fi duşmanii patriei. Cere dovezi şi nu crede, că va puteà arătà cineva şi va puteà dovedì, că Românii au chemat pe Turci ori pe Nemţi în ţară.

www.dacoromanica.ro

Dacă necontenit se numesc Românii duşmani ai patriei şi trădători de patrie, natural, că poporul maghiar trebue să prindă ură faţă de cele trei milioane de cetăţeni. Românii n'au interes să fie duşmani ai patriei comune, de care e legată soartea lor. Românii şi Maghiarii au interese comune şi o putere mai mare, nimicind pe unii, va nimici şi pe ceialalţi. România n'ar puteà să reziste unei puteri mari, nici chiar întărită cu Transilvania. De aceea şi România e avizată la sprijinul Austro-Ungariei. De ce deci acuza vecinică, că Românii ar aveà năzuinţe centrifugale? Toate învinuirile de lipsă de patriotism, aduse Românilor, sunt lipsite de temeiu şi izvorăsc din rea credinţă.

Spuneà ministrul, că învăţarea limbii maghiare e de lipsă, ca fiii poporului să se poată ridicà la o treaptă mai înaltă şi la stare mai bună. Dar poporul român e sărac. N'are bani ţăranul român, ca să-şi ţină copilul la şcoli înalte. Scopul ministrului s'ar puteà ajunge numai aşà, dacă s'ar da stipendii din partea statului la toţi elevii constataţi cu prilejul examenelor, că sunt cei mai buni. Nu e bine, că stabilirea orelor pentru limba maghiară e lăsată în grija ministrului, care va luà atâtea ore câte va vrea. Prea multe studii se vor propune ungureşte şi elevii nu vor puteà învăţà limba lor maternă. Popoarele înapoiate în cultură vor trebuì să facă mari opintiri pentru a se ridicà şi ele la treapta culturală pe care se află celelalte, dar proiectul de lege din desbatere nu le dă posibilitatea aceasta, ci le împedecă deadreptul.

Statul trebuià să se îngrijească să ajungă la o cultură mai mare şi poporul român, şi atunci nu s'ar opune nime, ca în şcoalele confesionale să ocupe loc mai intensiv limba maghiară. Să se facă de acum înainte aceea ce s'a negles în trecut. Nu se teme, că Românii, însuşindu-şi limba maghiară, vor perde caracterul lor naţional, dar se teme şi e convins, că în limba maghiară nu vor puteà primì elevii români instrucţia, care să dee rezultatul pe care-l dă cea făcută în limba maternă. Prin urmare poporul român va rămâneà şi pe mai departe lipsit de binefacerile culturii. Dovada cea mai bună, că limba streină nu înstreinează de neam, o formează deputaţii naţionalişti, cari toţi ştiu bine ungureşte şi totuşi nu sunt necredincioşi neamului lor. E rău, că sub «naţiune» unii înţeleg unitatea de limbă, în loc de a înţelege naţiunea politică, la care aparţin toate popoarele ţării. Unii visează, că va venì timpul, când în ţara aceasta se

www.dacoromanica.ro

va vorbì numai o limbă, cea maghiară. Dar aceasta nu se va întâmplà nici odată. Fiindcă actualul proiect de lege nu satisface interesele culturale ale tuturor popoarelor patriei, nu-l primeşte. (Aprobări la naţionalişti.)

Iarăşi poeziile lui Vaida.

In şedinţa următoare, din 13 Aprilie 1907, s'a luat întâiu în desbatere raportul comisiunii de censurare a ziarului dietei. Raportorul propune, ca «cele douăzeci de strofe de versuri, contrabandate de Dr. Vaida în ziar, şi pe carì nici nu le-a cetit, căci stenografii şi censorii nu le-au auzit, să se omită, ca părţi contrabandate». Mai spune raportorul, că deputaţii naţionalişti au făcut şi până acuma schimbări în notiţele stenografice.

Deputatul naţionalist român *Dr Teodor Mihali* respinge acuzele şi ofensele raportorului, aduse partidului naţionalist. Primeşte partea din propunere, referitoare la omiterea poeziilor, nu însă şi ceealaltă parte, care nu corăspunde faptelor. Versurile *au fost cetite.* Insuşi raportul recunoaşte, că au fost cetite, dar atât de încet, că n'au fost auzite. Deputatul Vaida a mărturisit apoi aici în casă, că le-a cetit, recunoscând, că a greşit. Ceeace e lucru omenesc. Nu poate fi vorba de contrabandă. Să se şteargă partea aceasta din raport.

Deputatul Ugron Gábor afirmă, că n'au fost cetite poeziile, ori a fost cetită o parte din ele, deci restul totuşi e contrabandat în buletin. Cine apără pe Vaida, se face părtaş la vinovăţia lui.

Ii răspunde deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* La dojana protocolară dată lui Vaida au contribuit şi naţionaliştii. Prin urmare, Ugron nu le poate face reproşuri. Când Vaida a cetit poeziile, deputatul Dr. St. C. Pop l'a făcut atent, să nu le cetească, şi nefiind ascultat, a părăsit sala. Au fost deci cetite poeziile. Vaida a cerut scuze şi atâta e destul. Ce se poate spune e, că fiind cetite cu glas încet, nu se pot considerà de cetite.

Deputatul Návay, vice-prezidentul, care a condus atunci şedinţa, îşi aduce aminte, că a cetit Vaida ceva,

www.dacoromanica.ro

dar nu tot. A auzit cuvântul «Iancu», iar despre Iancu e vorba în strofa din urmă. Intreaga citaţie a lui Vaida nu a durat însă decât două minute.

Deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* declară faţă de acuzele deputatului Ugron Gábor, că auzind pe Vaida, că ceteşte poeziile, i-a spus «să le lase dracului», dar văzând că nu încetează, a părăsit sala.

Dieta primeşte în întregime propunerea comisiunii.

La legea şcolară.

Se continuă discuţia asupra legii şcolare, dându-se cuvântul deputatului naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Răspunde întâiu antevorbitorului său, Szentiványi Árpád, care spusese, că se miră, cum de mai poate fi cineva în contra proiectului de lege, după clasica vorbire de ieri a ministrului de culte şi instrucţie. Direcţia ce se observă acum e aceeaşi, care erà şi înainte cu mulţi ani, şi care se află în floare pe la anul 1840. Atunci a combătut-o contele Szécsenyi István într'un clasic discurs, din care oratorul ceteşte câteva părţi, spunând, că ele se potrivesc foarte bine şi la stările noastre de astăzi. Şi acum se comit aceleaşi păcate ca atunci. Proiectul de lege din discuţie a provocat resens şi agitaţie. Nu e destul să se aducă legi, ci trebue deşteptată simpatia pentru ele. Legile de cari se teme poporaţiunea nu vor da bun rezultat. Actuala situaţie nu e acomodată pentru sulevarea de chestiuni, cari ating susceptibilitatea, fie a confesiunilor, fie a naţionalităţilor. Pe calea aceasta nu va fi eluptată independenţa de drept public a ţării, nici independenţa naţională. Prezentarea unui astfel de proiect ar fi fost şi altă dată o greşală, acuma însă e chiar crimă. Nu i-se împotriveà nime, dacă rămâneà numai pe lângă regularea salarelor învăţătoreşti, dupăce munca învăţătorească trebue plătită, deşi şi în privinţa aceasta are unele observări de făcut.

E greşală, că salarele învăţătorilor confesionali nu se regulează la fel cu ale celor dela stat. Ministrul a spus, că sunt greutăţi financiare. Recunoaşte că sunt, dar partidul independist trebuià să rămână credincios principiilor sale. Când erà în opoziţie spuneà, că până nu se acoper trebuinţele ţării pe terenul cultural şi economic, nu poate fi sporit budgetul militar. Se

www.dacoromanica.ro

ţine de cuvânt? Dacă da, atunci vor fi bani pentru învăţători. Nu consimte cu ministrul, că la regularea salarelor învăţatoreşti retribuţia de cantor să nu fie luată în considerare. Dacă ministrii, secretarii de stat, profesorii universitari, cu salare bune, pot trage salare şi ca deputaţi, va puteà şi învăţătorul să aibă retribuţie separată ca cantor. Nu e mulţumit nici cu dispoziţia, ca regularea salarelor să se facă numai după trei ani. Unde se poate urcà salarul după trei ani, se poate şi după un an. Nu aprobă, ca plata învăţătorului să poată fi plătită şi în producte, în naturalii. O astfel de plată nu mai e modernă.

Ministrul a spus, că proiectul de lege e în interesul naţiunii politice unitare maghiare. Sunt două înţelesuri: naţiunea politică maghiară, din care fac parte şi naţionalităţile, şi atunci ar fi cuprins în proiect şi interesul lor, şi apoi rasa maghiară, în al cărei interes e compus proiectul. Care naţiune a fost înţeleasă de ministru? Proiectul, aşà cum e compus, nu serveşte interesele naţiunei politice maghiare, ci numai interesele rasei maghiare. Naţiunea politică maghiară e în lege, dar nu înseamnă de loc limbă unitară în ţară. Polemisează cu raportorul şi-l combate. Ideea de stat naţional maghiar cere maghiarizarea ţării. Consideră maghiarizarea de o misiune a statului. De acì deducţia, că nu se pot tolerà şcoale, cari nu stau în serviciul maghiarizării. Acesta e motivul, pentru care nu primeşte proiectul. E pus în serviciul maghiarizării. Dar maghiarizarea e în contrazicere cu interesele generale ale statului, căci unitatea de limbă periclitează unitatea în simţiri. Atentând statul la caracterul naţional al cetăţenilor, arată că le este duşman şi provoacă între cetăţeni porniri duşmănoase în contra statului. Politica care înstreinează pe cetăţeni de cătră stat, nu e bună. Dovedeşte, că scopul proiectului de lege e maghiarizarea cu următoarele dispoziţii pe cari le are: In şcoalele de repetiţie limba de propunere e excluziv cea maghiară, iar acolo, unde acuma limba de propunere e cea maghiară, nu se poate introduce o altă limbă de propunere. Ce rost au aceste dispoziţiuni, dacă nu maghiarizarea? Susţinătorii de şcoale au dreptul să stabilească ei limba de propunere în şcoală, nu însă şi acolo, unde ea prin cine ştie ce împrejurări e acum cea maghiară. Se menţine deci o stare de lucruri, din punct de vedere pedagogic nesănătoasă.

E pusa în serviciul maghiarizării şi dispoziţia referitoare la propunerea mai intensivă a limbii maghiare. De o parte se

www.dacoromanica.ro

cere propunerea limbii maghiare astfel, ca copiii să o poată vorbì corect, de altă parte se recunoaşte necesitatea învăţării limbii materne. Două principii, cari se contrazic. Dar în Ungaria multe se contrazic. Acì e principiul de paritate, care există de drept, nu însă de fapt. Apoi e dreptul de întrunire, care în praxă nu există. Dreptul bazat în lege, ca în şcoalele de stat de pe teritoriile locuite de naţionalităţi limba de propunere să fie limba maternă a elevilor. Dar în faptă e tocmai contrarul. Vom ajunge deci şi cu proiectul acesta de lege acolo, că limba maternă va fi pretutindenea neglesă în şcoalele confesionale, pentru a se puteà învăţà limba maghiară în măsură tot mai mare.

Ministrul a spus, că s'a acomodat stărilor de până acuma şi că proiectul său nu trece peste marginile stabilite în legea dela 1879. Dar în legea dela 1879 e vorba numai de propunerea limbii maghiare în pedagogii, pentruca să o ştie vorbì şi propune învăţătorii, iar în şcoalele poporale limba maghiară să se întroducă ca obiect de învăţământ. Insuşi ministrul Trefort a protestat atunci, că scopul legii sale ar fi maghiarizarea. Legea de atunci a fost adusă numai pentruca să-şì recâştige guvernul popularitatea pe care o perduse. Au fost însă şi atunci oameni, cari au spus, că legea nu va da rezultatul dorit. Şi au avut dreptate. Insuşi Grünwald Béla, marele maghiarizător, a spus, că şcoala poporală nu e chemată să facă ea maghiarizarea.

Nu va da rezultate nici legea aceasta, iar învăţătorul va fi declarat de duşman al statului. Dar cunoaşterea limbii maghiare nu poate fi pretensiune a statului, pentrucă aceasta ar fi o vătămare la adresa majorităţii cetăţenilor statului acestuia. Ar urmà, că cine nu ştie ungureşte, e rău patriot. Dar tocmai cei ce nu ştiu ungureşte şi-au vărsat sângele pentru patrie! (Se acordă pauză. După pauză oratorul continuă.)

O altă dispoziţie, pusă în serviciul maghiarizării e aceea, că unde sunt 20% copii maghiari, lor li-se propune ungureşte, iar unde Maghiarii fac 50%, numai limba maghiară e limbă de propunere. Care e scopul? Ca Maghiarii să nu fie desnaţionalizaţi. Dar faţă de ceialalţi nu se iau dispoziţiuni, ca nici ei să nu fie desnaţionalizaţi! Prin aceasta se vatămă egala îndreptăţire. Nu e duşman al limbii maghiare, ori al propunerei ei în şcoală, ci e duşman al scopului ce se urmăreşte, al maghiarizării, fiindcă pe calea aceasta se împedecă progresul cel adevărat. Statul ar trebuì să ridice cel puţin trei mii de şcoale pe

www.dacoromanica.ro

sama copiilor, cari din lipsă de şcoale acuma nu primesc nici o instrucţie. Copilul să-şi însuşască apoi cunoştinţele necesare în limba maternă şi numai într'o anumită măsură să înveţe şi limba maghiară, la nici un caz însă nu în scopul de a se maghiarizà.

Instruarea, aşà cum o prevede proiectul, e pedecă pentru progresul cultural. Ministrul de culte s'a provocat la Elveţia, Belgia şi Şvedia, unde încă se învaţă două limbi. N'a spus însă, că pretutindenea prima instrucţie se dă în limba copiilor, şi numai după aceea se propune a doua limbă. La noi însă, când întră copilul în şcoală dă faţă cu învăţătorul, care nu-i cunoaşte limba. In Belgia sunt clase paralele, fiecare elev învaţă în limba sa. Rezultat însuşi ministrul de culte a recunoscut, că nu e de aşteptat, dacă nu ajută şi societatea. Atunci scopul evident că poate fi numai acela, de a se închide cât mai multe şcoale confesionale. Se voeşte deci statificarea şcoalelor, pe nesimţite. Pe învăţător îl alungă din post ministrul, dacă nu arată sporiu în limba maghiară, şi închide şcoala, ori ridică şcoală de stat şi la ceealaltă nu mai dă ajutor de stat, pentruca să o închidă susţinătorii de bună voe. In felul acesta se pot închide toate şcoalele confesionale. S'a spus, că autonomia nu se ştirbeşte, cu toate că autonomia poate fi restrânsă când aşà cer interesele statului. De acì ar urmà, că drepturile autonome ar puteà vătămà interesele statului! A mai spus ministrul, că nu pune mare pond pe propunerea limbii maghiare, ci pe spiritul patriotic. Dar atunci de ce declară de delict în proiect propunerea neîndestulitoare a limbii maghiare? Numai în scopul, ca să se dee posibilitate nemaghiarilor a se ridicà la posturi înalte, nu e lipsă de dispoziţiile din proiect, de învăţarea limbii maghiare în şcoalele poporale, pentrucă însuşi oratorul a început să înveţe ungureşte abià în clasa a treia gimnazială. Combate părerile ministrului referitoare la dreptul de a numì învăţători, în cazul că susţinătorii de şcoale numesc în două rânduri învăţători, cari nu-i convin, precum şi cele referitoare la cercetările disciplinare pentru delicte contrare statului şi afirmă, că acestea cad în competenţa judecătoriilor, nu a forurilor politice, administrative. Arată, cum un guvern mai puţin constituţional, abuzând de dreptul acesta, va puteà destituì pe toţi învăţătorii de cari nu-i va plăceà, punând în locul lor creaturile sale. Ministrul spuneà, că garanţa o formează responsabilitatea parla-

www.dacoromanica.ro

mentară. Dar ştim, că aceasta există numai pe hârtie şi în alte state, nu numai la noi.

N'ar fi contrar statificării în cazul, dacă se asigură instrucţia în limba maternă a elevilor. O spune aceasta ca răspuns acelora, cari inzistă pe lângă statificarea neamânată. Mai spuneà ministrul de culte, că proiectul său corăspunde tradiţiilor milenare, fiindcă stă în serviciul ideei, care asigură unitatea politică a statului, fără să forţeze contopirea raselor. Adevărul e tocmai contrarul. Proiectul răstoarnă temeliile vechi ale statului milenar. A fost totdeauna pentru ideea, ca popoarele nemaghiare să-şi aducă în consonanţă interesele lor speciale, chiar şi culturale, cu interesele statului, dar cere să se asigure şi existenţa popoarelor. Proiectul nu e făcut în scopul acesta, ci el înseamnă un nou pas în direcţia şovinistă maghiară. Direcţia aceasta e puternică şi se întăreşte mereu, pentruca în sfârşit să-şi ajungă culmea. Scopul însă nu şi-l va ajunge. Statificarea tuturor şcoalelor din ţară nu ajunge, şi nu ajunge introducerea limbii maghiare în toate bisericile şi confiscarea tuturor autonomiilor, ci ca să se ajungă scopul, va trebuì să se amestece statul şi în vieaţa familiară, şi chiar şi atunci e exchisă posibilitatea despoierii popoarelor nemaghiare de individualitatea lor şi de conştienţa lor naţională. Cu toate, că proiectul acesta de lege nu va despoià pe Români de naţionalitatea lor, fiind el pus în serviciul unor idei greşite, îl respinge şi prezintă următorul proiect de rezoluţiune: «Camera îndrumă pe ministrul de culte să iee măsuri în sfera sa de putere, ca limbile vorbite în patrie să fie predate în pedagogiile de stat din deosebitele ţinuturi în măsura, ca învăţătorii, cari vor ieşì din ele, să fie în stare a învăţà copiii în limba lor maternă». (Aprobări la naţionalişti.)

Mai vorbeşte un deputat, apoi prezidentul declară discuţia generală de încheiată. Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* cerând cuvântul în chestie de regulament face atent prezidentul, că s'a făcut greşală declarându-se de încheiată discuţia generală, fiindcă mai erà înscris pentru astăzi la cuvânt un deputat, Sârbul Mrcsity. Prezidentul însă răspunde, că nici la el, nici la notari, Mrcsity nu s'a anunţat la cuvânt. Insuşi Mrcsity declară, că el nu s'a anunţat nici la prezident, nici la notari, ci şi-a scris numele pe tablă. Prezidentul lămureşte lucrul, arătând că a procedat corect, iar deputatul *Dr. Iuliu Maniu*

www.dacoromanica.ro

declară, că nu face imputări prezidentului, dar lucrul aşà s'a întâmplat, că atunci când a întrebat prezidentul, dacă mai este cineva, care vrea să vorbească la obiect, el, *Maniu*, a ridicat mâna, pentru a se vedeà, că da, mai este. Ştiind însă, că Mrcsity e înscris la cuvânt şi e de faţă, nu s'a ridicat ca să iee cuvântul. S'a făcut deci greşală şi se roagă, ca enunţarea prezidială, referitoare la închiderea discuţiei generale, să se considere de nefăcută, iar discuţia să se continue.

Dieta rămâne pe lângă enunciarea prezidentului. Discuţia generală e încheiată.

Vorbirile propunătorilor.

In şedinţa din 15 Aprilie 1907 vorbeşte deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş şi pledează pentru acceptarea propunerei sale, respingându-se proiectul de lege al ministrului de culte şi instrucţiune publică. Răspunde întâiu la observările făcute din partea altor oratori. Se miră, că din majoritate atât de puţini au luat cuvântul la un proiect de lege atât de însemnat. Se miră însă şi mai mult de modul în care s'au ocupat cu proiectul puţinii cari au vorbit. Toţi au primit proiectul, ori o mare parte din ei, din încredere faţă de persoana ministrului. Alţii apoi au aderat la proiect şi pentrucă naţionaliştii sunt în contra lui. Fără a spune, că e bun, ori nu e bun proiectul, dupăce naţionaliştii nu-l primesc, ei îl primesc. Fiindcă argumente nu s'au înşirat, n'are ce să combată. Singur ministrul a argumentat, iar referentul a aruncat bănuiala, că în şcoalele confesionale nu se cultivă ideea naţională în înţeles patriotic, şi că şcoalele acestea stau în serviciul unor idei naţionale streine. Protestează în contra acestei suspiţionări. Nu e permis nimănui să ridice acuza de nepatriotism fără a dovedì. A mai spus referentul, că în şcoalele naţionalităţilor sunt cărţi de şcoală de cuprins antipatriotic. Să i-se arate o astfel de carte. Să se depună pe masa camerei. (O voce: Dar cele oprite?) Pot fi oprite pentru greşeli pedagogice, metod rău, expresii greşite, etc. Deci şi în privinţa aceasta lipseşte dovada. Trece la discursul ministrului, discursul «mare şi foarte frumos» al contelui Apponyi. A vorbit ministrul despre partea financiară a proiectului, despre interesele de stat, pe cari

www.dacoromanica.ro

le va apără proiectul, şi despre scopurile politice generale ale proiectului. A recunoscut, că e justă cererea, ca învăţătorii comunali şi confesionali să fie salarizaţi la fel cu cei dela şcoalele de stat, dupăce au aceeaşi cvalificaţie şi săvârşesc aceeaşi muncă, dar zice, că starea financiară a ţarii nu permite lucrul acesta, pentrucă o regulare de salar în felul acesta ar provocà o diferinţă de 9—10 milioane în budgetul statului. Oratorul nu poate acceptà acest argument. Când e vorba de instrucţia poporului, nu e permisă sgârcenia. Mai bine să se dee bani pentru şcoale decât pentru tunuri. Nu se identifică nici el, nici partidul său, cu memorandul episcopilor şi nu el l'a făcut, cum i-se impută, căci dacă-l făceà el, ar fi fost mai bine făcut. Episcopii gr.-ort. n'au întrebat pe deputaţii naţionalişti când au făcut memorandul, şi deputaţii nu stau cu ei în nici o solidaritate. Nu află de corect nici el, nici partidul său, că episcopii gr.-ort. vreau mai puţin pentru învăţătorii confesionali decât le pune în vedere ministrul. Episcopii de multe ori nu sunt de acord cu partea cea mai mare a turmei lor, şi bine a spus Polit, că episcop opoziţional n'a văzut în vieaţa sa. Nici oratorul, deşi ar dorì să fie şi episcopi români opoziţionali. Nu primeşte argumentarea, că pe seama învăţătorilor confesionali salarul e mai mic decât al celor dela şcoalele de stat, fiindcă nu sunt bani de ajuns, pentrucă pentru şcoală trebue să fie bani totdeauna. Analizează părerea ministrului, că dela şcoalele ajutorate de stat se cere o muncă mai pozitivă în interesul realizării scopurilor statului, apoi còndamnă din punct de vedere pedagogic dispoziţia din proiect, ca o parte a planului de învăţământ să o facă ministrul, ceealaltă susţinătorii de şcoale. Cumcă e greşală la mijloc, se pare că a observat şi ministrul, pentrucă a declarat, că nu se va compune planul înainte de a se cere avizul autorităţii confesionale interesate. Să se treacă în lege aceasta, pentrucă pot venì alţi ministri, cu alte vederi. Să se spună în lege, că ministrul poate compune planul de învăţământ numai cu consentimentul susţinătorilor de şcoale şi cu privire la obiectele de studiu puse la discreţia ministrului.

Partidul din care face parte e mai ales în contra acestui proiect din motive pedagogice. Stă pe principiul, că în şcoalele elementare instrucţia trebue să se facă în limba maternă a elevului. Ministrul s'a provocat la exemple din alte state. Pe Austria însă a trecut-o cu vederea. Asemănarea ministrului încă nu se

www.dacoromanica.ro

potrivește. Arată cum se face instrucția în Belgia: în limba maternă a elevului, care numai în clasele 4—6 învață a doua limba. S'ar bucurà dacă și la noi ar fi așà. Ar trebuì să se treacă în lege dispoziția, că acolo, unde copilul nu e pus în măsură de a învățà ungurește, să nu se forțeze limba aceasta și să nu se aștepte rezultatul, care se poate așteptà pe alte locuri. Massele mari e imposibil să poată învățà limba maghiară. In școalele poporale limba de propunere trebue să fie limba materna a elevilor, și orice altă direcție e nefirească și ilegală. Șvabii din Banat s'au conformat întru toate direcției de maghiarizare, au acceptat în școalele lor limba de propunere maghiară, dar acuma încep a se deșteptà și ei și a vedeà, că nu e bine așà, pentrucă în cele mai multe comune de ale lor copiii nu știu nimica, nici nemțește, nici ungurește. Vorbesc o limbă, pe care omul nu o înțelege. Așà e apoi și în școalele de stat, cu elevi români. Nu știu copiii nici românește nici ungurește, decât câteva cuvinte, pe cari le îndrugă fără înțeles. Celelalte obiecte sunt toate neglese. Pe calea aceasta nu se face serviciu culturii, ci neculturii. O limbă nu se învață așà ușor. Oratorul e profesor de limba latină. A propus-o 12 ani în gimnaziu, dupăce a învățat-o opt ani cu eminență, și apoi și la universitate, și nu e în stare să vorbească cu cineva patru minute latinește. Legea vrea să unifice cetățenii într'o limbă. Dar aceasta e imposibilitate și merge în paguba culturii generale. Dacă se forțează limba maghiară, devine urgisită și se ajunge la rezultat cu totul contrar, pe când respectându-se dreptul celoralalte limbi, ar învățà mulți de bună voie și limba maghiară. Ar fi o urmare a dragostei, a alipirei, a simpatiei. Nu unitate de limbă ne trebue, ci unitate de sentimente, în interesul independenței, bogăției, economiei. Fericirea țării nu stă în aceea, că copiii știu gângăvì câteva cuvinte în ungurește, câteva poezii, și că învățătorul e batut pe umăr de inspector, fiindcă a arătat progres în limba maghiară. S'a spus, că Szécsenyi n'a știut ungurește în tinerețe și totuși a fost cel mai mare Ungur. Românii încă au avut oameni mari, cari nu știau românește. Ministrul a declarat, că e aplecat a acceptà modificări la discuția pe articole, dacă ele nu ating intențiile proiectului, ci se fac numai pentru precizarea mai bună a lucrurilor. Va face deci la desbaterea specială mai multe propuneri de modificare, iar acum declară, că nu primește proiectul de lege.

www.dacoromanica.ro

În ședința din 16 Aprilie 1907 a vorbit ca propunător deputatul naționalist român

Dr. T. Mihali. Naționaliștii au dificultat întâiu de toate dispoziția trecută în acest proiect de lege, că salarele învățătorilor confesionali nu se ridică în măsura, ca la învățătorii de stat. Ministrul a recunoscut, că e justă cererea, dar situația financiară nu permite să se facă regularea salarelor altfel. In viitor se poate însa, că va puteà fi împlinită dorința. Ar fi mulțumit, dacă ar ști, că promisiunea se va împlini. A fost dificultat apoi proiectul de lege din motivul, că nu au fost consultate și confesiunile. La această obiecționare ministrul nu a răspuns nimica. A acuzat însă ministrul pe cei ce combat proiectul său de lege, că n'au cetit proiectul, ori nu l'au înțeles, sau vreau, ca alții să nu-l înțeleagă. E o învinuire gravă aceasta, care însă nu corăspunde adevărului. Cumcă proiectul a fost bine studiat și bine înțeles, se poate dovedì cu multele rezoluțiuni luate în adunările în cari s'a protestat în contra lui. Dar că a fost studiat temeinic, e dovedit și prin felul cum a fost combătut în dietă.

Legea aceasta știrbește drepturile autonome ale confesiunilor susținătoare de școale, pentrucă li-se ia dreptul de a aplicà învățători, de a stabilì limba de propunere, planul de învățământ, și li-se ia dreptul disciplinar. Ce le mai rămâne?

Dreptul de control îl are statul și asupra școalelor, cari nu primesc ajutor de stat. De ce nu se mulțumește cu atâta și cu privire la școalele, cari în înțelesul proiectului vor fi ajutorate din partea statului? In urma acestui proiect de lege școale confesionale nu vor mai fi, ci cum spun unii, vor fi școale de stat susținute de confesiuni, cari sunt responsabile pentru păcatele învățătorilor și au să supoarte pedeapsa pentru ei.

Ce privește limba, nu ura față de limba maghiară îndeamnă pe naționaliști să fie contra sporirii orelor pentru învățarea limbii maghiare, ci convingerea, că poporul analfabet românesc nu o poate învățà, iar silindu-se zadarnic să o învețe, nu învață aceea de ce are trebuință în vieață. E lucru știut, că o limbă se învață numai prin exercițiu, nu în școală! Ministrul a recunoscut, că în comune locuite de naționalități nu se poate ajunge rezultatul dorit. Dacă aceasta e convingerea ministrului, de ce nu a trecut-o în proiect? Ce învață copilul în școală, uită în vacanță și la începutul anului trebue să învețe de nou, ca de nou să uite ce a învățat. Scopul ar fi, spuneà ministrul, ca naționalită-

www.dacoromanica.ro

ţile să se poată înţelege mai cu uşurinţă între olaltă. Dar ele geograficeşte stau departe unele de altele! Guvernul caute să ajungă la înţelegere cu naţionalităţile şi atunci cine are lipsa de limba maghiară o învaţă cu drag. Doară şi acuma o mare parte din naţionalităţi ştie ungureşte. Pentru unitatea politică a ţării nu e necesară unitatea limbii. Maghiarii vorbesc o limbă, dar sunt ei unitari? In câte partide sunt împărţiţi! Unitatea de limbă nu e de lipsă deci pentru a aveà unitatea de stat. Guvernul să se ocupe mai bine cu chestiile economice, iar instrucţia în limba maghiară să o decreteze de obligativă, însă în mod facultativ. Rezultatele ar fi mai salutare. S'a accentuat şi spiritul naţional, necesar pentru clădirea statului naţional, tocmai în zilele când emigrarea ia dimenziuni îngrijitoare. Se vânează după cei de altă limbă, iar Maghiarii iau lumea în cap. De ce nu mântueşte guvernul şi societatea maghiară rasa proprie, ci caută să contopească naţionalităţile cu sabie şi foc? Spuneà ministrul, că scopul pe care-l urmăreşte cu proiectul său e promovarea bunei înţelegeri şi a armoniei. Il asigură, că scopul nu va fi ajuns. Ţara întreagă e doară în contra proiectului. Dacă va devenì lege şi va fi pus în practică se va vedeà, că are lipsă de multe modificări, pentruca pacea şi buna înţelegere să se poată restabilì. Nu primeşte proiectul.

Tot în şedinţa din 16 Aprilie 1907 a vorbit ca propunător şi deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Aminteşte, că la 1879, când s'a desbatut în dietă legea de cuprinsul celei de acuma, au luat parte la discuţie toţi deputaţii naţionalişti, împreună cu deputaţii Saşilor. De astă dată Saşii n'au trimis în lupta decât un singur deputat. Ceialalţi naţionalişti însă şi-au făcut datorinţa. Polemiseaza cu raportorul, care s'a provocat la România, unde împrejurările sunt cu totul altele, apoi aminteşte, că ministrul de culte s'a pronunţat şi în presa mare, declarând în «National Zeitung», că proiectul său nu atacă autonomiile bisericilor şi nici exigenţele culturale ale cetăţenilor, pe când adevărul e tocmai contrarul. Ministrul primeşte dreptul de a închide şcoala care vrea şi de a ridică el şcoală de stat unde vrea. A spus ministrul, ca el nu vatămă tradiţiile rămase dela Deák şi Eötvös, că îmbraca numai scheletul, adecă unitatea politică. Dar unitatea politică a lui Deák erà bazată pe egala îndreptăţire! Ce e aceasta, a spus Deák în legea sa de naţionalităţi, în care e scris, că limba de

www.dacoromanica.ro

instrucție are să fie cea maternă a elevilor până la universitate. Unitatea politică a lui Deák e deci îndreptățirea nemaghiarilor de a se cultivà în limba lor.

Proiectul de lege din desbatere e contrar însă egalei îndreptățiri, decretând excluzivitatea limbii maghiare în instrucția din școalele de repetiție. E violat deci principiul fundamental, că fiecare are să fie instruat în limba sa maternă. Tot așà e violat și prin faptul, că în școalele mixte copiii maghiari primesc favoruri față de cei de altă limbă.

Ministrul nu pune greutatea pe învățarea limbii, ci pe lățirea spiritului patriotic. Acì e însă o mare contrazicere la mijloc. Pentrucă neînvățarea limbii maghiare în măsură suficientă legea o declară de faptă nepatriotică. Citează ce a spus contele Apponyi la 1889, când erà vorba, ca voluntarii maghiari să fie examinați în limba maghiară, și când spuneà Apponyi, că forțarea unei limbi streine pâna la măsura, că se cugeți în ea și să faci expuneri științifice, duce la unul din următoarele două rezultate: tulbură funcțiile normale sufletești, ori elimineză limba străbună în contul nouei limbi, ajunsă ea stăpână. Iată, că însuși ministrul recunoaște, că instrucția în două limbi nu se poate face. Natural, că atunci erà vorba de Maghiari, dar adevărul tot adevar rămâne. E generală plângerea, că în școale nu se face instrucție, ci maghiarizare. A spus o pe față un învățător din comitatul Torontal, care după examen, tras la răspundere, că de ce nu a făcut nici un progres cu elevii, a declarat, că el nu are să învețe, ci să maghiarizeze. Și nu i-s'a întâmplat nimica! Nù e mirare, că acum se mișcă și Șvabii, cari se plâng, că copiii lor nici «Tatăl nostru» nu-l știu în limba maternă. Rămâne pe lângă afirmarea, că instrucția nu se poate face în școalele poporale, decât în limba elevilor, și că limba statului poate fi propusă numai întrucât propunerea ei nu e în detrimentul instrucției publice. Dee-se și la noi cel puțin atâta, cât au în Șvedia Finlandezii, unde copiii primesc instrucția pregătitoare în limba maternă, apoi se procedează la învățarea limbii statului. Ca să se poată face așà se cere, ca învățătorul să știe limba copiilor. De aceea a făcut propunerea cunoscută, pe care o recomandă casei spre votare, declarând, că proiectul de lege nu-l primește.

Discuția e încheiată. Urmează votarea. Cere cuvântul deputatul naționalist român *Dr. Iuliu Maniu* și

www.dacoromanica.ro

propune, ca la votare să fie admisă întâiu propunerea lui Polit față de proiectul de lege al guvernului, iar celelalte propuneri să fie puse la vot și în cazul dacă se primește proiectul de lege. Prezidentul explică, că nu se poate procedà astfel, și pune întrebarea, dacă dieta primește proiectul de lege din discuție față de propunerile făcute de deputații: Polit, Goldiș, Mihali, Vaida și Szkicsák? Majoritatea primește proiectul de lege. Contra au votat naționaliștii și doi deputați din partidul poporal. Prezidentul pune apoi separat la vot propunerea deputatului *Dr. Aurel Vlad.* Nu se primește.

Discuția pe articole.

Se întră în discuția pe articole. La titlul proiectului vorbește deputatul național român

Dr. Iuliu Maniu. Regretă, că nu i-s'a dat ocaziune să vorbească la discuția generală, când și-ar fi expus toate gândirile, toate părerile asupra acestui proiect de lege, care nu e destul de sincer cu privire la scopurile pe cari le urmărește și vrea să le ajunga. Titlul proiectului nu consună cu cuprinsul proiectului. Titlul acopere, ascunde cuprinsul. Căci în titlu e vorba de «raporturile de drept» ale școalei confesionale față de stat, ceeace nu se poate admite, pentrucă școala confesională stă în raporturi de drept numai cu confesiunea proprie, cu susținătorii ei. Dar nu despre aceasta e vorba în proiect, ci despre raporturile de drept ale învățătorilor față de stat. Și fiindcă în cuprinsul proiectului nu e vorba de raporturile de drept ale școalei, nu poate fi vorba nici în titlul legii. De ce se dă legii alt titlu și nu unul care corăspunde cuprinsului? S'a spus, că chemarea principală a legii acesteia este stabilirea propunerei limbii maghiare. Dacă acesta e scopul principal, de ce nu s'a amintit scopul în titlul legii? Proiectul de lege are deci o greșală constructivă, întrucât titlul nu corăspunde cuprinsului. Propune titlul următor: «Proiect de lege despre competențele învățătorilor poporali, comunali și confesionali și raporturile lor de serviciu, precum și despre propunerea limbii maghiare în școalele cari nu sunt ale statului». Titlul acesta corăspunde mai bine cuprinsului proiectului de lege. Dieta votează titlul original.

www.dacoromanica.ro

La paragraful 2 vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. In paragraful acesta se spune, că învăţătorii ajutători pot conduce în mod independent o clasă numai cu concesiunea comisiunei administrative, în mod provizoriu, şi cel mult un an, împărtăşindu-se de o remuneraţie de cel puţin 800 coroane. Oratorul nu-şi poate explică, de ce e necesară permisiunea comisiunei administrative? Propune eliminarea acestei restricţiuni, stabilindu-se această parte a paragrafului astfel: «Învăţătorii auxiliari pot conduce în mod independent o clasă separată numai în mod interimal, şi cel mult un an, împărtăşindu-se de o remuneraţie de cel puţin 800 de coroane».

A doua propunere pe care o face cu privire la paragraful acesta este, că unde e vorba de locuinţa învăţătorului, care are să fie compusă din cel puţin «două odăi», să se mai pună cuvântul «padimentate», deci din două odăi padimentate şi din celelalte părţi întregitoare.

A treia propunere pe care o face e, ca postul vacant învăţătoresc să nu se îndeplinească în curs de jumătate de an, cum se spune în proiect, ci în curs de un an, după putinţă la începutul anului şcolar. Alineatul acesta al paragrafului să sune deci astfel: «Invăţătorii să aleg pe vieaţă. Fiecare post vacant învăţătoresc este a se îndeplini într'un an, la tot cazul înainte de începerea proximului an şcolar, iar în restimpul acesta este a se aplică învăţător suplinitor (candidat). In caz de moarte văduva şi orfanii învăţătorului primesc în curs de jumătate de an dela ziua morţii întregul salar şi locuinţă».

Mai are şi un adaos, un nou alineat la acest paragraf, care sună astfel: «La şcoalele cu ajutor de stat contribue şi statul la plata învăţătorului suplinitor în proporţia în care a contribuit la salarul fundamental al învăţătorului ordinar».

Deputatul slovac *Szkicsák* face propunere, ca salarul fundamental al învăţătorilor ordinari comunali şi confesionali să fie egal cu al învăţătorilor dela şcoalele de stat, iar prezidentul nu admite propunerea, fiindcă o astfel de propunere, făcută de deputatul Dr. Teodor Mihali, a fost respinsă odată din partea dietei.

Vorbeşte în chestie de regulament deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* şi arată, că regulamentul de casă nu împedecă prezentarea şi nici votarea propunerei făcute, în care nu se cere aceea ce se cereà în propunerea lui Mihali: res-

www.dacoromanica.ro

pingerea proiectului de lege, ci numai regularea salarelor pe alte baze. Dieta e de părerea prezidentului. Discuţia se întrerupe.

In şedinţa din 17 Aprilie 1907 propunerea primă a deputatului *Vasile Goldiş* nu se primeşte, a doua *da*, a treia nu. Adaosul, deci a patra propunere, deputatul Goldiş şi-a retras'o, primind lămuriri liniştitoare dela secretarul de stat.

La paragraful 3 deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*, în scopul, ca deosebirea între salarele învăţatorilor dela şcoalele comunale şi confesionale şi între ale celor dela şcoalele de stat să fie redusă, dacă nu se poate ca să dispară de tot, face propunerea următoare: «Alineatul prim al paragrafului 3 să se modifice astfel: Adaosul de etate al învăţătorilor ordinari, aplicaţi la şcoalele elementare poporale, comunale şi confesionale, se stabileşte în 200 coroane după câte cinci ani de serviciu, repetându-se de şase ori, astfel, ca după un serviciu de 30 de ani cele şase adaosuri să dee suma de 1200 coroane». Primindu-se propunerea aceasta, natural că are să fie schimbat şi alineatul al şaselea din paragraf, şi în privinţa aceasta oratorul prezintă o altă propunere. La votare se primeşte textul original al paragrafului.

La paragraful 4 propune deputatul *Vasile Goldiş*, ca ajutoarele extraordinare date învăţătorilor să se acorde numai cu privire la învăţătorii dela şcoalele comunale la recomandarea comisiunei administrative şi a inspectorului de şcoale, iar cu privire la învăţătorii confesionali, la recomandarea respectivei autorităţi supreme bisericeşti şi a inspectorului de şcóale. Crede, că nu numai rezultatele din şcoală au să fie remunerate, ci şi purtarea şi activitatea extraşcolară a învăţătorului, iar aceasta nu comisiunea administrativă, ci autoritatea respectivă bisericească o cunoaşte mai bine.

Deputatul *Dr. Aurel Vlad* acceptează propunerea şi combate propunerea unui deputat maghiar, care cereà, ca remuneraţie să capete numai învăţătorii cu merite câştigate pe terenul lăţirii limbii maghiare. Chemarea învăţătorului nu e numai să propună limba maghiară, ci în înţelesul proiectului de lege şi aceea, ca limba maghiară sa o propună fără a suferì prin aceasta cultura generală. Dacă se da remuneraţie, să se dee pentru activitatea arătată pe terenul literar, sau pe alte terene, iar nu pentru servicii făcute maghiarizarii. Propunerea deputatului *Vasile Goldiş* nu s'a primit, iar deputatul maghiar combatut de deputatul *Dr. Aurel Vlad* şi-a retras propunerea.

www.dacoromanica.ro

Interpelări.

Discuţia se întrerupe, pentrucă urmează interpelările. Ministrul-prezident Wekerle răspunde întâiu la interpelarea deputatului *Dr. Stefan Petroviciu*, adresată guvernului pe baza unei scrisori deschise a unui controlor de contabilitate dela finanţe, în care sunt înşirate multe şi mari iregularităţi săvârşite de funcţionarii mai înalţi ai comitatului Caraş-Severin. Starea lucrurilor e cu totul alta, spune ministrul-prezident, şi pe baza actelor primite dela comisiunea administrativă din Lugoj, care a cercetat cu deamănuntul toate punctele de acuzaţie, constată, că funcţionarii din fruntea comitatului au fost pe nedreptul bănuiţi, că ar fi săvârşit ilegalităţi.

Interpelantul nu e de faţă, iar dieta ia răspunsul ministrului-prezident la cunoştinţă.

Deputatul *Dr. Aurel Vlad* îşi amână interpelarea anunţată pe altă dată, iar deputatul *Dr. Stefan C. Pop* adresează guvernului o interpelare urgentă, în chestia disolvării adunării poporale din Beiuş. Expune pe larg cum au decurs lucrurile, apoi adresează ministrului de interne întrebările următoare:

«1. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că adunarea poporală, convocată pe 11 luna curentă la Beiuş, a fost conturbată prin cântări sgomotoase şi aruncări cu pietri din partea unei grupări mai mici, cu consentimentul şi aprobarea primpretorului din Cséffa, Markovics Károly, care reprezentă la adunare autoritatea publică?

2. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că la rugarea aranjatorilor, primpretorul numit nu numai că nu a îndepărtat grupul conturbător, ci la aparenţă a permis răsvrătirea, iar mulţimea de 3000 de oameni a resfirat-o cu jandarmii, fără nici un motiv, pricinuindu-se vărsare de sânge şi oamenii fiind alungaţi până în satele lor?

3. Află domnul ministru de interne că e admisibil, ca cu toate că în Beiuş sunt trei pretori, să fie încredinţat unul din alt cerc, care nu cunoaşte împrejurările, ca să fie prezent la adunare?

4. E aplecat domnul ministru să ordoneze cercetare severă, să dee satisfacţie corespunzătoare cetăţenilor vătămaţi în dreptu-

www.dacoromanica.ro

rile lor cetăţeneşti şi în întegritatea lor corporală, pedepsind pe ceice au abuzat de putere, ca organe ale autorităţii?»

Se va predà ministrului de interne, — enunţă prezidentul şi închide şedinţa.

Discuţia specială se continuă asupra legii şcolare.

Şedinţa din 18 Aprilie 1907. Se continuă discuţia specială a legii şcolare. La §-ul 7 vorbeşte deputatul *Dr. Ioan Suciu* şi constată, că alineatul 2 e lacunos. Acolo, unde salarul învăţătoresc e compus şi din cereale, sunt totdeauna neînţelegeri. E necesar deci să se stabilească preţul cerealelor, ca fiind acest preţ fixat să nu se nască certuri şi procese, că învăţătorul a primit bucatele atunci, când erau eftine, nu atunci, când erau scumpe, prin urmare e păgubit. Face propunere, ca în paragraful acesta, alineatul 2, să se spună, că preţul bucatelor este a se socotì după preţul de zi din cel mai apropiat târg de cereale. Propunerea nu a fost supusă votării, pentrucă ministrul de culte şi instrucţiune publică a retras întregul paragraf.

La paragraful 8 propune deputatul *Dr. Aurel Vlad*, ca valoarea pământurilor (imobilelor) date în folosinţa învăţătorilor să nu se stabilească după arânda care se plăteşte în comună, ci «dupa venitul curat catastral.» Paragraful să se modifice în acest înţeles. Propunerea nu se primeşte.

La paragraful 9 propune deputatul *Vasile Goldiş* o îndreptare stilară, pentruca dispoziţia din paragraf să fie mai bine precizată. Ministrul *acceptează* modificarea şi dieta o votează.

La paragraful 10 tot deputatul *Vasile Goldiş* face un amandament, care ca alineat nou are să sune astfel: «La rugarea comunei bisericeşti, susţinătoare de şcoală, toate competenţele învăţătorului le încassează pe baza conspectului înaintat din partea comunei bisericeşti, antistia comunală (în oraşe magistratul) fără nici o taxă şi le predă susţinătorului de şcoală». Propunerea nu s'a primit.

La paragraful 11 deputatul *Vasile Goldiş* propune, ca pentru evitarea neînţelegerilor să se întregească paragraful cu cuvintele următoare: «In astfel de cazuri, în diploma învăţătorească se notează separat adevărata plată învăţatorească şi separat retribuţia de cantorat.» Deputatul *Dr. Aurel Vlad* recomandă spre

www.dacoromanica.ro

primire propunerea, chiar şi din motivul, că poate venì vremea, ca învăţătorul să-şi primească întregul salar dela stat, în mod cu totul independent de plata ce o are ca cantor. Propunerea nu s'a primit.

La paragraful 12 vorbeşte deputatul *Vasile Goldiş*. Sé mirá, că s'a putut face o propunere în dietă ca aceea a antevorbitorului său (Kaufmann Géza), că pentru insuficienţa sporiului în limba maghiară ajutorul să se detragă numai dela şcoalele cu limba de propunere nemaghiară, nu şi dela cele cu limba de propunere maghiară. Primindu-se propunerea, se face imposibilă şcoala confesională. Propune modificarea paragrafului în înţelesul următor: «Ajutorul de stat nu poate fi detras, respective, pentru aceia, cari încă nu l-au avut, nu poate fi denegat, în cazul că corespund dispoziţiilor celoralalte din legea aceasta.»

Vorbeşte deputatul *Dr. Aurel Vlad*. Arată primejdia cuprinsă în acest paragraf pentru confesiuni. Cu ajutorul lui se pot suprimà toate şcoalele confesionale. Primeşte propunerea condeputatului *Goldiş*, iar dacă aceasta nu s'ar primì, propune el o modificare, a cărei parte primă e următoarea: «In caz, când prin suprimarea ajutorului de stat susţinătorul de şcoală nu ar mai fi în stare să susţină şcoala, iar statul nu primeşte pe învăţător în serviciile sale, statul e dator să se îngrijască de pensionarea, respective de despăgubirea învăţătorului.» La alineatul 5 al paragrafului propune apoi următoarele: «Ministrul numai în acel caz poate să denege învoirea, dacă în comuna din chestiune există dejà o altă şcoală, acomodată pentru toţi copiii obligaţi să cerceteze şcoala.»

Vorbeşte deputatul *Vasile Damian*. Regretă, că nu i-s'a dat posibilitatea să vorbească la discuţia generală. Constată, că paragraful acesta e cel mai periculos şi mai ofenzător. Scopul este statificarea şcoalelor. Nu e în contra regulării salarelor învăţătoreşti, ba cere, ca salarele învăţătorilor confesionali să fie egale cu ale celor dela şcoalele de stat. Nu-i convin însă condiţiile pe cari le pune statul, pentrucă duc la statificare şi prin aceasta la maghiarizare. In Ungaria sunt 4000 de sate, în cari nu sunt şcoale. De ce nu face statul acì şcoale, ca fiecare cetăţean să fie împărtăşit de binefacerile instrucţiei? Fiindcă scopul este statificarea, propune ca din paragraful acesta (12) să fie eliminate de tot alineatele 3, 4 şi 5.

Discuţia se întrerupe, şedinţa se ridică.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din 19 Aprilie 1907. Se continuă discuţia pe articole asupra legii şcolare. Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Ioan Suciu.* Combate paragraful 12, care pune şcoalele confesionale la discreţia ministrului. Nu-l poate votă, pentrucă are tendinţe ascunse. Dacă se dă dreptul discreţionar ministrului ca să poată detrage când vrea ajutorul de stat dela şcoala, care l'a avut ani dearândul, prin aceasta se taie creanga nu numai de sub picioarele învăţătorului, despre care nu se face nici o îngrijire, ci şi de sub picioarele şcoalei, care eventual e nedificultabilă. Şcoala confesională a împlinit şi până acuma misiune culturală. Au substituit confesiunile statul, au făcut servicii statului cu şcoalele lor, împlinind misiunea pe care statul erà dator să o împlinească. Să nu se arunce învăţătorii pe stradă şi să nu se vatăme confesiunile, cari au adus jertfe pentru împlinirea misiunei şcoalelor lor. Polemizează cu ceice prin propunerile făcute vreau să sape groapa şcoalelor confesionale şi declară, că primeşte propunerea deputatului *Goldiş.* La votare să primeşte propunerea primă a deputatului *Dr. Aurel Vlad,* concretizată de ministrul de culte Apponyi, celelalte cad toate.

La paragraful 14 vorbeşte deputatul *Vasile Goldiş.* După o motivare potrivită propune, ca alineatul prim al paragrafului să fie modificat astfel: «Mărimea salarului învăţătoresc, al învăţătorului comunal şi confesional, plătit din izvoarele materiale ale susţinătorilor de şcoală şi stabilit după întrarea în vigoare a legii acesteia, nu poate fi redus în scopul reclamării ajutorului de stat, cu escepţia cazurilor cuprinse în alineatul al treilea din acest paragraf. Modalitatea stabilirii salarelor acestora, plătite din partea susţinătorilor de şcoale, o stabileşte pe calea ordinaţiunei ministrul de culte şi instrucţiune publică.» Iar dacă se primeşte modificarea aceasta, propune întregirea paragrafului cu un nou alineat, de cuprinsul următor: «Confesiunile susţinătoare de şcoale nu pot repartizà pe credincioşii lor, în scopul acoperirei competenţelor învăţătoreşti, un ariunc mai mare decât 25% după dările directe de stat.» Roagă casa şi pe ministrul de resort să primească propunerile sale. Nici ministrul, nici casa nu primeşte propunerile.

Şedinţa din 20 Aprilie 1907. La paragraful 15 vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş.* Arată cu exemple luate din cazuri concrete câte greutaţi întimpină susţinătorii de

www.dacoromanica.ro

şcoale, când cer ajutor de stat. Ca să fie mai bine şi mai cu precizitate stabiltă intenţiunea legii, propune, ca în alineatul al doilea din acest paragraf punctul *a*) să fie modificat astfel: «Comisiunea administrativă stabileşte mărimea venitului, care serveşte de acoperire pentru competenţele învăţătoreşti, respective cantorale, plătite din izvoarele materiale ale comunei, respective ale bisericii. Modalităţile procedurii le stabileşte pe calea ordinaţiunii ministrul de culte şi instrucţiune publică.» Propune mai departe, ca din punctul *b*) să se elimineze cuvintele: «Ştie ceti şi scrie corect în limba maghiară şi propune în ea»... spunându-se numai atâta în punctul acesta: «Comisiunea administrativă stabileşte capacitatea legală a învăţătorului, cetăţenia sa de stat ungar, precum şi aceea, că a depus jurământul în sensul §-ului 33 al legii prezente.» La punctul *c*) propune, să se elimineze provocarea la §-ul 28 al legii dela 1868 art. 38 şi să sune punctul astfel: «Stabileşte împrejurarea, dacă şcoala respectivă corespunde condiţiunilor cerute de art. de lege 38 dela 1868, §-ul 27?» La punctul *d*) propune modificarea următoare: Punctul să sune astfel: «Examinează mai departe comisiunea administrativă şi aceea, că adjustarea şcoalei respective corespunde cerinţelor legale, precum şi aceea, că în clasa respectivului învăţător, la a cărui salarizare se cere din partea susţinătorului de şcoală ajutor de stat, câţi copii obligaţi de şcoală vor fi adăpostiţi?» In fine mai propune şi un adaos, un alineat nou, care ar aveà să sune astfel: «Cu privire la posturile vacante învăţătoreşti, ajutorul de stat poate fi pus în vedere din partea ministrului de culte şi instrucţiune publică pe baza stabilirei celor cuprinse în alineatul 2 al paragrafului acestuia, punctele *a*), *c*) şi *d*), dar asemnarea se poate face numai după justificarea condiţiunilor din punctul *b*.)» Roagă pe ministrul de resort şi casa să primească propunerile acestea.

Deputatul *Dr. Aurel Vlad* propune, să se decreteze, că: «Ajutorul de stat nu poate fi denegat în cazul, când în comuna respectivă nu este altă şcoală acomodată pentru încăperea în ea a tuturor obligaţilor de şcoală.» Vorbeşte

Deputatul *Vasile Damian.* Arată rând pe rând greşelile acestui paragraf, iar la urmă declară, că după ce e cu neputinţă, ca învăţătorul cu cvalificaţie legală sa fie supus supraexaminării din partea comisiunei administrative şi să fie supus eventualităţii de a fi silit să-şi procure o nouă diplomă învăţătorească, primeşte

www.dacoromanica.ro

modificarea condeputatului *Goldiş*, iar punctul ultim al paragrafului, care va face, ca învăţatorul dela şcoala cu mai puţini elevi decât 30 să rămână pe stradă, se roagă sa fie eliminat de tot.

La votare se primeşte numai amandamentul făcut de deputatul *V. Goldiş*, iar celelalte propuneri de modificare cad toate, ale deput. Goldiş şi ale deputaţilor Vlad şi Damian. Propunerea deputatului Vlad la început prezidentul nu voia să o pună la votare, sub pretext, că o propunere analogă făcuse deputatul Vlad în şedinţa premergătoare, dar s'a respins. După lămuririle date din partea deputatului Vlad, că propunerea de astăzi nu e identică cu cea de eri, a pus'o apoi la votare prezidentul pentru a fi respinsă.

La paragraful 16 vorbeşte deputatul *Vasile Goldiş* şi propune, ca să se întregească paragraful cu cuvintele, că înainte de a stabili ministrul planul de învaţământ are să ceară părerea confesiunilor susţinătoare de şcoală şi observările lor să le iee în considerare. Ministrul răspunde, că nu aici e locul pentru întregirea aceasta, ci poate la alt paragraf, iar deputatul *Vasile Goldiş* îşi retrage propunerea.

La paragraful 17 deputatul *Vasile Goldiş* propune, ca în salele de învăţământ să fie admise şi tablourile prelaţilor respectivi confesionali, precum şi ale cetaţenilor aparţinători acelei confesiuni şi cu merite înalte pentru şcoală. Iar cu privire la amenzi propune, ca banii întraţi din amenzi să nu se dee fondului de pensiune regnicolar al învaţătorilor, ci să se folosească pentru procurarea de manuale de şcoală şi de tablouri istorice şi intuitive. Discuţia se întrerupe. Urmează interpelările.

Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad.

Deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* adresează guvernului o interpelare în chestia aducerii în ţară a ciangăilor din Bucovina în scopul de a fi colonizaţi. Intreabă pe ministrul de agricultură, că:

«1. Cum crede, că poate fi aduse în consonanţă cu principiile politicei corecte de stat intenţiunile ministerului de sub conducerea sa, de a colonizà cetaţeni de stat streini, când din lipsa de pământ mai bine ca 200,000 de cetăteni emigreaza în fiecare an?

2. Ce intenţionează domnul ministru să facă, pentruca foamea de pământ a clasei ţărăneşti să fie potolită?

www.dacoromanica.ro

3. Are cunoştinţă domnul ministru, că colonizarea ciangăilor din Bucovina in comitatul Hunedoarei numai pentru aceea a fost scoasă pe plan, pentruca câţiva proprietari înglodaţi în datorii să-şi poată vinde moşiile sub firma unui scop patriotic, cu preţuri cari trec mult peste valoarea reală, îmbogăţindu-se pe nedreptul în contul interesului public?»

Ministrul de agricultură răspunde imediat, că e vorba de nişte oameni cu avere, cari vânzându-şi moşiile ar veni acasă, ca să cumpere altele. Chestia e în studiu. Dacă guvernul va cumpără moşii pe seama lor, sigur că le va preţuì prin experţi şi nu va da pentru ele preţuri exorbitante. Cu privire la foamea de pământ promite, că în curând va prezentà un proiect de lege despre colonizare şi parcelare. Va vedeà, cum îl va sprijinì interpelantul, care s'a făcut apărătorul ţărănimei.

Răspunde deputatul *Dr. Aurel Vlad,* că ministrul poate colonizà, dar politica corectă de stat cere, ca întâiu să se poarte de grije de rămânerea acasă a cetăţenilor pe cari îi are statul. Dar ca 200,000 să plece la America şi în locul lor să fie aduşi o sută, ori o mie de alţi oameni, nu e lucru corect, oricât de mult să poseze domnul ministru pe — patriotul. Ce priveşte proiectul său de lege despre parcelare, dacă va fi pus pe baze sanatoase, promite că va fi primul care-l primeşte. Răspunsul dat nu-l ia la cunoştinţă. Dieta da.

Tot legea şcolară.

Şedinţa din 22 Aprilie 1907. Se continuă discuţia asupra legii şcolare. Vorbeşte la §-ul 17 deputatul

Dr. Stefan C. Pop. Polemizează cu antevorbitorul (Okolicsányi), care propune, ca paragraful să fie întregit cu cuvintele, că învăţătorul e dator să desvoalte în copii şi «conştienţa aparţinerii la naţiunea maghiară», precum şi gândirea religioasă. Mai propune apoi, ca toate inscripţiile în şcoală să se facă în limba maghiară. Deputatul *Dr. St. C. Pop* combate ambele propuneri şi se apără în contra învinuirilor aduse lui şi tuturor Românilor din partea antevorbitorului şi cere respingerea propunerilor acestuia, fiindcă nu au nici un înţeles, ci întunecă numai ideea sublimă a patriei din punct de vedere de partid.

La votare se primeşte din propunerea deput. *Vas. Goldiş* numai partea primă, să se admită în şcoală tablourile Arhierei-

www.dacoromanica.ro

lor respectivei confesiuni, — iar partea ceealaltă a propunerei cade. Nici propunerea referitoare la banii încassaţi din amenzi, făcută din partea deputatului *V. Goldiş*, nu s'a primit. S'au votat însă propunerile lui Okolicsányi.

La paragraful 18 vorbeşte deputatul *Dr. Aurel Vlad.* Constată, că în paragraful acesta se restălmăceşte cu totul dispoziţia din legea dela 1868 art. 44 §-ul 14, că limba de propunere în şcoală susţinătorul de şcoală are dreptul să o stabilească. Asigură, că în ţinuturile locuite de naţionalităţi instruarea în limba maghiară nu va puteà fi pusă în practică nici decum, şi astfel din şcoală se va face o instituţiune netrebnică. Limba statului nu trebue octroată, ci trebue făcută acceptabilă. Polemizează cu succes cu antevorbitorul Bozóky şi cu întrerupătorii cei mulţi, iar la urmă cere ştergerea paragrafului 18, fiindcă cuprinsul său e împotriva egalităţii de drept.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Consimte întru toate cu antevorbitorul. Paragraful acesta e în contrazicere cu egalitatea de drept, decretată în legile de până acuma. Are convingerea, că nu se va ajunge rezultatul pe care-l aşteaptă majoritatea. Cu timpul se vor convinge toţi, că aşà e. Propune, ca alineatul prim al paragrafului să fie stilizat astfel: «În şcoalele poporale confesiónale, dacă dintre elevii încredinţaţi vreunui învăţător cel puţin 20% sunt de limbă maternă maghiară, ori dacă dintre toţi aceşti elevi 20% sunt de limbă maghiară, faţă de aceşti copii este a se folosì limba maghiară ca limbă de propunere.» Va se zică, excluziv limba maghiară, nu «*şi*» limba maghiară. Alineatul al treilea apoi, în care se spune, că în şcoalele de repetiţie limba de propunere e cea maghiară, sa se omită cu totul, pentrucă vatămă dreptul susţinătorilor de şcoale şi stă în contrazicere chiar şi cu întroducerea paragrafului, unde se spune, că susţinătorii de şcoale hotăresc limba de propunere.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Damian.* Paragraful acesta arată mai bine, că scopul ce se urmăreşte este maghiarizarea. Tendinţele acestea însă nu se pot împăcà cu politica sănătoasă de stat şi nici la rezultat bun nu vor duce. De perire nu-şi teme neamul în urma acestei statificări a şcoalelor, dar îl doare, că vine împedecat şi rămâne întarziat in progresul său cultural. Instrucţie în două limbi nu se poate face. Toţi pedagogii o ştiu aceasta, numai şoviniştii nu, pentrucă ei nu vreau să o ştie. Primeşte propunerea deputatului *Dr. Aurel*

www.dacoromanica.ro

Vlad şi cere eliminarea întregului paragraf. Discuţia se întrerupe. Şedinţa se ridică.

In şedinţa din 23 Aprilie 1907 s'a făcut votarea. Propunerea lui *Dr. Aurel Vlad* nu s'a primit şi nici propunerile deput. *Vasile Goldiş*, care constată, la §-ul 19, că paragraful a fost modificat din partea comisiunii. Propune deci, să se primească textul original al ministrului, anume, să se spună, că măsura în care se va propune limba maghiară se stabileşte astfel, că băiatul are să-şi exprime în limba maghiară gândurile «din cercul lui de vieaţă.» Cuvintele din urmă, şterse de comisiune din paragraf, să fie vârîte de nou în paragraf.

Deputatul naţionalist sârb Demetriu Muşiţchi propune următoarea stilizare a paragrafului: «Limba maghiară e a se propune ca obiect obligator în toate şcoalele elementare cu limba de propunere nemaghiară, fie că primesc ajutor de stat, ori nu. Propunerea obligătoare a limbii maghiare în toate şcoalele poporale comunale o stabileşte ministrul de culte şi instrucţiune publică pe calea ordinaţiunei, iar în şcoalele confesionale şi de altă natură, autorităţile respectivei şcoale autonome. Acestea din urmă stabilesc numărul orelor în planul de învăţământ al şcoalelor poporale, în înţelegere cu ministrul de culte şi instrucţiune publică. In caz de neînţelegere, îl stabileşte ministrul de culte şi instrucţiune publică. Apreciarea rezultatului propunerei limbii maghiare se face cu ţinerea în vedere a raporturilor locale, şi anume, cu apreciarea propunerii din celelalte obiecte.»

Deputatul *Vasile Damian* combate paragraful într'o vorbire mai lungă. Paragraful dispune, ca limba maghiară să se propună după planul de învăţământ al ministrului, ori capătă şcoala ajutor de stat, ori nu. Ministrul va reclamà multe ore pentru limba maghiară şi atunci cum şi când să-şi poată însuşi elevii cunoştinţele celelalte necesare pentru vieaţă? Orice măsuri să se iee, rezultate nu se pot aşteptà acolo, unde naţionalităţile trăesc în masse compacte, şi copiii n'aud vorbă ungurească decât numai în şcoală. Scopul şcoalei e, să facă, ca elevii eşind din şcoală să aibă cunoştinţele trebuincioase pentru vieaţa de toate zilele, iar cunoştinţele acestea le pot primì elevii numai în limba lor maternă. Respinge acuza, că naţionaliştii luptând pentru drepturile popoarelor lor ar fi trădători de patrie. Primeşte propunerea deputatului *Muşiţchi*.

www.dacoromanica.ro

La votare propunerea cade, şi cade şi propunerea deputatului *Vasile Goldiş*.

La paragraful 20 vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Concede, că copiii învaţă iute. Ştie din experienţă, că copilul poate învăţà dearostul cuprinsul întreg al geografiei de exemplu, şi învăţătorul poate paradà la examenul final, — dar copilul nu înţelege nimica din aceea ce a învăţat. Acì e năcazul. Propune modificarea paragrafului spunându-se, că: «cu respectarea integrităţii limbii de propunere a şcoalei respective.» Tocmai în scopul rezultatului propunerei limbii maghiare roagă casa şi pe domnul ministru, să-i primească modificarea. Propunerea nu s'a primit.

Şedinţa din 24 Aprilie 1907. La paragraful 21 vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Damian*. Arată, că paragraful acesta ştirbeşte autonomia bisericilor, dela cari ia dreptul de alegere, respective îl face pendent dela aprobarea ministrului. Propune eliminarea întregului paragraf.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Mai bine ar fi, cum a propus antevorbitorul, să fie eliminat întregul paragraf. Fiindcă prevede însă, că propunerea nu se va primì, face propunere de modificare. Să se spună în paragraf, că dacă nici a doua alegere de învăţător nu întimpină aprobarea ministrului: «In cazul acesta pe învăţător îl numeşte, cu aprobarea ministrului de culte şi instrucţiune publică, la şcoalele comunale respectiva comisiune administrativă, iar la şcoalele confesionale autoritatea respectivă bisericească.» Mai are apoi o propunere. Pentru efectuirea nouei alegeri e prea scurt terminul de 30 de zile pus în paragraf şi din motive de practică propune 60 de zile.

Propunerea din urmă, acceptată din partea ministrului, dieta o votează, ceealaltă o respinge. Cade şi propunerea deputatului *Vasile Damian*.

La paragraful 22 face deputatul sârb *Manoilovici* propunerea, ca în cursul cercetării deschise în contra vreunui învăţător să fie ascultat şi învăţătorul, precum şi scaunul şcolar. Invăţătorul să aibă dreptul a-şi luà apărător. Pertractarea finală la comisiunea administrativă să fie publică şi sentinţa să poata fi apelată din partea învăţătorului şi din partea scaunului şcolar.

Deputatul *Vasile Goldiş* propune mai multe modificari, la puncul *a*) o modificare stilară, la punctul *d*) o modificare

www.dacoromanica.ro

de întregire, ca să fie considerată de delict disciplinar şi agitaţia în contra vreunei confesiuni, naţionalităţi, ori persoane particulare, iar cu privire la ordonarea cercetării disciplinare propune, ca nu pretorul şi în oraşe primarul să o facă, ci «un membru al comisiunei administrative, exmis în scopul acesta.»

Deputatul român guvernamental *Constantin Burdia* propune, ca punctul *a*) din paragraf să fie modificat astfel: «Dacă neglijază propunerea limbii maghiare, sau nu o propune conform dispoziţiunilor înşirate în §§-ii 16, 19 şi 20 ai legii prezente, respective din vina sau întrelăsarea sa, nu cu succesul corespunzător scopului stabilit acolo, sau dacă nu împlineşte îndrumarile din §§-ii 16, 17 şi 20.»

Deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop* propune după o motivare mai lungă eliminarea alineatului ultim din acest paragraf.

La votare se primeşte propunerea deputatului Constantin Burdia, celelalte cad toate.

La paragraful 23 vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Rosteşte o vorbire mai lungă, în firul căreia face mai multe propuneri, combinând din paragraful 23 şi 24 un singur paragraf. La votarea efectuită în şedinţa următoare din 25 Aprilie 1907 cad toate propunerile făcute de deputatul *Goldiş*.

In şedinţa din 25 Aprilie 1907 s'a continuat şi terminat discuţia pe articole. A vorbit deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Propune la §-ul 27 o întregire, necesară pentru evitarea oricarei restălmăciri. Raportorul şi ministrul o primeşte, iar casa o votează. Tot deputatul *Vasile Goldiş* propune la §-ul 32 o întregire, în înţelesul, ca învăţătorul să depună jurământul formulat în acest paragraf, nu numai în limba statului, ci şi în limba de propunere a şcoalei respective, întrucât aceasta nu ar fi cea maghiară. Propunerea nu s'a primit. In fine *Vasile Goldiş* vorbeşte şi la paragraful 34 şi propune, ca dispoziţiile legii să se extindă şi asupra şcoalelor înfiinţate şi susţinute de particulari şi de societăţi, în ce priveşte salarizarea învăţătorilor, cari sa aibă acelaş salar, ca învăţătorii dela şcoalele comunale şi confesionale. Propunerea nu s'a primit. La restul legii deputaţii naţionalişti români n'au vorbit.

In şedinţa următoare din 26 Aprilie 1907 legea a fost votată şi în a treia cetire şi a fost trimisă spre votare casei magnaţilor.

www.dacoromanica.ro

Legea școlară în casa magnaților.

Legea ministrului de culte și instrucțiune publică, a contelui Apponyi Albert, votată din partea camerei ungare, a fost pusă în discuție în casa magnaților în ședința din 8 Maiu 1907. După raportor a vorbit episcopul gr.-ort. sârbesc din Buda, *Lucian Bogdanovici*, combătând proiectul de lege, care a provocat nemulțumire și agitație pretutindenea. A vorbit apoi episcopul luteran Baltik Frigyes, care a recunoscut, că legea e vătămătoare și pentru autonomia bisericii sale, dar o primește, pentrucă din interese înalte de stat e gata să primească și ce e vătămător pentru biserica sa. Au vorbit apoi Arhiereii români: Mitropolitul *Ioan Mețianu* din Sibiiu, Episcopul *Ioan I. Papp* al Aradului și Episcopul *Dr. Vasile Hossu* al Lugojului, iar în ședința din 10 Maiu 1907, continuându-se discuția asupra acestui proiect de lege, a vorbit și Mitropolitul din Blaj, *Dr. Victor Mihalyi.* Vorbirile prelaților români au fost următoarele:

Vorbirea Mitropolitului Ioan Mețianu.

«Excelența Voastră, Domnule Prezident, Ilustri Magnați! Deși e de prevăzut, că ridicarea cuvântului în contra proiectului de lege de sub pertractare va provocă resens la o parte a publicului, și poate că și la unii dintre ilustrii domni magnați, totuși convins fiind eu, că acest însemnat proiect de lege vatămă greu dreptul autonom al bisericii mele și astfel taie în interesele vitale ale credincioșilor mei, îmi țin de datorința patriotică să expun în fața ilustrilor magnați gravele îngrijiri ale credincioșilor mei față cu acel proiect de lege, cerând vindecarea relelor.

Pe lângă cele trei legi fundamentale școlare sancționate și aflătoare în vigoare, anume, articolii de lege din 1868, 1879 și 1893, cari regulează afacerile școlare, nu știu și nici nu scrutez, ce a mai putut provocă și aducerea acestui nou proiect de lege. Știu însă, că dispozițiile din acest proiect de lege au produs mari nemulțămiri și multă amărăciune, nu numai la credincioșii mei, ci și la ceialalți cetățeni de limbă nemaghiară.

De cumva scopul principal al acestui proiect de lege ar fi, precum se vede, învățarea limbii maghiare în școalele ele-

www.dacoromanica.ro

mentare în măsură mai mare, cred că n'ar fi nime, care n'ar dorì aceasta, dacă s'ar puteà ajunge fără a se neglijà celelalte obiecte de învăţământ şi fără ca tinerimea şcolară să fie împedecată în însuşirea celor mai necesare cunoştinţe elementare.

Dar pe lângă toată dorinţa aceasta am firma convingere, scoasă din experienţă, că scopul urmărit e imposibil să fie ajuns, chiar dacă s'ar jertfì însemnatele interese ale educaţiunii poporale şi ale cultivării generale, pentrucă aceea ce învaţă copilul în frageda etate, în 3—4 ore de şcoală, iarăşi uită în timpul lung petrecut în societatea care-l încunjură. Ţin deci de justificată temerea, că forţarea tendinţelor cuprinse în acel proiect de lege are să provoace nemulţămire şi amărăciune generală în cercurile cetăţenilor de limbă nemaghiară, nemulţămiri şi amărăciuni, cari vor slăbì iubirea şi buna înţelegere, atât de mult dorită, între cetăţenii iubitei noastre patrii.

Dacă considerăm, că statul nostru, deşì cu mai multe limbi, există de o mie de ani, şi când a fost în pericol totdeauna a fost apărat de toţi cetăţenii săi, fără deosebire de limbă, atunci trebue să ne convingem, că puterea statului nu stă în unitatea limbii, ci în unitatea iubirei de patrie, care leagă popoarele la olaltă.

Dacă vom cercetà mai departe, că ce e mai de folos patriei, lăţirea forţată a limbii statului, ori întărirea bunei înţelegeri între cetăţeni, eu, bazat pe experienţă, ţin că aceasta din urma întăreşte mai bine şi apără existenţa statului, decât cea dintâiu. Aceasta a constatat-o şi baronul Nicolae Wesselényi, marele patriot maghiar, când în parlamentul din anul 1848, în şedinţa dela 25 August a casei magnaţilor, între aplauzele casei a pronunţat următoarele: «Să aducă casa hotărîre şi să provoace prieteneşte şi casa de jos să aducă asemenea hotărîre, care să exprime simpatie şi bunăvoinţă faţă de celelalte popoare şi seminţii din patrie, şi între acestea faţă de Valahi, sau de Români; mai departe să declare, că afacerile acelora şi toate libertăţile cetăţeneşti, parlamentul le va ocrotì chiar ca pe ale sale proprii, pentrucă le consideră de strâns legate de acestea. In urmă, pentruca hotărîrea aceasta să fie prefăcută în faptă, cred că ar fi bine să provoace casa pe onoratul ministeriu, ca în chestia aceasta să prezinte casei un proiect de lege.»

Dacă ar fi de lipsă, m'aş puteà provocà şi la alţi mari şi înţelepţi patrioţi maghiari, de exemplu la Deák Ferencz şi la

www.dacoromanica.ro

baronul Eötvös József, cari au împărtăşit vederile baronului Wesselényi. Dar ca să nu abuzez de pacienţa ilustrilor domni magnaţi, mă mai provoc numai la domnul conte Stefan Tisza, care în 15 Ianuarie 1904 ca ministru-prezident s'a pronunţat astfel în dietă cu privire la bunaînţelegere dintre cetăţeni: «Scuzaţi, dar eu aşà cred, că a merge mai departe nu e în interesul ţării, fiindcă eu văd un mare interes naţional în aceea, dacă rămânem credincioşi tradiţiilor naţiunii maghiare, cu cari căutăm să câştigăm iubirea, alipirea şi simpatia cetăţenilor de limbă străină locuitori în patria aceasta...»

Să nu ni-se iee dară în nume de rău, dacă şi noi suntem de părerea, că trebue evitat tot ce slăbeşte iubirea cetăţenilor între olaltă, fără deosebire de limbă şi de lege. Şi iubirea aceasta o slăbeşte tare proiectul de lege de sub desbatere, care să loveşte de drepturile cele mai naturale, garantate prin mai multe legi fundamentale pe seama naţionalităţilor nemaghiare, în special de dreptul de a se desvoltà şi cultivà în limba lor maternă în deplină libertate.

De atari legi fundamentale consider eu articolul de lege XX dela 1848 şi articolul de lege IX dela 1868, prin cari se garantează drepturile bisericii gr.-ort. de aşi regulà, administrà şi conduce în mod independent afacerile bisericeşti, şcolare şi fundaţionale. De asemenea legi fundamentale consider apoi articolul de lege 38 şi 44 din 1868, cari asigură pe seama bisericei gr.-ort. dreptul autonom de administrare şi cu privire la şcoalele confesionale susţinute de ea.

Faţă de toate acestea proiectul de sub pertractare cuprinde o gravă vătămare de drept în cei mai mulţi paragrafi ai săi. Astfel de ex. salarul fundamental învăţătoresc, proiectat în §-ul 2, nu stă în proporţie cu forţele materiale ale susţinătorilor de şcoală. E adevărat, că proiectul de lege pune în vedere ajutor de stat acolo unde va fi de lipsă, însă în schimbul acelui ajutor confişcă dela confesiuni cele mai esenţiale drepturi, precum este dreptul denumirii şi al disciplinării învăţătorilor şi alte asemenea. Deci aceea ce dă confesiunilor cu o mână, ia cu ceealaltă.

O asemenea vătămare de drept conţine şi dispoziţia prin care, pentru neglijenţa şi nedestoinicia învăţătorului se intenţionează pedepsirea comunităţii bisericeşti, care susţine şcoala.

Nu vreau să abuzez de pacienţa ilustrilor domni magnaţi, mai înşirând şi alte asemenea grave vatămări de drept, cuprinse

www.dacoromanica.ro

în acest proiect de lege, ci mă restrâng numai la aceea, că şi din punct de vedere pedagogic l-aş puteà dificultà. Dar dacă cele până acì înşirate numai pe scurt nu vor convinge pe ilustrii domni magnaţi despre defectele proiectului de lege, tot de prisos vor fi şi alte argumente, fie oricât de valoroase.

Mulţămind deci pentru preţioasa indulgenţă cu care aţi binevoit a mă ascultà, declar, că nu primesc proiectul de lege, nici în general, nici ca bază pentru desbaterea specială.»[1]

Vorbirea Episcopului Ioan I. Papp.

«Excelenţa Voastră, domnule prezident, ilustrilor domni magnaţi! Deşì antevorbitorul, Excelenţa Sa, domnul mitropolit *Ioan Meţianu*, a dat expresiune câtorva din gravaminele bisericii gr.-ort. române din patrie faţă cu proiectul dela ordinea zilei, îmi iau voe a ridicà şi eu cuvântul, nu numai pentru a sprijinì întru toate vederile şi expunerile sale, dar şi pentru a arătà, că acest proiect şi din alte privinţe este jignitor intereselor bisericii noastre şi nu promovează nici interesele bine pricepute ale statului nostru ungar.

De aceea, când îmi ridic cuvântul la acest obiect, o fac aceasta, nu numai ca arhiereul unei biserici creştine, recunoscută în stat, dar o fac şi ca cetăţean al statului ungar, care-ıni iubesc patria şi doresc întărirea şi prosperitatea ei, pe baze solide de drept, întocmai precum doresc existenţa şi prosperitatea bisericii mele naţionale şi a instituţiunilor ei religioase, morale şi culturale.

Când însă noi, reprezentanţii confesiunilor, ne prezentăm aici pentru apărarea drepturilor bisericilor noastre, drepturi garantate în legile fundamentale ale statului, trebue să accentuăm înainte de toate greutatea situaţiei ce ni s'a creat, nu numai prin motivarea care a servit de punct de mânecare la redactarea şi prezentarea proiectului, dar şi prin aceea, că proiectul s'a lucrat şi prezentat dietei fără conlucrarea şi respective ascultarea confesiunilor, ca susţinătoare de şcoli, şi astfel şi fără ascultarea bisericii noastre române, care prin şcoala ei confesională a ţintit şi ţinteşte a deşteptà în credincioşii ei voia şi dorul după lumină şi învăţătură, şi prin învăţătură ajungerea la o mai bună stare materială şi socială, ca astfel să poată trăì îndestuliţi şi să se simţă bine în patria lor.

[1] Din «*Telegraful Român*, 1907, numărul 45.

www.dacoromanica.ro

Dacă prin regularea raportului de drept al şcoalelor confesionale n'a avut înaltul guvern alta în vedere, decât adevăratul scop al şcoalei elementare, adecă propunerea mai cu succes a obiectelor de învăţământ şi astfel şi a limbii maghiare; dacă prin urcarea salarelor învăţătoreşti dela şcoalele susţinute de confesiuni n'a urmărit înaltul guvern alt scop, decât remunerarea serviciilor, pe cari învăţătorii confesionali şi comunali le prestau naţiunii şi patriei pe terenul instrucţiunii: aceasta se puteà face şi trebuià făcută fără vătămarea drepturilor autonome ale confesiunilor şi fără a provocà atâta amărăciune şi îngrijire în comunităţi şi între confesiunile interesate, câtă a provocat proiectul de sub discuţie. Vătămarea confesiunilor se începe cu însuşi punctul de mânecare ce transpiră, atât din textul, cât şi din motivarea proiectului de sub întrebare.

Precum înţeleg eu lucrul, existenţa ori neexistenţa şcoalelor confesionale nu se face pendentă dela măsura cum satisface ea scopului şcoalei elementare în general, ci numai şi numai dela gradul în care s'a ajuns, şi respective se va ajunge, învăţarea limbii maghiare în asemenea şcoli. De acì începând s'a tras ca concluziune sentinţa de a închide, respective de a statificà toate acele şcoale susţinute de confesiuni, în cari învăţarea limbii maghiare nu a ajuns, respective nu ar ajunge măsura pretinsă, iar aceasta concluziune şi judecată se pare enunţată pe presupunerea de tot greşită, că atari şcoale de aceea nu arată progresul aşteptat în limba maghiară, fiindcă ar aveà aversiune cătră această limbă, ori că ar urmărì tendinţe contrare statului.

Nu ştiu şcoalele cărei confesiuni s'au avut special în vedere la enunţarea acestei sentinţe unilaterale, dar foarte vătămătoare pentru respectiva confesiune; dacă însă atari presupuneri şi concluziuni s'ar referì cumva şi la şcoalele bisericii noastre gr.-ort. române, trebue să-mi ridic glasul şi în numele adevărului şi al dreptăţii să protestez cu toată puterea cuvântului contra unor atari presupuneri şi contra concluziunilor scoase din ele.

Trebue să protestez de aceea, că după credinţa şi experienţa mea, atari presupuneri şi concluziuni sunt lipsite de orice temeiu real, şi pentrucă pe asemenea presupuneri se vatămă unul dintre cele mai curate şi gingaşe sentimente ale credincioşilor şi ale autorităţii bisericii noastre: sentimentul alipirii şi al împlinirii datorinţei faţă de patria iubită, iar prin concluziunile trase din asemenea presupuneri, pe lângă multe alte drepturi

www.dacoromanica.ro

autonome, se atacă şi unul din cele mai cardinale drepturi ale bisericei noastre, dreptul de a învăţà credincioşii în limba lor maternă şi a-i creşte în spiritul evangeliei creştine.

Şi trebue să protestez în contra unor asemenea presupuneri şi concluziuni în deosebi şi din motivul, că biserica noastră atunci, când s'a angajat a înfiinţà şcoala ei confesională şi când spre susţinerea şi desvoltarea acesteia în tot cursul timpului a adus şi aduce cele mai mari jertfe materiale, n'a avut şi nu are în vedere numai exerciarea drepturilor sale naturale şi pozitive, garantate în canoanele sale bisericeşti şi în legile fundamentale ale statului, dar a avut şi are în vedere şi misiunea nobilă şi datorinţa patriotică de a creşte şi a face din credincioşii ei creştini buni, oameni morali, religioşi şi cetăţeni cu caracter şi credincioşi patriei.

Şi când biserica aceasta, prin şcoala ei confesională a adus şi aduce atâtea jertfe pe altarul creşterei poporale, o face aceasta din convingerea curată, că creşterea religioasă morală, dată de biserică, este un factor principal, fără de care nici nu se poate închipuì dorita desvoltare a vieţii sociale unitare într'un stat constătător din poporaţiuni, confesiuni şi limbi diferite, cum este şi statul nostru ungar; a adus atari jertfe cu şcoala ei confesională, şi o face aceasta din convingere curată, că cultura religioasă morală, factorul indispensabil, unicul factor este, care poate face posibilă apropierea şi înţelegerea împrumutată a cetăţenilor de diferite limbi şi confesiuni, ea unica poate promovà toleranţa confesională şi iubirea deaproapelui, şi numai cultura religioasă-morală dată de biserică poate deşteptà şi promovà conlucrarea armonică productivă a indivizilor şi a corporaţiunilor, atât spre ajungerea scopurilor lor personale, cât şi spre ajungerea scopului celui mare, care trebue să-l avem cu toţii în vedere, adecă unitatea în sentimente şi dorinţele de a promovà pacea internă în biserica şi în statul ai căror fii şi cetăţeni suntem.

Când confesiunile din statul nostru urmăresc asemenea tendinţe nobile şi demne de o biserică creştină, când adecă deodată cu creşterea credincioşilor în spirit creştinesc, tind şi la desvoltarea sentimentelor lor patriotice, când este ştiut, că numai acestei creşteri este a se mulţămì bunăînţelegerea ce există astăzi între confesiunile din patrie, accentuată şi recunoscută de însuşi Excelenţa Sa, domnul ministru de culte: eu

www.dacoromanica.ro

aşà cred, că de dragul unui scop sperat, adecă din motivul, că nu s'a putut ajunge până acuma tendinţa, ca copiii de altă naţionalitate să vorbească limba statului încă de pe băncile şcoalei: nu este nici just, nici echitabil a se tinde la luarea dreptului confesiunilor de a-şi ţineà şcoalele lor, ori de a le da ajutorul de stat numai şi numai sub condiţiunile grele din proiect.

Nu este just şi echitabil de aceea, pentrucă biserica noastră gr.-ort. română, nu numai că nu este contra propunerei şi învăţării limbii maghiare în mod cât mai intensiv, ci trebue să susţin contrarul şi să accentuez, că ea tinde cu toate mijloacele posibile la învăţarea acelei limbi, şi aceasta o dovedeşte cu rezultate tot mai vizibile, unde numai este posibil. Dacă însă în unele părţi, în deosebi la periferii, nu s'a putut ajunge la rezultat mai bun din limba maghiară, trebue să recunosc cu părere de rău, că rezultat satisfăcător nu s'a ajuns nici din celelalte obiecte de învăţământ, şi aceasta numai din cauza referinţelor grele de traiu şi în special din cauza sărăciei poporului, care iarna îl împedecă în a-şi trimite copiii la şcoală, din lipsa îmbrăcămintei, iar toamna şi primăvara e silit a-i aplicà la economia casnică, pentruca să se ajutore cu ei la câştigarea mijloacelor pentru trebuinţele familiare şi suportarea sarcinelor publice.

Deosebi obvine aceasta în acele comune dela periferii, unde din cauza sărăciei oamenii nu pot să-şi ţină păstori sătesti, ci pentru păzirea şi păşunarea vitelor sale fiecare sătean se serveşte de membrii familiei proprii, şi de comun de copiii din anii şcolii, cari şi altcum nu pot fi folosiţi la alt lucru.

Subversează deci în multe părţi la periferii atarí împrejurări grele, neatârnătoare dela dorinţa şi voinţa poporului şi a autorităţii confesionale, încât un rezultat mai bun pe terenul instrucţiunii poporale numai aşà s'ar puteà ajunge, dacă s'ar schimbà spre bine, adecă dacă s'ar ameliorà în mod radical referinţele de traiu ale poporului.

Sporul nemulţumitor al instrucţiunii, observat la periferii, fiind astfel numai şi numai rezultatul sărăciei poporului din acele părţi, nu este nici just, nici echitabil, ca atari comune numai atunci să poată reflectà şi beneficià de ajutorul de stat la susţinerea şcoalei confesionale, dacă învăţământul limbii maghiare va ajunge măsura pretinsă în proiect, şi nu este just şi echitabil nici de aceea, pentrucă se ştie de comun, că o

www.dacoromanica.ro

limbă streină şi altcum nu se poate învăţă pe băncile şcoalei, precum se ştie şi aceea, că patriotismul unui popor, ca şi al unui individ, şi astfel şi al cetăţenilor români din statul nostru ungar, nu are să se judece după corectitatea ori frumseţa cu care vorbeşte cineva limba statului, ci numai după sentimentele lui de credinţă şi alipire către stat, în care privinţă poporul român totdeauna şi-a făcut datorinţa.

Iată deci unele din motivele, pentru cari nu pot primì proiectul de sub întrebare, precum nu-l pot primì nici din următoarele motive:

a) In §-ul 21 înaltului guvern i-se recunoaşte dreptul de a aprobà, ori a nu aprobà alegerea fiecărui învăţător, la al cărui salar fundamental contribue statul cu peste 200 coroane, fără a luà şi obligamentul de a motivà neaprobarea; şi tot fără obligamentul de motivare îşi susţine dreptul de a denumì însuşi învăţător în cazul, dacă autoritatea şcolară competentă n'ar dispune alegere nouă în locul celui ales, dar excepţionat, eventual ar prezentà spre întărire alegerea unui atare individ, în contra căruia înaltul guvern iarăşi ar aveà excepţiuni.

Această dispoziţiune este vătămătoare, nu numai pentru dreptul autonom al confesiunii, ci este vătămătoare şi pentru însaşi autoritatea confesională, pentrucă prin aceasta o judecă din capul locului ca şi pe una, care ar promovà aplicarea de astfel de învăţători, cari ar înclinà să ajungă în conflict cu legile statului, pe când autoritatea confesională nu are şi nu poate aveà nici o cunoştinţă despre purtări necuviincioase, şi cu atât mai puţin despre intenţiunile ascunse ale unuia sau altuia dintre aspiranţii la dăscălie.

b) Este gravaminoasă dispoziţiunea din §-ul 23, care îndreptăţeşte guvernul să dispună suspendarea învăţătorului tras în cercetare disciplinară pentru delictele din paragraful 22, 1 *a, b, c,* fără să-l oblige a-şi motivà totodată dispoziţiunea sa.

c) Este gravaminoasă dispoziţiunea alineatului 3 din §-ul 24 al proiectului, care îndreptăţeşte înaltul guvern, ca procedura disciplinară iniţiată la autoritatea confesională contra cutărui învăţător, fără privire la stadiul în care se află, să o poată transpune la comisiunea administrativă.

Vătămarea conzistă în aceea, că autorităţii confesionale nu numai că i-se ia dreptul autonom de a-şi disciplinà pe învăţătorii ei, dar totodată acestei autorităţi i-se face nedreptatea, că

www.dacoromanica.ro

se subordonează unei autorităţi, care la nici un caz nu-i poate fi superioară, deci e vătămare aceasta din partea înaltului guvern faţă cu autoritatea şi demnitatea confesiunilor susţinătoare de şcoale, la care aceste autorităţi n'au dat ansă şi astfel nu merită vătămarea.

De tot gravaminoasă este dispoziţiunea din §-ul 25, în care se îndreptăţeşte guvernul să sisteze, respective să statifice acele şcoale confesionale şi comunale, ai căror învăţători au devenit amovaţi pe cale disciplinară din postul lor pentru delictele prevăzute în §-ul 22, lit. *a*, *b*, *c*.

Vătămarea conzistă şi în aceea, că între atari învăţători pot să fie şi de aceia, a căror alegere nu numai că a aprobat-o înaltul guvern, dar pot să fie şi de aceia, pe cari însuşi i-a instituit de atari, pe baza §-lui 21, deci nu numai, că nu este just şi echitabil, ci este chiar şi nenatural, ca pentru faptele unui învăţător denumit de însuşi înaltul guvern să se pedepsească confesiunea cu despoiarea dreptului de a-şi susţineà şcoala proprie.

Eu aşà cred, că nu este nici just, nici echitabil, într'un stat de drept cum este şi statul nostru, să se aducă asemenea legi, nici chiar în cazul, când deviza înaltului guvern ar fi statificarea cu orice preţ a şcoalelor confesionale.

După acestea repet, că nu numai nu primesc proiectul de sub întrebare, ci rog pe domnii magnaţi să nu primească nici din partea lor acest proiect vătămator pentru drepturile autonome ale confesiunilor şi contrar, după părerea mea, chiar şi intereselor binepricepute ale statului nostru ungar.»[1]

Vorbirea episcopului Dr. Vasile Hossu.

«Excelenţa Voastră, Domnule Prezident, Ilustri Domni Magnaţi!

Constat şi eu, ceeace de altcum s'a constatat şi de alţii cu ocazia desbaterii, şi de cătră însuşi domnul ministru de culte şi instrucţiune publică în expunerea de motive, că proiectul din chestiune are două scopuri: întâiu, de a se regulà salarele învăţătorilor dela şcoalele comunale şi confesionale, punându-se învăţătorii în o situaţie materială corăspunzătoare cvalificaţiei şi

[1] Din «*Telegraful Român*», 1907, numărul 47.

www.dacoromanica.ro

a stării lor sociale, iar a doua, de a asigurà şi a păzì în şcoalele de orice caracter interesele statului şi interesele naţionale.

Mă grăbesc a declarà, domnule prezident şi domnilor magnaţi, că în privinţa ambelor scopuri sunt cu desăvârşire de acord cu domnul ministru. E mai presus de orice îndoială, că salarele de până acuma ale învăţătorilor nu mai corespundeau nevoilor vremii şi trebuinţelor învăţătorilor. Învăţătorii de fapt nu erau în situaţia de a se puteà dedicà cu totul chemării lor, şi tocmai de aceea nu cred să fie cineva, care să-i invidieze pe învăţători, pentrucă li-se urcă salarele. Cred că nici preoţii nu-i vor invidià, cu toate că ei rămân într'o stare şi mai rea decât a învăţătorilor, şi cred, că ei nu vor cere altceva, decât ca să li-se reguleze şi lor congrua, pentru a puteà trăì şi ei amăsurat cvalificaţiei şi poziţiei lor sociale. Eu ţin să dau numai expresiune sentimentelor mele faţă de guvern, care bazat pe art. de lege XX din 1848 s'a grăbit a ajutà din banii statului bisericile, cari nu dispun de o stare materială corespunzătoare, şi ţin să declar, că în ce priveşte salarizarea, sunt cu totul de părerea domnului ministru.

Dacă ar fi să fac totuşi o observare, aşi zice ce a zis şi domnul Beöthy Zsolt, dar în alt înţeles, că anume, n'ar fi trebuit să se despartă chestiunea salarizării învăţătorilor de chestiunea reformei preparandiilor. Pot afirmà bazat pe experienţele mele, că dacă n'am putut şi nu putem dovedì un progres în învăţământ peste tot şi în învăţarea limbii maghiare în special, o mare vină poartă însuşi corpul învăţătoresc. Nu voiu să învinuesc nici corpul învăţătoresc, nici pe unii membri singuratici ai lui, ci ţin numai să constat, că numai prin regularea salarelor învăţătorilor nu se va ridicà cu mult nivelul instrucţiei, căci singure salarele nu sunt în stare a umpleà acel gol, pe care actualul proiect de lege voeşte să-l umple. Declar dela început, că nu această parte a chestiunii vreau să o luminez, cum a făcut domnul Beöthy Zsolt, ci intenţiunea mea e de a declarà, amăsurat poziţiei mele bisericeşti, şi amăsurat punctului de vedere principiar al bisericii catolice, al cărei smerit şi nepretenţios păstor sunt şi eu, că nu pot primì principiul statificării şcoalelor, (Aprobări.) ci revendic pe seama bisericii dreptul de a susţineà instituţiuni culturale de orice categorie.

In ce priveşte al doilea punct de vedere al acestui proiect, anume, că în orice şcoală, de orice caracter, să fie respectat

www.dacoromanica.ro

punctul de vedere al statului şi interesul naţional, ţin să declar, că şi în privinţa aceasta sunt cu totul de convingerea domnului ministru. Căci e de sigur o pretensiune justă, că în orice şcoală, de orice confesiune, şi fără deosebire, dacă are sau nu ajutor dela stat, să se apere punctele de vedere ale statului. Nici nu se poate închipuì un guvern, care ar suferì, ca vre-o biserică, sau instituţiune din stat, să lucreze împotriva intereselor statului. Împărtăşesc în amândouă privinţele punctele de vedere ale domnului ministru; şi cu toate acestea, spre marea mea durere, sunt nevoit a declarà, că proiectul, aşà cum e acum, nu-l pot primì, deoarece el, după modesta mea părere, vatămă biserica al cărei servitor sunt. Aceasta îmi iau voie a vi-o şi arătà în scurte cuvinte.

Ilustrilor domni magnaţi! Drepturile bisericii noastre relativ la instrucţia poporală sunt garantate prin articolul 11 al legii 38 din 1868. Aici se spune lămurit, că fiecare confesiune receptă are dreptul de a înfiinţà şi susţineà din propriile ei puteri institute de învăţământ în toate comunele, în cari are dreptul de a apelà spre acest scop şi la sprijinul credincioşilor ei. Fiecare confesiune receptă mai are dreptul de a numì, şi prin urmare de a amovà şi suspendà învăţătorii. Are apoi dreptul de a stabilì cărţile didactice şi a hotărî ea ordinea de învăţământ.

Legea din 1868 art. 44 îi asigură confesiunii dreptul de a stabilì ea limba de propunere, iar art. de lege 38 din 1868 dispune, ca în şcoalele poporale limba de instrucţie să fie limba maternă a elevilor. Imi iau voe să citez dispoziţiile proiectului, prin cari acest drept al confesiunilor, dacă şi nu e desfiinţat în întregime, în orice caz sufere restricţiuni foarte mari. Insaşi expunerea de motive spune, că proiectul de lege nu doreşte să desfiinţeze principiile fundamentale ale legii din 1868, ci vrea să meargă pe urmele ei, în ogaşele ei şi ale articolului de lege 23 dela 1893.

Fiindcă legea aceasta nu e desfiinţată, eu în ea vad depuse drepturile bisericii noastre, pe cari şi le-a câştigat şi de cari s'a bucurat până acuma neconturbată în ce priveşte şcoalele poporale. De dragul obiectivităţii grabesc să declar, că legile şi ordinaţiunile aduse ulterior au modificat întru câtva principiile cuprinse în legea dela 1868, fără a fi scos însă din vigoare legea însaşi.

www.dacoromanica.ro

Imi iau voie să arăt, rând pe rând, cum acest proiect restrânge dreptul bisericii de a dispune liberă în ce priveşte înfiinţarea şi susţinerea şcoalelor ei. Alineatul 5 al articolului 12 spune: «Invăţătorii aplicaţi în posturi de învăţători comunali şi confesionali, sistemizate de nou, nu au drept la completarea din partea statului a salarului fundamental şi la cvincvenalii decât în cazul, dacă sistemizarea noului post s'a făcut cu învoirea prealabilă a ministrului de culte şi instrucţiune publică.»

In urma acestei dispoziţii, şcoala confesională nouă, noul post de învăţător, subvenţionat de stat, nu se va puteà creà decât într'o comună, pentru care şi-a dat învoirea prealabilă şi ministrul. Da, numai cât în cazul acesta ministrul stabileşte şi minimul salarului, şi fiindcă în astfel de comune bisericeşti mai sărace comuna bisericească ea dela sine nu poate să dea acest salar, e silită să recurgă la ajutorul de stat. De acì urmează dară, că şcoale nouă nu se pot înfiinţà, decât cu învoirea prealabilă a ministrului. Eu cred, că din cele expuse se vede destul de lămurit restricţiunea făcută dreptului de a înfiinţà şcoale.

E restrâns însă prin articolul 13 şi dreptul de a susţineà şcoalele. Anume, în cazul când într'o comună oarecare salarul învăţătoresc nu se poate încassà şi susţinătorul cu toate acestea nu recurge la ajutorul de stat, acest susţinător îşi pierde dreptul de a susţineà şcoale şi nu-l mai redobândeşte, decât dacă mai târziu doreşte sa înfiinţeze şcoală cu ajutorul statului. Dispoziţia aceasta îngreunează susţinerea şcoalei, fiindcă dacă ministrul deneagă ajutorul de stat, şcoala se închide şi astfel biserica a suferit faţă de trecut restricţiuni în ce priveşte susţinerea liberă a şcoalelor sale.

Un alt articol, pare-mi-se alineatul din urmă al articolului 15, dispune, că pentru şcoalele confesionale, în cari numărul elevilor obligaţi la cercetarea şcoalei e mai mic de 30, d-l ministru de culte numai în cazuri excepţionale poate să acorde ajutor de stat. E dară foarte firesc, că o comună, în care numărul elevilor nu trece peste treizeci, e o comună bisericească foarte mică şi e prin urmare chiar şi în urma numărului credincioşilor foarte săracă, aşà, încât susţinerea şcoalei confesionale e împreunată cu mari greutăţi. Am toată încrederea în bunăvoinţa d-lui ministru şi am toată încrederea, că va executà legea în mod echitabil; dacă însă articolul acesta se va executà în toată rigoarea lui, în dieceza mea cel puţin — poziţia şi con-

www.dacoromanica.ro

ştiinţa îmi impun datoria s'o spun — dintre 82 de şcoale poporale cel puţin 30 vor trebuì să fie închise şi prin urmare se vor nimicì 30 de comune bisericeşti. Peste acest lucru nu pot trece în tăcere, deşì n'am de gând să fac o expunere mai largă de motive, pentru a nu puteà fi învinuit, că a-şi amestecà în discuţie şi motive confesionale.

Observarea aceasta a mea se referă dară la faptul, că dreptul bisericii noastre de a înfiinţà şi susţineà şcoale, drept garantat prin legi, de care ne-am bucurat până acum, sufere în urma noului proiect restricţiuni mari.

A doua observare a mea se refere la aplicarea învăţătorilor. Diferiţii paragrafi ai acestui proiect, nu zic că iau, dar *mărginesc* acest drept al bisericii, fără a mai vorbì despre măsurile prin cari, dacă statul contribue cu mai mult decât 200 coroane la completarea salarului învăţătoresc, dreptul de alegere şi întărire a învăţătorilor îl reclamă statul pentru sine. Dispoziţia aceasta se cuprinde şi în legea din 1893, nu e un lucru nou prin urmare, dar ceeace a fost atunci un gravamen, rămâne şi astăzi. In nici un caz nu i-se poate face domnului ministru imputarea, că d-sa ar fi adus un lucru nou în proiectul acesta. D-sa a împrumutat acest articol, ba a mai completat cei 60 fl. de până acuma la 200 coroane, adecă la o sută de fl., pentrucă, precum ştim, în sensul legii dela 1893, dacă statul a contribuit la cheltuielile de susţinere ale şcoalei cu 60 fl., alegerea şi aplicarea învăţătorilor erà făcută pendentă de consimţirea guvernului.

In ce priveşte reglementarea, reiese evident intenţia proiectului de lege, ce-i drept, întemeiată pe motive de stat, — despre acestea nu vorbesc acum în merit, ci îmi voiu expune vederile mai târziu, — repet, reiese intenţia, ca prin mai multe articole să i-se dea ministrului dreptul de a despoià pe învăţător de postul său. Şi în privinţa aceasta e prin urmare ştirbit dreptul de până acum al bisericilor de a instituì şi reglementà ele pe învăţători.

Al treilea drept al bisericii, garantat prin articolul 18 al legii 38 din 1868, se referă la stabilirea salarului. Guvernul fixând minimul din salar aduce bisericile în faţa unei forţe majore, pentrucă dacă nu sunt în stare să-şi susţină şcoalele pe cheltuiala lor e firesc, că vor trebuì să recurgă la ajutorul statului. In ce priveşte această chestiune, — rog foarte mult pe

www.dacoromanica.ro

Excelenţa Sa, să nu-mi ia în nume de rău declaraţia, — trebue să declar, că deşi mă număr între cei mai sinceri stimători ai Excelenţei Sale, nu pot să admit, nu pot să mă identific cu punctul de vedere, că statul are dreptul să fixeze un anumit minim relativ la salar şi la rezultatul instrucţiunii.

Nu mă pot împăcà cu aceastə, pentrucă sunt convins, că statul e în drept a pretinde, ca fiecare individ, care trage leafă din vistieria statului, să aibă cvalificaţia stabilită după voinţa statului. Despre această cvalificaţie statul îşi poate câştigà informaţii cum îi place: sau prin examene, sau prin alte dispoziţii; dar că unul sau altul, unde şi-a câştigat cvalificaţia, pe ce preţ, la ce şcoală, asta cred, că pentru stat trebue să fie absolut indiferent.

Al patrulea punct vătămător al proiectului ar fi întocmirea manualelor de şcoală şi stabilirea orarului. Dar fiindcă asupra acestora guvernul îşi rezervă sie-şi numai dreptul de aprobare, nu voesc să mă mai extind şi asupra lor şi nu voesc să mă plâng împotriva lor. Căci doar statul în virtutea dreptului său de control îşi poate arogà ingerinţe de a-şi câştigà informaţii despre cuprinsul manualelor şcolare din punctul de vedere al statului şi de a se îngrijì, ca nicì în o şcoală din ţară să nu se întrebuinţeze decât manualele şi rechizitele statului. Asupra acestor chestiuni nu voesc să mă extind mai pe larg, cu atât mai puţin, că acestea au fost şi până acum stabilite pe cale de ordinaţiuni, şi şi până acum ministrii au avut dreptul şi putinţa de a interzice manualele, cari din punctul de vedere al statului nu plăceau.

Punctul al cincilea se referă la instrucţia în limba maternă. E departe de mine intenţiunea, — o declar dinainte, cum au făcut-o şi ceialalţi oratori, — de a pune pedeci împotriva răspândirii celei mai intensive a limbii oficiale a statului, şi accentuez cu stăruinţă, că acest gând e departe de mine, nu numai în urma sentimentelor şi a judecăţii mele, ci şi în urma poziţiei mele. Dimpotrivă, nu ţin gravaminos pentru nimenea faptul, că tot mai mult se răspândeşte limba statului, că copiilor li-se dă prilej să poată învăţà limba statului şi să aibă astfel putinţa de a comunicà cu toţi fiii naţiunii maghiare politice unitare, ca înţelegându-se, să se poată apropià şi să poată rotunzì unitatea.

In privinţa aceasta, repet, nu vorbesc de gravamenul, că prin acest proiect se cere o instruare mai intensivă a limbii

www.dacoromanica.ro

statului, ci doresc să accentuez un singur lucru, anume, ca aceasta să nu se facă în detrimentul limbii materne şi a celoralalte obiecte de folos obştesc, de cunoştinţa cărora copiii au nevoe în vieaţă.

Dar dacă cu ocazia prezentării acestui proiect s'a putut observà în sânul naţionalităţilor un mare resenz, tocmai pentrucă îşi tem limba, asta vă rog să nu o atribuiţi vreunei antipatii faţă de limba maghiară, ci numai şi numai acelei iubiri îndreptăţite, pe care o au şi naţionalităţile faţă de limba lor.

Dacă mai adaugem la asta şi împrejurarea, că de ex. în biserica noastră românească limba vie românească e şi limba liturgică, în care se îndeplinesc toate serviciile, cred că domnii magnaţi vor recunoaşte preagraţios, că teama bisericilor şi a oamenilor lor, că credincioşii, înstreinându-se de limba lor maternă, se vor înstreinà cu timpul şi de biserică, – zic, că teama aceasta e cel puţin îndreptăţită, întemeiată, sau cel puţin motivată, şi nu purcede nici decum din antipatie faţă de învăţarea, propunerea şi răspândirea limbii maghiare.

Am arătat pe scurt drepturile garantate prin legi ale bisericii noastre, precum şi gravaminele pe cari faţă cu aceste drepturi le descoper în proiectul de lege, pentruca să dovedesc, că mă las condus în păşirea mea numai de motive patriotice şi nici decum de alte consideraţii laterale şi numai de consideraţiile obiectivităţii, şi întreb: Este statul în drept a mărginì şi a restrânge în felul acesta drepturile bisericii? Grăbesc a răspunde imediat şi sincer, că da, statul este în drept să facă această mărginire şi restrângere, fiind statul o societate perfectă şi prin urmare volnică a luà toate dispoziţiile prin cari va puteà să-şi apere existenţa sa.

Observ numai, că fiind şi biserica o societate perfectă şi fiind scopul statului şi al bisericii acelaşi, fericirea credincioşilor, biserica nu poate să fie spre paguba statului, şi dacă ar fi în biserică ori în confesiuni ceva, ce ar îndemnà sau ar instigà pentru o tendinţă contrară statului, statul este în drept a se apără împotriva acestor tendinţe.

Vă întreb numai, că sunt oare motive, sunt fapte dovedite, date, cari să fie mai presus de orice îndoiala şi cari să justifice ştirbirea drepturilor bisericii?

Domnilor magnaţi! Proiectul de lege, de pildă §-ul 26, pentru cazul când s'ar aflà o autoritate bisericească, din partea

www.dacoromanica.ro

căreia s'ar da ordin, pentruca să nu se învețe limba maghiară în măsura dorită, îi dă guvernului dreptul de a dispune să se viziteze toate școalele de sub jurisdicția acelei autorități, să zicem a unui episcop, și să le închidă pe toate.

Dacă se află un preot, un învățător, un episcop, care în mod conștient, prin instituții și ordinațiuni împedecă învățarea limbii statului și răspândește în școală uneltiri și sentimente contrare statului, eu îl rog pe d-l ministru să-i pedepsească pe aceștia. Dar pentruce să sufere din cauza păcatelor unor nevrednici însași biserica, însuși principiul, pentruce să se știrbească instituția aceea, la care bisericile sunt datoare să țină?

Faptul e, că proiectul acesta a provocat amărăciune între naționalități. Binevoiți a vedeà, a auzì și a cetì, că se protestează pretutindeni contra lui. Dar fenomenul cel mai surprinzator este, că nici învățătorii nu s'au însuflețit atâta, pe cât s'ar fi putut așteptà. Doar proiectul acesta le aduce o însemnată îmbunătățire și promovare a sorții lor, încât, vă spun sincer, m'am mirat, că învățătorii nu au întâmpinat proiectul cu mai multă bucurie.

Mi-am spus observațiile, așà după cum le simțesc și după cele ce le-am experiat, împins de nedumerirea, că de vreme ce acest proiect are o ingerință atât de mare asupra școalelor, pe învățători îi scoate aproape de sub jurisdicția autorităților lor bisericești și în rezultatul din urmă ne va aduce statificarea treptată, — cum zic, de nedumerirea, că proiectul actual nu va servì scopurile nobile ale d-lui ministru cu atâta efect și cu atâta succes, după cum a intenționat d-l ministru.

Domnilor magnați! Declar cu toată sinceritatea inimei mele, că un scop am în vieața mea, pentrucă o convingere mă călăuzește, convingerea, că nu sunt alte două popoare pe întreg rotogolul pamântului, care să fie atât de avizate unele la altele, ca poporul maghiar și poporul român. In întreaga mea vieață, în întruniri publice, ca și în vieața mea particulară, singurul scop care-mi flutură înaintea ochilor mei sufletești erà, să apropiu aceste două popoare cât mai tare unul de altul.

Tot ce nu servește acest scop, fie articol de ziar, fie carte, fie discurs, fie manifest, am condamnat totdeauna și așà voiu face, cât îmi va stà în putință, și de aici încolo. Eu nu privesc lucrurile din alte puncte de vedere, ci totdeauna când e vorba de cercetarea unui fapt, sau a unui fenomen, caut dacă acesta servește spre realizarea scopului sau nu!

www.dacoromanica.ro

Nu zic, căci se poate să greşesc, se poate să exagerez în pesimismul meu, dar din cele experiate se desface pentru mine o datorie de a spune totuşi, că eu observ din dispoziţia pe care a provocat-o, că acest proiect nu serveşte scopul, care-mi e idealul meu. Tocmai pentru aceasta, deşi declar încă odată, ca am cea mai nemărginită stimă şi consideraţie faţă de persoana şi faţă de intenţiile d-lui ministru, şi că sunt convins de absoluta curăţenie a intenţiilor Excelenţei Sale, ţin totuşi de datorie a mea să-mi exprim teama, că nu va ajunge acele scopuri, pe cari le intenţionează. De aceea din parte-mi nu pot primî proiectul».[1]

Vorbirea Mitropolitului Dr. Victor Mihalyi.

«Domnule prezident, domnilor magnaţi! Proiectul de lege relativ la raporturile de drept şi la salarizarea învăţătorilor dela şcoalele poporale, confesionale şi comunale, în redactarea admisă de camera deputaţilor, eu nu-l pot primî drept bază pentru discuţia în special.

Acest proiect de lege restrânge în măsură mare dreptul bisericii, garantat prin articolul 11 al art. de lege 38 din 1868 şi ştirbeşte libertatea ce i-s'a garantat prin această lege bisericii, în ce priveşte şcoalele ei poporale. Acest proiect îi conferă guvernului un drept de dispoziţie de mare importanţă asupra tuturor şcoalelor, pe cari susţinătorii de şcoale nu le pot aparà conform dispoziţiilor de lege în chestiune. Dejà de pe acum zădărniceşte susţinerea şcoalelor, sau în viitorul cel mai apropiat îi va aduce pe susţinătorii şcoalelor într'o situaţie atât de precară, încât vor fi nevoiţi să abzică de şcoale, sau, în cazul când ar primî ajutorul ce-l promite statul, vor fi nevoiţi, ca dreptul lor de până acum, de a cârmuì şi susţineà şcoalele, sa-l împartă cu autorităţile supuse discreţiunii statului, sau mai bine zis, să-l împartă cu organele de control ale guvernului.

Soartea aceasta de a împărţî drepturile lor de până acum va ajunge în mod fatal comunele bisericeşti şi politice cu locuitori puţini. In rândul întâiu şi în mod direct atinge comunele, cari în urma poziţiei lor geografice şi a tradiţiilor urbariale n'au putut devenì comune mai împopulate. In rândul întâiu comunele,

[1] Din «*Telegraful Român*», anul 1907, numerii 52—53.

www.dacoromanica.ro

cari în urma dismembrării lor confesionale nu sunt în stare să lupte şi cu desavantagiile acestei stări.

Presupunând chiar, că aceste comune mărunte ar fi în poziţia de a coraspunde cerinţelor acestui proiect, ele tot nu ar puteà să apeleze la sprijinul tuturor contribuabililor din comună pentru susţinerea instituţiilor de învăţământ; dar fiindcă cea mai mare parte nu sunt în stare să o facă, fiindcă şi desmembrárea confesională le aduce într'o poziţie gravă, împreunată cu multe şi mari desavantagii, peste tot nu vor fi în stare să corăspundă cerinţelor acestei legi.

Acest rău a voit să-l remedieze articolul 26 al legii 38 din 1868 care dispune, că în comune cu locuitori de confesiuni deosebite, în cazul când, deşi singuraticele confesiuni ar fi în stare să susţină o şcoală conform cerinţelor legii, convingerea ar fi, că cu puteri unite ar puteà să se susţină o şcoală mai bună, care ar puteà să recurgă la sprijinul comunei întregi, precum şi la un eventual ajutor din partea statului, deosebitele şcoale confesionale se pot schimbà într'o şcoală comună.

Acest favor însă, ce-l acordă articolul 26 al legii 38 din 1868, nu se poate realizà, decât pe lângă renunţarea la caracterul confesional, pentrucă aceeaşi lege spune, că noua şcoală comună devine întru toate şcoală comunală. Cu toate acestea experienţele ne dovedesc, că acest favor, de care sunt împărtăşite şcoalele comunale prin articolul acesta şi alte articole, în mare parte numai comunelor mai împoporate le-a adus foloase, pentrucă în expunerea de motive a proiectului actual, la pagina 16 se spune, că şcoalele comunale nu reprezintă decât 10 la sută din numărul total al şcoalelor confesionale şi comunale.

Dar chiar şi numai din aceste 10 procente numai o fracţiune disparentă poate să se refere la comunele mărunte, pentrucă la 1449 de şcoale comunale sunt aplicaţi 3752 de învăţători, adecă la cele mai multe şcoale comunale sunt aplicaţi doi, trei, sau chiar şi mai mulţi învăţători.

Intre şcoalele comunale sunt înşirate şi şcoalele grăniţereşti, cari s'au înfiinţat pe bază confesională într'un timp, când legea nu cunoşteà în ţara aceasta şcoale confesionale. Aceste şcoale s'au desvoltat şi au înflorit pe baze confesionale şi sunt susţinute şi asigurate, în mare parte, prin fonduri create din dărnicia credincioşilor noştri. Dar prin aceste şcoale comunale

www.dacoromanica.ro

grăniţereşti nu se dă nici un imbold de promovare a şcoalelor poporale din comunele mărunte, cari nu sunt grăniţereşti.

Iată unul din motivele, cari mă opresc să admit acest proiect de lege, eu, care atât în mitropolia mea, cât şi în episcopiile sufragane, trebue să port grije de neasemănat de multe comune bisericeşti mărunte, cu puţini locuitori, cari în cea mai mare parte nu sunt de deosebite confesiuni, ci numai greco-catolici.

Al doilea motiv, care mă îndeamnă să nu primesc acest proiect nici ca bază la discuţia specială, e starea edificiilor şcolare. Edificiul şcolar corăspunzător e de mare importanţă pentru o şcoală bună. In privinţa aceasta articolul 28 al legii 38 dela 1868 dispune următoarele: (ceteşte paragraful.)

Lipsurile în privinţa aceasta încă şi astăzi sunt atât de mari, încât pot să afirm liniştit, că în multe locuri a lipsit cooperarea factorilor înşiraţi în lege, şi din cauza aceasta a lipsit şi rezultatul dorit. Să nu ne mirăm, dacă în comune mărunte şi sărace edificiile nu sunt încă pe toată linia corespunzătoare. Să nu ne mirăm, că nu sunt încă pretutindenea clădite edificii corespunzătoare cerinţelor legii mai noue, pentrucă doar în aceste comune, cari cele mai multe nu au nici patron, nici chiar bisericile nu corespund numărului credincioşilor, şi în multe locuri nu există nici case parohiale, ba ce e şi mai trist, în foarte multe locuri nu există nici primărie, nici locuinţă pentru notar, şi în unele locuri comuna a luat în arândă, pe seama oficiului notarial, cancelarie chiar în edificiul şcolar.

Guvernul e convins şi el, că pentru a aduce edificiile publice, bisericeşti şi comunale, într'o stare corespunzătoare cerinţelor de astăzi, s'ar cere o sumă extraordinar de mare, care nu stă în raport cu forţele materiale ale acestor comune mărunte şi sărace. Chiar şi guvernul, ministrul de interne, e nevoit să le dee voe comunelor sărace, ca timp de şase luni să adune în toată ţara ajutoare miloase pentru clădirea edificiilor publice. Disproporţia aceasta, între cheltuelile împreunate cu clădirea edificiilor şi între starea materială a comunelor sărace, o recunoaşte şi ministrul de culte şi a recunoscut-o de atunci, decând prin art. 80 al legii şcolare datoria statului de a clădi el, pe cheltuiala sa edificii şcolare, o impune comunelor, obligându-le să facă spre acest scop împrumuturi de bani, ale căror anuităţi şi interese le va plăti statul. Dar cine va plăti intere-

www.dacoromanica.ro

sele şi anuităţile împrumuturilor contractate de comunele mărunte şi sărace, amintite de mine, împrumuturi contractate tot pentru clădiri de şcoală? Dacă lipsesc, prin urmare, normele legale, în ce priveşte clădirea de edificii şcolare corespunzătoare, prin noul proiect de lege i-se impun comunei bisericeşti noue sarcini în ce priveşte locuinţa învăţătorului şi sala de propunere. Anume, conform articolului 2 al proiectului, care se refere la comunele ce nu sunt clasificate după bani de cvartir, învăţatorul are să capete anual 200 cor. bani de cvartir. Această dispoziţie îngreunează sarcinile susţinerii şcoalelor şi desconsideră dreptul comunelor bisericeşti relativ la stabilirea banilor de cvartir. In ce priveşte apoi sala de propunere, e foarte greu să se observe măsurile stabilite prin ordinaţiunile guvernului. E greu mai ales în comunele mici, pentrucă aceste comune nu-şi clădesc şcoale pe seama alor 60—80 elevi, ci numai pe seama a cel mult 40—60 de elevi. Şi trebue să-şi clădească o şcoală, în care să se poată încălzi şi în sala de propunere, căci la noi trebue încălzită sala aceasta, altcum nu se pot ţineà prelegeri.

Dimensiunile nu se pot deci observà totdeauna. Iar dacă lipseşte o clădire a şcoalei, şcoala trebue să se instaleze în casă cu chirie. De multeori nu se află în comuna întreagă casă de închiriat, în care să încapă o şcoală cu 40—60 copii şi să aibă dimensiunile atât de largi, după cum le normează ordinaţiunile guvernului. Ce urmează de aici, domnilor magnaţi? Urmează, că iperzelul organelor guvernului agravează chestia învăţământului, care şi de altcum se află într'o situaţie destul de tristă. O agravează prin faptul, că îi lipseşte pe învăţători de întregirea salarului, ori de cvincvenalele date prin articolul de lege XXVI din 1893. Lipsirea aceasta are două urmări foarte grave. Învăţătorul va face proces administrativ comunităţii sale bisericeşti, respective arhipăstorului aceleia, episcopului, reclamând partea de salar de care a fost lipsit. Iar dacă pe această cale nu va izbuti, va apelà la forurile judecătoreşti, căutând pe această cale a legii satisfacţia şi lichidarea salarului său. Eu cred, că aceasta stare de lucruri aduce cu sine o ştirbire în mare măsură a stimei şi supunerii datorite superiorilor politici şi bisericeşti, instituiţi prin lege, şi cred, că această ştirbire este chiar în detrimentul cauzei învăţământului. Lipsa edificiului şcoalei este al doilea motiv important, care se aduce în legătură cu acordarea ajutorului de stat şi această împrejurare este a doua,

www.dacoromanica.ro

care mă opreşte de a votà acest proiect de lege, prevăzând, că şi dacă se va da confesiunii ajutorul de stat, acela i-se va detrage de nou şi prea de grabă, fiindcă nu va fi în stare să ridice un palat pe seama şcoalei şi să-i asigure învăţătorului o locuinţă nouă. Iar de vreme ce sufletul şcoalei poporale este învăţătorul, proiectul de lege, care se află în desbatere, se ocupă cu drept cuvânt acum a douaoară de retribuţiile învăţătorilor confesionali. Mai întâiu s'a ocupat de aceste retribuţii art. de lege XXVI din 1893, şi guvernul statului nu are măcar garanţa, că nu va trebuì să se ocupe de nou, pentru a treiaoară de chestiunea aceasta.

Pentruca să vă pot motivà această afirmaţiune a mea, vă rog să ascultaţi cu indulgenţă ce am să spun. Dacă aderăm la principiul, că trebue să potenţăm de o parte pretenţiile, pentruca să nu punem pedecă progresului, şi că în felul acesta se va desvoltà de altă parte îndemnul spre negoţ şi spre industrie, teorii de acestea de economie naţională duc la două inconveniente. Unul este, că surghiunim îndestulirea şi referinţele modeste. Al doilea inconvenient este, că în lipsa unui alt izvor de câştig, ori dacă ai posibilitatea câştigului, acela nu e compatibil, se împinge tot mai expres în întâiul plan necesitatea neapărată a ameliorării retribuţiilor.

Sper, că nu voiu abuzà de pacienţa domnilor magnaţi, făcând o reprivire asupra îmbunătăţirii din timp în timp a retribuţiilor învăţătoreşti. Paragraful 11 din art. de lege 38 dela 1868 asigură dreptul natural al bisericilor, ca ele să hotărască plata învăţătorilor lor poporali şi a profesorilor. Paralel cu acest paragraf, altul, §-ul 142 spune, că salarul învăţătoresc îl hotăreşte scaunul şcolar, conform referinţelor locale, dar şi pe lângă o locuinţă cuviincioasă şi o grădină de cel puţin un pătrar de jugăr catastral, salarul nu poate fi mai puţin de 300 fl. v. a. pentru învăţători, şi 200 fl. pentru învăţătorii ajutători. Această dispoziţie a legii îi priveşte pe învăţătorii comunali, dat fiind, că leafa învăţătorilor confesionali o hotărăsc autorităţile bisericeşti. Paragraful 141 al aceleiaşi legi admite, ca învăţătorii confesionali se coopereze la serviciul divin şi la înmormântări. Prin aceasta dispoziţie au fost recunoscute şi înarticulate în lege posturile de cantori-învăţători, obicinuite şi mai nainte şi împreunate, mai ales în comunităţile bisericeşti mai mici, ca urmare a necesităţii împrejurărilor.

www.dacoromanica.ro

Dar voiu întrebà, ce a fost în timpurile dela 1868 plata unui cantor-învățător? De sigur aceasta a diferit după împrejurări locale, pentru ce și legea a fost admis principiul, că scaunele școlare pot să o hotărască după împrejurările locale și legea hotărește numai minimul aceleia. Plata a fost diferită, după hotărîrile diferitelor confesiuni și dieceze. De pildă în dieceza gr.-catolică dela Lugoj, în parohiile de sub patronatul fondului religionar, retribuția cantorului-învățător din partea patronului erà în 1867 numai 105 fl. v. a. care retribuție se lichidă jumătate ca plată cantorală din fondul religionar, ce se administrează din partea guvernului, iar ceealaltă jumătate se lichidà din fondul învățământului, ca plată de învățător. In alte dieceze s'au dat 105 fl. din fondul religionar numai ca plată cantorală. E probabil, că plata învățătorească va fi fost tot atât. In părțile ardelene, a treia parte a dotațiunii parohiilor gr.-catolice, care dotațiune de pe timpul Mariei Tereziei se numeà *porțiune canonică*, competeà cantorului. Dotațiunea parohială, dupăcum aceasta se află și astăzi, erà fixată și s'a plătit în parohiile patronate cu 210 fl. v. a. A treia parte din aceasta, 70 fl. se puteà considerà drept competență a cantorului. Dar trebue să observ, că aceasta competență nu s'a plătit din partea patronului, care nu a considerat-o ca o sarcină, care ar incumbà patronului.

Aceasta e situația în 1868. Că învățătorii și cantorii-învățători ai confesiunilor, astfel retribuiți, nu au putut să emuleze cu învățătorii comunali, este lesne de înțeles. Autoritățile confesionale au fost deci necesitate a îmbunătăți retribuțiile învățătorilor. Dar în timp ce înaltul guvern deoparte a sistat prin o dispoziție a sa retribuțiile plătibile prin fondul instrucției, de altă parte în §-ul 2 al art. de lege XVIII din 1879 se enunță, că acei candidați de învățători, cari vor terminà cursurile în 1882, ori mai târziu, vor puteà fi aplicați ca învățători, ori învățători ajutători, numai în acel caz, dacă își vor fi însușit limba maghiară, în scris și în vorbă, în așà măsură, ca să o poată propune și în școalele elementare.

Vă puteți imaginà, domnilor magnați, că a costat multă osteneală până când autoritățile bisericești diecezane au izbutit, ca dotațiunile, cari cădeau mai nainte în sarcina patronilor, să le facă să fie primite din partea comunităților bisericești.

Dar însărcinarea comunităților bisericești mai slăbuțe nu s'a mărginit la atâta. Odată cu pretensiunile mai înaintate, pe

www.dacoromanica.ro

cari art. de lege XVIII din 1879 le-a format față de cantorî-învățători, și odată cu lărgirea activității și a datorințelor lor, s'a pus în planul întâiu și neapărata necesitate de a se face și o îmbunătățire a salarelor, corespunzătoare prestațiunilor mai potențate. Comunitățile bisericești au făcut întru câtva și îmbunătățirea aceasta din puterile lor, aducând mari jertfe. Dar ca nu cumva aceasta îmbunătățire să servească spre mulțămirea cantorilor-învățători s'a stabilit, ca retribuțiile cantorale și învățătorești, unite, să se considere drept salar învățătoresc, dar la pensia învățătorească retribuțiile cantorale nu se iau în seamă. După zeci de ani §-ul 11 al proiectului vrea să îndrepte aceasta anomalie. Dar mai nainte susținătorii de școale și înșiși cantori-învățătorii și părinții au plătit taxe ani dearândul, susținătorii de școale 24 coroane anual, cantori-învățătorii 13 cor., părinții copiilor de școală câte 30 bani de fiecare copil. Din fondul regnicolar al pensiilor învățătorești, pentru care s'au făcut toate aceste plătiri, s'ar fi ajuns de sigur pensii socotite după totalitatea retribuțiilor cantorale și învățătorești, iar nu după retribuțiile reduse. Acesta este al doilea moment, care a adus o nouă însărcinare a comunităților bisericești mai slab situate. Iar al treilea moment este §-ul 46 al proiectului de lege, care admite, că două comune cu depărtare de cel mult jumătate milă geografică una de alta, dacă nu sunt în stare a susține fiecare din puterile sale câte o școală poporală elementară, conform normelor legii, se pot unì pentru a susține o școală comună cu un învățător. Și acesta este un favor!

Dar autoritățile comitatense, cari dispun în chestiile de instrucție, și organele guvernului, au făcut tot ce le-a stat în putință, ca să despărțască de nou comunitățile unite astfel pe temeiu legal în chestii de învățământ, iar instituția învățătorilor ambulanți, deasemenea admisă prin lege, au desființat-o cu totul.

Mai e apoi încă un moment, pe care doresc să-l relevez și vă rog de puțină răbdare.

Paragraful 58 al legii fundamentale dispune, ca fiecărui copil să i-se dee instrucțiune în limba sa națională, dacă aceasta limbă e vorbită în comuna respectivă. Iar în comune mai mari, unde se află în mase locuitori de diferite limbi, întrucât permit mijloacele comunei, sunt a se institui și învățători ajutatori de diferite limbi. Eu legea aceasta și fraza: «învațători ajutători de diferite limbi» o înțeleg așà: fiind nevoe de dânșii, pentrucă

www.dacoromanica.ro

numărul elevilor e mare, sunt a se aplică, nu unul, ci mai mulţi învăţători de diferite limbi, şi aceştia sunt învăţătorii ajutători. Aceştia sunt de fapt învăţători, cari împlinesc o funcţie de învăţători, cu toate că titulatura, numirea lor oficioasă, este învăţători ajutători. Dar ce să facem acum? In cercurile guvernului a început să prindă teren ideea, că învăţătorii ajutători se pot aplică numai interimal, va se zică, pe timpul celor şase luni în care timp salarul şi locuinţa învăţătorului compete văduvei şi orfanilor. Ori, fiindcă legea a normat un curs pedagogic de trei ani, în al patrulea an se dă voe candidatului de învăţător să poată face praxă la cutare şcoală, până ce va face examenul de cvalificaţie şi va luà diploma. Dar învăţătorii diplomaţi să nu mai poată funcţionà ca învăţători ajutători, ci aceia trebue să fie învăţători ordinari. Acì e atinsă întrucâtva şi chestia pensiei. Dar eu cred, că în ţara aceasta mai sunt şi alte cariere, posturi auxiliare, pe lângă cele ordinare. Astfel sunt pe lângă parohi, preoţi cooperatori, pe lângă notari, adjuncţi de notari. Nici nu mai vorbesc de administraţie, unde sunt secretari auxiliari, concipişti auxiliari, şi chiar şi în ministerii pretutindenea sunt concipişti auxiliari. Caracterul lor de auxiliari nu va se zică prin urmare, că ei nu ar îndeplinì o funcţiune, că ei ar puteà să fie acceptaţi numai pe şase luni. Nu! Ei sunt funcţionari ordinari, cari au plată regulată şi drept de pensie. Ajunge atât, că a prins credinţă, că învăţătorul ajutător nu este învăţător, fiindcă nu are diplomă. Care va se zică, deşì şi-a câştigat în acel an cvalificaţia, el să nu poată fi împărtăşit de salarul învăţătoresc regulat, fixat prin lege la cel puţin 300 fl. Dar dupăce ministrul de instrucţie nu a dat voe comunităţilor bisericeşti să aleagă învăţători auxiliari, comunele mai mari au fost silite să aplice tot învăţători ordinari.

De aici o nouă însărcinare a comunei bisericeşti. Pentrucă dacă într'o comună cu o mie de suflete numărul copiilor de şcoală e, să zicem 150, în cazul acesta nu ajunge un învăţător. Dar nu a fost leafa sistemizată decât pentru un învăţător! Nu erau două sale de învăţământ şi nu a fost sistemizat nici măcar un post de învăţător ajutător. Sporindu-se numărul elevilor obligaţi a cercetà şcoala, şi neputând fi scutiţi de a o cercetà, — comunitatea bisericească a făcut ce a făcut şi a amplificat şcoala, căci din toate părţile i-se porunceà aceasta, din partea comitatului, a guvernului şi a autorităţilor bisericeşti. A amplificat şcoala,

www.dacoromanica.ro

a aplicat învăţător auxiliar, şi pentruca acesta să poată trai, i-a prescris şi venite de cantor. Dar atunci veni ministrul de instrucţie şi zise, că aceasta n'o poate suferi! Daţi-mi voe, dar dacă guvernul sufere în toate ramurile vieţii publice adjuncţi, ca: adjunct secretarial, adjunct notarial, etc. ori are diplomă, ori nu, de ce să nu sufere şi învăţători adjuncţi, cari sunt cu diploma în mână, mai ales când sunt tineri şi ar aveà nevoe de conducere, de îmbărbătare, de exemplu bun, pe cari pe toate le-ar puteà aflà la învăţătorul ordinar? De ce n'ar permite guvernul acest lucru? Ministrul de instrucţiune nu dă voe, ca un învăţător-adjunct să poată conduce la o şcoală o clasă numai singur, ceeace constitue o nouă sarcină grea şi fatală.

Până la 1893 comunele bisericeşti se îngrijau singure de alegerea cantorilor. La 1893 vine articolul de lege 26 despre instrucţia primară şi-şi extinde dispoziţiile din §-ul 142, care normează salarul învăţătorilor ordinari şi ajutători, şi asupra învăţătorilor ordinari şi ajutători dela şcoalele susţinute de cătră confesiuni. Prin această lege dela 1893 dreptul confesiunilor de a hotărî ele asupra salarelor învăţătorilor dela şcoalele primare din orice sat, fie cât de mic, e evident, că trece asupra guvernului, care dă ajutor şcoalelor. Imprejurarea aceasta, credeţi-mi domnilor magnaţi, a provocat o decadenţă însemnată în procesul de desvoltare naturală a puterii comunelor bisericeşti. Daţi-mi voe să nu mai motivez pe larg aceasta afirmare a mea, căci sunt convins, că despre veracitatea ei s'a putut încredinţà fiecare dintre D-voastră, care a avut ocazia să cunoască de aproape anumite nizuinţe, cari ieşiau tot mai mult la iveală. Şi anume, ce nizuinţe? Nizuinţa de a mutà sarcinile legate de susţinerea şcoalelor de pe umerii susţinătorilor pe umerii vistieriei statului. Şi dispoziţiile articolului de lege 26 din 1893, aceasta au adus-o cu sine, după părerea şi după convingerea mea. Sarcinile acestea, pe cari le-a impus legea dela 1893 tuturor bisericilor sărace, sunt ridicate prin proiectul de lege din chestiune la de două ori atâta!

Binefăcător e acest proiect de lege, şi tot astfel şi expunerea de motive, pentru susţinătorii de şcoale, cari vor să-l primească. Aceia însă, cari nu vreau să renunţe de bună voie la drepturile lor, sunt atinşi din cale afară de grav, căci între altele §-ul 13 din proiect prevede, că susţinătorii de şcoale îşi pot pierde orişicând dreptul de a mai susţineà şcoale.

www.dacoromanica.ro

Biserica gr.-catolică română, ale cărei interese le reprezint aici, are 1516 de parohii. Dintre acestea $^3/_5$, sau mai exact 913 parohii, au mai puţini de 700 locuitori. M'am bucurat auzind, că episcopul de Calocea nu are nici o singură parohie cu mai puţini de 600 credincioşi. La mine însă lucrurile stau altcum. In întreaga mea provincie mitropolitană singură parohia Clujului numără peste 4000 de credincioşi. La mine sunt, cum am spus, din 1516 parohii, 913, în cari sunt mai puţini de 700 credincioşi şi numai 603 de parohii au peste 700 credincioşi. Afară de aceasta mai sunt 302 de comune, cari susţin biserici filii. Dacă într'o comună filie este o biserică, cum este în aceste filii cam în 30, capelanul, sau preotul, trebue să meargă şi acolo la slujbă, pentruca credincioşii de acolo, avându-şi biserica lor, să nu fie siliţi a se duce în parohia matră.

Biserica pe care o reprezint constă, după cum aţi binevoit a vă convinge din cele spuse, din parohii foarte mărunte, cari bine înţeles, nu pot suportà greutăţi ca acelea, pe cari le suportă parohii de două ori de trei ori mai mari. Asta e clar ca lumina soarelui, şi nici nu mă voiu mai extinde asupra ei. Vă atrag numai atenţia, că în acea parte a ţării, pe care o ocupă credincioşii mei, aristocraţia după naştere şi după avere nu e dintre ei, şi de aceea nici aici, în casa magnaţilor, afară de căpeteniile bisericeşti, alt magnat român gr.-catolic nu este. In o stare ca aceasta e evident, că actualul proiect de lege forţează biserica noastră pe toată linia, ca să primească ajutorul de stat, şi cu aceasta să-şi predee, sau cel puţin să-şi împartă drepturile ei de până acuma.

Desfăşurându-vă aici aceste argumente, nu voesc să fac politică, cu toate că şi chestiunile bisericeşti şi şcolare îşi au partea lor politică. De aceea nici nu voesc să răspund la acea parte din cuvântarea de alaltăieri a domnului Beöthy Zsólt în care spuneà, că în această ţară sunt elemente, cari gravitează în afară, sau cel puţin au tendinţe centrifugale.

Daţi-mi voie, dar e în deobşte ştiut, că de când e lumea şi de când e aici o Ungarie, locuitorii acestei ţări gravitau în jos, în direcţia curgerii râurilor: din Maramureş până la Titel, dela munţii Harghita până la Turnul-Roşu, şi aşà mai departe. E nesfârşit de mare numărul acelor familii, cari dela Bistriţa-Arieş în jos trec prin pasul Tulghieşului, al Oltului, al Ghimeşului, ca să-şi caute existenţa în alte părţi. Sunt nenumăraţi Un-

www.dacoromanica.ro

gurii, Săcuii, Românii şi Saşii, cari trec pentru a-şi vedeà de ale traiului. Ei bine, acestea sunt elementele centrifugale? Dacă râurile n'ar curge într'acolo, ci încoace, oamenii aceia ar venì aici şi nu s'ar duce în alte părţi!

Cu toate, că nu voesc să trec la vre-o discuţie pe acest teren, totuşi, trebuind să apăr interesele bisericii mele, nu pot să nu amintesc următoarele: Instrucţia poporală e atât în interesul bisericii, cât şi în al statului. Biserica are între învăţăturile ei fundamentale porunca Mântuitorului: «Mergând învăţaţi toate neamurile». Domnul Cristos n'a respins dela sine copiii, ci mai vârtos a spus: «Lăsaţi pruncii să vină la mine». Pe cât de mare e acesta un interes al bisericii, pe atât de mare e şi al statului. De aici rezultă, că ambele aceste instituţii trebue să aibă un amestec în instrucţie. Dar acest amestec nu va fi bun, când în loc să se facă pe o cale pacinică şi prin o înţelegere cuminte, se face prin ruperi, bănuieli şi ciocniri. Am convingerea, că dacă am pune umăr la umăr şi am face tot ce e cu putinţă, am puteà să ajungem pe toate terenele instrucţiei la un bun rezultat, dupăcum s'a întâmplat cu art. de lege 38 despre edificii. Cât pentru obligativitatea generală a învăţământului însă, după cum atestă principiile pedagogice nerăsturnabile, aceasta nu se poate duce la îndeplinire. Vedeţi deci, că chiar dacă am fi umăr la umăr şi pe deplin înţeleşi, nici chiar atunci nu am puteà realizà toate scopurile instrucţiei, până la cel din urmă, nici noi, nici biserica, nici statul.

Dar veţi zice D-voastră: «Voi sunteţi slabi, locuiţi cea mai săracă parte a ţării, parohiile voastre sunt puţine, ce mai vreţi şi voi?» Răspund, da, tovărăşia celui slab nime nu o cauta, dar e datoria sfântă a celui puternic să ajute pe cel slab, pentruca şi el să se întărească. Datoria celui puternic nu poate fi, ca pe cel slab să-l năpădească, aşà, încât să-l nimicească cu lovîturile lui.

Daţi-mi voie, ca cu privire la biserică să mă refer la nişte legi vechi. Cred, că o pot face aceasta ca ardelean, mai ales, că în Ardeal s'a purtat o luptà de 300 de ani pentru convingerea religioasă, pentru libertatea autonomică şi pentru egala îndreptăţire a confesiunilor. Intre legile dela 1790—91 este un articol de lege, al IV-lea, prin care Maiestatea Sa asigură toate confesiunile din Ardeal, că nu vor fi conturbate nici când în exerciarea liberă a bisericilor, şcoalelor, gimnaziilor, cimiteriilor

www.dacoromanica.ro

clopotelor, etc. Când am amintit această lege la o anchetă mi-s'a răspuns, că nu există alte legi eterne, afară de una singură: fericirea popoarelor. Dar oare fericirea popoarelor nu se bazează pe legi pozitive?

Dar oricât au luptat ardelenii şi oricât luptă ei şi astăzi pentru libertatea autonomă a bisericii lor, aceasta le este recunoscută prin §-ul 14 al art. de lege 42 din 1868, care spune, că toate acele legi, cari asigură libertatea autonomică, culturală şi confesională a diferitelor biserici din Ardeal şi din aşà numitele părţi adnexe, nu numai că se menţin, dar se extind şi asupra bisericilor române greco-catolice, precum şi asupra bisericii greco-orientale.

Eu sunt un mare stimător al legilor şi totdeauna mă nizuesc a le respectà şi nu a le călcà. In urma acestui proiect de lege cea mai mare parte a libertăţii bisericii noastre, a dreptului de a-şi susţineà şcoalele pe cari le-am avut până acuma, dispare, şi dispare din cauze amintite până acuma, cu toate garanţiile puse în vedere. Asta e soartea omenească, pe care a prezentat-o şi Iustinian, când ziceà: «Leges conduntur quum promulgantur, firmantur autem quum utentium moribus comprobantur».

Dacă noi renunţăm de bună voie la libertatea noastră, la drepturile noastre autonome şi la celelalte drepturi autonomice, asta înseamnă, că renunţăm noi, de bună voe, dela drepturile de până aici şi nu mai reflectăm la libertăţile pe cari le-am avut până acuma. Dar statul are misiunea sublimă de a ajutà pe cel slab, iar nu de a-l apăsà. A-l ridicà la sine, iar nu a-l alungà dela sine. Regele ungar, când a sancţionat legea ardeleană, — «sua maiestas reddit», a făcut aceea, ce se cuprinde în corpus iuris, cap XII şi LI, unde el poartă atributul de «defensor Christianitatis».

Dacă vre-o biserică are nevoe de apărare, statul are sublima chemare de a o apară, iar nu de a o despoià şi de drepturile pe cari le mai are. Ca şi pe terenul întregei vieţi publice, aşă şi pe terenul instrucţiei, trebue să purcedem la lucru umăr la umăr şi să ne sprijinim reciproc, să sprijinim biserica, să sprijinim statul, căci statul nu are o bază mai sigură în nimic, ca în marele public crescut de biserică în direcţie morală-religioasă. Creştinul adevărat se supune legilor, fiind că-l obligă conştiinţa, iar nu forţa. Papa Lucius al III-lea face în cap. III al

www.dacoromanica.ro

dreptului său canonic enunciațiunea aceasta: «Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum constitutionibus principum adjurantur». După cum legile nu regretă a promovà binele public în spiritul canoanelor, tot astfel canoanele primesc și ele putere prin legile principilor.

Afirm, că nu există cler, care să servească cu mai multa credință și cu mai mult devotament cauza publică și interesele Ungariei, ca al nostru, și că nu este popor, care veacuri dearândul să fi dovedit simțul lui de jertfă pentru interesele statului și pentru asigurarea tronului, ca poporul nostru.

Acest cler și acest popor merită prin urmare, ca să nu i-se conturbe drepturile lui de până acuma și așà destul de știrbite, și că dacă guvernul voià sa-i ajute, să nu îi iee în schimb drepturile pe cari e stăpân acuma. Fiindcă însă acest proiect de lege, după cum am dovedit, nu vrea să aibă în considerare drepturile bisericii mele și ale comunelor bisericești sărace, declar, că nu-l primesc».[1]

Casa magnaților a votat legea, în general și în discuția pe articole.

Legea despre casele muncitorilor.

In ședința din 13 Maiu 1907 s'a pus în discuție proiectul de lege despre votarea de ajutoare pentru clădirea de case economice muncitorești. A vorbit la obiect și deputatul naționalist român

Dr. Iuliu Maniu. Primește proiectul de lege, dar cu privire la detaliile din proiect are să facă unele observări. Dificultează însă întâiu de toate unele expresiuni necorecte, străbătute în raportul comisiunei pentru chestiile muncitorești, expresiuni vătămătoare pentru socialiști. Comisiunea nu e îndreptațită să vorbească cu dispreț și în mod ofensător despre nici un partid, pentrucă comisiunea e organ oficial al parlamentului. Constată, că comisiunea aceasta, făcând îndreptări, împreună cu comisiunea financiară, în proiectul original al ministrului, l'au stricat numai prin aceasta, pentrucă proiectul original erà cu mult mai bun. Arată rând pe rând greșelile în cari a căzut comisiunea, și combate restrângerea acesteia trecută în proiect, ca guvernul numai acolo să dee mână de ajutor, unde se clădesc cel puțin

[1] Din «*Telegraful Român*», 1907, numerii 48 51.

www.dacoromanica.ro

10 case de muncitori economici. Doreşte, ca sprijinul necesar să se dee tuturor celor ce-l reclamă, iar casele acestea muncitoreşti să fie scutite de dare şi de alte taxe erariale. Proiectul de lege de altcum îl votează.

Proiectul de lege se votează. La discuţia pe articole vorbeşte tot deputatul *Dr. Iuliu Maniu* şi propune la §-ul 10 o modificare, în înţelesul, că în loc de «corporaţiuni morale» să se pună cuvintele «persoane de drept, ori folositorii latifundiilor». Motivează necesitatea acestei modificări. Ministrul de rezort Daránvi nu acceptează modificarea făcută, ci propune el o nouă textuare, polemizând cu deputatul *Maniu*, care îi răspunde imediat în chestie personală. Dieta primeşte propunerea ministrului, ca să se spună în paragraf «corporaţiuni morale şi persoane de drept». Propunerea deputatului *Maniu* cade.

Regularea raporturilor dintre slugă şi stăpân.

In şedinţa din 17 Maiu 1907 s'a continuat discuţia asupra proiectului de lege despre regularea raporturilor de drept dintre econom şi servitorul economic. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Nu primeşte proiectul de lege. Il apreciază din punct de vedere politic şi revoacă dietei în memorie, că partidul naţionalist n'a pus până acuma pedeci guvernului, ci l'a lăsat să-şi împlinească datorinţele primite asupra sa. Tot mai mult se convinge însă, că guvernul n'are intenţiunea să-şi împlinească datorinţele cuprinse în mesajul de tron şi promise alegătorilor din partea coaliţiei. Face aceea ce au făcut şi celelalte guverne, asigură şi pe mai departe domnia de rasă şi de clasă, în loc să deschidă porţile largi, ca să poată întrà în şanţurile constituţionale toate păturile naţiunii. Intre astfel de împrejurări e întrebare, că nu săvârşeşte singura opoziţie din parlament, partidul naţionalist, crimă, observând şi pe mai departe o atitudine rezervată faţă de guvern. Constată, că guvernul are înţelegere pentru problemele moderne, dar nu are energia de a se apucà de rezolvarea lor şi astfel îşi pierde timpul cu lucruri mărunte. In loc să facă legea electorală, cu sufragiul universal, pierde timpul cu compunerea de proiecte de lege, ca cel din discuţie. De ce nu se gândeşte guvernul şi maioritatea la regularea dreptului de întrunire şi asociare? Vot universal fără regularea acestui drept nu se poate! De ce nu

www.dacoromanica.ro

să ocupă cu alte chestii guvernul: chestia sanitară, a emigrărilor şi altele? Fiindcă nu vrea să apuce pe cărări nouă, ci calcă în urmele celoralalte guverne.

Parlamentul acesta, care-şi are programul stabilit în mesajul de tron, nu e chemat să reguleze raporturile de putere economice şi sociale, ci spre acest scop se cere un parlament, în care să fie reprezentat cu adevărat poporul. Legi ca cea din discuţie parlamentul acesta nu poate aduce, pentrucă n'are mandat dela alegători ca să le aducă. Nu poate primi deci proiectul de lege. Dar nu-l primeşte nici din motivul, că conţine dispoziţiuni rele, greşite şi superflue. Dovadă faptul, că toţi oratorii, cari au primit proiectul, au avut multe de obiecţionat cu privire la dispoziţiile din el. Care este ideea fundamentală a proiectului? Apărarea stăpânului în contra neplăcerilor ce-i poate face servitorul, eventual prin punerea în grevă, etc. Constată, ca legea cea veche a fost mai umană decât cea prezentată acuma dietei, în contra căreia oratorul are obiecţionări foarte însemnate, din punct de vedere social-economic şi de drept. E de dificultat dispoziţia referitoare la contractul, care trebue legat cu servitorii. Nu e destul de precisă. Se poate legà contract de serviciu şi cu minorii, dar nu se spune, că contractul trebue aprobat de autoritatea pupilară. Nu poate aprobà apoi dispoziţia, ca cineva cu forţa să fie constrâns să muncească unde nu vrea. Căci şi de altcum munca săvârşită sub supravegherea jandarmilor nu e stăpânului de nici un folos. Şi apoi de ce să se întroducă forţa la servitori? Pe funcţionari, cari săvârşesc munca cea mai însemnată în stat, îi leagă vre-o lege, că trebue să muncească? Ii constrânge vre-o lege, că ei trebue să-şi îndeplinească datorinţele de funcţionari? Să se tragă la răspundere servitorul, care nu munceşte, întocmai cum se trage la răspundere pe cale disciplinară funcţionarul, care nu munceşte, dar cu jandarmii să nu fie silit să muncească, pentrucă şi de altcum această muncă a sa nu plăteşte nimica. Nu-l mulţumesc nici dispoziţiile din proiect referitoare la disciplina de casă, aplicată faţă de servitorimea sub 18 ani. Se dau numai drepturi stăpânului, nu şi datorinţe faţă de minori. Se împotrivesc apoi legilor existente fundamentale dispoziţiile trecute în proiect cu privire la vătămarea de onoare. Se mai spune în proiect, că municipiile pot compune regulamente în chestia aceasta. Nu e corect, pentrucă în chestii de drept public municipiile n'au dreptul şi chemarea

www.dacoromanica.ro

să facă statute şi regulamente, mai ales când ştim, că în salele comitatelor şi ale oraşelor nu e reprezentat punctul de vedere cel corect şi adevărat. Să ne închipuim numai, ce statut referitor la raporturile dintre stăpân şi servitor va compune municipiul, a cărui reprezentanţă e compusă din virilişti şi din oameni aleşi la poruncă? E greşită de tot în proiect şi dispoziţia, că autorităţile îndrumate să judece în chestii de neînţelegere dintre stăpân şi servitor pot încredinţà antistia comunală cu substituirea lor. O astfel de transmitere de putere e foarte periculoasă. Pentru micul moşier, care însuşi nu are locuinţă, decât cea compusă numai din o singură odae, e sarcină mare să dee servitorului, cum se spune în proiect, o locuinţă mai mare decât a sa. Imposibil e apoi să fie executată dispoziţia, că stăpânul are să se îngrijească de umblarea la şcoală a copiilor servitorilor săi, când el de multeori nici copiii proprii nu şi-i poate trimite la şcoală. Vorbeşte despre micii proprietari. Ştie, că marea proprietate reclamă legea aceasta. Dar nu din antipatie faţă de marea proprietate nu o primeşte, ci pentrucă nu corăspunde trebuinţei şi nu corăspunde intereselor celor pentru a căror legare de marea proprietate se aduce legea.

In şedinţa din 23 Maiu 1907 s'a continuat discuţia. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Crede, că ideia fundamentală a proiectului e greşită. Scopul nu se ajunge. Pacea socială nu se asigură. Grevele nu se împedecă, pentrucă oprirea grevelor n'a succes nici în alte state, în Anglia şi Francia, unde au existat legi în privinţa aceasta în vremea mai veche. Nu va împedecà greva nici la noi proiectul acesta de lege. În schimb va împedecà emanciparea de drept a celor de jos. Disciplină şi ordine se cere pretutindenea, dar ea să nu se facă cu bătul, ori cu înjurături, cum permite proiectul. Servitorimea nu mai tolerează acum vătămarea de onoare. Legea vrea să apere servitorii faţă de stăpâni şi stăpânii faţă de servitori. Dar faţă de un servitor rău nu este apărare. Dacă e rău, atâta pagubă face stăpânului, de acesta îi dă drumul. Şi asta e greva cea mai periculoasă. Crede, că nu e bine să fie trecut în lege dreptul stăpânului de a bate. Astăzi bătaia è scoasă din uz din partea civilizaţiei. Legea aceasta s'a născut moartă, pentrucă nu va puteà fi executată până nu avem administraţie bună, corectă şi dreaptă. Dar administraţia noastră nu e de aşà, ca să i-se poată da un cerc

www.dacoromanica.ro

de activitate ca cel contemplat în proiect. Proiectul acesta trece în competenţa administraţiei lucruri, cari aparţin judecătoriei ordinare. Restrânge apoi drepturile personale prin dispoziţia, că servitorul poate primì numai vizita aceluia, pe care-l admite stăpânul. Probabil, ca să nu vină în atingere cu agitatori. Dar atunci ar puteà fi oprit şi dela cetirea gazetelor. Se caută a se împedecà organizarea servitorimei. Dar aceasta înseamnă a luà din mâna celui slab arma cea mai puternică de apărare! Constată un anumit sistem, după care procedează guvernul. Sub pretextul apărării, ştirbeşte drepturi, ori ia drepturi avute. Aşà a făcut cu legile şcolare. A îmbunătăţit salarele învăţătoreşti, dar i-a pus pe învăţători într'o poziţie umilitoare de dependenţă. Aşà a făcut cu cei dela căile ferate, le-a îmbunătăţit plata, dar i-a oprit să se organizeze, le-a confişcat drepturile politice, etc. Proiectul de lege e îndreptat în contra socialiştilor, dar lor are să le facă serviciul cel mai bun, dacă va fi pusă legea în aplicare, pentrucă legea aceasta va face cea mai bună propagandă pentru ideile socialiste, prin nedreptăţile cuprinse în ea. Mii de agitatori nu vor puteà săvârşì munca pe care o va face legea aceasta, executată astfel cum ştie administraţia noastră să execute legile. Mii de agitatori nu vor aruncà atâţa partizani în braţele socialiştilor, ca legea aceasta, care nu asigură pacea socială, ci măreşte contrastele sociale. De aceea nu primeşte legea nici în general.

În şedinţa din 24 Maiu 1907 discuţia s'a continuat. A vorbit deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. Proiectul de lege din discuţie e rău pentru servitori, e rău pentru stăpâni. Se miră, că ministrul de agricultură tocmai pentru aceea îl susţine, pentrucă din toate părţile se constată că e rău. Cumcă e rău, dovedeşte faptul, că din toate părţile s'a constatat necesitatea de a se face îndreptări la discuţia pe articole. Însuşi ministrul a declarat, că primeşte modificări. Legea aceasta nu e urgentă şi nu e necesară. S'a făcut imputare guvernului, că în loc să facă aceea ce s'a obligat să facă, vine cu legi, cari nu pot să aibă alt scop, decât amânarea rezolvărei problemelor mari, pe cari are să le rezolveze. S'a spus şi aceea în cursul discuţiei, că legea aceasta pune prea mari sarcini pe umerii clasei susţinătoare de naţiune. În faţa acestei părerì pune părerile lui Iászi Oszkár, cetite din o carte de curând apărută. Părerea oratorului e, că legea aceasta

www.dacoromanica.ro

nu vatămă interesele clasei susţinătoare de naţiune, interesele marei proprietăţi, ci interesele celor mici, ale muncitorimei. Mişcările socialiste pregătesc mari prefaceri in lumea întreagă şi guvernul să pune în contra curentului cu politica sa socială şi economică. Socialismul tinde spre socializarea moşiilor, deci cere pământ. Guvernul să facă cu putinţă deci ţăranilor, ca să capete pământ, iar nu să le pună piedeci în năzuinţele lor, pentrucă prin aceasta se pune în calea unui curent natural. Cu legea aceasta guvernul urmăreşte acelaşi scop, ca şi cu legea industrială: să tragă terenul de sub picioarele socialdemocraţiei. Dar o întăreşte numai. Pentrucă în legea industrială a făcut mari favoruri capitalismului, în legea aceasta face favoruri marei proprietăţi. Guvernul îngrădeşte bine marea proprietate, latifundiile, dar ţărănimea o mănă în braţele socialdemocraţiei. În loc să facă reforme de dare, lege de parcelare, dă ţărănimea cu totul pe mâna marilor proprietari. Nu ţărani aserviţi marei proprietăţi ne trebue, ci ţărani independenţi, cu moşie proprie. Legea e greşită în temeliile ei, de aceea nu o primeşte nici ca bază pentru discuţia specială. În amănunte nu întră, constată numai, că toţi oratorii au dificultat paragrafii din proiect şi nici unul nu i-a lăudat. Ministrul a spus, că primeşte modificări la toţi paragrafii, numai la unul nu, la cel referitor la greva muncitorilor. Deci legea e îndreptată în contra greviştilor, în contra celor slabi, pe cari nime nu-i apără şi pe cari barem legislatura ar trebuì să-i iee sub scutul ei. Nu primeşte legea nici pentru lipsurile pe cari le are. Se dă prea puţină îngrijire creşterii copiilor. Marii proprietari, latifundiarii cu peste 10,000 de jugăre, de ce nu vin obligaţi să ridice şcoale pe seama copiilor servitorilor lor? Să fie obligaţi a înfiinţà şi biblioteci poporale pentru cultivarea adulţilor. Ba şi la biserică legea lasă muncitorimea să meargă numai dacă n'are de lucru! Un lucru îl mulţămeşte. Comisiunea agronomică în raportul său atrage atenţiunea guvernului asupra crâşmelor, cari în zile de sărbătoare ar trebuì să fie închise. Lucrul acesta e necesar, pentrucă să prăpădesc comunele din cauza alcoholismului. Sunt comune, cari au luat hotărîri, ca crâşmele să fie închise în Dumineci şi sărbători, dar autorităţile mai înalte au cassat hotărîrile, din puncte de vedere financiare. Va revenì cu altă ocaziune asupra chestiei şi va arătà, că în alte ţări statul n'a avut perderi în urma luării de asemenea dispoziţiuni.

www.dacoromanica.ro

Au întrat la dietă petiţiuni în chestia aceasta. Când vor fi puse la ordinea zilei, va luà cuvântul. Legea din discuţie n'o primeşte.

Legea a fost votată. La discuţia pe articole a vorbit în şedinţa din 29 Maiu 1907 deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Paragraful 18 aflător în discuţie nu e destul de precis stilizat şi poate da prilej organelor administrative ca să-l restălmăcească. Ştim doară din praxă, că organele administrative vatămă şi legea clară, cu atât mai vârtos vor puteà vătămà o lege lipsită de precizitate. Propune deci ca în loc de cuvintele: «îşi calcă datorinţa», să se pună «îşi calcă *intenţionat* datorinţa». Ar mai dorì, ca paragraful acesta să se aducă în consonanţă cu alt paragraf, 57, pentruca organele administrative să nu aplice greşit paragraful din urmă. Căci «funcţionarii noştri administrativi, adecă o parte din ei, sunt în stare să facă orice».

Pentru expresiunile acestea prezidentul detrage oratorului cuvântul. Deputatul *Vlad* protestează şi cere cuvântul în chestie de regulament, dar nu i se acordă. În şedinţa din 31 Maiu 1907 deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu pune incidentul în discuţie. Vorbeşte înainte de întrarea în ordinea de zi în chestie de regulament. Stabileşte, după ziarul dietei, cum s'au întâmplat lucrurile. Vicepreşedintul Rákovszky, căci el prezidà, a detras deputatului *Vlad* cuvântul, fără a-l fi admoniat vreodată, ori a-l fi îndrumat la ordine. Iar când Vlad a cerut cuvântul în chestie de regulament, nu i-s'a acordat cuvântul. S'au săvârşit cu această ocaziune trei feluri de violare de regulament. Întâiu detragerea cuvântului fără îndrumare la ordine, apoi motivarea detragerei cuvântului, că oratorul şi altădată a vorbit în termini necuviincioşi despre organele administrative, şi în urmă neacordarea cuvântului în chestie de regulament. Toate trei sunt grave. Prezidentul n'a fost în drept să detragă deputatului Vlad cuvântul pentru expresiuni folosite şi altă data. Ceteşte paragraful din regulament, care stabileşte, când poate prezidentul să detragă cuvântul unui orator. Deputatul Vlad nu s'a făcut vinovat de cele cuprinse în paragraf. A mai spus prezidentul, că deputatul Vlad a vătămat o clasă socială. Dar funcţionarii nu formează clasă, ci sunt funcţionari şi activitatea lor poate să fie criticată

www.dacoromanica.ro

cât de aspru. Cine a criticat-o mai cu asprime decât majoritatea de acuma, pe vremea când erà minoritate şi mai ales vice-prezidentul Rákovszky? Ceteşte paragraful din regulament, în care se spune, că în chestie de regulament poate vorbì oricine, oricând. Prezidentul nu poate denegà cuvântul. Observarea strictă a regulamentului de casă e tot atât de necesară la aducerea legilor, ca sancţionarea lor. Regretă, că n'a fost de faţă la şedinţă, pentrucă şi-ar fi ridicat atunci cuvântul, spre a veştejì procedura necorectă a prezidentului, nu pentru a apărà interesul minorităţii faţă de ilegalităţi, ci pentru a apărà demnitatea casei.

Roagă casa, ca pe baza motivelor înşirate să declare, că procedura vice-prezidentului Rákovszky a fost contrară regulamentului de casă.

Prezidentul declară, că numai propuneri făcute în înţelesul regulamentului de casă se pot admite. În felul cum vrea oratorul, nu se pot provocà hotărîri parlamentare. Vorbeşte în chestie de regulament deputatul

Dr. Iuliu Maniu. Ştie, că în alte chestii trebue făcută propunere independentă, dar în cazul de faţă, când îndreptarea unei greşeli e necesară în scopul apărării demnităţii casei, nu e trebuinţă de propunere, pentrucă e vorba numai de o constatare a unei greşeli, care în viitor să nu se mai facă. Roagă de nou casa, să declare, că procedura vice-prezidentului Rákovszky n'a fost corespunzătoare regulamentului de casă.

Prezidentul îşi susţine punctul său de vedere. Se întră în ordinea de zi.

În şedinţa din 1 Iunie 1907 s'a continuat discuţia specială asupra proiectului de lege despre regularea raporturilor dintre stăpân şi servitor. La § ul 32 a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Ioan Suciu. Află, că e mare nedreptate în paragraful acesta, în care se spune, că stăpânul plăteşte taxele de înscriere şi didactrul pentru copiii servitorimei numai în cazul, dacă sunt înscrişi la şcoala de stat. Dar se poate întâmplà, că la şcoala de stat nu este loc, şi copilul trebue înscris la şcoala comunală, ori la şcoala confesională. Şi atunci servitorul plăteşte didactrul şi taxele de înscriere! Propune, ca partea aceasta din paragraf să fie eliminată.

www.dacoromanica.ro

La votare s'a primit o altă propunere, cam de acelaş înţeles. Dispoziţia a fost modificată. La paragraful 33 vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Polemisează cu antevorbitorii sei. Aduce elogii deputatului Návay, care a vorbit cu multă pricepere şi căldură despre onoarea celor mici. Nu e în contra acordării dreptului pe seama stăpânului de a-şi puteà dojenì servitorii, dar dreptul acesta să fie numai al lui, ori cel mult şi al substitutului său. Ceialalţi să n'aibă însă acest drept. Propune deci, ca paragraful să fie întregit cu cuvintele: «Dar dreptul acesta stăpânul nu-l poate cedà, decât numai substitutului său».

Casa nu primeşte propunerea. Cu votare nominală nu primeşte însă nici paragraful original, ci aşà cum l'a formulat deputatul Návay Lajos.

Scoaterea deputatului Vaida din dietă.

Dela incidentul cu cetirea poeziilor, deputatul naţionalist român Dr. Alexandru Vaida-Voevod nu mai luase parte la şedinţele dietei. A aşteptat, ca spiritele să se calmeze şi ura pornită în contra sa să se potolească. In 7 Iunie 1907 s'a prezentat apoi de nou în dietă, pentru a-şi ocupà locul care îi competeà şi pe care dator erà să nu-l lase să stee gol prea multă vreme. Dar în cameră a aflat aceeaşi dispoziţie duşmănoasă în contra sa, ca mai înainte, ba spiritele erau acum şi mai înverşunate şi deputatul Vaida a trebuit să părăsească sala de şedinţe, căci a fost dat formal afară din dietă. După ziarul «*Lupta* incidentul s'a întâmplat astfel:

«Insoţit de mai mulţi dintre deputaţii naţionalişti, deputatul Vaida a întrat Vineri (7 Iunie) dimineaţa în parlament şi s'a aşezat la locul seu obicinuit. Vaida erà îmbrăcat într'un costum alb-gălbuiu de vară. Erà înainte de şedinţă şi nu erau decât puţini deputaţi în sală. Lipsià săcuiul Nagy György. Dar erà totuşi unul cu spasmuri patriotice, un Horváth József oarecare, un ţăr, pentru care d-lui Vaida, dacă s'ar conformà obiceiurilor parlamentare asiatice, nu i-ar trebuì decât o lovitură de pumn pentru a-l trimite în infern. Se încinge următorul preludiu:

Horváth: Am să te pălmuesc! Cară-te de aici! Nu înjosì parlamentul! Am să te strivesc!

www.dacoromanica.ro

Vaida: Poftim! Să te vedem.

Horváth: Trădătorul nemernic, a îndrăznit să vină în parlament! Vaida a venit în parlament!!! Horváth se repede spre Vaida şi vociferează: Dacă-ţi trebue o palmă, asta poţi să o capeţi.

Vlad: Vino încoace! Să te vedem cine eşti!

Deputaţii patruzecişioptişti vociferează cu pumnii încleştaţi. Domnii *Vlad* şi *Suciu* îl opresc în loc pe Horváth, pe care unii deputaţi unguri îl iau de braţ şi caută a-l mulcomi. Dar Horváth strigă într'una, ca într'un paroxism: Nu! Fie ce o fi. Mai bine vreau să mă împuşc pe urmă, dar îl voiu scoate de aici, îl voiu pălmui, îl voiu călcà sub picioare!!

Trecù şi furtuna asta. Intră Wekerle, îi dă mâna d-lui Vaida şi se opreşte. — «De ce treabă a fost să vii astăzi? Nu puteaţi să lăsaţi până la toamnă? Voiţi să stricaţi iubileul?» (De patruzeci de ani dela încoronarea Regelui. Autorul.)

— «Dacă am fi voit să stricăm iubileul, aşi fi venit când au fost la ordinea zilei legile iubilare. De altfel eu am venit, fiindcă aşà a hotărît partidul. Până când să mai amân? Ce voiţi cu mine? Mi-am cerut scuzele. Am aşteptat două luni. De atâta vreme nu s'au putut calmà spiritele? Până când aţi voì să mai aştept?»

— «Eu zic să pleci. Acum sunt spiritele prea agitate. Vino iarăşi Luni».

Cu puţin în urmă a întrat Justh şi a deschis şedinţa. După cetirea şi verificarea procesului verbal al şedinţei de Joi, s'a desfăşurat scena următoare, pe care mărturisim, că nu suntem în stare a o redà cu o destulă fidelitate.

Eitner Zsigmond: «Cer cuvânt în chestiune de regulament! Onor. cameră! E drept, că regulamentul nu cuprinde nici o dispoziţie, ca în cazul, când în cameră se află şi un trădător de neam... (Aprobări în stânga), camera să-şi suspende şedinţele. (Sgomot mare)... (*Prezidentul*: Il rog pe d-l deputat să se folosească de expresii parlamentare. *Hentaller Lajos:* Are dreptate Eitner!) N'am găsit altă expresie şi cer scuzele camerei. Propun prin urmare, ca până va fi în sală, să nu ţinem şedinţă.» (Aprobări vii în stânga.)

Horváth József: «Ce ne pasă de regulamentul camerei? E o insultare a naţiunii maghiare, câtă vreme acest mişel şede aici. Mai bine abzicem cu toţii de mandat.» (Sgomot.)

www.dacoromanica.ro

Rátkay László: «Legile țării îi asigură fiecărui deputat dreptul de a se înfățișà în camera deputaților și de a luà parte la discuție. Sunt însă și cazuri de incompatibilitate, cari nu se puteau prevedeà în lege, la cari nimeni nu s'a gândit. Eu din parte-mi sunt de părerea, că deputatul Vaida, câtă vreme are mandat, câtă vreme n'a abzis de acest mandat, în senzul constituției are dreptul de a se înfățișà în cameră. Dar simțul de cinste, patriotismul maghiar (Aprobări. Sgomot), suveranitatea națiunii maghiare și respectul pentru această națiune ar trebuì să-i spună, să-i poruncească, să nu vină în camera aceasta. (Sgomot. Aprobări în stânga). Eu îi atrag atenția, că deși regulamentul camerei și legile ungare îl apără în camera aceasta, repet, îi dau sfatul, să nu uzeze prea multă vreme de acest drept, căci există și patimi juste, cari, dacă izbucnesc, nu pot fi năbușite de regulamentul camerei. (Aprobări în stânga). Să nu aștepte d-l deputat, ca această cameră să uzeze împotriva lui de această satisfacție.»

M. Polit: Cer cuvântul! Prezidentul: In ce chestiune? M. Polit: In aceeași chestiune în care au vorbit și ceialalți deputați. (Sgomot mare în stânga: Șezi jos!) Leitner Zs.: Se mai și obrăznicesc după toate astea! (Sgomot continuu). A. Vlad: Onorată cameră! (Sgomot continuu). Markos Gyula: Obrăznicie peste obrăznicie. (Sgomot care nu mai încetează. Voci: Nu ținem ședință!) Prezidentul: In ce chestiune vreai să vorbești? (Sgomot continuu). Horváth I.: Marș afară, că de nu e vai de tine. (Sgomot infernal). Horvát I.: Nu pleacă ăsta afară? (Sgomot continuu). Prezidentul: Trebue să observ ordinea de zi. (Sgomot infernal și sensație neîntreruptă), Hentaller L.: Nu se poate întrà în ordinea de zi. (Sgomot infernal). Nu întrăm în desbateri, să plece afară!! Prezidentul: Suspind ședința pe un sfert de oră. (Aprobări. Sgomot extraordinar și iritație în toate părțile sălii).

Un sfert de oră! Atâta va fi gândit Justh, că ajunge pentru — a se face ordine. Suspendarea ședinței se pare că a fost semnalul cuvenit. Eroii patruzecișioptiști mai steteră câteva clipe, se priviră, par'că voiau a se înțelege din ochi, dacă sunt cu toții gata și apoi deodată! Hai pe ei! Vociferările se deslănțuiră de nou. Unul, Somogyi, care se postase anume înaintea naționaliștilor, porni să-și facă loc cu capul și cu umerii printre d-nii Vlad și Șuciu. D-l Suciu îl prinde de piept. Se împing, se hărțuiesc. Markos sare pe un scaun și strigă. Peste tot nimeni nu

www.dacoromanica.ro

mai ia în seamă vorbele. E acum vremea faptelor, a îmbrânciri-lor, a împinsăturilor. Naţionaliştii ,steteau rezoluţi, aşteptători, scrutători. Ei priveau la horda, care se împingeà spre dânşii şi par'că se aşteptau să răsune de undeva ceà dintâiu lovitură, o palmă, dacă nu mai mult. Dar nu. Totul e convenit să se facă numai prin împinsături şi prin îmbrânciri. In timp ce Somogyi căută să străbată spre Vaida, un alt grup a străbătut pe din dos. Somogyi căpătase ajutor. Dindărăt îl împingeau acum mai mulţi, ca să-l poată răsturnà pe d-l Suciu, care îşi înţepeníse picioarele între scaune. Dintre Români d-nii Vlad şi Maniu îl susţin cu umerii pe d-l Suciu, ca să nu poată fi clătit din loc. Pe de altă parte un alt grup de patruzecişioptişti, luând seamă, că Românii se îmbrâncesc cu Ungurii puţin mai la vale, îl iau pe Vaida din dos, îl împing şi îl scot aşà cu puterea dintre scaune.

Somogyi văzând că nici el, nici ceata lui nu poate străbate de Români pe dinainte, sare peste scaune şi voeşte a se repezì la Vaida, care în acest timp împins de celalalt val al patruzecişioptiştilor ajunsese la uşe. D-l protopop *Popoviciu*, pe cât de blând altădată, pe atât de hotărît acum, îl prinde pe Somogyi de subsuori şi-l ţine pe loc. — Stai! Şi stă bietul Somogyi. N'are ce face. Cu toate că ambiţia patriotică l-ar împinge să dea înainte, Somogyi se zvârcoleşte să scape din situaţia aceasta şi vrea să se arunce din nou spre Vaida. Acum sare lângă el Maniu şi-l prinde de braţ. Dar vine năvala din amândouă părţile şi rupe ceata mică a Românilor, împingând pe d-nii Vaida şi Maniu spre coridor. Ceialalţi Români sunt opriţi pe o clipă în învălmăşala din sală, îmbrâncindu-se cu cei rămaşi înlăuntru. Năvala patruzecişioptiştilor se îndeasă şi se împinge spre uşi, ducându-i pe naţionalişti aproape pe sus, prin forţa maselor. D-l Vaida este împins înainte. D-l Maniu îi stă alături. Vitejii îşi dau ordin unii altora: Să nu-l atingeţi! Nimeni să nu-l atingă! Numai să-l scoatem frumuşel afară. Dar înjurăturile curg ploaie. Un pricoliciu, pe cât de mărunt, pe atât de guraliv, notarul Ráth Endre, nu se deslipeşte de lângă Vaida, chipu că îi ţine gardă. Ii ţine gardă şi înjură. Il înjură pe Vaida, pe Români, pe Dumnezeu... Asta merge aşà, până la scară. Vaida şi Maniu înainte. Indărăt convoiul, vreo sută de deputaţi patruzecişioptişti. Un prietin îi aduce o trăsură d-lui Vaida, care pleacă însoţit de d-l Maniu...»

www.dacoromanica.ro

In şedinţa următoare din 10 Iunie 1907 incidentul a fost pus în discuţie în dietă, din partea deputatului naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu, care a luat cuvântul în chestie de regulament. Constată, că aceea ce s'a întâmplat, vătămarea imunităţii deputatului Dr. Vaida şi violarea regulamentului de casă, nu mai e afacere particulară a deputatului Vaida, ori a partidului acestuia, ci e acum o chestie de drept constituţional, o chestie a parlamentarismului. Arată, că s'a vătămat imunitatea deputatului Vaida prin faptul, că a fost împedecat a-şi împlinî drepturile şi datorinţele de deputat. S'a vătămat prin deputatul Horváth, care a strigat: «nemernicul acesta trebue dat afară», provocând astfel în contra lui Vaida aceea ce a urmat. S'a vătămat din partea deput. Somogyi, care a sărit la Vaida spre a-l silî să părăsască sala. Inşiră şi pe alţi deputaţi, cari au provocat pe Vaida să părăsască sala. Tot astfel a făcut şi notarul dietei, Ráth Endre, care a luat de mână pe Vaida şi l'a îndemnat să plece. S'a vătămat dreptul de imunitate şi prin procedura chestorului Leszkay, care în loc să împedece scoaterea deputatului Vaida din dietă, strigând că «să nu-l lovească», a contribuit prin aceasta la actul săvârşit. Ba se spune, că însuşi prezidentul ar fi declarat, că e bine aşà cum s'a făcut, prin ce s'a dat încurajare spre a se repetà cazul. S'au mai întâmplat cazuri grave în vieaţa parlamentară, nu însă aşà de grav ca acesta. Cere, ca cazul să fie predat comisiunei de imunitate, cu îndrumarea, ca în termin fix să pertracteze afacerea.

Dar nu numai dreptul de imunitate a fost vătămat, ci a fost vătămat şi regulamentul casei, prin faptul, că deputaţii Eitner şi Rátkay au putut rostî în dietă expresiuni, cari au provocat evenimentele întâmplate, fără a fi fost îndrumaţi la ordine. Datorinţa prezidentului erà să facă acest lucru. S'a violat regulamentul de casă şi atunci, când domnul deputat Mihail Polit a cerut cuvântul în chestie de regulament, şi au cerut şi alţii, dar nu li s'a acordat cuvântul. S'a violat regulamentul şi prin faptul, că prezidentul a suspendat şedinţa, dând astfel curs liber evenimentelor, fără a fi provocat întâiu casa să se acomodeze regulamentului. E clar din toate acestea, că fie prin atitudine pasivă, fie prin făptuire activă, deputatul Vaida a fost împedecat în împlinirea drepturilor şi datorinţelor sale. Roagă deci casa şi prezidiul, să facă deputatului Vaida cu putinţă, ca să poată

www.dacoromanica.ro

întrà în dietă, pentrucă şi dacă numai un deputat lipseşte din dietă, dieta e mancă şi hotărîrile dietei din punct de vedere formal nu sunt obligătoare. Nu trebue bagatelizat lucrul, ci rezolvarea trebue să se facă conform demnităţii parlamentarismului. Dela felul cum se va rezolvà chestia, depinde atitudinea viitoare a partidului din care face parte. Propune deci, ca chestia să fie trecută la comisiunea de imunitate, care să fie îndrumată să raporteze în termin scurt.

Prezidentul declară, că partea primă a propunerei să admite fără discuţie. Chestia se predă comisiunii de imunitate. Cu privire la partea a doua consultă dieta, dacă admite urgenţa ori nu? Votează 54 pentru urgenţă, 99 contra. Deci nu se doreşte urgenţa. Prezidentul îşi apără apoi procedura, iar deputatul *Maniu* vorbeşte în chestie personală. Se apără în contra învinuirii, că ar fi prezentat în lumină falsă lucrurile, cum spuneà prezidentul. Se provoacă la notele stenografilor, cari arată corectitatea vorbelor sale şi protestează în contra acuzelor ce i-se aduc lui şi întregei naţiuni române. Işi susţine cererea, ca prezidentul să facă cu putinţă, ca în casă fiecare deputat să-şi poată exercià drepturile, să iee deci dispoziţiuni, ca în dietă, atât în sală, cât şi peste tot în casă, deputatul Vaida să nu fie expus brutalităţilor şi insultelor. Prezidentul e dator să se îngrijască de libertatea personală a fiecărui deputat, ori declare apoi că nu poate, sau că nu vrea să satisfacă acestei datorinţe.

Dă explicări prezidentul, apoi se întră în ordinea de zi.

In şedinţa din 11 lunie 1907 a luat parte la discuţia purtată în chestie de regulament, pentru întreruperea în vorbire, făcută unui deputat maghiar, şi deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş, precizând punctul de vedere al partidului naţionalist, că oratorul sub orice titlu ia cuvântul, are dreptul sub decursul vorbirei să ceară permisiunea dela casă, ca să poată vorbì şi cu abatere dela obiect. Numai astfel e permis să fie interpretat regulamentul de casă.

In şedinţa din 12 lunie 1907 tot deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*, după o motivare potrivită, în care se ocupă şi cu afacerea deputatului Vaida, atrăgându-şi o îndrumare la ordine, ca şi deputatul naţionalist român *Dr. St. C. Pop*, care de două ori a fost îndrumat la ordine pentru întreruperi, — adresează ministrului de interne următoarea interpelare:

www.dacoromanica.ro

«1. Adevărat e, că secţia din Budapesta a asociaţiei zidarilor a desfiinţat-o domnul ministru de interne? Până acum adecă e numai svon, respectivii încă nu au primit la mână ordinul de desfiinţare.

2. Dacă s'a întâmplat desfiinţarea, cum motivează domnul ministru aceasta vătămare a dreptului de asociare?»

Interpelarea se va predà ministrului de interne.

Pragmatica de serviciu a funcţionarilor dela tren.

În dietă s'a pus în discuţie proiectul de lege al ministrului de comunicaţie despre regularea competinţelor celor aplicaţi cu salar anual la căile ferate reg. ungureşti şi despre pragmatica de serviciu a funcţionarilor dela tren. Proiectele acestea erau vătămătoare pentru Croaţi, întrucât adecă ele introduceau limba maghiară de obligatoare şi pe liniile ferate din Croaţia şi Slavonia, unde până acì limba croată erà limba oficioasă. Deputaţii croaţi, aflători în dieta ungară, au combătut cu multă energie aceste proiecte, iar dintre deputaţii naţionalişti români le-a sărit întru ajutor, în şedinţa din 13 Iunie 1907, deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Vede o analogie în proiectele acestea, repeţindu-se acum faţă de Croaţi aceea ce s'a săvârşit faţă de naţionalităţile celelalte din patrie, prin neexecutarea legii de naţionalităţi. Dreptatea e pe partea Croaţilor. Chestia căilor ferate e chestie comună, nu e întreprindere particulară a statului, cum se spuneà. Iar fiind chestie comună, după legea de împăcare limba oficioasă pe teritoriul croat e cea croată. Argumentul, că suveranitatea limbii de stat pretinde aceea ce e în proiect, nu-l poate acceptà, pentrucă dacă nu e ştirbită suveranitatea de stat prin faptul, că în întreaga vieaţă publică din Croaţia, limba croată e limba oficioasă, nu se va ştirbì ea nici prin faptul, că rămâne limbă oficioasă şi la căile ferate. Nici celalalt motiv, al oportunităţii, ca să fie o limbă unitară la tren, nu-l poate acceptà. Dar argumentul acesta e armă în contra majorităţii din dietă, pentrucă principiul unităţii de limbă trebue extins atunci şi asupra armatei, şi partidul independist nu mai poate cere armată maghiară. Din punctul de vedere al dreptului, Croaţii poartă o luptă legitimă în contra proiectului, apărându-se în contra calului troian, care se bagă în autono-

www.dacoromanica.ro

mia lor. Nu primeşte proiectul nici din motivul, că nu se iau dispoziţiuni, ca milioanele de oameni, cari vin în coatingere cu funcţionarii dela tren, să poată comunică cu ei în limba proprie. Dacă căile ferate sunt o simplă afacere, să se împedece scenele atât de dese, că funcţionarii dela tren nu dau bilete celor ce nu ştiu ungureşte. Trebuià să se iee măsuri în lege, ca ceice fac astfel, să fie pedepsiţi. Îmbunătăţiri de salar primesc numai cei mari, iar funcţionarii inferiori, şi mai ales muncitorii, sunt desconsideraţi cu totul. Critică felul cum e contemplată regularea salarelor. Nici dispoziţiile referitoare la locuinţă nu sunt mulţumitoare. Critică birocratismul, care cere înmulţirea funcţionarilor, pe când numărul lor ar trebuì redus, pentrucă nici unde în Europa nu sunt atâţia funcţionari plătiţi de stat, ca la noi. În proiectul referitor la pragmatică sunt apoi dispoziţiuni prea draconice. Se dă dreptul ministrului de-a oprì pe cei dela tren, ca să fie membri la reuniunea, care eventual nu convine ministrului. Se teme guvernul probabil de grevă. Dar greva nu poate fi împedecată cu nici o dispoziţie draconică, ci numai prin mulţămirea celor nemulţămiţi. Critică procedura disciplinară contemplată în proiect. Apărarea prin advocat nu e admisă! Asta e o restrângere a libertăţii apărării. Nu e cu dreptate nicí aceea, că celce a luat odată parte la grevă nu mai poate fi aplicat la căile ferate. Se miră, că ministrul de comunicaţiune, care a spus, că se poartă cu iubire părintească faţă de funcţionarii dela tren, a putut prezentà dietei un astfel de proiect de lege. Probabil, pe lângă bunul tată, mai este şi o mamă maşteră, secretarul de stat Szterényi. Nu primeşte proiectele de lege nici în general.

La acelaşi obiect a vorbit în şedinţa din 17 Iunie 1907 şi deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Dificultează, că ambele proiecte de lege se desbat deodată în dietă, cu toate că între ele nu este nici o legătură organică. Imbunătăţirea de salar se face în urma grevei celor dela tren. Dar îmbunătăţându-se salarele, să ia oamenilor dreptul de întrunire şi asociare, pentru a împedecà greva în viitor. Îmbunătăţire se face tuturor, numai cei 40,000 de muncitori sunt daţi de tot uitării. Ceice vorbeau în trecut atât de mult despre soartea sărăcimei, de ce nu pun acum umărul, ca să ajute sărăcimea? Muncitorii dela căile ferate au înaintat dietei rugare, în care cer întâiu de toate să fie defini-

www.dacoromanica.ro

tivaţi, apoi să fie supuşi şi ei judecătoriei disciplinare, să nu depindă soartea şi viitorul lor dela capriţul superiorului, şi în fine cer măsuri igienice foarte necesare tocmai pentru ei. Toate cererile acestea sunt juste, pe lângă urcarea plăţei, care li-s'a pus în vedere. Combate sistemul de a se dà cu ruptul muncitorilor lucrul de isprăvit la căile ferate, pentrucă pe calea aceasta, prin emulare, prin încordarea peste măsură de putere, îşi ruinează oamenii sănătatea. E justă cererea celor dela tren, ca să li-se dee locuinţe sănătoase. În proiectele de faţă se clădeşte de sus în jos, în loc să se înceapă de jos, dela muncitori. E justă cererea muncitorilor, ca orele de lucru să fie 9, celce lucră mai mult, să primească adaos, şi cererea de a li-se urcà plăţile încă în anul acesta cu 20%. Înşiră şi celelalte dorinţe ale muncitorilor dela tren, pe cari nu le vede considerate în proiect, de aceea nu primeşte proiectul. Trece la proiectul despre pragmatica de serviciu. Nu-l primeşte, pentrucă se extinde şi asupra liniilor ferate, cari nu sunt ale statului, şi pentrucă în proiect cei dela tren sunt declaraţi de funcţionari publici. Ceteşte o sentinţă a curţii de cassaţie din care se vede, că forul suprem judecătoresc pe cine consideră de funcţionar public. Nu pot fi funcţionari publici şi cei aplicaţi la linii ferate particulare. «De aceea s'a adus articolul de lege XVIII din 1907, ca să se facă uşurătate Curiei şi cu aceasta»... (Oratorul nu mai poate continuà, pentrucă prezidentul i-a detras cuvântul. Prezidà iarăşi vice-prezidentul Rákovszky. Deputatul *Dr. St. C. Pop* a cerut cuvântul în chestie de regulament, dar nu i-s'a acordat).

În cursul şedinţei a luat cuvântul deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* şi a reprobat procedura prezidentului, care n'a fost în drept să detragă cuvântul deputatului *Pop*, dupăce acesta nu s'a abătut dela obiect, cum spuneà prezidentul. A vorbit tot la obiect şi când i-s'a detras cuvântul. Acelaşi lucru îl constată şi deputatul croat Popovici Duşan.

În şedinţa din 19 Iunie 1907 a vorbit apoi în chestie de regulament deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu*, care a reprobat faptul, că un deputat croat a fost întrerupt din partea deputatului Ugron Gábor, pe când dreptul de a întrerupe pe orator îl are numai prezidentul. Şi l'a întrerupt cu cuvinte necuviincioase, cari nu pot servì spre conservarea ordinei şi a demnităţii parlamentului. Vorbeşte Ugron Gábor şi spune,

www.dacoromanica.ro

că cu întreruperile sale el n'a conturbat pe orator, Brediceanu a spus deci un neadevăr. Deputatul *Brediceanu* răspunde, că Ugron a recunoscut faptul pe care i-l'a imputat, deci afirmarea, că ar fi spus un neadevăr, o respinge.

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia celor dela postă).

În şedinţa din 22 Iunie 1907 deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* îşi ridică cuvântul în favorul celor aplicaţi la oficiile postale, pe cari ministrul de comerciu şi comunicaţiune i-a oprit prin un circular să formeze reuniune pentru apărarea intereselor lor, prin ce s'a vătămat dreptul de întrunire şi asociare. Un alt gravamen al celor dela postă e, că li-s'a detras la mulţi tantiemele pe cari le primeau mai înainte. Întreabă deci:

«1. Cari motive au condus pe domnul ministru la edarea ordinului de sub numărul 54,065/906, de cuprins confidenţial, şi aplecat e domnul ministru să revoace acest ordin, care confişcă în mod ilegal dreptul de întrunire şi asociare al celor aplicaţi la postă, respectând în viitor aceste drepturi cardinale cetăţeneşti ale celor dela postă?

2. Ce a îndemnat pe domnul ministru ca să reţină, sub diferiţi titli, o parte din tantiemele cari cu tot dreptul compet celor aplicaţi la postă şi telegraf, şi ce intenţionează domnul ministru cu banii aceştia opriţi?»

Chestia emigrărilor.

În şedinţa din 6 Iulie 1907 a fost pusă în discuţie petiţiunea mai multor comitate de a se luà măsuri pentru împedecarea emigrărilor. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Motivul emigrărilor este de căutat în politica greşită de colonizare. Moşii întinse de ale statului, pe cari le folosià mai înainte poporaţiunea băştinaşă, au fost parcelate şi împărţite între colonişti străini, iar poporaţiunea din localitate a rămas fără pământ şi a trebuit să iee lumea în cap. In comitatul seu, din acest motiv oamenii abià mai au a zecea parte din vitele pe cari le aveau mai înainte. Nu este

www.dacoromanica.ro

păşune pentru vite şi nu este teren de muncă pentru omul, care are familie de 7—10 membri. Îi pare rău, că s'a făcut propunere, ca Maghiarii din America să fie reîmpatriaţi. De ce nu şi ceialalţi, de alte limbi? Vina pentru emigrări să nu se pună pe emigranţi. Ei se duc cu gândul să facă bani şi de fapt şi fac, pentrucă în străinătate să dimit şi la munca, pe care acasă se ruşinează să o facă. A învinovăţî pe emigranţi este tot atâta, cât a băgà vină vinului, că de ce curge din butoiu, pe când vina e a butoiului, care e defectuos. Să se dee posibilitatea de a trăî poporului şi atunci nu emigrează; dar să i-se deà şi drepturi, în prima linie dreptul electoral, drept de vot universal şi secret.

Răspunsul ministrului de interne, la interpelarea deputatului C. Brediceanu.

În aceeaşi şedinţă din 6 Iulie 1907 ministrul de interne, contele Andrássy Gyula, a răspuns la interpelarea deputatului *Coriolan Brediceanu*, adresată în chestia ilegalităţilor şi atrocităţilor săvârşite la alegeri, în comitatul Caraş-Severin. Ministrul spune, că jandarmeria a fost trimisă pentru susţinerea ordinei şi a păcii şi pentru împedecarea terorismului exerciat de deputaţii naţionalişti. De nu erau jandarmii, se întâmplau ciocniri. Pretorii s'au amestecat numai ca organe susţinătoare de ordine. Judecătoria şi-a făcut datorinţa în mod imparţial, pedepsind pe mai mulţi preoţi, notari, alegători. Pretorul pe care l'a acuzat interpelantul n'a corteşit, deci puteà să facă el cercetarea. A mai spus şi altădată, că a dat ordin sever, ca jandarmii să nu se amestece în politică. Roagă casa să-i iee răspunsul la cunoştinţă. Vorbeşte interpelantul

Coriolan Brediceanu. De treizeci şi cinci de ani e candidat al partidului naţional român, dar încă n'a auzit, nici dela pretori, nici dela primarî comunali, aceea ce a spus ministrul: că candidaţii de deputăţie români terorizează! A înşirat cazuri concrete cu privire la cari ministrul nu răspunde nimica. Spune în general, că 13 au fost pedepsiţi dintre preoţi (Andrássy: Nu preoţi!) preoţi ori dascăli, dar din care cerc electoral? Când a interpelat, întregul partid independist s'a scandalizat de ca-

www.dacoromanica.ro

zurile înşirate, iar un judecător de înaltă poziţie i-a spus, că aproabă concepţia sa cu privire la procesele politice. Răspuns la întrebările sale n'a primit, deci nu ia la cunoştinţă răspunsul ministrului de interne.

Casa ia la cunoştinţă răspunsul. Ministrul a răspuns apoi şi la interpelarea deputatului *Dr. St C. Pop* în chestia dizolvării adunării din Beiuş, că toate au mers în regulă, Românii au fost de vină. N'are să le dee nici o satisfacţie.

Indemnizare pe anul 1908.

In şedinţa din 29 Octomvrie 1907 s'a pus în discuţie proiectul de lege despre acordarea indemnizării pe primele patru luni ale anului 1908. După raportor a luat cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Teodor Mihali. Declară în numele partidului naţionalist, că nu votează indemnizarea, fiindcă nu are încredere în guvern. Guvernul a promis dreptul electoral, universal şi egal, dar în curs de 18 luni trecute nu numai că nu l'a făcut, ci unii ministri au făcut declaraţiuni, cari au stârnit neîncredere în ţara întreagă. Nu numai naţionaliştii, ci 80% din poporaţiunea ţării reclamă votul universal. Regretă, că pe când membrii partidului său au fost totdeauna obiectivi, în dietă li s'au aruncat vorbe ofensătoare, iar unii au fost chiar împedecaţi să-şi exercieze drepturile. (Prezidentul îl întrerupe spunând, că afirmarea aceasta nu corespunde adevărului). Regretă, că comisiunea de imunitate încă nu a rezolvat chestia (Vaida), care e o chestie a casei întregi. (Prezidentul întrerupe de nou şi ameninţă cu detragerea cuvântului). Constată, că faţă de obiectivitatea naţionaliştilor nu se procedează conform regulelor constituţionale moderne, iar faptul acesta e dator să-l constate. Motiv de neîncredere faţă de guvern e mai departe învoeala cu Austria, legată în detrimentul ţării, şi urcarea cuotei. E adevărat, că guvernul se află în situaţie de nevoe, dar cine poartă vina? Coaliţia, care nu şi-a dat seama de situaţie la timpul său, ci pe toţi cari nu erau în coaliţie i-a declarat trădători de patrie! La o întrerupere răspunde, că da, a fost în România, nu numai în afaceri familiare, ci şi în alte afaceri, dar nime nu-i va puteà dovedì, că a făcut acolo politică. Se prezintă în lumină ciudată în faţa lumii ceice fac imputări şi pentrucă cineva merge în România,

www.dacoromanica.ro

ori la Viena, în afaceri. Slabă dovadă despre iubirea de libertate. Revenind asupra învoelei cu Austria găseşte, că ea e de vină, împreună cu felul cum a fost legată, că a ajuns ţara într'o situaţie economică-financiară, ca şi în care n'a mai fost de mult. Dacă nu se iau măsuri de îndreptare, peste o jumătate de an vine catastrofa financiară. Are informaţiuni sigure, că nu numai printre naţionalităţi, ci şi printre Maghiari a prins teren convingerea, că situaţia gravă este a se atribuì, nu numai băncii austro-ungare şi băncilor mari din Budapesta, ci şi guvernului, care pe calea aceasta vrea să sparie pe ceice cer bancă independentă. Ministrul-prezident a spus, că în urma crizei guvernul a ajutorat băncile mari cu 100 milioane. Foarte bine. Dar îngrijitu-s'a guvernul, ca de ajutor să beneficieze şi băncile din provincie, cărora băncile mari nu numai că li-au abzis creditul, dar încassează fără cruţare şi reescompturile? Guvernul le dă banii cu 4—4½%, iar ele iau 10% la reescompt. Dieta a primit în rândul trecut propunerea sa, ca guvernul să iee măsuri să nu poată încassà băncile interese mai mari decât de 8%, şi totuşi se iau 10% la reescompt! Poate dovedì acest fapt. Guvernul să se ocupe cu chestia aceasta, pentrucă ne stă înainte cea mai mare catastrofă. E dureros să vezi, cum vaca omului sărac, în valoare de 200—300 coroane, se vinde numai cu 40 coroane, fiindcă nu sunt bani. E de părerea lui Mocsáry, că până nu se rezolvează în ţara aceasta chestia de naţionalitate şi cea socială, independenţa Ungariei nu poate fi exoperată, şi nu va fi ordine şi pace în ţară. Banca independentă coaliţia vrea să o facă singură. Nu consultă pe nime, nu pertractează cu nime. Aşà însă nu o va puteà face.

Nu are încredere în guvern nici pentru politica sa financiară. Budgetul de acuma al ţării e mai mare decât cel din trecut cu 125 milioane, şi venitele abià acoper cheltuelile, astfel, că numai o poziţie dacă dă greş la venite, e gata deficitul. Şi ar puteà să aibă ţara venite mai multe, dacă s'ar da o atenţiune mai mare minelor, cari n'aduc aproape nici un venit. In deosebi minele de sare. Sarea e a statului. Guvernul liberal a dat-o însă în exploatare unei societăţi comerciale, care scoate milioane din ea. Contractul a fost reînoit şi din partea guvernului actual. Deci greşala s'a repetat, spre paguba statului şi a publicului consumător. Nu e mulţumit nici cu activitatea ministrului de interne. Sistemul administrativ e tot cel vechiu. Plânsorile oame-

www.dacoromanica.ro

nilor nu se ascultă, omul sărac înzadar caută dreptate, căci n'o găseşte. La multele interpelări ministrul ori n'a răspuns de loc, ori a răspuns, că n'a putut constată nimica. Firește, dacă-şi ia informaţiunile numai dela organele sale subalterne. Ar trebui însă să întrebe şi pe alţii. Intrunirile publice să opresc, sub diferite pretexte, căci procedură unitară nu-i, şi fiecare face de capul său, ca pretorul, care înainte cu două zile a comandat să se puşte asupra oamenilor, fără să-i fi provocat întâiu să se resfire. N'are încredere nici în ministrul de justiţie. Cel de mai nainte, Polonyi, a promis, că în ţinuturi naţionaliste va trimite judecători, cari cunosc limba poporului, dar n'a făcut nimica. Judecătorii comunică cu părţile cu ajutorul tălmacilor. Iar cu procesele de presa a alarmat întreaga străinătate. Au constatat advocaţi maghiari, că au fost împrocesuate articole cu totul nevinovate, şi totuşi redactorii au fost pedepsiţi pentru *spiritul* în care au fost scrise articolele. Articolele se publică apoi în străinătate şi străinătatea află despre sentinţele croite pe nedreptul. Intreabă pe ministrul de resort, până când va mai persecută presa naţionalistă şi socialista? Temniţele din Vaţ şi Seghedin sunt pline de nevinovaţi. Aminteşte, cum în procesul preotului slovac Hlinka a convins pe ministrul de justiţie de mai nainte, că Hlinka e nevinovat, şi ministrul a promis, că va grijî să fie pus Hlinka în libertate, iar judecătorii săi traşi la răspundere, dar n'a făcut nimica, pentrucă şovinismul partizanilor săi a fost mai mare şi mai puternic decât bunele sale intenţiuni.

Trece la resortul comunicaţiunii şi constată, că se cheltueşte mult pentru liniile ferate, dar vagoane atunci când trebue nu sunt. In părţile Ardealului au fost poame multe în anul acesta şi comercianţii din Germania au venit să le cumpere; oamenii le-au dus la gară, dar n'au fost vagoane ca să le încarce şi poamele ori s'au stricat, ori oamenii au trebuit să le ducă îndarăt, acasă, suferind astfel perderi enorme. Tot astfel stăm şi cu drumurile. Se plăteşte dare grea pentru drumuri şi n'avem drumuri bune. Se fac drumuri bune numai pentru cei protejaţi, iar ţinuturile opoziţionale n'au drumuri bune. Nu e mulţumit nici cu activitatea din ministerul de agricultură. Nu s'a făcut nimica pentru îmbunătaţirea agriculturii, deşi ţara noastră e ţară agricolă. Critică politica de colonizare, cu care se cheltuesc milioane în scopul maghiarizării, dar în detrimentul ţării, căreia guvernul ar trebui să-i ajute, ca să poată produce cereale mai

www.dacoromanica.ro

multe şi mai bune, ca să poată ţineà concurenţa cu străinătatea. Nu s'a făcut nimica nici din partea ministrului de honvezi pentru stabilirea unor raporturi mai bune între civili şi militari, deşi foarte necesar ar fi, ca cetăţenii să fie astfel pregătiţi, ca în caz de necesitate, nu din frică de pedeapsă să între sub arme, ci din însufleţire pentru patrie. Astăzi raporturile între militari şi civili sunt încordate. Se provoacă la cazurile din Cernova şi Pănade, unde s'a dat salve de puşti asupra poporului din partea puterii armate. Cere să se cerceteze în mod imparţial cele acî întâmplate, ascultându-se şi poporul, nu numai cei dela armată. Neavând deci încredere în guvern, din motivele înşirate nu-i votează indemnizare.

În aceeaşi şedinţă vorbeşte la indemnizare şi deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Politica guvernului e acum cunoscută, după o activitate de un an şi jumătate, din proiectele sale de lege, din declaraţiunile singuraticilor ministri şi din faptele lor. Ministrul prezident (care vorbise mai nainte) a cerut să i-se arate, în ce consistă asuprirea naţionalităţilor şi politica de maghiarizare? Va răspunde, dar întâiu constată, că transacţia cu Austria s'a făcut pe zece ani înainte între condiţiunile cele mai rele. Dela 1867 nu s'a legat o astfel de învoială apăsătoare pentru ţară. Vina o poartă coaliţia, care cerând mult şi voind să aibă tot până se află în opoziţie, s'a ales cu nimica dupăce a ajuns la putere. Tot ce a primit, e mâna liberă faţă de naţionalităţi, cu cari se face tot ca în trecut: nu se execută legea de naţionalităţi. S'a adus apoi şi legea lui Apponyi, care vrea să ridice la valoare principiul, ca cetăţean adevărat de stat în patria aceasta e numai celce ştie ungureşte. Independiştii au trecut în programul lor dreptul de vot universal şi egal, dar numai pe seama celor ce ştiu ungureşte. Nu recunoaşte pe seama statului dreptul de a constrânge cetaţenii să înveţe o limbă, fie ea şi limba statului. Guvernul vrea să ştie, în ce consistă politica de maghiarizare? In toate legile aduse dela 1868 încoace, în toate dispoziţiunile luate şi în toate instituţiunile create de atunci încoace. Scopul acestei politice e promovarea intereselor de clasă. Nemeşii maghiarimii, cari reclamă aceasta politică, au fost aceia, cari în trecut şi-au fost uitat limba şi vorbiau nemţeşte. Când a fost vorba de întroducerea limbii maghiare ca limbă diplomatică, tot ei s'au împotrivit, pentruca

www.dacoromanica.ro

să nu se deschidă cumva drum în vieaţa publică pe seama burghezimei maghiare şi pe seama jobagilor. Tot ce s'a făcut atunci şi ce se face acum, e interes de clasă. Ceice au fost stăpâni peste jobagi în trecut, sunt acuma stăpâni pe administraţie şi monopolizează funcţiile de stat. Politica unui guvern nu poate fi judecată din legile aduse de el, ci mai ales din spiritul în care pune legile în aplicare. Şi spiritul acesta e cel exprimat de un prezident de alegere, care spusese oratorului când l'a făcut atent asupra legii, că «legea sunt eu!» Aşà spune fiecare pretor şi fiecare judecător: «legea sunt eu! Aşà face şi guvernul. Pe socialiştii, cari îi turbură planurile, îi escortează, iar pe deputaţi, când îşi ţin dările de seamă, îi pune la discreţia jandarmilor. Plânsorile ridicate de deputaţii naţionalişti, pentrucă li-s'a vătămat dreptul de imunitate, stau nerezolvate, dar deputaţii daţi în judecată vin iute şi degrabă despoiaţi de imunitate. În alte state, deci şi în Austria, deputaţii nu vin extradaţi pentru delicte politice, ci ei stau, până sunt deputaţi, sub scutul imunităţii. În cercul Beiuş a fost ales deputat Vasile Lucaciu. Când a auzit rezultatul, prezidentul partidului independist, ministrul de comerciu şi comunicaţie, a spus, că va face tot posibilul pentru recucerirea cercului. Ce înseamnă aceasta? Că ministrul vrea, ca comisiunea verificătoare să nimicească mandatul. La alegerea supletorie dela Beiuş, nişte Unguri au sarit cu bătaie asupra alegătorilor români şi au dat foc cerealelor netrierate ale episcopului gr.-catolic, iar partidul independist a decis, să se trimită oamenilor felicitare. Ce alta e aceasta decât încurajare la astfel de fapte. Să nu se vorbească deci de garanţii constituţionale, când se calcă legile ca mai nainte şi când datorinţa ar fi, să se dee ţării o constituţie, care de s'ar întâmplà să fie cândva atacată, douăzeci de milioane de cetăţeni se poată sări întru apărarea ei! Nu i-se vede însă urma în proiectele prezentate până acuma din partea guvernului. Despre dreptul de întrunire şi asociare nici vorbă. Sute de întruniri slovăceşti au fost oprite, toate convocate pentru cererea votului universal. Dacă nu se doreşte statificarea administraţiei, care dejà e statificată prin dreptul de candidare dat comitelui suprem, atunci să se reformeze autonomia comitatelor şi a comunelor. Ministrul de interne a spus, că politica sa naţionalistă e aceasta: iubire faţă de popor, dar agitatorii vor fi persecutaţi fără cruţare. Partea din urmă a programului e cu

www.dacoromanica.ro

vârf şi îndesat realizată. Sentinţele judecătoreşti aduse în procesele politice trebue să convingă pe ori şi cine, că nu este independenţă judecătorească şi obiectivitate. (Prezidentul îl îndrumă la ordine). Judecătorii înşişi s'au plâns în congresul lor, că le este ştirbită independenţa! Dar cum stăm oare cu iubirea faţă de popor? Oricine poate fi cu ea în curat dacă să gândeşte, că ministrul de interne nu are de gând să facă legea votului universal, dar are de gând să facă cercuri electorale cât de mari româneşti şi slovăceşti, fiindcă iubeşte poporul şi vrea ca acesta să fie cât de slab reprezentat în dietă. Dar dragostea faţă de popor se manifestă şi altcum. Guvernul a cumpărat în Ardeal două moşii, pe cari până acî le lucrau locuitorii din două comune vecine. Guvernul nu împarte moşiile între Românii aceştia, ci aduce Ciangăi din Bucovina, iar cei de acasă pot să plece la America. Politica de dare a guvernului încă e maşteră faţă de popor. Dela cei săraci se încassează dările cu asprime, cei cu moşii mari rămân cu ele în restanţă, pentruca mai târziu să fie şterse. Aşà apoi mergem spre absolutism, ori spre revoluţie socială şi naţionalistă. Nu votează indemnizare guvernului în care n'are încredere.

În şedinţa din 30 Octomvrie 1907 a vorbit la indemnizare deputatul naţionalist român *Dr. Vasile Lucaciu*, întrat de curând în dietă. A rostit vorbirea următoare:

«On. cameră! Când cu ocaziunea primei mele păşiri am onoare a salutà cu respect acest parlament, cred că nu vatăm legile modestiei dacă accentuez, că atât eu, cât şi mult stimaţii mei colegi, când am primit încrederea alegătorilor ne-am pus şi în serviciul unui ideal măreţ. Şi acest ideal mareţ este idealul nostru al tuturora. Acest ideal m'a călăuzit când am întrat în acest parlament, şi acest ideal mă conduce când e vorba despre împlinirea datorinţei mele de legislator. Acest ideal, on. cameră, nu poate fi altceva, decât cea mai curată iubire de patrie. E datorinţa noastră a tuturora să ne iubim patria. Această datorinţă sfântă noi o înşirăm între cele dintâi virtuţi cetăţeneşti, iar neiubirea patriei o considerăm de un păcat, ce totdeauna trebue condamnat.

Cu acest ideal am crescut ca copil, acest ideal m'a condus în faptele mele publice, acest ideal l'am văzut întrupat în sufletul poporului meu iubit şi tot acest ideal vreau să-l văd

www.dacoromanica.ro

prosperând şi în partidul de care am fericirea să mă ţin, în partidul naţionalist. Acest ideal trebue să fie steaua conducătoare, baza, dreptul de existenţă al activităţii noastre parlamentare, ca partid naţionalist. (Hoffmann Otto: Un astfel de partid nu există).

Domnilor deputaţi, dacă aşà un partid există sau nu există, nu voiu aduce eu nici un argument, ci rog pe d-l deputat de mare renume Hoitsy Pál — şi cred că nu-mi refuză cererea, — ca să poftească să-mi răspundă la întrerupere, că nici aici în cameră oare nu există partid naţionalist parlamentar?

Cum putem explică fenomenul acesta curios, că între noi şi între partidele constituite pe baza altor programe există un contrast atât de mare, atunci când e vorba de realizarea principiului de faţă în vieaţa politică a dulcei noastre patrii? Oare Ungaria nu-i patria noastră, şi noi nu suntem fiii ei credincioşi? (*Balogh Mihály:* De aceea ai stat un an de zile închis, fiindcă erai tare credincios. *Brediceanu Coriolan* întrerupe. *Markos I.:* Graeca fides. *Prez.* Pentru expresiunea aceasta chem pe d-l deputat la ordine). Atunci de unde provine faptul, că între noi şi între partidele celelalte politice e un antagonism atât de puternic, încât de multeori, mai ales în unele articole ale ziarelor, ducem o luptă pe vieaţă şi moarte?

Pe acei on. colegi ai mei, cari sunt de aceeaşi naţionalitate cu noi, cari sunt aceiaşi fii ai naţiunei noastre, ca şi noi, însă de partid politic contrar, cari şed în prezent pe băncile partidului guvernamental, poftiţi ai întrebà, că oare poporul român nu tot aceleaşi principii le profesează în interesul desvoltării culturale naţionale şi politice ale naţionalităţii lor române, ca şi cele pe cari le profesăm noi, ca fii credincioşi ai acestei naţionalităţi, dar totodată şi ca fii credincioşi ai acestei patrii? Pentru aceasta zic şi ei, atât în coloanele ziarelor, cât şi în vorbirile lor politice, că iată, sunt gata să vieţuiască sau să moară pentru binele poporului român şi sunt capabili să facă totul pentru naţionalitatea română, pentru înaintarea şi desvoltarea culturală şi materială a poporului român, şi consideră de duşman al lor, fie un individ de orişice partid, ori cine ar fi pe lume, pe acela, care păcătueşte contra acestor sfinte cauze, căci acela este şi duşmanul lor, dar totodată este şi duşmanul acestei patrii.

www.dacoromanica.ro

Ca să aduc un viu exemplu, acî este ca şi o ilustraţie interesantă cazul deputatului Burdia Constantin. Din partea presei româneşti a fost atacat, că din punct de vedere de partid nu-şi poate îndeplinî aceea datorinţă, pe care patria şi naţionalitatea română o pretinde dela dânsul, nu o poate îndeplinî tocmai din punctul de vedere al situaţiei de partid. Şi domnul deputat Constantin Burdia a păşit pe faţă şi cu capul ridicat a publicat, atât în ziaristică, cât şi în darea de seamă ţinută în zilele trecute, că da, în adevăr, el iubeşte acel popor român şi naţionalitatea română, al cărui membru este. (Farkasházy Zsigmond: Noi facem pentru naţionalitatea română mai mult decât D-voastră). Că el va face tot ce-i va stà în putinţă pentru desvoltarea culturală şi materială a acestui popor şi că aşadară sunt lipsite de bază acele acuze, cari s'au ridicat contra lui atunci, când s'a zis, că în urma poziţiei de partid n'ar fi capabil, sau n'ar voî, sau dacă ar voî, ar fi împedecat, ca el în interesul propriei sale naţionalităţii să facă tot ce pretinde legea divină şi omenească, ca în interesul poporului său să o facă şi să o aducă la lumină. Căci, onorată cameră, noi încă nu voim altceva, căci aceasta este şi litera începatoare şi scopul final al programului nostru politic. Cum stă deci faptul, că pe iubitul nostru tovarăş, care, ca să mă folosesc de cuvintele sale, este capabil şi gata a face totul în interesul naţionalităţii române, sau a naţiunei sale române, cum a zis, îl priviţi de prietin în chestia naţionalităţilor, iar pe noi, cari tot binele poporului românesc îl vrem, ne priviţi de duşmani?

Dar merg mai departe pe acest teren. Aţi cugetat, că nişte întreruperi mă pot împiedecà, dar nu aflu consult, ca să reflectez la ele, ci îmi continui desvoltarea pe acest fir. Nu numai acei stimaţi domni deputaţi, cari stau aici ca fii ai naţionalităţii române, ci am experiat, că înşişi stimaţii domni bărbaţi ai guvernului, dela începutul dualismului, până chiar în zilele noastre, în acele vorbiri politice de program, cu cari s'au prezentat înaintea camerei, despre chestia naţionalităţilor aşà de frumos au vorbit, astfel de principii au accentuat şi au stabilit... că dacă acele principii şi păreri nu ne-ar mulţămì pe deplin, la tot cazul ar contribuì fie cât de puţin la găsirea calei adevărate pentru realizarea chestiei naţionale.

Unii bărbaţi de frunte ai guvernului, dela început şi până în ziua de azi, dar şi unele partide, partidul poporal, constitu-

www.dacoromanica.ro

ţional, fostul partid liberal, cel independist, toate partidele, când îşi desvoaltă programul înaintea alegătorilor se ocupă cu chestia naţionalităţilor şi totdeauna cetim, că cu cea mai mare dragoste îmbrăţişează naţionalităţile, voiesc sincer desvoltarea individualităţii, culturei, doresc progresul material şi moral al naţionalităţilor, zic, că cu toţii am contribuit serios, cu puterile noastre, la desvoltarea interesului general al culturei, la progresul material şi moral al cetăţenilor.

Dar nici noi nu voim altceva, onor. colegi! Dacă lucrul stă aşă, că în principiu nu este şi nici nu poate fi nici o deosebire între noi, de unde provine deci totuşi, că în realitate, în aplicaţia politicei, în realizarea ideilor politice, există un contrast mare, un antagonism, o duşmănie, putem zice, şi că suntem duşmani politici? Aceasta în orice caz ne sileşte la o explicaţie, şi acela care vrea să se ocupe în mod serios cu politica, trebue să-şi deà seamă de legile evoluţiei, de situaţia patriei, precum şi de viitorul ei şi să vadă, care este cauza acestei blăstămate stări de lucruri? Pentrucă toţi suntem în clar, că situaţia actuală nu este spre folosul patriei noastre, ci dimpotrivă, spre paguba ei. De aceea trebue să vedem, cari sunt motivele cari au provocat această stare de lucruri, cari au adus-o cu sine, sau cari o susţin?

On. cameră! Aceasta este o întrebare destul de temeinică. De aceea n'am îndrăznit singur, în modestia mea, să dau însu-mi răspunsul, ci mă voiu provocà la o persoană distinsă, pe care şi on. cameră o ţine de atare şi pe care foarte mult o stimez. Este vorba de Ex. Sa contele Apponyi. O reflexiune foarte clară a sa ne va luminà asupra cauzelor, cari susţin aceste triste stări de lucruri. Vorbind despre chestiunile politice ce există între noi şi Austria, el zice: «Explicaţia acestor neînţelegeri, a duşmăniei, care de fapt există de multeori, dacă nu în totdeauna, o aflăm în faptul, că unele expresii, cari determină relaţiile respective în ceeace priveşte legile, vieaţa politică, organizaţia dreptului public, se înţeleg greşit, şi din expresiile, din explicaţiile false, greşite, se nasc unele curente politice, cari întrupându-se în instituţiuni, opresc împăciuirea naturală a lucrurilor».

De aceea vedem, că în decursul tratării pactului chiar aceste stări, aceste drepturi publice, şi altele, se caută a fi explicate, a fi determinate mai precis, întocmai cum s'a expri-

www.dacoromanica.ro

mat Excelenţa Sa, contele Apponyi, iar din acestea rezulta, că curentele false ale politicei vor încetà, şi în locul acestora vor urmà stări accesibile. Aşà stăm cu chestia aceasta, ca cu chestia amintită dejà. Chiar pentru aceea m'am folosit de reflexiunile înţelepte auzite dela Excelenţa Sa, contele Apponyi, şi pe cari le-am adus în legătură cu chestia existentă.

Aşà e, on. cameră. Toate lucrurile din lume sunt supuse legilor desvoltării progresului, însă totdeauna avem să ţinem seamă de principiile fundamentale de unde purcedem şi sa zicem, că o instituţie numai pe baza acelor principii fundamentale va înflorì, va progresà, va existà, pe baza căror principii fundamentale s'a născut, s'a făcut. Aşà suntem noi, în ţara aceasta, on. casă! Aceasta ni-se spune zi de zi, aceasta o auzim în vorbirile de program şi în declaraţiile barbaţilor din guvern şi în privinţa aceasta nu face excepţie nici Excel. Sa, Bánffy Dezső, despre care ştim însă cum a tratat chestia de naţionalitate. (Voci: Bine a făcut. Trăiască Bánffy.) N'a avut vreme să savârşiască aceea ce a voit şi s'a înecat în politica sa proprie, iar politica lui, mulţămită Domnului, a răposat fară drept de reînviere.

On. cameră! Voesc să folosesc ca punct de mânecare al vorbirei mele principiul, despre care am făcut amintire la început, adecă iubirea de patrie, sau patriotismul. Niciodată şi nici într'o ţară nu au luat în deşert şi nu au mistificat mai mult înţelesul acestui principiu, ca la noi. Aduceţi-vă aminte de vremea, când patrioţii îşi ziceau unul altuia «Peciovici». Aduceţi-vă aminte de vremea, când aşà zisul partid liberal îşi ajunsese apogeul în activitatea sa politică. Oare atunci ce ziceau bărbaţii acestui partid despre patrioţii 48-işti? De sigur nu-i considerau de buni patrioţi. De câteori nu i-au suspiţionat, de câteori nu i-au numit ei trădători, numai fiindcă nu aveau aceleaşi păreri politice! Aduceţi-vă aminte de cele întâmplate înainte cu trei ani. Eu aşà cred, că colegul Holló Lajos. mi-ar plăceà mult să fie de faţă, ca să mă auda, e un reprezentant al patriotismului. Şi ştiţi ce a zis acest domn înainte cu trei ani despre un ziar patentat patriot, care apără o altă direcţie politică, despre «Bud. Hirlap?» Nici mai mult, nici mai puţin, decât că e trădător de patrie şi stă în relaţii intime cu ceialalţi trădători şi cu patrioţii de cinci piţule. I-a negat patriotismul, pentrucă apără formula lui Széll-Körber şi pe — Apponyi!

www.dacoromanica.ro

Şi în acest hal ne aflăm şi astăzi, on. casă. Astăzi onorata coaliţie şi ziarele ei, dupăcum a spus eri colegul Thaly Kálmán, presupun orice despre rămăşiţele sau ruinele guvernului anterior, numai aceea nu vreau să creadă de loc, că şi între ei s'ar află Maghiari şi patrioţi buni. Dacă cineva e darabant, urmează eo ipso, că nu poate fi bun patriot. (Aşà e!)

Eu zic şi susţin, că majoritatea guvernului şi jurnalistica coaliţionistă de sigur n'a numit şi nu numeşte patriotic pe guvernul precedent. Că aveţi dreptate, ori nu, eu nu sunt chemat să judec, ci va judecà istoria. Dar până atunci noi putem să-i condamnăm sau să-i preamărim. Insă în acest joc eu mai curând văd defăimarea adevăratului înţeles al ideilor, decât statorirea valorii şi a înţelesului lor.

Vă întreb aşadară, că patriotismul, ca ideal care te îmboldeşte la fapte măreţe şi care ca atare formează fericirea cetăţeanului, poate fi supus, poate fi subjugat, poate să se schimbe cu fiecare partid, în fiecare guvern, sau poate să depindă dela condeiul unuia sau celuialalt jurnalist? Iubirea mea de patrie e cu mult mai mare decât să se schimbe, cum se schimbă vremea.

In patria noastră, între împrejurările noastre speciale, cred că în aceea se manifestă iubirea de patrie, că suntem întru toate supuşi loiali ai regelui nostru apostolic. (Sgomot). Acesta e lucrul cel dintâiu. (Sgomot). Aceasta este ideea fundamentală a statului monarhic. Criteriul nerăsturnabil al iubirei de patrie mai este apoi şi îndeplinirea legilor sancţionate de acest parlament, cari legi nu e iertat să fie supuse schimbărilor politice şi cari legi trebuesc aduse în îndeplinire în orice împrejurări. (Aplauze la naţionalişti). Se poate, că nouă nu ne convin, se poate că s'au adus în contra voinţei noastre, putem să luptăm în contra lor, dar de respectat trebue să le respectăm până legea e lege. (Aplauze la naţionalişti). In acestea văd eu adevăratul patriotism, acestea sunt ideile fundamentale ale iubirei de patrie, cari nu e iertat să fie supuse schimbărilor politice şi părerilor jurnaliştilor. Iar dacă aşà stă lucrul, pentrucă nu poate fi altcum, atunci cum se poate explicà aceea, că între noi totuşi sunt păreri contrare? Deci acesta e punctul nostru de vedere, aceasta e baza patriotismului nostru, aşadar acesta trebue să fie şi al D-voastră. Deci între noi nu pot fi păreri contrare, şi nici nu e permis să fie. Aşà s'a desvoltat din o înţelegere rea o anumită direc-

www.dacoromanica.ro

ţiune politică, din care ar urmà apoi, că patriotismul numai unul singur poate fi, şi anume acela, care e în stare să contopească şi care şi voeşte această contopire în sinul naţiunei maghiare. Această explicare a patriotismului nu am acceptat-o nici când, ba nici nu o vom primì, chiar pentru aceea sunt divergenţe politice între noi.

O altă divergenţă de păreri formează între noi aşà numitul concept despre «naţiune» şi «naţionalitate». Să luăm lucrul dela început, să vedem cum s'a desvoltat lucrul acesta în vieaţa publică a Ungariei, până în zilele noastre, aşà că am ajuns acolo în ce priveşte chestia naţionalităţilor, că pe mine şi pe colegii mei ne priviţi ca duşmani de moarte.

On. cameră! In zilele trecute a fost desvălirea chipului unui distins bărbat de stat; la congresul advocaţilor s'a întâmplat această desvălire a chipului lui Verbőczy. Nu voesc să întru mai afund în critizarea dreptului făcut de el, l-au critizat, nu popii, ci advocaţii. Să deschidem cartea acestui mare autor, despre care ministrul de justiţie a vorbit cu atâta căldură înaintea tuturor advocaţilor din Ungaria. Acolo, în cartea a III-a, capitolul 25, § 2, Verbőczy în mod taxativ înşiră naţiunile din Ungaria, «nationes regni Hungariae». In mod taxativ înşiră — fireşte în limba latină, — că în Ungaria sunt Unguri, Valahi, Germani, Slovaci, cu un cuvânt, le înşiră pe toate naţiunile, cari sunt în Ungaria. Vorbeşte şi în special despre fiecare naţiune. Deci vedem, on. cameră, că Verbőczy în cartea sa înşiră naţiunile *după limbă*. Aceste naţiuni locuitoare în Ungaria alcătuesc statul.

On. cameră! Eu le aduc acestea ca argumente, că acestea idei politice sunt supuse desvoltării legilor. Punctul de mânecare deci e acela, că se zice, că nu au fost atunci naţiuni în Ungaria. Bine, dar Ungurii, Slovacii, Românii ce au fost? Acelaşi popor, ba dacă vreţi, aceleaşi naţionalităţi, cari au locuit atunci, locuesc şi acum aici. Insă în evoluţia de mai târziu, conceptului «naţiune» au voit să-i dee altă explicare. Anume, Kölcsey, Kazinczy F., bar. Eötvös Iosif, în opurile lor politice şi literare vorbesc despre naţionalitatea maghiară şi vorbesc despre naţiunea maghiară, chiar aşà, ca despre naţiunea şi naţionalitatea română, deci le-au folosit deopotrivă expresiunile acestea. Insă cu ocaziunea aducerii legilor din 1848 şi din 1867—68, să deschidem buletinele parlamentare şi vom aflà, că s'au nizuit, ca aceste două expresiuni să fie cât mai bine determinate şi cât mai

www.dacoromanica.ro

precis, şi totdeauna aşà s'au exprimat, că în Ungaria există o naţiune politică nedespărţită, pe aceasta o numim naţiunea maghiară şi la această naţiune politică aparţin, ca membri, atât Maghiarul, cât şi Românul, Slovacul şi celelalte naţionalităţi. (Aplauze). Ei bine, noi aceasta o primim şi o stimăm până e lege. Deci pentruce sunt atâtea frecări între noi, chiar în ce priveşte chestia naţionalităţilor? Pentrucă naţiunea maghiară voeşte să contopească în sinul ei naţionalităţile şi să nege individualitatea naţionalităţilor! (Voci: Nu e drept).

Eu sunt martor, că atunci când vorbeşti în saloane cu bărbaţi de stat ai Ungariei, sau cu un fişpan mai cuminte, totdeauna dau dreptul acestei deosebiri şi nici când n'am aflat, nici chiar pe baronul Bánffy, care aşà să fi dat definiţia naţionalităţilor precum am desvoltat-o eu. Dar ne întrebaţi de plângerile, de durerile noastre! Aşadar ascultaţi. Ne doare, că pe baza unor vorbe rău înţelese, pe cari aşà zicând zi de zi călăriţi, vă îndoiţi în patriotismul nostru, şi voiţi să ne luaţi, nu numai drepturile politice, dar ne declaraţi chiar de trădători de patrie, pentrucă ne iubim poporul nostru. Vă rog d-lor deputaţi să vă reîmprospătaţi în minte programul politic al lui Széll Kálmán, care chiar în ce priveşte chestiunea naţionalităţilor ne-a sunat ca o simfonie divină, al cărui rezultat a fost o decepţie foarte dureroasă. Totdeauna văd aceste idei expuse în vorbirile de program ale deputaţilor, totdeauna ei spun, că îşi iubesc pe fraţii lor Români, Slovaci, Sârbi, dar totdeauna ameninţă cu cele mai teribile pedepse pe aşà numiţii agitatori. Aceasta ar fi în regulă, dar când noi ne exprimăm iubirea faţă de popor, de limba, de cultura noastră, cu gura mare strigă, ţipă, că suntem trădători de patrie şi ne-am conjurat în contra unităţii de stat maghiar. Aşà stă lucrul cu ideea de stat maghiar, aşà se nasc pervertirile politice prin munca fără suflet a ziariştilor. Onoare foarte puţinelor excepţii, celor cari nu se lasă seduşi.

Ce înţelegem d-lor sub ideea de stat maghiar? Ideea de stat maghiar e codificarea celor 2 principii, despre care am vorbit mai nainte. Dar dacă e vorba despre înghiţirea naţionalităţilor, atunci noi suntem contrari acestei idei, pentrucă e antipatriotică. Cu conştiinţa liniştită şi cu fruntea ridicată susţinem, că noi gândim, cugetăm şi lucrăm în sensul cel mai spiritual, cel mai patriotic, şi că principiile noastre conduc la consolidarea păcii şi la fericirea ţării.

www.dacoromanica.ro

Nu tare de mult am avut onoarea a asculta, — nu din locul acesta, ci de pe galerie — vorbirea Excelenței Sale Andrássy în chestia naționalităților, care vorbire a avut bunătatea a o tipări și în limba română și a o împărți în câteva mii de exemplare. Vorbirea aceasta a fost considerată ca un fel de capitis diminutio a naționalităților, a voit d-l ministru să ne arete pe noi ca pe niște trădători de patrie și pe sine a voit să se afirme ca un binefăcător al naționalităților, căci, vezi Doamne, el iubește poporul, îi dorește binele, dar urește agitatorii.

Dar d-lor, cine iubește agitatorii? Am înțeles însă, că D-voastră sub agitatori ne-ați înțelege pe noi. Dacă așa stă lucrul, apoi durere, D-voastră și domnul ministru greșiți, căci de fapt noi nu agităm împotriva patriei și a națiunei maghiare, ci da, agităm împotriva întortocherii și pervertirii concepțiilor politice.

Alt motiv pentru care denegăm votarea indemnității pentru acest guvern, cu toată onoarea care ne poartă față de membrii acestui cabinet și îndeosebi cu care recunosc capacitatea lor genială ca bărbați de stat, este modul de guvernare, care a cauzat ura deplorabilă cu care ne purtăm unii față de ceialalți în această țară și care n'ar fi permis să fie. Aceste contraste, aceste pasiuni dușmănoase n'ar fi permis să domineze între fiii acestei patrii. Ațâțăm în contra acelor idei scălciate, cari sunt în stare să provoace ceartă și ură, cari ne fac dușmani, pe fiii acestei patrii, cari se nizuesc să ne nimicească, dacă cândva se va puteà, prin ajutorul acestei lozince false, dar nu se va puteà. Căci până când e cu noi iubirea poporului, până când ne iubim limba, până când simțim svârcolind în pieptul nostru conștiința națională și până când și cel din urmă strop de sânge e sânge românesc, *nu ne temem!* (Aplauze între naționalități. Sgomot în stânga).

Să privim de ex. punctul de vedere al sistemului de guvernare cu privire la dreptul de alegere. Recunoaștem, că prin jurisdicția curială sistemele cele vechi, nesuferibile, cu privire la dreptul de alegere, s'au îmbunătățit. Să nu vorbim însă despre acele sisteme de alegere. Căci noi doară am declarat atunci, că iată, nu suntem în stare să purtăm lupta parlamentară față de forța brutală, exerciată fără nici o rușine, și pentrù aceea am fost necesitați să ne retragem în pasivitate. Pe timpul întrării în vigoare a jurisdicțiunii curiale, cugetând că libertățile politice se vor respectà pe un teren mai extins, am păsit de nou pe

www.dacoromanica.ro

terenul activităţii. Şi ce experiem, on. casă? Eu, care îmi iubesc patria cu adevărat, am voit să ocup loc în camera aceasta, ca aici să dau expresie abuzurilor comise în contra noastră şi să cer revendicare pentru abuzuri existente, iar după alţii neexistente, căci aici aflu de bine să le aduc în discuţie şi să conlucru spre prosperarea patriei. Colo, în partea nordică a Transilvaniei, în Lăpuşul-unguresc, am aflat însă nenumărate bajonete, am aflat acolo pe comitele suprem, pe vice-comitele, cu întreaga administraţie şi cu intriga ei, am aflat acolo sacul cu bani, cu un cuvânt, am văzut împedecarea liberului exerciţiu al drepturilor publice. Prin urmare, în Ungaria n'avem ce să vorbim despre vieaţa constituţională. Aceasta este plângerea cea mai mare, şi nu numai a naţionalităţilor, ci ea este şi plângerea contrarilor nostri, căci am auzit doară dela un mare bărbat de stat independist, că partidul liberal întru atâta au dus abuzurile şi părerile anticonstituţionale, încât chiar şi dreptul de existenţă şi drepturile omeneşti li le-au detras şi pentru aceea s'au văetat. Şi noi să nu ne văetăm atunci, când D-voastră ne denegaţi chiar şi drepturile omeneşti?

Domnilor! Nu pretindeţi a ocupà totul în favorul unor oameni favorizaţi, sau clase, sau naţiuni, sau mai ştiu eu în favorul cui, când aici este vorba despre un stat poliglot, (Sgomot. Voci: Stat naţional unitar!) şi dacă noi pentru gloria aceasta lucrăm cu D-voastră împreună, nu ne faceţi imposibili.

Noi, şi acei domni deputaţi, cari au participat la alegerea electorală dela Beiuş, putem zice, că numai prin puternicia lui Dumnezeu am ajuns aici, şi acei alegători, în contra tuturor ispitirilor, corupţiei, terorizărei ne mai pomenite, au venit şi au votat pe mine. Toate acestea abuzuri se pot îndreptà spre bine. In ori şi ce caz dreptul votului universal secret după comune va duce cu un pas mai departe cultul libertăţii publice şi întărirea adevăratei vieţi constituţionale în Ungaria.

Mă pune în mare uimire punctul de vedere al partidului independent în chestia amintită. Pe vremea când Ex. Sa contele Tisza István îşi cetià aici programul său politic, atunci un bărbat valoros din partidul D-voastre, d-l deputat Ugron Gábor, poftiţi priviţi ziarul, cel puţin de o sută de ori îi strigà Ex. Sale, Tisza István: Ce-i cu dreptul de alegere? Dânsul însă vorbià mai departe despre Austria, despre străinătate, despre comerciu, tarifă, naţionalităţi, iar domnul Ugron Gábor: Dar ce-i cu votul

www.dacoromanica.ro

universal de alegere? Şi contele Tisza István voind să se scape de urmăririle d-lui deputat Ugron, care în continuu îl întrerupià în desvoltarea mai departe a programului, îi răspunde: Aşà e, că va fi extindere a dreptului de alegere. Iar atunci d-l deputat Ugron Gábor îi replică: Nu ne trebue extindere, ci ne trebue dreptul universal de alegere. (Ugron Gábor: Corect). De atunci de multeori s'a vorbit, de multeori am auzit programul guvernului, vorbirile Ex. Sale Kossuth Ferencz, splendidele vorbiri ale Ex. Sale contelui Andrássy Gyula, dar nu am mai auzit niciodată glasul domnului Ugron Gábor întrerupând cu vorbele: Unde-i dreptul universal de alegere? Aşà cred, că nizuinţa noastră înţeleaptă de a lucrà fără nici un interes personal, cu toată tăria inimei noastre, a fost întreruptă de legea ministrului de culte contele Apponyi Albert. Eu n'am nimic cu ideile acestea, pe cari eu nici nu le-am desvoltat şi cari sunt nerăsturnabile. Că doară, onorată cameră, sunt aici eu, mă nizuesc să vorbesc ungureşte şi am învăţat ungureşte. Cine poate presupune despre mine, sau despre soţii mei, că noi luptăm în contra cunoştinţei limbii maghiare? Aceasta e absurd, on. cameră. Dar politica, acea politică, care e depusă în acest proiect de lege, nu ne convine. Ca carnea în sos, aşà înoată în ea anumite idei laterale. Anumite tendinţe, cari de loc nu se ţin de planul de învăţământ, dar cari tot mai tare sapă prăpastia neînţelegerii.

Onorată cameră! E foarte frumos din partea unui bărbat de stat, când declară cetăţenilor: «Iată, am deschis pe seama voastră şanţurile constituţiei, ca să puteţi trăì liberi cu drepturile voastre de cetăţeni, deschidem pentru voi şi copiii vostrì şi uşile funcţiunilor de stat, ca să puteţi ocupà loc acolo, până chiar şi la ministerii, dar e natural, că lucrul principal e să ştiţi ungureşte». Nu e lucru greu a răspunde domnului ministru de instrucţie astfel: Oare câţi sunt dintre Românii cari ştiu ungureşte aplicaţi în oficiu? Statistica dovedeşte, că abià 60—70 în întreagă ţara. La Curie dintre 100 de juzi abià 3 sunt Români. Dar voiu dovedì, on. cameră, cât de nedrept e d-l ministru faţă de fiii naţionalităţii maghiare.

E lucru ştiut d-lor, că nu poate fi aplicat nime, nici ca ministru comun de finanţe, nici ca ministru de externe, nici ca ministru à latere, nici ca ministru de răsboiu, şi nici pe la nu ştiu ce dicasteriu, nici în Viena, nici în Budapesta, fără cunoaşterea limbii germane, care în cazurile de faţă e obligа-

www.dacoromanica.ro

toare. Iar acum fie-mi permis a întrebà pe d-nul ministru de instrucţie, care în bunătatea sa nemărginită s'a îngrijit, ca fiii Românilor prin învaţarea limbii maghiare să ajungă în slujbe: Luat-a dispoziţii, ca cei din Dobriţin, Kecskemét şi Iászberény, să fie siliţi a învăţà limba nemţească pentru a puteà ajunge în oficiile înşirate mai sus? Aşi fi foarte fericit, dacă aşi puteà ascultà un răspuns asupra acestui argument.

Nu mă opun, ca copiii români să înveţe limba ungurească. Nu agit împotriva limbii, din contră, voiesc ca fiecărui cetaţean al patriei sa i-se dee ocazia de a învăţà ungureşte, dar nu pe calea pe care ne îndrumă ministrul de culte cu legea sa. Noi cunoaştem un drum cu mult mai bun, cu mult mai practic, şi voiu aveà fericirea, ca la pertractarea budgetului instrucţiei să vă comunic, că legea lui Apponyi e tocmai contrară intenţiilor ei.

Mă refer la d-l Berzeviczy, care pentru a-şi documentà proiectul său despre învăţământul limbii maghiare a zis, că sunt 18 ani de când s'a formulat legea, s'au dat atâţia bani pentru şcoale de stat, învăţători, pedagogi, şi cu toate acestea rezultatul e nul. Vă veţi convinge şi în urma legii lui Apponyi, că peste 20 de ani rezultatul va fi acelaşi!

Mult ar trebuì să spun încă, on. cameră, dar nu vreau să abuzez de rabdarea D-voastre. Mai ales aşi dorì să reflectez la unele fraze din vorbirea de ieri a d-lui Wekerle, referitoare la libertatea propunerei limbii maghiare în România. Dar voiu venì cu date să vă documentez, ce colosală deosebire este între starea noastră de lucruri şi cea din România. Noi, partidul naţionalist, am dorì mult sa putem lucrà împreună cu majoritatea şi cu guvernul la prosperarea patriei şi la bunăstarea ei, dar din motivele indicate aceasta ne e cu neputinţă. Nu mă îndoiesc însă, că vor venì vremuri mai bune, pentrucă cunosc poporul maghiar ca pe propriul meu popor român şi ştiu bine, că poporul maghiar, care gândeşte corect, care are inimă iubitoare, patriotul maghiar, nu e de una şi aceiaş părere, în toate privinţele, cu aceea ce D-voastră aici în jurul chestiei de naţionalitate exprimaţi. (Sgomot. Contraziceri. Intreruperi: Vorbeşte despre memorand!) Dacă vorbiţi despre memorand răspund, că eu sunt unul dintre cei mai cunoscuţi reprezentanţi. Şi eu am primit dela damele şi domnişoarele maghiare din Cluj buchetul cel mai frumos. Să-şi însemne bine d-l deputat

www.dacoromanica.ro

asta! Ele mi l-au adus, mi l-au prezentat, şi eu le-am mulţamit. Atât d-lui deputat, care m'a întrerupt. Caci pentru binele iubitei noastre patrie, pentru ţara noastra Ungaria, va venì timpul când ne vom înţelege unii cu alţii şi întru realizarea acestor idei naţionale vom lucrà împreuna. Dar dacă nu va fi aşà, nu noi purtăm vina, ci on. partide, cari stau pe baza punctelor de vedere intransigente-şoviniste, spre paguba ţarii».[1]

In şedinţa din 31 Octomvrie 1907 a vorbit baronul Bánffy Dezső, ocupându-se cu vorbirea deputatului *Dr. Vasile Lucaciu*, căruia i-a făcut grave imputări în chestie de patriotism. A răspuns în chestie personală *Dr. Vasile Lucaciu*. Vorbeşte în mijlocul continuelor întreruperi. Constată din vorbirea lui Bánffy confirmarea celor spuse de el, că în Ungaria să doreşte o direcţie politică duşmanoasă naţionalităţilor. Baronul Bánffy l'a atacat pe nedrept. La Lăpuşul-unguresc, unde a candidat întâiu, s'a folosit steag unguresc. Sub steagul unguresc i-s'au adunat alegatorii şi s'a făcut votarea. In Beiuş, unde a fost ales, tot aşà. Ziare maghiare au scris, că la Beiuş a fost curată padure de steaguri naţionale ungureşti. Steaguri româneşti n'au fost nici unde. Ce priveşte şcoalele, să aşteapta dela guvern steagurile şi pajurile şi Românii se vor conformà legii. Scopul baronului Bánffy n'a fost să constate adevărul, ci să provoace ură. S'a făcut vorbă despre memorand. Spune, ca despre cele cuprinse în memorand ia discuţia cu orişicine pentru a-l convinge, ca nu e nimic nepatriotic în memorand. Românii s'au dus cu el la Viena, pentrucă acolo erà Monarhul. Au fost condamnaţi memorandiştii, oratorul mai aspru, caci a primit cinci ani, dar a urmat graţiarea, un act la care n'a contribuit cu nimica baronul Bánffy, care a executat numai în mod conştienţios, ca ministru-prezident, ordinul Monarhului. De altcum Românii sunt mulţumitori baronului Bánffy pentru politica inaugurata faţa de ei, fiindcă tocmai pe calea aceasta i au deşteptat la conştienţă, la vieaţă. Dar politica sa nu poate sa fie politica Ungariei, — ba e o politică, care sapă groapa Ungariei. Naţionalitaţile nu vreau alta, decât conservarea individualitaţii lor, a culturii lor naţionale, a limbii lor. Stau deci pe baze, pe cari e posibila înţelegerea.

[1] Din ziarul *Lupta*, anul 1907.

www.dacoromanica.ro

În şedinţa din 6 Noemvrie 1907 s'a continuat discuţia asupra indemnizării. A vorbit la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Ştefan Petroviciu. Soartea ţării depinde dela norocoasa rezolvare a chestiei de naţionalitate şi a chestiei sociale. Vorbeşte întâiu în chestia de naţionalitate. Ceteşte din proiectul de adresă al partidului naţionalist părţile referitoare la chestia aceasta. Modul de rezolvare a chestiei e expus clar în acest proiect de adresă. Pecând din parte maghiară fiecare vrea să facă altcum rezolvarea. Toţi sunt însă de acord, că rezolvarea să se facă numai pe lângă asigurarea eghemoniei maghiare. Dar aceasta ar fi, nu rezolvarea, ci înveninarea chestiei. Nu se poate decretă într'o ţară cu mai multe popoare, că unul e domnul, celelalte sclavii. Polemisează cu baronul Bánffy, care călăreşte pe crearea statului unitar naţional maghiar. E dureros, că un fost ministru-prezident profesează astfel de idei, ca popoarele de altă limbă să fie contopite în naţiunea maghiară. E o imposibilitate; dar şi mai mare imposibilitate e a spune, că o astfel de politică cer interesele dinastiei, cum spusese Bánffy. N'are nime dreptul să iee aceea ce n'a dat, deci nici statul n'are dreptul să iee dela naţionalităţi limba lor. Ţara aceasta e poliglotă, dar e slabă, fiindcă nu sunt mulţumite naţionalităţile. Să se rezolveze deci chestia de naţionalitate, dar nu aşà cum cere Bánffy. Nu înţelege, de ce se provoacă Bánffy la dinastie? Vrea să facă naţionalităţile să creadă, că sunt abandonate şi din partea dinastiei, ori vrea să spună, că trebue capacitată coroana, dinastia, să se pună şi ea în serviciul maghiarizarii? Naţionalităţile însă se vor apără în contra fiecărui factor. Combate afirmarea lui Bánffy, că spre apus ar fi numai state naţionale. Se provoacă la Austria şi la Elveţia, cari nu sunt state naţionale, ci poliglote. Se miră, că Maghiarilor le place politica de germanizare în contra Polonilor din Germania, când tot ei simpatizează cu Polonii din Galiţia, cari fac cu Rutenii de acolo aceea ce se face la noi cu naţionalităţile. Vorbeşte despre stările de lucruri din Elveţia şi arată pe ce cale a ajuns România şi Sârbia să fie state unitare, afirmând, că în România nu sunt naţionalităţi străine, sunt numai Români, iar străinii de acolo sunt locuitori vremelnici ai ţării. Despre legea de naţionalităţi a spus baronul Bánffy, că nu poate fi executată, pentruca au modificat-o alte legi ulterioare.

www.dacoromanica.ro

Adevărat. Dar sunt în legea de naţionalităţi şi dispoziţii nemodificate. De ce nu se execută partea aceasta a legii? De ce nu se fac pentru naţionalităţi gimnazii, şcoale comerciale, şcoale reale? In parlament n'a tras nime guvernul la răspundere pentru neexecutarea legii de naţionalităţi, semnul, că toţi au consimţit. Dar pe când aici se spune, că legea de naţionalităţi nu poate fi executată, în ziarele din Germania apar comunicate, în cari se arată câte drepturi au naţionalităţile din Ungaria, garantate prin legea de naţionalităţi! N'ar strică ceva mai multă sinceritate. Să se spuna: nu executăm legea, pentrucă nu putem, ori pentrucă nu vrem. Constată, că sistemul de guvernare nu s'a schimbat, ori daca s'a schimbat, e schimbat în mai rău. Vorbeşte despre alegeri. Arată cum în cercul seu oamenii inteligenţi au fost arestaţi din partea prim-pretorului, fără a-l fi tras pe acesta cineva la răspundere. Procurorul a făcut apoi procese cu grămada pentru agitaţie, dar s'au dovedit toate acuzele de neîntemeiate. Arată în ce mod e şicanat poporul din partea administraţiei. Guvernul a promis lege despre votul universal, dar nu e gata nici proiectul legii. Ministrul de interne a spus, că în curând va fi gata, dar acest *în curând* poate să ţină şi zece ani. De ce nu comunică barem principiile fundamentale, pe cari are de gând să pună legea, şi de ce se provoacă la tatăl seu, când e vorba de votul universal, căci doară ştiut este, că tatal seu numai democrat nu a fost? Legea de indemnizare nu o votează.

In şedinţa din 8 Noemvrie 1907 a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad în chestie de regulament. A arătat, că prezidentul a dat în ziua premergătoare explicare greşită regulamentului de casă, afirmând, că deputaţii croaţi nu ar avea dreptul să vorbească în limba lor maternă în dietă şi în chestie de regulament. Pot să folosească totdeauna limba lor, fiind acesta un drept acordat lor prin lege specială, pe care nu o poate desconsideră regulamentul de casă.

Legea despre indemnizare a fost votată în general. La discuţia pe articole, în şedinţa din 9 Noemvrie 1907, deputatul Ugron Gábor a făcut propunere, ca indemnizarea să se voteze, nu pe patru, ci pe şase luni. S'a sculat deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* şi a declarat în numele consoţilor de principii, că nu primeşte modificarea. Dacă guvernul avea tre-

www.dacoromanica.ro

buinţă de indemnizare pe şase luni, trebuià să revoace proiectul cel vechiu cu patru luni şi să prezinte altul nou, cu şase luni. Aşà erà corect. De altcum guvernul nu are trebuinţă de indemnizare mai lungă, pentrucă aplicându-se regulamentul şi faţă de alţii, aşà cum e aplicat faţă de Croaţi, nu e temere de obstrucţie. Vorbind despre procedura prezidenţilor în jurul aplicării regulamentului, prezidentul îl admoniază de douăori, amenințând cu detragerea cuvântului. Oratorul declară, că şi de altcum nu are încredere în guvern şi nu-i votează nici o indemnizare.

Interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad.

In şedinţa din 16 Noemvrie 1907 tot deputatul naţionalist român Dr. Aurel Vlad a adresat interpelare ministrilor de interne şi de justiţie în chestia alegerilor municipale din comitatul Hunedoara. Înşiră ilegalităţile săvârşite de organele administrative, cari au vătămat şi dreptul său de imunitate, şi adresează ministrilor următoarele întrebări:

«1. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că la alegerea pentru municipiu, efectuită în cercul Rapoltului (comit. Hunedoara), prezidentul de alegere, în înţelegere cu primpretorul Fekete Károly din Geoagiu, a eludat dreptul alegătorilor de a-şi numì ei bărbaţi de încredere şi a făcut iluzorie şi procedura secretă, prin aceea, că a impus alegătorilor, în localul de alegere, prin notarii comunali, bilete de votare cu numele candidaţilor oficioşi, cari bilete din departe puteau fi cunoscute?

E aplecat domnul ministru de interne să se îngrijască pe cale novelară, în înţelesul §§-ilor 37—38 din articolul de lege XXI dela 1886, despre aceea, ca drepturile legale ale cetăţenilor alegători să fie asigurate?

Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că primpretorul Fekete Károly din Geoagiu a dat ordin poliţiei, ca să mă îndepărteze pe mine din comuna Rapolt, cum şi pe Coriolan Pop din Orăştie şi pe Romul Sabo din Folt, şi că în urma acestui ordin ilegal jandarmeria de fapt a scos din comuna Rapolt pe Coriolan Pop şi pe Romul Sabo?

E aplecat domnul ministru de interne să facă din interpelarea mea obiect de grabnică cercetare, îngrijindu-se de pedepsirea abuzurilor?

www.dacoromanica.ro

Fiindcă prin îndepărtarea lui Coriolan Pop şi Romul Sabo primpretorul Fekete Károly a săvârşit crima cuprinsă în §§-ii 472 şi 475 din codul penal, e aplecat domnul ministru de justiţie să îndrume fără zăbavă pe procurorul regesc din Deva, să înceapă procedura penală în contra primpretorului Fekete Károly?»

Prezidentul enunţă, că interpelarea se va predà ministrilor, iar cazul de vătămare a imunităţii va fi trecut la comisiunea de imunitate.

Interpelarea deput. Dr. Stefan C. Pop.

In şedinţa din 20 Noemvrie 1907 a interpelat deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C Pop* în chestia străpungerei ţăranului din Satmar, Zaharie Pop, din partea unui jandarm, cu ocaziunea unei execuţii. Înşiră cum s'au întâmplat lucrurile şi constată, că întreaga procedură a fost incorectă şi ilegală, apoi adresează ministrilor de interne şi de honvezi întrebările următoare:

«1. Au cunoştinţă domnii ministri, că la 6 Noemvrie 1907, în comuna Fehérszék, comitatul Sătmar, cu ocaziunea execuţiei pentru dare, un jandarm beat a străpuns cu bajoneta tocmai în inimă pe ţăranul Zaharie Pop al lui Costan?

2. Au cunoştinţă domnii ministri, că în urma acestui atentat a ramas fără susţinător o familie, compusă din văduva şi patru copii orfani ai celui omorît?

3. Au cunoştinţă domnii ministri, că acest caz nemaiauzit a provocat legitimă indignare şi mare nelinişte, nu numai în comuna Fehérszék, ci în ţinutul întreg?

4. Sunt aplecaţi domnii ministri să pornească cercetare severă, respective să dispună, ca cercetarea să o facă o comisiune mixtă, din care să facă parte şi judele de instrucţie central al tribunalului competent, dar şi familia rămasă orfană să poată fi reprezentată în ea?

5. E aplecat stimatul domn ministru de interne să iee dispoziţiuni, ca să fie împărtăşiţi de deplină despăgubire orfanii şi văduva despoiată de susţinătorul familiei?

6. E aplecat domnul ministru de honvezi să iee dispoziţiuni, ca crima să fie pedepsită cu aplicarea pedepsei celei mai aspre, statuindu-se un exemplu de împedecare a repetirei cazurilor de felul acesta?»

www.dacoromanica.ro

Interpelantul înşiră martorii, cari pot dovedì, că lucrurile aşà s'au întâmplat cum au fost expuse, iar prezidentul enunţă, că va predà ministrilor interpelarea.

Imunitatea deput. Dr. Al. Vaida-Voevod.

In şedinţa din 26 Noemvrie 1907 s'a pus la ordinea zilei raportul comisiunei de imunitate în chestia deputatului Vaida. Vorbeşte raportorul, expunând lucrurile aşà cum s'au întâmplat în şedinţa din 8 Aprilie 1907, din 11 Aprilie şi din 7 Iunie 1907. Comisiunea constată, că de fapt imunitatea deputatului Vaida a fost vătămată. Altă propunere însă nu poate face, pentrucă nu s'a putut constatà, că *prin cine* s'a comis violarea imunităţii.

Vorbeşte deputatul Nagy György şi face contra-propunerea, ca dieta să declare, că în cazul de faţă imunitatea nu a fost vătămată, dupăce nime n'a constrâns pe deputatul Vaida să iasă din dietă, ci el a fugit, fiindcă erà laş. (Prezidentul îl îndrumă la ordine. Deputatul Kecskeméti strigă: Trăiască Nagy, iar prezidentul îl îndrumă şi pe el la ordine.) Vorbeşte apoi deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Respinge atacurile antevorbitorului şi protestează în contra invectivelor sale. In meritul chestiei spune, că anunţarea violării dreptului de imunitate el a făcut-o, în credinţa, că celelalte le va face comisiunea şi camera. Nu s'a cugetat la aceea, că cei ce au scos pe Vaida afară din dietă, vor negà ce au făcut. (Prezidentul îl îndrumă la ordine). Comisiunea de altcum trebuià să-l cheme şi pe el la pertractare, şi atunci, după indicările sale, puteau fi concretizate faptele şi puteau fi descoperiţi făptuitorii. Roagă dieta, să nu primească propunerea antevorbitorului, ci a comisiunii, pe care o votează şi el, împreună cu partidul său.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop.* Nu poate acceptà motivarea propunerii pe care o face comisiunea de imunitate.

Propune deci următoarele: «Cu delăturarea motivării propunerei comisiunei de imunitate, casa decide, că în cazul de faţă dreptul de imunitate a fost violat, fiindcă deputatul dietal, Alex. Vaida, a fost restrâns în activitatea sa de legiuitor». O astfel de hotărîre ar liniştì mai bine spiritele.

Dieta primeşte propunerea comisiunii.

www.dacoromanica.ro

Prelungirea învoelei cu Austria.

În şedinţa din 28 Noemvrie 1907 s'a început discuţia asupra proiectului de lege referitor la învoiala economică şi financiară cu Austria pe alţi zece ani. In numele deputaţilor naţionalişti a vorbit Sârbul *Dr. Mihail Polit*, care a prezentat dietei următorul proiect de rezoluţiune:

«Considerând, că învoiala economică ce e de legat cu ţările reprezentate în senatul imperial este a se pertractă după dispoziţiile art. de lege XII dela 1867 în mod amănunţit;

considerând, că punerea în vigoare a mai multor proiecte de lege prin o singură lege de împuternicire să împotriveşte principiului parlamentarismului;

considerând, că învoiala economică ce e de legat cu Austria atinge totalitatea cetăţenilor şi toate păturile societaţii, iar în parlamentul acesta nu sunt reprezentate toate clasele şi toate păturile sociale, cari compun ţara, şi astfel parlamentul acesta nu e expresiunea fidelă a concepţiei economice a ţării şi a convingerii ei politice, a cărei liberă formaţiune şi manifestare o împiedecă sistemul actual de guvernare;

considerând, că guvernele cari s'au succedat au folosit puterea politică câştigată pe urma învoielei economice, legate din când în când cu Austria, spre întărirea şi permanenţiarea domniei de clasă şi de rasă:

casa ia dela ordinea zilei proiectul de lege aflător în desbatere».

Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu. Face o mică excursiune istorică prin trecutul mai apropiat şi aduce elogii contelui Apponyi pentru vorbirile rostite în chestia neatârnării economice a ţării. Spune cum părinţii nostri au chibzuit la 1867, cum să reguleze lucrurile, câştigându-şi prin aceasta mari merite. Dela făptuirile lor să trage şi programul economic şi politic al naţionalităţilor, pe care ele vreau să-l realizeze, pentru a aduce de nou ţara la treapta de mai nainte de bunăstare şi cultură, când nu erà vorba de heghemonie de rasă, de politica creării statului naţional unitar maghiar, nici de politica ideei de stat maghiar, atât de indeterminabilă, de lunecoasă şi de elastică. (Prezidentul îl admonia-se până acî de două ori, ca să se ţină de obiect).

www.dacoromanica.ro

Ideile acestea mai nouă nu sunt însă favorabile Ungariei. Ungaria să păşască numai pe terenul desvoltării naturale, căci atunci se va ridică şi va puteà luà concurenţa, nu numai cu Austria, ci cu întreaga streinătate. Popoarele nu sunt pentru aceea create, ca să se mânce unele pe altele, să asimileze, să iee dela altele drepturile naturale, ci, ca trăind în iubire, să muncească împreună la mărirea şi glorią patriei. Se provoacă la Anonymus, care n'a fost Român, dar care a scris, că Maghiarii şi Românii «dexteram dantes pactum fecerunt». Ce au făcut strămoşii, să facă şi strănepoţii. Sub Andreiu III s'au consultat împreună nobilii Saxoni, Săcui şi Valahi. Trăiau deci în frăţietate. (Prezidentul îl admoniază de nou, ca să vorbească la obiect). Se spune, că Românii sunt înapoiaţi în cultură şi bunăstare. Dar ei vreau să înainteze, înfiinţându-şi reuniuni culturale şi economice. Sunt însă împedecaţi în aceste năzuinţe ale lor. Citează cuvintele cu cari a motivat în comisiune ministrul Kossuth primirea acestui proiect de lege. Spuneà, că Austria e mai tare şi astfel altă învoială nu puteà fi legată cu ea. E adevărat. Dar care e motivul acestei stări de lucruri? In Austria s'a lucrat dela dualism încoace din greu pe teren economic, ca şi pe cel şcolar, iar la noi s'a făcut o astfel de politică, că oamenii iau lumea în cap, pleacă la America. Sunt altele popoarele în Austria? Nu. Să luăm pe Slovacii delà noi, atât de desconsideraţi aici acasă şi atât de săraci. Ceice se duc la America dintre ei trimit milioane acasă şi-şi ridică acolo palate, şcoale, au foi, sunt fericiţi. Este putere şi în popoarele Ungariei, şi toate pot să devină factori, cari să contribue la înaintarea economică, politică şi culturală a ţării. Dar la noi lipsesc condiţiile libertăţii publice, cari nu sunt asigurate prin legislaţiune. N'avem nici dreptul de liberă întrunire. Dacă s'ar da statului o astfel de întocmire politică şi culturală, ca libertatea publică să fie respectată, s'ar ridică şi Ungaria la o treaptă înaltă, ar devenì putere politică şi în cele economice şi ar puteà să iee concurenţa cu Austria şi cu oricare stat din străinătate. Condiţiile acestea însă lipsesc în politica de guvernare a Ungariei, şi astfel calea spre înălţimile unei desvoltări mai însemnate politice şi culturale e închisă. Pe lângă o astfel de politică de stat, exerciată din partea guvernului, nu poate votà proiectul de lege din discuţie, ci e pentru acceptarea proiectului de rezoluţiune al deputaţilor naţionalişti.

www.dacoromanica.ro

In şedinţa din 3 Decemvrie 1907 a vorbit la obiect deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. Spune, că guvernul a turnat legea din discuţie într'un singur paragraf, fiindcă se teme de obstrucţia Croaţilor. Dar obstrucţia Croaţilor poate fi delăturată, împlinindu-li-se justele dorinţe. In dosul obstrucţiei croate stă întreaga naţiune, ori o mare parte a naţiunii croate. Obstrucţia de altcum o condamnă. Ea creiază prin forţă stări de lucruri nesănătoase. Dovadă partidul independist, care prin obstrucţie, deci prin forţă, a ajuns la majoritate parlamentară înainte de vreme. Partidul din care face parte nu poate acceptă proietul de lege, fiindcă nu vede în el nici un favor pentru ţară, ci din contră, învoeala e mai rea şi creiază o situaţie mai rea decum a fost cea din trecut. Examinează proiectul de lege întâiu din punct de vedere, dacă el corespunde cerinţelor constituţionalismului? Polemizează cu ministrul Kossuth, cu secretarul de stat Szterényi şi cu raportorul, cari spuneau, că proiectul de lege e constituţional. Arată cu citate din autori streini, că o lege când e constituţională? Atunci, când ea nu se împotriveşte spiritului constituţional existent în ţară. Proiectul de faţă însă se împotriveşte spiritului adevărat al constituţionalismului maghiar, de aceea nu poate fi numit constituţional. Aici zace importanţa lucrului. Pentrucă de importanţă e şi faptul, că plătim cu câteva milioane mai mult; dar acestea le putem scoate dela Austria, dacă ni-se dă putinţa să facem ce vrem, însă o ştirbire a constituţii nu se mai poate îndreptă. Arată pentruce nu e constituţional proiectul: pentrucă în el e vorba nu numai despre convenţia comercială, ci şi despre lucruri însemnate interne, în cari un stat strein nu are să se amestece. Un stat strein nu poate să aibă nici o influenţă asupra dării pentru transportul maritim, asupra manipulării acestei dări. Cel puţin nu în mod constituţional. Dacă să crede, că cu ajutorul unui singur paragraf să pot pune în executare număroase dispoziţiuni trecute în alte proiecte, alăturate la proiectul de lege numai ca anexe, atunci şi budgetul poate fi votat totdeauna numai cu ajutorul unei legi de un singur paragraf. De ştià lucrul acesta contele Tisza István, puteà să rămână ministru-prezident până la cele mai depărtate vremi. Asemănată învoeala de acuma cu cele din trecut, hotărît că e mai rea. Cumcă e mai bună, nu poate spune nime şi nu spune nime. Recunosc şi cei dela conducere, cari accentuau în trecut, când cereau teritor vamal

www.dacoromanica.ro

independent, că numai pe calea aceasta să poate face întarirea ţării. Dacă se leagă însa astfel de învoeli, nu ajungem la întărirea ţării, pentrucă ne depărtăm de teritorul vamal independent. Iar dacă comunitatea vamală e bună pentru întărirea ţării, atunci să nu mai luptăm pentru teritor vamal independent. Şteargă partidul independist acest punct din programul său. In învoiala de acuma e vorba de convenţie comercială şi vamală, nu de alianţă. Şi această schimbare de cuvinte e prezentată ca un mare câştig. Dar convenţie a fost şi mai nainte, dela 1867 încoace. Câştigul nu e deci de nici o însemnatate. Partidul independist se laudă, că pe baza învoielei actuale va face bancă independenţă naţională. Se va vedeà, pentrucă e foarte mică speranţa, că la 1917 va puteà fi cu adevărat înfiinţată banca independenta maghiară. Se spune, că învoiala e legată astfel, pentruca partidul independist să-şi poată realizà programul. Partidul acesta face acum politică reală. Până acuma a propagat principiile, acuma vrea însă să le realizeze cu încetul. Lucrul nu va merge însă aşà uşor, cum cred cei din acest partid. Critică pe ceice apostrofează pe aceia, cari votează în dietă cu naţionaliştii. Guvernul a spus totdeauna, că după legea de naţionalităţi întreaga poporaţiune a ţării formează o naţiune politică indivizibilă maghiară. Iar acum spune ministrul de comunicaţie, că celce votează cu naţionaliştii, votează în contra reprezentanţilor naţiunii maghiare. Combate pe raportorul, care spuneà, că învoiala trebue votată, pentrucă dacă pe urma ei va venì mâna liberă, ea poate fi folosita pentru înfrângerea elementelor destructive. Vechiul cântec! Se caută deşteptarea sentimentelor şoviniste. Asigură partidul independist, că fără concursul naţionalităţilor nu va exoperà nicicând independenţa ţării. De aceea, partidul independist, înainte de a căutà posibilităţile pentru realizarea programului său, trebue să caute şi să afle modalitatea de a câştigà toate naţionalitaţile ţării pentru ideea aceasta. Prin procedura de până acuma nu se va puteà ajunge acest scop, pentrucă toţi sunt mânaţi în tabara contrară. Incheie astfel:

«Noi nu suntem contrari ai independenţei. Ştiţi doara, că un membru marcant, foarte distins al politicei naţionaliste române, *Alexandru Mocsonyi*, a acceptat pe faţă ideea fundamentala a partidului independist şi stă în serviciul ideei independiste. Iar Sârbii radicali din partidul nostru asemenea stau cu totul pe bazele independenţei ţării. Partidul naţionalist român însuşi în

www.dacoromanica.ro

programul său dela 1881 a lăsat în program ca chestie deschisa dualismul. Noi nu ne-am declarat niciodată, că am dorì prea tare comunitatea cu Austria. Dar la tot cazul, fie că stam în comunitate cu Austria, fie ca va fi o Ungarie independenta, un lucru nu vom încetà a'l pretinde, anume, ca existența noastră națională, cultura noastră națională, să fie aici asigurată.» Fiindcă nu vede aplecare la actualul guvern de a înaintà pe calea aceasta, în scopul ca să poata asigurà independența țarii, și fiindcă nu are chiar pentru aceasta nici o încredere în guvern, nu-i primește proiectul de lege din desbatere.

In ședința din 4 Decemvrie 1907 a vorbit la proiectul de lege despre învoiala cu Austria deputatul național-ist român *Dr. Aurel Vlad*, care spune, ca dacă ar vedeà, ca sunt apărate interesele economice ale țarii în proiect, ar trece cu vederea forma în care a fost compus. Dar trebue să constate, că punctul de vedere maghiar a suferit înfrângere la legarea învoielii pe toată linia, pentrucă favorurile le au Austriacii. Recunoaște, că guvernul s'a aflat într'o situație de constrângere la legarea învoielii, dar vina o poartă coaliția, care puteà venì la putere și mai nainte, când nu erà situația de constrângere. Se spune, că cuota va fi urcată cu 2%. De fapt însă urcarea va fi mai mare, pentrucă s'a acceptat punctul de vedere al Austriacilor, ca cuota să se stabilească în proporție cu popora-țiunea. Va fi deci la noi o urcare de 8%, ori poate și mai mare, ieșită din recompensațiile cari se dau în altă formă celor din Austria. Invoiala e legată deci în defavorul Ungariei. La un singur câștig se poate provocà guvernul: că n'a mai legat alianță vamală, ci convenție vamală, ca și cum alianța de până acuma nu se întemeià tot pe convenție. In esență suntem deci tot acolo unde am fost. Arată punct de punct defavorurile, cari se nasc pentru Ungaria pe urma învoielii acesteia, pune față în față învoiala aceasta cu cea proiectată sub Széll și constată superi-oritatea acestei din urma, în care nu erau trecute atâtea favoruri pentru cei din Austria. E dată posibilitatea, ca la 1917 să fie decretată independența vamala, dar crede, că pe atunci rapor-turile economice vor fi de așà, că Austria se va aflà în prepon-deranță și mai mare. E curios de altcum, că partidul independist primește învoiala, fiindcă dă posibilitatea, ca la 1917 să se deschidă teritorul vamal independent, iar partidul poporal o votează, fiindcă pe baza ei comunitatea vamală va existà

www.dacoromanica.ro

şi după 1917. Singurul câştig adevărat este, că ne-am emancipat de Austria în privinţa dărilor de consum. Natural, dupăce ni-au pus sarcini mai mari, ni-au dat şi posibilitatea de a le purtà. Insă publicul contribuent, muncitorimea mai ales, nu va fi încântată de acest câştig şi nu va salutà cu prea mare bucurie monopolul petrolului, urcarea darii de spirt şi a altor dări de consum. Dacă facem bilanţul, reiese ca rezultat, că noi am făcut multe şi însemnate concesiuni Austriacilor, iar ei nouă numai în chestia dărilor de consum. Pentru situaţia de constrângere, în care s'a aflat guvernul la legarea învoielii, poartă vina coaliţia, care a făcut cu putinţă guvernului de mai nainte să pună în vigoare în mod ilegal convenţiile comerciale, care n'a primit puterea atunci când puteà legà convenţii mai favorabile şi care în loc de a concentrà toate forţele ţării pentru lupta economică, a învrăjbit numai factorii mai însemnaţi ai ţării, a înăsprit numai contrastele sociale şi naţionaliste. Considerând deci, că guvernul şi învoiala aceasta vrea să-i fie votată numai pentru a i-se da posibilitatea de a-şi continuà politica internă, care va aveà de urmare înăsprirea şi mai tare a contrastelor, nu poate primì proiectul de lege, ci primeşte proiectul de rezoluţiune al deputatului naţionalist Mihail Polit.

In şedinţa din 6 Decemvrie 1907 a vorbit tot la proiectul de lege despre învoiala cu Austria deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu*. Interesele cele mai vitale ale ţării sunt atinse prin proiectul de faţă. Intre proiect şi chestia de naţionalitate este o strânsă legătură, ca între trup şi suflet. Proiectul are scăderile, cari au fost înşirate aici, din motivul, că icoana internă a ţării e cu scăderi şi astfel un proiect economic sănătos şi corespunzător tuturor cerinţelor e imposibil să fie compus şi prezentat dietei. Motivele psihologice, cari au dat naştere proiectului, sunt deoparte nizuinţele spre independenţă şi spre deplina libertate, de altă parte râvna după domnie. Examinează întâiu proiectul din punct de vedere al dreptului, că adecă corespunde cerinţelor legilor şi ale parlamentarismului? Convingerea sa e, că nu, fiindcă art. de lege XII din 1867 în §-ul 61 spune, că proiectul de lege referitor la raporturile economice cu Austria are să fie pertractat pe articole în mod special şi numai proiectul de lege specificat şi votat poate fi prezentat Maiestăţii Sale spre sancţionare. Scuza celor din partidul independist, că acum e vorba de contract, nu de alianţă, nu poate

www.dacoromanica.ro

suportă critica. E numai o schimbare de cuvinte, căci esența e aceeași: se regulează raporturile economice cu Austria. Controla pe baza unui proiect de lege de un paragraf e imposibilă. Sunt atâtea chestii, la cari guvernul ar trebui să dee explicări, și ar trebui să dee răspunsuri clare la întrebarile ce i-s'ar pune. Guvernul a dat însă răspuns evasiv în chestia căilor ferate dalmatine, în chestia băncii, și dieta va votă proiectul de un paragraf, fără a fi primit lămuriri în chestiile cele mai esențiale. Dar proiectul de lege e dificultabil și din punctul de vedere al parlamentarismului. Ministrul de culte a spus, că nu e vorba decât numai de inarticularea unui contract legat cu străinătatea. Combate părerea aceasta din punctul de vedere al parlamentarismului. Dieta nu poate fi degradată la rangul unei corporațiuni consultative, pentrucă își perde prin aceasta suveranitatea. Examinează proiectul din punct de vedere al situației politice și constată că e rău. Guvernul se scuză cu situația de constrângere în care se află. Dar cine a provocat această situație? S'a vorbit despre lupta perdută. Cine a perdut lupta? Coaliția și fruntașii ei, deci ei sunt responsabili pentru situație. Coaliția a voit să rezolveze o chestie de putere, fără a avea destulă putere, și urmarea nu putea fi alta, decât înfrângerea. Au căzut fruntașii coaliției, dar în sus, căci au ajuns ministri, și acum se scuză cu situația de constrângere creată de ei. Dacă e rea deci învoiala, răspunderea cade asupra politicianilor, cari acuma se află pe băncile ministeriale. Se mai spune, că motivul, că proiectul a fost prezentat în forma pe care o are, ar fi și scurtimea timpului și obstrucția Croaților. Despre timp să nu se vorbească, pentrucă guvernul a făcut pradă cu timpul, care era menit pentru regularea chestiilor cuprinse în mesajul de tron, întrebuințându-l pentru votarea altor legi, cari nu erau date în competența acestui parlament. Să fi venit guvernul la timp cu legea învoielii economice cu Austria și nu cu alte legi, prin cari a căutat numai să amâne legea despre votul universal. Ce se atinge de obstrucția Croaților declară, că simpatizează cu ea, pentrucă motivul ei e violarea transacției legate cu Croații la 1868 prin pragmatica de serviciu, jignitoare pentru Croați. Guvernul s'a pus să reguleze o chestie, la timp nepotrivit, între împrejurări nepotrivite, prin oameni nepotriviți. Țara mamă s'a pus pe picior de războiu cu țara aliată, provocându-se astfel un conflict de drept public primejdios. Guvernul nu s'a ținut de datorințele

www.dacoromanica.ro

parlamentare de a supune desbaterilor chestiile atinse în mesajul de tron, şi urmarea acestei greşeli e proiectul de lege de un paragraf din desbatere. Pună guvernul pe masa dietei proiectul de lege despre votul universal şi într'o zi e votată învoiala cu Austria. Aceasta e calea de eşire din situaţia de constrângere. Examinând proiectul din punct de vedere economic constată, că numai cu perderi ne alegem, şi singurul câştig e chestia dărilor de consum. Nu se bucură însă de acest câştig, pentrucă fiecare om cu simţ economic trebue să lupte în contra monopolului de spirt şi petrol. Să mai prezintă ca câştig forma învoielii, că acuma e contract. Dar nu numirea e esenţa lucrului, ci cuprinsul. Titlul încă nu ne pune în poziţia de a puteà decretà independenţa vamală şi înfiinţarea băncii naţionale. Aceea ce ni-se dă acuma pe hârtie, aveam şi mai nainte, dreptul de a aspirà la independenţa economică, dar nu e putinţa! Austria nu se va învoì nici după expirarea acestui contract (1917) să decretăm independenţa vamală şi să înfiinţăm bancă. Arată apoi, că lucrul acesta ar fi şi de altcum cu totul inoportun şi contrar intereselor economice ale ţării. Ţara noastră nu e pregătită încă pentru independenţa economică. Şi prevede, că la 1917 nu va fi inaugurat teritorul vamal independent, pentrucă ceice vor fi atunci la conducere, nu vor permite să fie periclitate interesele economice ale ţării, iar milioanele de cetăţeni să fie expuse ruinei economice.

Precum nu este săritură în natură, tot astfel nu este săritură nici în desvoltarea popoarelor. Lucrul acesta mai bine îl ştie ministrul-prezident, care a declarat, că el netezeşte calea spre banca independentă, dar el nu are să o facă. Ministrul-prezident cunoaşte raporturile materiale ale ţării şi ştie, că banca independentă nu zace în interesul ţării. Austria nu se va învoì să se facă, iar fără Austria nu se poate face, pentrucă atunci toate cercurile financiare din Austria, cu banca austro-ungară în frunte, vor începe luptă în contra Ungariei. Afară de aceste motive generale mai sunt şi alte motive pentru cari nu poate să voteze proiectul. La 1867 transacţia cu Austria a fost legată sub condiţia de a aveà mână liberă în jos. Politica aceasta de mână liberă s'a făcut totdeauna, se face şi acuma. Această politică de mână liberă a adus cu sine, că a fost ignorată legea de naţionalităţi şi legea despre drepturile Croaţilor. Fiecare nouă învoială a fost o lovitură pentru naţionalităţi. «Şi am ajuns

www.dacoromanica.ro

acolo, că niciodată nu am fost aşà de asupriţi şi persecutaţi, ca acuma, sub domnia coaliţiei». Resumând cele înşirate spune, că nu primeşte proiectul de lege, fiindcă nu poate descoperì în el favoruri economice şi fiindcă guvernul nu l'a putut convinge, că merită încredere. Primeşte proiectul de rezoluţiune al deputatului M. Polit.

In şedinţa din 7 Decemvrie 1907 a vorbit la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Constată, că procedura de a se votà prin o lege de un paragraf proiecte de lege, cari n'au fost discutate în dietă, e contrară constituţiei şi regulamentului de casă. Contele Apponyi a afirmat, că cu regulamentul de casa n'are nimic comun proiectul din desbatere. Dar nu are dreptate. Regulamentul de casă are pretutindenea rol foarte însemnat, fiindcă cele mai sublime principii ale parlamentarismului sunt depuse în regulamentul de casă. Proiectul din desbatere stă deci în legătură şi cu regulamentul de casă, în care sunt depuse garanţiile constituţiei. S'a făcut provocare la Anglia, dar oratorul n'a găsit nici unde, că în Anglia s'ar fi votat vreodată pe calea unei legi de un singur paragraf proiecte de lege, cari n'au fost desbătute în parlament. Întrând în meritul învoielii constată, că despre aceea, că învoiala e rea, sunt toţi convinşi, dar fiecare să scuză altcum. Ministrul-prezident a spus, că a avut partneri slabi, înţelegând probabil pe naţionalişti şi pe Croaţi. Dar aceştia n'au fost învitaţi la jocul de cărţi, deci nu poartă nici o responsabilitate. Motivul adevărat însă, că e rea învoiala, este sărăcia. De ce suntem săraci? Pentrucă cheltuim mai mult decât avem, şi aceasta a spus-o înainte cu 78 de ani contele Szécsenyi István. Citează din scrierile acestuia. Daca intenţiunea serioasă e deci aceea, ca ţara să fie fericită şi mare, atunci trebue să lucrăm toţi. Să nu se mai spună: Nu reflectăm la naţionalişti şi la Croaţi. Partea cea mai mare a ţării nu poate fi exchisă, când vrem să facem, ca ţara să fie tare şi fericită. O altă cauză a mizeriei e împărţirea de pământuri dela 1848. (Prezidentul îl face atent, că dacă vrea să vorbească şi despre alte obiecte, trebue să ceară permisiunea casei. Oratorul cere permisiune, dar casa nu-i împlineşte cererea. Prezidentul îl provoacă deci să vorbească la obiect. Oratorul cere cuvântul în chestie de regulament, dar nu i-se dă cuvântul. Vrea să vorbească, dar prezidentul îi detrage cuvântul).

www.dacoromanica.ro

la cuvântul în chestie de regulament deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Critică procedura prezidentului, care n'a fost în drept să detragă cuvântul deputatului Pop la mijlocul zicerei, fără a aşteptà să vadă, că ce vrea să spună. Deputaţii naţionalişti respectează regulamentul, dar fiindcă ei formează minoritatea parlamentară, să se respecteze şi faţă de ei, după ce regulamentul are să apere în prima linie minorităţile. Regretă, că se provoacă atâtea discuţii pe tema regulamentului şi declară, că şi în viitor, de câte ori să va împedecà libertatea vorbirii în dietă, ori să va abuzà faţă de orişicine, deputaţii naţionalişti îşi vor ţineà de datorinţă sa sară întru apărarea regulamentului de casă.

Prezidentul se explică, deputatul *Dr. St. C. Pop* cere de nou cuvântul în chestie de regulament, dar nu i-se acorda.

La finea şedinţei stabilindu-se ziua şi ordinea de zi a şedinţei următoare, deputatul Hoitsy Pál propune, ca dieta să ţină şedinţă şi în ziua următoare, care erà zi de Duminecă, iar deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu i-a combătut propunerea cu argumentul, că ţara e creştină, religia oficioasă a statului e cea catolică, deci ziua Duminecei trebue cinstită, fiind dator fiecare creştin să-şi examineze în ziua aceasta conştienţa şi să-şi dee seama despre faptele din cursul săptămânii. Cere respingerea propunerii lui Hoitsy. Dieta însă votează propunerea.

Deputatul Lucaciu în chestie personală.

In şedinţa din 14 Decemvrie 1907 deputatul Nagy György a interpelat guvernul în chestia unei perchiziţii ţinute în secuime din partea jandarmilor din România. In motivarea interpelării a întrebuinţat cuvinte aspre la adresa Românilor. A luat cuvântul imediat, pentru a-i răspunde în chestie personală, deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu. Işi exprimă părerea de rău, că interpelantul a putut rostì cuvinte necuviincioase la adresa ministrului Bratianu din România, fără a fi fost îndrumat la ordine. (Prezidentul promite, că va examinà notele stenografice). Protestează apoi în contra expresiunilor folosite de interpelant la adresa alegătorilor săi din Beiuş şi se provoacă la atestatele pretorilor, prin cari este adeverit, că alegerea dela Beiuş a decurs în cea

www.dacoromanica.ro

mai perfectă ordine. Nu e bine să fie deşteptate mereu patimile, ci trebue căutată aplanarea divergenţelor. Dacă s'a întâmplat ceva în Săcuime ce e vătămător pentru ţara, acolo e guvernul, va cercetà lucrurile şi va luà măsurile necesare. Afacerea aceasta nu stă în legătură cu alegerea dela Beiuş, despre care afirmă de nou, că a fost corectă. In dietă nime n'are mandat mai curat decum e al său, chiar şi dacă i-ar fi fost alegerea unanimă, pentrucă alegerea dela Beiuş a fost frumoasă, legală, curată. Ceteşte dintr'o foaie maghiară ce grozăvenii s'au scris despre alegerea din Beiuş, toate săvârşite de Maghiari în contra Românilor şi constată, că nu sunt adevărate. Interpelantul i-a spus, că e agitator. Da, e agitator în contra astorfel de vorbiri şi concepţii, ca a interpelantului.

Cere cuvântul în chestie personală Nagy György şi susţine cele afirmate, iar după el vrea să vorbească în chestie personală *Dr. Teodor Mihali* pe motivul, că Nagy a atacat întreaga românime, dar prezidentul nu-i acordă cuvântul. Vorbeşte de nou în chestie personală deputatul naţionalist român *Dr. Vasile Lacaciu* şi răspunde lui Nagy, că la alegerea din Beiuş n'a fost nici un student din România şi nici un ziarist din România. Declară de calomnie cele afirmate de Nagy.

Petiţia ziariştilor.

In şedinţa din 11 Ianuarie 1908 s'a pertractat petiţia înaintată dietei din partea raportorilor din dietă ai ziarelor din capitală. In urma unui conflict avut în dietă, acestia cereau respectarea uzului din trecut faţă de ei şi apărare din partea dietei în caz că sunt împedecaţi în exerciarea misiunii lor. Comisiunea petiţionară propune votarea unui concluz de înţelesul, că şedinţele dietei fiind publice, iar cele discutate în dietă de interes pentru publicul cel mare, raportorii ziarelor formează o parte întregitoare a dietei, prin urmare, nu sunt toleraţi, ci sunt necesari în dietă.

Punctul de vedere al partidului naţionalist l'a expus deputatul *Dr. Ioan Suciu*. Spune, că a fost în dietă şi ştie cum s'au întâmplat lucrurile. Un deputat a avut schimb de vorbe cu un ziarist. Prezidentul a înfruntat pe gazetar, care erà oaspe, nu pe deputat, care erà stăpânul casei. Asta e vătămarea. Şi ea trebue reparată. Vorbeşte despre importanţa presei şi crede,

www.dacoromanica.ro

că nu e destul aceea ce propune comisiunea petiționară, ci în numele partidului din care face parte propune, ca dieta să-și exprime regretele față de cele întâmplate.

Se primește propunerea comisiunii.

Legea despre contingentul de recruți.

In ședința din 17 Ianuarie 1908 s'a început discuția asupra proiectului de lege despre stabilirea contingentului de recruți pe anul 1908. La discuția generală a vorbit deputatul național-ist român

Coriolan Brediceanu. E de convingerea, că armata formează puterea țarii și trebue să se bucure de stima și de sprijinul tuturora. Naționaliștii ar trebui deci să voteze acest proiect de lege. Nu-l votează însă, din motive de neîncredere față de guvern. Recomandă în atențiunea ministrului de honvezi dorința, ca frecările din viața politică să nu fie plantate și în armată. Durere, experiențele dovedesc contrarul. Organele armatei ar trebui să evite orice deosebire de religie și de naționalitate și să caute să aplaneze contrastele dintre miliție și cetățeni. Dorește mai departe, ca ministrul să introducă în conspectele sale și o rubrică referitoare la naționalitate, ca să se știe, că dintre bursele împărțite câte s'au dat celor de naționalitate nemaghiară, căci și aceștia sunt în drept să le reclame, ca cetățeni ai patriei. Apoi la examenul voluntarilor să se introducă o procedură egală și pentru nemaghiari. Sinuciderile asemenea să fie arătate după naționalități, căci numai așà se pot stabili mai ușor motivele lor. Să se evite apoi la miliție imputările facute soldaților din motivul, că aparțin naționalității cutare ori cutare. Se plânge, că sărbătorile românești nu se respectează la miliție, deși soldatul, care e dator să-și jertfească viața pentru patrie și rege, ar fi în drept să ceară respectarea sentimentelor sale religioase. Le înșiră toate acestea pentrucă dorește, ca în contra armatei să nu existe nici un motiv de nemulțumire. Deputatul Nagy György s'a plâns, că legea vorbește despre armata maghiară și totuși avem armată comună. Dar naționaliștii nu se provoacă la o lege, ale cărei dispoziții nu sunt executate, și li-se răspunde, că nu se poate? E simț de dreptate acesta? Nu primește proiectul de lege, fiindcă nu are încredere în guvern, și face propunere, ca dieta să îndrume guvernul, să iee dispoziții numai decât cu privire la introducerea serviciului activ militar de doi ani.

www.dacoromanica.ro

Interpelarea deput. Dr. Iuliu Maniu.

(In chestia măcelului din Panade).

In şedinţa din 18 Ianuarie 1908 deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* adresează interpelare ministrului de honvezi în chestia măcelului săvârşit în 25 August 1907 în comuna Panade, lângă Blaj, din partea batalionului al patrulea din regimentul 24 de honvezi. Expune pe larg cum s'au întâmplat lucrurile, pe baza informaţiunilor culese la faţa locului, arată greşelile făcute din partea ofiţerilor, spune că au rămas răniţi 33 de inşi, dintre cari nouă femei şi fete, şi la urmă pune ministrului următoarele întrebări:

«1. Are cunoştinţă domnul ministru, că în 25 August 1907 ofiţerii şi honvezii dela batalionul al patrulea din regimentul de honvezi 24, încvartiraţi în ziua aceea în comuna Panade, au vulnerat, fără motiv, parte de moarte, parte foarte grav, peste 33 de cetăţeni pacinici, numărul lor exact nu se ştie, dintre cari nouă femei, parte pe stradă, parte în curţile lor proprii?

2. Dacă da, a ordonat domnul ministru cercetarea în aceasta chestie de măcelărie îngrozitoare? Dacă a ordonat-o, care e rezultatul? Au fost pedepsiţi ofiţerii şi soldatii, cari şi-au uitat de sine? Au fost despăgubiţi cei vulneraţi? Are de gând domnul ministru să prezinte casei actele referitoare la cercetare şi la întreaga afacere, ori să le publice pe altă cale în întregime?

3. Are cunoştinţă domnul ministru, că dela cei vulneraţi, cari sunt ţărani săraci, se cer peste 800 coroane spese medicale şi 77 coroane pentru medicamente, prin ce bieţii oameni, dintre cari trei nici acuma nu sunt vindecaţi, sunt expuşi ruinei materiale, în loc să li se dee pentru suferinţele lor despăgubire materială?

4. E aplecat a dispune domnul ministru imediat, ca cei vinovaţi să fie pedepsiţi, cei vulneraţi să fie despăgubiţi şi ca afacerea aceasta scandaloasă să fie rezolvată, aşà cum cere ordinea de drept?»

Răspunde imediat ministrul de honvezi, Iekelfalussy Lajos. Expune starea lucrului pe baza rapoartelor oficioase, pe cari le-a primit. De vină e Românul, care s'a băgat fără nici o treabă în sala de mâncare a ofiţerilor, molestându-i, căci erà beat. A fost dat afară şi de acì s'a început conflictul. Au fost aflaţi vi-

www.dacoromanica.ro

novaţi trei honvezi, cari şi-au primit pedeapsa. Afacerea e deci terminată. Provocarea s'a făcut din partea oamenilor, cari au aruncat cu pietri asupra soldaţilor. Soldaţii s'au apărat.

Interpelantul *Dr. Iuliu Maniu* nu ia la cunoştinţă răspunsul ministrului. E clădit pe informaţiuni necorecte. E ridicol, că numai trei honvezi au săvârşit măcelul, fiindcă numai asupra lor s'a putut dovedì săvârşirea faptei. Dar cum să se poată dovedì asupra tuturor, când oamenii fugeau, ca să-şi salveze vieaţa, şi nu aveau vreme să privească în faţa şi în ochii soldaţilor, ca să-i poată recunoaşte? Nu corespunde adevărului, că oamenii ar fi aruncat cu pietri. Nici unul n'a avut piatră în mână. Nici un soldat n'a fost atacat, ori vulnerat. Dacă a fost apărare, de ce au lovit în mueri, căci ele doară nu au atacat pe nime? De când ofiţerii au să fie apăraţi în contra femeilor? Dacă a fost apărare, de ce au întrat soldaţii în curţile oamenilor? Celor vulneraţi li-se compete despăgubire şi satisfacţie. Despăgubirea să o dee erariul, ori apoi comandantul soldaţilor, vice-colonelul şi căpitanul, cari puteau şi trebuià să împedece măcelul. Cere, ca ministrul să depună pe masa dietei actele referitoare la cercetarea ţinută, ca să se poată convinge toţi despre cele întâmplate. Regretă, că s'a putut întâmplà măcelul, şi regretă că s'a putut da un astfel de răspuns în dietă.

Ministrul de honvezi Iekelfalussy regretă asemenea cazul întâmplat, dar n'a putut fi condamnat altul, decât numai cel aflat de vinovat. Comandantul nu e de vină dacă numai cu privire la trei honvezi s'a putut dovedì vinovăţia.

Interpelantul *Dr. Iuliu Maniu* are cuvântul din urmă. Spune, că s'a săvârşit fapta din partea unei îngrămădiri de făptuitori. Deci fiecare membru al îngrămădirei e responsabil şi e de pedepsit, fără considerare la aceea, că unul ori altul în ce măsură a contribuit la săvârşirea faptei punibile, deci în prima linie e responsabil comandantul. Nu ia la cunoştinţă răspunsul ministrului. Majoritatea dietei — *da.*

Continuarea discuţiei asupra legii despre votarea recruţilor.

In şedinţa din 21 Ianuarie 1908 s'a continuat discuţia asupra proiectului de lege despre votarea contingentului de recruţi pe anul 1908. A vorbit deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Ioan Suciu. Răspunde întâiu vice-prezidentului Návay, că el s'a înscris la cuvânt din propriul îndemn, nu în urma vreunui aviz primit dela dizidenţi, cum s'a spus. Roagă pe Návay, când loveşte în cei ce-l atacă, să nu arate totdeauna spre naţionalişti, pentrucă aceştia nu vreau să fie maşină de pălmuit, prinzând loviturile menite altora. Trecând la proiectul din desbatere spune, că în jurul lui s'au dat în trecut totdeauna discuţii lungi, în firul cărora s'au înşirat toate gravaminele. Să i-se permită deci şi oratorului să-şi spună părerile în mod amănunţit. A fost vorba de spiritul tradiţional al armatei. Vorba e, că ce se înţelege sub spirit tradiţional? Dacă se înţeleg moştenirile vechi de a merge soldatul orbeşte în foc, la poruncă, nu-l aprobă. Dacă însă se înţelege jertfirea pentru tron şi patrie, spiritul acesta tradiţional trebue cultivat, şi un astfel de spirit trebue aprobat.

La noi sunt nişte raporturi speciale. Soldatul are numai o patrie, numai un tron, iar noi deosebim două. Soldatul nu ştie, că e supus împăratului, ori regelui? A-i explică deosebirea e un lucru foarte greu. Dar nici să nu i-se explice. Soldatul să cunoască numai un stăpân, nu doi. *Acest* spirit să nu se introducă în armată! Vorbeşte despre pretenţiunile naţionale maghiare, referitoare la armată, şi constată, că prin concesiunea făcută Maghiarilor cu privire la limba de regiment am ajuns acolo, că acum numai la trei regimente se mai instruiază recruţii români în limba lor maternă. Aceasta e însă o greutate pentru recruţi şi e în detrimentul armatei. In Austria recruţii se instruiază în limba lor maternă. De aceea, regimentele din Austria sunt mai bune decât cele din Ungaria, în cari şi de altcum sunt elemente inferioare în cultură: mulţi analfabeţi. O urmare a concesiei făcute Maghiarilor e şi aceea, că limbile naţionalităţilor nu se mai propun în şcoalele de cadeţi. Şi până acuma au fost puţini ofiţerii, cari cunoşteau limba recruţilor, de acî încolo vor fi şi mai puţini. Cum să poată fi deci instruaţi bine recruţii, dacă n'au ofiţeri cari să-i înţeleagă?

A fost deci greutate mare şi până acuma pentru celce voià să ajungă subofiţer, căci trebuià să înveţe ceva nemţeşte, dar acum greutatea e şi mai mare, căci are să înveţe şi ungureşte. Aici e de căutat pricina, că la noi nu se întroduce serviciul de doi ani, pentrucă în doi ani soldatul abià învaţă limbile, nu arta militară. Unui astfel de soldat nu-i poate fi încredinţată apoi apărarea patriei. Dacă naţionalităţile ar dorì perirea mo-

www.dacoromanica.ro

narhiei, cum li se impută, n'ar atinge lucrurile acestea, ci ar lăsà să se desvolte de sine, până la catastrofă. Dar ele vreau binele monarhiei, de aceea cer, ca şi la noi, ,ca în Austria, recruţii să fie instruaţi în limba lor. Dacă darea poate fi plătită în orice limbă, şi darea sângelui trebue primită în orice limbă a ţării.

Constată, că astăzi ofiţerii nu se mai recrutează, ca mai nainte, numai din aristocraţimea avută, ci astăzi e carieră şi miliţia şi mulţi se dedică armatei şi dintre cei săraci. Ar fi deci la loc îmbunătăţirea salariilor ofiţereşti, dacă starea financiară a ţării ar permite. Dar fiindcă nu permite, trebue să se vină în ajutorul ofiţerilor pe altă cale. Un mare rău e de ex. că ofiţerul trebue să iee parte la mişcările costisitoare sociale, unde vrea să-l vadă superiorul şi trebue să trăiască peste puterile sale materiale. Mai sunt apoi la infanterie muzicile militare, susţinute tot din contribuirile ofiţerilor. Vorbeşte despre duelul atât de întrebuinţat în armată, apoi despre deosebirea ce se face între onoarea militară şi cea civilă, şi cere pauză, care i-se acordă. După pauză continuă. Constată, că cauţiunea cerută dela ofiţerii cari vreau să se căsătorească e numai pedecă pentru ofiţerii cari ar dorì să-şi aibă casa lor şi familia lor. Iar ofiţerul fără familie e silit să trăiască în crâşme, în cafenele, să cheltuiască mai mult decât are, până se ruinează. De aceea mulţi ofiţeri, dacă au ajuns până la rangul de căpitan, ies dela miliţie şi se însoară. Cheltuelile avute cu creşterea lor merg în pagubă. E de mare însemnătate chestia, că mai trebue oare menţinută cauţia la ofiţerii cari se însoară? Ca deputat naţionalist doreşte, ca ofiţerii să-şi iee soţii de naţionalitatea lor, pentruca să cultive în familie limba naţională, şi pedeca nu ar fi alta, decât cauţiunea! Sunt săraci ofiţerii şi ne sunt sărace fetele. Cauţiunea e deci gravamen.

Află mai departe, că e foarte necesară cultivarea religiosităţii la miliţie. Să se facă în măsură mai mare decât până acuma. Soldaţii să fie mai des duşi la biserică şi să li-se propună în mod mai intensiv religia. Numărul preoţilor militari trebue urcat, mai ales la gr.-orientali, căci sunt foarte puţini preoţi gr.-ort. militari în raport cu ceialalţi. De acì apoi faptul, că soldaţii de legea aceasta abià merg de două-trei ori în an la biserică şi abià aud odată în an predică, pentrucă preotul are să umble pe multe locuri şi abià ajunge pe la toţi. Asigură

www.dacoromanica.ro

dieta, că naţionaliştii nu au intenţiunea să obstrueze proiectul de lege din desbatere. Dar reducerea anilor de serviciu în armată la doi, e o chestie pe care o vor pune în discuţie şi cu altă ocaziune. Proiectul de lege nu-l votează, ci recomandă dietei spre primire propunerea deputatului Coriolan Brediceanu, la care se alătură.

Mai ia cuvântul tot în şedinţa din 21 Ianuarie 1908 şi deputatul naţionalist român *Dr. St. C. Pop*. Vorbeşte la obiect, fiindcă în vieaţa de stat acest proiect de lege e cel mai însemnat, şi vorbeşte, pentrucă pe lângă toată desconsiderarea de care se împărtăşesc în dietă, au şi naţionalităţile un talisman: conducerea armatei recunoaşte, că ele dau bun material pentru armată! Recunoaşte necesitatea votării proiectului de lege din discuţie, dar nu-l votează, fiind stăpânit de cea mai mare neîncredere faţă de guvern. Procedeze guvernul ori cât de sever faţă de naţionalişti, ei trebue să-şi ridice cuvântul în dietă, mai ales în chestii de mare însemnătate, cum e votarea de recruţi. La noi se scot mereu pe plan chestiile politice şi nime nu se gândeşte, că oare poporul poate suportà greutăţile şi sarcinile mari ce i-se impun? Maghiarilor, pentru a-i liniştì, li-s'au scos ochii cu succesul cel mare al limbii de regiment, ca mijloc nou de maghiarizare. Asigură însă pe toţi, că scopul nu va fi ajuns. Dela ofiţeri se poate pretinde, ca să înveţe limbi, dar dela flăcăul de ţăran, care cu mare durere se desparte de ai sei pentru a-şi face miliţia, nu se poate cere să înveţe limbi, şi dacă se cere e în detrimentul armatei. Cei mai mulţi dintre deputaţi au promis alegătorilor serviciul de doi ani la miliţie şi acum nu vreau să ştie nimica despre el. Nu se poate face instrucţia militară în doi ani? Ba se poate, dacă se fac şcoale pentru toate naţionalităţile şi dacă ofiţerii se îndrumă să înveţe limba soldaţilor. Astăzi cariera militară o îmbrăţişează şi cei săraci. Până sunt în şcoală, le merge bine, dar după aceea se începe calvarul. Trebue să reprezinte şi n'au cu ce. Fac deci datorii, de cari nu mai scapă. Să nu se ceară deci prea multă paradă dela ceice nu o pot face. Soldaţii se iau din rândurile ţărăniinei. Nu e rar cazul, că dintre trei feciori, unul e dus în America, doi sunt la miliţie pe câte trei ani, iar părinţii de acasă sunt neputincioşi, nu mai pot lucrà. Pentru aceştia e deci necesar serviciul de doi ani. Lipsa de muncitori se simte pretutindenea, fiindcă puterile bune se află la miliţie. Cere, ca în mod siste-

www.dacoromanica.ro

matic să fie concediaţi soldaţii pe vremea secerişului. Condamnă duelul şi cere reforme în privinţa aceasta. Codul penal militar e învechit. Cere altul, care să dee parinţilor posibilitatea de a şti, că copilul lor pentruce a fost condamnat. E jignitor pentru «bunul material» al armatei, că în şcoalele de cadeţi elevilor români li-se propune religia ungureşte. De ce nu se respectează limba în care respectivul preot propune iubirea de patrie, credinţa faţă de tron şi jertfirea de sine? Curajul e de două feluri: oficios, manifestat la poruncă şi neoficios, izvorît din însufleţire. Cel jignit în sentimentele sale naţionale va aveà curajul oficios, nu însă şi pe celalalt. În şcoalele de cadeţi acum nu se mai propun limbile naţionalităţilor. Unde să înveţe ofiţerul limbi, dacă nu în şcoală? Nu se propun nici în academia de honvezi din Budapesta.

Soldaţii români sunt religioşi. Dela Oradea-mare însă, unde sunt mulţi români, preotul militar român a fost permutat la Budapesta, unde nu prea sunt. In Arad asemenea nu este preot militar român. Aşteaptă dela ministrul de honvezi să se îngrijească, ca limba soldaţilor să fie respectată şi ca pretutindenea să fie aplicaţi preoţi, cari să propună religia în limba soldaţilor. In chestia limbii de regiment roagă pe ministru să nu meargă prea departe, căci va provocà multă amărăciune. Să se lase limba de instrucţie şi pe seama minorităţilor, cum a fost în trecut. Guvernul acesta a venit, ca să facă bine poporului, dar poporul nu vede şi nu simte decât noue asupriri.

Mai are o dorinţă. Când se va întroduce noua procedură judecătorească militară, să nu se recurgă la instituţia atât de nefericită a tălmacilor, ci să se pună pretutindenea ofiţeri cari cunosc limba soldaţilor. Proiectul de lege nu-l votează, nu din încăpăţinare, ci din neîncredere faţă de guvern. Recomandă dietei spre votare propunerea deputatului Coriolan Brediceanu.

Legea a fost votată în general şi pe articole.

Regularea proprietăţii în Ardeal.

In şedinţa din 25 Ianuarie 1908, la discuţia asupra proiectului de lege despre regularea proprietăţii imobile în Ardeal, a vorbit şi deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Constată, că pentru discutarea acestui proiect de lege s'ar fi cerut zile mai liniştite, fiind el de mare importanţă. Recunoaşte, că proiectul are şi părţi bune, dar are

www.dacoromanica.ro

şi greşeli. Astfel e menţinerea comuniunii pentru părţile proporţionale de moşie, de es. pădurile. Nu pentru aceea îşi vinde omul partea de pădure pe preţ minimal, pentrucă ar fi fost sedus, ori nu ar fi cunoscut valoarea proprietăţii, ci pentrucă costă prea mult îngrijirea pădurii şi vrea să scape de cheltueli. Manipularea pădurilor comune să se facă aşà, ca oamenii să aibe câştig, iar nu perdere. O mare greşală a proiectului de lege e dispoziţia, ca comasarea să se facă cu aprobarea ministrului de agricultură, căci nu e destul atâta, ci ministrul de agricultură ar trebuì să numească şi organele de specialitate şi să nu mai permită, ca marii proprietari să influinţeze inginerii şi pe experţi, în favorul lor. Căci de acì vin toate nemulţămirile şi toate conflictele dela comasări. Cei mai mulţi dintre judecători nu pricep lucrurile şi fac nedreptate oamenilor. (Prezidentul îl admoniază. Să nu suspiţioneze pe nime). Dar unde sunt garanţiile, că ministrul de agricultură nu va ordonà comasarea, de dragul marilor proprietari, acolo, unde ea nu are nici un rost, şi iarăşi nu o va ordonà acolo, unde ea ar fi necesară, dar fiindcă sunt mulţi alegători în comună, ministrul din motive politice află, că nu e bine să fie turburată liniştea comunei?

Comasarea să se ordoneze deci numai pe urma unei proceduri judecătoreşti, cu ascultarea celor interesaţi, cu drept de apel, pentrucă e mai mare garanţa acì, că nu se vor face greşeli, decât în dispoziţia neapelabilă a ministrului. Arată nedreptăţile făcute oamenilor cu ocaziunea comasării şi a segregării. Li-s'a luat tot, încât nu le-a rămas nici păşune, nici lemne de foc. Nu e regulată în proiectul acesta de lege situaţia jelerilor. Expune raporturile dintre jeleri şi domnii de pământ la 1848 şi astăzi, când au să facă prestaţiuni foarte urcate pe seama domnilor de pământ. Raporturile jelerilor ar trebuì deci să fie regulate, decretându-se rescumpărarea proprietăţii lor, ca să scape de sub tutoratul domnilor de pământ. Critică în urmă procedura stabilită în proiect şi constată, că peste tot chestia nu e regulată de tot şi în întregimea ei. Roagă guvernul să studieze mai bine întreaga chestie şi să prezinte un proiect de lege mai bun. Cel de faţă nu-l primeşte.

Proiectul de lege a fost votat în general. La discuţia pe articole a vorbit în şedinţa din 31 Ianuarie deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Stefan C. Pop. Cere, ca din paragraful 6 să se elimineze dispoziţia, că la părţile de moşie ale acelora, cari cer comasaţie, este a se compută şi proprietatea statului, municipiului, etc. pentrucă e suficient dacă se spune, că se cere învoirea proprietarilor a cel puţin a patra parte din teritorul comunei. Propunerea nu s'a primit.

Tot deputatul *Dr. Stefan C. Pop* vorbeşte la paragraful 9 şi propune eliminarea din paragraf a alineatului în care se spune, că cei absenţi se consideră de învoiţi cu comasarea, pentrucă cei absenţi tocmai prin absenţa lor se arată a fi contrari comasării. Mai face şi o modificare stilară. Propunerea nu s'a primit.

Tot în cursul discuţiei speciale se plânge deputatul *Dr. Stefan C. Pop*, că statul a cerut sechestru pe pădurile proprietarilor din Câmpeni, cari sunt ameninţate acum că vor ajunge la licitaţie. Se roagă, ca în viitor să nu se mai întâmple aşà ceva. Secretarul de stat Mezőssy nu poate promite, că nu se va întâmplà şi în viitor aşà ceva, pentrucă oamenii sunt foarte indolenţi la plătirea taxelor de administrare.

Deputatul *Dr. Stefan C. Pop* propune apoi acceptarea unui nou paragraf, prin care urbarialiştii şi jelerii se declară de persoane juridice. Cere şi crearea unui senat urbarial, care să se ocupe numai cu chestii şi procese urbariale. Propunerea nu s'a primit.

Răspuns la interpelarea deput. Dr. Aurel Vlad.

In şedinţa din 22 Februarie 1908 ministrul de justiţie Günther Antal a răspuns în numele său şi al ministrului de interne la interpelarea deputatului *Dr. Aurel Vlad* în chestia alegerii municipale din Rapoltul-mare. S'a cerut raport dela comitele suprem şi s'a ordonat cercetare, iar pe baza actelor poate spune, că alegerea a decurs conform legii. Vinovat nu s'a făcut nime pentru abuz de putere.

Interpelantul *Dr. Aurel Vlad* arată pe larg adevărata stare a lucrurilor, care nu consună cu rapoartele oficioase. Intâiu alegerea bărbaţilor de încredere nu s'a făcut în mod corect, deci doreşte, ca ministrul să reguleze prin ordinaţiune procedura la astfel de alegeri, ca să nu se facă abuzuri. Nu e adevărat, că s'ar fi făcut agitaţie şi că pentru agitaţie ar fi fost îndepărtaţi cu jandarmii Romul Sabo şi Coriolan Pop. Şi nu poate să fie adevărat, că prim-pretorul n'a dat ordin jandarmilor să-i înde-

www.dacoromanica.ro

părteze, pentrucă jandarmii n'au lucrat de capul lor. Nu ia la cunoştinţă răspunsul ministrului.

Vorbeşte de nou ministrul Günther, iar cuvântul din urmă îl are interpelantul, care declară, că scopul său principal a fost acela, ca să atragă atenţiunea guvernului asupra mancităţii legii municipale, ca să stabilească precis procedura la alegerile de membri de încredere cu ocaziunea alegerilor municipale.

Dieta ia la cunoştinţă răspunsul ministrului.

Modificarea regulamentului de casă.

Şedinţa din 28 Februarie 1908. La ordinea zilei e propunerea deputatului Nagy Emil referitoare la modificarea regulamentului de casă. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Naţionaliştii din principiu sunt contrari ai obstucţiei, pentrucă obstrucţia e revoluţie parlamentară. Şi precum revoluţia nu e aprobată de nime în principiu, aşà nu poate fi aprobată nici obstrucţia. Dar sunt împrejurări în cari se impune şi una şi alta. Ceice ţin puterea în mână trebue să caute şi să le evite. Nu regulamentul de casă poartă vina, că se face obstrucţie, ci răul trebue căutat altundeva şi trebue nimicit din rădăcină. Actualul regulament de casă e în vigoare dela 1867 şi numai de două ori a fost obstrucţie în dietă, la 1872, când s'a discutat legea electorală, şi sub guvernul contelui Szapáry, când s'a discutat legea despre statificarea administraţiei. Dar nici acelea nu au fost obstrucţii tecnice, ci obstrucţii provocate de vorbiri lungi şi multe. Dela 1898 încoace însă e obstrucţia în permanenţă, şi adecă obstrucţia tecnică. De ce? Pentrucă pe calea aceasta au fost daţi unii la o parte, ca să vină alţii la putere. Acestia vreau acum să se îngrădească bine, ca să poată rămâneà mult la putere. S'a spus, că vine votul universal şi în contra parlamentului eşit din votul universal să cer măsuri de precauţiune. Dar votul universal e trecut în programul guvernului. De ce n'a anunţat atunci guvernul, că va face şi înăsprirea regulamentului de casă?

Naţionaliştii sunt contrari principiari ai obstrucţiei, deşi puteau să facă obstrucţie şi ei, atunci, când s'a pertractat legea lui Apponyi, şi puteau să dee ajutor Croaţilor, împedecând votarea legilor, cari trebuiau să fie votate până la 1 Ianuarie. N'au făcut însă obstrucţie, pentru a dovedì, că nu e exactă afirmarea,

www.dacoromanica.ro

că naţionaliştii n'ar aveà simţul cuvenit pentru interesele generale, unitare ale ţării, şi că n'ar fi în stare să subordoneze interesele lor speciale intereselor generale ale ţării. N'au voit să dee ansă, ca pentru ei să se arate de necesară revizuirea regulamentului de casă. Oratorul e în contra revizuirii, fiindcă guvernul vrea, ca cu ajutorul regulamentului de casă modificat să voteze legea electorală, care nu va fi mulţumitoare pentru partidul naţionalist. Se teme, că cu ajutorul regulamentului de casă modificat va fi votată o lege, care va face imposibilă reprezentarea întregei poporaţiuni a ţării în parlament, fie prin împărţirea meşteşugită a cercurilor electorale, fie prin întroducerea votului plural. A spus-o doară ministrul de interne şi contele Apponyi, că se va asigurà domnia păturilor suprapuse. Deci majoritatea ţării are să nu fie reprezentată aici după dreptate. Se va face o reformă electorală, cu care majoritatea ţării nu va fi mulţămită şi astfel rămâne deschisă calea pe seama obstrucţiei.

Dacă preponderanţa, egemonia maghiarimei, se asigură prin nedreptate săvârşită faţă de celelalte popoare, e o asigurare provizorie numai. Nu se cere decât un conflict cu casa domnitoare, ori cu Austria, şi naţionalităţile vor primì de acolo drepturi. Dacă se doreşte evitarea acestei eventualităţi, atunci să se facă dreptate astfel, ca dieta să fie oglinda fidelă a întregei poporaţiuni din ţară. Dar modificarea de acum a regulamentului de casă e numai provizorie, până se votează legea electorală, apoi se pune în vedere o nouă revizuire, probabil cu întroducerea cloturei. Afirmarea ministrului de interne, că naţionaliştii reprezintă interese speciale şi majoritatea reprezintă interesele generale, nu e corectă, pentrucă mai curând majoritatea are interese speciale, când se pregăteşte să facă o lege electorală, bună numai pentru Maghiari şi pentru păturile suprapuse. Legea însă trebue făcută pentru toţi, căci de naţiunea politică maghiară se ţin şi muncitorii şi naţionalităţile, prin urmare interesele speciale ale acestora în cele din urmă sunt interesele totalităţii. Nu se poate spune, că statul îl formează numai păturile deasupra şi naţiunea unitară politică maghiară devine iluzorie atunci, când din acest punct de vedere se face reforma electorală şi revizuirea regulamentului de casă. Nu primeşte propunerea de revizuire nici din motivul, că regulamentul de casă are să apere şi minoritatea, nu numai majoritatea, şi obiceiul a fost până acuma, că modificarea s'a făcut

www.dacoromanica.ro

cu învoirea tuturor. Dacă se face cu votul majorității, se introduce în dietă absolutismul majorității. Propune deci, ca propunerea deputatului Nagy Emil să fie luată dela ordinea zilei şi dieta să exmită o comisiune de patruzeci, în scopul revizuirii regulamentului de casă. E destul de mare puterea depusă în mânile majorității, pe care o exerciază la verificări şi în alte chestii, căci toate comisiunile sunt formate doară din membrii majorității. Majoritatea poate nimici orice mandat al deputaților din minoritate. Minoritatea ar trebui deci să fie apărată barem astfel, că se spune în regulament, că are dreptul să fie reprezentată în comisiuni, că nimicirea de mandate se poate decretà numai cu $^2/_3$ de voturi, pentruca majoritatea să nu poată abuzà de puterea ce o are. Dar ar trebui să se ceară majoritatea de două treimi şi pentru votarea legilor mai însemnate, referitoare la libertatea generală, la libertatea de presă, la libertatea personală a cetățenilor etc. Crede, că parlamentul viitor va aveà o majoritate reacționară şi de aceea ar trebui să se decreteze, că cu privire la proiectele în cari e vorba de drepturi mai însemnate, se cere în dietă o majoritate de două treimi. De altcum regulamentul de casă nu formează garanță constituțională. In contra atacurilor din afară cu el nu se poate apără nime. Acì se cere numai un lucru: putere mai mare, care să poată respinge atacul. Cea mai mare garanță constituțională ar fi aceea, dacă s'ar creà instituțiuni, cari să îndemne cele douăzeci de milioane de cetățeni să se unească şi să apere constituția când va fi amenințată. Să se poarte mai bine de grije, ca drepturile nimănui să nu fie atacabile şi să nu poată fi periclitate. Dacă s'ar aduce în consonanță drepturile minorității cu ale majorității, astfel, că majoritatea să nu abuzeze de drepturile ei, ar acceptà chiar şi clotura pentru votarea necesităților de stat, fiindcă acestea se votează pe seama statului, nu pe seama singuraticilor, ori a domnitorului. Dar e în contra revizuirii, care are de scop punerea minorității la discreția majorității. Aşà cum se proiectează revizuirea, se introduce absolutismul depus în mâna prezidentului, care va stà deasupra parlamentului, deasupra corporațiunei suverane. Dar deasupra voinței dietei nu poate să domnească o altă voință. In propunere se cere, ca 150 de deputați se poată decretà urgența. La decretarea urgenței, la votări nominale, se pretinde prezența a 100 de deputați, dar cu privire la aducerea de hotărîri şi la capacitatea de a se discutà

www.dacoromanica.ro

în dietă numărul celor prezenţi nu se urcă. Toţi deputaţii ar fi datori să participe la toate şedinţele, pentrucă nu au fost trimişi aici ca să-şi petreacă, ci ca să-şi împlinească datorinţa. E mică remuneraţia? Să se urce, dar fiecare deputat să fie la postul seu şi să nu stee cu lunile acasă.

Domnul ministru de interne află, că e prea puţin, că se introduc şedinţe de câte 16 ore şi ar dorì şi şedinţe permanente. Dar şedinţele de 16 ore sunt ca şi permanente. Dar şi acestea sunt în detrimentul controlei, pentrucă interpelările se fac de regulă la finea şedinţei şi după o şedinţă de 16 ore cine va mai aveà poftă să interpeleze? Dreptul de a interpelà devine iluzoriu. Se îngreunează apoi şi ridicarea cuvântului în chestie de regulament. Drepturi mari se depun în mâna prezidentului, dar nu se spune, că numai în a prezidentului, ori şi în mânile vice-prezidenţilor? Şi ce se întâmplă când abzice prezidentul?

Ministrii fac chestie de cabinet din chestia aceasta. Dar ei sunt interesaţi numai ca deputaţi, nu ca ministri. E doară o chestie internă a parlamentului, e un drept autonom al dietei. Când a voit contele Tisza să facă revizuirea, opoziţia a protestat, pentrucă puterea executivă n'are să influinţeze libera determinare a dietei. Şi acuma ceice au protestat atunci fac chestie de cabinet şi constrâng majoritatea să voteze revizuirea! Ar fi bine să cadă guvernul pe chestia aceasta de cabinet, ca să scape ţara de el. Actualul parlament nu dispune de îndreptăţirea morală de a face revizuirea, întâiu, pentrucă a fost contra revizuirii pe vremea când se află majoritatea în opoziţie, al doilea, pentrucă e un parlament în agonie, care are să-şi împlinească datorinţele impuse în mod taxativ, şi apoi să plece, dupăce va face legea sufragiului universal. Nu e îndreptăţit deci să facă regulamente pe seama parlamentului viifor, legându-i mânile şi picioarele. Libertatea cuvântului nu se respectează prin şedinţe de câte 16 ore! (Urmează pauză, apoi oratorul continuă). Se motivează propunerea cu aceea, că trebue învinsă întâiu obstrucţia Croaţilor, apoi împedecată obstrucţia faţă de naţionaliştii şi socialiştii din parlamentul viitor. Scopul însă nu va fi ajuns, pentrucă cei 40 de deputaţi croaţi pot să obstrueze şi în viitor, vorbind numai croaţeşte, după cum au împiedecat activitatea parlamentară şi în Anglia 40 de Irlandezi, după d-l ministru de interne, cari însă de fapt au fost 70—80

www.dacoromanica.ro

la număr. Iar prin aceea, că deputaţii croaţi vorbesc aici în limba lor, caracterul maghiar al parlamentului nu devine iluzoriu, cum se spuneà, pentrucă înainte de 1848 în parlamentul maghiar se vorbeà latineşte.

Toţi se tem însă de elementele naţionaliste şi un deputat a spus, că are speranţă, că prezidentul nu va aplicà regulamentul faţă de Maghiari cu aceeaşi rigoare, ca faţă de ceialalţi, ceeace însă e ofensă la adresa prezidentului, care are să fie imparţial şi drept faţă de toţi. Va se zică, se va măsurà cu două măsuri. O teorie foarte periculoasă. Ministrul de interne a spus, că revizuirea e necesară, pentruca să poată funcţionà dieta. A spus tocmai contrariul dela aceea ce au afirmat toţi ceialalţi oratori, cu propunătorul împreună. Dar sigur, că şi ministrul s'a gândit la parlamentul viitor, în care naţionaliştii şi socialiştii vor fi reprezentaţi în număr mai mare şi la funcţionarea parlamentului din viitor i-a fost gândul. Îl asigură însă, că oricât de mulţi să fie naţionaliştii în dieta viitoare, obstrucţie ei nu vor face, pentrucă ei ştiu să-şi subordoneze interesele speciale, când e vorba de existenţa statului. Cei dela putere au fost, când erau în opoziţie, în contra revizuirii, pentrucă combăteau domnia de partid, iar acuma fac revizuirea, pentru a-şi asigurà domnia de partid. E greşală, că se face o revizuire provizorie, punându-se în vedere alta finală. Guvernul trebuià din capul locului să creeze o situaţie desăvârşită. Până acum opoziţia a stat pe punctul de vedere, că revizuirea trebue făcută deodată cu reforma electorală. Acum e de altă părere, aflându-se la putere. Deosebirea e mare. Pentrucă dacă nu se acceptează reforma electorală, cade şi reviziunea. A spus ministrul de culte, că împuternicirea se dă numai pe seama guvernului de acuma, care nu va abuzà de putere. Dar dându-i acuma împuternicirea, i-o dăm şi pentru revizuirea finală. Că ce guvern va venì, care se va folosì de ea, nu se ştie. Din încredere faţă de actualul guvern se dăm deci posibilitatea guvernului viitor, ca să folosească puterea cine ştie spre ce scopuri. Când va venì rândul la aplicarea regulamentului final de casă, pot să fie împrejurările de aşà, că nu aceia vor fi loviţi, în contra cărora se îndreaptă acuma revizuirea, ci alţii. Căci are Românul un proverb, după care: «Cina nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine nimereşte». Resumează cele spuse în următoarele:

www.dacoromanica.ro

Propunerea de revizuire e făcută numai în scopul de a se votà legea electorală, pe care n'o cunoaştem, dar faţă de care, în urma declaraţiunilor ministrului, avem cea mai mare neîncredere. Prin revizuirea actuală se doreşte asigurarea revizuirii celeialalte, finale, pe care guvernul o va face aşà cum va voi. Prin revizuirea aceasta se clatină echilibrul, ce a existat până acuma între majoritate şi minoritate, care va fi dată cu totul pe mâna majorităţii. Prin revizuire nu se pun sarcini numai pe umerii minorităţii, ci şi pe umerii majorităţii, şi se dă putere discreţionară prezidentului casei.

Din toate aceste motive nu primeşte propunerea de revizuire, ci roagă casa, să primească propunerea sa. (Aprobări la naţionalişti).

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestiile militare).

In şedinţa din 29 Februarie 1908 deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad* a interpelat guvernul în chestiile militare. A spus, că guvernul a primit puterea sub condiţia, că rezolvarea chestiilor militare rămâne rezervată pe seama parlamentului viitor. E vorba însă, că guvernul s'ar fi angajat să facă urcarea contingentului de recruţi fără nici o concesiune. S'au atins chestiile militare şi în delegaţiune şi s'a spus, că acum ar puteà fi mai uşor rezolvate, decât în dieta viitoare, din care vor face parte socialiştii, antimilitarişti, şi în număr mai mare naţionaliştii, cari gravitează în afară, căci Românii vreau o Românie mare, Sârbii o Sârbie mare. Protestează în contra acestei suspiţionări. Sârbii au mers doară în trecut cu independiştii, iar Românii s'au dus de bună voie şi s'au înrolat, atunci când dieta nu a votat contingentul de recruţi. Românii ţin deci mult la armată, deaceea nu pot să fie iredentişti, pentrucă atunci interesul lor ar fi, ca armata să fie slabă. Se provoacă la ministrul de răsboiu, care a pus în vedere unele concesiuni, prin cari însă oratorul crede, că se corumpe numai spiritul armatei şi armata devine odioasă în faţa celor de limbă nemaghiară. Mai ales limba de regiment maghiară are să provoace mare nemulţămire printre soldaţii nemaghiari. Vor fi ofiţeri la regimentele cu limbă maghiară numai de naţionalitate maghiară, cari nu vor puteà comunicà cu soldaţii de alte limbi. Vrea să fie lămurit şi deaceea întreabă pe ministrul prezident:

www.dacoromanica.ro

1. «E aplecat domnul ministru-prezident să orienteze casa în chestiile militare?

2. E aplecat guvernul, ca la eventuala rezolvare a chestiilor militare să poarte de grije, ca spiritul armatei să nu se corumpă şi frecările naţionaliste să nu fie băgate în armată?»

Prezidentul casei enunţă, că interpelarea va fi comunicată ministrului-prezident.

La regulamentul de casă.

In şedinţa din 5 Martie 1908 a vorbit în chestie personală deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu, respingând acuza ridicată de deputatul Buza Barna, că ar fi duşmanul patriei şi că acţiunea sa ar fi contrară statului. Nu permite nimănui să-l facă duşman al patriei, cu tendinţe contrare statului, numai pentrucă face servicii patriei după propria sa convingere. Dacă este spirit antinaţional în casă şi în ţară, dacă este tendinţă contrară statului, apoi e tendinţa de a suprimà dreptul şi respectul faţă de legi. Nu el e duşmanul naţiunei maghiare şi al statului maghiar, ci spiritul, şovinismul, pe care-l reprezintă deputatul Buza Barna. (Sgomot.)

A vorbit apoi la propunerea făcută pentru modificarea regulamentului de casă deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Constată, că discuţia a mers bine până acuma, în linişte, ascultate fiind toate părerile. Majoritatea apoi va decide. In propunerea de revizuire vede contrastul între sistemul vechiu de clasă şi noua direcţie, modernă, democratică. Află de natural, că sistemul vechiu se apără, pentrucă nime nu dă de bună voe puterea din mână. Dar noua direcţie totuşi îşi va face drumul ei, pentrucă aşà e în natură şi aşà e şi în vieaţa constituţională. In mesajul de tron a fost vorba de legea electorală, nu şi de revizuirea regulamentului de casă. Deputaţii au fost trimişi la dieta aceasta pe baza regulamentului vechiu. Cercul de activitate a dietei nu se poate schimbà fără votul poporului. (Prezidentul îi spune, că regulamentul aparţine excluziv dietei.) E necesară revizuirea? Se spune, că da, pentru Croaţi, cari fac obstrucţie, şi vorbesc croaţeşte. Dar Croaţii au dreptul să vorbească aici în limba lor, şi dreptul acesta nu li-se poate luà. Apoi e necesară revizuirea pentru naţionalişti. Naţionalităţile nu sunt însă reprezentate acuma pentru primaoară în parlament. Au fost deputaţi români şi în dieta dela 1848, numai din

www.dacoromanica.ro

comitatul său, al Caraşului, cinci. Toţi au mers cu Maghiarii. La anul 1861 se aflau în dietă 29 de deputaţi naţionalişti, cari voiau să înainteze proiect separat de adresă, dar i-a rugat Deák şi Tisza Kálmán să nu facă lucrul acesta, pentruca Ungaria se apară unitară în faţa Vienei, şi ei s'au conformat. Din vieaţa parlamentară a naţionalităţilor nu se poate deduce, că acestea ar fi duşmănoase faţă de stat. Cei din trecut s'au încrezut în vorbele frumoase, dar s'au înşelat. Cei de astăzi nu vreau să păţască la fel, de aceea caută să aducă pe cei dela putere la calea cea bună. Spuneà ministrul de interne, că naţionaliştii reprezintă numai interesele lor naţionaliste. Bine, e crimă aceasta? Maghiarii fac altcum? Nu e dator fiecare să reprezinte interesele proprii naţionale? Crede, că tocmai din contră, e prea puţin aceea ce fac naţionaliştii. Mai spuneà ministrul de interne, că cei din majoritate reprezintă complexul, ei îmbrăţişează pe toţi cetăţenii ţării. Căldura acestei îmbrăţişeri o simţesc însă numai unii, pecând ceialalţi simţesc numai efectul — ghiarelor. La anul 1867 erau iarăş în dietă peste 28 de deputaţi naţionalişti. Şi-au expus cu sinceritate gândurile, cari erau onorate din partea maghiară. Astăzi li se trage la îndoială patriotismul. Dar patriotismul nu e legat de privilegii, ci el se manifestă în eluptarea egalităţii de drept. A urmat regimul lui Tisza Kálmán, care s'a lăudat, că a scos naţionalităţile din parlament. Am ajuns acolo, că la 1887 n'am mai putut alege decât un deputat, pe Traian Doda! (Prezidentul îl admoniază să rămână la obiect). Acum suntem acolo, că se încearcă spargerea partidului naţionalist, a cărui îndreptăţire de a există nu se recunoaşte. S'a spus, că nu e permis să se ridice în parlament catedre pe seama celor ce propagă învăţături contrare naţiunii. Cum să se facă lucrul acesta? Deputatul să fie dat pe mâna judecătoriei? In trecut, când trebuià să se cedeze ceva faţă de Viena, se sătură întâiu şovinismul maghiar. Acum revizuirea se motivează cu chestia de naţionalitate, pentru a se sătură iarăşi şovinismul. Când e vorba de votul universal, să nu se vorbească de păturі anumite, cari trebue să fie asigurate. Toate păturile trebue să simţească, că în ţară domneşte egalitatea, legalitatea şi respectul faţă de legi. Teorii ca acelea, că puterea prezidială va fi manuată altcum faţă de Maghiari şi altcum faţă de ceialalţi, sunt compromiţătoare. Sau suntem toţi egali, sau nu. Dacă aici sunt două clase, ce va fi afară, între popor? S'a amintit şi chestia de încredere

www.dacoromanica.ro

faţă de guvern. Dar faţă de naţionalişti guvernul nu s'a purtat astfel, ca ei să fie cu încredere faţă de guvern. Când am înşirat cazuri concrete, cincisprezece, despre ilegalităţi, ministrul răspundeà, că *flecărim!* Declară, că n'a fost ţară în care persecuţiunile să fi dus la rezultatul aşteptat din parte maghiară, ca gândirile, ideile să fie nimicite, şi declară, că nu primeşte propunerea de revizuire, ci prezintă următorul proiect de rezoluţiune: «Luându-se dela ordinea zilei propunerea din desbatere, să îndrumă guvernul din partea casei, ca în scopul asigurării mai eficace a libertăţilor publice, în special în scopul întăririi instituţiunilor referitoare la libertatea de presă, libertatea cuvântului, dreptul de întrunire şi asociare, să compună şi să prezinte fără amânare camerei proiectele necesare de lege.» (Aprobări la naţionalişti).

In şedinţa din 7 Martie 1908 a vorbit la propunerea pentru revizuirea regulamentului de casă deputatul naţionalist român *Dr. Alex. Vaida-Voevod.* (Mai mulţi: Să mergem afară! Nu-l ascultăm!) Va examinà propunerea din punct de vedere de drept constituţional, nu din punct de vedere specific naţionalist. Vrem, ca păturile poporului să între în şanţurile constituţiei, dar propunerea aceasta, primindu-se, va face să nu mai fie constituţie.

Raporturile la noi sunt de aşà, că nu legile, ci regulamentul de casă formează adevărata garanţă a constituţiei. Modificarea regulamentului e modificarea garanţiilor constituţionale. Cum e la noi, nu e nici unde. Dreptul de iniţiativă la noi există numai în teorie. Casa de sus are o poziţie privilegiată. Guvernul la noi poate fi numit, fără a fi luat din majoritate. Coroana îl numeşte, el îşi alege majoritatea, iar majoritatea alege prezident pentru cameră. Propunerea nu oferă garanţii, că astfel de lucruri nu se vor întâmplà în viitor. S'a făcut provocare la alte state, unde regulamentele de casă sunt şi mai aspre, ca în Francia, Anglia, Germania. Aceea însă n'a spus-o nime, că în parlamentul Angliei a fost lăudat statul ungar, că are regulamentul cel mai liberal de casă, care nu cunoaşte clotura. Dacă se primeşte propunerea de revizuire, fireşte, că nu se mai provoacă nime la noi, decât numai în cazuri, când libertatea cuvântului va trebuì să fie zdrobită şi altundeva. Să nu uităm, că Anglia şi-a modificat regulamentul de casă numai dupăce a devenit prima putere în lume şi numai dupăce s'au asigurat toate libertaţile

www.dacoromanica.ro

electorale, după ce dreptul de alegere a fost extins asupra tuturor păturilor. Şi noul parlament a făcut modificarea! E mare deosebirea dintre Anglia şi noi. In Anglia regulamentul de casă a fost înăsprit de mai multeori şi s'a întrodus şi clotura, scopul însă nu s'a ajuns, cum nu se va ajunge nici la noi prin propunerea făcută. Cu toată asprimea regulamentului, cu toată clotura, 35 de deputaţi irlandezi, conduşi de Parnell, au fost în stare să împedece funcţionarea parlamentului englez. Dacă în Anglia s'a putut face lucrul acesta, se va face şi la noi, unde oamenii sunt mai cu temperament decât cei din Anglia. Mai e o mare deosebire între ministrii noştri şi Gladstone, care a făcut înăsprirea regulamentului de casă în Anglia. Acesta a făcut înăsprirea în favorul naţionaliştilor, în favorul Irlandezilor, cu ajutorul lor, la noi însă se face cu ascuţiş vădit în contra naţionaliştilor şi a socialiştilor. Căci cu toate, că modificarea se face numai pentru dieta de acuma, s'a spus, că e necesară modificarea pentru viitorul parlament, în care naţionaliştii vor fi mai tari, şi cu Croaţii împreună pot împedecà şi acuma votarea reformelor electorale. Cum stau însă lucrurile? Pe Croaţi legea electorală nu-i priveşte, ei deci nu i se vor opune. Naţionaliştii vor fi mulţumiţi, dacă numai cât de cât se va ţineà cont de pretensiunile lor. Iar dacă legea va fi atât de rea, încât e teamă de obstrucţie, discuţia asupra ei nu va fi mai lungă decât cea de acuma. De ce nu se pune deci legea însaşi în discuţie, ci se provoacă două discuţii? Se pare însă, că înăsprirea e necesară, nu din pricina naţionaliştilor de acuma, ori din viitor, ci din pricina condeputaţilor maghiari, cari nu vor fi mulţumiţi cu legea electorală. In contra elementelor acestora să îngrădeşte guvernul.

Credeà, că revizuirea e necesară pentru a se puteà votà reformele militare şi învoiala cu Austria. Dar după ce ministrul de interne a declarat, că nu este în intenţiunea guvernului să pună în discuţie chestiile militare, nu mai e de credinţa aceasta. Dar atunci ar fi de dorit, ca în propunere să se spună şi lucrul acesta, că modificarea nu se face şi pentru reformele militare. Facă-se bucuria aceasta colegilor maghiari. Ori liniştească guvernul pe altă cale opiniunea publică, că nici în viitor nu vor fi puse în discuţie chestiile militare, pentrucă poate venì un guvern, care folosindu-se de noul regulament de casă, le va forţà votarea.

www.dacoromanica.ro

A spus ministrul de culte, că libertatea cuvântului nu se restrânge, ci numai discuţia se face să fie mai scurtă. Prezídentului i-se dă însă dreptul de a dispune după plac de soartea oratorilor. Nu e aceasta restrângere a libertăţii cuvântului? Doi ministri au vorbit despre primejdia naţionalistă din viitorul parlament, şi oratorii încă au atins-o toţi. Dar nici nu ştim cum va fi format parlamentul viitor, căci noua lege încă nu e concepută. Fiindcă se vorbeşte atât de mult despre necesitatea revizuirii din pricina naţionaliştilor şi a socialiştilor, iată cum îşi închipue oratorul parlamentul viitor. Se poate întâmplă, ca la un moment dat, în privinţa gravaminelor de drept constituţional partidul naţionalist să fie de o părere cu aceia, cari vor reprezentă convingerile şi drepturile muncitorimei băştinaşe maghiare. Situaţia grea, creată pentru naţionalişti, nu va fi atunci grea şi pentru minoritatea maghiară? Şi se poate întâmplă, ca partidul liberal să între de nou în dietă, sub altă formă, şi să formeze iarăşi el majoritatea maghiară în parlament! Nu va fi atunci mai grea poziţia kossuthistilor radicali, decum e astăzi a dizidenţilor eşiţi din acest partid? Şi atunci va fi bun sprijinul acelora, cari astăzi trec de trădători de patrie şi de mişei! Dar prevede, că lucrurile nu se vor oprì acì. Vor urmà pedepse puse pe cei renitenţi, excortarea oratorilor renitenţi şi alte măsuri luate în contra deputaţilor opoziţionali. Ba poate întrà în dietă o majoritate radicală, cu guvern radical, şi regulamentul modificat va fi întrebuinţat tocmai în contra partidelor şi a intereselor de clasă, pentru a căror apărare se face acum modificarea.

Oricât de mult şi de tare să se înăsprească regulamentul de casă, o mângăere este, că soartea popoarelor nu se decide în parlament, n'o decid regulamentele de casă. S'a văzut la Irlandezi, cari sute de ani au luptat în contra unei mari împărăţii, şi nu au putut fi zdrobiţi. Nici naţionalităţile nemaghiare nu vor fi nimicite pe urma înăspritului regulament de casă. Va cădeà însă o instituţiune mare, pentru care şi naţionaliştii vreau să lupte împreună cu Maghiarii: va cădeà constituţia! Naţionalităţile se vor ridicà încet la înălţimea cuvenită, pentrucă trăesc la munţi şi sunt învăţate cu urcarea, iar voinţa tare de a face lucrul acesta nu le lipseşte.

Ceteşte din mesagiul de tron pasagiul în care se spune, că guvernul are să facă legea electorală cu votul universal. Aşà

www.dacoromanica.ro

are să facă guvernul. Noul parlament îşi va face apoi regulamentul de casă, aşà cum va aflà de bine. Despre legea electorală însă nu se aude nimica. De aceea face următorul proiect de rezoluţiune: «Casa declară, că modificarea regulamentului de casă, care serveşte de apărare minorităţii parlamentare, făcându-se din voinţa unilaterală a majorităţii, constitue o imposibilitate etică şi parlamentară. Dreptaceea, pentru stilizarea unei propuneri de modificare acceptabilă de toate partidele parlamentare, se exmite din partea casei o comisiune parlamentară, compusă din toate partidele. Deodată cu prezentarea raportului comisiunei acesteia este a se prezentà şi proiectul de lege al guvernului, referitor la dreptul electoral universal, secret şi egal».

Crede, că ar fi echitabil să se procedeze astfel. Cu toate, că naţionaliştii sunt odioşi, şi disidenţii asemenea, e bine şi cuviincios să se asculte şi părerea celor din minorităţi. Propunerea de revizuire nu o primeşte şi recomandă spre primire moţiunea sa. (Aprobări vii la naţionalişti. Oratorul e felicitat).

Interpelarea deput. Coriolan Brediceanu.

(In chestia limbii protocolare în comune).

Inainte de încheierea şedinţei din 7 Martie 1908 deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu adresează o interpelare ministrului de interne. Arată, că legea dă dreptul reprezentanţelor comunale, ca ele să-şi aleagă limba protocolară şi limba afacerilor interne, şi comunică faptul, că în mai multe comune din comitatul Timiş s'au adus hotărîri cu privire la limba protocolară, dar forurile mai înalte nu vreau să le încuviinţeze. Intreabă deci pe ministrul de interne, dacă:

«1. Are cunoştinţă, că congregaţia comitatului Timiş n'a rezolvat în merit hotărîrile reprezentanţelor comunale din comunele Şag şi Murani, prin cari s'a decretat limba germană, respective limba română, de limbă protocolară, ci le-a retrimis spre nouă precumpănire cu motivarea, că întroducerea limbii germane, respective române, ca limbă protocolară, pe lângă cea maghiară, nu e necesară?

2. E aplecat domnul ministru să-şi procure hotărîrea aceasta şi să o censureze, în scopul, ca să se câştige valoare legii,

www.dacoromanica.ro

îndrumând congregaţia comitatului Timiş să aducă hotărire meritorială»?

Prezidentul enunţa, că interpelarea se va predà ministrului de interne.

La regulamentul de casă.

Şedinţa din 9 Martie 1908. Se continua discuţia asupra propunerii referitoare la modificarea regulamentului de casă. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu. A fost singurul orator, care a vorbit în şedinţa aceasta, dela începutul ei, până la sfârşit, dela orele 10 şi 10 minute, până la orele 2 şi 20 minute. Simţul de datorinţă îi impune să vorbească la obiect, iar patriotismul, bazat pe programul naţionalist, care îmbraţişează interesul întregei ţări, îl îndeamnă să combată propunerea de revizuire şi sa-i împedece votarea. De ce a trebuit tocmai acum să se abordeze chestia revizuirii? Pe toate terenele se fac scrutări, pentru a se află legătura dintre cauză şi efect. Se fac şi pe terenul politic, deşi acì se fac mai cu greutate. In politică trebue să învăţăm din trecut, ca să pregătim viitorul. Aceasta e arta guvernării. Căci altcum guvernarea e o asociaţie de interese, bună pentru cei din asociaţie, rea pentru cei din afară, pe seama cărora rămâne dreptul de a protestà şi de a aşteptà vremea tragerii la dare de seamă. Vieaţa popoarelor e depusă în mâna providinţei. (Ugron Gábor: In mâna Dumnezeului Maghiarilor! *Brediceanu:* Un Dumnezeu avem, ceice avem! Ugron: Dar au fost furci speciale şi eşafod special a fost! *Brediceanu:* Şi vor mai fi. Ugron: Vor mai fi? Vom vedeà!) Al cui făt e aceasta propunere? E legitimă, ori ilegitimă? S'a aruncat o idee, câţiva deputaţi au îmbrăţişat-o, au studiat-o, şi au aflat că e acceptabilă. S'a ţinut apoi o conferenţă şi s'a decis, ca propunerea să nu vină dela guvern, ci dela partidele coaliate. E deci o chestie internă a dietei, în care guvernul nu are nici un amestec: numai în calitate de deputaţi, de colegi, sunt interesaţi şi ministrii. N'ar fi deci permis, ca ministrii să influinţeze, ca propunerea să fie primită. Demnitatea dietei o cere aceasta. Paternitatea trebue să fie deci a dietei. Şi ce vedem? Ministrul de interne a spus în 25 Ianuarie, că are să prezinte un proiect de lege, ori mai multe, dar pentru asigurarea votării lor e necesară acceptarea modificării, şi şi-a legat, ca ministru, postul de primirea

www.dacoromanica.ro

modificării. Asemenea şi ministrul de culte şi instrucţiune publică, care în 27 Februarie a declarat, că sta, ori cade deodată cu modificarea. E evident, că membrii guvernului, cu toată greutatea puterii lor, constrâng majoritatea să primească modificarea. Copilul e deci ilegitim. De aici îşi ia începutul punctul de vedere al naţionaliştilor. Ei nu sunt opoziţionali cu orice preţ, nu împedecă aducerea de legi bune pentru ţară, nu vreau să iee locurile altora, promiţând, că vor face aceea ce nu vor face, ci ei au înaintea ochilor numai binele general al ţării, interesul ei general. Legile create în interesul general al ţării le votează cu drag; dar fac opoziţie dispoziţiilor dietale de şovinism, de interes de clasă şi de rasă. Domnia de clasă şi de rasă trebue să înceteze în Ungaria şi aici în parlament, pentrucă viitorul ţării pretinde, ca milioanele de Maghiari, Români, etc. să nu mai fie exchise din parlament. In special poporul român e element de ordine. N'a făcut sărituri, s'a mulţumit cu desvoltarea treptată, intoleranţa n'a iubit-o. A fost condus de prudenţă politică. (O voce: Şi la patruzecişiopt?) Şi la patruzecişiopt, căci a mers cu coroana, cu casa domnitoare, voind astfel să asigure binele, pacea, desvoltarea ţării.

Dacă se făceà propunerei de modificare o motivare obiectivă, că e necesară pentru împedecarea revoluţiei parlamentare, pentru învingerea obstrucţiei, în principiu ar fi aflat de corectă şi de acceptabilă propunerea. Dar motivarea e subiectivă. Citează cuvintele cu cari a motivat-o ministrul-prezident în conferenţă. Erau cuvinte înţelepte, dar au fost rostite prea târziu, căci curentul erà pornit în contra naţionaliştilor, în contra Croaţilor, cu cari a fost speriată opiniunea publică, şi majoritatea dietei a salutat cu osanale propunerea de modificare.

Ceteşte motivarea pe care a făcut-o propunerei ministrul de interne Andrássy. Spuneà, că e necesară modificarea, pentruca să poată muncì parlamentul. Naţionaliştii nu împiedecă dieta în activitatea ei. Protestează în contra declaraţiei, că ei ar fi duşmani ai patriei şi ai ţării.

La fel a vorbit apoi şi ministrul de culte şi instrucţiune publică. Ceteşte părţi din vorbirea acestuia. După vorbele acestui ministru, apărarea unităţii naţionale, luată în sens şovinistic, trebue avută în vedere şi interesele maghiarimei! Aici am ajuns, că acum să spune fără sfială, că în dieta aceasta sunt reprezentate interesele maghiarimei, şi numai aceste interese. Asta e o

www.dacoromanica.ro

politică condamnabilă de rasă şi de clasă, în contra căreia trebuie luată poziţie, trebue protestat, în interesul patriei, al binelui public, al statului, al legalităţii, al constituţionalismului. E o politică de sinucidere, pe care n'o pot face naţionalităţile, dar n'o poate face nici popopul maghiar, care ştie şi înţelege cu mintea sa trează, că cetăţenii de rasă nemaghiară îi sunt fraţi, şi că au acelaş drept la cultură, la desvoltarea naţională, ca Maghiarii. Când ministrii spun astfel de lucruri, că legile trebue făcute numai pe seama Maghiarilor, pentrucă ceialalţi sunt duşmanii ţării: nu se poate face alta, decât să se protesteze în numele patriotismului!

Cu totul altcum a vorbit ministrul de comunicaţiune Kossuth, crescut în atmosfera liberă a apusului. Ceteşte ce a spus Kossuth despre revizuire. Kossuth apelează la Români, Slovaci, Sârbi, Germani şi le spune, să rămână aceea ce sunt; păstreze-şi caracterul naţional, creeze-şi cultură naţională, dar să fie buni patrioţi maghiari. Atâta pretinde dela ei. Nu vrea să-i scoată din parlament, ştiind bine, că şi dacă ar puteà fi scoşi, ei totuşi aici sunt, în patria aceasta trăiesc. S'a văzut la Români lucrul acesta. Au fost împinşi în pasivitate, au fost asupriţi în tot chipul, dar n'au putut fi nimiciţi, ori intimidaţi, ci întineriţi au eşit din lupte. Ei sunt aceea ce vrea şi Kossuth să fie: credincioşi culturei lor naţionale şi pe baza aceasta fii buni ai Ungariei.

Din citatele cetite se vede apriat, că modificarea regulamentului de casă e motivată cu prezentarea naţionalităţilor ca inimice ale patriei, ale naţiunii. Ceice reprezintă majoritatea ţării sunt deci nişte anarhişti. O propunere făcută cu o astfel de motivare, acceptată şi de majoritate, partidul seu nu poate să o primească.

Întră în meritul propunerei. Ceteşte o parte din motivarea propunătorului, unde se vorbeşte despre felul cum se făceau alegerile mai 'nainte, prin corupţie, presiuni, intimidări. Intregeşte tabloul cu citate din ziare maghiare şi cu întâmplari de pe vremea lui Bánffy, care erà gata să trântească şi pe contele Apponyi în vechiul seu cerc electoral, şi apoi constată, că întrucâtva situaţia e acum mai bună, de când s'a introdus judecătoria curială în chestii electorale. Adevărat, că pe la periferii se mai întâmplă şi acuma abuzuri, după cum scrie o foaie maghiară. (Ceteşte părţi dintr'un articol). Dacă o foaie românească

www.dacoromanica.ro

ar scrie astfel, s'ar fi făcut caz mare în casă, că iată, cum scriu agitatorii valahi, aceşti trădatori de patrie, despre constituţionalismul maghiar, despre revizuirea regulamentului, şi încă în legătură cu alegerile! Dar fiindcă cele cetite sunt publicate într'o foaie maghiară, întreabă, dacă alegerile şi acum să fac în felul cum se spune în foaia aceasta, reprezintă dieta aceasta cu adevărat opiniunea publică a ţării? Ar puteà să înşire o sută de cazuri, în cari s'a exerciat aceeaşi presiune, ca în trecut, împedecaţi fiind cetăţenii alegători să-şi dee votul conform convingerii lor.

Ceteşte mai departe din motivarea propunătorului, care spune, că actuala majoritate a eşit din alegeri libere. Majoritatea reprezintă ţara! E competentă deci să facă revizuirea regulamentului de casă. Cumcă alegerile cât au fost de libere şi de curate, ştie mai bine oratorul, care a fost la alegeri în Lăpuşul-unguresc, în Şomcuta-mare, în Cărăşeu, şi a văzut cu ochii pădurea de bajonete şi întregul aparat administrativ la lucru. Cine nu s'a supus poruncii, a fost împuşcat, ori stră puns. Se poate spune, pe lângă astfel de alegere, că «convingerea politică a ţării s'a manifestat în realitatea ei curată?»

Combate rând pe rând şi celelalte părţi din motivarea propunătorului, spunându-i, că epoca domniei de clasă şi de rasă trebue să dispară în Ungaria, dându-se posibilitatea Maghiarului, Românului, Slovacului, Sârbului, deopotrivă, de a se interesà în dietă de desvoltarea sa naţională, culturală, economică şi politică. Face imputare propunătorului, că pe disidenţii maghiari îi numeşte opoziţionali patriotici, de unde urmează, că naţionaliştii ar fi opoziţionali nepatriotici. Dar aceştia încă vreau fericirea ţării, însă nu o caută şi nu o găsesc în aceea, ca ţara să fie de o singură limbă. Nici în Elveţia şi nici în Belgia nu se gândeşte nime la contopire; la noi însă toţi călăresc pe ideea contopirii. Se teme propunătorul de socialişti şi de naţionalişti? Dar socialişti sunt numai acolo, unde sunt mari nemulţumiri. Iar naţionalităţile n'au putut fi zdrobite în era de domnie a partidului liberal, nu vor fi împedecate în desvoltarea lor nici în viitor, nici prin legea electorală, nici prin revizuirea regulamentului. Cei dela putere ar vrea să se îngrădească cu un mur chinezesc, ca să nu poată fi alungaţi dela putere; dar vor străbate ca fulgerul prin Ungaria ideile, cari vor răsturnà acest mur şi va venì ziua libertăţii, care va luminà deopotrivă

www.dacoromanica.ro

toate ţinuturile ţării şi va încălzì la fel inimele tuturor cetăţenilor de stat. Spuneà propunătorul, că milioanele au sa fie luminate şi salvate pe seama geniului maghiar, căci în sufletele lor decurge lupta, care daca se perde, soarele maghiarimei a apus. Dacă Maghiarii au să deştepte milioanele lor, sunt în drept să facă acelaşi lucru şi ceialalţi, să deştepte şi ei sentimentul national la cei de un neam cu ei. Căci printre Maghiari n'a umblat nici un Român, ca apostol al românismului, ci numai printre ai sei! Rezultă din toate, că din motivele pe cari le-a înşirat propunătorul, modificarea regulamentului nu se poate face, nu e necesar să se facă.

Trece la argumentele invocate de ministrul de interne, contele Andrássy, care spuneà, că majoritatea fiind constantă, e datoare să facă revizuirea. Dar e constantă majoritatea? E doară continuă frecarea între curentul 67-ist şi 48-ist din majoritate. Citează ce s'a vorbit în clubul partidului constituţional, cu ocaziunea desvălirii bustului lui Andrássy tatăl, când s'a spus, că desvoltarea ţării se poate face numai pe bazele politicei 67-iste, şi ce s'a spus apoi în ziua următoare, la clubul independist, că desvoltarea, mărirea, gloria viitoare a Ungariei, îşi are bazele numai în realizarea principiilor politice ale partidului independist şi 48-ist. Şi cei cu vederi atât de divergente guvernează ţara şi vreau să o fericească pe calea revizuirii regulamentului de casă! Analizează rând pe rând declaraţiile ministrului de interne şi le combate. Arată, care a fost procedura celor din majoritate, pe vremea când se aflau în opoziţie şi contele Tisza voià să facă revizuirea, apoi cere pauză, care i-se acordă, iar după pauză continuă.

Analizează şi combate celelalte declaraţiuni ale contelui Andrássy, spunându-i, că nici un partid nu e de o trainicie vecinică. A căzut doară partidul liberal, care a domnit în mod absolutistic, alungând naţionalităţile în pasivitate şi împedecând şi pe independişti să între în dieta în număr cuvenit. A reprezentat partidul liberal ţara?

Va ajunge şi actuala majoritate să devină iarăşi minoritate, şi atunci, dând arma din mână, regulamentul de casă, se va adresà naţionaliştilor să-i dee mână de ajutor, dar aceştia vor răspunde: puteam să fim soţi de arme, dar a-ţi luptat în contra noastră, purtaţi acum consecvenţele. Şi vor duce mai departe lupta naţionaliştii, sub steagul libertaţii, decenii, poate că secole

www.dacoromanica.ro

dearândul, pentruca în vieaţa popoarelor secolele sunt părţi mărunte. Să nu se spună deci, că naţiunea stă sau cade cu anumite proiecte, pentrucă nu e adevărat. Aşà spuneà şi partidul liberal, că e contopit cu puterea de vieaţă a Ungariei, şi partidul liberal s'a prăbuşit sub păcatele, sub abuzurile proprii, iar Ungaria a rămas.

Argumentul principal (al contelui Andrássy) a fost obstrucţia croată. E lucru mare obstrucţia croată, pentrucă ea a fost o legitimă apărare în contra atacului ce s'a îndreptat spre vieaţa naţională, spre individualitatea naţională a Croaţilor. S'a atacat existenţa lor politică naţională. (La o întrerupere oratorul dovedeşte cu o sentinţă judecătorească, că după lege este şi naţionalitate maghiară. Prezidentul îl admoniază, să rămână la obiect, căci altcum îi detrage cuvântul).

Obstrucţia Croaţilor e deci îndreptăţită, precum a fost îndreptăţită şi a celor 30—40 de deputaţi maghiari, cari s'au folosit de armele obstrucţiei pentru a apărà sentimentul naţional, drepturile naţionale. Să nu recurgă la armele acestea şi Croaţii, când le este ameninţată existenţa naţională? Pentru aplanarea contrastelor nu se cere revizuirea regulamentului, ci o politică bună, de înţelegere. Nu se face apărătorul Croaţilor, pentrucă se vor şti apărà ei singuri şi se vor înţelege cu Maghiarii, pentrucă vor venì şi cercurile guvernamentale maghiare la convingerea, că înveninarea lucrurilor e şi în detrimentul Ungariei, nu numai în al Croaţiei.

Croaţii nu pot fi aduşi ca motiv pentru revizuire, ci întrebarea e, că interesul ţării pretinde revizuirea? Nu, pentrucă interesul ţării cere altceva, nu revizuirea regulamentului de casă. Contele Andrássy a ameninţat, că dacă nu se acceptează revizuirea, va fi necesitat să tragă consecvenţele. Prin aceasta a răsturnat principiul fundamental, acceptat pretutindenea, că regulamentul e o chestie internă a parlamentului, şi a făcut presiune morală asupra majorităţii, ca să voteze propunerea. Guvernul face chestie de cabinet din o chestie, care nu-i aparţine. Ba se vorbeşte, că guvernul va disolvà parlamentul dacă nu se acceptează propunerea de revizuire. N'ar fi rău, ca alegătorii să ceară socoteală dela deputaţi despre aceea ce au făcut în dietă. Ceteşte părţi din vorbirea ministrului de interne şi scoate la iveală contrazicerea. Recunoaşte ministrul, că minoritatea e în drept să facă obstrucţie, când e vorba de ideile

www.dacoromanica.ro

naţionale, însă Croaţilor şi naţionaliştilor nu vrea să le dee armele acestea. De ce aceştia să nu poată fi puşi în situaţia de a apară drepturile poporului lor cu aceleaşi arme, în contra atacurilor din afară, ori în contra curentului şovinistic? Pot să vină zile, în cari va trebui se fie purtată lupta în contra curentului ameninţător pentru drepturile naţionalităţilor egal îndreptăţile ale ţării. Citează din o vorbire a contelui Andrássy partea în care spunea, că unde e vot universal, nu e trebuinţă de înăsprirea regulamentului, pentrucă unde e compus parlamentul pe baza votului universal, nu este obstrucţie. Facă deci votul universal, nu revizuirea. În Ungaria a fost la început domnia claselor. A urmat parlamentul creat pe temeliile reprezentării poporului, din care a eşit tot o domnie de clase, ba şi de rasă, care a provocat apoi neînţelegerile, frecările. Revizuirea regulamentului nu va curmà răul. Unii pot fi amuţiţi în casă, dar nu pot fi amuţiţi afară, de unde îi aude lumea. Ştie din experienţă, că atunci s'a simţit mai tare, când erà expus celor mai mari persecuţiuni. Convingerea i-a fost atunci mai tare, când a suferit mai mult prin diferitele temniţe ale ţării. (Nagy György: Pentru tradare de patrie!) Consider de glorie! Ministrul a recunoscut, că în Ungaria e o domnie de clase. Protestează, în numele civilizaţiunii, în numele umanităţii, că dieta poate aveà un reprezentant, care-şi pune activitatea de deputat pe astfel de baze. Cercurile se fac tot mai înguste, tot mai mici cadrele, dar vremea merge înainte şi vântul libertăţii va deşteptà oamenii la vieaţă, măturând mumiile dela suprafaţă, pentrucă omenimea vrea să trăiască, naţiunile vreau să înflorească, prin frăţietate, nu prin eghemonie, prin deplină egalitate de drept, nu prin supremaţia de rasă. Doreşte, ca epoca nouă să se ivească fără erupţiuni vulcanice, fără conservarea domniei de clase a păturilor superioare, dându-se tuturor aceea ce le compete. Dacă social-democraţia va voi să ocupe loc în dietă, nime n'o poate împedecà. Guvernare înţeleaptă e aceea, de a da directiva. Dacă păturile superioare pun piedecă, forţa puternică va izbucnì, pamântul se va clătinà sub tirani şi va mătură pe aceia, cari îi stau în cale. Se teme şi oratorul de social-democraţie, deşi ea nu va devenì nici odată realitate. Guvernul trebue însă să urmărească cu atenţiune evenimentele. Revizuirea regulamentului de casă nu va împedecà izbucnirea vulcanului. În contra curentelor şi a ideilor moderne s'au ridicat şi în alte state zăgazuri, dar

www.dacoromanica.ro

fără succes, pentrucă valurile puternice au stricat zăgazurile şi au nimicit şi pe ceice le-au ridicat şi îngrijit. Dealtcum nu e social-democraţia aşà de periculoasă, cum se arată ea în teorie. În Francia, afară de acţiunea ei antireligioasă, a arătat succese foarte frumoase. Însuşi ministrul de interne recunoaşte dealtcum în vorbirea sa, că desvoltarea vremilor nu poate fi împedecată.

Gruparea naţionalistă va întrà întărită în parlament, pentrucă se vor întarì cei din afară. De ce se caută să se împedece acest lucru firesc? Ideile naţionaliste nu sunt destructive, ci susţinătoare de stat. Numai ceice vreau să spargă buna înţelegere pot să susţină, că naţionaliştii ar fi duşmanii patriei.

Iar dacă votul universal va întărì pe naţionalişti în dietă, şi ei vor experià, ca în trecut minoritatea, că sunt despoiaţi de drepturile lor şi că aspiraţiunile lor naţionale sunt primite cu duşmănie, atunci se vor pune pe acelaşi punct de vedere, ca majoritatea de astăzi, când erà minoritate. De ce să li-se denege lor dreptul de a folosì aceleaşi arme? Ei nu vreau să dee din mână arma, pe care alţii au folosit-o cu succes. Guvernul poartă grije de interesele unei rase, unei clase, iar ceialalţi sunt trataţi cu fraze, când ei luptă pentru drepturi. Naţionaliştii nu reprezintă interesele numai ale unei părţi de ţară, ci ale tuturor cetăţenilor, fără deosebire de limbă şi religie. (O voce: De aceea ai fost închis!) Am fost închis, nu pentru program, ci pentrucă erà necesitate de jertfă! (Prezidentul îl îndrumă la ordine). Ministrul de interne a facut diagnoza viitorului. E bine facută. Natural, că aşà are să fie. Va fi zdrobită domnia şi naţionalităţile vor da mâna cu poporul maghiar, pentru a muncì împreună, în interesul binelui public. Sistemele politice, cu tradiţiile domniei de clasă şi de rasă, trebue îngropate! In trecut regulamentul de casă a apărat minoritatea în contra tiràniei majorităţii. Ministrul de interne se provoacă la Anglia. Dar nu tot ce e bun în străinătate e bun şi la noi. Noi avem raporturi speciale, aşà se spune totdeauna. Şi aşà e. Tocmai exemplele din Anglia arată, că sunt momente istorice, în cari minoritatea cu tot dreptul recurge la armele obstrucţiei. Pe Irlandezi nime nu i-a condamnat pentru obstrucţia lor. Din contră, au fost consideraţi de eroi! Arată cum îşi bate joc de revizuire foaia «Budapest», redactată de doi independişti, foaia în care scrie şi Kossuth, şi întreabă, că dacă spusele ziarului acestuia ar ajunge la urechile lui Tolstoi, ori ale lui Björnson, ce judecată îşi vor

www.dacoromanica.ro

face? Şi totuşi se afirmă, că naţionaliştii calomniază, umplând străinătatea cu ştiri false! În foaia aceea se spune, că actuala revizuire e mai rea decât a lui Tisza!

Trece la vorbirea pe care a ţinut-o contele Apponyi, ministrul de culte şi instrucţiune publică, în favorul revizuirii. Citează părţi din vorbirea acestuia, le analizează şi le comentează. Şi din vorbirea aceasta reiese, că naţionalităţile sunt duşmanele patriei, şi că pentru zdrobirea lor e bun fiecare mijloc: revizuirea regulamentului, clotura, procurorii, temniţele. Din vorbirea contelui Apponyi vede, cum îşi aruncă umbra înainte o chestie foarte însemnată: chestia militară, pe care guvernul vrea să o rezolveze, nu conform intereselor coroanei şi ale ţării, ci din punctul de vedere iarăşi al domniei de clasă şi de rasă. Şi se teme ministrul, că minoritatea naţionalistă va obstrua legile militare. Protestează în contra intenţiunii de a se băgà şi în armată frecările naţionaliste. Vorbeşte ministrul despre minorităţi antinaţionale. Sunt de acestea? Dacă sunt înţelese naţionalităţile, asigură, că acţiunea acestora nu e îndreptată în contra Ungariei, în contra integrităţii ţării, ci în contra politicei, care împedecă naţionalităţile în desvoltarea lor. In luptele acestea naţionalităţile vor da mâna cu toţi cetăţenii, cari au tragere de inimă pentru interesele adevărate ale ţării. S'a plâns în contra Croaţilor contele Apponyi, că se folosesc de dreptul garantat în lege de a vorbì aici în limba lor şi a spus, că aceasta nu e nici necesar, nici de folos, ci deadreptul periculos pentru naţiune, de aceea trebue restrânsă libertatea cuvântului. Dar nu e nici o trebuinţă de restrângere. Poftească guvernul şi propună spre votare legi, cari corespund intereselor adevărate ale poporului, şi nu va obstruà nime. Nime din minoritatea naţionalistă nu va combate măsurile guvernului, de a se executà legea de naţionalităţi. Nu cere nime, ori tot, ori nimica, ci dacă văd, că se face un bun început, toţi vor fi mulţumiţi. Dela centru trebue începută îndreptarea, şi ea se va extinde apoi şi în jos. Parlamentarismul de astăzi nu e cel adevărat. Trebue sa se facă deci loc celui adevărat. Poporul să fie reprezentat în parlament. In scopul acesta se cere întroducerea votului universal, secret, egal şi pe comune. Numai pe calea aceasta se pot delătură rămăşiţele vechi feudale şi se pot delătură pedecile. Face propunerea următoare: «Casa decretează, că respinge propunerea deputatului Nagy Emil şi numai o astfel de modificare de regulament e

www.dacoromanica.ro

aplecată a luà în desbatere, care va fi prezentată după sancţionarea proiectului de lege referitor la dreptul de vot universal, secret şi egal. Totodată are să conţină modificarea aceea de regulament şi dispoziţiuni referitoare la deplina garantare a dreptului de imunitate al deputaţilor». Recomandă propunerea spre primire. Prezidentul închide şedinţa.

In şedinţa din 10 Martie 1908 a vorbit deputatul *Dr. Aurel Vlad* în chestie personală. Deputatul Csépány a apostrofat adecă pe naţionalişti, că de ce nu au obstruat învoiala cu Austria şi legea despre cuotă? Deputatul *Vlad* răspunde, că consideră obstrucţia de îndreptăţită numai în cazuri de extremă necesitate, când un drept mare e atacat. Trebue folosită şi obstrucţia, ca revoluţia, numai atunci, când altă cale de mântuire a dreptului nu mai este. N'au făcut obstrucţie naţionaliştii, pentrucă nu se ţineau de îndreptăţiţi să apere ei, în contra majorităţii, pe calea obstrucţiei, interesele naţiunei şi ale ţării. Dar acuma, după declaraţiunile făcute de unii în delegaţiuni, se ţine îndreptăţit oratorul, ca în viitor, faţă de actuala majoritate, să recurgă la o formă mai energică a luptei parlamentare, atunci, când va fi de lipsă.

Şedinţa din 11 Martie 1908. Vorbeşte la propunerea de modificare a regulamentului de casă deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. S'a spus, că revizuirea se face cu violarea regulamentului de casă, întru atâta, că nu au fost retrase toate proiectele prezentate dietei spre desbatere şi votare. Nu-şi spune părerea în chestia aceasta, dar afirmă, că revizuirea se face cu violarea parlamentarismului adevărat şi nefalsificat. Pentrucă e lucru ştiut, că dieta nu e nelimitată în terenul său de acţiune, ci legi valabile poate aduce numai cu învoirea celuialalt factor constituţional, a coroanei.

Dar mai este un factor, tot atât de însemnat: opiniunea publică a ţării. O dietă, care ar aduce hotărîri contrare opiniunei publice, ar provocà numai nemulţămire printre poporaţiune şi ar creà situaţii şi împrejurări, pe cari altă dietă ar trebuì să le delăture. Din acest principiu nefalsificat urmează, că fiecare dietă spune înainte, că ce va lucrà, care îi vor fi problemele de rezolvat. Când s'a deschis actuala dietă, despre revizuirea regulamentului de casă nu a fost nici o vorbă. Nici un candidat de deputat n'a spus în vorbirea de program, că va fi modificat

www.dacoromanica.ro

regulamentul, ci din contră, toţi au accentuat, că trebue ţinut la regulament, ca la o sfinţenie mare, dupăce tocmai cu ajutorul regulamentului de casă a putut fi creată situaţia, pe care o are acum coaliţia în dietă. Opiniunea publică a ţării a fost deci la 1906 de convingerea, că deputaţii aleşi nu se vor atinge de regulamentul de casă, care le-a ajutat să formeze în dietă majoritatea. Regulamentul de casă e un astfel de interes al ţării, că nu poate fi permisă modificarea sa fără ascultarea opiniunei publice a ţării. Citează ce spuneà contele Apponyi într'o vorbire rostită în Arad, anume, că pentru învingerea contrarilor ascunşi în fortăreaţa chestiilor comune, mijlocul cel mai puternic e regulamentul de casă, conservarea libertăţii cuvântului în dietă. Candidaţii de deputaţi pretutindenea au accentuat sfinţenia regulamentului, fruntaşii actualei majorităţi au luptat ani dearândul pentru menţinerea intactă a regulamentului, deci dieta actuală nu e îndreptăţită să-i facă revizuirea.

In mesajul de tron asemenea nu se află nimica cu privire la modificarea regulamentului de casă, dar se află alte lucruri, pe cari dieta trebuià să le facă înainte de a se apucà de revizuirea regulamentului de casă. Ceteşte părţi din mesajul de tron şi arată ce aveà să facă dieta şi n'a făcut până acuma, conform programului ce i-s'a croit în mesajul de tron, şi în care program revizuirea regulamentului nu e trecută. Nici în programul guvernului nu a fost trecută revizuirea, pentrucă ministrul-prezident spuneà, că dieta se poate angajà să rezolveze numai lucrările asupra cărora marea opiniune publică a ţării şi-a format părerea. Dar nici în adresa dietei trimisă coroanei n'a fost vorba de revizuirea regulamentului. Majoritatea actuală n'a primit mandat dela naţiune să facă modificarea regulamentului, ea însaşi e străină de ideea modificării, care a fost aruncată pe masa dietei ca o bombă.

Cu ce se motivează necesitatea revizuirii? Deputatul Tolnay Lajos spuneà în vorbirea de apărare a reviziunii, că se vorbeşte prea mult în dietă şi se ţin prea multe şedinţe. Oratorul însă arată, că în ultimii doi ani s'au ţinut 277 şedinţe. Dieta n'a funcţionat, prin urmare, decât câte cinci luni într'un an. Argumentul deci nu poate fi acceptat. Combate şi celelalte argumente cuprinse în vorbirea deputatului Tolnay, care spusese, că înăsprirea regulamentului e necesară şi pentru aceea, pentrucă o mică minoritate antinaţională şi de rea credinţă, care pe baza

www.dacoromanica.ro

unei legi noi electorale ar puteà să între în dietă, ar puteà împedecà în mod necondiţionat votarea ori cărei legi salutare. Oratorul protestează în contra acestei acuzări ce se aduce pe nedreptul naţionalităţilor, cari şi-au servit patria cu credinţă şi n'au păcătuit nici odată în contra ei. A mai spus Tolnay, că se poate, că noua lege electorală nu va mulţumì naţionalităţile, şi de aceea e necesară revizuirea, ca legea să poată fi votată, împedecându-se obstrucţia. Dar prin aceasta se arată, că dieta nu e reprezentanţa milioanelor de cetăţeni, ci numai a unor păturì suprapuse. E curios, că îngrădirea se face în jos, faţă de naţionalişti şi socialişti, iar în sus, faţă de Viena, nu există nici o temere mai mult! Oratorul arată inconsecvenţa partidului independist în chestia revizuirii regulamentului de casă şi se ocupă apoi cu vorbirea ministrului Andrássy, rostită în favorul revizuirii. Ministrul spuneà, că în politică nu e totdeauna virtute păstrarea consecvenţei. Oratorul combate afirmarea aceasta. E virtute în politică consecvenţa, pentrucă ea formează garanţa supremă a moravurilor publice. Ce judecată îşi va formà cetăţenimea ţării despre puternicul partid de ea creat pe temeiul anumitelor principii, când va auzì şi va vedeà, că ceice accentuau cu atâta tărie principiile, acum de când se află în foteluri ministeriale s'au lăpădat de ele? Respectează principiul majorităţii, dar nu e permis, ca acest principiu să devină absolut, pentrucă e bine ştiut, că dreptatea nu e totdeauna acolo unde e majoritatea. Celce caută dreptatea nu are să numere voturile, a spus Leibnitz. Iar din declaraţiile fruntaşilor partidelor coaliate, cetite în dietă de deputaţii disidenţi, s'a putut constată, că din obstrucţia făcută în trecut au izvorît pe seama ţării bunuri, pe cari fără obstrucţie nu le puteà da nici cea mai mare majoritate a dietei.

S'a adus ca argument pentru necesitatea de a fi modificat regulamentul de casă atitudinea Croaţilor, care àcum e contrară guvernului şi majorităţii. Dar Croaţii de patruzeci de ani fac parte din dietă şi totdeauna au fost cei mai fideli adicţi ai guvernelor diferite, cari au putut contà cu siguranţă la voturile lor. Numai faţă de actualul guvern Croaţii se află în opoziţie, dar din vina guvernului. Dacă dieta din Croaţia nu se află în deplină armonie cu banul croat, omul de încredere al guvernului, şi nu mai trimite în dieta ungară deputaţi, cari să împlinească voinţa guvernului, ci opoziţionali, — pedeapsa nu

www.dacoromanica.ro

trebue să fie dată celor din Ungaria, prin înăsprirea regulamentului de casă, pentru turburările pe cari guvernul însuşi le-a provocat în Croaţia! Rezolveze guvernul chestia croată pe altă cale, ori apoi demisioneze.

Ministrul de culte Apponyi a spus în vorbirea sa, că da, el şi consoţii sei de principii au fost contrari ai revizuirii regulamentului de casă în trecut, pentrucă erau de credinţa, că la noi din minoritate nu se poate creà majoritate. Alegerile din urmă i-au convins despre contrarul şi acum sunt pentru revizuire. Oratorul arată şi constată însă, că minoritatea din trecut a devenit majoritate tocmai pentrucă fruntaşii ei au apărat cu bărbăţie regulamentul de casă. Lupta aceasta i-a făcut populari! De ce vrea deci contele Apponyi şi consoţii de principii să nimicească mijlocul, prin care eventual şi alte minorităţi ar puteà fi prefăcute în majorităţi? Se miră, că contele Apponyi a putut face o astfel de poticneală logică.

A mai adus contele Apponyi revizuirea în legătură cu faptul, că în trecut dieta nu a fost expresia adevărată a voinţei naţionale, deci erà îndreptăţită folosirea oricărei arme în contra ei; dar acum, dupăce noua lege electorală va face posibilă manifestarea voinţei adevărate a naţiunei în dietă, au să fie delăturate armele, cari nu mai au nici un rost, ca să fie întrebuinţate. S'ar părea deci, că modificarea e îndreptată în contra naţionalităţilor. Dar naţionaliştii nu-şi tem interesele, pe cari revizuirea regulamentului nu le poate atinge. Popoarele trăiesc, nu din puterea legilor, ci din puterea proprie de vieaţă. În mod artificial nu le poate da vieaţă nici o lege. E dureros însă, că aducându-se revizuirea regulamentului în legătură cu chestia de naţionalitate, popoarele nemaghiare sunt mereu prezentate ca inimice maghiarimei. Dar ele nu au păcătuit nimica în contra patriei. La 1848? Nici la 1848! Românii, Sârbii, Slovacii, nu au luptat în contra patriei, în contra Maghiarilor, ci pentru libertatea, pentru naţionalitatea proprie. Li-s'a promis atunci din parte maghiară libertate, dar se căutà să li-se iee naţionalitatea, iar ele nu au acceptat libertatea fără naţionalitate. Naţionalităţilor le este mai scumpă naţionalitatea decât orice libertate. Şi vor luptà şi în viitor, până vor ajunge în posesiunea drepturilor naţionale, ori se vor prăbuşì.

Oratorul ceteşte părţi dintr'un articol publicat în foaia care stă aproape de guvern («Budapesti Hirlap») şi scoate la iveală

www.dacoromanica.ro

faptul, că revizuirea e necesară cu totul din alte motive: pentru a asigurà guvernului, faţă de propria sa majoritate, votarea trebuinţelor militare. Acesta e adevăratul motiv al revizuirii, celelalte sunt numai pretexte. Lipsind deci motivele, nu poate primì propunerea de revizuire, ci se alătură la propunerea contrară a condeputatului seu Dr. Mihail Polit.

Se dă pauză apoi ia cuvântul deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Răspunde la întrebarea unui deputat disident, cuprinsă în vorbirea rostită în contra revizuirii, că unde erau deputaţii naţionalişti atunci, când s'a votat transacţia cu Austria şi cuota, — n'au stat cumva la dispoziţia guvernului, neatăcându-i proiectele, — cumcă deputaţii naţionalişti au fost aici, în dietă, au luptat în contra acelor proiecte cu destulă energie, mai ales oratorul, dar i-s'a suprimat vorba, fără ca disidenţii de acuma să-şi fi ridicat cuvântul în contra confişcării libertăţii cuvântului. Iar la dispoziţia guvernului nu pot să stee, dupăce nici un guvern n'a tratat atât de maşter cu naţionalităţile, ca tocmai cel actual. Respinge deci o astfel de insinuaţie vătămătoare.

Se discută chestia, şi în dietă şi în presă, că în contra cui e îndreptată revizuirea? Disidenţii afirmă, că în contra minorităţii naţionale (maghiare), guvernul, şi cei ce-l apără, că în contra naţionalităţilor, în contra Croaţilor şi a socialiştilor. Oratorul crede însă, că în contra majorităţii, temându-se guvernul, că se află prea mulţi în naia sa şi naia poate să se scufunde. Dar revizuirea în cele din urmă nu e îndreptată decât numai în contra celei mai puternice instituţiuni a ţării, în contra parlamentarismului!

Propunătorul Nagy Emil spuneà în motivarea propunerei sale, că oare ce va zice Viena, văzând că dieta nu face nimica? Bine, atât de decizător e acum cuvântul Vienei? Mai spuneà şi aceea, că ce va zice poporul, dacă nu se face revizuirea? Îl asigură, că poporul nu aşteaptă revizuirea, ci legile promise. S'au făcut provocări la Anglia, cu toate că la noi altele sunt raporturile. Dar e curios, că la exemple din alte state se face provocare numai când se plănueşte vre-o ştirbire de drept, nu şi la extinderi de drept. Cu regulamente de casă nu se poate vindecà un parlament bolnav. Citează ce spuneà contele Apponyi mai 'nainte, că numai deodată cu votul universal, cu extinderea

www.dacoromanica.ro

ori democratizarea dreptului de alegere, se poate face revizuirea regulamentului de casă, mai 'nainte nu. Pe acest punct de vedere stau şi naţionaliştii, cari se închină principiului majorităţii, căci altcum e imposibilă vieaţa parlamentară. Din vorbirea contelui Andrássy se vede, că reviziunea stă în legătură cu reforma electorală. Scopul e, menţinerea parlamentului de clase şi împedecarea formării unei majorităţi cu năzuinţe contrare. Ce lege, ce dreptate pretinde, ca o minoritate să fie condamnată din bună vreme, să nu poată devenì majoritate? Votul universal îl cere poporul maghiar, care nu e reprezentat în dietă, şi-l cer naţionalităţile, îl cer socialiştii, pentruca să-şi poată aduce la valoare voinţa lor. Regulamentul de casă trebue să apere minoritatea. Acesta erà punctul de vedere al coaliţiei, când se aflà în opoziţie. Citează ce spuneau atunci conducătorii partidelor coaliate, spunând toţi, că apărarea minorităţii în contra volniciei majorităţii în parlament formează garanţa cea mai puternică constituţională.

Citează părerile lui Szilágyi Dezső referitoare la înăsprirea regulamentului şi ale lui Horánszky Nándor, cari au fost contrari ai revizuirii, încă pe vremea lui Bánffy. Toate capacităţile maghiare spun, că regulamentul are să apere minoritatea. Face amintire, că la 1904 tocmai actualul ministru de justiţie a făcut propunere în dietă, că nu se face nici o revizuire de regulament înainte de a se întroduce votul universal. Şi după el toţi oratorii au accentuat, că întâiu dreptul de alegere, apoi reviziunea. Iar contele Apponyi a combătut pe colegul seu de astăzi, pe contele Andrássy, care şi atunci voea asigurarea domniei de clase, a păturilor superioare, declarând, că cu mijloace artificiale nu vrea să fie susţinută nici aristocraţia, nici eghemonia. Să nu se ridice deci păreţi de despărţire artificiali, ci să se lase întrarea elementelor democratice în vieaţa publică, pentrucă ele vor întărì naţiunea. Toţi au fost deci, când erau în opoziţie, în contra propunerei lui Tisza, care de altcum nici nu erà propunere de revizuire, ci propunere, ca dieta să exmită o comisiune de 21 membri, în scopul modificării regulamentului de casă. Dacă în forma aceasta se făceà şi acuma propunerea, naţionaliştii o primeau. La 1904 însă ea a fost obstruată de actuala majoritate, ca semn, că regulamentul e un lucru atât de sfânt, încât nu se permite în nici o formă, ca să se atingă guvernul de el. Arată oratorul, că prea mare putere se dă prezi-

www.dacoromanica.ro

dentului casei prin modificarea regulamentului şi că toţi deputaţii vor fi puşi la discreţia prezidentului. Şi la noi prezidentul e om de partid, nu stă deasupra partidelor, ca cel din Anglia!

Pretutindenea reformele mari s'au făcut înainte de modificarea regulamentului de casă, de es. în Austria în nenumărate rânduri, până s'a ajuns la votul universal, care a făcut din parlament o casă a poporului, ceeace la noi nu se va admite, deşi poporul cere. Ministrul de interne se teme de naţionalişti şi de socialişti. Dar naţionaliştii reprezintă interesele de rassă ale naţionalităţilor, nu în contra, ci tocmai în consonanţă cu interesele generale ale patriei, şi în special cu ale maghiarimei. Naţionalităţile nu cerşesc milă, ci cer drepturi! Revizuirea se face pe seama viitorului parlament. Dar cum va fi viitorul parlament? Dacă va fi aşà, cum e contemplat din partea ministrului de interne, ca reprezentanţă a păturilor de sus, — atunci vom aveà două case de magnaţi, pe când pentru păturile de sus e suficientă o singură casă, cea de sus, iar casa de jos rămână casa păturilor de jos. Şi apoi cu ce drept face camera actuală regulament pe seama camerei viitoare? Dacă ar fi să accepteze ideea revizuirii, mai curând ar acceptà contra-propunerea contelui Bánffy decât propunerea lui Nagy, pentrucă e mai cruţătoare faţă de deputaţi şi de libertatea cuvântului.

Prin propunerea de revizuire se atacă libertatea cuvântului. E un drept sublim dreptul de a puteà apărà în deplină libertate interesele poporului, fără a te teme, că pentru vre-un cuvânt nepotrivit prezidentul îţi detrage cuvântul. Asta nu mai e libertate de a vorbì. Kossuth a preamărit într'o clasică vorbire obstrucţiunea. A spus, că e arma câştigării de drepturi, element dătător de putere a vieţii parlamentare, soare, care înviorează, dar care şi arde câte odată. Arată scăderile regulamentului, dacă va fi modificat în înţelesul propunerei făcute. Sunt atât de multe şi atât de mari, încât nime nu le poate aprobà. Nu primeşte deci propunerea de revizuire, ci face următoarea propunere: «Casa decretează, că până nu vor fi asigurate prin instituţiuni toate drepturile politice şi civile pe seama fiecărui locuitor al ţării, precum şi libera desvoltare culturală, economică şi politică pe seama tuturor popoarelor din ţară, nu e aplecată peste tot să restrângă libertatea cuvântului şi a activităţii parlamentare. Prin urmare respinge propunerea de modificare a lui Nagy Emil şi provoacă guvernul, să înainteze fără

www.dacoromanica.ro

amânare proiectele referitoare la extinderea şi asigurarea drepturilor cetăţeneşti şi politice». (Aclamări la naţionalişti).

În şedinţa din 12 Martie 1908 a vorbit în chestia revizuirii regulamentului de casă deputatul naţionalist român

Dr. Ştefan Petroviciu. S'a făcut vorbă multă în dietă pe tema, dacă regulamentul e o sfinţenie ori nu? Părerea oratorului e, că e sfinţenie, şi trebue respectat; nu e sfinţenie însă în direcţia, că nu ar puteà fi modificat. Poate să fie, pentrucă e muncă omenească şi el, deci lucru imperfect. Vorba însă e, cum spuneà şi ministrul de interne, că oare interesul ţării reclamă înăsprirea regulamentului? Da, ori nu? Argumentele înşirate în dietă n'au putut convinge pe nime, că modificarea regulamentului o reclamă interesele ţării.

Ideea fundamentală e aceea, că regulamentul trebue să asigure valorarea voinţei majorităţii. Nu aprobă vederile acestea. Regulamentul are să stabilească ordinea desbaterilor şi să asigure valorare pe seama tuturor partidelor, nu numai pe seama majorităţii. Înăsprirea regulamentului a fost motivată cu obstrucţia. Dar s'a spus, că obstrucţia e motivată, când minoritatea crede, că ţara stă la spatele ei şi când crede, că îi sunt periclitate interesele. S'a spus deci, că nu în contra obstrucţiei e îndreptată revizuirea, ci în contra celorce fac obstrucţie. Şi s'a făcut provocare la Croaţi. Ba s'a făcut imputare guvernului, că de ce a adus în dietă pe Croaţii aceştia şi nu pe alţii, cari n'ar fi făcut obstrucţie? Părerea e greşită. Nu guvernul i-a adus, ci poporul i-a trimis pe Croaţi în dietă, iar poporul alege pe cine vrea, în cine are încredere. Cumcă poporul a aprobat purtarea lor, dovedeşte faptul, că tot pe ei i-a ales şi a doua oară, când au întrat şi mai întăriţi în dietă. Işi aduce aminte oratorul de scena când au întrat întâiadată Croaţii în dieta actuală. Au fost aplaudaţi după cetirea declaraţiei şi mai că erà gata să fie îmbrăţişaţi. Acum s'a stricat dragostea. De ce? Pentrucă mâna liberă în cele interne s'a extins şi asupra Croaţiei, s'a compus proiectul de lege despre extinderea limbei maghiare asupra Croaţiei, şi prietenia a încetat, s'a stricat. Croaţii şi-au făcut datorinţa, apărându-şi limba şi drepturile. Raporturile bune însă sunt nimicite.

E motivată reviziunea şi cu aceea, că reforma electorală ar puteà să fie obstruată. Din partea cui? Croaţii n'au să o

www.dacoromanica.ro

obstrueze, pentrucă ei sunt adicți ai votului universal, dar și de altcum pe ei nu-i privește legea electorală. De naționaliști asemenea nu are să se teamă guvernul, pentrucă aceștia doresc și reclamă mereu votul universal. Socialiștii și democrații tot așà. Cu partidele din coaliție dispune apoi guvernul. N'are ministrul de interne decât să spună: aici e legea despre votul universal. O votați, ori de n'o votați plec! Sigur va fi votată. Și totuși există un interes, care reclamă revizuirea, interesul, ca nici în viitor voința țării să nu se poată valorà, interesul, ca legea electorală să fie primită așà cum o va prezentà guvernul, favorabilă pentru păturile superioare sociale. Pretutindenea realizarea reformelor mari se încredințează acelora, cari sunt aderenți ai reformelor. La noi e încredințat cu întroducerea votului universal acela, care a fost totdeauna contrar al votului universal. Și a fost încredințat pe baza unui pact, dictat dela Viena, pe care nime nu-l cunoaște, deși interesul țării ar pretinde, ca guvernul să-i comunice cuprinsul. Guvernul vrea însă să încunjure pactul, trecând în legea electorală dispoziții, cari să facă imposibilă întrarea în dietă a unui număr mai mare de deputați naționaliști. Ca se poată trece o astfel de lege, se cere înăsprirea regulamentului de casă. Asta e explicarea lucrului. Acesta e motivul revizuirii provizorii a regulamentului de casă, după care va urmà revizuirea definitivă, ca în cazul, dacă totuși vor întrà în parlamentul viitor naționaliști și socialiști în număr mai mare, să nu poată face neplăceri guvernului. Românii au stat în pasivitate multă vreme, din motive grave. Când au încetat în parte motivele, au întrat în activitate. Acuma se caută a li-se pune pedeci noue, ca să nu poată trimite la dietă nici în viitor deputați suficienți. Asta înseamnă asigurarea eghemoniei pe seama unei rasse, și e falsificarea constituționalismului stabilirea înainte, că parlamentul viitor cum are să fie compus. (Urmează pauză, apoi oratorul continuă). E lucru incorect, ca dieta actuală să facă regulament pe seama dietei viitoare, care are dreptul să-și modifice singură regulamentul, așà cum va voì. Și mai incorect lucru e apoi a asigurà prin legi preponderanța anumitelor clase, anumitelor păturì, în parlamentul, care trebue să fie pus pe bazele reprezentării poporului. Asta înseamnă falsificarea sistemului reprezentativ. E temere, că în noul parlament contrastele vor fi foarte mari, și de aceea se iau măsurile de precauțiune. Dar contrastele tocmai atunci vor

www.dacoromanica.ro

fi mai mari, când reprezentanţii naţionalităţilor vor întrà în număr mic în dietă, ştiindu-se, că aceasta e urmarea unei legi şi a unei împărţiri nedrepte. A spus ministrul de interne, că revizuirea e necesară, fiindcă la noi nu este o opiniune publică bine desvoltată, care se facă pe judecătorul. Oratorul arată, de ce nu este opiniune publică. Fiindcă nu i-se permite manifestarea. Libertate de întrunire nu există, iar presa e mereu încătuşată. Mai ales presa naţionalistă. In direcţia aceasta să imiteze guvernul pe cei din străinătate, păşind pe calea liberalismului, iar nu în înăsprirea regulamentului de casă, şi atunci va fi şi la noi o opiniune publică unitară, deşi e exchisă posibilitatea, ca opiniunea publică să fie de o părere în toate chestiile mari şi însemnate, pentrucă atunci nu s'ar mai puteà formà partide. O opiniune publică uniformă nu poate existà, pentrucă una e opiniunea publică maghiară şi alta e cea română. Patru dintre deputaţii naţionalişti români au fost trimişi la temniţă de juraţii maghiari, iar Românii i-au onorat cu voturile lor şi i-au trimis la dietă. Trebue lăsat deci, ca fiecare să fie judecat de ai sei, cari îl cunosc. S'a spus, că ar puteà să între în dietă vre-o 20 de deputaţi nepatriotici (naţionalişti), cari cu actualul regulament de casă ar puteà împedecà mersul desbaterilor. Dar dacă acei 20 de deputaţi sunt nepatriotici, atunci nepatriotici sunt şi cei ce i-au trimis la dietă: alegătorii, poporaţiunea, dela care şi-au primit mandatele. E în interesul Ungariei, ca în dietă să nu între nici 20 de deputaţi naţionalişti? Multă vreme n'au fost de loc. Şi Maghiarii ce au făcut singuri? Au fericit patria, ori barem pe Maghiari? Tocmai Maghiarii emigrează din ţara guvernată de aristocraţi.

Cumcă scopul revizuirii regulamentului este asigurarea activităţii parlamentului de clasă, dovedeşte oratorul cu citate din vorbirea contelui Andrássy, căruia îi răspunde, că n'are dreptate când afirmă, că naţionaliştii nu ar reprezentà scopuri regnicolare. E doară scop regnicolar, ca toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate şi de religie, să fie mulţumiţi. Tocmai ministrul nu reprezintă interese regnicolare când spune, că vrea să asigure interesele maghiarimei, interese specifice de rassă. Câte instituţiuni maghiare sunt, iar române şi slovace nici una!... Guvernul ar fi dator să creeze din banii statului şi instituţiuni nemaghiare. Interesul ţării nu reclamă revizuirea. Iar poporul, nemulţumit şi până acuma, dacă va vedeà, că de-

www.dacoromanica.ro

putaţii sei vor fi provăzuţi cu botniţă, va fi şi mai nemulţumit şi revoltat în suflet.

Oratorul polemizează apoi cu contele Apponyi, căruia îi răspunde, că nu e bine să identifice politica sa cu statul, şi pe ceice nu-i aprobă politica să-i facă contrari ai statului. Nime nu e atât de mărginit ca să zică, că contele Apponyi, ori politica sa, e — statul. Se bucură de altcum de mărturisirile făcute, că alegerile sunt la noi influenţate, sunt conduse de anumite clase, în interesul maghiarimei. Ca să poată fi în viitor tot astfel, se pun pedeci, se înăspreşte regulamentul. Dar ţara nu cere înăsprirea, ci cere procedură dreaptă, legi drepte. Dreptate, egală îndreptăţire, nu numai pe hârtie, ci pusă în practică, asta e ce trebue să se dee ţării, căci până nu se dă, nu e mulţumire în ţară. Vorbeşte în urmă despre partidul socialist internaţional, care e puternic, are organizaţie bună, dar nu e reprezentat de loc în dietă şi se gândeşte la relele ce le poate produce nemulţumirea acestui partid, dacă şi în viitor va fi oprit să între în dietă. Propune următorul proiect de rezoluţiune: «Să decreteze casa, că nu se simte moraliceşte îndreptăţită să modifice regulamentul de casă înainte de votarea proiectului de lege despre dreptul de vot universal, prin urmare ia dela ordinea zilei propunerea deputatului Nagy Emil».

Ia cuvântul deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş* pentru a restabili înţelesul vorbelor sale din vorbirea din urmă, răstălmăcite de deputatul Hammersberg şi de ministrul-prezident. Oratorul n'a spus în vorbirea sa aceea ce i-se impută, că dacă cade banul Croaţiei, cade şi guvernul, ci a spus, că pe chestia croată *poate* să cadă guvernul, dacă nu o rezolvează spre mulţumirea celor din Croaţia. Ceeace nu e tot una.

La revizuirea regulamentului mai vorbeşte în şedinţa din 12 Maiu 1908 deputatul naţionalist român

Vasile Damian. Regulamentul de casă e garanţă constituţională, şi modificarea regulamentului, în direcţie reacţionară, cum se intenţionează, nu poate fi aprobată. N'ar trebui să o facă mai ales actualul guvern şi partidul independist, nici în oricare altă formă, ales acuma, când opiniunea publică nu o cere, nu o doreşte. Crima rămâne crimă, oricine să o săvârşască. Şi dacă crimă eră când alţii voiau să facă revizuirea, crimă e şi acuma, mai ales că e evident, că înăsprirea regulamentului se face în scopul de a nimici liberalismul, libera gândire, libera

www.dacoromanica.ro

exprimare a gândirii şi a convingerii. S'a motivat înăsprirea cu obstrucţia. Dar obstrucţie nu e în dieta actuală şi nici n'a fost. A fost discuţie mai lungă la pragmatica celor dela căile ferate, înscenată de Croaţii atacaţi în drepturile lor, dar obstrucţie n'a fost. Discuţie lungă a fost şi la legea şcolară, înscenată de naţionalişti. N'a fost însă obstrucţie. Şi să nu între naţionaliştii în luptă, când e vorba de cele mai mari bunuri naţionale ale lor? Chiar obstrucţie de făceau, nu erau de condamnat. Doară nu vor sărutà mâna care îi loveşte. Dar n'au făcut obstrucţie, în credinţa, că vor venì timpuri, în cari vor fi recunoscute greşelile şi nedreptăţile, iar pretensiunile juste ale naţionalităţilor vor fi împlinite. Se intenţionează deci numai seducerea opiniunei publice, amenințându-se cu — naţionaliştii.

Nici cu socialiştii nu mai poate fi speriată opiniunea publică, că dând mâna cu naţionaliştii vor împedecà realizarea aspiraţiunilor naţionale. Ce a realizat marele guvern naţional din aceste aspiraţiuni?

Un alt motiv al revizuirei este, ca dieta să fie pusă în poziţia de a puteà funcţionà. Dar până acuma n'a putut funcţionà? Toate legile prezentate aici au fost votate, deşì nu erau cele mai bune. Cu cât mai vârtos va votà dieta legile folositoare poporului! Care poate fi scopul ascuns al modificării? Zdrobirea minorităţii şi restrângerea dreptului de vot. In legătură cu revizuirea stă deci soartea reformei electorale. Majoritatea vrea să-şi asigure domnia şi în parlamentul viitor, ba pentru totdeauna. Grijască însă bine majoritatea ce face! Revizuirea e o armă cu două tăişuri. Se poate îndreptà şi în contra celui ce o ţine în mână. Vrea majoritatea, ca votul universal să fie luat cu asalt? Ca minoritatea, libertatea cuvântului, să fie amuţită? Liberalismul, dreptatea, să fie îngropată? Toate acestea se vor răsbunà amar; pentrucă curentul nu poate fi oprit în loc. Egalitatea de drept trebue înfăptuită, pentrucă altcum locul frăţietăţii îl ia ura! Cei dela înălţime să privească şi în jos, spre abis, gândindu-se la vorba Românului: «nu-i suiş fără coborîş», şi la vorba veche: «astăzi mie, mâne ţie».

Roagă majoritatea, să renunţe dela revizuirea regulamentului şi declară, că nu primeşte propunerea de revizuire, ci cere luarea ei dela ordinea zilei.

In şedinţa din 14 Martie 1908 a vorbit la revizuirea regulamentului de casă deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Teodor Mihali. Partidul naţionalist s'a pronunţat din capul locului în contra revizuirii, din motivele pe cari oratorul le-a comunicat la timpul său conferenţei convocate în chestia aceasta. Afară de motivele înşirate atunci mai înşiră acum următoarele: Majoritatea actuală nu e chemată să facă reviziunea, pentrucă ea a primit puterea cu condiţia, ca să voteze necesităţile de stat, şi să facă legea votului universal. Majoritatea actuală nu are mandat dela alegători, ca să facă revizuirea. A fost aleasă în urma promisiunei, că va întroduce votul universal. Dieta actuală, care e o dietă de clase, nu e chemată să facă regulament pe seama dietei viitoare, care va fi parlamentul poporului. Înăsprirea regulamentului se face în vederea legii electorale, care nu va fi aşà, cum o aşteaptă ţara. Nu poate primì revizuirea nici din motivul, că la noi regulamentul de casă formează garanţa constituţională, în urma raporturilor în cari ne aflăm cu Austria. Când naţionaliştii au abandonat pasivitatea şi au întrat în activitate, au arătat prin acest pas al lor, că pe cale constituţională vreau să elupte drepturile pe seama popoarelor lor. Natural deci, că acuma trebue să apere garanţiile constituţionale. Naţionaliştii sunt contrari ai obstrucţiei, dar şi mai mari contrari ai restrângerii libertăţii cuvântului. E curios lucru, că nu propunătorul stărue pentru primirea revizuirii, ci guvernul. Ministrii au ameninţat cu demisia pe culoarele camerei şi cu dizolvarea dietei. Şi majoritatea se teme de alegeri noue, pentrucă nu se poate prezentà în faţa alegătorilor cu nimica. N'a făcut ce a promis. A făcut însă legi, cari au provocat mari nemulţumiri. E deci întrebare, dacă majoritatea ar puteà întrà de nou atât de compactă în dietă, ca acuma?

Motivele înşirate de ministrul de interne nu le poate acceptà. Ceteşte părţi din vorbirea ministrului, le analizează şi combate. Mai ales nu e norocoasă intimidarea opiniunei publice cu socialiştii şi naţionaliştii, prezentaţi ca elemente turbulente, contrare patriei. Astfel de vorbe au efect deprimător. Naţionaliştii îşi dau toată silinţa, ca să netezească calea pe seama înţelegerii. Trebue căutate deci şi din parte maghiară punctele de apropiere, nu de înstreinare. Cei de acasă, popoarele din patrie, abià aşteaptă să vadă dieta muncind şi creând ceva de folos, cu efect binefăcător. Pentru un guvern, care caută din adins punctele de înstreinare, natural că naţionaliştii nu se pot entuziasmà. Grupările politice pot fi uşor adunate în jurul unei

www.dacoromanica.ro

idei bune. Imbrăţişeze guvernul cu sinceritate ideea libertăţii, egalităţii, frăţietăţii, şi atunci punctul de apropiere este aflat. Celelalte urmează dela sine. Oratorul trece la vorbirea contelui Apponyi. Cetește părţi din ea şi le combate. Se miră, că se vorbeşte de duşmani. Unde sunt duşmani aici în dietă? Şi-i creează guvernul, după sistemul partidului liberal din trecut! Naţionaliştii au întrat în dietă, pentrucă vreau înţelegerea şi guvernul a răspuns cu legea şcolară, iar Croaţilor cu pragmatica de serviciu la căile ferate. De nu făceà aşà, astăzi ar fi pace şi bunăînţelegere. Duşmanii, despre cari se vorbeşte, nu sunt, dar guvernul vrea să-i aibă şi şi-i creează. Dar cu arma aceasta nu e bine să se joace guvernul. Bărbaţi mari de stat au spus, că e crimă, dacă naţionalităţile se despoaie de limba, de religia, de cultura lor. Şi ministrul de culte a dat ordinaţiune, ca şi religia să fie propusă ungureşte! Deci în Ungaria nici pe Dumnezeu nu-l putem preamări în limba maternă!

Dispoziţia aceasta e reacţionară. Iar cei mari din trecut, cari au luat poziţie categorică în chestia de naţionalitate, sunt declaraţi astăzi de naivi! Contele Apponyi apoi spune, că el nu face alta, decât desvoaltă ideile acelor mari bărbaţi de stat din trecut. Frumoasă desvoltare, când este oprit a se propune în şcoale religia în limba maternă a elevului!

Oratorul polemizează apoi cu Polonyi şi face constatarea, că în ţară, pe la periferii, începe a prinde rădăcină principiul, că fiecare are să trăiască aşà cum l'a lăsat Dumnezeu, cu limba şi cu legea sa, numai să fie fiu credincios al patriei. Se bucură, că şi în dietă au fost exprimate astfel de păreri din partea mai multor deputaţi maghiari. Oratorul aduce elogii secretarului de stat Désy Zoltán, care ca comite suprem s'a arătat mare duşman al şovinismului. A luat parte şi la o sfinţire de biserică românească şi a vorbit românește. Poporul întreabă şi acuma: Unde e omul acela binecuvântat de Dumnezeu, Désy Zoltán? Partidul naţionalist e în contra revizuirii şi crede, că viitorul îi va da dreptate. Se va mulţămì cu aceea, daca generaţiile viitoare vor constatà cândva, că a fost o epocă, în care partidul naţionalist se află în dietă şi cu toate că erà considerat de partid trădător de patrie, a apărat totuşi constituţia maghiară şi nu a primit propunerea de revizuire. Primeşte proiectul de rezoluţiune al deputatului *Polit.*

Se dă cuvântul deputatului naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Ioan Suciu, care combate asemenea propunerea de revizuire. Ce se întâmplă acuma s'a întâmplat şi la 1904. Contele Tisza tot la primejdia naţionalistă s'a provocat, când a cerut înăsprirea regulamentului. Naţionaliştii sunt şi acuma prezentaţi ca atunci, ca duşmanii naţiunii, ca trădători de patrie. Cu ce drept se folosesc astfel de expresiuni şi cu ce pot fi ele justificate? De ce să fie naţionaliştii duşmani ai naţiunii? După legea dela 1868 art. 44 toate naţionalităţile fac parte din naţiunea maghiară politică, din care până la 1848 nici Maghiarii nu făceau toţi parte; iar dacă se cuprind şi ele în naţiunea politică maghiară, de ce să fie duşmane naţiunei? Ministrul de culte a spus, că de ce. Ziceà aşà: Ceice pun interesele lor de rasă deasupra intereselor mari, generale naţionale, sunt elemente duşmănoase naţiunei, de cari trebue să te temi şi pentru aceste elemente e necesară înăsprirea regulamentului. Oratorul întreabă, când au atacat naţionaliştii interesele statului maghiar, interesele naţiunei? Tocmai ei luptă în contra celor ce pun interesele de rasă deasupra intereselor ţării! S'a spus, că naţionalităţile împedecă formarea statului maghiar. Natural, că statul trebue mereu zidit. Intrebarea e însă, că se fac lucrările conform cerinţelor vremii? Dacă lucrările s'ar face în spiritul legilor dela 1848, atunci naţionalităţile ar da tot sprijinul, ca să se creeze statul pus pe bazele egalităţii de drept, numească-se statul oricum, stat maghiar, ori stat naţional. Dar dacă se vrea crearea unui stat de rasă, cu eghemonie, cu supremaţie, nime nu va conlucrà, şi lucrul va merge greu. Statul închipuit nu va puteà fi realizat.

Se provoacă la un autor maghiar, care la 1855 întrebà într'o carte de valoare, că de ce nu e înţăleasă libertatea astfel, ca toţi să fie liberi, nu oameni liberi şi sclavi, pe cari să-i stăpânească cei liberi? Vorbele se potrivesc şi la coaliţia de astăzi. Aşà apoi cu greu va puteà fi croită şi zidită noua Ungarie!

Ministrul de interne a spus, că revizuirea e necesară din motivul, că pot întrà în dietă, pe baza nouei legi electorale, naţionalişti şi socialişti în număr mai mare şi pot se facă obstrucţie, împedecând funcţionarea casei. Ministrul se gândeşte la statul maghiar al claselor. Dar statul maghiar toţi îl formează, prîn urmare toţi trebue să fim reprezentaţi în parlament. Aici au să lupte cu argumente ceî trimişi de popor, până se vor convinge şi învinge unii pe alţii. Dacă naţionaliştii ar fi aşà cum sunt

www.dacoromanica.ro

prezentați, n'ar fi întrat în dieta, ci ar fi purtat lupta periculoasă pentru stat în afară de dietă. Au întrat însă în dietă, ca să conlucre la desvoltarea naturală a țării, la cimentarea viitorului ei. Face imputare coaliției, că ea, care a declarat de crimă revizuirea regulamentului, când erà să o facà contele Tisza, vine și ia arma de apărare din mâna minorității. Nu-și poate închipuì lucrul, decât numai astfel, că este o înțălegere secretă între conducătorii partidului guvernamental și alți factori, ca să se facă revizuirea. In loc să se facă legea electorală întâiu, apoi revizuirea, se face întors. De ce? Pentruca să poată fi votata în ruptul capului legea electorală, care nu va întâmpinà aprobarea majorității poporațiunei țării.

Revizuirea e reclamată din motivul, ca dieta să poată muncì. Dar dieta ar fi putut și mai nainte muncì, daca nu se țineau la suprafață chestiile de drept public, cari nici cu înăsprirea regulamentului nu vor fi luate dela ordinea zilei, și astfel nu e de înțăles, de ce se forțează revizuirea? Ca să se acopere pacatele din trecut? Dar ele nu sunt păcatele naționalităților. De ce nu se recunoaște deci pe față adevărul, că guvernul și majoritatea numai așà poate face abatere dela programul cu care a venit la putere, și numai așà poate să facă altă lege electorală, nu aceea pe care a promis-o, dacă dovedește, că regulamentul de casă e mutilat, că pe baza lui nu se mai poate face obstrucție. Necesitatea revizuirii se mai motivează apoi și cu elementele internaționale, adecă cu social-democrații, cari încă ar formà o primejdie pentru națiunea maghiară. Dar li-se face nedreptate muncitorilor maghiari, cari tot așà nu sunt dușmani ai națiunei maghiare, cum nu sunt naționaliștii dușmani ai patriei. Un alt argument îl formează Croații, cari prea mult vorbesc în dietă în limba lor și fac obstrucție. Dacă o fac, vina nu e a lor, căci de 40 de ani au fost totdeauna cei mai pacinici membri ai dietei. Critică propunerea de revizuire din punct de vedere formal, arătându-i părțile rele și imposibile și condamna puterea cea mare dată în mâna prezidentului. Vatămător e și faptul, că regulamentul înăsprit va fi aplicat și la desbaterea asupra legii electorale, afirmându-se, că dupăce e necesară și noua arondare de cercuri, interesele vor fi atât de multe și de contrare, încât trebue trecut repede peste legea electorală.

Tocmai contrarul ar trebuì să se întâmple. Reforma electorală e o reformă foarte însemnată, peste care nu poate să se

www.dacoromanica.ro

treacă în ruptul capului, ci trebue bine studiată, bine desbătută, întâiu din partea opiniunii publice. La noi însă nu ştie încă nime, cum se va face reforma electorală. Toţi stau neorientaţi în faţa marei probleme. Poate nici guvernul însuşi nu e în curat încă cu principiile fundamentale ale proiectului. Cine poate aprobà deci revizuirea, când nu ştie cum va fi reforma electorală? Fiind naţionaliştii în contra revizuirii, prin aceasta fac servicii tocmai Maghiarilor, pentrucă nu e exchisă posibilitatea să fie expuşi de nou la mari încercări şi să aibă de nou trebuinţă de armele obstrucţiei. Inzadar se va spune atunci: ne-am înşelat, am greşit, pentrucă mărturisirea aceasta nu va mai ajutà nimica, nici ţării, nici intereselor acestei diete. Roagă deci casa, ca asupra legii despre votul universal la nici un caz să nu extindă regulamentul înăsprit, pentrucă prin aceasta s'ar provocà stări de lucruri insuportabile în dietă şi afară de dietă. Propune spre votare următorul proiect de rezoluţiune: «Casa respingând propunerea lui Nagy Emil îndrumă guvernul, ca şi până ce se va inaugurà domnia adevăratei egalităţi de drept, prin parlamentul compus pe baza dreptului de vot universal, egal şi secret, să se îngrijească pe calea ordonanţelor, ca sub pretextul intereselor de stat să nu fie apărate interesele exclusive ale unei rase şi clase, în detrimentul tuturor celoralalte». Nu primeşte propunerea de revizuire nici din motivul, că guvernul a făcut din ea chestie de cabinet.

În şedinţa din 17 Martie 1908 propunerea de revizuire a fost combătută de deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Işi ţine de datorinţă morală să-şi ridice glasul când se îndreaptă lovituri în contra manifestării libere a voinţei poporului. Vrea să scoată la iveală mai ales contrazicerile şi greşelile auzite şi constatate în cursul vorbirilor celorce au apărat propunerea de revizuire. E greşită întâiu de toate concepţia ministrului de interne, că greul naţiunii, marea majoritate a dietei, e pentru acceptarea propunerii şi astfel disparenta minoritate n'ar aveà dreptul să-i împedece votarea. Tocmai din contră, cea mai mare parte a naţiunii e contra revizuirii, şi e în contra revizuirii partidul social-democrat, împreună cu milioanele naţionalităţilor. Dar e contra revizuirii greul partidului independist. Pe faţă sunt contrari ai revizuirii desidenţii, naţionaliştii, Croaţii, laolaltă 97 deputaţi, despre cari nu se poate spune, că formează o minoritate disparentă. Dar mulţi

www.dacoromanica.ro

sunt între membrii majorităţii, cari nu din convingere aprobă revizuirea, ci pentrucă guvernul a făcut din ea chestie de partid, chestie de cabinet. Cei din opoziţie sunt datori să-şi ridice glasul în contra propunerei şi să protesteze în numele milioanelor, cari nu sunt reprezentate în dieta aceasta.

A doua greşală e afirmarea, că libertatea cuvântului nu se restrânge, ci se lărgeşte, pentrucă în loc de şedinţe de câte 4—5 ore, vor fi şedinţe de câte 16 ore, în cari se poate vorbì destul. Dar în şedinţe atât de lungi e imposibil să fie desvoltate în mod serios ideile, pentrucă oboseşte spiritul, şi la unii şi la alţii.

Combate dispoziţia nouă, ca votare nominală să poată cere numai 100 de deputaţi şi dispoziţia, ca numararea voturilor să se poată face iarăşi numai la cererea a cel puţin 100 deputaţi. Combate şi alte dispoziţiuni, propuse a fi trecute în regulamentul de casă şi constată, că modificarea de acuma nu e mai domoală, cum spuneau unii, decât a contelui Tisza, ci e chiar mai aspră. Pentrucă modificarea lui Tisza s'a extins numai asupra trebuinţelor de stat, pe când cea de acuma se extinde şi asupra legilor create pe seama ţării, chiar şi asupra legii, care ar trebuì să însemne şi să asigure desvoltarea ţării acesteia. Apoi în modificarea contelui Tisza nu se cuprinde nici un fel de clotură. S'a spus, că modificarea se face numai pentru dieta actuală. O nouă greşală, se spune doară, că modificarea finală a regulamentului se va face cu ajutorul regulamentului modificat acuma în mod interimal. Decì modificarea de acuma are influenţă asupra modificării de mai târziu, asupra parlamentului din viitor.

Polemizează cu independiştii, cari liniştesc opiniunea publică cu aceea, că formând ei majoritatea în dietă, sigur ca nu vor abuzà de regulamentul înăsprit de casă şi le spune, că neîncrederea faţă de ei nu o pot resfirà cu astfel de declaraţiuni. Lumea ştie, chiar lumea independistă maghiară, că partidul independist nu e partid ideal, căcì pentru a ajunge la putere şi a rămâneà la putere a jertfit aproape tot din principiile democratice cu cari a câştigat majoritatea. Înşiră păcatele partidului independist, care acum luptă pentru aceleaşi lucruri pe cari mai nainte le-a combătut cu energie, până chiar şi pentru revizuirea regulamentului, care a provocat căderea cabinetului lui Tisza.

www.dacoromanica.ro

Oratorul află, că adevăratul motiv al revizuirii este, că partidul independist vrea să asigure manifestarea voinţei majorităţii parlamentare. Contrast şi aici. Luptă pentru domnia principiului majorităţii partidul independist, care a combătut dogma principiului majorităţii! Vrea să împedece obstrucţia partidul, care prin obstrucţie a avut învingeri! Se introduce omnipotenţa parlamentară şi urmarea va fi, nimicirea autonomiei comitatelor, cu ajutorul regulamentului înăsprit de casă. S'a spus însă, că înăsprirea e necesară, pentruca dieta să poată lucrà. Ce se lucre? Dieta actuală are să facă numai legea votului universal, nimic alta. Pentru altceva n'are îndreptăţire, nici morală, nici politică. Dar motivarea aceasta nici nu e sinceră. Pentrucă dieta a putut lucrà şi până acuma. Obstrucţie n'a fost în dietă. S'a mai spus, că o mică minoritare ar puteà împedecà ordonarea mobilizării în caz de necesitate, de aceea se cere modificarea regulamentului de casă. Un argument atât de naiv, încât nici nu mai trebue combătut. Dar s'a mai spus, că o mică minoritate poate împedecà cu actualul regulament şi inarticularea aşà numitelor concesiuni naţionale. Sunt înţelese chestiile economice şi militare. Explică punctul de vedere al naţionaliştilor în chestiile acestea şi constată, că nici acesta nu e adevăratul motiv, din care se face revizuirea. Adevăratul motiv e dorinţa de a statornicì domnia de rasă şi de clasă, temută atât de mult de «duşmanii naţiunii», cari vor puteà întrà în număr mai însemnat în dietă pe baza votului universal. Şi despre aceşti duşmani ai naţiunii, cari sunt socialiştii şi naţionaliştii, se ştie că au direcţii şi principii separatistice. Aşà s'a spus în dietă din partea ministrilor Andrássy şi Apponyi. Arată, că atât socialiştii, cât şi naţionaliştii, stau în serviciul intereselor şi principiilor generale, nu particulare. Explică rostul partidului naţionalist din dietă şi spune, că de ce munceşte astfel. Nu pentrucă ar fi contrar Maghiarilor, ci pentrucă stă pe punctul de vedere al realizării principiului de naţionalitate. Şi Maghiari pot să facă parte din partidul naţionalist, acceptând principiul desvoltării culturale, economice şi politice a tuturor popoarelor din ţară. Nici din acest punct de vedere nu e deci motivată revizuirea. Parlamentul trebue să formeze terenul liber pentru lupta ce se dă între idei, care luptă, dacă se dă afară de parlament, e primejdioasă. S'a făcut provocare la Anglia. Dar acolo altele sunt raporturile. Acolo opiniunea publică e atât de puternică, încât răstoarnă singură

www.dacoromanica.ro

guvernele, fără parlament. La noi pot să existe şi să se menţină la putere guverne fără majoritate parlamentară.

Vorba e, că acceptându-se revizuirea, se va puteà ajunge scopul urmărit? Se va puteà împedecà prefacerea parlamentului în parlament al poporului? Nu crede. Ideea reformei parlamentare, care de altcum nu e a actualului parlament, nu mai poate fi împedecată în mersul ei spre realizare, pentrucă e sprijinită de factori puternici şi porţile deschise odată pe seama ei nu pot fi de nou închise, ori cât de multe revizuiri de regulamente s'ar face. Arată cum s'a făcut legea electorală în Austria, fără înăsprirea regulamentului de casă, din curată convingere de drept, ceeace dă legii putere, iar nu milioanele de baionete, cu cari trebue apărată. Dacă noua lege electorala se face fără ţinerea în vedere a intereselor generale, ea va fi numai începutul unor lupte noue. In parlament şi afară de parlament. Majoritatea de acuma, când a fost împedecată a se manifestà în dietă, nu s'a dus în mijlocul poporului, nu a ţinut sute de întruniri, făcând propagandă pentru ideile sale? Aceasta va fi şi urmarea revizuirii actuale. Toate curentele, toate ideile exchise din parlament, în mod natural vor căutà să se facă părtaşe de putere şi să exercieze puterea pe care ceice formează acum majoritatea în dietă vreau să o asigure pe seama lor, întocmai cum a fost asigurată în curs de 40 de ani pe seama altora, cari au dovedit, că ştiu să domnească, dar nu ştiu să conducă spre bine. Prin revizuirea proiectată se intenţionează împedecarea sângelui în organismul vieţii de stat, căci libertatea cuvântului devine iluzorie în parlament. Nu primeşte propunerea de revizuire, ci înaintează următorul proiect de rezoluţiune:

«Respingând propunerea din desbatere casa declară, ca afară de proiectul de lege despre dreptul de vot universal, egal şi secret, nu se consideră de îndreptăţită nici eticeşte, nici politiceşte, să pertracteze şi alte proiecte de lege, de orice natură. Adevăratul parlament al poporului, convocat pe baza legii noue electorale, va fi chemat să facă revizuirea regulamentului de casă, astfel însă, ca libertatea cuvântului să fie pe deplin asigurată faţă de «hiperzelul» prezidenţial». (Aprobări vii la naţionalişti).

Mai vorbeşte deputatul Molnár Ienő, apoi prezidentul declară închisă discuţia generală. Stabileşte numele celor ce pot să mai vorbească odată, ca propunători. Pe deputatul slovac

www.dacoromanica.ro

Škicsák nu-l admite la cuvânt, fiindcă propunerea sa e subscrisă de deputatul Petroviciu în altă limbă, nu ungureşte, iar limba de afaceri a dietei e cea maghiară. (Erà subscris Stefan Petroviciu, nu Petroviciu István). La cuvântul imediat deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Afirmă, că după regulament, cuvântul din urmă îl are fiecare propunător. Cum e făcută subscrierea celor ce sprijinesc propunerea, nu impoartă. Subscrierea are să fie autentică. Cea dificultată din partea prezidentului e autentică, pentrucă Petroviciu e de faţă şi recunoaşte, că subscrierea e a sa.

Prezidentul rămâne pe lângă părerea sa, care e aprobată de dietă, şi nu acordă nici altora cuvântul din urmă, pe propunerile cărora se află subscrierile: Stefan Petroviciu şi Coriolan Brediceanu, iar nu Petroviciu István şi Brediceanu Koriolán.

In şedinţa din 21 Martie 1908 vorbeşte pentru a-şi apără propunerea deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Află de prisos revizuirea, pentrucă după concepţia care domneşte în casă, şi cu regulamentul nemodificat se poate întâmplà aceea ce s'a întâmplat sub Tisza: să se scoale cineva şi să ceară votarea. Lupta de acuma e aceeaşi, ca la 1904. Numai cât atunci au fost întrebuinţate mijloacele tecnice, acuma nu. Atunci nu au fost împedecaţi oratorii în vorbirile lor, ci ţineau cursuri de istorie până târziu noaptea. Acum s'au rostit numai vorbiri în meritul chestiei. Şi totuşi a rămas nelămurit un lucru: care e motivul acceptării propunerei de revizuire? Nu înţelege, de ce au fost independiştii în contra revizuirii, pe care le-o ceruse guvernul imediat după înfrângerea primei obstrucţiuni croate, şi de ce sunt acuma, abià după câteva luni, pentru revizuire? Altă explicare nu găseşte pe seama acestei apariţiuni decât aceea, că partidul independist vrea să-şi asigure domnia faţă de Viena pe multă vreme înainte, de aceea aruncă dela sine armele, cari au fost şi ar mai puteà să fie neplăcute Vienei. Partidul acesta nu mai are trebuinţă în viitor de armele acestea, vrea însă ca nici alţii, duşmanii închipuiţi, să nu le poată întrebuinţà. Lucrurile sunt combinate astfel, ca nici chiar o opoziţie viitoare să nu poată periclità domnia asigurată pe seama coaliţiei. Aşà se vede, că partidul independist se teme, că i-se vor descoperì păcatele şi se va revoltà lumea în contra lui, de aceea recurge la înăsprirea regulamentului de casă în mod reacţionar, prelungindu-şi domnia. Analizează nouele dispoziţii din regulament şi arată greşelile şi abuzurile, cari se

www.dacoromanica.ro

pot săvârşì cu ajutorul lor. Sunt prea mari drepturile depuse în mânile prezidentului, care, mai ales ţinându-se şedinţe de câte 16 ore, uşor poate abuzà de ele. Făcând guvernul chestie de cabinet din revizuire, crede că ar puteà fi primită propunerea deput. Bozoky, ca să se voteze guvernului neîncredere. Imparte în trei categorii propunerile făcute în dietă. Unii cer, ca până nu e votată legea despre votul universal, să nu se facă revizuirea. Punctul acesta de vedere e cel corect. Il sprijineşte cu votul său. Alţii cer, ca întâiu să se dee poporului toate drepturile, apoi să se facă revizuirea. Şi acest punct de vedere e corect. In urmă vin aceia, cu baronul Bánffy în frunte, cari sunt pentru revizuire, dar cer, ca ea să se facă altcum, nu aşà cum sună propunerea. Pe aceştia nu-i aprobă. Cum au putut guvernà guvernele din trecut fără revizuire, crede că vor puteà guvernà şi cele viitoare, cu atât mai vârtos, că dietele viitoare vor fi compuse din astfel de minorităţi, cari vor luptà, nu pentru putere, ci pentru principii. Scene, ca cele din trecut, nu se vor întâmplà, pentrucă nu le vor tolerà alegătorii. Ministrul de interne spuneà, că Regele nu cere revizuirea, Viena nu o cere, pactul nu obligă guvernul să o facă. Atunci de ce se face? Pentruca chestiile militare să fie rezolvate conform dorinţei Vienei, iar în chestia votului universal guvernul să-şi asigure mâna liberă! Dar dacă chestiile acestea se rezolvează cu jertfirea intereselor mulţimilor din cari a eşit coaliţia, tot mulţimile au să pună capăt domniei coaliţiei. Revizuirea, aşà cum se face, nu e completă. Sunt dispoziţii în regulament, cari cu adevărat ar trebuì să fie modificate ori explicate. Aşà sunt de ex. cele referitoare la şedinţele secrete. Când erà coaliţia în opoziţie, se puteà vorbì despre orice în şedinţa secretă, acuma nu, pentrucă se dă altă explicare paragrafului. Chestia trebue regulată. Asemenea şi cu imunitatea deputaţilor, care pentru unii există, pentru alţii nu. Arată, că e greşită părerea prezidentului, că subscrierile de pe propuneri, rugări etc. au să fie făcute ungureşte. Regulamentul nu dispune în privinţa aceasta. (Prezidentul nu-i permite să discute chestia aceasta). Explicarea legilor cade în competenţa dietei, iar regulamentul nu dă prezidentului drept discreţionar. (Prezidentul îl admoniază, a doua şi a treia oră, amenințând că-i va detrage cuvântul). Să se treacă deci în noul regulament dispoziţii, cari dau prezidentului dreptul infalibilităţii. Faptul, că dela şase propunători s'a luat dreptul de a vorbì, prin o greşită

www.dacoromanica.ro

interpretare a regulamentului... (Prezidentul îi detrage cuvântul).

Vorbește deputatul naționalist român

Dr. Vasile Lucaciu. In vorbirile rostite pentru primirea revizuirii nu găsește nici un motiv, care l'ar puteà convinge despre necesitatea revizuirii. Din contră, tocmai vorbirile acestea l'au întărit în credința, că revizuirea nu e necesară. Țara așteaptă dela parlamentul acesta să i-se dee aceea ce i-s'a promis, în vorbiri, în programe, în presă, în declarațiuni și manifeste, iar parlamentul ridică catafalc pe seama libertății cuvântului. In contra acestui act protestează conștiența milioanelor de cetățeni ai țării. Opiniunea publică a măturat dela suprafață partidul de mai nainte, partidul tiraniei; spiritul său însă a rămas. Va fi măturat și acesta și se va începe clădirea fericirei țării. Propunătorul Nagy Emil a spus, că dieta aceasta, eșită fiind din alegeri libere, reprezintă cu adevărat convingerea majorității poporațiunei, deci e îndreptățită să facă revizuirea regulamentului. Oratorul răspunde însă, că nici dieta aceasta nu reprezintă convingerea majorității poporațiunei țării, cum n'a reprezentat-o nici cea din trecut, pentrucă milioanele de cetățeni sunt exchiși dela dreptul de alegere și pentrucă în cercurile naționaliste alegerile s'au făcut pe cale ilegală, prin abuzuri, ca sub partidul liberal. Amintește alegerea dela Dej. Neagă deci, că alegerile ar fi fost libere. După statistică ar trebuì să fie 150 deputați naționaliști, afară de Sași și Croați. Și câți sunt? Parlamentul nu e deci oglinda fidelă a convingerei politice a cetățenilor de stat. A spus-o și baronul Bánffy, că în multe cercuri în locul independiștilor vor fi aleși naționaliști, ori socialiști. Polemizează cu propunătorul Nagy Emil și laudă vorbirile conciliante față de naționalități ale deputaților Molnár Ienő, baronul Thoroczkay Victor, Csépány Géza și Benedek János, și spune, că cu astfel de oameni naționaliștii ar puteà muncì împreună, pentruca Ungaria să devină mare și fericită. Naționaliștii sunt în drept să întimpine încredere din partea Maghiarilor, pentrucă ei, ținând la naționalitatea lor, la limba și cultura lor, dovedesc, că-și iubesc patria, căci celce nu-și iubește limba și naționalitatea, nu-și iubește nici patria. Chestia de naționalitate poate să fie rezolvată, și trebue să fie rezolvată, fără violarea intereselor maghiarimei. Prin revizuirea regulamentului însă nu va fi rezolvată nici odată. Rezolvarea trebue făcută pe baza libertății și a iu-

www.dacoromanica.ro

birei creştineşti. Nici de socialişti să nu se teamă nime, pentrucă şi socialiştii pot fi înfrânaţi cu spiritul sublim al creştinismului. Polemizează cu baronul Bánffy, apoi recomandă dietei spre primire proiectul său de rezoluţiune.

In şedinţa din 23 Martie 1908 şi-a rostit vorbirea de încheiere deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Constată, că la discuţie au participat numai naţionaliştii şi dizidenţii. Cei din marea majoritate tac şi numai ministrii răspund la imputarea, că de ce se nimiceşte acuma arma, cu care coaliţia a câştigat lupta, cumcă acum s'au schimbat raporturile şi că consecvenţa nu e totdeauna principiu bun politic, nu e reclamată totdeauna de moralitatea politică. A vorbit şi Tolnay Lajos din majoritate, care a afirmat, că revizuirea regulamentului mai ales acolo are să fie realizată, unde statul e compus din naţionalităţi eterogene. Oratorul arată, că autori renumiţi sunt tocmai de părerea contrară: apărarea minorităţilor în parlament e necesară cu deosebire acolo, unde nu sunt numai contraste politice, ci şi de rasă. Unde sunt numai contraste politice, uşor poate devenì minoritatea majoritate, dar unde sunt contraste de rasă, minorităţile sunt condamnate să rămână tot în opoziţie. Părerea aceasta domneşte şi în Austria, unde nu s'a înăsprit regulamentul de casă, fiindcă acesta erà act de tirănie faţă de minorităţi. Regretă, că cei din majoritate nu au protestat în contra principiilor lui Tolnay, cari vin prezentate în afară ca principiile majorităţii.

S'a spus, că argumentele înşirate întru combaterea propunerei de revizuire nu sunt originale, sunt împrumutate dela coaliţie, care cu ele a combătut propunerea de revizuire a contelui Tisza. Natural, pentrucă se face acelaş lucru. Contele Tisza a forţat revizuirea, şi actualul guvern face chestie de cabinet din revizuire, exerciind presiune asupra majorităţii, care de patruzeci de ani a ahtiat după putere. Dar revizuirea făcută sub presiune ministerială, e anticonstituţională şi e act de volnicie faţă de opoziţie. Oratorul face imputare ministrului de interne, că împarte cetăţenii ţării în trei categorii: clasele superioare, cari iubesc patria, socialiştii, cari iubesc bunurile materiale, şi naţionaliştii, cari reprezintă interese de rasă. Un ministru ar trebuì să ştie, că constituţia patriei nu cunoaşte şi nu face deosebire între cetăţeni, toţi sunt egali. Toţi plătesc statului dare şi toţi fac serviciu în armată. Ministrul spuneà, că numai

www.dacoromanica.ro

păturile de sus reprezintă interesele generale. Dar fiindcă sub interesele generale sunt a se înțelege și interesele claselor celoralalte, facă ministrul și pentru acestea aceea ce ar fi dator să facă, si-și va asigurà un vrednic monument. Lase muncitorimea să între în parlament, facă pentru naționalități instituțiuni culturale, în spiritul lui Deák-Eötvös și naționaliștii îl vor aplaudà, căci ei sunt destul de loiali. Ceteşte păreri de ale lui Deák și Eötvös în chestia de naționalitate. De frica naționaliștilor e păcat să dee Maghiarii din mână arma, care tocmai lor le-a făcut servicii în trecut.

Nici într'o țară constituțională regulamentul n'a fost modificat înainte de a se fi întrodus votul universal. La noi însă nici dreptul de întrunire nu e regulat, și nici imunitatea deputaților nu e asigurată. Și totuși se face paradă cu vorba, că constituția noastră e cea mai veche. Mai veche decât a Angliei! Arată cum e în Anglia, unde nu se poate atinge nime de persoana deputatului. La noi au fost cazuri, că deputații au fost deținuți de jandarmi ori prim-pretori. Intâiu deci libertăți publice, apoi să se dee parlamentului atotputernicia. Așà s'a cerut la 1904 din partea fruntașilor majorității dietale de acuma. Și s'a cerut atunci, când erà cu mult mai mare trebuința de revizuire, decât acuma. Și totuși atunci a fost respinsă chiar și numai ideea revizuirii. Opoziția n'a trimis membri în comisiunea de revizuire și a obstruat alegerea comisiunii. Dacă atunci așà a fost corect, astăzi tot numai așà poate să fie corect. Și atunci dieta șase ani nu lucrase nimica. Budgetul nu erà votat, contingentul de recruți nu erà votat. Erà deci motivată înăsprirea regulamentului. Au dreptate ceice spun, că modificarea de acuma e mai aspră decât a lui Tisza, care voià să asigure numai gospodăria statului. Pentru reforme însemnate, pentru legi de interes mai mare, el n'a făcut revizuirea. Acestea au rămas să fie discutate și votate după vechiul regulament. Arată, cum noul regulament un prezident îl poate interpretà într'un chip, alt prezident într'alt chip. Ședințele de câte 16 ore sunt apoi obositoare și ruinătoare de sănătate. Citează ce spuneà ministrul Günther și contele Apponyi, când erau în opoziție, că întâiu votul universal, apoi revizuirea! Principii corecte, de cari se țin și naționaliștii. (Urmează pauză, apoi oratorul continuă). Ceteşte părți din vorbirea contelui Apponyi, rostită în contra revizuirii, când erà în opoziție, și întreabă, că dacă contele Apponyi puteà să spună

www.dacoromanica.ro

atunci, că nu se poate face revizuirea înainte de a se face reforma electorală, de ce să nu poată spune acuma naţionaliştii tot aşà? In şedinţe de câte 16 ore nu se poate creà o lege bună electorală, o lege europenească. Arată în ce scop voeà să facă Tisza revizuirea, şi numai pe un an, adecă pentru împedecarea întrării ţării în stare de ex-lex. Contele Tisza a spus deci pentru ce vrea revizuirea, guvernul de acuma nu vrea să spună. Ministrul de interne spuneà, că se face pe seama dietei viitoare. Cu ce drept se amestecă dieta actuală în afacerile dietei viitoare? Tisza a voit asigurarea necesităţilor de stat. Dar guvernul actual ce vrea cu şedinţele de câte 16 ore? Nu e în contra unei modificări mai moderate a regulamentului. De ex. obstrucţia tecnică trebue făcută imposibilă. Dar încolo să se dee fiecăruia dreptul de a folosì toate armele spirituale, toate argumentele şi dovezile. O astfel de obstrucţie spirituală e necesară, e arma parlamentară, admisă şi de Kossuth Ferencz. Ceteşte ce spuneà acesta când erà în opoziţie. Independiştilor le revoacă în memorie aceea ce spuneà Mocsáry Lajos înainte cu doi ani. Să fie precauţi, că dacă rămân mult la putere se tocesc, îşi perd trecerea, şi în jos şi în sus. Naţionaliştii simpatizează cu independiştii, dar cu cei de talia lui Mocsáry şi Irányi. Asigură dieta, că o lege electorală compusă în mod meşteşugit nu va fi de lungă durată. Să îndrume deci guvernul, să vină cu un proiect de lege, care să mulţămească ţara, să facă reformele introduse în alte state civilizate. Nu primeşte propunerea de revizuire şi recomandă spre primire proiectul său de rezoluţiune.

In şedinţa din 24 Martie 1908 prezidentul declară discuţia de încheiată. Urmează votarea. Prezidentul comunică dietei ordinea în care are de gând să pună întrebările. La punerea întrebărilor vorbeşte şi deputatul *Dr. Aurel Vlad*, propunând o altă ordine, în care să se pună întrebările, ordine acceptată de prezident. Dieta votează propunerile lui Nagy Emil cu 168 voturi contra 27 şi respinge toate propunerile contrare. Asupra propunerei de neîncredere faţă de guvern, făcută de deputatul Bozoky, se ordonează votare nominală. Pentru propunere s'au dat 30 voturi, contra ei 173. Absenţi erau 246 deputaţi, în mare parte independişti.

La discuţia pe articole, în şedinţa din 26 Martie 1908, a vorbit deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Vasile Lucaciu şi a făcut la alineatul prim din propunerea de modificare a deputatului Nagy Emil mai multe propuneri, carî aveau de scop îndreptarea limbei, pentrucă, după cum a arătat oratorul, întreaga propunere de modificare geme de greşeli stilare, gramaticale, şi nimic nu e exprimat în mod precis şi corect, conform naturei şi geniului limbei ungureşti. Oratorul arată rând pe rând aceste greşeli de limbă şi întreabă, că dacă în dieta ţării se vorbeşte atât de slab ungureşte, din partea Ungurilor, cum se poate cere, ca ţăranul român să o înţeleagă?

Vorbeşte deputatul *Dr. Iuliu Maniu* în chestie de regulament. Prezidentul a fost detras cuvântul unui deputat (Farkasházy), pentrucă s'a abătut dela obiect şi a făcut o contra-propunere, care nu stăteà în legătură cu obiectul. Procedura prezidentului nu a fost corectă. E contrară constituţionalismului. Oratorul protestează în contra ei şi roagă prezidentul, să nu violeze regulamentul de casă, ci să-l aplice în adevăratul înţeles pe care-l are.

In şedinţa din 27 Martie 1908 vorbeşte tot în chestie de regulament deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Chestia cu propunerea deputatului Farkasházy nu e lămurită. Nu e nici primită şi nici respinsă propunerea. Pentrucă prezidentul are dreptul să detragă cuvântul oratorului, care se abate dela obiect, nu are însă dreptul să respingă propunerile ce le face. Numai casa poate să le voteze, ori să le respingă. O astfel de procedură e contrară parlamentarismului. Propunerile vin adresate casei, nu prezidentului, deci casa are să se pronunţe asupra lor, nu prezidentul.

Vorbeşte în chestie personală şi la regulament deputatul

Dr. Iuliu Maniu. Deputatul Rakovszky István i-a imputat în şedinţa trecută, că a citat fals, că a fost de rea credinţă. Protestează. Citează declaraţia prezidentului, făcută atunci, când a detras cuvântul deputatului Farkasházy, şi citează cuvintele proprii, rostite în şedinţa premergătoare. Nu e adevărat, că ar fi citat fals. Celce afirmă astfel de lucruri, trece peste marginile pe cari trebue să le respecteze fiecare deputat, cu atât mai vârtos unul, care face parte din prezidiul casei. Regulamentul nu împedecă pe nime să facă propuneri. Tot ce cere

www.dacoromanica.ro

e, ca propunerea să fie înaintată în scris. Prezidentul e dator să o primească. Nu poate să-i recunoască dreptul de a respinge propunerile făcute. Că propunerea se refere la alt punct din propunerea de revizuire, nu e motiv de respingere, pentruca fiecare poate propune, ca aceea ce se află în punctul 3 ori 5 al propunerei, să fie trecut în punctul prim. Casa să nu aprobe actele de volnicie, ci înfierând procedura contrară regulamentului să declare, că fiecare deputat are dreptul să facă propuneri ori şi când, iar prezidentul nu are dreptul să le cenzureze. Casa singură decide asupra lor.

Vorbeşte deputatul *Dr. Aurel Vlad.* Nu este paragraf în regulamentul de casă, care să îndreptăţească prezidiul să grijească, ca propuneri, cari nu stau în legătură cu obiectul, să nu se depună pe masa casei, şi care i-ar da dreptul să le respingă. Procedura aceasta e foarte primejdioasă. Dieta vine pusă sub tutoratul prezidentului. Minoritatea nu poate tolerà o astfel de procedură. (Prezidentul îl îndrumă la ordine). Prezidentul are să se îngrijească de susţinerea ordinei, de mersul regulat al desbaterilor, dar propuneri nu poate respinge. Aprobându-se procedura aceasta, s'ar da prezidentului dreptul de decidere inapelabilă. Precedentul e foarte periculos. Dieta să nu-l sancţioneze.

Dieta întră în ordinea de zi. La obiect vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. Critică alineatul prim al propunerei de revizuire din punct de vedere stilar. E plin de greşeli gramaticale. Face mai multe propuneri de modificare, pentru o stilizare mai corectă şi mai precisă a alineatului, în care dealtcum se află multe absurdităţi. Le analizează pe rând, le combate şi propune altă textuare. Afară de modificările stilare pe cari le face mai propune, ca dieta să ţină cel mult patru şedinţe în săptămână pentru desbaterea obiectelor urgente, şi ca dieta să dispună, ca pentru şedinţele lungi deputaţii să aibă în palatul parlamentului baie şi loc unde să se odihnească, aşà cum e şi în alte state. Roagă dieta să dispună, ca propunerile acestea să fie tipărite şi împărţite între deputaţi spre studiare. Prezidentul conzultă dieta, dacă consimte, iar dieta răspunde, că *nu.* Deputatul *Dr. Aurel Vlad* a cerut să se constate, dacă e în număr casa, dar prezidentul s'a făcut că nu-l aude.

În şedinţa următoare din 28 Martie 1908 a fost pusa în discuţie chestia aceasta. A atins-o deputatul slovac Milan Hodja,

www.dacoromanica.ro

apoi a vorbit deputatul *Dr. Aurel Vlad.* Spune, că a vorbit destul de tare când a cerut constatarea, dacă e casa în număr ori nu, încât prezidentul a trebuit să-l audă. (Prezidentul îl îndrumă la ordine şi-l ameninţă cu detragerea cuvântului). E curios, că deputaţii trebue să facă atenţi pe prezidenţi, că casa nu e în număr, când după regulament ei sunt datori să facă singuri constatarea aceasta. Şi când fac deputaţii lucrul acesta, prezidenţii se fac că nu i aud. Procedura şi precedentul e periculos, pentrucă calcă în picioare toate principiile depuse în regulament. (Prezidentul îi detrage cuvântul).

În cursul şedinţei prezidentul detrage cuvântul şi deputatului slovac *Milan Ivanca*, iar deputatul *Dr. Aurel Vlad* vorbeşte în chestie de regulament şi constată, că prezidentul n'a procedat corect, pentrucă Ivanca nu s'a abătut dela obiect. În şedinţa din 30 Martie 1908 vorbeşte apoi tot deputatul *Dr. Aurel Vlad*, în chestie personală, la regulament, şi în chestia violării dreptului de imunitate. Arată, că în şedinţa trecută Ivanca n'a spus nimica pentru ce ar fi putut să i-se detragă cuvântul. N'a fost ofensător în cuvinte faţă de nime. In schimb însă oratorului i-s'a aruncat în dietă vorba, că va fi pălmuit. Crede, că palma încă nu a devenit mijloc parlamentar de capacitare. Comunică dietei faptul. Prezidentul îl predă în competenţa comisiunii de imunitate.

La obiect vorbeşte apoi deputatul *Dr. Aurel Vlad.* Arată, că propunerea nu se potriveşte acolo, unde cere propunătorul să fie băgată, între paragrafii regulamentului, şi propune să formeze adaos, apendice, la regulament. Se dau drepturi mari prezidentului. Trebue bine precizat, că dreptul compete numai prezidentului, ori şi vicepreziden̦ţilor. E de mare însemnătate lucrul acesta. Combate una după alta toate dispoziţiunile cuprinse în alineatul prim al propunerii deputatului Nagy Emil, şi la urmă face mai multe modificări şi propuneri de întregire. Roagă casa, să dispună tipărirea lor şi împărţirea între deputaţi, ca să le poată studiă şi aprecià şi aceia, cari nu sunt de faţă. Totodată cere constatarea, dacă casa e în număr. Fiind prezenţi numai 83 de deputaţi, şedinţa se suspinde. După redeschidere se constată, că sunt de faţă peste o sută de deputaţi. Prezidentul conzultă dieta, dacă doreşte ca propunerile şi modificările deputatului *Dr. Vlad* să fie tipărite. Dieta nu doreşte tipărirea lor.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din 31 Martie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop.* Partea prima a propunerei e dificultabilă din punct de vedere tecnic, din punctul de vedere al limbei şi al înţelesului. E făcută, cum spuneà Eötvös Károly, cu mintea unui gimnaziast. Se cuprind în ea unsprezece dispoziţiuni, aruncate una peste alta. Înşiră toate greşelile cuprinse în aceste dispoziţiuni, pe cari le combate cu argumente luate dela fruntaşii coaliţiei, când aceştia combateau revizuirea, aflându-se în opoziţie. Face în urmă mai multe propuneri şi roagă casa să ordoneze tipărirea şi împărţirea lor între deputaţi. Punctul prim din propunere, aşà cum e stilizat, nu-l primeşte. Prezidentul întreabă casa, dacă doreşte tipărirea propunerilor, iar dieta răspunde, că *nu.*

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Ioan Suciu.* Constată, că noul regulament e aspru din cale afară. Face comparaţie între cel vechiu şi dispoziţiile cuprinse în propunerea de modificare şi scoate la iveală marea deosebire. Combate nouele dispoziţiuni, cari se vor întroduce în regulament, şi face mai multe propuneri motivate, pentru modificarea şi întregirea punctului prim din propunerea de revizuire. Cere tipărirea propunerilor sale şi împărţirea lor între deputaţi. Dieta însă nu admite tipărirea.

Şedinţa din 1 Aprilie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român *Dr. Stefan Petroviciu.* Constată, că sunt două propuneri de modificare, una a deputatului Nagy Emil, de care ministrul de interne şi-a legat portofoliul, şi alta a lui Méray Lajos, care modifică în unele privinţe ceealaltă propunere. Şi propunerea a doua va fi primită, pentrucă vine dela partidul independist. Ce va face atunci ministrul de interne, care şi-a legat portofoliul de propunerea lui Nagy Emil? Va trage consecvenţele? Analizează alineatul prim al propunerei de modificare, zicere de zicere, şi scoate la iveală greşelile şi primejdiile cuprinse în ele. Face mai multe propuneri de modificare şi de completare, cerând, ca acestea să fie tiparite şi împarţite între deputaţi, o dorinţă, pe care dieta, întrebata din partea prezidentului, nu i-o împlineşte.

Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu.* Face propunere de modificare şi motivează în mod amănunţit necesitatea acceptarii ei, pentruca să poata fi evitata orice neînţelegere ori abuzare. Prezidentul îl admoniază sa ră-

www.dacoromanica.ro

mână la discuţia specială şi să nu treacă la cea generală, care e încheiată, iar la urmă îi detrage cuvântul, pe motivul, că s'a abătut dela obiect.

În chestie de regulament cere cuvântul deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Prezidentul a procedat în contra regulamentului când a detras cuvântul deputatului *Brediceanu.* Roagă pe domnul prezident să aplice regulamentul în adevăratul seu înţeles. Deputaţii nu sunt copii de şcoală, ci reprezentanţi ai poporului. Prezidentul are să conducă desbaterile, nu să le împedece. Deputatul *Brediceanu* nu s'a abătut dela obiect. Şi-a motivat propunerea, şi dreptul acesta îl are fiecare deputat. Protestează în contra procedurei prezidentului şi roagă casa, să se alăture la protestarea sa, pentruca parlamentarismul să nu fie ruinat de tot în patria aceasta.

Prezidentul răspunde, că *Brediceanu* s'a abătut dela obiect, de aceea i-a detras cuvântul. Deputatul *Dr. Aurel Vlad* vorbeşte tot în chestie de regulament şi reprobă procedura prezidentului, constatând, că s'a violat dreptul de imunitate al deputatului *Coriolan Brediceanu.* Oratorul e des întrerupt de prezidentul camerei şi admoniat, apoi îndrumat la ordine. În urmă prezidentul îi detrage cuvântul, dupăce a enunţat, că cazul despre violarea dreptului de imunitate al deputatului *Brediceanu* se predă în competenţa comisiunii de imunitate.

La obiect vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Damian.* Punctul prim din propunerea de revizuire nu e alta, decât izvor de restălmăciri şi abuzuri. Nimica nu se spune clar şi precis în el. Se vorbeşte în acest punct despre decretarea urgenţei. Analizează aceasta parte a alineatului, iar prezidentul îl admoniază, la urmă îi detrage cuvântul, fiindcă s'a abătut dela obiect.

Vorbeşte în chestie de regulament *Dr. Iuliu Maniu.* Se ocupa cu detragerea cuvântului deputatului *Dr. Aurel Vlad.* Prezidentul a motivat detragerea cu aceea, că Vlad a voit să expună faptul, cum a fost violat dreptul de imunitate al deputatului Coriolan Brediceanu, iar prezidentul a spus, că regulamentul nu admite precizarea stării lucrului, care cade în competenţa comisiunii de imunitate. Oratorul ceteşte paragrafii respectivi din regulament şi constată, că nici unde nu se spune, că starea lucrului nu ar puteà fi expusă în faţa dietei. Prezidentul n'a fost în drept să-i detragă cuvântul, numai pentrucă

www.dacoromanica.ro

voià să spună în ce se cuprinde violarea dreptului de imunitate pe care a anunțat-o? Deputatul *Dr. Ștefan C. Pop* vorbește asemenea în chestie de regulament. Prezidentul îl admoniază să spună pe scurt, care îi este gravamenul, căci îi detrage cuvântul. Oratorul crede, că are dreptul barem o zicere să-și construiască. Gravamenul e acela, că s'a detras cuvântul dela deputatul Dr. Aurel Vlad, Vasile Damian și Coriolan Brediceanu, pe urma tălmăcirii greșite și a aplicării greșite a regulamentului de casă. Arată, că nici unul nu s'a abătut dela obiect. Prezidentul a abuzat deci de dreptul seu. Prezidentul îi detrage cuvântul.

În chestie de regulament vorbește și deputatul *Dr. Aurel Vlad*, constatând, că anunțare despre violarea dreptului de imunitate poate să facă ori și cine, iar că anunțarea nu ar puteà fi motivată, nu stă nici unde în regulament. Prezidentul îi detrage cuvântul, pentrucă în chestia proprie nu poate să vorbească nime.

Ședința din 2 Aprilie 1908. Înainte de a se întrà în ordinea de zi vorbește în chestie de regulament deputatul *Dr. Iuliu Maniu*. Prezidentul a detras în ședința premergătoare deputatului *Dr. Aurel Vlad* cuvântul, pentrucă vătămarea regulamentului de casă s'a făcut în detrimentul seu. A fost deci interesat. Pentru multe s'a detras deputaților cuvântul, dar pentru așà ceva încă nu. Nu există nici unde caz de precedență. Protestează în contra violării regulamentului din partea celor chemați să grijească, ca el să fie respectat de toți. Prezidentul îl îndrumă la ordine. Unde se va ajunge, dacă necontenit regulamentul e călcat în picioare? Prezidentul a călcat regulamentul și față de Dr. Vlad și oratorul cere reparație. Tot în chestie de regulament vorbește deputatul *Vasile Damian*. Se plânge, că în cursul vorbirei rostite prezidentul l-a apostrofat în mai multe rânduri în mod ofensător. După regulament prezidentul are să admonieze, să îndrume la ordine pe respectivul deputat, nu însă să-l dăscălească. Făcând astfel, trece peste cercul seu de competență. Roagă casa să reprobe această procedură incorectă a prezidentului. (E de notat, că toate bravurile acestea, cu detragerea cuvântului, cu bruscarea oratorilor naționaliști, le-a săvârșit viceprezidentul dietei Rakovszky István).

Se întrà în ordinea de zi. Fiind încheiată discuția generală asupra alineatului prim din propunerea de revizuire, se dă

www.dacoromanica.ro

cuvântul, pentru a-şi apără propunerile făcute, deputaţilor naţionalişti români *Dr. Vasile Lucaciu* şi *Dr. Iuliu Maniu.* Cel dintâiu spune, că propunerea sa nu a fost răsturnată cu nici un argument acceptabil, căci dacă-l convingeà cineva despre contrarul, şi-ar fi retras propunerea. Astfel deci o susţine şi o recomandă dietei spre votare. Aşà cum e stilizată partea primă a propunerii, nu e alta decât un galimatias. Nu e permis, ca legea să poată fi explicată în mai multe feluri. Numai un înţeles poate să aibă. Deaceea trebue să fie precisă. Scopul acesta îl are în vedere propunerea sa. Deaceea roagă casa să o primească.

Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* asemenea îşi recomandă spre primire propunerea, compusă dealtcum din două propuneri. În una cere, ca în caz de urgenţă dieta să ţină numai patru şedinţe în săptămână, ca deputaţii să aibă vreme să se recreeze după şedinţe de câte 16 ore, iar în a doua cere, ca în palatul parlamentar să fie înfiinţate locuri de repaos pentru deputaţii obosiţi sub durata şedinţelor lungi de noapte şi să se sistemizeze şi o sală de baie, după cum adecă s'a făcut şi în alte ţări. Motivează de nou şi în mod amănunţit necesitatea acceptării ambelor propuneri, pe cari le recomandă dietei spre votare, fiindcă ele nu alterează întru nimica propunerea de revizuire, ci numai o întregeşte.

Prezidentul stabileşte ordinea în care va supune votării propunerile făcute. Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* propune o altă ordine, pe care o sprijineşte deputatul *Dr. Aurel Vlad* şi deputatul *Dr. Stefan C. Pop,* care cere, ca votarea să fie ordonată şi asupra propunerii sale. Urmează votarea. Dieta nu primeşte propunerea deputatului *Dr. Vasile Lucaciu.* Propunerea deputatului Nagy Emil (alineatul prim) o primeşte în stilizarea făcută de deputatul Eitner. Propunerile deputatului *Dr. Iuliu Maniu* nu se primesc. Dieta n'a primit nici propunerea deputatului *Dr. Aurel Vlad.*

Vorbeşte în chestie de regulament deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Îşi ridică de nou cuvântul în contra procedurii prezidentului, care n'a voit să dispună, ca să fie cetite propunerile sale şi ale deputatului *Dr. Aurel Vlad,* sub pretext, că n'a cerut nime cetirea lor. Faptul e, că atât oratorul, cât şi colegul seu *Dr. Vlad,* au cerut, ca propunerile lor să fie cetite. Prezidentul de nou nu s'a acomodat regulamentului de casă. Regretă, că a cincia oară trebue să-şi ridice cuvântul în contra vătămării

www.dacoromanica.ro

regulamentului, în contra procedurii prezidentului, care din toate punctele de vedere ar trebuì să fie nedificultabilă. Ceice aseamănă lucrurile dela noi cu cele din Anglia, mearga acolo şi vadă, ce procedură corectă are prezidentul camerei de acolo. Regulamentul a fost aplicat cu greşală, prin urmare greşită a fost şi votarea. Prezidentul afirma, că a procedat corect şi în consonanţă cu regulamentul. Deputatul *Dr. Aurel Vlad* dovedeşte cu notele stenografice, că a cerut să se cetească propunerile. (Prezidentul întrerupe: Da, însă în cursul discuţiei). Regulamentul nu dispune, că cetirea propunerilor când poate fi cerută. Se spune numai atâta, că înainte de votare, şi cererea s'a făcut înainte de votare. Prezidentul dă explicări. Vorbeşte de nou deputatul *Dr. Iuliu Maniu* în chestie personală. Răspunde deputatului Rakovszky István, care l'a atacat, că n'a vorbit nici odată în dietă pentru a pune beţe în roate, pentru a-şi ascunde slăbiciunea sa şi a partidului său, şi mai ales n'a vorbit nici odată în mod tendenţios. Vorbirile sale au fost totdeauna întemeiate. Protestează deci în contra acuzărilor nedrepte. Dacă ar fi voit naţionaliştii, puteau sa mai întindă discuţia. Dar au fost foarte scurţi la vorbă la discuţia specială. Nu merita atacuri. În contra atacurilor lui Rakovszky, îndreptate în contra sa şi în contra partidului seu, protestează deci în mod categoric.

În chestie personală vorbeşte şi deputatul *Dr. Stefan C. Pop*. Apostrofarea lui Rakovszky îl priveşte şi pe el. S'a plâns adecă Rakovszky, că de două zile naţionaliştii atacă mereu autoritatea prezidentului. Între aceştia ar fi şi oratorul. Se provoaca însă la ziarele dietei, din cari se poate constată, că nici un cuvânt vătămător la adresa prezidentului nu s'a rostit. Dacă vice-prezidentul camerei, Rakovszky István, vrea să fie onorat după cuviinţă, ferească-se el întâiu de expresiuni vatămătoare. Naţionaliştii dau cinstea cuvenită, însă numai aceluia, care o merită.

Şedinţa din 4 Aprilie 1908. La obiect vorbeşte deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*. Propunerea de revizuire a făcut-o deputatul Nagy Emil şi guvernul s'a identificat cu ea şi a făcut din ea chestie de cabinet. Partea primă din propunere însă nu s'a primit, pentrucă s'a primit propunerea lui Eitner; partea a doua, aflătoare acum în discuţie, asemenea nu se va primì, ci se va primì propunerea lui Méray, iar la partea a treia, probabil, că propunerea altuia. Din propunerea lui Nagy

www.dacoromanica.ro

nu a rămas deci nimica, cu toate că guvernul s'a identificat cu ea. Analizează partea a doua din propunerea de revizuire, critică părţile ei rele, se ocupă şi cu propunerea lui Méray, constată care e deosebirea între ele şi face propunere de modificare.

Şedinţa din 6 Aprilie 1908. La obiect vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Rosteşte o vorbire lungă. Constată, că în partea aceasta a propunerei de revizuire se cuprind adevărate atentate asupra libertăţii cuvântului. Partea aceasta a propunerei introduce atotputernicia parlamentară şi volnicia prezidenţială. Se dă atotputernicie unui parlament, despre care nu ştim cum va fi compus, şi se dau drepturi discreţionare prezidentului, care nu ştim cine va fi. Iată de ce naţionaliştii au cerut, să se facă întâiu legea despre votul universal, apoi revizuirea. In Anglia prezidentul nu aparţine nici unui partid, ci stă deasupra partidelor. Aşà ar trebuì să fie şi la noi. Oameni cum erà Deák Ferencz ar trebuì să fie puşi în scaunul prezidial, căci aceia nu ar abuzà de puterea, care li se pune acuma în mână. Mai mare putere nu va fi în ţară decum e puterea prezidentului dietei. Dela el depind acum toate. Puterea lui e nelimitată. De aceea s'ar cere, să nu fie om de partid, ca să nu folosească puterea în favorul partidului din care face parte. Şi fiindcă cu greu poate fi aflat un astfel de om, propune modificarea, ori întregirea, ca drepturile date prezidentului în partea aceasta (a doua) a propunerii, să le poată exercià numai prezidentul, nu şi vice-prezidenţii. Motivează de ce doreşte lucrul acesta şi arată, că vice-prezidenţii camerei sunt şi mai mult oameni de partid decât prezidentul. Explică, cari drepturi ar trebuì să le exercieze numai prezidentul, nu şi vice-prezidenţii. Trece apoi la celelalte dispoziţiuni, cuprinse în partea aceasta a propunerei. Zicerea primă nu o află din punct de vedere gramatical destul de corectă şi propune altă stilizare, modificând şi înţelesul zicerei. Motivează pe larg necesitatea modificării. Zicerea a doua din partea aceasta a propunerei de revizuire asemenea e dificultabilă din toate punctele de vedere. Propune după o motivare amănunţită eliminarea întregei ziceri, ori eliminarea anumitelor cuvinte, prin ce apoi s'ar da zicerei alt înţeles. Zicerea a treia din aceasta parte a propunerei se refere la dreptul de interpelare şi la autenticarea proceselor verbale. Dispoziţiile luate în privinţa aceasta sunt însă prea despotice.

www.dacoromanica.ro

Propune şi aici eliminarea întregei ziceri, ori scoaterea din zicere a unor cuvinte. In zicerea a patra se cuprind apoi dispoziţiuni foarte însemnate. Prezidentul poate permite, ca în cazuri motivate să vorbească cineva înainte de a se întrà în ordinea de zi, ori să facă interpelare urgentă. Până acuma prezidentul adresà întrebare casei. Acuma dreptul casei trece asupra prezidentului. Face deci propunere de întregire la aceasta zicere din partea a doua a propunerei de revizuire. Vine zicerea a cincia. In ea se spune, că dacă prezidentul nu permite cuiva să vorbească înainte de a se întrà în ordinea de zi, dieta poate fi conzultată în chestia aceasta, după exhauriarea ordinei de zi. Deci după ploaie căciulă de oaie. Face şi acì propunere de întregire, şi anume, ţinând în vedere propunerea lui Méray, nu a lui Nagy, care nu se va primì. Propune modificare şi la zicerea a şasa din partea de propunere aflătoare în discuţie. Se ocupă pe larg oratorul cu chestia abaterei dela obiect, cu privire la care se cuprind dispoziţiuni în zicerea a şaptea. Arată, care a fost uzul până acuma. Cu permisiunea casei s'a putut face abatere dela obiect. Acum se spune, că în cazuri de urgenţă, când desbaterile trebue să se termine cu iuţală, nu se admite abaterea dela obiect. Dar asta e clotură, e ghilotină. Propune, ca zicerea aceasta a şaptea să fie eliminată din ţextul propunerei. Nu primeşte nici dispoziţiile cuprinse în zicerea a opta, cu toate că nu e mare deosebire între trecut şi viitor. E vorba în zicerea aceasta despre felul, cum se face votarea asupra propunerilor cari vin supuse votării. De mare însemnătate e însă zicerea a noua. După terminarea discuţiei generale, propuneri, modificări, se admit la votare numai dacă o sută de deputaţi cer în scris votarea asupra lor. Lucru cu totul imposibil. Nu partidele mici din opoziţie, dar nici partidul guvernamental nu are totdeauna la dispoziţie o sută de deputaţi, o sută de subscrieri. E şi greşală şi nedreptate, să se lege votarea de o condiţie atât de grea. Croaţii vin puşi pe calea aceasta în poziţia de a nu puteà cere nicìcând vreo votare nominală, fiindcă ei sunt numai 40. Propune deci, ca în loc de o sută de subscrieri, să se admită numai *patruzeci*. Cuvântul o sută să fie înlocuit în zicerea aceasta cu patruzeci. Face propuneri de modificare şi la celelalte ziceri din partea a doua a propunerei de revizuire, motivând pe larg necesitatea acceptărei lor. Şi fiindcă sunt multe propunerile sale de modificare şi au mai făcut şi alţii propuneri de

www.dacoromanica.ro

modificare, crede că mai bine ar fi, dacă aceasta parte a propunerei de reviziune se predă unei comisiuni parlamentare, ca să o stilizeze de nou. Zicerile trei din urmă din aceasta parte a propunerei (14, 15 şi 16) propune să fie de tot eliminate. Asigură dieta, că nu a vorbit pentru a face risipă de timp, pentru a supără majoritatea, ci pentrucă convingerea şi conştienţa l'a îndemnat să-şi ridice cuvântul în contra dispoziţiunilor rele şi periculoase, în contra restrângerii dreptului de interpelare, etc. dispoziţiuni, pe cari nu le poate acceptă de bune şi de corecte. Cere tipărirea propunerilor sale. Dieta nu admite tipărirea.

Urmează la cuvânt deputatul naţionalist român *Vasile Damian*, care asemenea combate una după alta dispoziţiile cuprinse în singuraticele ziceri ale părţii a doua din propunerea de revizuire. Face o propunere de întregire. Numărul verificătorilor proceselor verbale să fie urcat la 50 şi dintre ei cel puţin zece să fie totdeauna prezenţi la desbaterile din cameră. Cere să fie tipărită propunerea sa. Dieta nu ordonează tipărirea.

Şedinţa din 7 Aprilie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad.* Dieta nu ar trebuì să cedeze drepturile sale prezidentului, pentrucă atunci casa nu mai e stăpână pe voinţa ei. Iar în partea a doua a propunerei de revizuire despre aceasta e vorba. Oratorul nu poate aprobà extinderea omnipotenţei prezidentului în măsură atât de mare. Critică partea propunerei din acest punct de vedere, apoi face patru propuneri de întregire. Să se decreteze, că dieta poate aduce hotărîri valide numai dacă sunt prezenţi 250 de deputaţi. Desbaterile pot decurge şi în prezenţa numai a 125 de deputaţi. Propune mai departe, ca propunerile, contrapropunerile şi modificările, să fie cetite de nou, dacă 10 deputaţi cer în scris cetirea lor. În a treia propunere oratorul cere, ca numărul funcţionarilor din dietă să fie urcat, fiindcă în viitor va fi mai mult de lucru, iar în propunerea a patra cere, ca în viitor dieta să înceapă şedinţele la orele patru după ameazi. Se ocupă cu celelalte propuneri, făcute din partea deputaţilor maghiari şi le combate cuprinsul şi intenţiunile pe cari le au. Descopere multe contraziceri în ele. Prezidentul îl admoniază şi ameninţă cu detragerea cuvântului. Oratorul termină, asigurând dieta, că nu a voit să o plictisească, să-i răpească timpul, ci s'a simţit dator să-şi expună îngrijorările. Recomandă spre primire propunerile

www.dacoromanica.ro

făcute şi cere, ca ele să fie tipărite şi împărţite între deputaţi spre studiare. Dieta nu admite tipărirea.

Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Stefan Petroviciu.* E de părerea unui antivorbitor, că întreaga parte din discuţie a propunerei de revizuire ar trebuì să fie eliminată, pentrucă e de prisos, dupăce s'a primit partea primă. Pentru cazul, că nu se primeşte propunerea făcută în înţelesul acesta, face mai multe propuneri, pe cari le ceteşte pe rând. Prezidentul, devenit impacient, îi detrage cuvântul când oratorul începuse să cetească propunerea a *treisprezecea.* Vorbeşte slovacul *Milan Ivanca,* şi prezidentul îi detrage cuvântul în firul vorbirei. Vorbeşte apoi în chestie de regulament deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Critică procedura prezidentului, care a detras cuvântul deputatului Petroviciu, numai pentrucă a cetit propunerile pe cari voià să le facă. Prezidentul a vătămat regulamentul. Tot aşà a fost vătămat regulamentul şi atunci, când a fost detras cuvântul deputatului *Ivanca,* care nu s'a abătut deloc dela obiect. Astfel apoi desbaterile devin cu totul imposibile. Protestează în contra aplicării în modul acesta a regulamentului şi declară, că pe lângă o astfel de manuare a regulamentului minorităţii i-se face cu neputinţă să iee parte la desbateri. Se scoală deputatul slovac *Milan Hodzsa* şi vrea să facă declaraţia, că deputaţii naţionalişti nu sunt puşi în poziţia de a mai puteà luà parte la desbaterile parlamentare în chestia revizuirii regulamentului, în urma faptului, că sunt restrânşi în libertatea cuvântului, dar prezidentul îi detrage cuvântul.

Propunerile deputaţilor naţionalişti nu au fost primite, iar la partea a treia din propunerea de revizuire dintre deputaţii naţionalişti nu a mai vorbit nime. Discuţia pe tema revizuirii regulam. de casă a fost terminată în şedinţa din 9 Aprilie 1908.

Propunere de neîncredere faţă de prezidiu.

Şedinţa din 30 Aprilie 1908. Se dă cuvântul deputatului naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu pentru a-şi motivà propunerea pe care o făcuse şi în care cereà, ca dieta să voteze neîncredere prezidiului, pentru manuarea preocupată a regulamentului de casă. Cele întâmplate în dietă au constrâns pe orator să facă propunerea, pentrucă altă cale nu mai erà pentru exprimarea revoltei

www.dacoromanica.ro

sufleteşti, de care erà stăpânit, el şi partidul seu. Prezidiul a abuzat de putere şi a fost unilateral în aplicarea regulamentului faţă de naţionalişti. Mai ales în cursul discuţiei asupra modificării regulamentului de casă. De ce s'a şi făcut revizuirea şi înăsprirea regulamentului, când prin felul cum a fost manuat regulamentul faţă de naţionalişti scopul puteà fi ajuns şi fără revizuire? (Voci: Fapte!) Oratorul înşiră faptele. Deputatul disident Farkasházy a fost împedecat să prezinte o propunere, sub pretext, că nu se ţine propunerea de obiect. Deputatul Dr. Aurel Vlad a fost împedecat să expună cazul unei vătămări a dreptului de imunitate. Acelaşi deputat a fost oprit să vorbească în chestie de regulament, pe motivul, că vorbeşte în chestie proprie. A vătămat prezidiul regulamentul şi prin faptul, că la votarea asupra primului punct din propunerea de revizuire întrebarea nu a pus-o aşà cum trebuià. S'a cerut, ca propunerile făcute la acest punct din propunere să fie cetite şi prezidentul n'a ordonat cetirea lor. S'a respins la punctul prim o propunere a deputatului Skicsák, care apoi la punctul al doilea a fost făcută de unul din majoritate şi votată, aflându se de necesară, cu toate că regulamentul dispune, că o propunere respinsă nu poate fi de nou făcută.

Culmea a fost atinsă însă în şedinţa din 7 Aprilie 1908, când naţionaliştii, cedând forţei, au părăsit sala de şedinţe. Ceteşte din ziarul dietei cum s'au întâmplat atunci lucrurile. Deputatul Dr. Stefan Petroviciu a fost întrerupt când îşi ceteà propunerile. Prezidentul i-a detras cuvântul fără motiv. Tot fără motiv a detras cuvântul şi oratorului următor, deputatului naţionalist slovac Milan Ivanca. Prezidentul voià deci să curme discuţia cu orice preţ, prin acte de volnicie. Aceasta se vede clar şi din faptul, că sculându-se deputatul Milan Hodzsa, ca să facă declaraţie scurtă în numele naţionaliştilor, cumcă între împrejurările date ei nu mai pot luà parte la discuţie, i-s'a detras cuvântul înainte de a-şi terminà zicerea începută. S'a mai detras cuvântul deputatului Brediceanu, fiindcă n'a vorbit destul de tare, altui deputat pentrucă a vorbit prea abstract. Aveà dreptate baronul Bánffy, când spuneà într'un articol de gazetă, că vătămarea regulamentului pe vremea lui Tisza e nimica toată pe lângă felul cum acuma se vatămă din greu dispoziţiile sale. De dragul adevărului constată, că nu toţi membrii prezidiului sunt deopotrivă vinovaţi pentru vătămarea

www.dacoromanica.ro

regulamentului, ci mai ales unul (vice-prezidentul Rakovszky). Propunerea sa să refere însă cu toate acestea la întregul prezidiu, care a inaugurat în dietă epoca volniciei. Dacă prezidentul dietei nu respectează regulamentul faţă de legiuitori, cum să respecteze solgăbirăul legile faţă de poporul, care nu se ştie apără? Roagă casa, să pună la ordinea zilei, pentru a fi discutată, propunerea de neîncredere faţă de prezidiul camerei.

Ministrul de comunicaţiune, Kossuth Ferencz, roagă casa să nu admită propunerea şi să nu o pună la ordinea zilei. Casa şi-a manifestat încrederea faţă de ambii vice-prezidenţi prin faptul, că i-a reales pe amândoi. Prezidentul consultă dieta, iar dieta nu admite la desbatere propunerea de neîncredere.

Rapoartele comisiunii de imunitate.

Şedinţa din 5 Maiu 1908. S'a cerut extradarea deputatului Bene István, pentru vătămare de onoare. Comisiunea de imunitate a aflat, că nu este caz de urmărire judecătorească şi propune, ca dreptul de imunitate al deputatului numit să nu fie suspendat. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad şi constată, că însaşi comisiunea recunoaşte, că vătămarea de onoare este stabilită. Prin urmare deputatul Bene trebue extradat. Dreptul de imunitate nu poate formă privilegiu pentru nime. Propune, ca în chestia aceasta dreptul de imunitate al deputatului Bene să fie suspendat. Se primeşte propunerea comisiunei.

Se cere extradarea deputatului slovac Szkicsák Ferencz, dat în judecată pentru un articol de ziar. Comisiunea propune extradarea. Deputatul naţionalist român

Dr. Ştefan C. Pop constată, că cele scrise în ziarul al cărui proprietar şi editor e Szkicsák, sunt curate adevăruri. Lucrurile aşà s'au întâmplat, cum sunt acolo descrise, deci articolul nu conţine agitaţie. Roagă casa, să nu suspendeze dreptul de imunitate al deputatului Szkicsák, dupăce în cazul de faţa lipseşte făptuirea pentru care ar puteà aveà loc procedura penală. Dieta decide extradarea.

Se cere extradarea deputatului Korda Andor, dat în judecată pentru bătae. La alegerea de deputat din Beiuş a batut pe Emil Suleiman, care l'a împrocesuat. Din acte comisiunea nu a putut constatà, că ar fi dovedită vinovăţia deputatului

www.dacoromanica.ro

Korda şi astfel propune să nu fie extradat tribunalului din Oradea-mare. Deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad face contra-propunere, ca deputatul numit să fie extradat, fiindcă vinovăţia ori nevinovăţia lui nu dieta, ci judecătoria are să o stabilească. Dieta acceptează părerile deputatului Dr. Aurel Vlad. Decide extradarea deputatului Korda.

Se cere extradarea deputatului naţionalist slovac Paul Blaho pentru agitaţie, săvârşită astfel, că a certat elevele unei şcoale superioare de fete pentru faptul, că vorbeau ungureşte. Comisiunea propune extradarea. Deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop constată, că nu s'a făcut nici o agitaţie, nu s'a săvârşit nici o făptuire punibilă, deci face contra-propunerea, ca în cazul de faţă dreptul de imunitate al deputatului Blaho să nu fie suspendat. Dieta decide suspendarea.

Se cere extradarea deputaţilor *Dr. Nicolau Oncu, Vasile Goldiş, Dr. Ioan Suciu* şi *Dr. Stefan C. Pop*, fiindcă au ţinut adunare în Arad în 16 Februarie 1908 fără a o anunţă şi s'au constituit în partid naţionalist român fără a avea statute aprobate. Comisiunea propune extradarea lor, pentruca poliţia şi administraţia să-i poată trage la răspundere pentru transgresiune. Deputatul naţionalist român

Dr. Teodor Mihali arată, că constituirea în partid politic nu e lucru oprit în ţara aceasta. O fac alţii, de ce să nu o poată face partidul naţional român? S'ar creà un periculos caz de precedenţă, dacă s'ar primì propunerea comisiunei. Propune, ca deputaţii numiţi să nu fie extradaţi. Deputatul

Dr. Iuliu Maniu arată pe larg ce s'a făcut la Arad. In scopul facerei organizării partidului naţional român, care există şi ai cărui membri sunt deputaţii naţionalişti români, comitetul naţional a ales un subcomitet, care apoi a deschis un birou în Arad şi a închiriat un local potrivit în scopul acesta. A făcut deci comitetul executiv şi partidul aceea ce fac şi ce au făcut şi alte partide din ţară. Vorbeşte pe larg despre partidul naţional român şi la urmă declară, că nu primeşte propunerea comisiunei, ci se alătură la contra-propunerea deputatului *Mihali*, pe care o recomandă dietei spre votare. Vorbeşte

Dr. Aurel Vlad şi arată şi el, că în Arad a fost deschis un birou pe seama partidului naţional român, din motivul, că acolo îşi au locuinţa cei mai mulţi dintre deputaţii naţionalişti români. Şi celelalte partide au câte un birou central, numai cât

www.dacoromanica.ro

ale lor sunt în Budapesta, al Românilor în Arad. Iar la organizarea partidelor politice nu se cere nici o aprobare din partea guvernului. Asta a spus-o şi ministrul de interne în casă şi se cuprinde şi în ordinaţiunea sa din anul 1906, numărul 2440. Vedé act de şicanare în cererea căpitanului de poliţie din Arad şi datorinţa casei este, să apere imunitatea deputaţilor în contra astorfel de acte. Primeşte contra propunerea deputatului Mihali.

Discuţia se întrerupe. Se continuă în şedinţa din 6 Maiu 1908. Vorbeşte deputatul maghiar Kálosi Iózsef şi se încearcă să arate, că deputatul *Dr. Iuliu Maniu* nu a expus cu destulă fidelitate starea lucrului în şedinta premergătoare. Răspunde imediat *Dr. Iuliu Maniu*, vorbind în chestie personală şi pentru rectificarea cuvintelor rău interpretate. Respinge insinuaţia, că ar fi expus cu falsitate starea lucrului. Respinge expresiunea folosită, că naţionaliştii sunt nişte paraziţi politici, cari nu vor fi în stare să ducă la izbândă principiile în serviciul cărora s'au pus. Toate acestea le spusese în şedinţa premergătoare deputatul Nagy Dezsö. Deputatul Kálosi le-a repetat apoi şi a mai adaos, că munca săvârşită de naţionalişti e munca trădătorilor de patrie. Tot atât de adevărată e afirmarea aceasta, ca şi ceealaltă, că memorandiştii au fugit din calea pedepsei, când ştiut este, că au stat cu anii în temniţă, în Seghedin şi Vaţ. Arată de nou cum s'au întâmplat lucrurile şi accentuează, că pentru organizarea de partid, făcută în felul cum s'a făcut în Arad, nu se cere nici o încuviinţare din partea guvernului. Susţine deci în întregime cele spuse în şedinţa premergătoare în meritul chestiei. Mai vorbeşte deputatul slovac Milan Hodzsa, apoi ministrul de interne Andrássy, şi dieta decide extradarea celor patru deputaţi naţionalişti români.

S'a cerut şi extradarea deputatului *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, pe motivul, că vitele sale au păscut într'o pădure streină, dar comisiunea de imunitate a propus şi dieta a decis, ca pentru acest lucru dreptul de imunitate al deputatului naţionalist român *Dr. Alexandru Vaida-Voevod* să nu fie suspendat.

Budgetul anului 1908.

La discuţia generală asupra budgetului de stat pe anul 1908 a luat cuvântul, în şedinţa din 8 Maiu 1908, deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Teodor Mihali. A expus punctul de vedere al partidului naţionalist. Actualul guvern, care e guvern de tranziţie, nu şi-a împlinit misiunea. N'a voit, ori n'a putut să şi-o împlinească. Faptul e, că confuzia politică e acum mai mare decât mai nainte. Toţi privesc la viitor cu îngrijorare. Cine nu merge cu coaliţia e trădător de patrie. Mai ales naţionaliştii au fost trataţi cu inzulte, cu suspiţionări. A fost vorba şi de procesul memorandului. Crede, că cei mai mulţi nu cunosc, nici memorandul, nici procesul memorandului. Memorandul, la a cărui compunere a colaborat şi oratorul, a fost o simplă adresă, ca cele prezentate dietei. Procesul n'a fost proces pentru tradare de patrie. Românii, cari atunci erau în pasivitate, au înaintat adresă monarhului, factorului constituţional al ţării. Că au mers cu el la Viena? Şi ministrii merg necontenit la Viena. E treaba guvernului de atunci, că a făcut proces pentru memorand, din motive politice. Membrii comitetului au fost condamnaţi la temniţă de stat. Au primit toţi împreună 55 de ani. Au stat în temniţă 25 de ani. N'a fugit deci nime de frica pedepsei. Cumcă s'a făcut nedreptate se vede din faptul, că sub guvernul şovinist al lui Bánffy a urmat graţiarea memorandiştilor. S'a spus, că Românii au întrat în activitate atunci când au primit semn dela Viena şi s'a spus, că Românii sunt iredentişti. Două lucruri, cari se eschid. Iredentiştii nu pot cochetà cu Viena. Dar Românii nu sunt iredentişti, pentrucă o astfel de politică ar fi pentru ei fatală: politică de sinucidere. Cum se poate vorbì de iredentism, când Regele nostru trăeşte în cea mai bună prietenie cu Regele României?

Astfel de idei să nu se răspândească. Conlucre fiecare la aplanarea contrastelor. Calea cea mai bună, care poate duce la înţelegere, ar fi votul universal, dar guvernul şi majoritatea nu vrea să-l dee ţării. In schimb s'a înăsprit regulamentul de casă, de frica viitorului parlament. Au vorbit mai mulţi în chestia de naţionalitate şi fiecare vrea altcum să o rezolveze. Unii cu sabie şi foc, alţii cu contopirea naţionalităţilor în naţiunea maghiară. Asigură dieta, că lucrul acesta e imposibil. In ţara aceasta trebue respectate interesele culturale şi economice ale tuturor naţionalităţilor şi atunci înţelegerea e gata şi e creată unitatea intereselor şi unitatea simţirilor. Unitate de limbă însă nu va fi. Nu e nimne de vină, că Dumnezeu a creat atâtea naţionalităţi în ţară.

www.dacoromanica.ro

Plângeri exagerate naţionaliştii n'au înşirat în faţa dietei, ci numai fapte şi adevăruri. Nu li s'a dat însă nici o atenţiune. Interpelările lor rămân fără răspuns. Face imputări mai ales ministrului de interne, care lasă lucrurile să meargă pe calea sa, nu le îndreaptă, nu le dă cuvenita atenţiune, ca şi tatăl sau, care aveà cu totul altă procedură în chestia de naţionalitate. In rândul trecut, când a fost vorba despre extradarea celor patru deputaţi naţionalişti români din Arad, ministrul de interne a rostit o vorbire, care poate să influenţeze judecătoriile, ceeace nu ar fi fost ertat să facă un ministru. S'a provocat şi la ordonanţa lui Hieronymi, prin care e dizolvat partidul naţional *valah*. Face atent pe ministru şi pe cei din majoritate, că partid valah nu există, ci partid *român*. Dacă ministrul actual de interne e de o părere cu Hieronymi în privinţa aceasta, atunci să nu se mire de critica ce i-se face în streinătate pentru decretarea monstruosităţii, că trei milioane de Români nu pot formà partid naţional român. Regretă, că ministrul de interne poate face astfel de declaraţiuni.

Nu vrea să înşire toate gravaminele naţionaliştilor, pentruca ar fi prea lung pomelnicul; face însă pomenire despre multele procese de presă, intentate din partea ministrului de justiţie. Dacă se va merge tot pe calea apucată, peste doi ani nu va fi naţionalist ştiutor de carte, care să nu fie întemniţat. Probabil pentru aceea, ca după legea nouă electorală să nu poată fi alegător. Naţionaliştii sunt condamnaţi pentru orice nimica, iar presa maghiară poate agità în contra naţionalităţilor cum vrea, nu i-se întâmplă nimica. Se măsură deci cu două măsuri. Oratorul aduce laude lui Désy Zoltán, care ca comite-suprem al comitatului Solnoc-Dobâca aveà ore de audienţa, în fiecare zi dela 11 la 12, pe seama ţăranilor. Le ascultà durerile şi dorinţele, le dădeà sfaturi bune, că ce au să facă, şi oamenii erau foarte mulţumiţi. O ordinaţiune ministerială ar puteà să întroducă acest lucru bun pretutindenea în comitate. A fost vorbă şi de legea şcolară. Ar fi datorinţa fiecărui deputat, să se informeze acasa, în cercul său, ce efect a avut legea aceasta şi apoi să-şi comunice aici experienţele. Nu va puteà spune nici unul, că ea fericeşte cetăţenii, pecând dieta e datoare să facă legi fericitoare pentru cetăţeni. Fericit e poporul numai atunci, când poate învaţà în limba sa şi se poate rugà în limba sa! Iar ministrul de culte a dat ordin, ca şi religia să se propună ungureşte. Pe unele locuri

www.dacoromanica.ro

concerte românești nu se pot da, ba sunt oprite și inscripțiile românești de pe crucile ridicate pe câmp!

Se ocupă cu chestia stipendiilor din fundațiunile năsăudene, cari de ani de zile nu pot fi plătite, fiindcă nu vrea ministrul de instrucțiune, apoi se plânge, că prea multe și prea mari sunt pedepsele dictate țăranilor pentru prevaricațiuni. Proprietarii mari își pot administrà pădurile cum vreau, iar micii proprietari urbarialiști numai după planurile organelor de stat. Cu prăsirea vitelor încă stăm rău în țara aceasta. Un țăran cuminte a spus oratorului, că decând sunt mulți forestieri în țară nu mai sunt păduri și de când sunt mulți veterinari nu mai sunt vite. Și aveà dreptate. Cere îndreptare în toate direcțiile. Atinge năcazurile multe ale oierilor din mărginime, cari trec cu oile lor în România la pășune, iar ministrul de agricultură a dat ordinațiune, ca până la 30 Noemvrie să vină îndărăt cu oile din România. Cum să vină, când în Noemvrie munții sunt acoperiți cu zăpadă groasă? Oamenii au dat rugări, dar răspuns n'au primit. Guvernul român asemenea i-a amenințat, că dacă nu pleacă acasă până la Sfântul George, vor plăti vamă, opt franci de oaie. Și între oamenii năcăjiți sunt și Săcui! Toate acestea sunt gravamine de natură economică și culturală. Și totuși guvernul nu caută să vindece ranele. Față de un astfel de guvern partidul său nu poate să aibă încredere. Nu primește budgetul, nu-l votează, ci prezintă următorul proiect de rezoluțiune: «Casa îndrumă guvernul să execute articolul de lege 44 dela 1868 despre egala îndreptățire a naționalităților.» (Aprobări la naționaliști).

Ședinta din 11 Maiu 1908. Vorbește la budget deputatul național român

Dr. Iuliu Maniu. Polemizează întâiu cu deputatul Rakovsky Béla, care spuneà, că unitățile mici culturale vor fi absorbite de cele mari, întocmai cum capitalele mici se scurg spre cele mari. Ii răspunde, că e mare deosebire între cultură și capital, între materie și spirit, și că cultura nu piere cu apunerea individului, ori a poporului, care a produs-o, ci rămâne pentru totdeauna, orice unități mari culturale s'ar naște pe lângă ea, ori în contra ei. Popoare mici își au cultura lor pe lângă popoarele mari cu cultură avanzată, și este încă o cultură latină, cu toate că popor latin nu mai există. Combate încă o părere greșită a deputatului numit, anume, că unitatea culturală trebue

www.dacoromanica.ro

împedecată, fiindcă duce la unitate politică, şi arată, că popoare de aceeaşi limbă, cu aceeaşi cultură, împărţite în state diferite, dacă sunt tratate bine, nu se doresc să se împreune într'o unitate politică. De ex. Francezii din Elveţia. Trece apoi la budget. Se întreabă, dacă e corectă politica guvernului? Răspunde, că nu, pentrucă are caracterul politicei de clasă şi de rasă, şi se face în detrimentul ordinei de drept şi al respectului faţă de lege.

Ministrul de finanţe a prezentat deodată cu budgetul şi proiectele de lege referitoare la dările de stat. Punctul de vedere al naţionalităţilor faţă de acestea e, că darea are sa fie progresivă la dările reale, darea de pământ să fie repartizata cu mai multă dreptate, stabilindu-se minimul necesar pentru existenţă, care să fie scutit de dare, capitalurilor să nu li se mai facă favoruri prea mari, iar băncile mici să nu le pună guvernul la dare mai mare.

Cumcă guvernul nu respectează legile e dovedit prin faptul, că nu execută legea de naţionalităţi, după cum spune, din motivul, că prin aceasta s'ar sparge unitatea statului. Chiar aşà să fie, legea e lege şi trebue executată. Legile dela 1848 şi legea de naţionalităţi dau dreptul fiecărui cetăţean, fără deosebire de naţionalitate, să formeze societăţi, reuniuni, etc. O ordinaţiune ministerială din 1878 a cassat însă acest drept, şi acum naţionalităţile, contrar dispoziţiilor clare din lege, nu pot înfiinţà asociaţiuni, nici politice, nici umanitare, economice, de binefacere, ori de altă natură. Şi mai sunt multe ordinaţiuni, cari modifica legea, cu toate că legile numai legislaţiunea le poate schimba. La noi deci legea nu se respectează, se modifică pe calea ordonanţelor şi a instrucţiunilor de executare. Guvernul actual nu se deosebeşte în privinţa aceasta întru nimica de cele de mai nainte. Partidul naţionalist nu e recunoscut, cu toate că există şi cu toate că în fiecare ţară poate fi înfiinţat orice partid. Mulţime de întruniri naţionaliste au fost oprite, de multeori din motive politice ridicule. Şi cum e manuată la noi libertatea de presă? Nu există foaie românească, nici politică, nici literară, care să nu fi fost pedepsită. Sub guvernul actual au fost puse în curgere mai multe procese de presă decât în curs de cincisprezece ani înainte de acest guvern, ceeace dovedeşte cât de reacţionară e politica guvernului. Intr'un astfel de guvern nu poate deci să aibă încredere.

www.dacoromanica.ro

La anul 1848 a fost proclamată egalitatea de drept, care însă nu există în ţara aceasta. Astăzi ea e condiţionată de cunoaşterea limbii maghiare. Cine nu ştie ungureşte, nu se împărtăşeşte de egalitatea de drept. Să se dee posibilitatea fiecăruia să înveţe ungureşte, dar să nu se forţeze învăţarea limbii maghiare, să nu se constrângă naţionalităţile să o înveţe. Pentru trebuinţele culturale ale naţionalităţilor nu vede trecută nici o poziţie în budget, deci guvernul nu sprijineşte desvoltarea culturală şi economică a popoarelor nemaghiare; din contră, rasei maghiare i-se fac toate înlesnirile şi favorurile, în detrimentul celoralalte popoare. In Ardeal există o acţiune săcuiască, făcută din banii statului, cu toate că în Ardeal sunt comitate, în cari Românii stau cu mult mai rău decât Săcuii. Românii însă nu primesc nici un ajutor dela stat. Acţiunea s'a extins apoi şi asupra celoralalţi Maghiari din Ardeal, cari locuesc împreună cu Românii, fără ca şi aceştia să fie împărtăşiţi de îngrijirile guvernului. Ce face guvernul? Cumpără pământurile din rodul cărora trăiau până acuma Românii şi Maghiarii, le parcelează şi le împărţeşte numai la Maghiari. Românii trebue să emigreze. Misiunea unui stat modern nu e aceea de a se îngriji numai de desvoltarea excluzivă a unei rase, ci trebue să sprijinească nazuinţele culturale şi economice ale tuturor popoarelor, dacă statul e compus din mai multe neamuri.

Nu au încredere naţionaliştii în guvern nici pentru atitudinea sa în chestiile regnicolare, pe cari are datorinţa să le rezolveze. Cu privire la reformele de dare nu s'a pus pe punctul de vedere democratic, iar în chestia votului universal nu ştie nime că ce vrea. Şi doară singura misiune a guvernului eră aceea sa facă lege despre votul universal!

Guvernul nu e în curat cu chestia de naţionalitate. Odată spusese ministrul-prezident, că la noi nu există chestie de naţionalitate. Mai târziu a recunoscut că există, dar ea poate fi rezolvată prin introducerea limbii poporului în administraţia comunală. Cine astfel cugetă şi vorbeşte, e foarte neorientat în chestia de naţionalitate. Răspunde contelui Battyányi Tivadar, care a făcut asemănare între stările de lucruri dela noi şi din România, ca în bisericile maghiare reformate din România serviciul divin se face în limba maghiară şi că preoţii reformaţi sunt numiţi şi trimişi acolo din partea episcopului reformat din Ungaria. S'ar permite oare unui episcop din România să exer-

www.dacoromanica.ro

cieze asemenea drepturi la noi? La catolicii din România, dacă sunt Maghiari, e tot aşà. Predica li-se rosteşte ungureşte. Dar Maghiarii din România se împartăşesc şi de alte drepturi. Pot să înfiinţeze reuniuni câte vreau, pot să ţină întruniri, pot aranjà procesiuni sub steagurile lor, nime nu-i împedecă. Deci asemanarea nu se potriveşte. Drepturile politice vor fi extinse în curând şi asupra poporaţiunei din Dobrogea. Peste tot în România nu e obiceiul, ca legi sancţionate să nu fie executate. S'a mai provocat contele Battyányi la Germania şi la Anglia, unde raporturile nu sunt aceleaşi ca la noi, dar nu s'a provocat la Elveţia, la Belgia şi la Austria, unde compoziţia etnica şi desvoltarea istorică e la fel cu cea din Ungaria. Contele Battyányi vrea pace cu naţionalităţile, dar cere întâiu, ca streinătatea să nu mai fie alarmată cu ştiri calomnioase. Îi raspunde, că aceasta depinde dela Maghiari. Să înceteze făptuirile savârşite de guvern şi de administraţie în contra naţionalităţilor şi atunci vor încetà şi calomniile şi informaţiile din streinătate. Părerea streinătăţii asupra Maghiarilor s'a schimbat în mod fundamental. Pe vremea când emigranţii maghiari se plângeau în contra absolutismului austriac, întreagă streinătatea erà pe partea Maghiarilor, în speranţa, că primindu-şi ţara constituţia, Maghiarii vor împărţì toate libertăţile cu celelalte popoare. Lucrurile nu s'au întâmplat astfel şi streinătatea s'a pus pe partea naţionalităţilor nemaghiare. Rezolveze Maghiarii chestia de naţionalitate şi atunci opinia publică din streinătate se va pune iarăşi pe partea lor. A mai spus contele Battyányi, ca Maghiarii ar da ceva naţionalităţilor, dacă li-se va oferì garanţa, că alta nu vor mai cere. Răspunde, că nici un popor nu-şi poate legà mânile pentru totdeauna, fiindcă mulţumirea ori nemulţumirea unui popor depinde dela împrejurări, cari se schimba necontenit. Şi a mai cerut, ca cea mai aspră condiţie, recunoaşterea aşà numitei idei de stat naţional maghiar. Dar o astfel de noţiune nu există nici în istorie, nici în desvoltarea dreptului. Nime nu se poate supune unei idei, care poate fi explicata cum vreai. În politică sunt de admis numai noţiuni reale, numai fapte reale.

E cu mult mai simplă rezolvarea chestiei de naţionalitate. Să se garanteze pe seama fiecărui popor libera desvoltare naţională, culturală şi economică, să se dee fiecărui popor sprijinul necesar din partea statului, să se dee fiecărui

www.dacoromanica.ro

popor putința de a se validità politicește și să se renunțe dela politica de maghiarizare.

Dacă se dorește pacea cu naționalitățile, întâiu au să fie abandonate năzuințele de maghiarizare, apoi trebue introdus respectul față de legi, pentrucă popoarele nu pot aveà încredere față de aceia, cari nu respectează legile. Nu ceară nime, ca numai naționalitățile să se supună legilor, iar ceice le-au făcut — nu. Să se dee dovadă prin fapte, că Maghiarii nutresc sentimente de bunăvoință față de naționalități, că doresc desvoltarea lor culturală și economică și validitarea lor pe terenul politic. Politica naționalistă e politica păcii. Fiecare cetățean și fiecare popor să se desvoalte și să înainteze conform însușirilor sale proprii. Să li-se deschidă calea, și atunci chestia poate fi rezolvată. Sistemul politic de acuma nu va duce însă la acest sfârșit. El va provocà numaì neînțălegeri, neîncredere, și va duce țara spre catastrofă. Nu primește budgetul, care nu ofere nimica poporului, ci se alătură la proiectul de rezoluțiune înaintat în numele partidului naționalist. (Aprobări la naționaliști).

În ședința din 12 Maiu 1908 deputatul naționalist român *Dr. Iuliu Maniu* a luat cuvântul pentru a rectificà o zicere din vorbirea ținută în ședința premergătoare, trecută cu greșală în ziarul dietei, apoi a vorbit la budget deputatul naționalist român

Dr. Vasile Lucaciu. A rostit o vorbire lungă, care a ținut aproape dela începutul până la sfârșitul ședinței. Nu primește budgetul din neîncredere față de guvern, cu toate că ministrul-prezident a spus, că se bucură, că guvernul nu întrunește încrederea naționaliștilor, ceeace înseamnă, că guvernul nu-i bagă în seamă, întocmai ca și majoritatea, care îi tratează cu întreruperi, cu insulte, cu dispreț. Motivele neîncrederei, pe care o are față de guvern, sunt următoarele: Felul cum e tratată chestia de naționalitate în parlamentul actual, chestia cea mai însemnată în patrie, mai însemnată decât înțălegerea cu Austria și decât chestiile militare și externe. S'au spus în dietă și astfel de ciudățenii, că guvernul lui Tisza Kálmán a desmierdat naționalitățile și că din prea marea indulgență a guvernelor din trecut Românii din Ardeal s'au înmulțit mai tare decât Săcuii. Înmulțirea aceasta își are însă izvorul în faptul, că Săcuii trec în România, unde le merge mai bine decât în patria lor, pentrucă

www.dacoromanica.ro

acolo sunt raporturi mai regulate decât la noi. Chestia de naţionalitate e de o gravitate mare şi ar trebuì să fie rezolvata. Dar din partea majorităţii se spune mereu, că naţionaliştii nu au program. Programul naţionaliştilor a fost însă schiţat în proiectul de adresă pe care ei l'au prezentat dietei. Cine nu vrea să-l cunoască din acest proiect de adresă, cetească cartea lui Sebestyén József, întitulată «A román nemzetiségi politikáról», ori cetească cartea: Die rumänische Frage», pentruca acì va aflà tot ce aparţine chestiei române, va aflà şi programul dorit. Toţi au datorinţa să caute, cari sunt motivele neînţelegerii dintre Maghiari, Români, Slovaci, Sârbi, pentrucá să poată fi delăturate şi să poată fi inaugurată pacea, care să duca patria la înflorire. Unul dintre motive este explicarea greşită, care se dă unor noţiuni de drept public, trecute în legi. Astăzi naţiune, stat naţional, politică naţională, stat naţional ungar, patriotism, etc. au cu totul alt înţeles decât pe vremea creării legii de naţionalitate. Trebue restabilit deci adevăratul înţeles al cuvintelor. Dela naţionalităţi se cere să respecteze întroducerea din legea de naţionalităţi, unde se vorbeşte despre naţiunea unitară maghiară, dar dispoziţiile din lege, favorabile naţionalităţilor, nu sunt luate în seamă. Legea de naţionalitate nu a căzut din ceriu, ci ea a izvorît din o necesitate, din principiul fundamental stabilit la întemeiarea regatului ungar din partea primului rege, Ştefan cel Sfânt, care a spus, că «Regnum unius linguae, uniusque nationis, fragile et imbecile est». Pe aceste baze a existat statul ungar o mie de ani. Bazele acestea să nu fie clătinate! Când Maghiarii au dat mâna cu Românii, dupăcum scrie Anonimus, nu au făcut lucrul acesta pentru a luà unii dela alţii cultura şi averea, cì pentru a muncì împreună la înflorirea patriei. Istoricul maghiar Horváth Mihály spune, ca sub regele Andreiu III Valahii se ţineau de ordinele ţării. Iată dovedită deci baza de drept istoric a existenţei naţionale a Românilor! Se provoacă şi la alte documente vechi, cu cari dovedeşte, că a existat şi în vechime naţionalitate română. Arată, cum mai târziu şcoalele poporale au fost numite şcoale *naţionale* valahe. Tot aşà au existat şi celelalte naţionalităţi: Rutenii, Sârbii, Saşii, etc. În Ungaria a fost totdeauna o confederaţie de popoare, de naţionalităţi. Comesul săsesc, banul Timişului, voevodul sârbesc şi şpanul secuiesc, ce drepturi mari aveau, şi eì şi supuşii lor! Astăzi ar fi foarte mulţumite naţio-

www.dacoromanica.ro

nalităţile dacă le-ar aveà. Şi au fost acelea în detrimentul Ungariei? Din contră, formau puterea ţării! Toţi stăteau gata, ca împreună cu Maghiarii să plece în contra duşmanului, care ameninţă patria comună.

Se provoacă oratorul la un document vechiu în care se spune, că pe teritorul oraşului Selmeczbánya nici un Ungur nu poate să petreacă, decât numai o zi. Dacă soseşte dimineaţa, seara trebue să plece. Dovadă, că nu Maghiarii erau stăpâni acolo, pe vremea aceea. La anul 1866 chestia de naţionalitate a devenit arzătoare şi oameni cu adâncă cugetare s'au apucat de rezolvarea ei. Ceteşte ce a spus Deák Ferencz în adresele dela 1861 şi 1867 şi arată cum naţionaliştii n'au fost mulţumiţi cu legea de naţionalităţi, fiindcă conţine numai jumătăţi de dispoziţiuni şi fiindcă se temeau, că şi acestea vor fi cu timpul răstălmăcite şi desconsiderate, dar Deák Ferencz a spus, că executarea conştienţioasă a legii de naţionalităţi formează deadreptul chestie de onoare pentru Maghiari. Ceteşte ce a spus contele Tisza István acum de curând în chestia de naţionalitate, că «precum părinţii nostri au respectat naţionalitatea, limba, individualitatea celor de altă origine, e a noastră datorinţă, dictată de onestitate, să le respectăm şi în viitor». Ministrul de interne, contele Andrássy, a spus apoi în dietă, că legea de naţionalităţi a creat-o geniul iubitor de libertate al Maghiarilor, dar că scopul avut în vedere nu s'a ajuns. Căci scopul, după ministrul de interne, erà *contopirea.* O absurditate, pentrucă scopul erà desvoltarea drepturilor, a limbei, culturei popoarelor singuratice, cu ajutorul puterii de stat şi al partidelor politice, pentru a se puteà împlinì dorinţa comună, înflorirea patriei. Dacă naţionalităţile nu se contopesc, este în favorul Maghiarilor, pentrucă marele bărbat maghiar de stat, baronul Iosif Eötvös, spuneà, că «poporul care se contopeşte în alt popor nu va fi niciodată membru folositor al omenimei».

Să-şi aducă aminte Maghiarii, că şi pe ei voeau să-i contopească, atunci când duceau pe cei mai voinici dintre ei la Viena, ca să facă parte din garda împărătească. Dar cultura germană ce li s'a dat acolo a deşteptat în ei dorinţa de a-şi aveà cultura lor naţională maghiară. Au învăţat nemţeşte, dar sufletul lor a rămas unguresc. In legătură cu faptul acesta povesteşte cum învăţătorii din Banat au fost învitaţi odată la Hodmezővásárhely, unde li s'au dat banchete, li s'a arătat în-

www.dacoromanica.ro

treaga ospitalitate maghiară, cultura maghiară, apoi au fost trimişi acasă, în convingerea, că sentimentele lor naţionaliste sunt acum stinse. Ei însă, învăţătorii, s'au oprit în Seghedin şi s'au dus să viziteze în temniţa de stat pe Românii întemniţaţi, să le strângă mâna şi să-i asigure de iubirea şi veneraţiunea lor. Sufletul lor a rămas curat! A spus la 1866 deputatul Faragó Ferencz în dietă, că maghiarizarea e o utopie. Maghiarii trebue să renunţe odată dela aceasta utopie!

Oratorul polemizează apoi cu contele Battyányi Tivadar. S'a provocat contele la ţări în cari raporturile sunt altele, nu acelea dela noi. Şi totuşi ce vedem? Persecuţiile în contra Irlandezilor au dus la ceva rezultat? Din contră, Irlandezii au făcut cele mai frumoase progrese pe terenul cultural şi economic. Tot aşà şi Polonii, persecutaţi de Germani şi de Ruşi. Ar trebuì să înţeleagă Maghiarii, că nu umblă pe căi bune când caută să imiteze pe cei din statele acelea. Să nu caute ce fac alţii, ci ce trebue ei să facă, în interesul umanismului, al civilizaţiei şi al libertăţii poporului.

Contele puteà să scoată exemple mai bune din Elveţia, Belgia şi Austria, unde sunt sisteme politice bune, cari pot fi aplicate şi la noi. Austria e mereu criticată din parte maghiară, dar ministrul Kossuth a spus, când a recomandat partidului său acceptarea înţelegerii cu Austria, că ţara noastră e atât de inferioară faţă de Austria, încât guvernul nu poate luà lupta cu Austria. Iată icoana adevărată. Austria e superioară. Şi de ce? Pentrucă acolo sunt asigurate toate libertăţile publice pe seama naţionalităţilor.

Ceice au vorbit despre situaţia Maghiarilor din România au vorbit într'o chestie pe care n'o cunosc. In Bucureşti există o foaie maghiară, care are numai 56 de abonaţi plătitori, ceialalţi o cetesc gratis, pentrucă redactorul foii e plătit de guvernul maghiar din Budapesta cu 8000 de coroane. Editorul foii e unul Horvát, cetăţean român şi alegător. Ceteşte ce a scris foaia aceasta şi întreabă, ce ar face procurorii dela noi dacă gazetele noastre ar scrie astfel la adresa celor din alt stat? Ceteşte informaţii din foaia maghiară, din cari se vede, că Maghiarii au toate libertăţile în România. Au reuniuni, au coruri. (O voce: Poatecă nici să nu cânte?) Ba pot să cânte Maghiarii în România, numai Românii în Ungaria nu pot să cânte, pentrucă tocmai acum de curând a fost desfiinţată reuniunea română de

www.dacoromanica.ro

cântări din Beiuş. Preoţii trimişi de aici pe seama Maghiarilor catolici din România ştiu ungureşte toţi şi predică ungureşte şi funcţionează ungureşte. Nime nu-i împedecă. Aici biserica catolică se laudă cu propaganda de asimilare ce o face. De ce nu face astfel de propagandă şi în România, îndemnând credincioşii să se contopească în elementul românesc? Şi precum catolicii, aşà şi reformaţii, tot din Ungaria îşi primesc preoţii, cari ungureşte funcţionează în biserică şi în şcoală. Maghiarii nu sunt deci asupriţi în România. Societatea Szent-László din Ungaria a cumpărat în Bucureşti o casă cu 420,000 de lei. A prefăcut-o în şcoală maghiară cu nouă învăţători, toţi de aici, cari nu ştiu de loc româneşte şi propun excluziv ungureşte. Un singur teolog de Blaj e angajat, ca să propună elevilor limba română, în două ore pe săptămână. Dacă guvernul poate plăti pe învăţătorii aceştia, căci de aici îşi primesc dotaţia, de ce nu ridică şcoli naţionale şi pentru cei de aici? Aşà e în România, iar la noi sunt oprite adunările despărţămintelor «Asociaţiunii», cu toate că aceasta are statute aprobate de guvern şi e instituţiune curat culturală, de ex. în Sanislău şi în Ibaşfalău. Adevărat, că hotărîrea oraşului Ibaşfalău a fost cassată din partea ministrului de interne, cam peste un an, dar la răspundere nu a fost tras nime. Asta e deosebirea între Românii din Ungaria şi Ungurii din România. S'a făcut aluziune şi la Basarabia. Ei bine, şi acolo stau altcum lucrurile. S'a întrodus în şcoale propunerea limbii române în mod obligator. Sinodul din Petersburg a înfiinţat o foaie românească, culturală-bisericească în Basarabia. In seminar se propune limba română. Aşà stau lucrurile în Basarabia.

Oratorul ceteşte ce scrie o foaie maghiară despre stările sanitare din Bihor, cari sunt îngrijitoare şi roagă guvernul să caute să vindece relele de acolo, apoi trece la chestia informării streinătăţii. Li se face imputare naţionaliştilor pentru aceasta. Dar Maghiarii când erau asupriţi nu s'au plâns streinătăţii? Totdeauna! Björnson n'a avut trebuinţă de nici o informaţie, pentrucă singur şi-a format judecata, după propriile sale priceperi de om genial. Chiar şi ministrul-prezident a apostrofat odată pe Croaţi, că dau ştiri calomnioase streinătăţii despre sistemul maghiar de guvernare şi despre naţiunea maghiară. Guvernul are dreptate când se apără în felul acesta. Dar vorba e, că nu sunt oare între făptuirile guvernului şi de acelea, cari

www.dacoromanica.ro

justifică procedura Croaţilor? Guvernul are o foaie periodică franceză, creată pentru informarea streinătăţii. In foaia aceasta a publicat contele Apponyi un articol despre legea şcolară, prezentând în mod cu totul fals starea instrucţiei dela noi. (Prezidentul îl îndrumă la ordine). Dacă ministrul de culte spune streinătăţii neadevăruri, oratorul încă are dreptul să lumineze streinătatea şi să arate care e adevărul. Aşà se face informarea streinătăţii, nu pentru a calomnià, cum se spune, ci pentru a stabilì adevărurile.

Când se aflà oratorul în temniţa de stat din Seghedin a umblat pe acolo un Belgian, care a descris apoi într'o foaie suferinţele celor întemniţaţi. Numai decât politicianul maghiar, Pázmándy Dénes, a publicat o desminţire în aceeaşi foaie, afirmând, că întemniţaţii duc o vieaţă ca în raiu. Un Maghiar, care erà şi el întemniţat, s'a revoltat atât de mult de aceasta cutezanţă, încât a trimis şi el o declaraţie la foaie, arătând care e adevărata stare a lucrului. Şi pentru aceasta Maghiarul a fost persecutat şi silit să retracteze. Guvernul din Anglia a trimis anume un om în Ardeal, ca să studieze situaţia şi omul acesta, pe baza informaţiilor culese la faţa locului, a făcut raport guvernului său, că rezolvarea chestiei orientale va pornì din — Ardeal. Tot ce se întâmplă la noi ştie imediat streinătatea, nu trebue să o informeze naţionaliştii. In vara trecută au umblat şi pela Baiamare nişte Englezi, dar n'au vorbit cu nime, decât numai cu oameni din popor. Aşà îşi adună streinătatea informaţiile. Dacă naţionaliştii descoper greşelile şi păcatele guvernelor, nu o fac aceasta pentru a agità în contra naţiunei maghiare, în contra poporului maghiar, ci pentrucă vreau îndreptarea lucrurilor. S'a purtat goană în patria aceasta în trecut şi pentru religie, în contra protestanţilor, în contra catolicilor, dar nu s'a ajuns la nici un rezultat. Aşà e şi în chestia de naţionalitate. Bisericile au căpătat autonomie, şi cunoaşte un sat mic, cu şapte biserici, cu şapte turnuri, în care sat oamenii trăesc în cea mai bună armonie. Aşà trebue procedat şi faţă de naţionalităţi. Autonomie naţională, ori numească-se altcum, dar dorinţa de a se formà o naţiune maghiară unitară şi ideea de stat unitar maghiar, sunt utopii nerealizabile. Se provoacă la sentinţele Curiei în cari se vorbeşte despre «agitarea naţionalităţii române în contra naţionalităţii maghiare». Ceteşte apoi din «Magyarország ce a scris deputatul Holló despre soartea Românilor de aici,

www.dacoromanica.ro

Ce altă informaţie mai trebue streinătăţii despre faptul, că sistemul politic nu s'a schimbat faţă de naţionalităţi? Ceteşte ce a publicat acelaş ziar despre procedura prezidentului camerei faţă de Croaţi. Dacă acum presa din streinătate reproduce aceste păreri, cine calomniază parlamentul şi naţiunea maghiară? Procedura necorectă! Să se facă, ca naţionalităţile să fie mulţumite şi atunci a încetat chestia de naţionalitate! Presa română şi peste tot presa naţionalistă e persecutată fără cruţare pentru agitaţie. Dar foile maghiare cum scriu şi nu li se întâmplă nimica?

Ceteşte pasage din foi maghiare. Unde sunt procurorii? De ce nu dau în judecată şi pe ceice astfel scriu despre Români, inzultându-i? Ceteşte ce a scris o foaie maghiară despre actualul guvern. Dacă articolul acesta ajunge în mâna lui Björnson, ori a lui Tolstoi, cine a calomniat? Naţionaliştii? Naţionaliştii de multeori şi-au călcat pe inimă şi au înecat în ei durerile şi suferinţele. Nu le-au comunicat streinătăţii. Se ocupă cu ordinaţiunea ministrului de culte referitoare la propunerea religiei în limba maghiară şi dă asigurarea, că porunca nu va fi împlinită, pentrucă nu va permite nime, ca biserica să fie expusă unor încercări greşite politice. S'a spus, că sunt şi foi patriotice române: Ungaria, Lumina, etc. Da, sunt, dar foi fără abonaţi plătitori. Guvernul le susţine şi le împarte gratis. Aceste foi n'au cucerit încă pe nime pentru politica guvernului. De aceea guvernul să cruţe banii, să nu-i cheltuiască pe astfel de lucruri netrebnice.

A fost vorba şi despre patriotism. Naţionaliştii sunt în curat cu patriotismul. El reşede în credinţa faţă de tron şi casa domnitoare, în supunere faţă de legi, cari dacă sunt asupritoare, trebue schimbate pe cale constituţională, şi în alipirea la neam, la naţionalitate, la individualitatea naţională, la cultura proprie. Acesta e patriotismul naţionaliştilor. Acesta e programul lor, pentru care lucră în casă şi afară. E convins, că poporul maghiar îi înţelege. Şi va veni vremea, când parlamentul poporului, compus pe temeiul votului universal, va mătură sistemul politic de acuma, şovinismul politic, aşezând pe monumentul Ungariei cununa de lauri a păcii. Budgetul nu-l primeşte. (Aprobări vii la naţionalişti).

Şedinţa din 18 Maiu 1908. Vorbeşte la budget deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Aurel Vlad. Polemizează cu deputatul Baross, care a acuzat inteligenţa română, că e iredentistă. Îi răspunde, că multe procese politice au avut Românii şi multe condamnări, însă toate pentru agitaţie în contra naţionalităţii maghiare, ori în contra puterii obligătoare a legii, nici un proces însă şi nici o condamnare n'au avut pentru iredentism. Acuza, întemeiata pe o vorbire a unui anumit Stoica, şi pe declaraţia deputatului Dr. Stefan C. Pop, făcută la Bucureşti, că «am venit în patria mamă», nu e deloc îndreptăţită. Acel anumit Stoica e o mărime cu totul necunoscută, iar despre patria mamă vorbesc şi Ciangăii când vin în Ungaria. A mai spus Baross, că băncile româneşti jertfesc sume însemnate pentru iredentism. Băncile sunt datoare să dee socoteală publică. Ori cine se poate convinge deci cât de neadevărată e şi aceasta afirmare. Da, băncile româneşti dau pentru scopuri culturale mai mult decât cele ungureşti şi vina ce li-se poate băgà este, că totuşi dau prea puţin. Aşà ştie, că s'a dat circular cătră toate tribunalele, ca să controleze bilanţurile băncilor româneşti şi să constate spre ce scopuri se dau banii trecuţi în bilanţuri, ca destinaţi scopurilor culturale? Ceară guvernul rapoarte, că s'au aflat cumva şi sume date pentru scopuri iredentiste? Deputatul Baross a trebuit să inventeze iredentismul român, pentruca să poată face propunerea de vindecare a răului, care e: colonizarea. Să se cumpere moşiile din părţile locuite de Români şi să se dee coloniştilor maghiari, căci atunci iredentismul e învins. Întâiu, iredentism nu este acolo unde poporul e mulţumit. Va fi deci mulţumit poporul atunci, când va fi scos din pământurile pe cari le cultivă acuma şi va fi silit să emigreze? Tocmai politica aceasta de colonizare are să provoace cea mai mare ură şi duşmănie faţă de cei desmerdaţi din partea statului. Poftească şi convingă cineva pe sătenii dela cari s'au luat pământurile, ori s'au dat, să zicem, Ciangăilor, că lucrul s'a făcut din motivul, că statul îi iubeşte deopotrivă pe toţi, pe Români şi pe Ciangăi! Daca politica de colonizare n'ar face deosebire între cetăţeni, ci ar purtà de grije de interesele tuturor, fără deosebire de naţionalitate, oratorul ar fi primul, care ar felicità guvernul pentru o astfel de politică patriotică. Cumcă Românii nu sunt iredentişti dovedeşte faptul, că au dat recruţi şi au plătit dare în mod voluntar şi atunci, când majoritatea parlamentară a dat ordin, că nu e permis să facă nime nici una nici alta. Dacă ar fi Ro-

www.dacoromanica.ro

mânii iredentişti, interesul lor ar fi să fie cât de slabă monarhia austro-ungară. România n'ar face atunci parte din tripla alianţă, ci s'ar alătură la contrarii ei. Atât de naiv nu e nime să creadă, că graniţele române pot fi mutate până la Tisa cu uşurătatea cu care se face lucrul acesta cu degetul pe hartă. Dar harta despre care a fost vorba, sigur că e o hartă etnografică, nu politică. Până au Românii speranţă, că lucrurile se pot îndreptà spre bine, nu vor gravità în afară. Vorbeşte despre legea de naţionalităţi, pe care ministrul de interne vrea să o execute numai faţă de prietenii buni şi îi spune, că legea trebue la fel executată, faţă de ori şi cine, dacă vrem să nu ne creştem duşmani. Guvernul nu urmăreşte politica înţălegerii, nici faţă de Croaţi, nici faţă de naţionalităţi, ci politica luptei. N'are încredere în el şi nu-i votează budgetul.

Vorbeşte deputatul *Dr. Vasile Lucaciu* în chestie personală. A fost adusă în legătură persoana sa cu harta română şi cu manualele de şcoală, folosite în România. Protestează şi se provoacă la ministrul de externe, care a declarat în delegaţiuni, că manuale de şcoală, cari ar vorbì despre părţi din monarhie, ca aparţinătoare României, nu are cunoştinţă să existe. Nu i-s'a trimis nici un manual şi nici o hartă de asemenea cuprins. Sunt deci insinuaţii, calomnii, cele spuse în dietă în privinţa aceasta. La obiect vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Stefan C. Pop. Răspunde deputatului Kálosi, care l'a învinovăţit, că are legături cu cei din România, de unde aduce broşuri şi le împarte între popor, că celce afirmă e dator să şi dovedească. Cere dovezi, că e vinovat de cele ce i-se impută. Răspunde şi deputatului Baross, că nu e adevărat, că în Bucureşti, când a fost să vadă expoziţia, ar fi spus, că România e patria sa mamă. Cu el au fost atunci şi Maghiari din comitatul Hunedoarei. Să spună aceştia ce a vorbit. A zis aşà: Am venit, noi, cetăţeni credincioşi ai statului vecin, ca să admirăm progresul vostru. Atâta a spus. Dacă sunt dovezi, guvernul facă proces, dar oratorul nu va tolerà, ca în fiecare şedinţă să fie calomniat. Să i-se spună când au dat naţionaliştii, prin declaraţiunile făcute în dietă, motiv să se poată şi numai presupune, că nu consideră patria aceasta de patria lor şi că îşi doresc o altă patrie? S'a spus, că să încete naţionaliştii cu

www.dacoromanica.ro

defăimarea Ungariei în faţa streinătăţii. La anul 1894 membrii comitetului naţional român au fost duşi cu jandarmii la temniţă, iar conferenţa interparlamentară dela Haga a respins învitarea de a ţinea proxima adunare în Budapesta, în anul milenar, atât de mare erà antipatia celor întruniţi acolo faţă de Ungaria, pentru procesul memorandului. N'a trebuit să scrie deci nime şi să informeze nime, căci faptul în sine, procesul memorandului, a fost destul de elocvent. În anul următor a fost trimis la conferenţă şi contele Apponyi, tunul cel mare, dar erà acolo şi Iokai Mór, şi acesta a recunoscut într'o societate mai mare, că procesul memorandului a fost o nefericire pentru Ungaria, pentrucă n'a produs decât antipatie în lumea cultă faţă de statul ungar. Să nu se dee deci anză streinătăţii de a vorbì de rău ţara noastră. Un procuror maghiar i-a spus, că va venì vremea când vor râde împreună, Maghiarii şi Românii, de multele netrebnicii, de multele procese de presă. Guvernul vrea să mântuie de o mare primejdie ţara; dar fiindcă la noi altă primejdie nu e decât mizeria, sărăcia, a descoperit pe trădătorii de patrie, pe naţionaliştii, de cari trebuie curăţită ţara. Ştirile nu aceştia le răspândesc. Grijească guvernul, să nu fie ştiri vrednice de răspândit. Când erà constituţia în primejdie, să vorbeà, că contele Apponyi Albert va plecà în călătorie, ca să informeze streinătatea, ca Kossuth Lajos. De ce se adresează Maghiarii streinătăţii? Ministrului de interne îi răspunde, că nu are dreptul de a împărţì cetăţenii în buni şi răi când e vorba de executarea unei legi sancţionate, ci legea trebue executată cu dreptate faţă de oricine. În comisiuni sunt aleşi şi unii membri ai partidului naţionalist, şi erà vorba, că dacă i-ar fi anunţat mai curând, puteau alege membri dintre ei şi în delegaţiuni. Aşadară odată există partidul naţionalist, odată nu există. Cum se poate spune despre un partid cu 25 de deputaţi, că nu există? Toţi au întrat în dietă cu gândul de a contribuì la sanarea relelor din ţară, în bună înţălegere cu ceialalţi. Dar dacă necontenit li-se spune, că ei nu există ca partid, ce încredere mai pot ei să aibă în guvern şi majoritate? Când s'a pus partidul naţional român în pasivitate, contele Andrássy Gyula tatăl a spus, că aceasta e o mare nefericire şi a îndemnat pe Români să între în dietă, iar contele Andrássy Gyula fiiul spune, că nu există partid român! Mai târziu apoi pasivitatea a fost foarte binevenită, că se puteau alege cât de mulţi mameluci.

www.dacoromanica.ro

Oratorul critică felul cum e compus budgetul, despre care s'a spus în dietă, că nu e real. Arată cum se compune budgetul în Anglia. N'a aflat în budget nici o poziţie pentru scopurile ştienţifice-literare ale naţionalităţilor. Ce capătă şcoalele nu se ştie, pentrucă sunt laolaltă luate toate. Bisericile gr. ort. primesc împreună 200,000 cor. dintr'un budget de un miliard şi jumătate. Combate politica de colonizare, care nu va aveà alte urmări, decât scumpirea din cale afară a pământurilor şi nemulţumirea celor desconsideraţi. Budgetul nu-l votează.

Prezidentul declară discuţia generală de încheiată, iar dieta votează budgetul în general, ca bază pentru discuţia specială.

Discuţia specială asupra budgetului.

Şedinţa din 15 Maiu 1908. La budgetul ministrului de interne vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu. Se plânge în contra curentului şovinist, care acum nu mai poate fi observat numai în presă, ci şi-a făcut întrare şi aici, în casă. S'a adus în discuţie şi persoana sa. Asigură, că totdeauna a căutat punctele de înţelegere. Dar infalibil nu e nime. Chiar şi în soare se pot descoperì pete. Pentru aceea nu trebue aruncat tăciunele urei şi al duşmăniei în mijlocul nostru. Cine face aşà, vrea să pescuiască în tulbure. N'ar trebuì, decât ca naţionaliştii să traducă în alte limbi unele vorbiri rostite aici şi să le trimită presei din streinătate, lui Björnson şi Tolstoi, ca să vadă cum e făcută imposibilă aici buna înţelegere. Recunoaşte însă, că alţi oratori au rostit vorbiri corecte în chestia de naţionalitate. S'a atins autonomia Ardealului. Dar acesta e un fapt istoric. Ardealul şi-a avut totdeauna autonomia sa. Citează din procesul memorandului cuvintele prim-procurorului: «Nu pentru autonomia Ardealului ridic acuză. Ardealul a fost autonom, acum nu e». S'a făcut provocare la bărbaţi de stat şi scriitori din România, cari văd viitorul în colori frumoase. Dar aici la noi nu se visează despre un imperialism maghiar, dela Adria până la Marea Neagră? Cine le bagă acestea în seamă? Nu se spune, că peste 20—30 de ani Ungaria va numărà 20—30 milioane de Maghiari? Nu e acesta iredentism maghiar? S'a arătat, că regele Mathia ce măsuri energice a luat, ca să fie pedepsiţi Românii. Bine, asta s'a întâmplat la 1461.

www.dacoromanica.ro

Dar judecătoria excepţională dela Seghedin pentru cine a fost instituită? Tot pentru Români? Nu pentru Rozsa Sándor şi complicii săi? Din astfel de cazuri escepţionale nu se pot scoate concluziuni cu privire la întregul popor. Cât priveşte evenimentele dela 1848, ele au să fie apreciate ca lucruri extraordinare, întâmplate în zile extraordinare. Din ele să nu făurească nime arme politice. S'au făcut cruzimi destule şi faţă de Români. Nefericirea a fost, că nici atunci popoarele n'au putut să se înţeleagă, pentru a luptă împreună în interesul patriei. Aminteşte cele trei proclamaţiuni ale lui Kossuth, adresate Românilor. Intr'una vorbeşte de gloanţe şi de temniţă, în a doua e mai moderat, mai prietenos la vorbă, iar în a treia vorbeşte despre naţiunea română, căreia îi acordă drepturi. Se provoacă la marele politician maghiar Irányi Daniel, care a spus, că Maghiarii trebue să tragă consecvenţele politice din învăţăturile scoase din întâmplările dela 1848. Ministrul-prezident a spus odată în Baiamare, în faţa alegătorilor săi, că nu-i va puteà arătà nime un Român maghiarizat cu forţa. Exact. Dar nici Maghiar românizat cu forţa nu va puteà arătà nime, mai ales că mijloacele de forţă se află în mâna puterii de stat. Nici nu e de înţeles astfel maghiarizarea, ci în instituţiunile politice ale statului. Aici se face maghiarizarea! Voeşte să vorbească despre şcoale, dar prezidentul nu-i permite. Trece la chestia băncilor. S'a spus într'o răsuflare, că băncile româneşti nu se îngrijesc de popor, că băncile româneşti cumpără moşiile Maghiarilor şi le împart între Români şi că băncile româneşti jertfesc mult pentru scopuri culturale. Cum se potrivesc aceste trei afirmări? Au fost numiţi şi Saşii, ca exemplu de imitat. Românii s'au consultat de multeori în conferenţele lor, că oare nu ar fi bine să facă politica Saşilor, dar au ajuns la convingerea, că ea nu corespunde caracterului poporului român. Firea, modul de gândire, caracterul politic, e cu totul altul. Mai curând se apropie Românii de Maghiari decât de Saşi. A fost vorba de programul Românilor dela 1848. Dar Maghiarii nu au avut alt program la 1848, la 1849, 1861 şi 1865? S'au schimbat vremile, s'a schimbat politica. Dieta din Ardeal a declarat naţiunea română de individualitate politica. Este lege despre aceasta. Lege sancţionată. E aceasta crimă săvârşită din partea Românilor? Explică mergerea cu memorandul la Viena. In dietă Românii nu aveau încredere şi astfel s'au adresat cu plângerile lor factorului celuialalt constituţional:

www.dacoromanica.ro

Coroanei. Aceasta nu e tradare de patrie. Memorandul s'a trimis atunci fiecărui deputat. De ce nu l-au cetit toţi, ca să vadă ce e în el? Memorandul a fost adresat regelui apostolic. Procurorul n'a aflat nimica de împrocesuat în memorand, dar a fost silit din partea ministerului să ridice acuză. Prim-procurorul încă a regretat, că trebue să poarte proces în contra unor patrioţi onorabili. Procesul memorandului a fost un proces politic. Un succes a avut procesul memorandului: simpatiile lumii întregi faţă de condamnaţi. Despre harta pomenită în dietă spune, că e o hartă etnografică, nu politică. Comunică faptul, că într'o şcoală din comitatul Sătmarului se află o hartă încă de pe vremea când împarţirea comitatelor pe acolo erà alta, nu cea de acum. Harta a rămas tot în şcoală şi după noua împărţire, deşi acuma nu mai corespundeà scopului şi trebuinţei. Odată însă notarul, certat cu popa, face arătare, că în şcoală se află o hartă contrară statului şi preotul şi învăţătorul sunt condamnaţi la câte 7 zile închisoare. Aşà se născocesc la noi crimele tradării de patrie!

E adevărat, că în faţa tribunalului din Sătmar n'a voit să vorbească decât numai româneşte, ca acuzat, dar a fost în drept să procedeze astfel. Curia a cassat sentinţa tocmai din motivul, că acuzatului nu i-s'a permis să folosească limba sa maternă. Asta însă nu e lipsă de patriotism. Vorbeşte despre agitatori, căci s'a spus, că poporul bun românesc trebue ţinut departe de agitatori.

Ce e naţionalitatea română? Un pom în grădina mare şi frumoasă, numită Ungaria, întocmai cum pom e şi naţionalitatea maghiară. Pomul îşi are trunchiul său, frunzele, florile, fructele sale. Trunchiul e poporul, frunzele sunt intelectualii. De ce se doreşte deci înstreinarea frunzelor de trunchiu? Ca să se usuce pomul? Poporul se va înstreină singur de inteligenţa sa atunci, când ea va abandonà programul poporului. Respinge toate acuzele ridicate pe nedreptul în contra sa şi roagă pe toţi, să păşască pe calea păcii şi a bunei înţelegeri, pentruca toţi împreună să poată muncì spre binele şi înflorirea patriei.

Mai târziu ia de nou cuvântul deputatul *Dr. Vasile Lucaciu* pentru a-şi explicà cuvintele rău înţelese de deputatul Kmety Károly. Ia apoi cuvântul deputatul naţionalist român

www.dacoromanica.ro

Dr. Stefan C. Pop. Constată, că au vorbit mulţi în chestia de naţionalitate, dar nepregătiţi. N'au conzultat istoria. S'a vorbit despre ura Valahilor faţa de Maghiari, despre Horia, Cloşca, 1848, memorand, bănci. S'a spus, că Românii sunt iredentişti şi că băncile lor despoaie poporul. Nimic nu e adevărat. Românii nu urăsc pe Maghiari. Răscoala lui Horia şi evenimentele dela 1848 sunt de căutat cu totul altundeva.

Cauzele le-a stabilit istoria. Cine vrea să le cunoască, cetească pe Horváth Mihály. Pretinsa ură se reduce la următoarele: Dacă abuzează vreun funcţionar maghiar, Românii se plâng în contra lui şi el, care reprezintă ideea de stat, crede, că e urât de Români. Iar Românii, cărora el le face nedreptate, zic, vedeţi ce face Maghiarul? Unde e deci vina? Rectifică informaţiile greşite ale unui orator, că ar aveà ca director al băncii «Aradiana», care nu există, 12,000 fiorini salar şi protestează în contra suspiţionării aduse deputatului Maniu, unul dintre cei mai mari idealişti, că ar fi săvârşit fapte incorecte în vieaţa parlamentară. «Cine spune, că despoiem poporul, ne calomniază». (Voci: N'a spus nime!) Ministrul de interne a promis, că se va îngriji, ca funcţionarii să cunoască limba poporului. Nu se vede, că s'ar fi ţinut de vorbă. Ordinaţiunea e dată, dar atâtea ordinaţiuni se dau bieţilor funcţionari, încât se împedecă în ele. Faptul însă e, că cu poporul nu comunica nici acuma funcţionarii în limba poporului, ba tratează cu el mai rău decât pe vremea liberalilor. Poporului nu i-se permite să-şi aleagă măcar notar comunal, care să-l poată înţelege, ci i-se trimit pe cap oameni, cari nu-i ştiu limba. Ar vrea sa ştie de unde a luat ministrul de interne ideea, că partid valah nu există, că el astfel de partid nu cunoaşte? Dela tatăl său sigur că nu, pentrucă tatăl său, întocmai ca şi Deák Ferencz, a recunoscut naţionalităţile şi a tratat cu naţionaliştii ca cu un partid politic. Actualul guvern se razimă mai ales pe partidul independist, care are scrise pe steag principiile lui Kossuth Lajos. Principiile acestea ar trebuì să le respecteze şi ministrul de interne. Iată ce păreri aveà Kossuth Lajos despre naţionalităţi. (Ceteşte părţi din scrierile acestuia). Astăzi naţionalităţile s'ar mulţumì cu mult mai puţin decât le-a promis Kossuth. Politica lor nu poate fi numită politică ruinatoare de stat. Ceteşte ce a scris Kossuth la 1859: Limba poporului în administraţie. Autonomie deplină bisericească. Instrucţie în limba poporului. Nu se poate

www.dacoromanica.ro

spune, că nu există partid politic valah, căci Valahii aicí sunt şi aici vor rămâneà, cu Maghiarii împreună, poate că încă 3—4000 de ani.

S'a spus, că legea de naţionalităţi prin uz a fost scoasă din aplicare. Dar cum poate fi cassată prin uz o lege, a cărei executare necontenit a fost reclamată? Şi s'a mai spus: de ce cereţi executarea legii cu care din capul locului n'aţi fost mulţumiţi? Cu legea penală încă nu sunt mulţumiţi cei urmăriţi de ea şi totuşi se execută. Aşà trebue să se întâmple cu toate legile sancţionate, chiar şi dacă sunt unii nemulţumiţi cu ea. Deák Ferencz a spus, când a fost vorba de uniunea Ardealului, că Românii n'au să se teamă de nimica, pentrucă drepturile lor vor fi asigurate. Şi au fost trecute în legea de naţionalitaţi, care însă nu se execută. La justiţie Deák a cerut limba poporului. Şi cum stăm astăzi? Iar cu autonomia comitatelor cum stăm? Unde naţionalităţile formează 70—80% din poporaţiune, nu pot trimite 80—100 membri în consiliul municipal, iar virilismul înăbuşe orice manifestare, împedecă orice reformă. Numai aruncurile cresc şi nimicesc poporul.

Dările sunt nedrepte. Pentru o casă, care dată în chirie ar aduce 16 coroane venit, omul, dacă locuieşte singur în ea, plăteşte 40 de coroane dare. Iată unde e răul, de unde vine nemulţămirea. Naţionaliştii arată ranele, guvernul vindece ranele, căci e dator. Omul sărac e pedepsit pentru toate, căci se fac diferite statute în contra lui. Un lucru bun a făcut ministrul de interne, a iniţiat o mişcare contrară alcoholismului la — jandarmi. Meargă mai departe. Îndrume pretorii, notarii, să lăţească ideea între popor, pentrucă ceice strică poporul sunt aceia, cari îl adapă cu beuturi pentru a-l sărăci. Instituţiunea comiţilor supremi a combătut-o şi în rândul trecut, fiind cu totul de prisos, ceeace a recunoscut şi ministrul de interne, dar a spus, ca ea trebue susţinută, pentru a puteà fi controlate naţionalităţile. Dar vicecomitele nu e tot aşà de bun patriot, ca comitele suprem? Cu ştergerea comiţilor supremi s'ar economizà un milion. Ministrul de interne nu a întrodus nici o reformă. Vre-o 38 de cazuri i-s'au adus la cunoştinţă, pe calea interpelării, despre abuzuri săvârşite de subalternii sei, şi n'a răspuns nimica. Şi doară nu e lucru mic când se spune ministrului, că a fost omorât un om cu ocaziunea unei execuţii! N'are încredere în ministrul de interne, pentrucă nu dă ţării aceea ce aşteaptă,

www.dacoromanica.ro

legea votului universal. Pentru popor ministrul n'a făcut nimica, decât a restrâns dreptul de întrunire şi asociare. Nu votează budgetul, ci primeşte propunerea socialistului Mezőfi, ca domnul ministru să fie îndrumat să prezinte cât mai curând proiectul de lege despre votul universal, egal, direct, cu votare pe comune.

Şedinţa din 19 Maiu 1908. La budgetul ministrului de agricultură vorbeşte deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Critică politica de colonizare a ministrului de rezort şi arată cum s'au luat dela Români pământurile pe cari le munceau şi au fost împărţite între colonişti străini, iar Românii au rămas, comune întregi, fără pământ. Ce au putut păcătui oamenii, ca să fie atât de aspru pedepsiţi? La colonizări să se ţină deci în vedere locuitorii băştinaşi în prima linie, dacă voim să-i legăm de patrie. Guvernul să se îngrijească şi să dee pământ şi oamenilor acestora când statul mai are moşii pe acolo. Amărât în inima sa rămâne Românul când vede, că colonistul maghiar îşi alege în târg vaca cea mai frumoasă, iar organul statului plăteşte preţul pentru ea, cu condiţia, ca colonistul să restitue banii, fără interese, peste cinci ani. Nici un puiu de găină nu a căpătat însă dela stat nici un Român. Colonizările să nu se mai facă deci în detrimentul populaţiunei băştinaşe, ci cu ţinerea în vedere a intereselor ei. Se plânge, că pentru 1 cor. 60 fileri, pedeapsă pentru prevaricaţiune, s'a pus la licitaţie imobilul unui Român din graniţă şi arată starea în care se află peste tot grăniţerii din lipsa de pământ, rugând guvernul, să facă un aranjament oarecare, ca oamenii să capete pământ din moşiile statului. Mai aminteşte multele licitaţii, puse la cale în contra micilor proprietari, mai ales din Ardeal şi Banat (deci Români) şi declară, că nu votează budgetul ministrului de agricultură.

Şedinţa din 20 Maiu 1908. La budgetul ministrului de culte şi instrucţiune publică vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Constată, că în cursul discuţiei asupra acestui budget a fost vorba tot numai despre cultura naţională (maghiară), iar cultura celoralalte popoare a fost dată cu totul uitării, deşi interesele culturale ale unei jumătăţi din populaţiunea ţării nu pot fi trecute aşà uşor cu vederea. Mai ales cele trei milioane de Români din patrie ar merită atâta aten-

www.dacoromanica.ro

ţiune câtă se dă Italienilor din Fiume, în număr de 25,000 suflete. Arată cum noua lege şcolară a nimicit de tot principiul egalităţii de drept, căci de copiii maghiarí se îngrijeşte să fie instruaţi în limba lor maternă, de cei de altă naţionalitate însă nu. Nu există şcoală de stat în care s'ar propune în vreuna din limbile nemaghiare, cu toate dispoziţiile clare ale legii de naţionalităţi. Ba acuma nici religia nu mai e permis să fie propusă decât ungureşte în şcoalele de stat. La gimnaziul reformat din Oraştie se primesc elevi de limba nemaghiară numai dacă subscriu părinţii revers, că se învoiesc să li-se propună religia ungureşte. Arată nedreptăţile ce se săvârşesc în jurul congruei, care se detrage dela preoţii cari nu au votat la alegeri cu candidaţii guvernului. Despre trebuinţele bisericii gr. ort. guvernul se îngrijeşte prea puţin, ori de loc. Combate poziţia trecută în budget pentru remunerarea preoţilor peste congruă, pentrucă se ştie, că vin remunerate numai meritele patriotice, politice. Cere ştergerea din budget a acestei poziţii şi întrebuinţarea banilor spre alte scopuri bisericeşti.

Vorbeşte deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Constată, că instituţiunile culturale nemaghiare nu primesc nici un ajutor dela stat, nici «Asociaţiunea», nici şcoalele de fete, nici reuniunile de femei, etc. Tot ce se face pentru cultura popoarelor nemaghiare este, că se constrâng să înveţe ungureşte. Dar precum în cei patruzeci de ani trecuţi nu a putut fi împlinită dorinţa aceasta, nu va fi ea împlinită nici în alţi patrusute de ani, pentrucă spre acest sfârşit se cere atragere, însufleţire, voe, tot sentimente, cari pot fi desvoltate în cetăţeni atunci, când în privinţa drepturilor sunt trataţi la fel cu ceialalţi. Arată cum preoţii şi învăţătorii sunt persecutaţi pentru lucruri de nimica, din partea celor mărunţi, cari sunt mai puternici decât ministrii. În graniţa militară şcoalele au fost declarate de comunale. În ele de treizeci de ani se propune ungureşte. Şi cu ce rezultat? Nu se vede absolut nici un spor. Celce are trebuinţă de limba maghiară o învaţă de bună voe, dar de silă nu o învaţă nime. Sistemul acesta e deci greşit. Învaţă şi Maghiarii româneşte acolo, unde au trebuinţă de limba aceasta, lucru despre care se poate convinge oricine cu ocaziunea târgurilor mari. Poporul are trebuinţă întâiu de toate de aceea, ca să fie mulţumit cu soartea sa, iar această mulţumire nu reşede în lucruri dictate de fantazie, ci în lucrurile

www.dacoromanica.ro

reale, din cari poporul poate scoate foloase. Nu voteaza ministrului de culte şi instrucţiune publică poziţia din budget, care se află în discuţie. (Suma destinată pentru a fi împarţita peste congruă între preoţii cu merite).

Şedinţa din 22 Maiu 1908. La budgetul ministeriului de justiţie vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop*. Constată, că multe au fost promise înainte cu doi ani din partea ministrului de justiţie şi nimica nu s'a dat ţării. Şi astăzi e împărţită dreptatea în ţinuturile naţionaliste de oameni, cari nu cunosc limba poporului, cari n'au idee despre dorinţele, năzuinţele, trecutul şi idealurile poporului, dar nici despre necesităţile sale de vieaţă. Sunt şi judecători români, dar resfiraţi prin ţinuturi ungureşti, în loc să fie mutaţi între Români, unde cei mai mulţi judecatori nu ştiu românește. În justiţie totuşi n'ar trebuì sa între şovinismul. Roagă guvernul să trimită, mai ales la munte, judecători, cari cunosc limba poporului şi nu recurg la mijlocirea servitorilor, cari fac pe cele mai multe locuri pe tălmacii. Vorbeşte despre multele procese de presă, cari sigur că nu vor duce ţara la înflorire. Explică adevăratul înţăles al §-lui 172 din codul penal, cu care se face atât de mult abuz, restălmăcindu-i-se înţelesul şi intenţiunile. Se fac procese pentru agitaţie, fără a se vedeà undeva urmările agitaţiei. Nu s'a făcut nici o răscoală. Dar se fac procese numai ziarelor naţionaliste, celor maghiare nu, deşì acestea agitează şi mai mult. Ceteşte ce scrie o foaie din Arad, şi arata cu cât zel urmăresc procurorii cele scrise de gazetarii naţionalişti, pe când pe cei maghiari nu-i controlează nime. Înşiră scăderile pe cari le-a constatat la justiţie, în procesele civile şi penale. Procesele pentru calomnie şi vătamare de onoare ar trebuì să fie luate din competenţa judecătoriilor cu juraţi şi predate în competenţa judecatoriilor ordinare, dar şi procesele de presă naţionaliste, pentrucă atunci s'ar face mai puţina nedreptate. Judecătorul nu e impresionat de aceea ce au scris ziarele locale în preseara procesului, ci precumpăneşte bine lucrurile. Ceice sunt declaraţi necontenit de agitatori, îndeamnă mereu poporul să fie supus legilor şi stăpânirii. Natural, ca dacă vine câte unul întemniţat, poporul nu înţălege, ca de ce a fost condamnat, şi să revoltă în sufletul seu. Asta e adevarata agitaţie. Doreşte cât mai curând o codicare a dreptului privat. Regretă, că nu vede trecută în budget nici o suma

www.dacoromanica.ro

pentru remunerarea advocaţilor, cari apără gratis pe cei săraci, pentrucă ştie, că astfel de procese gratuite se împart de regulă advocaţilor săraci, pe cari statul ar trebuì să-i rebonifice. Să se îmbunatăţească şi dotaţia diurniştilor. Stările de lucruri la cartea fonduară să se îndrepte, spre folosul poporului, tălmacii să se şteargă, căci formează sarcină pentru popor, timbrele să se reducă în procese, pentrucă greutatea lor apasă poporul. Din relele acestea îndrepte ministrul aceea ce poate şi atâta cât poate. Budgetul nu-l votează.

Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român *Coriolan Brediceanu*. Inşiră câteva scăderi, constatate în urma experienţei proprii, în procedura penală, şi cere îndreptare, pentruca poporul să nu şi peardă credinţa şi încrederea în justiţie, care trebue să fie o instituţiune sacră. S'a spus în dietă, că poporul român e pacinic, iubitor de patrie. Şi totuşi ce se întâmplă? In Seghedin a fost închis pe şase luni un ţăran român, numai pentrucă comunicându-i un Maghiar, că la alegeri a învins Iuliu Maniu, a strigat însufleţit: «Doamne ajută, că am învins şi noi odată». S'a făcut întrebare, că de ce vreau Românii judecători de naţionalitate română prin ţinuturile româneşti? Nu poate răspunde, decât cu o contra întrebare: ce ar zice Maghiarii, dacă judecătorii lor ar fi nişte Cehi, ori nişte Nemţi? E de regretat, că în ţara aceasta nu sunt aplicaţi în funcţii publice decât numai Maghiarii. La 1867, la 1861, ba chiar şi la 1848, erau mulţime de Români în funcţii publice, acum nu e aproape nime. Nu e nici un procuror şi nici un prezident de tribunal român. Iar dacă a mai rămas vreunul dintre ceialalţi, i-se ia în nume de rău dacă umblă în societate românească şi e membru la casina românească. Nu este comitat în care să nu fie 10—15 condamnaţi pentru agitaţie. Critică curţile cu juraţi, cari nu sunt aceea ce ar trebuì să fie. Naţionaliştii nu pot fi membri ai curţilor cu juraţi, pentrucă li-se cere cunoaşterea limbii maghiare. Iar în procese de presă naţionaliste e cunoscut cum vin preparaţi juraţii, ca să dee verdict de condamnare. Juraţii inteligenţi sunt escepţionaţi din partea procurorilor. Procese s'au făcut şi pentru documente istorice, date de autor în limba română, dar publicate mai nainte şi de autori maghiari. Şi ce a spus procurorul juraţilor? Dacă nu declară vinovat pe autorul care a reprodus datele şi documentele istorice, atunci o parte a Ungariei, Ardealul, e perdut pentru totdeauna! (S'a

www.dacoromanica.ro

întâmplat în procesul «*Cărţii de Aur*». Autorul). Procesele se poartă pentru agitaţie în contra naţiunei. Dar din naţiunea ungară fac parte toate naţionalităţile. Cum poate să agite partea în contra întregului? Recomandă ministrului de justiţie aceste observări şi declară că nu-i votează budgetul.

Şedinţa din 27 Maiu 1908. Se propune suspendarea dreptului de imunitate al deputatului slovac Milan Ivanca, dat în judecată pentru agitaţie. Deputatul

Coriolan Brediceanu nu află extradarea de motivată şi propune, ca dreptul de imunitate în cazul de faţă să nu fie suspendat. Se primeşte propunerea comisiunei. Se propune apoi extradarea deputatului slovac Paul Blaho, tot pentru agitaţie. Vorbeşte deputatul

Coriolan Brediceanu contra extradării, pentrucă agitaţia nu e dovedită. Se decide extradarea. In chestia violării dreptului de imunitate a deputatului *Coriolan Brediceanu*, anunţat la timpul său de deputatul *Dr. Aurel Vlad*, comisiunea de imunitate a aflat, că nu s'a făcut nici o violare de drept. Prezidentul enunţă concluzul în acest înţeles.

Legea apropriaţiunii.

Şedinţa din 30 Maiu 1908. La legea apropriaţiunii vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Antevorbitorului îi răspunde, că naţionaliştii nu sunt contrari ai urcării salarelor funcţionarilor publici, dar ar dorì, ca deodată cu urcarea salarelor să se facă şi reducerea numărului funcţionarilor, pentrucă nici unde nu sunt atâţia funcţionari, ca la noi. Toţi nemeşii scăpătaţi sunt vârîţi în slujbe anume create pentru ei. Faţă de guvern nu are încredere, pentrucă nu înfăptueşte votul universal şi nici măcar principiile fundamentale ale legii electorale nu le comunică ţării, ceeace e în contra constituţionalismului şi a parlamentarismului. Va fi foarte periculos expedientul, dacă cu regulamentul de casă înăsprit se va votà în pripă legea aceasta, pentrucă va provocà cea mai mare nemulţumire în păturile largi ale poporaţiunii ţării. Guvernul n'a comunicat ţării nici pactul legat cu ocaziunea venirei sale la putere, ceeace iarăşi e neconstituţional şi neparlamentar. Mai nainte se băgà de vină, că guvernele îşi primesc programele dela Viena şi acum s'a făcut aceeaşi gre-

www.dacoromanica.ro

şală şi din partea coaliţiei, ceeace dovedeşte, că totuşi puterea vine dela Regele, dela al doilea factor constituţional.

Pe calea aceasta nu se va puteà exoperà independenţa ţării, pentrucă Regele nu-şi va da consentimentul, ca să se strice dualismul. S'a promis schimbare de sistem, dar schimbarea nu s'a făcut spre bine, ci spre rău. Din budget se poate constatà mai bine domnia de clasă. Sarcinile grele le poartă cei săraci, iar banii ţării se folosesc în favorul claselor dominante şi în favorul militarismului. Salare mari, pensii mari. Se ţine cont de pretensiunile culturale şi de artă ale claselor înalte, iar pentru clasele inferioare nu se face aproape nimica. Guvernul cumpără moşii dela nemeşii înglodaţi în datorii, în scopuri de colonizare, nu face însă nici legea votului universal, nici codificarea dreptului de întrunire şi asociare. Critică şi arată netemeinicia ordinului ministerial, prin care a declarat de dizolvat partidul naţional român. Un astfel de ordin poate fi dat în stat poliţial, nu în stat constituţional. Aşà poate fi dizolvat din partea altui guvern şi partidul independist, fiindcă nu stă pe bazele transacţiei! Autonomia municipală nu e aceea ce ar trebuì să fie. Virilismul împedecă manifestarea poporului, iar funcţionarii îi alege comitele suprem. Legea de naţionalităţi ministrul a spus că o aplică numai faţă de amicii buni. O spune aceasta organul cheinat să execute legea! Pentru naţionalităţi nu face guvernul nici atâta, cât face pentru 25,000 de Italieni din Fiume, cari au şcoale naţionale, limbă naţională în vieaţa publică. Atâta poate că ar merità şi s'ar puteà da şi celor trei milioanè de Români şi trei milioane de Slovaci! Dar tocmai din contră, sub actualul guvern, în curs de două luni au fost mai multe procese politice decât în întreaga eră a lui Bach. Are deci cea mai mare neîncredere faţă de guvern şi nu-i votează legea apropriaţiunii.

Şedinţa din 2 Iunie 1908. La discuţia asupra proiectului de lege referitor la modificarea unor dispoziţii din codul penal vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Arată cari sunt părţile bune ale proiectului, pe cari le aprobă şi trece apoi la părţile dificultabile. Nu află de bună dispoziţia, ca şi autorităţile administrative să fie învestite cu dreptul de a croì sentinţe în mod condiţionat. Dispoziţia aceasta va da ansă la abuzuri, mai ales pe vremea alegerilor. Oamenii vor fi pedepsiţi aspru înainte de alegeri,

www.dacoromanica.ro

dar în mod condiţionat, ca dacă se poartă bine la alegeri, să rămână pedeapsa neexecutată. Cere, ca dispoziţiile acestea să fie eliminate din proiect. Legea se votează.

Modificarea legii sanitare.

Şedinţa din 11 Iunie 1908. La discuţia asupra proiectului de lege despre modificarea unor dispoziţiuni din legea sanitară vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Primeşte proiectul de lege în numele partidului seu, pentrucă înseamnă un pas spre realizarea unui punct din programul partidului naţional român. Îl primeşte în speranţa acceptării unor modificări. E de altcum pentru statificarea instituţiunilor sanitare pe întreaga linie, fiindcă e interes de stat existenţa şi sănătatea cetăţenilor. Scopul proiectului ar fi îmbunătăţirea sorţii medicilor şi perfecţionarea serviciului sanitar. Chestia primă se rezolvează în mod norocos în proiect, cu toate, că nici acuma medicii nu sunt plătiţi cum ar trebuì să fie, dar faţă de trecut e mulţumitoare situaţia lor. Ar dorì, ca medicii, cari nu au praxă mai însemnată, deci nu au venite laterale, să primească adaos de salar. Ar mai dorì, ca comunele să plătească medicului un anumit pauşal anual pentru curarea bolnavilor. Faţă de trecut, când medicii aveau salare de 5–800 coroane, primite în mod foarte neregulat dela comune, dispoziţiile din legea de faţă înseamnă o îndreptare însemnată. Nu-l mulţumeşte însă partea a doua din lege, care se refere la perfecţionarea serviciului sanitar. Medicul rămâne şi pe mai departe numai propunător în chestii sanitare şi cei dela administraţie dispun. Medicul trebue investit cu puterea de a da porunci, pe cari primarul şi notarul numai decât au să le execute, căci se pot naşte mari primejdii, dacă medicul scrie întâiu prim-pretorului şi acesta dă porunca, că ce are să se facă. Întârzierea aceasta poate aveà urmări necalculabile. Ar trebuì apoi stabilit, că la câte suflete să se pună câte un medic cercual. Un medic să aibă numai un singur cerc, nu două şi trei, nici chiar în mod provizoriu, decât poate pe timp foarte scurt, cu învoirea ministrului de interne. În proiect se spune, că săracii primesc tratare medicală gratuită şi medicamente gratuite. Nu se precizează însă în lege, că ce se înţelege sub om sărac. Să se pună deci în lege, că ce minim de avere trebue să aibă cineva, pentru a puteà primì medicamentele gratis

www.dacoromanica.ro

şi tratament medical gratuit? Arată cum se face alegerea medicilor la sate şi declară, că mai bucuros primeşte numirea din partea statului, decât o astfel de alegere. Se teme, că menţinându-se în lege felul de alegere de până acuma, se vor continuà abuzurile. Cei interesaţi nu-şi vor puteà manifestà voinţa, şi medic va fi ales acela, pe care-l voieşte vice-comitele.

În proiect se spune, că medicul e dator să înveţe limba ţinutului respectiv într'un anumit termin. Dar atâta nu e de ajuns. Să se decreteze în lege, că nu poate fi candidat, decât numai competentul, care dovedeşte cunoaşterea limbii din ţinutul respectiv. Căci e imposibil să poată vindecà medicul un bolnav cu care nu se poate înţălege. Pe calea aceastá ar încetà apoi abuzul de a se aduce medici din alte părţi de ţară, ci ar fi aleşi ceice cunosc limba poporului. Deci ceice nu cunosc limba ţinutului să nu fie candidaţi. Cere apoi, ca şi medicii să-şi facă datorinţa, mai ales pe vremea epidemiilor. În scopul controlării lor ar fi de dorit să se institue o autoritate proprie disciplinară, care să reglementeze medicii, cari nu-şi fac datorinţa. Să se înfiinţeze deci camere medicale. Proiectul de lege dispune să se înfiinţeze comisiuni sanitare în toatè comunele mari şi în oraşe. Doreşte, ca ele să fie înfiinţate şi în comunele mici, în fiecare cerc medical câte una. Doreşte apoi, ca comisiunea sanitară să aibă şi un drept oarecare de controlă asupra activităţii medicului. Cu observările acestea primeşte legea, pentrucă ea corespunde unei necesităţi publice.

Proiectul de lege se votează. La discuţia specială în şedinţa din 12 Iunie 1908 vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu.* Face propunere de modificare la §-ul 6, în acel înţeles, ca alegerea medicilor să fie lăsată în competenţa comunelor interesate, şi să nu se dee vice-comiţilor puterea de a-i alege ei, prin electori anume trimişi la actul de alegere. Deputatul *Dr. Aurel Vlad* sprijineşte propunerea, căci decât o astfel de alegere, mai bine statificare şi numire. O astfel de autonomie nu e autonomie şi poporul n'are nici o trebuinţă de ea.

Propunerea nu se votează. La §-ul 8 tot deputatul *Dr. Iuliu Maniu* propune, ca stabilirea comunei în care are să locuiască medicul cercual să o facă comisiunea administrativă, cum se spune în proiect, dar «cu ascultarea comunelor interesate». Adaosul e primit din partea ministrului de interne. Dieta îl votează. La §-ul 9 deputatul *Dr. Iuliu Maniu* îşi exprimă dorinţa,

www.dacoromanica.ro

ca în instrucţia de executare ministrul de interne să îndrume municipiile, ca acestea să stabilească noţiunea săräciei pentru a se şti, când şi unde e dator medicul să vindece în dar pe bolnav. La §-ul 22 face deputatul *Dr. Iuliu Maniu* propunere, ca comunele să fie îndreptăţite să stabilească, prin reprezentanţele lor comunale şi în înţelegere cu medicul, o anumită sumă anuală, plătită din aruncul comunal, pentru care medicul să fie dator a face toate vizitele pe la bolnavii din comună. Ministrul de interne consimte. Primeşte propunerea şi ministrul-prezident, în şedinţa din 13 Iunie 1908. Prezidentul la votare pune însă astfel întrebarea, că dieta votează paragraful în textuarea originală. La §-ul 34 face propunere deputatul naţionalist român *Vasile Goldiş*, ca comisiuni sanitare să fie instituite şi în cercurile cu medici de cerc, nu numai în oraşe şi în comunele mari, cu medici proprii. Ministrul-prezident nu primeşte propunerea, din puncte de vedere practice. Dieta nu o votează.

Lege despre gratuitatea instrucţiei.

Şedinţa din 15 Iunie 1908. La proiectul de lege despre gratuitatea instrucţiunii în şcoalele poporale elementare vorbeşte deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. Nu primeşte proiectul de lege. Polemizează cu deputatul antevorbitor, sasul Gresskovitz, care a prezentat pe Saşi ca condiţie pentru existenţa Ungariei. Când nu vor mai fi Saşi, când se vor înecă în marea românească, Ardealul nu va mai fi al Ungariei. Protestează în contra propagării astorfel de idei. Dificultează graba cu care se aduc proiectele de lege înaintea dietei, fără a se da răgaz opiniunei publice ca să le studieze şi să-şi facă observările toţi cei interesaţi, ca astfel legea creată să corespundă întru adevăr trebuinţei, necesităţii publice a ţării. Despre gratuitatea instrucţiei sună numai titlul legii, cuprinsul nu, pentrucă în lege nu e vorba decât despre ştergerea didactrului. Arată nedreptatea cuprinsă în dispoziţiile legii. In locul didactrului statul va da ajutor de stat, dar comunelor, cari nu aveau didactru şi susţineau şcoalele din arunc, nu le dă nimica! Statul să dee deci tuturor şcoalelor ajutor, fără considerare că a fost, ori n'a fost în uz incassarea de didactru. Vede în proiectul de faţă un nou pas spre statificarea învăţământului public. Şi de altcum şcoalele numai cu numele

www.dacoromanica.ro

sunt acum ale confesiunilor. Confesiunile le susţin numai şi alţii dispun. Arată cum în comitatul Aradului un învăţător a fost suspendat, pentrucă în curs de un an nu a putut arătă în limba maghiară progresul aşteptat de inspector. Cu ce iubire să se poarte deci Românii faţă de limba maghiară, dacă îşi perd pânea pentru ea? Proiectul acesta de lege e o întregire a legii şcolare, atât de severe. Ajutorul îl dă şi legea aceasta sub aceleaşi condiţiuni, ca ceealaltă, legea şcolară. Oratorul arată, că în proiect sunt dispoziţiuni dejositoare pentru autorităţile şcolare confesionale. Indeosebi e aspră dispoziţia, că dacă confesiunea nu sistează incassarea didactrului, se închide şcoala şi confesiunea îşi perde pentru totdeauna dreptul de a mai deschide şcoală confesională. Dar nepoţii nu pot fi pedepsiţi pentru greşelile părinţilor şi moşilor lor! Scopul nu poate fi altul, decât închiderea şcoalelor confesionale. Atestatele să se extradee în limba maghiară, deşi după legea de naţionalităţi n'ar trebuì să fie aşà, dar să nu se dee numai în ungureşte, ci şi în limba bisericii, tot atât de autentică, ca şi cea maghiară! Limba oficioasă a bisericii gr.-ort. române e doară cea română. Scopul legii de altcum e maghiarizarea. Românii nu sunt contrari ai limbii maghiare. Vreau să o cunoască cât de mulţi. Dar să o înveţe de bună voe, nu siliţi. Poate fi constrâns cineva să-şi împlinească datorinţele oficioase, dar asupra interesului său nu poate să dispună nime. Iubirea nu poate fi stoarsă cu forţa. Limba maghiară trebue făcută plăcută, ca să o înveţe toţi cu plăcere, nu cu groază. Statul acesta l'a întemeiat regele Stefan cel Sfânt pe principiul respectării dreptului limbilor celoralalte. Aşà s'a putut susţineà statul acesta o mie de ani. Să se respecteze principiul acesta sănătos. Să nu se mai alerge după maghiarizare şi unificare de limbă, ci să se caute unirea în sentimente, în inimi. Proiectul de lege din desbatere e însă în contrazicere cu principiile bune şi sănătoase, cari ar trebuì să fie depuse într'o lege şcolară, şi de aceea declară, că nu-l poate acceptà. (Aprobări la naţionalişti).

Şedinţa din 16 Iunie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul

Dr. Stefan C. Pop. Dificultează din proiect dispoziţia, că despăgubirea pentru perderea didactrului se dă numai pe lângă condiţiunile din legea şcolară, cari sunt atât de multe, încât totdeauna se va găsì una, care să poată fi apliçată. Sunt con-

www.dacoromanica.ro

dițiuni în legea școlară, cari privesc numai pe învățători. Românii de regulă nu incassează didactru, dar ici-colea au alte venite, pe cari le vor perde. Proiectul de lege pune pond pe limba maghiară. Dar scriitori maghiari spun, că în școalele elementare instrucția se poate face cu succes numai în limba elevilor. S'a făcut provocare la Irlandezi, că au învățat toți englezește. Da, însă și-au uitat limba lor maternă. Și că nu e bine așà, încep să înțeleagă înșiși Englezii. Se fac opintiri mari, cu ajutorul statului, ca Irlandezii să-și învețe iarăși limba proprie maternă. Scopul proiectului de lege e acela, de a se face tuturora cu putință cercetarea școalei. Dacă acesta e scopul, atunci ridice guvernul școale acolo unde nu sunt, iar nu acolo, unde își au confesiunile școalele lor. In munți pună învățători ambulanți. Poporul român a jertfit și jertfește foarte mult pentru cultură, nu merită deci neîncrederea care i-se arată. Căci vorba e iarăși de știrbirea drepturilor autonome. Umblarea la școală a copiilor poate fi promovată mai ușor, dacă li-se cumpără iarna haine calde, ca să poată merge la școală, ori dacă se trimite la ei învățător ambulant. Astfel ar scădeà numărul analfabeților. Se provoacă la legea dela 1848, art. 20 §-ul 3, în care se spune, că în chestii cari privesc școala, mai ales când e vorba de ajutor de stat, totdeauna au să fie conzultate căpeteniile confesiunilor respective. Considerația aceasta ar fi meritat-o autoritățile înalte bisericești, cari au făcut atât de mult pentru școalele lor. Se face mereu provocare la alte state, că și acolo s'au întrodus astfel de inovațiuni. De ce nu se întroduc însă toate și la noi? In Prusia de exemplu darea de pământ e a comunelor, ca din ea să-și acopere trebuințele școlare. De ce nu se întroduce lucrul acesta și la noi, căci ar fi salutat cu mare bucurie? Dupăce deci scopul cel adevărat al proiectului de lege nu e acela, de a ușurà promovarea instrucțiunii publice, ci acela, de a se da o nouă lovitură autonomiei confesiunilor, nu poate primì proiectul de lege din discuție.

Vorbește la obiect deputatul național-român

Vasile Damian. Ascuțișul proiectului de lege e îndreptat în contra școalelor naționaliste, a căror nimicire se dorește. Aceasta se vede din faptul, că pentru acordarea ajutorului se stabilesc condițiunile din legea școlară. Dacă ministrul a voit să șteargă numai didactrul și taxele pentru fondul de pensiune, puteà să treacă în legea școlară câte un paragraf scurt, fără a

www.dacoromanica.ro

mai face lege nouă. La Români nu a fost în uz plătirea didactrului. Şcoalele lor nu primesc despăgubire, pentrucă nu perd nimica. Dar Românii nu din didactru, ci din arunc şi-au susţinut şcoalele. Nu este confesiune, care să fi jertfit atât de mult pentru şcoale, ca confesiunea gr.-ort. şi gr.-cat. română, şi tocmai faţă de aceste confesiuni îşi arată guvernul îngustimea de suflet. E greşită părerea, că didactrul a fost cauza, că copiii nu au umblat până acuma toţi la şcoală, ci a patra parte din ei nu a primit instrucţie pentrucă motivul adevărat e lipsa de şcoale. Dupăce legea abiă peste doi ani va fi pusă în aplicare, guvernul are timp ca să delăture toate relele constatate şi înşirate aici în dietă. Saşilor, cari mereu se laudă cu patriotismul lor neînduplecat, le răspunde, că Românii sunt mai vechi locuitori ai ţării decât Saşii şi n'au dat dovezi până acuma, că nu ar fi fii credincioşi ai patriei. Nu primeşte proiectul de lege, ci cere să fie luat dela ordinea zilei.

Proiectul de lege se votează. La discuţia specială vorbeşte deputatul *Vasile Goldiş* şi propune la §-ul 3 o modificare, de înţelesul, că despăgubire pot să capete şi susţinătorii de şcoale, cari repartizează pe membrii comunelor bisericeşti aruncuri mai mari decât 5% după darea directă de stat. Propunerea nu s'a primit. La §-ul 6 tot deputatul *Vasile Goldiş* propune, ca din textul paragrafului să fie eliminată dispoziţia, după care confesiunea îşi perde tot dreptul de a mai deschide de nou şcoală, dacă şcoala a fost închisă. Propunerea nu se primeşte.

Lege despre darea de spirt.

Şedinţa din 20 Iunie 1908. Se discută pe articole proiectul de lege despre darea de spirt. Vorbeşte deputatul

Constantin Burdia. Află, că în proiectul de lege din discuţie, pe care în general îl aprobă, sunt şi dispoziţiuni vătămătoare pentru micii proprietari, cari nu pot face alta cu productele lor decât să scoată spirt din ele, căci li-se urcă darea în mod foarte însemnat. Arată cu date cum se face urcarea, prin care se creiază o situaţie insuportabilă pe seama proprietarilor de grădini cu pomi. Şi sunt ţinuturi întregi, unde nu se produce altceva, decât numai poame, pe cari oamenii nu le pot valorà altcum, decât fierbând rachiu din ele. Expune situaţia unui astfel de mic proprietar, cheltuelile pe cari le are, faptul,

www.dacoromanica.ro

că nu în fiecare an are rod bun şi constată, că abià are venitul din care să-şi poată susţineà familia. Aceşti oameni să nu fie puşi deci în categoria fabricanţilor mari de spirt. Roagă pe ministrul de finanţe să facă pe seama acestora favorurile, reducerile necesare, cu privire la darea de spirt.

In şedinţa din 22 Iunie 1908 vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Vasile Damian. E afară de orice îndoială, că pe calea contemplată vor puteà fi urcate venitele statului, dar guvernul e dator să aibă în vedere interesele oamenilor săraci, cari fierb rachiu în cazane mici. Proiectul de lege din desbatere are însă de scop nimicirea lor. Arată cum în cercul său electoral şi în comitatul întreg al Hunedoarei oamenii trăesc în cea mai mare parte din fierberea rachiului din prune şi alte poame, pentrucă altceva nu prea produce pământul. Dacă acum se îngreunează cu dare prea mare acest ram de industrie, existenţa acestor mici producenţi vine periclitată. Doreşte, ca pentru producenţii mici, pentru proprietarii de cazane mici, să rămână neschimbată starea de lucruri. Pe ei să nu se pună dare mai mare. Nu primeşte proiectul de lege din desbatere.

Şedinţa din 23 Iunie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu. A spus înainte cu doi ani, la discuţia asupra budgetului, că guvernul va trebuì să caute acoperirile pentru cheltuelile prea mari în urcarea dărilor de consum. Iata, că s'a adeverit prorocia sa. Punctul de vedere al partidului său e însă acela, că până nu se deschid izvoare nouă de câştig pe seama cetăţenilor, cheltuelile au să fie reduse, iar nu venitele urcate. Nu primeşte proiectul de lege, pe care îl examinează în mod amănunţit din trei puncte de vedere: dacă e just şi echitabil să fie urcată darea de spirt pentru a se restabilì echilibrul în vistieria statului, dacă e acomodat proiectul de lege să pună stavilă lăţirei alcoolismului, şi dacă sunt apărate în proiect interesele economice ale claselor singuratice sociale? Cu privire la punctul prim de vedere dă răspuns negativ, pentrucă se urcă darea beuturilor pe cari le consumă clasa cea mai slabă şi mai săracă a societăţii, pentru care consumarea spirtului nu e lux, ci necesitate. Alcoolismul e doară frate cu mizeria. Şi cu privire la al doilea punct de vedere trebue sa dee răspuns negativ. Prin urcarea dării nu se va restrânge con-

www.dacoromanica.ro

sumarea spirtului. In toate statele s'a făcut experienţa aceasta. Oamenii vor bea şi în viitor atâta cât au beut în trecut, vor plăti beutura mai scump şi le vor rămâneà mai puţini bani pentru celelalte trebuinţe. In Anglia e mare darea de spirt, dar ácolo de Sâmbătă sara până Luni dimineaţa crâşmele sunt închise. E mare darea de spirt şi în Şvedia, dar acolo se deschide crâşmă numai acolo, unde comuna decide cu majoritate de voturi că ea e necesară. O parte mare din darea de spirt se întrebuinţează apoi acì în scopul combaterii alcoolismului. La noi însă se împart licenţele de crâşmărit la frunză şi la earbă, mai ales ca remuneraţie pentru servicii făcute la alegeri. La noi statutele reuniunilor de abstinenţă nu sunt aprobate din partea ministrului de interne. Cunoaşte mai multe cazuri. Un preot, care a îndemnat oamenii să încunjure crâşmele, a fost persecutat. Cu privire la al treilea punct de vedere constată, că proiectul de lege se îngrijeşte bine de fabricile de spirt agronomice, proprietatea domnilor mari, deci de interesele marilor proprietari şi ale capitaliştilor, nu însă şi de interesele claselor de jos, ale micilor proprietari, ale celorce pe altă cale nu pot să-şi valorizeze productele, decât numai prin fierberea de rachiu. Nu trebue să se pună în cumpănă numai aceea, că ce perde statul, ci şi aceea, că ce câştigă micul proprietar pe urma dării urcate pe care o va plăti în viitor? Cazanele dela sate sunt foarte primitive. Funcţionarea lor nu poate fi accelerată. Nu pot fi umplute prea de multeori, pentrucă atunci se afumă rachiul. Urmarea legii acesteia va fi, că preţul poamelor va scădeà, nu le va mai căutà nime, fiindcă pe lângă o dare atât de mare nu se poate scoate venit din ele. Şi sunt ţinuturi întregi, cari numai din poame trăesc. Din ele îşi plătesc dările şi interesele după datorii. S'a spus, că la noi se produce de trei ori atâta rachiu după cât se plăteşte darea pentru fiertul rachiului. Afirmarea nu e corectă. E mai mult rachiu decât e darea plătită pentru fiertul rachiului din pricina, că mult rachiu de prune se falsifică la noi. Nu e de prune, nu e rachiu curat, dar se vinde ca rachiu de prune. Este esenţă, din care se prepară cantităţi mari de rachiu de prune. Şi tocmai aceasta e primejdia cea mare, care ameninţă pe cei cu grădini. Ar puteà primì proiectul de lege numai în cazul dacă s'ar purtà de grije, ca micii proprietari de grădini să fie asiguraţi pe altă cale în existenţa lor, şi dacă ar vedeà, că prin măsurile luate s'ar îm-

www.dacoromanica.ro

pedecă lăţirea alcoolismului. Dar dupăce e convins de contrarul şi vede, că interesele micilor proprietari nu numai că nu sunt apărate, ci sunt deadreptul atacate, nu primeşte proiectul de lege, ci face propunerea următoare: «Dieta ia dela ordinea zilei proiectul de lege din desbatere şi îndrumă guvernul, ca în chestia dării de spirt să elaboreze şi înainteze un proiect nou de lege, care deoparte se oferă mijloacele eficace pentru lupta în contra alcoolismului, iar de altă parte se scutească de dare rachiul fiert pentru trebuinţele casei din producte proprii, stabilind şi pentru rachiul de poame fiert în mod industrial (pentru a face negoţ cu el) o dare, care să nu fie mai mare decât cea actuală».

Şedinţa din 24 Iunie 1908. Vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Dr. Ioan Suciu. Arată cum se face fiertul rachiului în cazanele primitive ţărăneşti şi înşiră toate mizeriile legate de manipularea lor, pe cari le cunoaşte din propria experienţă. Nu se poate afirmà, că statul ar fi avut perderi pe urma acestor cazane primitive şi că ar fi motivată urcarea dării de spirt şi cu privire la rachiul fiert în aceste cazane. Crede, că acesta e începutul întroducerii monopolului pe spirt. Dar e mare lovitura care se dă poporaţiunii din ţinuturile muntoase. Pentruca în aceste ţinuturi pământul nu poate produce nimica şi nu poate fi folosit, decât numai pentru prăsirea vitelor şi pentru cultivarea grădinelor de poame. Guvernul n'ar trebuì deci să asuprească ţinuturi întregi, ci să caute modalitatea de a se puteà scoate şi alte venite din pământurile lor. Nu primeşte proiectul de lege.

Proiectul de legè se votează. La discuţia specială, în şedinţa din 26 Iunie 1908, a vorbit deputatul *Dr. Iuliu Maniu,* făcând propunere de modificare la paragraful 4, de înţălesul, ca proprietarii de grădini, cari nu fierb mai mult decât 20 litre alcool absolut pentru trebuinţele casei lor, să fie scutiţi de darea de spirt. Natural, că rachiul acesta nu poate fi pus în vânzare. Propunerea nu s'a primit.

La paragraful 10 propune o modificare stilară deputatul *Coriolan Brediceanu,* care însă nu se primeşte. La §-ul 31 vorbeşte deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* După o motivare mai lungă propune, ca alineatul prim al paragrafului să fie eliminat de tot. Iar dacă nu se primeşte propunerea aceasta, alineatul al doilea să fie întregit cu propoziţiunea următoare: «Dispoziţia aceastą

www.dacoromanica.ro

a ministrului de finanţe are putere de drept asupra ţării întregi şi n'are loc nici o excepţiune». Propunerile nu s'au primit. La §-ul 33 face tot deputatul *Dr. Iuliu Maniu* propunere de modificare, dar nu se primeşte. La §-ul 34 acelaş deputat propune o modificare stilară. Nu se primeşte.

La §-ul 36 vorbeşte deputatul *Constantin Burdia*, care propune mai multe modificări, apoi deputatul *Dr. Iuliu Maniu*, care nu aşteaptă nici o îmbunătăţire dela propunerile deputatului Burdia şi propune altă modificare pe seama acestui paragraf, vătămător pentru micii producenţi. Dieta a primit în şedinţa din 27 Iunie 1908 propunerea deputatului Constantin Burdia. La §-ul 39 propune deputatul *Dr. Iuliu Maniu* eliminarea întregului paragraf, ori dacă nu se primeşte propunerea aceasta, cere să se primească modificarea făcută din partea secretarului de stat Alexandru Popovici. S'a primit propunerea acestuia din urmă. La §-ul 124 propune deputatul Dr. Iuliu Maniu o întregire, un paragraf nou, de cuprinsul următor: «In comune mari şi mici, cu mai puţin de trei mii de suflete, nu poate fi dată decât numai o licenţă de crâşmărit. Cele acum existente sunt a se reduce în proporţia aceasta. Licenţe noue nu se pot da. De Sâmbătă sara până Luni dimineaţa crâşmele au să fie închise». Propunerea nu s'a primit.

Şedinţa din 30 Iunie 1908. La ordinea zilei e proiectul de lege despre prelungirea valabilităţii legii despre judicatura curială în chestii de alegere. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Nu primeşte proiectul de lege, ci prezintă următorul proiect de rezoluţiune: «Casa să decidă luarea proiectului de lege dela ordinea zilei şi să îndrume guvernul, ca să prezenteze cu grăbire un proiect de lege despre dreptul de alegere universal, secret şi după comune, extins şi asupra femeilor, care proiect de lege, decretându-se asupra lui urgenţa, să fie desbătut în dietă în astfel de timp, ca reforma electorală votată în acest înţeles se poată fi inarticulată în lege înainte de 10 Septemvrie 1909». Făcând astfel guvernul, e de prisos proiectul de lege din desbatere. Legea din discuţie se votează.

Modificarea legii execuţionale.

Şedinţa din 1 Iulie 1908. La proiectul de lege despre modificarea legii execuţionale vorbeşte deputatul

www.dacoromanica.ro

Dr. Iuliu Maniu. Constată, că proiectul acesta de lege s'a plăsmuit cu bună intenţiune, are şi dispoziţiuni bune, dar totuş nu-l poate primì, pentrucă nu vindecă răul. Scopul, dupăcum se spune în motivare, e acela, ca să se reducă cheltuelile execuţionale, debitorul să fie cruţat de şicanele creditorului şi să se împedece vânzarea imobilelor pe preţuri de nimica. Reducerea cheltuelilor însă nu se va puteà face pe calea contemplata, pentrucă cheltuelile au cu totul altă origine, nu participarea advocaţilor la execuţii. Cheltuelile le fac executorii şi le urcă timbrele cele multe. Arată cu cazuri concrete, că în procese cu execuţie, două părţi de trei din cheltueli cad pe timbre şi în competinţele executorilor şi numai a treia parte e a advocatului. Trebuie schimbată deci întreaga procedură execuţională. Arată scăderile procedurii şi modalitatea îndreptării raului. Ar trebuì să fie statificată instituţiunea executorilor judecătoreşti. Dacă la pretensiuni sub 100 cor. execuţia se va face din oficiu, pretensiunile vor rămâneà neincassate, pentrucă ştie din experienţă, că execuţiunile făcute din oficiu se termină de regulă cu rezultat negativ. Mai bine ar fi, ca aceste execuţiuni să le facă, nu executorii, din oficiu, fără intervenţia creditorului, ci antistia comunală, cu intervenţia celui interesat. S'ar ajunge mai uşor la scop. Critică şi celelalte părţi din proiect, cari au de scop reducerea cheltuelilor, apoi trece la al doilea punct de vedere pe care e pus proiectul: cruţarea debitorilor de şicane şi de ruinarea intenţionată. Intenţia e bună, dar calea nu e bine aleasă, pentrucă ea va duce acolo, că se face imposibilă creditarea. Urmarea va fi, că dacă creditorul nu poate sechestrà vitele şi fundul instruct al debitorului cu moşie sub 12 jugăre, cum dispune legea, va pune sechestru deadreptul pe moşie şi debitorul va rămâneà cu vitele şi cu fundul instruct, dar fără pământ. Critică în urmă părţile din proiect, cari se refer la evitarea vinderii imobilelor pe preţuri bagatele şi arată, că dispoziţiile luate nu sunt suficiente şi nu sunt ducătoare la scop. Crede, că rezultatul pe care-l va da legea aceasta va fi tocmai contrarul dela aceeace se aşteaptă. Micii proprietari vor fi aruncaţi deadreptul în braţele uzurarilor, dupăce pe lângă atâtea restrângeri institutele de bani le vor sistà creditul. Existenţa micilor proprietari să fie asigurată şi ei să fie păziţi de ruină, dar nu prin dispoziţiuni, cari le periclitează creditul. Nu primeşte proiectul de lege.

www.dacoromanica.ro

Legea se votează în general. La discuţia pe articole, în şedinţa din 4 Iulie 1908, a vorbit deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Propune la paragraful 4 o nouă stilizare, de înţelesul, ca la execuţii pentru pretensiuni sub 100 cor. procedura să se facă la fel ca la celelalte, deci nu din oficiu, cum propune guvernul, dar spese pe seama advocaţilor în astfel de cazuri să nu se stabilească. Mai uşor se ajunge la scop pe calea aceasta. Propunerea e acceptată din partea ministrului de justiţie şi dieta o votează. La §-ul 5 vorbeşte de nou deputatul *Dr. Iuliu Maniu* cerând lămuriri dela ministrul de justiţie. Propuneri nu face. Ministrul îi dă lămuririle cerute. La paragraful 20 face propunere de modificare tot deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Raportorul o primeşte şi dieta o votează.

Lege despre regularea proprietăţii.

Şedinţa din 6 Iulie 1908. La ordinea zilei e proiectul de lege despre regularea proprietăţii. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Constată, că are multe părţi bune acest proiect de lege. E mulţumit cu dispoziţiile luate în proiect referitor la islazuri, pentrucă ştie din praxă cât abuz şi câtă nedreptate s'a făcut cu împărţirea islazurilor. La comasări se va purtà de grije în viitor, ca să rămână şi păşune. La colonizări asemenea să se ţină cont de această împrejurare şi comunele din vecinătate să nu fie lăsate fără păşune. Comune noue nu pot fi ridicate cu nimicirea celor existente. Să se facă comune noue, dar să rămână şi cele vechi, cu drepturile avute, cu posibilitatea de a existà. Atrage atenţiunea guvernului asupra acestei împrejurări şi cere, ca la colonizări să se lase pe seama comunelor vecine atâta păşune, câtă e necesară pentru o naturală şi raţională prăsire de vite. Să nu se silească oamenii să meargă cu vitele lor la depărtări de 40—50 kilometri pentru a le păşunà. Se ocupă apoi cu islazurile neîmpărţite, despre cari nu se ştie, că cine e reprezentantul conproprietarilor lor. Guvernul să studieze şi să reguleze chestia. Fiindcă proiectul de lege nu conţine dispoziţiuni, cari să delăture relele pe cari le-a amintit, nu primeşte proiectul de lege nici în general.

Mai târziu ia de nou cuvântul deputatul

Coriolan Brediceanu şi răspunde în chestie personală secretarului de stat Mezőssy Béla, că şi-a întemeiat afirmările pe

www.dacoromanica.ro

lucruri întâmplate, pe fapte reale. În comitatul Caraş-Severin s'a întâmplat, că s'au făcut colonizări, s'au ridicat comune noue, şi dela comunele învecinate s'a luat întreg islazul, creându-se prin aceasta nişte raporturi foarte triste. Principiul e destul de bine vârît în proiect, la comasări se ţine cont de păşune, dacă comuna respectivă e strâmtorată în privinţa aceasta. Principiul acesta să fie observat însă şi la colonizări. Atâta e ce cere. Şi în privinţa aceasta nu i s'a dat răspuns liniştitor. Tendinţe politice nu urmăreşte, ci numai binele poporului destul de desconsiderat, pentrucă în comisiunea de colonizare a comitatului Caraş-Severin nu e nici un Român, cu toate că 80% din poporaţiunea comitatului le formează Românii.

Legea se votează. La discuţia specială face propunere de întregire deputatul *Coriolan Brediceanu* şi cere la paragraful 2 să se mai spună următoarele: «La colonizări din teritorul destinat pentru colonizare să se dee pentru întregirea islazurilor comunelor mărginaşe teritorul, care se va află de necesar pentru satisfacerea intereselor la prăsirea de vite». Propunerea nu s'a primit.

Interpelarea deputatului Dr. Aurel Vlad.

(In chestia votului universal).

În şedinţa din 23 Septemvrie 1908 deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad adresează ministrului de interne interpelare în chestia votului universal. Se plânge, că guvernul nu orientează opinia publică a ţării despre felul, cum are de gând să facă reforma electorală. Iar procedura aceasta a guvernului e neparlamentară şi neconstituţională. Să aud svonuri, că guvernul are de gând să introducă pluralitatea, votul plural, şi să facă o arondare artificială a cercurilor electorale. Despre votul plural n'a fost însă vorba, nici în mesajul de tron, nici în programul guvernului, nici în vorbirile rostite şi în promisiunile făcute cu ocaziunea alegerilor. Intreabă deci:

«1. E aplecat domnul ministru de interne să lumineze opiniunea publică cu privire la principiile fundamentale ale reformei electorale?

2. E adevărat, că contrar pactului legat între domnul ministru şi Coroană, proiectul despre dreptul electoral va fi pus

www.dacoromanica.ro

pe bazele pluralității și ale arondării nedrepte a cercurilor electorale și că va fi abandonată și votarea secretă?

3. Cum poate domnul ministru să aducă în consonanță procedura aceasta cu moralul politic și cu sfințenia cuvântului dat?

4. Nu se gândește domnul ministru, că în cazul realizării intențiunii sale sufere o știrbire ireparabilă autoritatea Domnitorului și că abandonarea dreptului electoral egal, cu delăturarea punctului de vedere de până acuma al Coroanei, poate clătină în ochii milioanelor popoarelor încrederea față de dinastie și de domnitor?»

Ministrul de interne, contele Andrássy, răspunde imediat, că nu află de necesar să facă comunicări despre intențiunile sale. In curând proiectul de lege va fi depus pe masa casei și atunci opinia publică se poate pronunță asupra lui. Combate părerile interpelantului referitoare la pluralitate și la pactul cu Coroana.

Interpelantul, *Dr. Aurel Vlad*, nu ia răspunsul la cunoștință. Mesajul de tron e clar, guvernul trebue să se țină de el și să nu-i dee alte explicări. Nu e permis să se facă joc de cuvinte și guvernul să se ferească de a aduce mulțimile la convingerea, că au fost trase pe sfoară.

Casa ia răspunsul la cunoștință.

Budgetul anului 1909.

In ședința din 18 Noemvrie 1908 a vorbit la discuția asupra budgetului anului 1909 deputatul naționalist român

Dr. Alexandru Vaida Voevod. S'a făcut comparație între Ungaria și România și s'a spus, că Românii de aici trăesc cu mult mai bine decât Maghiarii din statul român. Chiar așà să fie, că Maghiarilor le merge rău în România, prin constatarea acestui fapt nu se îndreaptă soartea Românilor din Ungaria. Asta nu e nici o mângăere pentru ei. Dar de fapt nu e așà. Maghiarul are în România toate libertățile. A cunoscut un birjar, Secuiu, care s'a născut și a crescut în România, știà perfect de bine românește, dar și ungurește, și spuneà, că ungurește a învățat în școala ungurească din București. Acasă însă a spus, că nu vrea să vină, pentrucă e cu mult mai bine în țară decât acasă. Semnul, că nu le merge rău Maghiarilor în România. S'a făcut vorbă și de împăcare. Chestia aceasta însă nu e actuală. Peste zece,

www.dacoromanica.ro

ori douăzeci de ani, da. Atunci va fi actuală prietenia maghiară-română şi împrejurările vor sili şi pe unii şi pe alţii să-şi dee mâna. Slavii vor ajunge să fie factori principali politici în monarhie şi atunci Românii, cari acuma simpatizează cu ei, pentrucă urmăresc scopuri comune, vor întinde bucuros mâna Maghiarilor ajunşi la convingerea, că numai trăind în prietenie cu Românii să pot apără în contra slavismului. Până atunci e prematur a se vorbi de pace şi de împăcare. Trece la budget. Il examinează şi critică din toate punctele de vedere. Constată, că raporturile financiare nu sunt sănătoase la noi. Indreptarea lucrurilor se poate aşteptà numai dela democratizarea ţării. Ministrul de interne trebuià să prezinte legea despre votul universal, şi încă o lege, de un singur paragraf, referitoare la dreptul de liberă întrunire şi asociare.

Până nu se face aşà, oamenii vor plecà mereu spre America. Constată, că între poporul maghiar şi popoarele nemaghiare este o anumită apropiere, fiindcă şi poporul maghiar va fi tot aşà de neîndreptăţit prin legea electorală a contelui Andrássy, ca celelalte. Se apropie apoi şi proletarii naţionali de proletarii internaţionali. Patrie are doară numai acela, care nu se simte în ţara sa despoiat şi asuprit. Iubire de patrie nu se poate cere dela acela, căruia statul îi deneagă cele mai elementare drepturi omeneşti. Ceice au drepturi, să le împartă deci cu ceice susţin patria şi o apără în contra duşmanilor externi. Căci în trecut nu numai privilegiaţii au apărat patria, ci poporaţiunea ţării fără deosebire de naţionalitate. Popoarele au susţinut-o, nu oligarhia. Budgetul, aşà cum e compus, are ascuţiş în contra naţionalităţilor. E preliminată suma de zece milioane pentru scopuri de colonizare, ceeace e lovitură dată naţionalităţilor. Pe banii lor se cumpără pământuri şi se dau altora, aduşi din alte părţi, cu scopul de a înmulţì pe Maghiari şi a împuţinà pe Români. Dar Românul nu piere. Il susţine mălaiul. Nici barbarii din trecut, nici jobăgia nu l-au putut nimicì. Va trăì Românul, pentrucă are misiune de împlinit, şi încă dacă se poate în înţelegere cu Maghiarul. In caz contrar va duce lupta mai departe, până la izbândă. Budgetul nu-l votează.

In şedinţa din 19 Noemvrie 1908 vorbeşte tot la budget deputatul naţionalist român

Coriolan Brediceanu. Constată, că budgetul e icoana tristă a ţării. Cheltuelile cresc şi venite nu sunt. Dările se incassează

www.dacoromanica.ro

cu mijloace extraordinare, provocând tânguirea tuturora, a Maghiarilor şi nemaghiarilor. Politica economică şi financiară a guvernului e greşită. Poporul cere pământ, pentrucă poporul vrea să trăiască. Poporul maghiar şi nemaghiar. Colonizările să nu se facă numai cu ţinerea în vedere a unei naţionalităţi, ci în interesul tuturor cetăţenilor. Guvernul să nu ruineze comune existente de secole, colonizând în apropierea lor pe alţii. E convins, că poporul maghiar nu consimte cu politica guvernului. Poporul maghiar nu pretinde, ca copiii de alte limbi să înveţe ungureşte în şcoală şi poporul maghiar nu doreşte nici pluralitatea. Nu e contrar nici respectării limbii poporului la comună. Instrăinarea se face deci pe cale artificială între Maghiari şi nemaghiari. Şovinismul poartă vina.

Sarcina cea mai grea a budgetului e funcţionarismul. Sunt prea mulţi funcţionari şi nu sunt luaţi din mijlocul poporului. Poporul plăteşte aruncuri, la fondul de pensie, de care beneficiază alţii. Arată care e starea Maghiarilor în România, căci o cunoaşte. Adevărat, că episcopul romano-catolic de acolo e numit din partea Papei. Dar la noi e altcum? Chiar şi la Sârbi numai acela poate fi Patriarh, pe care-l voeşte guvernul. In România n'a fost închis nici un gazetar maghiar pentru agitaţie, pe când la noi sunt pline temniţele de ziarişti români. Guvernul continuă politica greşită, care se face de patruzeci de ani. Dar politica aceasta a câştigat numai duşmani pe seama Maghiarilor.

De ce nu se abandonează? Câtă vreme se atentează la naţionalitatea popoarelor nemaghiare, pace nu va fi. Numai cu promisiuni nu se mulţumeşte nime. Croaţii încă s'au săturat de promisiuni şi au stricat frăţia. Fărâmături nu vrea nime din graţia Maghiarilor, ci toţi vreau o înţelegere onestă, conştientă, bazată pe recunoaşterea şi respectarea reciprocă a drepturilor popoarelor. Politica guvernului e însă contrară acestui principiu, de aceea nu-i votează budgetul.

Şedinţa din 23 Noemvrie 1908. Se discută pe articole legea despre falsificarea vinului. La §-ul 14 face propunere de modificare deputatul *Dr. Aurel Vlad*, ca dela producenţii de vin să nu se ceară, mai ales dela cei mici, ţinerea în evidenţă a cvantităţii de vin pe care o au, ci aceasta să fie o îndatorire numai a celor ce fac negoţ cu vinuri. Propunerea nu s'a primit.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din 25 Noemvrie 1908. Se continuă discuţia asupra budgetului. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu, care declară, că e condus de cea mai adâncă iubire de patrie în chestia budgetului. Se spune, că coaliţia are program. Parte compus de ea, parte dictat de sus. Un punct de program stă însă mai ales în contrazicere cu programul naţionalist: cel referitor la politica internă. Se caută valorarea direcţiei naţionale, valorarea şovinismului, în contra căruia poartă luptă naţionaliştii. Un ziar maghiar face imputare chiar şi moştenitorului de tron, fiindcă ar fi contrar al năzuinţelor naţionale şoviniste maghiare. Guvernul a provocat numai nemulţumiri în ţară, de aceea nu poate aveà încredere în guvern. Programul partidului naţionalist de altcum e de aşà, că promovează binele public, mulţumirea generală. Guvernată cu acest program, Ungaria ar ajunge la o desvoltare, fericire, glorie, la care n'ajunsese niciodată în trecut. Face guvernului bucuria de a declarà, că nu primeşte budgetul. Pentrucă guvernul se bucură, că naţionaliştii atacă direcţia şovinistă politică. Ba poate ar trebuì chiar să demisioneze dacă ar pertractà cu naţionalităţile şi ar ajunge cu ele la înţelegere. Vieaţa politică şi-a luat la noi începutul în anii 1847—1848. Erau două direcţii, una radicală, alta moderată. Entuziasmul a depus conducerea în mânile estremiştilor şi n'a fost bine. Urmările au arătat, că punctul de mânecare a fost greşit. Eroismul n'a folosit nimica, sistemul politic s'a prăbuşit. Şi atunci naţionalităţile au reclamat drepturi pe seama lor, dar n'au fost ascultate. Se provoacă la cele trei proclamaţiuni ale lui Kossuth Lajos, adresate mai ales Românilor, apoi la activitatea lui Kossuth în streinătate, ca emigrant, şi spune, că Victor Hugo, după ce a vorbit cu Kossuth, a declarat, că nu mai are despre acesta părerea bună de mai nainte, fiindcă din vorbele sale a văzut, că mai mult urăşte pe Habsburgi decât îşi iubeşte cu adevărat patria. Kossuth a promis Românilor din Ardeal autonomia când a cerut ajutorul lui Cuza şi al lui Cogălniceanu. Şi aceasta n'a fost tradare de patrie. Românii însă, când cer drepturi, sunt trădători de patrie, săvârşesc atentat în contra patriei! A urmat transacţia. Kossuth Lajos a condamnat'o în scrisoarea trimisă celor din Debreţin şi a anatemizat'o şi totuşi coaliţia întreagă stă astăzi pe bazele transacţiei, făcută de moderaţii dela 1848.

www.dacoromanica.ro

Creaţiunea cea mai însemnată a politicei de atunci a fost legea de naţionalităţi, despre care ministrul de interne a spus, că e o expresiune a geniului iubitor de libertate al naţiunii maghiare. Cu legea aceasta s'a intenţionat asigurarea existenţei naţionale a tuturor popoarelor. Asigurarea intereselor lor. Aşà a spus Deák Ferencz. Şi astăzi legea aceasta e explicată altcum; i-se dă alt spirit, se spune că e rea şi că trebue ştearsă. Nu se află unul care să spună, că e lege sancţionată, lege fundamentală, care trebue executată cu onestitate, în spiritul în care a fost creată. Căci până e legea lege, trebue respectată. Naţionaliştii stau pe bazele acestei legi. Dacă ceva nu e destul de clar în ea, să se revizuiască legea, conform postulatelor legilor şi ale drepturilor omeneşti. Legea vorbeşte despre naţiunea unitară politică a ţării, sub ce astăzi se înţelege, pe urma restălmăcirilor, naţiunea unitară maghiară. Celelalte popoare nu se mai cunosc şi recunosc, deşi legea s'a creat pentru egala lor îndreptăţire. Naţionalităţile sunt deci inarticulate în lege, nime nu le poate şterge de pe faţa pământului. Sunt membre şi ele ale naţiunii politice din care fac parte Maghiarii. Este naţiune maghiară şi naţiune română şi este naţionalitate română şi maghiară. (Prezidentul întrerupe şi-i spune că nu e aşà!) Legea vorbeşte despre naţiunea unitară maghiară numai în sens politic. Este naţiune română, pentrucă Românii au biserică naţională, şi este naţionalitate maghiară, pentrucă în sentinţele Curiei se spune, că se condamnă cutare şi cutare gazetar român, fiindcă a agitat naţionalitatea română în contra naţionalităţii maghiare. Ceteşte astfel de sentinţe. Ceteşte formula jurământului depus de Patriarhul sârbesc Lucian Bogdanovicî, în care încă e vorba de «întreaga sa naţiune», deci şi Sârbii sunt naţiune. Situaţia e cu mult mai serioasă decât să fie necesară discuţia ori cearta pe tema, că cine e naţiune şi cine e naţionalitate. La 1848 toţi comisarii guverniali vorbeau despre «naţiunea săsască, valahă, săcuiască». Dar chiar şi Szécsenyi István, marele Maghiar, încă vorbeşte despre naţionalitatea maghiară. De ce să nu vorbim noi, cei de astăzi?

Condiţia fundamentală a cooperării pacinice e deci respectarea principiilor din legea de naţionalitate. Dispoziţiile legislatorice contrare acestei legi să se şteargă, pentrucă naţionalităţile ţin la individualitatea lor naţională şi vor pretinde necontenit plăsmuiri legislatorice, cari să le asigure individualitatea, cultura

www.dacoromanica.ro

națională. S'a lansat ideea crearii unui partid moderat român, pentru care guvernul ar aduce jertfe însemnate băneşti. Românii nu îmbrăţişează ideea, iar presa maghiară o prezintă ca o idee mântuitoare de patrie. Dar şi partidul moderat ar pretinde executarea legii de naţionalităţi. Presa maghiară spune însă, că nu e nici o lipsă de executarea ei. Ungaria e a Maghiarilor. Legea de naţionalităţi trebue ştearsă, şcoalele statificate, teologiile puse sub paza statului, băncile şi societăţile naţionaliste închise, etc. Acesta e răspunsul dat moderaţilor, a căror mişcare a fost împedecată din parte maghiară, n'a trebuit să lupte naţionaliştii în contra ei. Dacă moderaţii sunt astfel întimpinaţi, atunci cu cine se voeşte legarea păcii şi a înţelegerii? Înţelegerea nu se poate face decât cu partidul naţionalist, care-şi are programul său acceptabil. S'a vorbit despre ştergerea legii de naţionalităţi. Să se şteargă, pentru a nu se mai puteà face provocare la ea în faţa streinătăţii. Cu planurile de învăţământ ale contelui Apponyi nu vor puteà fi desnaţionalizate neamurile. Pe lângă toate persecuţiunile şi duşmăniile, ele vor rămâneà aceea ce sunt, căutând să se valoreze în cadrele constituţiei patriei acesteia. Stau pe bazele egalei îndreptăţiri, reclamată la timpul său şi de Maghiari. Maghiarii au uitat aceea ce spuneà baronul Eötvös, că poporul care se contopeşte în alt popor nu poate să fie de folos omenimei. Singuraticii se pot contopì, popoare întregi însă nu! Mai ales nu poporul român, despre care a scris istoricul Bonfinius, că şi-a iubit mai mult limba decât vieaţa. Un astfel de popor trebue să fie stimat. Până nu se va rezolvà chestia de naţionalitate pace nu va fi. In ţara aceasta fiecare naţiune trebue să se simtă deopotrivă mulţumită şi fericită.

Oratorul polemizează cu contete Battyányi Tivadar. Il întreabă, că dela cine are mandat să apere în dieta ungară interesele Maghiarilor din România? Dela nime! Deputaţii naţionaliştì au însă mandat dela alegători. Le şi apără interesele şi le înşiră gravaminele, întocmai ca deputaţii maghiari pe ale alegătorilor lor. Astfel deputatul Nagy Emil a spus în dietă, că ţara de patruzeci de ani n'are parlamentarism adevarat, ci numai o parodie a parlamentarismului. Dacă oratorul făceà constatarea aceasta, i s'ar fi spus că mistifică. Tot aici, în dietă, a arătat un alt deputat maghiar, Holló Lajos, cum au fost duşi Românii cu forţa la urnă, câtă nedreptate li s'a făcut în administraţie. Nu naţionaliştii denunţă deci, nu ei se plâng streinatăţii, cum spuneà

www.dacoromanica.ro

Battyányi, pentrucă pentru un Björnson e destul dacă ceteşte aceea ce a spus Nagy şi Holló. E deplin orientat. Dar se orientează streinătatea şi din conţinutul legilor aduse, din legea lui Apponyi şi din pluralitatea lui Andrássy. E destulă declaraţia făcută de ministri, că ei au să caute să întărească maghiarimea. Streinătatea înţelege lucrurile. A spus Ugron Gábor, că naţiunea maghiară a fost persecutată şi asuprită. E adevărat. Şi atunci întreaga streinătate s'a pus pe partea ei. Acum însă simpatiile lumii externe nu le au Maghiarii. De ce? Pentrucă fac cu naţionalităţile nemaghiare aceea ce au făcut alţii cu ei. Contele Battyányi a adus biserica catolică în legătură cu soartea Maghiarilor din România. Dar aici biserica catolică e pusă în seiviciul maghiarizării. Capelanii slovaci, cari nu fac astfel de servicii, sunt suspendaţi. Biserica catolică face deci servicii patriotice. De ce să cere acum, ca în România să facă alte servicii? A mai ridicat contele Battyányi şi acuza, că naţionaliştii s'au aliat cu socialiştii dela noi şi din Austria. Adevărul e, că în contra pluralităţii din legea electorală a lui Andrássy luptă naţionaliştii şi luptă socialiştii, dar nici un fel de alianţă nu există între ei.

A mai spus Battyányi, că conducătorii Românilor îşi au ochii îndreptaţi în altă parte, peste hotare. A ridicat acuza aceasta tocmai atunci, când moştenitorul de tron al României se află la masă la Maiestatea Sa, Monarhul nostru, care în toastul seu şi-a exprimat bucuria pentru avântul ce l'a luat România sub conducerea înţeleaptă a Regelui ei. Dacă Monarhul are simpatii pentru România, de ce să nu le aibă Românii? Asemănarea pe care a făcut'o contele Battyányi între Românii de aici şi Maghiarii din România e nepotrivită. Când au fost aduşi acasă Ciangăii din Bucovina, au fost chemaţi acasă şi Ciangăii din România, dar nu s'a anunţat nici unul. De ce? Pentrucă le merge bine acolo. Ei sunt mulţămiţi şi fericiţi. Ceteşte din foaia maghiară din Bucureşti, cum a decurs o serbare maghiară în Buzeu. S'a cântat ungureşte, s'a constatat sporiu frumos la elevii din şcoala maghiară de acolo şi au participat la serbare mulţime de societăţi maghiare. Lucruri pe cari contele Battyányi nu le cunoaşte. Maghiarii din România au deci libertate deplină culturală. La noi însă se agitează în contra «Astrei» într'un mod groaznic, fără ca procurorii să-şi facă datorinţa. Ceteşte ce scrie un ziar maghiar în

www.dacoromanica.ro

contra «Astrei». A mai spus contele Battyányi, că în România Maghiarii nu sunt trecuți în statistica de stat. Dar România e stat național. Acolo nu există chestie de naționalitate ca la noi, unde deci trebue să existe statistică despre naționalități. Și totuși nu există una corectă și autentică.

Greșește contele Battyányi când afirmă, că numai Maghiarii sunt în România romano-catolici, pentru că sunt și parohii multe italiene și franceze romano-catolice în România. Episcopii îi numește Papa. Guvernul român n'are nici un amestec. Poate excepționà persoana destinată să fie pusă în fruntea bisericii rom.-catolice din motive politice, morale, dar curia papală de regulă alege oameni, cari nu pot fi dificultați din nici un punct de vedere. La Iași erà să fie numit un Maghiar, un fiu de Ciangău de acolo, ca episcop, un anumit Péter Pál, dar l'au dificultat credincioșii, nu guvernul român. Peste tot asemănarea nu e potrivită, pentrucă la noi sunt legi, pe cari se bazează existența bisericilor. Pe legi se bazează organizarea lor și caracterul lor național.

Nu e adevărat aceea ce spuneà Battyányi, că este lege în România, care oprește să se oficieze slujba în biserici în altă limbă, decât numai românește. Preoții maghiari predică ungurește toți. Se miră cum se poate afirmà așà ceva, dar mai ales se miră cum se poate spune, că nici cuminecătura nu se dă decât numai în limba română a statului. Adecă ascultându-se spovedania în limba aceasta. E o scornitură maliționsă. Grecul despre care a spus Battyányi că și-a mutat tipografia la Satulung în Ungaria, s'a dovedit că a organizat bandele grecești din Macedonia, cari au măcelărit pe Români, a fost deci expulsat de pe teritorul țării românești și el s'a refugiat în Ungaria. Și în privința aceasta e deci în rătăcire contele și afirmările sale trebue să fie rectificate.

Contele Battyányi s'a provocat la Rusia, la Prusia, pentru a arătà, că la noi le merge bine naționalităților. Nu s'a provocat însă la Belgia, la Elveția și la Austria, unde e rezolvată spre mulțămirea tuturor chestia de naționalitate. Despre Austria spun toți, că ne este superioară, de aceea nu putem luà lupta cu ea. Ne este superioară în cultură și bunăstare. Dar Austria e stat de naționalități. Se constată deci superioritatea acestora față de Ungaria. Se spune, că acolo se ceartă și se bat oamenii. Dar la noi nu? La Cernova ce s'a întâmplat? In Austria se ceartă

www.dacoromanica.ro

oamenii, pentrucă nu sunt cristalizate încă din destul raporturile naţionaliste, aflătoare în stadiul desvoltării. Dar Austria e unitară, fiindcă acolo fiecare naţionalitate are dreptul de a se desvoltà culturaliceşte prin instituţiuni proprii. Ungaria ce ar perde, dacă ar aveà Românii universitate şi teatru? Ce bine ar fi, dacă Românii, mergând în România şi vorbind cu câte un ministru ar puteà spune acolo, că au atâţa comiţi supremi români, atâţa prezidenţi de tribunal, şi li-ar puteà prezentà pe directorul teatrului român! Unitatea sentimentelor e fără de aceasta imposibilă. Realitatea însă care e? Statutele reuniunii române de cântări din Beiuş n'au fost aprobate, din motivul, că după naţionalităţi se pot formà numai reuniuni culturale. Dar o reuniune de cântări şi de muzică nu e instituţiune culturală? Şi totuşi se spune, că informăm rău, că seducem streinătatea! Nu. Descoperim relele si cerem delăturarea lor. Ceteşte scrisoarea priorului minoriţilor din Arad, adresată unui misionar catolic din România, în care îi comunică, cumcă a fost pe la ministri şi a exoperat subvenţie pe seama misionarilor maghiari, cari au misiunea să mântuiască pe Maghiarii din România de valahizare şi de schismă. Termină declarând, că nu votează budgetul.

Şedinţa din 26 Noemvrie 1908. Vorbeşte la budget deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Rectifică părerile antevorbitorului (Issekucz Győző) referitoare la legea de naţionalităţi, în care nu e vorba de naţiunea maghiară, ci de naţiunea unitară ungară, din care fac parte toate naţionalităţile. Egala îndreptăţire nu a fost pe deplin exprimată în legea aceasta şi urmarea a fost, că în cursul vremii ea a devenit iluzorie. S'a început apăsarea naţionalităţilor nemaghiare. Dreptul acesta îl are rasa maghiară, dar are oare şi puterea, forţa, de a apăsà cu succes? Cei ce-şi apără individualitatea naţională sunt în favor, pentrucă prin simpla rezistenţă au câştigat lupta. In state compuse din mai multe popoare rezolvarea chestiei de naţionalitate e posibilă numai prin acceptarea principiului egalei îndreptăţiri, ori prin asuprire. Legea de naţionalităţi a căutat o cale mijlocie, dela care s'a abătut politica maghiară şi a inaugurat asuprirea. Se face provocare la statele în cari nu e rezolvată chestia de naţionalitate şi unde e mai rău decât la noi şi se face provocare şi la România. Dar în România, care e stat naţional, au atâtea drepturi străinii, încât cei din Ungaria ar fi mulţumiţi dacă le-ar aveà.

www.dacoromanica.ro

S'a făcut întrebarea, că de ce s'au resculat țăranii din România? Dar Ungurii de ce s'au resculat, în trecut și în prezent? După lege statul e dator să sprijinească năzuințele culturale ale Românilor, dar pentru trei milioane de Români nu face atâta cât face pentru 25 mii de Italieni din Fiume. Guvernul nu face nimica pentru a câștigà inimile milioanelor de cetățeni nemulțămiți. In mijlocul complicațiilor internaționale pacea și liniștea o susțin baionetele jandarmilor. Și acum a mai amărât sufletele și ministrul de interne cu legea sa electorală, în care a întrodus pluralitatea, pentru a asigurà majoritatèa pe seama oligarhiei. Guvernul a urcat în budget plățile funcționarilor, pentru a-i aveà pe partea sa la alegeri. Dacă e să se asigure desvoltarea țării, trebue să se rupă cu trecutul. Domnia oligarhiei trebue nimicită. Sarcinile, cari se nasc din budget le poartă cei săraci, iar cei cu stare bună au favorurile cele mari. Micul moșier plătește de trei, de patru ori atâta dare, cât marele proprietar. Indreptarea catastrului nu se face, pentrucă ministrul știe, că dacă pune dare dreaptă pe pământul marelui proprietar, trebue să plece. Stările sanitare sunt la noi deplorabile. Suntem cei mai înapoiați în Europa. Cu instituțiuni bune sute de mii de vieți ar puteà fi salvate. Budgetul e prea îngreunat, în sarcina celor săraci. Pe calea aceasta se ajunge la faliment. Oamenii pleacă în alte părți de lume, cei de acasă mor de oftică, din cei chemați la asentare numai 25% sunt buni de a purtà arma, iar guvernul ia măsuri și preliminează sume mari pentru împiedecarea boalelor de — *porci*, fiindcă așà cer interesele oligarhiei. Porcul e material mai prețios decât omul atacat de oftică, în urma mizeriei. S'au luat măsuri pentru împiedecarea emigrărilor, fiindcă marii proprietari remâneau fară lucrători, dar nu s'au luat măsuri, ca să aibă din ce trăì dacă remân acasă. Oameni nebuni sunt în țara aceasta peste 42 de mii și totuși sunt numai șapte spitale de nebuni, cu 12 mii de paturi. Guvernul nu împarte confesiunilor după dreptate ajutoarele de stat. Biserica gr. ort. primește puțin față de celelalte. Pentru scopurì de colonizare a trecut însă în budget 10 milioane. Vrea să imiteze guvernul din Prusia. Aceasta e însă o politică dușmănoasă față de naționalități. Scopul e de altcum ajutorarea nemeșilor scăpătați, dela cari se cumpără pământurile cu prețuri îndoite, pentru a-i salvà. Când gată banii, vin așezați în slujbe, cari la noi se înmulțesc, nu după trebuință, ci după numărul

www.dacoromanica.ro

celor ce aşteaptă să fie căpătuiţi. Toate acestea se fac însă în detrimentul maghiarimei, pentrucă slujbaşii îşi perd independenţa. Celce le primeşte toate dela stat, are obligamente faţă de stat. E dureros însă, când guvernul ia bucătura din gura cetăţeanului nemaghiar şi o pune în gura altuia. Pe calea colonizării mulţi Români au perdut pământurile pe cari le lucrau mai nainte şi au trebuit să iee lumea în cap. Şi totuşi spune guvernul, că nu face deosebire între cetăţeni, ci se poartă cu iubire faţă de toţi. Continue numai cu această iubire, căci se va vedeà unde vom ajunge. Datele statistice ne arată, că 650,000 de copii nu umblă la şcoală şi că numărul analfabeţilor e un milion şi jumătate. Drept de întrunire şi de asociare nu avem. Contrastele naţionaliste sunt tot mai mari. Cu Croaţii ne-am stricat. Persecuţiile politice sunt în floarea lor. Parlamentarismul slăbeşte. Guvernul decide, iar dieta înregistrează numai. A lăsà deci conducerea în mânile clasei din care a eşit acest guvern, ar fi o fatalitate. Unui astfel de guvern, în care nu are încredere, nu votează nici un budget.

In şedinţa din 27 Noemvrie 1908 deputatul *Coriolan Brediceanu* protestează pe scurt în contra acelora, cari au spus, că naţionaliştii sunt duşmani ai maghiarimei. Nu tolerează, ca să fie declarat de duşman al patriei, ori al maghiarimei. In şedinţa din 28 Noemvrie 1908 a vorbit la budget deputatul naţionalist român

Dr. Iuliu Maniu, şi anume, la budgetul ministeriului de interne, pentrucă în general budgetul se votase. N'are încredere în ministrul de interne, chiar şi numai pentru faptul, că în locul legii despre votul universal, egal, direct şi secret, a făcut o lege pusă pe principii tocmai contrare. Se vede, că promisiunile cele multe s'au făcut cu o anumită rezervaţie mentală. Partidul său va luptà însă mai departe, împreună cu opiniunea publică a ţării, pentru înfăptuirea votului universal, egal şi secret, pentrucă întinerirea ţării se poate face numai prin democratizare. Fiecare grupare socială, fiecare clasă, trebue să-şi primească terenul său de valorare. Ţara cere votul universal, iar ministrul de interne spune, că lumea a trecut acum peste votul universal, nu sunt mulţămite cu el nici ţările în cari a fost introdus. Dar nu urmează, că trebue să mergem îndărăt, ci numai înainte! Sigur se va aflà ceva mai bun decât votul universal, pe care îl reclamă ceice nu'l au. Lumea nu e mulţumită nici

www.dacoromanica.ro

cu domnia feudală, poate mai puţin decât cu votul universal. Ministrul de interne nu vrea alta cu legea sa electorala, decât conservarea cadrelor politice de până acuma, cari stăpânesc astăzi ţara. Dar nu numai legea sa electorală, ci întreaga sa politică e de aşà, că nu poate fi cu încredere faţă de ministrul de interne, nici oratorul, nici partidul său, pentrucă e o politică, care ştirbeşte şi confişcă drepturi politice cetăţeneşti. In chestia dreptului de întrunire şi asociare politica ministrului de interne e reacţionară. Dreptul acesta depinde dela capriţul ministrului. Dacă o reuniune nu e pe placul ministrului, nu-i aprobă statutele, cum a făcut cu reuniunea de cântări din Beiuş. Reuniunea pompierilor români din Blaj a fost desfiinţată, fiindcă limba de comandă erà cea română. Pentru Români dreptul de întrunire e un drept iluzoriu, căci întrunirile se opresc, din motive de multeori ridicole. Au fost convocate acum de curând mai multe întruniri în chestia dreptului de vot, dar au fost oprite, sub diferite pretexte: într'un loc, erà un copil bolnav, deci grasează epidemia, într'alt loc lumea e liniştită, nu vrea agitaţie, iarăşi în altul, că e zi de Duminecă, în care nu se permit aglomerări de oameni, etc. Majorităţii de astăzi îi place lucrul acesta, dar va venì vremea când îl va pomenì cu lacrimi în ochi. Şi cum se fac alegerile sub actualul ministru de interne? Pentru 1200 alegători se trimit în cerc 1600 de jandarmi! Alegerile dela comună şi comitat nu sunt alta, decât un complex spiritual de seducere, pişicherie şi volnicie. In comitatele cu poporaţiune română s'au săvârşit la alegerile din urmă serii întregi de abuzuri şi de ilegalităţi. Alegătorii au fost duşi de jandarmi, ca să voteze cu domnii. Au fost şi astfel de cazuri, că voturile Românilor, aruncate în urnă, când au fost scoase din urnă, nu mai erau voturile Românilor. Daca la alegeri iese lista contrară, alegerea simplu se nimiceşte şi se face altă alegere.

Intre funcţionarii comitatensi e rar funcţionarul român. Câte un corb alb. Nu din vina maghiarimei, ci din vina clicariei, care pune în posturi numai oamenii ei. Unde e deci egalitatea de drept? Să se spună, că în procente câţi se află în funcţii publice dintre cei trei milioane de Români? De comiţi supremi nu mai vorbeşte, căci sunt oameni de încredere ai guvernului, dar e vorba de ceialalţi. Vor ştì bine şi Maghiarii, că precum Maghiarii numai prin Maghiari pot fi bine guvernaţi, aşà şi pe

www.dacoromanica.ro

Român numai Românul poate să-l guverneze şi administreze bine. Iar greşelile şi abuzurile pe cari le face câte un funcţionar maghiar, trimis printre Români, se trec la activul întregului popor maghiar. Pecând funcţionarul român, dacă nu-şi face datorinţa, dacă nu se poartă cinstit, e constrâns de Români să-şi părăsească postul, ca să nu le facă ruşine. Faţă de funcţionarul maghiar clicăria închide ochii. E doară omul eşit din familia lor! Administraţia la noi o fac, nu comitatele, ci unele coterii, unele familii din comitat.

In budgetul acesta, din 1500 de milioane abiă vreo zece milioane sunt destinate binelui public, pentru lucruri sanitare. Pentru jandarmerie însă şi pentru poliţie sunt preliminate 27 de milioane. Pentru cetăţenii dela cari statul are tot ce are se cheltueşte foarte puţin. Dacă un slujbaş al cutărui domn de pământ a avut conflict cu vreun Român, iute şi de grabă se sistemizează în localitate un post de jandarmerie. Dar dacă mor copiii Românilor cu grămada, nime nu le trimite un medic, ca să împedece lăţirea epidemiei. Pentru împedecarea boalelor de vite se face mai mult decât pentru sănătatea şi vieaţa cetăţenilor. Poate să fie cineva între astfel de împrejurări cu încredere faţă de viitor şi cu încredere faţă de guvern? Se fac cheltueli netrebnice, iar pentruce e necesar guvernul nu dă nimica, ori prea puţin.

Alt motiv de neîncredere e acela, că guvernul nu respectează legea. Nu execută legea de naţionalităţi. Legea aceasta nu-l încântă, nu-l mulţumeşte, cum n'a mulţumit nici pe deputaţii naţionalişti, cari se aflau în dietă atunci când a fost creată; dar dacă e lege, pretinde să fie executată. Şi că legea aceasta nu e executată, au recunoscut'o şi ministrii înşişi. E stat cultural acela, în care sunt legi ce nu se execută, iar ministrul răspunde, că nu execută legea, fiindcă nu o respectează naţionalităţile în unele părţi ale ei? Dar statul e dator să execute legea fără considerare la aceea, că singuraticii ori naţionalităţile sunt mulţumite cu ea ori nu. Procedura aceasta e demoralizătoare, pentrucă cetaţeanul poate spune, că dacă guvernul nu execută o lege anumită şi nu o respectă, nici el nu e dator să se supună altei legi, eventual asupritoare pentru el. S'au adresat interpelări guvernului, iar guvernul nu răspunde cu anii. Pe reprezentanţii adevăraţi ai poporului nu se pune nici o greutate. Ei nu numără. Nu sunt forţă politică, de care să se teamă

www.dacoromanica.ro

guvernul. Şi pentruca să nu o aibă nici în viitor, ministrul de interne a compus proiectul de lege despre reforma electorală aşà cum l-a compus. Poporul să fie eschis şi pe mai departe dela drepturi, poporul nemaghiar, dar şi poporul maghiar.

Icoana politică a parlamentului va fi şi în viitor cea de până acuma. Vor fi mulţi alegători, dar vor puteà fi aleşi, ca până acuma, numai cei acreditaţi. Politica de naţionalităţi, pe care a inaugurat'o guvernul, nu e compatibilă cu statul cultural. Citează părerile lui Grumplovicz în chestia de naţionalitate. Acesta condamnă orice asuprire, cum e cea cuprinsă în legea lui Apponyi, apoi în întreaga guvernare a ministrului de interne, în acţiunea de colonizare, etc. Oratorul declară de nou, că faţă de un astfel de guvernament nu are nici o încredere şi nu-i votează ministrului de interne budgetul.

Tot în şedinţa aceasta a vorbit deputatul *Dr. Iuliu Maniu* şi la poziţia despre cheltuelile reclamate de jandarmerie. S'a plâns în contra purtării de multeori revoltător de brutale a jandarmilor. Înşiră cazuri concrete pentru a arătà, că jandarmii în multe cazuri nu se conformează instrucţiei de serviciu, ceeace e o urmare a sistemului actual de guvernare. Jandarmeria face politică. Nu votează poziţia.

Ministrul de interne, contele Andrássy, respinge suspiţionarea, că jandarmii ar face politică. Promite, că va cercetà orice caz concret de purtare necorectă, dacă i-se aduce la cunoştinţă. In general însă nu permite să fie suspiţionată jandarmeria.

Şedinţa din 1 Decemvrie 1908. Se discută budgetul ministrului de comunicaţiune. La poziţia referitoare la *statistică* deputatul *Dr. Iuliu Maniu* cere, ca în conspectele statistice poporul român să fie numit astfel, iar nu «valah».

Tot în şedinţa din 1 Decemvrie 1908 a vorbit deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu* şi la budgetul ministrului de agricultură. Critică politica economică a guvernelor de mai nainte, cari au căutat să forţeze productivitatea pământului şi aú negles cu totul celalalt ram al economiei, prăsirea vitelor. Pe urma comasărilor s'au perdut islazurile. Constata, că actualul ministru de agricultură a inaugurat o altă politică economică. Dă atenţiune şi acestui ram de economie. In budget a trecut patru milioane pentru prăsirea vitelor şi se îngrijeşte şi de islazuri. Nu aprobă însă faptul, că se ţine în vedere mai ales interesul marilor proprietari. Nu e aderent al moşiilor sta-

www.dacoromanica.ro

tului. Să ţină statul pădurile, pentru a le puteà mai bine conservà, dar moşiile să le parceleze şi să le împartă între ceice le pot mai bine muncì, legându-i astfel de glie şi de patrie. Incredere nu are în ministrul de agricultură, fiindcă politica sa economică e îndreptată în contra poporului român prin două acţiuni: cea ardelenească şi cea de colonizare. Cea dintâi are de scop ajutorarea Secuilor. E bine să se dee ajutor unui colţ de ţară scăpătat, dar să se dee tuturor locuitorilor, fără deosebire de limbă. In budgetul acesta ministrul merge mai departe şi a trecut sume şi pentru ajutorarea Maghiarilor din comitatul Selajului, iar lucrul acesta nu e corect, pentrucă dacă se dă ajutor păturei sărace, să se dee întregei pături, deci şi Românilor săraci. Ce sentimente se vor naşte în inimile lor când vor vedeà, că alţii sunt ajutoraţi şi ei nu, din partea statului, care e şi al lor? Dacă e vorba de sărăcie, apoi mai sărac decât Românul din munţi nu e nime. Şi totuşi lui nu i se dă nici un ajutor, ba i se îngreunează traiul, pentrucă nu i se dau lemne spre scopuri industriale din vastele păduri ale statului, date altora spre exploatare. De altcum mare rezultate nu aşteaptă dela acţiunea săcuiască. Sunt bani cheltuiţi înzadar. Acţiunea aceasta a ministrului de agricultură nu e periculoasă pentru poporul român. Geealaltă însă da. Acţiunea de colonizare e o acţiune ofensivă. Tinde la nimicirea românismului în Ardeal. Să ia pânea din gura Românului şi să pune în gura Maghiarului, adus din Bucovina, ori din Ungaria. Pământurile lucrate de Români se dau altora. Să se parceleze latifundiile din Ungaria şi să se dee Maghiarilor de acolo. Aşà însă cum e contemplată, acţiunea e îndreptată în contra Românilor. Cunoaşte cazuri, că neanunţându-se destui colonişti, moşiile cumpărate din partea statului pentru a fi împărţite coloniştilor nu au putut fi parcelate în întregime. Au mai remas părţi însemnate din ele. Şi nici aceste părţi nu se dau Românilor spre a le muncì, ci remân nelucrate. Nici ca păşune nu se dau în folosinţa Românilor! Iar dacă vreun colonist maghiar a primit la păşunat vitele unui Român, i-s'a detras păşunea, statuindu-se un exemplu de groază pentru ceialalţi. Lucrul s'a întâmplat în comuna Pata, comitatul Clujului. Acesta e un sistem, care provoacă amărăciune. Cum se poate aşteptà, ca Românii să fie buni patrioţi, când li se ia posibilitatea de a trăì în ţara lor? Mai ales când văd cum sunt de favorizaţi şi de sprijiniţi alţii, cu cari ei de

www.dacoromanica.ro

altcum trăesc în bună înţelegere. Tendinţa e de a se sparge compactitatea Românilor, de a le reduce importanţa economică, socială şi politică în ţara aceasta, de a sărăci poporul şi a-i face imposibilă existenţa. Nu poate aprobà o astfel de acţiune, ci îşi ţine de datorinţă să lupte din toate puterile în contra ei. Guvernul imitează pe cei din Prusia. Dar pentru Prusia avută e un bagatel 300—400 de milioane date pentru colonizari, pe când la noi, dacă guvernul va trece în zece ani dearândul câte zece milioane în budget pentru colonizări, jese o sumă de o sută milioane, pe care ţara noastră săracă o va simţi. Şi rezultatul va fi acela, că se va naşte o luptă de rase la noi. Că cumpără şi Românii moşii? Da, însă din banii proprii. Facă aşà şi Maghiarii. Dar guvernul cumpără întâi moşiile dela oameni maghiari înglodaţi în datorii, cu preţuri enorme, şi le foloseşte apoi pentru a slăbì şi sărăcì pe Români. Cumpere statul moşii, dar împartă-le între toti locuitorii de pe acolo, fără a favorizà pe unii şi a da pe alţii la o parte. Acţiunea aceasta va da naştere la contraacţiuni foarte energice, pentrucă nu poate fi considerată decât de atentat direct la existenţa poporului român. E chestie de conservare, de existenţă la mijloc. Apărarea deci se impune. Budgetul ministrului de agricultură, carę urmăreşte astfel de tendinţe, nu-l votează.

Şedinţa din 2 Decemvrie 1908. La budgetul ministrului de agricultură vorbeşte deputatul *Dr. Vasile Lucaciu.* Se plânge, că dascălii ambulanţi, cari ţin prelegeri poporului din pomărit, vierit, albinărit, nu cunosc limba poporului. Poporul nu înţelege ce i se spune. Cere, ca printre Români să se trimită învăţători ambulanţi, cari ştiu româneşte, printre Slovaci de aceia, cari cunosc limba slovacă. Ministrul de resort Darányi răspunde, că prelegerile trebue să se ţină ungureşte. Dar esplicări se pot face şi în alte limbi. Casa aprobă.

Vorbeşte deputatul *Dr. Iuliu Maniu.* Polemizează cu ministrul de agricultură, care în vorbirea sa spusese, că acţiunea de colonizare e necesară, fiindcă Românii sunt în desvoltare. Recunoaşte, că se desvoaltă Românii, dar desvoltarea lor e naturală. Faţă de desvoltarea Maghiarilor, sprijiniţi în toate de guvern, e însă curată stagnare. Românii se desvoaltă din propriile lor puteri, deşi sunt împedecaţi în desvoltare. Românii nu sunt agresivi în desvoltarea lor, deci nu sunt motivate măsurile de apărare. Argumentul ministrului, că reuniuni şi bănci româ-

www.dacoromanica.ro

neşti ar stà întru ajutorul Românilor, e lipsit de temeiu. Nu există nici o reuniune şi nici o bancă românească, care s'ar ocupà cu parcelări, cu colonizări, cu politica de împărţire de pământ. (O voce: Dar «Albina»?) «*Albina*» abià poate face faţă celoralalte trebuinţe şi nu e în stare să se ocupe cu acţiunea de colonizare. Dar nu-i permit nici statutele. Ministrul când pune astfel chestia ne spune fabula despre lup şi miel. Guvernul e agresiv cu politica sa de colonizare, nu Românii, cari se apără în contra ei. A spus ministrul, că este şi o acţiune rutenească şi una slovăcească. Işi aduce aminte însă de ce a spus ministrul în anul trecut, că numai pentru aceia sunt aceste acţiuni, cari sunt buni patrioţi. Ştim apoi, că aceasta ce înseamnă. Ministrul s'a lăudat, că are instituţiuni generale, pentru toţi, şi apoi speciale. Instituţie generală ar fi şi aceea a învăţătorilor ambulanţi, şi totuşi ministrul a răspuns tocmai mai nainte lui *Lucaciu*, că conferenţele acestora nu se pot ţineà, decât numai în limba ungurească. Dacă tocmai doreşte cineva şi dacă tocmai este cineva la îndemână, explicări se pot da din partea acestuia şi în altă limbă. Va se zică, întâi e limba, apoi interesele poporului! Declaraţia ministrului, că acţiunea nu e îndreptată în contra poporului român, nu-l linişteşte. Deputatul Polonyi Géza a spus, că guvernul trebue să sprijinească pe Maghiari, pentrucă Ungaria e a Maghiarilor. Dar Ungaria nu e numai a Maghiarilor; e a tuturor cetăţenilor ei. (Vasile Goldiş: Dacă nu e şi a noastră, nu ne mai cereţi cătane şi dare!) A mai spus ministrul, că acţiunea de colonizare e necesară, pentru a se ridicà fortăreţe de apărare printre naţionalităţi. Protestează în contra prezentării lucrurilor în afară astfel, ca şi cum printre Români ar fi fost trebuinţă de fortăreţe. Istoria dovedeşte, că cele mai bune fortăreţe ale patriei au fost totdeauna Românii. Ei au apărat statul în contra oricărei primejdii. (Prezidentul îi detrage cuvântul).

Şedinţa din 3 Decemvrie 1908. Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop.* Inainte cu doi ani vorbind la budgetul ministerului de agricultură a atras atenţiunea ministrului asupra abuzurilor, cari se fac în munţii apuseni. Ministrul a promis cercetare, care a şi urmat. La scrisorile adresate comisarului exmis oratorul n'a primit nici un răspuns, iar mergând la faţa locului, nu i-a fost posibil să convină cu comisarul, care l-a încunjurat, a ţinut cercetarea singur şi a constatat, că

www.dacoromanica.ro

toate sunt în regulă. Aceea ce cere acuma este, ca acţiunea secuiască să se extindă şi asupra Românilor din munţii apuseni. (Prezidentul îl face atent, că nu acţiunea secuiască e la ordinea zilei, iar oratorul îşi rezervă dreptul să vorbească atunci mai departe, când va fi vorba de acţiunea secuiască).

Vorbeşte deputatul Zahariás János, apoi urmează de nou *Dr. Stefan C. Pop.* Îşi continuă vorbirea întreruptă. Aşà ştie, că comisarul trimis în munţii apuseni a convenit şi a pertractat numai cu aceia, în contra cărora erau ridicate acuzele şi plânsorile. Nu corespunde adevărului afirmarea ministrului, că el, oratorul, nu s'ar fi interesat de cauză. Interesul altora a cerut, ca el să nu fie admis la cercetare, deşi s'a anunţat. Nu nutreşte antipatii faţă de Secui, ci tot ce cere e, să se extindă acţiunea secuiască şi asupra bieţilor Români din munţi. O parte a comitatului Turda-Arieş cade sub acţiune secuiască, partea cu pământuri productive, iar partea ceealaltă, fără pământuri, fără păşune, numai cu stânci, nu cade. In cercul Câmpenilor, cu 40,000 de suflete, numai o comună are păşune de 70 jugăre, celelalte numai câte 10—12 jugăre. Şi în pădurile vaste ale statului ar fi păşune destulă, dar acolo nu întră vaca Românului. Pământ productiv nu e, păşune nu e, poporul e expus mizeriei celei mai mari. Şcoale de specialitate nu sunt în munţi, nici chiar posibilitatea aceea nu este dată, de a se puteà ocupà oamenii cu pomăritul. Ministrul să nu ridice fortăreţe, ci să dărâme zidurile despărţitoare. Ungaria au să o apere braţele, nu fortăreţele. Şi mai ales să nu ridice fortăreţe printre Români, pentrucă Românul nu şi-a ridicat niciodată braţul în contra integrităţii patriei sale.

Işi poate închípuì oricine ce ură se poate naşte în inimile acelora, cari văd că alţii cum trăesc de bine în acelaş comitat, iar de ei nime nu se îngrijeşte, ba se lucră chiar în contra intereselor lor. Şi mizerie e şi pe alte locuri. De ex. în comitatul Alba-inferioară. Meargă secretarul de stat la faţa locului, ca să se convingă. In jurul Bradului s'a ivit pelagra, fiindcă oamenii nu au ce mâncà, decât cucuruz stricat. Asta e o ruşine pentru o ţară agricolă bogată. De toate acestea ar trebuì să se intereseze ministrul şi să primească informaţii şi dela contrari, nu numai dela organele sale. Istoricul Horváth Mihály a spus cum se nasc relele: din mizerie, din lipsa de pământ şi din negligarea poporului. Aşà s'au născut toate revoluţiile, nu din

www.dacoromanica.ro

agitaţiuni şi prin agitatori. Legea dela 1836 dispune, ca ţăranii să aibă păşune. Dee ministrul păşune şi locuitorilor din munţi. Şi dee-le o şcoală de lemnărit, căci Moţii se pricep bine la fabricarea diferitelor obiecte, cu cari se duc până la Seghedin ca să le vândă. Dee-le guvernul posibilitatea să muncească şi să rămână în patrie, să nu fie siliţi să emigreze în România. Dar poporul acesta e negles cu totul, ca şi cum nu ar fi pe lume. Acuzele pe cari le-a ridicat în rândul trecut le susţine şi acuma. Ele n'au fost cercetate în regulă. Acuzatorii nu au fost ascultaţi. Se angajază să le dovedească şi e gata să pună la dispoziţie toate datele. Discuţia se încheie.

Tot în şedinţa din 3 Decemvrie 1908 vorbeşte la budgetul ministrului de culte şi instrucţiune publică deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Tendinţa ministrului de culte şi instrucţiune publică e crearea unei culturi unitare. Dar cultură unitară nu se poate creà, nici în ţări cu o limbă, cu atât mai puţin acolo, unde sunt mai multe limbi, mai multe rase. In evul mediu voià biserica să atragă ştiinţa în sferele ei, dar nu i-a succes. Cu atât mai puţin va succede statului. Nici statul, nici şcoala, nici societatea nu e aşà de tare ca vieaţa, ca natura. Ştiinţă unitară şi cultură unitară la noi nu se poate creà, pentrucă nu s'a putut creà nici în Francia, Germania, Anglia, state cu câte o limbă. Dar mai are ministrul o tendinţă: negligarea pretensiunilor culturale ale nemaghiarilor şi subordonarea lor scopurilor politice şi culturei maghiare. Dar nici un popor nu se poate cultivà decât în limba sa maternă. Tendinţa ministrului e de a despoià naţionalităţile şi de drepturile date lor prin legea dela 1868, art. 44. Oratorul stă pe punctul de vedere al perfectei egalităţi de drept şi în chestii culturale. Legea dela 1868 nu e pusă pe aceste baze. Ofere mai puţin, şi chiar şi acest puţin e denegat acum. S'a îngrijit ministrul, ca elevul maghiar să primească instrucţie pretutindenea în limba sa, — faţă de elevii de alte limbi însă nu a aplicat principiul acesta.

Trecând la budget constată, că deşi actualul ministru a trecut sume mai mari în budget, totuşi e prea puţin aceea ce se jertfeşte la noi pentru cultură, pentru instrucţie. Dar şi din aceea ce se jertfeşte, partea cea mai mare se întrebuinţează pentru pretensiunile culturale ale claselor superioare şi foarte puţin pentru mulţimile cele mari. La noi se jertfesc abià 12

www.dacoromanica.ro

coroane de elev pentru instrucţia publică, în alte state 59, 47, 34 de coroane. Nu e mirare deci, că la noi 650,000 de elevi nu umblă la şcoală şi alţi 600,000 rămân dela şcoală în cursul anului, şi nu e mirare, că statistica ne arată 1.300,000 de analfabeţi. De ce nu umblă copiii la şcoală? Pentrucă nu sunt pretutindenea şcoale. Unde nu e şcoală, nu ajută măsurile energice. Dar şi din cauza sărăciei. Părinţii sunt avizaţi la ajutorul copiilor, în zile de lucru îi pun la lucru şi nu-i pot trimite la şcoală. Raporturile materiale ale ţăranului au să fie întâiu îmbunătăţite.

La noi prea mult e îmbrăţişată ştiinţa şi prea puţin celelalte terene. Guvernul ar trebui să poarte de grije, ca nu toţi să meargă la universităţi, negligându-se cu totul comerciul şi industria. Combate budgetul de culte din punctul de vedere al ajutorului dat confesiunilor. Impărţirea nu se face după dreptate şi după legea dela 1848 art. XX. Biserica gr.-cat. şi cea gr.-ort. sunt neglese de tot. Abstrăgând dela congruă, care e a preoţilor, nu a bisericilor, biserica gr.-ort. capătă numai 200,000 de coroane, Sârbii şi Românii împreună. Biserica gr.-ort. română deci 100,000 coroane, pecând alte confesiuni primesc sume fabuloase. Guvernul să fie drept şi echitabil faţă de toţi. Dar şi din puţinul acesta o parte o foloseşte guvernul pentru remunerarea serviciilor politice ale anumiţilor preoţi. Intreabă guvernul, de ce întârzie cu legea despre regularea şi întregirea competenţelor preoţilor gr.-catolici şi romano-catolici?

Nu-l mulţămeşte budgetul, pentrucă în el e neglesă de tot cultura cetăţenilor nemaghiari, pentrucă instrucţia poporală e pusă în serviciul culturei şi al politicei maghiare, urmărindu-se alte scopuri. Şcoala poporală nu dă nici în alte state rezultate prea bune. De ex. în Germania, unde au constatat învăţatorii, că şcoala nu corespunde chemării ei. Şi acolo se face instrucţia în limba elevului! Cum va puteà corespunde la noi şcoala chemării ce o are, când ea e pusă în serviciul politicei de maghiarizare? Pe calea aceasta se compromite numai cultura. Mai ales nu corespunde scopului şcoala de stat, în contra căreia se pronunţă acuma şi Şvabii din Banat, cari văd, că copiii lor, eşiţi din ea, nu sunt în stare să le trimită o scrisoare dela cătănie. Nemţeşte n'au învăţat de loc în şcoală, iar ce au învăţat ungureşte au uitat. Dar nu numai instrucţia poporală e pusă în serviciul maghiarizării, ci acum se cere, ca şi instrucţia din religie să se facă în limba maghiară. Când vede, că ministeriul de

www.dacoromanica.ro

culte şi instrucţie e condus în astfel de spirit, şi când vede, că suntem departe de egalitatea de drept pe terenul cultural, nu poate votà budgetul ministeriului de culte şi instrucţiune publică.

Şedinţa din 4 Decemvrie 1908. Deputatul *Dr. Stefan C. Pop* îşi explică cuvintele rău înţelese de ministrul de agricultură, imediat la începutul şedinţei, iar în cursul şedinţei vorbeşte deputatul

Dr. Vasile Lucaciu. Constată, că în budget nu e vorba de interesele generale ale statului, de naţiunea unitară politică de care se ţin şi naţionalităţile, ci întregul budget e pus în serviciul direcţiei şoviniste de rasă. De acì apoi neînţelegerile, contrastele. Guvernul se pune pe puncte de vedere cu totul contrare decum cer interesele instrucţiei poporale. In evul mediu limba latină era limba de cultură. A fost băgată şi în instrucţia poporală. Un pedagog mare, Comenius, a stabilit apoi principiul, că fiecare popor poate fi cultivat numai în limba proprie. Maghiarii au acceptat principiul, dar numai pentru ei, nu şi pentru alţii. Faţă de celelalte naţionalităţi e desconsiderat, e călcat în picioare principiul acceptat de lumea întreagă. In şcoalele de stat din Sătmar, Maramureş, Chior, se numesc învăţători cari nu ştiu româneşte. Astfel instrucţia poporală se compromite numai. Copiii nu primesc nici o instrucţie. Fundamentul instrucţiei poporale trebue să fie limba maternă. In toate statele civilizate e aşà. Se poate da apoi posibilitatea de a se învăţà şi altă limbă. Limba maternă să se înveţe însă în mod obligator şi în şcoalele de stat. In instrucţia poporală de stat s'a întrodus acum şi principiul antireligios. In trecut însă bisericile s'au îngrijt de instrucţia poporală, de promovarea culturii. A venit apoi statul şi a violat drepturile bisericii. Abisul devine tot mai mare între stat şi biserică. Manualele de şcoală, aprobate de ministru, sunt toate contrare religiunii creştine. Ele vor puteà creà şovinişti, anarhişti, nu însă cetăţeni morali şi religioşi. Din astfel de manuale se propune în şcoalele de stat. De aceea e contrar al şcoalelor de stat.

In gimnazii se propune limba germană în toate clasele şi totuşi e rar elevul, care făcând bacalaureatul cu bun succes şi din limba aceasta, e în stare să-şi exprime gândirile nemţeşte. Cum se poate pretinde deci dela elevul din şcoála poporală, ca să-şi

www.dacoromanica.ro

exprime după patru ani gândirile în limba maghiară? Aşà elevul nu-şi câştigă cunoştinţele necesare, ci i-se piperniceşte sufletul! Guvernul dă ajutor învăţătorilor, dar numai dacă pot arătà sporiu în limba maghiară. Acesta e un principiu pedagogic, care nu există nici unde pe lume. Se poate întâmplà, ca cel mai bun şi mai cvalificat învăţător să nu poată arătà sporiul dorit şi aşteptat. Învăţătorul e şicanat, e tras în cercetare, şi ani de zile e pus în nesiguranţă. Iar dacă se propune cu sporiu limba maghiară, vine comisiunea administrativă a comitatului şi decretează, că dupăce copiii ştiu bine ungureşte, şcoala e de aici înainte şcoală cu limbă de propunere maghiara. Aşà s'a întâmplat în Sătmar. Dacă şcoalele satisfac legii, îşi perd dreptul de a rămâneà şcoale româneşti! Incă în secolul al 18-lea şcoalele erau organizate pe baze naţionale. Erau şcoale naţionale valahe, cu inspectori regeşti speciali, luaţi dintre Români. Aşà erau şi şcoalele maghiare, tot naţionale. Legea şcolară din 1868 a lăsat în şcoale limba maternă ca limbă de propunere, şi altă limbă în mod obligator nu s'a propus. Mai târziu s'a dat explicare legii, că în şcoale de stat limba de propunere poate să fie numai limba statului. S'a introdus apoi limba maghiară pe întreaga linie în şcoale, fie de stat, comunale, ori confesionale. Învăţătorii, dacă vreau să le meargă bine, trebue să politizeze, să sprijinească guvernul în toate acţiunile sale, negligându-şi astfel oficiul.

Şcoala de stat nu e o cerinţă naţională, ci e izvorîtă din instituţiunile francmazonice. (Contele Apponyi: Va se zică, sunt şi eu francmazon!) Nu, dar cine garantează, că unul dintre urmaşi nu va fi? Şi atunci se vor tipărì manuale de şcoale şi mai antireligioase. (Şedinţa se suspinde. După pauză deputatul *Lucaciu* continuă): Legea dispune în mod pozitiv, că statul are să ridice şcoale pe seama naţionalităţilor, cu limba lor de propunere, până acolo, unde se începe instrucţia mai înaltă, academică. Guvernul e dator să ridice în toate ţinuturile gimnazii româneşti, şcoale reale, comerciale, civile şi de specialitate, româneşti, şi ar fi dator să ridice şi o universitate română, dupăce Maghiarii au două şi ministrul a promis că mai ridică cinci. Românii pretind universitate română, cu profesori români, pentru desvoltarea limbii şi a literaturii române. Sunt foarte număroase comunele, în cari nu se află şcoale. Guvernul nu ridică acì şcoale de stat, ci în comunele în cari există şcoale bune

www.dacoromanica.ro

confesionale. Numai pentru a le nimici pe acestea. Cultura nu cere, ca un neam să se contopească în alt neam, ci cultura are misiunea de a face, ca fiecare popor să se simtă fericit şi mulţămit în patrie. Cultura nu pretinde, ca elevul să fie pedepsit pentrucă vorbeşte cu soţul seu româneşte în şcoala de stat.

Instrucţia din şcoale trebue să fie religioasă-morală. Cine e contrar acestei instrucţii, e duşman al societăţii omeneşti. Ministrul să scoată din folosinţă manualele de şcoală anti-religioase. Ministrul a ordonat, ca şi religia să se propună ungureşte în şcoalele de stat. Preoţii s'au opus. Ministrul a schimbat ordinaţiunea, dar s'a remonstrat de nou. Acum a dat ministrul o nouă ordinaţiune, mai conciliantă, dar şi aceasta e ilegală, ca şi celelalte două. Nu obligă pe nime. Dreptul şi datorinţa instruării în religie e regulată prin lege. Biserica gr. ort. română îşi are autonomia ei, cu limba ei rituală şi de instrucţie cu privire la religie. Ministrul se poate pune în înţelegere cu autorităţile ei autonome, dar de capul seu nu poate dispune, ignorându-le. Tot aşà e şi la biserica gr. cat. română. Şi ea are autonomie. Şi au drepturi anumite şi Slovacii, iar autonomie au şi Sârbii. Propunerea religiei aparţine bisericilor. Ordinaţiunea e neexecutabilă şi trebue revocată, ca să fie pace. S'a făcut constatarea, că 650,000 de copii nu umblă de loc la şcoală, şi alţi 600,000 fug dela şcoală. S'a spus, că trebue să se iee măsuri de constrângere. Bine, să se iee. Dar chestia are şi o altă parte. Invăţătura e pentru vieaţă. Câţi Români îşi pot asigurà vieaţa prin învăţătura mai înaltă? N'au decât 369 de funcţionari publici bine număraţi, afară de preoţi şi învăţători. Ştiind Românul, că copilul său şi aşà nu se va puteà fericì cu învăţătura, îl foloseşte de mic acasă, la economie, la păzirea vitelor.

Oratorul se ocupă apoi cu chestia congruei. O reclamă şi pe seama preoţimei catolice. Doreşte cassarea legilor bisericeşti şi în deósebi a legii despre interconfesionalism. E aderentul bisericei libere în stat liber. La numirile de canonici şi de episcopi nu se caută alta, decât că e om de încredere respectivul ori nu? Aşà e la catolici şi cu parohiile şi cu profesorii. Pentru toate acestea guvernul actual nu are urechi şi nu are vreme, căci e ocupat cu pluralitatea. Dela preoţii, cari la alegerile pentru dietă, la alegeri comitatense şi comunale, nu merg cu pretorul, se detrage congrua. Asta e o stare bolnăvicioasă.

www.dacoromanica.ro

S'a făcut vorbă despre stările din Austria. Da, acolo sunt certe şi frecări, dar cultura, bunăstarea, industria şi comerciul merg înainte. La noi însă înaintează numai pauperismul şi mizeria. Izvorul relelor e acela, că politica de stat şi parlamentul nu-şi are rădăcinile eşite din convingerea politică a cetăţenilor. Dar pe terenul cultural au gravamine chiar şi Maghiarii. Ceteşte un articol din o foaie maghiară, în care cu multă durere se constată, că la o pertractare finală cei mai mulţi dintre acuzaţii şi martorii ascultaţi au declarat că nu ştiu ceti şi scrie. Şi erau din *Cluj!* Să se dee deci cultură Maghiarilor, dar să se dee şi Românului, în limba sa maternă. Nime nu cere să fie ascultat în dietă în limba sa maternă, şi să fie date sentinţele şi hotărîrile forurilor înalte în limba sa. Dar aceea se poate pretinde, ca învăţătorul să comunice în şcoală cu elevii în limba acestora şi ca ţăranul să se înţăleagă cu pretorul şi cu judecătorul în limba sa.

Legea şcolară a contelui Apponyi a provocat revoltă sufletească în întreaga lume civilizată, astfel, că contele Apponyi a aflat de necesar să se apere în revista franceză «Le Hongrie». Oratorul se ocupă cu articolul lui Apponyi din revista aceasta, îl combate, îi constată greşelile, stabileşte lucrurile pe cari contele nu le spune în articolul seu, iar prezidentul îi detrage cuvântul, pe motivul, că s'a abătut dela obiect.

La cuvântul deputatul *Dr. Iuliu Maniu* şi înfierează procedura prezidentului, care îşi atribue drepturi discreţionare. N'a fost în drept să detragă deputatului *Lucaciu* cuvântul, pentrucă nu s'a abătut dela obiect. Roagă prezidiul să-şi exercieze drepturile conform parlamentarismului şi uzului de până acuma.

La obiect vorbeşte apoi deputatul naţionalist român

Vasile Goldiş. Părerile şi le-a spus cu ocaziunea desbaterilor asupra altor budgete. De atunci lucrurile nu s'au schimbat şi astfel nici părerile sale. De astă dată vorbeşte numai pentru a răspunde unor oratori, cari au ridicat acuze în contra bisericii căreia aparţine. Nu e adevărat, că în dieceza gr. ort. română a Aradului tendinţe nepatriotice ar fi pricina, că învăţătorii nu-şi primesc întregirea de salar, cum spuneà un deputat, pentruca motivul e altul. Comisiunea administrativă cere să fie alăturat la acte şi planul de învăţământ, iar plan de învăţământ nu este. Nu e gata, adecă nu e aprobat de ministru, deşi i-a fost înaintat de mult. Vina nu e deci a confesiunilor, şi nici a ministrului,

www.dacoromanica.ro

pentrucă lucruri mari nu se pot face în ruptul capului. Nu e adevărată nici afirmarea, că în dieceza Aradului s'ar fi stors declarațiuni la anul 1903, că sunt mulțămiți învățătorii cu salarul de mai nainte și nu cer salar mai mare. Nime nu va puteà arătà o astfel de declarațiune. Respinge acuza, că biserica gr. ort. română ar fi nepatriotică, că ar urmări tendințe nepatriotice. Să nu se întortocheze faptele și să nu se ridice acuze, cari nu pot fi dovedite. La obiect va vorbì în cursul discuției speciale.

Vorbește deputatul *Dr. Stefan C. Pop.* Se ocupă cu legea școlară a lui Apponyi și constată, că toate temerile și nedumeririle naționaliștilor, exprimate cu ocaziunea discuției asupra ei, s'au dovedit de întemeiate. Mai ales în ce privește dreptul disciplinar. Învățători, cari erau de frunte mai nainte, astăzi au ajuns pe stradă cu familiile lor, numai pentrucă ministrului nu-i place de ei, în urma denunțărilor.

Învățătorul român din Cuvin e astăzi cerșitor, e amovat din oficiu, din motivul, că în biserică a reglementat un copil, care nu s'a purtat cuviincios. Au făcut arătare în contra lui doi săteni români, dușmani ai lui, cari au spus, că învățătorul ar fi zis băiatului: «Așà vă învață pe voi în școala de stat?» căci copilul umblà la școala de stat. Învățătorul neagă, că ar fi spus cuvintele acestea și totuși a fost amovat din partea ministrului. Sentința e prea draconică. Pentru nimica nu se pot nimici oamenii. Chiar și ucigașii pot fi grațiați. Pe unele locuri curatorii au fost pedepsiți cu câte 300—400 coroane, fiindcă nu au pus pe școale tabla cu pajura. Cu astfel de terorizări nu se ajunge alta, decât că se deșteaptă și Românii din indolența lor. Românii jertfesc pentru scopuri culturale foarte mult, pentrucă Românul știe, că «cine are carte, are parte». Multe milioane sunt trecute în budget pentru scopuri culturale, dar Românii nu primesc din ele nimica. Pentru teatru e trecut în budget un milion și jumătate. Teatrul e școala celor mari. Guvernul să dee din suma aceasta o parte și fondului de teatru român. Citează părerile lui Deák Ferencz, exprimate atunci, când Sârbii au cerut subvenție de stat pentru teatrul lor. A spus, că trebue să li-se dee. În Dej s'a ridicat un teatru din filerii Românilor și magistratul a hotărît apoi, dupăce a fost teatrul gata, că în el nu se pot da decât numai reprezentațiuni maghiare. Acesta e cavalerismul maghiar? Propune să fie îndrumat ministrul să

www.dacoromanica.ro

sprijinească şi mişcările şi acţiunile teatrale ale naţionalităţilor nemaghiare.

Şedinţa din 5 Decemvrie 1908. Vorbeşte deputatul *Vasile Goldiş* la poziţia de 1000 coroane, preliminata pentru sprijinirea mişcării antialcoholice. Chestia aceasta e foarte însemnată. Mai însemnată decât războiul. E un rău, o primejdie alcoholismul, în contra căreia trebue începută o lupta energică. Adevărat, că şi în vremile vechi a fost alcohol, oameni alcoholici, dar n'au fost societăţi întregi alcoholice. Face istoricul introducerii în ţară a alcoholului şi citează parerea medicilor asupra spirtului, care, dacă e fiert din poame, nu e atât de periculos sănătăţii, ca celalalt. Arată venitele uriaşe ale diferitelor state din darea de spirt, ceeace dovedeşte, că omenimea a devenit sclavul spirtului, al alcoholului. Nimic nu e aşà de vătămător însă pentru sănătatea omului, ca alcoholul. Citează părerile unor profesori în privinţa aceasta. Alcoholicii au o vieaţă scurtă. E de datorinţa guvernelor să le detragă mijloacele, cari le fac vieaţa scurtă. Ştiinţa a stabilit legătura între alcoholism şi turberculoză. In cazuri de epidemii, alcoholicii sunt primele jertfe. Copiii alcoholicilor sunt expuşi la boale grele şi nu se pot desvoltà pe deplin intelectualiceşte şi nici fiziceşte. Crimele le săvârşesc în mare parte tot alcoholicii. E constatat, că cele mai multe crime se săvârşesc în zile de sărbători. Accidentele încă sunt urmări ale alcoholismului, după cum arată statisticele societăţilor de asigurare. Un blăstăm mai mare nu poate fi pentru societatea omenească decât alcoholismul. Medici învăţaţi au stabilit efectul distrugător al alcoholului asupra organismului omenesc, şi totuşi la noi nu e recunoscută încă primejdia.

La noi nu sunt date statistice în privinţa aceasta, ca în străinătate, dar şi fără date statistice să ştie, că răul e foarte lăţit. Alcoholismul grasează în mare măsură. După Danemarca urmăm noi, la al doilea loc, ca cei mai mari consumători de beuturi spirtuoase. Acolo se consumă 7 litre de cap, la noi 6 litre. In privinţa aceasta suntem între cei dintâi, iar la scris şi cetit între cei din urmă. După socoteala oratorului cel puţin 1000 de milioane se dau la noi pe beuturi în fiecare an. Arată cu date statistice dela judecătorii, că dintre cei condamnaţi pentru crime şi delicte 98% nu ştiu ceti şi scrie şi 95% sunt lipsiţi de orice avere. Crimele le comit deci săracii, iar sărăcia

www.dacoromanica.ro

se naşte din alcoholism, care e izvorul crimelor în Ungaria. De boala aceasta nu sunt scutiţi nici Maghiarii, mai ales Secuii, şi guvernul ar face bine, dacă ar extinde acţiunea secuiască şi asupra alcoholismului. Primejdia şi nefericirea e deci generală, fără deosebire de confesiune şi naţionalitate. Dumineca celce trece prin vre-o comună nu aude cântarea din biserică de sgomotul şi strigătele din crâşmă. Beau şi copiii dela şcoală şi beau toţi copiii. Crâşmele sunt easele de păstrare ale oamenilor săraci, pentrucă acolo îşi lasă banii.

Groaznicul rău există, deci cum să ne apărăm în contra lui? Să căutăm motivele, cari produc răul, şi acestea sunt: înclinarea individului, mizeria economică, lipsa de instrucţie poporală, lipsa de cultură, apoi obiceiurile sociale, politica financiară a statului şi capitalismul. Motivul prim e o boală, care cade în competenţa medicului. Statul şi societatea nu o pot vindecà. Rămâne şcoala, statul, societatea. Oratorul arată pe larg ce s'a făcut în alte state pentru împedecarea lăţirii alcoholismului, în Scandinavia, Norvegia, Germania, America şi spune, că şi în Ungaria a fost mişcare antialcoholică, între anii 1825 şi 1848, în fruntea căreia se află baronul Wesselényi Miklós, care în satele sale din Ardeal, 12 la număr, a cassat toate crâşmele. Ceteşte ce a scris Széchenyi şi unele foi maghiare în chestia aceasta. La 1901 s'a înfiinţat apoi de nou o reuniune antialcoholică şi în Ungaria, dar desvoltă prea puţină activitate. Se ocupă cu legile, cari ar puteà să împedece beţia, cari însă nu se prea execută. E legea dela 1883 despre restrângerea creditului în crâşme, şi altele. Omul beat trebuie pedepsit după lege, împreună cu celce l-a îmbătat, dar la noi n'a fost nime pedepsit pentru beţie. S'au dat şi ordinaţiuni ministeriale, ca în manualele de şcoală să se treacă bucăţi de cuprins antialcoholic, şi ca copiii sub 15 ani să nu umble la crâşme, dar nu sunt executate. Ministrul de comerciu, când a adunat datele referitoare la repausul de Duminecă, a stabilit, că alcoholismul a dat naştere la mari nenorociri, şi că crâşmele trebue să rămână închise în Dumineci şi sărbători, dar în lege dispoziţia aceasta nu a fost trecută. Guvernul încă nu cunoaşte primejdia în întreaga ei mărime. Ministrul de interne a numit o comisiune alcoholică regnicolară, care va aflà poate mijloacele cu cari să poată împedecà laţirea alcoholismului. Ministrul de culte a ridicat apoi un sanatoriu, cu 12 paturi, ceeace

www.dacoromanica.ro

e foarte puțin. Misiunea cea mare cade asupra școalei. Sa se execute ordinațiunile ministeriale amintite. Să să țină cursuri cu elevii în școală, dar și în pedagogii. Invățătorii se înființeze ligi de abstinență cu școlarii lor, ca în Anglia. Poporul să fie apoi luminat prin broșuri tipărite în toate limbile despre urmările rele ale beției. Preoții și învățătorii să se ocupe din tot adinsul cu chestia aceasta, premergând cu exemplu bun. Inșiră măsurile pe cari ar trebui să le iee guvernul și cere, ca crâșmele să fie închise în Dumineci și sărbători, iar guvernul să ridice cel puțin două spitale pentru alcoholicii bolnavi. Apelează apoi la presă să îmbrățișeze cu toată căldura mișcarea antialcoholică și declară, că suma preliminată în budget pentru ajutorarea mișcării antialcoholice nu o votează, numai de rușine, că e atât de mică și neînsemnată. (Oratorul e felicitat).

Contele Apponyi, ministrul de culte răspunde, că în principiu e de acord cu antevorbitorul și în înțelegere cu ministrul de interne și cu cel de justiție va face tot ce se poate face în chestia aceasta. Cere votarea sumei preliminate. Dieta o votează.

Ședința din 7 Decemvrie 1908. Vorbește deputatul național român

Dr. Stefan C. Pop la budgetul ministrului de justiție. Polemisează întâi cu antevorbitorul, Nagy Dezső, ale cărui păreri nu le împărtășește întru toate, apoi își expune părerile proprii asupra justiției. E de principiul, că justiția trebue să fie prompta, ieftină și bună. In lege e trecută verbalitatea și comunicarea directă, dar în praxă e neexecutabilă, fiindcă judecătorul nu poate comunică cu părțile, necunoscându-le limba. S'a mai plâns și altădată, că judecătorii nu cunosc limba poporului și ministrul de justiție de atunci, Polonyi, a promis îndreptare, convins fiind însuși, că cu ajutorul tălmacilor nu se face justiție bună, dar nu s'a făcut nimica în privința aceasta. Afară de garanțiile cuprinse în legea de naționalitate Deák Ferencz a făcut declarațiuni în dietă, aprobate de casa întreagă, ca introducându-se curțile cu jurați, limbile naționalităților se vor puteà valorà și mai bine în justiție. Și unde am ajuns? La instituția tălmacilor! In chestii de presă curtea cu juraţi e o instituțiune deadreptul contrară naționalităților, iar în celelalte chestii juraţi nu pot să fie decât numai ceice știu ungurește,

www.dacoromanica.ro

Pe acuzat de multeori nu-l înţeleg juraţii şi nu-l înţeleg judecătorii. Adevărat, că se aplică tălmaci, cari însă nu sunt de nici o treabă. La noi nu s'a validitat instituţia curţilor cu juraţi, Nime nu vrea să fie jurat şi caută să scape de aceasta sarcină, numai dacă poate. O instituţiune apoi, care nu e îmbrăţişată şi nici nu e de folos, trebue ştearsă. Să întărim judecătoriile ordinare. Şi că nici curia nu e încântată de activitatea curţilor cu juraţi se poate constată din sentinţele multe pe cari le aduce, nimicind verdictele curţilor cu juraţi.

Oratorul se ocupă cu §-ul 172 din codul penal, referitor la agitaţiuni, şi arată ce înţeles s'a dat la timpul său acestui paragraf, ce înţeles are el astăzi. Independiştii l-au combătut atunci, căci vedeau, că e îndreptat în contra naţionalităţilor şi urmările au dovedit, că aveau dreptate, deşi s'a dat atunci asigurarea din parte oficioasă, că va fi aplicat paragraful cu cea mai mare cruţare faţă de toţi. Independiştii au combătut atunci paragraful, iar astăzi, când avem un independist în fruntea ministerului de justiţie, se fac procese de presă şi persecuţii politice ca nicicând altădată. In aceşti trei ani din urmă, decând e coaliţia la putere, au fost osândiţi gazetari români, după o statistică necompletă, publicată într'o foaie românească, la olaltă la 181 ani trei luni şi şase zile temniţă şi la aproape o sută de mii de coroane amendă. Şi toate pe baza paragrafului 172 din codul penal, un paragraf foarte elastic. Procurorul se pune în înţălegere cu ministrul, alege câteva expresiuni pe cari călăreşte şi agitaţia e gata. S'a făcut procese pentru reproduceri din foi maghiare, de cari nime nu s'a legat. Conform înţelesului, care acuma se dă acestui paragraf, poate să fie tras la răspundere oricine şi orişicând. Cere independenţă desăvârşită judecătorească, pragmatică de serviciu, ştergerea clasificării secrete şi avansarea în mod automatic la judecătorii. Judecătorul numai atunci îşi poate împlini chemarea, dacă e independent şi dacă nu are să lupte cu griji materiale. Curţile cu juraţi să se şteargă şi judecătorii să fie bine salarizaţi, şi atunci justiţia va fi mai bună, mai dreaptă. Oratorul arată cum decurg la noi procesele de presă. Intâi vin ziarele şi pregătesc publicul şi pe juraţi, că un mare agitator, un om primejdios va fi judecat mâne, apoi vine procurorul şi întregeşte cele publicate în gazete, prezentând pe bietul acuzat ca pe cel mai primejdios făcător de rele. Natural, că juraţii îl declară vinovat. Se provoacă la Grecsák

www.dacoromanica.ro

Károly, jude de curie, care a declarat în modul cel mai categoric, că la noi nu există independenţă judecătorească. Dieta a adus odată hotărîre, la 1871, că şterge cauţiunea ziarelor şi totuşi nu e ştearsă până astăzi. Se bucură, că vede trecută în budget suma de 50,000 coroane pentru ajutorarea robilor, cari şi-au terminat pedeapsa. Ar dorî să fie suma şi mai mare. In privinţa aceasta ar puteà face mult şi societatea, ca în alte state, unde sunt fundaţiuni şi instituţiuni deosebite în scopul acesta. Să se facă şi la noi. Budgetul nu l votează din motive politice.

Interpelarea deputatului Dr. Iuliu Maniu.

Şedinţa din 9 Decemvrie 1908. Deputatul naţionalist român *Dr. Iuliu Maniu*, după o motivare amănunţită, cu expunerea temeinică a faptelor împlinite, adresează ministrului de interne şi de justiţie interpelarea următoare:

«Au cunoştinţă domnii miniştri despre aceea, că în anul 1907, în ziua a treia de Rusalii după călindarul gregorian, locuitorii maghiari reformaţi din comuna Craifalău au delăturat cu forţa dela locul ei o cruce sfinţită de hotar, şi cu toate că făptuitorii sunt cunoscuţi, pentru făptuirea aceasta punibilă a lor n'au fost pedepsiţi, şi comuna bisericească ofensată, împreună cu proprietarul locului unde erà ridicată crucea, n'au primit satisfacţie, nici pe cale administrativă, nici pe cale judecătorească?

Au cunoştinţă domnii miniştri, că în Blaj, în noaptea din 16 spre 17 Noemvrie, crucea de peatră ridicată pe câmpul libertăţii, întru amintirea evenimentelor dela 1848, a fost aruncată în aer cu dinamită de făptuitori necunoscuţi, fară ca la arătarea interpelantului să se fi început cercetarea?

Sunt aplecaţi domnii miniştri să iee măsuri, ca ordinea violată de drept să fie restabilită, şi peste tot sunt aplecaţi domnii miniştri să dispună în cercul lor de competenţă, ca puterea publică să fie astfel manuală, ca Românii din ţara aceasta să nu se considere ca scoşi din cadrele legilor?»

Ministrul de justiţie, Günther Antal, răspunde imediat, că în chestia crucii se vede din documentele cetite de interpelant, că a fost invocată intervenţia judecătoriei, care şi-a făcut datorinţa. In chestia atentatului dela Blaj nu corăspunde adevărului afirmarea, că nu s'ar fi început cercetarea, pentrucă de fapt ea a fost începută.

www.dacoromanica.ro

Deputatul *Dr. Iuliu Maniu* replică, că gravamenul e acela, că judecătoria nu a procedat corect şi legal în chestia scoaterei crucii din holda unui particular, iar în chestia atentatului din Blaj ministrul e rău informat, fiindcă cercetarea nu e deschisă. Ministrul asigură de nou, că cercetarea e ordonată şi răspunde de nou deputatul *Dr. Iuliu Maniu*, iar dieta ia la cunoştinţă răspunsul ministrului, pe care, natural, interpelantul nu l-a putut acceptă de mulţumitor.

Şedinţa din 11 Decemvrie 1908. Comisiunea de imunitate propune, ca dreptul de imunitate al deputatului slovac Skicsák Ferencz să fie suspendat, fiind dat în judecată pentru agitaţie. Vorbeşte deputatul naţionalist român *Dr. Aurel Vlad.* Află că procedura judecătorească s'a început dupăce a întrat prescripţia. Cere, ca actele să fie remise de nou comisiunei pentru a face constatarea, dacă a fost deschisă procedura înainte de întrarea prescripţiei ori nu? Se primeşte propunerea comisiunei.

Legea apropriaţiunei.

La legea apropriaţiunei, în şedinţa din 12 Decemvrie 1908, a vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Teodor Mihali. A polemizat întâi cu deputatul Polonyi Géza, rectificându-i mai multe păreri, apoi a precizat punctul de vedere al partidului naţionalist faţă de actualul guvern, în stadiul actual al desvoltării politicei. Când a rupt partidul naţional român cu pasivitatea a declarat, că menţine programul compus mai nainte. Deputaţii români n'au accentuat până acuma punctele de program referitoare la dreptul public. Asta însă nu înseamnă, că ar fi renunţat la ele. Au fost în aşteptare se vadă nu cumva e posibilă şi fără ele desvoltarea liberă politică, culturală şi economică, în patria aceasta, sub acest guvern de transiţie? Au ajuns însă la convingerea, că pe lângă întocmirile politice actuale e cu totul imposibilă desvoltarea liberă culturală, economică şi politică. Legau naţionaliştii mare speranţă de noua lege electorală, care însă, aşă cum e compusă, e mai rea, mai reacţionară decât cea din trecut, şi dacă va fi votată, asigură pe secole înainte domnia feudală în ţara aceasta. In proiect sunt trecute dispoziţiuni, că ceice sunt neplăcuţi guvernului, naţionaliştii, socialiştii, democraţii, se poată fi eschişi dela şedinţe. Sunt luate dispoziţii, ca cei condamnaţi pentru agitaţie să nu poată fi deputaţi. Ce e mai uşor decât a face cuiva proces

www.dacoromanica.ro

de agitaţie şi a-l eschide din dietă pe 5—10 ani! Dar măsura aceasta poate fi aplicată cu timpul şi în contra celorce o trec acuma în lege. Legile nu se aduc pentru prezent, ci pentru viitor, şi regretă, că actualul guvern face o politică atât de miopă. In cursul discuţiei asupra budgetului deputaţii naţionalişti şi-au înşirat motivele de neîncredere, ministrii au raspuns, dar răspunsurile lor au mărit numai neîncrederea. Mai ales faţă de ministrul de interne şi de cel de justiţie neîncrederea e foarte mare, pentrucă tocmai din partea lor sunt mai mult ameninţate interesele naţionale şi democratice. E plin de groază, că oare guvernul nu va continuà cu procesele politice, extinzându-le si asupra deputaţilor? Căci în contra ziarelor româneşti a intentat procese destule. (O voce: Nu guvernul le-a intentat!) Ştim cum se fac. Procurorul le intentează, dar la ordinul guvernului. S'au intentat procese de presă şi au fost pedepsiţi gazetari români pentru simple reproduceri din foi maghiare. Românii trebue să se considere astfel ca scoşi din cadrele legilor. Sisteze guvernul procesele de presă, facă dreptate, nu dee la interpelări răspunsuri cum a fost cel dat deputatului Dr. Iuliu Maniu, că «nu agitaţi şi atunci nu vor fi procese de presă», şi atunci se schimbă situaţia.

Când a ajuns coaliţia la putere a promis, că va îndreptà administraţia şi naţionaliştii s'au bucurat, pentrucă administraţia rea e izvorul nemulţămirilor. Au aşteptat deci să se pună capat sistemului de mai nainte. Dar sistemul a rămas. Şi când s'au ridicat plânsori, ministrul de interne a răspuns cu câte un zimbet, ori cu fraza: nu agitaţi! Nime nu agitează. Fiecare îşi face datorinţa numai faţă de alegători. Se ridică plânsori în contra judecătoriilor. Ministrul de justiţie răspunde, că nu se cuvine să fie supuse criticei sentinţele judecătoreşti! Dar sunt infalibile judecătoriile şi funcţionarii administrativi? Sunt enorme pedepsele pe cari le croesc organele administrative asupra poporului. Unde ajungem pe calea aceasta? La ruină. Ruinăm cetăţenii statului şi în mod indirect statul. Toate păcatele guvernul şi le acopere cu primejdia naţionalistă. Naţionalităţile sunt prezentate ca duşmane ale poporului maghiar. Protestează. Românii sunt amici ai Maghiarilor şi deputaţii români reprezintă în dietă mai bine interesele poporului maghiar decât deputaţii maghiari. (Ilaritate). Da, pentrucă şi Maghiarii cer vot universal, direct, egal şi secret. Maghiarii încă doresc democratizarea ţării. Mizerii

www.dacoromanica.ro

administrative sunt şi prin ţinuturi maghiare. Spuneà ministrul de interne, că cercurile naţionaliste, cari aleg deputaţi guvernamentali, se împărtăşesc de favoruri. O astfel de declaraţie nu onorează pe un ministru, care ţine mult la moralitatea politică. Dar apoi nici nu e adevărat aceeace a spus ministrul. In Chior sunt 90% de Români şi a fost ales totdeauna deputat guvernamental, şi totuşi s'a cassat acest district şi s'a luat şi frumoasa casă comitatensă, ridicată din banii Românilor. A costat 60,000 de fl. Alt exemplu. Năseudul. Alege tot deputat guvernamental şi totuşi guvernul de patru ani nu asemnează stipendiile din fondurile grăniţăreşti. Aşà favoruri au cercurile electorale, cari aleg deputaţi guvernamentali! Nu, deputaţii guvernamentali îşi văd de treburile lor proprii, nu de ale cercului. Ministrul de interne a spus, că nu permite înfiinţarea de reuniuni, decât numai pe baze culturale, pentru naţionalităţi. Dar o casină, o reuniune de cântări, are baze culturale, şi totuşi ministrul nu aprobă statutele. Organizări politice nu permite ministrul. Nu le-au permis nici alţii şi totuşi Românii există, pentrucă existenţa popoarelor nu depinde dele voia ministrilor. Aşà spuneà ministrul de interne, când a prezentat legea electorală cu pluralitatea, că nu există egalitate de drept. Tocmai atacul acesta îndreptat în contra egalităţii de drept are să-l mături dela locul unde se află. Tatăl ministrului erà de altă părere, pentrucă legea de naţionalităţi e pusă pe bazele egalităţii de drept. Protestează în contra faptului, că Românii sunt prezentaţi ca duşmani ai poporului maghiar, cu care Românul împreună sufere, simţeşte şi sperează. Românii vreau pace şi caută pacea, dar ministrii de interne şi de justiţie caută numai punctele diferenţiare, ameninţă şi provoacă amărăciune cu procedura lor. Legea electorală a ministrului de interne erà cu mult mai bună dacă făceà studii aici, acasă, asupra ei, nu în streinătate.

S'a lăudat ministrul de interne, că va conservà unitatea ţării. Dar nici naţionaliştii nu sunt în contra unităţii ţării. Şi ei doresc o unitate în sentimente şi în concepţii. Unitatea de limbă e însă o utopie şi de ea nu poate fi legat patriotismul. E patriot celce respectează legile, e supus regelui încoronat, aduce jertfă, în bani şi în sânge, pe altarul patriei. Mai mult să nu se ceară dela nime. Şovinismul e primejdios. E groapa celor ce-l propagă. De umanism avem trebuinţă, nu de şovinism. Românii sunt mereu trimişi în România, dar nu se duc,

www.dacoromanica.ro

pentrucă locul lor este aici. Austria ne este superioară, asta o recunosc toţi. De ce? Pentrucă acolo e libertate. Numai unde este libertate e posibilă desvoltarea culturală şi economică. Şi atâta vreau şi Românii. Să li-se dee garanţii deci pentru ajungerea acestui scop. Proroceşte, că în ţara aceasta viitorul e al guvernului, care va trece în programul său democratizarea ţării şi rezolvarea chestiei naţionale şi sociale. Actualul guvern nu le vrea acestea şi nu e cu destulă considerare faţă de interesele poporului. Partidul naţionalist nu are încredere în el. Va purtà luptă energică în contra lui şi nu-i votează legea apropriaţiunii.

Legea apropriaţiunii se votează.

Reformele de dare.

Şedinţa din 25 Ianuarie 1909. E pusă la ordinea zilei continuarea discuţiei asupra proiectelor de lege referitoare la reformele de dare. Vorbeşte deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad. Proiectele guvernului nu asigură pentru viitor o împărţire mai dreaptă, proporţionată a dărilor. Cea mai mare nedreptate e la darea pământului. Proprietarii mari plătesc mai puţină dare decât proprietarii cei mici. Ar trebuì să se facă un nou catastru pentru darea de pământ. Adevărat, că acum se ordonează rectificarea catastrului, nu însă şi clasificarea de nou a pământului, care trebue cerută. Comisiunile de clasificare sunt însă compuse din oamenii guvernului şi din marii proprietari, cari nu vor apărà interesele micilor proprietari. Venitul curat al pământului din ţara întreagă face după catastru 310 milioane, dar ministrul-prezident Wekerle a spus odată în casa magnaţilor, că venitul adevărat e de trei miliarde. Darea de pământ se reduce acum la 20% după venitul catastral, dar pentru cei din fostul confiniu militar, cari nu erau jobagi, se urcă, pentrucă darea lor erà sub 20%. Darea după case se urcă apoi tocmai la cei săraci, dela 1 cor. 60 fil. la 2 coroane. Inegalitatea nu va fi delăturată prin întroducerea dării generale de venit. Trebue schimbat întregul sistem de dare. Să se întroducă scutirea de dare pentru minimul necesar spre a puteà existà şi apoi progresivitatea. In Anglia până la 700 venit anual este o cheie de dare, mai mică, şi peste 700 de

www.dacoromanica.ro

funţi de sterlingi o altă cheie, mai urcată. Pretutindenea mai mare dare se pune pe pământ, la noi pe case. Pământul e cruţat, pentru a se face favoruri marilor moşieri. Darea după interese (capitale depuse) se urcă, atunci, când ne plângem, că nu avem capitale, nici indigene, nici străine. Va fi de 15% darea după interese, pecând în Francia nu face nici 4%. In alte state tot aşà. Pe calea aceasta se face la noi imposibilă îngrămădirea de capitale. Critică proiectul de lege referitor la darea reuniunilor şi întreprinderilor datoare să dee socoteală publică, care încă e prea urcată. E greşală, că se stabileşte, că interese mai mari nu se pot încassà decât opt la sută, pentrucă în vreme de crisă financiară institutele primesc banii împrumut cu opt la sută, nu pot să le împrumute şi ele tot numai cu opt la sută. Darea care se pune pe institute e prea mare. La darea generală de venit se vor computà şi hârtiile de stat. Dar acestea sunt scutite de dare. Aşà au fost puse în vânzare. Statul îşi calcă deci o promisiune sărbătorească. Dar e vorba de drepturi câştigate, pe cari statul e dator să le respecteze. Nu e adevărat, că prin legile acestea de dare statul perde 20 de milioane, ci adevărul e, că va câştigà vre-o 40 de milioane. Cu atâta se vor urcà dările directe. Scopul lor e de altcum acela, ca să se asigure de nou favoruri pe o vreme oarecare pe seama marilor proprietari. Perderea care va fi la unele dări (dar de fapt nu va fi perdere la nici una) se acopere cu prisosinţă din darea generală de venit. Va fi deci o mare diferinţă în plus. Şi diferinţa aceasta nu o vor plăti cei bogaţi, pentrucă aceştia au influenţă politică, ci cei mici, cei săraci, cari n'au nici o influenţă. Un fel de minim de existenţă, şi un fel de progresivitate există în proiectele guvernului, dar e prea puţin aceea ce se dă. Fiindcă legile acestea nu îndreaptă răul existent, nu se află îndemnat să le voteze.

In şedinţa din 4 Februarie 1909 vorbeşte tot deputatul *Dr. Aurel Vlad* la proiectul de lege despre darea de pământ. Pe urma acestei legi se va ivì, nu o scăriţare de dare, cum cred unii, ci o urcare. Pentrucă se reduce cheia de dare, dar va fi urcat venitul pământului. Şi sarcina va cădeà pe micii proprietari. Nu aprobă, că pentru cei din fostul confiniu militar darea de pământ se urcă aproape cu 3%. Doreşte, ca şi la darea de pământ să se introducă progresivitatea şi scutirea minimului de existenţă de dare. Micul proprietar cade în categoria muncito-

www.dacoromanica.ro

rilor. Rectificarea catastrului, aşà cum e proiectată, nu va duce la delăturarea inegalităţii. Comisiunile comitatense şi cea regnicolară nu vor favorizà pe micii proprietari, ci pe cei mari. Micii proprietari nu pot aveà nici o încredere în factorii încredinţaţi cu executarea legii. Arată nedreptăţile cari se pot face micului proprietar la repartizarea dării generale de venit, combate pe ceice au afirmat, că la darea de pământ nu poate fi întrodusă progresivitatea şi nici scutirea de dare a minimului de existenţă. Legea aceasta nu va delăturà inegalitatea. Nu o primeşte.

In şedinţa din 6 Februarie 1909 vorbeşte deputatul

Dr. Ioan Suciu. Constată, că la noi sunt prea tare îmbucătăţite moşiile mici. Sunt proprietari foarte mulţi numai cu câte 1—2 jugăre de pământ. Moşiile sunt încărcate apoi cu datorii. Omul care scoate din pământ 5%, plăteşte la bancă interese după datoriile întabulate 7—8%. Din ce trăeşte? E cu dreptate deci să se stabilească un minim de existenţă pe seama ţăranului. Comisiunea regnicolară de dare o numeşte ministrul în parte, şi în parte o alege dieta şi casa magnaţilor. Ministrul sigur că va numì oameni de specialitate, dar nu va puteà aflà astfel de oameni, cari să cunoască raporturile din toate comitatele. Dieta şi casa magnaţilor va alege apoi pe aceia, pe cari va voì să-i distingă, firește, din sânul majorităţii. Interesele celor mici acì nu vor fi reprezentate. Dar nu vor fi reprezentate nici în comisiunile comitatense, pentrucă acestea vor fi compuse din ceice conduc comitatele, iar cei săraci nu vor fi la conducere. Comisiunile acestea vor căutà să nu fie cumva scurtaţi «bieţii» mari proprietari. Reprezentanţele comunale nu pot ajutà, pentrucă acestea se compun la porunca pretorului, şi nu poate ajutà nici antistia comunală, aleasă tot la porunca pretorului. Dacă va spune notarul ţăranilor: nu cereţi rectificarea catastrului, pentrucă veţi plătì atâta şi atâta cheltueală, ţăranii nu vor cere rectifcarea care pentru ei ar puteà să aducă uşurarea, dar marelui proprietar, prietin cu notarul, i-ar urcà darea în mod simţitor. Cererea rectificării catastrului să nu fie legată de termin, ci totdeauna să se poată cere, pentrucă schimbări se întâmplă necontenit. Iar dacă a patra parte din proprietari cer rectificarea, atunci să se ordoneze rectificarea. Declară, că deşì proiectul de lege din discuţie are părţi izvorîte din bune intenţiuni, nu-l primeşte.

Legile de dare au fost toate votate.

www.dacoromanica.ro

Legea despre contingentul de recruți.

In ședința din 16 Februarie 1909, la discuția asupra proiectului de lege despre votarea contingentului de recruți, a vorbit deputatul naționalist român

Dr. Iuliu Maniu. Își pune întrebarea: care e scopul armatei în organizarea ei actuală și în spiritul ei? E acomodată armata se corespundă scopului ce'l are? Scopul armatei nu poate fi altul, decât scopul de existență al monarhiei, care după cum a constatat un istoriograf slav, dacă n'ar există, ar trebuĭ se fie creată. Scopul existenței monarhiei e earăși de două feluri: de o parte garantarea desvoltării libere pe seama popoarelor mici cari o cumpun și cari singure nu ar puteà formà câte un stat, iar de altă parte de a apără cultura din apuș față de invaziunea barbară din orient. In trecut monarhia austro-ungară și-a împlinit misiunea aceasta. Dar întrebarea e, că pentru viitor mai are monarhia austro-ungară misiunea aceasta? Și dacă da, cu ce mijloace și-o va puteà împlinì? Crede, că monarhia austro-ungară, dinastia habsburgică, are încă un frumos viitor. Pe seama ei sunt rezervate paginì frumoase istorice. Ce e de regretat e numai, că cei dela conducere nu știu alege mijloacele, cari pot duce la scop. Monarhia austro-ungară e considerată și astăzi de o necesitate istorică, cu misiunea de a asigurà popoarelor ei desvoltarea liberă, culturală și economică. Ceealaltă misiune a monarhiei însă s'a schimbat. Ea nu mai are să apere apusul de invaziunea barbară din orient, ci să împedece extinderea apusului asupra orientului. Ea formează stavila. Monarhia trebue să fie deci așa de tare, ca să poată împlinì această misiune, pe lângă ceealaltă.

Cei dela conducere s'au pus în calea unei misiuni atunci, când au inaugurat în Austria eghemonia Germanilor, la noi eghemonia Maghiarilor. In Austria eghemonia aceasta a fost zdrobită, în Ungaria însă mai domnește politicește excluzivitatea de rasă. Ba domnește încă și domnia de clasă. Toate poartă la noi caracterul maghiar. Prepotența rasei maghiare e asigurată pe teren politic și cultural. Natural, că celelalte popoare sunt împedecate în desvoltarea lor și nu sunt mulțumite cu starea lor. Cu atât mai vârtos, că spiritul acesta e introdus acum și în — armată. Monarhia austro-ungară își va puteà împlinì însă misiunea istorică numai dacă va asigurà pe seama tuturor po-

www.dacoromanica.ro

poarelor sale libera desvoltare culturală şi economică, deschizându-le teren şi pentru valorarea politică. Prepotenţa de rasă trebue eliminată din armată. Dorul de maghiarizare nu există numai în sufletele ungureşti, ci şi în toate instituţiunile de stat din Ungaria. Dar popoarele nemaghiare vor luptà din toate puterile în contra acestei tendinţe. Năzuinţele de maghiarizare se introduc acum şi în armată. Dar monarhia îşi poate împlinì misiunea numai atunci, dacă se renunţă dela aceasta năzuinţă. In armată să nu fie băgată maghiarizarea! Partidul naţionalist e gata să dee toate mijloacele necesare pentru susţinerea armatei, dar nu va votà nimica pentru armata pusă în serviciul tendinţelor amintite. Armata trebue să rămână sănătoasă în spiritul ei. Naţionaliştii nu pot fi pe partea celor ce cer concesiuni naţionale, tocmai din motivul, că armata naţională maghiară ar puteà fi pusă în serviciul maghiarizării, dupăcum s'a lăudat ministrul de culte şi instrucţie publică când a spus, că aceea ce nu pot învăţà copiii la şcoală din limba maghiară, vor învăţà la armată! Năzuinţa e deci maghiarizarea. Să nu se mire nime, că naţionalităţile protestează şi că nu se pot pune pe partea Maghiarilor. In Ungaria sunt trei regimente ungureşti şi zece nemaghiare. In 17 regimente apoi Maghiarii se află în majoritate, în 24 nemaghiarii. Şi totuşi ministrul de răsboiu a declarat limba maghiară ca limbă de regiment în 37 de regimente. O astfel de năzuinţă e primejdioasă pentru armată. (Sgomot. Intreruperi dese. Oratorul abià poate continuà). E de convingerea, că năzuinţele de maghiarizare nu trebue să fie introduse în armată. Nu e permis să fie introduse. (Sgomot. Intreruperi. Prezidentul suspinde şedinţa). După redeschidere deputatul *Maniu* continuă. Sprijinul monarhiei, cà să-şi poată împlinì misiunea, e armata. De aceea nu e permis să fie introduse în ea frecările naţionaliste. (Prezidentul ameninţă cu detragerea cuvântului). Oratorul judecă armata din acel punct de vedere, din care judecă toate instituţiunile de stat, anume, ca instituţiunile statului, fie şcoală, fie administraţie, fie armată, să nu stee în serviciul anumitelor interese particulare... (Prezidentul îi detrage cuvântul).

Interpelarea deput. Dr. Stefan C. Pop.

In şedinţa din 17 Februarie 1909 deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop* a adresat ministrului de interne interpelarea următoare:

www.dacoromanica.ro

«E adevărat, că domnul ministru a adresat scrisoare președintului partidului constituțional din Oravița, protopopului Francisc Kriniczky, exprimându-și în ea bucuria, că a fost candidat (de deputat dietal în locul decedatului *Coriolan Brediceanu*) Șiegescu, afirmând, că organizația politică agresivă a naționaliștilor conturbă armonia în țară și îndemnând alegătorii maghiari și români să voteze cu Șiegescu, pentrucă prin aceasta aduc folos nemăsurat patriei?

Dacă e adevărat, atunci cum se potrivește procedura aceasta cu natura caracterului de drept public și de suprem funcționar public a ministrului de interne?

Cu ce-și motivează domnul ministru procedura, care e fără pereche în viața statelor moderne parlamentare, și care poate da ansă, ca principiul libertății alegerii, garantat în lege, să fie călcat în picioare?»

Ministrul de interne, contele Andrássy, răspunde numai decât, că din Oravița i-s'a trimis telegramă și el a răspuns la aceasta telegramă. Atâta e tot. Nimic mai mult. Deputatul *Dr. Stefan C. Pop* îi răspunde imediat, că nu e numai atâta. E cu mult mai mult, ministrul s'a amestecat deadreptul în alegerea din Oravița și aceasta nu îi era permis să o facă.

Ședința din 18 Februarie 1909. La proiectul de lege despre votarea contingentului de recruți vorbește deputatul

Dr. Stefan C. Pop. Răspunde la atacurile îndreptate în contra naționaliștilor din partea contelui Battyányi Tivadar. Contele Battyányi declară, că e aderent al armatei independente maghiare. Dar tot atunci amenință cu pumnul naționalitățile. Astfel însă nu se poate ajunge la înțelegere în chestii mari. Lupta în jurul armatei nu e nouă. Ea decurge de mult. Și se face imputare, că naționaliștii o împedecă, prin insinuarea lor la — Viena. Dar lupta se poartă în afară de ei și fără ei. Sub guvernele bine cunoscute liberale s'a spus, că chestiile militare nu au să fie sgândărate, pentrucă atunci cu atât mai multe favoruri se pot câștigà în cele interne, în cari e asigurată mâna liberă. Au avut influență doară naționaliștii asupra ordinului dela Chlopy? Au avut ei influență asupra celoralalte evenimente? Cetește părerea contelui Albin Csáky în chestiile militare, și a lui Andrássy, ministrul de interne de acuma, apoi a deputatului Kmety. De ce deci atâta supărare pentru vorbirea deputatului

www.dacoromanica.ro

Dr. Iuliu Maniu, când şi alţii au fost altă dată de aceeaşi părere? Mai nainte erau 8—9 regimente româneşti, în cari limba de regiment erà cea română. Acum nu e nici unul. Am avut catedre de limba română, acum nu mai sunt. Religia o propun catiheţii romano-catolici şi elevilor greco-catolici. Toate ni-se iau. Şi totuşi noi suntem acuzaţi şi atacaţi. Respinge mai ales acuza, că naţionaliştii ar stà în serviciu austriac. Nu Românii au primit moşiile lui Rákoczy şi Bercsényi! A aflat de lipsă să le spună acestea, încolo declară, că nu primeşte proiectul de lege.

Legea a fost votată, în general şi în special.

Şedinţa din 10 Martie 1909. Deputatul naţionalist român *Dr. Vasile Lucaciu* anunţă, că în comuna Ticvaniul-mare i s'a vătămat în modul cel mai dur, în mod revoltător, dreptul de imunitate, cu ocaziunea alegerii de deputat în cercul electoral al Oraviţei. Prezidentul enunţă, că e trecut cazul anunţat la comisiunea de imunitate.

Modificarea legii congruei.

In şedinţa din 23 Martie 1909 s'a început discuţia asupra proiectului de lege despre modificarea legii congruei. A vorbit deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu. Nu acceptează proiectul, fiindcă lipseşte din el principiul dreptaţii. Congrua e întregirea venitelor preoţeşti. Pentrucă şi preotul e om şi trebue să trăiască. Apostolul neamurilor a spus, că celce trăieşte altarului, dela altar se va hrăni. In cursul vremii bisericile au câştigat averi. Lucru natural, pentrucă în vremile de nesiguranţă de demult mai bine erau păstraţi banii la episcopi şi la mănăstiri. Au fost vremuri, când chiar şi cei din fruntea statului şi-au primit dotaţiunea dela biserici. Influenţa sa moralizătoare asupra societaţii omeneşti şi-a păstrat-o biserica totdeauna. Biserica a făcut deci mari servicii statului, nu numai biserica catolica, ci şi cea orientală. Regretă, că despre aceste servicii nu se face pomenire în acest proiect de lege şi nu se spune, că drept recunoştinţă pentru activitatea binecuvântată din trecut a preoţilor se întrebuinţează acum o parte din filerii credincioşilor lor şi pentru ameliorarea stării lor materiale. Motivarea proiectului de lege nu e însa aceasta, ci e de cuprins politic, ofensător pentru preoţi şi pentru

www.dacoromanica.ro

biserici. Biserica s'a ferit totdeauna de conflicte cu statul. A educat şi apărat totdeauna cu iubire societatea care formează statul. A venit însă statul şi a spus, că nu are nici o trebuinţă de ajutorul bisericii, de ajutorul preoţilor, pentrucă e destul de tare ca să facă singur aceea ce vrea să facă pentru cetăţenii sei. Biserica să se îngrijască de credincioşii ei, de sufletele lor. A venit apoi alt curent, cel din Francia, care nu mai recunoaşte pe seama bisericii nici un drept, nici o misiune. E o direcţie destructivă aceasta, care se arată şi la noi în legile eclesiastice, în legea şcolară şi acum şi în acest proiect de lege. Biserica creştină va fi expusă încă la multe umiliri, chiar şi în legătură cu chestia de naţionalitate. Ministrul-prezident a spus odată, că e păcat să se peardă timpul cu crearea de direcţii meşteşugite. Trebue sprijinită desvoltarea naturală. Foarte adevărat. Ministrul de culte nu s'a ţinut însă de aceste vorbe înţelepte la compunerea proiectului seu de lege. Se face multă vorbă în jurul vorbei: *patriotism*. Toate lucrurile sunt apreciate din punct de vedere patriotic. Românii sunt consideraţi de nepatriotici, deşi programul lor politic e dictat de cel mai curat şi mai avântat patriotism. Dar biserica creştină propagă mai bine patriotismul şi preoţii nu sunt avizaţi să înveţe dela nime patriotismul, nici dela ministri, cari astăzi sunt ministri, mâne nu sunt, căci patriotismul ei îl scot din învăţăturile bisericii. Patriotismul e compus de altcum din trei factori: Regele, faţă de care trebue să aibă fiecare cetăţean supunerea, stima şi alipirea necondiţionată, legea, căreia câtă vreme e lege trebue să i se supună oricine, şi naţiunea, pe care fiecare trebue să şi-o iubească, ca pe o mamă bună şi adevărată. Aşà înţeleg Românii patriotismul. Poate să-i condamne cineva? Şi totuşi în proiect să spune, că se cere dela bisericile şi dela preoţii ajutoraţi din partea statului să fie stâlpi credincioşi ai statului unitar naţional maghiar. Dar statul naţional unitar maghiar e contrar principiului de naţionalitate, contrar patriotismului naţionaliştilor. Preoţii prin lege sunt îndatoraţi să-şi servească credincioşii în spiritul bisericii lor, care la Români e naţională, deci în spirit naţional; ei nu pot să fie stâlpi ai statului naţional maghiar. Să nu se joace deci nime cu ideile şi noţiunile politice, şi mai ales nu cu ideea patriotismului. Ideile se cuprind în învăţăturile creştineşti şi se cuprind în legi şi nime nu se abate dela ele. Să nu se ceară dela preoţi să se pună în serviciul unor astfel

www.dacoromanica.ro

de idei politice, cari cad în afară de desvoltarea istorică a Ungariei. Propune, ca ministrul să fie îndrumat să-şi retragă proiectul de lege şi să prezinte altul, în care să nu fie vătamată autonomia garantată prin lege pe seama confesiunilor recipiate şi să nu fie atinsă libertatea cetăţenească, politică şi de conştienţă a respectivilor preoţi. Proiectul de lege din desbatere nu-l primeşte.

In şedinţa din 24 Martie 1909 vorbeşte la obiect deputatul naţionalist român

Vasile Damian. Proiectul nu corespunde vreunei necesităţi publice. Incurcă şi mai rău lucrurile. După legea congruei dela 1898 statul dă ajutor acolo, unde comuna bisericească nu poate salarizà din venitele sale pe preot. Statul dă ajutor acolo, unde ajutorul e necesar. Arată cum dispune legea aceasta, că are să fie stabilită congrua, scoate la iveală mancităţile legii şi spune, că după o experienţă de zece ani guvernul trebuià să facă un pas înainte cu privire la regularea congruei, nu să meargă îndărăt. Trebuià să stabilească minimul dotaţiunei preotului în 1600 şi 2400 coroane, ca astfel să se aproprie şi preoţii de salarele învăţătoreşti. Proiectul are un paragraf (9), care vatămă cercul de drept al autonomiei bisericilor şi care trebue eliminat. In proiect este a se trece şi confesiunea catolică. La compunerea proiectului de lege ministrul a fost condus de motive politice. Se doreşte întărirea omnipotenţei guvernului. Dispoziţiunile restrângătoare ating deocamdată numai o confesiune: pe cea gr.-ort. română. De altcum actualul ministru de culte a pledat la crearea legii din 1898 pentru înăspririle pe cari le-a trecut acum în proiectul său. Atunci n'au fost acceptate. Ágravant este mai ales § ul 3 al proiectului, care dispune, ca ajutorul dat preotului să fie condiţionat şi dela numărul credincioşilor, nu numai dela cvalificaţiune. Să cer cel puţin 800 de credincioşi. Dar cele mai multe parohii gr.-ort. române au mai puţini credincioşi, sub 800, cari din al lor abià dacă pot să dee preotului 200—300 coroane. Că parohiile sunt atât de mici la Românii gr.-ort. şi gr.-cat. nu e de căutat în interesele familiare, cum spuneà ministrul, ci în interesele locale, în împrejurările, cari fac necesar lucrul acesta. Românii, mai ales cei dela munte, trăesc foarte resfiraţi, pe teritorii extinse, departe unii de alţii. Sunt necesitaţi deci să-şi formeze parohii mai mici, ca preotul să poată comunicà mai uşor cu ei. Aşà sunt formate de altcum

www.dacoromanica.ro

şi comunele politice. Critică modalitatea după care se va da în viitor congrua şi constată, că confesiunea gr.-ort. română şi cea gr.-catolică română e avizată la ajutorul de stat, fiindcă sunt ambele sărace. Şi nu din vina lor sunt sărace, ci din vitregitatea vremilor. Ajutorul să li-se dee însă după dreptate. Se ocupă cu cuprinsul singuraticilor paragrafi din proiect şi cere, ca ajutorul să nu fie legat de nici o condiţiune, şi mai ales să nu se ceară jertfirea libertăţii bisericilor, renunţarea dela autonomia lor, pentrucă sub astfel de condiţiuni preoţii nu vor puteà primì întregirea. Crede, că fiecare preot va precumpănì bine lucrurile şi nu va jertfì interesele spirituale pentru interese materiale. Să se întoarcă mai bine de nou la coarnele plugului şi să se obicinuească cu un traiu mai modest, predicând învăţaturile dumnezeeşti şi aşteptând vremile cu alţi oameni, cari vor înţelege mai bine însemnătatea bisericii, dându-i toate drepturile cari îi compet. Nu primeşte proiectul de lege, ci se alătură la propunerea deputatului *Dr. Lucaciu.*

Legea se votează în general. La discuţia pe articole vorbeşte în şedinţa din 26 Martie 1909 deputatul *Dr. Vasile Lucaciu.* La paragraful 1 face o propunere stilară, care însă nu se primeşte. Vorbeşte apoi la §-ul 3 deputatul *Dr. Stefan C. Pop* şi propune eliminarea întregului paragraf, care e armă în mâna guvernului, spre a lovì mereu în biserici, în autonomia lor, şi de a face din preoţi corteşi politici, unelte ale guvernului. E gravaminos acest paragraf, fiindcă pretinde dela preot cunoaşterea limbii maghiare, ca să fie împărtăşit de întregire, cu toate că acum nu termină teologia şi gimnaziul nici un elev, care să nu ştie ungureşte. E gravaminos apoi pentrucă în cazuri excepţionale dă drept guvernului să facă abatere dela regulă, şi din experienţă se ştie ce însemnează aceasta. E gravanimos şi pentru cererea, ca parohia să aibă peste 800 de credincioşi, cari să se oblige, că jumătate din dotaţiunea preotului o dau din a lor, întregindu-se ceealaltă jumătate din ajutor de stat. Dar Românii au parohii mici. In munţi preoţii se află pe astfel de locuri unde n'ajunge medicul, ci preotul dă şi sfaturile necesare medicale. Ba preotul face şi pe învăţătorul. E numai cu dreptate să li-se dee întregirea de salar fără condiţiile din acest paragraf. Cere deci eliminarea lui.

Deputatul *Vasile Damian* sprijineşte propunerea şi cere şi el eliminarea paragrafului 3. Dieta votează paragraful neschimbat.

www.dacoromanica.ro

Tot deputatul *Vasile Damian* propune ştergerea paragrafului 5, care dă ministrului dreptul de a se amestecà în autonomia bisericească. Dieta votează însă şi acest paragraf şi apoi şi celelalte toate.

Alegerea dela Oraviţa.

Interpelarea deputatului Dr. Stefan C. Pop.

In locul decedatului *Coriolan Brediceanu*, popularul şi de toţi iubitul fruntaş al Banatului, care a trecut la cele vecinice în 7 Februarie 1909 în Lugoj, a fost ales deputat la dietă în cercul electoral al Oraviţei guvernamentalul *Dr. Iosif Şiegescu*. Deputatul naţionalist român *Dr. Stefan C. Pop*, care a luat parte la alegere, a expus în faţa dietei, în şedinţa din 27 Martie 1909, în mod amănunţit felul cum a decurs aceasta alegere, a arătat toate ingerinţele, toate atrocităţile, toate fărădelegile, adresând la urmă ministrilor de interne, de finanţe, culte şi instrucţiune publică, următoarele interpelări:

Ministrului de interne.

«1. Are cunoştinţă domnul ministru, că primpretorul cercului Oraviţa a dat ordinaţiune înainte de începerea campaniei electorale, pusă pe 2 luna curentă, în care sub diferite pretexte leagă prezentarea străinilor în alte comune de cele mai grele condiţiuni, anume, de prezentarea înaintea antistiei comunale, şi că în urma explicării arbitrare a acestei ordinaţiuni oamenii candidatului *George Pop de Băseşti* au fost expuşi şicanelor celor mai neomeneşti, pecând oamenii din partidul lui Şiegescu puteau umblà în cea mai mare libertate din casă în casă, sprijiniţi cu zel de toate autorităţile?

2. Are cunoştinţă domnul ministru, că în comuna Cârnecea, în prezenţa pretorului, a judelui comunal şi a jandarmilor, oamenii îmbătaţi au împedecat pe candidatul George Pop de Băseşti să-şi ţină vorbirea de program?

Are cunoştinţă domnul ministru, că în 24 Februarie a. c. în comuna Jitini, în prezenţa pretorului şi a jandarmilor, oameni agitaţi de notarul Petruţiu şi de judele comunal Ogrin Barbu, au violat libertatea personală a candidatului George Pop de Băseşti şi a însoţitorilor săi, că deputatul dietal Dr. Stefan

www.dacoromanica.ro

Petroviciu a fost prins de piept din partea notarului Petruţiu, iar un om năimit a căutat să-l atace, şi în urmare candidatul nici aici nu şi-a putut rosti vorbirea de program?

4. Are cunoştinţă domnul ministru, că primpretorul din Reşiţa n'a permis, sub pretext fals, adunarea de partid convocată pe 26 Februarie 1909 la Craşova, cu toate că oamenii din partidul candidatului Pop au anunţat-o din vreme, cu zile mai nainte?

5. Are cunoştinţă domnul ministru, că primpretorul din Reşiţa n'a comunicat nimănui în mod prealabil hotărîrea aceasta a sa, ci a aşteptat în Craşova pe George Pop şi suita sa, pentru a ajunge în cursa unor măscărici îmbătaţi, mascaţi, îmbrăcaţi ca animale, spre cea mai mare ruşine a secolului XX?

6. Are cunoştinţă domnul ministru, că primpretorul cercului, dupăce am declarat, că îi cunoaştem planul şi evitând scandalul ne reîntoarcem fără a rosti vorbiri, s'a mâniat, a ameninţat că ne duce cu puterea la casa comunală, şi numai dupăce au declarat jandarmii, că în rândurile noastre domneşte cea mai mare ordine şi că ei nu primesc responsabilitatea pentru nimica, a fost aplecat să permită, ca suita lui Pop să se întoarcă îndărăt?

7. Are cunoştinţă domnul ministru, că primpretorul din Oraviţa a declarat vinovaţi înainte de alegere pe mai mulţi alegători din partidul lui Pop, pentru transgresiuni, pedepsindu-i aspru, iar altora le-a detras licenţele industriale pe cari şi le-au fost câştigat de mult?

8. Are cunoştinţă domnul ministru, că membri din antistiile comunale, fără a spune că cine i-a improcesuat, au citat la pertractări pe mai mulţi alegători, în procese aparţinătoare judecătoriei bagatele comunale, provocându-i apoi să voteze cu Şiegescu?

9. Are cunoştinţă domnul ministru, că în mai multe comune juzii comunali au dat alegătorii pe mâna jandarmilor, pentrucă aparţineau partidului lui Pop, din care cauză s'au făcut mai multe arătări şi plânsori penale?

10. Are cunoştinţă domnul ministru, că în 28 Februarie 1909, în comuna Ticvaniul-mare antistia comunală a chemat la casa comunală pe locuitorii Iova Beloane, Alexa Beloane, Dimitrie Linţa, Dragu Cerbu, Vuia Giuca şi Vuia Argane, şi apoi, cu excepţia lui Iova Beloane şi Vuia Giuca, cari au fugit, ju-

www.dacoromanica.ro

dele comunal Timotei Stanimir i-a dat pe mâna jandarmilor, ca să-i bată, iar pretorul Reichel i-a pus cu hotarîrea numărul 15/1909 în arest preventiv, şi cu toate că a intervenit advocatul Dr. Ioan Nedelcu, numitul pretor i-a ţinut închişi pe raspunderea proprie şi numai în ziua următoare după amiazi i-a trimis la Oraviţa? Alexa Beloane a fost bătut aşà de rău, încât erà plin de sânge.

11. Are cunoştinţă domnul ministru, că în contrà abuzurilor săvârşite de autorităţi mai mulţi deputaţi naţionalişti au căutat remediu, dar nici ministrul, nici comitele suprem, nici vicecomitele, nu li-au luat în seamă plânsorile?

12. Are cunoştinţă domnul ministru de interne, că primpretorul din Oraviţa a denegat fără motiv acceptabil rugarea advocatului Dr. Ioan Nedelcu şi consoţii săi de a se permite trimiterea de bărbaţi de încredere în comunele respective, cari să organizeze şi să conducă la locul de alegere pe alegătorii partidului naţionalist, şi că hotărîrea aceasta a aprobat-o şi vice-comitele?

13. Are cunoştinţă domnul ministru, că prezidentul de alegere n'a voit să satisfacă datorinţei sale din § 154 al art. de lege 15 dela 1899, şi n'a făcut nimica, în butul tuturor reclamărilor, pentru asigurarea libertăţii alegerii?

14. Are cunoştinţă domnul ministru, că jandarmeria sub întreaga durată a campaniei electorale a bătut şi maltratat alegătorii din partidul lui Pop, necruţând nici femeile şi copiii, iar pe scandalagii i-a acoperit, a dat asistenţă celorce terorizau antistiile comunale, iar în ziua de alegere, după anunţarea orei de încheiere, jandarmeria călare a îndreptat atac asupra alegătorilor candidatului George Pop de Băseşti, spre groaza şi scandalizarea tuturor?

15. Are cunoştinţă domnul ministru, că în lupta aceasta electorală am întâlnit apariţia nouă, evenimentul nou, o nouă garanţă constituţională, anume, un deputat dietal, consilier aulic, a condus întreaga luptă, administraţia şi jandarmeria a stat la dispoziţia sa în mod necondiţionat, el a decis asupra libertaţii cetăţenilor, asupra drepturilor lor şi asupra dreptului de imunitate a deputaţilor?

16. E aplecat domnul ministru să deschidă anchetă asupra acestor puncte de jalbă şi să dispună pedepsirea aspră a vinovaţilor?

www.dacoromanica.ro

Ministrului de finanţe.

1. Are cunoştinţă domnul ministru de finanţe, că unul dintre secretarii direcţiunii financiare din Lugoj, Dr. Damşia, sub întreaga durată a luptei electorale s'a susţinut în comunele aparţinătoare cercului Oraviţa şi pe toţi alegătorii din partidul lui Pop, cari au cazane mici, i-a cercetat şi i-a ameninţat cu amende până la o mie de coroane?

2. Are cunoştinţă domnul ministru de finanţe, că numitul secretar sub durata luptei electorale, în 26 Februarie 1909, sub numărul 15,121/1909 VI a detras dela alegătorii din partidul lui Pop din comuna Ticvaniul-mare licenţele de crâşmărit pe cari le aveau de zece ani, hotărîrile le-a provăzut cu subscrierea directorului de finanţe, dar fără sigilul oficios, şi fără nici o cercetare le-a înmânat următorilor: Vasile Leza, Vasile Iorgovan şi Eva Bojinca-Stanca?

3. Are cunoştinţă domnul ministru, că funcţionari de dare şi finanţi au corteşit sub întreaga luptă electorală în favorul candidatului partidului constituţional?

4. E aplecat domnul ministru să ordoneze cercetare severă şi să pedepsească pe cei vinovaţi?

Ministrului de culte şi instrucţie publică.

1. Are cunoştinţă domnul ministru, că inspectorul regesc de şcoale din Lugoj, Berecz, sub întreaga campanie electorală s'a susţinut în comunele aparţinătoare cercului Oraviţa, citând des la sine pe învăţătorii confesionali, pe toţi?

2. E aplecat, cu considerare la faptul, că e generală bănuiala, că inspectorul a întrebuinţat poziţia sa înaltă în scopuri de corteşire, să deschidă cea mai severă cercetare?»

Interpelantul mai comunică, cumcă de atacul îndreptat asupra alegătorilor partidului naţionalist s'a scandalizat şi prezidentul de alegere şi a tras la răspundere pe ceice l-au făptuit, cari s'au scuzat cu aceea, că li s'au spăriat caii, deci atacul n'a fost intenţionat. Constată de nou, că n'a fost paragraf din legea electorală, care să nu fi fost călcat în picioare la alegerea aceasta dela Oraviţa, şi de aceea, în numele constituţionalismului şi al parlamentarismului, cere cercetare şi satisfacţie.

Interpelările vor fi predate ministrilor de interne, finanţe, culte şi instrucţiune publică.

www.dacoromanica.ro

Legea congruei în casa de sus.

In casa magnaţilor legea congruei a fost pusă la ordinea zilei în şedinţa din 1 Aprilie n. 1909. Din punctul de vedere al intereselor bisericii gr.-ort. române a fost combătută din partea Episcopului dela Arad, *Ioan I. Papp*, care a rostit vorbirea următoare:

«Domnilor magnaţi! In urma unor împrejurari absolut neatârnătoare de voinţa mea, dintre membrii episcopatului bisericii gr.-ort. române din Ungaria şi Ardeal singur eu pot luà parte la şedinţa aceasta şi astfel mie îmi revine datoria, ca reprezentând interesele preoţimei bisericii mele să exprim părerile episcopatului nostru faţă de proiectul novelar pus în desbatere.[1]

Deplin conştient de misiunea şi datoria ce-mi impune situaţia aceasta dificilă, cu permisiunea domnului prezident şi a domnilor magnaţi îmi iau voe să-mi desfăşur părerile asupra proiectului ce ţinteşte modificarea legii XIV din 1898 despre venitele preoţilor.

Episcopatul nostru a salutat cu bucurie ştirea, că guvernul iubitei noastre patrii studiază modificarea legii amintite. Ne-am bucurat, că ideea modificării e pornită din principiul egalităţii şi echităţii, astfel, ca preoţii confesiunilor recepte şi recunoscute de lege să fie socotiţi deopotrivă. Este cu dreptate, ca ei să se împărtăşească deopotrivă din ajutorul statului, precum ei lucrează deopotrivă pentru întărirea temeliilor statului, cultivând vieaţa religioasă şi moralitatea, propoveduind credinţa catră tron şi patrie, iubirea deaproapelui, toleranţa religioasa, şi întarind astfel moralitatea şi legalitatea în stat şi în biserică.

---

[1] Mitropolitul *Ioan Meţianu* erà puţin indispus şi n'a putut luà parte la şedinţă, iar al treilea Arhiereu al bisericii gr.-ort. române, *Nicolau Popea*, episcopul Caransebeşului, murise în 8 August n. 1908. In locul său a fost ales Arhimandritul *Filaret Musta*, în 4 Octomvrie n. 1908, dar alegerea n'a fost întărită. A fost apoi ales Protosincelul *Dr. Iosif Traian Badescu*, în 12 Iulie n. 1909, dar nici alegerea aceasta n'a fost întărită. La a treia alegere, săvârşită în 4 Decemvrie n. 1909, sinodul electoral din Caransebeş a pus în scaunul vacant episcopesc pe Protosincelul *Dr. Miron E. Cristea*, a cărui alegere a fost întărită în 11 Aprilie n. 1910, iar alesul a fost hirotonit întru Arhiereu în 3 Maiu n. 1910 în catedrala din Sibiiu, şi apoi în 8 Maiu n. 1910 instalat în scaunul episcopesc al Caransebeşului.

www.dacoromanica.ro

Episcopatul nostru s'a bucurat, căci a nădăjduit, că la modificarea legii se vor recunoaşte serviciile credincioase pe cari preoţimea noastră, asemenea celoralalte corpuri preoţeşti, le aduce statului şi îi se va asigurà un venit mai potrivit situaţiei sale sociale, cerinţelor moderne şi chemării sale grele şi adesea primejdioase.

Recunosc, că proiectul realizează ideea egalităţii, ca preoţii tuturor confesiunilor să se împărtăşască deopotrivă de congruă. Nu pot să trec însă sub tăcere plângerile ce avem faţă cu unele din dispoziţiile proiectului.

Cea dintâiu plângere ce avem este, precum noi am arătat şi la alte prilejuri, că proiectele cari ating interesele bisericii noastre se elaborează *fără a se ascultà părerea episcopatului nostru*, chemat să apere interesele bisericii noastre, al cărei reprezentant autorizat este. Mai mult chiar, unele dispoziţii ale bisericii noastre au fost de tot nesocotite. Consecinţa acestui lucru e, că proiectele de asemenea natură trezesc cele mai serioase îngrijiri şi temeri din partea noastră, prin textul şi dispoziţiile lor, dar şi prin faptul adeverit nu de mult, că guvernele nu sunt aplecate a primì amendamente la proiectele depuse în parlament.

Dacă s'ar ascultà însă părerea domnilor episcopi înainte de prezentarea proiectului, credem că am izbutì să convingem pe domnii ministri de dreptatea dorinţelor noastre, şi am reuşì să se ia în considerare organizaţia bisericii noastre, recunoscută de stat, asigurându-se desideratele ei. In cazul contrar se întâmplă, ca la proiectul de faţă, că unele dispoziţii ale bisericii se nesocotesc cu totul, în vreme ce retribuţia preoţimii altor biserìci se face în conformitate cu organizaţia confesiunii lor.

Ca dovadă îmi iau voe să amintesc, că biserica noastră afară de preoţi şi de capelani mai are şi protopopi, iar protopopii sunt acei factori indispensabili pentru biserica noastră, fără mijlocirea cărora forurile superioare bisericeşti nu şi ar puteà exercità, nici dreptul de disciplinare şi inspecţiune, şi n'ar puteà nici să execute ordinaţiunile ministeriale. Dar cu toate că protopopii fac însemnate servicii, atât bisericii, cât şi statului, şi cu toate că legile politice bisericeşti le-au micşorat şi lor deopotrivă venitul, proiectul acesta nici amintire nu face de ei.

Deşì sper, că toate aceste rele se vor îndreptà, totuşi nu pot retăceà, că pentru noi sunt deosebit de vătămătoare dispo-

www.dacoromanica.ro

ziţiunile proiectului cu privire la dotaţia capelanilor. Capelanii nostri sunt trataţi întocmai ca cei catolici, câtă vreme se ştie, că ei sunt oameni cu familie, cari au locuinţă şi gospodărie deosebită de a preoţilor.

Foarte vătămător este şi § 3 al proiectului, în urma căruia e aproape peste putinţă, ca biserica noastră să aibă preoţi de o cultură superioară, ceeace, bine înţeles, nu e nici în interesul bisericii şi nici într'al statului. Şi tocmai în ţinuturile muntoase, cu comune mici şi sărace, este mai mare trebuinţa de preoţi luminaţi, cari prin pregătirea lor superioară să poată munci deopotrivă în folosul statului şi al bisericii.

O mare nedreptate ni-se face prin punerea în aplicare a legii din 1848. Legea aceasta s'a abrogat prin legile de mai târziu. Iar acum prin legea asta veche se abroagă legile votate în urma ei. Acesta e un precedent periculos, prin care se violează constituţia.

Punerea din nou în aplicare a legii dela 1840—46 poate fi şi de altfel izvorul multor nedreptăţi, deoarece prin legea aceasta pe de o parte nu se spune apriat, câtă ştiinţă de limbă ungurească să cere dela un preot, pe de altă parte nu se numeşte forul chemat să judece în astfel de cazuri.

Cu privire la disciplinarea preoţilor sunt de părerea, că delictele disciplinare ar trebuì să se judece excluziv de către forurile bisericeşti, căci biserica numai aşà îşi poate menţineà autoritatea faţă de preoţime. Iar încât priveşte aşanumitele crime îndreptate în contra statului, nu sunt competente să judece aici, nici forurile bisericeşti, şi nici guvernul. Ele se ţin de competenţa judecătoriilor independente, ceeace nu exclude, ca preotul, care va fi osândit pentru delicte politice, să fie tras mai pe urmă în cercetare disciplinară şi de către forurile superioare bisericeşti, sau de către guvern.

Sunt nevoit să excepţionez şi acea dispoziţiune a §-lui 5, care vrea să aplice §-ul 9 din legea dela 1898 art. XIV şi în cazul când preotul dotat dela stat nu se va supune ordinaţiunilor ministeriale. Paragraful acesta este superfluu, pentrucă o ordinaţiune ministerială numai atunci este legală, când răspunde unei legi oarecare.

Asta ţin să o amintesc, nu pentrucă m'aş teme, că astfel de ordinaţiuni sunt periculoase pentru preoţii din dieceza mea, — patriotismul preoţilor români din această dieceză nu a putut

www.dacoromanica.ro

fi tras niciodată la îndoială, — dar mă tem, că de aici încolo fiecare guvern își va considerà toate ordinațiunile sale de legale și în felul acesta se pot ivì neînțelegeri grave între biserică și stat. După toate acestea declar, că nu primesc proiectul».[1]

A răspuns ministrul de culte și instrucție publică, contele Apponyi Albert, după închiderea desbaterei generale, căutând să explice spiritul proiectului său de lege, care nu e vătămător pentru nime, deci nici pentru biserica gr.-ort. română și preoțimea ei. Casa magnaților a votat legea, în general și în special.

Moartea lui Alexandru Mocsonyi.

In ziua de 1 Aprilie n. 1909 a primit o lovitură din cele mai grele poporul român din statul ungar. Cel mai înțelept și mai luminat fruntaș al său, podoaba intelectuală a Românilor, marele gânditor și consumatul politician: *Dr. Alexandru de Mocsonyi*, a închis atunci ochii pe vecie, în castelul său din Birchiș, în Banat, în etate de 68 de ani. Moartea sa a pus în jale adâncă întreg neamul românesc, pentrucă nespus de mare a fost perderea pe care acesta a îndurat-o. Erau obicinuiți Românii din patria aceasta, ca totdeauna la momente însemnate și decizătoare, în situațiuni grele politice, când atât de greu este a se află calea de eșire, se audă glasul competent, înțălept și cumpătat, al acestui luceafăr al neamului nostru, care știà se afle totdeauna calea cea bună și corectă pe care să poată fi îndrumate cu sigure prospecte de succes acțiunile politice, culturale și economice ale Românilor. Ceice vor fi urmărit cu atențiune cele cuprinse în publicațiunea aceasta vor fi constatat și vor ști, că multe pagini din volumele acestei publicațiuni sunt împodobite cu productele spiritului înalt ale lui *Alexandru Mocsonyi*, care totdeauna și în toate chestiile mari și-a spus cuvântul său de plină greutate: în dieta țării, în presă, ori la întrunirile diferite. Dar nu numai neamul românesc a perdut în decedatul pe cel mai luminat fruntaș al său, ci și biserica gr.-ort. română a perdut pe cel mai valoros fiu al ei, care erà

[1] Din *Telegraful Român*, 1909, numărul 33.

www.dacoromanica.ro

convins, ca nime altul, că poporul nostru numai prin biserica sa națională strămoșască poate există pe plaiurile acestea, și de aceea ține la ea cu cea mai mare căldură și alipire. Moartea sa a fost deci pentru toți un trist și dureros apus de soare, stângerea unei făclii, care lumină întreaga viață publică românească. De aceea și jalea pentru perderea lui a fost generală. S'a extins dela un capăt al țării până la celalalt. Dela marele *Șaguna* n'a fost fruntaș pe care Românii să-l fi deplâns cu atâta duioșie și cu atâta sinceritate, ca pe *Alexandru Mocsonyi*. Inmormântarea sa a fost impunătoare. O lume imensă a participat la ea. Sicriul cu rămășițele sale pământești a fost dus din Birchiș la Foeni, comitatul Torontalului, și în 5 Aprilie n. 1909 a fost depus spre odihnă vecinică în frumosul mauzoleu de acolo al familiei de Mocsonyi, unde își dorm somnul de veci și ceialalți membri ai acestei ilustre familii românești. Actul înmormântării l'a oficiat Episcopul Aradului, *Ioan I. Papp*, cu asistență aleasă și număroasă.

Abzicerea guvernului.

In ședința din 26 Aprilie 1909 ministrul-prezident Wekerle Sándor comunică dietei, că membrii guvernului n'au putut să ajungă la înțelegere în chestia băncii și astfel guvernul își anunță demisionarea. Roagă dieta, ca conform uzului, până la rezolvarea crizei să nu țină ședințe. Își spun toate partidele, prin oratorii lor, părerile asupra retragerei guvernului. Punctul de vedere al partidului național-ist il expune deputatul național-ist român

Dr. Teodor Mihali. Face constatarea, că misiunea guvernului eră aceea, de a face legea votului universal. Nu și-a împlinit aceasta misiune. In schimb a persecutat pe cei ce cer democratizarea țării. A intentat sumedenie de procese de presă naționaliștilor. Partidul național-ist n'are motiv să regrete retragerea guvernului, ci o ia cu bucurie la cunoștință, dorind, ca așà cum cer interesele țării, locul său să-l iee un guvern, care să treacă în program satisfacerea pretensiunilor juste ale naționalităților și democratizarea țării, căci atunci va fi asigurată desvoltarea pacinică a țării.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din 10 Iulie 1909. Comisiunea de imunitate constată în raportul prezentat dietei, că dreptul de imunitate al deputatului croat Mateiu Novoselo a fost violat prin faptul, că poliţia l'a pedepsit fără a cere dela dietă extradarea lui. Deputatul naţionalist român

Dr. Aurel Vlad face propunere de întregire. Casa să decreteze, că dreptul de imunitate al deputatului Mateiu Novoselo a fost vătămat dejà prin faptul, că a fost deţinut fără nici un motiv. (Pentrucă poliţia îl arestase şi imediat a croit judecată asupra faptei sale, care nu erà alta, decât că a strigat «Abzug banul Rausch!») Dieta primeşte propunerea deputatului *Dr. Aurel Vlad.*

In şedinţa din 10 Iulie face ministrul prezident Wekerle Sándor comunicare dietei, că Monarhul a încredinţat de nou guvernul cu conducerea agendelor, în mod provizoriu. La toamnă însă guvernul îşi va înaintà de nou demisia. Se pronunţă iarăşi toate partidele din dietă, prin oratorii lor, asupra acestei comunicări. In numele partidului naţionalist vorbeşte deputatul român

Dr. Teodor Mihali. Fiindcă guvernul nu are nici un program, nici nu mai poate fi vorba de încredere faţă de el. Guvernul n'a făcut legea votului universal, ci prin întroducerea pluralităţii a căutat să asigure domnia de clase în detrimentul păturilor de jos. Chestiile naţionaliste şi sociale le-a tratat în mod maşter pe toate terenele. Administraţia a pedepsit cu sume enorme pe toţi, cari ţin la naţionalitatea şi legea lor. Justiţia a persecutat ca nici când mai nainte pe cei daţi pe mâna ei din partea guvernului. La 200 de ani temniţă şi 200,000 coroane amendă se urcă pedepsele dictate sub actualul guvern naţionaliştilor. Ministrul de culte şi instrucţiune publică a ordonat, ca şi religia să fie propusă ungureşte în şcoalele de stat. Guvernul periclitează apoi echilibrul în gospodăria statului, urcând mereu cheltuelile, fără a se îngriji de noue izvoare de venit. Face următoarea propunere: «Casa decretează, că e cu neîncredere faţă de guvern, şi că consideră de condiţie primordială pentru rezolvarea crizei politice înfăptuirea dreptului electoral universal, egal şi secret». (Aprobări la naţionalişti).

In şedinţa din 28 Septemvrie 1909 ministrul-prezident Wekerle Sándor face dietei comunicarea, că guvernul şi-a înaintat de nou demisia, şi dupăce acuma s'a desfiinţat şi coaliţia, el, ministrul-prezident, a recomandat Coroanei pe Kossuth Ferencz,

www.dacoromanica.ro

şeful partidului celui mai mare din dieta, ca pe omul cu care Coroana ar puteà să se pună în înţălegere cu privire la formarea noului cabinet. Crede că Coroana îi va acceptà propunerea. Se pronunţă de nou partidele asupra comunicării. In numele naţionaliştilor vorbeşte deputatul

Dr. Teodor Mihali. Ia la cunoştinţă abzicerea. Guvernul a băgat ţara într'o criză gravă politică, în urma guvernarii rele, prin aceea, că n'a înfăptuit votul universal. Naţionaliştii au reclamat, au urgentat legea electorală, dar n'au fost ascultaţi. Expieze-şi acum guvernul păcatele. Parlamentul actual nu reprezintă voinţa adevărată a ţării şi de aceea nu poate apără interesele ţării cu deştulă greutate. Să se formeze un guvern nou, care inarticulează în lege votul universal, egal şi secret. Altă eşire din criză nu e.

Răspunzând la toate vorbirile rostite, prim-ministrul Wekerle Sándor afirmă, că un motiv, că guvernul nu şi-a putut împlinì misiunea a fost şi acela, că naţionaliştii au alarmat streinătatea cu fel şi fel de scornituri, atacuri şi calomnii. Ii răspunde în chestie personală deputatul

Dr. Teodor Mihali, că naţionaliştii aici, în dietă, şi-au spus durerile. Protestează cu indignare în contra acuzei ce li-se aduce şi declară, că mai curând ori mai târziu vor fi satisfăcute pretensiunile juste ale naţionalităţilor.

Comunicarea ministrului prezident se ia la cunoştinţă.

Şedinţa din 9 Octomvrie 1909. Deputatul slovac Szkicsák Ferencz făcuse comunicare dietei, că i-s'a vătămat dreptul de imunitate. Comisiunea de imunitate raportează acum, că a ţinut cercetare şi nu a aflat de dovedită vătămarea dreptului de imunitate în cazul de faţă. Vorbeşte deputatul

Dr. Vasile Lucaciu. Expune pe larg starea lucrului şi face propunere, ca cu respingerea propunerei comisiunei dietă se îndrume comisiunea să ancheteze cazul şi să facă propunere nouă casei. Se dă cuvântul şi deputatului

Dr. Ioan Suciu, care constată, că cercetarea cerută de deputatul Dr. Lucaciu s'a facut. Cere deci, ca dieta să declare, că în cazul de faţă dreptul de imunitate a fost vătamat. Se primeşte propunerea comisiunei.

Intr'un alt caz de vătămare de imunitate, anunţat tot de deputatul slovac Szkicsák Ferencz, comisiunea face aceeaşi pro-

www.dacoromanica.ro

punere, că dupăce nu e constatată vătămarea dreptului de imunitate, casa trece la ordinea zilei.

Deputatul naţionalist român

Dr. Vasile Lucaciu arată cum s'a făcut vătămarea dreptului de imunitate şi propune îndrumarea comisiunei să ţină cercetare şi să facă dietei o nouă propunere. S'a primit propunerea comisiunei, prin votare nominală, efectuită în 12 Octomvrie 1909.

In şedinţa din 12 Octomvrie 1909 comisiunea de imunitate propune, ca deputatul *Dr. Vasile Lucaciu*, dat în judecată pentru un articol de cuprins agitatoric publicat în ziarul «Lupta» din Budapesta, sub titlul «*Dr. Vasile Lucaciu deputat*», să fie extradat judecătoriei, deci dreptul său de imunitate să fie suspendat. Deputatul

Dr. Iuliu Maniu pledează într'o vorbire mai lungă pentru respingerea propunerei, făcând propunerea următoare: «In cazul de faţă dieta nu suspendează dreptul de imunitate al deputatului Dr. Vasile Lucaciu». Dieta primeşte propunerea comisiunei.

Noul guvern.

In şedinţa din 24 Ianuarie 1910 s'a prezentat dietei noul guvern ungar, prezidat de contele Khuen-Héderváry Károly. S'a cetit rescriptul preaînalt de numire, apoi s'au pronunţat pe rând oratorii partidelor din dietă. A vorbit în numele partidului naţionalist deputatul

Dr. Teodor Mihali. Se miră, că ceice au vorbit înaintea lui s'au ocupat cu persoanele, nu cu programul guvernului nou. Criza s'a născut pe tema votului universal, promis de guvernul căzut şi de Coroană. Guvernul a trăgănat însă înfăptuirea votului universal şi a înduplecat Coroana să dee sancţionare prealabilă pluralităţii. Partidul naţionalist şi-a precizat în 1906, Iulie 3, punctul de vedere cu privire la votul universal, în proiectul de adresă. Pe punctul acesta de vedere stă şi astăzi, când altul e guvernul. Reclamă însă şi rezolvarea chestiei de naţionalitate şi socială. Guvernul căzut nici în privinţa aceasta n'a făcut nimica. Nici când n'au fost aşà de persecutaţi naţionaliştii şi muncitorii, ca sub guvernul căzut, care s'a numit pe sine «mare». Poporaţiunea se bucură deci, că a scăpat de guvernul din trecut. Faţă de noul guvern nu are încredere,

www.dacoromanica.ro

cu toate că în programul său se spune, că va face legea votului universal fără pluralitate şi că va regulà prin lege dreptul de întrunire şi asociare. Programul guvernului ar trebuì să fie mai precis. Dar chiar dacă ar promite cât de mult guvernul, nu s'ar puteà anticipà încrederea, dupăce de atâteaori ţara a fost păcălită. Nu votează însă nici neîncredere partidul naţionalist noului guvern, ci rămâne rezervat, aşteptându-i faptele. Propune spre votare următorul proiect de rezoluţiune: Casa să decreteze, că numirea guvernului o ia cu omagială supunere la cunoştinţă, iar guvernul numai atunci îl va sprijinì în activitatea sa, dacă în scopul inaugurării adevăratei egalităţi de drept şi politice se angajază să înfăptuiască votul universal, egal, direct, cu votare pe comune. Luarea hotărîrii în chestia încrederei o ţine în suspens până la prezentarea proiectului de lege despre dreptul electoral».

Dieta votează guvernului neîncredere, în şedinţa din 28 Ianuarie 1910. Ministrul prezident, contele Khuen-Héderváry Károly, declară imediat, că pe seama guvernului s'a creat o nouă situaţiune. Guvernul ori trebue să se retragă, ori trebue să propună Coroanei dizolvarea parlamentului. Ministrii se vor consultà şi vor decide.

Dizolvarea parlamentului.

In şedinţa din 21 Martie 1910 s'a cetit rescriptul preaînalt, prin care Monarhul comunică dietei, că la actul dizolvării parlamentului va fi reprezentat prin Arhiducele *Iosif*. Guvernul a hotărît deci dizolvarea parlamentului şi Coroana i-a acceptat propunerea. In ziua următoare, 22 Martie 1910, la orele 12 din zi, Arhiducele Iosif a cetit în faţa deputaţilor şi a magnaţilor, întruniţi în sala tronului din palatul regal din Buda, următorul *mesaj de tron*:

«Onoraţi domni, membri ai casei magnaţilor, şi onoraţi deputaţi! Iubiţi supuşi! După o activitate de aproape patru ani s'a împedecat conlucrarea armonică în activitatea constituţională a parlamentului, care e strict necesară pentru promovarea intereselor ţării. Ţinem de datorinţa noastră constituţională, ca în aceasta situaţie stricăcioasă pentru ţară să dăm unui parlament nou posibilitatea de a se apucà cât mai curând de rezolvarea bine chibzuită a marilor chestii ale viitorului. Pe motivul acesta,

www.dacoromanica.ro

conform propunerei guvernului nostru, făcută pe baza articolului de lege IV din 1848 şi X din 1867, am hotărît dizolvarea mai în grabă a parlamentului convocat de noi pe ziua de 10 Maiu 1906. Şi o facem aceasta în speranţa, că pe viitor armonia şi reciproca încredere între Rege şi naţiune vor asigurà o vieaţă constituţională netulburată, precum şi desvoltarea bunei stări în ţară. Primiţi mulţumirile noastre pentru osteneala ce v-aţi dat-o şi pentru activitatea prosperă ce aţi desvoltat-o în cea mai mare parte a sesiunii parlamentare. Primiţi şi comunicaţi şi celor ce v'au trimis sincerul nostru salut preaînalt. Cu acestea dizolvăm actualul parlament şi-l declarăm de închis».[1]

Câteva exclamări silite au acoperit acest scurt mesaj de tron, apoi deputaţii şi membrii casei magnaţilor s'au dus în capela curţii regale, unde s'a oficiat un scurt serviciu divin, după ritul catolic. In urmă s'au resfirat toţi prin cercuri, pentru a pregătì terenul pentru noua luptă electorală. S'a pus însă şi guvernul pe lucru, şi-a stabilit un program de luptă electorală, care i-a dat o zdrobitoare majoritate la alegerile efectuite peste câteva luni, la începutul lui Iunie 1910. Zdrobit a eşit din aceste alegeri noue şi partidul naţional român, care de astădată n'a putut să trimită în dietă decât numai cinci deputaţi, — cari fac parte din dietă şi în momentele când se scriu aceste şire, — şi anume, *Vasile Damian*, ales în cercul Baia de Criş, *Dr. Teodor Mihali,* ales în Ileanda-mare, *Dr. Stefan C. Pop*, ales în cercul Şiria, *Dr. Nicolae Şerban*, ales în cercul Făgăraşului şi *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, ales în Arpaşul-de-jos.

Cuvinte de încheiere.

Am ajuns la sfârşitul volumului acestuia şi totodată la sfârşitul publicaţiunii mele. Incheiu aici lucrarea aceasta, care m'a costat o muncă migăloasă de şasesprezece ani, şi a reclamat cheltueli neacoperite de aproape opt mii de coroane, jertfite din sărăcia unui om, care trăeşte din munca grea şi istovitoare de puteri a gazetăriei. Mai departe nu pot să merg, din două motive: întâiu, pentrucă ciclul parlamentar 1910—1915 încă nu e încheiat,

[1] Din «*Telegraful Român*», 1910, numărul 28.

www.dacoromanica.ro

al doilea, pentrucă cu începerea anului 1910 s'a început o epocă nouă în vieaţa noastră politică, epoca încercărilor de apropiere şi de înţelegere între cei dela putere şi conducătorii poporului nostru. O epocă însă, care nu poate fi studiată încă cu destulă aprofunzime şi obiectivitate, din motivul, că nu cunoaştem destul de bine toate amănuntele ei.

Am ştire, că încă înainte de a se încheià ciclul parlamentar 1906—1910, ministrul-prezident de atunci, contele Khuén-Héderváry, a început pertractări, ori schimb de păreri, cu deputaţii naţionalişti români din dietă, pentru a ajunge cu ei la o oarecare înţelegere. Ştiu apoi, că rezultatul consfătuirilor decurse a fost negativ, înţelegere nu s'a legat; nu ştiu însă şi nu ştie nime, că pertractările acestea în ce cadre au fost ţinute, pentrucă nu şi-a luat încă nime osteneala dintre ceice au participat la ele, ca să informeze opiniunea publică română despre iniţiarea şi decurgerea lor.

Au urmat alegerile dietale, dezastruoase pentru partidul naţional român dela noi, dar imediat după alegeri au urmat alte pertractări, iarăşi de apropiere şi înţelegere, purtate de astădată din partea guvernului prezidat de contele Khuén-Héderváry cu fruntaşul român *Dr. Ioan Mihu*, mare proprietar în Vinerea, scos pe plan ca omul, care posede încrederea tuturor Românilor, a naţionaliştilor şi a moderaţilor, mai ales însă a episcopatului român, a Arhiereilor ambelor biserici române. Nici despre decurgerea acestor pertractări nu avem vreo descriere amănunţită, şi ce cunoaştem este memorandul fruntaşului *Dr. Ioan Mihu*, înaintat guvernului ungar în chestia rezolvării chestiei de naţionalitate, în care memorand sunt înşirate punct de punct gravaminele şi dorinţele poporului român din statul ungar, şi ce ştim este, că nici aceste pertractări n'au dus la rezultat mulţămitor, ci au trebuit să fie întrerupte. Amănuntele pertractărilor însă nu ne sunt cunoscute. Am însă informaţia, că *Dr. Ioan Mihu* păstrează bine toate actele referitoare la pertractările pe cari le-a purtat cu ministrul-prezident Khuén-Héderváry şi cu contele Ştefan Tisza, şi la timpul său sigur că le va da publicităţii.

www.dacoromanica.ro

Ajungând apoi contele Ştefan Tisza ministru-president, pertractările s'au început de nou, de astădată deadreptul cu comitetul executiv al partidului naţional român, dar nici pertractările acestea n'au avut rezultat mai bun decât celelalte: au fost încheiate şi ele în mod negativ. Comitetul executiv al partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria a declarat în hotărîrea adusă în 17 Februarie 1914, că află de prea puţin aceea ce a pus guvernul în vedere ca îndreptare a relelor de cari sufere poporul român din patrie şi astfel nu-i poate primi ofertul de împăcare. Amănuntele acestor pertractări iarăşi nu le cunoaştem, pentrucă cu toate că comitetul a hotărît tot atunci publicarea unei «*Cărţi Roşii*», în care să fie înşirate toate fazele prin cari au trecut pertractările de înţelegere între guvern şi comitetul naţional român, — cartea aceasta până acuma nu a apărut.

Nu ne este dată deci posibilitatea de a ne croi judecata asupra *felului* cum au decurs pertractările de înţelegere, iniţiate în trei rânduri din partea guvernului ungar, ci trebuie să ne mulţămim cu constatarea faptului, că ele n'au dat nici un rezultat. Chestia naţională română a rămas şi pe mai departe în stadiul de mai nainte, deci nerezolvată. Singurul câştig pe care l-am avut din aceste tratative a fost acela, că guvernul a fost necesitat să recunoască îndreptăţirea Românilor din patria aceasta de a-şi aveà organizaţia lor proprie politică, prin faptul, că a întrat în pertractări cu comitetul, cu organul executiv al partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria. Unele din gravaminele Românilor guvernul a căutat apoi să le delăture şi fără a fi putut ajunge la înţelegere cu comitetul naţional român, regulând în prima linie chestia catehizării prin o ordinaţiune ministerială în care se spune, că religia are să fie propusă în viitor şi în şcoalele de stat în limba maternă a elevilor.

Nu peste mult a intrevenit apoi un nou factor, neaşteptat şi nedorit, în chestia naţională română: răsboiul impus monarhiei noastre în urma asasinării în Saraievo a moştenitorului nostru de tron *Francisc Ferdinand* şi a soţiei sale *Sofia*. La glasul de chemare al Monarhului, îndemnaţi de fruntaşi, şi mai ales de Arhiereii lor, Ro-

www.dacoromanica.ro

mânii s'au prezentat fără murmur, fără împotrivire, în cete dese sub arme, mânaţi de simţul datorinţei lor faţă de tron şi patrie. Sute de mii de Români din patria aceasta au plecat pe câmpul de răsboiu pentru a-şi vărsà sângele pentru tron şi patrie, iar cei rămaşi acasă au adus toate jertfele cerute dela ei pe altarul patriei. A fost aceasta o splendidă confirmare a celor accentuate la toate ocaziunile în dietă din partea deputaţilor naţionalişti români, că poporul român e cu alipire faţă de tron şi cu credinţă faţă de patrie, că dinasticismul şi patriotismul Românilor nu poate formà obiect de discuţie. El se va manifestà când va cere trebuinţa! Şi s'a manifestat, în formă atât de impunătoare, încât contele *Ştefan Tisza*, ministrul-prezident al ţării, s'a văzut îndemnat să remarce această atitudine exemplară a Românilor într'o scrisoare, adresată în 22 Septemvrie 1914 Arhiepiscopului şi Mitropolitului *Ioan Meţianu* din Sibiiu.

In scrisoarea sa contele Ştefan Tisza constată, că în «*ceasurile crizei şi ale primejdiei poporul român s'a arătat ca adevărat frate al nostru... Acest fapt trebuie să-şi aducă roadele pe toate terenele, atât ce priveşte interesele materiale şi culturale, cât şi peste tot valorarea Românilor... După faptele de acum ale Românilor pot aflà mai multă considerare şi dorinţele lor referitoare la instituţiunile de stat... Simţesc, că astăzi putem merge mai departe* (pe calea concesiunilor), *fără a periclità punctele de vedere maghiare, de stat şi naţionale. Poate fi luată în vedere o reformă a legii şcolare, care se considere dorinţele concetăţenilor noştri nemaghiari, referitoare la şcoalele confesionale. Mai departe putem asigurà folosirea limbii materne în comunicaţia nemijlocită cu oficiile de stat prin dispoziţiuni legale, şi în fine poate fi supusă legea electorală unei reviziuni, astfel, ca reprezentarea politică a Românilor să fie pusă pe o bază mai echitabilă...*»

În stadiul acesta se află chestia naţională română în momentele în cari se tipăresc aceste cuvinte de încheiere. (Luna Maiu, 1915). «*Probata fidelitate* a poporului nostru faţă de tron a fost recunoscută dela locul preaînalt într'o telegramă trimisă dela Viena tot Mitro-

www.dacoromanica.ro

politului *Ioan Meţianu* din Sibiiu, iar patriotismul nostru îl recunoaşte guvernul, punându-ne în vedere ameliorarea sorţii, după războiu. Despre vitejia soldaţilor nostri duşi pe câmpul de războiu vorbesc apoi numai cu laudă şi cu admiraţie corespondenţii ziarelor mari europene. Noi ne-am făcut deci şi de astădată datorinţa faţă de tron şi patrie, şi suntem acum în aşteptarea unor zile mai bune, cari trebue să vină. Vor veni însă ele cu adevărat? Va împlini guvernul promisiunile făcute, cari înfăptuite fiind, ne vor înbunătăţi încâtva soartea? E un secret al viitorului. Adevărat, că afară de promisiunile făcute în scrisoarea amintită a contelui Tisza, guvernul ţării a dat o ordinaţiune în care permite, ca Românii să folosească şi colorile lor naţionale, — steaguri şi insignii, — însă alăturea cu colorile statului, şi o altă ordinaţiune, prin care se admite, ca în şcoalele elementare de stat instrucţia să se poată face în anumită măsură şi sub anumite condiţiuni şi în limba maternă a elevilor, dacă ea nu e cea maghiară, şi încă o ordinaţiune, care dispune, ca tipăriturile folosite în şcoale să poată fi umplute, pe lângă limba maghiară, şi în limba de propunere a şcoalei, — dar în cele trei direcţiuni, semnalate în scrisoarea contelui Tisza, guvernul nu a făcut încă nimica. Va face după războiu? Va căutà atunci să prefacă vorbele în fapte? Iarăşi un secret al viitorului.

Mari iluziuni să nu ne facem, pentrucă atâta cât ni-se compete, şi aceea ce suntem în drept a aşteptà, poate că nu ni-se va da. Lupta va trebuì atunci să fie purtată mai departe, de conducătorii de astăzi şi de cei de mâne, şi jertfe va trebuì să mai aducem, pentrucă drepturile popoarelor nu se câştigă, decât numai cu jertfe mari şi după lupte îndelungate şi inteţite, purtate cu energie şi cu prudenţă. Iar pentru ceice din încredinţarea obştei româneşti dela noi vor aveà să poarte aceste lupte, în viitorul mai apropiat ori mai îndepărtat, publicaţia aceasta, oglinda tuturor mişcărilor noastre politice-naţionale din trecut, va formà un bun îndrumător şi sfătuitor. Pentrucă, cum spuneà savantul nostru, profesorul universitar *D. A. Xenopol*, în recensiunea prezentată «Academiei

www.dacoromanica.ro

Române› pentru a fi publicaţia premiată, cartea aceasta *are o valoare mult mai mare decât simpla culegere de documente. Ea este un steag de luptă!* ... Da, *steag de luptă* şi izvor puternic de însufleţire naţională, izvor nesecat de curaj şi tărie pentru înaintarea neşovăelnică pe cărările bătucite de marii înaintaşi ai nostri! In scopul acesta am compus-o, cu încordarea tuturor modestelor mele puteri spirituale, şi am tipărit-o, cu jertfirea unei sume însemnate de bani, iar acum, terminată fiind, o închin neamului, ca prinos adus cu dragă voe pe altarul scumpei mele naţiuni.

Iar dacă s'ar întâmplă aceea ce doresc din toată inima, ca în viitor să nu mai fim siliţi să purtăm lupte grele pentru revendicarea drepturilor noastre naţionale, ci să ni-le vedem toate acordate şi asigurate, spre binele şi fericirea patriei, — şi atunci publicaţia aceasta rămâne un monument neperitor, ridicat pe seama celor mari din trecutul nostru, cari prin înţelepciunea şi activitatea lor au croit drumurile pe cari am putut să ajungem la izbândă. Generaţiile viitoare vor cetì cu drag şi cu interes cele cuprinse în ea, preamărind figurile măreţe din trecut şi binecuvântându-le memoria. Şi se poate, că unul ori altul îşi va aduce aminte şi de celce a compus-o, de smeritul rob al lui Dumnezeu, din graţia căruia am putut-o terminà, de nepretenţiosul

T. V. Păcăţian.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro